

Voorlopige agenda van de commissie Beheer en Verkeer van 2 november 2016

Hierbij wordt u uitgenodigd voor de openbare vergadering van de commissie Beheer en Verkeer

Datum: woensdag 2 november 2016
Aanvang: 13:00 uur
Locatie: Oude raadzaal
Voorzitter: D.J. van der Meide
Griffier: dhr. W.T. Meijer t.(050) 367 77 26

Opening

[Bijlage - Uitnodigingsbrief met toelichting op de agenda](#) (pdf)

Gemeentebegroting 2017

[Raadsvoorstel - Gemeentebegroting 2017](#) (pdf)

[Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad \(nwe versie\)](#) (pdf)

[Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad](#) (pdf)

[Bijlage - Begroting in één oogopslag](#) (pdf)

[Collegebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017](#) (pdf)

[Collegebrief - Aanvullend erratum ontwerpbegroting 2017](#) (pdf)

Paragraaf 2: Duurzaamheid

Programma 7: Verkeer

Programma 9: Onderhoud en beheer openbare ruimte (+ progr. 6 onderdeel evenementen)

Sluiting

Bij de inhoudelijke agendapunten kunnen burgers gebruik maken van het inspreekrecht. Men krijgt daarvoor maximaal drie minuten. De totale inspreektijd per vergadering is maximaal een kwartier. Insprekers dienen zich minimaal 24 uur voor de vergadering aan te melden bij de commissiegriffier. De agenda's zijn onder voorbehoud. De definitieve agenda's worden in de vergadering vastgesteld.

U kunt deze vergadering live volgen via www.gemeenteraad.groningen.nl

Bijlage - Uitnodigingsbrief met toelichting op de agenda

Onderwerp Uitnodiging begrotingscommissies 2 november en
vragencarrousel 25 oktober a.s.

Leden van alle raadscommissies

Telefoon (050) 367 77 26	Bijlage(n)	Ons kenmerk
Datum 14 okt. 2016	Uw brief van	Uw kenmerk

Geachte raads- en commissieleden,

Namens de voorzitters van de verschillende raadscommissies nodig ik u uit voor de extra bijeenkomsten/vergaderingen die gepland staan voor **25 oktober en 2 november a.s.** in het kader van de jaarlijkse begrotingsbehandeling.

Wat hebt u ontvangen?

Op vrijdag 7 oktober heeft het college de gemeentebegroting 2017 gepresenteerd. De pdf van het begrotingsboekwerk is u vlak voor de persconferentie toegemailed, daarnaast is er op elke fractiekamer een papieren exemplaar van deze pdf bezorgd. Verder hebben we sinds vorig jaar ook een begrotingswebsite: <http://begroting.groningen.nl> Op overzichtelijke en interactieve wijze wordt hier de begroting gepresenteerd. Dit is het tweede jaar dat er een begrotingswebsite wordt aangeboden, vorig jaar geconstateerde verbeterpunten zijn hier waar mogelijk in meegenomen. Het is de bedoeling dat de begrotingswebsite de komende jaren beter wordt (o.a. met een mogelijkheid om aantekeningen te kunnen maken), dat deze website steeds meer *leading* zal worden in de voorbereiding en behandeling voor u en dat het papieren boekwerk en de pdf over enkele jaren verdwijnen. Daarom vestigen we nadrukkelijk de aandacht op de begrotingswebsite en hopen dat u die zoveel mogelijk zult gebruiken. Overigens loopt de paginering van de website niet gelijk op met die van de pdf.

Vragencarrousel begroting

Op dinsdagavond **25 oktober** a.s. er weer een vragencarrousel, die u gelegenheid biedt om al uw technische vragen over de begroting te stellen. Deze vindt, net als in mei bij de gemeenterekening, plaats in kantine en vergadercentrum van het gemeentelijke gebouw aan de Kreupelstraat, personeelsingang tegenover het kantoor van de Ombudsman. Waarschijnlijk werkt uw pasje 's avonds niet, maar er zal een portier aanwezig zijn om u binnen te laten.

Bijlage - Uitnodigingsbrief met toelichting op de agenda

Bladzijde 2 van 3
Onderwerp

Het vragencarrousel start om 20.00 uur (tot uiterlijk 22.00 uur). Voorafgaand daaraan is er om 19.30 uur een plenaire toelichting op de digitale versie van de begroting (<http://begroting.groningen.nl>) in de kantine van de Kreupelstraat.

Wij roepen u dringend op om gebruik te maken van dit vragencarrousel. Het is niet de bedoeling dat u voor rechtstreekse benadering kiest *in plaats van* naar het vragencarrousel te komen. Deze faciliteit is juist in het leven geroepen om de enorme hausse aan technische vragen rond begroting en rekening enigszins te stroomlijnen en het voor de ambtelijke organisatie werkbaar te houden. Als uzelf niet kunt, vraag dan iemand anders van uw fractie om voor u te gaan en uw vragen te stellen. Als echt niemand van uw fractie kan, neemt u dan alstublieft ruim voor 25/10 contact met ons op, dan kijken we wat we voor u kunnen doen. We rekenen op uw begrip en medewerking.

Het is de bedoeling dat de meeste vragen ter plekke worden beantwoord. Soms moeten er echter zaken worden uitgezocht en krijgt de vragensteller naderhand schriftelijk antwoord (gebundeld per fractie, via fractievoorzitter en fractiekamer). De organisatie doet haar best om deze schriftelijke beantwoording vóór maandag 31 oktober a.s. te 12.00 uur af te ronden.

Raadscommissies over programma's en paragrafen

Op 2 november a.s. vinden van **10.00 – 22.30 uur** de raadscommissies plaats over de concept-begroting.

De volgorde:

- 10.00 – 12.00 uur Ruimte en Wonen (progr. 8, par. 1 en 7)
- 13.00 – 15.00 uur Beheer en Verkeer (progr. 7 en 9, par. 2)
- 15.00 – 17.00 uur Onderwijs en Welzijn (progr. 3,4,5 en 6)
- 17.00 – 19.00 uur Werk en Inkomen (progr. 1 en 2)
- 20.00 – 22.30 uur Financiën en Veiligheid (progr. 10-14, overige par., fin.pos.)

NB 1: paragraaf 1 'Integraal gebiedsgericht werken' hebben we onder R&W geagendeerd, hoewel het onderwerp conform presidiumbesluit normaliter onder F&V valt; dit om de vergadering van F&V 's avonds enigszins te ontlasten, en omdat de portefeuillehouder toch al bij R&W is, en in principe niet bij F&V.

NB 2: het onderdeel Evenementen uit programma 6 Cultuur wordt niet bij O&W maar bij B&V besproken, i.c.m. programma 9.

Bijlage - Uitnodigingsbrief met toelichting op de agenda

Bladzijde 3 van 3
Onderwerp

Spreektijden: voor de eerste vier commissies is steeds twee uur gereserveerd – dit betekent 7 minuten per fractie, 10 à 15 minuten schorsing en 25 minuten voor het college; voor F&V is 2,5 uur gereserveerd, omdat ook de tarievennota nog op de agenda staat – dit betekent 8 minuten per fractie, 10 à 15 minuten schorsing en 30 minuten voor het college.

Net als voorgaande jaren worden de woordvoeringen over alle onderdelen die in een commissie aan de orde zijn achter elkaar gehouden, daarna een schorsing voor overleg van de portefeuillehouders met hun ambtenaren, en daarna de beantwoording.

Uitzonderingen:

- B&V: wethouder Van Keulen komt later, wethouder Gijsbertsen moet eerder weg, daarom in deze commissie agendering per onderdeel
- F&V: zoals gebruikelijk doen we eerst het programma Veiligheid met de burgemeester, en daarna de overige onderdelen (inclusief de tarievennota) met wethouder Schroor; aan het begin van de vergadering zal gepolst worden of er ook vragen zijn over de paragraaf Bedrijfsvoering, zo ja, dan agenderen we dit (met wethouder Van Keulen) meteen na het onderdeel van de burgemeester.

Met vriendelijke groet,
namens de voorzitters,

Wolbert Meijer
commissiegriffier F&V

Raadsvoorstel - Gemeentebegroting 2017

Raadsvoorstel Embargo tot 7 oktober 2016, 13:00 uur.

Onderwerp **Gemeentebegroting 2017**
Registratienr. 5947090 Steller/telnr. F.Hiemstra 76 98 Bijlagen

Classificatie	Openbaar
	☐ Vertrouwelijk (bij gebruik van persoonsgegevens)
Portefuillehouder	Schroor Raadscommissie Alle

Voorgesteld raadsbesluit

Bijgaand ontvangt u de gemeentebegroting 2017, waarin wij aangeven wat we in 2017 willen bereiken, wat we daarvoor gaan doen en hoeveel dat gaat kosten.

Het begeleidende raadsvoorstel bestaat uit twee delen:

1. de aanbiedingsbrief, waarin we u in hoofdlijnen informeren over de beleidsmatige en financiële keuzes voor 2017 en onze voorstellen voor de verdeling van het extra beleid 2017;
2. enkele andere voorstellen die we bij deze gelegenheid aan u voorleggen.

De raad besluit:

- I. de gemeentebegroting 2017 vast te stellen;
- II. van de beschikbare extra beleidsmiddelen 2017 een bedrag van 21,154 miljoen euro incidenteel en 3,021 miljoen euro structureel beschikbaar te stellen voor knelpunten en intensiveringen zoals opgenomen in de financiële positie onderdeel 'financiële knelpunten en extra beleid 2017';
- III. Voor dekking van de gemeentebegroting 2017 de dekkingsbronnen jaarschijf 2017 uit het overzicht dekkingsbronnen 2017-2020 zoals opgenomen in het onderdeel financieel perspectief in de gemeentebegroting 2017 vast te stellen;
- IV. de kredieten voor routine-investeringen van directies beschikbaar te stellen conform het overzicht in de investerings- en financieringsstaat van de financiële positie in de gemeentebegroting 2017;
- V. Voor de over te nemen activa van de gemeente Slochteren als gevolg van de grenscorrectie Meerstad een krediet beschikbaar te stellen ter hoogte van 4,177 miljoen euro en de bijbehorende kapitaallasten te dekken uit de hiervoor in de gemeentebegroting 2017 opgenomen middelen;
- VI. De rijksmiddelen die worden ontvangen voor de opvang van vluchtelingen te besteden aan dit doel (gesloten systematiek);
- VII. Geen minimumniveau van de AER meer te hanteren;
- VIII. Een uitvoeringskrediet van 9,681 miljoen euro beschikbaar te stellen voor de investeringen en vervangingen in de openbare ruimte (4,756 voor investeringen in het bestaande riool en 4,925 miljoen euro voor investeringen in overige vervangingen in de openbare ruimte);
- IX. de gemeentebegroting 2017 op programmaniveau te wijzigen.

B&W-besluit d.d.: 4 oktober 2016

Afgehandeld en naar archief   Paraaf   Datum

Raadsvoorstel - Gemeentebegroting 2017

Aanbiedingsbrief begroting 2017

Graag presenteren wij u de begroting 2017 met onze beleidsvoornemens voor komend jaar en de financiële onderbouwing daarvan.

Leidraad voor deze begroting is de Voorjaarsnota 2016 met de daarin beschreven speerpunten, die met elkaar samenhangen:

- Uitvoeren van lopende projecten
- Vormgeven van The Next City
- Samenwerken en verbinding zoeken; partijen faciliteren en versterken
- Verder ontwikkelen van de gebiedsgerichte aanpak, gericht op een ongedeelde stad
- Versterken van de verbinding tussen onderwijs-arbeidsmarkt-economische ontwikkeling
- Zorg dragen voor een leefomgeving van hoge kwaliteit, die uitnodigt tot een langer en gezonder leven: Healthy Ageing

Centraal staat ons streven naar een inclusieve samenleving die de twee gezichten van de stad met elkaar verbindt. Uw raad heeft het zwaarwegend belang daarvan in het Voorjaarsdebat onderstreept.

In deze brief willen wij een aantal punten nader belichten. Deze punten zijn:

1. Investeren en Hervormen
2. Organisatieontwikkeling: wat betekent dit voor onze organisatie?
3. Financieel Perspectief: hoe staan we er financieel voor?
4. Opzet begroting: hoe is de begroting 2.0 ingericht?

1. Investeren en Hervormen

De Voorjaarsnota 2016, de onderlegger van deze begroting, verscheen praktisch halverwege onze collegeperiode. Dat moment grepen we aan om samen met u terug te kijken op de afgelopen twee jaren én vooruit te kijken naar de komende jaren.

We stelden vast dat we een goed eind op streek zijn met de uitvoering van de ambities, die we vastlegden in ons coalitieakkoord *Voor de verandering*. Niettemin blijven we ook de komende twee jaren investeren en hervormen. En dat is logisch en noodzakelijk in een dynamische stad, die het goed doet en zich onderscheidt. Maar ook haar zorgen en opgaves kent.

We werken hard aan het uitvoeringsprogramma van onze visie Bestemming Binnenstad. We discussiëren met Stadgers, ondernemers en iedereen met interesse in en genegenheid voor ons stadshart over alle vraagstukken waar een steeds groeiende en steeds drukkere binnenstad zich voor gesteld ziet. Hoe maken we de binnenstad toekomstbestendig en aantrekkelijker vooral voor voetgangers. En wat betekent dat voor bussen, fietsen, horeca en terrassen.

De oostwand van de Grote Markt is nu volop in beeld door de toekomstige vestiging van een hotel en de ontwikkelcompetitie voor het hoekpand Grote Markt-Poelestraat. Als het om de Grote Markt gaat, hebben onze burgers traditiegetrouw een belangrijke stem. Zo ook nu.

Ook buiten het stadshart zijn grote projecten volop in beweging: de ontwikkeling van het terrein van de Suikerfabriek bijvoorbeeld en de ambities voor de zuidzijde van het Stationsgebied.

Op wijk- en buurtniveau blijven we investeren in samenwerking met bewoners. De gebiedsteams zijn actief en ons wijkwethouderschap werpt z'n vruchten af. Onlangs gingen drie wijkprojectleiders aan de slag die zorg dragen voor de uitvoering van kleinere projecten.

De hervormingen in de zorg zijn ingezet. Ook deze zijn op wijkniveau georganiseerd in de WIJ-teams. Dichtbij de mensen die het nodig hebben.

Investeren in de economische ontwikkeling van de stad blijft van het grootste belang. Het bevorderen van de werkgelegenheid, zeker aan de onderkant van de arbeidsmarkt, heeft prioriteit. In dit licht continueren we de versterking van de driehoek economie-onderwijs-arbeidsmarkt. Dat is volgens ons dé stap naar een van de belangrijkste hervormingen: het verbinden van de twee gezichten van de stad, op weg naar een inclusieve samenleving. Ook ons armoedebeleid ondersteunt dit. Want het jonge, bruisende Groningen kent ook ouderen die eenzaam zijn, te veel gezinnen die in armoede leven en kinderen die vanuit een achterstandssituatie opgroeien. We moeten voorkomen dat deze kinderen uiteindelijk afglijden en hen kansen bieden. Wij zien onderwijs én werk als belangrijke instrumenten om deze kansen te verwirkelijken.

Raadsvoorstel - Gemeentebegroting 2017

Een andere groep die onze aandacht verdient en nodig heeft is die van de vluchtelingen in het bezit van een verblijfsvergunning. We willen dat zij een start kunnen maken met een nieuw leven in de Groningse samenleving en brengen een versnelling aan in de huisvesting en de toeleiding naar scholing en werk.

We blijven werken aan de toekomst van de stad en haar omgeving. Want stad en regio vormen een bijzondere combinatie: een dynamisch groeiende stad in een aantrekkelijke omgeving. Een getalenteerde metropoolregio met onderscheidend vermogen en ontwikkelpotentie: zo is Groningen bijvoorbeeld de tweede start-up stad van Nederland en lukt het ons om jong academisch talent aan de stad te binden. We willen het ondernemerschap verder stimuleren.

Bij een stad als Groningen hoort een rijk en gevarieerd cultuuraanbod. Dat ondersteunen wij en investeren gericht in bijvoorbeeld de grondige vernieuwing van het Scheepvaartmuseum en in het cultuurcluster Ebbingekwartier.

We gaan de toekomst verwoorden in The Next City. En formuleerden vijf opgaves, waarover we dit najaar het gesprek aangaan met de stad. De opgaves gaan over het faciliteren van de groei van de stad, een groeiende werkgelegenheid voor stad en regio, een groeiende stad die leefbaar en aantrekkelijk blijft voor al haar inwoners, een versnelling van de energietransitie én een groeiende stad waarin iedereen meehelpt. The Next City impliceert een stad die zich duurzaam en evenwichtig ontwikkelt met een leefomgeving die gezond ouder worden bevordert, waar plek is voor iedereen die mee wil doen, mee kan doen.

The Next City moet ook antwoord geven op de vraag wat we de komende jaren moeten doen om klaar te zijn voor de toekomst. Het gaat daarbij niet alleen om een investeringsagenda maar ook om bij de plannen bewoners op een nieuwe manier te betrekken. Wij maken een beweging van inspraak naar participatie en passen daar onze besluitvorming op aan.

2. Organisatieontwikkeling

Om invulling te geven aan de eisen die de stad stelt én onze eigen ambities is een ambtelijke organisatie nodig die kan schakelen tussen de verschillende rollen: wij initiëren, faciliteren, controleren, adviseren en regisseren. Tegelijkertijd willen we de kosten van de organisatie omlaag brengen. Daarom zijn de afgelopen jaren forse veranderingen en bezuinigingen doorgevoerd. Dat zetten we de komende jaar door en dat moet er toe leiden dat de organisatie kleiner, flexibeler en wendbaarder wordt.

Voorbeelden zijn de vorming van het Noordelijke belastingkantoor, de outsourcing van I&A, de voltooiing en doorontwikkeling van de WIJ teams en de gebiedsteams, het toekomstbestendig maken van de publieke dienstverlening en de implementatie van de nieuwe Omgevingswet.

Daarnaast blijven we inzetten op mobiliteit, opleiding en ontwikkeling om de medewerkers optimaal inzetbaar te maken en te houden.

3. Financieel Perspectief

In de voorjaarsbrief hebben we een financieel perspectief geschetst, waarin we geen ruimte zagen voor nieuwe ambities. In de begroting kunnen we dit beeld positief bijstellen. De septembercirculaire van het gemeentefonds leidt tot een fors structureel voordeel. Hierbij is door het kabinet een winstwaarschuwing afgegeven. In de volgende kabinetsperiode zal worden nagedacht over wijzigingen in het zorgstelsel en pensioenstelsel. Dit kan effect hebben op de algemene uitkering. Naast de structurele plus hebben we ook incidentele ruimte gevonden. In de begroting doen we voorstellen voor de inzet daarvan.

Gezien het financieel perspectief hebben we ruimte voor knelpunten en nieuwe ambities. We stellen extra middelen beschikbaar voor onder andere de bijzondere bijstand, onderhoud Martiniplaza, uitvoering sociale werkvoorziening, grondexploitaties, gebiedsgericht werken en de aanvulling van zorgbudgetten in het sociaal domein. We versterken ook het weerstandsvermogen door middelen toe te voegen aan de reserve sociaal domein.

We stellen een stedelijk investeringsfonds in. Dit is een reserve voor fysieke investeringen in gebiedsontwikkeling waaruit bijvoorbeeld noodzakelijke voorinvesteringen in grondexploitaties of investeringen in infrastructuur kunnen worden gedaan. We voegen de overgebleven middelen uit het investeringsbudget stedelijke vernieuwing (ISV) toe aan het stedelijk investeringsfonds. Daarbij hebben we een herijking op de inzet van de resterende ISV middelen uitgevoerd. Op basis van de herijking kan een bedrag van 8,7 miljoen euro worden ingezet voor nieuwe ambities. Daarnaast voegen we hier 1,5 miljoen euro aan toe uit de algemene middelen.

Met deze middelen vergroten we onze ambities op het gebied van stedelijke vernieuwing. We stellen middelen beschikbaar voor onder andere het cultuurcluster in het Ebbingekwartier, de plannen voor het

Raadsvoorstel - Gemeentebegroting 2017

Noordelijk Scheepvaartmuseum, het uitvoeringsprogramma bestemming binnenstad en extra inzet in wijkvernieuwing in een zestal wijken.

We geven nu een toelichting op het financieel perspectief. We gaan in op het meerjarenbeeld en de dekkingsmogelijkheden. Deze bepalen samen de ruimte voor knelpunten en ambities. Tot slot laten we de ontwikkeling van het weerstandsvermogen zien. Onderstaand overzicht geeft de ontwikkeling van het financiële perspectief. De effecten van de septembercirculaire zijn hierin opgenomen.

	2017	2018	2019	2020
Actueel meerjarenbeeld	3.148	6.450	6.867	7.832
Dekkingsbronnen	21.027	8.972	5.705	5.170
Knelpunten	-19.168	-14.047	-11.351	-9.911
Ambities	-5.007	-1.375	-1.221	-3.091
Saldo financieel perspectief	0	0	0	0

We geven op hoofdlijnen een toelichting op de onderdelen van het perspectief en de afwijking ten opzichte van de voorjaarsnota.

Meerjarenbeeld

	2017	2018	2019	2020
Actueel meerjarenbeeld	3.148	6.450	6.867	7.832
Meerjarenbeeld voorjaarsnota	5.170	3.302	1.995	1.502
Vershil	-2.022	3.148	4.872	6.330

Het meerjarenbeeld laat vanaf 2018 een structurele verbetering zien ten opzichte van de voorjaarsnota. Deze verbetering ontstaat door de groei van de uitkering uit het gemeentefonds, zoals blijkt uit de septembercirculaire. In 2017 is nog wel sprake van een nadeel. Dit is een effect van de meircirculaire. Hierover bent u eerder geïnformeerd.

Dekkingsbronnen

	2017	2018	2019	2020
Dekkingsbronnen	21.027	8.972	5.705	5.170
Dekkingsbronnen voorjaarsnota	12.895	5.075	4.851	3.796
verschil	8.132	3.897	854	1.374

De dekkingsbronnen tellen op tot 21,0 miljoen euro in 2017, 9,0 miljoen euro in 2018 en ruim 5 miljoen euro in 2019 en 2020.

In de voorjaarsnota hebben we alleen de onttrekking aan het weerstandsvermogen van 12,9 miljoen euro als dekkingsbron genoemd. Deze was gekoppeld aan de incidentele opgave bij het realiseren van bezuinigingen. De onttrekking aan het weerstandsvermogen in 2017 wordt 3,5 miljoen euro lager. Ruim 2 miljoen euro hiervan verschuift naar 2018. De onttrekking wordt ook lager omdat we het knelpunt dat ontstaat door de doorwerking van bezuinigingen naar tarieven (de wegdek) niet meer ten laste van het weerstandsvermogen brengen.

In de begroting voegen we ook een voordeel in de grondexploitatie Europapark van 6,2 miljoen euro en middelen uit een ruil van structurele met incidentele middelen van 3,7 miljoen toe aan de incidentele

Raadsvoorstel - Gemeentebegroting 2017

ruimte. Dit verklaart voor een groot deel de toename van dekkingsbronnen in de voorjaarsnota. Een toelichting op alle dekkingsbronnen is opgenomen in de begroting.

We houden in de begroting ook rekening met een voordeel door de herfinanciering van de gemeentelijke leningenportefeuille. Dit voordeel loopt in de komende jaren op tot 1 miljoen euro in 2020.

Knelpunten

	2017	2018	2019	2020
Knelpunten	-19.168	-14.047	-11.351	-9.911
Knelpunten voorjaarsnota	-17.638	-6.798	-8.102	-6.643
Verschil	-1.530	-7.249	-3.249	-3.268

De knelpunten waarvoor we in 2017 middelen beschikbaar willen stellen tellen op tot 19,1 miljoen euro. Het grootste deel hiervan was al opgenomen in de voorjaarsbrief. Er is een paar nieuwe knelpunten bijgekomen. Voor het sociaal domein zijn aanvullende middelen nodig door een structurele korting van het Rijk en extra kosten voor capaciteit en de verdere ontwikkeling van de WIJ-teams. Daarnaast gaat de transformatie niet snel genoeg om de vermindering van beleidsmiddelen, zoals opgenomen in de begroting 2016, op te kunnen vangen. We doen daarom een voorstel voor de inzet van extra middelen. Ook willen we de benodigde middelen voor het onderhoud van Martiniplaza beschikbaar stellen. In totaal gaat het om 5,4 miljoen euro in de periode 2017-2020.

Naast nieuwe knelpunten is ook een aantal knelpunten aangepast ten opzichte van de voorjaarsnota. Per saldo nemen de knelpunten met 1,5 miljoen euro toe ten opzichte van de voorjaarsnota.

Ook na 2017 zijn er meer knelpunten dan we hadden opgenomen in de voorjaarsnota. De aanvullende middelen voor het sociaal domein en onderhoud Martiniplaza lopen door in de periode 2018-2020. Daarnaast houden we vanaf 2018 rekening met een halvering van de taakstelling op subsidies tot 1 miljoen euro¹. Hiermee hebben we de grootste verschillen met de voorjaarsbrief benoemd.

Ambities

	2017	2018	2019	2020
Ambities	-5.007	-1.375	-1.221	-3.091

Bij het opstellen van de voorjaarsbrief hadden we nog geen ruimte voor nieuwe ambities. Wel hebben we gemeld dat we zouden kijken naar de mogelijkheid middelen vrij te spelen voor nieuwe ambities. De uitkomst van de septembercirculaire maakt het mogelijk middelen beschikbaar te stellen voor nieuwe ambities. Zo willen we het budget voor gebiedsgericht werken verhogen en het weerstandsvermogen aanvullen. In de begroting stellen we voor de reserve sociaal domein te voeden met in totaal 5 miljoen euro in de jaren 2017-2020. Deze reserve is onderdeel is van het beschikbare weerstandsvermogen. Aanvulling van de reserve leidt dus ook tot verbetering van het weerstandsvermogen.

Zoals al eerder aangegeven willen we een stedelijk investeringsfonds instellen. We voegen hier in 2017 1,5 miljoen euro aan toe vanuit de algemene middelen. Samen met de ISV middelen die anders kunnen worden ingezet kunnen we een aantal nieuwe projecten realiseren.

De (beperkte) saldi die overblijven, verrekenen we jaarlijks met het weerstandsvermogen. Onder aan de streep sluit het financiële perspectief daarmee op nul.

In de begroting is het weerstandsvermogen geactualiseerd. Deze komt in 2017 uit op 0,97. De verbetering ten opzichte van voorjaarsnota komt door de voorgestelde aanvulling van de reserve sociaal domein. Daarnaast verlaagt de actualisatie van de risico's het benodigd weerstandsvermogen. De verwachting voor de komende jaren is als volgt:

¹ In 2017 wordt de taakstelling op subsidies opgelost door een onttrekking aan het weerstandsvermogen.

Raadsvoorstel - Gemeentebegroting 2017

	2017	2018	2019	2020
Ontwikkeling weerstandsvermogen	0,97	0,98	0,98	0,98

Voor de grondexploitatie Meerstad werken we aan een voorstel voor overheveling van investeringen in bovenwijkse voorzieningen naar de gemeente. Dit voorstel heeft financiële consequenties voor de begroting, de grondexploitatie Meerstad en het weerstandsvermogen.

Door bovenwijkse voorzieningen uit de grondexploitatie te halen ontstaat in de grondexploitatie ruimte om tegenvallers op te vangen en verlagen we het risico van de grondexploitatie. Dit is positief voor zowel de grondexploitatie als de gemeente als geheel.

De kapitaallasten van de bovenwijkse voorzieningen kunnen in de eerste jaren worden gedekt uit de verlaging van het benodigde weerstandsvermogen. Daarna zal dekking moeten worden gevonden in de algemene middelen, waarbij ook eventuele incidentele opbrengsten uit de grondexploitatie kunnen worden betrokken.

In de paragraaf grondbeleid gaan we in op de achtergrond van het voorstel voor overheveling van de bovenwijkse voorzieningen en geven we een indicatie van de financiële consequenties. We verwachten u het voorstel voor het eind van het jaar aan te kunnen bieden. Indien u besluit tot overheveling, kan dit worden verwerkt in de gemeenterekening 2016 en volgende begrotingen.

4. Opzet begroting

Afgelopen jaar verscheen de begroting voor het eerst als webversie. Binnen een groeimodel, want we willen kijken hoe we deze webversie beter en uitgebreider kunnen inzetten. De webversie 2.0 bevat meer structuur en meer indicatoren voor de output van onze organisatie en de effecten van ons beleid. Daarmee beogen we in te spelen op de door u aangegeven behoefte aan adequate, goed ontsloten sturingsinformatie en informeren we transparant inwoners, instellingen en bedrijven in de stad met wie we de samenwerking zoeken.

Raadsvoorstel - Gemeentebegroting 2017

Deel II: Overige voorstellen

Opvang vluchtelingen

In het Uitwerkingsakkoord Verhoogde Asielinstroom is afgesproken extra middelen aan gemeenten beschikbaar te stellen voor eerstejaarsopvang en voor integratie en participatie van vergunninghouders. De middelen worden beschikbaar gesteld volgens het uitgangspunt 'geld volgt vergunninghouder'. Gemeenten ontvangen een bedrag per een in die gemeente geplaatste vergunninghouder. Alle rijksmiddelen die we hiervoor ontvangen stellen we specifiek beschikbaar voor dit doel.

Geen minimumniveau AER

Bij de gemeentebegroting 2013 heeft u besloten het minimumniveau van de AER vast te stellen op 25 miljoen euro. We sturen echter op het ratio weerstandsvermogen van de gemeente in zijn geheel en niet op afzonderlijke onderdelen van het weerstandsvermogen (zie ook de kadernota weerstandsvermogen en risicomanagement 2016). Het vaststellen van een minimumniveau van de AER heeft hiermee geen toegevoegde waarde. We stellen daarom voor het eerder vastgestelde minimumniveau van de AER te laten vervallen.

Verschuiving overhead naar programma 14

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Onder overhead wordt verstaan "Het geheel van functies gericht op de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces"

Vanaf 2015 verantwoorden wij de overhead in programma 14 met uitzondering van de personele overhead van directies. Deze overhead werd voorheen per programma toegerekend. Vanaf 2017 verantwoorden wij ook de personele overhead van directies op dit deelprogramma waardoor wij aansluiten bij de landelijke definitie en verplichting.

Wettelijke indicatoren

In de begroting 2017 zijn gemeenten verplicht een set van (effect)indicatoren op te nemen. Deze wettelijke indicatoren zijn verwerkt in de programma's. De wettelijke indicatoren die aan de bedrijfsvoering raken zijn verwerkt in de paragraaf bedrijfsvoering.

Vervangingen in de openbare ruimte

Voorgaande jaren werd direct na vaststelling van de begroting een afzonderlijk voorstel aan u voorgelegd voor het beschikbaar stellen van kredieten voor vervangingen in de openbare ruimte. Bij het opstellen van de begroting wordt rekening gehouden met deze investeringen en wordt hier financiële ruimte voor gereserveerd. Vanaf de begroting 2017 nemen we een afzonderlijk besluitpunt op in het raadsvoorstel bij de begroting voor toekenning van de kredieten voor vervangingen in de openbare ruimte. Conform de financiële verordening moet u specifiek kredieten beschikbaar stellen voor alle investeringen anders dan routine investeringen. Hiermee vervalt het afzonderlijke voorstel en verlagen we de administratieve lasten. In het raadsvoorstel van de begroting wordt jaarlijks een onderbouwing opgenomen voor de hoogte van de kredieten. Omdat de kredieten nog niet in de concept-gemeentebegroting zijn opgenomen, leidt het beschikbaar stellen ervan tot een eerste begrotingswijziging op de begroting 2017.

Riolering

In het Groninger Water- en Rioleringsplan (GWRP) 2014 – 2018, waarin de ambities voor riolering en water in de stad zijn vastgelegd, is vastgelegd welke riolen we in deze planperiode willen vernieuwen. In het planjaar 2017 verwachten we hiervoor een bedrag van 15,042 miljoen euro aan investeringen te plegen (zie onderstaand overzicht). In eerdere jaren (2014 tot en met 2016) heeft u voor deze projecten al 10,286 miljoen euro aan uitvoeringskredieten beschikbaar gesteld. Voor uitvoering in 2017 stellen we in deze begroting voor het nog ontbrekende uitvoeringskrediet van 4,756 miljoen euro beschikbaar te stellen.

Raadsvoorstel - Gemeentebegroting 2017

tabel met uitvoeringsprogramma riolering 2017

Jaartallen van oorspronkelijke planning GWRP	benodigd krediet	bedrag uitgaven 2016	verwachte uitgaven 2017	verwachte uitgaven 2018
2014				
Buurt 41 Oosterparkbuurt Fase 3	2.976.531 €	1.934.745 €	1.041.786 €	-
2015				
Buurt 71 Gruno buurt Zuid Fase 1	2.732.800 €	- €	1.639.680 €	1.093.120
buurt 13, Kostverloren	3.894.450 €	- €	2.336.670 €	1.557.780
buurt 52, afkoppelen verharding Fase 1	2.000.000 €	- €	- €	-
Meelften Zuidelijke ringweg	500.000 €	250.000 €	250.000 €	-
2016				
Buurt 71 Gruno buurt Zuid Fase 2	2.626.400 €	- €	1.575.840 €	1.050.560
buurt 33 Korreweg buurt fase 1	3.315.200 €	- €	1.326.080 €	1.989.120
buurt 52, afkoppelen verharding Fase 2	2.000.000 €	- €	400.000 €	-
Vervanging besturingskasten	1.716.000 €	- €	1.716.000 €	-
2017				
buurt 16, afkoppelen verharding Fase 1	1.500.000 €	- €	300.000 €	-
buurt 33 Korreweg buurt fase 2	3.438.400 €	- €	1.375.360 €	2.063.040
buurt 33 Korreweg relinen	828.000 €	- €	828.000 €	-
Relinen Moerriool Oosterhamriklaan	906.300 €	- €	906.300 €	-
Relinen Moerriool Kapteijnlaan	404.500 €	- €	404.500 €	-
Relinen Moerriool Klaprooslaan	166.950 €	- €	166.950 €	-
Watertaken verbreed rioolrecht	775.000 €	- €	775.000 €	-
TOTAAL UITVOERING		€ 2.184.745	€ 15.042.166	€ 7.753.620
Projecten van eerdere jaarschrijven, in uitvoering 2017, maar waar reeds krediet voor is aangevraagd (groene bedragen)			€ 10.286.056	
Projecten van jaarschijf 2017 waar (gedeelte van) krediet voor wordt aangevraagd.(rode bedragen)			€ 4.756.110	

De met dit krediet gemoeide kapitaallasten worden gedekt uit de jaarlijkse opbrengsten van de rioolheffing.

Overige vervangingen openbare ruimte.

Naast riolering is ook bij andere (versleten) voorzieningen in de openbare ruimte het reguliere onderhoud niet meer voldoende voor een goede en veilige instandhouding. Eens in de 30-50 jaar zijn dergelijke voorzieningen aan vervanging en vernieuwing toe. Vanaf 2012 hanteren we hiervoor een meerjarenplan dat periodiek wordt geactualiseerd. Hieronder geven we weer welke vervangingen we voorzien in de jaren 2017 tot en met 2021.

Raadsvoorstel - Gemeentebegroting 2017

Meerjarenplan vervangingen openbare ruimte 2017 t/m 2021 (geactualiseerd sept 2016)

	2017	2018	2019	2020	2021	Totaal
Wegen	1.086	1.715	1.469	1.360	1.330	6.960
Kunstwerken	1.407	2.170	2.044	2.317	1.902	9.840
Openbare verlichting	1.500	1.500	1.500	1.500	1.750	7.750
Groen (bomen)	567	589	649	649	649	3.104
Speelvoorzieningen	450	325	263	325	450	1.813
Totaal uitgaven	5.010	6.299	5.925	6.151	6.081	29.466
Vervanging	4.925	6.130	5.293	5.106	5.640	27.094
Groot Onderhoud	85	169	632	1.045	441	2.372

	2017	2018	2019	2020	2021	Totaal
Vervanging	4.925	6.130	5.293	5.106	5.640	27.094
Vervanging structurele kapitaal lasten			274	269	304	847
Groot Onderhoud / Incidenteel	85	169	632	1.045	441	2.372

Voor de investeringen in de jaren tot en met 2017 worden de kapitaallasten gedekt uit een structureel budget dat hiervoor sinds 2012 in de begroting is opgenomen. Voor de kapitaallasten behorend bij de investeringen in de jaren 2018 tot en met 2021 hebben we middelen gereserveerd in het meerjarenbegroting.

Voor uitvoering in 2017 (zie onderstaand programma) stellen we in deze begroting voor een uitvoeringskrediet van 4,925 miljoen euro beschikbaar te stellen.

Maatregelen 2017	Locaties	Vervangingen (investeringen) (bedragen x 1000 euro)	Aanvullend lang cyclisch onderhoud ³ (exploitatie) (bedragen x 1000 euro)
Verhardingen	<ul style="list-style-type: none"> Eeldersingel Emmasingel Hereplein Hoendiep Lopendediep Noorderhaven (zuidzijde) Noorderstationstraat Rembrandt van Rijnstraat Spilsluizen Jacob Catstrastraat 	1.001	59
Oeverbeschoeiingen	<ul style="list-style-type: none"> Oude Winschoterdiep van Stamspoorbrug tot Antwerpenbrug 	1.407	
Beweegbare bruggen (onderdelen van -)	<ul style="list-style-type: none"> Parkbrug 		26
Vervangen OV-kabels	<ul style="list-style-type: none"> Diverse straten, locaties worden nog 	1.500	

² In de begroting gaan we er vanuit dat de structurele kapitaallasten voor vervangingsinvesteringen in het eerste jaar niet nodig zijn doordat de investeringen pas gedurende het jaar plaatsvinden. In de begroting wordt daarom het incidenteel benodigde budget voor Groot onderhoud en vervangingen in de eerste jaarschijf gecorrigeerd met het benodigde budget voor de structurele kapitaallasten.

³ Naast de vervangingen is ook een deel van het lang cyclisch (groot) onderhoud niet gedekt in de regulier onderhoudsbudgetten. Het (nog) niet voor kapitaallasten van investeringen benodigde deel van het gereserveerde budget zetten we in voor dit aanvullende lang cyclisch onderhoud.

Raadsvoorstel - Gemeentebegroting 2017

	bepaald in afstemming met werkzaamheden nutsbedrijven		
Vervangen speeltoestellen en valdempende ondergronden	<ul style="list-style-type: none"> Diverse locaties in de stad 	450	
Groen (bomen)	<ul style="list-style-type: none"> Diverse locaties in de stad 	567	
Totaal 2017		4.925	85

Begrotingswijziging/ Kredietaanvraag

In onderstaande overzichten worden de begrotingswijzigingen gepresenteerd die worden voorgesteld bij de begroting 2017. Met deze begrotingswijzigingen wordt nog een deel van de continuering van extra beleidsmiddelen vanuit voorgaande jaren overgeheveld naar het betreffende deelprogramma en worden voorgestelde extra beleidsmiddelen vanuit de begroting 2017 overgeheveld naar de betreffende deelprogramma's. Deze verdeling is nog niet in de concept-gemeentebegroting 2017 opgenomen. De dekking van deze middelen vindt plaats vanuit het programma College en raad, beleidsveld concernstelposten. Het betreft de volgende middelen:

- Intensiveringsmiddelen Leren
- Extra beleidsmiddelen gebiedsgericht werken

Daarnaast wordt via onderstaand format de kredieten aangevraagd voor de over te nemen activa als gevolg van de grenscorrectie Meerstad en voor de investeringen en vervangingen in de openbare ruimte.

Begrotingswijziging 2017 exploitatie (bedragen x € 1.000)

Programma	Deelprogramma	S/I	Lasten	Baten	Saldo vóór res.mut.	Toev. reserves	Ontr. reserves	Saldo
<i>Intensiveringsmiddelen Leren</i>								
12 College en raad	12.1 College en raad	Str	-1000		1000			1000
03 Onderwijs	03.1 Onderwijskansen	Str	1000		-1000			-1000
<i>Gebiedsgericht werken</i>								
12 College en raad	12.1 College en raad	Inc	-1000		1000			1000
12 College en raad	12.2 Gebiedsgericht werken	Inc	1000		-1000			-1000
Totaal begrotingswijziging			0	0	0	0	0	0

Raadsvoorstel - Gemeentebegroting 2017

Begrotingswijziging 2017 investeringen (bedragen x € 1.000)

Programma	Deelprogramma	Lasten	Saldo te	
			Baten	activeren
<i>Grenscorrectie Meerstad (looptijd: 2017)</i>				
03 Onderwijs	03.1 Onderwijskansen	1869		1869
09 Onderhoud en beheer openbare ruimte	09.1 Kwaliteit leefomgeving	2308		2308
		4177		4177
<i>Uitvoeringsprogramma riolering 2017 (looptijd: 2017-2018)</i>				
09 Onderhoud en beheer openbare ruimte	09.1 Kwaliteit leefomgeving	4756		4756
<i>Vervangingsinvesteringen openbare ruimte (looptijd: 2017-2018)</i>				
09 Onderhoud en beheer openbare ruimte	09.1 Kwaliteit leefomgeving	4925		4925
Totaal begrotingswijzigingen		13858	0	13858

Met vriendelijke groet,
burgemeester en wethouders van Groningen,

de burgemeester, *bc.*
Peter den Oudsten

de secretaris,
Peter Teesink

ONTWERPBEGROTING 2017

stad.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Inhoudsopgave

Welkom	4
Aanbiedingsbrief	5
Kerngegevens	11
Begroting in één oogopslag	13
Programma's	14
Programma 1: Werk en inkomen	- 14 -
Programma 2: Economie en werkgelegenheid	- 31 -
Programma 3: Onderwijs	56
Programma 4: Welzijn, gezondheid en zorg	69
Programma 5: Sport en bewegen	98
Programma 6: Cultuur	108
Programma 7: Verkeer	123
Programma 8: Wonen	148
Programma 9: Onderhoud & beheer openbare ruimte	172
Programma 10: Veiligheid	185
Programma 11: Stadhuis en Stadje	206
Programma 12: College, raad en gebiedsgericht Werken	215
Programma 13: Algemene inkomsten en post onvoorzien	224
Programma 14: Overhead en ondersteuning organisatie	230
Paragrafen	233
Paragraaf 1: Integraal gebiedsgericht werken	233
Paragraaf 2: Duurzaamheid	248
Paragraaf 3: Weerstandsvermogen en risicobeheersing	257
Paragraaf 4: Onderhoud kapitaalgoederen	284
Paragraaf 5: Financiering	288
Paragraaf 6: Verbonden partijen	295
Paragraaf 7: Grondbeleid	308
Paragraaf 8: Lokale heffingen	318
Paragraaf 9: Bedrijfsvoering	330
Paragraaf 10: Interbestuurlijk toezicht	339
Financiële positie	344
Financieel meerjarenbeeld	344
Financiële knelpunten (reeds middelen voor gereserveerd in) voorgaande jaren	346
Financiële knelpunten en ambities 2017	351
Dekkingsbronnen 2014-2020	366
Investerings- en financieringsstaat	373
Reserves	376
Voorzieningen	384
Meerjarenbalans	387
EMU-saldo	393
Incidentele baten en lasten	394

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Begroting op taakveld	398
Begroting 2017- 2020 op deelprogramma's	400
Continuerend extra beleid voorgaande jaren	404
(Historisch) Extra beleid (peildatum 30 juni 2016)	406
Kapitaallasten.....	409
Subsidies en inkomensoverdrachten	410
Bestuur.....	411

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Welkom

Gemeentebegroting 2017

Welkom op de pagina van de begroting 2017 van de gemeente Groningen. De begroting 2017 is anders gestructureerd om relevante informatie voor de lezer bij elkaar te plaatsen. Met links naar bijhorende informatie navigeert u gemakkelijk door de begroting. Wilt u de begroting toch graag in boekvorm? Dan kunt u dit [pdf-bestand](#) downloaden. Hiernaast kunt u navigeren naar de belangrijkste onderdelen van de begroting.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Aanbiedingsbrief

Graag presenteren wij u de begroting 2017 met onze beleidsvoornemens voor komend jaar en de financiële onderbouwing daarvan.

Leidraad voor deze begroting is de Voorjaarsnota 2016 met de daarin beschreven speerpunten, die met elkaar samenhangen:

- Uitvoeren van lopende projecten;
- Vormgeven van The Next City;
- Samenwerken en verbinding zoeken; partijen faciliteren en versterken;
- Verder ontwikkelen van de gebiedsgerichte aanpak, gericht op een ongedeelde stad;
- Versterken van de verbinding tussen onderwijs-arbeidsmarkt-economische ontwikkeling;
- Zorg dragen voor een leefomgeving van hoge kwaliteit, die uitnodigt tot een langer en gezonder leven: Healthy Ageing.

Centraal staat ons streven naar een inclusieve samenleving die de twee gezichten van de stad met elkaar verbindt. Uw raad heeft het zwaarwegend belang daarvan in het Voorjaarsdebat onderstreept.

In deze brief willen wij een aantal punten nader belichten. Deze punten zijn:

1. Investeren en Hervormen;
2. Organisatieontwikkeling: wat betekent dit voor onze organisatie?
3. Financieel Perspectief: hoe staan we er financieel voor?
4. Opzet begroting: hoe is de begroting 2.0 ingericht?

1. Investeren en Hervormen

De Voorjaarsnota 2016, de onderlegger van deze begroting, verscheen praktisch halverwege onze collegeperiode. Dat moment grepen we aan om samen met u terug te kijken op de afgelopen twee jaren én vooruit te kijken naar de komende jaren.

We stelden vast dat we een goed eind op streek zijn met de uitvoering van de ambities, die we vastlegden in ons coalitieakkoord *Voor de verandering*. Niettemin blijven we ook de komende twee jaren investeren en hervormen. En dat is logisch en noodzakelijk in een dynamische stad, die het goed doet en zich onderscheidt. Maar ook haar zorgen en opgaven kent.

We werken hard aan het uitvoeringsprogramma van onze visie Bestemming Binnenstad. We discussiëren met Stadgers, ondernemers en iedereen met interesse in en genegenheid voor ons stadshart over alle vraagstukken waar een steeds groeiende en steeds drukkere binnenstad zich voor gesteld ziet. Hoe maken we de binnenstad toekomstbestendig en aantrekkelijker vooral voor voetgangers. En wat betekent dat voor bussen, fietsen, horeca en terrassen.

De oostwand van de Grote Markt is nu volop in beeld door de toekomstige vestiging van een hotel en de ontwikkelcompetitie voor het hoekpand Grote Markt-Poelestraat. Als het om de Grote Markt gaat, hebben onze burgers traditiegetrouw een belangrijke stem. Zo ook nu.

Ook buiten het stadshart zijn grote projecten volop in beweging: de ontwikkeling van het terrein van de Suikerfabriek bijvoorbeeld en de ambities voor de zuidzijde van het Stationsgebied.

Op wijk- en buurtniveau blijven we investeren in samenwerking met bewoners. De gebiedsteams zijn actief en ons wijk-wethouderschap werpt z'n vruchten af. Onlangs gingen drie wijkprojectleiders aan de slag die zorg dragen voor de uitvoering van kleinere projecten.

De hervormingen in de zorg zijn ingezet. Ook deze zijn op wijkniveau georganiseerd in de WIJ-teams. Dichtbij de mensen die het nodig hebben.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Investeren in de economische ontwikkeling van de stad blijft van het grootste belang. Het bevorderen van de werkgelegenheid, zeker aan de onderkant van de arbeidsmarkt, heeft prioriteit. In dit licht continueren we de versterking van de driehoek economie-onderwijs-arbeidsmarkt. Dat is volgens ons dé stap naar een van de belangrijkste hervormingen: het verbinden van de twee gezichten van de stad, op weg naar een inclusieve samenleving. Ook ons armoedebeleid ondersteunt dit. Want het jonge, bruisende Groningen kent ook ouderen die eenzaam zijn, te veel gezinnen die in armoede leven en kinderen die vanuit een achterstandssituatie opgroeien. We moeten voorkomen dat deze kinderen uiteindelijk afglijden en hen kansen bieden. Wij zien onderwijs én werk als belangrijke instrumenten om deze kansen te verwirkelijken.

Een andere groep die onze aandacht verdient en nodig heeft is die van de vluchtelingen in het bezit van een verblijfsvergunning. We willen dat zij een start kunnen maken met een nieuw leven in de Groningse samenleving en brengen een versnelling aan in de huisvesting en de toeleiding naar scholing en werk.

We blijven werken aan de toekomst van de stad en haar omgeving. Want stad en regio vormen een bijzondere combinatie: een dynamisch groeiende stad in een aantrekkelijke omgeving. Een getalenteerde metropoolregio met onderscheidend vermogen en ontwikkelpotentie: zo is Groningen bijvoorbeeld de tweede start-up stad van Nederland en lukt het ons om jong academisch talent aan de stad te binden. We willen het ondernemerschap verder stimuleren.

Bij een stad als Groningen hoort een rijk en gevarieerd cultuuraanbod. Dat ondersteunen wij en investeren gericht in bijvoorbeeld de grondige vernieuwing van het Scheepvaartmuseum en in het cultuurcluster Ebbekekwartier.

We gaan de toekomst verwoorden in The Next City. En formuleerden vijf opgaves, waarover we dit najaar het gesprek aangaan met de stad. De opgaves gaan over het faciliteren van de groei van de stad, een groeiende werkgelegenheid voor stad en regio, een groeiende stad die leefbaar en aantrekkelijk blijft voor al haar inwoners, een versnelling van de energietransitie én een groeiende stad waarin iedereen meehelpt. The Next City impliceert een stad die zich duurzaam en evenwichtig ontwikkelt met een leefomgeving die gezond ouder worden bevordert, waar plek is voor iedereen die mee wil doen, mee kán doen.

The Next City moet ook antwoord geven op de vraag wat we de komende jaren moeten doen om klaar te zijn voor de toekomst. Het gaat daarbij niet alleen om een investeringsagenda maar ook om bij de plannen bewoners op een nieuwe manier te betrekken. Wij maken een beweging van inspraak naar participatie en passen daar onze besluitvorming op aan.

2. Organisatieontwikkeling

Om invulling te geven aan de eisen die de stad stelt én onze eigen ambities is een ambtelijke organisatie nodig die kan schakelen tussen de verschillende rollen: wij initiëren, faciliteren, controleren, adviseren en regisseren. Tegelijkertijd willen we de kosten van de organisatie omlaag brengen. Daarom zijn de afgelopen jaren forse veranderingen en bezuinigingen doorgevoerd. Dat zetten we de komende jaar door en dat moet ertoe leiden dat de organisatie kleiner, flexibeler en wendbaarder wordt.

Voorbeelden zijn de vorming van het Noordelijke belastingkantoor, de outsourcing van I&A, de voltooiing en doorontwikkeling van de WIJ teams en de gebiedsteams, het toekomstbestendig maken van de publieke dienstverlening en de implementatie van de nieuwe Omgevingswet.

Daarnaast blijven we inzetten op mobiliteit, opleiding en ontwikkeling om de medewerkers optimaal inzetbaar te maken en te houden.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

3. Financieel Perspectief

In de voorjaarsbrief hebben we een financieel perspectief geschetst, waarin we geen ruimte zagen voor nieuwe ambities. In de begroting kunnen we dit beeld positief bijstellen. De septembercirculaire van het gemeentefonds leidt tot een fors structureel voordeel. Hierbij is door het kabinet een winstwaarschuwing afgegeven. In de volgende kabinetsperiode zal worden nagedacht over wijzigingen in het zorgstelsel en pensioenstelsel. Dit kan effect hebben op de algemene uitkering. Naast de structurele plus hebben we ook incidentele ruimte gevonden. In de begroting doen we voorstellen voor de inzet daarvan.

Gezien het financieel perspectief hebben we ruimte voor knelpunten en nieuwe ambities. We stellen extra middelen beschikbaar voor onder andere de bijzondere bijstand, onderhoud Martiniplaza, uitvoering sociale werkvoorziening, grondexploitaties, gebiedsgericht werken en de aanvulling van zorgbudgetten in het sociaal domein. We versterken ook het weerstandsvermogen door middelen toe te voegen aan de reserve sociaal domein.

We stellen een stedelijk investeringsfonds in. Dit is een reserve voor fysieke investeringen in gebiedsontwikkeling waaruit bijvoorbeeld noodzakelijke voorinvesteringen in grondexploitaties of investeringen in infrastructuur kunnen worden gedaan. We voegen de overgebleven middelen uit het investeringsbudget stedelijke vernieuwing (ISV) toe aan het stedelijk investeringsfonds. Daarbij hebben we een herijking op de inzet van de resterende ISV-middelen uitgevoerd. Op basis van de herijking kan een bedrag van € 8,7 miljoen worden ingezet voor nieuwe ambities. Daarnaast voegen we hier € 1,5 miljoen aan toe uit de algemene middelen. Met deze middelen vergroten we onze ambities op het gebied van stedelijke vernieuwing. We stellen middelen beschikbaar voor onder andere het cultuurcluster in het Ebbingekwartier, de plannen voor het Noordelijk Scheepvaartmuseum, het uitvoeringsprogramma bestemming binnenstad en wijkvernieuwing.

We geven nu een toelichting op het financieel perspectief. We gaan in op het meerjarenbeeld en de dekkingsmogelijkheden. Deze bepalen samen de ruimte voor knelpunten en ambities. Tot slot laten we de ontwikkeling van het weerstandsvermogen zien. Onderstaand overzicht geeft de ontwikkeling van het financiële perspectief. De effecten van de septembercirculaire zijn hierin opgenomen.

(bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
Actueel meerjarenbeeld	3.148	6.450	6.867	7.832
Dekkingsbronnen	21.027	8.972	5.705	5.170
Knelpunten	-19.168	-14.047	-11.351	-9.911
Ambities	-5.007	-1.375	-1.221	-3.091
Saldo financieel perspectief	0	0	0	0

We geven op hoofdlijnen een toelichting op de onderdelen van het perspectief en de afwijking ten opzichte van de voorjaarsnota.

Meerjarenbeeld

(bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
Actueel meerjarenbeeld	3.148	6.450	6.867	7.832
Meerjarenbeeld voorjaarsnota	5.170	3.302	1.995	1.502
Vershil	-2.022	3.148	4.872	6.330

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Het meerjarenbeeld laat vanaf 2018 een structurele verbetering zien ten opzichte van de voorjaarsnota. Deze verbetering ontstaat door de groei van de uitkering uit het gemeentefonds, zoals blijkt uit de septembercirculaire. In 2017 is nog wel sprake van een nadeel. Dit is een effect van de meircirculaire. Hierover bent u eerder geïnformeerd.

Dekkingsbronnen

(bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
Actueel meerjarenbeeld	21.027	8.972	5.705	5.170
Meerjarenbeeld voorjaarsnota	12.895	5.075	4.851	3.796
Vershil	8.132	3.897	854	1.374

De dekkingsbronnen tellen op tot € 21,0 miljoen in 2017, € 9,0 miljoen in 2018 en ruim € 5 miljoen in 2019 en 2020. In de voorjaarsnota hebben we alleen de onttrekking aan het weerstandsvermogen van € 12,9 miljoen als dekkingsbron genoemd. Deze was gekoppeld aan de incidentele opgave bij het realiseren van bezuinigingen. De onttrekking aan het weerstandsvermogen in 2017 wordt € 3,5 miljoen lager. Ruim € 2 miljoen hiervan verschuift naar 2018. De onttrekking wordt ook lager omdat we het knelpunt dat ontstaat door de doorwerking van bezuinigingen naar tarieven (de wegdek) niet meer ten laste van het weerstandsvermogen brengen.

In de begroting voegen we ook een voordeel in de grondexploitatie Europapark van € 6,2 miljoen en middelen uit een ruil van structurele met incidentele middelen van € 3,7 miljoen toe aan de incidentele ruimte. Dit verklaart voor een groot deel de toename van dekkingsbronnen in de voorjaarsnota. Een toelichting op alle dekkingsbronnen is opgenomen in de begroting.

We houden in de begroting ook rekening met een voordeel door de herfinanciering van de gemeentelijke leningenportefeuille. Dit voordeel loopt in de komende jaren op tot € 1 miljoen in 2020.

Knelpunten

(bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
Knelpunten	-19.168	-14.047	-11.351	-9.911
Knelpunten voorjaarsnota	-17.638	-6.798	-8.102	-6.643
Vershil	-1.530	-7.249	-3.249	-3.268

De knelpunten waarvoor we in 2017 middelen beschikbaar willen stellen tellen op tot € 19,1 miljoen. Het grootste deel hiervan was al opgenomen in de voorjaarsbrief. Er is een paar nieuwe knelpunten bijgekomen. Voor het sociaal domein zijn aanvullende middelen nodig door een structurele korting van het Rijk en extra kosten voor capaciteit en de verdere ontwikkeling van de WIJ-teams. Daarnaast gaat de transformatie niet snel genoeg om de vermindering van beleidsmiddelen, zoals opgenomen in de begroting 2016, op te kunnen vangen. We doen daarom een voorstel voor de inzet van extra middelen. Ook willen we de benodigde middelen voor het onderhoud van Martiniplaza beschikbaar stellen. In totaal gaat het om € 5,4 miljoen in de periode 2017-2020.

Naast nieuwe knelpunten is ook een aantal knelpunten aangepast ten opzichte van de voorjaarsnota. Per saldo nemen de knelpunten met € 1,5 miljoen toe ten opzichte van de voorjaarsnota.

Ook na 2017 zijn er meer knelpunten dan we hadden opgenomen in de voorjaarsnota. De aanvullende middelen voor het sociaal domein en onderhoud Martiniplaza lopen door in de periode 2018-2020. Daarnaast houden we vanaf 2018 rekening met een halvering van de taakstelling op subsidies tot € 1

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

miljoen (in 2017 wordt de taakstelling op subsidies opgelost door een onttrekking aan het weerstandsvermogen). Hiermee hebben we de grootste verschillen met de voorjaarsbrief benoemd.

Ambities

(bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
Ambities	-5.007	-1.375	-1.221	-3.091

Bij het opstellen van de voorjaarsbrief hadden we nog geen ruimte voor nieuwe ambities. Wel hebben we gemeld dat we zouden kijken naar de mogelijkheid middelen vrij te spelen voor nieuwe ambities. De uitkomst van de septembercirculaire maakt het mogelijk middelen beschikbaar te stellen voor nieuwe ambities. Zo willen we het budget voor gebiedsgericht werken verhogen en het weerstandsvermogen aanvullen. In de begroting stellen we voor de reserve sociaal domein te voeden met in totaal € 5 miljoen in de jaren 2017-2020. Deze reserve is onderdeel is van het beschikbare weerstandsvermogen. Aanvulling van de reserve leidt dus ook tot verbetering van het weerstandsvermogen.

Zoals al eerder aangegeven willen we een stedelijk investeringsfonds instellen. We voegen hier in 2017 € 1,5 miljoen aan toe vanuit de algemene middelen. Samen met de ISV-middelen die anders kunnen worden ingezet kunnen we een aantal nieuwe projecten realiseren.

De (beperkte) saldi die overblijven, verrekenen we jaarlijks met het weerstandsvermogen. Onder aan de streep sluit het financiële perspectief daarmee op nul.

In de begroting is het weerstandsvermogen geactualiseerd. Deze komt in 2017 uit op 0,97. De verbetering ten opzichte van voorjaarsnota komt door de voorgestelde aanvulling van de reserve sociaal domein. Daarnaast verlaagt de actualisatie van de risico's het benodigd weerstandsvermogen. De verwachting voor de komende jaren is als volgt:

	2017	2018	2019	2020
Ontwikkeling weerstandsvermogen	0,97	0,98	0,98	0,98

Voor de grondexploitatie Meerstad werken we aan een voorstel voor overheveling van investeringen in bovenwijkse voorzieningen naar de gemeente. Dit voorstel heeft financiële consequenties voor de begroting, de grondexploitatie Meerstad en het weerstandsvermogen. Door bovenwijkse voorzieningen uit de grondexploitatie te halen ontstaat in de grondexploitatie ruimte om tegenvallers op te vangen en verlagen we het risico van de grondexploitatie. Dit is positief voor zowel de grondexploitatie als de gemeente als geheel. De kapitaallasten van de bovenwijkse voorzieningen kunnen in de eerste jaren worden gedekt uit de verlaging van het benodigde weerstandsvermogen. Daarna zal dekking moeten worden gevonden in de algemene middelen, waarbij ook eventuele incidentele opbrengsten uit de grondexploitatie kunnen worden betrokken.

In de paragraaf grondbeleid gaan we in op de achtergrond van het voorstel voor overheveling van de bovenwijkse voorzieningen en geven we een indicatie van de financiële consequenties. We verwachten u het voorstel voor het eind van het jaar aan te kunnen bieden. Indien u besluit tot overheveling, kan dit worden verwerkt in de gemeenterekening 2016 en volgende begrotingen.

4. Opzet begroting

Afgelopen jaar verscheen de begroting voor het eerst als webversie. Binnen een groeimodel, want we willen kijken hoe we deze webversie beter en uitgebreider kunnen inzetten. De webversie 2.0 bevat meer structuur en meer indicatoren voor de output van onze organisatie en de effecten van ons beleid.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Daarmee beogen we in te spelen op de door u aangegeven behoefte aan adequate, goed ontsloten sturingsinformatie en informeren we transparant inwoners, instellingen en bedrijven in de stad met wie we de samenwerking zoeken.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Kerngegevens

De peildatum van alle kerngegevens is 31 december van het betreffende jaar. Een streepje betekent dat het betreffende cijfer nog niet bekend is.

Inwoners	2013	2014	2015	2016 (prognose)	2017 (prognose)
Aantal inwoners	196.395	200.459	201.270	204.085	206.086
% jongeren (0 t/m 19 jaar)	18,5%	19,2%	18,8%	19,1%	19,0%
% middengroep (20 t/m 64 jaar)	69,7%	68,8%	69,1%	68,7%	68,6%
% ouderen (65 jaar en ouder)	11,8%	11,8%	12,1%	12,2%	12,4%

Bevolkingsprognose	2020	2025	2030
Aantal inwoners	211.969	221.247	228.251
% jongeren (0 t/m 19 jaar)	18,8%	18,5%	13,8%
% middengroep (20 t/m 64 jaar)	68,2%	67,6%	71,7%
% ouderen (65 jaar en ouder)	13,0%	13,9%	14,5%

Sociaal-economische gegevens	2013	2014	2015	2016 (prognose)
Bruto gemeentelijke product*	99,0	-	-	-
Banen (aantal per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15-64 jaar)	886	867	869	-
Beroepsbevolking (15 - 64 jaar)	150.386	151.860	151.891	154.423
% Arbeidsongeschiktheid	5,9%	5,9%	5,9%	-
% Werkloosheid	9,3%	9,9%	10,5%	-
% WW-uitkeringen	3,2%	3,2%	3,2%	-
% huishoudens met een bijstandsuitkering	8,2%	8,3%	8,5%	-

* Bruto gemeentelijk product: is het product van de toegevoegde waarde per baan en het aantal banen in een gemeente. De verhoudingswaarde tussen verwacht BGP en gemeten BGP geeft aan of er boven verwachting (<100) of beneden verwachting (>100) wordt gescoord (beschikbaar tot en met 2013).

Ruimtelijke kerngegevens	2013	2014	2015	2016 (prognose)	2017 (prognose)
Oppervlakte gemeente (in ha)	8.369	8.369	8.375	8.375	10.146
% binnenwater	5,5%	5,5%	5,5%	5,5%	7,3%
% Functiemenging*	58,0%	57,3%	57,4%	57,4%	-
Lengte van de wegen (km)	597	603	607	607	607

* Functiemenging: weerspiegelt de verhouding tussen banen en woningen tussen 0 (alleen wonen) en 100 (alleen werken). Bij een waarde van 50 zijn er evenveel woningen als banen (beschikbaar tot en met 2016).

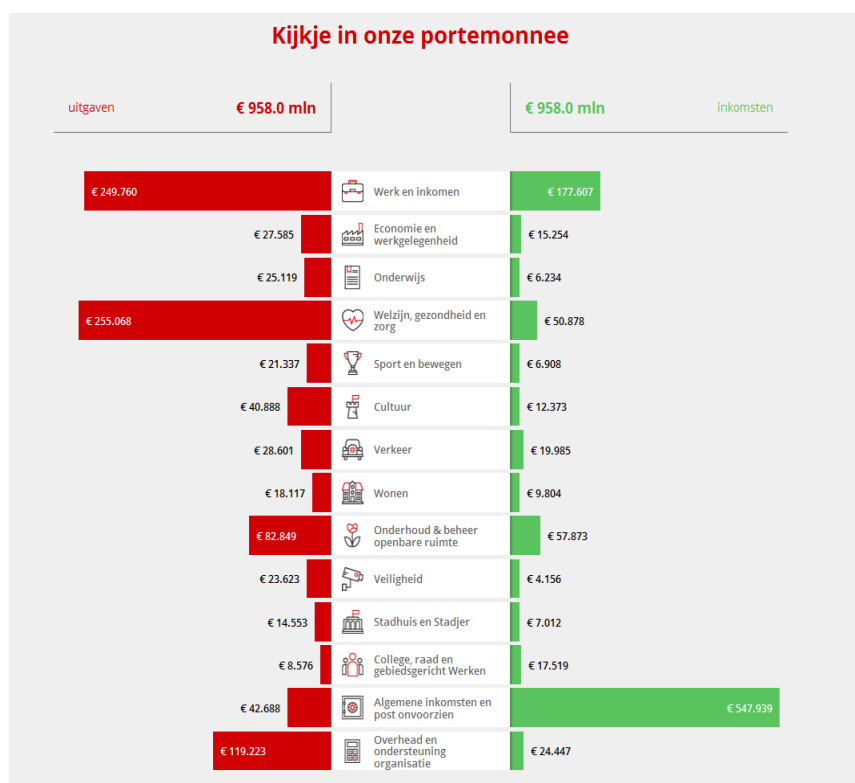
Woningvoorraad	2013	2014	2015	2016 (prognose)	2017 (prognose)
Aantal woningen	93.652	98.628	99.940	101.411	103.300
% huurwoningen	45%	47%	49%	49%	52%
% koopwoningen	55%	53%	51%	51%	48%
Gemiddelde WOZ-waarde (€)	198.128	186.122	179.085	181.325	182.500

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financieel (in €)	2014 (rekening)	2015 (rekening)	2016 (actueel)	2017 (begroting)
Totaal lasten	854.483.00	1.112.819.000	986.976.000	940.166.829
Rekeningresultaat	3.410.000	36.049.000	-	-
Omvang algemene egaliseringsreserve (AER)	36.242.000	34.307.000	37.611.000	31.300.000
Ratio weerstandsvermogen	0,87	0,95	0,87	0,97
Inkomsten gemeentefonds	283.900.000	439.296.000	443.556.000	437.476.000
Opbrengst belastingen (totaal)	69.742.000	70.967.000	73.371.000	75.333.000
Opbrengst onroerendezaakbelasting (OZB)	59.459.000	60.087.000	62.658.000	63.872.000
Opbrengst roerende zaakbelasting (RZB)	86.000	96.000	73.000	74.000
Opbrengst hondenbelasting	873.000	853.000	852.000	863.000
Opbrengst logiesbelasting	1.286.000	1.153.000	1.057.000	1.167.000
Opbrengst precariobelasting	652.000	580.000	662.000	676.000
Opbrengst parkeerbelasting	7.386.000	8.198.000	8.068.000	8.681.000

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Begroting in één oogopslag

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Programma 1: Werk en inkomen

In het programma Werk en inkomen richten we ons vooral op mensen in de beroepsbevolking en hun gezinnen. En op jongeren die binnenkort op de arbeidsmarkt komen. Wij vinden dat iedereen die dat kan, ook zou moeten werken. Bij voorkeur in een betaalde baan of anders als vrijwilliger, in een participatiebaan of activeringstraject. Aan Stadjers die er niet in slagen op eigen kracht een minimuminkomen te verwerven bieden we inkomensondersteuning.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat Groningen een stad is:

- Waar iedereen actief aan de samenleving kan deelnemen;
- Waar niemand onder het bestaansminimum hoeft te komen.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's.

- [Een vertrouwd gezicht \(2016\)](#)
- [Plan Schuldhulpverlening 2016-2020 \(2016\)](#)
- [Mee\(r\)doen in Stad \(2015\)](#)
- [Invoering Participatiewet in de gemeente Groningen \(2014\)](#)
- [Nota Maatschappelijke Participatie 'Meedoen maakt het verschil' \(2013\)](#)
- [Beleidsplan vernieuwing sociaal domein \(2014\)](#)
- [Met elkaar, voor elkaar \(2014\)](#)
- [Dienstverlening Werk & Participatie \(2013\)](#)
- [\(Re\)-visie zicht op werk & participatie in Stad \(2012\)](#)
- [Grensverleggend aan het werk! Met een blik op de regio, kadernota arbeidsmarktbeleid \(2011\)](#)
- [Perspectief, actieplan tegen de armoede \(2014\)](#)
- [Handhavingsbeleidsplan sociale zekerheid 2014 \(2014\)](#)

Relevante ontwikkelingen

In 2017 blijven we inzetten op mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Via Kansen in kaart willen we onze bijstandsgerechtigden in beeld krijgen en stimuleren om actief te worden. We vinden het belangrijk dat zoveel mogelijk van onze Stadjers participeren. Actief zijn levert veel op en draagt bij aan het welzijn van mensen. Het zijn ook de eerste stappen richting de arbeidsmarkt. Op het moment dat de economie aantrekt moeten zoveel mogelijk mensen daarvan kunnen profiteren.

In 2017 streven we naar meer verbinding tussen sociale zaken, economische zaken en arbeidsmarktbeleid. We willen onze dienstverlening aan werkgevers verbeteren en ervoor zorgen dat mensen zo snel mogelijk aan het werk komen. Bij het aanvragen van een uitkering staat werk voorop. Groepen met een zwakke positie op de arbeidsmarkt, zoals arbeidsgehandicapten en jongeren, houden in 2017 onverminderd onze aandacht. Daarnaast gaan we extra inzetten op vergunninghouders. Daarnaast gaan we in regionaal verband bekijken wat de mogelijkheden zijn om de positie van 50-plussers meer onder de aandacht te brengen

Om in staat te zijn om te werken of anderszins actief te zijn is financiële stabiliteit noodzakelijk. Mensen hebben ruimte in hun hoofd nodig om kansen te zien en te pakken. We investeren in preventie, ook op

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

het gebied van schuldhulpverlening. We willen er zo snel mogelijk bij zijn om grotere problemen te voorkomen.

Als we een goede en integrale ondersteuning van onze burgers in de wijk willen organiseren, met daarbij zo weinig mogelijk schakels, dan hoort de dienstverlening op het gebied van werk, inkomen, schulden en maatschappelijke participatie daarbij. We kiezen er daarom voor om deze dienstverlening inhoudelijk te verbinden aan de dienstverlening in de wijken.

In de wijk worden mensen ondersteund bij inkomen en schulden. Ook krijgen ze daar kansen aangereikt om maatschappelijk te participeren en indien nodig scholing te volgen. Als intensieve ondersteuning om aan het werk te komen nodig is, doen we dit centraal in het Centrum naar Werk.

In 2017 gaan we verder met de uitvoering van 'Een vertrouwd gezicht'. We versterken we de relatie met onze klanten, zodat we hen effectiever en efficiënter kunnen ondersteunen. We willen daarbij meer uitgaan van vertrouwen en meer rekening houden met individuele omstandigheden. Innovatie blijft een belangrijk speerpunt. Zowel in onze manier van werken, maar ook in hoe we omgaan met het vernieuwen van de sociale zekerheid. We willen de individuele burger de regie over zijn of haar eigen leven geven. We willen de individuele burger de regie over zijn of haar eigen leven geven. Hierbij zou wet- en regelgeving niet in de weg mogen staan. Vanuit deze benadering zoeken we de grenzen op. In de loop van 2017 gaan we experimenteren binnen de Participatiewet. Op basis van een AMvB die naar verwachting begin 2017 wordt vastgesteld, gaan we kijken wat de effecten van meer vrijheid, meer intensieve begeleiding en een grotere financiële prikkel zijn op de re-integratie, de participatie en het welzijn van bijstandsgerechtigden. In het experiment willen we ook onderzoeken wat de effecten zijn als we bijstandsgerechtigden meer regie geven en welke aanpak het beste werkt voor welke mensen.

Bijdrage(n) verbonden partijen

Thermiek BV	
Relevante beleidsinformatie	Het doel is re-integratie van personen met een achterstand op de arbeidsmarkt of arbeidsbeperking door een arbeidscontract. De werknemers worden gedetacheerd in de markt- en overheidssector. De doelgroep betreft mensen die voorheen vielen onder de wet sociale werkvoorziening, de wet werk en bijstand en de Participatiewet.
Beleidsrisico	Geen.

Stichting WeerWerk Groningen	
Relevante beleidsinformatie	Het doel is het aanbieden van re-integratievoorzieningen aan personen die onder de doelgroep van de WWB vielen. Deze zogeheten 'gesubsidieerde arbeid' is inmiddels afgebouwd (raadsbesluit 30 november 2011). Op dit moment zijn er een nog seniorenbanen die de komende jaren zullen aflopen. Van nieuwe instroom is geen sprake meer. Verder zijn er nog een tweetal medewerkers in dienst vanuit het 200banenplan. In een later stadium (na 2019) is besluitvorming nodig hoe verder te gaan met het stichtingsmodel.
Beleidsrisico	Geen.

Deelprogramma 1.1: Werk en activering

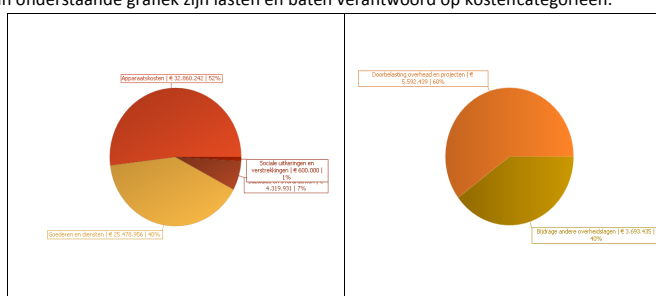
Bestaanszekerheid en maatschappelijke participatie bereiken we via (betaald) werk. (Betaald) werk draagt in belangrijke mate bij aan persoonlijk geluk. Als gemeente hebben we beperkt invloed op het aanbod van geschikte banen en de werking van de arbeidsmarkt. In [programma2: Economie en Werkgelegenheid](#) stimuleren we ondernemers en werkgevers om zich te ontwikkelen en te groeien. Op

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

deze wijze stimuleren we de werkgelegenheid. We willen dat iedere Stadjer actief is. In loondienst, als (parttime) ondernemer, als vrijwilliger of op een andere manier.

In dit deelprogramma Werk en activering richten we ons op mensen die er niet in slagen op eigen kracht een plek op de arbeidsmarkt te vinden. Dat kan komen door het functioneren van de arbeidsmarkt zelf (beleidsveld Arbeidsmarktbeleid), maar er kunnen ook persoonlijke oorzaken zijn (beleidsvelden Werk en activering, Maatschappelijke participatie).

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effect-indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Aantal bijstandsuitkeringen	10.007	10.096	10.100	10.200

Daarnaast verantwoordt we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
Netto participatiegraad (% werkzame beroepsbevolking ten opzichte van de beroepsbevolking)	50,7	61,1	61,6	-
Werkloze jongeren (% 16 t/m 22-jarigen)	-	-	-	-
Lopende re-Integratievoorzieningen) aantal per 10.000 inwoners van 16-64jaar)	-	-	139,6	-
Kinderen in uitkeringsgezinnen (%)	-	-	-	-

1.1.1 Regionaal arbeidsmarktbeleid

Op een goed werkende arbeidsmarkt zijn vraag en aanbod in balans; nu en in de toekomst. De verantwoordelijkheid daarvoor ligt bij werkgevers, werknemersorganisaties en onderwijsinstellingen. Als gemeente hebben wij de rol van actieve initiatiefnemer en ondersteuner van de samenwerking tussen deze (sociale) partners. Wij richten ons arbeidsmarktbeleid zowel op de stad als op de regio.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

* Dit betreft het oplopend totaal aantal afsprakenbanen: 410 in 2015 plus 525 in 2016 (=935) plus 569 in 2017 (=1.504)

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
-----------------------	--------------	--------------	----------------	-------------

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Aantal plaatsingen door brancheteams	550	597	550	700
Aantal plaatsingen of plekken gerealiseerd door SROI in de arbeidsmarktregio	450	825	550	1.000
Aantal gerealiseerde afspraakbanen in de arbeidsmarktregio	-	410	935	1.504

Hoe staan we ervoor?

Het herstel van de arbeidsmarkt zet naar verwachting in 2017 verder door. Voor 2017 verwachten we een groei van het aantal banen. In lijn met de landelijke trend vindt deze groei in Groningen met name plaats in het bedrijfsleven terwijl de collectieve sector achterblijft. Het aantal WW-uitkeringen zal naar verwachting dalen. In de gemeente Groningen lijkt het bijstandsvolume zeer licht te stijgen.

Wat willen we bereiken in 2017?

Wij streven naar een goed functionerende regionale arbeidsmarkt: meer werkgelegenheid, meer mensen die vanuit een uitkerings situatie aan de slag gaan en meer jongeren die beter opgeleid zijn voor de arbeidsmarkt. We vinden het onze rol om een zo goed mogelijke dienstverlening te organiseren voor werkgevers, uitkeringsgerechtigden en onderwijspartners. Dat doen we door onze ondersteuning af te stemmen op de behoeften van deze partijen. Beter luisteren, beter samenwerken, de ondersteuningsvraag centraal stellen en vanuit die vraag meewerken aan concrete oplossingen. Daarbij zetten wij ons in het bijzonder in voor verbetering van de kansen van mensen aan de onderkant van de arbeidsmarkt en voor jongeren. Vereenvoudiging van de regelgeving rond de afspraakbanen moet ertoe leiden dat jongeren met een arbeidsbeperking eenvoudiger in aanmerking komen voor een afspraakbaan. Interne jobcoaching maakt het werkgevers mogelijk mensen met een arbeidsbeperking op de werkvloer te begeleiden. Het komende jaar leggen we meer nadruk op het plaatsen van de gemeentelijke doelgroep op afspraakbanen. Op het gebied van SROI pakken we steeds meer zaken regionaal op, bijvoorbeeld in relatie tot aardbevingsbestendig bouwen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Ondersteunen en ontzorgen van werkgevers;
- Stimuleren maatschappelijk betrokken ondernemen;
- Ondersteunen en toepassen Social Return on Investment (SROI);
- Het nog meer regionaal oppakken van SROI;
- Plaatsen van mensen op vacatures, projecten en trajecten;
- Mensen met een arbeidsbeperking aan een reguliere baan helpen via het regionale Werkbedrijf;
- Samenwerken met uitzendbureaus;
- In regionaal verband bekijken wat de mogelijkheden zijn om de positie van 50-plussers meer onder de aandacht te brengen.

1.1.2 Werk

Wij willen iedere werkzoekende actief passende ondersteuning bieden op weg naar (betaald) werk. Mensen die niet op eigen kracht betaald werk vinden, ondersteunen we met de mogelijkheden die de Participatie-wet en de Wet sociale werkvoorziening ons bieden. We onderscheiden de volgende groepen:

Mensen waarvan we verwachten dat ze relatief gemakkelijk aan het werk komen. Die ondersteunen we op hoofdzakelijk collectief en op afstand (digitaal);

- Mensen die niet op eigen kracht een reguliere baan kunnen vinden of uitoefenen, bieden we individuele begeleiding en helpen we aan (aangepast of begeleid) werk;
- Mensen die niet in een normaal arbeidsritme kunnen functioneren, begeleiden we naar maatschappelijke deelname of beschut werk;

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Jongeren zonder startkwalificatie leiden we zo veel mogelijk terug naar school (zie ook ['programma 3: Voorkomen schooluitval'](#)).
- Jongeren zonder startkwalificatie leiden we zo veel mogelijk terug naar school

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal personen dat uitstroom naar regulier werk	959	1.117	1.000	1.100
Aantal personen met een uitkering dat parttime inkomsten uit arbeid heeft	-	2.800	-	stijging
Aantal personen dat gedetacheerd is (intern, extern en ondersteunend werkzaam)	830	806	770	730
Aantal personen dat werkzaam is op een begeleid werken plek	211	164	160	140

Hoe staan we ervoor?

Van januari tot eind mei 2016 zijn er 375 bijstandsgerechtigden uitgestroomd naar regulier werk. Er zitten eind mei 150 mensen op een begeleid werken plek. En er zijn 791 mensen uit de sociale werkvoorziening (SW) gedetacheerd bij een reguliere werkgever of ondersteunend werkzaam binnen gemeente Groningen.

Wat willen we bereiken in 2017?

In 2017 stromen minimaal 1.100 bijstandsgerechtigden uit naar regulier werk. We streven in 2017 naar een stijging van het aantal plaatsingen door de brancheteams. Ook denken we dat door de aantrekkelijke economie meer mensen zelf een baan kunnen vinden. Naast uitstroom naar werk vinden we het ook belangrijk dat mensen parttime inkomsten uit arbeid (loondienst of ondernemerschap) verwerven. Het kan een eerste stap zijn richting volledige uitstroom. Maar ook als dit niet tot uitstroom leidt, vinden we het belangrijk dat mensen werken als dat kan. Bovendien leidt dit tot een besparing op de uitkeringslasten.

Daarnaast verwachten we dat het aantal medewerkers in de sociale werkvoorziening (SW) dat gedetacheerd is of ondersteunend werkt daalt naar ongeveer 730 eind 2017. We verwachten dat het aantal SW-medewerkers dat eind 2017 op een begeleid werken plek zit daalt naar 138. Deze daling komt door de invoering van de Participatiewet. Hierdoor stromen sinds 2015 geen nieuwe mensen meer in de SW.

Wat gaan we hiervoor doen?

- E-dienstverlening aan mensen die relatief makkelijk aan werk kunnen komen;
- Werkzoekenden zo nodig ondersteunen door Centrum naar Werk;
- Inzetten van werkervaringsplaatsen of uitstroombanen;
- Via iederz detacheren van SW-medewerkers bij reguliere bedrijven;
- Begeleiden medewerkers op een 'begeleid werken plek' bij reguliere werkgevers;
- Extra inzetten op de ondersteuning van vergunninghouders richting werk.

1.1.3 Maatschappelijke participatie

Het is belangrijk actief te zijn in de samenleving en iets voor een ander te betekenen. Door deel te nemen aan maatschappelijke activiteiten in de wijk, actief te zijn op een Participatiebaan of actief te zijn

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

als vrijwilliger. Dat kunnen eerste stappen zijn naar de arbeidsmarkt. Maatschappelijke participatie vindt in de praktijk plaats bij maatschappelijke organisaties en verenigingen. We proberen maatschappelijke organisaties hierin te stimuleren. We bemiddelen en subsidiëren. We zoeken de verbinding met andere doelgroepen en beleidsterreinen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje

Prestatie indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal mensen dat actief is op een P-baan	400	289	500	500
Aantal beschutte werkplekken (SW)	458	437	400	395
Aantal beschutte werkplekken nieuw (P-wet)	-	0	50	75

Hoe staan we ervoor?

Halverwege juni 2016 hadden 262 mensen een Participatiebaan, waarvan 26 zelf een organisatie hebben uitgezocht. Daarnaast zaten er op dat moment nog 31 mensen in het proces. Met een voorlichtingscampagne richten we ons op maatschappelijke organisaties en uitkeringsgerechtigden met een grote afstand tot de arbeidsmarkt die we informeren en enthousiasmeren over de mogelijkheden. Daarnaast werkten er eind mei 428 medewerkers uit de sociale werkvoorziening op een beschutte werkplek. De instroom in de Sociale Werkvoorziening is met ingang van 2015 gestopt, vandaar een geleidelijke afname. Het aantal mensen met een arbeidsovereenkomst voor een nieuwe beschutte werkplek bedroeg eind mei 3. Daarnaast zaten er op dat moment nog 23 personen in het proces.

Wat willen we bereiken in 2017?

Met de nota 'Mee(r)doen in Stad' hebben we de beweging richting de wijken al ingezet. In 2017 streven we ernaar om in alle wijken activiteiten aan te bieden. De in 2016 ingezette intensivering, onder meer door Kansen in Kaart en de komst van de re-integratiecoaches maatschappelijke participatie zal in 2017 tot gevolg hebben dat meer mensen op een P-baan terechtkomen of actief gaan zijn op een vrijwilligersplek of wijkactiviteit. We bezien op welke manier een terugval in ondersteuning na 2 jaar op een P-baan kan worden voorkomen en monitoren de persoonlijke ontwikkeling om meer doorstroom te realiseren. We bieden de mogelijkheid van scholing naast een P-baan aan. Daarnaast bieden we in 2017 beschutte werkplekken aan voor mensen met een lichamelijke, verstandelijke of psychische beperking. We gaan maatschappelijke participatie en dagbesteding goed op elkaar aan laten sluiten. Zowel in de ondersteuning als in het aanbod van activiteiten.

Wat gaan we hiervoor doen?

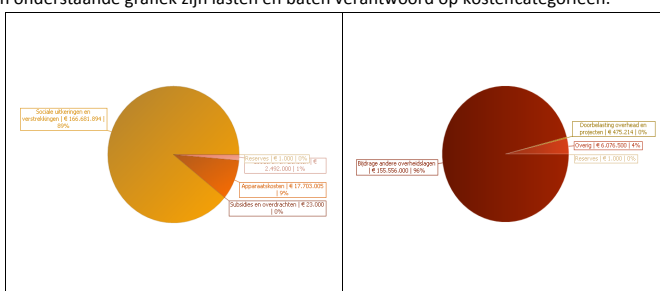
- Actief opzoeken van bijstandsgerechtigden en met hen in gesprek gaan;
- Activeren van mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt via verschillende projecten en activiteiten in de wijken;
- Aanbieden en promoten van Participatiebanen bij mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt, eventueel in combinatie met scholing;
- Aansluiten bij de dienstverlening van de WIJ-teams;
- Aanbieden van beschutte werkplekken voor mensen met een lichamelijke, verstandelijke of psychische beperking.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Deelprogramma 1.2: Inkomen en armoedeverlichting

Voortdurende financiële zorgen vormen een belemmering bij het deelnemen aan de samenleving. Met het deelprogramma Inkomen en armoedeverlichting nemen we deze belemmeringen voor de doelgroepen weg. Dat doen we via het verstrekken van uitkeringen (Participatie-wet, IOAW, IOAZ, Bbz, BUIG) en met (financiële) ondersteuning via ons armoede- en minimabeleid. Aan Stadlers met problematische schulden bieden we schuldhulpverlening. In het contact met de cliënten is vertrouwen het uitgangspunt. Hoewel we vinden dat wet- en regelgeving niet belemmerend mag werken, zien we wel toe op naleving van regels en voorwaarden.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald	Behaald	Beoogd	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal bijstandsuitkeringen	10.007	10.096	10.100	10.200
% Inwoners dat zegt moeite te hebben met rondkomen	11%	-	-	< 11%

Daarnaast verantwoordt de onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
Personen met een bijstandsuitkering (aantal per 10.000 inwoners 18 jr. en ouder)	-	-	738	-

1.2.1 Uitkeringen

We verstrekken uitkeringen op grond van de Participatie-wet, de IOAW, de IOAZ en de Bbz aan burgers die er recht op hebben. Dat doen we tijdig en correct. We willen dat iedereen die er recht op heeft op tijd een uitkering ontvangt. Hiervoor geldt een wettelijke termijn van 8 weken. Als norm voor rechtmatigheid geldt landelijk een foutpercentage van maximaal 1%.

Om daar waar nodig burgers een laagdrempelige ingang te bieden, kunnen zij bij het WIJ-team met de voorbereiding van de uitkeringsaanvraag worden geholpen. We informeren betrokkenen actief en duidelijk over de regels en voorwaarden. Tevens verstrekken we vergoedingen of tegemoetkomingen in de kosten van kinderopvang aan deelnemers aan re-integratietrajecten of op grond van sociaal-medische indicatie.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% uitkeringsaanvragen (BUIG) dat binnen 8 weken is afgehandeld	94%	89%	100%	100%
Foutpercentage verstrekte uitkeringen (BUIG)	0,62%	0,53%	<1%	<1%

Hoe staan we ervoor?

Landelijk nam het aantal bijstandsuitkeringen in het eerste kwartaal van 2016 toe met 11.000 tot 459.000 (= 2,5%). De stijging wordt mede veroorzaakt door de instroom van asielzoekers, maar ook door de verhoging van de AOW-leeftijd, waardoor er minder bijstandsontvangers uitstroonden. In Groningen nam het aantal bijstandsuitkeringen in het eerste kwartaal van 2016 toe met 111 tot 10.207 (= 2%).

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen 100% van de uitkeringsaanvragen afhandelen binnen 8 weken. Als norm voor de rechtmatigheid volgen we de landelijke norm van een maximaal foutpercentage van 1%. Overschrijding van deze norm leidt tot financiële risico's voor de gemeente. Weliswaar trekt de economie enigszins aan, maar daar staat de instroom van vergunninghouders en de nieuwe doelgroep van de Participatiewet tegenover. We verwachten per saldo dat het aantal bijstandsuitkeringen zeer licht zal stijgen in 2017.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitkeringen rechtmatig en tijdig (binnen 8 weken) verstrekken;
- Vergoeden eigen bijdragen of verstrekken tegemoetkomingen kosten van kinderopvang;
- Afhandelingstermijn aanvragen levensonderhoud verkorten door in de wijk daar waar nodig aanvragers te helpen met de voorbereiding.

1.2.2 Armoede- en minimabeleid

Rondkomen met een inkomen op of net boven het minimum is lastig. We willen mensen die in armoede leven perspectief bieden. We ondersteunen mensen met aanvullende financiële ondersteuning (vangnet). Dit combineren we met begeleiding waarbij mensen weer regie krijgen over hun eigen situatie (vliegwielen). We werken intensief samen met maatschappelijke partners en bedrijven (verbinding) en haken in op initiatieven uit de samenleving.

Onder inkomensregelingen verstaan we: bijzondere bijstand (inclusief duurzame gebruiksgoederen), vergoeding ouderbijdrage schoolfonds en individuele inkomensvoetstuk.

Het aantal ondersteuningscontacten heeft specifiek betrekking op het Kindpakket, serviceteam, minimaloket, inspiratiegroepen, ondersteuning aan zelfstandigen, Toentje en de Stadspas

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal huishoudens dat gebruik maakt van één of meer inkomensregelingen	-	8.586	stabiel	stabiel
Aantal deelnemers collectieve zorgverzekering	stabiel	lichte daling	stabiel	-
Aantal ondersteuningscontacten dat tot stand komt binnen de projecten/overige activiteiten van het armoedebeleid	-	-	25.000	stijging

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Hoe staan we ervoor?

In 2015 zijn we gestart met de uitvoering van de beleidsnota "Perspectief, actieplan tegen de armoede 2015-2018" en het behalen van de beleidsdoelen. We bieden een vangnet voor kinderen en volwassenen zodat zij ondanks hun armoedesituatie toch kunnen participeren. Dit doen we onder andere via onze minimaregelingen en ons Kindpakket. We stimuleren minima om hun eigen kracht te ontdekken en te ontplooien (vliegwielen) door bijvoorbeeld taalondersteuning voor laaggeletterden, schuldpreventie, inspiratiegroepen en de ondersteuning van ondernemers die het moeilijk hebben. Daarnaast verbinden we Stadgers en ondernemers aan ons armoedebeleid door hen bewust te maken van het bestaan van armoede in onze stad en hen uit te dagen hun bijdrage te leveren aan het voorkomen en bestrijden van armoede. Dit is onder andere te zien in het ruime aanbod van de Stadgerspas en de meer dan 500 fietsen die het afgelopen jaar gedoneerd zijn voor minimakinderen. Met het brede aanbod van activiteiten zijn we goed op weg. We hebben het afgelopen jaar stevig ingezet op communicatie. We bereiken steeds meer mensen in armoede, ook door het inzetten van mensen uit de doelgroep zelf. De training 'Armoede dichtbij' waarmee we mensen leren om armoede signalen te herkennen is een groot succes.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen blijven inzetten op het verbeteren van de toegang, zodat zoveel mogelijk minima gebruikmaken van de regelingen. Dit doen we onder andere via het Serviceteam. Verder bepalen we in 2017 aanvullende accenten voor dat jaar, mede aan de hand van het nog op te stellen afwegingskader.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Bekendheid met ondersteuningsmogelijkheden en -regelingen vergroten en de toegang verbeteren;
- Mensen ondersteunen en stimuleren zichzelf en anderen te helpen;
- Faciliteren van initiatieven uit de samenleving, wel met toetsing aan het nog op te stellen afwegingskader.
- Trainen van WIJ teams en andere professionals in de wijken om armoede signalen te herkennen.
- Voortzetten van succesvolle projecten en activiteiten.

1.2.3 Handhaving

We willen dat uitkeringen terecht komen bij mensen die er recht op hebben. Hiervoor volgen wij zorgvuldige intake-procedures. Verder informeren we onze klanten actief en begrijpelijk over de regels, voorwaarden en sancties. Vanuit het oogpunt van vertrouwen in burgers controleren we gericht.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal beëindigde uitkeringen (Controle aan de achterkant)	216	399	< 2015	200
Percentage toegekende aanvragen (controle aan de poort)	63%	62%	<63%	<63%
Aantal opgelegde boetes	605	450	daling	daling

Hoe staan we ervoor?

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Handhaving is een samenspel van voorkomen(preventie) en optreden (repressie). Wij brengen een balans aan tussen deze activiteiten door heldere communicatie en zorgvuldige controle aan de poort. Hierdoor voorkomen wij dat klanten ten onrechte een uitkering krijgen of hoge terugvorderingsbedragen en boetes moeten betalen. Door onze communicatie zijn klanten vaker en beter op de hoogte van de regels.

Wij doen kortdurende bestuursrechtelijke onderzoeken wanneer het kan en langdurende strafrechtelijke onderzoeken wanneer het moet. Hierdoor kunnen we meer fraudeonderzoeken doen en fraude vaker en vroeger stoppen. Met deze aanpak verhogen we de feitelijke pakkans en ook de door burgers veronderstelde pakkans. Doordat we fraude vaker en eerder constateren, dalen ook de terugvorderingsbedragen en de boetes. Dit is in het belang van zowel de burger als de gemeente.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen met ons handhavingsbeleid bereiken dat zoveel mogelijk burgers de wetten en regels naleven die bij een uitkering horen. We weten dat de meerderheid van de burgers dit uit zichzelf al doet. Daar waar fraude zich wel voordoet willen wij deze zo snel mogelijk stopzetten en het liefst voorkomen. Dat doen we door helder te communiceren en door een zorgvuldige beoordeling van uitkeringsaanvragen. Als we in het kader van een handhavingsonderzoek constateren dat er (mogelijk) sprake is van een zorgbehoefte dan delen we dat signaal met het WIJ-team. Als een klant herhaaldelijk niet reageert op een oproep in het kader van een handhavingsonderzoek dan beëindigen we de uitkering niet direct maar informeren we eerst of de klant bekend is bij het WIJ-team. Als de klant bekend is bij het WIJ-team stemmen we de vervolgstap af.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Zorgvuldig controleren aan de poort;
- Voorlichten over regels en sancties;
- Bevorderen van fraude alertheid binnen de organisatie;
- Integrale aanpak van fraude, zowel met ketenpartners als binnen de gemeentelijke organisatie;
- Gerichte en kortdurende controles die zo vaak mogelijk moeten leiden tot stopzetten van fraude.

1.2.4 Schuldhulpverlening

Problematische schulden ontnemen mensen elk perspectief. Via de Groningse Kredietbank (GKB) bieden we alomvattende schuldhulpverlening: we zoeken naar een oplossing voor de financiële problemen en tegelijk pakken we de oorzaken aan. Ook proberen we te voorkomen dat er (opnieuw) schulden ontstaan door preventie en nazorg. We werken intensief samen met maatschappelijke partners en relevante schuldeisers.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal aanmeldingen schuldhulpverlening	2.291	2.026	2.100	2.100
Aantal inschrijvingen schuldregeling	469	464	400	450
Aantal klanten in budgetbeheer	2.420	2.379	2.400	2.650
Aantal klanten in beschermingsbewind	682	749	800	850
Aantal aanvragen sociale kredieten	1.064	1.034	1.050	800
% geslaagde minnelijke regelingen	-	-	-	55%

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Hoe staan we ervoor?

De vraag naar schuldhulpverlening lijkt zich in 2016 te stabiliseren op een hoog niveau. Echter we constateren dat meer mensen worden doorgeleid naar langdurige trajecten als budgetbeheer en schuldregeling. De euro-coaches krijgen steeds meer aanvragen van jongeren in financiële problemen. Verder krijgen de preventied medewerkers meer verzoeken om voorlichting, cursus en andere schuldpreventie-activiteiten. Het aantal klanten in beschermingsbewind blijft stijgen.

De druk op de schuldhulpverlening is groot vanwege de complexiteit van dossiers (meer instabiele financiële huishoudens, belemmerende regelgeving, multi-problematiek, grotere schuldenpakketten, meer zelfstandigen zonder personeel (zzp-ers) en klanten met een eigen woning).

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen schuldhulpverlening bieden aan degenen die dat nodig hebben. We willen (problematische) schuldsituaties van burgers stabiliseren en waar mogelijk oplossen. Daarnaast richten we ons op preventie: voorkomen van (problematische) schulden bij burgers en het bevorderen van hun financiële zelfredzaamheid. We willen als gemeente voorop blijven lopen met onze integrale aanpak van schuldhulpverlening en -preventie. We zoeken de grenzen van wet- en regelgeving op zodat we mensen meer perspectief kunnen bieden. Onze kwaliteit van dienstverlening willen we borgen door te voldoen aan de door de koepelorganisatie Nederlandse vereniging voor volkskrediet (NVVK) en de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening gestelde eisen. We streven er naar het beschermingsbewind bij burgers die dat nodig hebben zoveel mogelijk als gemeente zelf uit te voeren.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Organiseren preventie-activiteiten samen met scholen, vrijwilligers, relevante schuldeisers en maatschappelijke instellingen;
- Met schuldhulpverlening (waaronder preventie-activiteiten en vroeg-signalering) aansluiten bij de wijkgerichte aanpak;
- Samenwerken met woningcorporaties en WIJ-teams bij vroeg-signalering van schuldproblematiek;
- Kijken naar creatieve en alternatieve mogelijkheden voor afbetaling van schulden;
- Individuele maatwerk trajecten zo mogelijk verkorten en de grenzen opzoeken van wet- en regelgeving;
- Intensiveren van onze aanpak van jongeren met schulden, waar onder een bredere inzet van het jongerenkrediet;
- Zo veel mogelijk combineren van re-integratie en schuldhulpverlening.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Werk en inkomen							
Nr	Omschrijving	Rekening	Actuele begroting	Primitieve begroting			
		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lasten							
01.1	Werk en activering	78.244	78.207	62.859	61.189	60.137	58.903
01.2	Inkomen en armoede bestrijding	188.369	194.279	186.900	186.460	186.866	187.465
	Totaal	266.612	272.486	249.759	247.649	247.003	246.368
Baten							
01.1	Werk en activering	-25.894	-27.890	-15.498	-15.317	-15.217	-15.118
01.2	Inkomen en armoede bestrijding	-172.904	-177.332	-162.108	-162.107	-162.107	-162.107
	Totaal	-198.798	-205.222	-177.606	-177.424	-177.324	-177.224
	Geraamd resultaat voor bestemming	67.814	67.264	72.153	70.225	69.678	69.143
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	0	0	1	0	0	0
	Totaal onttrekkingen	20	10	1	1	1	1
	Geraamd resultaat na bestemming	67.794	67.254	72.153	70.224	69.677	69.142

Overzicht continuerend extra beleid voorgaande jaren

Continuerend extra beleid voorgaande jaren					
Deelprogramma	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
01.1	Transitievergoeding bij ontslag SW-medewerkers	400			
01.1	Activering	4.600	5.100		

Zie het [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting continuerend extra beleid.

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen					
Deelprogramma	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
01.1	Terugloop omzet detachering SW	0	0	-100	-200
01.1	Bijdrage in uitvoeringstekort oud iederz	-400	-400	-400	-400
01.2	Netwerkregie-organisatie Gemeenschappelijke Backoffice Inkomen	-70			
01.2	Bijzondere Bijstand	-1.400			
01.2	Schuldhelpverlening	-318	-318	-318	-318

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Integrale financiële toelichtingen

1.1 Werk en activering	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 15,3 miljoen	€ -12,4 miljoen	€ 2,9 miljoen
Verlaging subsidie in het kader van de afbouw van de Sociale werkvoorziening (€ 1,2 miljoen)			
De Sociale Werkvoorziening (SW) wordt op langere termijn afgebouwd. De afbouw wordt gerealiseerd door een uitstroom van SW-medewerkers van gemiddeld 5% per jaar. Bovendien wordt de subsidie jaarlijks gekort met € 500 per fte. Het aantal plekken waarvoor we subsidie ontvangen daalt met 70 naar 1.021 standaard eenheden in 2017. De subsidie daalt hierdoor met € 2,2 miljoen. Dit zien we terug in lagere loonkosten SW. Een deel van de lagere subsidie wordt gecompenseerd doordat de sociale lastendruk op de lagere inkomens is verlaagd, een verlaging van de lasten van € 900.000. Overige afwijkingen tellen op tot een verlaging van de lasten met € 150.000.			
Incidentele rijkssubsidie arbeidsmarktregio Groningen (€ -500.000)			
In 2016 is € 500.000 aan incidentele rijksmiddelen beschikbaar gesteld voor de aanpak van de jeugdwerkloosheid en de opzet van het regionale Werkbedrijf. Deze rijksbijdrage maakt geen deel meer uit van de begroting 2017.			
Extra beleid (€- 600.000)			
Wij hebben in 2016 € 3,6 miljoen structureel extra beschikbaar gesteld voor intensivering van de werkloosheidsaanpak. Voor 2017 stellen wij voor € 1 miljoen extra beschikbaar te stellen voor intensiveringsmaatregelen van onze werkloosheidsaanpak. Daarnaast maakt € 400.000, die wij in 2016 incidenteel beschikbaar hebben gesteld voor de screening van het cliëntenbestand geen deel meer uit van de begroting 2017.			
Bijstelling Participatiebudget (€ 430.000)			
De middelen die wij van de rijksoverheid ontvangen in het kader van het Participatiebudget is in de septembercirculaire 2015 en in de meicirculaire 2016 verlaagd. Hierdoor nemen wij lagere lasten op in onze begroting.			
Terugloop omzet SW detachering (€ 400.000)			
De omzet uit detachering SW loopt terug door de vermindering van het aantal medewerkers dat werkzaam is in de SW detachering. De vermindering van het aantal SW medewerkers in detachering ramen we op ongeveer 5%. Daartegenover ontvangen we extra inkomsten voor begeleiding van mensen die worden geplaatst in een afspraakbaan. Deze vergoeding komt uit het Participatiebudget.			
Overhead (€ 2 miljoen)			
Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een verlaging van de lasten van € 2 miljoen.			
Gerealiseerde bezuinigingsopdrachten Maatschappelijke Participatie (saldo neutraal)			
In deze begroting hebben wij de gerealiseerde bezuinigingsopdrachten binnen het beleidsterrein Maatschappelijke Participatie administratief verwerkt in de begroting. Als gevolg daarvan zijn de lasten met € 2,1 miljoen gedaald evenals de baten.			
Diverse correcties (saldo neutraal)			
Als gevolg van wettelijke regels (besluit begroten en verantwoorden) behoren baten en lasten zuiver te worden geregistreerd. Om dat te bereiken hebben we een aantal correcties uitgevoerd waardoor zowel de baten als lasten € 6,4 miljoen lager uitkomen. Per saldo heeft dit geen effect op dit deelprogramma.			
Overige afwijkingen (€ -30.000)			
Overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van € 30.000.			

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

1.2 Inkomensvoorziening en armoedeverlichting	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 7,4 miljoen	€ -15,2 miljoen	€ -7,8 miljoen
BUIG (€ -9 miljoen)			
<p>Bij het opstellen van de begroting 2016 zijn wij uitgegaan van een voordelig resultaat op de Wet bundeling van uitkeringen inkomensvoorziening aan gemeenten (BUIG) van € 10 miljoen. Dit is onderbouwd vanuit het verdeelmodel zoals dat bij het opstellen van de begroting 2016 bekend was. Na de bekendmaking van de voorlopige bijstandsbudgetten 2016 bleek het aanvankelijk verwachte voordeel met € 14,5 miljoen te zijn omgeslagen in een nadeel van € 4,5 miljoen. Inmiddels is dit nadeel 2016 door diverse aanvullende budgetbestedingen en ontwikkelingen in de uitgaven opgelopen tot € 6,1 miljoen. Wij hebben in de begroting 2017 een risico voor de BUIG opgenomen en houden hier rekening mee in ons weerstandsvermogen. Daarnaast houden we in de begroting 2017 geen rekening met een voordelige resultaat op de BUIG. Ten opzichte van de begroting 2016 levert dit een nadeel op van € 10 miljoen. Daarnaast rekenen we op € 1 miljoen minder lasten als gevolg van een doorlopend effect van de screening op het uitkeringsbestand.</p>			
Individuele studietoelage (€ -270.000)			
<p>Wij stellen voor extra middelen beschikbaar te stellen voor financiële ondersteuning wanneer mensen bij het volgen van een opleiding, vanwege een handicap onvoldoende in staat zijn een inkomen te verwerven.</p>			
Besluit bijstand zelfstandigen (€ 280.000)			
<p>Per 1 januari 2013 is de financieringsystematiek van het Besluit bijstand zelfstandigen (Bbz) gewijzigd. Het betreft een wijziging om gemeenten te stimuleren het beheer op de terug-ontvangst van verstrekt bedrijfskapitaal te verbeteren. De baten van gemeenten zijn genormeerd op basis van een landelijk gemiddeld percentage. Het extra beleidsgeld uit 2016 maakt geen deel meer uit van de begroting 2017.</p>			
Schuldhelpverlening (€ -250.000)			
<p>Wij zien binnen de activiteiten van schuldhelpverlening op meerdere onderdelen knelpunten ontstaan als gevolg van extra instroom van klanten. Ook de dienstverlening in de wijken draagt hieraan bij. De beweging "WIMP in de wijk" is in volle gang. De nieuwe dienstverleningslijn "een vertrouwd gezicht" wordt uitgerold en leidt tot een verbetering tussen de GKB en andere partijen. Deze bewegingen hebben tot gevolg dat meer mensen zich sneller en beter voorbereid melden voor schuldhelpverlening. Wij stellen voor om € 250.000 beschikbaar te stellen om de dienstverlening op peil te houden. Hiermee kunnen wij de formatie met 4 fte verhogen.</p>			
Armoede- en minimabeleid (€ -1,4 miljoen)			
<p>In 2015 bedroeg het tekort op de bijzondere bijstand € 1 miljoen en in 2016 verwachten wij een tekort van € 1,4 miljoen. De stijging van de kosten doet zich vooral voor op het gebied van de bewindvoering en de aanvullende bijstand voor levensonderhoud. Wij gaan ervan uit dat het knelpunt zich niet meerjarig voordoet en verwachten de landelijke discussie over extra middelen van de rijksoverheid af. In 2017 stellen wij voor om eenmalig € 1,4 miljoen voor de bijzondere bijstand beschikbaar te stellen.</p>			
Overheveling van taken naar andere programma's (€ 900.000)			
<p>Wij hebben de baliefuncties ondergebracht bij het Klant Contact Centrum (KCC). In het programma Stadhuis en Stadler. Daarnaast hebben we een deel van het projectbudget Kansen in Kaart, screening van het cliëntenbestand, overgeheveld naar het deelprogramma 1.1 Werk en activering.</p>			
Overhead (€ 1,8 miljoen)			
<p>Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een verlaging van de lasten van € 1,8 miljoen.</p>			
Diverse correcties (saldo neutraal)			
<p>Volgens het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) behoren baten en lasten zuiver te worden geregistreerd. Om dat te bereiken hebben we een aantal correctieboekingen uitgevoerd waardoor de lasten en baten € 14 miljoen lager zijn.</p>			

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Overige afwijkingen (€ 140.000)

Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van € 140.000.

Financiële risico's

Naam risico	Financiering uitvoering wet BUIG
Programma	Werk en inkomen
Omschrijving	<p>De prognose van het tekort BUIG 2016 op grond van het nader voorlopige budget 2016 komt uit op € 6,1 miljoen negatief. Voor 2017 zal het verdeelmodel worden aangepast. Het effect hiervan op het budgetaandeel van de gemeente Groningen wordt pas duidelijk bij de bekendmaking van voorlopig budget 2017. Zoals elk jaar valt dit moment samen met de vaststelling van de concept-gemeentebegroting door het college.</p> <p>Vanaf 2017 komt er een aangepaste vangnetregeling. In 2017 en 2018 wordt een eigen risicodrempel van 5% gehanteerd en geldt een getrapte vergoeding tot 12,5%. Van het tekort tussen 5 en 12,5% wordt de helft vergoed. Een tekort boven 12,5% wordt volledig vergoed. Om in 2017 voor compensatie in aanmerking te komen moet het tekort over de periode 2016-2017 minimaal 5% van het budget 2017 bedragen. Vanaf 2018 wordt twee jaar teruggekeken. Het maximale eigen risico in 2017 en 2018 bedraagt € 13,5 miljoen (8,75% van het budget). Met ingang van 2019 geldt een eigen risicodrempel van 7,5% waardoor het maximale eigen risico toeneemt. Wij verwachten overigens niet dat ons tekort tot het maximale eigen risico zal stijgen. Gezien onze ervaringen met de budgetverdeling vanaf 2004 gaan we uit van een tekort en niet van een overschot. Op basis van de voorgestelde aanpassingen aan het model verwachten we een verbetering van onze positie in de budgetverdeling waardoor de grootste kans bestaat op een tekort tussen € 0 en € 3,4 miljoen.</p> <p>We houden voor 2017 en 2018 rekening met een risico van 3 miljoen en een kans van voordoen van 75%.</p> <p>Vanaf 2019 neemt het maximale tekort toe tot € 15,3 miljoen (10% van het budget) omdat de eigen risicodrempel dan 7,5% bedraagt. Wij verwachten niet dat het tekort zich in deze mate zal voordoen. Wij gaan in 2019 en volgende jaren uit van een risico van € 3,4 miljoen waarbij de kans van voordoen 75% bedraagt.</p>
Risicobedrag 2017	€ 3 miljoen
Kans 2017	75%
Risicobedrag 2018	€ 3 miljoen
Kans 2018	75%
Risicobedrag 2019	€ 3,4 miljoen
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	€ 3,4 miljoen
Kans 2020	75%
Structureel/Incidenteel	structureel
1e signaleringsmoment	2014 VGR 2 en Begroting 2015
Actie	Alert zijn op de uitkomst van het verdeelmodel

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Naam risico	Risico loonstijgingen SW
Programma	Werk en Inkomen
Omschrijving	Op 22 december 2015 hebben de VNG en de bonden een onderhandelaarsakkoord bereikt over een nieuwe cao SW. In de begroting 2016 is met een cao-effect voor SW-personeel geen rekening gehouden. Het onderhandelaarsakkoord bestaat uit drie delen. Een eenmalige uitkering van € 325,- een verhoging van de eindejaarsuitkering van 3% naar 3,75% en een afspraak over de indexatie van de lonen over de periode 2016-2018. De extra kosten voor de eenmalige uitkering en de verhoging van de eindejaarsuitkering worden gedekt uit de vrijval als gevolg van de lagere pensioenpremie. De indexatie van de lonen wordt gekoppeld aan de indexatie van het wettelijk minimumloon. De afspraak is gemaakt dat, als het kabinet de loon- en prijsontwikkeling doorgeeft aan de vakdepartementen, deze compensatie wordt doorgegeven aan gemeenten ter dekking van de hogere loonkosten. Een loonsverhoging van 1% heeft een financieel effect van ongeveer € 300.000. Voor de periode 2016-2018 is daarom het risico geschrapt. Na 2018 is de situatie onzeker.
Risicobedrag 2017	€ 0
Kans 2017	0%
Risicobedrag 2018	€ 0
Kans 2018	0%
Risicobedrag 2019	€ 300.000
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	€ 300.000
Kans 2020	50%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	2012
Actie	Berichtgeving Rijk afwachten

Naam risico	Terugvordering BTW op reïntegratietrajecten
Programma	Werk en Inkomen
Omschrijving	De btw op kosten voor re-integratietrajecten is vanaf de instelling van het btw-compensatiefonds verrekend met de Belastingdienst. Naar aanleiding van een uitspraak van de rechtbank van 13 juli 2011 over het verrekenen van btw op individuele re-integratieactiviteiten is sprake van een risico. In juni 2012 hebben wij informatie ontvangen dat de verrekening van btw wellicht voor een deel niet mogelijk is. Het niet verrekenbare deel zou mogelijk 2/3 deel uitmaken van het totaal. Als uiteindelijk blijkt dat de btw ten onrechte is verrekend met het btw-compensatiefonds, kan dit betekenen dat een deel van de btw over de jaren 2011-2016 moeten worden terugbetaald. Het totaal verrekende bedrag over de genoemde periode bedraagt circa € 3 miljoen. In het land tekent zich het beeld af dat terugvordering waarschijnlijk niet aan de orde zal zijn omdat de belastingdienst daarvoor onvoldoende grond heeft. Dit wordt door de fiscalisten bevestigd. Wij streven ernaar om de afrekening met de belastingdienst in 2016 af te ronden, maar zijn daarbij afhankelijk van de snelheid waarmee de belastingdienst dit punt gaat oplossen. Daarom hebben we het risico ook naar 2017 doorgetrokken.
Risicobedrag 2017	€ 2,0 miljoen
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	0
Kans 2018	0%
Risicobedrag 2019	0
Kans 2019	0%

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Risicobedrag 2020	0
Kans 2020	0%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	2012
Actie	Wij zijn in gesprek met de belastingdienst

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Programma 2: Economie en werkgelegenheid

Met bijna 132.000 werkende mensen is Groningen het centrum van werkgelegenheid in de regio. Werkgelegenheid ontstaat vooral bij bedrijven. Onze taak is werkgevers te faciliteren, uit te nodigen en aan te moedigen. Dat doen we door onze positie als kennisstad te versterken. We werken samen aan een aantrekkelijke stad met een krachtig toeristisch profiel. Ook bieden we ondernemers letterlijk en figuurlijk ruimte. Langs al deze sporen kiezen we voor open samenwerking met ondernemers en andere partners, met veel ruimte voor hun ideeën en initiatieven. We willen zo snel mogelijk weer naar 135.000 werkzame personen, het aantal van voor de crisis. Daarbovenop willen we dat eind 2019 137.500 mensen in onze gemeente werk hebben.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

Wij willen dat Groningen een stad is:

- Waar bedrijven, onderwijs- en kennisinstellingen en overheden samen optrekken en bijdragen leveren aan duurzame en innovatieve werkgelegenheid;
- Met een levendige binnenstad en een grote aantrekkingskracht op ondernemers, bezoekers en toeristen;
- Waar ondernemers de ruimte krijgen en waar bedrijven zich graag vestigen.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's

- [Economische Agenda 2015-2019 \(september 2014\), bestaand uit Convenant Ondernemend Groningen, Akkoord van Groningen 3.0 en G-kwadraat 2015-2019](#)
- [Vaststelling visie werklocaties "Rode Loper" en de "Beleidsnotitie Westpoort" \(september 2014\)](#)
- [Strategisch evenementenbeleid \(oktober 2014\)](#)
- [Concept-binnenstadsvisie Bestemming Binnenstad \(juni 2015\)](#)
- [Groningen geeft energie \(juli 2015\)](#)
- [Structuurvisie Detailhandel 2011-2020 \(januari 2011\)](#)
- [Structuurvisie Kantoren 2010-2020 \(november 2010\)](#)

Relevante ontwikkelingen

Samen met onze partners blijven we in 2017 werken aan de Economische Agenda. Via het Economisch Programma G-Kwadraat zetten we in 2017 verder in op de strategische thema's Internationale Kennisstad, Aantrekkelijke Stad en Bedrijvige stad waardoor we de werkgelegenheid stimuleren en het economisch klimaat van de stad en de regio versterken. We leggen verbindingen zodat bedrijven en kennisinstellingen elkaar weten te vinden.

Economische vooruitzichten zijn goed

De Nederlandse economie is stabiel en groeit gestaag verder (UWV-arbeidsmarktprognose 2016-2017), hoewel internationale onzekerheden zoals de Brexit, de verkiezingen in de VS maar ook de situatie in Syrië van invloed kunnen zijn. Het Bruto Binnenlands Product groeit in Nederland naar verwachting met 1,8% in 2016 en 2,1% in 2017. Deze groei van de binnenlandse bestedingen is bepalend voor het aantrekken van de economie. Het consumenten- en ondernemers vertrouwen neemt toe. Mensen geven ook meer geld uit omdat lonen sneller zijn gestegen dan de inflatie waardoor er sprake is van een

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

reële verbetering. Dit komt ook door lastenverlichting en het aantrekken van de arbeidsmarkt waardoor werkzoekenden vaker en sneller weer aan het werk kunnen.

Werkgelegenheid neemt toe

Gemeente Groningen	2011	2012	2013	2014	2015
Aantal banen	135.893	135.831	132.991	131.985	133.710
Ontwikkeling in %	3,5%	-0%	-2,1%	-0,8%	1,3%

Met het economisch programma G-Kwadraat 2015-2019 willen we het werkgelegenheidsniveau zo snel mogelijk terugbrengen naar 135.000 banen, het niveau voor de crisis. Eind 2019 willen we, als extra ambitie, 137.500 hebben bereikt. In de stad Groningen is de werkgelegenheid in 2015 toegenomen met 1,3% terwijl er landelijk sprake was van een gemiddelde van de werkgelegenheids groei van 0,1% (bron LISA 2015). Het aantal vestigingen is vorig jaar gegroeid met 3,1%. Belangrijke groeisectoren zijn Leisured en de ICT-sector. Het aantal vestigingen in de Leisure en ICT is toegenomen met 0,3% en 6,9%. Het aantal arbeidsplaatsen met 2,3% en respectievelijk 7,7%.

In Nederland neemt de vraag naar arbeid de komende jaren toe. Het aantal banen groeit voor zowel werknemers als voor zelfstandigen. De Rabobank verwacht dat de langjarige trend naar een steeds flexibeler arbeidsmarkt waarschijnlijk zal zorgen voor minder vaste dienstbetrekkingen dan voor de crisis het geval was (Economisch Kwartaalbericht juni 2016). Verder is de verwachting dat de werkloosheid wel verder zal afnemen maar minder snel dan in het verleden is gegaan. Dit heeft te maken met een stijging van het arbeidsaanbod: de totale bevolking groeit, ouderen werken langer door en mensen melden zich weer op de arbeidsmarkt omdat zij denken een grotere kans te maken op werk door de aantrekkende economie.

Aantal Faillissementen neemt af

De verwachting van het ING Economisch Bureau (20 juli 2016) is dat het aantal faillissementen in 2016 en 2017 verder afneemt. Dankzij een aantrekkende economie en een verbetering van de financiële positie van ondernemers nam het aantal faillissementen in de eerste helft van 2016 met 18% af.

Groningen zet verder in op Kennis en innovatie

Groningen doet goed mee in het stimuleren van de kenniseconomie en is een internationale kennisstad en knooppunt van innovatie. Het innovatiepotentieel is sterk aanwezig ook voor groei op de langere termijn. De ontwikkeling en vestiging van nieuwe (kennis) faciliteiten zoals bijvoorbeeld The Energy Barn en Entrance dragen hieraan bij. Bovendien doen Groningse bedrijven het uitstekend in de (internationale) rankings en zijn velen genomineerd voor prijzen. De stad vormt een belangrijke motor maar om op nieuwe ontwikkelingen te kunnen inspelen zal aandacht moeten uitgaan naar focus, verbinden en samenwerken.

Groningse start-up scene

Het Groningse start-up ecosysteem ontwikkeld zich goed en dat is opgevallend in Nederland. Met Neelie Kroes als ambassadeur heeft Groningen laten zien wat we in huis hebben. De komende periode zal prins Constatijn haar opvolgen en Nederland promoten als start-up land. In Groningen laten we met Founded in Groningen zien wat Groningse bedrijven doen maar vooral ook waarom Groningen een goede voedingsbodem is voor innovatieve bedrijvigheid en ondernemend talent. The Big Building, Cube 050 en het LaunchCafé laten zien hoe innovatieve bedrijven samenwerken en wat voor mooie resultaten je kunt bereiken door ruimte beschikbaar te stellen en door samen te werken.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Groningse binnenstad

De consument heeft het afgelopen jaar meer uitgegeven. Hoewel bepaalde grote ketens het moeilijk hebben laten de detailhandel en de horeca in Groningen beide een gunstige ontwikkeling zien zowel in aantal vestigingen als in ontwikkeling werkgelegenheid. We zijn goed in gesprek met de sector hoe om te gaan met nieuwe trends en ontwikkelingen en weten daarop steeds beter in te spelen. We hebben meerdere e-commerce en retail inspiratiesessies gehouden onder andere met het Sector Servicepunt Detailhandel. Maar ook door de zondag openstelling en diverse interessante evenementen, is het aantal toeristische overnachtingen met 10% toegenomen in 2015.

Bijdrage(n) verbonden partijen

Euroborg NV	
Relevante beleidsinformatie	Het doel is om een Topsport-zorgcomplex aan de Laan Corpus den Hoorn te ontwikkelen, waarin het trainingscomplex van FC Groningen gehuisvest wordt. Inmiddels is via een raadsbesluit de financiering geregeld en kan de planvorming verder worden opgepakt. Het trainingscomplex moet onderdak bieden aan de jeugdteams van FC Groningen en medische voorzieningen aan alle topsportclubs in Groningen. Euroborg NV wordt de opdrachtgever en zal het gebouw gaan huren.
Beleidsrisico	Geen.

Groningen Airport Eelde NV	
Relevante beleidsinformatie	Het openbaar belang betreft de bereikbaarheid van Groningen door de lucht. Op dit moment loopt er een strategische verkenning naar de toekomst van Groningen Airport Eelde (GAE).
Beleidsrisico	Afhankelijk van de uitkomst en besluitvorming door Raden en Staten over de uitkomsten van de strategische verkenning, zal de uitkomst van de verkenning van invloed zijn op de (financiële) positie van de gemeente Groningen in Groningen Airport Eelde.

Stichting TCN/SIG	
Relevante beleidsinformatie	Het doel van de stichting is het bevorderen van industrie, handel, nijverheid, ambacht en andere dienstverlening in of in de omgeving van Groningen. De stichting kan ter realisering van de doelstelling deelnemen in ondernemingen. Door het faillissement van TCN/SIG is de stichting niet meer actief. Opheffing is in afwachting van de afwikkeling van het faillissement door de curator. Na afwikkeling wordt de stichting opgeheven.
Beleidsrisico	Geen.

Waterbedrijf NV	
Relevante beleidsinformatie	De missie van Waterbedrijf Groningen is om als maatschappelijke onderneming de waterbelangen in de regio duurzaam veilig te stellen. Waterbedrijf Groningen is niet alleen een leverancier van verschillende soorten water, maar levert ook een bijdrage aan zaken als volksgezondheid, natuurbehoud, het creëren van duurzame bronnen, bestuurlijke vraagstukken, ruimtelijke ordening, werkgelegenheid en innovatie. Het openbaar belang wordt vertegenwoordigd door de levering van drinkwater aan ruim 280.000 woningen en bedrijven in de provincie Groningen en in Tynaarlo (Drenthe). Waterbedrijf Groningen is samen met de gemeente Groningen voor 50% aandeelhouders in Warmtestad BV.
Beleidsrisico	Geen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Enexis holding/belang elektriciteitsproductie EPZ	
Relevante beleidsinformatie	<ul style="list-style-type: none"> Het publieke belang van deze drie deelnemingen betreft het (doen) distribueren en het (doen) transporteren van energie, zoals elektriciteit, gas, warmte en (warm) water. Met de verkoop van de aandelen van Essent BV in 2009 is de Gemeente Groningen voor 1,18% direct aandeelhouder geworden van Enexis Holding N.V., Attero Holding N.V. (verkocht in 2014 aan Waterland), Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV (verkocht in 2011), CBL Vennootschap BV, Claim Staat Vennootschap BV, Vordering op Enexis BV en Verkoop Vennootschap BV.
Beleidsrisico	Geen.
Community Network Noord-Nederland (CNNN) BV	
Relevante beleidsinformatie	In 2016 heeft Community Network Noord-Nederland (CNNN) de aandelen van het failliete TCN/SIG overgenomen. Hiermee is gemeente Groningen op dit moment de enige A-aandeelhouder. We kijken in overleg met de certificaathouders CNNN of er interesse is voor andere (overheids) partijen om ook A-aandelen in bezit te krijgen. Het onderzoek naar de mogelijkheden om het glasvezelnetwerk van de gemeente Groningen, maar mogelijk ook dat van de RUG, onder te brengen bij CNNN wordt in 2017 afgerond en indien hier vervolgens positief over wordt besloten geëffectueerd. Als besloten wordt tot overname van de glasvezelnetwerken van de gemeente Groningen en RUG, zoals aangegeven bij ontwikkelingen, zal dit een substantiële wijziging van het vermogen betekenen.
Beleidsrisico	Geen
WarmteStad holding BV	
Relevante beleidsinformatie	Het openbaar belang betreft een zelfstandig warmtebedrijf dat zorgt voor duurzame warmte en/of koude voor de stad op een verantwoorde wijze en daarmee wezenlijk bijdraagt aan een energieneutraal Groningen in 2035. Het financieel belang bedraagt 100 aandelen à 10 euro, totaal 1 duizend euro. Daarnaast is er een gemeentelijk rekening-courant aan de BV (kredietfaciliteit) van 750 duizend euro. Tevens is besloten voor 7 miljoen euro kapitaal te verstrekken en 2 miljoen euro van de Provincie, via de gemeente ten behoeve van de realisatie van Geothermie Noord West aan WarmteStad.
Beleidsrisico	Als de geothermische bron niet functioneert, wordt een risico gelopen van 3 miljoen euro. Het aandeel van de gemeente is 1,3 miljoen euro, waarvoor een reservering wordt aangehouden.
Stichting Ondernemerstrefpunt	
Relevante beleidsinformatie	De stichting heeft tot doel om het contact tussen organisaties en instellingen in het onderwijs, het bedrijfsleven en de lokale overheid te bevorderen, waardoor het onderwijs en de behoeftes van het bedrijfsleven beter op elkaar worden afgestemd.
Beleidsrisico	Geen.
GR Eems-Dollar Regio (EDR)	
Relevante beleidsinformatie	De Eems Dollard Regio (EDR) is een openbaar lichaam voor Grensoverschrijdende Samenwerking. Wij zijn lid van de EDR net als één van de ongeveer 100 andere voornamelijk gemeentelijke leden uit Noord-Nederland en Nedersachsen die lid zijn. De EDR heeft als voornaamste taak om grensoverschrijdende projecten te stimuleren en Europese subsidies in dat verband te verstrekken.
Beleidsrisico	Geen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

GR Meerstad	
Relevante beleidsinformatie	<p>Het openbaar belang van de gemeenschappelijke regeling Meerstad (GRM) is het nemen van besluiten over de beleidskaders voor het ontwikkelen van publieke voorzieningen in Meerstad. De GR werd ingesteld per 1 juli 2009, maar heeft geen publiekrechtelijke bevoegdheden meer. Het functioneert nu als politiek en bestuurlijk platform voor Meerstad. De bestuursstructuur is van GR is gewijzigd naar een lichtere vorm. Een vereenvoudiging was gewenst aangezien de taken en bevoegdheden zijn afgenomen door de aanpassing van de regeling in 2011.</p> <p>Financieel belang: de totale bijdrage van de gemeenten Slochteren en Groningen was voor 2016 begroot op 195 duizend euro. Het aandeel hierin van Groningen is ruim 35% (68 duizend euro).</p> <p>Het gerealiseerd resultaat over 2015 bedraagt 102 duizend euro. Dit resultaat zal naar rato van de betaalde bijdrage aan beide gemeenten worden terugbetaald. Dit betekent dat de beschikbare weerstandscapaciteit nihil bedraagt.</p> <p>De gemeenschappelijke regeling wordt in 2017 opgeheven en vervangen door een bestuursovereenkomst met de gemeente Slochteren.</p> <p>Het voorstel voor de grenscorrectie Meerstad is vastgesteld in beide gemeenteraden. In het besluit is opgenomen dat er voor de afstemming een bestuursovereenkomst wordt gesloten. Het is de bedoeling dat de grenscorrectie per 1 januari 2017 van kracht wordt.</p>
Beleidsrisico	Geen.
GR-bedrijvenpark Rengers	
Relevante beleidsinformatie	<p>De GR Rengers is in 1994 samen met de gemeenten Slochteren en Hoogezand-Sappemeer opgericht met als doel het bevorderen van de economische ontwikkeling en werkgelegenheid rond het stedelijk knooppunt Groningen door middel van het gezamenlijk ontwikkelen en exploiteren van een kwalitatief hoogwaardige en uit financieel-economisch oogpunt aanvaardbaar intergemeentelijk bedrijvenpark Rengers (gelegen bij Hoogezand).</p> <p>Het eigen vermogen op 1 januari is geraamd op nul euro. Het eigen vermogen op 31 december is geraamd op nul euro.</p>
Beleidsrisico	De gemeente Groningen is voor 1/3 deel risicodragend. De gemeenten Slochteren en Hoogezand-Sappemeer zijn ieder voor 1/3 risicodragend.
GR Omgevingsdienst	
Relevante beleidsinformatie	<p>De Omgevingsdienst Groningen is een uitvoeringsorganisatie op het gebied van de vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) van én voor de provincie en alle gemeenten in de provincie Groningen sinds november 2013. De eerste drie jaren heeft de aangeleverde formatie door de deelnemers de basis gevormd voor de begroting (zogeheten inputfinanciering). In het bedrijfsplan van de Omgevingsdienst is vastgelegd dat na uiterlijk 3 jaar met prijzen per afgenomen product of dienst wordt gewerkt. Met ingang van het begrotingsjaar 2017 wordt deze zogeheten kostprijsystematiek gehanteerd.</p>
Beleidsrisico	Geen.

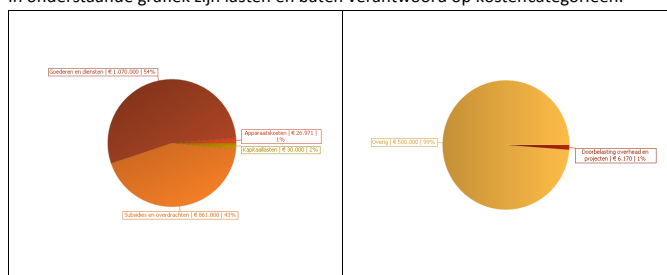

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Deelprogramma 2.1: Groningen Kennisstad

Door de aanwezigheid van de Rijksuniversiteit Groningen, de Hanzehogeschool, het UMCG en kennisintensieve bedrijven zijn er in Groningen veel kansen voor nieuwe kennisintensieve bedrijvigheid. Die kansen willen we benutten. Als gemeente bevorderen we de samenwerking tussen de verschillende partijen en ondersteunen we nieuwe initiatieven. Ook communiceren we actief en internationaal over de kwaliteiten van Groningen als kennisstad.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kosten categorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Het aantal werkzame personen in onze speerpuntsectoren	45.042	45.633	> 45.633	> dan in 2016
Aantal bedrijven dat nieuwe producten ontwikkelt	20%	-	-	> dan in 2016
Aandeel bedrijven dat samenwerkt met kennisinstellingen	7,4%	-	-	> dan in 2016
Aantal studenten op HBO- en WO-opleiding (waarvan aandeel buitenlands)	56.672 (11%)	56.951 (11,8%)	> 57.150 (11%)	> dan in 2016

2.1.1 Samenwerken met kennisinstellingen

We willen dat bedrijven, kennisinstellingen en overheden samen optrekken en belangrijke bijdragen leveren aan (nieuwe) innovatieve werkgelegenheid. Daartoe werken we in het 'Het Akkoord van Groningen' samen met de Rijksuniversiteit Groningen, het UMCG en de Hanzehogeschool. Daarbij zetten we Groningen steviger neer als internationale kennisstad en centrum van innovatie. De speerpunten en doelstellingen voor 2015-2019 hebben we vastgelegd in 'Akkoord 3.0: Groningen, City of Talent 2020'. De partners vertalen de speerpunten van [Akkoord 3.0](#) jaarlijks in concrete projecten in de vorm van een uitvoeringsagenda en begroting.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% HBO+ respondenten dat merk City of Talent aan Groningen verbindt	7%	8%	10%	15%
Aantal bezoekers aan website City of Talent	66.731	102.239	110.000	120.000
Aantal volgers op Twitter en LinkedIn	4.026	5.580	6.500	10.000

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Hoe staan we ervoor?

Groningen heeft alles in huis om verder te groeien als kennis- en innovatiestad. Groningen is in aantal de vierde studentenstad van Nederland. De groei van de stad vond voor een belangrijk deel plaats dankzij de toename van buitenlandse studenten. Hun aandeel bij de Rijksuniversiteit Groningen is gegroeid tot 13%; bij de Hanzehogeschool is dat 9%. De groei van het aandeel Nederlandse studenten liep in 2016 wat terug door het ingevoerde leenstelsel. Verwachting is dat dit in 2017 weer bijtrekt.

De beginnende technologiebedrijven van de Rijksuniversiteit Groningen en het UMCG hebben meer economische impact en tellen dubbel zoveel banen als Amsterdamse kennisinstellingen. Door de samenwerking tussen overheid, kennisinstellingen én bedrijfsleven te intensiveren kunnen wij gezamenlijk beter zichtbaar maken wat Groningen Kennisstad en de regio Groningen op het gebied van innovatie te bieden hebben.

Wat willen we bereiken in 2017?

De belangrijkste doelen van het Akkoord van Groningen 3.0 blijven in 2017:

- De naamsbekendheid van Groningen als City of Talent vergroten;
- Meer studenten, toponderzoekers en bedrijvigheid aantrekken en behouden;
- Gezamenlijk grensoverschrijdende kennisprojecten opzetten en faciliteren;
- Toename van de samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijven;
- Vergroten van de werkgelegenheid en stimuleren van ondernemerschap.

Daarnaast stellen we in 2017 samen met de partners uit het Akkoord van Groningen 3.0 voor het speerpunt Healthy Ageing een strategische uitvoeringsagenda op. Daarnaast willen we het welkomstklimaat voor internationals in de stad verbeteren en willen we de campus Groningen als landelijke campus laten erkennen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren van de campagne 'Groningen, City of Talent';
- Strategische speerpunten (Energie, Healthy Ageing) verder versterken;
- Internationale contacten versterken via missies, beurzen en congressen;
- Uitbouwen welkomstklimaat voor internationals;
- Campusontwikkelingen stimuleren en landelijk positioneren.

2.1.2 Faciliteren van gezamenlijke (internationale) kennis- en innovatieprojecten

Samen met andere overheden, kennisinstellingen en het bedrijfsleven nemen we deel aan grote Europese samenwerkingsprojecten op het gebied van kennisontwikkeling en innovatie. Daarmee versterken we onze kennisinfrastructuur en proberen we andere partijen te laten investeren in de Noordelijke economie.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal ondersteunde grote (Europese) kennisprojecten	-	7	10	> 10
Aantal geacquireerde kennisintensieve bedrijven	-	3	4	> 4

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Hoe staan we ervoor?

We stimuleren innovatie en kennisdeling door verbindingen te leggen met kennisinstellingen en het bedrijfsleven. We zoeken koppelingen met Europese projecten en geldstromen. Met onze projectenverwerwers in Brussel hebben we goede ingangen gecreëerd. We stimuleren cross-overs tussen verschillende disciplines en sectoren. Door cofinanciering trekken we als gemeente andere geldstromen los en stimuleren we kennis- en innovatieprojecten. Enkele voorbeelden zijn projecten op het gebied van Smart City en toepassing van nieuwe technologie zoals in het project Stoop/lijk een testomgeving voor ondergronds gas-en watertransportleidingen meetnet. Voor kennisprojecten zoals op het gebied van energie, Healthy ageing en ICT hebben we in 2015 een gemiddelde multiplier gehaald van 1:14. Met één euro uit het G-Kwadraat hebben andere partijen € 14,- bijgelegd. Deze aanpak leidt tot nieuwe (kennis gerelateerde) bedrijvigheid.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen in totaal meer dan 10 kennisprojecten ondersteunen in 2017 en meer dan 4 kennisintensieve bedrijven acquireren.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Ondersteunen ontwikkeling van grote (Europese) innovatieve kennisprojecten;
- Faciliteren gezamenlijke (internationale)kennisprojecten;
- We faciliteren en ondersteunen acquisitie en vestiging van nieuwe bedrijven (zie ook: [Bedrijvige Stad](#));
- Ondersteunen projecten die innovatie in het MKB stimuleren;
- Creatieve ondernemers in contact brengen met het MKB;
- Versterken ICT-sector (bevorderen zijnstroom en kennis).

2.1.3 Samenwerken versterken gericht op kennis en innovatie

Samenwerken in de regio en over de grenzen vormt de basis voor het economische beleid. We willen een sterkere positie van de Groningse regio bereiken in landelijke en Europese netwerken, onder meer om het Groningse innovatiepotentieel voor het voetlicht te brengen en de kansen op externe subsidies en investeringen te vergroten. We verbinden mensen, bedrijven, kennisinstellingen en samenwerkingspartners uit de stad met de regio en slaan ook bestuurlijk de handen ineen richting Den Haag en Brussel.

Hoe staan we ervoor?

Groningen doet goed mee in het stimuleren van de kenniseconomie door de samenwerking tussen kennisinstellingen en het bedrijfsleven te bevorderen. Met de IT-sector als 'enabler' worden nieuwe verbindingen gelegd met andere sectoren, maar ook tussen de sectoren stimuleren we verbindingen. Hierdoor stimuleren we innovatie en kan nieuwe bedrijvigheid ontstaan en kan ook het bestaande Midden- en Klein bedrijf (MKB) groeien. We gaan door met het stimuleren van deze ontwikkelingen. In NG4 (Assen, Emmen, Groningen en Leeuwarden) en Samenwerkingsverband Noord-Nederland verband werken we samen om deling van kennis en innovatie te bevorderen.

Wat willen we bereiken in 2017?

In 2017 zetten we vervolgstappen in het proces waarmee we de Noordelijke regio zich eenduidiger en steviger manifesteert als kansrijke economische regio.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Regionale samenwerking bevorderen en gezamenlijk optrekken richting Den Haag en Brussel;

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Verbinden stimuleren van de verbinding tussen ICT, Health, Energie en Creatief en het zoeken van landelijke aansluiting;
- Samenwerking zoeken met onze overheidspartners in Noord-Nederland door kennis te delen en samen kennis en innovatieprojecten te stimuleren.

2.1.4 (Inter)nationaal Promoten van onze kennissectoren

Met onze kennisinstellingen en de aanwezige kennisintensieve en innovatieve bedrijven bouwen we aan Groningen als economische regio van betekenis in het Europa van nu en straks. Dat vraagt om meer internationaal georiënteerde activiteit en scherpe profilering.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald		Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal samenwerkingsprojecten op gebied van kennis/innovatie	-	-	2	> 2
Aantal profileringsprojecten Groningen kennisstad	-	-	2	> 2

Hoe staan we ervoor?

Groningen is een internationale kennisstad en Smart City van betekenis. Onze kennissectoren hebben we nationaal en in Duitsland en Europa zichtbaar gemaakt via beurzen, congressen en diverse lobbytrajecten. Noord-Nederland profiteert van Groningen als magneet voor het aantrekken van kennis en innovatieve ontwikkelingen. Dit nemen we mee in onze profilering nationaal en internationaal in Brussel, Duitsland en China.

Groningen beschikt over de randvoorwaarden en heeft een geschikt klimaat om als innovatieve starter een business op te zetten met Neelie Kroes recentelijk als ambassadeur en met Prins Constatijn der Nederlanden als nieuwe opvolger. Met Founded in Groningen laten we zien wat we in huis hebben. We leggen verbindingen met andere start-up hubs (fysieke of digitale ontmoetingsplaatsen van innovatieve starters) en het overheidsinitiatief 'start-up delta' dat gericht is op het profileren van Nederland als het land om een eigen bedrijf op te zetten. Zo profileren we ons internationaal en zijn we aantrekkelijk voor buitenlandse investeerders.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen Groningen meer strategisch en samen met onze partners profileren. Een soort propositie hiërarchie ontwikkelen waarin het profiel van Groningen bij elkaar komt en samen met onze partners wordt afgestemd. Ten aanzien van internationalisering vanuit economisch perspectief gaan we onze inzet intern kwantitatief en kwalitatief versterken door onze krachten bundelen en samen met onze samenwerkingspartners vraaggerichter te werken. We willen meer dan 2 samenwerkingsprojecten op het gebied van kennis en innovatie met onze partners uit het bedrijfsleven en kennisinstellingen opzetten. Daarnaast willen we meer dan 2 profileringsprojecten opzetten.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Samenwerkingsprojecten op het gebied van kennis en innovatie;
- Profileringsstrategie opstellen samen met onze partners;
- Bekendheid vergroten start-up scene (gemeenschap rondom Groningse start-ups) en meer aansluiten bij het overheidsinitiatief start-up delta;
- Door ontwikkelen aanpak internationalisering;
- Aanpak opstellen slimme binnenstad en Smart City Strategie.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

2.1.5 Talent en bedrijfsleven koppelen

We bevorderen meer en betere samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven. Ook willen we dat aankomende professionals meer in contact komen met bedrijven in de regio. We ondersteunen initiatieven die deze samenwerking bevorderen. Daarnaast willen we voldoende en goed gekwalificeerde arbeidskrachten in de Groningse regio.

Hoe staan we ervoor?

Het aansluiten van onderwijs en bedrijfsleven is een van de ontwikkelopgaven die we samen met het georganiseerde bedrijfsleven in het Convenant Ondernemend Groningen hebben opgenomen. Met meer dan 55.000 studenten is Groningen een stad boordevol talent. Dit talent beschikt over veelheid van kennis waar Groningse bedrijven gebruik van kunnen maken. Door het leggen van de juiste verbindingen tussen onderwijs, talenten en het bedrijfsleven kunnen studenten werkervaring op doen en komen bedrijven in contact met nieuwe ontwikkelingen. We ondersteunen de stichting Ondernemerstrefpunt (OTP) en projecten om talent en bedrijfsleven met elkaar in contact te brengen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen de ingezette lijn voortzetten en aanvullen met concrete initiatieven waarbij we uiteindelijk voldoende en goed gekwalificeerde arbeidskrachten voor de Groningse regio realiseren.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Initiatieven onderwijs-bedrijfsleven voor (aankomend) talent ondersteunen;
- Talenten en creatievelingen koppelen aan Groningse bedrijven en het MKB;
- Stimuleren kennisdeling op het gebied van personeel;
- Ondersteunen stichting Ondernemerstrefpunt.

2.1.6 Huisvesten van kennis economie

We willen we een bijdrage leveren aan de verdere ontwikkeling van de kennisdynamo's. Dat zijn fysieke plekken waar kennis is geconcentreerd. Daarom zorgen we samen met de kennisinstellingen en het bedrijfsleven dat de kennis economie goed uit de voeten kan in Groningen. We werken mee aan de verdere ontwikkeling van Zernike Campus Groningen en de Healthy Ageing Campus bij het UMCG. We faciliteren initiatieven voor broedplaatsen en versnellingsplekken. Ook investeren we in het vestigingsklimaat voor internationals via het welkomstbeleid 2.0 en het International Welcome Center North (IWCN).

Hoe staan we ervoor?

In 2016 hebben we samen met de Rijksuniversiteit Groningen, UMCG en Hanzehogeschool de belangrijkste kansen geïdentificeerd voor het verbeteren van het vestigingsklimaat voor internationals onder de noemer van het welkomstbeleid 2.0. Hierin is gekeken naar huisvesting, arbeidsmarkt, tweetaligheid (fysiek en digitaal), marketing en integratie in het sociaal-culturele leven. Daarnaast wordt de financiering voor het International Welcome Center North na 2016 geregeld.

Op de Zernike Campus Groningen heeft naast de ontwikkeling van EnTranCe en de Energy Academy ook Avebe gemeld dat zij zich wil vestigen met een Research & Development centrum op Zernike. We hebben de afgelopen tijd geïnvesteerd in verdere samenwerking, acquisitie en duidelijke profilering van het terrein met kansen voor de biobased, life science, energie en IT-sector. Rondom het UMCG zien we een groei aan kennis-gedreven en zorg gerelateerd activiteiten. De Healthy Ageing Campus nabij het UMCG is gegroeid en gaat internationale contacten aan die leiden tot nieuwe werkgelegenheid. We

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

willen de samenwerking van zorg gerelateerde bedrijvigheid rondom het Martini Ziekenhuis nader stimuleren.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen een bijdrage leveren aan de verdere ontwikkeling van fysieke plekken waar kennis samenkomt, zoals campussen en versnellingsplekken (zogenoemde incubators). In 2017 willen we de voorgestelde projecten uit het welkomstbeleid 2.0 tot uitvoering brengen en het International Welcome Center North ondersteunen.

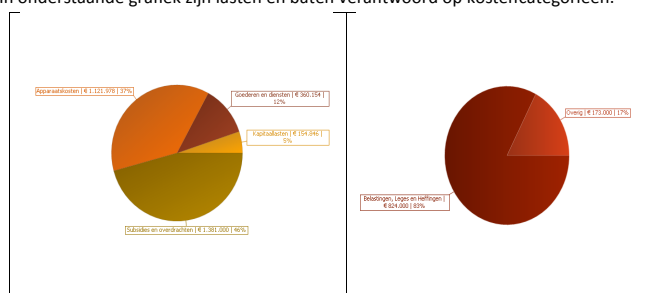
Wat gaan we hiervoor doen?

- Zernike Campus Groningen gezamenlijk verder ontwikkelen;
- Realiseren projecten uit het Welkomstbeleid 2.0;
- Bedrijvencoöperatie van de Healthy Ageing Campus faciliteren;
- Stimuleren ontwikkelingen Martini-ziekenhuis;
- Stimuleren ontwikkeling IT-Hub;
- Ondersteunen International Welcome Center North (IWCN).

Deelprogramma 2.2: Aantrekkelijke stad

In dit deelprogramma bundelen we ons beleid voor het versterken van de economische en toeristische betekenis van de stad. We willen een aantrekkelijke en gastvrije stad zijn die bezoekers, toeristen, talenten, kenniswerkers en nieuwe bedrijvigheid trekt en bestaande aan zich bindt. We richten ons daarbij op de ontwikkeling en organisatie van winkels, horeca en vermaak in de binnenstad en daarbuiten en het versterken van de toerisme-sector.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Aantal binnenstadbezoekers (in miljoenen)	23-25	-	-	> 2016
Bezoekerswaardering binnenstad	6,8	6,9	> 6,8	> 6,9
Aantal toeristische overnachtingen	436.550	479.350	> 2015	> 2016
Hoeveelheid leegstaand winkelvloeroppervlak	-	11,3%	8,5%	< 2016

2.2.1 Samenwerken met binnenstadondernemers

We willen de levendigheid van de stad bevorderen en daarmee meer bezoekers trekken. Samen met de binnenstadondernemers streven we naar een aantrekkelijk aanbod aan winkels, horeca, markten,

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

evenementen, festivals, congressen, gastvrijheidsacties en verrassende (winkel- en horeca) concepten. Voor bezoekers is levendigheid en beleving steeds belangrijker. Ondernemers spelen hier goed op in door steeds gericht publiek aan te trekken, waardoor de programmering steeds meer verder naar ondernemers verschuift. Wij moedigen hen daarin aan, betalen voor een deel mee en blijven verantwoordelijk voor de grote lijnen en de beleidskaders. Ondernemers en gemeente werken samen en stemmen af in het overlegplatform 'Binnenstadmanagement'.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal samenwerkingen en projecten met binnenstadondernemers	-	4	> 4	> 4
Aantal nieuwe winkels of winkelketens naar de stad gehaald	-	5	5	> 5

Hoe staan we ervoor?

Groningen is een belangrijke slag gemaakt in de aanloopstraten. In de transitie van ruimte en panden die beschikbaar komen is er een natuurlijke ontwikkeling zichtbaar waarin nieuwe concepten zich in de binnenstad vestigen. Ook zien we steeds meer functiemenging in de binnenstad (detailhandel gecombineerd met daghoreca). Ondernemers richten zich meer op het actief aantrekken van publiek door concreet meer activiteiten te organiseren. We stimuleren de aantrekkelijkheid van de binnenstad door ons evenementenbeleid. De evenementen zijn gericht op levendigheid en beleving. Dit heeft een positieve uitwerking op de dag-horeca en terrassen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen in 2017 meer dan 4 projecten organiseren samen met binnenstadondernemers. We willen meer dan 5 nieuwe (winkel)concepten naar de stad halen in 2017.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Gezamenlijke projecten met het bedrijfsleven uitvoeren en ondersteunen;
- Aanvalsplan detailhandel uitvoeren (in relatie tot de Retailagenda): nieuwe winkels faciliteren en nieuwe (winkel)concepten aantrekken;
- Inspelen op veranderend winkellandschap.

2.2.2 Bevorderen toerisme

We willen meer bezoekers naar de stad trekken die langer verblijven en meer geld uitgeven. Stadsbezoekers en toeristen komen vooral af op evenementen en activiteiten. Samen met onze partners en ondernemers werken we aan een gastvrije binnenstad, aan een gevarieerd evenementenaanbod (programma 'Bruisende Binnenstad') en aan de promotie ervan. In dit beleidsveld is ook opgenomen de bediening van de bruggen, de verdeling van aanlegplaatsen voor hotelschepen, plezier- en beroepsvaart en kleine bootjes, inclusief toezicht en handhaving.

Indicatoren zoals het aantal toeristische overnachtingen, aantal binnenstadbezoekers en bezoekerswaardering zijn opgenomen als effectindicator bij [deelprogramma 2.2 Aantrekkelijke stad](#).

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal overnachtingen op hotelschepen	-	-	-	5.000
Aantal overnachtingen van pleziervaart in gemeentelijke jachthaven	-	-	-	2.100

Hoe staan we ervoor?

2015 is een goed toeristisch jaar geweest. Het aantal toeristische overnachtingen is met 44.000 toegenomen een toename van meer dan 10%. Groningen is in 2015 uitgeroepen tot Evenementenstad van het jaar voor steden met meer dan 100 duizend inwoners wat mede te danken is aan het herkenbare profiel van onze stad en de evenementen en culturele activiteiten die in Groningen worden georganiseerd.

Naar aanleiding van een ongeval met dodelijke afloop tijdens de bediening van een brug in Zaandam in 2015 heeft de Onderzoeksraad voor de Veiligheid een onderzoek ingesteld. Omdat wij in Groningen met een vergelijkbaar systeem en vergelijkbare bruggen werken, nemen wij op basis van de conclusies van het onderzoek maatregelen om de veiligheid te vergroten.

Wat willen we bereiken in 2017?

Het gevarieerde aanbod van evenementen en willen we in 2017 verder doorzetten zodat nog meer bezoekers naar de stad komen, langer verblijven zodat ze een belangrijke economische impuls geven aan onze stad. Bij de bediening van onze bruggen op afstand is het risico op ongevallen zo veel mogelijk gereduceerd, zowel voor gebruikers van onze bruggen (weg, water) als voor onze brugoperators.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Zorgen voor een gastvrije binnenstad met een gevarieerd evenementenaanbod;
- Marketing Groningen ondersteunen;
- Toeristische strategie opstellen (inclusief aandacht voor groei van de overnachtingsmarkt);
- Bruggen bedienen, aanlegplaatsen verdelen;
- Vergroten van de (Arbo-technische) veiligheid van op afstand bedienbare bruggen.

2.2.3 Binnenstadontwikkeling

We willen de binnenstad van Groningen voorbereiden op de toekomst. Het doel is om haar aantrekkingskracht en economisch functioneren te verbeteren. De binnenstad van Groningen is aantrekkelijk door een goede mix van winkels, horeca, cultuur, evenementen en wonen. Daarom willen wij middels het Uitvoeringsprogramma van de visie "Bestemming Binnenstad" de binnenstad de komende decennia aantrekkelijk houden. Dit doen we samen met betrokkenen in de binnenstad, die bekend staat als de "Huiskamer van de regio"; zie ook Paragraaf 1 Integraal gebiedsgericht werken, onderdeel Binnenstad.

Hoe staan we ervoor?

De stad is groeiende en heeft een belangrijke centrumfunctie voor de regio. Het winkel- en horecalandschap is volop in beweging (grote concepten gaan failliet, maar nieuwe concepten komen ervoor terug). Ook ontstaan er steeds meer mengvormen tussen dag-horeca en retail waarbij beleving en amusement centraal staan. Samen met bewonersorganisaties hebben we Visie A-Kwartier uitgewerkt en hebben we in het eerste kwartaal 2016 de toekomstvisie Binnenstad en het Uitvoeringsprogramma Bestemming Binnenstad vastgesteld, een belangrijke stap in het toekomstbestendig maken van de binnenstad voor de langere termijn.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Volgens de Atlas van Gemeenten 2016 is Groningen gestegen van een 28ste plek in 2006 naar plek 22 op de ranglijst van meest aantrekkelijke steden op het gebied van werkgelegenheid, veiligheid, wonen en cultureel aanbod. Daarmee staat Groningen in de top 10 grootste stijgers.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen onze stad goed voorbereiden op de toekomst. Daarom spelen we in op nieuwe ontwikkelingen waarmee we de aantrekkelijkheid en de economische potentie van de stad vergroten.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeringsprogramma Bestemming Binnenstad met als doel het verbeteren verblijfsklimaat (openbare ruimte, toegankelijkheid en veiligheid) uitvoeren;
- Ontwikkelen Grote Markt, Nieuwe Markt en Groninger Forum;
- Faciliteren van nieuwe werkvormen;
- Stimuleren samenwerking tussen Retail en Horeca;
- Bezoekers binnenstad monitoren.

2.2.4 Winkels buiten de binnenstad

Ook buiten de binnenstad heeft onze stad een gevarieerd aanbod aan winkels waarvan de meeste in wijkwinkelcentra. Daarnaast hebben we diverse locaties voor grootschalige detailhandel. In onze Structuurvisie Detailhandel 2011 staat dat we de verschillende soorten en locaties van en voor detailhandel faciliteren en zetten daarbij in op versterking van de huidige structuur. We kijken hierbij naar de specifieke functie en betekenis zodat de winkels elkaar versterken en niet in de weg zitten.

We willen investeringsplannen van ondernemers maximaal faciliteren. Dit doen we binnen een logische detailhandelstructuur die ertoe leidt dat Groningen als hoofdstad van het Noorden een groot en compleet aanbod heeft, zonder dat er afbreuk wordt gedaan aan de bestaande structuur. Binnen die structuur moeten onze bewoners en bezoekers van de stad voldoende winkels in hun omgeving kunnen vinden.

Hoe staan we ervoor?

Onze wijkwinkelcentra bewegen mee met nieuwe ontwikkelingen door meer verbinding met de wijk te zoeken. Door nieuwe vormen van communicatie wordt innovatie gestimuleerd waardoor wijkwinkelcentra meer een plek worden om te verblijven dan alleen een plek om te kopen. Supermarkketens vernieuwen om in te kunnen blijven springen op de behoefte van de consument. Voor het Sontplein-gebied is een Masterplan opgesteld voor de doorontwikkeling van het gebied. In samenwerking met de bedrijvigheid rondom het Hoendiep is een toekomstvisie opgesteld, waarbij rekening is gehouden met de ontwikkeling van het SuikerunieTerrein. Deze ontwikkelingen bekijken we ook in het licht van de nationale Retailagenda.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen het Sontplein en het Hoendiep-Peizerweg doorontwikkelen op basis van het Masterplan Sontweg en de Toekomstvisie op het Hoendiep.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Wijkwinkelcentra ondersteunen;
- Faciliteren investeringsinitiatieven van supermarkten en andere detailhandel;
- Faciliteren van de doorontwikkeling van het Sontweggebied en Hoendiepgebied;
- Aantrekkelijke (fiets)route naar de binnenstad (vanaf Sontplein) uitvoeren.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

2.2.5 Warenmarkten en standplaatsen

De warenmarkt in de binnenstad en de wijkmarkten vormen een wezenlijk onderdeel van de stad Groningen en zorgen voor een aanvulling op het bestaande winkelaanbod. De markten worden vanuit de gemeente gefaciliteerd door het beschikbaar stellen van de marktterreinen en voorzieningen, vergunningverlening en de handhaving hierop. We willen de markten behouden en waar mogelijk hun functie versterken. Diversiteit, kwaliteit en continuïteit zijn de sleutelbegrippen. We willen een toekomstbestendige warenmarkt voor Stadjers, regionale bezoekers en toeristen die kostendekkend is. Aan de hand van 'Bestemming Binnenstad' ontwikkelen wij de warenmarkt verder op kwaliteit.

Hoe staan we ervoor?

Eind december 2015 hebben wij de marktregelgeving geactualiseerd. Daarmee hebben wij voor de korte termijn een kwaliteitsimpuls gerealiseerd en zijn wij tegemoetgekomen aan de wensen van de marktondernemers en de Centrale Vereniging voor Ambulante Handel (CVAH). De gewijzigde regelgeving geeft ons enerzijds meer speelruimte en flexibiliteit en anderzijds biedt deze eenduidige regels. De implementatie van deze regelgeving vergt een zorgvuldige afstemming met de individuele marktondernemers. Wij zijn hier in 2016 mee gestart.

Daarnaast hebben wij voor de duur van één jaar een pilot voor de wijkmarkt Paddepoel ingesteld. Deze was sterk teruggelopen door de verplaatsing van de wijkmarkt, de leegstand in het winkelcentrum en het verdwijnen van een tweede supermarkt. Hierdoor was de wijkmarkt voor de ondernemers niet meer rendabel. Gedurende de pilot zoeken wij uit of het haalbaar is om de wijkmarkt opnieuw op te bouwen en ondersteunen wij het initiatief van marktondernemers op de wijkmarkt in Paddepoel financieel.

Voor de langere termijn werken wij aan een Masterplan voor de warenmarkt. In overleg met marktondernemers en andere betrokken partijen werken wij aan het vernieuwingsproces met als doel de positie van de markt te versterken en de aantrekkelijkheid van de binnenstad te vergroten. Het Masterplan Warenmarkt moet inzicht geven in de positionering van de markten (ruimtelijke inpassing), de opzet ervan, de inrichting van de openbare ruimte, de kwaliteit, het aanbod en de promotie van de markt.

Wat willen we bereiken in 2017?

In 2017 willen wij de implementatie van de nieuwe regelgeving voor de warenmarkt afgerond hebben en alle vergunningen hierop hebben aangepast. Daarnaast werken wij werken met de marktondernemers en de Centrale Vereniging voor Ambulante Handel aan het Masterplan voor de warenmarkt, waarin aan de hand van 'Bestemming Binnenstad' de warenmarkt zich verder ontwikkelt op kwaliteit.

Wat gaan we hiervoor doen?

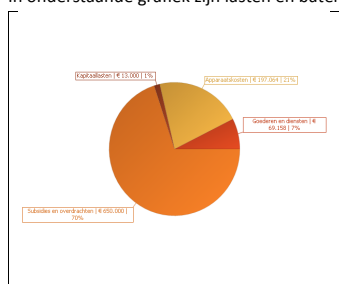
- Organiseren, faciliteren en vergunningen verstrekken voor markt- en standplaatsen;
- Implementatie van het Masterplan voor de warenmarkt.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Deelprogramma 2.3: Bedrijvige stad

Met dit deelprogramma zorgen we voor een goed ondernemersklimaat in onze gemeente. We bieden ondernemers maximaal de ruimte om te ondernemen. Met aantrekkelijke en bereikbare werklocaties, klantgerichte dienstverlening en ondersteuning. Voor het ondernemingsklimaat is ook de arbeidsmarkt van betekenis. Ons arbeidsmarktbeleid is te vinden in [Programma 1: Werk en inkomen](#).

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald		Beoogd	
	2014	2015	2016	2017
Aantal nieuwe bedrijfsvestigingen door starters	1.893	1.744	> 1.744	> 1.744
Aantal hectare uitgegeven bedrijventerrein	4,1	0,15	3	> 5
% leegstaand kantoorvloeroppervlakte	10,6%	13,4%	<13,4%	< 2016
Rapportcijfer tevredenheid ondernemers.	-	6,7	> 6,5	> 6,5

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013			
	2013	2014	2015	2016
Aantal vestigingen van bedrijven per 1.000 inwoners in de leeftijd 15-64 jaar	107	105	108	> 2015

2.3.1 Samenwerken met bedrijvenverenigingen

Het georganiseerde bedrijfsleven en de gemeente zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het stimuleren van de economie en de werkgelegenheid in Groningen. Dat zijn we eind 2014 overeengekomen in het Convenant Ondernemend Groningen. De convenantpartners stellen middelen en capaciteit beschikbaar voor vooral strategische projecten maar ook gebiedsgerichte projecten. Er wordt gewerkt met een open agenda waarbij iedereen nieuwe initiatieven kan aandragen. De intensieve samenwerking met het bedrijfsleven mondt uit in gezamenlijke projecten en activiteiten.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal gezamenlijke projecten met bedrijvenverenigingen	-	22	> 22	> 22

Hoe staan we ervoor?

Bedrijfsleven, kennisinstellingen en de gemeente weten elkaar steeds beter te vinden. Interessante projecten komen van de grond zoals Open Stad waarin het bedrijfsleven haar deuren opent voor publiek, stimuleren ondernemerschap in de detailhandel (Retail Academy hoe speel je als retailer in op de toekomst) in de binnenstad en de wijk winkelcentra, maar ook inspiratiesessies hoe 'oude' en 'nieuwe' economie kennis kunnen delen. De samenwerking met de bedrijvenverenigingen, het Fonds Ondernemend Groningen, VNO-NCW, MKB Noord, het Akkoord van Groningen, het Alfa-College en het Noorderpoortcollege krijgt vorm via de Koepel Economische Agenda die uitvoering geeft aan de 7 ontwikkelopgaven uit het Convenant Ondernemend Groningen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen samen met het bedrijfsleven en de kennisinstellingen gezamenlijke projecten en initiatieven oppakken.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Ondersteunen van en samenwerken met de Koepel Economische Agenda;
- Uitvoeren gemeenschappelijke projecten van bedrijfsleven, kennisinstellingen en gemeente;
- Uitvoeren evaluatie van het Fonds Ondernemend Groningen.

2.3.2 Bedrijvigheid breed stimuleren

We stimuleren bedrijvigheid in brede zin en we ondersteunen ondernemers. Extra aandacht besteden we aan starters en aan duurzaam ondernemen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal bedrijfsbezoeken	580	530	> 500	> 580
Aantal adviesgesprekken met startende ondernemers	170	120	100	100
Aantal adviesgesprekken horeca	700	700	700	700
Aantal begeleide bedrijfsverhuizingen	20	20	20	20

Hoe staan we ervoor?

Groningen heeft een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Dit blijkt uit de groei van het totaal aantal vestigingen in 2015 en de prestaties van Groningse bedrijven in (internationale) ranglijsten. Om het klimaat verder te verbeteren gaan we in gesprek met werkgevers en ondernemers en stimuleren ze in hun ontwikkeling en groei zodat werkgelegenheid toe neemt. Daarnaast doen we mee aan verschillende onderzoeken zoals 'MKB vriendelijkste gemeente 2015-2016', vestigingenonderzoek van Onderzoek & Statistiek Groningen en gemiddeld twee onderzoeken onder het bedrijvenpanel van de gemeente Groningen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We ondersteunen en stimuleren werkgevers en ondernemers om te ontwikkelen en te groeien.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat gaan we hiervoor doen?

- Bedrijven diensten op maat verlenen;
- (Startende) ondernemers stimuleren;
- Ondersteunen ZZP-ers en kleine zelfstandigen;
- Duurzaam ondernemen stimuleren.

2.3.3 Aansluiting vraag en aanbod van werk bevorderen

We streven naar een arbeidsmarkt waar werkgevers kunnen beschikken over de juiste arbeidskrachten en waar zoveel mogelijk mensen meedoen in een betaalde baan. We ondernemen of steunen activiteiten die werkgevers ondersteunen in hun personeelsbeleid. Het beleid om mensen op weg te helpen naar de arbeidsmarkt is te vinden in [Programma 1: Werk en inkomen](#).

De steeds intensievere samenwerking met het regionale bedrijfsleven mondt uit in gezamenlijke projecten en activiteiten in 2016 om samen te zorgen voor meer werkgelegenheid: meer reguliere banen, maar bijvoorbeeld ook meer leerwerkplekken, stageplaatsen en garantiebannen.

Hoe staan we ervoor?

Met de Economische Agenda werken we samen met onze partners aan het versterken van het bedrijfsleven. Door bedrijven te laten ontwikkelen en groeien dragen we bij aan het stimuleren van werkgelegenheid. Daarmee willen de vraagzijde van de arbeidsmarkt ontwikkelen waarin we de vraag van de ondernemer centraal stellen. Vanuit het sociale beleid zetten we in op de aanbodzijde. Daarbij zetten we ons in om mensen uit te laten stromen naar betaald werk maar ook om ze arbeidsfit te houden.

Wat willen we bereiken in 2017?

Samen met het (regionale) bedrijfsleven willen we projecten en activiteiten organiseren en bevorderen die de werkgelegenheid stimuleren.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Projecten voortkomend uit de Economische Agenda samen met het bedrijfsleven uitvoeren;
- Stimuleren kennisdeling in het bedrijfsleven op het gebied van HRM;
- Personeelscarroussels opzetten;
- Aankomende professionals in contact brengen met Groningse bedrijven.

2.3.4 Handelsrelaties met het buitenland bevorderen

We willen Groningen uitbouwen tot een sterke economische regio in Europa. We bevorderen de samenwerking met het Groningse bedrijfsleven en helpen mee om buitenlandse investeringen in Noord-Nederland uit te lokken. Door betere verbindingen ondersteunt Groningen Airport Eelde de internationalisering van onze economische clusters. Het beleid om onze kennissectoren in internationaal perspectief te stimuleren en te profileren, vindt u in [deelprogramma 2.1: Groningen kennisstad](#).

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal (handels) projecten met het buitenland	-	10	15	> 15

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Hoe staan we ervoor?

Met de viering van het 30-jarigstedenband lustrum met Tianjin (China) hebben we onze samenwerking bekrachtigd. Dit is positief voor onze inkomende en uitgaande Chinese (handels)missies waarmee we Chinese bedrijven stimuleren zich in Groningen te vestigen. Ook blijven we inzetten op het verstevigen van ons relatie netwerk met Duitsland met de steden Oldenburg, Hamburg en Bremen en de regio's eromheen. Projecten richten we op het versterken van de top-sectoren door kennisuitwisseling en samenwerking. De contacten met Rusland zullen voorlopig niet actief worden opgepakt.

Via het Interreg Shaping the Future of Smart Region North stimuleren we de samenwerking tussen de regio Groningen-Assen en de Metropolregion Bremen-Oldenburg. Daarmee hebben we een goed fundament gelegd om projecten en initiatieven internationaal met elkaar te verbinden.

Wat willen we bereiken in 2017?

We continueren onze (handels)contacten met Noord-Duitsland en China. We zorgen dat deze contacten zoveel mogelijk ten goede komen aan het Groningse bedrijfsleven.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Onze (handels)contacten en projecten voortzetten met Noord-Duitsland en China;
- Internationale projecten samen met het bedrijfsleven en onderwijsinstellingen uitvoeren;
- Als aandeelhouder Groningen Airport Eelde faciliteren.

2.3.5 Werken aan een goed aanbod werklocaties

Op bedrijventerreinen, kantorenparken en locaties voor (grootschalige) detailhandel is meer dan de helft van de werkgelegenheid in de stad geconcentreerd. We noemen dit onze werklocaties. In het beheer van de bestaande locaties werken we samen met de gebruikers. Verouderde werklocaties knappen we op, voor braakliggende terreinen en leegstaande kantoorpanden zoeken we (tijdelijke) bestemmingen.

We streven naar een goed vestigingsklimaat. Daarin bieden we een divers aanbod van nieuwe en bestaande hoogwaardige locaties voor zoekende bedrijven. Daarvoor moeten we ook de kwaliteit verbeteren en leegstand minimaliseren. De locaties willen we zo goed promoten. Voor nieuwe bedrijven willen we het zo makkelijk mogelijk maken van bijvoorbeeld het proces van verkoop en vergunningverlening. Ook plegen we, in samenwerking met onze regiopartners, acquisitie voor vestiging op onze werklocaties. Daarnaast werken we rekening houdend met de marktvraag, bestaande leegstand en gebiedsontwikkeling actief mee met transformatieverzoeken.

Hoe staan we ervoor?

Na enkele jaren van weinig dynamiek zien we in de markt dat er sprake is van een verhoogde verplaatsingsdynamiek en dat er ook meer vraag is naar uitbreidingsruimte. We hebben in 2016 daarom ook kavels verkocht op Zernike, Westpoort en Eemspoort. Ook hebben we verschillende uitbreidingsvragen van bedrijven op hun huidige locatie gefaciliteerd. We moeten continue kijken of ons huidig aanbod in voldoende afstemming is met de locatie specifieke vraag. De opname in de kantorenmarkt is in 2015 licht toegenomen. We zien een toename van de verplaatsingsdynamiek, maar ook een verschuivende vraag (een trek naar de binnenstad). Ook in de bedrijfsruimtemarkt is de opname in 2015 licht toegenomen. De trend is dat bedrijven uit dezelfde branches elkaar steeds meer opzoeken en minder ruimte nodig hebben dan vroeger.

Wat willen we bereiken in 2017?

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

We willen de positieve ontwikkeling van kaveluitgiftes vasthouden. Komend jaar willen we ongeveer 5 hectare afzetten op Westpoort, Zernike of Eemspoort. We willen uitvoering geven aan het economische marketingplan van de stad en doorgaan met actieve acquisitie voor onze werklocaties. In relatie tot gebiedsontwikkelingen willen we ook een beeld schetsen van onze revitaliseringsopgave.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Samenwerken (co-creatie en cofinanciering) aan verbeteren werklocaties;
- Uitvoeren van het marketingplan en acquisitieactiviteiten intensiveren;
- In beeld brengen van de revitaliseringsopgave van onze werklocaties.

2.3.6 Ontwikkeling ZZP en Start-ups

We stimuleren de economie en bedrijvigheid in de wijken met kansen voor ondernemers om te groeien. Daarmee leveren we een bijdrage aan de leefbaarheid en de werkgelegenheid in de wijken. We stimuleren start-ups en werken mee aan initiatieven voor het huisvesten van zelfstandigen zonder personeel (zzp-ers) en startende bedrijfjes in de wijken.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal startende ondernemers	1.893	1.744	> 1.744	> 1.744

Hoe staan we ervoor?

We merken dat er steeds meer zzp-ers zijn in het totaal aandeel van de bedrijvigheid. Hoewel dit ook leidt tot een andere bedrijfsruimtevrage, heeft deze groep ondernemers steeds meer behoefte aan gemeenschappelijke faciliteiten en huisvesting. Zo is het huisvestingsinitiatief "The Rock" gestart in 2016. De stad Groningen kent een levendige start-up community (gemeenschap van innovatieve starters), mede dankzij kennisinstellingen die ondernemerschap in het onderwijssysteem proberen te vervlechten. In Groningen is een heel aantal versnellingsplekken c.q. broedplaatsen, waaronder het LauchCafe, Cube050 en TheBigBuilding. We zijn samen met het bedrijfsleven ook actief om het platform 'Founded in Groningen' verder te ontwikkelen. Dit platform heeft als doel bedrijven die gestart en gevestigd in Groningen zijn hun Groningse roots en trots te verenigen en verder uit te dragen (zie ook [deelprogramma 2.1.4. Internationaal Promoten van onze kennissectoren](#)).

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen dat Groningen een "start-up city" is en blijft. We willen ook in 2017 de ontwikkeling van de community stimuleren. Daar past bij dat het in Groningen gemakkelijk moet zijn om passende huisvesting te vinden als starter en als ZZP-er.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Faciliteren van (collectieve) huisvestingswensen;
- Faciliteren van (door)ontwikkeling van broedplaatsen en versnellingsplekken;
- Uitbouwen van platform 'Founded in Groningen'.

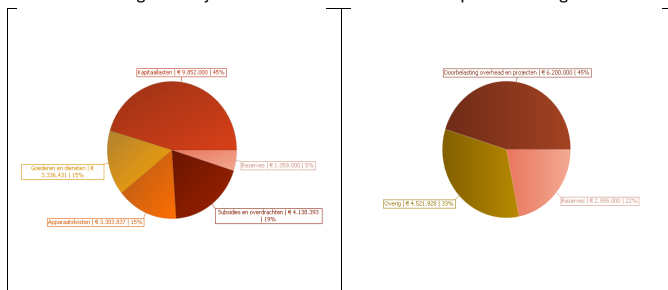

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Deelprogramma 2.4: Overig economie en werkgelegenheid

In dit deelprogramma worden voor een belangrijk deel de rente en afschrijving verantwoord die zijn gekoppeld aan ruimtelijk-economische projecten. Ook de resultaten grondzaken worden voor een groot deel verantwoord in dit deelprogramma. Concreet gaat het om de nog in exploitatie te nemen eigendommen en verhuurde kavels. Voor grondzaken is geen afzonderlijk deelprogramma opgenomen in de begroting. In [Paragraaf 7: Grondbeleid](#) zijn alle resultaten grondzaken nader toegelicht. Daarnaast zijn er lasten opgenomen die te maken hebben met de uitvoering van het economische programma. Ook de jaarlijkse bijdragen aan de Regio Groningen Assen, het Fonds Ondernemend Groningen en Marketing Groningen maken hier onderdeel van uit.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Economie en werkgelegenheid							
Nr	Omschrijving	Rekening	Actuele begroting 2016	Primitieve begroting			
		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lasten							
02.1	Groningen Kennisstad	1.215	1.707	1.988	1.988	1.988	1.988
02.2	Aantrekkelijke stad	3.042	3.235	3.018	3.018	3.018	3.018
02.3	Bedrijvige stad	1.041	871	889	889	889	889
02.4	Overig economie en werkgelegenheid	25.854	23.068	20.631	20.421	20.480	20.555
	Totaal	31.151	28.882	26.526	26.316	26.375	26.450
Baten							
02.1	Groningen Kennisstad	446	-6	-506	-506	-506	-506
02.2	Aantrekkelijke stad	-995	-988	-997	-997	-997	-997
02.3	Bedrijvige stad	-225	-34	-34	-34	-34	-34
02.4	Overig economie en werkgelegenheid	-11.044	-8.045	-10.722	-3.558	-3.558	-3.558
	Totaal	-11.819	-9.074	-12.259	-5.095	-5.095	-5.095
	Geraamd resultaat voor bestemming	19.333	19.808	14.267	21.221	21.280	21.355
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	-46.737	17.106	1.059	95	95	95
	Totaal onttrekkingen	-573	2.542	2.995	3.050	3.045	3.045
	Geraamd resultaat na bestemming	-26.831	34.372	12.331	18.266	18.330	18.405

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen						
Deelprogramma	Omschrijving	2017	2018	2019	2020	
02.4	Driehoek Peizerweg	-350				

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Overzicht bezuinigingen

Dekkingsbronnen 2017-2020 per (deel)programma									
		2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)	2020 (i)	2020 (s)
02.3	Ruimte voor bedrijvigheid								
	1 Vrijval extra beleid Europapark	6.200							

Ga naar [dekkingsbronnen 2014-2020](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle bezuinigingen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Integrale financiële toelichtingen

2.1 Groningen Kennisstad	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -280.000	€ 500.000	€ 220.000
Akkoord van Groningen (neutraal)			
We hebben de begroting van het Akkoord van Groningen geactualiseerd. In vorige begrotingen hadden we alleen de gemeentelijke bijdrage opgenomen. In deze begroting zijn ook de bijdrage van de partners uit het samenwerkingsverband opgenomen en stijgen zowel de lasten als de baten met € 0,5 miljoen.			
Internationale Kennisstad (€ 220.000)			
We hebben de budgetten voor intensivering van de internationale contacten verschoven naar het deelprogramma 2.4 Overige economie en werkgelegenheid. Binnen deelprogramma 2.1 leidt dit tot een lastendaling van € 220.000.			

2.4 Overige economie en werkgelegenheid	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 18,5 miljoen	€ 3,1 miljoen	€ 21,6 miljoen
Reserve grondzaken (€ 15,4 miljoen)			
In de begroting 2016 is ter versterking van het weerstandsvermogen € 15,4 miljoen toegevoegd aan de reserve grondzaken. Dit was las last opgenomen in de begroting 2016. Omdat het om een éénmalig toevoeging gaat, vallen de kosten in 2017 € 15,4 miljoen lager uit.			
Vrijval extra beleid Europapark (€ 6,2 miljoen)			
Binnen het project Europapark is een aanvullende subsidie verkregen van € 7,2 miljoen. Hierdoor wordt het projecttekort kleiner en kan er € 7,2 miljoen incidenteel beleidsgeld vrijvallen. In de begroting 2016 is hier € 1 miljoen euro in te zetten ten behoeve van de bezuiniging. Na aftrek van deze € 1 miljoen ontstaat er een voordeel van € 6,2 miljoen.			
Driehoek Peizerweg (€ -350.000)			
Momenteel is een deel van het bedrijventerrein aan de Peizerweg bestemd als kantoorlocatie. Echter de vraag naar deze specifieke kantoorlocatie is minimaal en we verwachten dat dit ook zo zal blijven in de toekomst. Om de boekwaarde niet verder op te laten lopen stellen we voor deze locatie niet bouwrijp te maken en het project stop te zetten. Hierdoor ontstaat een nadeel van € 350.000.			
Exploitatie Niet In Exploitatie Genomen Gronden (NIEGG)/ Reserve Grondzaken (NIEGG) (budget neutraal)			
In 2017 verwachten we ten opzichte van de actuele begroting 2016, € 232.000 minder lasten op de exploitatie NIEGG met name door lagere onderhoudskosten. Daarnaast verwachten we minder baten met name door lagere huuropbrengsten (€ -685.000). Het nadelige resultaat op NIEGG € 453.000 verrekenen we op begrotingsbasis met de reserve grondzaken.			
Kapitaallasten (€ 520.000)			
Door de verlaging van het rente omslagpercentage (ROP) met ingang van 2017 van 2,5% naar 2,3% ontstaat een voordeel op de rentelasten. Daarnaast is er sprake van vrijval (latere uitvoering van projecten) en terugloop van kapitaallasten. Het totale voordeel ten opzichte van 2016 bedraagt € 520.000.			
Rente reserve Bovenwijkse voorzieningen (budget neutraal)			
Eind 2014 heeft de gemeenteraad besloten een reserve Bovenwijkse voorzieningen in te stellen. Aan de reserve Bovenwijkse voorzieningen rekenen we minder rente toe. Deze rente is € 547.000 lager ten opzichte van de actuele begroting 2016. In 2017 storten we hierdoor € 547.000 minder in de reserve Bovenwijkse voorzieningen. Deze baten- en lastenverlaging is budgetneutraal.			
Internationale Kennisstad (€ -220.000)			
We hebben de budgetten voor intensivering van de internationale contacten verschoven naar het deelprogramma 2.4 Overige economie en werkgelegenheid. Binnen dit deelprogramma leidt dat tot een lastenverhoging van € 220.000.			

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiële risico's

Naam risico	Lening Euroborg
Programma	Economie en Werkgelegenheid
Omschrijving	De Euroborg NV heeft één huurder, waardoor het risico bestaat dat de Euroborg NV niet aan haar financiële verplichtingen kan voldoen richting de gemeente Groningen.
Risicobedrag 2017	€ 7,48 miljoen
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 6,98 miljoen
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	6,46 miljoen
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	€ 5,93 miljoen
Kans 2020	25 %
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Jaarrekening 2006
Actie	Met het aflossen van de lening, loopt het risico jaarlijks terug. Als enig aandeelhouder van de Euroborg NV monitoren wij de NV.

Naam risico	Uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties
Programma	Economie en werkgelegenheid en Wonen
Omschrijving	<p>Om de risico's die voortvloeien uit de grondexploitaties in uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties te kwantificeren wordt de risicoboxmethode gehanteerd. Het risico op een plantekort kan voortvloeien uit vertraging in het uitgiftetempo van gronden, uitgifte van gronden tegen lagere grondprijzen dan in de exploitatiebegroting is voorzien, aanbesteding van civieltechnische werken, vertraging in het tempo van realisering, etc.</p> <p>De risico's zijn met behulp van de risicoboxmethode gekwantificeerd. De minimale omvang van de risico's die verband houden met grondexploitaties en nog in exploitatie te nemen gronden in 2017 bedraagt € 187,5 miljoen. Dit risico heeft betrekking op alle lopende grondexploitaties inclusief Meerstad. De uitkomst van de risicoboxsystematiek nemen we, conform de kadernota, geheel mee in onze bepaling van het benodigde weerstandsvermogen, vandaar dat de kans op 100% wordt gesteld.</p> <p>In deze begroting kondigen we aan dat we u eind 2016 een voorstel zullen voorleggen om de bovenwijkse voorzieningen die zijn opgenomen in de grondexploitatie Meerstad uit de grondexploitatie te halen. Dit heeft invloed op de boekwaarde en verlaagt het risico van de grondexploitatie. In de paragraaf grondbeleid is hierover een nadere toelichting opgenomen. Nadat door de raad een besluit is genomen, zullen de effecten hiervan worden meegenomen bij het bepalen van het risico en het benodigd weerstandsvermogen.</p>
Risicobedrag 2017	€ 187,5 miljoen
Kans 2017	100%
Risicobedrag 2018	€ 185,9 miljoen
Kans 2018	100%
Risicobedrag 2019	€ 184,8 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 183,7 miljoen
Kans 2020	100 %
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	2004

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Actie	De risicoboxenmethode is gebaseerd op het boxenmodel van de lopende grondexploitaties. Voor het bepalen van de noodzakelijke omvang van de egalisereserve zijn de in box III aangegeven risico's van de lopende grondexploitatie relevant. Box III geeft inzicht in de risico's van het project welke niet opgenomen zijn in de projectbegroting/grondexploitatie. De risico's en het effect op het weerstandsvermogen van nieuwe (grote) projecten maken we afzonderlijk inzichtelijk.
-------	---

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Programma 3: Onderwijs

Het verzorgen van onderwijs is in Nederland primair de verantwoordelijkheid van schoolbesturen. Als gemeente faciliteren we het onderwijs en hebben we een aantal wettelijke taken rondom het onderwijs: zorgen voor huisvesting, leerlingenvervoer en toezien op naleving van de leerplicht.

De gemeente Groningen stelt zich ten doel in het onderwijs iedereen zoveel mogelijk gelijke kansen te bieden; achterstanden proberen we te voorkomen. Samen met de schoolbesturen werken we aan onderwijs dat goed op elkaar aansluit, dat aansluit bij de leerlingen en tegemoetkomt aan de vraag op de arbeidsmarkt. Om kinderen en jongeren optimaal uit te dagen zich te ontwikkelen en hen zo goed mogelijk voor te bereiden op de toekomst. Betere kansen creëren we ook door onderwijs te verbinden met andere maatschappelijke activiteiten en voorzieningen. In Groningen doen we dat vooral op de Vensterscholen.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat Groningen een stad is waar:

- Kinderen, jongeren en volwassenen optimale kansen krijgen hun talenten te ontdekken en te ontwikkelen;
- Alle kinderen en jongeren naar school gaan en hun schooltijd afronden met een diploma.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

- [Kansen voor jonge kinderen \(2009\)](#)
- [Bestuursafspraken VVE \(2012\)](#)
- [Ambitiedocument Vensterscholen \(2013\)](#)
- [Groninger Onderwijspact \(2013\)](#)
- [Notitie afstemmingsoverleg Gemeenten-Onderwijs \(2013\)](#)
- [Integraal Huisvestingsplan 2016-2019 'Een stevige basis' \(2015\)](#)
- [Verordening voorzieningen huisvesting onderwijs gemeente Groningen \(2014\) Lokaal educatieve agenda \(2014\)](#)
- [Samenwerkingsovereenkomst Volwasseneneducatie \(2014\)](#)
- [Verordening leerlingenvervoer gemeente Groningen 2014 \(2013\)](#)

Relevante ontwikkelingen

Het landelijke beleid voor onderwijsachterstanden wordt geactualiseerd en vanaf januari 2018 ingevoerd. De huidige rijksregeling wordt in 2017 nogmaals met een jaar verlengd. Gemeenten krijgen de opdracht om alle peuters een aanbod te doen voor een voorschoolse voorziening. Hiervoor worden vanaf 2016 gefaseerd extra middelen beschikbaar gesteld in het gemeentefonds. Op basis van deze landelijke ontwikkelingen herijken wij ons beleid.

Het huidige convenant voortijdig schoolverlaten 'Aanval op de schooluitval' loopt in 2016 af; de landelijke doelstelling om het aantal schoolverlaters terug te dringen naar 25.000 is gerealiseerd. De rijksoverheid heeft een nieuwe doelstelling geformuleerd om het aantal vroegtijdige schoolverlaters (vsv-ers) verder terug te dringen tot maximaal 20.000 in het schooljaar 2019-2020. Regio's kunnen tot 1

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

oktober 2016 hiervoor plannen indienen. Op dit moment formuleren wij met onze partners de inzet voor 2017 en de komende jaren.

Door de komst van asielzoekerscentra (AZC's) in de provincie Groningen neemt het aantal leerlingen toe dat onderwijs in schakelklassen krijgt. Ook neemt het aantal kinderen in de voor- en vroegschoolse educatie (vve) toe. We zijn met onze partners in gesprek hoe we uitbreiding van de onderwijscapaciteit voor deze leerlingen en een vve-aanbod voor de peuters kunnen realiseren.

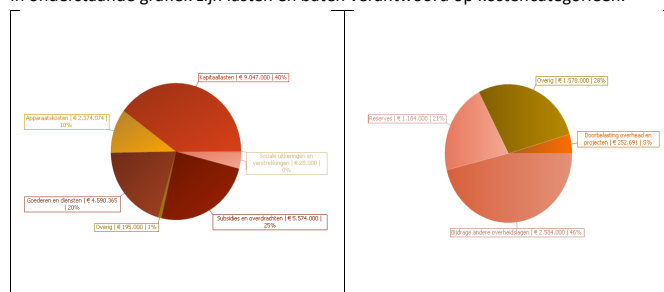
Deelprogramma 3.1: Onderwijskansen

In het deelprogramma Onderwijskansen bundelen we ons beleid gericht op het creëren van optimale onderwijsvoorwaarden en –voorzieningen. We willen dat alle kinderen en jongeren in Groningen zich naar eigen aard en talent ontplooiën en zich probleemloos ontwikkelen. Ook zien we ze graag opgroeien tot verantwoordelijke burgers en goed voorbereid op de arbeidsmarkt komen.

We willen bijdragen aan kwalitatief onderwijs dat goed op elkaar aansluit. Dit onderwijs biedt de ondersteuning die aansluit bij de leerlingen en tegemoetkomt aan de vraag op de arbeidsmarkt. Het daagt kinderen en jongeren optimaal uit om zich te ontwikkelen en bereidt hen zo goed mogelijk voor op de toekomst. Dit hebben we met de onderwijsinstellingen – van voorschoolse instellingen tot en met de Rijksuniversiteit Groningen vastgelegd in het Groninger Onderwijspact 2013.

Door het vervallen van de rol van de CITO-eindtoets wordt vanaf 2015 gebruik gemaakt van de middentoets vanuit het LOVS in plaats van de CITO-eindtoets. Daarmee is een vergelijking met voorgaande jaren niet meer mogelijk

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Gemiddelde score toets groep 8 Groningen (landelijk)	534,7 (534,8)	-	-	-
Gemiddelde score begrijpend lezen Groningen (landelijk)	-	60,7 (55,0)	minimaal landelijk gemiddelde	minimaal landelijk gemiddelde
Gemiddelde score rekenen in Groningen (landelijk)	-	113,7 (112,0)	minimaal landelijk gemiddelde	minimaal landelijk gemiddelde

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Niet-werkende werkzoekenden jonger dan 27 jaar zonder startkwalificatie	760 (32%)	1.020 (33%)	lager	lager
---	-----------	-------------	-------	-------

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016	2017
% achterstandsleerlingen 4 t/m 12 jaar		10,4%	7,6%		

3.1.1 Kansen en kwaliteitsbewaking

Met het Kansenbeleid richten we ons in de eerste plaats op de jongste burgers van de stad. We bieden voorzieningen om (taal-)ontwikkelingsachterstanden te voorkomen en zo vroeg mogelijk aan te pakken. Om een goed leerklimaat in Groningen te stimuleren maakten we in 2013 met de onderwijsinstellingen afspraken in het Onderwijspact. De oprichting van het Groninger College van Onderwijs komt hieruit voort. Binnen dit beleidsterrein is ook ons kwaliteitstoezicht op de voorschoolse voorzieningen en gastouderopvang ondergebracht.

We willen:

- Dat alle kinderen en jongeren in Groningen zich naar eigen aard en talent ontplooiën, opgroeien tot verantwoordelijke burgers en goed voorbereid op de arbeidsmarkt komen;
- Dat kinderen een doorgaande ontwikkelingslijn volgen;
- Voorschoolse voorzieningen en gastouderopvang van goede kwaliteit.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% gebruik VVE-programma's door VVE-doelgroep	84%	91%	verhoging	95%
% leerwinst groep 2 ten opzichte van landelijk gemiddelde	45%	60%	verhoging	80%
% geïnspecteerde locaties kinderopvang	100%	100%	100%	100%

Hoe staan we ervoor?

De registratie van het aantal doelgroepkinderen in de voor- en voorschoolse educatie (vve) is op orde. We bereikten in 2015 ruim 90% van de vve-doelgroepkinderen met een vve-programma. Het vve-aanbod is verder ontwikkeld en de kwaliteit verbeterd. Met de rijksoverheid zijn afspraken gemaakt om voor- en voorschoolse educatie nog beter te benutten en een kwaliteitsimpuls te geven. Hetzelfde geldt voor de activiteiten rondom de verlengde leertijd. Hierbij valt te denken aan schakelgroepen en zomerscholen. Als gevolg van de verhoogde asielinstroom neemt het aantal kinderen toe dat in aanmerking komt voor vve. In overleg met betrokken partijen bereiden we ons voor om deze kinderen een aanbod te doen.

Naast het vve programma, bieden we kinderen die niet tot de vve-doelgroep behoren en geen gebruik (kunnen) maken van de kinderdagopvang een basis ontwikkelingsprogramma (BOP) aan. In de afgelopen jaren maakten hier op jaarbasis ongeveer 700 peuters gebruik van.

Via de inzet van intensiveringsmiddelen 'leren' versterken we de onderlinge samenwerking in het onderwijs en stimuleren we de ontwikkeling van gezamenlijke initiatieven. Hieruit zijn onder meer de initiatieven Succes for All, Programmeren in de klas en Stimuleren partnerschap met ouders voortgekomen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

In de Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen staan kwaliteitsregels waar de kinderopvang en het peuterspeelzaalwerk aan moeten voldoen. Die dragen bij aan een goede en gezonde ontwikkeling in een veilige en gezonde omgeving. De gemeente ziet toe op het naleven van de kwaliteit. In het handhavingsbeleid is vastgelegd hoe we toezicht houden op de kwaliteit van de kinderopvang en op welke manier we de handhavingsmiddelen inzetten.

Wat willen we bereiken in 2017?

Het komende jaar zetten we onze activiteiten en maatregelen voort. Dat wat is ingezet gaan we borgen. Daarnaast ontwikkelen we verder. We herzien het gemeentelijk kansenbeleid vanaf 2017-2018 op basis van de landelijke richtlijnen en het financiële kader dat we halverwege 2016 verwachten. We willen het onderwijs in de stad en de onderlinge samenwerking in het onderwijsveld verder versterken door de ontwikkeling van gezamenlijke initiatieven in het onderwijs te blijven ondersteunen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Deelname aan het Groninger College van Onderwijs om de opgaven uit het Onderwijspact uit te werken. Hieraan gekoppeld het subsidiëren van nieuwe initiatieven met de intensiveringsmiddelen leren;
- Subsidiëren aanpak taal- en ontwikkelingsachterstanden voorschoolse voorzieningen en het basisonderwijs. Borgen en verder ontwikkelen van kwaliteit-versterkende maatregelen;
- Kwaliteitsbewaking voorschoolse voorzieningen.

3.1.2 Nieuwe impuls vensterschool

In de Vensterscholen verbinden en bundelen we onderwijs met andere maatschappelijke activiteiten en voorzieningen. Bijvoorbeeld kinderopvang, WIJ-team, sport en welzijn. Hierdoor creëren we een breed aanbod, dagen we kinderen uit en krijgen ze volop kansen om hun talenten te ontwikkelen.

In 2013 verscheen het samen met de schoolbesturen opgestelde Ambitiedocument nieuwe impuls vensterscholen. Hiermee voert het onderwijs nu de regie op de samenwerking. In een gezamenlijke stuurgroep zitten onderwijs, opvang, gemeente en het lectoraat Integraal jeugdbeleid. Daarin stimuleren we vensterscholen om te werken aan versterking van de volgende vier thema's:

- Een gezamenlijk pedagogisch fundament;
- Doorgaande ontwikkelingslijn van 0 tot 13 jaar;
- Ouderbetrokkenheid;
- Ondersteuning en zorg.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie indicatoren	Behaald	Behaald	Begroot	Begroot
	2014	2015	2016	2017
% vensterscholen	60%	65%	70%	>70%

Hoe staan we ervoor?

In 2014 en 2015 zijn voor de nieuwe impuls 16 Vensterschoolplannen ingediend. Begin 2016 hebben 3 nieuwe scholen zich aangemeld. In juni 2015 vond een eerste meting plaats naar de resultaten van de nieuwe impuls vensterscholen. Uit deze meting blijkt dat de vensterscholen voldoende tot ruim voldoende werken aan de thema's pedagogisch fundament, doorgaande ontwikkelingslijn, ondersteuning & zorg en ouderbetrokkenheid. In juni 2016 heeft de eindmeting plaatsgevonden. In de eindmeting is men nog positiever over pedagogisch fundament, doorgaande lijn en ouderbetrokkenheid (vooral het onderwijs) maar minder tevreden over de pijler ondersteuning en zorg. De samenwerking

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

tussen de WIJ teams en de vensterscholen is nog een ontwikkelpunt. Daarnaast pleit men voor een duurzame inzet van middelen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We blijven samen met het onderwijs de pijlers van de Vensterschool versterken. We leggen een soepele verbinding tussen de Wij-teams en de vensterscholen en komen tot een werkwijze op basis waarvan we middelen voor de vensterscholen duurzamer in kunnen zetten.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Herijken van de huidige aanpak op basis van de evaluatie;
- Ontwikkelen van een nieuwe wijze van subsidiëren voor vensterscholen;
- Basisscholen stimuleren tot borging van de plannen;
- Deelname aan de stuurgroep Vensterschool als begeleiding bij uitvoeringsplannen van Vensterscholen.

3.1.3 Volwasseneneducatie

Met ons beleid voor volwasseneneducatie richten we ons op laaggeletterde volwassenen, analfabeten en mensen die vrijwillig inburgeren. We bieden leertrajecten Nederlandse taal en rekenen. Deze zijn gericht op deelname aan de maatschappij, sociale zelfredzaamheid en toegang tot (vervolg)onderwijs of werk (doorstroming naar arbeidsmarktorientatie of werk). We doen dit binnen de kaders van de Wet educatie en beroepsopleidingen.

De gemeente koopt een breed aanbod aan cursussen taal en rekenen in. Voor het formuleren van het educatiebeleid en de inkoop van cursussen werken we samen met andere gemeenten in de arbeidsmarktregio. De gemeente Groningen verzorgt als contactgemeente de inkoop van educatie en coördineert het regionale educatiebeleid.

We willen:

- Dat iedereen in Groningen kan lezen, schrijven en rekenen;
- Dat iedere cursist zijn of haar hoogst haalbare niveau bereikt.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal nieuwe deelnemers basiseducatie	523	503	500	500
Totaalaantal deelnemers basiseducatie	n.b.	1.130	1.100	1.100

Hoe staan we ervoor?

Per 1 januari 2015 is de Wet educatie en beroepsopleidingen gewijzigd. De verplichte inkoop van het aanbod aan educatie bij de Regionale Opleidingscentra (ROC's) is vanaf dat moment stapsgewijs afgebouwd. In de gemeente Groningen hebben we ervoor gekozen het bestaande beleid voort te zetten en het aanbod aan educatie te blijven inkopen bij de ROC's. Reden hiervoor is dat we tevreden zijn over het aanbod van de ROC's. Bovendien komen met het aanbod van deze onderwijsorganisaties ook de aanvullende activiteiten en diensten van de ketenpartners van de ROC's mee.

Ook in ons armoedebeleid bieden we een laagdrempelige vormen van taalondersteuning. Hiervoor verwijzen we naar [beleidsveld 1.2.2: Armoede- en minimabeleid](#).

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat willen we bereiken in 2017?

Voor 2017 stellen we in overleg met de andere gemeenten in de arbeidsmarktregio een regionaal educatieplan op. Op basis hiervan kopen we cursussen taal en rekenen in. In 2017 treffen we voorbereidingen voor de inbedding van educatie in het sociaal domein dat vanaf 2018 zijn beslag moet krijgen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Inkoop cursussen taal en rekenen op basis van het regionaal educatieplan;
- Laagdrempelige vormen van taalondersteuning subsidiëren.

3.1.4 Onderwijshuisvesting

We willen goede en goed bereikbare schoolgebouwen met voldoende capaciteit en een fris binnenklimaat.

De gemeente is verantwoordelijk voor de huisvesting van basisonderwijs, speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs. We zien goede schoolgebouwen met voldoende capaciteit en een fris binnenklimaat als een belangrijke voorwaarde voor kwalitatief hoogwaardig onderwijs. In de verordening Voorzieningen Huisvesting Onderwijs staat de procedure beschreven voor het opstellen en betalen van het programma onderwijshuisvesting.

Hoe staan we ervoor?

Eind 2015 hebben we het Integraal Huisvestingsplan (IHP) Onderwijs 2016-2019 'Een stevige basis' vastgesteld. Daarmee hebben we onze opgave voor de komende jaren geformuleerd. In 2017 maken we een inhoudelijke en financiële update voor dit plan. In 2016 is het laatste deel van het programma 2012-2015 Fris en Duurzaam uitgevoerd. Daarmee voldoen alle schoolgebouwen in het primair onderwijs in de stad aan de norm die we op dit moment hanteren voor een gezond binnenklimaat.

Sinds 1 januari 2015 zijn ook de schoolbesturen in het basisonderwijs verantwoordelijk voor alle onderhoud en aanpassing van de gebouwen. Deze verandering is gepaard gegaan met een forse uitname uit het gemeentefonds, waardoor minder middelen beschikbaar zijn voor onderwijshuisvesting. Met inzet van aanvullende gemeentelijke middelen is deze uitname deels gecompenseerd. Daarmee kunnen de voornemens van het huidige IHP – 2016- 2019 worden uitgevoerd. Renovatie is niet in de onderwijs wet- en regelgeving en ook niet in de Rijksbekostiging meegenomen. Met schoolbesturen wordt gewerkt aan een regeling om te komen tot een gezamenlijke renovatieprogramma schoolgebouwen. Uitgangspunt daarbij is dat ook op Rijksniveau een landelijke regeling tot stand komt, op basis waarvan gemeentelijke uitvoering mogelijk wordt.

Voor de bestaande accommodaties is onderzoek uitgevoerd naar de aardbevingsbestendigheid en eventueel noodzakelijke versterkende maatregelen. De uitvoering van maatregelen wordt in samenhang met de NPC en op basis van externe bekostiging voorbereid.

De verhoogde instroom van vluchtelingen leidt ook tot een extra beroep op onderwijshuisvesting. We zijn in overleg met de onderwijspartners hoe we dit kunnen opvangen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen dat alle leerlingen in de stad Groningen onderwijs krijgen in moderne schoolgebouwen met voldoende capaciteit en een fris binnenklimaat.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren integraal huisvestingsplan 2016 -2019: onder meer ontwikkeling nieuwbouw scholen Oosterpark en Ebbingekwartier en de realisatie MFA in De Wijert.

3.1.5 Talentontwikkeling

Iedereen heeft talenten. Wij vinden het belangrijk dat kinderen hun talenten ontdekken. We stimuleren en faciliteren hen om die te ontwikkelen. Ieder naar eigen aard en niveau. Op school, bij de sportclub, op de muziekschool of elders.

We bevorderen de kennis van de jeugd van de natuur, zodat ze later kunnen bijdragen aan een duurzame wereld. We hebben samen met scholen een gemeentelijk centrum voor natuur- en duurzaamheidseducatie. Dit is voor basisschoolkinderen en aanvullend op het reguliere onderwijsaanbod.

Wat willen we in Groningen:

- Dat alle kinderen hun talenten ontdekken en ontwikkelen;
- Activiteiten organiseren die talentontwikkeling stimuleren.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
% scholen dat gebruik maakt van natuur- en duurzaamheidseducatie	96%	92%	96%	96%
Tevredenheid scholen NDE (schaal 1-10)	8,5	8,7	8,5	8,5
Aantal deelnemers jonge onderzoekers	12.000	14.000	14.000	14.000

Hoe staan we ervoor?

Binnen verschillende (deel)programma's in de begroting organiseren we activiteiten waarmee we de talenten van jeugdigen stimuleren en ontwikkelen. Dit gebeurt via de Vensterschool, Bslim, sportverenigingen, het Jeugdwerk, cultuureducatie, techniekeducatie en natuur- en duurzaamheidseducatie. Daarmee gaan we in 2017 door. Door het armoedebeleid (Kindpakket) kunnen ook kinderen uit arme gezinnen eraan mee doen.

De deelname aan en tevredenheid over natuur- en duurzaamheidseducatie is al een paar jaar stabiel hoog, maar aandacht voor duurzaamheid op scholen is niet vanzelfsprekend.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen een optimaal klimaat creëren met een ruim en gevarieerd aanbod aan activiteiten, waar alle kinderen en jongeren de kans krijgen talenten te ontdekken en in te zetten. Kinderen en jongeren krijgen daarmee de kans krijgen zich ontwikkelen tot betrokken en verantwoordelijke burgers die een bijdrage leveren aan een duurzame samenleving. We willen blijvend hoge deelname en waardering van scholen aan natuur- en duurzaamheidseducatie.

Wat gaan we hiervoor doen?

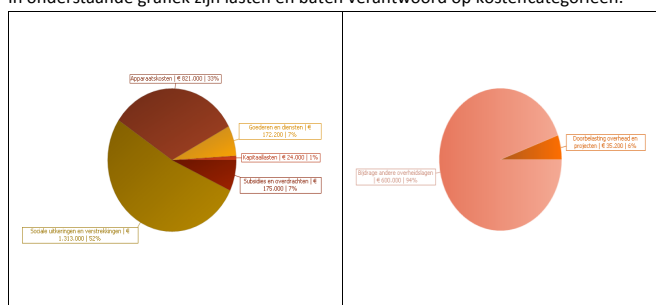
- Subsidiëren culturele, sportieve en andere binnen- en buitenschoolse activiteiten;
- Subsidiëren De Jonge Onderzoekers;
- Bekostigen en uitvoeren Centrum voor Natuur- en Duurzaamheidseducatie.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Deelprogramma 3.2: Voorkomen schooluitval

Zonder diploma's is het lastig om je talenten in het leven te kunnen inzetten. Daarom willen we dat kinderen hun school afmaken. Indien nodig bieden we kinderen ondersteuning om onderwijs te kunnen (blijven) volgen, bijvoorbeeld via jeugdhulp of door ondersteuning bij het vervoer naar school.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

We verantwoorden onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
Absoluut verzuim (aantal per 1.000 leerlingen)	-	3	-	-
Relatief verzuim (aantal per 1.000 leerlingen)	-	70	-	-
Vroegtijdige schoolverlaters zonder startkwalificatie (VSV'ers)	3,0%	2,8%	-	-

3.2.1 VSV en Leerplicht

Met het onderwijs werken we intensief samen om verzuim en voortijdig schoolverlaten (VSV) te voorkomen. We zien toe op de handhaving van de leerplicht en voeren de Regionale Meld- en Coördinatiefunctie voortijdig schoolverlaten uit.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal voortijdige schoolverlaters	294 (2,8%)	250 (2,3%)	<260 (<2,5%)	<250 (<2,3%)
% thuiszitters in schooljaar teruggeleid naar onderwijs	71%	75%	75%	75%
Aantal thuiszitters in beeld bij leerplicht	-	74	55	-

Hoe staan we ervoor?

Het landelijk convenant 'aanval op de schooluitval' is in 2016 afgelopen. De landelijke doelstelling om onder 25.000 vroegtijdig schoolverlaters uit te komen is gehaald. Net als landelijk is het aantal vroegtijdig schoolverlaters (vsv-ers) in Groningen de afgelopen jaren gedaald: in 2015 kwam het aantal vroegtijdig schoolverlaters in Groningen voor het eerst uit onder het landelijk gemiddelde.

De rijksoverheid heeft inmiddels een nieuwe doelstelling geformuleerd om het aantal vroegtijdig schoolverlaters verder terug te dringen tot maximaal 20.000 in schooljaar 2019-2020. Regio's kunnen tot 1 oktober 2016 hiervoor plannen indienen. We formuleren een nieuw plan van aanpak voortijdig

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

schoolverlaten voor de komende 4 jaren (2016-2021). We richten ons daarbij op de volgende doelgroepen:

- Jongeren die ingeschreven staan in het onderwijs en dreigen uit te vallen;
- Jongeren die uitgeschreven zijn: nieuwe en oude VSV-ers;
- Jongeren uit praktijkonderwijs en jongeren uit praktijkonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs.

Wat willen we bereiken in 2017?

In 2017 willen we een verdere daling realiseren van het aantal vroegtijdige schoolverlaters. We willen de 364 onzichtbare jongeren in de regio centraal westelijk Groningen in beeld brengen en begeleiden naar een goed vervolgtraject. Thuiszitters willen we zo snel en zo veel mogelijk terugleiden naar het onderwijs. Ook willen we een sluitende aanpak ontwikkelen voor de PrO/VSO-leerlingen op het gebied van onderwijs en arbeid en dagbesteding.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Ontwikkelen en uitvoering nieuw regionaal plan van aanpak voortijdig schoolverlaters;
- Handhaven leerplicht met extra aandacht voor thuiszitters;
- Route arbeid borgen;
- Monitorinstrument Intergrip Pro/VSO implementeren;
- Op huisbezoek bij de onzichtbare jongeren en de situatie regionaal in kaart brengen.

3.2.2 Leerlingenvervoer

We willen in Groningen dat alle kinderen naar school kunnen komen. Het aanbieden van leerlingenvervoer voor kinderen die vanwege bijzondere omstandigheden niet zelfstandig naar school kunnen reizen, is een van de wettelijke onderwijstaken van de gemeente. We zorgen voor vervoer naar de voor hen toegankelijke school die het meest dichtbij is.

Hoe staan we ervoor?

In het schooljaar 2015-2016 maakten 508 leerlingen gebruik van het leerlingenvervoer. Dit is een lichte daling ten opzichte van schooljaar 2014-2015; toen maakten 539 kinderen gebruik van de regeling. De regeling voor leerlingenvervoer is per 2014 versoerd waardoor we de regeling kunnen uitvoeren zonder budgetoverschrijding. Een van de nieuwe regelingen is de verplichting voor alle ouders om hun kind minimaal één keer in de week zelf te halen of te brengen naar of van school. De versoering leidde niet tot meer bezwaarschriften of klachten.

Wat willen we bereiken in 2017?

Ouders van leerlingen die vanwege bijzondere omstandigheden niet zelfstandig naar school kunnen reizen worden ondersteund in het vervoer zodat de leerlingen onderwijs kunnen volgen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren verordening leerlingenvervoer;
- Ontwikkelen van nieuw beleid als onderdeel van de ontwikkeling van Publiek vervoer. Onderzoek naar mogelijkheden om het vervoer integraal en regionaal te organiseren.

3.2.3 Passend onderwijs

De school is een plek om problemen vroeg te signaleren. Gemeenten en schoolbesturen hebben daarbij een eigen verantwoordelijkheid. Gezamenlijk gaan we uit van: één kind, één gezin, één plan, één regisseur en één integrale benadering op het gebied van gezondheidszorg, onderwijs, maatschappelijke ondersteuning en werk & inkomen. Daarom werken we samen op lokale, regionale en provinciale

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

schaal. Passend onderwijs past daarom binnen alle beleidsvelden van de gemeente die met het onderwijs te maken hebben. In deze paragraaf zoomen we in op specifieke ontwikkelingen die uit de samenwerking gemeenten en onderwijs naar voren komen. Deze ontwikkelingen zijn vooral gericht op verbinden, verdiepen en vernieuwen.

Hoe staan we ervoor?

De Jongerenaanpak is ingezet om de integrale werkwijze jeugdhulp, onderwijs en arbeidsmarkt te realiseren. De pilot School als Wijk is in 2016 geborgd door middel van de inzet van het voortgezet onderwijs (VO) WIJ-team. We organiseren frequente overleggen tussen de contactpersonen onderwijs en de WIJ-teams om de samenwerking te bevorderen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen een integrale benadering ontwikkelen vanuit de gemeente en de WIJ-teams op de thema's jeugdhulp, onderwijs en arbeidsmarkt. Daarbij willen we een efficiënte inzet van de middelen voor jeugd, onderwijs en maatschappelijke ondersteuning. We willen ook kinderen met een beperking optimaal mee laten doen in de samenleving.

We willen:

- Vroegsignalering vanuit onderwijs en WIJ-teams bevorderen;
- Betere ondersteuning voor PRO/VSO;
- Verder ontwikkelen van de integrale benadering op de thema's jeugdhulp, onderwijs en arbeidsmarkt, met de jongerenaanpak;
- We zoeken naar nieuwe vormen van hulp in het onderwijs, waaronder groepsgerichte hulp en ondersteuning voor kinderen, jeugdigen en leerkrachten;
- Verbetering aansluiting MBO op de gemeentelijke ondersteuning vanuit Jeugd/WMO;
- Gehandicapte kinderen dichterbij het reguliere onderwijs een (dagbesteding)plek bieden.

Wat gaan we hiervoor doen?

- We gaan vroegsignalering bevorderen door samen te werken in de pilot 'reflectieve praktijk';
- We gaan PRO/VSO aanhaken bij het VO-WIJ team;
- We gaan de inkoop VSV/RMC, Jeugd en WMO door betere afstemming efficiënter inzetten;
- Door ontwikkelen van nieuwe methodieken zoals de Gezinsklas;
- Ontwikkelen Pilot voor een MBO Wij-team en voorstel voor borging;
- Pilot draaien om gehandicapte kinderen een dagbestedingsplek in het reguliere onderwijs te bieden.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Jeugd en onderwijs		Rekening	Actuele begroting 2016	Primitieve begroting			
Nr	Omschrijving			2015	2017	2018	2019
Lasten							
03.1	Onderwijskansen	27.165	24.144	21.808	22.032	22.341	22.724
03.2	Voorkomen schooluitval	2.629	2.868	2.422	2.422	2.422	2.422
	Totaal	29.794	27.012	24.231	24.454	24.763	25.146
Baten							
03.1	Onderwijskansen	-11.005	-5.092	-4.415	-4.398	-4.398	-4.398
03.2	Voorkomen schooluitval	-1.098	-991	-635	-635	-635	-635
	Totaal	-12.103	-6.083	-5.050	-5.033	-5.033	-5.033
	Geraamd resultaat voor bestemming	17.691	20.929	19.181	19.422	19.731	20.114
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	1.968	741	888	1.024	1.177	1.330
	Totaal onttrekkingen	-240	2.459	1.184	1.184	1.184	1.184
	Geraamd resultaat na bestemming	19.899	19.211	18.885	19.262	19.724	20.260

Integrale financiële toelichtingen

3.1 Onderwijskansen	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 2,2 miljoen	€ -2,0 miljoen	€ 237.000
Kapitaallasten (€ 255.000)			
Als gevolg van een lager rente omslag percentage zijn de kapitaallasten in 2017 € 255.000 lager dan in 2016.			
Project herhuisvesting in verband met verkoop Gotenburgweg (budgetneutraal)			
In 2016 hebben wij aan de reserve VMBO voor een totaalbedrag van € 677.000 onttrokken via een ruil van structurele voor incidentele middelen. Daarmee was het mogelijk incidentele middelen te verkrijgen voor de financiering van de herhuisvesting die nodig was door de verkoop van het pand Gotenburgweg. Aangezien deze onttrekking in 2017 niet meer voorkomt, leidt dit tot een verlaging van de lasten en baten van € 677.000.			
Asbestsanering Wessel Gansfortcollege (€ 230.000)			
In 2016 hebben wij voor een asbestsanering bij het Wessel Gansfortcollege incidenteel kosten gemaakt van € 230.000. Deze kosten doen zich in 2017 niet meer voor.			
Procesverbetering afwikkeling schades (budgetneutraal)			
We hebben in 2016 de procesafwikkeling van schades verbeterd. Dat houdt in dat de schadevergoeding voortaan rechtstreeks aan schoolbesturen wordt uitgekeerd. Hiervoor werden de schade-uitkeringen aan de gemeente gedaan. Voor deze begroting betekent dit dat zowel lasten als baten dalen met een bedrag van € 100.000.			
Voorschoolse voorziening peuters (€ -266.000)			
De rijksoverheid en de gemeenten hebben bestuurlijke afspraken gemaakt over een aanbod voorschoolse voorziening voor alle peuters. Dit betekent een extra uitkering van € 266.000 die oploopt tot € 664.000 vanaf 2020. Hierdoor nemen in 2017 binnen dit deelprogramma de lasten toe met € 266.000. De verhoging van de			

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

uitkering van het gemeentefonds stellen we voor om op te nemen in de baten van Programma 13 Algemene inkomsten en post onvoorzien.

Onttrekking aan reserves (€ -620.000)

In 2016 hebben we in € 620.000 onttrokken aan de reserve Onderwijshuisvesting. De onttrekking was nodig voor het opvangen van schommelingen in de exploitatie. In deze begroting stellen we voor nog geen onttrekking op te nemen omdat de gemeentebegroting 2017 en het programma Onderwijshuisvesting niet synchroon lopen. Het programma leggen we in het najaar 2016 aan de gemeenteraad voor.

Overhead (€ 279.000)

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een daling van de lasten van € 279.000.

Onderwijsachterstandenbeleid (€ 100.000)

In deze begroting stellen we voor de incidentele bezuiniging op het onderwijsachterstandenbeleid te verwerken.

Overige afwijkingen (€ 259.000)

Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van € 259.000.

3.2 Voorkomen schooluitval	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 446.000	€ -356.000	€ 90.000

Overhead (€ 417.000)

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een verlaging van de lasten van € 417.000.

Bedrijfsvoering Leerlingenzaken (€ -37.000)

We hebben voor Leerlingenzaken een aantal taakstellende inkomsten kunnen realiseren door de lasten en de baten binnen de bedrijfsvoering te verlagen. Dit leidt tot een verhoging van de lasten van € 37.000.

Overige afwijkingen (€ -290.000)

Overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van € 290.000.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiële risico's

Naam risico	Verkoop panden voor dekking kapitaallasten VMBO Noordoost/West
Programma	Jeugd en onderwijs
Omschrijving	<p>Uw raad besloot op 29 september 2010 vijf percelen te verkopen en de opbrengst (geraamd op 6,1 miljoen) in te zetten voor de dekking van kapitaallasten van de nieuw gerealiseerde VMBO-scholen. Wij hebben in 2011 één van de percelen verkocht en één pand kreeg een voortgezet onderwijsgebruik. Het alsnog benutten van dit pand voor onderwijshuisvesting is gedaan om vanuit een breed perspectief de mogelijkheden optimaal te benutten en kosten te besparen. In 2015 is de Heinsiusstraat verkocht. Daarmee blijft alleen Travertijnstraat 12 nog over om te verkopen voor de dekking van dit risico.</p> <p>De opbrengst van het pand aan de Travertijnstraat van € 2,3 miljoen kan de komende jaren niet worden gerealiseerd, omdat dit pand voor een periode van 5 jaar wordt verhuurd aan stichting Backbone voor onder meer de huisvesting en begeleiding van jongeren. De huuropbrengst wordt gebruikt voor de instandhouding van het gebouw en de zakelijke lasten. De kapitaallasten zijn niet gedekt en de huuropbrengst levert de komende 5 jaar geen bijdrage aan de dekking van de kapitaallasten van de investering in de nieuwe VMBO-scholen. Deze optie is ontwikkeld voor het onderbrengen van het Backbone-initiatief en omdat de marktomstandigheden voor verkoop van het pand Travertijnstraat op dit moment minder gunstig zijn.</p>
Risicobedrag 2017	€ 140.000
Kans 2017	75%
Risicobedrag 2018	€ 140.000
Kans 2018	75%
Risicobedrag 2019	€ 140.000
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	€ 140.000
Kans 2020	75%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Augustus 2014
Actie	<p>In 2015 hebben wij het gebouw aan de Canadalaan verkocht. Dit gebouw stond niet op de oorspronkelijke lijst van panden voor de dekking van VMBO scholen. Dit hebben wij gedaan vanwege het risico van het niet tijdig verkopen van Travertijnstraat. De verkoopopbrengst van de Canadalaan en die van de Heinsiusstraat hebben wij gedoteerd aan de reserve VMBO. De nog te realiseren verkoopopbrengst bedraagt na de verkoop van de Heinsiusstraat en Canadalaan € 2,3 miljoen. Dit betekent een resterend risico van € 140.000 structureel vanwege de jaarlijkse kapitaallasten. Zoals het geval bij de verkoop van de Canadalaan willen wij de komende tijd de eventuele verkoopopbrengst van onderwijspanden die niet op de lijst staan voorleggen aan uw raad als dekking van dit risico. Daarmee willen wij dit risico verkleinen dan wel weg werken.</p> <p>Het gebouw aan de Travertijnstraat 12 is in gebruik gegeven aan Backbone tot 2020. Dat betekent dat een deel van het risico blijft bestaan tot Travertijnstraat 12 is verkocht. Dekking van de kapitaallasten wordt momenteel gevonden binnen het budget onderwijshuisvesting. Dat kan alleen zolang er nog reserve is. De reserve staat wel onder druk</p>

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Programma 4: Welzijn, gezondheid en zorg

Een prettige leefomgeving voor jong en oud, voor zowel een 8 of 88-jarige, werkt positief op ons welzijn en onze gezondheid. Vanuit dit gegeven is ons algemene gezondheidsbeleid en onze inzet op positief en gezond opgroeien, 'healthy aging' cruciaal voor onze preventieve aanpak. We leggen hierin ook de verbinding met ruimte. Zie hier ook de [Programma 5: Sport en bewegen](#) en [Programma 9: Onderhoud & beheer openbare ruimte](#).

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat Groningen een stad is:

- Waar iedereen zich prettig en geborgen voelt en zo lang mogelijk actief aan de samenleving kan blijven meedoen. Ook als ouderdom, beperkingen of ziekte dat lastiger maken;
- Waar mensen zo lang mogelijk gezond blijven en waar dat nodig is kunnen rekenen op adequate (aanvullende) zorg en ondersteuning;
- Waar niemand vanwege herkomst, geartheid of welke reden dan ook wordt buitengesloten;
- Waar jongeren veilig en gezond opgroeien;
- Waar we de vernieuwingen in het sociaal domein in samenwerking met maatschappelijke partners vlot tot stand brengen zonder dat er mensen buiten de boot vallen.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's

- [Samen Sterk in Stad \(2012-2015\)](#)
- [Meedoen maakt het verschil \(maatschappelijke participatie\) 2014](#)
- [Samen Gezond in Stad 2012-2015](#)
- [Uitvoeringsnota zelforganisaties 2011-2014](#)
- [Nota regionaal kompas 'Actief onder Dak' \(2014-2017\)](#)
- [Regiovisie huiselijk geweld en kindermishandeling \(2014\)](#)
- [Regionaal Transitiearrangement Groningen \(2013\)](#)
- [\(Re\)-visie zicht op werk & participatie in Stad \(2012\)](#)
- [Nota Maatschappelijke stages 2012-2015](#)
- [Stad om te groeien, kadernota integraal jeugdbeleid Groningen 2011-2014](#)
- [Beleidsplan / Uitvoeringsplan Vernieuwing Sociaal Domein gemeente Groningen 2014/2015](#)
- [Groningen voor elkaar, visie en uitgangspunten voor de uitvoering van de decentralisaties en "Jeugd ieders zorg!" \(2012\)](#)
- [Contouren jeugdinstel Groningen 2015-2018 \(2014\)](#)
- [Meerjarenprogramma 'Van Beschermd wonen naar wonen met begeleiding op maat' \(2015\)](#)
- [Notitie afstemmingsoverleg Gemeenten-Onderwijs \(2013\)](#)
- [Meerjarenprogramma 'Van Beschermd wonen naar wonen met begeleiding op maat' \(2015\)](#)

Relevante ontwikkelingen

Daar waar zorg en ondersteuning nodig is, pakken we de kansen die de decentralisaties in 2015 ons bieden. We hebben als gemeente per 2015 nieuwe zorgtaken gekregen. We dragen de verantwoordelijkheid voor preventie, ondersteuning, hulp en zorg aan jeugdigen en ouders bij opgroei- en opvoedingsproblemen, psychische problemen en stoornissen. Ook hebben we een groter aandeel in de effectieve aanpak van kindermishandeling (KMH) en huiselijk geweld (HG). We zijn medeverantwoordelijk voor een samenhangend onderwijs, ondersteuning- en hulpstructuur voor

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

jongeren. Waar de jeugdhulp veelal versnipperd was, bouwen we aan een omgeving waarin het kind centraal staat, gehoord wordt en veiligheid van kinderen hoger op de agenda komt te staan.

Daarnaast hebben we nieuwe taken op het gebied van maatschappelijke ondersteuning (WMO) zoals individuele begeleiding, dagbesteding, kortdurend verblijf en beschermd wonen voor gemeentelijke gezondheidszorg (GGZ-) cliënten. Voor deze taken hebben wij minder geld beschikbaar dan in het verleden. Tegelijkertijd willen we dat iedereen naar vermogen kan meedoen. Om dit te bereiken zetten we minder in op zwaardere zorg, maar investeren we juist gericht in preventie aan de voorkant door de ontwikkeling van (basis)voorzieningen dichtbij, burgerkracht en het stimuleren van zelf- en samenredzaamheid. Dit vraagt om een andere manier van denken en doen bij onze gemeente, maatschappelijke partners, beroepskrachten en inwoners.

WIJ-Groningen is een belangrijk instrument om deze beweging in gang te zetten. Met de WIJ-teams geven we de gebiedsgerichte aanpak vorm en zetten we in op de substitutie van zware zorg door het toegankelijk maken van algemene voorzieningen en lichte ondersteuning. Het doel is om dichtbij, integraal, samen met burgers, laagdrempelig oplossen van hulp- en ondersteuningsvragen voor mensen van 0-100 jaar. Verbinding met burgers én de samenleving en het stimuleren van een sociaal klimaat, is hierbij een belangrijke voorwaarde.

We faciliteren genoemde beweging op twee met elkaar samenhangende niveaus:

1. Het **Sociaal klimaat** als het gaat om het vormgeven van de 'Civil Society' ter bevordering van zelf- en samenredzaamheid en wat we in de preventieve sfeer doen. We zetten hiervoor in op:

- Actief burgerschap en bewonersinitiatieven;
- Samenredzaamheid en sociale cohesie;
- Opvoedkracht;
- Diversiteit, integratie en emancipatie;
- Lokaal gezondheidsbeleid;
- Doorontwikkeling WIJ-Groningen.

2. De **Ondersteuning en zorg** als het gaat om de wijze waarop we al dan niet tijdelijke passende ondersteuning en zorg verlenen, zodat ieder naar vermogen kan participeren. We zetten hiervoor in op:

- Ondersteuningsstructuur WIJ-Groningen;
- Individuele maatwerkvoorzieningen, jeugdhulp en jeugdbescherming;
- Interventies voor Veilig opgroeien;
- Beschermd wonen, opvang en huiselijk geweld;
- Vluchtelingen en asielzoekers.

We verwachten dat onze inzet op het sociale klimaat door zal werken in de inzet die nodig is op het niveau van ondersteuning en zorg. De decentralisaties van de zorg stellen ons voor een uitdaging en biedt ook kansen. We zullen werkenderwijs en proefondervindelijk leren wat werkt en wat niet. We zullen de resultaten monitoren, kijken naar de effectiviteit van onze interventies en waar nodig bijsturen.

Wij hebben voor Programma 4 veel nieuwe indicatoren opgenomen. Een deel van deze indicatoren moet nog worden doorontwikkeld. Dit betekent onder andere dat er in die gevallen geen (nul)meting over 2016 beschikbaar is en er nog geen scherpe doelstelling kan worden geformuleerd. Om die reden zijn een aantal tabellen nu nog leeg.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Bijdrage(n) verbonden partijen

GR PG & Z (RIGG/GGD)	
Relevante beleidsinformatie	Het openbaar belang betreft de bescherming en bevordering van de gezondheid van de bevolking, de rampenbestrijding en crisisbeheersing en het (doen) organiseren van zorg aan de bevolking. Op dit moment vindt een discussie plaats over de publieke gezondheid in de regio Groningen. Daarin wordt een aantal scenario's geschetst die meer of minder gevolgen hebben voor de gemeenschappelijke regeling PG&Z. Aangezien er nog geen besluitvorming heeft plaatsgevonden, zijn er nu nog geen verdere uitspraken te doen over de te verwachten risico's.
Beleidsrisico	Mogelijke beleidsrisico's volgen uit de nog te ontwikkelde scenario's.

GR Centrumregeling beschermd wonen Groningen	
Relevante beleidsinformatie	Middels deze samenwerkingsovereenkomst is de gemeente Groningen gemandateerd taken uit te voeren op het terrein van Beschermd wonen en Opvang namens de overige 22 gemeenten in de provincie Groningen.
Beleidsrisico	Er is een gemaximeerd uitvoeringsbudget beschikbaar om deze taken uit te voeren.

Deelprogramma 4.1: Sociaal klimaat

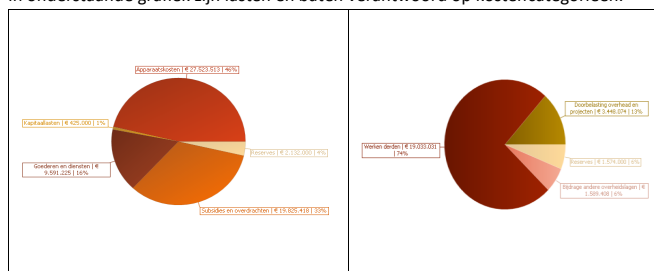
Binnen het deelprogramma Sociaal klimaat kijken we hoe we de 'Civil Society' kunnen vormgeven. We willen zelf- en samenredzaamheid bevorderen en ons richten op preventie. De maatschappelijke effecten die we willen bereiken met onze interventies zijn erop gericht dat onze bewoners tevreden zijn, het gevoel hebben regie te hebben over hun leven, te participeren, zich gezond te voelen en gelukkig te zijn.

Wij bevorderen de sociale basis in onze stad zowel met behulp van de WIJ-teams als door inzet op de basisvoorzieningen in de omgeving rondom de WIJ-teams. Investeren in de kracht van mensen begint met het in standhouden en versterken van de 'sociale basis', oftewel de basisvoorzieningen op het gebied van welzijn, sport, onderwijs, cultuur, werk, inkomen en gezondheid. Deze voorzieningen dragen eraan bij dat mensen zich kunnen ontwikkelen, zelf problemen kunnen voorkomen en zo veel mogelijk zelf aanpakken.

Het is ook investeren in verschillende vormen van vrijwillige inzet: in mantelzorg voor familieleden, in vrijwillige zorg voor vrienden en bekenden, in initiatieven voor buurt- en zorgcoöperaties, en in buurthuizen-in-zelfbeheer die ruimte bieden aan ondersteunende activiteiten. Vrijwillige inzet verbindt mensen met elkaar en voegt iets toe aan het leven van alle betrokkenen. Maatschappelijke initiatieven spelen een bijzondere rol in het versterken van de sociale basis. Ze zijn gericht op het versterken van sociale verbanden en het vergroten van maatschappelijke participatie en burgerkracht. We verwelkomen en ondersteunen deze initiatieven

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Tevredenheid bewoners over de sociale leefomgeving en sociale infrastructuur	-	-	-	-
% bewoners dat vrijwilligerswerk doet	-	30%	-	-
% bewoners dat mantelzorg biedt	-	21%	-	-
Aantal burgerinitiatieven	-	-	-	-
% inwoners dat het gevoel heeft mee te doen aan de samenleving (zelfredzaamheid)	-	-	-	-
Aantal aanvragen voor (specialistische) ondersteuning en zorg	-	-	-	-
% inwoners dat zich gediscrimineerd voelt	-	-	-	-
% inwoners dat een beroep doet op specialistische ondersteuning en zorg	-	-	-	-
% inwoners dat positief scoort op schaalscore zelfregie	-	-	-	-
% inwoners dat zegt zich belemmerd te voelen in het dagelijks functioneren	-	-	-	-
% inwoners dat positief scoort op schaalscore eenzaamheid	-	-	-	-
% inwoners (≥ 18) dat zegt een goede gezondheid te ervaren	-	88%	-	-
% inwoners (jeugd < 18) dat zegt een goede gezondheid te ervaren	-	-	79%	-
% inwoners (≥ 18) dat zegt gelukkig te zijn	-	-	-	-
% inwoners (jeugd < 18) dat zegt gelukkig te zijn	-	-	7,4	-

4.1.1 Actief burgerschap en bewonersinitiatieven

We stimuleren actief burgerschap en bieden faciliteiten aan burgers die verantwoordelijkheid willen nemen voor elkaar en hun omgeving. Mensen zijn in hun wijk of buurt beter in staat kansen te benutten of oplossingen aan te dragen voor problemen die zij ervaren. Niet meer de vraag "wie lost dit voor mij op" maar "wat kan ik daaraan bijdragen?". Dat kan door verbindingen te leggen met wijkbewoners onderling, met scholen, verenigingen, welzijnswerk, zorg, met ondernemers en de overheid. We willen ons als gemeente verbinden met burgerkracht.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Hoe staan we ervoor?

In het gebiedsgerichte werken stimuleren we dat bewoners zelf aan de slag gaan met het benutten van kansen en het oplossen van problemen die zij in hun leefomgeving signaleren of ervaren. We willen een betrouwbare samenwerkingspartner zijn die meedenkt en faciliteert. De wijkbewoners nemen meer verantwoording voor hun leefomgeving. Initiatieven kunnen ook een economische invalshoek hebben. Dat kan worden ontwikkeld in de vorm van een wijkonderneming, bewonersbedrijf of buurtcoöperatie. We zien mooie ontwikkelingen op dit vlak.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen de "beweging" van actief burgerschap voeden en faciliteren zodat zij zich verder uit kan breiden en het aantal actieve burgers en burgerinitiatieven toeneemt en het een bruisende energieke beweging wordt.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Het faciliteren van vormen van ontmoeting en dialoog over actief burgerschap en concrete initiatieven;
- Stimuleren en faciliteren wijkondernemingen en leggen slimme verbindingen met relevante samenwerkingspartners;
- Samen met bewoners vormgeven aan het Right to Challenge. Dit doen we door in gesprek te gaan met bewoners over Right to Challenge en gezamenlijk te experimenteren met Right to Challenge met (kleinschalige) pilots.

4.1.2 Bevorderen van samenredzaamheid, sociale samenhang en leefbaarheid in de wijken

Voor het welbevinden zijn sociale contacten in de eigen buurt van grote betekenis. Mensen kunnen hierdoor gemakkelijker samen activiteiten ondernemen, elkaar helpen en iets aan elkaar vragen. Wij hebben de overtuiging dat veel mensen iets voor een ander willen doen. Wij vinden het belangrijk dat mensen daarvoor gewaardeerd en gezien worden. Daarnaast moeten mantelzorgers en vrijwilligers kunnen rekenen op adequate faciliteiten en (professionele) ondersteuning. Die worden geboden door verschillende (gesubsidieerde) instellingen en in de (wijk)accommodaties.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% inwoners dat zegt dat er sociale samenhang is in de buurt	20%	-	Toename	-
% inwoners dat zegt zich (mede) verantwoordelijk te voelen voor de leefbaarheid in de buurt	79%	-	Toename	-
% buurtbewoners dat zegt bereid te zijn een buurtgenoot te helpen in geval van ziekte of beperking	91%	-	Stabiliseren	-
% inwoners dat zegt het afgelopen jaar actief te zijn geweest om de buurt te verbeteren	62%	-	Toename	-

Hoe staan we ervoor?

Het bevorderen van sociale samenhang, samenredzaamheid en leefbaarheid in de wijken is een belangrijk doel van de gebiedsgerichte aanpak. Daarin zetten we in op de ontwikkeling en uitrol van de WIJ-teams en de inzet van vijf gebiedsteams die het gemeentelijk wijk- en gebiedsgericht werken

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

uitvoeren. De nadruk ligt op de ontwikkeling van preventieve collectieve activiteiten die het gevoel van welzijn stimuleren en bijdragen aan een positieve gezondheidsontwikkeling. Daardoor voorkomen we dat bewoners gebruik maken van individuele vaak duurdere medische zwaardere zorg. Daarnaast hebben we aandacht voor de verbinding met en de aansluiting van de formele beroepsmatige zorg op de informele zorg (mantelzorgers en vrijwillige inzet). Ook ondersteunen we bewonersinitiatieven gericht op het verbeteren van de leefbaarheid en samenredzaamheid van de eigen woonomgeving.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen dat de inwoners van de Groninger wijken en dorpen met plezier wonen en leven. Dit geldt ook voor mensen met een hoge leeftijd, een beperking of een niet- Nederlandse achtergrond. In wijken bruist het van activiteiten die door en voor en met bewoners worden georganiseerd. Ieder draagt naar vermogen een steentje bij en dat geeft een gevoel van saamhorigheid, erbij te horen en thuis te zijn. De nadruk ligt op de ontwikkeling van preventieve individuele en collectieve activiteiten. Daarnaast willen we de hierboven genoemde verbinding met en de aansluiting van de formele beroepsmatige zorg op de informele zorg verder versterken. Vrijwilligers en mantelzorgers voelen zich (h)erkend en gewaardeerd. De informele zorg is de basis waar de formele zorg zich bij aansluit en aanpast.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Verder ontwikkelen gebiedsgerichte aanpak WIJ-teams;
- Subsidiëren Humanitas (met haar vrijwilligersprojecten op gebied van eenzaamheid, verlies, opvoeden, opgroeien, thuisadministratie, detentie en mantelzorgondersteuning);
- Subsidiëren MJD voor haar vrijwilligersprojecten en de makelaarsfunctie vrijwilligerswerk;
- Subsidiëren MJD en Humanitas voor hun verbinding met en inbreng van vrijwillige inzet en mantelzorgondersteuning in de Wij teams;
- We zoeken verbinding tussen maatschappelijke vragen, maatschappelijk verantwoorde ondernemers en vrijwillige inzet via de Groninger Uitdaging;
- Stimuleren en vrijwillige inzet voor en door vluchtelingen en statushouders;
- Stimuleren en subsidiëren vrijwilligerswerk binnen de kerken.

4.1.3 Opvoedkracht

We hebben de ambitie dat jongeren in staat zijn hun talenten te ontwikkelen en gezond opgroeien in een veilige en stimulerende omgeving. Samen met jeugdigen zelf, ouders, scholen, kinderopvang, maatschappelijk betrokken partners en WIJ-teams willen we hiervoor de voorwaarden creëren. Preventie is daarbij een belangrijk aspect. We noemen deze ambitie: *positief opgroeien*.

Onze leidraad is de Internationale rechten van het Kind. De kinderrechten vormen een breed kader dat bijvoorbeeld raakt aan passend onderwijs, veiligheid, civil society en gezond opgroeien. Een stem geven aan de jongeren vinden wij daarbij een belangrijk aandachtspunt. Daarom zijn we bijvoorbeeld voornemens om een Groninger jongerenombudsman aan te stellen voor jongeren van 0-18 jaar, en hun ouders. De jongerenombudsman krijgt tot doel te bevorderen dat wij een scherp en onafhankelijk beeld hebben van de stand van zaken in onze stad met betrekking tot de rechten van het kind, zodat zij talentvol en veilig kunnen opgroeien. We creëren daarmee voor jongeren in Groningen een herkenbaar aanspreekpunt waar ze hun ideeën, wensen en kansen bespreekbaar kunnen maken.

Ouders hebben in de opvoeding de eerste verantwoordelijkheid. Maar ook familieleden, leerkrachten, vrienden, burens en sportbegeleiders spelen een rol. Samen zorgen ze voor 'opvoedkracht'. Waar nodig en mogelijk bieden we ondersteuning. Dat doen we zo vroeg mogelijk waarbij het gezin en de jeugdige in het dagelijks leven centraal staan. Hierbij werken wij aan preventie door zowel vroeg signalering te bevorderen als voorwaarden te creëren die bijdragen aan een positieve leefomgeving. Daar waar

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

ongezonde of onveilige situaties toch ontstaan plegen wij effectieve interventies, bijvoorbeeld in het kader van onze aanpak Kindermishandeling.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal samenwerkingsprojecten van de WIJ-teams ter versterking van de opvoedkracht (o.a. met scholen)	-	-	-	
Aantal meldingen bij Veilig Thuis kindermishandeling	-	376	-	> 400

Hoe staan we ervoor?

We organiseren samen met de kinderopvang, scholen en andere maatschappelijke partners in de stad activiteiten gericht op het versterken van de positieve opvoedkracht van ouders zoals consultatiebureaus, cursussen opvoedingsondersteuning en ontmoetingsplekken voor (jonge) ouders. Samen met andere partijen in de wijk ontwikkelen we de Vreedzame wijk, gericht op het versterken van een positief opvoedklimaat in de wijk, in de scholen, de opvangvoorzieningen en andere welzijns- en sportvoorzieningen. Door de inzet van pedagogische coaches investeren we in het versterken van de opvoedkracht en opvoedvaardigheden van pedagogische medewerkers in de kinderopvang en leerkrachten in het onderwijs.

Wat willen we bereiken in 2017?

Een positief opvoed- en opgroei-klimaat in gezinnen, kinderopvang, scholen, wijken, buurtcentra, sportverenigingen en andere basisvoorzieningen. Samen vormen zij een stevig netwerk en vangnet als het nodig is rond de jeugdige en het gezin. Dit ondersteuningsnetwerk is gericht op het versterken van de positieve opvoedkracht van ouders en van het opvoedklimaat in de directe omgeving van de jeugdige. Positieve ondersteuning vanuit de eigen omgeving (familie, vrienden, school, kinderopvang) maakt dat mogelijk. We besteden extra aandacht aan jonge kinderen. We signaleren tijdig ontwikkelingsachterstanden bij kinderen en de behoefte aan opvoedingsondersteuning bij ouders.

Wat gaan we hiervoor doen?

- In samenwerking met scholen, kinderopvangaanbieders, WIJ-teams, gebiedsteams en andere partners in de wijk ontwikkelen van een structureel preventief ondersteuningsnetwerk voor ouders en jeugdigen;
- Ontwikkelen en invoeren in wijken van methodieken als de Vreedzame wijk en Groningen-fit;
- Versterken van het positief pedagogisch handelen van medewerkers in de basisvoorzieningen;
- Borgen van buitenschoolse preventieve voorzieningen zoals opvoedondersteuning, huiskamers en BSO+;
- Aansluiten preventieve ondersteuning WIJ-teams op de ondersteuning vanuit (passend) onderwijs en de voorschoolse voorzieningen;
- Ontwikkelen van nieuwe methodieken die de eigen kracht en het perspectief van jeugdigen (en ouders) centraal stelt, waarbij samenwerking met de jeugdige (en de ouder) als partner vanzelfsprekend is;
- We stellen in het kader van een pilot een jongerenombudsman aan voor de duur van twee jaren en voegen hem toe aan het bureau van de gemeentelijke ombudsman.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

4.1.4 Diversiteit, integratie en emancipatie

We zijn ervan overtuigd dat diversiteit onze stad sterker, creatiever en innovatiever maakt. We willen dat iedereen in Groningen, ongeacht herkomst, geslacht, geaardheid of andere oorzaken, dezelfde kansen krijgt om actief aan onze samenleving mee te doen. Kwetsbare etnische en culturele groepen ondersteunen we met specifiek beleid. We willen dat iedereen in Groningen zich thuis voelt: een stad waar al die verschillende mensen de stad sterker en aantrekkelijker maken. Daarvoor subsidiëren wij cursussen, activiteiten en projecten van maatschappelijke organisaties.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie indicator(en)	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal samenwerkingspartners die aan de diversiteitsagenda werken	-	-	-	10
% inwoners dat zich gediscrimineerd voelt op basis van culturele herkomst, geslacht, geloof of seksuele geaardheid.		-	-	-

Hoe staan we ervoor?

Emancipatie, integratie en diversiteit hebben blijvende aandacht nodig. De diversiteitsagenda is een goede kapstok om aan de hand van de diversiteitsthema's activiteiten, interventies en werkwijzen te blijven ontwikkelen en antwoorden te vinden op vraagstukken die passen bij deze tijd. Zelforganisaties spelen hierbij een belangrijke rol. Er is daarnaast aandacht voor integratie in het reguliere beleid en bij de ontwikkeling van het gebiedsgericht werken en de WIJ-teams.

Voor specifieke doelgroepen in de stad blijven extra inzet en beleid noodzakelijk en wenselijk. In 2016 maakten we met hulp van Design Thinking een campagne om aandacht te vestigen op de kracht van de verschillen. De 31 deals van Kracht On Tour, gericht op het verhogen van de economische zelfstandigheid van vrouwen zijn voor het grootste deel uitgevoerd of hebben voortdurend aandacht. Dat geldt ook voor de vier deals voor de eigen organisatie. In de [paragraaf 9: bedrijfsvoering](#) staat op welke wijze wij daar zelf invulling aan geven, want wij vinden het belangrijk dat de gemeente een afspiegeling is van de samenleving waar ze werkzaam in is en daarbij zelf het goede voorbeeld geeft.

We hebben in 2016 deelgenomen aan Shelter City. Wij ontvingen een mensenrechtenactivist in het kader van het nationale Shelter City Programma. Shelter City is bedoeld om buitenlandse mensenrechtenverdedigers voor een periode van drie maanden onderdak te verlenen om in Groningen even op adem te komen en om buiten het zicht van het regime van het land van herkomst in alle rust te kunnen werken.

We nemen onze verantwoordelijkheid bij het huisvesten, integreren en participeren van asielzoekers en statushouders. Gezamenlijk concentreren we ons op een versnelling waarbij we de inspanningen voor asielzoekers en vluchtelingen eerst en voornamelijk richten op huisvesting. Voor de vergunninghouders richten we ons vervolgens op taalverwerving, opleiding, participatie, werk en gezondheid. Dit alles is erop gericht om een snelle verbinding tot stand te brengen tussen asielzoeker, vergunninghouder en de Groningse samenleving.

De verhoogde instroom van vluchtelingen heeft tot gevolg dat het aantal statushouders in de gemeente Groningen sterk is toegenomen. Om de integratie van deze groep bespoedigen intensiveren we de maatschappelijke begeleiding van deze vergunninghouders. Zie hiervoor [beleidsveld 4.2.5: Vluchtelingen en asielzoekers](#).

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat willen we bereiken in 2017?

De diversiteitscampagne is gestart in de nazomer van 2016 en zal ook in 2017 met verschillende activiteiten vervolgd worden. Met de Diversiteitsagenda en de diversiteitscampagne verbinden we verschillende bevolkingsgroepen in Groningen met elkaar. De deelnemers stemmen activiteiten op elkaar af en ontwikkelen samen nieuwe activiteiten.

We faciliteren projecten en activiteiten die de thema's van de diversiteitsagenda aan de orde stellen, uitwerken en verder tot ontwikkeling brengen. We organiseren minimaal 2 keer per jaar een diversiteitscafé die stedelijke netwerken versterkt en de thema's onder de aandacht brengt. We ontwikkelen een werkwijze met zelforganisaties en maatschappelijke organisaties die de doelen van de agenda dient met behulp van het activiteitenbudget.

We organiseren Diversity Day en ondersteunen de regenboogweek en de activiteiten van het platform voor religie en samenleving.

2017 is het laatste jaar waarin wij gebruik kunnen maken van de zogenaamde rijksregenbooggelden 2015-2017, bedoeld om de emancipatie van de lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender (LHBT)-gemeenschap in de stad te bevorderen. In 2017 zetten we de beschikbare € 20.000 opnieuw in voor het uitvoeren van de meerjarenprogramma's van het COC Groningen-Drenthe en het Platform LHBT Groningen. Doel van deze programma's is om de sociale acceptatie van lhbt'ers in de stad te bevorderen en de zichtbaarheid van de LHBT-gemeenschap te vergroten. Momenteel is nog geen zicht op een vervolg van de regenbooggelden. In 2017 gaan we bekijken hoe wij zonder rijksmiddelen de lijn die is ingezet vanaf 2008 ook in 2018 kunnen waarborgen.

We zetten ons in om actieve verbindingen tussen vergunninghouders en de Groningse samenleving tot stand te brengen. Ook plegen we inzet op het verhogen van het taalniveau van vergunninghouders.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren van activiteiten aan de hand van de Diversiteitsagenda en verbinden van verschillende bevolkingsgroepen in Groningen door middel van een Diversiteitscampagne voor de stad;
- Activiteitsbudget voor zelforganisaties gericht inzetten op de relevante thema's;
- Subsidiëren provinciale Discriminatie Meldpunt Groningen;
- Subsidiëren activiteiten voor Caribische Groningers (Antillianenbeleid);
- Subsidiëren activeringsproject Somalische Groningers (MJD);
- Subsidiëren van stedelijk Vrouwen centrum Jasmijn en haar projecten zoals Jasmijn zorgt, Jasmijn werkt en het bewegingsprogramma (zoals loopgroepen en zwem- en fietslessen).

4.1.5 Lokaal gezondheidsbeleid, infectieziektebestrijding en openbare gezondheidszorg

Een prettige leefomgeving voor jong en oud, voor zowel een 8 of 88-jarige, werkt positief op ons welzijn en onze gezondheid. In die zin staat gezondheidsbeleid niet op zichzelf. Ons gezondheidsbeleid versterkt en draagt bij aan de verschuiving naar preventie in onze andere beleidsvelden. Tegelijkertijd hebben de interventies die we plegen in het kader van onze andere beleidsvelden op hun beurt weer een positief effect op de gezondheid van de inwoners van onze stad. Positieve gezondheid wil zeggen dat wij streven naar een omgeving die in algemene zin positief is voor de gezondheid van de burgers in onze stad. Een dergelijke omgeving nodigt uit tot gezonde keuzes. Aanvullend op de algemene verbinding tussen gezondheid en een positieve leefomgeving, benoemen we in dit hoofdstuk de acties die we specifiek doen in het kader van het gezondheidsbeleid, infectieziekten en openbare gezondheid.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

We willen een stad zijn waar iedere baby een gezonde start heeft, onze kinderen opgroeien tot gezonde volwassenen en waarin volwassenen gelijke kansen hebben op gezondheid en een gezonde levensloop. Hoe we dit willen doen staat beschreven in het uitvoeringsprogramma Samen Gezond in Stad. Dit is opgebouwd uit drie programmasporen Gezonde Stad, Gezonde Wijk en Gezonde Jeugd. Tussen de Groninger wijken bestaan substantiële verschillen qua leefwijze en leefstijl, die mede samenhangen met de sociaaleconomische situatie van de bewoners. Om deze reden investeren wij ook het komende jaar extra in de Groninger wijken met de grootste gezondheidsachterstanden. In het kader van gezonde jeugd investeren we in het gezond opgroeien van kinderen en stimuleren wij een actieve en gezonde leefstijl.

Daarnaast hebben we op basis van de Wet publieke gezondheid een belangrijke rol in de bestrijding van infectieziekten. We zijn zowel verantwoordelijk voor preventieve maatregelen als voor bestrijding van (een epidemie van) infectieziekten, zoals tuberculose en seksueel overdraagbare aandoeningen (soa).

In het de openbare gezondheidszorg richten we ons op:

- Jeugdgezondheidszorg;
- Forensische geneeskunde;
- Epidemiologie;
- Technische hygiënezorg (waaronder inspecties kinderopvang);
- Milieugezondheidszorg;
- Infectieziektebestrijding, tuberculosebestrijding, seksuele gezondheidszorg;
- Geneeskundige hulpverleningsorganisatie in de regio;
- Crisisdienst.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% 5-jarigen op gezond gewicht	-	-	82%	80%
% 10-jarigen op gezond gewicht	-	-	72%	75%
% jongeren in het voortgezet onderwijs (18-) dat binge drinkt	-	-	47%	41%
% volwassenen met gezonde psychische gezondheid	-	-	-	93%
% jongeren op het voortgezet onderwijs dat voldoende weerbaar is	-	-	58%	-

Hoe staan we ervoor?

We zetten in op dat gezondheid steeds meer 'op de agenda komt' en dat gezondheid 'leeft' ook bij bewoners. Op diverse terreinen stimuleren we de gezondheid van de inwoners (armoede, participatie, sport, ruimtelijk). De WIJ-teams helpen ons daarbij waar het gaat om preventie en gezondheidsbevordering. Door vroegtijdig problemen als eenzaamheid, ontbreken van een sociaal netwerk, armoede, pesten, depressie te signaleren en op te pakken kan erger worden voorkomen.

Het onderwerp 'Gezonde Stad' krijgt binnen het brede thema Healthy Ageing steeds meer aandacht. Groningen profileert zich in samenwerking met de kennisinstellingen en het Healthy Ageing Network Noord-Nederland (HANNN) binnen Europa als Healthy Ageing Stad. De ambitie is om in het Noorden de eerste 'Man Made blue zone' te maken. Groningen wil daaraan graag bijdragen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Doelgroepen weten de GGD te vinden voor soa-onderzoek en vragen over seksualiteitsproblemen en risicogedrag en andere gezondheidsproblemen (zoals abortus). Door nieuwe vormen van seksuele hulpverlening verwachten we op termijn een afname van de consulten op de spreekuren met een groter bereik van de doelgroep. Daarnaast sluiten we zoveel mogelijk aan bij nieuwe ontwikkelingen op e-health gebied.

We stimuleren het gebruik van de consulten en het inloopspreekuur van het Straat Prostitutie Project door prostituees. Het doel daarbij is onder andere het snel constateren van soa's. We stimuleren in dat kader tevens het gebruik van van de soa-sense spreekuren van de GGD Groningen en UMCG. Verder zetten we met alle betrokken instellingen in op een persoonsgerichte aanpak om de prostituees uit de Toppelzone te halen. Tenslotte faciliteren we in 2017 een toename van e-hulpverlening.

We willen de publieke gezondheid effectief en efficiënt organiseren. Het scenario dat vanuit het ontwikkelperspectief daarvoor is gekozen, werken we in 2017 uit. De GGD zal dan een meer op de behoeften van gemeenten toegesneden taakinvinging leveren. We zullen nadrukkelijker met gezamenlijk overeengekomen opdrachten werken zodat de aansluiting op ons sociale domein wordt versterkt. Aansluiting op de WIJ-ontwikkeling is daarbij voor ons voorwaarde.

Wat willen we bereiken in 2017?

We bevorderen dat gezondheid steeds meer 'op de agenda komt' en dat gezondheid 'leeft', vooral ook bij bewoners van onze stad. Op diverse terreinen stimuleren we de gezondheid van de inwoners (armoede, participatie, sport, ruimtelijk). De WIJ-teams helpen ons daarbij waar het gaat om preventie en gezondheidsbevordering. Door vroegtijdig problemen als eenzaamheid, ontbreken van een sociaal netwerk, armoede, pesten, depressie te signaleren en op te pakken kan erger worden voorkomen.

Het onderwerp 'Gezonde Stad' krijgt binnen het brede thema Healthy Ageing steeds meer aandacht. Groningen profileert zich in samenwerking met de kennisinstellingen en het Healthy Ageing Network Noord-Nederland (HANNN) binnen Europa als Healthy Ageing Stad. De ambitie is om in het Noorden de eerste 'Man Made blue zone' te maken. Groningen wil daaraan graag bijdragen.

Doelgroepen weten de GGD te vinden voor soa-onderzoek en vragen over seksualiteitsproblemen en risicogedrag en andere gezondheidsproblemen (bijvoorbeeld abortus). Door nieuwe vormen van seksuele hulpverlening verwachten we op termijn een afname van de consulten op de spreekuren met een groter bereik van de doelgroep. Daarnaast sluiten we zoveel mogelijk aan bij nieuwe ontwikkelingen op e-health gebied.

Bij de prostituees die we zien op de consulten van het Straat Prostitutie Project en het inloopspreekuur verwachten we op basis van de trends van de afgelopen jaren zo'n 300 consulten in 2017 waarin ongeveer 10% aan positieve soa's worden geconstateerd. Er wordt met alle betrokken instellingen ingezet op persoonsgerichte aanpak om de prostituees uit de Toppelzone te halen. Uitgaande van de resultaten in de afgelopen jaren worden er in 2017 rond de 4300 bezoekers verwacht aan de soa-sense spreekuren van de GGD Groningen en UMCG, waarvan ongeveer 70% jonger zal zijn dan 25 jaar. Op basis van onze ervaringen zal tussen de 20% en 25% van de bezoekers daadwerkelijk een soa hebben. Er zal in 2017 nog meer gebruik gemaakt worden van e-hulpverlening.

We willen de publieke gezondheid effectief en efficiënt organiseren. Het scenario dat vanuit het ontwikkelperspectief daarvoor is gekozen, werken we in 2017 uit. De GGD zal dan een meer op de behoeften van gemeenten toegesneden taakinvinging leveren. We zullen nadrukkelijker met gezamenlijk overeengekomen opdrachten werken zodat de aansluiting op ons sociale domein wordt versterkt. Aansluiting op de WIJ-ontwikkeling is daarbij voor ons voorwaarde.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat gaan we hiervoor doen?

- Vergroten expertise op het gebied van gezond opgroeien, gezond oud worden en een gezonde levensloop door samenwerking met de kennisinstellingen en expertise-centra ('Healthy Ageing');
- Aandacht voor preventie en gezondheid vanuit de Wij-teams;
- Aanpakken overgewicht op een integrale manier met behulp van de JOGG-methodiek;
- Inzet van het consultatieteam Pesten en uitvoering training Plezier op school;
- Evaluatie en formuleren vervolgaanpak van het alcoholplan 'de maat is vol';
- Uitvoeren Stimuleringsprogramma Lokale Aanpak Gezondheidsachterstanden;
- Inzet van ervaringsdeskundigen of lotgenoten van suicide om kennis en kunde van de medewerkers in het Wij-team te vergroten;
- Het houden van geïntegreerde spreekuren voor soa/seksualiteitshulpverlening ;
- Openstellen van de huiskamer op de tippelzone Bornholmstraat van het Straat Prostitutie Project Voeren intakegesprek met de prostituees die nieuw in de stad komen te werken;
- Continueren landelijk hepatitis B vaccinatieprogramma voor homoseksuelen en voor prostituees;
- Digitalisering partnerwaarschuwing;
- Project Liefde en Genot (voornamelijk VMBO- en leerwegondersteunende scholen);
- Het geven van voorlichting aan de doelgroep(en), waarbij de nadruk ligt bij de jongeren met een laag verstandelijke beperking;

4.1.6 Doorontwikkeling WIJ-Groningen

WIJ Groningen vormt het hart van het nieuwe gemeentelijke stelsel in het sociaal domein. Hiermee geven wij uitvoering aan een groot aantal gemeentelijke taken en verantwoordelijkheden op grond van de Jeugdwet en de nieuwe Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Aanvullend bekijken we welke taken vanuit de Participatiewet kunnen worden uitgevoerd vanuit de WIJ-teams.

Wij vinden de basisvoorzieningen in onze wijken rondom Wij Groningen daarnaast van even groot belang. Wij richten onze inzet daarom eveneens op het ondersteunen en versterken van deze basisvoorzieningen. Investeren in de kracht van mensen begint met het in standhouden en versterken van de 'sociale basis', oftewel de basisvoorzieningen op het gebied van welzijn, sport, onderwijs, cultuur, werk & inkomen en gezondheid. Deze voorzieningen dragen eraan bij dat mensen zich kunnen ontwikkelen, zelf problemen kunnen voorkomen en zo veel mogelijk zelf aanpakken. Het is ook investeren in verschillende vormen van vrijwillige inzet: in mantelzorg voor familieleden, in vrijwillige zorg voor vrienden en bekenden, in initiatieven voor buurt- en zorgcoöperaties, en in buurthuizen-inzelfbeheer die ruimte bieden aan ondersteunende activiteiten. Vrijwillige inzet en maatschappelijke initiatieven verbinden mensen met elkaar en voegen iets toe aan het leven van alle betrokkenen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% inwoners dat zegt bekend is met de (toegang via) de WIJ-teams	-	-	-	-
% inwoners dat zegt gebruik te maken van de (toegang via) de WIJ-teams	-	-	-	-
% inwoners dat zegt tevreden te zijn over het functioneren van de WIJ-teams	-	-	-	-
% inwoners dat zegt tevreden te zijn over de toegankelijkheid van de WIJ-teams	-	-	-	-
Aantal signalen dat bij de WIJ-teams is ingediend	-	-	-	-

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Hoe staan we ervoor?

Als gemeente organiseren wij de WIJ-teams met bijbehorende infrastructuur. Hiertoe zijn stads breed elf WIJ-teams voorzien, die al grotendeels zijn ingevoerd. In de tweede helft van 2016 gaan de laatste vier WIJ-teams van start.

Het opzetten van de WIJ-teams vindt plaats in samenspraak met de stakeholders. De bemensing van de WIJ-teams vindt plaats op basis van afspraken met leverende partijen, verwoord in een door alle deelnemende partijen te tekenen convenant. Leden van de WIJ-teams blijven in dat kader in dienst van de 'moederorganisatie' en worden van daaruit beschikbaar gesteld aan WIJ Groningen. Momenteel is sprake van 29 verschillende convenantpartners. Medewerkers van de WIJ-teams worden hiërarchisch aangestuurd vanuit de moederorganisatie, maar functioneel door de betreffende WIJ-manager. De WIJ-managers zijn in dienst van de gemeente om de sturing op de inrichting van de teams te borgen.

In 2016 zijn de eerste voorbereidende werkzaamheden gestart die erin moeten voorzien dat WIJ Groningen met ingang van 2018 door een nieuwe juridische entiteit wordt georganiseerd. Daarmee werkt de gemeente toe naar een scherper onderscheid in rollen, met de gemeente Groningen als opdrachtgever en een nieuwe juridische entiteit als opdrachtnemer. Over de vraag welke vorm deze nieuwe juridische entiteit krijgt vindt in november 2016 besluitvorming plaats door de raad.

Wat willen we bereiken in 2017?

De WIJ-teams werken aan:

- Een laagdrempelige integrale ingang in de wijk voor wijkbewoners met vragen en aanbod op het gemeentelijk sociaal domein;
- Een zo doeltreffend mogelijke ondersteuning te organiseren voor wijkbewoners die ondersteuningsbehoefte hebben gericht op het behouden dan wel versterken van hun zelfredzaamheid, het kunnen meedoen in de samenleving en het kunnen bieden van voldoende ontwikkelingskansen voor hun kinderen;
- De ondersteuning doelmatig te organiseren, waarbij per saldo de zorgconsumptie en bijbehorende zorg-/ondersteuningskosten in het gebied afnemen;
- Het bewerkstelligen van een toename van de tevredenheid van wijkbewoners over de kwaliteit en wijze van ondersteuning;
- Het faciliteren van vernieuwende initiatieven gericht op het versterken van de sociale netwerken van inwoners en de maatschappelijke participatie van inwoners te vergroten.

Wat gaan we hiervoor doen?

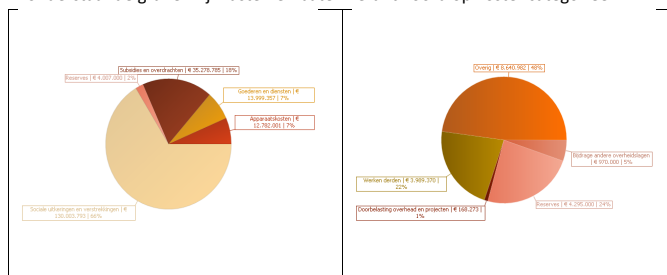
- Het opbouwen van een laagdrempelige, wijkgerichte sociale infrastructuur voor alle bewoners, in sterke mate gericht op preventie;
- Het sturen op een effectieve samenwerking tussen WIJ-teams, gebiedsteams, gemeente, instellingen en partners;
- Het zoeken naar mogelijkheden om meer gebruik te maken van innovatie.

Deelprogramma 4.2: Passende ondersteuning en zorg

In het deelprogramma passende ondersteuning en zorg verlenen we (al dan niet tijdelijk) passende ondersteuning en zorg, zodat ieder naar vermogen kan participeren. De maatschappelijke effecten die we willen bereiken met onze interventies zijn erop gericht dat onze bewoners tevreden zijn, het gevoel hebben dat ze kunnen participeren ofwel weer in staat zijn hun regie te hebben over hun leven ofwel dat hun persoonlijke situatie stabiliseert.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Aantal cliënten met 'basisondersteuning' met een hogere of gestabiliseerde zelfredzaamheid	-	-	-	-
Aantal kinderen dat uit huis geplaatst wordt	-	-	-	-

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
Aantal cliënten met een maatwerkarrangement WMO per 10.000 bewoners	-	-	-	-
% jongeren met jeugdhulp (t/m 18 jaar, met en zonder verblijf)	-	-	-	-
% jongeren (t/m 18 jaar) met jeugdbescherming	-	-	-	-
% jongeren (van 12 tot 23 jaar) met jeugdreclassering	-	-	-	-
% jongeren (12 t/m 21-jarigen) met een delict voor de rechter	-	-	-	-

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

4.2.1 Ondersteuningsstructuur WIJ-Groningen

In het voorlopige model voor de WIJ-teams is een aantal kernfuncties onderscheiden. Deze hebben betrekking op de twee hoofdtaken van de WIJ-teams: individuele ondersteuning en een collectieve, preventieve aanpak. Binnen beide hoofdtaken wordt vraaggericht gewerkt.

De WIJ-teams werken aan de volgende doelen:

- Iedereen doet mee naar vermogen, ongeacht eventuele beperkingen. Talenten worden benut;
- De zelfredzaamheid en samenredzaamheid nemen toe;
- Kinderen en jongeren groeien veilig en gezond op en ontwikkelen zich;
- De zorg normaliseert en ont medicaliseert;
- Minder kinderen met een stempel/indicatie. Meer opvoedkracht bij ouders zelf en beroepsopvoeders (zoals kinderopvang, scholen, sportverenigingen);
- De gezondheid en het welbevinden van inwoners nemen toe;
- Stadjes kunnen langer zelfstandig blijven wonen;
- De kosten voor zorg en ondersteuning blijven binnen het beschikbare budget;
- De geboden ondersteuning is vraaggericht en ontkokerd.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% cliënten 'basisondersteuning' dat werkt met één gezin, één plan, één regisseur	-	-	-	-
% cliënten 'basisondersteuning' dat een deel van het ondersteuningsplan zelf en/of met behulp van het eigen netwerk uitvoert	-	-	-	-
% cliënten met 'basisondersteuning' waarvan de beoogde doelstellingen in het plan van aanpak zijn bereikt	-	-	-	-
% hulpvragen dat door de WIJ-teams is opgelost door verwijzing naar algemene basisvoorzieningen	-	-	-	-
% hulpvragen dat door de WIJ-teams is toegeleid naar professionals of specialistische zorg	-	-	-	-
% klachten die betrekking heeft op de ondersteuningsstructuur	-	-	-	-

Hoe staan we ervoor?

Op de hoofdtaak 'individuele ondersteuning' hebben wij de volgende functies verenigd in de WIJ-teams:

- Inloop, ontmoeting en ingang;
- Signalering;
- Triage en 'het gesprek';
- Beslissen en toeleiden;
- Casemanagement;
- Kortdurende ondersteuning en lichte behandeling;
- Checken en present.

Vanuit de tweede hoofdtaak, 'collectieve, preventieve aanpak', werken de WIJ-teams aan:

- Collectieve preventie;
- Het versterken van ontwikkelingskansen van kinderen;
- Het versterken van sociale netwerken en het vergroten van maatschappelijke participatie.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat willen we bereiken in 2017?

Voor 2017 hebben we aandacht voor:

- Meer eigen regie door te werken op basis van het uitgangspunt 'één gezin, één plan, één regisseur';
- Het stabiliseren dan wel versterken van de zelfredzaamheid van bewoners door inzet vanuit de WIJ-teams;
- Effectiviteit van interventies (meer evidence-based programma's);
- Adequate wijze van afhandeling van vragen van bewoners (tijdig, aard van beantwoorden ondersteuningsvraag).
- Vergroten contacten en bekendheid WIJ in de wijk. Hierbij ontvangen de WIJ-teams niet alleen burgers op locatie maar gaan de WIJ-medewerkers ook actief de wijken in om burgers te ontmoeten.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Werken met één vaste regisseur per gezin/huishouden op basis van een integraal ondersteuningsplan dan wel familiegroepsplan, met meer ruimte voor eigen ideeën van wijkbewoners en netwerken uit de wijk;
- Met behulp van een aantal pilots onderzoeken welke vormen van ondersteuning, die nu vanuit maatwerkvoorzieningen en via zorgtoewijzingen worden georganiseerd, via een algemene voorziening kunnen worden verzorgd (in de lijn van de transformatiegedachte);
- Het steeds meer finetunen van de door de WIJ-teams geboden dienstverlening, op de specifieke vraagstukken die in een specifiek gebied leven.

4.2.2 Individuele maatwerkvoorzieningen, jeugdhulp en jeugdbescherming

Op grond van de wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) hebben wij de wettelijke opdracht om onze inwoners met een beperking te ondersteunen in hun zelfredzaamheid en participatie. Wij hebben de ambitie iedereen zo goed mogelijk mee te laten doen in de samenleving. Zoveel mogelijk op eigen kracht, waar nodig met ondersteuning van het sociaal netwerk, algemene voorzieningen of maatwerkvoorzieningen. Een maatwerkvoorziening is afgestemd op iemands individuele situatie. Daarvoor wordt een uitgebreid onderzoek uitgevoerd naar iemands persoonlijke situatie. Bijvoorbeeld vervoer of een traplift. Bij een algemene voorziening is dit niet het geval.

We bieden jeugdhulp waar een jeugdige of zijn ouders dit nodig hebben bij problemen met het opgroeien, de zelfredzaamheid of maatschappelijk participatie. In Groningen willen we:

- De opvoedkracht van ouders en de zelfredzaamheid van jeugdigen versterken zodat ze eventuele problemen zoveel mogelijk binnen het eigen netwerk zelf kunnen oplossen;
- Dat jeugdigen zoveel mogelijk in hun eigen omgeving opgroeien en deelnemen aan het gewone leven. Ondersteuning bieden we in de natuurlijke omgeving. Hiertoe transformeren we het jeugdstelsel;
- Als er (tijdelijk) hulp van buiten nodig is, dat de betrokken jeugdigen en betrokken ouders/opvoeders de begeleiding en ondersteuning krijgen die nodig is. En dat ze daar tevreden over zijn;
- Streven naar het inzetten van minder intensieve specialistische jeugdhulp en het voorkomen van terugval.

De school is een plek om problemen vroeg te signaleren. Gemeenten en schoolbesturen hebben daarbij een eigen verantwoordelijkheid. Gezamenlijk gaan we uit van: één kind, één gezin, één plan, één regisseur en één integrale benadering op het gebied van gezondheidszorg, onderwijs, maatschappelijke ondersteuning en werk & inkomen. Daarom werken we samen op lokale, regionale en provinciale

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

schaal. Wij hebben de jongerenaanpak ingezet om de integrale werkwijze jeugdhulp, onderwijs en arbeidsmarkt te realiseren. De pilot School als Wijk is in 2016 geborgd door middel van de inzet van het voortgezet onderwijs (VO) WIJ-team. We organiseren frequente overleggen tussen de contactpersonen onderwijs en de WIJ-teams om de samenwerking te bevorderen.

Binnen de Jongeren aanpak speelt de Taskforce Jongeren een centrale rol. De Taskforce biedt onder andere een escalatiemodel voor professionals die met kwetsbare jongeren werken en is bevoegd om oplossingen voor een jongere te forceren als professionals er niet uitkomen. Onderdeel hiervan is ook het (snel) aanpassen van uitvoeringsbeleid als jongeren als neveneffect van dit beleid in de knel raken. Wij beschrijven deze aanpak en wat we hiervoor in 2017 gaan doen in [beleidsveld 3.2.3 Passend onderwijs](#)

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal inwoners dat gebruik maakt van de volgende maatwerkvoorzieningen Wmo:				
• Individuele ondersteuning (inclusief algemene voorzieningen huishoudelijke hulp)	-	5.704	-	-
• Groepsgerichte ondersteuning	-	1.490	-	-
• Kortdurend verblijf	-	111	-	-
• Beschermd wonen	-	1.339	-	-
• Vervoer- en woonvoorzieningen	-	8.797	-	-
Tevredenheid inwoners over maatwerkvoorzieningen Wmo	-	-	-	>2016
% ingediende klachten over maatwerkvoorzieningen Wmo	-	-	-	<2016
Tevredenheid van jeugdige en ouder/voogd over de ondersteuning	-	-	-	-
Aantal jeugdigen, ouders en voogden dat opnieuw gebruik maakt van maatwerkvoorzieningen jeugdhulp	-	-	-	-
Aantal ingediende klachten over maatwerkvoorzieningen jeugdhulp	-	-	-	-

Hoe staan we ervoor?

Met ingang van 2016 zijn de raamovereenkomsten voor de individuele (met daaraan gekoppeld de algemene voorziening huishoudelijke hulp) en groepsgerichte ondersteuning, kortdurend verblijf en beschermd wonen van kracht. Deze overeenkomsten lopen tot en met 31 december 2017.

Per 2016 is de eerdere zware huishoudelijke hulp (HH2) geïntegreerd met de voormalige lichte individuele (AWBZ) begeleiding tot de voorziening lichte individuele ondersteuning. De lichte huishoudelijke hulp (HH1) is per 2016 een algemene voorziening. In principe dragen inwoners de kosten van een algemene voorziening zelf. Inwoners met een inkomen tot 130% sociaal minimum kunnen een financiële tegemoetkoming krijgen van de gemeente. De tegemoetkoming dekt niet alle kosten van de algemene voorziening. Voor inwoners resteert een tariefbijdrage in de kosten. Als de tariefbijdrage niet op te brengen is voor mensen kunnen ze een beroep doen op de individuele bijzondere bijstand. Voor inwoners die meer ondersteuning nodig hebben blijft een maatwerkvoorziening mogelijk.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Tot slot hebben wij in 2016 de aanbesteding van het doelgroepenvervoer (leerlingenvervoer, Wmo-vervoer en WSW-vervoer) met de overige Groningse en Drentse gemeenten en de provincies Groningen en Drenthe voorbereid.

In 2016 hebben we de jeugdhulp gezamenlijk met 22 andere gemeenten aanbesteed. Hiermee zijn alle vormen van jeugdhulp op basis van financiële solidariteit ingekocht. Hiermee hebben we de continuïteit en de beschikbaarheid van de gewenste voorzieningen gewaarborgd. Een deel van de ingekochte ambulante jeugdhulp zetten we in vanuit de WIJ-teams. Hiermee kunnen de WIJ-teams jeugdigen dichtbij huis ondersteunen en eventueel kort behandelen. De gespecialiseerde jeugdhulp wordt ingezet via verwijzingen van WIJ-teams en huisartsen.

Wat willen we bereiken in 2017?

Rekening houdend met de looptijd van de raamovereenkomsten voor de individuele (met daaraan gekoppeld de algemene voorziening huishoudelijke hulp) en groepsgerichte ondersteuning, kortdurend verblijf en beschermd wonen gaan wij deze voorzieningen in 2017 opnieuw aanbesteden voor de periode vanaf 2018. Daarnaast besteden wij in 2017 het doelgroepenvervoer aan voor de periode vanaf 2018. Het doelgroepenvervoer omvat het leerlingenvervoer, Wmo-vervoer en het WSW-vervoer.

We zetten in 2017 verder in op een aantal belangrijke transformatieopgaven die gericht zijn op de kwalitatieve vernieuwing van het jeugdstelsel gericht op het (waar mogelijk) verminderen van de intramurale zorg en substitutie van zwaardere intensieve zorgvormen door meer ondersteuning en zorg dichtbij, opdat kinderen zoveel mogelijk in hun eigen omgeving opgroeien en deelname aan het gewone leven. Dit zijn meerjarige opgaven die gemonitord worden.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Bieden van algemene - en maatwerkvoorzieningen (huishoudelijke hulp, individuele ondersteuning (licht, middel en zwaar), groepsgerichte ondersteuning (dagbesteding), kortdurend verblijf, beschermd wonen, woonvoorzieningen en vervoer);
- Bieden van jeugdhulpvormen (ambulante jeugdhulp, ambulante specialistische jeugdhulp, vormen van specialistische Jeugdhulp verblijf (in- en exclusief behandeling), pleegzorg, uitvoering van rechtelijke maatregelen, integrale trajecten en specialistische jeugdhulp voor weinig voorkomende problemen);
- Continueren van de transformatieopgaven voor de jeugdhulp in samenwerking met de jeugdhulpaanbieders en jeugdigen en ouders. We zetten bij de inkoop jeugdhulp extra in op de samenhang.

4.2.3 Interventies Veilig opgroeien

Ouders hebben in de opvoeding de eerste verantwoordelijkheid. Maar ook familieleden, leerkrachten, vrienden, burens en sportbegeleiders spelen een rol. Samen zorgen ze voor 'opvoedkracht'. Waar nodig en mogelijk bieden we ondersteuning. Dat doen we zo vroeg mogelijk waarbij het gezin en de jeugdige in het dagelijks leven centraal staan.

Hierbij werken wij aan preventie door zowel vroeg signalering te bevorderen als voorwaarden te creëren die bijdragen aan een positieve leefomgeving.

Daar waar onveilige situaties toch ontstaan plegen wij effectieve interventies in het kader van onze aanpak Kindermishandeling. Met ingang van 1 januari 2015 is met de transformatie van de jeugdhulp de verantwoordelijkheid voor de aanpak van kindermishandeling volledig op gemeentelijk niveau neergelegd. In onze stad heeft deze aanpak hoge prioriteit, want alle kinderen hebben recht op een

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

veilige leefomgeving. Tevens merken we hierbij op dat kindermishandeling hoge maatschappelijke kosten met zich meebrengt, want slachtoffers doen een groter beroep op gezondheidszorg en hulpverlening en lopen een sterk verhoogd risico om later opnieuw slachtoffer of pleger te worden van huiselijk geweld. We willen met onze interventies de veiligheid voor kinderen borgen en kindermishandeling aanpakken. Wij stellen in 2017 een bedrag ter hoogte van € 300.000 beschikbaar voor deze aanpak.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal meldingen bij Veilig Thuis kindermishandeling	-	376	-	> 400
Aantal hermeldingen bij Veilig Thuis kindermishandeling	-	-	-	-
Aantal op de wachtlijst Veilig Thuis	-	-	-	10
Aantal beschermingsonderzoeken door de Raad voor de Kinderbescherming in het kader van kindermishandeling	141	151	-	< 150

Hoe staan we ervoor?

De signalering en aanpak van kindermishandeling vindt grotendeels plaats op wijkniveau, in de WIJ-teams. Daarnaast faciliteren we met ingang van 1 januari 2015 samen met de andere Groninger gemeenten Veilig Thuis Groningen, het regionale advies- en meldpunt voor kindermishandeling en huiselijk geweld. Veilig Thuis Groningen had in eerste instantie een negatieve, maar in tweede instantie een positieve beoordeling van de inspectie. In 2016 heeft Veilig Thuis verbeterplan uitgevoerd en hiervoor hebben de Groninger gemeenten extra middelen ter beschikking gesteld. Daarnaast hebben we, mede op basis van het Actieplan Gezinnen met Geringe Sociale Redzaamheid, het afgelopen jaar geïnvesteerd in de deskundigheidsbevordering van de WIJ-teams rond signalering en aanpak van kindermishandeling.

Tenslotte hebben we ons aangesloten bij de landelijke Monitor Kindermishandeling van het Nederlands Jeugdinstituut. Hiermee krijgen we meer inzicht in de resultaten van ons beleid en kunnen we ons beleid ook vergelijken met dat van andere gemeenten.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen ervoor zorgen dat alle kinderen groeien op in een veilige leefomgeving. Daarvoor gaan we in 2017 de signalering en melding van kindermishandeling bevorderen en zorg dragen voor een effectieve aanpak wanneer kindermishandeling is geconstateerd.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Borging van de Meldcode kindermishandeling/huiselijk geweld en de Kindcheck binnen de gemeente, het primair onderwijs en maatschappelijke organisaties (sport, sociaal-cultureel, vrijwilligersorganisaties);
- Uitvoeren actieplan Gezinnen met geringe sociale redzaamheid;
- Aanstellen aandachtsfunctionaris huiselijk geweld en kindermishandeling binnen de gemeente;
- Implementeren van de "10 van Noord" (de basis voor een goed preventief beleid tegen kindermishandeling in het Noorden) in de regio Groningen als onderdeel van de afspraken met de Landelijke Taskforce Kindermishandeling;
- Faciliteren Veilig Thuis, inclusief Verbeterplan. Een belangrijk onderdeel van het verbeterplan is de samenwerking lokale teams (in Groningen de WIJ-teams);

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Versterken van de samenwerking tussen de zorg en het gedwongen kader op basis van het landelijk samenwerkingsprotocol Veilig Thuis, politie en openbaar ministerie.

4.2.4 Beschermd wonen, opvang en huiselijk geweld

We willen in Groningen voorkomen dat asielzoekers en vluchtelingen zonder voorzieningen op straat belanden. Op grond van gerechtelijke uitspraken bieden we sobere opvang aan uitgeprocedeerde vreemdelingen de zogenoemde bed-bad-broodvoorziening. Daarnaast hebben we de verantwoordelijkheid om kwetsbare inwoners, zoals dak- en thuislozen, verslaafden en ex-gedetineerden, zo kort als mogelijk en zolang als nodig, onderdak en begeleiding te bieden. De voorzieningen Beschermd wonen en Opvang zijn noodzakelijk voor de opvang van inwoners in crisissituaties en inwoners die vanwege psychiatrische aandoening of psychosociale problematiek aangewezen zijn op een niet (geheel) zelfstandige woonvoorziening.

Ook richten we ons op het voorkomen en bestrijden van huiselijk geweld. Hieronder verstaan we (ex-)partner-, ouderen- en kindermishandeling. We willen geweld in afhankelijkheidsrelaties zoveel mogelijk voorkomen en duurzaam beëindigen en als het zich voordoet adequaat optreden en opvang bieden.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal mensen in bed-bad-broodvoorziening	-	115	191	230
Aantal mensen dat gebruik maakt van de opvang	-	791	< 800	< 800
Aantal mensen dat duurzaam rehabiliteert met een eigen woonplek c.q. woonadres	-	-	-	50
Aantal mensen en het percentage dat korter dan 3 maanden verblijft in de opvang	-	-	-	50
Aantal mensen dat gebruik maakt de voorziening Beschermd wonen	-	1.438	-	-
Aantal meldingen van huiselijk geweld bij Veilig Thuis	888	817	> 900	> 900
Aantal huisverboden	45	61	>40	>40
Aantal betrokken kinderen bij huisverboden	43	87	>40	>40
Aantal casussen intensief casemanagement bij Veilig Thuis	-	-	> 10	> 50
Aantal vrouwen in de opvang	257	188	< 200	< 200
Aantal kinderen in de vrouwenopvang	217	209	<250	<250
% bezetting vrouwenopvang	99%	95%	> 90%	> 90%

Hoe staan we ervoor?

Sinds maart 2015 bieden we op grond van gerechtelijke uitspraken sobere opvang voor uitgeprocedeerde vreemdeling, de zogenoemde bed-bad-broodvoorziening. Volgens de bestaande afspraken vergoedt de rijksoverheid de kosten van opvang van deze groep uitgeprocedeerde vreemdelingen. Deze afspraak geldt tot er een bestuursakkoord tussen rijksoverheid en gemeenten is gesloten over de opvang van uitgeprocedeerde vreemdelingen.

Sinds 1 januari 2015 zijn gemeenten, naast opvang, ook verantwoordelijk voor beschermd wonen. De activiteiten hangen sterk met elkaar samen. De aanpak in relatie tot transformatie en vernieuwing van Beschermd wonen en Opvang voert de centrumgemeente Groningen samen met de regio vanaf 2016 integraal uit met een op programmatisch werken gerichte methodiek.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

De gezamenlijke Groninger gemeenten hebben in 2014 een nieuwe regiovisie Huiselijk Geweld en Kindermishandeling vastgesteld, waarin we met alle ketenpartners afspraken hebben gemaakt over de bestrijding van huiselijk geweld en kindermishandeling. Daarbij ligt het accent op het verbeteren van de systeemgerichte aanpak (met name bij complexe en chronische geweldsituaties), de samenwerking tussen zorgpartners en het justitiële kader en de samenwerking tussen Veilig Thuis en het lokale veld (basisteams). Partners zijn onder meer Kopland, Veilig Thuis Groningen, de politie, het maatschappelijk werk, de reclassering, het Veiligheidshuis en de Ambulante Forensische Psychiatrie Noord-Nederland.

De capaciteit van de vrouwenopvang benutten we maximaal. In 2014 maakte de rijksoverheid een nieuw model voor verdeling van de rijkssubsidies dat vanaf 2015 in fasen wordt ingevoerd. Voor Groningen betekent dit een forse verlaging van het budget en daardoor minder opvangplekken. We proberen dit (deels) op te vangen door de hulpverlening meer zonder vaste plek vorm te geven, waarbij we gebruik maken van het eigen sociale netwerk. De Vrouwenopvang heeft plannen om te verhuizen naar een nieuwe locatie, waar wonen en zorg meer gescheiden wordt en vrouwen (en hun kinderen) meer privacy hebben.

Wat willen we bereiken in 2017?

Onverkort streven wij ernaar te voorkomen dat mensen zonder voorzieningen op straat belanden. Dit doen we door:

- Meer oplossen in de eigen regio of omgeving: Het is belangrijk dat de problematiek van mensen zoveel mogelijk in de eigen omgeving wordt aangepakt door gebruik te maken van het eigen netwerk en de aanwezige voorzieningen;
- Meer aandacht voor preventie: Lokale sociale teams in gemeenten hebben zicht op inwoners met (complexe) problemen en bieden in een vroeg stadium ondersteuning op dreigende uitval te voorkomen;
- Betere scheiding van taken centrumgemeente en de stadse taken: De centrumgemeente verdwijnt over enkele jaren. Steeds meer taken worden belegd bij individuele gemeenten zelf, dit geldt ook voor de gemeente Groningen;
- Vergroting samenhang en samenwerking in cluster van gemeenten met partners uit het veld met als doel ontschotting en vergroting effectiviteit in de ondersteuning van de cliënt: In de regio Groningen geven wij reeds intensief vorm aan deze samenwerking, waarbij er sprake is van een gebundelde aanpak van Beschermd wonen en Opvang.;
- Vergroting deelname aan de maatschappij van cliënten Beschermd wonen en Opvang: Het is belangrijk dat mensen zoveel mogelijk zelfredzaam zijn en regie hebben over het eigen leven. Zodra mensen in staat zijn om (weer) zelfstandig inhoud en vorm te geven aan het (eigen) leven dan zijn vervolgstappen, zoals vormen van zelfstandige huisvesting, hierin ontzettend belangrijk;
- Verbetering aanpak voor complexe en chronische huiselijk geweldsituaties: in 2016 zijn we hiervoor gestart met het project 'intensief casemanagement'. Dit project is ondergebracht bij Veilig Thuis; hierbij zal gedurende 1 jaar een casemanager intensief, samen met alle betrokkenen, een systeemgerichte aanpak organiseren en volgen. Deze aanpak willen we in 2017-2018 doorontwikkelen naar een multidisciplinaire aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Bieden sobere opvang aan mensen zonder rechtmatig verblijf en het ondersteunen van hen in het verhelderen van een realistisch toekomstperspectief;
- Hanteren van de zelfredzaamheidsmatrix: Iedere organisatie die door de gemeente wordt gesubsidieerd hanteert de zelfredzaamheidsmatrix;
- Klant meer regie geven en netwerk versterken;
- Uit- en doorstroom naar zelfstandige woonruimte bevorderen;

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Actieve preventie en signalering van dreigende problematiek;
- Actualiseren van een integrale (centrale) toegang;
- Uitvoering geven aan het project intensief casemanagement en de doorontwikkeling van de multidisciplinaire aanpak huiselijk geweld en kindermishandeling voor vrouwenopvang;
- Doorontwikkeling van Veilig Thuis en de samenwerking met het lokale veld.

4.2.5 Vluchtelingen en asielzoekers

Wij nemen onze verantwoordelijkheid bij het huisvesten, integreren en participeren van asielzoekers en statushouders. Gezamenlijk concentreren we ons op een versnelling waarbij we de inspanningen voor asielzoekers en vluchtelingen eerst en voornamelijk richten op huisvesting. Voor de vergunninghouders richten we ons vervolgens op taalverwerving, opleiding, participatie, werk en gezondheid. We intensiveren de maatschappelijke begeleiding van deze groep vergunninghouders, met specifieke aandacht waarbij we actief zoeken naar het 'verborgen talent' van individuen. Hiermee willen we voorkomen dat deze nieuwkomers langdurig aan de maatschappelijke zijlijn komen te staan. Alles is erop gericht om een snelle verbinding tot stand te brengen tussen asielzoeker, vergunninghouder en de Groningse samenleving.

Door de toename van het aantal statushouders neemt de druk op een aantal gebieden toe. Binnen Groningen is gekozen om de komende twee jaar te werken middels een actieplan, waarbij naast de eigen gemeentelijke taken, ook een betere samenwerking en gecoördineerde aanpak met al onze partners in de stad en regio aan de orde zijn.

We willen in Groningen voorkomen dat asielzoekers en vluchtelingen zonder voorzieningen op straat belanden, met criminaliteit in aanraking komen of een gevaar voor de volksgezondheid vormen en we willen dat deze kwetsbare nieuwkomers in onze stad toekomstperspectief hebben, dan wel op respectvolle wijze toewerken naar een toekomstperspectief in het land van herkomst.

Sinds 2015 is er een toenemende groei van het aantal vluchtelingen in Europa en tevens Groningen merkbaar. In november 2015 heeft dit geleid tot een Bestuursakkoord Verhoogde Instroom Vluchtelingen. Aansluitend zijn in april 2016 de (financiële) uitwerkingsafspraken vast gelegd in het Uitvoeringsakkoord Verhoogde Instroom. Vanuit de rijksoverheid zijn er structurele en incidentele gelden beschikbaar gesteld. In Groningen is in 2015 ingestemd met de komst van een noodopvang. Hiervoor realiseren wij een asielzoekerscentrum aan de Energieweg voor de duur van 10 jaar. Gelijktijdig onderzoeken we de mogelijkheden voor een tweede asielzoekerscentrum aan de Ulgersmaweg.

Om het gehele proces goed te kunnen monitoren en daar waar nodig input voor versnelling te geven, hebben wij in oktober 2015 het programma Vluchtelingen, Asielzoekers en Statushouders (VAS) ingericht. De activiteiten van dit programma vallen binnen [Programma 1: Werk en inkomen](#), [Programma 3: Onderwijs](#) en [Programma 8: Wonen](#).

Over de opvang van vluchtelingen zonder verblijfsvergunning is nog altijd veel discussie. Waar het rijksbeleid -in onze ogen- te kort schiet, ondersteunen we particuliere initiatieven die hulp bieden aan (uitgeprocedeerde) vreemdelingen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal gehuiste vergunninghouders	152	304	500	-
Aantal personen in noodopvang (exclusief personen in bed-bad-brood voorziening)	30	29	25	20
Aantal gezinnen waaraan kindersteun is verstrekt	10	4	0	0
Aantal ex-alleenstaande minderjarige vreemdelingen (AMV) met leefgeld	30	25	22	20

Hoe staan we ervoor?

De taakstelling huisvesting vergunninghouders is de afgelopen periode, als gevolg van de verhoogde toestroom van vluchtelingen, sterk toegenomen. In samenspraak met corporaties zoeken we naar manieren om aan de verhoogde taakstelling te blijven voldoen. Vergunninghouders die aan de gemeente Groningen zijn toegewezen, krijgen maatschappelijke begeleiding van Humanitas. Een nieuw onderdeel van de maatschappelijke begeleiding is een kennismaking met kernwaarden van de Nederlandse samenleving en het ondertekenen van de participatieverklaring.

Asielzoekers die rechtmatig in Nederland verblijven maar niet in aanmerking komen voor opvang door de rijksoverheid, bieden wij materiële ondersteuning via het fonds Knelpunten noodopvang. Er zijn ook mensen die niet rechtmatig in Nederland verblijven maar wel actief meewerken aan het verkrijgen van (reis)documenten. Ook zij komen voor ondersteuning in aanmerking. Het fonds Knelpunten noodopvang gebruiken we eveneens om de eigen bijdrage te vergoeden van medicatie voor onverzekerbare vreemdelingen. Via het fonds Kindersteun bieden wij ondersteuning aan kinderen van mensen die niet rechtmatig in Nederland verblijven. We verwachten dat we in 2017 geen ondersteuning meer hoeven te bieden vanuit het fonds Kindersteun doordat alle betrokkenen hetzij rechtmatig verblijf hebben gekregen, dan wel opvang van het Rijk hebben.

Wij subsidiëren Vluchtelingenwerk Noord-Nederland voor het bieden van maatschappelijke- en juridische ondersteuning aan ex-Alleenstaande Minderjarige Vreemdelingen (ex-AMV's). Die ondersteuning is bedoeld voor het verkrijgen van een verblijfsstatus in Nederland of, als dat geen mogelijkheid is het realiseren van terugkeer naar het land van herkomst. Ex-AMV's die actief meewerken aan het krijgen van een helder toekomstperspectief komen tevens in aanmerking voor materiële ondersteuning in de vorm van leefgeld.

Sinds 2009 voert de GGD de publieke gezondheid asielzoekers uit. Het Centraal Orgaan Asielzoekers (COA) betaalt de GGD voor de uitvoering van taken in de opvanglocaties op het gebied van jeugdgezondheidszorg, infectiebestrijding, technische hygiëne zorg, collectieve gezondheidsbevordering, individuele preventie SOA en HIV, seksuele en reproductieve gezondheid en de coördinatie lokale afstemming in de zorgketen. Net als voor alle inwoners van de stad voert de GGD ook voor vergunninghouders haar publieke gezondheidszaken uit, maar nu voor rekening van de gemeente. Omdat vergunninghouders vanwege grotere gezondheidsrisico's een grotere zorgvraag hebben, is een grotere inzet nodig, waarmee extra kosten gemoeid zijn.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat willen we bereiken in 2017?

Ook in 2017 willen we voldoen aan de taakstelling voor de huisvesting van vergunninghouders en zetten we in op integratie en participatie. De GGD wil alle kinderen tot 18 jaar van asielzoekers en vergunninghouders goed in beeld te hebben, jeugdgezondheidszorg aanbieden en bij bedreigingen van de gezondheid of ontwikkeling de juiste ondersteuning en zorg inschakelen. Voor alle asielzoekers en vergunninghouders geldt dat de GGD vanuit haar taken publieke gezondheid deze doelgroep zo goed mogelijk wil bereiken om de gezondheidsrisico's zo veel mogelijk te beperken. Samenwerking met alle partners op het gebied van zorg, welzijn zijn essentieel om tijdig passende zorg te bieden.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Huisvesten van vergunninghouders in samenwerking met het Centraal Orgaan Asielzoekers en de woningcorporaties;
- We bieden praktische hulp en maatschappelijke begeleiding aan vergunninghouders die in de gemeente Groningen komen te wonen;
- We bieden sobere opvang aan mensen zonder rechtmatig verblijf ondersteunen hen in het verhelderen van een realistisch toekomstperspectief;
- We bieden juridische- en materiële ondersteuning aan uitgeprocdeerde vreemdelingen;
- De GGD zet extra capaciteit in voor de publieke gezondheid van asielzoekers en vergunninghouders gericht op jeugdgezondheidszorg, vroegsignalering, gezondheidsbevordering, leefstijl (overgewicht, bewegen, middelengebruik, seksuele gezondheid en versterken van gezondheidsvaardigheden).

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Welzijn, gezondheid en zorg							
Nr	Omschrijving	Rekening	Actuele begroting	Primitieve begroting			
		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lasten							
04.1	Sociaal klimaat	56.663	59.096	56.865	57.161	57.477	57.585
04.2	Passende ondersteuning en zorg	187.781	183.813	192.064	189.553	188.390	187.414
	Totaal	244.443	242.909	248.929	246.714	245.867	244.999
Baten							
04.1	Sociaal klimaat	-28.895	-29.354	-31.240	-33.790	-33.090	-32.490
04.2	Passende ondersteuning en zorg	-18.038	-13.138	-13.769	-13.369	-13.169	-13.169
	Totaal	-46.933	-42.492	-45.009	-47.159	-46.259	-45.659
	Geraamd resultaat voor bestemming	197.510	200.417	203.920	199.555	199.608	199.340
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	1630.000	4.813	6.139	2.970	3.151	4.832
	Totaal onttrekkingen	1.893	1.692	5.869	1.719	1.719	1.714
	Geraamd resultaat na bestemming	197.247	203.538	204.190	200.806	201.040	202.458

Overzicht continuerend extra beleid voorgaande jaren

Continuerend extra beleid voorgaande jaren					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
04.1	VSD, programmakosten	600	600	600	
04.1	VSD, daling macrobudget	250			
04.1	VSD, toegang jeugd		700		
04.1	Verhogen reserve VSD	1.350			

Zie [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting continuerend extra beleid.

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
04.1	Halveren taakstelling MKBA		1.000	1.000	1.000
04.1	Niet realiseren verlaging uitgaven door uitvoer MKBA	2.000			
04.2	Verbeterplan Veilig thuis Groningen	178	178	178	178
04.2	Campusdiep	120	120	60	
04.2	Aanpak kindermishandeling	300			
04	Tekort sociaal domein	2.359	3.117	2.161	1.082
04	Aanvullen reserve VSD	2.000	500	500	2.000

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Integrale financiële toelichtingen

4.1 Sociaal klimaat	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 1,7 miljoen	€ 1,9 miljoen	€ 3,6 miljoen

Overheveling budgetten naar deelprogramma Passende ondersteuning en zorg (€ 2,5 miljoen)

Door een nieuwe indeling van programma 4 verplaatsen wij baten naar deelprogramma 4.2: Passende ondersteuning en zorg. Het gaat om de innovatiemiddelen voor de uitvoering van de Wet maatschappelijke opvang (Wmo) en Jeugdzorg van € 2,2 miljoen en de middelen voor Wmo-begeleiding € 308.000.

Toename van middelen Sociaal klimaat (€ -1,3 miljoen)

Als gevolg van verschuivingen over deelprogramma's staat hier € 1,1 miljoen die wij net als in 2016 voor Wijken voor Jeugd inzetten. Daarnaast zetten wij € 100.000 extra in voor mantelzorg binnen de Wmo en is er € 100.000 extra beschikbaar vanuit het gemeentefonds voor Gezond in de Stad (GIDS).

Overhead (€ 2,7 miljoen)

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een voordeel van € 2,7 miljoen.

Intensiveringsmiddelen coalitieakkoord (€ -1 miljoen)

We hebben in de periode 2015-2018 in totaal € 1 miljoen beschikbaar gesteld aan intensiveringsmiddelen. Deze middelen brengen we in 2017 rechtstreeks in mindering op de uitgaven voor Wmo begeleiding waardoor binnen dit deelprogramma lagere inkomsten onder de baten zijn verantwoord. Binnen het deelprogramma 4.2 Passende ondersteuning en zorg dalen door deze overheveling de lasten.

Vergoeding werkzaamheden gemeenschappelijke regeling PG&Z (€ 200.000)

In 2017 stijgt de vergoeding voor de werkzaamheden die wij verrichten voor de gemeenschappelijke regeling Publieke Gezondheid & Zorg met € 200.000 als gevolg van loon- en prijsontwikkelingen.

Overige afwijkingen (€ 500.000)

Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van € 500.000.

4.2 Passende ondersteuning en zorg	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -9 miljoen	€ 4,8 miljoen	€ -4,2 miljoen

Huishoudelijke Hulp Toeslag (HHT) (€ -2,1 miljoen)

In 2015 en 2016 heeft de rijksoverheid incidenteel extra middelen in de vorm van een toeslag beschikbaar gesteld voor huishoudelijke hulp. Deze middelen vervallen in 2017.

Wmo begeleiding (€ -800.000)

Voor 2017 heeft de rijksoverheid de uitkering voor de Wmo begeleiding verlaagd waardoor voor zorg € 3,3 miljoen minder beschikbaar is dan in 2016. Wij stellen voor om in 2017 € 250.000 uit de Wmo begeleidingsmiddelen in te zetten voor MEE-cliëntbegeleiding. Daarnaast maken de extra beleidsmiddelen vernieuwing sociaal domein uit 2016 geen deel meer uit van de begroting 2017. Van de rijksoverheid ontvangen wij, per 2017 structureel € 484.000 ter compensatie van het vervallen van de HHT-regeling. Wij stellen voor deze middelen structureel in te zetten voor de zwaardere vormen van huishoudelijke hulp binnen Wmo begeleiding. Vanuit deelprogramma 4.1 Sociaal Klimaat willen wij enkele budgetten ten opzichte van 2016 verplaatsen. Een bedrag van € 308.000 omdat deze specifieke Wmo taken niet langer uit het gemeentelijk budget hoeven te worden bekostigd. De intensiveringsmiddelen van € 1 miljoen worden in 2017 in tegenstelling tot 2016 ingezet voor Wmo begeleiding. Daarnaast leidt de inzet van innovatie middelen in 2017 slechts Wmo begeleiding. Wij stellen voor deze middelen in 2017 in te zetten voor Wmo begeleiding.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Beschermd wonen (€ 2,6 miljoen)

Als gevolg van de stijging van het rijksbudget Beschermd Wonen stijgen de uitgaven Beschermd wonen met € 5,2 miljoen. We verwachten op basis van de actuele ontwikkelingen dat deze geraamde uitgaven niet volledig gerealiseerd worden. Het aandeel van het verwachte voordelig resultaat op Beschermd wonen van de gemeente Groningen bedraagt € 2,6 miljoen.

Jeugdzorg in natura en PGB (€ -2,5 miljoen)

In 2016 waren de middelen (€ 3,2 miljoen) voor de algemene voorziening voor Jeugd in de WIJ-teams ondergebracht. In 2017 geldt er volledige solidariteit met de regio voor de inkoop van Jeugdzorg. Vandaar dat deze middelen weer toegevoegd zijn aan het zorgbudget. De WIJ-teams kunnen dan de inzet voor algemene voorziening Jeugd declareren bij de RIGG die verantwoordelijk is voor de inkoop van Jeugdzorg in de regio. Daarnaast stellen wij voor het budget voor innovatie Jeugd van € 1,1 miljoen toe te voegen aan het zorgbudget Jeugd. In 2016 was dit innovatiebudget in programma 4.1 verantwoord. Tenslotte heeft de rijksoverheid het budget Jeugdzorg verlaagd met € 1,8 miljoen.

WIJ-teams (€ 1,8 miljoen)

Zoals bij Jeugdzorg in natura en PGB is aangeven, zijn de middelen voor de algemene voorziening van € 3,3 miljoen niet meer gebudgetteerd bij de WIJ-teams, maar bij de regio. Daarnaast hebben wij voor de verdere ontwikkeling en implementatie van de WIJ-teams tijdelijk personeel aangesteld. Het gaat hieronder mee om projectleiders, projectondersteuners, WMO-consulenten en medewerkers casusregie Jeugd en Toegang. Daarnaast stellen wij ook voor om huisvesting en ICT-faciliteiten voor een deel door te berekenen aan tenderpartijen. Hierdoor stijgen de lasten met € 1,8 miljoen.

Reserve VSD (€ 200.000)

In 2016 hebben wij € 800.000 toegevoegd aan de reserve VSD. In 2017 stellen wij voor om € 3,4 miljoen aan de reserve VSD toe te voegen. Daarnaast stellen wij voor om in 2017 € 4,2 miljoen aan de reserve VSD te onttrekken om de uitgaven stijging Wmo begeleiding te kunnen opvangen in 2017. In 2016 onttrokken we € 1,35 miljoen aan de reserve VSD om de uitgavenstijging voor Wmo begeleiding op te vangen.

Decentralisatie-uitkering Maatschappelijke Opvang en Vrouwenopvang (€ 211.000)

Omdat wij van de rijksoverheid een lagere uitkering voor Maatschappelijke- en Vrouwenopvang (MOVO) ontvangen stellen wij voor om onze lasten evenredig te verlagen.

Extra beleid (€ -2,7 miljoen)

In de begroting 2017 stellen wij voor om € 2,1 miljoen extra beleidsmiddelen in te zetten voor de nog niet te realiseren transformatie waardoor de uitgaven Wmo begeleiding hoger uitvallen. Daarnaast zetten we voor de aanpak van kindermishandeling (€ 300.000), Campusdiep (€ 120.000) en Veilig Thuis (€ 200.000) extra beleidsmiddelen in.

Overhead (€ 250.000)

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een voordeel van € 250.000

Overige afwijkingen (€ -100.000)

Overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van € 100.000.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiële risico's

Naam risico	Risico's sociaal domein
Programma 4	Welzijn, gezondheidszorg en Vernieuwing sociaal domein
Omschrijving	<p>Wij hebben omvangrijke bezuinigingen op de zorgkosten ingeboekt als gevolg van de decentralisaties die in 2015 naar de gemeente zijn overgekomen. In het Beleidsplan en het Uitvoeringsplan Vernieuwing Sociaal Domein hebben we de richting aangegeven hoe we deze rijksbezuinigingen structureel willen opvangen. Wij kampen daarbij nog steeds met onzekerheden, omdat zorgaanbieders nog steeds in een ontwikkel/groefase van dit veranderende sociaal domein zitten en ook wijzelf nog deels in opbouw zijn om optimaal uitvoering te geven aan deze extra taken. Naarmate wij meer gegevens ontvangen over werkelijk verleende zorg door zorgaanbieders en de daarbij behorende kosten, kunnen wij steeds secuurder een beeld schetsen van de werkelijke financiële impact van deze decentralisaties en de risico's die onze gemeente daarbij loopt.</p> <p>Het risico sociaal domein onderscheiden wij in een risico op zorggebruik, een risico op de transformatie van dure naar goedkopere zorg en een risico huisvesting van de WIJ-teams.</p> <p>Het risico op zorggebruik houdt in dat onzeker is in hoeverre afgegeven indicaties daadwerkelijk worden besteed. Het benodigde zorgbudget voor Wmo begeleiding in de begroting is berekend op basis van de actuele indicatiewaarde en de verzilveringspercentages tot en met augustus 2016. De omvang van het risico ramen we op € 3,1 miljoen (kans * effect).</p> <p>Het risico op transformatie houdt in dat het onzeker is dat de geraamde besparing van dure naar goedkopere zorg daadwerkelijk gerealiseerd wordt. De getroffen maatregelen om deze transformatie te realiseren betreffen o.m. de organisatie van de toegang via de WIJ-teams, herindicaties en investeringen in innovatie. Of en in welke mate deze maatregelen het beoogde transformatie-effect opleveren, moet in de praktijk blijken. Het risico dat hieraan verbonden is bedraagt € 0,9 miljoen (kans * effect). Voor de jaren 2018 en 2019 € 2,8 miljoen en voor 2020 € 3,2 miljoen.</p> <p>Voor de huisvesting WIJ-teams zijn en worden door SSC-Vastgoed huurcontracten afgesloten voor 5 jaar. Daarnaast doen wij investeringen in eigen panden met een afschrijvingstermijn van gemiddeld 12,5 jaar. Met het oog op de huidige discussie over de toekomst van de WIJ-teams en de locaties na 2017, betekent dit een risico van maximaal € 0,25 miljoen (kans * effect).</p> <p>De risicobedragen van de genoemde onderdelen (zorggebruik, transformatie en huisvesting WIJ) zijn tot stand gekomen door voor verschillende bandbreedtes te bepalen wat de kans is dat het risico binnen de betreffende bandbreedte valt. Omdat daarbij al rekening wordt gehouden met de kans dat het risico binnen bepaalde bandbreedtes valt, wordt de uitkomst volledig meegenomen bij het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen. Het totale structurele risico VSD komt daarmee voor 2017 op € 4,2 miljoen (kans * effect). In de jaren daarna neemt het risico toe door toename van het risico bij de transformatie.</p> <p>Bij de jaarrekening 2015 was het risico VSD nog € 16,3 miljoen. De daling is veroorzaakt door het verlagen van het risico op inkoop 2017 als gevolg van de geactualiseerde indicatiewaarde in combinatie met de geëxtrapoleerde verzilveringspercentages op basis van werkelijk ontvangen en betaalde facturen. Daarnaast zorgt de inzet van extra beleidsmiddelen voor beperking van het risico. Het risico loopt na 2017 op doordat de transformatie-opgave toeneemt. We zullen na 2017 in staat zijn een betere risico-inschatting te maken omdat we meer inzicht hebben in het zorggebruik en de substitutie die plaatsvindt.</p>
Risicobedrag 2017	€ 4,2 miljoen

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Kans 2017	100%.
Risicobedrag 2018	€ 6,1 miljoen
Kans 2018	100%.
Risicobedrag 2019	€ 6,1 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 6,5 miljoen
Kans 2020	100%.
Structureel/Incident eel	Structureel
1e signaleringsmoment	Maart 2014
Actie	Eind 2016 is er een stadsbrede dekking van WIJ-teams. Binnen deze teams moet de omslag plaatsvinden van 'hulpverleners' naar 'ondersteunen en faciliteren'. Voor zowel het zorggebruik- als transformatie risico geldt dat naarmate meer informatie beschikbaar is en we het beter kunnen monitoren het zorggebruik en transformatie effect nauwkeuriger in de begroting kunnen ramen. Hiermee zal het begrotingsrisico verminderd kunnen worden. Wat betreft het risico huisvesting WIJ-teams geldt dat zolang het huidige beleid ten aanzien van huisvesting WIJ-teams wordt voortgezet zal het risico zich niet voordoen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Programma 5: Sport en bewegen

'Iedereen in beweging', dat is het motto van onze sportvisie. Sport en bewegen is goed voor iedereen. Het is een middel om gezond te blijven en deel te nemen aan de maatschappij. Sport en spel is van groot belang voor de ontwikkeling van kinderen. We bieden kinderen de kans hun sportieve talenten te ontdekken en (verder) te ontwikkelen.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

Groningen wil een stad zijn waar:

- Jong en oud kunnen sporten;
- Iedereen wordt gestimuleerd om sportief te bewegen en zijn of haar sportieve talent te ontwikkelen.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

- [Meerjarenprogramma Sport en Bewegen 2016-2020, april 2016](#)
- [Regeling garantstellingen leningen breedtesport, april 2016](#)
- [De bewegende stad, inspiratienota, januari 2014](#)
- [Sportaccommodatiebeleid, najaar 2013](#)
- [Drie punten plan sport, informatie en discussie, juli 2013](#)
- [Bewegen voor kinderen: slim, fit en gezond, juni 2013](#)
- [Talent voor Topsport, april 2013](#)
- [Sportmonitor 2010, februari 2012](#)
- [Meer ruimte voor sport en bewegen, sportvisie 2010-220, september 2009](#)

Relevante ontwikkelingen

We gaan in 2017 een deel van het Meerjarenprogramma Sport en Bewegen 2016-2020 uitvoeren, volgens de vijf uitvoeringsstrategieën:

- Faciliteren van verenigingen;
- Jeugd in Beweging;
- Ruim baan voor talent;
- Sportieve ruimte openbaar en openbare ruimte sportief;
- Sport verbindt.

We gaan samen met het Waarborgfonds voor de sport garant staan voor leningen die sportverenigingen aangaan voor verbouw en nieuwbouw van hun clubaccommodaties.

In oktober 2016 is het Mulierrapport verschenen. Dit vierjaarlijkse onderzoek geeft inzicht in de huidige en toekomstige knelpunten op accommodatiegebied. Een deel van de knelpunten kunnen we oplossen met bestaand geld. Het investeringsfonds sport biedt mogelijkheden in 2017 extra te investeren in onze eigen sportaccommodaties en mee te investeren in initiatieven van derden.

We ontwikkelen Bslim door naar Bslim 3.0: We breiden het aantal scholen uit waar twee uur bewegingsonderwijs door vakleerkrachten wordt gegeven. We versterken de verbinding topsport-

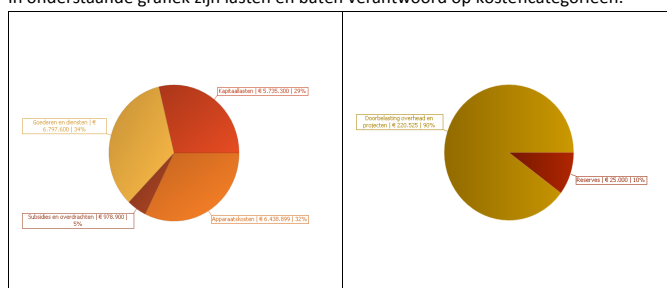
Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

breedtesport, leggen uitdagende sportieve speelplekken aan en verbinden sport en bewegen met de sociale wijkstructuur.

Deelprogramma 5.1: Sportieve infrastructuur en faciliteren verenigingen

We willen optimale voorwaarden creëren voor sporten en bewegen. Daarvoor zijn goede en voldoende sportaccommodaties nodig. Met uitdagende en actieve sportverenigingen. Daarnaast besteden we aandacht aan sporten en bewegen ook buiten verenigingsverband, in de openbare ruimte en in de directe leefomgeving. Met dit deelprogramma voeren we de volgende strategieën van het Meerjarenprogramma uit: faciliteren van verenigingen, sport verbindt en sportieve ruimte openbaar/openbare ruimte sportief.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Klanttevredenheid besturen van verenigingen en scholen over de sportaccommodaties	7	7	-	7

5.1.1 Faciliteren verenigingen: accommodaties

We zetten in op voldoende, kwalitatieve, over de stad verspreide, betaalbare sportaccommodaties. We zorgen dat sporten betaalbaar blijft via ons tarievenstelsel. We hebben gymlokalen, sporthallen, sportvelden, zwembaden, een atletiekbaan en een ijsbaan.

We meten elk jaar de klanttevredenheid van de individuele gebruikers van de zwembaden en het sportcentrum Karding. De gebruikers van de sportparken bevragen we elke drie jaar, net als de gebruikers van de sporthallen (2015, 2018,...) en gymlokalen (2016, 2019, ...).

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal bezoekers Karding (ijs)	130.000	120.000	120.000	120.000
Aantal bezoekers zwembaden (inclusief Karding)	490.000	480.000	480.000	480.000
Klanttevredenheid individuele gebruikers zwembaden en Karding	7	7	7	7

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Klanttevredenheid gebruikers sportparken	7	-	-	7
Klanttevredenheid gebruikers sporthallen	-	7	-	-
Klanttevredenheid gebruikers gymlokalen	-	-	7	-
Bezettingsgraad gymlokalen	-	-	-	51%
Bezettingsgraad sporthallen	-	-	-	55%

Hoe staan we ervoor?

De kwaliteit van de accommodaties is voldoende tot goed. De gebruikers zijn tevreden over de dienstverlening, maar minder over onderhoud en hygiëne. Er zijn enkele knelpunten in de beschikbare capaciteit van sporthallen en sommige sportparken. Het Mulierrapport 2016 heeft dit in beeld gebracht.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen minimaal een 7 scoren bij de klanttevredenheidsonderzoeken. In 2017 worden alle sportaccommodaties online verhuurd. In goed overleg met de Sportkoepel willen we komen tot een gelijk speelveld voor de buitensporten. Dat houdt in dat we voor elke vereniging duidelijkheid hebben over eigendom en lasten en baten. Waar mogelijk gaan we de kosten van bijvoorbeeld gas, elektriciteit en onroerendzaakbelasting in rekening brengen en specifieke onkosten vergoeden.

We gaan in 2017 de mogelijkheid uitbreiden om online accommodaties te huren. In 2017 zal het cofinancieringsfonds volop in werking zijn. Daarmee kunnen we extra investeren in sportaccommodaties, bovenop het geld dat er is voor regulier onderhoud en vervanging. Het fonds biedt ook de mogelijkheid een aanvullende bijdrage te geven voor particuliere initiatieven. Dit bevordert het initiatief van sportverenigingen.

Op grond van de nieuwe regeling Garantstelling leningen breedtesport (2016) gaan we samen met de stichting Waarborgfonds voor de sport garant staan als een vereniging bij een bank een lening wil afsluiten voor verbouw of nieuwbouw van club- of kleedaccommodatie. De bouw van sportcentrum Europapark zal in 2017 beginnen. Samen met het Noorderpoortcollege bouwen we een sporthal met een topsportaccommodatie voor turnen en buitensportvoorzieningen. Bij sportpark Corpus Den Hoorn start de bouw van het Topsportzorgcentrum. FC Groningen is opdrachtgever.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Het cofinancieringsfonds gebruiken om extra te investeren in onze accommodaties en bij te dragen aan investeringen door sportverenigingen;
- Afspraken maken met verenigingen over co-creatie en zelfwerkzaamheid;
- Garant staan voor leningen die verenigingen aangaan voor de (ver)bouw van club- of kleedaccommodatie;
- Eigendomsituaties op de sportparken in beeld brengen; voor verenigingen die dat willen, creëren we de mogelijkheid van Recht van Opstal op het clubgebouw;
- Creëren van een gelijk speelveld op de sportparken;
- Uitvoeren van het investering- en onderhoudsprogramma 2017;
- Pilot online verhuren uitbreiden tot alle sportaccommodaties;
- Mogelijkheid onderzoeken van verlaging van de lasten door het nemen van duurzaamheidsmaatregelen, onder andere door de verlichting op de sportparken te vervangen door led-verlichting.

5.1.2 Faciliteren verenigingen: samenwerking en vitaliteit

Groningen telt 315 sportverenigingen die ongeveer 70 verschillende sporten aanbieden. Behalve voor het sporten zelf zijn de sportverenigingen ook van grote sociale betekenis. We scheppen de

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

voorwaarden voor goed functionerende verenigingen. Dat doen we in overleg met de sportkoepel, waarin een groot deel van de verenigingen zich heeft verenigd.

We bieden accommodaties tegen een betaalbaar tarief. Dit is geregeld in de exploitatie van Sport050 (toegestaan exploitatietekort). We stimuleren sportverenigingen om zich open te stellen voor een breed publiek. Verder helpen we de verenigingen om samenwerking te zoeken met elkaar en met de buurt, school of zorginstelling. Twee strategieën uit het Meerjarenprogramma komen hier samen: faciliteren verenigingen en sport verbindt.

De voortgang van dit beleidsveld wordt gemeten aan de hand van de onderstaande indicatoren. In het kader van het meerjarenprogramma Sport gaan we in 2017 deze indicator voor het eerst meten. In de begroting 2018 nemen we hiervan de resultaten op.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
% Stadjes dat zegt lid te zijn van een sportvereniging of sportschool	-	-	-	25 tot 30 %

Hoe staan we ervoor?

De kracht van verenigingen zit in het zelf organiserend vermogen. Daarvoor is het belangrijk dat een vereniging vitaal is: mensen sporten er graag, organisatorisch en financieel is de vereniging gezond en er zijn voldoende vrijwilligers.

Een deel van de verenigingen heeft moeite met het vinden en behouden van voldoende vrijwilligers. Daardoor concentreren ze zich op hun kerntaak: het aanbieden van sport voor hun eigen leden. Er zijn echter ook verenigingen die wel vitaal zijn en de samenwerking zoeken met buurt, school of andere partijen. Deze verenigingen willen we daarin faciliteren. In 2016 hebben we op sportpark Kardingse een begin gemaakt met de verbinding tussen de sportverenigingen en de wijk (WIJ-team Beijum).

Wat willen we bereiken in 2017?

Op en rond een aantal sportparken zal in 2017 de samenwerking tussen verenigingen verbeterd zijn, zullen verenigingen hun vleugels uitslaan naar de wijk en zal er verbinding zijn met de Wij-team. De dienstverlening door de gemeente is verbeterd: verenigingen krijgen een vaste contactpersoon bij Sport050. Door inzet van participatiebanen zal de druk op de vrijwilligers bij een aantal verenigingen verminderen. Het aanbod van verenigingsondersteuning door het Huis voor de Sport zal beter afgestemd zijn op de vraag van de verenigingen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Aanstellen vaste contactpersonen aanstellen voor de verenigingen;
- Opnieuw formuleren van het aanbod van verenigingsondersteuning door het Huis voor de Sport;
- Promoten vrijwilligerswerk in de sport en bevorderen de inzet van participatiebanen;
- Bevorderen op en rond de sportparken Kardingse en West End/Vinkhuizen de samenwerking met de wijk: sport en beweegactiviteiten die niet alleen open staan voor verenigingsleden, maar voor alle wijkbewoners.

5.1.3 Sportieve ruimte openbaar en openbare ruimte sportief

Sporten en bewegen gebeurt ook buiten verenigingsverband en in de openbare ruimte, in de directe leefomgeving en in recreatiegebieden. We willen de openbare ruimte aantrekkelijker maken om in te sporten en te bewegen. Vooral voor kinderen en voor volwassenen. Met uitnodigende plekken en uitdagende routes in parken, straten, op pleinen en op en langs het water. We vergroten de mogelijkheden voor openbaar gebruik van sportparken. Het Paterswoldsemeer is voor de stad een

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

belangrijk recreatiegebied. Daarom nemen we met de gemeenten Haren en Tynaarlo deel in de gemeenschappelijke regeling Meerschop Paterswolde.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal vernieuwde speelplekken	-	-	3	3
Aantal openbaar gemaakte sportparken	-	-	-	2
% inwoners van 18 jaar en ouder dat tevreden is over de speelmogelijkheden in de buurt	-	70%	70%	70%

Hoe staan we ervoor?

De openbare ruimte wordt steeds meer gebruikt als plek voor sporten en bewegen. In de nota De Bewegende Stad hebben we aangegeven dat we de openbare ruimte zo willen inrichten dat deze meer uitdaagt tot bewegen en dat we de afgesloten sportparken een meer open karakter willen geven. Dit doen we in overleg met de wijken. In 2016 hebben we hiermee een begin gemaakt. Er zijn nieuwe speelplekken aangelegd in De Hunze, aan de Oosterkade en op het Ciboga-terrein.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen in overleg met de verenigingen en de omliggende wijken de sportparken Corpus Den Hoorn en West End/Vinkhuizen meer open maken door plannen te ontwikkelen voor doorgaande fietsroutes over de parken. De ombouw van de Zuidelijke ringweg biedt mogelijkheden om het geplande 'Zuiderplantsoen' aan te leggen. Bij de uitwerking van het ontwerp zijn een sportieve inrichting en fiets- en looproutes belangrijke elementen. De plannen voor sportpark Europapark en de Oosterhamrikzone zijn tot stand gekomen samen met de gebruikers en de wijken. In het ontwerp van sportpark Europapark willen we samen met de gebruikers sportvoorzieningen opnemen die zowel voor verenigingen als voor de recreatiesport geschikt zijn

Wat gaan we hiervoor doen?

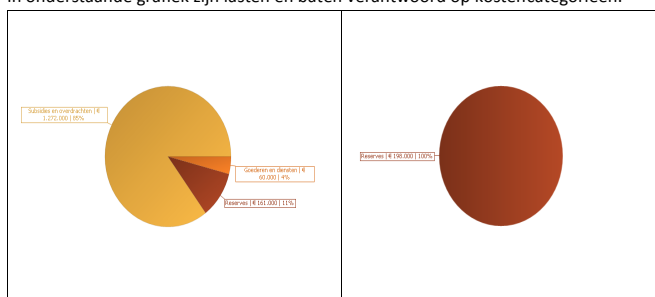
-   Planontwikkeling deksels Zuidelijke ringweg/Zuiderplantsoen: sportieve inrichting, speelplekken en fiets/wandelroutes;
-   Planontwikkeling Oosterhamrikzone: sportieve inrichting, speelplekken en fiets/wandelroutes;
- Planontwikkeling Europapark;
-   Planontwikkeling open sportpark Corpus Den Hoorn en WestEnd/vinkhuizen, met doorgaande fietsroutes.

Deelprogramma 5.2: Jeugd in Beweging en Ruim Baan voor Talent

We willen dat kinderen voldoende mogelijkheden hebben om te sporten en brengen bij jonge Stadgers een breed scala van sporten onder de aandacht. Daarnaast zetten we sporten en bewegen in als middel voor de gezonde ontwikkeling van Stadgers en een actieve deelname aan de maatschappij. Dat doen we samen met de sportverenigingen, scholen en welzijnsorganisaties. We willen dat talentvolle sporters zich in Groningen kunnen ontwikkelen. Hiervoor bieden we hen, samen met scholen en sportbonden, extra faciliteiten.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

De voortgang van dit beleidsveld wordt gemeten aan de hand van de onderstaande indicatoren. In het kader van het meerjarenprogramma Sport gaan we in 2017 deze indicator voor het eerst meten. In de begroting 2018 nemen we hiervan de resultaten op.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
% jongeren < 18 jaar dat aan sport/ lichaamsbeweging doet	-	-	-	65 tot 70 %
% Stadgers ≥ 18 jaar dat aan sport/ lichaamsbeweging doet	-	-	-	60 tot 65 %

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke effectindicator(en)	2013	2014	2015	2016
% niet-sporters	-	48,4%	-	-

5.2.1 Jeugd in beweging

Met Jeugd in beweging bundelen we onze activiteiten die de deelname aan sport stimuleren. We hebben hierbij de meeste aandacht voor de jeugd tot 15 jaar, omdat een sportieve basis de kans vergroot op een leven lang plezier in sport en bewegen. Het is ook de basis voor een gezonde leefstijl, een gezonde sociale ontwikkeling en betere schoolprestaties.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% bewoners 18 jaar en ouder dat zegt één keer per week of vaker te sporten	58%	59%	60%	60-65%
% jongeren (groepen 2 en 4 voortgezet onderwijs) dat voldoet aan de Nederlandse norm gezond bewegen	63%	64%	65%	65-70%
Aantal vakdocenten voor sport en beweging in het onderwijs	-	13,3 fte	15 fte	16 fte
Aantal kinderen dat gebruik maakt van het jeugdsportfonds	748	1.039	1.050	1.200 tot 1.400
% kinderen groep 6 met zwemdiploma	-	-	-	90% - 100%

Hoe staan we ervoor?

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Bslim is sinds 2006 het succesvolle programma voor een actieve en gezonde leefstijl. Via de scholen en samen met sportverenigingen bieden we sport en bewegen aan in acht wijken. We maken hiervoor gebruik van combinatiefunctionarissen die naast sport en bewegen ook aandacht hebben voor cultuur ('Urban House') en talentontwikkeling. Onderdeel van Bslim zijn de schoolsportverenigingen: samenwerkingsverbanden tussen meerdere scholen en sportverenigingen in een Bslim-wijk. Kinderen kunnen na schooltijd kennismaken met sport en eventueel lid worden van een sportvereniging. Sinds 2013 werken we binnen Bslim op steeds meer scholen alleen met vakleerkrachten. Kinderen krijgen twee keer per week les van een vakdocent en er is minimaal één uur per week buitenschools sportaanbod. Dit doen we inmiddels op 18 van de 37 basisscholen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen Bslim doorontwikkelen naar Bslim3.0. In alle Bslim wijken komt een schoolsportclub, zodat de overgang naar een sportvereniging makkelijker wordt. Programma's van scholen in een wijk worden beter op elkaar afgestemd, waardoor vakleerkrachten doelgerichter les kunnen geven. Sporten zal niet meer per definitie in een gymlokaal plaatsvinden, het kan ook buiten in het park of op één van de uitdagende speelplekken. Vakleerkrachten houden de beweegontwikkeling van kinderen bij. Met het programma Groningen Fit bevorderen we een gezonde leefstijl onder jongeren en hun ouders.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Ontwikkelen samenhangend sport- en beweegaanbod per wijk;
- Vastleggen motorische ontwikkeling van kinderen;
- Uitbreiden aantal en bereik van de schoolsportclubs;
- Doorzetten Sporthopper, waardoor kinderen kennis kunnen maken met verschillende sporten.

5.2.2 Ruim baan voor talent

Topsport en breedtesport horen bij elkaar en versterken elkaar. Topsport is ook citymarketing en heeft betekenis voor de economie. Hierbij valt te denken aan de verkoop van sportkleding en –materialen. Ook komen veel deelnemers en toeschouwers bij evenementen terug. In Groningen hebben we kennis en opleidingen op het gebied van topsport en talentontwikkeling (Rijksuniversiteit, Hanzehogeschool, Middelbaar Beroeps Onderwijs). Door de jeugdige bevolkingssamenstelling zijn er veel talentvolle sporters.

We willen Groningen een City of Talent laten zijn, ook voor de sport. We willen dat zeer talentvolle sporters zich in Groningen verder kunnen ontwikkelen. Hiervoor bieden we ze, samen met scholen en sportbonden, extra faciliteiten.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal ondersteunde RTC's	5	6	7	7
Aantal ondersteunde topsport- talentevenementen	5	6	6	5
% talenten dat doorstroomt naar een hogere status		-	4%	4%
Aantal topsporttalenten dat vanuit een RTC doorstroomt naar een hoger niveau	-	-	-	-

Hoe staan we ervoor?

Sinds 2014 ligt het accent van ons topsportbeleid op het stimuleren van talenten. We ondersteunen Regionale Trainingscentra (RTC's) van zeven sporten: basketbal, roeien, volleybal, atletiek, schaatsen,

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

waterpolo en korfbal. Dit doen we door ze voorrang te geven in onze accommodaties, door ze te subsidiëren in de huur van accommodaties en door de inzet combinatiefunctionarissen als trainer. Veel kinderen die trainen bij een RTC zitten op een topsporttalentschool: een school voor voortgezet onderwijs, waar ze extra faciliteiten krijgen (flexibel rooster, spreiding eindexamen). We willen dat talentvolle sporters kunnen excelleren in hun eigen stad. Dat kan elk jaar bij het Holland Nordic Basketball Tournament, de Vier mijl en op het Schaakfestival Groningen. Topsportevenementen subsidiëren we alleen uit het sportbudget als het gaat om een evenement waar ook voor talenten uit de regio met een (inter)nationale status.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen dat talentvolle sporters zich in Groningen verder kunnen ontwikkelen. De samenwerking en kennisuitwisseling tussen topsportclubs, kennisinstellingen en gemeente is verbeterd. We willen een beter beeld krijgen van de breedtesportverenigingen met ambities op het gebied van talentontwikkeling en de kennis van de Regionale Trainingscentra (RTC's) aan deze verenigingen ten goede laten komen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Subsidiëren RTC's in de huur van accommodaties en geven ze voorrang bij het in gebruik geven;
- Subsidiëren topsporttalentevenementen;
- Uitreiken sportstimuleringsprijs en sportpenningen;
- Versterken verbinding top- en breedtesport door kennisuitwisseling en clinics van RTC's bij breedtesportverenigingen die ambities hebben op gebied van talentontwikkeling;
- Versterken van de samenwerking tussen topsportclubs, kennisinstellingen, gemeente en andere partijen in de gesprekstafel Centrum van sporttalent.

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Sport en bewegen		Rekening	Actuele begroting 2016	Primitieve begroting			
Nr	Omschrijving			2015	2017	2018	2019
Lasten							
05.1	Sportieve infrastructuur	20.635	21.077	19.884	19.998	20.113	20.246
05.2	Deelname aan sport	7.081	1.332	1.292	1.292	1.292	1.292
	Totaal	27.716	22.409	21.176	21.290	21.405	21.538
Baten							
05.1	Sportieve infrastructuur	-7.124	-6.945	-6.685	-6.685	-6.683	-6.682
05.2	Deelname aan sport	-40	-40	0	0	0	0
	Totaal	-7.164	-6.985	-6.685	-6.685	-6.683	-6.682
	Geraamd resultaat voor bestemming	20.552	15.424	14.491	14.605	14.722	14.857
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	120.000	135	161	187	213	239
	Totaal onttrekkingen	5.866	223	223	223	223	223
	Geraamd resultaat na bestemming	14.806	15.336	14.429	14.569	14.712	14.873

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
05.1	Verhoging Energiebelasting	70	70	70	70

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Integrale financiële toelichtingen

5.1 Sportieve infrastructuur en faciliteren verenigingen	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 1,2 miljoen	€- 260.000	€ 935.000
Overhead (€ 870.000)			
Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een voordeel van € 870.000.			
Besparingen Sport (€ 395.000)			
We stellen voor om de inzet van personeel bij Sport050 (€ 40.000) te verlagen, de investeringssubsidie voor clubgebouwen af te schaffen (€ 50.000), de externe inhuur (€ 60.000) te beperken, de kunstgrasvelden 1 jaar later te vervangen (€ 80.000), het meerjarig onderhoudsbudget te korten (€ 65.000) en het tarief voor recreatief schaatsen met 10% te verhogen (€ 40.000). Tevens gaan we ervan uit dat de invoering van het "level playingfield" € 60.000 oplevert. Deze laatste maatregel gaat over gelijke lasten en vergoedingen voor verenigingen die gebruik maken van de sportparken. Hiermee lossen we de nog door te voeren besparingen op privaatrechtelijke tarieven van € 125.000 en het ontstane tekort op de tariefinkomsten van € 270.000 op.			
Intensiveringsmiddelen Sport en bewegen (€ -300.000)			
Voor het thema Bewegen hebben we jaarlijks € 300.000 gereserveerd om de sportieve inrichting van de openbare ruimte te stimuleren. Dit budget van € 300.000 is in de begroting 2016 verantwoord op het deelprogramma College en Raad (beleidsveld Concernstelposten). In deze begroting nemen we dit budget structureel op binnen dit deelprogramma.			
Energiebelasting (€ -70.000)			
Vanwege een stijging van de energiebelasting stellen we voor om € 70.000 toe te voegen aan het energiebudget.			
Overige afwijkingen (€ 40.000)			
Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van € 40.000.			

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiële risico's

Naam risico	Wijziging in btw-regelgeving en sport
Programma	Sport en bewegen
Omschrijving	Het Rijk is van plan het Sportbesluit aan te passen. Een van de aanpassingen is waarschijnlijk de btw-vrijstelling op (oude) investeringen en onderhoud van (sport)accommodaties. We lopen een structureel risico van € 1,4 miljoen en een incidenteel risico van € 1,5 miljoen in verband met de btw op (oude) investeringen. Omdat het Rijk nog een wetsvoorstel moet indienen gaan we ervan uit dat het risico zich voordoet vanaf 2018.
Risicobedrag 2017	0
Kans 2017	0%
Risicobedrag 2018	€ 1,4 miljoen en € 1,5 miljoen
Kans 2018	50%
Risicobedrag 2019	€ 1,4 miljoen
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	€ 1,4 miljoen
Kans 2020	50%
Structureel/Incidenteel	
I	Structureel
1e signaleringsmoment	2014 VGR 2 en Begroting 2015
Actie	We hebben de financiële gevolgen aangeleverd bij het VNG. VNG en VSG pleiten er nog steeds voor om af te zien van de voorgenomen wetswijziging. We volgen de ontwikkelingen op rijksniveau.

Naam risico	Bedrijfsrisico werkmaatschappij Sport & Recreatie (WSR)
Programma	Sport en bewegen
Omschrijving	De werkmaatschappij Sport & Recreatie (WSR) van de gemeente kent een afhankelijkheid van de economische conjunctuur en het weer. Wij houden rekening met een specifiek bedrijfsrisico ter hoogte van ca. 10% van de tarief-gerelateerde omzet. Die omzet is circa € 5,6 miljoen.
Risicobedrag 2017	€ 560.000
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 560.000
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	€ 560.000
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	€ 560.000
Kans 2020	25%
Structureel/Incidenteel	
I	Structureel
1e signaleringsmoment	
Actie	Het blijvend stimuleren van het gebruik van de voorzieningen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Programma 6: Cultuur

De Groningse culturele infrastructuur is oorspronkelijk, divers en van hoge kwaliteit. We willen bijdragen aan een goed geïnformeerde stedelijke samenleving en een levendig cultureel klimaat, waarin het voor iedereen prettig is om te wonen, werken, studeren, verblijven en ondernemen. Hierbij spelen ook evenementen een belangrijke rol.

We hebben zes richtinggevende strategieën in ons cultuurbeleid:

- Ruim baan voor talent;
- Een sterke basis en ruimte voor vernieuwing;
- Nieuwe verbindingen leggen;
- Een leven lang cultuur;
- Samenleven met cultuur;
- Overal cultuur.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat Groningen een stad is:

- Met een kwalitatief hoogstaand, vernieuwend en gevarieerd cultureel klimaat;
- Met een culturaanbod voor jong en oud, voor mensen uit alle lagen van de bevolking;
- Die mensen in staat stelt en actief stimuleert om zelf cultureel actief te zijn.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

- Cultuurnota 2017-2020
- [Kadernota Cultuur 2017-2020 Cultuurstad Groningen. City of talent \(2015\)](#)
- [Nota strategisch evenementenbeleid \(2014\)](#)
- [Cultuurnota 2013-2016: Cultuurstad Groningen. Tegen de stroom in \(2012\)](#)
- [Bibliotheekvisie 2011 - 2016](#)
- [Omroepnota Mediabeleid 2016 - 2019](#)
- [Popvisie No Guts No Glory \(2011\)](#)
- [Forumvisie \(2011\)](#)

Relevante ontwikkelingen

In 2017 beginnen we met de uitvoering van de nieuwe cultuurnota 2017-2020. Deze bespreken we met de gemeenteraad in november 2016. Hierin formuleren we ook de nieuwe indicatoren voor de begroting 2018. In de cultuurnota staat de nadere uitwerking van onze activiteiten. Daarnaast treedt in 2017 het nieuwe museum- en bibliotheekbeleid in werking. We werken verder samen met de Noordelijke overheden in ons cultuur-convenant 'We the North', waarin we gezamenlijke ambities en plannen hebben vastgelegd op het gebied van kunst en cultuur in Groningen, Friesland en Drenthe.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Bijdrage(n) verbonden partijen

MartiniPlaza BV	
Relevante beleidsinformatie	<p>Onderhoud gebouw (1) Het urgent onderhoud waarvan € 6,6 miljoen beschikbaar is gesteld, eindigt rond de zomer 2017. Voor de tweede helft van 2017 is onderhoud vastgesteld voor een bedrag van € 915.000. Dat is reeds voor de zomervakantie aangegeven ten behoeve van de gemeentebegroting 2017.</p> <p>Onderhoud gebouw (2) De plannen voor het verdere onderhoud en aanpassing van het gebouw en de omgeving voor de periode 2018-2020 worden momenteel nader uitgewerkt. Deze zullen naar verwachting in oktober aan het college kunnen worden aangeboden, en in december aan de gemeenteraad.</p> <p>Definitieve rechtsvorm Het vervolgonderzoek naar de definitieve rechtsvorm voor MartiniPlaza (BV, stichting dan wel projectstructuur) is in gang gezet. De uitkomsten daarvan zullen naar verwachting in het voorjaar 2017 worden aangeboden ter besluitvorming.</p> <p>Eigenaarschap vastgoed Het vervolgonderzoek naar wie de eigenaar moet worden van het vastgoed is in gang gezet. De uitkomsten daarvan zullen zoveel mogelijk in samenhang met het onderzoek naar de rechtsvorm in het voorjaar 2017 worden aangeboden.</p> <p>Begroting MartiniPlaza 2017 Deze begroting wordt in oktober vastgesteld in de aandeelhoudersvergadering. Daarover kan op dit moment nog niets worden gezegd.</p>
Beleidsrisico	<p>Het belangrijkste beleidsrisico voor 2017 is de vaststelling van het benodigde onderhoud voor de periode t/m 2020 en van het budget daarvoor. Indien besluitvorming uitblijft, dan vervalt het gebouw in steeds meer achterstallig onderhoud, en kan het niet meer de functie vervullen waarvoor het is bedoeld: de business ondersteunen en faciliteren. De toekomst van MartiniPlaza wordt daarmee onzeker.</p> <p>Het tweede risico is het risico dat kan ontstaan indien het vastgoed wordt overgedragen aan de gemeente Groningen en daarbij geen adequate en sluitende afspraken kunnen worden gemaakt over het onderhoud nu en in de komende tien jaar. Indien de dan nieuwe eigenaar van het gebouw (de gemeente) niet kan of wil voldoen aan de eisen die de markt aan het gebouw stelt, komt ook de toekomst van MartiniPlaza rechtstreeks in gevaar.</p>
Groninger Archieven	
Relevante beleidsinformatie	<p>De functie van de archieven verschuift naar een brede publieksinstelling met als doel om de geschiedenis van stad en provincie onder de aandacht te brengen. Hiermee wordt de verbinding gelegd tussen het onderzoek dat in de archieven wordt gedaan en de groeiende belangstelling in regionale geschiedenis.</p> <p>Digitalisering blijft de komende jaren de rode draad voor de Groninger Archieven. Het accent wordt gelegd op de groei van digitale toegankelijkheid en digitale dienstverlening. Tot 1 januari 2021 wordt toegewerkt naar een te raadplegen collectie onderverdeeld in een fysiek en digitaal deel, met voor beide een eigen depot en eigen publieks-toegankelijkheid.</p>
Beleidsrisico	<p>De Groninger Archieven zijn voor de opbrengsten voor het grootste deel afhankelijk van de bijdragen van de gemeente en het Rijk. Bezuinigingen van deze partijen kan invloed hebben op de opbrengsten en het realiseren van de beleidsdoelen.</p>

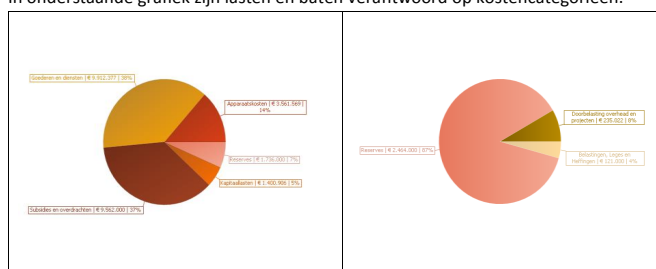
Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Deelprogramma 6.1: Culturele infrastructuur

Met dit deelprogramma willen we optimale voorwaarden creëren voor cultuur. We werken samen met de culturele instellingen om samen de culturele diversiteit en kwaliteit in Groningen te versterken. De volgende vier strategieën dragen bij aan het versterken van onze culturele infrastructuur.

- Ruim baan voor talent;
- Een sterke basis en ruimte voor vernieuwing;
- Nieuwe verbindingen leggen;
- Overal cultuur.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Positie gemeente Groningen in Atlas voor Gemeenten	4	-	Top 5	Top 5
Aantal instellingen dat onder verscherpt toezicht is gesteld	-	-	-	-

6.1.1 Ruim baan voor talent

Met haar kennis- en cultuurinstellingen, hoogopgeleide bevolking en instroom van jong (internationaal) creatief talent is Groningen een 'City of Talent'. Wij willen ons de komende cultuurnotaperiode profileren als dé culturele 'City of Talent' van Nederland. We blijven werken om het inspirerende klimaat van de stad te behouden en jong talent de kans te bieden zich hier te ontwikkelen. We bouwen verder aan waar we goed in zijn.

Hoe staan we ervoor?

Met Ruim baan voor talent richten we ons op scouting en begeleiding van talent voorafgaand aan het kunstvakonderwijs. VRIJDAG biedt een scala aan opleidingsmogelijkheden. Het Haydn Jeugd Strijkorkest De Noorderlingen, Urban House en het Poëziepaleis focussen op talentontwikkeling als voorloper aan de kunstvakopleidingen. Eurosonic biedt Europees talent een podium en presenteert de oogst van het jaar met European Border Breakers Awards (EBBA's). Noorderslag presenteert Nederlands talent en reikt de Popprijs uit voor bewezen talent.

Voor de BIS-gezelschappen, Noord Nederlands Orkest (NNO), Noord Nederlands Toneel (NNT) en Het Houten Huis, is talentontwikkeling een primaire opdracht: zij bereiden toptalent voor op een positie als (inter)nationaal toonaangevende maker. Club Guy&Roni rekruteert jaarlijks nieuw talent van landelijke dansacademies en aanverwante disciplines zoals theater en muziek, voor hun Poetic Disasters Club, het talentprogramma van Club Guy&Roni.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat willen we bereiken in 2017?

- We willen broedplaatsen creëren en ondersteunen waar nieuw talent en nieuwe kunstvormen kunnen worden ontwikkeld, en talent en innovatie kunnen worden getoond;
- We zetten talent in als ambassadeur voor de stad;
- We willen het unieke karakter van ons cultuuraanbod benutten door in te zetten op een nieuw stadsbreed talentenprogramma.

Wat gaan we hiervoor doen?

- We stimuleren broedplaatsen door het beschikbaar stellen van panden aan de creatieve industrie. In 2017 komen we met een aanvullende notitie waarin we dit verder uitwerken;
- We ondersteunen Station Noord 2.0 in Noordelijk verband;
- We gaan met de cultuurpijlers in gesprek over een gezamenlijke opdracht voor (interdisciplinaire) talentontwikkeling;
- We bieden stipendia aan voor jong talent: het Hendrik de Vriesstipendium voor literatuur en beeldende kunst, het Andrea Elkenbracht Fonds voor klassieke en moderne muziek, het George Verbergstipendium voor beeldende kunst en benoemen een stadsdichter en een kinderdichter;
- We starten met een nieuw stipendium dat aansluit bij onze strategie 'samenleven met cultuur';
- De organisatie van de verkiezingen en de begeleiding van de stadsdichter brengen wij in de komende cultuurperiode onder bij de Stichting Literaire Activiteiten Groningen (SLAG). Het Poëziepaleis blijft voor ons de verkiezing van de kinderdichter van Groningen organiseren;
- We stellen € 100.000 extra beschikbaar voor ons stadsbrede talentontwikkelingsprogramma.

6.1.2 Een sterke basis en ruimte vernieuwing

Het grote en diverse culturele aanbod is een van de grote pijlers onder de aantrekkingskracht en economische vitaliteit van de stad Groningen. Deze diversiteit heeft een keerzijde. Het is kostbaar om overeind te houden. Hierdoor is er de afgelopen jaren maar beperkt financiële ruimte geweest voor vernieuwing. We willen flexibele ruimte in ons cultuurbudget om onze strategische doelen te behalen. Dit laten we niet ten koste gaan van de instellingen die al jarenlang bij dragen aan het unieke culturele klimaat in onze stad.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
% subsidieaanvragen afgehandeld binnen de daarvoor gestelde termijn (100%)	100%	100%	100%	100%
% benutting van de beschikbare budgetten voor cultuurprojecten	100%	100%	100%	100%

Hoe staan we ervoor?

De afgelopen jaren is er beperkt ruimte geweest voor vernieuwing. Dit is wel noodzakelijk is voor onze positie als 'city of talent'.

Wat willen we bereiken in 2017?

- We willen meer flexibele ruimte in ons cultuurbudget. Zo kunnen we beter aansluiten bij ontwikkelingen die zich voordoen, bijvoorbeeld op het gebied van stadsontwikkeling of de vernieuwing van het sociaal domein;
- We willen 'Groninger cultuurpijlers' aanwijzen en stellen hiervoor extra budget beschikbaar. We bedoelen daarmee de instellingen die de basis zijn van ons cultuuraanbod en ons cultuurprofiel.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

We vragen de Cultuurpijlers kleinere instellingen te ondersteunen en het initiatief te nemen tot (meer)samenwerking;

- We willen ingaan op de vraag om meer inhoudelijke monitoring.

Wat gaan we hiervoor doen?

- We versterken de basis samen met onze 'cultuurpijlers' en stellen hier € 75.000 extra voor beschikbaar. De provincie vult dit aan met € 400.000. Bovendien dragen we met het pijlerbudget bij aan de gewenste extra cofinanciering van de landelijke cultuursubsidies;
- We creëren ruimte voor vernieuwing door het continueren van het co-financieringsfonds voor projecten die bijdragen aan de realisering van onze strategieën;
- We willen ruimte geven aan nieuwe instellingen met inspirerende nieuwe activiteiten of projecten. Voor hen is het nog te vroeg om al een structurele bijdrage uit de cultuurnota te ontvangen. We stellen budget beschikbaar voor plannen van deze instellingen;
- We verbeteren de inhoudelijke monitoring van de door ons gesubsidieerde instellingen.

6.1.3 Nieuwe verbindingen leggen

We vinden dat het aangaan van verbindingen de kracht van cultuurstad Groningen is. De Kunstraad constateert dat hierin stappen worden gezet. Instellingen gaan samenwerken aan met andere (maatschappelijke) partners om een interessanter aanbod te bieden. We willen kunst en cultuur meer verbinden met de maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkelingen in onze stad. Voor deze verbindingen zoeken we de samenwerking op, in stedelijk, regionaal én noordelijk verband en met het bedrijfsleven. We promoten cultuur als onderdeel van een goed vestigingsklimaat en 'Citymarketing'.

Hoe staan we ervoor?

We zien goede samenwerking tussen de instellingen bij bijvoorbeeld letteren, erfgoed en in de podiumkunsten. Onze zorg blijft de afstemming in de programmering tussen de podia, vanwege risico voor overlap of ongewenste concurrentie. Afgezet tegen de plannen 2013-2016 tonen die voor 2017-2020 aan dat instellingen ruim voldoende samenwerken. Er is een artistieke en unieke genre-overstijgende samenwerking tussen Noord Nederlands Toneel (NNT) en Club Guy & Roni in gang gezet, verregaande samenwerking tussen Grand Futura en Noorderzon, tussen Vera en Simplon, tussen Eurosonic Noorderslag en Oosterpoort-Stadsschouwburg (OPSB), tussen SLAG en het Groninger Forum en er is op initiatief van Vera een start gemaakt met een stadsbreed overleg popmuziek. Allemaal samenwerkingen die van binnenuit zijn ontstaan.

Wat willen we bereiken in 2017?

- We willen binnen de gemeente Groningen cultuur aan andere beleidsterreinen verbinden zoals stadsontwikkeling en het sociaal domein;
- We willen intensiever samenwerken met het bedrijfsleven;
- We promoten cultuur als belangrijke bijdrage aan het creëren van een goed vestigingsklimaat en zien cultuur als basis-ingrediënt voor 'city marketing';
- We intensiveren de culturele samenwerking in Noord-Nederland via 'We the North';
- Wij zijn ons bewust van de waarde van Leeuwarden-Fryslân 2018 voor het Noorden en sluiten hier actief bij aan.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat gaan we hiervoor doen?

- We gaan We The North ondersteunen met een jaarlijkse bijdrage van € 100.000;
- We ondersteunen het programma van Leeuwarden Culturele Hoofdstad van Europa 2018, aanjager voor de Stedelijke Regio Noord-Nederland;
- We stimuleren de samenwerking in de beeldende kunstsector en vragen het Groninger Museum om hierin als cultuurpijler een rol te spelen;
- We faciliteren en ondersteunen het innovatieve klimaat gericht op de creatieve industrie;
- We ontwikkelen in overleg met marketing Groningen en andere partners een helder en eenduidig profiel aansluitend op het culturele aanbod van de stad;
- We vragen Marketing Groningen om deze historie te verbinden met hedendaagse evenementen, tentoonstellingen, festivals en voorstellingen;
- We ontwikkelen met onder meer samen met de Rijksuniversiteit en Hanzehogeschool een website voor internationale bewoners van de stad om ons culturele aanbod beter onder de aandacht te brengen.

6.1.4 Overall cultuur

Groningen is een stad die bruist van cultuur. We willen een stad zijn waar inwoners en bezoekers overal cultuur kunnen ervaren. Kunst in de openbare ruimte draagt bij aan die beleving, zowel met tijdelijke projecten als met permanente kunstwerken. Door cultuur toe te voegen aan projecten willen we gebieden een impuls geven of weer laten opbloeien, zoals het SuikerunieTerrein en het Ebbingekwartier, Groninger Forum en Historisch kwartier.

Cultuur willen we inzetten als 'placemaking': door een evenement neer te zetten om een plek vindbaar te maken of als profilering van een gebied. Kunst kan fungeren als stadsmarkering door de publieke ruimte creatief in te richten.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal bezoekers OPSB	217.229	256.000 (inclusief 6.000 bezoekers Grand)	tussen 240.000 en 260.000	tussen 240.000 en 260.000
Aantal bezoekers Groninger Museum	173.355	209.195	250.000	185.000
Aantal projecten Kunst op Straat	7	7	4	5

Hoe staan we ervoor?

Het Groningse aanbod van podia onderscheidt zich en kan volgens LAGroup worden omschreven als fijnmazig, gevarieerd en kleinschalig. Het onderzoek Podiumkunsten bevestigt de kwaliteit van de Groninger podiuminfrastructuur. De stad beschikt over voldoende gesubsidieerde podia met een onderscheidend profiel, aantrekkelijke en hoogwaardige programmering en een professionele aansturing. Podia en festivals dragen bij aan de kwaliteit en diversiteit van Groningen. Internationaal spelen instellingen als het Groninger Museum, Oosterpoort-Stadsschouwburg (OPSB), Eurosonic-Noorderslag en Noorderlicht een rol van betekenis. Nieuwe podia ontstaan die specifiek publiek aantrekken en landelijk hoog scoren wat betreft programmering en sfeer (met name dance).

Groningen heeft een convenant ondertekend waarbij de stad zich verbindt om de openbare ruimte zo in te richten dat mensen gezond oud kunnen worden in de stad. Op het gebied van energietransitie en voedsel werken we aan living labs, projecten waar burgers, bedrijfsleven en overheid samen werken aan duurzame energie en voedselregio's. Cultuur gaat daarin een belangrijke rol spelen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Het Centrum Beeldende Kunst (CBK) voert ons programma Kunst op straat' uit en vervult hierin de rol van opdrachtgever en kwaliteitsbewaker. Instellingen zijn in wisselende mate zichtbaar in de stad maar gaan dit de komende periode intensiveren. Het kan gaan om producties, repetities of kleine experimenten. VRIJDAG heeft aangegeven amateurkunstenaars te willen programmeren in de openbare ruimte om hiermee nieuwe doelgroepen aan te boren en bij te dragen aan een bruisende stad.

We zijn gestart met de planvorming voor de bouw van een nieuw cultuurcentrum in het Ebbingekwartier. Hiermee zetten we in op clustering van huisvesting van het NNT, Club Guy&Roni, de Noorderlingen en het Houten Huis in 2018. Hierdoor worden de huisvestingsproblemen van de instellingen opgelost en ontstaat synergie.

Wat willen we bereiken in 2017?

- We willen inzetten op 'de stad als podium', bijvoorbeeld door openbare repetities of andersoortige activiteiten van;
- We willen de binnenstad inzetten als onze 'huiskamer' waar iedereen op een laagdrempelige wijze met cultuur in aanraking kan komen;
- We willen ruimte voor de productiefunctie talentontwikkeling in het Ebbingekwartier en met dit makerscluster de stedelijke infrastructuur versterken en kansen voor samenwerking en synergie benutten;
- We willen cultuur integraal onderdeel maken van onze stadsontwikkeling, door deze vanaf het begin te betrekken bij grote stadsprojecten of in te zetten om gebieden te laten opleven;
- We willen city-marketing meer verbinden met cultuur en ons nog meer profileren met onze culturele kwaliteit, authenticiteit en sterke basis;
- We willen inzetten op het bereiken van meer en nieuw publiek voor kunst en cultuur, bijvoorbeeld door de inzet van social media en crowdfunding.

Wat gaan we hiervoor doen?

- We verbinden cultuur aan stadsontwikkeling en stellen hier via het co-financieringsfonds budget voor beschikbaar;
- We stellen een cultuur - stadsontwikkeling agenda op voor de komende vijf jaar. We zetten in op ieder jaar tenminste 2 gebiedsontwikkelingsprojecten;
- We onderschrijven het belang van (grensoverschrijdende) samenwerking tussen instellingen en willen dit stimuleren door middel van Groninger cultuurpijlers per discipline, die initiatief nemen tot meer samenwerking;
- We onderzoeken de haalbaarheid van nieuwe huisvesting voor culturele instellingen in het Ebbingekwartier, voor het Noordelijk Scheepvaartmuseum in het historisch kwartier en voor vrijdag;
- We gebruiken de openbare ruimte als podium en tonen Groningen hiermee als bruisende cultuurstad en we vragen onze culturele partners om structureel activiteiten te programmeren in de openbare ruimte. Ook continueren we 'Kunst op straat';
- We geven de steunfunctie instelling voor amateurkunst en cultuuronderwijs nadrukkelijk de opdracht om in te zetten op de ontwikkeling en versterking van culturele activiteiten in de hele stad;
- We maken afspraken in het programma van eisen van instellingen voor het organiseren van activiteiten in de openbare ruimte.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

6.1.5 Evenementen

Groningen wil een aantrekkelijke en economisch vitale stad zijn voor bewoners, ondernemers en bezoekers. Een gevarieerd evenementenaanbod draagt hieraan bij. In het evenementenbeleid maken we een belangenafweging tussen een bruisende en een leefbare stad. Samen met partners organiseren we meer regie op het aanbod van grote evenementen. Daarnaast hebben we gericht locatiebeleid voor de belangrijkste locaties in de stad.

Wij willen dat Groningen haar sterke positie als evenementenstad in stand houdt. Groningen heeft een eigen gezicht en is ook voor buitenstaanders een jonge, eigenzinnige stad met veel aandacht voor cultuur. Met onze historische binnenstad en de aanwezigheid van grote kennisinstellingen hebben we veel te bieden voor organisatoren van evenementen. Wij willen dat evenementen meer bijdragen aan een herkenbaar profiel van Groningen. Evenementenbeleid en citymarketing zijn sterk aan elkaar verbonden.

Onderstaande indicatoren zijn een inschatting, omdat de jaarplanning grote evenementen nog niet is vastgesteld. Daarnaast zijn per 2016 ook de categorieën voor het aantal evenementen gewijzigd.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal evenementen 200 - 1.000 bezoekers	254 (200 - 2.000 bezoekers)	-	270 (200 - 2.000 bezoekers)	180
Aantal evenementen 1.000 - 2.000 bezoekers	zie hierboven	-	zie hierboven	80
Aantal evenementen 2.000 - 25.000 bezoekers	31 (2.000 - 52.000 bezoekers)	-	32 (2.000 - 25.000 bezoekers)	28
Aantal evenementen meer dan 25.000 bezoekers	zie hierboven	-	zie hierboven	3
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen (totaal)	-	-	180	190
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - overige evenementenlocaties	-	-	-	40
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - Binnenstad	-	-	-	10
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - Ebbingekwartier	-	-	-	0
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - Stadspark	-	-	--	50
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - Kardingse	-	-	-	30
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - Rode Haan	-	-	-	15
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - SuikerunieTerrein	-	-	-	45

Hoe staan we ervoor?

Ons strategisch evenementenbeleid heeft resultaat. Wij hebben meer regie in het proces, gaan vroegtijdig in gesprek met organisatoren, hebben aandacht voor kwaliteit en programmering en een goed gebruik van onze toplocaties. Niet voor niets zijn wij in 2015 uitgeroepen tot Evenementenstad van het jaar (100.000+ gemeenten). Een prestatie die volgens het juryrapport direct voortvloeit uit ons nieuwe beleid: een verfrissende aanpak gestoeld op een stevig beleidsmatig fundament.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Door de nieuwe aanpak zien we het aantal, de omvang en de kwaliteit van evenementaanvragen toenemen. We krijgen enthousiaste reacties uit het veld. Het is nu van belang om de ingezette koers vast te houden. Het evenementenproces, zowel binnen de gemeente als met onze partners heeft blijvend aandacht nodig. Zo kunnen we inspelen op nieuwe vraagstukken.

Wat willen we bereiken in 2017?

Wij werken aan de doorontwikkeling van ons strategisch evenementenbeleid. Wij blijven sturen op een kwalitatief en gevarieerd evenementenprogramma. Om alle initiatieven een goede plek te kunnen geven in onze stad, werken we aan een afwegingskader, om op basis hiervan keuzes te maken. Ook gebruiken we de Adviesgroep Programmering Evenementen als platform om samen met onze partners meer op kwaliteit en diversiteit van evenementen te kunnen sturen. Tevens werken wij aan de kwaliteit van onze volksfeesten. In samenwerking met onze partners bij de volksfeesten werken wij aan een hierbij passende invulling van deze dagen.

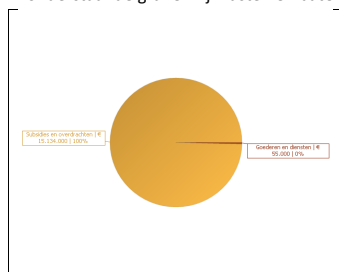
Wat gaan we hiervoor doen?

- Faciliteren van evenementen in de stad.

Deelprogramma 6.2: Deelname aan cultuur

Cultuur is genieten van wat anderen brengen en ook zelf cultureel actief zijn. Dat ondersteunen en bevorderen we via onze voorzieningen en regelingen voor amateurkunst en kunst op school. Cultuur kan een positieve bijdrage leveren aan maatschappelijke vraagstukken als 'healthy aging', sociale cohesie en het ontwikkelen van basisvaardigheden. Cultuur stimuleert ontmoeting en debat en roept op tot reflectie.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

6.2.1 Samenleven met cultuur

Maatschappelijke vraagstukken op bijvoorbeeld het gebied van zorg, duurzaamheid, krimp of vergrijzing worden steeds complexer. Mogelijk oplossingen vragen om innovatie en creativiteit, bij uitstek een kracht van de culturele sector. We willen daarom deze kracht verbinden aan maatschappelijke thema's. We willen dat kunst en cultuur in het centrum van de stad en in de wijken toegankelijk en te beleven is.

Hoe staan we ervoor?

Het afgelopen jaar zijn we gestart met het zoeken naar verbinding tussen cultuur en maatschappelijke vraagstukken. Bij maatschappelijke organisaties bleek nog geen breed besef dat cultuur kan bijdragen aan maatschappelijke problemen. Een beperkt aantal instellingen heeft in hun beleidsplan activiteiten opgenomen voor dit thema.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat willen we bereiken in 2017?

- We willen cultuur verbinden aan maatschappelijke thema's als healthy ageing;
- We willen cultuur inzetten als middel voor ontmoeting en debat;
- We willen culturele instellingen uitdagen om hun waarde voor het bredere maatschappelijke domein te bewijzen en verder hierop in te zetten.

Wat gaan we hiervoor doen?

- We gaan bestaande netwerken met elkaar verbinden zodat culturele en maatschappelijke instellingen elkaar makkelijk kunnen vinden. Dit doen we door het organiseren van netwerkbijeenkomsten;
- We creëren een breed gemeentelijke programma vanuit onder meer onderwijs, sport en cultuur in overleg met het voorliggend (maatschappelijk)veld. We nemen geen generieke maatregelen meer, maar leveren maatwerk en werken hierin nauw samen met de Wij-teams;
- We stimuleren nieuwe projecten met dit thema vanuit ons co-financieringsfonds;
- In 2017 en 2018 willen we Age Friendly Cultural City worden en daarvoor dienen we samen met de provincie een subsidieaanvraag in bij het Fonds Cultuur Participatie (FCP);
- We starten een apart onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma binnen het Healthy Ageing Netwerk Noord-Nederland (HANNN). Daarbij leggen we ook een verbinding met de creatieve industrie, die zich richt op meer technische toepassingen.

6.2.2 Een leven lang cultuur

Cultuuronderwijs is essentieel voor de ontwikkeling van kinderen. In Groningen krijgt iedereen de kans om zich te ontwikkelen met behulp van kunst en cultuur. We willen dat de inwoners van de stad kennis hebben van de geschiedenis van Groningen om bewustzijn te creëren over onze identiteit in zowel het verleden als het heden. We bevorderen actieve cultuurparticipatie omdat dit bijdraagt aan het welzijn van onze inwoners en sociale cohesie bevordert. Voor de musea en bibliotheek hebben we een nieuw uitvoeringsbeleid ontwikkeld.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Verwacht	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal bezoekers Groninger Forum	915.749	1.069.234	107.000	107.000
Aantal uitleningen Bibliotheek	1.438.662	1.370.961	1.370.000	1.370.000
Aantal leden bibliotheek	43.833	45.144	45.100	45.000
% Groningers dat wekelijks naar OOG kijkt	24%	24%	24%	24%
Aantal bezoekers Noordelijk Scheepvaartmuseum	29.052	29.000	29.000	30.000
Aantal gehonoreerde projecten Plusregeling amateurkunst (en uitputting budget)	35	55	25	25
Aantal bereikte leerlingen in het basisonderwijs met CMK	1.457	9.371	9.371	10.000
% deelnemende scholen aan CMK	21%	35%	35%	35%
Aantal scholen in het VO met de Cultuurkaart	11	10	10	10

Hoe staan we ervoor?

Via het basisonderwijs brengen wij zoveel mogelijk kinderen in aanraking met cultuur. Cultuureducatie ontwikkelt het kritisch denkvermogen en helpt kinderen om hun identiteit en talenten te ontdekken. In 2015 en 2016 voerde het expertisecentrum en projectorganisatie kunst en cultuur, het programma Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) uit. Deelnemende scholen zijn tevreden over de manier waarop het programma onder regie van K&C verloopt.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Uit cijfers van het Landelijk Kenniscentrum Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) blijkt dat ongeveer 41% van onze inwoners boven de zes jaar aan amateurkunstbeoefening doet. Bij VRIJDAG, op de particuliere markt, zelfstandig of bij amateurkunstverenigingen. Ongeveer 25% van al deze beoefenaars is lid van een vereniging. Veel instellingen in de stad onderscheiden zich met een cultuur educatief aanbod van hoge kwaliteit. Denk hierbij aan het Groninger Forum, de stichting Oorlogs- en Verzetscentrum Groningen en podiumkunstinstanties zoals De Steeg, Poëziepaleis en Het Houten Huis onderscheiden zich landelijk met hun hoogwaardige aanbod. Vanwege het belang dat wij hechten aan cultuureducatie blijven we deze instellingen subsidiëren op het huidige niveau.

Met het oog op de intensieve samenwerking als gevolg van het faillissement van Simplon van eind 2013, voert Vera vanaf 2017 een centrale besturingseenheid in waarin directievoering, financiën, planning & control en marketing zijn ondergebracht met daaronder twee uitvoerende eenheden voor beide podia. Dit levert een gunstigere balans tussen overhead en uitvoering op, die vooral een stabiele exploitatiebasis onder Simplon legt.

Het muziekfestival Swingin' Groningen maakt vanaf 2017 onderdeel uit de cultuurnota en kan de komende vier jaar rekenen op een bijdrage van € 20.000 per jaar. In voorgaande jaren werd de bijdrage vanuit cultuur voor dit evenement telkens incidenteel gefinancierd.

Wat willen we bereiken in 2017?

- Cultuuronderwijs is essentieel voor de ontwikkeling van kinderen. We sluiten aan bij de Europese doelstelling van een leven lang leren en staan voor dat Stad's 21st century skills ontwikkelen. In Groningen krijgt iedereen de kans om zich te ontwikkelen met behulp van kunst en cultuur;
- We willen dat de inwoners van de stad kennis hebben van de geschiedenis van Groningen. Dit is belangrijk voor het bewustzijn over onze samenleving in zowel het verleden als het heden;
- We vergroten het bereik en de kwaliteit van cultuuronderwijs op scholen. Ons instrument hiervoor is Cultuureducatie met kwaliteit;
- We streven naar een optimale inzet van het gemeentelijke amateurkunstbudget;
- We willen meer samenwerking bewerkstelligen tussen de erfgoedinstellingen, zodat de collectie Groningen vaker en laagdrempelig wordt getoond;
- De inwoners van de stad hebben plezier in lezen en worden gestimuleerd in hun literaire ontwikkeling;
- Kinderen, jongeren en volwassenen in de stad beschikken over een basisniveau taalvaardigheid waarmee ze minimaal zelfredzaam zijn in de hedendaagse informatiemaatschappij. Ze maken kennis met, en beleven plezier aan lezen;
- De inwoners van de stad zijn actieve burgers die deel uitmaken van en participeren in de samenleving. Alle Groningers hebben de mogelijkheid om vrij elkaar te ontmoeten en in debat te gaan over actuele maatschappelijke thema's.

Wat gaan we hiervoor doen?

- We vergroten het bereik en de kwaliteit van cultuuronderwijs en de kennis en vaardigheden van leerkrachten op basisscholen door gezamenlijk met de provincie Groningen aan te sluiten op het landelijke programma *Cultuureducatie met Kwaliteit*;
- In het kader van 'We the North' maken we een plan voor deskundigheidsbevordering van leerkrachten in het primair onderwijs en een nieuw instrument voor monitoring van cultuureducatie in het hele Noorden, dat landelijk gebruikt kan worden;
- We continueren de Cultuurkaart voor het voortgezet onderwijs;
- In 2015 en 2016 voerde Expertisecentrum en Projectorganisatie kunst en cultuur, het programma Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) uit. We willen ze in de komende periode opnieuw de opdracht geven om CmK te coördineren;

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Een klankbordgroep met vertegenwoordigers uit de amateurkunst gaat onze subsidieregelingen voor amateurkunst evalueren en waar mogelijk aanpassen, zodat ons amateurkunstbeleid aansluit op de behoeften van verenigingen en individuele beoefenaars. We informeren de gemeenteraad medio 2017 over de opbrengst van deze discussie;
- We stellen de komende periode additioneel € 20.000 per jaar beschikbaar voor de vernieuwde amateurkunstregeling;
- We willen Stadgers die hier zelf geen mogelijkheden voor hebben ook de kans bieden om deel te nemen aan cultuur. Dit doen wij voor kinderen tot en met 18 jaar via het Jeugdcultuurfonds en door middel van de Stadgerspas voor inwoners van alle leeftijden;
- We versterken de erfgoedsector door in te zetten op het ontwikkelen van een erfgoedmenu voor het onderwijs en het stimuleren van samenwerking op het gebied van de programmering en de backoffice;
- We blijven inzetten op het in stand houden en versterken van het bibliotheekwerk in de wijken. We gaan de komende periode onderzoeken op welke wijze we het bibliotheekwerk in deze wijken beter kunnen invullen. Hierin nemen we ook de spreiding van het bibliotheekwerk over de hele stad mee;
- We streven naar een hoger bereik onder jongeren door meer te sturen op informatievoorziening via sociale media en in te spelen op veranderend media consumentengedrag. We zetten in op OOG als wijkgericht medium. Het kijk- en luisteronderzoek vindt voortaan jaarlijks plaats door het Stadspanel.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogramma-niveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Cultuur		Rekening	Actuele begroting 2016	Primitieve begroting			
Nr	Omschrijving			2015	2017	2018	2019
Lasten							
06.1	Culturele infrastructuur	31.224	27.012	23.963	24.664	24.668	24.756
06.2	Deelname aan cultuur	16.081	14.896	15.189	15.206	15.243	15.276
	Totaal	47.305	41.907	39.152	39.870	39.911	40.032
Baten							
06.1	Culturele infrastructuur	-10.833	-9.771	-9.909	-9.909	-9.909	-9.909
	Totaal	-10.833	-9.771	-9.909	-9.909	-9.909	-9.909
	Geraamd resultaat voor bestemming	36.471	32.136	29.244	29.962	30.003	30.124
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	1.684	1.456	1.736	2.016	2.296	2.576
	Totaal onttrekkingen	3.395	2.464	2.464	2.464	2.464	2.464
	Geraamd resultaat na bestemming	34.760	31.128	28.516	29.514	29.835	30.236

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen		2017	2018	2019	2020
DP	Omschrijving				
06.1	Onderhoud Martiniplaza	915	1.495	1.495	1.495
06.1	Professionalisering evenementen	50	50		
06.2	Bevrijdingsfestival	50	50	50	50

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Integrale financiële toelichtingen

6.1 Culturele infrastructuur	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 2,8 miljoen	€ 137.700	€ 2,9 miljoen
Intensiveringsmiddelen Verrijken Cultuurimpuls (€ -250.000)			
Voor het thema Verrijken (Cultuurimpuls) hebben we jaarlijks middelen gereserveerd. In de begroting 2016 was dit bedrag € 500.000 in 2017 stijgt het bedrag naar € 750.000.			
Onderhoud MartiniPlaza (€ -915.000)			
Voor het onderhoud van MartiniPlaza stellen we voor om in 2017 € 915.000 extra beleidsmiddelen beschikbaar te stellen.			
Extra beleid bevrijdingsfestival (€ -50.000)			
Wij stellen voor het Bevrijdingsfestival € 50.000 aan extra beleidsmiddelen beschikbaar.			
Overhead (€ 4,1 miljoen)			

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een voordeel van € 4,1 miljoen.

Dotatie reserve accres instellingen (€ -280.000)

We stellen voor om het accres 2017 toe te voegen aan de reserve accres instellingen. Loon- en prijscompensatie mutaties worden overeenkomstig het gemeentelijk accres doorgegeven aan gesubsidieerde instellingen. De gedachte hierachter is dat ook de lasten van instellingen meebewegen met onze eigen loon- en inkoopkosten. Deze systematiek voor het doorgeven van het accres aan gesubsidieerde instellingen is in 2012 door de gemeenteraad vastgesteld.

Oosterpoort Stadsschouwburg (budget neutraal)

Zowel de begrote baten als lasten van de Oosterpoort en de Schouwburg zijn in 2017 met € 1 miljoen gestegen. Met name de inkomsten uit de programmering en inkomsten van derden zijn aangepast. Het zelfde geldt voor de kosten van programmering en doorberekende kosten aan derden. Een van de oorzaken is dat in de begroting 2017 de volledige inkomsten en uitgaven van voorstellingen worden geraamd; voor een deel van de voorstellingen werd in voorgaande jaren alleen het saldo begroot. Baten en lasten nemen hierdoor evenredig toe.

Overige afwijkingen (€ 300.000)

Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van € 300.000.

Financiële risico's

Naam risico	Fusie Kunstencentrum/ Muziekschool
Programma	Cultuur
Omschrijving	Het gemeentelijke personeel van de Muziekschool, dat per 1 juli 2013 over is gegaan in de nieuw gevormde fusie-instelling met het Kunstencentrum, heeft een bovenwettelijke inkomenswaarborg voor een periode van maximaal 5 jaar. In geval van faillissement en/of liquidatie wordt een eventueel verschil in uitkeringsrechten tussen het sociale plan van de fusie-instelling en garanties volgens de uitkeringsrechten ingevolge de arbeidsvoorwaardenregeling gemeente Groningen (ARG) aangevuld.
Risicobedrag 2017	€ 1,5 miljoen
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 750.000
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	0
Kans 2019	0%
Risicobedrag 2020	0
Kans 2020	0%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Begroting 2013
Actie	Het risico wordt afgedekt door de algemene egalisereserve. Indien de situatie van faillissement/ liquidatie zich voordoet kan worden overwogen om niet de algemene egalisereserve aan te spreken, maar de vrijval van subsidie aan de fusiecombinatie in te zetten (2016 jaarlijks € 2,940 miljoen).

Naam risico	Exploitatie Groninger Forum
Programma	Cultuur
Omschrijving	Door de verwachte latere opening van het gebouw ontstaat een risico voor tekorten in de exploitatie van het Groninger Forum. Het risico treedt pas op na opening.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Risicobedrag 2017	0
Kans 2017	0%
Risicobedrag 2018	0
Kans 2018	0%
Risicobedrag 2019	0
Kans 2019	0%
Risicobedrag 2020	0
Kans 2020	0%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Rekening 2014
Actie	Samen met het Groninger Forum worden de ontwikkelingen in de exploitatie gevolgd.

Naam risico	Bedrijfsrisico werkmaatschappijen OPSB en CBK
Programma	Cultuur
Omschrijving	Een deel van de inkomsten van de directies Oosterpoort Stadsschouwburg (OPSB) en het Centrum Beeldende Kunst (CBK) is afhankelijkheid van de economische conjunctuur. Wij houden rekening met een bedrijfsrisico van 10% van de omzet van circa € 8 miljoen. Het aandeel van de OPSB bedraagt circa € 7,6 miljoen en het aandeel van het CBK circa € 350.000.
Risicobedrag 2017	€ 800.000
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 800.000
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	€ 800.000
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	€ 800.000
Kans 2020	25%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	
Actie	Het blijvend stimuleren van het gebruik van de voorzieningen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Programma 7: Verkeer

We willen een goed bereikbare stad zijn, met een aangename, veilige en gezonde leefomgeving. Uitgangspunt daarbij is 'met de fiets of het openbaar vervoer als het kan, met de auto als het moet'. In fietsstad Groningen gaan veel inwoners dan ook met de fiets, mede dankzij de korte afstanden in onze compacte stad en het goede fietsklimaat. Voor het gebruik van openbaar vervoer, al dan niet in combinatie met het gebruik van Park+Ride (P+R), is veel draagvlak.

Onze stad heeft regionaal gezien een centrumfunctie voor werkgelegenheid, onderwijs, cultuur en zorg. Ook de bereikbaarheid met de auto is daarom van groot belang. Als inwoners en bezoekers toch de auto pakken, willen we dat ze vlot door kunnen rijden, zowel in de stad als op onze ringwegen.

De komende jaren zetten we zwaar in op de fiets, gezamenlijk met de partners in de regio investeren wij daarin € 85 miljoen. Ook in openbaar vervoer wordt flink geïnvesteerd met de gezamenlijke aanpak van de spoorknop bij het hoofdstation en de uitrol van het hoogwaardig openbaar vervoer (HOV)-bussysteem in de combinatie met een forse uitbreiding van de P+R-capaciteit. Daarnaast investeren wij, met onze partners, de komende tijd flink in de aanpassing van de zuidelijke ringweg en studeren op de westelijke, om daarmee het autoverkeer in de stad te ontlasten

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat:

- Groningen een goed bereikbare stad is;
- Met een aangename, veilige en gezonde leefomgeving;
- Ook tijdens de uitvoering van de grote infrastructurele projecten;
- Waarin met de fiets of het openbaar vervoer gereisd wordt als het kan;
- En met de auto als het moet.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

- [Uitvoeringsprogramma Bestemming Binnenstad \(2016\)](#)
- [Meerjarenprogramma Verkeer 2016-2019 \(2016\)](#)
- [Fietsstrategie 'Wij zijn Groningen Fietsstad' \(2015\)](#)
- [Uitvoeringsprogramma Fietsstrategie 2015-2025 \(2015\)](#)
- [Vervoeren, Verbinden, Verslimmen! - Nota van Uitgangspunten voor aanbestedingen van het openbaar vervoer per bus, in Groningen en Drenthe in de periode 2017 – 2027 \(2014\)](#)
- [Netwerkanalyse regio Groningen-Assen \(2013\)](#)
- [HOV Visie - Bouwsteen van de Netwerkanalyse Regio Groningen-Assen \(2013\)](#)
- [Parkeren met perspectief \(2012\)](#)
- [Beleidsregels gehandicapten parkeren 2012-2022 \(2012\)](#)
- [P+R nota 2011-2020 \(2011\)](#)
- [Nota Duurzame Mobiliteit, geactualiseerde beleidsnota Verkeer en Vervoer 2011-2020 \(2011\)](#)
- [Programma Noord-Nederland - Spoorplan Noord-Nederland \(2011\)](#)
- [Parkeernota 2011-2020 \(2011\)](#)

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Relevante ontwikkelingen

In 2017 is de fiets net als in voorgaande jaren een belangrijk vervoermiddel in de stad Groningen. Met het hoogste fietspercentage (modal split) in de wereld is de fiets ook het belangrijkste vervoermiddel binnen de stadsgrenzen. Het belang van de fiets zal in 2017 alleen nog maar toenemen.

Met de start van de uitvoering van de Zuidelijke ringweg in 2017 zal de capaciteit van het wegennet tijdens de uitvoering voor de auto namelijk afnemen en de fiets heeft dan een belangrijke plek als alternatief voor de auto. Groningen Bereikbaar zal daar in de tijd van de aanleg van de ring en overigens ook bij de aanpak van het hoofdstation flink op inzetten.

Verder is 2017 voor vele fietsprojecten het jaar van de uitvoering. Na de voorbereidingsfase komen projecten in de fase van uitvoering terecht, zoals Fietspad Helperzoom, Slimme routes Zernike en Fietsroute plus Ten Boer.

Voor projecten op het gebied van OV en auto geldt juist dat de afgelopen jaren veel projecten zijn uitgevoerd die in 2017 gereed moeten zijn, voor de aanvang van de uitvoering van de Zuidelijke ringweg. We zijn in 2017 nog bezig met het op orde brengen van de laatste dingen voordat we kunnen beginnen, zoals het gereedkomen van P+R Meerstad en P+R Reitdiep. Dan kunnen we ook ons Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV) netwerk qua dienstregeling zo inrichten dat alle P+R-voorzieningen vanuit de regio met een HOV-buslijn worden bediend en doorrijden de stad in.

Tot slot zetten we in 2017 verder in op verkeersveiligheid met de uitvoering van het verkeersveiligheidsplan en verkeerseducatie, met specifiek aandacht voor de veilige schoolomgeving.

Bijdrage(n) verbonden partijen

GR OV bureau	
Relevante beleidsinformatie	Het openbaar belang van het OV-bureau is het vormgeven van het openbaar vervoer en het aansturen van de vervoerders in het openbaar vervoer. Wij nemen samen met de provincies Groningen en Drenthe deel aan het OV-bureau.
Beleidsrisico	Geen.

Deelprogramma 7.1: Fiets

Het succes van de fiets in onze stad danken we aan onze ideale fietsomstandigheden: een compacte stad met korte fietsafstanden waarbij de fiets vrijwel altijd het snelste vervoermiddel is. Bovendien draagt de fiets bij aan een duurzaam gebruik van onze stad, is belangrijk voor ons vestigingsklimaat en voor onze bereikbaarheid. Tot slot willen we de gezondheid van de Stadgers verbeteren en de veiligheid vergroten. De fiets kan hieraan een bijdrage leveren.

We willen ons goede fietsbeleid voortzetten. Tegelijkertijd wordt Groningen drukker. De ruimte wordt beperkter, net als het beschikbare geld. Natuurlijk gaan we door met het verbeteren van het bestaande fietsnetwerk met bredere fietspaden, nieuwe fietsverbindingen en grotere stallingen. Maar om antwoord te kunnen geven op de stedelijke uitdagingen moeten we een schaa sprong maken. Dat houdt in dat we meer gebruik gaan maken van het zelf-organiserend en lerend vermogen van onze fietsers. In onze fietsstrategie 'wij zijn Groningen Fietsstad' (2015) kiezen we daarbij voor ondersteunen en stimuleren en duidelijk niet voor strengere regels.

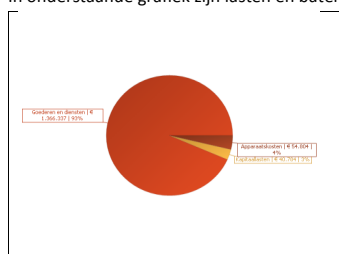
Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wij willen dat:

- De fiets voorop staat;
- Fietsers overal snel, comfortabel en veilig kunnen komen;
- De fiets meer fysieke ruimte krijgt, zo nodig via alternatieve routes
- Met goede stallingen de kwaliteit van de openbare ruimte en de bereikbaarheid van voorzieningen worden verbeterd;
- Onze inwoners zich bewust zijn van Groningen Fietsstad.

In de tabel hieronder wordt als indicator modal split gehanteerd. Met behulp van het gemeentelijke verkeersmodel kunnen we onder andere de modal split (de verdeling van de verplaatsingen over de modaliteiten fiets, auto, bus en trein) met een herkomst én bestemming binnen gemeente Groningen bepalen. In 2014 is van het GroningenPlus model, dat we hiervoor gebruiken, een update gemaakt.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% fietsers in modal split van stedelijke mobiliteit	64,9%	64,9%	64,9%	>65%
% fietsgebruik in de modal split met de regio	3,7%	-	-	-
Gemiddelde snelheid van fietsers in de stad (km/h)	-	17,8	-	-
Rapportcijfer voor fietsen in Groningen	-	6,9	7,0	7,1
Waarderingscijfer kwaliteit bewaakte fietsenstallingen	-	6,7	6,8	6,9
Beoordeling ervaren overlast van gestalde fietsen in de buurt	-	-	-	-

7.1.1 De fiets eerst

Ons doel is: de fiets staat voorop. De fiets is in de stad het belangrijkste vervoermiddel. Bij het inpassen van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen denken we daarom vanaf het begin vanuit de fiets. Bij iedere stedelijke ontwikkeling nemen we de fiets mee door het maken van een Fiets Effect Analyse (FEA).

Maar de fiets is niet alleen bij nieuwe ontwikkelingen van belang, het gaat ook er ook om dat het bestaande fietsnetwerk veilig is en goed wordt onderhouden. En net zo belangrijk: verkeerseducatie voor kinderen, ouderen en andere kwetsbare verkeersdeelnemers.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal fiets effect analyses (FEA)	-	-	10	15

Hoe staan we ervoor?

In onze fietsstrategie is bepaald dat we bij iedere nieuwe ruimtelijke ontwikkeling een Fiets Effect Analyse (FEA) maken en dat het beheer en onderhoud van bestaande fietsvoorzieningen op orde is.

Wat willen we bereiken in 2017?

Bij iedere nieuwe ontwikkeling zorgen we er vroegtijdig voor dat de fiets wordt meegenomen. Daarnaast willen we het serviceniveau en de aantrekkelijkheid van onze stallingsvoorzieningen verbeteren en maken we het kruispunt Wilhelminakade-Prinsesseweg veiliger en overzichtelijker.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Beoordelen effect op fiets in verschillende projecten (FEA's);
- Monitoren beheerafspraken (onderhoud, gladheid, vergevingsgezind fietspad, etc.);
- Aanbesteden van het fietsparkeerbeheer in de stad.

7.1.2 Een samenhangend fietsnetwerk

Ons doel is: Fietsers kunnen overall snel, comfortabel en veilig komen. Goede fietsverbindingen naar openbaar vervoer knooppunten, belangrijke economische trekkers (dynamo's) en de regio zijn belangrijk. In ons fietsnetwerk onderscheiden we het hoofdnetwerk, gericht op de snelle en doorgaande fietser, en het basisnetwerk, ontsluitend en fijnmazig. We zorgen voor de samenhang van ons fietsnetwerk op twee manieren. In de eerste plaats kijken we in samenhangen naar fietsverbindingen. We benaderen niet elk fietspad apart, maar richten ons op het fietsnetwerk van deur tot deur. Ten tweede benaderen we de fiets als onderdeel van de totale vervoersketen, omdat niet iedere reis zich helemaal voor het gebruik van de fiets leent. Daarom proberen wij de fiets in te zetten om het laatste gedeelte van de reis mee af te leggen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal OV-fietsverhuurlocaties bij stations en P+R-terreinen	3	3	6	7
Aantal aangelegde ontbrekende schakels	-	2	0	3
Aantal Fietsroutes Plus (verbinding met de regio)	3	3	3	4
Aantal verkeerslichten met slimme techniek	-	-	22	25
Kwaliteit van de fietspaden (cijfer tussen 0 en 10)	-	-	-	-
Aantal ontbrekende schakels in het fietsnetwerk	13	12	12	11

Hoe staan we ervoor?

In onze fietsstrategie hebben we het hoofdfietsnetwerk gedefinieerd, waarbij alle omliggende dorpen aangesloten zijn op het fietsnetwerk van en naar de stad Groningen. De Fietsroutes Plus naar Zuidhorn en Bedum zijn inmiddels gereed. In totaal telt ons hoofdfietsnetwerk 15 ontbrekende schakels.

Wat willen we bereiken in 2017?

Om het stedelijke en regionale hoofdfietsnetwerk verder te completeren willen we een aantal ontbrekende schakels realiseren. Het gaat om een drietal nieuwe Fietsroutes Plus, namelijk die naar Ten Boer, Winsum en Haren, maar ook om nieuwe stedelijke fietsverbindingen langs de Noordelijke Ringweg

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

en de spoorlijn Groningen-Sauwerd. Verder verbeteren we twee bestaande fietspaden we leggen we een fietsbrug aan over het Eemskanaal.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Aanleggen fietspad tussen het Jaagpad en de Iepenlaan, parallel aan de Noordelijke Ringweg;
- Aanleggen fietspad tussen de Pegasusstraat en de Klaas de Vriezestraat, parallel aan de spoorlijn Groningen-Sauwerd;
- Verbreden van de Slimme Route naar Zernike in Park Selwerd en verbeteren van de fietsoversteek Eikenlaan;
- Verbeteren fietspad Midscheeps als onderdeel van de Fietsroute Plus Groningen-Ten Boer;
- Aanleggen Fietsroute Plus Groningen-Ten Boer langs de Stadsweg;
- Aanleggen Fietsroute Plus Groningen-Winsum langs de spoorlijn;
- Aanleggen Fietsroute Plus Groningen-Haren langs de Helperzoom;
- Aanleggen fietsbrug Eemskanaal.

7.1.3 Ruimte voor de fiets

Ons doel is: De fiets krijgt meer fysieke ruimte, zo nodig via alternatieve routes. Op veel plekken in de stad zien we het steeds drukker worden met fietsers. Om deze groei op te kunnen vangen, verbeteren we ons fietsnetwerk en maken we nieuwe Slimme Routes. Op verscheidene locaties geven we de fiets letterlijk meer ruimte, op andere punten kiezen we voor slimme alternatieven.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal Slimme Routes in de gemeente Groningen	2	2	2	3
Toegevoegde stallingscapaciteit op straat in de binnenstad	0	40	700	500

Hoe staan we ervoor?

Sinds de zomer van 2013 organiseren we jaarlijks de Slimme Route-campagne om eerstejaars studenten te wijzen op twee alternatieve fietsroutes naar Zernike Campus. Inmiddels is ook een aantal knelpunten opgelost. Zo is de fietsoversteek Pleiadenlaan veiliger gemaakt en is de Bessemoerstraat ingericht als fietsstraat. Momenteel is de helft van alle gemeentelijke verkeerslichten (21 van de 43) voorzien van slimme technieken zoals wachttijdvoorspellers, regensensoren en voorsignalering.

Wat willen we bereiken in 2017?

Ter vergroting van de verkeersveiligheid en het fietscomfort leggen we aparte fietsvoorzieningen aan langs de Diepenring met als achterliggende gedachte dat we de Diepenring ook als verdeelring voor de fiets willen gebruiken om de Binnenstad te ontzien en fietsers een snellere route te bieden. Om het fietsgebruik verder te stimuleren willen we een aantal verkeerslichten fietsvriendelijker maken. We willen de Slimme Route Jaagpad doortrekken naar het Hoofdstation en twee nieuwe Slimme Routes, die naar Ten Boer en Haren, promoten.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Aanleg aparte fietsvoorzieningen op de Diepenring;
- Verkeerslichten fietsvriendelijker afstellen (wachttijdvoorspellers, regensensoren, voorsignalering);
- Ontwikkelen van een rechtstreekse 'fastlane' fietsroute naar Meerstad;

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Doortrekken van de bestaande Slimme Route Jaagpad naar het Hoofdstation;
- Creëren van een Slimme Route naar Ten Boer;
- Creëren van een Slimme Route naar Haren.

7.1.4 Fietsparkeren op maat

Ons doel is: Met goede stallingen worden de kwaliteit van de openbare ruimte en de bereikbaarheid van voorzieningen verbeterd. Bij het fietsparkeren in de binnenstad maken we duidelijke keuzes die aansluiten bij de stallingsbehoefte van bezoekers en werknemers. Voor kort stallen bieden we flexibele oplossingen en voor middellang stallen vaste voorzieningen in de openbare ruimte. Voor fietsers die hun fiets langer willen stallen, bieden we inpassende of ondergrondse fietsstallingen aan. Ook bij openbaar vervoer (OV) knooppunten (stations en P+R terreinen) bieden we voldoende en kwalitatief hoogwaardige stallingsmogelijkheden aan. Ook kunnen reizigers op alle OV-knooppunten OV-fietsen huren.

Om het fietsparkeren in de oude stadswijken rond de binnenstad te verbeteren, maken we afspraken met ontwikkelaars. We willen het fietsparkeren hier zoveel mogelijk inpassend of op eigen terrein oplossen. En alleen als dit niet mogelijk blijkt, zoeken we wijkgerichte maatwerkoplossingen in de openbare ruimte.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Stallingscapaciteit fietsstallingen Binnenstad	1.230	1.230	1.230	1.230
Stallingscapaciteit fietsstallingen Hoofdstation	9.130	9.500	9.900	9.900
Stallingscapaciteit fietsstallingen Groningen Europapark	700	700	700	700
Stallingscapaciteit fietsstallingen Groningen Noord	280	280	280	456
Tevredenheidscijfer fietsstallingen	-	6,7	6,8	7,0

Hoe staan we ervoor?

Stadgers willen overal met de fiets kunnen komen en goede stallingsmogelijkheden zijn daarbij onmisbaar. Op dit moment beschikken we in totaal over 13 fietsstallingen: vier in de binnenstad en negen bij openbaar vervoerknooppunten.

Wat willen we bereiken in 2017?

Het aantal stallingen bij openbaar vervoerknooppunten en in de binnenstad willen we verder uitbreiden. Dit doen we bij station Groningen Noord, op een aantal bestaande Park+Ride (P+R) terreinen en op de nieuwe P+R-terreinen Reitdiep en Meerstad. Verder verkennen we de mogelijkheid om de bestaande parkeergarage Haddingestraat zodanig om te bouwen tot een aantrekkelijke fietsstalling.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitbreiden stallingscapaciteit Groningen Noord;
- Uitbreiden en verbeteren van de stallingsvoorzieningen op P+R-terreinen;
- Verkenning fietsstalling Vismarkt/Haddingestraat.

7.1.5 Het verhaal Groningen Fietsstad

Ons doel is: onze inwoners zijn zich bewust van Groningen Fietsstad. In Groningen fietsen we veel, heel veel. We willen dat alle Stadgers zich bewuster worden van dit hoge aandeel fietsgebruik. Door

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Groningen Fietsstad duidelijk en permanent te promoten willen we bereiken dat de fiets nog meer gebruikt wordt voor het woon-werkverkeer. Maar ook dat fietsers zich actiever en bewuster gaan gedragen, zodat zelflerend gedrag vanzelfsprekend wordt.

Daarnaast willen we ook een inspirerend voorbeeld zijn voor andere steden. Zodat zij van ons leren en om Groningen te promoten. Een leefbare stad met goede fietsvoorzieningen trekt namelijk innovatieve kennisbedrijven. Daarmee is fietsen dus ook economie.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal campagnes fietsgedrag	2	3	5	6

Hoe staan we ervoor?

De afgelopen tijd is ons eigen 050 Fietsstad-logo steeds vaker zichtbaar geworden. Op straat (fietsvakken en verkeerslicht), maar ook in campagnes zoals die rond het thema 'voorrangsregels bij alle richtingen tegelijk groen'. Uit de enquête onder de leden van het stadspanel blijkt ook dat meer mensen het 'merk' Groningen fietsstad kennen.

Ook hebben we inmiddels diverse gedragscampagnes lopen die jaarlijks terugkomen: Slimme Route naar Zernike, Nationale Fietstelweek, fietsverlichting, fietsstewards Westerhaven en voorrangsregels bij alle richtingen tegelijk groen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We bouwen verder aan het 'merk' Groningen Fietsstad. Daarnaast willen we ook de herkenbaarheid van ons hoofdfietsnetwerk verbeteren. Nationaal en internationaal bouwen we de naam van Groningen als Fietsstad verder uit door actief deel te nemen aan fietscongressen, waar we ons verhaal aan veel professionals kunnen uitdragen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Verbeteren van de herkenbaarheid van het hoofdfietsnetwerk;
- Deelname aan (inter-)nationaal fietscongres;
- Deelname met Fietsstad Groningen aan sociale media;
- Campagnes fietsgedrag (slimme routes, fietsstewards, voorlichtingscampagne alle fietsers tegelijk groen etc.).

Deelprogramma 7.2: Openbaar vervoer

Goed openbaar vervoer draagt bij aan het succes van tal van andere beleidsterreinen. Onze ambitie is dat het openbaar vervoer aan aantrekkelijkheid wint door verbetering van het aanbod, de betrouwbaarheid, dienstverlening en aansluiting. We willen de vraag naar vervoer goed faciliteren en meebewegen met veranderingen. Goed openbaar vervoer is betaalbaar en duurzaam. Dat leidt tot een hoge klanttevredenheid, ondanks de druk op de overheidsbijdragen.

Als gemeente hebben wij een belangrijke rol bij het inpassen van ambities op het spoor, zijn we de beheerder van een groot deel van de wegen waar de bus gebruik van maakt, hebben we een belangrijke rol bij de inrichting van en verbindingen van en naar openbaar vervoerknooppunten, stationslocaties en bushaltes inclusief bijbehorende (keten-) voorzieningen. Daarnaast zijn wij samen met de provincies

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

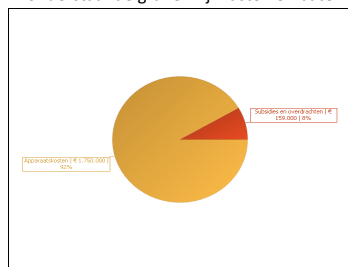
Groningen en Drenthe de deelnemende bestuursorganen van de gemeenschappelijke regeling OV-bureau Groningen - Drenthe en daarmee ook opdrachtgever van het openbaar busvervoer.

De opdrachtgevers voor het landelijke en regionale spoorwegennet zijn respectievelijk de rijksoverheid en de provincies. Bij veel bestuurlijke keuzes worden wij betrokken.

We willen dat:

- De dynamo's van Groningen (inter-)nationaal en regionaal bereikbaar zijn met kwalitatief hoogwaardig openbaar vervoer;
- Alle wijken en belangrijke stedelijke functies bereikbaar zijn met het openbaar vervoer.
-

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Het verschil van 22% in de doorstroming van het openbaar vervoer tussen 2014 en 2015 in de tabel is te verklaren door werkzaamheden op busroutes om juist deze busroutes hoogwaardiger te maken en de toename van het autoverkeer. Deze toename blijkt onder meer uit de toename van het aantal auto's op het binnencordon. Reden om voor 2017 niet voor een hogere ambitie te kiezen is dat door de werkzaamheden aan de Zuidelijke Ringweg de druk op wegen (waar bussen gemengd met ander verkeer rijden) groot blijft. Extra verkeer en wijzigende verkeersstromen maken dan ook de kans op vertragingen in het busvervoer groter.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal reizigerskilometers regionale treinen Groningen (in miljoenen)	265	273	≥260	≥270
Klanttevredenscijfer openbaar busvervoer (basisnet en HOV)	7,7	7,65	7,5	7,6
CO ₂ -uitstootper reizigerskilometer bus	-	-	-	Daling van 2%
% Doorstroming openbaar vervoer	77%	55%	-	60%
% buurtbewoners dat (zeer) tevreden is over fysieke toegankelijkheid openbaar vervoerhalte	-	-	-	>75%
% buurtbewoners dat (zeer) tevreden is over het openbaar vervoer in het algemeen	83%	-	-	>75%

7.2.1 Bereikbaarheid dynamo's HOV

Ons doel is: De dynamo's van Groningen zijn (inter-)nationaal en regionaal bereikbaar met kwalitatief hoogwaardig OV. Voor het functioneren van de stedelijke dynamo's is een goede bereikbaarheid met het openbaar vervoer cruciaal. Dit wordt bereikt door het verbeteren van het aanbod, de

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

betrouwbaarheid en dienstverlening van het openbaar vervoer. Ook wordt met het verbeteren van de aansluitingen binnen het openbaar vervoer en tussen openbaar vervoer en andere modaliteiten gewerkt aan een ander cruciaal element voor de bereikbaarheid van dynamo's. Hoogwaardige openbaar vervoerknooppunten zijn daarbij een belangrijk onderdeel van het netwerk en zijn belangrijk voor de koppeling met het Publieke Vervoer. Het verbeteren van de efficiëntie van het openbaar vervoer is daarnaast cruciaal om de groeiende vervoersbehoefte te faciliteren en het openbaar vervoer betaalbaar te houden.

Voor de middellange termijn willen we:

- Verbeteren toegankelijkheid Hoofdstation;
- Verbeteren ketenvoorzieningen;
- Verkennen mogelijkheden faciliteren stijgende vervoersvraag;
- Opwaarderen bushaltes;
- Afronding ambitieniveau bus 1 en 2 uit de HOV-visie;
- Verder verduurzamen van het openbaar vervoer.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal DRIS-panelen (overzichtspanelen) binnen de gemeente Groningen	91	203	226	226

Hoe staan we ervoor?

Voor zowel busreizigersaantallen als voor busreizigerskilometers was 2015 een jaar van forse groei. Op zowel het HOV-net (Qliners en Q-links) als op de stadsdiensten in Groningen was de groei 10% ten opzichte van 2014. Het aantal reizigerskilometers (trein) nam ook toe van ruim 264 miljoen kilometer naar ruim 272 miljoen kilometer. Het aantal in- en stappers bij NS op representatieve werkdag nam met circa 750 toe. Het klanttevredenscijfer van het busvervoer was een 7,65 tegen 7,7 in 2014. Het wagenpark van de vervoerders Q-buzz en Arriva is de laatste jaren door de afspraken die bij de verlenging hierover gemaakt zijn verder verduurzaamd.

Wat willen we bereiken in 2017?

In 2017 willen wij dat onze stedelijke dynamo's uitstekend met het openbaar vervoer bereikbaar zijn. Dit willen we bereiken door het verbeteren van het aanbod, de betrouwbaarheid en dienstverlening van en de aansluitingen binnen het openbaar vervoer en tussen openbaar vervoer en andere modaliteiten. Het introduceren van twee nieuwe Q-linkverbindingen per medio zomer 2017 geeft deels invulling aan deze ambitie. Ook betekent de verlenging van de HOV-busconcessie met Arriva dat deze bussen van Wi-Fi worden voorzien, nieuwe schermen met reisinformatie worden ingebouwd en er een proef komt met koffieautomaten in deze bussen.

Hoogwaardige openbaar vervoerknooppunten zijn daarbij een belangrijk onderdeel van het netwerk en zijn belangrijk voor de koppeling met het Publieke Vervoer. In 2017 worden met P+R Meerstad en UMCG Noord twee (keten-) knooppunten geopend. Het verbeteren van de efficiëntie van het openbaar vervoer is daarnaast cruciaal om de groeiende vervoersbehoefte te faciliteren en het openbaar vervoer betaalbaar te houden. Met name de groei op de HOV-lijnen was groot. Deze toegenomen reizigersstroom faciliteren kan bijvoorbeeld door in te zetten op tangentverbindingen en langere en meer bussen. Dit kan alleen als rekening met de omgeving wordt gehouden en dit fysiek mogelijk is.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Daarnaast willen wij het openbaar vervoer de komende jaren verder verduurzamen. In 2017 rijden er twee elektrische bussen in Groningen en naar Groningen Airport Eelde en mogelijk twee waterstofbussen. Daarnaast wordt onderzocht of (gedeeltelijke) elektrificatie van lijn 4 (Roden – Beijum) en lijn 1/11 (Zuidhorn – HS/Europapark) reeds in 2018 kan worden gerealiseerd.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Verbeteren Spoorzone (Hoofdstation en omgeving);
- Extra Sneltrain Groningen Leeuwarden mogelijk maken (inclusief onderdoorgang Paterswoldseweg);
- Verbeteren spoorverbinding Groningen - Assen - Zwolle en verder;
- DRIS (Dynamische Reizigersinformatie) op bushaltes plaatsen;
- Uitvoeren diverse busmaatregelen uit HOV-Visie;
- Verder verduurzamen openbaar vervoer;
- Uitbreiden Q-Linknetwerk met twee nieuwe Q-linklijnen.

7.2.2 Stedelijke bereikbaarheid openbaar vervoer

Ons doel is: Alle wijken en belangrijke stedelijke functies zijn bereikbaar met OV. Bij stedelijke bereikbaarheid openbaar vervoer gaat het over reizen die (deels of volledig) met het openbaar vervoer worden gedaan met herkomst en/of bestemming buiten de zes dynamo's in de gemeente Groningen. Bestemmingen zijn bijvoorbeeld scholen en winkelcentra. Bij een deel van deze reizen is de eigen woning de herkomst of bestemming.

Een deel van deze reizen wordt soms deels en soms volledig met het hoogwaardige openbaar vervoer gemaakt. Voor- of natransport is vaak lopen, fietsen, met de auto of ander openbaar vervoer.

Het OV-bureau Groningen-Drenthe stelt elk jaar de dienstregeling voor het volgende jaar vast. De gekozen dienstregeling en (de kwaliteit van) de infrastructuur bepalen voor een belangrijk deel de waardering voor de stedelijke bereikbaarheid met het openbaar vervoer.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Reden dat de beoogde aantallen toegankelijk gemaakte bushaltes voor 2016 en 2017 in de tabel hieronder gelijk zijn, is dat bij het vaststellen van de begroting 2016 de verwachting was dat dit aantal gehaald zou worden, conform afspraken met de provincie Groningen. Later hebben we op ons verzoek uitstel van de provincie Groningen gekregen, zodat we meer afstemming met de omgeving konden hebben en werk met werk konden maken.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal toegankelijke bushaltes binnen de gemeente Groningen	355	393	420	420 (100%)

Hoe staan we ervoor?

Op de stadsdiensten in Groningen was de groei in gebruik 10% in 2015 ten opzichte van 2014. In het kader van het HOV-maatregelenpakket zijn er maatregelen aangelegd die ook ten goede aan de stedelijke bereikbaarheid zijn gekomen. Zo is bijvoorbeeld de keerlus Ruischerbrug aangelegd (en geopend in mei 2016) waardoor een betere verbinding van en naar Lewenborg is ontstaan en wordt met Q-link 3 Ruischerbrug ook bediend.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

In 2016 is ook de dienstregeling bus 2017 vastgesteld. Onderdeel daarvan is het opwaarderen van lijn 140 naar Q-link 6 en het 2 maal per uur doortrekken van Q-link 5 vanaf P+R Meerstad naar Ter Sluis en 2 maal per uur naar Engelbert, Middelbert en Harkstede. Naast deze wijken en dorpen profiteren ook Lewenborg-Zuid, Ruischerbrug, Ruischerwaard, Oosteparkwijk-Zuid van deze nieuwe lijnvoering per dienstregeling 2017.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen dat niet alleen de dynamo's uitstekend met het openbaar vervoer bereikbaar zijn, maar ook dat andere gebieden uitstekend met het openbaar vervoer bereikbaar zijn. Een belangrijke graadmeter die aangeeft hoe we ervoor staan, is de jaarlijks te houden enquête op wijk- en buurniveau die de waardering van het openbaar vervoer per wijk en buurt aangeeft. Uit eerdere enquêtes is bekend dat Oosterhoogbrug/Ulgersmaborg, Nieuw Oost en Dorpen Oost het minst tevreden over het aanbod van het openbaar vervoer zijn. Met de in 2016 vastgestelde dienstregeling bus 2017 is de verwachting dat de waardering in deze gebieden verbeterd. In 2017 willen we ook meer duidelijkheid over de aanleg van station Hoogkerk en een visie op Stedelijk Openbaar Vervoer afgerond hebben.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Introduceren busverbinding van/naar Ter Sluis via Meeroevers;
- Verbeteren aanbod openbaar vervoer in enkele stadswijken en Engelbert en Middelbert door uitbreiding Q-Linknetwerk;
- Verkennen mogelijkheden en draagvlak station Hoogkerk.

Deelprogramma 7.3: Auto

In ons Ommeland is weinig verstedelijking. De auto is dan ook een belangrijk vervoermiddel voor het sociaal en economisch functioneren van Stad en regio. Van groot belang is dat de dynamo's in Stad (inter)nationaal en regionaal goed bereikbaar zijn met de (vracht)auto. Voor toekomstige bereikbaarheid zijn aanpassingen aan de auto-infrastructuur nodig. Niet alleen voor de economie van de stad, maar ook om te voorkomen dat er alternatieve autoroutes ontstaan op ongewenste plekken. De kwaliteit van de leefomgeving verbetert door het verkeer te concentreren op de stedelijke hoofdwegen en sluijperverkeer door de wijken te voorkomen.

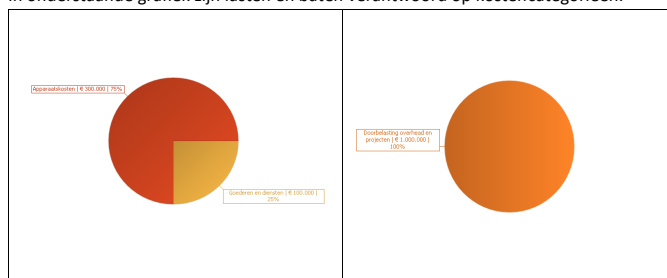
De komende jaren staan in het teken van een aantal grote projecten. Groningen Bereikbaar wil de stad in deze periode bereikbaar houden en maximaal 10 minuten extra reistijd op de invalsroutes. Andere maatregelen voorkomen verkeer of verspreiden dit beter. Een efficiënt en duurzaam goederenvervoer maakt hier onderdeel van uit.

Wij willen dat:

- De dynamo's van Groningen bereikbaar zijn met de (vracht-)auto;
- Het autoverkeer zich concentreert op het hoofdwegennet, de wijken worden zo min mogelijk belast.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Jaarlijks monitoren we de bereikbaarheid per auto en de impact op de stad. De hoeveelheid autogebruik in de totale mobiliteit van de stad voor nu en in de toekomst (modal split) bepalen we met het gemeentelijk verkeersmodel. Daarnaast meten we op diverse locaties jaarlijks op straat het auto- en fietsverkeer. Zo volgen we onder andere de ontwikkeling van het aantal auto's op het binnencordon (een denkbeeldige lijn binnen de stad Groningen, het gebied tussen spoorlijn Groningen-Sauwerd, Westelijke Ringweg, Zuidelijke Ringweg, Winschoterdiep, Eemskanaal, Van Starckenborghkanaal en Noordelijke Ringweg). De bereikbaarheid van buiten naar de stad, wordt mede bepaald door de werkelijke reistijd (maximaal 10 minuten vertraging). De optelsom van de gemeten reistijden op 9 routes geeft een gemiddeld jaarbeeld in de spitsperiodes.

De indicator 'Totale reistijd op 9 specifieke trajecten' geeft de som van de reistijden op de volgende 9 trajecten weer:

- A7 aansluiting Westpoort tot Hoendiep-Friesestraatweg;
- A7 aansluiting Westpoort tot Europaweg-Damsterdiep;
- A28 tot Emmaviaduct-Eeldersingel;
- N360-Noorddijkerweg tot Europaweg-Damsterdiep;
- N355 tot Ebbingestraat-Diepenring;
- N355 tot Hoendiep-Friesestraatweg;
- N361 tot Ebbingestraat-Diepenring;
- Knoop Oostelijke ringweg/Noordelijke ringweg tot Europaweg-Damsterdiep;
- A7 vanuit richting Hoogezand tot Europaweg-Damsterdiep.

De reistijden zijn een gemiddelde over een jaar (exclusief schoolvakanties) en een gemiddelde van de ochtend- en avondspits. Tijdens de uitvoering van de grote projecten heeft Groningen Bereikbaar als doel gesteld dat de reistijden per traject niet meer dan 10 minuten mogen toenemen ten opzichte van totale reistijd in 2014 (referentiejaar) van 90,5. Voor het totaal van de 9 trajecten is dat dus 90 minuten vertragingstijd. Bij elkaar dus maximaal 180,5.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Verwacht 2016	Beoogd 2017
Aandeel van de auto in de modal split binnen de gemeente Groningen	31,9%	31,9%	-	<31,9%
Aantal auto's op het binnencordon (werkdag)	223.900	233.200	-	220.000

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Totale reistijd op 9 specifieke trajecten (wegen)	90,5	93,5	-	180,5
Ervaring bewoners van overlast van autoverkeer in de eigen wijk	-	-	-	-

7.3.1 Bereikbaarheid dynamo's auto

Ons doel is: De dynamo's van Groningen zijn bereikbaar met de (vracht-)auto. In de bereikbaarheid van de stad en de dynamo's zijn de wegen die onze stad met de regio en de rest van Nederland verbinden belangrijk. De komende jaren neemt de druk op de weg toe. Het is onze uitdaging om een goede balans te vinden tussen oplossingen voor de doorstromingsproblemen en het behouden van een leefbare stad. Voor de ring willen we uitbreiding van de capaciteit en verbetering van de doorstroming. Daarnaast streven we naar minder autokilometers tijdens de spits via mobiliteitsmanagement. Ook willen we de capaciteit van de wegen beter benutten met behulp van verkeersmanagement. Binnen 10 jaar willen we alle gelijkvloerse kruisingen in de ring ongelijkvloers maken.

Eind 2014 ondertekende de staatssecretaris met meer dan 50 verschillende ondernemers en vervoerders in Groningen de Green Deal ZES: 'Zero Emission Stadslogistiek'. Daarmee moet de bevoorrading van de (dynamo) binnenstad van Groningen in 2025 zonder uitstoot plaatsvinden.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald		Begroting		Beoogd
	2014	2015	2016	2017	
Aantal gelijkvloerse kruisingen in ringwegen	7	5	5	5	
Aantal experimenten met goederenvervoer	-	-	-	3	
Aantal gerealiseerde spitsmijdprojecten	-	-	-	-	

Hoe staan we ervoor?

In 2015 zijn het ongelijkvloers maken van de Oostelijke ringweg en de aansluiting Noordelijke ringweg-Bedumerweg in combinatie met de vervanging van Noordzeebrug afgerond. In 2016 zijn de werkzaamheden bij het Reitdiepplein afgerond (financiële afronding is waarschijnlijk in 2017). Het werk voor de Zuidelijke ringweg is in 2016 gegund. De aannemerscombinatie is gestart met de verdere uitwerking van de plannen. Ook zijn we in 2016 gestart met de verkenning voor het noordelijke deel van de Westelijke ringweg.

Met betrekking tot goederenvervoer hebben we de venstertijden eind 2016 gewijzigd. Alleen emissievrije voertuigen mogen na 12.00 uur het venstertijdengebied nog inrijden, het avondvenster is helemaal verdwenen.

Wat willen we bereiken in 2017?

In 2017 zal, na de voorbereidingen van de uitvoering, gestart worden met de uitvoering van de Zuidelijke ringweg. Tijdens de grote verbouwingen van de Zuidelijke ringweg en de spoorzone is het doel van Groningen Bereikbaar om regie te voeren op de planning van de werkzaamheden, een goede communicatie te verzorgen en het gecoördineerd inzetten van mobiliteits- en verkeersmanagement. De eerste verkenning van de Westelijke ringweg wordt in 2017 afgerond. Vervolgens start de planstudie naar verwachting eind 2017 - begin 2018.

Door de venstertijden voor goederenvervoer aan te passen, verminderen we het aantal niet-emissievrije autokilometers in de binnenstad. Daar blijven we op inzetten, door slimme handhaving en een strengere ontheffingsbeleid. Ook trekt het aantal ondernemers dat mogelijkheden ziet voor logistiek vervoer per

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

fiets verder aan. Dat faciliteren we in 2017 met pilots. Daarnaast willen we in 2017 de eerste logistieke 'hub' van Groningen op P+R-terrein Hoogkerk realiseren. Zo sluiten we ook aan bij Beter Benutten en helpen we spitsmijdingen realiseren. Daarnaast onderzoeken we in 2017 de uitbreiding van het venstertijdengebied.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Voorbereiden en start werkzaamheden ombouwen [Zuidelijke ringweg](#);
- Deelnemen aan samenwerkingsorganisatie [Groningen Bereikbaar](#);
- [Reconstrueren Reitdiepplein en verdubbelen verbindingbogen](#);
- Verkennen ongelijkvloers maken Westelijke ringweg;
- Aanpassen venstertijdenbeleid binnenstad;
- Pilots logistiek per fiets (met 'hub') en cameratoezicht/kentekenherkenning.

7.3.2 Stedelijke bereikbaarheid auto

Ons doel is: Het autoverkeer concentreert zich op het hoofdwegennet, de wijken worden zo min mogelijk belast. In de stad willen we vanuit economische belang een goede bereikbaarheid van alle belangrijke bestemmingen binnen de stad. Daarnaast willen we een leefbare stad zijn, met name in de verblijfsgebieden en de woonwijken.

De doorstroming op de aansluitingen van en naar de ring, de aanrijdroutes, maar ook de doorstroming op de overige hoofdwegen zijn hierbij belangrijk. Voor nu, voor de toekomst, maar zeker ook om de stad bereikbaar te houden tijdens de uitvoering van de grote (infrastructurele) projecten in de stad. In 2017 moet er daarom aan deze doorstroming worden gewerkt, met name aan de oostkant van de stad: de doorstroming van verkeer naar UMCG, de oostelijke wijken en de binnenstad. Een goede doorstroming op de hoofdwegen zorgt er ook voor dat het verkeer minder vaak kiest voor routes door de wijken. Hierdoor kan de leefbaarheid in de wijken worden gewaarborgd en verbeterd.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal kruisingen dat is aangepakt op het gemeentelijk wegennet	0	0	1	4

Hoe staan we ervoor?

Het verkeerslicht op de kruising Bedumerweg-Sumatralaan wordt in 2016 aangepast. De aansluiting Zonnelaan-Noordelijke ringweg wordt in de planvorming voor het totaalplan van Zernike meegenomen. Voor de bereikbaarheid van de oostkant van de stad wordt ingezet op Intelligente Transport Systemen (ITS) en extra dynamisch verkeersmanagement. Dit wordt in 2016 nader uitgewerkt. De ITS-maatregelen worden toegepast op veel meer kruispunten in de gehele stad. De Gerrit Krolbrug over het Van Starckenborgkanaal is aan het eind van zijn levensduur en de vaarwegbeheerder Rijkswaterstaat moet de brug voor 2020 hebben vervangen.

Wat willen we bereiken in 2017?

De aanpak van rotondes aansluiting Driebond is ondergebracht qua planvorming en uitvoering bij de P+R Meerstad en de westelijke rotonde valt onder het project Sontwegtracé. De werkzaamheden van beide rotondes zullen naar verwachting in 2017 worden afgerond. Na een positief principebesluit over een nieuwe verbinding in de Oosterhamrikzone, werken we in 2017 de autoverbinding in de zone en de overige verkeersmaatregelen in de omliggende wijken verder uit.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat gaan we hiervoor doen?

- Afronden Sontbrug en Sontwegtracé;
- Vervangen van de Gerrit Krolbruggen;
- Nieuwe autoverbinding in de Oosterhamrikzone en herstructurering van de zone;
- Maatregelen nemen ter verbetering van de autodoorstroming tijdens ombouw Zuidelijke ringweg (behorend bij de [Netwerkanalyse](#)).

Deelprogramma 7.4: Parkeren

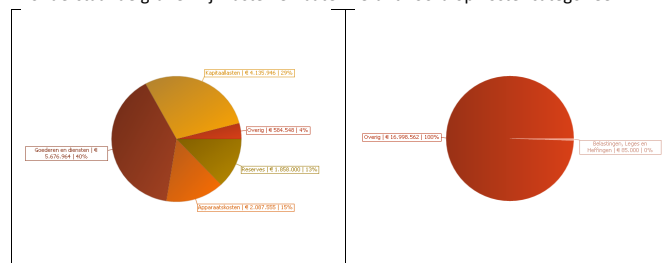
We willen de bezoekers en gebruikers van onze stad goede parkeervoorzieningen bieden, op een voor de gemeente bedrijfseconomisch verantwoorde wijze. In ons parkeerbeleid maken we daarom onderscheid tussen kort en lang parkeren. Kort parkeren is bedoeld voor bezoekers die bijvoorbeeld gaan winkelen, naar het museum gaan of op bezoek komen in het ziekenhuis. Deze doelgroep faciliteren we, liefst in parkeergarages, dicht bij de plaats van bestemming. Met de voorzieningen voor lang parkeren richten we ons vooral op de grote groep forenzen. Hiervoor hebben en realiseren we P+R-terreinen aan de randen van de stad.

We willen dat de stad en de belangrijkste bestemmingen daarbinnen beschikken over voldoende en vindbare parkeervoorzieningen. Tegelijk moet de geparkeerde auto niet ten koste gaan van de leefomgeving. Door gerichte en adequate parkeerhandhaving beperken we de overlast door geparkeerde auto's.

Wij willen dat:

- Parkeren geen afbreuk doet aan de leefomgeving;
- Het parkeerbedrijf zorgt voor een optimale parkeerinfrastructuur afgewogen tegen zowel maatschappelijke als bedrijfseconomische belangen.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% bezetting P+R-terreinen	64%	68%	70%	71%
Gemiddelde cijfer P+R-terreinen	-	7,9	7,9	8
Gemiddelde parkeerdruk in de wijken	-	62%	60%	60%
Gemiddelde rapportcijfer parkeergarages	-	7,6	7,7	7,8
% bewoners dat aangeeft dat parkeerprobleem belangrijkste ervaren probleem is.	13%	-	12%	12%

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

7.4.1 Parkeervoorzieningen

Ons doel is: Parkeren doet geen afbreuk aan de leefomgeving. In de stad bieden we verschillende vormen van parkeren aan. Parkeren op straat en in garages dicht bij het centrum voor kortparkeerders. Hierbij willen we zo veel en zo goed mogelijk gebruik maken van onze parkeergarages. Andere parkeervormen zijn buurtstallingen voor inwoners van onze schilwijken en het parkeren op Park+Ride (P+R) terreinen aan de randen van de stad voor langparkeerders. De P+R-terreinen moeten goed bereikbaar en toegankelijk zijn voor bezoekers van de stad.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal parkeerplaatsen op P+R-terreinen	2.700	3.200	3.200	3.800
Aantal wijken waarmee een parkeerplan is opgesteld		3	1	1
Aantal laadpunten voor elektrische voertuigen	43	18	35	45
Aantal laadpunten in gemeentelijke parkeergarages	14	14	20	24

Hoe staan we ervoor?

De afgelopen jaren bleef het kort parkeren, vooral in onze garages, achter bij onze verwachtingen. 2015 laat echter een trend breuk zien in het aantal kortparkeerders. Dit heeft positieve financiële gevolgen. In 2015 hebben we een positief resultaat van ongeveer € 690.000 gerealiseerd. Het lang parkeren op P+R-terreinen blijft de laatste jaren constant, zo ook in 2015 en heeft een positief effect op de leefbaarheid van de binnenstad. De bezettingsgraad op P+R-terreinen is, net als de waardering van de gebruikers, hoog. De gemiddelde bezetting van de P+R-terreinen is stabiel en ongeveer 68%. We verwachten dat die de komende jaren toeneemt dankzij betere kwaliteit van de voorzieningen en de druk die op de bereikbaarheid van de stad staat.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen het P+R-systeem rond de stad completeren, door de capaciteit uit te breiden met nieuwe locaties Reitdiep en Meerstad en door de kwaliteit van bestaande locaties te verbeteren. Daarmee zijn we voorbereid op de aanpak Ring Zuid en werken we duurzaam aan mobiliteitsmanagement. Verder willen we in overleg met de betreffende bewonersorganisaties en bewoners de parkeersituatie in enkele overbelaste wijken aanpakken.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Bouwen parkeergarage Forum;
- Invoeren nieuw parkeerregime Oosterparkwijk, Korrewegwijk, De Hoogte, Helpman;
- Realiseren en ingebruikname P+R Meerstad en Reitdiep;
- Routing, kwaliteit, duurzaamheid P+R-terreinen verbeteren.

7.4.2 Parkeerbedrijf

Ons doel is: Het Parkeerbedrijf zorgt voor een optimale parkeerinfrastructuur afgewogen tegen zowel maatschappelijke als bedrijfseconomische belangen. Het Parkeerbedrijf is primair belast met de uitvoering van beleidsmaatregelen op het gebied van parkeren. Naast het exploiteren van parkeergarages en buurtstallingen, is het Parkeerbedrijf verantwoordelijk voor het straatparkeren (parkeerautomaten, opdrachtgever handhaving en vergunningverlening). Ook het fietsparkeren is een belangrijk onderdeel van het parkeerbedrijf. Door het aanbieden van voldoende en kwalitatief goede

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

fietsenstallingen wordt de overlast op straat zoveel mogelijk beperkt. De exploitatie van het Parkeerbedrijf wordt gekenmerkt door een spanningsveld tussen haar maatschappelijke (publiek) en bedrijfseconomische doelstellingen (commerciële werken, kostendekkendheid). De bedrijfseconomische doelstelling (minimaal kostendekkend) staat haaks op de bijdragen vanuit de exploitatie aan enkele sociaal-maatschappelijke speerpunten van het gemeentelijke verkeers- en parkeerbeleid. De afgelopen jaren hebben duidelijk gemaakt dat de exploitatie van het Parkeerbedrijf verschillende risico's bevat. De oorzaken van deze risico's liggen op verschillende gebieden, van macro-economische ontwikkelingen en trends tot gemeentelijke beleidskeuzes.

Parkeerhandhaving is belangrijk voor goed werkend parkeerbeleid. Wij willen de stad toegankelijk houden en onveilige situaties voorkomen. Daartoe zijn wij zichtbaar, herkenbaar en aanspreekbaar aanwezig in de wijk en werken wij nauw samen met de politie. Wij zijn gastheer, maar als mensen de regels overtreden treden wij stevig op. Wij maken werk van het niet-betalen. Aan de hand van de geconstateerde betalingsbereidheid, zetten wij onze parkeerhandhavers gericht in op locaties en tijdstippen. We handhaven de parkeerregels langs twee wegen: fiscaal (betaald parkeren) en via de Wet Mulder (foutparkeren).

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Betalingsbereidheid bij betaald parkeren	-	-	-	90-95%
Aantal uren inzet parkeerhandhaving	-	-	34.000	30.000

Hoe staan we ervoor?

Jaarlijks actualiseren we de meerjarenprognose van het parkeerbedrijf. De geactualiseerde meerjarenprognose

Parkeerbedrijf komt tegelijkertijd met de begroting 2017 op de agenda. We verwachten nu een positief exploitatieresultaat in 2017 op het Parkeerbedrijf van €1.180.000. Na de ingebruikname van de Forumgarage wordt het resultaat van het Parkeerbedrijf de eerste jaren negatief beïnvloed, omdat een nieuwe parkeergarage eerst een paar ingroei-jaren kent.

We hebben in 2016 de invoering van het pasloos parkeervergunningensysteem naar tevredenheid kunnen afronden. Verder hebben we de derde uitrit van de Boterdiepgarage in het voorjaar van 2016 in gebruik genomen. Deze inrit en de activiteiten in het CiBoGa-gebied leveren een positieve bijdrage aan de omzet van deze garage. Dit is al meegenomen in de geactualiseerde meerjarenprognose. Als laatste starten we met de aanbesteding van het fietsenbeheer.

Wij handhaven voor parkeren op alle dagen, inclusief koop- en feestdagen. Wij investeren continue in het vergroten van de kennis van onze Buitengewoon Opsporingsambtenaren (Boa's) en toezichhouders en in de verbetering van de houding en het gedrag 'op straat'. Daarnaast zal in het kader van digitalisering in de tweede helft van 2016 een pilot worden gedaan met een scanvoertuig voor parkeerhandhaving. De pilot heeft als doel inzicht te geven in de mogelijkheden van de inzet van scanvoertuigen bij de huidige digitaliseringsgraad van de parkeerrechten. De pilot zal informatie leveren over de consequenties van het inzetten van een geautomatiseerde parkeercontrole, en over welk voertuig (scanauto of scanscooter) onder welke randvoorwaarden (aantallen, opvolging) het meest geschikt is voor onze stad. Op basis van de uitkomsten van deze proef zullen wij een besluit nemen over de mogelijke aanschaf van een scanvoertuig.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Verder signaleren wij dat voor parkeerproblemen in de wijken maatwerkoplossingen worden gezocht, bijvoorbeeld door de invoering van blauwe zones. Deze oplossingen hebben mogelijk consequenties voor de inkomsten uit de handhaving op betaald parkeren.

Wat willen we bereiken in 2017?

Als onderdeel van de verdere digitalisering van het parkeren in de stad, gaan we de mogelijkheden om kenteken parkeren op straat in te voeren verder verkennen. Tevens wordt gekeken worden naar de (on)mogelijkheden van het inzetten van scan-voertuigen voor de parkeerhandhaving. We willen de toegankelijkheid van de parkeervoorzieningen verbeteren, verruimen en duurzamer maken. Tevens zullen we parkeerdata leveren aan de RDW zodat marktpartijen digitale toepassingen kunnen ontwikkelen met het oog op bereikbaarheid en vindbaarheid. Verder willen we:

- Doelmatige inzet van onze parkeerhandhavers (Boa's en toezichhouders)
- Implementatie van scanvoertuig voor parkeerhandhaving (afhankelijk van proef en daarop volgende besluitvorming).

Wat gaan we hiervoor doen?

- Parkeervoorzieningen toegankelijker maken (24 uur per dag in- en uitrijden);
- Start uitrol extra betaalmogelijkheden parkeergarages;
- Aanbrengen ledverlichting in de garage Euroborg;
- Aanbesteden fietsbeheer;
- Verdere uitrol digitalisering;
- Handhaven parkeerregels.

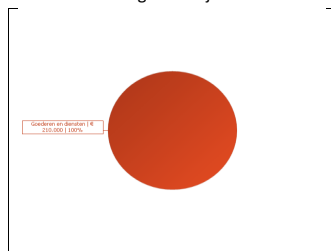
Deelprogramma 7.5: Verkeersveiligheid

In onze stad moeten inwoners zich, ook in het verkeer, veilig voelen. Verkeersveiligheid speelt dan ook een belangrijke rol in de bestaande wijken en bij onze verkeersprojecten. De veiligheid van de kwetsbaren in het verkeer is een belangrijk aspect bij dit onderdeel. Kinderen, ouderen en mensen met een beperking hebben soms moeite met het steeds drukker wordende verkeer. Om verkeersveiligheid succesvol te kunnen bevorderen, is afstemming van maatregelen op het gebied van infrastructuur, educatie en handhaving noodzakelijk. Verkeerseducatie is een belangrijke pijler voor de verkeersveiligheid.

Wij willen dat:

- De verkeersveiligheid in Groningen toeneemt (door een andere wijze van registratie stijgt het letselschadecijfer in 2015).

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
% bewoners dat zegt (zeer) tevreden te zijn over de verkeersveiligheid in de eigen omgeving	60	-	-	65
Aantal letselschadegevallen per jaar	278	335	-	-

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
% ziekenhuisopname na verkeersongeval met een motorvoertuig	5	5	75	-
% overige verkeersongevallen met een gewonde fietser	10	10	100	-

7.5.1 Verkeersveiligheid

Ons doel is: Om verkeersveiligheid succesvol te bevorderen, is afstemming van maatregelen noodzakelijk bij infrastructuur, educatie en handhaving. Qua infrastructuur deden we in de stad en rondom de scholen de afgelopen jaren veel aan de inrichting. We concentreren ons nu op de aanpak van het gedrag van verkeersdeelnemers en het oplossen van verkeersonveilige situaties. Verkeerseducatie is de andere belangrijke pijler onder de verkeersveiligheid. We moeten scholieren die naar school gaan de verkeersregels leren en op gevaarlijke verkeerssituaties attent maken. De Groningse speerpunten brengen we onder in het regionale verkeerseducatieplan. Daarnaast vragen we de politie regelmatig om aandacht voor handhaving, vooral rond de scholen. Dit alles moet leiden tot minder onveilige situaties in het verkeer, scholieren die de verkeersregels kennen en zich bewust zijn van de gevaren in het verkeer.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal verkeerseducatieprojecten op scholen	-	50	55	55
Aantal verkeerseducatieprojecten buiten onderwijs om	-	20	25	25
Aantal aangepakte verkeersonveilige situaties	-	3	6	8

Hoe staan we ervoor?

De afgelopen decennia is het aantal autokilometers en ook het fietsgebruik flink gestegen. Toch vallen er gelukkig minder slachtoffers in het verkeer dan vroeger. Er is wel een toenemend aantal ongevallen met ouderen door de toename van e-bikes. In de afgelopen jaren hebben we ons geconcentreerd op de verkeersveiligheid rond alle basisscholen in de stad en de verkeersveilige school-thuis routes. Het fysieke schoolomgevingenproject is afgerond. We zijn in 2016 begonnen met het educatieprogramma veilige schoolomgeving, dat gericht is op het gedrag van leerlingen, ouders, docenten en omwonenden. We willen bereiken dat er samen afspraken gemaakt worden over het naar school gaan.

De registratie van ongevallen tussen 2010 en 2014 gaf geen goed beeld van de daadwerkelijke situatie, omdat we materiële schadegevallen niet meer noteren. Sinds 2014 nemen we in overleg met de verzekeraars deze schades weer in de ongevallenregistraties op. Over 2 á 3 jaar levert dat meer inzicht in trends en 'black spot'-locaties.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Stadgers die verkeersonveilig gedrag of een verkeersonveilige situatie zien, kunnen dit melden aan de gemeente. In overleg met de melders kijken we naar oplossingen voor het probleem. Naar 'gebiedsgericht' is daarvoor een bedrag doorgeschoven van € 200.000 voor kleine verkeersmaatregelen, zodat dit budget per gebied zo goed mogelijk ingezet kan worden.

Wat willen we bereiken in 2017?

We gaan verder met het uitvoeren van het verkeersveiligheidsprogramma wat vermeld staat in de notitie 'Verkeersveiligheid in Groningen'. In 2017 gaan we de punten uit het verkeersveiligheidsprogramma realiseren. Samen met de provincie stellen we een educatieplan op voor het jaar 2017. De nadruk ligt op schoolgaande kinderen, 'pubers' op scooters en bromfietsen, het gebruik van de smartphone in het verkeer, en e-biketrainingen voor de oudere fietser. In www.verkeerswijzergroningen.nl staan alle aangeboden educatieprogramma's vermeld.

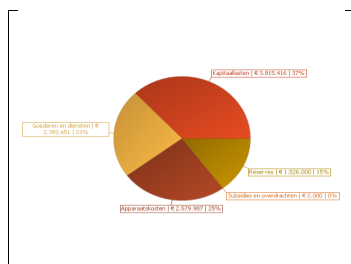
Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren Verkeersveiligheidsprogramma: uitvoering Kruispunt Wilhelminakade-Prinsesseweg;
- Uitvoeren verkeerseducatieplan;
- Uitvoeren verkeerseducatie project Veilige schoolomgeving.

Deelprogramma 7.6: Overig verkeer

In het deelprogramma 'Overig verkeer' worden overige zaken als plankosten opgenomen.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Verkeer							
Nr	Omschrijving	Rekening	Actuele begroting 2016	Primitieve begroting			
		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lasten							
07.1	Fiets	1.347	1.407	1.462	1.462	1.462	1.462
07.2	Openbaar vervoer	673	1.159	1.909	2.209	2.209	2.209
07.3	Auto	-1.203	1.350	400	400	400	400
07.4	Parkeren	13.066	13.334	12.485	12.485	14.119	13.626
07.5	Verkeersveiligheid	152	210	210	210	210	210
07.6	Overig verkeer	7.368	6.687	8.751	8.397	8.397	8.397
	Totaal	21.403	24.147	25.217	25.163	26.797	26.304
Baten							
07.1	Fiets	-82	0	0	0	0	0
07.2	Openbaar vervoer	1.001	0	0	0	0	0
07.3	Auto	1.317	-700	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000
07.4	Parkeren	-17.546	-16.906	-17.084	-15.926	-15.926	-15.926
07.6	Overig verkeer	-2.242	-1.511	-1.902	-1.902	-1.902	-1.902
	Totaal	-17.552	-19.117	-19.985	-18.827	-18.827	-18.827
	Geraamd resultaat voor bestemming	3.851	5.029	5.232	6.336	7.970	7.477
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	810	1.146	3.384	700	700	700
	Totaal onttrekkingen	0	0	0	0	1.634	1.141
	Geraamd resultaat na bestemming	4.661	6.175	8.616	7.036	7.036	7.036

Overzicht continuerend extra beleid voorgaande jaren

Continuerend extra beleid voorgaande jaren						
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020	
07.3	Interne plankosten ZRW, spoorse projecten, bereikbaarheid en stationsgebied	200	200			
07.6	Continuering spaarregeling ringwegen		454	454	454	

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting continuerend extra beleid

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen						
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020	
07.2/07.3	Plankosten Spoorse projecten en Oosterhamrikzone/ Gerrit Krolbrug		1.350			

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Integrale financiële toelichtingen

7.1 Fiets	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -55.000	€ 0	€ -55.000

Exploitatie fietsparkeren (€ -55.000)

Actualisatie van de exploitatie fietsparkeren levert een verhoging op van de lasten op van € 55.000. De afwijking maakt onderdeel uit van het resultaat van het Parkeerbedrijf.

7.2 Openbaar vervoer	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -750.000	€ 0	€ -750.000

Ontwikkeling en uitvoering van het Stationsgebied (€ -750.000)

Het beschikbare budget voor de plankosten van het Stationsgebied in 2017 is verlaagd met € 500.000. Deze middelen zijn toegevoegd aan de algemene middelen. Dit was al opgenomen in de begroting 2016. Voor de begroting 2017 is beoordeeld welk budget voor plankosten nodig is voor de transformatie van de zuidzijde van het station tot een aantrekkelijke omgeving. Voor de kosten tot en met 2017 is € 1,25 miljoen nodig. Per saldo levert dit een nadeel op van € 750.000.

7.3 Auto	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 950.000	€ 300.000	€ 1,3 miljoen

Bereikbaarheidsprojecten (€ 250.000)

Voor de begeleiding en ondersteuning van grote bereikbaarheidsprojecten worden interne plankosten gemaakt die niet uit de investeringsprojecten worden gedekt. Dit geldt bijvoorbeeld voor Zuidelijke Ringweg, diverse spoorse en andere infrastructurele projecten. In de begroting 2016 is hiervoor € 550.000 opgenomen en in 2017 € 300.000. Hierdoor ontstaat in 2017 een voordeel van € 250.000 ten opzichte van 2016.

Autobereikbaarheid (€ 1 miljoen)

Binnen het programma Autobereikbaarheid kunnen we incidenteel € 1 miljoen besparen in 2017. Dit betreft aan de ene kant projecten die goedkoper uitvallen of door andere partijen worden getrokken en aan de andere kant het niet uitvoeren van een project met minder prioriteit.

7.4 Parkeren	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 137.000	€ 177.000	€ 314.000

Exploitatie parkeerbedrijf (€ 129.000)

Jaarlijks wordt de meerjarenprognose van het parkeerbedrijf geactualiseerd. De begroting 2017 is gebaseerd op een geactualiseerde meerjarenprognose. Het resultaat parkeerbedrijf (deelprogramma 7.1 en 7.4) bedraagt € 1,158 miljoen positief en kan als volgt worden samengevat (exclusief reservemutaties).

Deelprogramma	Resultaat
7.1 Fiets	€ - 55.000
7.4 Parkeren	€ 1.026.000
Totaal	€ 971.000
Overig	€ 187.000
Resultaat	€ 1.158.000

In 2017 voegen we dit positief verwacht resultaat op het parkeerbedrijf (inclusief fietsparkeren deelprogramma 7.1) van € 1,2 miljoen toe aan de reserve. Dit is € 712.000 hoger dan in 2016. Verder verwachten we meer opbrengsten verwacht (€ 583.000) bij de parkeergarages (ingroei) en bij het straatparkeren. Per saldo een voordeel van € 129.000.

Stadstoezicht (€ 161.000)

De lasten voor parkeerhandhaving stellen we voor om te verrekenen met het parkeerbedrijf. In een dienstverleningsovereenkomst hebben we afspraken gemaakt over de verrekening van kosten. In 2017 brengen we minder kosten in rekening. Verder dalen de kosten in dit deelprogramma door de overheveling van overheadbudgetten naar programma 14 in verband met gewijzigde wetgeving.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Overige mutaties (24.000)

De overige mutaties tellen op tot een voordeel van € 24.000.

7.6 Overig verkeer	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -4,3 miljoen	€ 1,1 miljoen	€ -3,2 miljoen

Kapitaallasten (€ -391.000)

Het rente omslag percentage (ROP) wordt met ingang van 2017 verlaagd van 2,5% naar 2,3%. Hierdoor ontstaat een voordeel op de kapitaallasten van € 59.000. Ook nemen we de vrijval kapitaallasten 2016 niet meer op in 2017. Hierdoor ontstaat een nadeel op kapitaallasten van € 450.000.

Continuering spaarregeling ringwegen na 2016 (€ -454.000)

Samen met de provincie sparen we voor de verbetering van de Noordelijke, Oostelijke en Westelijke Ringweg, in de verhouding 2/7 stad en 5/7 provincie. De provincie heeft aangeboden dat als wij de spaarregeling ook na 2016 voortzetten, de provincie bereid is deze regeling uit te breiden met de rechtstreekse ontsluiting vanaf de Oostelijke ringweg via de Oosterhamrikzone en de nieuwe zuidelijke ontsluiting van het stationsgebied. Bij de jaarrekening 2014 heeft de gemeenteraad besloten om € 454.000 te reserveren voor onze bijdrage in 2017. Daarnaast reserveren we nu voorlopig onze bijdrage vanaf 2018.

Aanpak Diepenring (€ -1 miljoen)

In het coalitieakkoord 2014-2018 hebben we een aantal thema's benoemd waarop we willen intensiveren. Bij het thema Verplaatsen stellen we voor om vanaf 2017 structureel € 1 miljoen te reserveren voor het aanpakken van de Diepenring.

Werken derden Stadsontwikkeling (saldo neutraal)

We verwachten in 2017 meer werkzaamheden voor derden te verrichten. Ook verwachten we daarvoor meer inkomsten door vergoedingen van derden te ontvangen. De lasten en baten binnen dit deelprogramma stijgen hierdoor met € 391.000.

Stedelijk investeringsfonds (€ -1,5 miljoen)

In 2017 herijken we het programma Stedelijk investeringsfonds (voorheen Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing) waardoor we ruimte hebben voor het opnemen van 6 nieuwe projecten. Voor het project Uitvoeringsprogramma Binnenstad stellen we voor om de reserve Stedelijk investeringsfonds aan te vullen met € 1,526 miljoen. Dit leidt tot een last in de begroting van € 1,5 miljoen.

Overige mutaties (€ 145.000)

De overige mutaties tellen op tot een voordeel van € 145.000.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiële risico's

Naam risico	Parkeerbedrijf
Programma	Verkeer
Omschrijving	<p>In de meerjarenprognose 2012 is een eerste aanzet gegeven voor een gevoeligheidsanalyse om inzicht te krijgen in de omvang van de risico's en het benodigde weerstandsvermogen. Door de toename van de omvang van de vastgoedportefeuille (vooral parkeergarages) nemen de risico's ook navenant toe.</p> <p>Voor het bepalen van het risico van het parkeerbedrijf wordt een risicoanalyse uitgevoerd voor de onderdelen: rente, opbrengsten en kosten, OV-bijdrage, bezettingsgraad parkeergarages en straatparkeren.</p> <p>Op basis van de meerjarenprognose 2015 is het incidentele risico gekwantificeerd op € 4,27 miljoen voor de periode 2016-2019. Rekening houdend met de kans van optreden vraagt dit een weerstandsvermogen van € 3,8 miljoen voor de periode tot en met 2019.</p> <p>Voor de gehele looptijd (doorgerekend tot en met 2024) bedraagt het risicobedrag circa € 14,8 miljoen (2014 € 18,2 miljoen over de periode tot en met 2024). Rekening houdend met de kans van optreden komt dit neer op een benodigd weerstandsvermogen van € 13,4 miljoen.</p> <p>De afname van het benodigde weerstandsvermogen wordt grotendeels verklaard door de lagere rente (effect € 2 miljoen) en door een lagere risico bij het bezettingsgraad risico van de gemeentelijke parkeergarages (vooral door aanpassing van de exploitatie-opzet Forumgarage). Het lagere risico bij de parkeergarages wordt verklaard door het feit dat de Oosterpoortgarage eind 2016 uit de exploitatie gaat (effect € 300.000) en doordat de Forumgarage (effect €400.000) later open gaat.</p>
Risicobedrag 2017	€ 4,7 miljoen
Kans 2017	100%
Risicobedrag 2018	€ 5,5 miljoen
Kans 2018	100%
Risicobedrag 2019	€ 6,1 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 6,4 miljoen
Kans 2020	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Al jaren in P&C documenten
Actie	Wij zullen jaarlijks het benodigde weerstandsvermogen opnieuw berekenen.

Naam risico	Verkeer en vervoersprojecten
Programma	Verkeer
Omschrijving	<p>De risico's bij verkeersprojecten hebben voornamelijk betrekking op de omvang van de investeringskosten. Vooraf worden de risico's zover mogelijk teruggebracht en beheerst door voor de start van uitvoering zoveel mogelijk uitgewerkte ontwerpen en kostenramingen beschikbaar te hebben.</p> <p>Bij kleinere verkeersprojecten (onder de € 5 miljoen) houden we geen rekening met een risico. Deze projecten worden uitgewerkt tot en met het definitief ontwerp voordat een kredietaanvraag wordt gedaan. In de praktijk blijken zich op deze projecten nauwelijks afwijkingen voor te doen. Bij de grote verkeersprojecten houden we rekening met een risico van 10% van de investeringskosten.</p>

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

	<p>Voor de projecten verkeer en vervoer wordt de omvang van de risico's ingeschat op € 2,8 miljoen. Hierin is ook rekening gehouden met een onvoorzien deel, waarmee het risico van nieuwe verkeersprojecten kan worden opgevangen.</p> <p>De investeringen die voortvloeien uit de Netwerkanalyse zijn buiten beschouwing gelaten. We beschouwen deze kredieten als taakstellend. Als een afzonderlijke maatregel goedkoper of duurder uitvalt kan tussentijds worden bijgestuurd. We achten het risico minimaal en hebben deze projecten daarom buiten de risicoberekening gelaten.</p>
Risicobedrag 2017	€ 2,8 miljoen
Kans 2017	50%
Risicobedrag 2018	€ 2,8 miljoen
Kans 2018	50%
Risicobedrag 2019	€ 2,8 miljoen
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	€ 2,8 miljoen
Kans 2020	50 %
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Al jaren in P&C documenten
Actie	Voorafgaand aan investeringen worden risico's van verkeersprojecten zover mogelijk teruggebracht en beheerst door voor de start van uitvoering zoveel mogelijk uitgewerkte ontwerpen en kostenramingen beschikbaar te hebben. Daarnaast wordt per project de mogelijkheid bekeken om bij te sturen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Programma 8: Wonen

We willen een stad zijn met een voortreffelijk woonklimaat waar voor iedereen plek is. We streven daarom naar een gevarieerd woningaanbod in aantrekkelijke wijken die ruimte bieden aan alle bevolkingsgroepen en leefstijlen.

Eenzijds werken we aan deze doelstelling door nieuwe woningen te bouwen. We willen goede en duurzame woningen bouwen voor verschillende doelgroepen, in een mix van koop en (sociale) huur, zowel in de bestaande stad als in uitbreidingswijken. Hierdoor brengen we de doorstroming op de woningmarkt op gang en realiseren we evenwichtige wijken. Om te zorgen voor voldoende betaalbare sociale huurwoningen maken we jaarlijks prestatieafspraken met de woningcorporaties in de stad.

Daarnaast hebben we veel aandacht voor de kwaliteit van de bestaande woningvoorraad en woonomgeving. Samen met de bewoners in de wijken maken we hiervoor plannen. Een belangrijke opgave in dit verband is energie te besparen in bestaande woningen (particuliere woningen en corporatief bezit).

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen in Groningen:

- Een voortreffelijk woonklimaat en aantrekkelijke wijken met een gevarieerd woonaanbod dat ruimte biedt aan alle bevolkingsgroepen en leeftijden;
- Goede en duurzame nieuwe woningen bouwen;
- Doorstroming op de woningmarkt en evenwichtige wijken;
- De kwaliteit en duurzaamheid van bestaande woningvoorraad verbeteren;
- Zorgvuldig beheer van ons cultuurhistorisch erfgoed.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

- [Woonvisie Wonen in Stad \(2015\)](#)
- [Bouwoffensief, bouwen aan Groningen \(2013\)](#)
- [Meerjarenprogramma Wonen 2015 \(december 2014\)](#)
- [Samen Sterk in Stad \(meerjaren beleidsvisie Wmo 2012\)](#)
- [Masterplan Groningen EnergieNeutraal \(2011\)](#)
- [Regionale Woningbouwafspraken \(2012\)](#)
- [Het Nieuw Lokaal Akkoord 2.0 \(2011\)](#)
- [Monitor Jongerenhuisvesting \(2015\)](#)
- [Jaarprogramma Archeologie \(2013\)](#)
- [Erfgoedverordening \(2010\)](#)
- [Beleidsregels Archeologie \(2011\)](#)
- [Bestedingsprogramma's ISV-Monumenten \(2012\)](#)
- [Analyse Zorgen voor Morgen \(2012\)](#)

Relevante ontwikkelingen

In 2016 zien we dat de woningmarkt zich verder heeft hersteld en dat de dynamiek weer is toegenomen. Er worden meer nieuwbouwwoningen verkocht en een groot aantal projecten is in aanbouw. In de Oosterhamrikzone worden stadsvilla's en appartementen gebouwd, in het Berlagehof verschijnen veel

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

gezinswoningen en op het Eemskwartier wordt ook een aantrekkelijk gemengd woonmilieu gerealiseerd.

Daarnaast verwachten we nog in 2016 een aantal nieuwe projecten voor jongeren: jongerenhuisvesting in het Studenthotel en aan de Zonnelaan en starterswoningen aan de Oosterhamrikkade ZZ (Plan M). Ook is gestart met de bouw van ruim 400 eenheden voor international studenten op de Trefkoellocatie bij winkelcentrum Paddepoel. Voor 2016 verwachten we een totale nieuwbouwproductie van ruim 1.400 woningen. We merken dat onze aanpassingen in het kamerverhuurbeleid effect sorteren. Er zijn minder aanvragen voor onttrekkingsvergunningen en het aantal verstrekte vergunningen is sterk gedaald. Daarmee ontstaat er meer ruimte voor andere doelgroepen, zonder dat dit ten koste gaat van de positie van jongeren op de woningmarkt.

We merken dat onze aanpassingen in het kamerverhuurbeleid effect sorteren. Er zijn minder aanvragen voor onttrekkingsvergunningen en daarmee ontstaat er meer ruimte voor andere doelgroepen, zonder dat dit ten koste gaat van de positie van jongeren op de woningmarkt.

We merken wel een toenemende druk op de sociale huurwoningen. Daarom gaan we onze prestatieafspraken met de corporaties aanpassen zodat we de komende jaren de sociale huurwoningvoorraad uit kunnen breiden. Dit is ook nodig omdat we te maken hebben met een toenemende vraag van statushouders. Tegelijkertijd zien we een toename in de investeringscapaciteit van de woningcorporaties en het is daarom ook mogelijk om aanvullende afspraken te maken hierover.

In 2017 zetten we volop in op nieuwbouw in de bestaande stad (Oosterhamrikzone, Eemskanaalzone en afronding wijkvernieuwing in Paddepoel-Zuidoost en Grunobuurt) en aan de randen van de stad (Meerstad en Reitdiep). Hier realiseren we voor verschillende doelgroepen een gevarieerd aanbod van nieuwbouwwoningen. We gaan op zoek naar ontwikkelmogelijkheden voor nieuwe locaties (in de Eemskanaalzone, maar ook elders in de stad) en geven een impuls aan de sociale huurwoningmarkt. We geven dit de hoogste prioriteit; er zullen meer locaties moeten worden ontwikkeld voor koop, sociale huur en (middel)dure huur. Ook om de vertraging in te lopen die we de afgelopen periode hebben opgelopen door onder andere het aardbevingsbestendig bouwen en daarvoor benodigde onderzoeken en planaanpassingen.

Daarnaast blijven we inzetten op kwalitatieve nieuwbouw voor jongeren, waarbij we ook een slag willen maken in het vernieuwen van het aanbod voor de internationale student en kenniswerkers. Hiervoor zijn diverse projecten in voorbereiding.

Ouderen en mensen die zorg nodig hebben, moeten hun zorgvraag steeds meer zelf en binnen hun directe omgeving oplossen. We gaan in 2017 daarom door met onze inspanningen op het gebied van ouderen- en zorghuisvesting. We willen het mogelijk maken dat mensen zo lang mogelijk op een goede manier in hun eigen woning kunnen blijven wonen, onder andere door het moderniseren van bestaande woningen en woonomgevingen en het verbeteren van de communicatie over wonen en zorg. Het platform Lang Zult U Wonen dat we in 2016 hebben gelanceerd zal hierbij als basis dienen. Samen met marktpartijen, zorg- en onderwijsinstellingen proberen we een Huis van Morgen op te zetten dat als 'living lab' kan fungeren voor allerlei toepassingen die het langer zelfstandig wonen mogelijk maken.

Bijdrage(n) verbonden partijen

Groninger Monumentenfonds NV	
Relevante beleidsinformatie	Het Groninger Monumentenfonds waarborgt door middel van een gezonde exploitatie het behoud van monumentaal erfgoed in Groningen stad en

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

	provincie. In een gezamenlijke aanpak met provincie, gemeenten en de private sector worden aanwezige kennis en financiële middelen op het terrein van de monumentenzorg gebundeld. De gemeente Groningen heeft 33% van de aandelen in haar bezit.
Beleidsrisico	Vanwege de relatief lage liquiditeit van het fonds bestaat het risico dat doelstellingen op het gebied van herbestemming van monumenten mogelijk onder druk komen te staan.

GEMM CV en BV (Meerstad)	
Relevante beleidsinformatie	Het doel van de CV en BV is de realisatie van een woonwijk en bedrijventerrein aan de oostkant van Groningen. De gemeente Groningen is 100% aandeelhouder.
Beleidsrisico	Meerstad is nog steeds een risicovol project (onder andere onzekere woningafzet, boekwaarde).

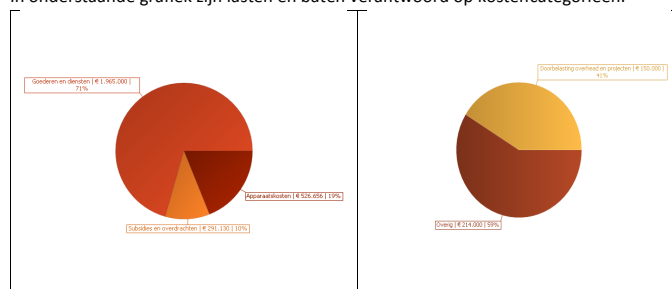
Wonen boven winkels NV	
Relevante beleidsinformatie	Het openbaar belang van de Wonen boven winkels NV was het bijdragen aan het woonbeleid door het realiseren van 200 wooneenheden in de binnenstad boven winkels, al dan niet in combinatie met andere functies. Verwacht wordt dat het laatste appartement in 2017 wordt verkocht, waarna de NV kan worden opgeheven.
Beleidsrisico	Geen.

Deelprogramma 8.1: Gezinnen

Het bieden van voldoende kwalitatief goede huisvestingsmogelijkheden voor gezinnen (huishouden van één of twee personen met kind(eren) die samen een leefeenheid vormen) is één van de belangrijkste doelen in het woonbeleid. We willen dat het aantal gezinshuishoudens dat in de stad blijft of komt wonen toeneemt. De mogelijkheid tot het binden van gezinnen hangt af van vraag en aanbod. We gaan ervan uit dat we vooral gezinnen die naar de regio Groningen-Assen verhuizen kunnen behouden voor de stad.

In dit deelprogramma gaan we in op het bouwen in de bestaande stad en op uitleglocaties. Bij deze locaties gaat het overigens niet alleen over woningbouw voor gezinnen, ook andere doelgroepen kunnen hier worden bediend. We gaan in 2017 inzetten op een versnelling van de woningbouwproductie bij binnenstedelijke locaties, maar ook Meerstad. Mede gelet op de verwachte groei van de woningbehoefte, gaan we ook op zoek naar potentieel nieuwe woningbouwlocaties in binnenstedelijk gebied.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal gezinnen (met 1 of meerdere kinderen) dat is verhuisd naar de regio Groningen-Assen	375	436	450	450
Aantal gezinnen (met 1 of meerdere kinderen) binnen de gemeente Groningen	21.132	21.524	21.600	21.800
Aantal gezinnen dat verhuist van de regio Groningen-Assen naar de gemeente Groningen	170	185	180	180
Aantal toegevoegde grondgebonden woningen in de uitleg (exclusief jongerenhuisvesting)	31	86	106	250
Aantal toegevoegde grondgebonden woningen in de bestaande stad (exclusief jongerenhuisvesting)	400	412	275	150
% gezinshuishouden dat (zeer)tevreden is over de woonomgeving	7,5	-	> 75%	> 75%
% gezinshuishouden dat (zeer)tevreden is over de woningkwaliteit	7,6	-	> 80%	> 80%

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	Behaald 2013	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016
% Demografische druk	31,9%	31,9%	31,9%	32,2%
Gemiddelde WOZ-waarde (x € 1.000)	166	157	152	-
Nieuw gebouwde woningen (aantal per 1.000 woningen)	9,6	10,7	11,6	-

8.1.1 Bouwen in de uitleg

Om voldoende woningen voor gezinnen in en rond de stad aan te kunnen bieden, ontwikkelen we samen met marktpartijen diverse woningbouwprojecten in uitleggebieden. De nadruk bij de stadsuitbreiding ligt op de ontwikkeling van Meerstad. Vanaf 2017 ligt het gebied Meerstad formeel binnen gemeente Groningen en is het geen onderdeel meer van de gemeente Slochteren. Aan de westkant van de stad ontwikkelen we Reitdiep fase 3 en 4.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Jaarlijks gemiddelde plancapaciteit voor grondgebonden woningen in uitleggebieden (excl. jongerenhuisvesting)	31	86	200	200
Aantal woningen in de pijplijn voor de uitleg (vergunning verleend, maar nog niet gereed gemeld)	-	-	100	359

Hoe staan we ervoor?

De afgelopen jaren is beperkt in de uitleggebieden gebouwd. Het tempo hangt sterk af van de economische omstandigheden. Door de lage rentestand is de woningmarkt snel hersteld. Dit merken we door de verkooptijd in dagen die sterk is afgenomen in het binnenstedelijk gebied. Hierdoor is ook het aanbod afgenomen en hier profiteren ook de uitleggebieden van. We zien de verkoop van woningen in Meerstad verder toenemen. Dit komt ook deels doordat er nieuwe concepten worden gerealiseerd in Meerstad. Een verder teken van herstel is de snelle verkoop van Reitdiep Fase 3 die in het najaar van

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

2015 is gestart. Daarnaast is er veel vraag naar middeldure huurwoningen en goedkope koopwoningen. Tot en met 2020 zijn er circa 200 middeldure huurwoningen en 450 goedkope koopwoningen gepland.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen jaarlijks gemiddeld genomen een plancapaciteit van 200 grondgebonden woningen in de uitleggebieden. We verwachten in 2017 dat er in de uitleg 359 grondgebonden woningen worden toegevoegd in Meerstad en Reitdiep. Dit is meer dan een verdubbeling ten opzicht van 2016.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Ontwikkelen Meerstad; nieuwe marktgerichte concepten;
- Bijdragen aan Gemeenschappelijke Regeling Meerstad;
- Realisatie woonwijk Reitdiep fase 3 en 4;
- Invetten op voldoende aanbod in de middeldure huur en goedkope koop.

8.1.2 Bouwen in de bestaande stad

Veel mensen willen in de stad, dicht bij het centrum, wonen. Niet alleen in een appartement, maar ook in een grondgebonden eengezinswoning. We zetten in op voldoende binnenstedelijke plancapaciteit om te voorzien in de woningbouwbehoefte. Daarmee kunnen we ook gezinnen aan de stad binden. We zien dat juist projecten in de bestaande stad, ook in de moeilijke jaren op de woningmarkt relatief, goed verkopen. We willen nieuwe woonconcepten ontwikkelen, waarbij we grondgebonden woningen dicht op elkaar bouwen. Het wonen in en rond de binnenstad willen we met een manifestatie proberen te stimuleren. Zo blijft Groningen een compacte stad.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Jaarlijks gemiddelde plancapaciteit voor grondgebonden woningen en appartementen (exclusief jongerenhuisvesting)	400	400	400	400
Aantal woningen in de pijplijn voor de bestaande stad (vergunning verleend, maar nog niet gereed gemeld)	-	-	512	1.049

Hoe staan we ervoor?

Hoewel de plancapaciteit voor 2016 op peil is, zien we dat er in 2016 minder woningen worden opgeleverd. De nieuwbouwmarkt loopt altijd achter op de bestaande woningmarkt. Nieuwbouwwoningen moeten eerst worden ontwikkeld, verkocht en gebouwd, dit kost tijd. We zien dan ook terug dat een groot deel van de plancapaciteit uit 2015 en 2016 verwacht wordt opgeleverd te gaan worden in 2017. We verwachten voor 2017 dat er 1.049 grondgebonden woningen en appartementen opgeleverd gaan worden in binnenstedelijk gebied. In 2016 worden de meeste woningen opgeleverd in het Eemskwartier (Kop van Oost), de Oosterhamrikkade Noordzijde en Helpermaar.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen jaarlijks gemiddeld genomen een plancapaciteit voor 400 grondgebonden woningen en appartementen in het binnenstedelijk gebied. Voor 2017 verwachten we dat er 291 grondgebonden woningen en 734 appartementen opgeleverd gaan worden.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

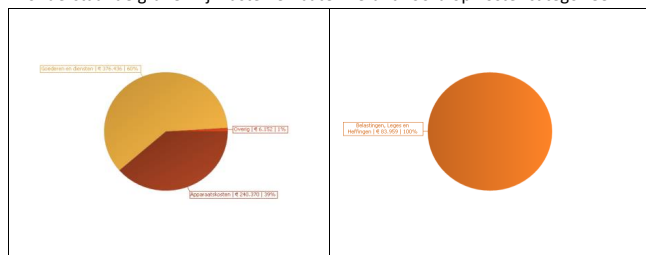
Wat gaan we hiervoor doen?

- Oplevering Lunettenhof (Europapark);
- Oplevering De Velden woningen;
- Start bouw Ebbingekwartier Fase 7 en 10;
- Start bouw Grunobuurt blok 5;
- Start verkoop Kempkensberg/Engelsekamp.

Deelprogramma 8.2: Jongerenhuisvesting

We willen de groeiende groep jongeren goede huisvesting bieden. Deze keus voor kwaliteit past ook bij de ambitie om Groningen de onderwijsstad van Nederland te laten zijn en blijven. In Groningen is geen behoefte aan meer kleine onzelfstandige kamers. Veel jongeren willen graag meer ruimte en kwaliteit. Daar willen we wat aan doen. Tegelijk willen we de balans in de wijken herstellen door het verminderen van de druk op de bestaande voorraad. Ook stimuleren we dat de kwaliteit van de bestaande verhuurpanden omhoog gaat. We bevorderen het prettig samenleven van studenten en andere Stadgers.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Aantal toegevoegde zelfstandige woningen jongerenhuisvesting door nieuwbouw of transformatie	555	768	677	700
% jongeren (zeer) tevreden is over de woonomgeving	-	-	-	-
% jongeren dat (zeer)tevreden is over de woningkwaliteit	78%	-	80%	80%
% internationale jongeren dat (zeer)tevreden is over de woningkwaliteit	-	-	-	70%
% Stadgers dat aangeeft dat de omgang tussen student en Stadger goed is	69%	-	>70%	>70%
Wachttijd voor onzelfstandige kamer	2 weken	-	-	2 weken
Wachttijd voor zelfstandige kamer	3 maanden	-	-	2 maanden
Aantal klanten dat (zeer) tevreden is over Wijk Inzet Jongeren & studenten (WIJS)	-	-	-	-

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

8.2.1 Kwaliteit jongerenhuisvesting

Groningen groeit de komende jaren vooral door aanwas van jongeren en (internationale) studenten. We willen kwalitatief goede huisvesting voor deze doelgroep. Hierdoor blijven we een aantrekkelijk stad voor jongeren en studenten en versterken we de concurrentiepositie van de onderwijsinstellingen.

Uit ons eigen woonwensenonderzoek blijkt dat 58% van de jongeren een verhuishwens heeft. Veelal willen ze verhuizen naar een grotere wooneenheid met eigen voorzieningen. We willen in deze behoefte voorzien door kwalitatief hoogwaardige nieuwbouw toe te voegen op de locaties waar wij dat het meest passend vinden.

Naast kwalitatieve nieuwbouw streven we naar kwaliteitsverbetering in de bestaande voorraad. Met ons beleid voor kamerverhuur willen we de toevoeging van meer kamers afremmen, vooral op de plekken die qua leefbaarheid al onder druk staan. Ook stimuleren we kamerverhuurders om bestaande kamers om te zetten naar grotere appartementen of om grotere appartementen toe te voegen. Daarnaast zetten we voorlopig de subsidieregeling voor geluid-reducerende maatregelen voort.

We realiseren als gemeente zelf geen wooneenheden. We gaan daarom vooral inzetten op het stimuleren en mogelijk maken van projecten. Dit doen we door het verstrekken van projectfinanciering en het verleiden van beleggers om in Groningen te investeren.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald		Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal geplaatste fietsenklempen	640	168	200	200
Plancapaciteit voor aantal zelfstandige woningen jongerenhuisvesting	564	768	1.100	700
Aantal zelfstandige woningen voor jongeren in de pijplijn (vergunning verleend, maar nog niet gereed gemeld)	-	-	-	650

Hoe staan we ervoor?

Na jaren van crisis trekt de woningmarkt weer aan. We zien een toename van het aantal projecten voor jongerenhuisvesting. Ook de corporaties worden weer actief op projecten die vanwege de rijksmaatregelen tijdelijk 'on hold' waren gezet. We verwachten dan ook dat in 2016 meer eenheden worden opgeleverd dan verwacht. Aan het eind van 2016 verwachten we dat sinds de start van de Campus Groningen in 2011 ongeveer 4.000 eenheden zijn opgeleverd. Voor de komende jaren zitten ook nog voor ruim 2.000 eenheden in de pijplijn. We verwachten hiermee in de kwalitatieve vraag van jongeren te voorzien.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen dat de komende jaren zoveel mogelijk projecten waarop we in de woonvisie de focus hebben gelegd worden gerealiseerd. Dit stimuleren we waar nodig met het verstrekken van projectfinanciering. We willen in 2016 samen met corporaties en marktpartijen de mogelijkheden onderzoeken om projecten te financieren voor jongeren en andere doelgroepen en daarvoor een investeringsfonds oprichten. Voor het verbeteren van de kwaliteit van de bestaande woningvoorraad geven we uitvoering aan het plan van aanpak voor verbetering van de particuliere kamerverhuurmarkt (Kamers in de Lift). We gaan hiervoor een deel van de financiële middelen voor de subsidie geluidsreducerende maatregelen inzetten.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat gaan we hiervoor doen?

- Verstrekken van projectfinancieringen om jongerenhuisvestingsprojecten mogelijk te maken;
- Vergroten van financieringsmogelijkheden van projecten door oprichten van een investeringsfonds;
- Investeerders en beleggers actief benaderen met bidbook;
- Subsidieregeling geluid-reducerende maatregelen beperkt voortzetten en deel van de middelen inzetten voor uitvoering maatregelen plan van aanpak verbetering kwaliteit bestaande kamerverhuurmarkt (Kamers in de lift);
- Uitvoering geven aan het plan van aanpak verbetering kwaliteit bestaande kamerverhuurmarkt (Kamers in de lift).

8.2.2 Kamerverhuurbeleid

Verhuurders voegen vooral in de populaire wijken en in de binnenstad kamerverhuur toe. Op verschillende plekken leidt dit tot een verstoring van het evenwicht en minder woonkwaliteit zowel voor omwonenden als de huurders zelf. Om dit te voorkomen moeten we ingrijpen wanneer het ergens mis dreigt te gaan. Daarom kiezen we per situatie voor maatwerk. Ook beperken we de toevoeging van extra kamers en kleine zelfstandige appartementen aan de particuliere woningvoorraad op plekken waar het woonklimaat en de leefbaarheid onder druk staan. We volgen de effecten van dit nieuwe beleid goed om te voorkomen dat het aanbod aan kamers teveel afneemt.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beeoogd 2017
Aantal verstrekte onttrekkingsvergunningen voor kamerverhuur	92	69	50	<30

Hoe staan we ervoor?

Het aantal onttrekkingsvergunningen neemt de laatste jaren af. In 2012 verleenden we nog ruim 200 onttrekkingsvergunningen. In 2014 waren dat nog 92 onttrekkingsvergunningen. In 2015 verleenden we 69 onttrekkingsvergunningen. We verwachten dat het aantal onttrekkingsvergunningen de komende jaren verder afneemt en voor 2016 niet boven de 50 uit zal komen.

Wat willen we bereiken in 2017?

In 2017 willen we bereiken dat er minder kleine onzelfstandige kamers worden toegevoegd, in ieder geval in de wijken die qua leefbaarheid al onder druk staan. Daarnaast willen we voorkomen dat er nog meer kleine zelfstandige wooneenheden worden toegevoegd in de bestaande woningvoorraad. Als appartementen worden toegevoegd is dat of via nieuwbouw of door toevoeging van appartementen in de bestaande voorraad van minimaal 50 m². We willen met het bestemmingsplan Herziening Regels Wonen verder voorkomen dat woningen worden uitgebreid (optoppingen) of dat in achtertuinen of op binnenterreinen wordt bijgebouwd binnen de mogelijkheden van vigerende bestemmingsplannen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Stimuleren van kwalitatief hoogwaardige nieuwbouw via Campus Groningen;
- Onderzoek verrichten naar vraag en aanbod op de kamerverhuurmarkt;
- Per onttrekkingsaanvraag en aanvraag voor woningvorming een omgevingstoets uitvoeren;
- Uitvoering geven aan het plan van aanpak verbetering kwaliteit bestaande kamerverhuurmarkt;
- Informatievoorziening over wonen in Groningen voor internationale studenten verbeteren.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

8.2.3 Wijs

Wij willen het samenleven tussen studenten en Stadgers bevorderen. Uit onderzoek blijkt dat zij weinig met elkaar in contact komen en het ook moeilijk vinden om contact te leggen. Als dit wel gebeurt, ontstaat meer begrip voor elkaar en durven ze elkaar eerder aan te spreken op bijvoorbeeld overlast. Hierdoor verandert de beeldvorming en heeft dit een positief effect op de manier waarop studenten en Stadgers samenleven.

Om dit contact te bevorderen zetten we in op WIJS (Wijkinzet door Jongeren en Studenten) en stimuleren we via het platform Leven in stad (een samenwerking tussen bewonersorganisaties, studentenbelangenorganisaties, kamerverhuurders en gemeente) op een positieve manier het samenleven tussen studenten en andere Stadgers.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal studenten dat via WIJS actief is in de buurt	-	150	750	1.200
Aantal bewoners dat via WIJS diensten afneemt	-	-	350	1.000
Aantal bezoekers van website stadclick	-	-	35.000	50.000

Hoe staan we ervoor?

Het platform Leven in Stad heeft in 2016 de bestaande website Leven in Stad vernieuwd en uitgebreid met een stadsblog over het samenleven tussen studenten en andere Stadgers: www.stadclick.nl. Het doel van deze stadsblog is om de positieve kant van het samenleven tussen studenten en andere Stadgers in onze stad te belichten. Dit doen we door te schrijven over initiatieven die in onze stad plaats vinden. We hopen hiermee studenten en andere Stadgers te stimuleren om zelf ook initiatieven te ontplooiën om het samenleven in hun wijk te stimuleren. Het platform is een samenwerking van de gemeente met bewonersorganisaties, studentenorganisaties, corporatie Nijestee, brandweer en politie en staat open voor iedereen die zijn bijdrage wil leveren.

Steeds meer studenten kunnen als onderdeel van hun onderwijsprogramma studiepunten krijgen als ze met concrete vragen en opdrachten van burgers en professionals aan de slag gaan. Een neveneffect is dat steeds meer studenten zich ook vrijwillig gaan inzetten voor WIJS en voor hun eigen buurt. Namens WIJS hebben in studiejaar 2015-2016 meer dan 450 studenten zich ingezet voor de stad. Ze hebben onder andere meer dan 200 bewoners direct geholpen, onderzoek gedaan in wijken en diverse activiteiten opgezet voor verschillende opdrachtgevers in meer dan 30 projecten.

Wat willen we bereiken in 2017?

- We willen dat het aantal opleidingen en studenten dat via WIJS projecten, initiatieven en onderzoeken voor de buurt doet, verder toeneemt;
- We willen ook dat het aantal bewoners dat via WIJS diensten afneemt volgend jaar stijgt;
- Verder willen we dat WIJS een aantal meerjarige programma's gaan ontwikkelen waardoor de inzet van studenten voor de stad voor de aankomende jaren is gewaarborgd;
- We willen ook kijken of in meer wijken plekken kunnen komen waar bewoners diensten kunnen afnemen;
- We ondersteunen minimaal 5 buurtinitiatieven rondom de leefbaarheid tussen studenten en andere Stadgers met micro-financiering;

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- We willen het platform Leven in stad verder uitbreiden met partijen die zich bezig houden met thema's rondom jongerenhuisvesting waaronder de Rijksuniversiteit Groningen en de Hanze Hogeschool Groningen.

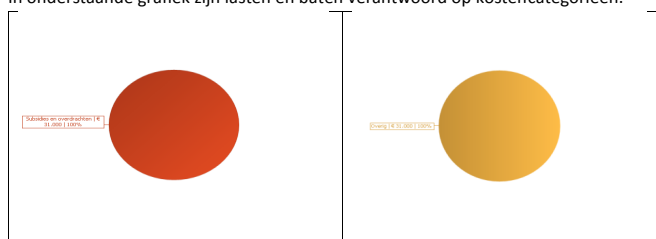
Wat gaan we hiervoor doen?

- De samenwerking met de onderwijsinstellingen intensiveren en structureren om WIJS te verbreden;
- het in stand houden van de eerste zichtbare WIJS-locatie in Paddepoel en meer activiteiten opzetten (spreekuren, workshops, onderzoek) in andere wijken;
- doorontwikkeling Leven in Stad en blog www.stadclickt.nl.

Deelprogramma 8.3: Wonen en zorg

Ouderen en mensen met een beperking willen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen, het liefst in hun eigen woning of een geschikte woning in de buurt. Een groot deel van de verzorgingshuizen is gesloten en daardoor zullen oudere mensen met een beperking ook langer zelfstandig wonen. Dat betekent dat de bestaande woning aangepast moet worden of dat ouderen een andere geschikte woning kiezen. Steeds meer ouderen willen wel verhuizen en willen dan naar andere vormen van wonen. Verder willen mantelzorgers ondersteuning in het wonen. Nu de gemeente zelf verantwoordelijk is voor de juiste vorm van wonen en zorg, willen we ouderen zich daarvan bewust maken. Daarom informeren we ouderen over de mogelijkheden zodat ze daadwerkelijk hun woningen aanpassen en later goede thuiszorg mogelijk is.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Aantal bezoeker "Huis van morgen"	-	-	-	400
Slaagkans senioren 65+ers Woningnet	78%	47,1%	70%	70%
Aantal in voorbereiding zijnde projecten voor bijzondere woonvormen	3	2	3	3
% mensen met een beperking dat (zeer) tevreden is over de voorzieningen in de eigen wijk	-	-	>70%	>70%
% 65+ers dat aangeeft dat de woning (zeer)geschikt is voor het type huishouden	-	-	> 70%	> 70%

8.3.1 Ouderen en zorghuisvesting

Ouderen en mensen die zorg nodig hebben, moeten hun zorgvraag steeds meer zelf en binnen hun directe omgeving oplossen. Door grote veranderingen op het gebied van wonen en zorg, hebben veel verzorgingstehuizen hun deuren gesloten. Ondertussen willen steeds meer mensen het liefst oud

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

worden in hun eigen woning en woonomgeving. Als gemeente gaan we mee in deze ontwikkeling. We willen dat mensen met een (aanstaande) zorgvraag zo lang mogelijk op eigen kracht zelfstandig kunnen blijven wonen: veilig en comfortabel in hun eigen vertrouwde woonomgeving. We blijven met onze partners werken aan goede voorzieningen binnen de muren van zorginstellingen voor mensen die daar recht op hebben.

We willen dat:

- er voldoende geschikte woningen voor ouderen beschikbaar zijn; en op de goede plek;
- ouderen zich bewust zijn van hun woonsituatie als er zorg nodig is en hun mobiliteit afneemt;
- ouderen zich voldoende kunnen informeren op het gebied van wonen, welzijn en zorg;
- ouderen die intensieve zorg nodig hebben vlot een plek kunnen vinden in woonvoorzieningen van zorginstellingen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal (media)campagnes gericht op informeren ouderen over hulpmogelijkheden langer thuis wonen	0	0	2	3

Hoe staan we ervoor?

In 2013 en 2014 maakten we een uitgebreide analyse van de toekomstige vraag naar ouderen- en zorghuisvesting. Hieruit bleek dat er in de stad voldoende woningen voor ouderen zijn. Maar deze woningen sluiten niet altijd aan op de woonwensen van de doelgroep. Ouderen zijn zich er vaak niet van bewust dat er veranderingen in hun woonsituatie nodig zijn als ze minder mobiel worden en zorg nodig hebben.

Wat willen we bereiken in 2017?

We gaan door met de campagne Lang zult u wonen om ouderen bewust te maken van hun woonsituatie.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Moderniseren van bestaande woningen en woonomgevingen;
- Verbeteren/intensiveren communicatie over wonen en zorg (campagne 'Lang zult u wonen');
- Creëren 'living lab' in Huis van Morgen om woonmogelijkheden voor ouderen inzichtelijk te maken;
- Informatievoorziening over wonen en zorg verbeteren;
- 🚶 Obstacle vrije wandelroutes creëren naar wijkvoorzieningen: proef in de wijk Paddepoel.

8.3.2 Bijzondere woonvormen

We willen bijzondere woonvormen faciliteren. Het faciliteren van bijzondere woonvormen kan op vele manieren: adviseren, grond ter beschikking stellen, laten meeliften op communicatie, enthousiasmeren, draagvlak creëren, risico's van plantontwikkeling verkleinen. Ook kunnen we locaties in de gemeente en initiatieven van investeerders matchen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal in voorbereiding zijnde projecten voor bijzondere woonvormen	3	2	3	3
Aantal woningen behorende bij de projecten bijzondere woonvormen	-	-	-	240

Hoe staan we ervoor?

Uit de analyse Wonen en Zorg blijkt dat er in de stad voldoende woningen voor ouderen zijn. Maar uit onderzoek en vervolgsessies met bewoners komt naar voren dat de locatie en kwaliteit niet altijd aansluiten op de wensen van de huidige 55-plussers.

Woningcorporatie Nijestee bouwde in 2014 het project Schots & Scheef (Ebbingekwartier) als bijzondere woonvorm. Voor de stichting FOKUS verrees de Kraanvogel (Oosterparkwijk). Op het Europapark wordt de Leyhoeve ontwikkeld (hoogwaardige appartementen gericht op wonen en zorg). Op het Ebbingekwartier wordt door een groep ouderen de haalbaarheid van het Ebbingehofje onderzocht. Daarnaast wordt de belangstelling voor de ontwikkeling van De Knarrenhof in Beijum gepeild en zijn er zijn meerdere nieuwe initiatieven bekend die nog in afwachting zijn van een locatie.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen vrije sector huurwoningen die geschikt zijn voor speciale doelgroepen nog beter in kaart brengen.

In 2016 willen we twee initiatieven in een project opnemen. We willen andere initiatieven matchen met een locatie. Ook willen we een appartementen project of patio-achtig woning project in de vrije sectorhuur faciliteren. We hebben de verwachtingen iets naar beneden bijgesteld omdat groepsprojecten een lange opstartfase hebben, er minder initiatieven specifiek van ouderen (bekend) zijn en er weinig geschikte locaties zijn.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren diverse activiteiten ter stimulering en ondersteuning van bijzondere woonvormen.

8.3.3 Mantelzorg en meer-generatiewoningen

Door grote veranderingen op het gebied van wonen en zorg, sluiten veel verzorgingstehuizen hun deuren. Ouderen en mensen die zorg nodig hebben, moeten hun zorgvraag steeds meer zelf en binnen hun directe omgeving oplossen. Zeker waar mensen op hun directe (sociale) omgeving zijn aangewezen, wordt de rol van de mantelzorg belangrijker. We willen eraan bijdragen dat mantelzorgers met speciale woonwensen deze gerealiseerd krijgen.

Hoe staan we ervoor?

In de stad hebben we één mooi complex met mantelzorgwoningen aan de Curaçaostraat. Verder zijn er in de hele stad individuele oplossingen tot stand gebracht waardoor mantelzorg beter mogelijk is. De vraag naar mantelzorgoplossingen in woonsituaties is niet bekend.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen beter zicht krijgen op de actuele en toekomstige behoefte aan mantelzorgwoningen en hoe we daar met onze partners het best in kunnen voorzien. Daarbij bekijken we ook hoe andere partijen, zoals het MKB, een rol kunnen spelen. Actuele en nieuwe initiatieven proberen we te ondersteunen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

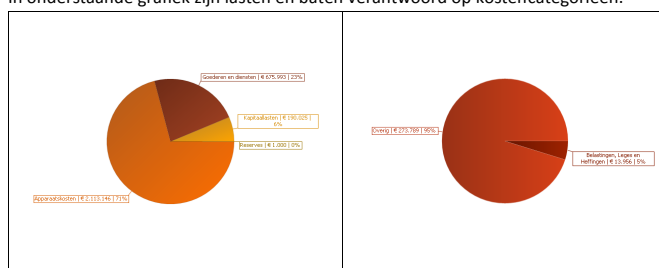
Wat gaan we hiervoor doen?

- Onderzoeken mogelijkheden voorrang mantelzorgers bij toewijzing van sociale huurwoning;
- Onderzoeken toekomstige vraag naar woonoplossingen voor mantelzorgers;
- Ondersteunen initiatieven; communicatie ter bevordering bewustwording.

Deelprogramma 8.4: Kwaliteit woningvoorraad

We willen dat het gemiddelde energielabel van corporatiewoningen over 5 jaar gemiddeld B of beter is. In 2020 heeft de bestaande particuliere woningvoorraad gemiddeld een energielabel C (vastgestelde energielabels).

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Gasverbruik particulieren (woningen) in m3	86,4 miljoen	85,8 miljoen	< 85 miljoen	< 85 miljoen
Elektriciteitsverbruik particulieren (woningen) in kWh	170 miljoen	170 miljoen	170 miljoen	165 miljoen
Totaal opgewerkte elektriciteit zonne-energie in kWh	4,8 miljoen	6,6 miljoen	7 miljoen	8 miljoen
% woningen voorlopig energielabel C of beter	59%	N.N.B.	65%	70%
% woningen definitief energielabel C of beter	-	-	-	-

8.4.1 Energieneutraal wonen

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal woningen dat jaarlijks energiebesparende of duurzame energiemaatregelen neemt via loket Groningen Woont Slim	-	-	1.000	1.000
% corporatiewoningen met energielabel B of beter	27,6%	N.B.	30%	35%

Hoe staan we ervoor?

In de afgelopen jaren hebben we met het Energieloket Groningen woont SLIM een grote groep particuliere woningeigenaren in beweging gebracht. Via het digitale loket prikkelden we ze om hun huis onder de loep te nemen, gaven advies over maatregelen, we hielpen met de financieren en het beoordelen van offertes. We hebben ook de samenwerking gezocht met buurtinitiatieven en de lokale energie coöperatie Grunneger Power.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Met de woningcorporaties zijn prestatieafspraken gemaakt. De afspraak is dat alle corporatiewoningen in 2020 gemiddeld label B hebben. In 2016 zijn we daarmee begonnen. Zo dienen onder andere binnen vijf jaar 1000 huurwoningen naar nul-op-de-meter te zijn gebracht, wordt er gewerkt aan bewustwording en gedragsverandering en moet geothermie zorgen voor gas-onafhankelijkheid bij duizenden huishoudens.

We participeren in het project 'De Stroomversnelling Koopwoningen': marktpartijen ontwikkelen voor huiseigenaren een concept 'Nul-Op-de-Meter'. Hiermee wordt beoogd om op zeer grote schaal en met veel snelheid vraag en aanbod te creëren voor Nul op de Meter-verbouwingen van particuliere rijwoningen uit de periode 1950-1980.

In samenwerking met de provincie Groningen is een kwartiermaker aan de slag om de partijen (corporaties, gemeenten, NCG en de markt) te vinden voor Nul Op de Meter (NOM) of het NOM-ready maken van de gebouwde omgeving. Nagegaan wordt of zij zich willen aansluiten bij de Stroomversnelling en welke ondersteuning zij nodig hebben. De resultaten hiervan zijn eind 2016 bekend. Hiertoe wordt effectieve samenwerking met het lokale MKB voorbereid.

We zijn gestart met het grootschalig en bedrijfsmatig aanwenden van geothermie in het WarmteStad project, voor uiteindelijk 10.000 huishoudens. Dat doen we via een warmtenet in Paddepoel, Selwerd, Vinkhuizen en Zernike.

Voor VvE's bestaat er de mogelijkheid om een energiescan te laten doen en hulp te krijgen bij de besluitvormingsprocedures binnen de VvE. De uitvoering ligt bij het loket Groningen Woont Slim. Bij studentenhuisen werken we aan bewustwording door middel van verschillende competities, zoals de Student Challenges.

Wat willen we bereiken in 2017?

Voortzetten van "Groningen woont SLIM", de publiek-private energiebesparingsaanpak van de gemeente en bedrijvenvereniging "SLIM wonen met energie". De gemeente Groningen voert hierbij ook de regie in 22 andere gemeenten die meedoen. In 2016 zijn we gestart met de opschaling van het loket. In 2017 gaan we de eerste resultaten zien van deze opschaling. Het loket moet bij meer StadJers bekend worden en meer particulieren ondersteunen bij het verduurzamen van hun woning. Er is vanuit het ministerie en de Vereniging Nederlandse Gemeenten een budget beschikbaar voor innovatieve voorbeeldprojecten voor energieloketten (versnellingsaanpak). Vanuit de regio Groningen wordt hiervoor een aanvraag ingediend in samenwerking met andere gemeenten. Intensievere samenwerking met de woningcorporaties met betrekking tot de prestatieafspraken en het realiseren hiervan.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Werken aan bewustwording en gedragsverandering, door onder meer campagnes, wedstrijden en slimme meters.
- Experimenteren met vraaggestuurde modellen voor verduurzaming. Hierbij hebben bewoners zelf de keuze uit beperkte, ingrijpende of geen verduurzaming van de woning. Daarmee bepalen ze ook hun eigen huurverhoging.
- Ontwikkelen van een nieuw meetinstrument waarmee we het verduurzamen van de woningvoorraad kunnen nagaan.
- Ook voor monumenten komt er een ingang voor informatie en ondersteuning bij energiebesparing in het loket.
- Overleg met de rijksoverheid over een woonkostenbenadering. Nu is nog vaak sprake van een investeringsdilemma bij de corporaties door overschrijding van de zogenaamde 'huurgrens'. Wij hebben dit bij de rijksoverheid aangekaart in het kader van de nationale energiedialoog. Onderzoek naar financieringsmogelijkheden voor particulieren.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Voortzetten proefproject 'Energie-armoede' in andere wijken naast Selwerd en Lewenborg. Hierbij gaat het om het verminderen van relatief hoge energielasten van een specifieke groep bewoners. In dit kader wordt ook onderzocht of het instellen van een Energiebank nuttig kan zijn.

8.4.2 Woonschepen- en havens

We geven ligplaatsen af via een wachtlijst. Bij verkoop van de woonboot mag de verkoper de vergunning overdragen. Voor woonwagenvoorzieningen voeren we geen actief programma. Daarnaast gaan we in 2017 starten met de uitvoering van de nieuwe watervisie (gereed eind 2016).

Hoe staan we ervoor?

De wetgeving rond wonen op het water is aangepast en werken we verder uit. Een woonboot wordt voortaan beschouwd als drijvend bouwwerk tenzij er sprake is van een varend schip. We maken een nieuw ruimtelijk kader voor water waarin deze nieuwe uitgangspunten zijn verwerkt.

Ons woonwagenebeleid verloopt goed. De exploitatie van de gemeentelijke woonwagenvoorzieningen voldoet aan het gemeentelijk tarievenbeleid; in 2016 realiseren we het laatste deel van de bezuinigingen. De jaarlijkse concernbijdrage in de kosten van Bureau Woonwagenzaken is dan nog € 70.000, drie jaar geleden was dat nog € 222.000. Dit resultaat is bereikt door hogere inkomsten en lagere uitgaven. In 2015 nam de gemeenteraad kennis van het beleid rondom stadsnomaden. Dat beleid blijft in 2016 hetzelfde. In 2017 willen we beoordelen of we het beleid willen continueren of anderszins dit vorm willen geven. Dit mede gelet op het feit dat er op dit moment gekeken wordt of de uit Denemarken afkomstige aanpak "Skaeve Huse" in Groningen een goede bijdrage kan leveren.

Wat willen we bereiken in 2017?

We implementeren nieuwe wetgeving voor wonen op het water waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen bouwwerken en varende schepen. Naast de bestaande overdraagbare ligplaats vergunningen willen we voor nieuwe situaties een systeem van niet overdraagbare vergunningen. Tevens wordt het aantal waterkavels in Meerstad uitgebreid en onderzoeken we de mogelijkheid voor nieuwe vormen van wonen op het water. Door andere plekken te ontwikkelen, ontstaat ruimte bijvoorbeeld binnen de Diepenring. Daarbij respecteren we de verworvenheden van de huidige vergunninghouders.

Er is ook voor 2016 geen sprake van een actief programma op het gebied van woonwagenvoorzieningen. Wel werken we aan de normalisering en legalisering van een tweetal kernexploitantenterreinen. Dit zal in 2017 gecontinueerd worden.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Het aantal waterkavels in Meerstad wordt uitgebreid en we onderzoeken of in Meerstad nieuwe locaties voor ligplaatsen kunnen worden ontwikkeld;
- We onderzoeken de mogelijkheid voor tijdelijke woonplekken op het water, daarbij besteden we aandacht aan 'wissellocaties' en aan het vergroten van de differentiatie in het aanbod van ligplaatsen;
- We maken een systeem van niet overdraagbare vergunningen voor nieuwe situaties. De rechten van huidige bewoners worden daarbij gerespecteerd;
- We ontwikkelen beeldkwaliteitseisen voor wonen op het water;
- We maken het systeem van vergunningen 'omgevingvergunningsproof';
- Verhuur en beheer woonwagenvoorzieningen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

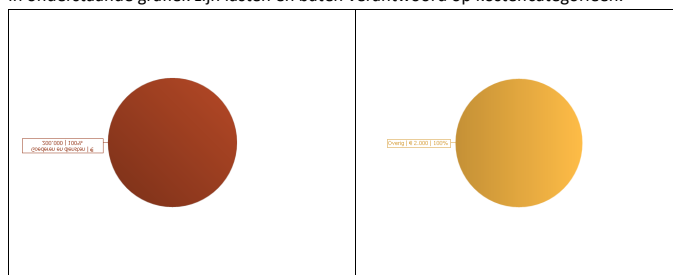
Deelprogramma 8.5: Betaalbaarheid en beschikbaarheid

We willen dat er in Groningen voldoende betaalbare woningen zijn. We streven ernaar om mensen die zijn aangewezen op een sociale huurwoning, zo snel mogelijk aan een sociale huurwoning te helpen. In de stad werken de corporaties gezamenlijk met het woonruimte-verdeelmodel, met als streven om de verdeling van de vrijkomende huurwoningen zo transparant mogelijk en met zo min mogelijk regels te laten verlopen. Door het realiseren van een zo geschikt mogelijk woningaanbod, willen we de verschillende doelgroepen zo goed mogelijk huisvesten in de stad.

We willen:

- Een hogere slaagkans van jongeren (< 27 jaar) voor een sociale huurwoning;
- Een hogere slaagkans voor alle woningzoekenden voor een sociale huurwoning;
- Een toename van het totaal aantal huurwoningen met een huurprijs beneden de liberaliseringsgrens van ongeveer € 710 per maand in 2015 (dit zijn sociale huurwoningen; huurwoningen boven de liberalisatiegrens zijn vrije sector huurwoningen).

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Slaagkans jongeren op Woningnet	32 %	22,4%	35%	35
Slaagkans 65+ ers op Woningnet*	78 %	47,1%	70%	70%
Slaagkans huishouden > 2 personen op Woningnet	29,3%	37,2%	35%	35%
Slaagkans gemiddelde op Woningnet	34 %	25,9%	35%	35%
Woningvoorraad corporaties	-	-	32.675	
Mutatiegraad woningen (privaat/corporatief)	-			

8.5.1 Betaalbaarheid en beschikbaarheid

Samen met de corporaties zetten we ons in voor voldoende betaalbare woningen voor mensen met lagere inkomens. We maken met de corporaties afspraken over nieuwbouw, verkoop en sloop. Daarbij zetten we in op een zo helder mogelijke verdeling van huurwoningen, met zo min mogelijk regels. En willen we dat het aantal mensen dat een sociale huurwoning krijgt toegewezen gaat stijgen. Ons streven is dat er jaarlijks in ieder geval jaarlijks 10% van de totale voorraad van 36.000 woningen vrijkomt.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal uitgepode (verkochte) sociale huurwoningen naar type	234	230	249	241

Daarnaast verantwoorden we onder dit beleidsveld voor zover bekend zijn de volgende wettelijke indicatoren. Indien er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator	2013	2014	2015	2016
Gemeentelijke woonlasten éénpersoons-huishoudens	-	€ 633	€ 639	€ 650
Gemeentelijke woonlasten meerpersoonshuishoudens	-	€ 731	€ 737	€ 748

Hoe staan we ervoor?

Door het realiseren van een zo geschikt mogelijk woningaanbod, willen we de verschillende doelgroepen zo goed mogelijk huisvesten in de stad. Zo sturen we via de prestatieafspraken samen met de woningcorporaties op dit aanbod. Corporaties gaan gericht bouwen voor jongeren, met name in de zones die we in de Woonvisie hebben aangegeven.

Ook blijven we inzetten op het verleiden van ouderen om door te stromen naar woningen waar ze lang zelfstandig, eventueel met zorg, kunnen wonen. De woningen die zij achterlaten, kunnen weer geschikt zijn voor andere doelgroepen zoals gezinnen. Verder blijven we gezamenlijk werken aan het huisvesten van kwetsbare personen, via specifieke trajecten als tweede kans beleid, proef wonen en huisvesten kwetsbare personen. Uiteraard moeten we ook specifieke doelgroepen huisvesten, waarbij de te huisvesten vergunninghouders (asielzoekers met verblijfsvergunning) wel de grootste groep is. We verwachten dat we in 2017 ruim 500 vergunninghouders moeten huisvesten.

Door een aantal ingevoerde beleidswijzigingen vanuit de rijksoverheid, is de scope waarbinnen de corporaties kunnen werken, veranderend. De ruimte om te investeren is afgenomen, door de verhuurdersheffingen is de nood om sociale huurwoningen te verkopen groter geworden en door het passend toewijzen (kort gezegd de lagere inkomens in de goedkopere sociale huurwoningen, de hogere in de wat duurdere) hebben de corporaties hun (investerings)portefeuille behoorlijk aangepast. We moeten daarom nog preciezere prestatieafspraken maken over de wijze waarop de corporaties investeren in de sociale huurwoningvoorraad.

Wat willen we bereiken in 2017?

We blijven inzetten dat de slaagkans minimaal 30% is. Dit doen we door continue te kijken of de huidige woonruimte-verdeelsystematiek afdoende werkt en daar waar nodig aan te passen en door via de prestatieafspraken af te spreken op welke wijze de corporaties investeren in de sociale huurvoorraad.

Wat gaan we hiervoor doen?

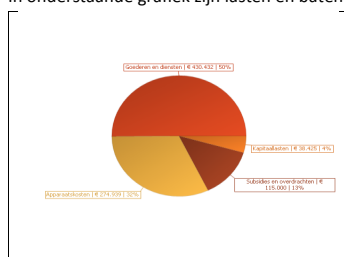
- Verstrekken projectfinancieringen voor jongerenhuisvesting en sociale huurwoningen;
- Toevoegen sociale huurwoningen in Reitdiep, Meerstad, herstructureringsgebieden (Grunobuurt, Oosterpark, etc.)
- Continueren huidige woonruimte-verdeelsystematiek.
- Prestatieafspraken maken met de corporaties over onder andere het verkopen van sociale huurwoningen en het huisvesten van kwetsbare personen, vergunninghouders en andere doelgroepen van beleid.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Deelprogramma 8.6: Cultuurhistorie en archeologie

Ons doel is het beschermen, in standhouden en zorgvuldig beheren van het cultuurhistorisch erfgoed. Zowel boven als onder het maaiveld. We willen cultuurhistorie zo goed mogelijk opnemen in stedenbouwkundige en bestemmingsplannen om de cultuurhistorische waarden te behouden. Zo willen we de identiteit en herkenbaarheid van plekken, locaties en gebieden in de gemeente vergroten.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald	Behaald	Beoogd	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal gebouwen Rijksmonumenten	637	637	637	637
Aantal archeologische Rijksmonumenten	32	32	32	32
Aantal gemeentelijke monumenten	559	774	774	774
Aantal gemeentelijke archeologische monumenten	22	22	22	22
Aantal beschermde stadsgezichten	8	8	8	8

8.6.1 Monumenten

We gaan zorgvuldig om met wat eerdere generaties Groningers ons nalieten. Via ons monumenten- en archeologiebeleid beschermen en behouden we ons cultuurhistorisch erfgoed; vanuit het besef dat de cultuurhistorie bijdraagt aan de kwaliteit van de leefomgeving van vandaag en morgen. We stellen randvoorwaarden bij verlening van omgevingsvergunningen en geven subsidies voor instandhouding. We verzorgen van documentatie (bijvoorbeeld de Cultuurhistorische WaardenKaart op internet), organiseren publieksactiviteiten en communicatie (open monumentendag, Jaarboek Hervonden Stad) en werken samen met cultuurhistorische instellingen, zoals het Noordelijk Scheepvaartmuseum. Daarnaast streven we naar zo min mogelijke schade door de aardbevingen en de nieuwe regelgeving aan onze monumenten.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal adviezen met betrekking tot wijzigingsverzoeken bij rijks- en gemeentelijke monumenten	186	220	230	240
Aantal vergunningaanvragen (verleend/geweigerd) bij wijziging van rijks- en gemeentelijke monumenten	145	112	120	130
Aantal bouwhistorische verkenningen en aantal bouwhistorische begeleidingen ten behoeve van vergunningverlening	50	50	50	50

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Hoe staan we ervoor?

We wegen het in standhouden van erfgoed zichtbaar a ten opzichte van andere belangen. Daarmee hebben wij geëxperimenteerd in de Wijert-Noord. Uit onderzoek blijkt dat erfgoed ook bijdraagt aan de economie en de kwaliteit van de leefomgeving. Mede daarom letten we ook steeds nadrukkelijker op cultuurhistorische waarden in bouwplannen, ook als deze geen monument betreffen. Cultuurhistorische waarden maken in gemeentelijke plannen worden steeds beter meegewogen

In 2016 actualiseren we onze erfgoednota, zowel de uitgangspunten daarvan als de concrete activiteiten. Inmiddels is duidelijk dat de aardbevingen en de daardoor veranderende regelgeving ook grote gevolgen hebben voor het erfgoed. De precieze implicaties kunnen we nog niet overzien. Onderdeel van de nota wordt een concreet uitvoeringsprogramma dat in 2017 uitgevoerd gaat worden.

Wat willen we bereiken in 2017?

We maken een start met het uitvoeringsprogramma van de nieuwe erfgoednota. Daarbij werken we zoveel mogelijk al volgens de toekomstige Omgevingswet. We maken een plan van aanpak om het erfgoed de komende decennia zo goed mogelijk in stand te houden in het licht van aardbevingen en de nieuwe regels als gevolg daarvan.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Start met vernieuwde uitvoeringsprogramma Erfgoednota;
- Uitvoeren monumentenbeleid; verstrekken van subsidies;
- Communicatie en organisatie van publieksactiviteiten;
- Risico's aardbevingen inventariseren en plan van aanpak maken.

8.6.2 Archeologie

Onze ambities, doelen en instrumenten van ons archeologiebeleid zijn in grote lijnen dezelfde als van het monumentenbeleid. In de kern gaat het om het beschermen en in standhouden van het archeologische bodemarchief. Het bijhouden van documentatie van het bodemarchief waar dat door werkzaamheden verloren gaat en het geven van bekendheid geven aan de resultaten van archeologisch onderzoek.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal archeologische adviezen bij verleende omgevingsvergunningen	50	60	75	75
Aantal archeologische activiteiten (vooronderzoeken, begeleidingen, waarnemingen en opgravingen)	20	25	25	25

Hoe staan we ervoor?

Ten opzichte van voorgaande jaren neemt het aantal archeologisch te toetsen bouwaanvragen opnieuw toe. Dat komt door een grotere bouwactiviteit en door het toepassen van archeologieregels in nieuwe bestemmingsplannen. De archeologische begeleiding van gemeentelijke werken maakt altijd deel uit van de aanbesteding en neemt in omvang gestaag toe. Bij gemeentelijk projecten ligt daarbij de nadruk steeds meer op het inpassen van archeologische waarden in de plannen dan het opgraven ervan, conform de principes uit de Erfgoedwet. Archeologie wordt steeds nadrukkelijker een onderdeel van de algehele cultuurhistorische afweging in programma's en projecten.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Wonen							
Nr	Omschrijving	Rekening	Actuele begroting	Primitieve begroting			
		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lasten							
08.1	Gezinnen	7.675	2.766	2.783	2.783	2.783	2.783
08.2	Jongerenhuisvesting	783	734	623	623	623	623
08.3	Wonen en zorg	-328	31	31	31	31	31
08.4	Kwaliteit woningvoorraad	2.607	3.106	2.979	2.979	2.979	2.979
08.5	Betaalbaarheid en beschikbaarheid	330	200	200	200	200	200
08.6	Cultuurhistorie en archeologie	1.214	1.179	802	802	802	802
08.7	Overig wonen	15.028	10.759	11.365	9.915	9.915	9.915
	Totaal	27.309	18.775	18.783	17.333	17.333	17.333
Baten							
08.1	Gezinnen	-33.456	-460	-364	-150	-150	-150
08.2	Jongerenhuisvesting	-222	-96	-84	-84	-84	-84
08.3	Wonen en zorg	-169	-31	-31	-31	-31	-31
08.4	Kwaliteit woningvoorraad	-592	-262	-288	-288	-288	-288
08.5	Betaalbaarheid en beschikbaarheid	-2	-2	-2	-2	-2	-2
08.6	Cultuurhistorie en archeologie	-237	0	0	0	0	0
08.7	Overig wonen	-13.316	-7.746	-7.309	-7.190	-7.190	-7.190
	Totaal	-47.994	-8.597	-8.078	-7.745	-7.745	-7.745
	Geraamd resultaat voor bestemming	-20.685	10.179	10.705	9.588	9.588	9.588
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	29.518	455	834	1	1	1
	Totaal onttrekkingen	2.606	1.652	2.726	1.276	1.276	1.276
	Geraamd resultaat na bestemming	6.227	8.982	8.813	8.313	8.313	8.313

Overzicht continuerend extra beleid voorgaande jaren

Continuerend extra beleid voorgaande jaren					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
08.4	Geothermie	150	150	150	150

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting continuerend extra beleid

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
08.7	Plankosten CBoGa	1.000			

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Integrale financiële toelichtingen

8.7 Overig wonen	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 203.000	€ -436.000	€ -160.000

Plankosten Ciboga (€ -1 miljoen)

Op basis van een actuele inschatting verwachten we voor de grondexploitatie Ciboga € 1 miljoen extra nodig te hebben voor plankosten. Hiervoor wordt in deze begroting een extra budget beschikbaar gesteld van € 1 miljoen.

Extra beleid transitie vastgoed Beijum (€ 600.000)

In 2016 stelden we incidenteel € 600.000 beschikbaar voor de transitie van het vastgoed in Beijum. In 2017 vervallen deze middelen.

Middelen uit Stedelijke Investeringsfonds voor Gebiedsgericht werken (budgetneutraal)

Door het investeringsprogramma op basis van de ontwikkelagenda voor stad en regio te herijken is het mogelijk om in 2017, 2018 en 2019 jaarlijks € 1 miljoen incidenteel uit de reserve Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing te laten vrijvallen. Zoals door de gemeenteraad is besloten deze vrijval in te zetten voor de financiering van het gebiedsgericht werken. In deze begroting onttrekken we daarom € 1 miljoen uit de reserve.

Middelen uit Stedelijke Investeringsfonds voor Woonschepenhaven (budgetneutraal)

In 2016 is voor het project revitalisering Woonschepenhaven incidenteel € 900.000 door de gemeenteraad beschikbaar gesteld. Deze middelen hebben we gedekt door een onttrekking uit de reserve Stedelijke Investeringsfonds. In de begroting 2017 nemen we deze middelen niet meer op en storten we ze terug in de reserve Stedelijke Investeringsfonds.

Reserve Wonen Boven Winkels (budgetneutraal)

Voor het jaar 2017 stellen we voor om € 450.000 aan de reserve Wonen Boven Winkels te onttrekken. Deze middelen nemen we op in de begroting 2017. Daarna kan deze reserve worden opgeheven.

Werken derden Stadsontwikkeling (budgetneutraal)

Op basis van de capaciteitsplanning 2017 bij Stadsontwikkeling hebben we de budgetten voor ureninzet in deze begroting aangepast. Er zijn minder werkzaamheden voor derden. Daarom hebben we minder baten en lasten (€ 400.000) begroot binnen dit deelprogramma.

Bouwleges (€ 461.000)

Het resultaat bouwleges daalt in 2017 met in totaal € 397.000. De belangrijkste oorzaak hiervan is dat door gewijzigde wetgeving we vanaf 2017 de overhead centraal moeten verantwoorden. Wij doen dit binnen programma 14. Binnen dit deelprogramma ontstaat hierdoor een voordelige afwijking van € 407.000. Verder zien we de lastendaling verklaard door lagere onderhoudskosten ICT (€ 52.000). Tot slot is er ook nog een toename van de lasten door loon- en prijscompensatie € -62.000). De begrote inkomsten uit leges bouwactiviteiten komen in 2017 uit op € 6,2 miljoen inclusief loon- en prijscompensatie. Ten opzichte van de actuele begroting 2016 zijn de inkomsten uit bouwleges met € 64.000 toegenomen.

Overige mutaties (€ -221.000)

Overige mutaties tellen op tot een nadeel van € 221.000.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiële risico's

Naam risico	Bezwaarprocedures bouwleges
Programma	Wonen
Omschrijving	Er loopt op dit moment nog 1 procedure over de hoogte van de bouwleges. Het totale risico is gekwantificeerd op € 414.000. De kans is geschat 50%. Rekening houdend met de kans op voordoen komen wij op een benodigd weerstandsvermogen van € 207.000.
Risicobedrag 2017	€ 414.000
Kans 2017	50%
Risicobedrag 2018	
Kans 2018	
Risicobedrag 2019	
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	
Kans 2020	
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Jaarrekening 2008
Actie	Inzet stadsadvocaat t.b.v. verweer in procedures

Naam risico	Uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties
Programma	Economie en werkgelegenheid en Wonen
	Dit risico is beschreven en uitgewerkt in programma 2 Economie en Werkgelegenheid.

Naam risico	Gemeentelijk aandeel risico project Warmtenet BV/Geothermie
Programma	Wonen
Omschrijving	<p>WarmteStad is gelijktijdig met het opstellen van de business case gestart met risicomangement. In verschillende fasen zijn er risicosessies geweest en tussentijds is er steeds aandacht geweest voor het identificeren, beheersen en financieel vertalen van risico's. Hiervoor is gebruik gemaakt van de online tool RiskID om dit proces consistent en effectief te laten verlopen. Voor het onderdeel geothermie zijn bovenop het reguliere proces van risicomangement nog aparte sessies georganiseerd met landelijk erkende specialisten en ervaringsdeskundigen op gebied van geologie, mijnbouw en geothermie. Zo is gedurende het proces structureel aandacht voor risico's geweest en zijn veel risico's geminimaliseerd, gepasseerd en beheerst. De resterende risico's zijn financieel vertaald in de business case. Bepalend voor de hoogte van het weerstandsvermogen zijn drie risico's:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Geothermische bron functioneert niet 2. Onderneming presteert financieel minder dan de prognose 3. Faillissement <p>In de begroting 2016 is € 1 miljoen gereserveerd als weerstandsvermogen voor het verstrekken van € 7 miljoen aandelenkapitaal voor Geothermie Noordwest. Dit is 14% van € 7 miljoen. Beoordeeld is of dit bedrag voldoende is.</p> <p>1) Geothermische bron functioneert niet</p> <p>Wanneer de geothermische bron onverhoopt geen of onvoldoende vermogen levert is 85% van de ondergrondse investeringen vanuit de Regeling Nationale EZ Subsidies (RNES) afgedekt. 15% van dit risico is voor de initiatiefnemer. Naast het restrisico op de boorkosten (€ 1,5 miljoen) is er dan sprake van extrastookkosten (€ 1,5 miljoen) voor de overgangperiode van twee jaar tot ingebruikname biomassa centrale. Samen vormt dit € 3 miljoen. De warmteonderneming die verder gaat op biomassa willen wij niet belasten met een restschuld uit de mislukte geothermische bron. Uitgaande van een risicoverdeling die we nu voorzien tussen gemeente/Waterbedrijf Groningen/Provincie Groningen is het gemeentelijk aandeel in dit risico circa € 1,3 miljoen. Voor beide andere risico's zijn de beheersmaatregelen voldoende.</p>
Risicobedrag 2017	€ 1,3 miljoen

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Kans 2017	100%
Risicobedrag 2018	€ 1,3 miljoen
Kans 2018	100%
Risicobedrag 2019	€ 1,3 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 1,3 miljoen
Kans 2020	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Begroting 2017
Actie	We monitoren voortdurend de stand van zaken.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Programma 9: Onderhoud & beheer openbare ruimte

In het programma onderhoud & beheer openbare ruimte werken we aan een buurt, wijk en stad waar het prettig is om te zijn. Een stad die schoon, heel, mooi en groen is. Bij onderhoud en beheer is samenwerken met bewoners in Groningen een goede gewoonte. We zoeken naar nieuwe vormen van zelfbeheer en we staan open voor nieuwe initiatieven uit de wijken. Bewonersdeelname draagt ook bij aan de sociale samenhang in de buurt. Duurzaamheid is in alle onderdelen van dit programma bepalend.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat Groningen:

- een schone, hele, groene en duurzame stad is;
- een stad is waar we afval efficiënt inzamelen, verantwoord verwerken en maximaal hergebruiken.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

- [Groninger water en rioleringsplan 2014-2018](#)
- [Bomenstructuurvisie 'Sterke Stammen' \(2014\)](#)
- [BORG-rapportage 2015 informatie](#)
- [Structuurvisie Een graf in Stad](#)
- [Stad verdiept \(2012\)](#)
- [Meerjarenplan vervangingsinvesteringen en aanvullend lang cyclisch onderhoud 2012 – 2018 \(geactualiseerd dec. 2015\)](#)
- [Groenparticipatie 2010](#)
- [Uitvoeringsprogramma bodem en ondergrond 2015-2020](#)
- [Nota Bodembeheer 2014](#)
- [Groenstructuurvisie groene pepers 2009](#)
- [Dierenwelzijn in Groningen "Van Kop tot Staart" \(2008\)](#)
- [Afvalbeheerplan 2016-2020](#)

Relevante ontwikkelingen

In 2016 hebben we gewerkt aan de nadere uitwerking van het afvalbeheerplan voor de periode 2016 tot en met 2020. In 2017 implementeren we de maatregelen uit dit plan.

Bijdrage(n) verbonden partijen

GR Meerschap	
Relevante beleidsinformatie	Met de Gemeenschappelijke regeling Meerschap Paterswolde behartigen we de belangen van recreatie, landschapsverzorging en natuurbescherming in het gebied. Dit doen we samen met de gemeenten Haren en Tynaarlo.
Beleidsrisico	Geen.

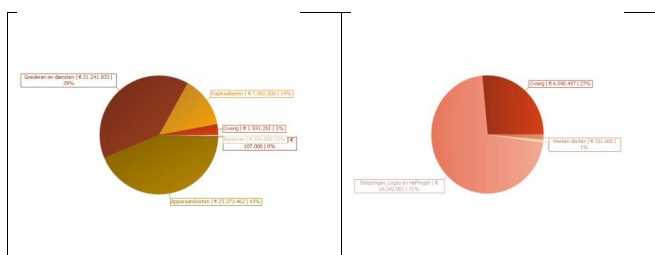
Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

GR Afvalbeheer regio centraal Groningen (ARCG)	
Relevante beleidsinformatie	Door participatie in de gemeenschappelijke regeling ARCG willen we regie hebben op het op milieu-hygiënisch verantwoorde wijze verwerken van (afval)stoffen afkomstig uit de gemeenten in de regio.
Beleidsrisico	SANOG en SOZOG, twee afval-gerelateerde samenwerkingsverbanden in de provincie Groningen hebben hun contracten met ARCG opgezegd per 1 juli 2016. Daarom beraadde Attero zich over de instandhouding van de verwerkingsfabriek in Groningen. Attero heeft gemeld dat de fabriek in ieder geval tot het jaar 2022 open blijft.

Deelprogramma 9.1: Kwaliteit van de leefomgeving

Dit deelprogramma bundelt alle activiteiten waarmee we zorgen voor het onderhoud van de openbare ruimte en de infrastructuur. We werken aan een schone, hele en groene en daardoor aantrekkelijke stad. We willen dat de Stadgers tevreden zijn over hun leefomgeving en een stadsnatuur van hoge kwaliteit. Zorgen voor een aantrekkelijke leefomgeving zien we als een gedeelde verantwoordelijkheid van burgers, bedrijven en gemeente. Die gedeelde verantwoordelijkheid vullen we praktisch in.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald	Behaald	Beoogd	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Tevredenheid van bewoners over het onderhoud	6,8	6,8	>6,5	> 6,5
Aantal storingen bij bruggen die langer dan 1 dag duren	-	0	0	0
% verhardingen met kwaliteit voldoende	-	93%	93%	93%
Aantal bewoners actief in onderhoud	14.200	14.275	14.320	14.355

9.1.1 Kwaliteit leefomgeving

Dit beleidsveld behelst het beheer en onderhoud van verhardingen, verkeersvoorzieningen, groen, speelvoorzieningen, bruggen, tunnels en viaducten. We werken hierbij met vastgestelde kwaliteitsdoelen volgens onze Beheer Openbare Ruimte Groningen (BORG) systematiek. In de jaarlijkse borgschouw beoordelen we samen met burgers of we onze doelen halen. We streven er naar dat 90% van de stad voldoet aan de kwaliteitsdoelen BORG en dat ieder jaar minimaal 90% van de benodigde vervangingen en groot onderhoud is uitgevoerd.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% van de stad dat voldoet aan de BORG-kwaliteit	9%5	95%	93%	90%
% van het programma groot onderhoud en vervanging dat is uitgevoerd	91%	66%	117%	90%

Hoe staan we ervoor?

Voor de stad als geheel hebben we met een Beheer Openbare Ruimte Groningen (BORG) score van 95 % het niveau van 2014 weten te continueren en hebben we de vastgestelde kwaliteitsdoelen (90 %) ruimschoots gehaald. Met de uitvoering van het lang-cyclisch onderhoud en de vervanging van diverse voorzieningen hebben we de technische kwaliteit van de openbare ruimte op peil gehouden. Wel hebben we met name bij de vervanging van voorzieningen in 2015 projecten uitgesteld om zo een integrale uitvoering met onder andere nutsbedrijven mogelijk te maken. De laatste wijkenquête leefbaarheid en veiligheid is uitgevoerd in het najaar van 2014. Daaruit blijkt dat de tevredenheid over onderhoud na 2012 slechts op enkele onderdelen licht is gedaald en op andere onderdelen zelfs een lichte verbetering laat zien. Daarmee kunnen we constateren dat we onze doelen in de afgelopen periode hebben behaald.

Wat willen we bereiken in 2017?

We blijven in 2017 streven naar het realiseren van de vastgestelde BORG kwaliteitsdoelen. Daarnaast willen we een goed en veilig gebruik van voorzieningen in de openbare ruimte blijven waarborgen. Dat doen we onder andere door de uitvoering van alle noodzakelijke groot onderhoud en vervangingen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Onderhouden en beheren van de openbare ruimte volgens doelen Beheer Openbare Ruimte Groningen (BORG);
- Vervangen versleten voorzieningen in de openbare ruimte;
- Op peil houden van de kwaliteit van het bomenbestand op basis van de bomenstructuurvisie "Sterke Stammen";
- Stroever maken gele stenen in de binnenstad om veilig gebruik te garanderen.

9.1.2 Riolering en water

We zorgen voor een goed functionerend water- en rioleringssysteem. Met dat systeem hebben we respect voor mens, dier en milieu zoals vastgesteld in het Groninger water- en rioleringsplan 2014-2018. Met de waterschappen werken we aan verdere samenhang van het waterbeleid in het Waterakkoord.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal meters riool dat is vernieuwd	6.400	9.400	4.000	9.570
Oppervlakte (ha) verharding waar regen- en afvalwater wordt gescheiden	8	0,6	0,9	7,4

Hoe staan we ervoor?

Met de projecten die we de afgelopen jaren hebben uitgevoerd liggen we op schema met de uitvoering van het Groninger water- en rioleringsplan 2014 – 2018. Daarnaast zetten we ons in voor het optimaliseren van de waterketen in samenwerking met de waterschappen. Met de aansluiting van de woonschepen in de Noorderhaven hebben we in 2016 de laatste van de ongezuiverde lozingen in onze gemeente weten op te heffen. Bovendien hebben we in samenwerking met waterschap Noorderzijlvest de maatregelen uit het waterstructuurplan Noorddijk kunnen voltooien.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat willen we bereiken in 2017?

We werken in 2017 aan de verdere uitvoering van het Groninger water- en rioleringsplan 2014 – 2018. Hiermee houden we de kwaliteit van het riool op peil en verbeteren we de scheiding tussen schoon en vuil water.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Vervolg van de verbeteringsmaatregelen waterstructuur Stadspark, onder andere middels aanpassing waterbouwkundige kunstwerken;
- Vervangen en herstellen riolen;
- Uitbreiden van de scheiding tussen regenwater- en afvalwaterafvoer (afkoppelen);
- Optimaliseren en verleggen riool voor de aanpak Ringweg-Zuid;
- Uitbreiden natuurlijke inrichting vijveroevers;
- Baggeren vijvers.

9.1.3 Ecologie

We versterken de ecologische kwaliteiten in de stad, volgens onze groenstructuurvisie Groene Pepers. Ons doel is een optimaal functionerende soortenrijke stadsnatuur die de bewoners positief waarderen. Daarnaast willen we behoud van een kwalitatief hoogwaardig groenareaal borgen en een goede ecologische inrichting en beheer.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
% van het ecologisch areaal dat voldoet aan BORG	92%	93%	93%	90%
Oppervlakte (ha) ecologisch areaal	858	858	868	873

Hoe staan we ervoor?

In de stad is de Stedelijke Ecologische Structuur (SES) van waardevolle gebieden en verbindingen bijna compleet en zijn steeds meer knelpunten opgelost. Een belangrijk deel van de SES wordt ecologisch beheerd. Uit de monitoring van de ecologisch beheerde gebieden blijkt dat de biodiversiteit op diverse plaatsen toeneemt en dat het gevoerde doelsoortenbeleid dus het beoogde effect heeft. De aanpak van de oostelijke ringweg en de aanleg van het fietspad tussen Laanhuizen en Hoogkerk leiden daarnaast tot een toename van het ecologisch areaal. In de komende jaren verwachten we een verdere uitbreiding van het ecologisch gebied, onder andere door de grenscorrectie bij Meerstad. We werken aan aanvullende regels voor groencompensatie waarmee we de afname van het groenareaal in onze stad willen tegengaan.

Wat willen we bereiken in 2017?

- Verbeteren van de borging van het behoud van hoogwaardig groen;
- Verbeteren van de ecologische kwaliteit van de stad;
- Consolideren van het bestaande ecologisch beheer.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Continuëren van de uitvoering van het ecologisch beheer;
- Evalueren van de functionaliteit van faunapassages;
- Verbeteren ecologische inrichting in projecten
- Implementatie beleidsregels voor groencompensatie;

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Ontwikkelen van een stedelijke prestatie-indicator voor de biodiversiteit van de stad;
- Voortzetten van de samenwerking en afstemming met natuur- en milieuorganisaties.

9.1.4 Dierenwelzijn

Dierenwelzijn raakt zowel dieren als mensen in onze stad. Wij zetten ons in om dierenleed, dieronvriendelijk beleid en dieronvriendelijke activiteiten in Groningen te voorkomen. We stimuleren diervriendelijk handelen. Gemeenten hebben wettelijke taken voor het verzorgen en opvangen van gevonden dieren en dieren in nood. We hechten er waarde aan dat deze dieren goed opgevangen en verzorgd worden.

Hoe staan we ervoor?

Vanaf 2016 laten we onze wettelijke taken uitvoeren door de Dierenbescherming. Hiervoor hebben we een overeenkomst op maat afgesloten. Al onze wettelijke taken hebben we gebundeld in één contract. Hiermee zorgen we voor een professionele en efficiënte uitvoering van onze wettelijke taken zonder versnippering of onduidelijkheid.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen in 2017 blijven voldoen aan onze wettelijke taken voor het opvangen en verzorgen van gevonden dieren en dieren in nood.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren van onze wettelijke taken op dit gebied uit middels de overeenkomst die we hebben gesloten met de Dierenbescherming. We voeren de regie op de uitvoering van deze overeenkomst;
- Continueren van de kattenactie in 2017 om zo het aantal zwerfdieren beperken;
- Voorlichting geven (samen met de Dierenbescherming) om het aantal zwerfdieren en dieren in nood verminderen.

9.1.5 Bodem

Binnen bodem werken we aan het duurzaam ontwikkelen, benutten en beheren van de bodem. Dat doen we binnen de Wet bodembescherming en het Besluit bodemkwaliteit. De landelijke kaders zoals beschreven in het bodemconvenant 2016-2020 zijn vertaald in het uitvoeringsprogramma bodem en ondergrond 2015-2020. Daarmee willen we een schone en veilige bodem die past bij het soort gebruik, voorkomen dat activiteiten in de ondergrond tot maatschappelijk onacceptabele effecten leiden en ondergrondse kansen optimaal afstemmen met bovengrondse ontwikkelingen zoals bodemenergie, ondergronds bouwen en waterhuishouding.

Hoe staan we ervoor?

Het project 'Spoed' is afgelopen jaar afgerond, wat betekent dat alle bij ons bekende bodemverontreinigingen tenminste beheerst zijn. De bodemsaneringsopgave is hiermee zo goed als afgerond. Echter, de nazorg en afronding van een aantal grote saneringen loopt de komende jaren door. Mogelijk komen er nog onontdekte ernstige bodemverontreinigingen aan het licht.

Naar aanleiding van het uitvoeringsprogramma bodem en ondergrond 2015-2020 zijn meerdere projecten uitgevoerd om nog meer inzicht te verkrijgen in de kwaliteit van de ondergrond om daarmee de leefbaarheid van de stad beter te kunnen beheersen. Indien het grondgebied van de gemeente Groningen de komende jaren toeneemt, dan brengen we de ondergrond in deze gebieden in kaart.

Wat willen we bereiken in 2017?

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Een schone en veilige bodem die past bij de gebruiksfunctie;
- Activiteiten in de ondergrond mogen niet tot maatschappelijk onacceptabele effecten leiden;
- Vorbereiden op mogelijke areaaluitbreidingen gemeente Groningen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Bodem beschermen en zorg dragen voor nazorglocaties;
- Uitvoeren programma bodem en ondergrond 2015-2020;
- Aanpassen kaartmateriaal naar aanleiding van mogelijke areaaluitbreidingen.

9.1.6 Begraven

We willen kwalitatief goede en betaalbare begraafplaatsen met voldoende capaciteit en keuzevrijheid. We hebben een wettelijke taak in het verwerken van aangiftes van overlijdens en in het faciliteren van begrafenissen. Daarnaast verzorgen we uitvaarten van overledenen wanneer niemand anders daarin kan voorzien. We koesteren onze begraafplaatsen die door hun parkachtige inrichting vaak ook cultuurhistorische rustpunten zijn in de drukte van het stedelijk leven.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
% van de begraafplaatsen dat voldoet aan de beoogde beeldkwaliteit	-	-	90%	90%

Hoe staan we ervoor?

De maatregelen uit 'Een graf in Stad' hebben we grotendeels uitgevoerd. Afronding vindt plaats in 2016. We weten de beoogde onderhoudskwaliteit op begraafplaatsen te realiseren. We baseren ons daarbij op zowel de Beheer Openbare Ruimte Groningen (BORG) doelstellingen als de doelen uit de structuurvisie over kwaliteit. Ook komen we onze wettelijke verplichtingen na in het verwerken van overlijdensaangiftes. In 2015 ging het om ongeveer 2.170 aangiftes. We werken aan een verdere automatisering van deze aangiftes. We zijn onverkort kritisch op aanmeldingen voor uitvaarten op gemeentekosten om te voorkomen dat familie te gemakkelijk afstand neemt van haar verantwoordelijkheid hierin. In de afgelopen jaren is het aantal uitvaarten op gemeentekosten gedaald. Het waarborgen van de begraafcapaciteit voor de toekomst door het ruimen van graven, hebben we administratief voorbereid.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen in 2017 de onderhoudskwaliteit van de begraafplaatsen op peil houden en alle overlijdensaangiftes zo efficiënt mogelijk verwerken. We realiseren voldoende begraafcapaciteit voor de toekomst door het ruimen van graven.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Verwerken aangiftes van overlijden;
- Begraafplaatsen beheren;
- Begrafenissen faciliteren;
- Uitvoeren van uitvaarten op gemeentekosten;
- Ruimen van graven.

9.1.7 Bewonersparticipatie

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

We ondersteunen bewonersinitiatieven. Voor een schone en hele stad zijn de bewoners zelf medeverantwoordelijk. Een grotere betrokkenheid van buurtbewoners leidt tot minder vervuiling en schade en tot meer tevredenheid. Vanuit ons voedselbeleid faciliteren we initiatieven van bewoners op het gebied van moestuin-tuinieren en stadslandbouw.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal gefaciliteerde participatieprojecten	340	395	400	405

Hoe staan we ervoor?

Bijna 14.300 mensen namen deel aan de verschillende acties en initiatieven voor onderhoud en beheer. We kregen positieve reacties van bewoners en bewonersorganisaties. Hieruit blijkt dat we met deze aanpak een belangrijke bijdrage leveren aan de betrokkenheid bij en tevredenheid over de leefomgeving.

In 2014 ondersteunden we 395 participatieprojecten en –acties in het onderhoud van de leefomgeving. Het betreft:

- Bewonersinitiatieven beheer openbaar ruimte;
- Zelfbeheer openbare ruimte door bewoners;
- Bewonersprojecten Eetbare Stad (burgerinitiatieven gericht op samen moestuin-tuinieren);
- Stadslandbouwinitiatieven;
- Voedselverbouw in en aan de rand van de stad;
- Ondernemersparticipatie bij onderhoud en beheer.

Waar tot voor kort bewonersinitiatieven voor het aanpassen en beheren van de woonomgeving zich vooral richtten op het groen (groenparticipatie), zien we de laatste tijd een verbreding naar betrokkenheid bij de hele woonomgeving.

Met ingang van 2016 bieden we bewoners ook de mogelijkheid om onderhoud van groen, speelvoorzieningen en verharding af te wegen ten opzichte van andere prioriteiten in hun buurt.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen minstens net zoveel door ons gefaciliteerde participatieprojecten als in 2015.

Wat gaan we hiervoor doen?

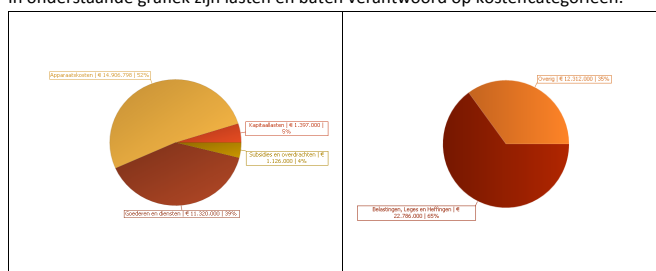
- Ondersteunen projecten bewonersparticipatie voor schoonmaak leefomgeving en beheer openbare ruimte;
- Ondersteunen bewonersinitiatieven gericht op samen moestuin-tuinieren ('Eetbare Stad' en Stadslandbouw);
- Uitvoeren borgschouw door bewoners.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Deelprogramma 9.2: Afvalinzameling en -verwerking

In dit deelprogramma gaat het over alle activiteiten die samenhangen met het inzamelen en verwerken van afval. We streven hierbij naar vermindering van de hoeveelheid afval per inwoner en zoveel mogelijk hergebruik.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
% afval dat wordt hergebruikt	57%	57%	58%	60%

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Omvang huishoudelijk restafval (kg/inwoner)	163	161	159	157

9.2.1 Afval inzamelen en verwerken

De gemeente Groningen zamelt het afval zelf in. De verwerking hebben we uitbesteed aan derden. We hebben een infrastructuur voor efficiënte en gescheiden inzameling. Daarnaast werken we met communicatie en participatie aan het verminderen van de hoeveelheid afval en het verder verbeteren van de gescheiden inzameling.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Tevredenheid bewoners over mogelijkheid om gescheiden aan te leveren	-	-	> 7,3	7,5
Kg papier per inwoner (bronscheiding)	42	40	42	44
Kg glas per inwoner (bronscheiding)	18	19	19	20
Kg kunststof & drankkartons per inwoner (nascheiding)	25,8	27,4	29	30
Kg organisch materiaal per inwoner (nascheiding)	36,7	36	37	39

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Hoe staan we ervoor?

De hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner is in 2015 nagenoeg gelijk gebleven aan het voorafgaande jaar. In 2015 is 40% van al het ingezamelde huishoudelijk afval aan de bron gescheiden. Nog eens 17% is in de afvalscheidingsfabriek

(Na-)gescheiden. Het organische deel daarvan is vergist voor de productie van biogas. In totaal is daarmee 57% van al het Groningse afval gescheiden en hergebruikt. Dat percentage willen we in 2016 verder verbeteren.

Eind 2015 hebben we een nieuw afvalbeheerplan vastgesteld voor de jaren 2016 – 2020. Hiermee laten we zien hoe we onze doelen voor afvalpreventie en hergebruik gaan realiseren. We willen het zo makkelijk mogelijk maken voor onze bewoners om hun afval te scheiden en zullen daarom inzetten op gerichte communicatie en het bieden van een afgewogen mix van voorzieningen voor de verschillende stromen afval. We doen dat in overleg met bewoners zodat we een goed beeld hebben in hun inzichten en wensen.

Wat willen we bereiken in 2017?

- Vermindering van de vrijkomende hoeveelheid restafval per inwoner;
- Verbetering van de gescheiden inzameling door uitbreiding voorzieningen;
- Verbetering van de mate van hergebruik of nuttige toepassing van materialen;
- Wij willen dat onze afvalstromen zo hoogwaardig mogelijk worden hergebruikt en ons Groente, Fruit en Tuinafval (GFT) wordt gebruikt om biogas op te wekken en compost te maken (biobased economie);
- Wij oriënteren ons ook op innovaties en kansen op het gebied van afvalverwerking waarmee de circulaire economie lokaal en regionaal kan worden versterkt en personen op afstand van de arbeidsmarkt kunnen worden ingezet.

Wat gaan we hiervoor doen?

- 🗑️ Uitbreiden en verbeteren voorzieningen (gescheiden) afvalinzameling (openbare brengpunten, hoogbouw, minicontainers papier);
- 🗑️ Pilot 100/100/100; proef onder groep bewoners met vergaande afvalpreventie en -scheiding;
- 🗑️ Meerjarige publiekscampagne afvalpreventie en -scheiding;
- 🗑️ Stimuleren en ondersteunen kringloopinitiatieven;
- 🗑️ Ondersteuning educatieve acties op scholen;
- 🗑️🗑️ Ondersteunen en faciliteren burgerparticipatie (Lentekriebels, wijkmilieustraten, zwerfafvalteams).

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Onderhoud & Beheer Openbare Ruimte							
Nr	Omschrijving	Rekening	Actuele begroting 2016	Primitieve begroting			
		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lasten							
09.1	Kwaliteit leefomgeving	55.375	53.894	53.896	54.421	55.686	57.128
09.2	Afvalinzameling en -verwerking	27.802	29.166	28.750	28.750	28.750	28.750
	Totaal	83.177	83.059	82.645	83.170	84.435	85.877
Baten							
09.1	Kwaliteit leefomgeving	-22.308	-21.800	-22.614	-22.081	-22.081	-22.081
09.2	Afvalinzameling en -verwerking	-33.315	-34.753	-35.098	-35.098	-35.098	-35.098
	Totaal	-55.623	-56.553	-57.712	-57.179	-57.179	-57.179
	Geraamd resultaat voor bestemming	27.555	26.507	24.934	25.992	27.257	28.699
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	568	470	204	161	161	161
	Totaal onttrekkingen	561	311	161	161	161	161
	Geraamd resultaat na bestemming	27.562	26.666	24.977	25.992	27.257	28.699

Overzicht continuerend extra beleid voorgaande jaren

Continuerend extra beleid voorgaande jaren					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
09.1	Groot onderhoud en vervangingen		337	337	337
09.1	Gladheid gele stenen binnenstad (opruwen)	170	170		

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting continuerend extra beleid.

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
09.1	Groot onderhoud en vervangingen (incidenteel)			358	776
09.1	Groot onderhoud en vervangingen (structureel)			274	543

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Overzicht bezuinigingen

Dekkingsbronnen 2017-2020 per (deel)programma		2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)	2020 (i)	2020 (s)
9.1	Onderhoud en beheer openbare ruimte								
	3 Vrijval structurele voeding fonds bodemsanering		258						

Ga naar [dekkingsbronnen 2014-2020](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle bezuinigingen.

Integrale financiële toelichtingen

9.1 Kwaliteit leefomgeving	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 200.000	€ 800.000	€ 1,0 miljoen
Areaaluitbreiding (€ -287.000)			
Voor areaaluitbreiding stellen we voor de budgetten met € 287.000 te verruimen om het nieuwe areaal in de fysieke ruimte te kunnen onderhouden.			
Meerstad (€ -750.000)			
Voor het onderhoud van Meerstad dat met ingang van 2017 onderdeel van de gemeente Groningen wordt ontvangen wij extra inkomsten in het gemeentefonds. Hiervan stellen wij voor om € 750.000 in te zetten voor het onderhoud van de openbare ruimte.			
Herespoorviaduct (€ 300.000)			
In 2016 hebben we incidenteel € 300.000 beschikbaar gesteld voor de aanpak van het Herespoorviaduct. In 2017 vervallen deze extra beleidsmiddelen.			
Overhead (€ 507.000)			
Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een voordeel van € 507.000.			
Reserve bodemsanering (€ 258.000)			
In voorgaande begrotingen was een structurele voeding van de reserve bodemsanering opgenomen van € 258.000. Wij stellen voor de structurele voeding te laten vervallen omdat de spoedlocaties op dit moment zijn beheerst. Omdat er wel een risico bestaat dat nieuwe situaties zich voordoen, stellen we voor in het weerstandsvermogen rekening te houden met een risico bodemsanering. Tot slot wordt de toevoeging aan de reserve lager (€ 8.000) doordat er minder rente vanwege lagere rentebaten aan de reserve wordt toegerekend (€- 8.000).			
Extra beleid 2016 Flexteam ophogen/BORG (€ 150.000)			
In 2016 is € 150.000 incidenteel beschikbaar gesteld bij het opzetten van het aanvalsteam Groen. In 2017 vervallen deze extra beleidsmiddelen.			
Bezuinigingen (€ 322.000)			
De bezuiniging op de organisatie van € 595.000 is in de begroting 2017 verwerkt. € 301.000 heeft geleid tot lagere lasten afvalstoffenheffing, rioleringsrecht en grafrechten. In totaal wordt € 294.000 bezuinigd op de producten die gedekt worden uit de algemene middelen. Dit geldt tevens voor de bezuinigingen op het afschaffen van de uitloprang € 21.000 en de taakstelling op personeel van € 7.000.			
Riolering (€ -700.000)			
We verwachten in 2017 meer opbrengsten door een toename van het aantal aansluitingen en een verhoging van het tarief. Dit levert een voordeel van € 800.000 op ten opzichte van 2016. Daarnaast verwachten we in de toekomst meer kosten voor vervangingsinvesteringen van de riolering. We stellen voor om in 2017 € 2,2 miljoen extra te			

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

doteren in de voorziening riolering om zo de toekomstige kapitaallasten riolering betaalbaar te kunnen houden. Dat is € 1,5 miljoen meer dan in 2016. Per saldo een nadeel van € 700.000.

Bijdrage aan het Klant Contact Centrum (€ -34.000)

Het Klant Contact Centrum werkt voor alle onderdelen van de gemeente. Voor de dekking van dit centrum wordt het deelprogramma Kwaliteit Openbare Ruimte met ingang van 2017 belast voor € 34.000.

Capaciteitsplanning (€ -101.000)

De ureninzet hebben we geactualiseerd en geïndexeerd voor de stijging van de loonkosten.

Basisregistratie grootschalige topografie (€ -104.000)

Voor het uitvoeren van de wettelijke taak met betrekking tot GEO-Informatie stijgen de kosten voor de basisregistratie grootschalige topografie met € 104.000.

Onderhoudskosten ICT (€ 74.000)

In 2017 verwachten we lagere onderhoudskosten voor ICT voor de applicaties gericht op de kwaliteit van € 74.000.

Inzet Stedelijk investeringsfonds voor herplant bomen Kraneweg (budgetneutraal)

In 2016 hebben we voor de herplant bomen Kraneweg incidenteel € 150.000 onttrokken aan de reserve Stedelijk investeringsfonds. In 2017 vervallen deze extra beleidsmiddelen en worden ook de kosten verminderd.

Overige mutaties (€ 165.000)

Overige mutaties tellen op tot € 165.000 voordeel.

9.2 Afvalinzameling en - verwerking	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 415.000	€ 345.000	€ 760.000

Bedrijfsafval (€ 154.000)

De hoogte van de vuilverwerkingskosten is gerelateerd aan de hoogte van de ingezamelde hoeveelheden (omzet opbrengsten). In 2017 verwachten we hogere baten door meer aanbod van te verwerken bedrijfsafval en indexering op tarieven (€ 267.000) en hogere lasten van € 113.000 door gestegen verwerkingstarieven.

Overhead (€ 484.000)

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een voordeel van € 484.000.

Huishoudelijk afval (€ 67.000)

In 2017 verwachten we een toename van de inkomsten huishoudelijk afval van € 78.000 met name bij de inzameling van kunststof. De lasten zijn ten opzichte van de begroting 2016 gestegen met € 11.000. Dit komt met name door een hogere bijdrage aan de gemeenschappelijke regeling grofvuil en hogere vuilverwerkingskosten.

Onderhoudskosten ICT (€ 56.000)

In 2017 verwachten we lagere onderhoudskosten voor de ICT-applicaties gericht afvalinzameling en- verwerking van € 56.000.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiële risico's

Naam risico	Aanpak spoedlocaties en overige risico's bodemsanering
Programma	Onderhoud en beheer openbare ruimte
Omschrijving	In het convenant 'bodemonwikkelingsbeleid en spoedlocaties' is afgesproken dat in 2015 alle bodemverontreinigingen gesaneerd of beheerst zijn die een risico voor de mens vormen (humane spoedlocaties). Daarnaast is afgesproken dat de bodemverontreinigingen die onaanvaardbare risico's bevatten voor het ecosysteem en/of bijdragen aan de verspreiding van de verontreiniging (de overige spoedlocaties), ook zoveel mogelijk gesaneerd of beheerst zijn. Nagenoeg alle locaties zijn in 2015 beheerst of gesaneerd. Daarnaast kunnen zich, los van de spoedlocaties, nieuwe situaties aandienen waarbij sprake is van risico's (schadeclaims, saneringen en randvoorwaarden bodem). Er wordt een risicobedrag van € 2,2 miljoen gehanteerd. Voor de kosten van bodemsaneringen, het afdekken van mogelijke schadeclaims en onvoorziene zaken is de bestemmingsreserve bodemsanering beschikbaar.
Risicobedrag 2017	€ 2,2 miljoen
Kans 2017	75%
Risicobedrag 2018	€ 2,2 miljoen
Kans 2018	75%
Risicobedrag 2019	€ 2,2 miljoen
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	2,2 miljoen
Kans 2020	75%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	2001
Actie	Monitoren en aanpak spoedlocaties (saneren of beheersen).

Naam risico	Commerciële dienstverlening Stadsbeheer
Programma	Onderhoud en beheer van de openbare ruimte
Omschrijving	Vanaf november 2009 hebben wij aangegeven dat de omzet en de marge van de bedrijfsafvalinzameling onder druk staan. Dit kwam door de blijvende scherpe concurrentie, mede als gevolg van de recessie. Door aanpassingen in de begroting, beginnend herstel van de economie en efficiencyverbeteringen bij de afvalinzameling is dit risico met ingang van de rekening 2014 verkleind, maar nog aanwezig.
Risicobedrag 2017	€ 225.000
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 225.000
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	€ 225.000
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	€ 225.000
Kans 2020	25%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	November 2009
Actie	Tussentijds de ontwikkelingen volgen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Programma 10: Veiligheid

Groningen is een stad waarin mensen zich veilig voelen. Dat danken we aan inspanningen van verschillende partijen op het terrein van preventie, handhaving en zorg. In ons collegeprogramma leggen we de nadruk op een veilige woon- en leefomgeving, jeugd en veiligheid, integriteit en veiligheid en fysieke veiligheid.

Veiligheid is zeer verweven met de beleidsterreinen in [programma 4: Welzijn, gezondheid en zorg](#), [programma 9: Onderhoud en beheer openbare ruimte](#) en [paragraaf 1: Integraal gebiedsgericht werken](#). Dit betekent dat de aanpak van veiligheidsthema's bij uitstek een zaak is van samenwerken, afstemmen en informatie uitwisselen. Als gemeente verzorgen wij veelal de coördinatie en regie van deze samenwerking en afstemming.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen een stad zijn waarin:

- Alle Stadgers zich veilig voelen in hun woon- en leefomgeving;
- Zo min mogelijk geweld is; thuis en op straat;
- Kinderen en jeugdigen veilig en verantwoord opgroeien;
- We (zware) criminaliteit effectief bestrijden;
- Mensen geen onacceptabele fysieke risico's lopen.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

- [Kadernota Veiligheidsbeleid 2015-2018](#)
- [Horecanota 2011-2015](#)
- [Nota nazorg ex-gedetineerden \(2010\)](#)
- [Regionaal Beleidsplan Veiligheid Noord Nederland 2015-2018](#)
- [Regionaal Beleidsplan Veiligheidsregio Groningen 2016 - 2019 en Regionaal Risicoprofiel Veiligheidsregio Groningen 2016 - 2019](#)
- [Brandbeveiligingsverordening \(2012\)](#)
- [Regionaal Risicoprofiel regio Groningen 2010-2013](#)
- [Nota prostitutie- en overige seksbedrijven \(november 2015\)](#)

Relevante ontwikkelingen

Radicalisering is een actueel thema in de bedreiging van de nationale en lokale veiligheid en rechtsorde. De gemeente kan te maken krijgen met uitreizigers, terugkeerders, geradicaliseerde inwoners en terroristische incidenten. Hierbij is net als bij de andere veiligheidsthema's samenwerking met relevante partners, zoals politie en Openbaar Ministerie essentieel. In het algemeen kunnen we zeggen dat de relevante partners in de keten goed in beeld zijn.

Het verstevigen van de ketensamenwerking heeft doorlopend onze aandacht op alle beleidsterreinen. Daarnaast stimuleren we ook burgers bij de totstandkoming van het veiligheidsbeleid. Dat doen we bijvoorbeeld als het gaat om de opzet en ondersteuning van buurtpreventieteams. Voor het thema overlast en inbraak werken we in pilotvorm aan een doelgroepgerichte aanpak in de pilot Community Policing. De pilot is specifiek gericht op studenten omdat deze doelgroep traditioneel lastig is te

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

betrekken en te bereiken als het om veiligheidsthema's gaat. De pilot wordt ondersteund door kennisinstituut TNO met de beschikbaarstelling van een digitaal platform dat inzicht biedt in en aansluiting op methodieken rondom doelgroepgerichte participatie. Naast de inzet van politie en gemeente is tijdens de pilot met name van belang de participatie van de bewoners bij de leefbaarheid en veiligheid in hun eigen leefomgeving.

In het laatste kwartaal van 2016 starten we met een eerste Driehoeks bijeenkomst op wijkniveau in de wijk Vinkhuizen. De burgemeester gaat met de politie en het Openbaar Ministerie een avond met de bewoners in gesprek over veiligheid in hun buurt. Aan de bewoners wordt de gelegenheid gegeven zelf thema's op de agenda te brengen en zij worden ook bij de follow-up betrokken. Na deze eerste bijeenkomst volgt een evaluatie en zal een format worden ontwikkeld voor toekomstige Driehoeks bijeenkomsten in de andere wijken van de stad. Zodoende kan direct ingespeeld worden op actuele veiligheidsproblematiek in een wijk.

Via de voortgangsrapportages rapporteren we de gemeenteraad in hoofdlijnen over de voortgang van de uitvoering van ons beleid. Daarnaast zetten we de meer gedetailleerde rapportage in de Monitor Veiligheidsbeleid voort waarmee we in 2016 een start hebben gemaakt.

Bijdrage(n) verbonden partijen

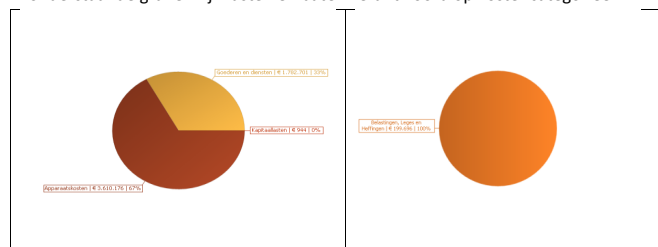
GR Veiligheidsregio Groningen	
Relevante beleidsinformatie	De Veiligheidsregio Groningen behartigt de volgende belangen: Brandweezorg (inclusief melding en alarmering meldkamer Noord-Nederland), geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen, rampenbestrijding en crisisbeheersing en bevolkingszorg. De Veiligheidsregio doet dit voor de 23 gemeenten in de provincie Groningen.
Beleidsrisico	Geen.

Deelprogramma 10.1: Veilige woon- en leefomgeving

We willen veiligheid in wijken en buurten op peil houden en waar nodig vergroten. Het gaat om het voorkomen van overlast, verloedering en criminaliteit. In de openbare ruimte en in de huiselijke kring. Er zijn raakvlakken met [Paragraaf 1: Integraal gebiedsgericht werken](#) en [Programma 9: Onderhoud en beheer openbare ruimte](#). Juist omdat het voor iedere Stadler belangrijk is zich buiten én binnen veilig te voelen, werken we aan een veilige woon- en leefomgeving vanuit verschillende beleidsterreinen.

Tweejaarlijks wordt de Wijkenquête Leefbaarheid en Veiligheid gehouden. De laatste enquête heeft betrekking op 2014 en is in 2015 bekend gemaakt. In het voorjaar van 2017 wordt naar verwachting de volgende Wijkenquête Leefbaarheid en Veiligheid gepubliceerd.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald	Behaald	Beoogd	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
% Onveiligheidsgevoel	20%	-	18%	-
Overlastcijfer	3,3	-	<3,3	-

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
Winkeldiefstallen (aantal per 1.000 inwoners)	5,4	5,4	5,1	-
Geweldsmisdrijven (aantal per 1.000 inwoners)	9,9	9,0	8,4	-
Diefstallen uit woningen (aantal per 1.000 inwoners)	6,7	6,1	4,5	-
Vernielingen en beschadigingen in de openbare ruimte (aantal per 1.000 inwoners)	8,6	7,8	7,2	-

10.1.1 Woninginbraken

Woninginbraken hebben een grote impact op het veiligheidsgevoel van betrokkenen. De bestrijding ervan is een van de prioriteiten in ons integraal veiligheidsbeleid. Zoveel mogelijk betrekken we de burgers zelf erbij. We organiseren regelmatig voorlichtingscampagnes, workshops, acties (gericht op studentenhuizen), buurtschouwen en geven individuele preventieadviezen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal aangiften van woninginbraken	1.186	860	900	850

Hoe staan we ervoor?

Het aantal woninginbraken nam in 2015 met bijna 30% af in vergelijking met 2014. We zetten de geïntensiveerde hotspotgerichte aanpak voort. Daarnaast onderzoeken we welke maatregelen en initiatieven geschikt zijn om blijvend op te nemen in de aanpak. De geïntensiveerde aanpak werpt zijn vruchten af. Gedragsverandering (preventie) is moeilijk te realiseren.

We stimuleren het (door burgers) opzetten van buurtpreventieteams. Daartoe is een handreiking opgesteld en biedt de gemeente verschillende faciliteiten aan, zoals een scholingsavond, een kleine financiële vergoeding en advies. Er is één buurtpreventieteam actief in de stad. Per juni 2016 is een Projectleider Burgerparticipatie Veiligheid aangesteld, die tot taak heeft te onderzoeken of en, zo ja, welke (burger)initiatieven leven in buurten of ontplooid kunnen worden en op welke wijze deze initiatieven ondersteund kunnen worden. Tot deze initiatieven behoort ook het opzetten van een buurtpreventieteam.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen in 2017 het lage aantal woninginbraken continueren, waarbij we streven onder de 900 aangiften uit te komen. We gaan door met de bestaande geïntensiveerde aanpak en we experimenteren in delen van de stad met (nieuwe) maatregelen. Bijzondere aandacht geven we aan de eigen verantwoordelijkheid van de burger bij het voorkomen van woninginbraken (burgerparticipatie). Aan de hand van opgedane ervaringen stellen we eind 2016 een integraal plan van aanpak vast.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat gaan we hiervoor doen?

- In pilotvorm opzetten en ondersteunen van buurtpreventieteams en onderzoeken van andere (mogelijke) burgerinitiatieven;
- Vaststellen integraal plan van aanpak Woninginbraken;
- Diverse preventieactiviteiten;
- Opzetten van een persoonsgerichte aanpak voor 'veel plegende' woningbrekers.

10.1.2 Geweld

Onder het thema geweld vallen verschillende delicten zoals geweldsincidenten in het uitgaansgebied en huiselijk geweld. Onder huiselijk geweld verstaan we hier (ex)partnergeweld, ouderenmishandeling en oudermishandeling. Voor kindermishandeling verwijzen we naar [deelprogramma 4.2.3. Interventies veilig opgroeien](#). Groningen is als centrumgemeente samen met de andere Groninger gemeenten verantwoordelijk voor het ontwikkelen en invoeren van beleid om huiselijk geweld te bestrijden. Onze ambities staan in [deelprogramma 4.2.4 Beschermd wonen, opvang en huiselijk geweld](#).

Geweldsdelicten hebben een hoge impact op slachtoffers en hun omgeving. Daarom hebben we aandacht voor deze verschillende vormen van geweld. We streven daarbij naar zo min mogelijk geweld, thuis en op straat. Ook medewerkers met een publieke taak, zoals ambulancepersoneel, medewerkers van politie en gemeente kunnen in hun werk met geweld te maken krijgen. Er is een landelijk programma Veilige Publieke Taak (VPT). Dat moet eraan bijdragen dat werknemers met een publieke taak hun werk veilig en respectvol kunnen doen. We willen een structurele aanpak, via onder andere het ondersteunen van werkgevers, registratie, aangifte en nazorg. We hebben speciale aandacht voor een goede afhandeling van aangiften.

Wij willen:

- De objectieve en subjectieve veiligheid in het uitgaansgebied verbeteren;
- Geweld in afhankelijkheidsrelaties duurzaam beëindigen;
- Een veilige thuissituatie bevorderen;
- Slachtoffers van huiselijk geweld, direct veiligheid bieden.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal aangiften geweldsincidenten uitgaansgebied	633	581	< 600	< 550
Aantal meldingen huiselijk geweld	888	817	800	800
Aantal opgelegde huisverboden	45	61	40	40
Aantal aangiften Veilige Publieke Taak (hulpverleners)	113	110	< 75	< 75

Hoe staan we ervoor?

Groningen kent een groot aanbod aan uitgaansgelegenheden. Tijdens de zogenaamde stapavonden (donderdagavond tot en met zaterdagavond) zijn tienduizenden bezoekers, uit de stad en de regio, in de uitgaansgebieden te vinden. Het aantal geweldsincidenten in de binnenstad is de afgelopen jaren gedaald van 824 in 2011 naar 581 in 2014.

Uit het in 2016 uitgevoerde onderzoek naar de subjectieve veiligheid van bezoekers van de uitgaansgebieden Poele- en Peperstraat en de Elleboogbuurt ("Stappen in Veiligheid", Bureau Intraval) blijkt dat het veiligheidsgevoel is verbeterd en het slachtofferschap is afgenomen. In vergelijking met

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

2006 is het aantal bezoekers dat zich wel eens onveilig voelt tijdens het uitgaan in het cameragebied (Poele- en Peperstraat en Grote Markt) gedaald van 28% naar 17%. In het uitgaansgebied Kromme Elleboog voelt 3% van de bezoekers zich wel eens onveilig. Het aantal bezoekers van het cameragebied die in de afgelopen 12 maanden slachtoffer is geweest van agressie, geweld of vandalisme is gedaald van 48% in 2006 naar 13% in 2015. Het aantal slachtoffers van diefstal is gedaald van 36% in 2006 naar 25% in 2015.

Huiselijk geweld komt veel voor in onze stad. In 2015 gaf de politie 817 meldingen door aan Veilig Thuis. Daarvan werd in 61 zaken een huisverbod afgekondigd, waarbij in 40 huisverboden 87 kinderen betrokken waren. We faciliteren de vrouwenopvang en Veilig Thuis. Daarnaast voeren we de Wet tijdelijk huisverbod uit. Voor het duurzaam beëindigen van geweld is een huisverbod alleen niet voldoende. Daarom zijn we in september 2016 gestart met het project intensief casemanagement bij ernstige en complexe zaken huiselijk geweld. Dit project wordt uitgevoerd door Veilig Thuis en loopt tot eind 2018. Intensief casemanagers begeleiden het gezinssysteem (maximaal 1 jaar) en organiseren de benodigde hulpverlening.

In 2015 is het Veiligheidshuis begonnen dagelijks de meldingen huiselijk geweld te screenen. Ook is er dagelijks overleg met Veilig Thuis over deze meldingen. Door de ernst van de gevallen zien we de noodzaak van deze samenwerking en het belang om hierover meer structurele afspraken te maken. We starten daarom met een gezamenlijke aanpak kindermishandeling en huiselijk geweld. Het gaat om het delen van informatie aan de voorkant waardoor we de risico's beter kunnen inschatten.

Agressie en geweld tegen medewerkers met een publiek taak komt nog te vaak voor. De gewenste daling heeft zich nog niet ingezet.

Wat willen we bereiken in 2017?

Op het terrein van veilig uitgaan willen we een daling van het aantal geweldsincidenten binnenstad tot onder de 550. We willen een gezamenlijke aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling. Daarom wordt ingezet op het faciliteren en waarborgen van informatiedeling. Daarnaast willen we een afname van agressie en geweld tegen werknemers met een publieke taak. Omdat ook gewerkt wordt aan uitbreiding van het programma Veilig Publieke Taak lijkt het niet realistisch in 2017 een verdere daling van het aantal aangiften te verwachten.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Het cameratoezicht in het uitgaansgebied wordt voortgezet;
- Evaluatie van het in 2015 geactualiseerde Convenant Veilig Uitgaan;
- Panel Deurbeleid wordt voortgezet;
- Handhaving van de nieuwe Drank- en Horecawet;
- Aan recidiverende overlastveroorzakers en geweldplegers wordt een gebiedsverbod opgelegd;
- Toezicht en handhaving in het uitgaansgebied (conform het handhavingsprotocol horeca);
- Bij incidenten met glas zal het gebruik van polycarbonaat verplicht worden opgelegd;
- Faciliteren vrouwenopvang en Veilig Thuis (centrumgemeente);
- Financieren en faciliteren gezamenlijke aanpak kindermishandeling en huiselijk geweld (Veiligheidshuis);
- Project intensief casemanagement Veilig Thuis; Het VPT-traject wordt toegepast op alle aangiften van geweld door werknemers met een publieke taak;
- De uitbreiding naar de sectoren onderwijs, zorg en woningcorporaties is in 2016 ingezet en wordt in 2017 voortgezet.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

10.1.3 Toezicht en handhaving in de openbare ruimte

Met toezicht en handhaving bevorderen we dat mensen regels naleven. De politie kijkt vooral naar de openbare orde en veiligheid, wij richten ons op de leefbaarheid. Daartoe zijn wij zichtbaar, herkenbaar en aanspreekbaar aanwezig in de wijk. Wij functioneren als gastheer, maar als mensen de regels overtreden, treden wij stevig op. Wij hebben samenwerkingsafspraken met de politie over een samenhangende en gebiedsgerichte aanpak.

Het aantal evenementen in onze stad groeit. Veel evenementen keren jaarlijks terug. Wedstrijden van FC Groningen trekken tweewekelijks duizenden bezoekers naar de Euroborg. Een bruisende (evenementen)stad kan niet zonder aandacht voor veiligheid, zowel in de voorbereiding als tijdens een evenement. Bij complexe evenementen, zoals Koningsdag en risicowedstrijden, maken we een veiligheidsplan op maat.

Hoe staan we ervoor?

Wij hebben de afgelopen jaren de basiskennis van onze Buitengewoon Opsporingsambtenaren (Boa's) vergroot en geïnvesteerd in de verbetering van de houding en het gedrag 'op straat'. Onze Boa's zijn actief in de drie stadsdelen Noord, Centrum en Zuid ter voorkoming van overlast en kleine ergernissen. Hiertoe werken wij samen met de politie.

We zetten gemeentelijke toezichthouders in bij (grootschalige) evenementen. Dit geldt ook voor de voetbalwedstrijden van FC Groningen. Hierbij maken we gebruik van de kennis van het supportersproject. Wij hebben in 2016 onze inzet voor de handhaving op koopzondagen en het toezicht tijdens warme dagen in het Noorderplantsoen gecontinueerd. Na de beëindiging van de samenwerking met Veiligheidszorg Noord per 1 maart 2016 hebben wij het personeel van VZN dat op vaste basis vanuit Veiligheidszorg Noord voor de gemeente Groningen werkzaam was, overgenomen.

Wij constateren een toenemend beroep op toezicht en handhaving in de openbare ruimte. Dit komt door meer evenementen en nieuwe beleidsontwikkelingen zoals de Bestemming Binnenstad. Onze toezicht en handhaving is nu versnipperd vormgegeven in onze organisatie en de samenwerking in de keten kan worden verbeterd. Daarbij heeft onze gemeentelijke organisatie een bezuinigingstaakstelling. Efficiëntere samenwerking levert niet voldoende op om de toenemende vraag en de bezuinigingstaakstelling te compenseren. In het najaar van 2016 vormen wij ons een beeld van hoe wij onze toezicht en handhaving in het fysieke domein in de toekomst willen vormgeven.

Wat willen we bereiken in 2017?

Wij willen in 2017 onze toezicht en handhaving consolideren. Wij blijven investeren in kennis, houding en gedrag van onze toezichthouders en handhavers en in de goede samenwerking met onze (gemeentelijke) ketenpartners zoals de politie.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren toezicht- en handhavingstaken, onder andere bij evenementen, op basis van het handhavingsprogramma 2017.

10.1.4 Overlast

We willen overlast zoveel mogelijk voorkomen en verminderen. Waar overlast zich toch voordoet treden we adequaat op, waar mogelijk samen met bewoners en ondernemers. Overlast is een containerbegrip voor onder meer woonoverlast, geluidsoverlast, studentenoverlast, drugsoverlast, vervuiling en dierenoverlast. Plegers zijn oud, jong, individuen of groepen. Soms gaat overlast gepaard

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

met criminaliteit, zoals in het A-kwartier. De diversiteit van overlast maakt bestrijding ervan ingewikkeld. Dit vereist nauwe samenwerking tussen zorg, veiligheidspartners en bewoners. Dat doen we onder andere met de Meldpunten Overlast & Zorg, het Veiligheidshuis en de WIJ-teams. Stadstoezicht speelt hierbij ook een belangrijke rol.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal meldingen overlast openbare ruimte afgehandeld door Stadstoezicht	-	-	-	2.000

Hoe staan we ervoor?

Onze strategie is om samen met bewoners en zorg- en veiligheidspartners zo vroeg mogelijk te komen tot een persoonsgebonden aanpak. Ook een aanpak per wijk of straat is mogelijk. Het aanpakken van overlast vraagt om informatiedeling, maar ook om voorlichting geven en toepassen van dwang en drangmaatregelen. Het gezamenlijk optrekken van de zorg en justitiële partijen en bewoners is daarbij zeer wenselijk. In 2012 was het samengestelde overlast cijfer (geluidsoverlast, overlast door jongeren en overlast door omwonenden) 3,5. In 2014 betrof dit cijfer 3,3. In het najaar van 2016 vindt de volgende meting plaats. Indicatoren op het gebied van geluidsoverlast in relatie tot evenementen vindt u in [6.1.5 Evenementen](#).

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen de wisselwerking tussen zorg, veiligheid en bewoners bij het voorkomen en bestrijden van overlast versterken. Daartoe ontwikkelen we aan de hand van gedeelde kennis en informatie een gezamenlijke en persoonlijke aanpak. In 2017 willen we meer aandacht besteden aan verwarde personen. Er is een toename te zien in het aantal verwarde personen en het aantal acute situaties rond verwarde personen. Landelijk en lokaal is geconstateerd dat de huidige aanpak niet voldoende voorziet in het adequaat (verder) begeleiden van verwarde personen. Gemeenten hebben de opdracht gekregen een sluitende aanpak op te leveren, in samenwerking met ketenpartners.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Opzetten integrale aanpak verwarde personen;
- Voortzetten persoons- of pandgebonden aanpak;
- Doorontwikkelen veelplegeraanpak;
- Inzetten Stadstoezicht.

10.1.5 Veilig ondernemen

In een aantrekkelijk ondernemersklimaat is veilig ondernemen vanzelfsprekend. Veilig ondernemen benaderen we breed. We hechten aan een binnenstad en bedrijventerreinen waar het schoon, heel en veilig is. Winkeldiefstal springt het meest in het oog, waarbij getroffen personen vaak geen aangifte doen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal aangiften door ondernemers van inbraken in kantoor-/bedrijfspanden en winkels	551	476	475	475

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Hoe staan we ervoor?

Het servicepunt Detailhandel is aanspreekpunt voor ondernemers in de binnenstad. Stichting Beveiliging Bedrijfsomgeving Groningen (BBOG) richt zich op de bedrijventerreinen.

Wat willen we bereiken in 2017?

In samenwerking met GCC (Groningen City Club) en servicepunt detailhandel aandacht genereren voor veilig ondernemen en winkelgebieden die schoon, heel en veilig zijn.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Groningen City Club, servicepunt detailhandel en stichting Beveiliging Bedrijfsomgeving Groningen zijn initiatiefnemers van activiteiten. De gemeente heeft faciliterende en ondersteunende rol;
- Activiteiten tijdens de Week van de Veiligheid.

10.1.6 Radicalisering en Jihadisme

Radicalisering is een actueel thema in de bedreiging van de nationale en lokale veiligheid en rechtsorde. We kunnen te maken krijgen met uitreizigers, terugkeerders, geradicaliseerde inwoners, terroristische incidenten, opsporingsonderzoek naar terrorisme of arrestaties van terrorismeverdachten. Dit vereist samenwerking tussen bestuurlijke en strafrechtelijke partijen: gemeente, politie en justitie. De aanpak van radicalisering gebeurt in de lokale driehoek.

Hoe staan we ervoor?

Eind 2015 vond in Groningen de bestuurlijke conferentie radicalisering-jihadisme plaats. Daar hebben we een gecoördineerde aanpak van radicalisering in onze regio ontwikkeld. De conferentie was de basis voor adequate samenwerking en informatie-uitwisseling. De plannen zijn opgeschreven in een handelingskader aanpak Radicalisering. Dit handelingskader is in het Regionaal Bestuurlijk Politie Overleg omarmd. Op basis van deze uitgangspunten is in 2016 voor de stad Groningen beleid vastgesteld. Dit beleid richt zich op het versterken van het netwerk, het vergroten van kennis en kunde en het ontwikkelen van een persoonsgebonden aanpak.

Wat willen we bereiken in 2017?

- Bescherming van de democratische rechtsstaat en lokale openbare orde en veiligheid;
- Wegnemen van de voedingsbodem voor radicalisering;
- Bestrijding en verzwakken van extremisme;
- Het vergroten van bewustwording bij professionals, sleutelpersonen en relevante organisaties.

Wat gaan we hiervoor doen?

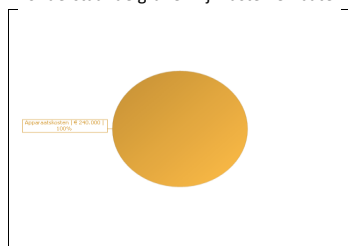
- Het vroegtijdig signaleren van radicalisering;
- Adequate informatiedeling tussen alle betrokken partijen;
- Het aanbieden van een effectieve persoonsgerichte aanpak;
- Organiseren van activiteiten gericht op preventie van radicalisering;
- Trainen van eerstelijnsmedewerkers en het verwerven van (meer) inzicht en kennis van instanties die betrokken zijn bij de bestrijding van radicalisering en terrorisme;
- Preventie door het vergroten van weerbaarheid van kwetsbare groepen tegen de ideologie van gewelddadig extremisme.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Deelprogramma 10.2: Jeugd en veiligheid

We willen dat jongeren opgroeien in een veilige omgeving, thuis en daarbuiten. We willen dat jongeren de kennis en de vaardigheden hebben om goede keuzes te maken. Jongeren die overlast veroorzaken of strafbare feiten plegen, volgen we nauwlettend en geven we waar mogelijk nieuw perspectief. Dit is ook verweven met het beleid in [programma 4: Welzijn, gezondheid en zorg](#).

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicatoren	Behaald	Behaald	Verwacht	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal hinderlijke jeugdgroepen	2	2	2	2
Aantal overlast gevende jeugdgroepen	0	0	1	0
Aantal criminele jeugdgroepen	0	0	0	0

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
Verwijzingen HALT 12 t/m 17 jaar (aantal per 10.000 jongeren)	169,4	235,3	-	-
Harde kern jongeren 12 t/m 24 jaar (aantal per 10.000 inwoners)	0,06	0,07	-	-

10.2.1 Alcohol en drugsgebruik

Het effect van drugs en alcoholgebruik onder jongeren manifesteert zich in schoolverzuim en -uitval, vandalisme, geweld, gezondheidsschade en instroom in de zorg. In de WIJ-teams werken onze leerplichtambtenaren, het schoolmaatschappelijk werk, de jeugdgezondheidszorg en het jongerenwerk nauw samen aan preventie en hulpverlening aan scholieren.

We willen:

- Dat jongeren goed geïnformeerd zijn over de risico's van alcohol- en druggebruik;
- Dat de gemiddelde leeftijd waarop jongeren beginnen met drinken omhoog gaat;
- Dat het overmatig gebruik van alcohol daalt;
- Dat jongeren onder de 18 geen toegang hebben tot drugs.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal geconstateerde overtredingen alcoholverkoop aan jongeren (<18 jaar)	-	-	100	75
Aantal geconstateerde overtredingen verkoop en aanwezigheid jongeren in coffeeshops	-	-	-	5

Hoe staan we ervoor?

Het plan 'de maat is vol' heeft een looptijd van 2012-2016 en loopt eind dit jaar af. Op basis van de evaluatie die eind 2016 in de raad ligt, wordt een voorstel gemaakt welke maatregelen in 2017 doorlopen. Vanuit het budget 'Samen gezond in Stad' (lokaal gezondheidsbeleid) zijn hiervoor middelen beschikbaar. Vanaf 2018 ligt er een nieuw beleidskader voor het gezondheidsbeleid inclusief prioritaire thema's.

Bij het toezicht op de naleving van de Drank- en horecawet, heeft de handhaving van het schenken en verkopen van alcoholhoudende drank aan personen jonger dan 18 jaar prioriteit. 2015 is voor wat betreft de handhaving van alcohol verkoop aan jongeren een opstartjaar geweest. Nog niet alle buitengewoon opsporingsambtenaren (BOA's) waren beëdigd en het accent heeft met name gelegen op voorlichting. Gelet op de inspanningen in 2016 verwachten wij een daling van het aantal geconstateerde overtredingen in 2017.

In 2016 is een specifiek project uitgevoerd bij supermarkten, nachtwinkels en slijterijen. Hierbij is gebruik gemaakt van zogenoemde mysterie-shoppers. Toezichhouders van de gemeente hebben met behulp van twaalf studenten gecontroleerd op het verstrekken van alcoholhoudende drank aan jongeren onder de 18 jaar. De mysterie-shoppers waren in de leeftijdscategorie van 16 en 17 jaar. In maart en mei 2016 zijn in totaal 104 supermarkten, nachtwinkels en slijterijen gecontroleerd. Hierbij werd bij 55 bedrijven (53%) alcoholhoudende drank verkregen door de mysterie-shoppers. Het naleefpercentage is daarmee 47%.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen een verbetering van het naleefgedrag ten aanzien van het verbod op de verkoop van alcohol aan minderjarige en meer toezicht op verkoop van softdrugs aan minderjarigen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Toezicht houden op alcohol en drugsgebruik bij cafés, discotheken, bioscopen, sportkantines, buurthuizen, slijterijen en supermarkten, evenementen en festivals;
- Uitbreiding en verdere professionalisering alcoholcontroles;
- Inzet van mystery-shoppers;
- Stroomlijning van de backoffice en automatisering om de effectiviteit te verhogen.

10.2.2 Problematische jeugdgroepen

Jeugdgroepen kunnen in wijken en buurten voor overlast zorgen. Het gaat in deze groepen vaak om kwetsbare jongeren. Wij willen de overlast verminderen en bestrijden en tegelijkertijd de jongeren ook perspectief bieden, voorkomen dat zij opnieuw in de fout gaan en hun weerbaarheid verhogen. Wij hanteren hierbij de aanpak problematische jeugdgroepen, die wij inzetten bij de eerste signalen van het ontstaan van een problematische jeugdgroep. Wanneer een dergelijke groep is 'afgeschaald' houden wij de risicojeugd in beeld. Daarbij richten wij ons op de jongere zelf, zijn (risico)gedrag, het sociale netwerk en de wijk.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Verwacht 2016	Beoogd 2017
Aantal opgestarte begeleidingstrajecten voor jongeren door het Veiligheidshuis	75	183	100	150

Hoe staan we ervoor?

Groningen kent jaarlijks gemiddeld zo'n twee à drie jeugdgroepen met de kwalificatie 'hinderlijk', de lichtste van de drie categorieën problematische jeugdgroepen. We zetten straathoekwerk, straatcoaches en Halt in om (groepen) jongeren aan te spreken en begeleiden.

In 2015 hadden we 2 problematische jeugdgroepen (PJG): PJG Hoogkerk (64 personen) en PJG Scootergroep (25 personen). De PJG Hoogkerk groep is afgeschaald in januari 2016, de aanpak voor de PJG Scootergroep (25 personen) loopt nog. Sinds juni 2016 is er een nieuwe problematische jeugdgroep, PJG Paðdepoel (12 personen). Daarnaast hebben we 56 risicojongeren in beeld binnen de aanpak risicojongeren.

Wat willen we bereiken in 2017?

Een afname van het aantal problematische jeugdgroepen en het snel signaleren, aanpakken en doorverwijzen van jongeren (en hun ouders), die dreigen af te glijden naar overlast-gevend gedrag en criminaliteit. In de tweede helft van 2016 evalueren wij samen met onze lokale samenwerkingspartners de vernieuwde aanpak problematische jeugdgroepen uit 2012. Op basis van deze evaluatie besluiten wij of het bijsturen van de aanpak wenselijk dan wel noodzakelijk is, om zo problematische jeugdgroepen vanaf 2017 en verder nog sneller en adequater aan te kunnen pakken.

Tevens zetten wij de beweging in om de methodiek straathoekwerk in een aantal wijken te verruilen voor de kwalitatief sterkere methodiek van de jongerenstraatcoaches. De jongerenstraatcoaches werken vanuit een totaalconcept op thema's als jongeren en hun ouders, de wijk, de school, vrijetijdsbesteding, veiligheid op straat en talentontwikkeling. Deze methodiek geeft integraal vorm aan de ondersteuning van jongeren.

Wat gaan we hiervoor doen?

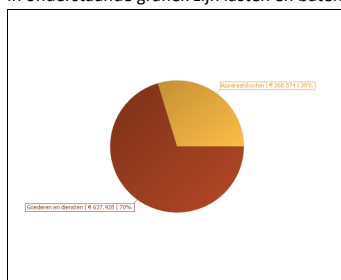
- Voortzetten integrale aanpak problematische jeugdgroepen;
- In beeld houden risicojeugd bij Veiligheidshuis door coördinator Jeugd;
- Inzetten straathoekwerk, jongerenstraatcoaches en Halt voor preventieve activiteiten.

Deelprogramma 10.3: Integriteit en veiligheid

Handel in drugs, witwassen van zwart geld en uitbuiting zijn voorbeelden van criminele (economische) activiteiten die de samenleving en de rechtsorde kunnen ondermijnen. De onderwereld kan verweven raken in de bovenwereld. Wij willen de verbinding tussen onder- en bovenwereld aanpakken en voorkomen dat de overheid criminaliteit faciliteert. We willen de samenleving beschermen tegen deze vorm van criminaliteit door samen met onze partners in te zetten op het aanpakken van criminele infrastructuur in onze gemeente. We doen dat onder andere met het openbaar ministerie, de politie, de belastingdienst, het kadaster, de woningbouwcorporaties, maar ook met banken, energieleveranciers en andere partijen zoals makelaars.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

10.3.1 Ondernijnde of georganiseerde criminaliteit

Georganiseerde of ondernijnde criminaliteit is een maatschappelijk probleem. Het zorgt niet alleen voor veel onveiligheid en overlast bij de bevolking, maar ook voor minder zichtbare, sluipende ontwrichting en ondernijning van de samenleving door de verwevenheid van de onder- met de bovenwereld. Deze criminaliteit is vaak onzichtbaar, maar kan zich ook manifesteren in de publieke ruimte door intimidatie, geweld en de verwerving van machtsposities. Waar daders vaak bovenregionaal of internationaal opereren, heeft ondernijnde criminaliteit tegelijkertijd op lokaal niveau veel uitingsvormen en verbindingen. Er is sprake van beroepscriminelen en facilitators die een (sleutel)rol spelen in samenwerkingsverbanden en netwerken die in toenemende mate fluide van karakter zijn.

Georganiseerde criminelen weten vaak buiten beeld te blijven en vaak is er ook geen direct slachtofferschap. Er zijn daarom relatief weinig aangiften die de politie attendeert op deze vorm van misdaad. Een indicatie van de omvang is daarom moeilijk te geven. Georganiseerde criminelen zijn niet zelden actief op verschillende criminele markten. Strikt onderscheid tussen criminele thema's is daarom niet te maken. Binnen de geïntegreerde aanpak van ondernijnde criminaliteit ligt het accent op de regionaal bepaalde prioriteiten en op de in het Nationaal Dreigingsbeeld gesignaleerde dreigingen (drugscriminaliteit, witwassen/vastgoed, mensenhandel, fraude, milieucriminaliteit, motorbendes).

De ondernijnde of georganiseerde misdaad kan niet effectief aangepakt worden door middel van uitsluitend een strafrechtelijke aanpak door politie en justitie. In sommige gevallen beschikt een gemeente over meer slagkracht om barrières op te werpen en daardoor "een spaak in het wiel te steken" van de criminele activiteiten. Een effectieve aanpak vereist daarom een georganiseerde overheid (politie, OM, gemeente, Belastingdienst) die alle middelen en instrumenten inzet die tot haar beschikking staan om het criminele ondernemersklimaat te verslechteren. Gezamenlijk wordt bepaald hoe strafrechtelijke, bestuursrechtelijke en fiscale interventies ingezet kunnen worden.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal adviesaanvragen bij bureau Bibob	0	0	-	5
Aantal geweigerde vergunningen op grond van Bibocriteria	-	-	-	8

Hoe staan we ervoor?

In samenwerking met het regionaal informatie en expertisecentrum (RIEC), belastingdienst, politie en openbaar ministerie zijn 4 onderzoeken uitgevoerd naar diverse personen of ondernemers in de gemeente. Dit soort onderzoeken zijn bijzonder complex en vragen veel tijd en expertise. In één

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

onderzoek geven partijen gezamenlijk richting geven aan de deelonderzoeken in de diverse kolommen en de te kiezen interventies. Die werkwijze wordt als zeer positief ervaren.

Met betrekking tot de illegale hennepcultuur zijn in de gemeente op grond van de Wet Damocles in 2015 in totaal 15 panden (tijdelijk) gesloten. De Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur (BIBOB) wordt structureel toegepast op vergunningaanvragen horeca en prostitutie. Recent kon een langlopende juridische procedure betreffende intrekking van de exploitatievergunning van een coffeeshop op grond van de Wet BIBOB succesvol afgesloten worden.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen de georganiseerde misdaad en ondermijning in de Groningse samenleving tegengaan. We werken hierbij nauw samen met onze ketenpartners. Meetbare doelstellingen zijn voor dit beleidsterrein moeilijk aan te geven omdat er geen of slechts beperkt zicht is op de omvang van deze vormen van criminaliteit.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Het vergaren van informatie over ondermijning op stadsdeel- en wijkniveau en de aanpak daarvan;
- Het intensiveren van de samenwerking in het kader van de integrale aanpak met het regionaal informatie en expertisecentrum, de politie, het openbaar ministerie en de belastingdienst;
- Het toepassen van de Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur (BIBOB) op vergunningaanvragen voor prostitutie en horeca en enkele Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (WABO) vergunningen zal worden voortgezet.

10.3.2 Mensenhandel

Mensenhandel betreft een vorm van georganiseerde criminaliteit waarbij mensen, veelal met list en bedrog, worden "verleid" arbeid te verrichten binnen bepaalde economische branches, waardoor zij echter geen sturing meer kunnen uitoefenen op hun eigen werk- en leefsituatie. Deze vorm van georganiseerde criminaliteit komt in Groningen vooral voor binnen de (vergunde en niet-vergunde) prostitutiebranche.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal in behandeling genomen potentiële casussen door de ketenregisseur	-	39	40	40

Hoe staan we ervoor?

In het kader van de in 2011 geïntroduceerde ketenaanpak mensenhandel werken alle gemeenten in de provincie, politie, vreemdelingenpolitie, openbaar ministerie, hulp- en zorginstellingen, belastingdienst en kamer van koophandel samen. Signalen van mensenhandel worden in dit brede verband gedeeld en er worden afspraken gemaakt over de te plegen interventies en een persoonsgericht aanbod van hulpverlening aan het slachtoffer. De ketenregisseur mensenhandel werkt vanuit het Veiligheidshuis.

Om de samenwerking en afstemming tussen de aanpak van mensenhandel in het werkgebied van Noord-Nederland te verbeteren is in 2016 een eenduidige werkwijze voor heel Noord-Nederland ingevoerd. De drie ketenregisseurs werken nauw samen en signalen mensenhandel kunnen nu ook provincie-grensoverschrijdend gedeeld worden.

De beschikbare capaciteit voor de zorg coördinatie aan slachtoffers van mensenhandel is verhoogd.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen mensenhandel tegengaan door het creëren van een onaantrekkelijk afzetgebied voor daders van mensenhandel. Daarbij beogen we een afname van mensenhandel. Wij realiseren ons dat het grotendeels een onzichtbaar delict is met een zeer geringe aangiftebereidheid.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Voortzetting van de ketenaanpak mensenhandel Noord-Nederland door het toepassen van dezelfde werkwijze van alle betrokken instellingen in Groningen, Friesland en Drenthe;
- Vroegtijdige herkenning en oppakken van signalen van mensenhandel;
- Het zo snel mogelijk inzetten van interventies op daadwerkelijke signalen.

10.3.3 (vergunde) prostitutie

Sinds 1 januari 2016 kent de stad Groningen nog één raamprostitutiegebied, de Nieuwstad, met in totaal 40 panden en 95 ramen. Per 1 juni 2016 is ons nieuw lokaal prostitutiebeleid van kracht geworden. We kiezen voor maximale barrières tegen mensenhandel en uitbuiting. De minimumleeftijd voor prostituees is verhoogd van 18 naar 21 jaar, prostituees zijn verplicht een intakegesprek te hebben alvorens zij in Groningen mogen werken, exploitanten van prostitutiebedrijven moeten een bedrijfsplan overleggen en prostituees mogen maximaal 11 uur per etmaal werken. Verder is een strafbaarstelling voor klanten van niet-vergunde prostitutiebedrijven in de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) opgenomen. We hebben ook meer aandacht voor de mogelijkheden voor prostituees om "uit te stappen", dit in samenhang met het streven om uiterlijk eind 2017 de tippelzone te kunnen sluiten. Het toezicht op de naleving van de vergunningsvoorwaarden gebeurt door de bestuurlijk toezichthouders van de gemeente in samenwerking en afstemming met de politie.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal bestuurlijke maatregelen vanaf 1 juni 2016 in de vergunde prostitutie	-	-	10	20
Aantal bestuurlijke maatregelen vanaf 1 juni 2016 in de illegale prostitutie			10	20

Hoe staan we ervoor?

Uit de structurele controles van gemeentelijke toezichthouders en politie komt naar voren dat de exploitanten van vergunde prostitutiebedrijven zich goed aan de regels houden. Specifieke aandacht is er voor de aanpak van de niet-vergunde en illegale prostitutie. De aanpak daarvan is prioriteit voor ons samen met de politie. Het is nog te vroeg om iets te kunnen zeggen over de effecten van de nieuwe regelgeving en de mate waarin dat wordt nageleefd door exploitanten en prostituees. Na het van kracht worden per 1 juni 2016 geldt een overgangstermijn van 28 weken.

In het kader van de aanpak van de niet-vergunde en illegale prostitutie en de invoering van het nieuwe prostitutiebeleid is de daarvoor beschikbare capaciteit voor vergunningverlening, toezicht en handhaving in 2016 verhoogd met 450 uren.

Wat willen we bereiken in 2017?

- Afname van de niet-vergunde en illegale prostitutie;
- Adequaat toezicht en handhaving van de vergunde branche en consequente toepassing van het handhavingprotocol bij constatering van overtredingen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoering handhaving in nauwe samenwerking met de politie.

10.3.4 Hennepteelt en drugshandel

Ons drugsbeleid beslaat meerdere terreinen, coffeeshops, damoclesbeleid en de handhaving daarvan. We willen hennepsteelt en handel in drugs ontmoedigen. Voor elk thema waar het drugsbeleid betrekking op heeft geldt dat de samenwerking in de keten een doorslaggevende factor is voor een succesvolle aanpak. Zo stellen we voor coffeeshops voorwaarden waaronder een coffeeshop kan worden gedoogd. Daarbij geldt een maximumstelsel en is de afstand van de coffeeshop tot scholen van belang.

Landelijk en lokaal speelt de discussie over de regulering van de wietteelt. Wij hebben samen met ruim 50 andere gemeenten het Manifest 'Joint Regulation' ondertekend, waarin de rijksoverheid wordt opgeroepen om een landelijk stelsel van gecertificeerde en gereguleerde wietteelt in te voeren. De rijksoverheid wil deze pilots vooralsnog niet toestaan. We blijven samen met andere gemeenten aandringen op een landelijk programma van experimenten met een geregelde cannabisketen.

De burgemeester is bevoegd om panden, waarbij drugs worden verhandeld en panden waarin hennepkwekerijen worden ontdekt, te sluiten. We werken hierin samen met onze partners zoals woningbouwcorporaties en energiemaatschappijen. Aanvullend op strafrechtelijke trajecten zetten we bestuursrechtelijke maatregelen in om het pand gedurende een bepaalde periode te sluiten.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal gesloten drugspanden	14	15	18	20

Hoe staan we ervoor?

In 2016 is het drugsbeleid geactualiseerd en zijn de verschillende beleidsonderwerpen en richtlijnen voor handhaving samengevoegd. Bij coffeeshops wordt het maximumstelsel van 14 coffeeshops gecontinueerd. De wachtlijst voor personen die een coffeeshop willen opzetten in Groningen is beëindigd en is vervangen door een systeem van openbare inschrijving bij het openvallen van een plek. Bij het sluiten van drugspanden hebben we het uitgangspunt om in alle gevallen de zwaarste sanctie op te leggen, losgelaten. We werken nu met een trapsgewijs sanctiemodel. Informatiedeling binnen de keten is van belang. Het Hennepconvenant Noord-Nederland is hiervoor ontwikkeld. Het bestaande lokale Hennepconvenant gaat onderdeel uitmaken van het Hennepconvenant Noord-Nederland.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen de samenwerking met al onze partners in de keten versterken zodat we beter hennepsteelt en drugshandel kunnen ontmoedigen en waar mogelijk aanpakken.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Casusoverleg met partners;
- Contacten landelijk versterken met betrekking tot regulering achterdeur;
- Integrale controles van coffeeshops door politie en gemeente.

10.3.5 Motorclubs (OMG's)

In Nederland is het aantal Outlaw MotorcycleGangs (OMG's) de laatste jaren toegenomen. OMG's zijn motorclubs die zich met enige regelmaat norm overschrijdend en crimineel gedragen. In Groningen

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

kennen we vier OMG's of supportclubs. We willen bereiken dat de OMG's of de daaraan gelieerde supportclubs geen "vaste voet aan de grond krijgen" in bestaande horecabedrijven of buurtgebouwen of een nieuw clubhuis kunnen starten.

Hoe staan we ervoor?

Voor zover bekend beschikken de in Groningen aanwezige Outlaw MotorcycleGangs (OMG's) of supportclubs niet over een clubhuis of een andere vaste plaats van samenkomst. Initiatieven van een OMG om zich te vestigen in de gemeente worden in de kiem gesmoord door gesprekken en, waar mogelijk, de inzet van bestuursrechtelijke instrumenten op basis van het bestemmingplan, de Drank- en Horecawet en de Algemene Plaatselijke Verordening (APV). Ook werpen we barrières op tegen mogelijk indringen van OMG's in de bovenwereld. Binnen de tien Regionale Informatie- en Expertise Centra (RIEC's) en het Landelijke Informatie en Expertisecentrum (LIEC) werken verschillende overheden samen aan een integrale aanpak met als doel de schijnbare onaantastbaarheid van OMG's te doorbreken. De informatiepositie van de gemeente ten aanzien van de OMG's en de supportclubs is door de samenwerking met het RIEC, de politie en de Belastingdienst, op peil.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen de informatievoorziening van de gemeente ten aanzien van OMG's en supportclubs, in samenwerking met ketenpartners, op peil houden.

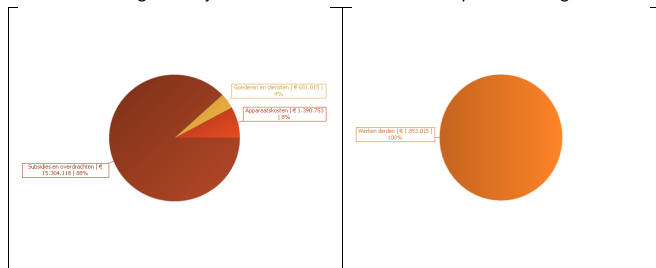
Wat gaan we hiervoor doen?

- Bespreking van de situatie rond Outlaw MotorcycleGangs (OMG) en supportclubs in de OMG-casustafel;
- Inzetten bestuursrechtelijke instrumenten;
- Inzetten Regionale Informatie- en Expertise Centra.

Deelprogramma 10.4: Fysieke veiligheid

Fysieke veiligheid omvat het voorkomen en beperken van risico's van ongevallen, branden en rampen, incidenten waarbij mensen gewond kunnen raken of kunnen overlijden of waarbij (grote) schade ontstaat. We zorgen voor een veilige woon- en leefomgeving, voor Groningers en bezoekers van de stad. Dit betekent in de eerste plaats dat we waar mogelijk risico's wegnemen of beperken, door onveilige situaties te voorkomen. Daarnaast moeten de hulpdiensten klaar staan, goed voorbereid zijn en voorzien zijn van de juiste middelen.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

10.4.1 Veiligheidsregio Groningen

We willen een fysiek veilige regio: adequaat optreden bij calamiteiten en brand. We werken met alle gemeenten in de provincie Groningen, de brandweer Groningen en de Geneeskundige Hulpverleningsorganisatie in de Regio (GHOR) samen in de Veiligheidsregio Groningen. De Veiligheidsregio Groningen heeft als taken:

- Rampenbestrijding & crisisbeheersing;
- De complete keten voor de brandweezorg, samen met de meldkamer Noord-Nederland: van pro-actie, preventie, alarmering, incidentbestrijding tot aan nazorg;
- De regionale ondersteuning van de gemeentelijke Kolom (bevolkingszorg).

In 2017 verwachten we de volgende bijdrage aan de Veiligheidsregio Groningen te leveren (de verantwoording loopt via de begroting en jaarrekening van de Veiligheidsregio Groningen):

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Rampenbestrijding & crisisbeheersing	22
Brandweezorg (inclusief meldkamer)	14.700
GHOR	205
Regionale ondersteuning gemeentelijke Kolom	281
Totale bijdrage aan de Veiligheidsregio	15.300

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal gecontroleerde kamer-verhuurpanden	-	1.092	1.150	1.150
Aantal bestuurlijke maatregelen na controlekamer-verhuurpanden	1	36	-	<10

Hoe staan we ervoor?

De Veiligheidsregio voert sinds 1 januari 2014 verschillende taken uit voor 23 Groninger gemeenten. Voor de gemeente Groningen opereert de Veiligheidsregio Groningen in het cluster Stad.

Wat willen we bereiken in 2017?

De actuele beleidsdoelen zijn vastgelegd in het Beleidsplan Veiligheidsregio Groningen 2016 – 2019. De focus ligt op de verbinding met de maatschappij en de lokale gemeenschap, de vakbekwaamheid en preventie door burgers zelf.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoering van het jaarplan cluster Stad;
- Uitvoering van het handhavingsuitvoeringsprogramma 2017.

10.4.2 Externe veiligheid

We willen zorgvuldig omgaan met de risico's die samenhangen met de productie, de opslag, het transport en het gebruik van gevaarlijke stoffen. De gemeente is het bevoegde gezag (op grond van de Wet milieubeheer) voor een aantal risicobedrijven, waaronder de lpg-tankstations. De Omgevingsdienst Groningen ziet er namens de gemeente op toe dat deze voldoen aan het Besluit externe veiligheid inrichtingen (BEVI) zowel bij de vergunningverlening als bij de handhaving. De Veiligheidsregio Groningen heeft een wettelijke adviesfunctie aan het bevoegd gezag op de vergunningverlening in dit kader.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Hoe staan we ervoor?

Wij passen het Besluit externe veiligheid inrichtingen toe als dat aan de orde is. Bij alle nieuwe ontwikkelingen in de stad is lokale omgevingsveiligheid een onderdeel van de planvorming. Hiermee zorgen we ervoor dat de veiligheids- randvoorwaarden uit het BEVI worden ingevuld.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen de risico's die productie, opslag, transport en het gebruik van gevaarlijke stoffen met zich meebrengen, beheersen en zoveel mogelijk verkleinen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Vergunningen verlenen en plannen beoordelen op basis van Het Besluit externe veiligheid inrichtingen;
- Uitvoeren van het provinciale 'Uitvoeringsprogramma lokale omgevingsveiligheid 2017'.

10.4.3 Aardbevingen

Onze stad bevindt zich in het gebied met aardbevingen ten gevolge van de gaswinning. We willen dat Groningen een veilige en blijvend aantrekkelijke stad is, dat er eerlijke en snelle schadeafhandeling en vergoeding van de kosten door de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) is. Daarnaast werken we aan een aanpak van aardbevingsbestendig (ver-)bouwen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal gemelde schadegevallen door aardbevingen	-	-	10.000	-

Hoe staan we ervoor?

Het aantal schademeldingen is opgelopen tot bijna 10.000 binnen de gemeente Groningen. Hoe het aantal meldingen zich ontwikkelt is lastig te voorspellen. Het melden van schade is afhankelijk van het aantal bevingen en mogelijk ook van de beschikbaarheid van schadevergoedingsregelingen. Eind 2016 verwachten we ongeveer 12.000 gemelde schadegevallen. We verwachten dat dit aantal in 2017 oploopt tot 13.000. De geaggregeerde cijfers en de periode waarop deze betrekking hebben geven ons nog niet het inzicht dat we willen hebben. Wij zijn hierover in gesprek met de Nationaal Coördinator Groningen (NCG).

De inzet van de gemeente om de waardevermeerderingsregeling uit te breiden heeft tot succes geleid. De regeling is tijdelijk uitgebreid in die zin dat ook inwoners uit Groningen aanspraak kunnen maken op een vergoeding. Huiseigenaren met een schade van minimaal € 1.000 konden tot 1 juli 2016 een aanvraag voor de Tijdelijke Regeling Waardevermeerdering (WVM) indienen bij het SNN, indien zij minder dan een maand daarvoor een definitief expertiserapport hadden ontvangen. Op dit moment wordt een nieuwe regeling voorbereid onder regie van de NCG Ook wordt een nieuwe nieuwbouwingeregeling voorbereid. Wij adviseren eigenaren conform de Nationale Praktijkrichtlijn aardbevingsbestendig te bouwen, en staan op het standpunt dat redelijke meerkosten vergoed dienen te worden.

In 2016 kregen wij als gemeente adviesrecht op het winningsplan van de NAM, in aanloop naar het besluit van de Minister. Het advies is mede opgesteld met provincie, gemeenten, waterschap en de veiligheidsregio.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Waar wij in 2015 als gemeente zelfstandig opdracht hebben gegeven tot onderzoek, is met de komst van de Nationaal Coördinator Groningen (NCG) een duidelijke regisseur gekomen, die verantwoordelijk is voor het beleid rondom schadeherstel, versterking en het flankerend beleid. Dit draagt bij aan een meer uniforme aanpak en betere uitgangspositie voor stad en regio. In de aanpak van de NCG is de keuze gemaakt om met de gebiedsgerichte aanpak te starten in het kerngebied rondom Loppersum. Voor ons ligt de nadruk op onderzoek naar kwetsbare gebouwen (hoogbouw, maatschappelijk gebouwen) en de openbare ruimte. Daarnaast heeft de NCG verbetering aangebracht in de schadeafhandeling en een aantal regelingen ingesteld, bijvoorbeeld een pilot opkoopregeling. In 2017 geven wij onze prioriteiten mee voor het meerjarenprogramma aan de NCG.

Wat willen we bereiken in 2017?

- Een dusdanig niveau van gaswinning waarbij de kans op aardbevingen zo klein mogelijk is;
- Meer duidelijkheid over wat gaswinning en de effecten daarvan betekenen voor de schade aan huizen en panden in de gemeente Groningen;
- Onverkort doorzetten van de tijdelijke nieuwbouwregeling;
- Oprichten van een onafhankelijk kennisinstituut, verbonden aan de Groningse kennisinstellingen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren jaarprogramma aardbevingen 2017 (vast te stellen najaar 2016)

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Veiligheid		Actuele begroting		Primitieve begroting			
Nr	Omschrijving	Rekening	2016	2017	2018	2019	2020
		2015					
Lasten							
10.1	Veilige woon- en leefomgeving	4.769	4.345	5.100	5.141	5.139	5.152
10.2	Jeugd en veiligheid	53	605	240	240	240	240
10.3	Integriteit en veiligheid	922	897	907	907	907	907
10.4	Fysieke veiligheid	22.151	17.203	17.376	17.353	17.595	17.832
	Totaal	27.896	23.050	23.623	23.641	23.881	24.131
Baten							
10.1	Veilige woon- en leefomgeving	-2.448	-1.941	-1.835	-1.850	-1.850	-1.850
10.3	Integriteit en veiligheid	-253	-134	-468	-468	-468	-468
10.4	Fysieke veiligheid	-6.046	-1.805	-1.853	-1.853	-1.853	-1.853
	Totaal	-8.748	-3.880	-4.156	-4.171	-4.171	-4.171
	Geraamd resultaat voor bestemming	19.148	19.170	19.467	19.470	19.710	19.960
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen						
	Totaal onttrekkingen						
	Geraamd resultaat na bestemming	19.148	19.170	19.467	19.470	19.710	19.960

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Overzicht continuerend extra beleid voorgaande jaren

Continuerend extra beleid voorgaande jaren					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
10.1	Tekort Stadstoezicht	620	620	620	620
10.4	Regionalisering brandweer	219	449	449	449
10.4	Veiligheidsregio	53	60	60	60
10.4	Huisvesting veiligheidsregio	535	642	642	642

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting continuerend extra beleid

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
10.1	Financiering teamleider OOV	115	115	115	115
10.1	Financiering zware criminaliteit	180	180	180	180

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Integrale financiële toelichtingen

10.1 Veilige woon-en leefomgeving	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -755.000	€ -106.000	€ -861.000
Overhead (€ 323.000)			
Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een verlaging van de lasten van € 323.000.			
Veiligheidsmiddelen gebiedsgericht werken (budgetneutraal)			
Vanuit de veiligheidsmiddelen stellen we voor om € 240.000 beschikbaar te stellen voor gebiedsgericht werken. Deze middelen boeken we over naar programma 12.2 Gebiedsgericht werken.			
Openbare orde en veiligheid (€ -924.000)			
De lasten van openbare orden en veiligheid zijn in 2017 opgenomen onder dit deelprogramma. In 2016 werden deze op programma 14.1 verantwoord.			
Intensiveringsmiddelen zware criminaliteit (€ -180.000)			
We stellen voor om € 180.000 beschikbaar te stellen voor de bestrijding van zware criminaliteit.			
Leges winkeltijden, prostitutie en drank & horeca (€ -27.000)			
In 2017 verwachten we minder uren in te zetten voor de vergunningverlening voor de leges winkeltijden, prostitutie en horeca.			
Precariobelasting (€ -27.000)			
In Groningen hebben we een relatie gelegd tussen de opbrengst van de precariobelasting en de kosten. Inzet is dat de kosten van handhaving in de openbare ruimte volledig gedekt worden uit de opbrengst precariobelasting. Ten opzichte van de actuele begroting 2016 nemen de lasten met € 27.000 toe.			
Overige afwijkingen (€ -26.000)			
Overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van € 26.000.			

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

10.2 Jeugd en Veiligheid	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 365.000	€ 0	€ 365.000
Veiligheidsmiddelen 2016 (€ 365.000)			
In 2016 hadden we € 365.000 beschikbaar voor jeugd en veiligheid. In 2017 nemen we deze middelen niet meer op.			

10.3 Integriteit en veiligheid	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -10.000	€ 334.000	€ 324.000
Veiligheidsmiddelen 2016 (€ 297.000)			
In 2016 hadden we € 297.000 beschikbaar voor integriteit en veiligheid. In 2017 nemen we deze middelen niet meer op.			
Veiligheidshuis (budgetneutraal)			
We hebben de begroting van het Veiligheidshuis geactualiseerd door een bijdrage van derden op te nemen voor een bedrag van € 300.000. Hierdoor stijgen de lasten en baten met € 300.000. Per saldo leidt dit tot een neutraal effect binnen dit deelprogramma.			
Overige afwijkingen (€ 27.000)			
Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van € 27.000.			

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Programma 11: Stadhuis en Stadjer

We willen burgers, ondernemers en instellingen zoveel mogelijk betrekken bij het ontwikkelen en uitvoeren van gemeentelijk beleid. Daarom spelen we van tevoren in op hun informatiebehoefte, zijn we transparant en staan we open voor signalen uit de samenleving.

In de informatievoorziening aan burgers en instellingen besteden we veel aandacht aan onze digitale kanalen. De gemeentelijke kerntakenwebsite is hierbij belangrijk; deze is opgezet vanuit de vraag van burgers. We bundelen onze dienstverlening en voeren regie op de kwaliteit ervan.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen in Groningen:

- Goede dienstverlening aan burgers en bedrijven bieden;
- Eén gemeente, één organisatie zijn en dat laten zien;
- Actief, duidelijk en open communiceren met Stadjers.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

- [Visie Publieke dienstverlening](#)
- [Voortgang KCC Groningen 2015](#)
- [Sociale media in Groningen](#)

Relevante ontwikkelingen

In 2017 werken we aan de professionalisering van de dienstverlening op het gebied van burgerzaken (bijvoorbeeld paspoorten, rijbewijzen). Ook voeren we I-burgerzaken in met als doel onze dienstverlening aan de burgers verder te digitaliseren. Bij het Klant Contact Centrum (KCC) werken we aan de invoering van een betere centrale klantontvangst aan het Harm Buitenplein en aan de Kreupelstraat. We doen mee aan een aantal landelijke pilots in het kader van de Digitale Agenda 2020 (landelijk programma vanuit de Vereniging Nederlandse Gemeenten rondom standaardisering en collectivisering). Tenslotte is er de ontwikkeling naar één Noordelijk belastingkantoor.

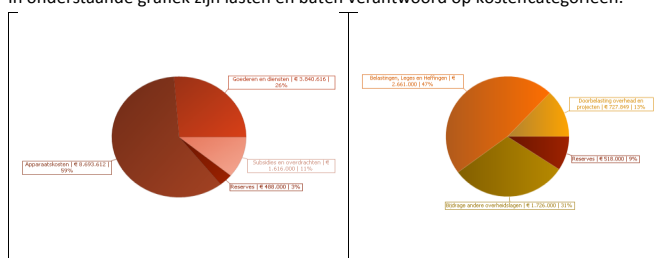
Op het gebied van communicatie gaat onze aandacht uit naar de veranderingen die de netwerksamenleving met zich mee brengt. De gemeente als afzender krijgt een bescheidenere rol. We streven naar een optimale online dialoog met de stad (via de sociale mediakanalen) en werken aan gebiedsgericht communiceren.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Deelprogramma 11.1: Publieke dienstverlening

Dit deelprogramma bundelt de werkzaamheden en dienstverlening van het Klant Contact Centrum (KCC), Burgerzaken en de gemeentelijke belastingen.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kosten categorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Waardering inwoners algehele gemeentelijke dienstverlening	-	-	7,5	7,5

11.1.1 Regie dienstverlening

We willen de juiste dienstverlening bieden waarbij de vraag bepalend is voor ons aanbod. We doen dit vanuit het perspectief "we zijn één organisatie, één gemeente". Klantcontact organiseren we via het click, call, face principe (digitaal waar kan, persoonlijk waar het moet). We voeren actief regie op de dienstverlening en monitoren de kwaliteit. Hierbij gaat het om de kwaliteit van het Klant Contact Centrum (KCC) bij dienstverlening. Voor klantcontact hanteren we vijf aspecten:

- Eén ingang voor het publiek (per kanaal);
- Gestandaardiseerde producten en diensten;
- Voldoen aan de gestelde servicenormen;
- Dienstverlening is vraaggestuurd en integraal;
- 80% zelfstandige afhandeling door het KCC.

In 2016 zijn we begonnen met het meten van de waardering van inwoners over de algehele gemeentelijke dienstverlening. Voorheen hadden we alleen de beschikking over de klanttevredenheidscijfers over de verschillende kanalen van dienstverlening (website, balie, telefoon).

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Klanttevredenheid publieksbalie Harm Buitenplein	7,6	-	8	8
Klanttevredenheid publieksbalie Kreupelstraat	8	-	8	8
Klanttevredenheid Digitale dienstverlening Internet	-	-	7,5	8
Klanttevredenheid telefoonnummer 14 050	7,3	6,8	7,1	8

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Hoe staan we ervoor?

We werken aan het versterken van de regie op dienstverlening door het integraal monitoren van dienstverlening (volgens een regiemodel). We richten ons hierbij op de vijf genoemde aspecten van klantcontact.

Wat willen we bereiken in 2017?

De doorontwikkeling van de regiefunctie (monitoren en meten) is gericht op verbetering van de dienstverlening aan burgers en bedrijven. De kiosk-ontwikkeling aan het Harm Buitenplein is ingezet om de samenwerking op het gebied van vergunningverlening te versterken en de dienstverlening hierdoor te verbeteren. De regie-voering op dienstverlening moet ertoe leiden dat we inzicht hebben in de kwaliteit van de gehele gemeentelijke dienstverlening.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Inzicht geven in de stand van zaken van dienstverlening concernbreed door middel van rapportages over de klanttevredenheid;
- Op basis van de klanttevredenheidsmetingen krijgen proceseigenaren actuele verbeteringsuggesties over dienstverlening;
- Regie voeren op de kwaliteit van dienstverlening.

11.1.2 Klantcontact centrum(KCC)

Het Klant Contact Centrum (KCC) handelt het grootste deel van de eerstelijns klantcontacten af. Dit gebeurt via de telefoon, mail en sociale media (webcare voor Twitter, Facebook en WhatsApp). We willen de gemeentelijke bereikbaarheid verbeteren door de bundeling van telefonie (onder het centrale gemeentenummer 14 050), mail en het realiseren van centrale ontvangstbalies aan de Kreupelstraat en het Harm Buitenplein. Ook streven we ernaar om het aantal doorverwijzingen en het aantal telefoontjes terug te brengen. Dit doen we door 80% van de vragen direct af te handelen en het verbeteren van de digitale informatieverstrekking. Als laatste zetten we in op het terugbrengen van het aantal publieksnummers en e-mailadressen

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald		Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
% vragen telefonisch antwoord	-	80%	80 %	80%
% beantwoorde gesprekken	-	95%	95%	95%
% opgenomen gesprekken binnen 30 seconden.	-	80%	80%	80%
% zelfstandig afgehandelde vragen	-	80%	80%	80%
% beantwoorde vragen via Twitter, Facebook en WhatsApp binnen 24 uur op werkdagen	-	100%	100%	100%

Hoe staan we ervoor?

Het Klant Contact Centrum (KCC) vormt de ingang van de gemeente Groningen met één telefoonnummer 14 050. We hebben breed inzetbare medewerkers voor alle binnenkomende vragen.

Wat willen we bereiken in 2017?

2017 staat in het teken van kwaliteitsverbetering en het onderbrengen van meer telefoonnummers onder het centrale gemeentenummer 14 050. Door invoering van zaakgericht werken verbetert de telefonische bereikbaarheid omdat we het nakomen van terugbelafspraken door de organisatie kunnen volgen. Daarnaast zorgt zaakgericht werken voor meer inzicht in lopende klantzaken. Hierdoor kunnen we in de eerstelijns klantcontacten van het Klant Contact Centrum (KCC) meer vragen zelfstandig beantwoorden (zonder daarvoor de backoffice te benaderen).

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat gaan we hiervoor doen?

- Afhandelen van klantcontacten via telefoon, mail en sociale media (Facebook, WhatsApp en Twitter).

11.1.3 Burgerzaken

Als gemeente geven wij onder meer paspoorten, identiteitskaarten en rijbewijzen af. Ook voeren wij de burgerlijke stand en de basisregistratie personen (BRP) uit en organiseren wij verkiezingen. Jaarlijks ontvangen we ongeveer 172.000 klanten aan de Kreupelstraat, in de wijkservicecentra Hoogkerk en Lewenborg, het geboorteloket in het Martini Ziekenhuis en sinds 2013 ook aan de Eemshaven (registratie van niet-ingezetenen).

We doen ons werk volgens de voorschriften en de kwaliteitsnormen zoals verwoord in [11.1.1 Regie dienstverlening](#). De meeste frontofficetaken hebben te maken met de afgifte van documenten, burgerlijke stand en de basisregistratie personen. We voeren onze taken op tijd, juist en rechtmatig uit. We willen dat klanten tevreden zijn over publieke dienstverlening aan de balies. Als resultaat van het jaarlijks te houden klanttevredenheidsonderzoek streven we in 2017 naar een waardering van tenminste 8. We willen de kwaliteit van de basisregistratie personen (BRP) verder verbeteren en daarbij in 2017 minimaal voldoen aan de norm "goed".

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Klanttevredenheid burgerzaken Kreupelstraat	7,6	-	8	8
Kwaliteit Basisregistratie Personen (BRP)	-	goed	goed	goed

Hoe staan we ervoor?

We meten de kwaliteit aan de balie door een jaarlijks klanttevredenheidsonderzoek. De klanttevredenheid over baliedienstverlening aan de publieksbalies aan de Kreupelstraat is doorgaans hoog. De kwaliteit van de basisregistratie personen (BRP) meten we jaarlijks via een zelfonderzoek.

Wat willen we bereiken in 2017?

In het jaarlijkse klanttevredenheidsonderzoek willen we een 8 behalen. Wat betreft het niveau van de kwaliteit van de basisregistratie personen (BRP) streven we in 2017 naar 'goed'.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Paspoorten, Nederlandse identiteitskaarten, rijbewijzen en overige persoonsdocumenten afgeven;
- Uitvoeren werkzaamheden burgerlijke stand;
- Uitvoering van de Wet basisregistratie personen (BRP);
- Organiseren verkiezingen van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal op 15 maart 2017.

11.1.4 Belastingen

Als gemeente leggen we de gemeentelijke belastingaanslagen op, innen we de belastingaanslagen en handelen we eventuele bezwaarschriften tegen de aanslagen af. We doen dit ook voor Ten Boer, Delfzijl, Appingedam en Loppersum. Hierbij werken we volgens de wettelijke betrouwbaarheids- en kwaliteitsnormen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% Realisatie belastingopbrengst	-	99,5%	100%	100%
% bezwaarschriften afgedaan binnen gestelde termijn	-	97%	100%	100%
Oordeel Waarderingskamer op basis van audit	-	goed	goed	goed
Aantal particuliere woningbezitters dat WOZ-wijzigingen voor eigen pand doorgeven	-	-	25%	25%

Hoe staan we ervoor?

Alle particuliere woningeigenaren in de stad krijgen voorafgaand aan de verzending van de Waardering Onroerende zaken (WOZ)-beschikkingen in 2017 de mogelijkheid vooraf zelf de voorlopige WOZ-waarde te controleren (interactieve WOZ). Hiermee willen wij betere dienstverlening en een vorm van selfservice mogelijk maken.

Wat willen we bereiken in 2017?

In de tweede helft van 2017 starten we met de belastingsamenwerking met de noordelijke waterschappen in de vorm van de oprichting van een gezamenlijk Noordelijk Belastingkantoor.

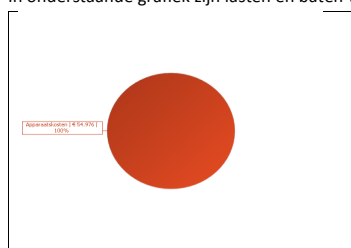
Wat gaan we hiervoor doen?

- Berekenen, opleggen en innen gemeentelijke belastingen;
- Afhandelen bezwaarschriften gemeentelijke belastingen;
- Invoeren interactieve Waardering Onroerende Zaken (WOZ);
- Start Noordelijk Belastingkantoor.

Deelprogramma 11.2: Communicatie met de burger

Burgers en bedrijven komen op vele manieren in contact met de gemeente. Als ze zelf informatie zoeken of een dienst van ons afnemen. Of als de gemeente contact zoekt om burgers te informeren of iets te vragen, bijvoorbeeld over nieuw beleid. We willen in al die contacten herkenbaar en open zijn. In onze boodschappen maken we politieke keuzes zichtbaar.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

11.2.1 Een herkenbare gemeente

We willen als gemeente zoveel mogelijk een herkenbare en toegankelijke organisatie zijn. We laten dit zien in onze uitingen, zowel bij ons eigen optreden als in samenwerkingsverband. Onze huisstijl is hierbij een belangrijk middel.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Hoe staan we ervoor?

Sinds 2015 werken we meer gebiedsgericht per wijk waarbij samenwerking met meerdere partijen aan de orde is. Niet altijd is de gemeente als afzender herkenbaar. Dat geldt voor activiteiten waarbij de gemeente samen met anderen optreedt of bij gemeentelijke taken die anderen uitvoeren. In 2016 hebben we daarom onze huisstijl tegen het licht gehouden en flexibeler gemaakt voor samenwerkingsituaties. Publiekscampagnes bedoeld om onze stad of een kant daarvan te profileren zijn op individueel niveau goed uitgedacht. We zien echter dat een overkoepelend perspectief ontbreekt.

Wat willen we bereiken in 2017?

We besteden extra aandacht aan het communicatief en visueel ondersteunen van gebiedsgericht werken en de vernieuwingen in het sociale domein (WIJ-teams). Tevens oriënteren we ons verder op onze (stads)profilering.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Adviseren over correct gebruik van de (vernieuwde) gemeentelijke huisstijl;
- Verder doorvoeren van een vernieuwde, meer flexibele huisstijl, bedoeld om herkenbaar te blijven als betrouwbare overheid naar onze burgers en om het gebiedsgericht werken, de WIJ-teams en samenwerking met meerdere partijen beter te ondersteunen.

11.2.2 Faciliteren (digitale) informatievoorziening

Digitale informatie verstrekken we vooral via de [gemeentelijke website](#). De website van Groningen is een 'toptakenwebsite', met die producten waar de burger om vraagt en geschreven in gewoon Nederlands. Gemakkelijk te vinden, goed te begrijpen en ook toegankelijk voor mensen met een beperking. Aanvullend communiceren we via sociale media Twitter, Facebook en WhatsApp. In de informatievoorziening aan burgers werken we volgens het 'click, call, face-principe'. Click (op onze [website](#)) voor wie snel en als het uitkomt geholpen wil worden of informatie zoekt. Call (bellen) voor mensen die de benodigde informatie niet kunnen vinden of geen toegang hebben tot digitale kanalen. Face (persoonlijk contact) voor wie daar behoefte aan heeft of als dat beter werkt. Hoe beter de digitale informatievoorziening, hoe meer tevreden de burgers zijn. Dat leidt weer tot minder telefoontjes en baliebezoeken. Met als uiteindelijk gevolg lagere kosten.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Rapportcijfer digitale dienstverlening	-	7,3	7,5	7,5

Hoe staan we ervoor?

In 2016 hebben we onze toptakenwebsite geoptimaliseerd. Er zijn formulieren en pdf's webrichtlijnproof gemaakt en de interactieve kaarten zijn geschikt gemaakt voor zowel pc, tablet en smartphone. Ook hebben we een contentstrategie opgesteld om bewuster (online) te communiceren.

Onze website is gericht op wat de burger zoekt en wil, is begrijpelijk en toegankelijk voor iedereen. De site voldoet grotendeels aan de webrichtlijnen van de rijksoverheid. Bij de inzet van nieuwe media zien we dat het vaker en gericht inzetten van Twitter, Facebook en WhatsApp loont. We bereiken steeds meer mensen via deze kanalen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat willen we bereiken in 2017?

We optimaliseren onze website. We streven naar het halen van ten minste de waardering 7,5 voor onze digitale dienstverlening. We geven extra aandacht aan wijkgerichte informatie en aan online communicatie via de ontwikkelde contentstrategie.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Onderhouden gemeentelijke website;
- Werken volgens de opgestelde contentstrategie.

11.2.3 Faciliteren open, luisterende houding

In het collegeprogramma 2014-2018 kozen we ervoor zoveel mogelijk ruimte te bieden aan initiatieven vanuit de stad. Dit vereist van alle betrokkenen in de gemeentelijke organisatie een open, luisterende houding. Hierbij maken we onder andere gebruik van online webmonitoring.

Hoe staan we ervoor?

In 2016 zijn we gestart met de Stadsbuzz. Twee keer per week bieden we een overzicht van wat er online in en over (de gemeente) Groningen wordt gezegd. Hierbij richten we ons op de belangrijkste of meest spraakmakende Groningse onderwerpen. Ook monitoren we online de communicatie over een deel van onze projecten. Relevante signalen betrekken we bij beleidsontwikkeling.

Verder hebben we de 'Factor C'-methode (een aanpak voor communicatie bij beleidsprocessen die voor burgers belangrijk zijn) verder geprofessionaliseerd en doorontwikkeld. Naast het begeleiden van enkele tientallen projecten en beleidsonderwerpen, zijn diverse trainingen gegeven aan communicatieprofessionals en beleidsmedewerkers.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen onze luisterstrategie verder doorontwikkelen en inzetten bij beleidsontwikkeling. Daarbij kijken we ook naar de werking van Stadsbuzz als instrument. Met het vaker toepassen van de Factor C-methode verbeteren we onze communicatieaanpak in beleidsprocessen die voor burgers belangrijk zijn.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Adviseren over een open, luisterende houding;
- Ondersteunen van deze houding met de methodiek Factor C;
- Aanbod online webmonitoring voor projecten en issues.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Stadhuis en Stadler							
Nr	Omschrijving	Rekening	Actuele begroting 2016	Primitieve begroting			
		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lasten							
11.1	Publieke dienstverlening	29.035	15.859	14.010	10.838	11.420	10.254
11.2	Communicatie met de burger	548	56	55	55	55	55
	Totaal	29.583	15.915	14.065	10.893	11.475	10.309
Baten							
11.1	Publieke dienstverlening	-21.862	-9.464	-6.494	-6.357	-6.004	-5.860
	Totaal	-21.862	-9.464	-6.494	-6.357	-6.004	-5.860
	Geraamd resultaat voor bestemming	7.721	6.451	7.571	4.536	5.471	4.449
	Reserve mutaties						
	Totaal toevoegingen	780	488	488	488	488	488
	Totaal onttrekkingen	810	100	518	518	1.035	0
	Geraamd resultaat na bestemming	7.691	6.839	7.541	4.506	4.924	4.937

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
11.1	Noordelijk Belastingkantoor	750			
11.1	Gemeentelijke aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	2.655	160	160	

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Integrale financiële toelichtingen

Deelprogramma 11.1	Lasten	Baten	Saldo
Publieke Dienstverlening			
Afwijking	€ 1,9 miljoen	€ -2,6 miljoen	€ -700.000
Bedrijfsvoering (€ -192.000)			
In verband met nieuwe CAO afspraken stijgen de loonkosten met € 192.000.			
Proces en gerechtskosten Waardering onroerend zaken (WOZ) (€ 200.000)			
Tot 2015 is er sprake geweest van een jaarlijkse stijging van de uit te keren proceskostenvergoedingen. De jaarlijkse stijging van de proceskostenvergoeding leidde tot een knelpunt. Hiervoor heeft de gemeenteraad extra middelen beschikbaar gesteld. In de afgelopen twee jaar is het aantal bezwaarschriften zodanig afgenomen dat het beschikbaar gestelde budget kan vrijvallen. In 2017 kunnen we de proceskostenvergoedingen naar verwachting opvangen binnen het reguliere budget. Particuliere woningeigenaren kunnen vooraf zelf de WOZ-waarde van hun woning controleren. Dit zal leiden tot een verdere afname van het aantal bezwaarschriften.			

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

WOZ-voormeldingen (€ 85.000)

Na een succesvolle proef in de wijken Helpman, de Oranjebuurt en de Herewegbuurt is de mogelijkheid 'Controleer uw WOZ-waarde' in 2016 in de hele stad ingevoerd. Particuliere woningeigenaren kunnen vooraf de WOZ-waarde van hun huis controleren. De WOZ-waarde wordt hierdoor transparanter en het draagvlak er voor wordt vergroot.

Gemeentelijk aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor (NBK) (€ -2,7 miljoen)

De oprichting van het NBK brengt incidentele project- en frictiekosten met zich mee.

Verkiezingen (€ 344.000)

In 2016 hebben we het referendum Oekraïne georganiseerd. De kosten van het referendum bedroegen € 444.000 plus een onttrekking van € 100.000 uit de reserve. Deze lasten en de onttrekking nemen we dit jaar niet meer op.

Overhead (€ 1,2 miljoen)

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een daling van de lasten van € 1,2 miljoen.

Overig

Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van € 363.000.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Programma 12: College, raad en gebiedsgericht Werken

In het programma College, Raad en Gebiedsgericht werken richten we ons op de partners die College en Raad ondersteunen (zoals de griffie en de ombudsman). Daarnaast verantwoorden we in dit programma de financiën van gebiedsgericht werken. Het beleid van gebiedsgericht werken is opgenomen in [Paragraaf 1: Integraal gebiedsgericht werken](#).

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

Voor dit programma's zijn geen beleidsnota's.

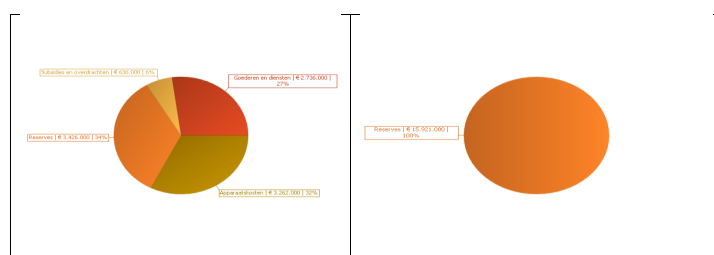
Relevante ontwikkelingen

De laatste jaren zijn er diverse landelijke rapporten verschenen over de lokale democratie en de rol van de gemeenteraad. Samen met de gemeenteraad wil de griffie kijken wat dit betekent voor de gemeenteraad en de ondersteuning van de raad. Verder wordt er in de commissie werkwijze raad door de raadsleden zelf nagedacht, met ondersteuning van de griffie, over de eigen rol en taken, het verbeteren en vernieuwen van de eigen werkwijze en het aansluiten bij maatschappelijke ontwikkelingen.

Deelprogramma 12.1: College van Burgemeester en Wethouders en gemeenteraad

Het college van Burgemeester en Wethouders (B&W) komt met heldere voorstellen aan de gemeenteraad, waarin alternatieve scenario's zijn opgenomen. Er wordt goed geluisterd. De omgang in het college van B&W, in de gemeenteraad en met elkaar is collegiaal. Openheid, transparantie, en eerlijkheid kenmerken de houding en het gedrag van het college van B&W en gemeenteraad.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

12.1.1 Gemeenteraad en griffie

De griffie ondersteunt de gemeenteraad zo goed mogelijk bij diens werk, niet alleen in logistieke zin, maar ook procesinhoudelijk. Dan gaat het niet alleen over de vergaderingen en alles wat daarbij hoort,

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

ook denkt de griffie mee over de wijze waarop de gemeenteraad zou moeten en kunnen meebewegen met diverse maatschappelijke ontwikkelingen.

Hoe staan we ervoor?

De gemeenteraad wordt steeds meer in een tijdig stadium betrokken bij nieuwe beleidsvorming. Dat is een positieve ontwikkeling die de gemeenteraad zelf eerder heeft gewild en waar de griffie een ondersteunende bijdrage aan levert. Ook zien we dat burgers een steeds prominere rol gaan spelen in de samenleving en dat de gemeenteraad daar ook ruimte voor wil geven. De vraag is wat dat betekent voor de positie en het werk van de gemeenteraad en hoe de gemeenteraad op die ontwikkeling kan insprijnen. Ook in 2017 gaat de gemeenteraad hiermee aan de slag en draagt de griffie in ondersteunende zin hier het nodige aan bij, onder andere door het organiseren van bijeenkomsten voor en door de werkgroep werkwijze gemeenteraad.

De agendavorming van de gemeenteraad vormt een aandachtspunt voor de komende tijd. Dan gaat het niet alleen om spreiding van de agendadruk maar ook om het zelf agenderen van onderwerpen door de gemeenteraad. Het functioneren van de lange termijnagenda zal hiervoor nader onder de aandacht worden gebracht bij de gemeenteraadsleden en ook tijdens de gesprekken met de portefeuillehouders ligt het onderwerp van een realistische planning op tafel.

Om de werkzaamheden van de gemeenteraad goed voor het voetlicht te brengen speelt communicatie een belangrijke rol. In 2016 heeft de griffie op verzoek van de gemeenteraad een enquête uitgezet onder de burgers met vragen over de gemeenteraad en diens functioneren. De uitkomsten van deze enquête bieden mogelijkheden om de communicatie van de gemeenteraad verder te verbeteren en daarbij ook social media meer in te zetten.

De griffie hecht aan het verschaffen van adequate informatie aan de gemeenteraad. Hiervoor is in eerste instantie het college van B&W verantwoordelijk, de griffie bewaakt hierbij dat de gemeenteraad ook op dat vlak goed wordt bediend. In 2017 wordt verder nagedacht over de beste manier waarop de vele informatie voor de gemeenteraad op de beste manier te ontsluiten is.

Wat willen we bereiken in 2017?

- De gemeenteraad heeft een helder beeld bij de eigen rol in de veranderende samenleving;
- De gemeenteraad wordt op relevante besluitmomenten in stelling gebracht met adequate informatie, geschikt voor het voeren van een politiek debat op hoofdlijnen;
- De lange termijnagenda biedt een goed overzicht van de te bespreken agendapunten voor de komende tijd, waarbij rekening is gehouden met zowel een evenredige verdeling van agendapunten als ruimte voor meer actieve input van de gemeenteraad.
- De communicatie met de burgers krijgt nadere aandacht, zodat de rol en betekenis van de gemeenteraad en de raadsleden aan bekendheid winnen in de stad.

Wat gaan we hiervoor doen?

- De commissie werkwijze gemeenteraad ondersteunen en meedenken over de rol van de gemeenteraad in deze veranderende tijd;
- Blijven toezien op inhoudelijk juiste aanlevering van stukken met voor de gemeenteraad relevante informatie;
- Met de gemeenteraad in gesprek gaan over het zelf meer invulling geven aan de lange-termijnagenda;
- Nadere uitwerking van de uitkomsten van de onlangs gehouden enquête over de gemeenteraadsleden en invulling geven aan verbeterpunten.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

12.1.2 College van Burgemeester en Wethouders

Het college van Burgemeester en Wethouders (B&W) werkt op basis van het coalitieakkoord en hanteert een bestuursstijl die ruimte geeft aan inbreng, wijziging, verbetering en coproductie met belangenorganisaties, bewoners, deskundigen, ondernemers. Voorstellen worden in een vroeg stadium aan hen voorgelegd. Het college van B&W is daarnaast lid van een aantal externe partijen en samenwerkingsverbanden.

12.1.3 Gemeentelijke Ombudsman

De gemeentelijke ombudsman behandelt ter uitvoering van de opdracht van de gemeenteraad, als externe instantie klachten van burgers over gedragingen van de gemeente. De gedragingen van de gemeente worden getoetst aan de normen van behoorlijkheid. De gemeentelijke ombudsman is onafhankelijk en onpartijdig en heeft oog en oor voor de burgers die er met de gemeente niet meer uitkomen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal zaken in behandeling bij de gemeentelijke ombudsman	-	-	-	-
Aantal zaken door de gemeentelijke ombudsman afgehandeld	138	120	-	-

Hoe staan we ervoor?

De gemeenten Ten Boer en De Marne zijn aangesloten bij de gemeentelijke ombudsman van Groningen. Daarnaast zijn de gemeenschappelijke regelingen voor Meerstad, de Afvalbeheer Regio Centraal Groningen (ARCG), Publieke Gezondheid & Zorg (PG&Z) en sinds 2015 de regeling voor opvang en beschermd wonen bij de gemeentelijke ombudsman ondergebracht.

De verhoogde instroom in de eerste maanden van 2016 (30% meer dossiers in onderzoek in het eerste half jaar van 2016 dan in de vergelijkbare periode in 2015) heeft ertoe geleid dat er tijdelijk extra capaciteit is ingeschakeld. Vanuit het bestaande werkbudget is vanaf 1 juni tot 31 december 0,6 fte capaciteit aangetrokken. Afhankelijk van de instroom in het tweede deel van het jaar zal beoordeeld worden of er in 2017 extra capaciteit nodig is. De complexiteit van de zaken wordt eveneens gevolgd aan de hand van het aantal contacten per dossier en de afhandeltermijn. Deze laatste indicator is overigens mede afhankelijk van de reactiesnelheid van de gemeente.

Wat willen we bereiken in 2017?

Herstel van het vertrouwen van de burger in de gemeente is een belangrijk doel. De inzet van de ombudsman (interventie) is er daarom op gericht dat de burger zich gehoord voelt naar aanleiding van zijn klacht of probleem (uiting van onvrede). En dat het probleem wordt opgelost, er contact wordt gelegd of hersteld of een antwoord op de vraag wordt verkregen als dat bij de gemeente niet is gelukt. Het kan ook betekenen dat de zaak door de gemeentelijke ombudsman onderzocht wordt. De uitkomst van het onderzoek kan vergezeld gaan van een oordeel, advies of aanbeveling.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Onderzoek doen naar aanleiding van uitingen van onvrede en het informeren van de gemeente en de burger hierover;
- Verwijzen van burgers naar een juiste instantie als de gemeentelijke ombudsman niet bevoegd is;
- Rapporteren aan gemeenteraad, gemeentelijke organisatie en burgers.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

12.1.4 Concernstelposten

Begrotingsposten die nog niet direct aan een beleidsveld (kunnen) worden overgeheveld, worden eerst op het beleidsveld Concernstelposten begroot.

Deelprogramma 12.2: Gebiedsgericht werken

Het gebiedsgericht werken is één van de pijlers onder het coalitieakkoord 'Voor de Verandering'. Het voorliggende gebiedsprogramma is door de gebiedsteams onder aansturing van de wijkwethouders in overleg met de wijk opgesteld. Het gebiedsprogramma bestaat uit een algemeen en gebieds-specifiek deel, onderverdeeld naar stadsdelen en de daaronder vallende wijken en buurten. We onderscheiden vijf deelgebieden (stadsdelen): Centrum, Oude Wijken, Zuid, Oost en West. Voor een deel bevat het programma de inzet van wijkwethouders-budgetten, voor het leeuwendeel is er sprake van specifiek benoemde wijkprojecten en activiteiten. Voor het beleid verwijzen wij naar [Paragraaf 1: Integraal gebiedsgericht werken](#).

Financiële paragraaf.

Het gebiedsprogramma kent een basisprogramma en een aanvullend programma. Het basisprogramma kent een omvang van € 5,07 miljoen in 2017. Het nieuwe programma Positief Opgroeien ter grootte van € 320.000 vormt hiervan onderdeel. In dit aanvullende programma worden stedelijke budgetten gematcht aan wijk-specifieke opgaven met een inzet op passende projecten en activiteiten in de wijk.

Het basisprogramma ter grootte van € 5 miljoen wordt als volgt gedekt:

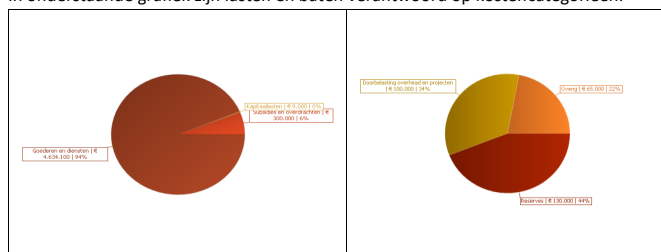
Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Extra nieuw beleid	1.000
Middelen klein verkeer	200
Middelen beheer en onderhoud	620
Veiligheidsmiddelen (straathoekwerk/stratenaanpak/buurtconciërges)	350
Middelen maatschappelijke participatie	300
Middelen wijken voor Jeugd	700
Duurzaamheidsmiddelen	200
Middelen armoedebeleid	200
Incidentele middelen extra beleid 2017	1.000
Vrijval gebiedsbudget 2016	500
Totaal	5.070

We gaan uit van de volgende verdeling over het algemene programma en de gebiedspecifieke delen

Gebieds-specifieke delen (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Algemeen	1.070
Stadsdeel Centrum	600
Stadsdeel oude wijken	800
Stadsdeel Zuid	800
Stadsdeel West	900
Stadsdeel Oost	900

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogramma-niveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

College en raad		Rekening	Actuele begroting 2016	Primitieve begroting			
Nr	Omschrijving			2015	2017	2018	2019
Lasten							
12.1	College en Raad	90.117	-4.690	3.555	6.827	10.748	8.265
12.2	Gebiedsgericht werken	2.196	2.183	1.595	965	965	965
	Totaal	92.313	-2.507	5.150	7.792	11.713	9.230
Baten							
12.1	College en Raad	-2.605	-2.589	-1.303	-1.303	-1.303	-1.303
12.2	Gebiedsgericht werken	-1.728	-251	-165	-165	-165	-165
	Totaal	-4.334	-2.840	-1.468	-1.468	-1.468	-1.468
	Geraamd resultaat voor bestemming	87.980	-5.348	3.682	6.324	10.245	7.762
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	28.797	1.961	3.426	3.718	1.848	2.159
	Totaal onttrekkingen	86.738	7.279	16.051	12.136	5.284	1.352
	Geraamd resultaat na bestemming	30.039	-10.666	-8.943	-2.094	6.809	8.569

Overzicht continuerend extra beleid voorgaande jaren

Continuerend extra beleid voorgaande jaren		2017	2018	2019	2020
DP	Omschrijving				
12.1	Aanpak Diepenring	1.000			
12.1	Thema Verrijken	750	750	750	750
12.1	Aanvulling weerstandsvermogen	2.202	3.058	1.848	1.848

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting continuerend extra beleid

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen		2017	2018	2019	2020
DP	Omschrijving				
12.1	Wegleffect bezuiniging Outsourcing ICT		95	731	1.116
12.1	Wegleffect bezuinigingen op de organisatie	480	830	1.090	1.090

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

12.1	Ruil incidenteel/ structureel	180	180	180	180
12.1	Uitbreiding formatie ombudsman	58	58		
12.2	Gebiedsgericht werken	1.000	500	500	500

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Overzicht bezuinigingen

Dekkingsbronnen 2017-2020 per (deel)programma								
	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)	2020 (i)	2020 (s)
4 Knelpunten ten laste van het weerstandsvermogen	9.383		6.129		2.821		1.348	
5 Vrijval areaaluitbreiding (fysiek)		286		253		157		138
5 Vrijval areaaluitbreiding (sociaal)	699		845			328		
6 Investeringsruimte verkeer		400						
7 Rente niet meer toerekenen aan reserves				500				
8 Ophogen opbrengst korte mismatchlimiet							500	
Totaal	11.322	686	8.209	753	4.952	485	4.364	138

Ga naar [dekkingsbronnen 2014-2020](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle bezuinigingen.

Integrale financiële toelichtingen

Deelprogramma 12.1 College en Raad	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -9,7 miljoen	€ 7,4 miljoen	€ -2,4 miljoen
Opbrengst ruil incidenteel structureel geld (€ -10,9 miljoen)			
De begroting 2016 hebben wij gedekt door incidenteel reserves vrij te spelen in ruil voor structurele kapitaallasten. Het ging om een bedrag van € 14,4 miljoen. Dit bedrag was in 2016 als negatieve last in de begroting opgenomen. Voor 2017 stellen wij voor opnieuw een taakstelling door ruil in deze begroting op te nemen van € 3,7 miljoen. Voor deze ruil hebben wij in deze begroting structureel € 180.000 beschikbaar. Per saldo betekenen de ruilacties ten opzichte van 2016 een hogere last van € 10,9 miljoen.			
Implementatie Omgevingswet (€ -450.000)			
De Omgevingswet wordt gezien als de grootste stelselwijziging sinds de komst van de Grondwet. De Omgevingswet treedt per 31 december 2018 in werking. De invoering heeft gevolgen voor ons beleid maar ook voor onze processen rondom vergunningverlening, toetsing en handhaving. De wet schrijft voor dat we 100% digitaal werken en dat alles digitaal beschikbaar is. In de begroting 2017 stellen wij voor een budget € 450.000 te reserveren.			
Extra beleidsmiddelen implementatie grenscorrectie Meerstad (€ -30.000)			
In deze begroting stellen wij voor een incidenteel budget op te voeren van € 180.000 voor de implementatie van de grenscorrectie Meerstad. In 2016 hadden we al € 150.000 gereserveerd. Dit betekent een nadeel ten opzichte van 2016 van € 30.000.			
Technische verschuiving tussen lasten en baten (budget neutraal)			
In de begroting 2017 zijn zowel de lasten als de baten met € 655.000 verlaagd. In de begroting 2016 waren enkele bezuinigingsmaatregelen nog als baten verantwoord, terwijl het feitelijk een besparing op de lasten betreft. In de begroting 2017 is dit gecorrigeerd.			
Dekking knelpunten (€ 9,4 miljoen)			

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

In de voorjaarsbrief 2017 hebben we aangegeven voor de knelpunten die voorkomen uit het niet realiseren van bezuinigingen een onttrekking aan het weerstandsvermogen te willen doen. Het gaat hierbij om de volgende knelpunten:

- Businesscase outsourcing ICT;
- Taakstelling en frictiekosten noordelijk belastingkantoor;
- Weglek-effecten bezuinigingen outsourcing en organisatie;
- Niet realiseren verlaging uitgaven door uitvoering MKBA.

Voor 2017 onttrekken wij daarom een bedrag van € 9,4 miljoen uit de Algemene Egalisatiereserve.

Aanvulling weerstandsvermogen/algemene egalisatiereserve (€ -1,5 miljoen)

Voor de langere termijn streven we naar een ratio van het weerstandsvermogen van 1,0. Om het weerstandsvermogen te versterken stellen wij voor om in 2017 € 700.000 toe te voegen aan het weerstandsvermogen (2016: € 2 miljoen). Verder stellen we voor om in 2017 het begrotingssaldo van € 200.000 toe te voegen aan de algemene egalisatiereserve.

Dekking kosten ringwegen (€ 350.000)

Bij de jaarrekening 2014 is een budget van € 450.000 gereserveerd voor de aanpak van de ringwegen. In 2016 wordt hiervan € 100.000 besteed. In 2017 wordt het restant van € 350.000 ingezet. Dit bedrag wordt onttrokken aan de Algemene Egalisatiereserve.

BTW-compensatie (€ -800.000)

Ter dekking van de begroting hebben wij in 2016 een incidentele hogere verwachte bijdrage BTW-compensatiefonds vanwege investeringen in de riolering opgenomen. Deze incidentele dekking vervalt in 2017. Dat betekent een nadeel op de baten.

Frictiekosten (€ -1,6 miljoen)

In 2017 halen we per saldo € 1,6 miljoen minder uit het frictiekostenbudget dan in 2016.

Te verrekenen septembercircularre (€ 2,7 miljoen)

De effecten van de septembercircularre 2016 worden in 2017 afzonderlijk verrekend met de betreffende beleidsprogramma's. Dit betekent voor dit deelprogramma een tijdelijk voordeel van € 2,7 miljoen.

Overig (€ 350.000)

Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van afgerond € 350.000.

Deelprogramma 12.2	Lasten	Baten	Saldo
Gebiedsgericht werken			
Afwijking	€ 588.000	€ 44.000	€ 632.000

Personele inzet Medewerkers GrESCo (€ 300.000)

Dit voordeel is veroorzaakt door een technische wijziging in de begroting. Het betreft de personele inzet van medewerkers GrESCo die in 2017 afzonderlijk worden begroot voor Groningen geeft Energie binnen deelprogramma 8.7 overig wonen.

Personeelslasten Stadsdeelcoördinatie (€ 1,2 miljoen)

In 2016 namen we de personeelslasten voor stadsdeelcoördinatie op in programma 12.2. In 2017 worden deze personeelslasten als overhead onder programma 14.1 opgenomen. Dit levert een voordeel op van € 1,2 miljoen.

Gebiedsgericht werken (€ -1 miljoen)

In 2017 stellen we voor om € 1 miljoen extra beschikbaar te stellen voor gebiedsgericht werken. In de jaren 2018 tot en met 2020 stellen we voor om € 500.000 per jaar extra beschikbaar te stellen.

Overig (€ 132.000)

Overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van afgerond € 132.000.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiële risico's

Naam risico	Vennootschapsbelasting (Vpb) voor overheidsbedrijven
Programma	Alle programma's
Omschrijving	<p>Vennootschapsbelasting is een belasting die wordt geheven over de fiscale winst welke door een onderneming is behaald. Met ingang van 1 januari 2016 is de gemeente Vennootschapsbelastingplichtig indien en voor zover zij een onderneming drijft. Daar waar binnen de gemeente sprake is van het drijven van een onderneming, zal de Vpb-plicht gaan gelden. Het gaat dan om economische activiteiten waarbij de gemeente in concurrentie treedt (of kan treden) met de markt en daarmee winst behaald. Van die gemeentelijke onderdelen zal dan de fiscale winst moeten worden bepaald.</p> <p>De gemeente doet voor alle activiteiten die fiscaal als onderneming worden aangemerkt gezamenlijk één aangifte. Daardoor kunnen verliezen bij één onderneming worden gesaldeerd met winsten van andere ondernemingen. Indien geconsolideerd een winst wordt behaald dient maximaal 25% Vpb worden betaald.</p> <p>De gemeente Groningen heeft vorig jaar haar Vpb activiteiten in beeld gebracht en heeft ondersteund door externe fiscale deskundigheid een inschatting gemaakt van de Vpb effecten. Op grond van deze inventarisaties hebben we onze aanvankelijke inschattingen van te betalen Vpb voor de grondexploitatie, het parkeerbedrijf, Stadsbeheer en overige gemeentelijke activiteiten nader aangescherpt. Daardoor hebben we ons risico neerwaarts bijgesteld. De grootste verwachte gevolgen komen uit het parkeerbedrijf, waar een fiscaal verlies wordt verwacht en van Meerstad waar een fiscale winst wordt verwacht.</p> <p>Om te komen tot het risicobedrag is uitgegaan van een kans van 50% dat uiteindelijk geen Vpb last ontstaat en een kans van 50% dat een last ontstaat tussen 0 en € 900.000, dus gemiddeld € 450.000. Door de vermenigvuldiging met de kans van 50% ontstaat het risicobedrag van € 225.000.</p>
Risicobedrag 2017	€ 225.000
Kans 2017	75%
Risicobedrag 2018	€ 225.000
Kans 2018	75%
Risicobedrag 2019	€ 225.000
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	€ 225.000
Kans 2020	75%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Doorlopend
Actie	<p>Vanaf medio 2014 is een traject ingezet in de vorm van een programma om te komen tot tijdige implementatie van de Vpb-plicht in de volle breedte van gemeentelijke processen. Het programma team heeft medio 2016 haar resultaten middels een collegevoorstel aan het college aangeboden. Het programmateam is vervolgens opgeheven en de taken zijn overgenomen door de lijnorganisatie.</p> <p>Vanuit de lijnorganisatie wordt nu gewerkt aan het verder implementeren van de Vpb in de bestaande organisatie. Hiertoe zijn opleidingen gegeven, worden systemen ingericht en zijn processen beschreven. Hiermee borgen we tevens dat nieuwe activiteiten worden getoetst op mogelijke Vpb effecten.</p> <p>Daarnaast hebben we samen met een externe fiscalist de consequenties voor de grondexploitatie en het parkeerbedrijf in beeld gebracht.</p> <p>Er hebben in 2016 gesprekken plaatsgevonden met de belastingdienst over de aanpak en gemaakte keuzes. We trachten hiermee een bepaalde mate van zekerheid te krijgen over het uiteindelijke effect van de invoering van de Vpb voor overheidsondernemingen.</p> <p>Het plan van aanpak is erop gericht om eind 2016 klaar te zijn om een aangifte Vpb te kunnen doen. Overigens dient wel opgemerkt te worden dat het gaat om nieuwe wetgeving voor de gemeente en dat landelijk nog overleg wordt gepleegd over de interpretatie van de wet. Hierdoor</p>

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

	bestaat het risico dat gemaakte keuzes wellicht moeten worden herzien en de gevolgen voor de gemeente moeten worden bijgesteld.
--	---

Naam risico	Niet halen bezuinigingen
Programma	Alle programma's
Omschrijving	Om het tekort in het meerjarenbeeld 2017-2020 op te lossen is bij de begrotingen tot en met 2017 een pakket aan bezuinigingsmaatregelen opgesteld van gemiddeld € 20 miljoen. We moeten er rekening mee houden dat we niet alle voorgenomen bezuinigingen volledig en/of in het gewenste tempo realiseren. We hebben bij de begroting 2017 het risico van elke bezuinigingsmaatregel afzonderlijk beoordeeld. Het risico komt daarmee op € 5 miljoen incidenteel. De kans in totaal is 100% omdat de kans van optreden per maatregel is bepaald. Dit is conform de werkwijze van de risicoboxmethode.
Risicobedrag 2017	€ 5 miljoen
Kans 2017	100%
Risicobedrag 2018	€ 5 miljoen
Kans 2018	100%
Risicobedrag 2019	€ 5 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 5 miljoen
Kans 2020	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Begroting 2014

Naam risico	Stijging pensioenpremie
Programma	College, raad en gebiedszaken
Omschrijving	Het bestuur van het pensioenfonds ABP waarschuwt voor het risico dat de pensioenpremie volgend jaar moet stijgen. De VNG adviseert gemeenten hier rekening mee te houden in de begroting voor 2017. Een stijging van het de kosten voor gemeenten kan worden voorkomen door de pensioenregeling aan te passen. Werkgevers moeten hierover met bonden in gesprek, zodat de premie niet of beperkt hoeft te stijgen. Als werkgevers en bonden niet tot overeenstemming komen dan leidt een premiestijging tot een stijging van de personeelskosten van mogelijk ruim 2% in 2017. Gelet op de onzekerheid of en in welke mate een stijging van de pensioenpremie zich gaat voordoen nemen we in de begroting 2017 een risico op. Het gaat om een structureel risico van € 2,6 miljoen en een kans van optreden van 50%.
Risicobedrag 2017	€ 2,6 miljoen
Kans 2017	50%
Risicobedrag 2018	
Kans 2018	
Risicobedrag 2019	
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	
Kans 2020	
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Begroting 2017

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Programma 13: Algemene inkomsten en post onvoorzien

In dit programma verantwoorden we de inkomsten zoals het gemeentefonds, de belastingen, de rente reserves, dividenden en post onvoorzien.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willende algemene inkomsten en onvoorziene uitgaven zo zorgvuldig mogelijk begroten.

Voor dit programma's zijn geen beleidsnota's.

Bijdrage(n) verbonden partijen

BNG NV	
Relevante beleidsinformatie	De missie van de bank is duurzaam bij te dragen aan het laag houden van de kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger. Het openbaar belang is een bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang.
Beleidsrisico	Het risico met betrekking tot de waardering van de aandelen is zeer klein. Mede onder invloed van de aanhoudende lage lange rentetarieven zal het renteresultaat in 2017 naar verwachting lager uitkomen dan in het recente verleden. Het resultaat zal in de nabije toekomst gevoelig blijven voor politieke, economische en monetaire ontwikkelingen.

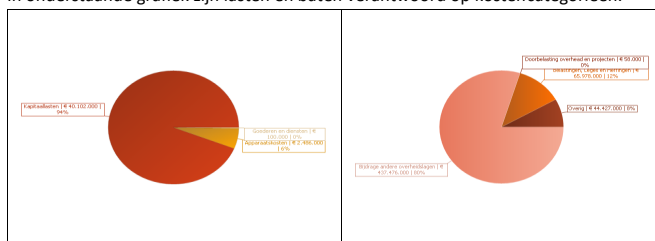
Oiko Credit	
Beleidsrisico	Het jaarlijkse dividend wordt omgezet in aandelen. In 2016 is hierdoor het aantal participaties op 58.23 uitgekomen. De participaties staan op de balans, maar zijn niet van een waarde voorzien.

Deelprogramma 13.1: Algemene inkomsten en post onvoorzien

We begroten onze onroerendzaakbelasting, de roerende zaakbelasting, de hondenbelasting, de logiesbelasting, het saldo van de financieringsfunctie, het gemeentefonds, de rente van reserves van voldoende omvang en de dividenden zo zorgvuldig mogelijk. In dit deelprogramma laten we het historisch overzicht zien van deze onderdelen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Bestaand beleid (baten) (Bedragen x € 1.000)	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Onroerendzaakbelasting	60.087	62.658	63.872	65.253	66.608	67.984
Roerende zaakbelasting	96	73	74	74	75	76
Hondenbelasting	853	852	863	858	872	878
Logiesbelasting	1.153	1.057	1.167	1.167	1.167	1.167
Saldo financieringsfunctie	5.803	1.242	1.617	121	708	211
Gemeentefonds	439.296	443.556	437.476	446.597	453.042	458.747
Post onvoorzien	-46	-100	-100	-100	-100	-100
Rente reserves	2.359	1.936	747	120	120	120
Dividenden	2.428	1.128	1.524	337	337	337
Totaal	512.029	512.402	507.240	514.427	522.829	529.420

Bestaand beleid (Lasten)	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Te betalen VPB	-	0	0	0	0	0
Totaal	-	0	0	0	0	0

Voor een uitgebreide toelichtingen verwijzen we naar de volgende paragrafen:

- Voor belastingen verwijzen wij naar [Paragraaf 8: Lokale heffingen](#);
- Voor de rente-effecten en dividenden verwijzen wij naar [Paragraaf 5: Financiering](#);
- Voor het gemeentefonds verwijzen wij naar de [Financiële positie 1: Financieel Meerjarenbeeld](#).

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Nr	Omschrijving	Alg. inkomsten en post onvoorzien		Primitieve begroting			
		Rekening	Actuele begroting	2017	2018	2019	2020
		2015	2016				
Lasten							
13.1	Algemene inkomsten en post onvoorzien	46.999	46.599	42.688	43.440	42.441	42.628
	Totaal	46.999	46.599	42.688	43.440	42.441	42.628
Baten							
13.1	Algemene inkomsten en post onvoorzien	-560.272	-560.525	-547.939	-556.609	-564.424	-571.213
	Totaal	-560.272	-560.525	-547.939	-556.609	-564.424	-571.213
	Geraamd resultaat voor bestemming	-513.273	-513.926	-505.251	-513.169	-521.983	-528.585
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	0	130	0	0	0	0
	Totaal onttrekkingen	0	0	0	0	0	0
	Geraamd resultaat na bestemming	-513.273	-513.796	-505.251	-513.169	-521.983	-528.585

Integrale financiële toelichtingen

Deelprogramma	Algemene inkomsten en post onvoorzien	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking		€ 4 miljoen	€ -12,6 miljoen	€ -8,5 miljoen
Financieringskosten (€ 229.000)				
De totale financieringskosten van de gemeente Groningen ramen wij voor 2017 € 229.000 voordeliger dan 2016. De lange financieringsbehoefte daalt ten opzichte van de begroting 2016 met 4,3 miljoen euro. Dit leidt tot lagere financieringslasten van per saldo € 499.000. Het begrote voordeel van de korte mismatch benutting geeft ten opzichte van de begroting 2016 een nadeel van € 116.000. Het nadeel ontstaat doordat de begrote marge tussen de lange en korte rente kleiner wordt. Het financieren van een deel van de lange vermogensbehoefte levert dan een lager rentevoordeel op. Een kleine afwijking van de rente op kort vermogen resulteert in een nadeel van € 154.000.				
Belastingen (€ 1,3 miljoen)				
De belastingopbrengsten ramen wij voor 2017 € 1,3 miljoen hoger dan in 2016. Dit kan onder meer verklaard worden doordat de grenscorrectie met Meerstad leidt tot een extra belastingopbrengst van € 250.000. Verder ramen we de opbrengst van de onroerendaakbelasting € 965.000 hoger door de tariefstijging van de onroerendaakbelasting en door meer woningen als gevolg van de verwachte nieuwbouw. Daarnaast ramen we de opbrengst van de logiesbelasting € 110.000 hoger.				
Opheffen reserve Regio Specifiek Pakket (RSP) (€ -1,2 miljoen)				
Het resterende deel van de bestemmingsreserve Regio Specifiek Pakket wordt in 2016 volledig ingezet. Doordat de reserve leeg is, vervalt ook de renteopbrengst van deze reserve (€ 1,2 miljoen).				
Algemene uitkering (€ -8,9 miljoen)				
Het actuele begrotingsaldo 2016 voor de uitkering uit het gemeentefonds bedraagt € 446,4 miljoen. Op basis van de septembercirculaire 2016 en op basis van onze eigen inschattingen bedraagt het primitieve begrotingssaldo 2017				

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

voor het gemeentefonds € 437,5 miljoen euro. Een negatief verschil van € 8,9 miljoen. De verklaring hiervoor luidt als volgt:

Landelijke en plaatselijke ontwikkelingen

De uitkeringsfactor daalt in 2017 met 18 punten ten opzichte van 2016, dit betekent voor Groningen een daling van de algemene uitkering van € 3,2 miljoen. De daling van de uitkeringsfactor wordt vooral verklaard door de uitname uit het algemene deel van het gemeentefonds voor de decentralisatie uitkering 'verhoogde asielinstroom' en de nieuw tranche van de opschalingskorting die in 2017 wordt doorgevoerd.

In 2017 wordt € 1,8 miljoen minder ontvangen ten opzichte van 2016 vanuit de overgangsregelingen die verband houden met de aanpassingen aan het verdeelstelsel (het groot onderhoud dat is gepleegd aan het gemeentefonds).

In de septembercirculaire 2016 zijn de uitkomsten van het verdiepend onderzoek naar het subcluster Volkshuisvesting, Ruimtelijke ordening en Stedelijke vernieuwing (VHROS) verwerkt. Besloten is nogmaals 33% van de oorspronkelijk door de onderzoekers voorgestelde verdeling per 2017 door te voeren. Hiermee komt het aandeel van de nieuwe verdeelformule samen met de wijzigingen per 2016 uit op 66%. Voor Groningen leidt het nogmaals doorvoeren van 33% van de oorspronkelijk voorgestelde aanpassing tot een structureel nadeel van 2,1 miljoen euro vanaf 2017.

Per 1 januari 2017 breidt de gemeente Groningen uit door de grenscorrectie Meerstad met de gemeente Slochteren. De grenscorrectie leidt tot een stijging van het landoppervlak, meer inwoners, meer jongeren, enzovoort. Dit leidt tot een structureel hogere uitkering uit het gemeentefonds per 2017 van circa 1,2 miljoen euro (waarvan 0,4 miljoen euro ontstaat door een hogere uitkering voor het Sociaal domein, zie hieronder).

Het resterende verschil wordt verklaard door verschillende kleinere maatregelen en een actualisatie van de uitkeringsbasis. Voor een aantal verdeelmaatstaven wordt een groter aantal eenheden in 2017 verwacht. Dit geldt vooral voor het klantenpotentieel, het aantal woonruimten en de omgevingsadressendichtheid. Per saldo leidt dit tot een voordeel van € 2,4 miljoen ten opzichte van de actuele raming 2016.

Bovenstaande landelijke en plaatselijke ontwikkelingen leiden per saldo tot een lagere uitkering van € 3,9 miljoen euro in 2017 ten opzichte van 2016.

Taakmutaties

Er wordt per saldo 53 duizend euro meer ontvangen door taakmutaties dan in 2016. Deze taakmutaties betreffen:

- 'Basisregistratie Grootchalige Topografie' (+ € 104.000);
- 'Basisregistratie personen' (- € 51.000);

3) Integratie- en decentralisatie-uitkeringen

Per saldo wordt in 2017 € 5,1 miljoen minder aan integratie- en decentralisatie-uitkeringen ontvangen dan in 2016. Dit wordt grotendeels verklaard door een neerwaartse aanpassing van de middelen bestemd voor de decentralisaties in het sociaal domein en het vervallen van de decentralisatie uitkering 'Huishoudelijke hulp toelage'. In onderstaand overzicht zijn alle mutaties bij de integratie- en decentralisatie uitkeringen opgenomen.

Mutaties integratie en decentralisatie uitkeringen (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Wmo	515
Maatschappelijke opvang	-142
Vrouwenopvang	-83
Eigen kracht	-30
E CAN Young	-15
Huishoudelijke hulp	-2.053
Implementatie participatiewet	-400
Jeugdwerkloosheid	-100
Voorschoolse voorziening peuters	266

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

<i>Integratie uitkering sociaal domein</i>	
Decentralisatie AWBZ naar Wmo, alle taken	-2.880
Decentralisatie AWBZ naar Wmo, centrumgemeente	3.576
Decentralisatie jeugd	-1.839
Decentralisatie participatiewet	-2.337
Sociaal domein grenscorrectie Meerstad	408
Totaal	-5.113

Financiële risico's

Naam risico	Gemeentefonds
Programma	Algemene inkomsten en post onvoorzien
Omschrijving	<p>De hoogte van de algemene uitkering wordt bepaald door de omvang en verdeling van het gemeentefonds. De omvang is gekoppeld aan de groei van de rijksbegroting. De huidige raming van de hoogte van de algemene uitkering is gebaseerd op de septembercirculaire 2016.</p> <p>Vanaf 2015 is landelijk circa € 10 miljard toegevoegd aan het gemeentefonds voor uitvoering van de decentralisaties in het sociaal domein. De omvang van het gemeentefonds stijgt hierdoor landelijk tot circa € 25 miljard in 2017. Het gemeentefonds is hierdoor de vierde grootste uitgavenpost op de rijksbegroting. Groningen ontvangt voor de uitvoering van de decentralisaties € 169,7 miljoen in 2017 (stand septembercirculaire 2016).</p> <p>De middelen komen in de periode 2015-2017 beschikbaar via een integratie-uitkering in het gemeentefonds. Vanaf 2018 worden de middelen verdeeld via de algemene uitkering.</p> <p>Op 8 juli 2016 heeft het rijk de nieuwe verdeling per 2017 van het onderdeel VHROSV in het gemeentefonds bekend gemaakt. De nieuwe verdeling houdt in dat de eerder voorgestelde herverdeling per 2017 opnieuw voor 33% wordt doorgevoerd (per 2016 is reeds 33% van de voorgestelde herverdeling doorgevoerd). Hiermee komt het aandeel van de nieuwe verdeelformule uit op 66%. Met deze aanvullende stap van 33% rond het rijk de herverdeling van het subcluster VHROSV (en daarmee het gehele groot onderhoud aan het gemeentefonds) af. Er blijven volgens het rijk te veel onzekerheden bestaan om over te gaan tot het volledig en onverkort invoeren van de voorgestelde nieuwe verdeelformule voor het subcluster VHROSV. De openstaande vraagpunten kunnen het best worden meegenomen in het kader van de fundamentele herziening van de gemeentelijke financiële verhoudingen die voor de komende tijd op stapel staat. Dit betreft een meerjarig herzieningstraject dat binnenkort aanvang zal nemen.</p> <p>Het BTW-compensatiefonds (BCF) is in stand gebleven. Aan de omvang van dit fonds is een plafond gekoppeld. Overschotten of tekorten op het fonds worden verrekend met het gemeentefonds. In de septembercirculaire 2016 is de verwachte benutting van het BCF geactualiseerd. Het Rijk verwacht een lagere onderschrijding op het fonds. De negatieve bijstelling wordt verrekend met de algemene uitkering. Aangezien we geen betrouwbaardere inschatting kunnen maken van een tekort of overschot op dit fonds nemen we de raming van het rijk op in de algemene middelen. Wanneer hier een actualisatie op plaats vindt, verrekenen we deze ook met de algemene middelen.</p>
Risicobedrag 2017	We hanteren het uitgangspunt dat specifieke kortingen (en uitzettingen) vanuit het rijk één op één met de sector worden verrekend. Voor het overige hanteren we een maximale omvang van het risico van 5% van de ingeschatte algemene uitkering. Het risico bedraagt maximaal € 21,9 miljoen (naar boven of naar beneden). We gaan er vanuit dat de kans op een voordeel even groot is als de kans op een nadeel, hierdoor reserveren we hiervoor geen specifieke weerstandscapaciteit.
Kans 2017	We gaan er vanuit dat de kans op een voordeel even groot is als de kans op een nadeel, hierdoor reserveren we hiervoor geen specifieke weerstandscapaciteit.
Risicobedrag 2018	
Kans 2018	
Risicobedrag 2019	
Kans 2019	

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Risicobedrag 2020	
Kans 2020	
Structureel/Incidentee I	
1e signaleringsmoment	1995
Actie	Forse afwijkingen worden zoveel mogelijk voorkomen en verkleind door het realistisch en stabiel ramen van de uitkeringen.

Naam risico	Renterisico
Programma	Algemene inkomsten en post onvoorzien
Omschrijving	De renteveronderstellingen voor de begroting zijn gebaseerd op de in het voorjaar bij het meerjarenbeeld verwachte ontwikkeling van de rente. De werkelijke renteontwikkeling kan hoger of lager uitvallen. Een beperkte afwijking zal zich zeker voordoen. Mutaties in de rente hebben gevolgen voor het resultaat. Het risico op een netto voordelig resultaat is even groot als het risico op een netto nadelig resultaat.
Risicobedrag 2017	0
Kans 2017	50%
Risicobedrag 2018	0
Kans 2018	50%
Risicobedrag 2019	0
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	0
Kans 2020	50%
Structureel/Incidentee I	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Doorlopend
Actie	We hebben een rente egaliseringsreserve waarmee schommelingen in het resultaat als gevolg van de renteontwikkeling opgevangen kunnen worden. De omvang van deze reserve is € 1,75 miljoen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Programma 14: Overhead en ondersteuning organisatie

In het programma Overhead, ondersteuning organisatie zijn de baten en lasten opgenomen van de bedrijfsvoering van de gemeente Groningen. Dit gaat om de concernstaf, het Groninger managementteam (GMT) en het shared service center (SSC). Daarnaast wordt in dit programma de overhead van de gemeente Groningen verantwoord. Het beleid voor de bedrijfsvoering en de (wettelijke) indicatoren worden beschreven in [Paragraaf 9: Bedrijfsvoering](#).

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

De doelstellingen en het beleid zijn opgenomen in [Paragraaf 9: Bedrijfsvoering](#).

Relevante ontwikkelingen

Voor de relevante ontwikkelingen verwijzen wij naar [Paragraaf 9: Bedrijfsvoering](#).

Bijdrage(n) verbonden partijen

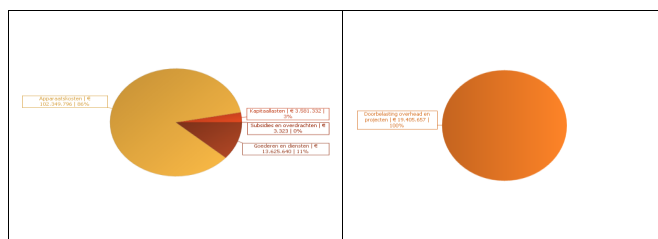
Stichting Sociaal Fonds Groningen	
Relevante beleidsinformatie	Het openbaar belang betreft de maatschappelijke belangenbehartiging van medewerkers van de gemeente Groningen, Politie Regio Noord, Veiligheidszorg, hun gezinnen en gepensioneerden.
Beleidsrisico	Geen.

Deelprogramma 14.1: Overhead en ondersteuning organisatie

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Onder overhead wordt verstaan "Het geheel van functies gericht op de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces"

Vanaf 2015 verantwoordt de overhead in dit deelprogramma met uitzondering van de personele overhead van directies. Deze overhead werd voorheen per programma toegerekend. Vanaf 2017 verantwoordt de overhead van directies op dit deelprogramma waardoor wij aansluiten bij de landelijke definitie en verplichting.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

14.1.1 Overhead

Vanaf 2017 verantwoorden wij in dit beleidsveld de totale overheadkosten van de gemeente Groningen. De beleidsmatige context is te vinden in [Paragraaf 9: Bedrijfsvoering](#).

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Algemene ondersteuning		Actuele begroting		Primitieve begroting			
Nr	Omschrijving	Rekening	2016	2017	2018	2019	2020
	Lasten						
14.1	Algemene ondersteuning	134.051	112.996	118.723	120.655	117.967	119.048
	Totaal	134.051	112.996	118.723	120.655	117.967	119.048
	Baten						
14.1	Algemene ondersteuning	-60.395	-26.635	-24.447	-23.351	-23.351	-23.351
	Totaal	-60.395	-26.635	-24.447	-23.351	-23.351	-23.351
	Geraamd resultaat voor bestemming	73.656	86.361	94.276	97.305	94.616	95.698
	Reserve mutaties						
	Totaal toevoegingen	1.001	436	0	0	0	0
	Totaal onttrekkingen	436	1.026	0	0	0	0
	Geraamd resultaat na bestemming	74.221	85.771	94.276	97.305	94.616	95.698

Overzicht continuerend extra beleid voorgaande jaren

Continuerend extra beleid voorgaande jaren		2017	2018	2019	2020
Deelprogram	Omschrijving				
ma					
14.1	Invoering VPB Overheden	450	450	450	
14.1	Basisadministraties	600			
14.1	Friciekosten	3.200	1.100		
14.1	Friciekosten bezuinigingen 2011-2014 nieuw	216			

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting continuerend extra beleid

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen		2017	2018	2019	2020
Deelprogram	Omschrijving				
ma					
14.1	Outsourcing ICT	-3.978	-5.969	-2.661	-1.348
14.1	Nieuwjaarsfeest	-50	-50	-50	-50

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Integrale financiële toelichtingen

14.1 Overhead	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -5,8 miljoen	€ -3,3 miljoen	€ -9,1 miljoen
Overhead (€ -18,5 miljoen)			
Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in de andere programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een stijging van de lasten van € 18 miljoen.			
Friciekosten (€ 3,7 miljoen)			
In 2017 worden de frictiekosten verantwoord onder de concernstelposten in deelprogramma 12.1 College van Burgemeester en Wethouders en Gemeenteraad. Dit leidt tot een voordeel van € 3,7 miljoen in dit deelprogramma.			
Personeel in balans (budgetneutraal)			
In 2016 onttrokken we € 400.000 aan de reserve Personeel in balans. Tevens stortten we hetzelfde bedrag in 2016 in de reserve. In 2017 doen we dit niet meer waardoor zowel de lasten als de baten met € 400.000 afnemen.			
Hogere bezuiniging huisvesting (€ 600.000)			
In 2016 bezuinigden we € 1,4 miljoen op de huisvesting. In 2017 stellen we voor deze bezuiniging naar € 2 miljoen te verhogen.			
Outsourcing ICT (budgetneutraal)			
In de begroting 2017 is rekening gehouden met een bezuinigingstaakstelling van €5 mln. door outsourcing van de ICT-dienstverlening. In de voorjaarsbrief hebben we uw gemeenteraad geïnformeerd over de business case en de aanvullende dekkingsopgave. De business case is inmiddels geactualiseerd op basis van een marktconsultatie. Conclusie blijft dat er vanaf 2017 een besparing kan worden gerealiseerd die oploopt tot € 5,2 miljoen in 2022. De structurele kosten bedragen circa € 700.000, waardoor de netto besparing uitkomt op € 4,5 miljoen. Ook de aanvullende dekkingsopgave over de totale looptijd van de business case verandert niet. In de begroting 2017 wordt voorgesteld voor de aanvullende dekkingsopgave extra beleidsmiddelen beschikbaar te stellen. Het effect is daarom budgetneutraal			
De aanvullende dekkingsopgave kan enerzijds worden verklaard door project- en frictiekosten voor de transitie. De project- en frictiekosten over de periode 2017 tot en met 2020 komen in totaal op € 8,7 miljoen. Voor 2017 gaat het om € 2,1 miljoen. De geschatte projectkosten zijn ten opzichte van de oorspronkelijke business case naar boven bijgesteld. Het financiële effect vangen we op binnen bestaande ICT-middelen. Anderzijds ontstaat een nadeel omdat we de taakstelling niet zo snel kunnen realiseren als waar we in de begroting 2016 mee hebben gerekend. In de geactualiseerde business case is de algehele planning 1 jaar opgeschoven.			
Projectkosten business case ICT (€ 1,4 miljoen)			
In 2016 namen we voor € 1,4 miljoen projectkosten ICT op. In 2017 nemen we deze kosten niet meer op.			
Bezuiniging personeel (€ 3,7 miljoen)			
Het invullen van de bezuiniging op personeel levert een voordeel op van € 3,6 miljoen.			

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Paragraaf 1: Integraal gebiedsgericht werken

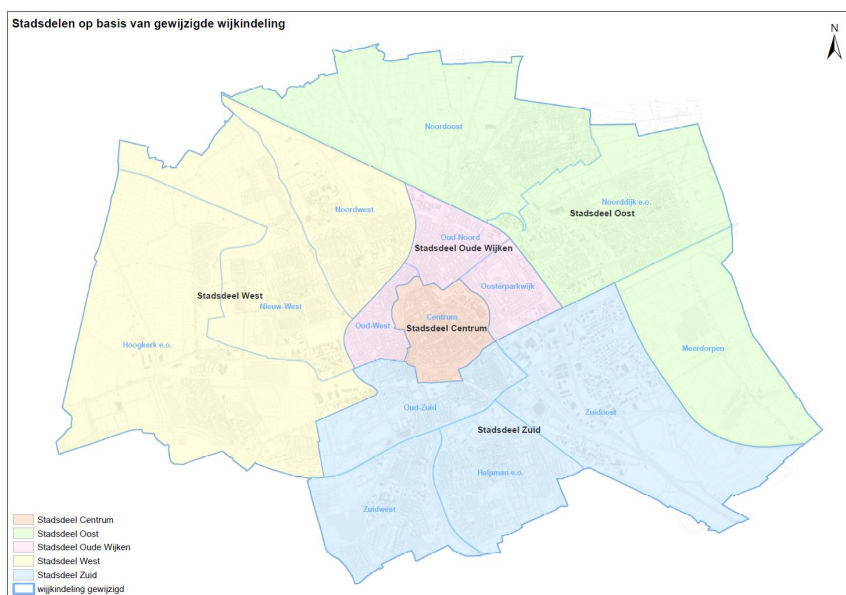
Het gebiedsgericht werken is één van de pijlers onder ons Coalitie Akkoord. We merken dat we steeds beter in staat zijn om op basis van gelijkwaardigheid samen te werken met Stadgers en partijen in Stad: wijk- en buurt specifiek, meer vanuit de burger, flexibel en waar mogelijk integraal. Daar hebben de wijkwethouders en de gebiedsteams (evenals de WIJ-teams) aan bijgedragen. In aansluiting hierop experimenteren we in overleg met uw raad met nieuwe vormen van zeggenschap vanuit de wijk. Activiteiten elders in deze begroting die passen bij deze aanpak hebben we gemarkeerd met ☘.

Met het gebiedsgerichte werken willen we passende gebiedsprogramma's uitwerken, in goed overleg met alle betrokkenen. We baseren daartoe ons beleid met name op de kracht en potentie van het gebied, op de zich aandienende initiatieven vanuit zowel de wijk als de markt. Daar waar initiatief ontbreekt, zullen we aanvullend beleid (moeten) formuleren.

Een "ongedeelde, inclusieve stad" blijft ons streven. We hechten daartoe een onverminderd groot belang aan een stad waar iedereen, die wil, kan meedoen. Dat houdt een samenleving in evenwicht en bevordert de samenhang en de tolerantie. Daarom zetten we ons in om de twee gezichten van de stad met elkaar te verbinden. We gaan daarbij uit van eigen kracht en ook van samenredzaamheid.

Deze paragraaf kent een algemeen en een gebied-specifiek deel. In het algemene deel gaan we in op het totaalbeeld van de stad en de prioriteiten die we aan specifieke stadsdelen en wijken willen toekennen. Ook beschrijven we een aantal stadsbrede budgetten, voor de specifieke thematische opgaven. Per stadsdeel benoemen we specifieke wijkopgaven en formuleren het daarop geënte gebiedsprogramma zoals we dat in overleg met de wijk en de daar aanwezige partijen hebben opgesteld. We onderscheiden vijf deelgebieden (stadsdelen): Centrum, Oude Wijken, Zuid, Oost en West.

De financiële grondslag voor deze paragraaf is terug te vinden in Programma 12 College en Raad.

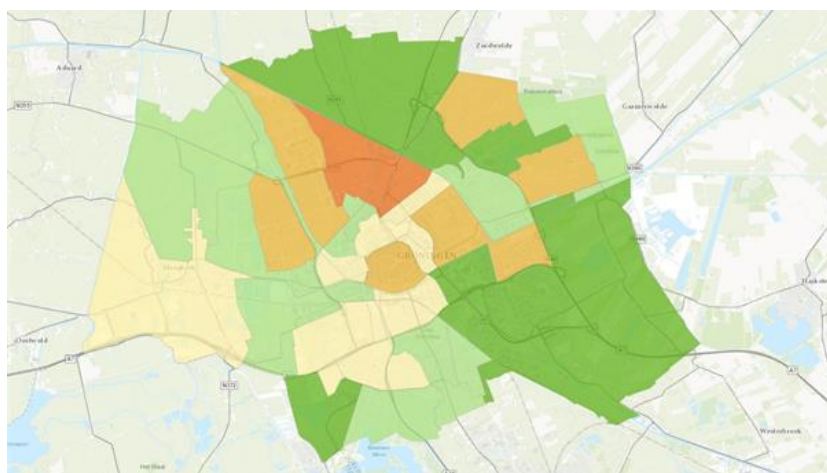
Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Algemeen

Hoe staan we ervoor?

De buurten en wijken in de stad staan er over de breedte genomen ruim voldoende tot goed op, zeker in vergelijking met andere grote steden. Ook landelijke monitoringsinstrumenten als de Nationale Leefbaarometer bevestigen dit beeld (<http://www.leefbaarometer.nl>). Met name op het gebied van de fysieke leefomgeving alsook op thema's als overlast en veiligheid zijn er in de afgelopen decennia flinke stappen gemaakt. De verschillen tussen de buurten en wijken in de stad zijn daarbij veelal kleiner geworden. Naast kwaliteit van de leefomgeving en van de woningvoorraad zien we meer menging en een hogere mate van diversiteit in onze wijken. De stevige inspanningen die zijn verricht op het gebied van herstructurering en wijkvernieuwing lijken hun vruchten te hebben afgeworpen.

Met name de gebieden met een grote corporatieve woningvoorraad. Met corporaties maken we daartoe afspraken over een gelijktijdige inzet op verbetering van de woningvoorraad en de woonomgeving. Gezamenlijk formuleren de WIJ-teams en de Gebiedsteams integrale maatregelen, gericht op de gemeenschap, samenredzaamheid, cohesie en collectieve preventie. Deze focus laat onverlet dat we onze programma's stadsbreed inrichten, primair gericht op de wijkopgaven en de aanwezig initiatieven

Bovenstaand kaartbeeld is gebaseerd op gegevens vanuit de Wijkkompassen en laat de ontwikkeling van de wijken zien ten opzichte van het stedelijke gemiddelde. Een aantal (met name corporatieve) wijken (oranje/rood) scoort op onderdelen daarbinnen minder. Deze onderdelen hebben we benoemd in de specifieke wijkopgaven. Daarbij dient ook opgemerkt te worden dat het hier om wijkgemiddelden gaat en dat er binnen wijken nog verschillen te constateren zijn.

Met de gebiedsprogramma's willen we dichtbij en samen met bewoners en andere partners werken aan deze opgaven en ontwikkeling van de wijken in de stad. Hierbij willen we zoveel mogelijk de initiatieven vanuit de stad de aanjagers laten zijn. In dit algemene deel beschrijven we enkele generieke bouwstenen voor het gebiedsgerichte werken: de stadsmonitor/ wijkkompassen, Staddoetmee en WIJS. Diverse stadsbrede activiteiten worden steeds meer onderdeel van het integraal gebiedsgerichte

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

werken en worden van daaruit gefinancierd: Straathoekwerk, ID-Banen, buurtconciërges en buurtbemiddeling.

Doorontwikkeling wijkcompassen naar Basismonitor

Om onze kennis over buurten en wijken in de stad te kunnen bewaken, werken we de wijkcompassen verder uit. Dit levert ook de benodigde (nieuwe) informatie voor de stedelijke programma's en de verbinding met het gebiedsgerichte werken. Deze informatie is sinds kort gebruiksvriendelijk ontsloten via de [basismonitor](#).

Staddoetmee

Met StadDoetMee bieden we een fundament voor nieuwe vormen van samenwerking met én tussen Stadlers. We investeren daarbij in innovatieve vormen van participatie en experimenteren met nieuwe methoden van lokale (directe) democratie. Dit doen we op het niveau van de buurt of wijk, maar ook op stedelijke schaal. Met ontwikkelingen als wijkbedrijven en 'Right to Challenge' dagen initiatiefnemers de overheid uit taken over te nemen. Randvoorwaarde is het goed informeren en creëren van draagvlak onder bewoners en partners over activiteiten en ontwikkelingen. Elk gebiedsteam experimenteert met nieuwe vormen van bewonersbetrokkenheid waarbij uw raad actief wordt betrokken. In de betreffende stadsdelen komen deze vijf experimenten verder aan bod, te weten: herinrichting A-kwartier, Coöperatieve Wijkraad, Buurtsamenwerking De Wijert – Helpman, Golvend Lewenborg en Wijkbedrijf Selwerd

Continuering Straathoekwerk

Het betreft jongerenwerkers die op straat werken. Zij leggen contacten met jongeren en verzorgen activiteiten. De straathoekwerkers leveren ook een belangrijke bijdrage in het project Oud en Nieuw, waar ze preventieve activiteiten uitvoeren. De aansturing en uitvoering van de taken zal sterker worden gericht op de specifieke wijkopgaven (met straatcoaches als referentie), in nauw overleg tussen gebiedsteams en de WIJ-teams.

Studenten en WIJS (Wijk Inzet door Jongeren en Studenten)

De huisvesting van studenten en jongeren in de stad concentreert zich vooral (naast het Centrum) in het stadsdeel Oude Wijken. Voor veel wijkbewoners geeft de toenemende studentenhuishuizing en nieuwe bouwinitiatieven aanleiding tot zorg: zij dringen aan op andere vormen van huisvesting en samenleven. Met WIJS (Wijk Inzet door Jongeren en Studenten) timmeren we stevig aan de weg om studenten van Hanzehogeschool en Rijksuniversiteit Groningen in te zetten voor maatschappelijke wijkondersteuning. We richten ons hiermee op het samenleven van studenten en jongeren en overige wijkbewoners. Straatgericht investeren in onderlinge contacten staat daarbij voorop.

Stad als podium

We vragen onze culturele partners om structureel activiteiten te programmeren in de openbare ruimte. Dit biedt een unieke mogelijkheid om (winkelend) publiek, Stadlers of wijkbewoners op een laagdrempelige manier in aanraking te brengen met het brede culturele aanbod dat in de stad aanwezig is. Dit stelt culturele organisaties in staat om nieuwe publieksgroepen aan te boren en hiervoor op een vernieuwende manier publiciteit te genereren

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren doorontwikkeling WIJS;
- Doorontwikkeling Basismonitor Wijkcompassen;
- Doorontwikkeling StadDoetMee;
- Bijdrage voor inzet ID-banen;

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Inzet Straathoekwerk;
- Tegengaan van verloedering en overlast in de wijken door middel van buurtconciërges;
- Vroegtijdige signalering en aanpakken van conflicten tussen buurtbewoners middels buurtbemiddeling;
- Uitwerking en uitvoering programma Positief Opgroeien, zodat kinderen in de stad gezond en veilig opgroeien en zich daarbij maximaal kunnen ontplooiën. We willen preventie en jongerenparticipatie versterken en (daarmee) zwaardere jeugdhulp voorkomen.

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Doorontwikkeling Basismonitor Wijkkompassen	250
StadDoetMee	200
Bijdrage ID-banen	200
Straathoekwerk	247
Buurtconciërges	60
Buurtbemiddeling	43
Contributie G32, Platform31	70
Totaalbudget Algemeen	1.070

Centrum

Het stadsdeel Centrum omvat de binnenstad en de omliggende woonbuurten Binnenstad-Oost, de Hortusbuurt en het Ebbingekwartier. Ook het Noorderplantsoen, het Stationsgebied en het UMCG-gebied behoren tot dit stadsdeel. Ten aanzien van de sociale voorzieningen van WIJ Groningen is het gebied aangesloten op de sociale infrastructuur van WIJ Schilderswijk.

Hoe staan we ervoor?

De binnenstad is dé huiskamer van de stad en daarmee tevens een belangrijke dynamo voor de economische ontwikkeling ervan. Na een mindere periode van leegstand en teruglopende bezoekersaantallen staat de binnenstad er weer goed op. Met betrekking tot het woon- en leefklimaat zijn huisvesting, overlast en veiligheid terugkerende thema's in de binnenstad en in mindere mate in de andere centrumwijken. Met name op het gebied van veiligheidsverbetering is de afgelopen jaren flinke vooruitgang geboekt.

- [Wijkkompassen Binnenstad:](#)

Ondanks de verschillende culturele en economische functies die het centrum rijk is, is het stadsdeel ook het woongebied voor zo'n 20.000 Stadgers en studenten. Een groot aandeel daarvan bestaat uit eenpersoonshuishoudens of meerpersoonshuishoudens in de vorm van kamerbewoning. Op sociaal gebied vraagt een aantal aspecten aandacht; zo blijkt bijvoorbeeld onder jongeren en net-afgestudeerde studenten werkloosheidsproblematiek een rol te spelen, na afronding of beëindiging van de studie is er sprake van een groep die tussen 'het wal en het schip' dreigt te vallen. Ook huiselijk geweld komt meervoudig terug als een thema dat aandacht behoeft.

Bestemming Binnenstad: verbeteren verblijf- en woonklimaat Binnenstad

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

In 2016 is Bestemming Binnenstad vastgesteld. Eén van de speerpunten uit deze visie is het verbeteren van het verblijfsklimaat voor de voetganger en fietser. Zo gaat de bus straks niet meer over de Grote Markt en door de A-straat, Brugstraat en Munnekeholm. Dit gaan we gefaseerd uitvoeren. Om dit in goede afstemming te laten plaatsvinden is er een leidraad voor de (her)inrichting van de openbare ruimte vastgesteld. Een integraal afwegingskader dat tegelijk is opgesteld met de herinrichtingsplannen voor de westelijke binnenstad: A-straat en Brugstraat, de Munnekeholm en het 'Minerva-plein' op de kop van het Zuiderdiep. Ook wordt er verder gewerkt aan een keuzemodel voor alternatief vervoer vanaf 2019 vanwege de weggevallen haltes Munnekeholm en Grote Markt. Bij alle belangrijke projecten blijven we binnenstadcafé 's organiseren om zowel van tevoren als ook tijdens uitwerkingen zoveel mogelijk input op te halen.

Economische agenda: samenwerking en invulling G-kwadraat en evenementen

Steeds meer ondernemers zien de waarde ervan in om zich per straat te organiseren. Dit stimuleren we, zodat straten sfeervol & herkenbaar zijn én de samenwerking met de gemeente soepel verloopt. Bovendien stimuleren we samenwerking tussen horecaondernemers en winkeliers onderling om zo uiteindelijk de gastvrijheid van de stad als geheel te vergroten. Net als andere jaren faciliteren we waar mogelijk tijdelijke invullingen en nieuwe concepten.

Het evenementenprogramma 2017 is erop gericht het imago van Groningen uit te bouwen. Evenementen die bijdragen aan de positionering van Groningen als jonge, eigenzinnige cultuurstad zijn: Eurosonic Air, De Nacht van Kunst & Wetenschap en WinterWelVaart.

Toekomstvisie A-kwartier: uitvoeringsprogramma

In 2016 is de toekomstvisie voor het A-kwartier vastgesteld en is gestart met het transformeren van het gebied samen met belanghebbenden. De visie vormt een 'routekaart' voor maatregelen in de openbare ruimte. De verbouwing van de voormalige prostitutiepanden wordt gestimuleerd met een subsidieregeling. In juni 2016 is het bestemmingsplan Vishoek, Hoekstraat en Muurstraat vastgesteld. Aansluitend op de vaststelling van de toekomstvisie is het uitvoeringsprogramma opgesteld.

In het uitvoeringsprogramma is in overleg met bewoners, eigenaren en ondernemers ingezet op groene leefstraten. Voor het wonen willen we meer doelgroepen faciliteren waarbij kleinschalige bedrijvigheid ook een onderdeel kan zijn. Eind 2017 wordt de stand van zaken van de ontwikkeling van het A-kwartier opgemaakt en worden de maatregelen uitgewerkt die in 2018 en 2019 samen met initiatiefnemers en eigenaren worden gerealiseerd.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren van het uitvoeringsprogramma van de binnenstadvisie 'Bestemming Binnenstad'. Toelichting daarvan op www.ruimtevoorjou.groningen.nl;
- Uitvoeren stadsdeelbeheerprogramma Centrum.
- Terugdringen van overlast, het vergroten van veiligheid en het handhaven van de openbare orde; waarbij veilig uitgaan een speerpunt blijft;
- Versterken van de sociaaleconomische situatie van doelgroepen en het vergroten van de kwaliteit van de (sociale) leefomgeving, waaronder het terugdringen en - waar mogelijk - voorkomen van studentenoverlast;
- Sociale samenhang vergroten middels initiatieven van bewoners, ondersteunt door WIJ Schilderswijk/Centrum;
- Uitvoeringsprogramma A-kwartier.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Toekomstvisie A-kwartier	400
Wijkwethoudersbudget	200
Totaalbudget Centrum	600

Oude wijken

Het stadsdeel Oude Wijken omvat de noordelijke, westelijke en oostelijke buurten en wijken rondom het centrum. De sociale infrastructuur van WIJ Groningen is georganiseerd vanuit drie werkgebieden; WIJ Schilderswijk, WIJ Korrewegwijk en WIJ Oosterparkwijk.

Hoe staan we ervoor?

In de Oude Wijken is de afgelopen decennia stevig ingezet op het verbeteren van de woon- en leefomgeving van bewoners. Met name in De Hoogte, Indische Buurt en Oosterparkwijk is door middel van integraal gecoördineerde wijkaanpakken stevig geïnvesteerd in het opwaarderen van de woningvoorraad en openbare ruimte. Daarnaast is veel aandacht uitgegaan naar het verminderen van overlast en onveiligheid alsook het verbeteren van de situatie van kwetsbare huishoudens.

De Hoogte laat gunstige ontwikkelingen zien waar het gaat om het woon- en leefklimaat ervan. Ook de Indische Buurt en de Oosterparkwijk laten op meerdere terreinen een positief ontwikkelingsbeeld zien, waarbij echter dient te worden opgemerkt dat op het gebied van overlast en onveiligheid bij de Oosterparkwijk een negatieve ontwikkeling zichtbaar wordt. Desondanks blijkt uit onder meer de wijkcompassen, beleving van bewoners en signalementen van professionals dat er op bepaalde terreinen nog serieuze opgaven in de Oude Wijken liggen. Met name op het gebied van de sociale weerbaarheid van en omgang tussen bewoners, en overlast en veiligheid liggen er verbeterpunten.

- [wijkcompassen De Hoogte](#);
- [wijkcompassen Indische Buurt](#);
- [wijkcompassen Oosterparkwijk](#);

Veiligheid en overlast vormen in Oude Wijken een vast agendapunt. Dit heeft geleid tot een samenwerkingstraditie tussen de buurtagenten en zorg- en welzijnsprofessionals in de wijken. Ook de nieuwe samenwerking tussen de buurtagenten en de WIJ-teams heeft zijn vruchten afgeworpen in de aanpak van “problematische” adressen in met name de corporatieve wijken. Overlast vanuit woningen wordt vooral veroorzaakt door drugshandel vanuit woningen en “onaangepast en onberekenbaar” gedrag van bewoners. Deze pandgerichte benadering hebben we de afgelopen jaren onder de noemer “stratenaanpak” georganiseerd. We willen hiermee doorgaan.

Oosterparkwijk

De bouw van een nieuwe basisschool op de locatie Treslinghuis betekent dat we op zoek moeten naar een optimale herverdeling van de huidige buurtaccommodaties, waarbij de nieuwe huisvesting van WIJ Oosterparkwijk een belangrijk onderdeel vormt. Een belangrijke opgave voor het WIJ-team vormt de aanpak van de armoede- en opvoedings-problematiek in de wijk. De Bloemenbuurt en de Vogelbuurt zijn hiervoor nadrukkelijk in beeld.

De veiligheidsbeleving in de wijk heeft zich ongunstig ontwikkeld. De verklaring ligt in concentraties van (ex-)verslaafden die zich ophouden bij de twee winkelcentra (Linnaeusplein en Wielewaalplein). Samen met de politie, het WIJ-team en de verzorger van dagbesteding voor deze doelgroep (Werkpro, 12e Huis) werken we aan vermindering van deze overlastsituaties.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Oosterhamrikzone

Met de ontwikkeling van de Oosterhamrikzone werken we aan een verbetering van de bereikbaarheid van het UMCG. Maar ook aan de bereikbaarheid van de Korrewegwijk en de Oosterparkwijk. De zone vormt een verbindende schakel tussen beide wijken en biedt daarmee een kans om ook de kwaliteit van de openbare ruimte te verbeteren. Voor de wijkbewoners is daarbij een zorgvuldige oplossing voor het parkeren in de zone van grote betekenis. Wijkbewoners van de Professorenbuurt hebben zelf het initiatief genomen om, in verlengde van de invoering van betaald parkeren en het aanpakken van de riolering, oplossingen te bedenken die van meerwaarde kunnen zijn voor de leefbaarheid.

Indische buurt/de Hoogte

Wij Korrewegwijk/de Hoogte heeft haar nieuwe onderkomen gekregen in het nieuwe Floreshuis. De tijdelijke huisvesting in het Aletta Jacobshuis in de Hoogte is vrijgekomen. We willen dit gebouw als wijkvoorziening behouden. Als laagdrempelige plek voor wijkbewoners voor ontmoeting, recreatie en dagbesteding. De aanpak van armoedeproblematiek en het verbeteren van het opvoedingsklimaat voor kinderen is een belangrijke opgave in deze wijken.

Kostverloren

De riolering in de gehele wijk Kostverloren wordt vervangen. Daar waar mogelijk gaan we ideeën voor de herinrichting van delen van straten een plek geven in deze onderhoudsoperatie.

Coöperatieve Wijkraad

We gaan experimenteren met een Coöperatieve Wijkraad in Oude Wijken. Het idee is dat zowel raadsleden als wijkbewoners in de Coöperatieve Wijkraad plaatsnemen. Bewoners nemen deel op basis van loting. Vervolgens beslist de Coöperatieve Wijkraad over (onderdelen van) de wijkagenda en de inzet van budgetten voor de wijk. Tegelijkertijd zal er stevig worden geïnvesteerd in nieuwe manieren van dialoog voeren in de wijk.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Realisatieerschikking buurtaccommodaties Oosterparkwijk
- Gebiedsgerichte aanpak armoedebeleid, opvoeden en veiligheid in de Oosterparkwijk, Indische buurt/de Hoogte en Kostverloren
- Ontwikkeling Aletta Jacobshuis als laagdrempelige buurtvoorziening in de Hoogte
- Experimenteren met de Coöperatieve Wijkraad
- Aanpak riolering en openbare ruimte Professorenbuurt
- Ontwikkeling en ondersteuning/faciliteren van buurtinitiatieven.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Armoede-problematiek en opvoedingsklimaat Kinderen en jeugd Oude Wijken	50
Doorontwikkeling Aletta Jacobshuis	25
Wijken voor Jeugd	175
Herinrichting Professorenbuurt	100
Coöperatieve wijkraad	200
WIJS	50
Wijkwethoudersbudget	200
Totaalbudget Oude Wijken	800

Zuid

Stadsdeel Zuid omvat de oude stadswijken ten zuiden van het Centrum en de buurten en wijken die (goeddeels) ten zuiden van de zuidelijke ringweg liggen. Het stadsdeel telt drie werkgebieden van waaruit de sociale infrastructuur van WIJ Groningen is georganiseerd; WIJ Rivierenbuurt, WIJ De Wijert/Helpman en WIJ Corpus den Hoorn.

Hoe staan we ervoor?

Het stadsdeel staat er over de breedte genomen goed voor. De woon- en leefkwaliteit in de buurten en wijken scoren doorgaans (ruim) boven het stedelijke gemiddelde. Ook de algehele bewonerswaardering ten aanzien van de diverse leefbaarheidsthema's is bovengemiddeld positief te noemen. In de afgelopen jaren hebben Grunobuurt, De Wijert en Corpus den Hoorn extra aandacht gekregen middels fysieke herstructurering gecombineerd met interventies op sociaaleconomisch vlak.

- [wijkcompassen Grunobuurt:](#)
- [wijkcompassen Corpus den Hoorn:](#)
- [wijkcompassen de Wijert](#)

Corpus den Hoorn heeft een metamorfose ondergaan van aandachtswijk naar een gemiddelde wijk. Deze stijgende lijn is terug te lezen in onze wijkcompassen. Toch zijn hier plekken die aandacht behoeven. Het gebied rond de Semmelweisstraat en de Boerhavelaan zijn hier voorbeelden van. We waken ervoor dat de grote inspanningen die zijn gedaan teniet worden gedaan door een langzaam terug glijden van woon- en leefkwaliteit. Ook mist de sociale aansluiting met het zuidelijk deel van de 'Hoornse wijken'.

In De Wijert heeft De Huismeesters vergevorderde plannen om het huizenbezit te updaten. Te kleine ouderenwoningen en onaantrekkelijke portiekflats worden afgebroken of samengevoegd tot een aantrekkelijker woonaanbod. Patrimonium start in haar kwadrant een grootscheepse renovatie waarin woningen een energiesprong zullen maken. Fysiek zijn er gebieden in De Wijert die nog wel de nodige aandacht behoeven. Voorbeelden zijn de openbare ruimtes bij de winkelstrips en de gebieden waar Huismeesters en Patrimonium hun woningbezit verbeteren. Maar ook de verdere invulling van het groen en grijs in de rest van de wijk vormt een aandachtspunt. Ook in sociaaleconomisch opzicht ligt er een opgave in de Wijert.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Oosterpoort

Op sociaal niveau leiden buurtlunches en initiatievencafé 's tot intensievere samenwerking tussen bewoners en overige partijen. De aanstaande aanleg van de "deksels" op de A7 geeft voor de Oosterpoort mogelijkheden om de aansluiting met het Europapark te maken.

Rivieren- en Herewegbuurt

Uit co-creatie voortgekomen bewonersgroepen zijn actief met Duurzaamheid, inrichting van het Dinkelpark, buurtinitiatieven, initiatievencafé's, buurtlunches, moestuinen en ontmoeting. De Stroming en WIJ Rivierenbuurt willen we samen laten doorgroeien in het Talmahuis als basis voor een ontmoeting-/dagbesteding- en ontwikkelingscentrum; een laagdrempelige, collectieve, algemene voorziening voor de hele wijk. Patrimonium investeert mee door de inzet van leefbaarheidsmiddelen.

Buurtsamenwerking De Wijert-Helpman

Het in 2015 getekende convenant Buurtsamenwerking De Wijert Helpman laten wij verder groeien naar een volwaardig wijkbedrijf in coöperatieve vorm. Het is een plek waar zowel dagbesteding, werkplekken en participatiebanen gevonden kunnen worden. Vanuit de Buurtsamenwerking zal een begin worden gemaakt om te komen tot een burgerbegroting. Kaders en proces zullen hierbij gezamenlijk met bewoners en partijen in de wijk worden afgesproken. Partners zijn: Terracollege, Bureau Femin, Hanzehogeschool, Utilis, van Mesdagkliniek, diverse bewonersinitiatiefnemers, Bewonersplatform de Wijert, Woningcorporaties.

Buurtaccommodatie De Wijert

In De Wijert gaan we een pand ontwikkelen als huis voor en door de buurt onder de regie van het WIJ-team en vrijwilligers uit de buurt. De huidige locatie in het MFC Wijert is hiervoor niet toereikend. We creëren op deze wijze een vrije ruimte die flexibel en inzetbaar is voor alle vragen in de wijk.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Sociale programmering voor de Hoornse wijken;
- Faciliteren van bewonersbedrijf de Stroming in de Rivierenbuurt;
- Herinrichten Barestraat samen met bewoners;
- Freecafé de Wandeling in Stadspark realiseren samen met de initiatiefnemers;
- Het ontwikkelen van een burgerbegroting voortvloeiend uit het bewonersinitiatief rondom De Wijert-Helpman, zoals bekrachtigd met het convenant De Wijert-Helpman;
- Het realiseren van een nieuwe buurtaccommodatie gericht op preventie van sociale problematiek voor De Wijert;
- Wijkwethoudersbudget gedeeltelijk inzetten op een burgerbegroting, naast het oppakken van initiatieven, kansen, knelpunten en bedreigingen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Bewonersbedrijf de Strooming/ WIJ	25
Herinrichting Barestraat	50
Freecafe de Wandeling	25
Huis voor de buurt De Wijert	50
Buurtsamenwerking De Wijert	400
Jeugd, Sport, initiatieven en innovatie in Corpus	50
Wijkwethoudersbudget	200
Totaalbudget Zuid	800

Oost

Het stadsdeel Oost bestaat uit buurten en wijken die ten oosten van het Van Starckenborghkanaal en - meer zuidelijk - de N7 zijn gesitueerd. Een groot deel van de inwoners uit dit gebied is woonachtig in één van de grote naoorlogse uitbreidingswijken Beijum en Lewenborg. In het stadsdeel kent de sociale infrastructuur van WIJ Groningen twee werkgebieden, waarbij de gebieden vanuit deze beide wijken worden bediend. Tegen de zuidoostkant van het stadsdeel wordt het nieuwe dorp Meerstad ontwikkeld.

Hoe staan we ervoor?

In Beijum en Lewenborg is de afgelopen jaren stevige inzet gepleegd waar het gaat om (sociale) wijkontwikkeling en fysieke herstructurering. Met name in Lewenborg zijn flinke investeringen gedaan ten aanzien van de woningvoorraad, de woonomgeving en het voorzieningsniveau, met een geheel nieuw hart van de wijk als resultaat.

- [wijkkompassen Beijum](#)
- [wijkkompassen Lewenborg](#)

De woon- en leefkwaliteit in Beijum en Lewenborg is over de breedte genomen matig tot voldoende te noemen, zo laten ook de wijkkompassen zien. Desondanks zijn er in beide wijken nog de nodige aandachtspunten te benoemen, met name ten aanzien van huishoudens met een sociaaleconomische achterstand en problematiek rondom overlast en veiligheid. In Lewenborg hebben de verrichte inspanningen op het gebied van fysieke wijkvernieuwing een gunstig effect gehad op de kwaliteit van de woonomgeving en het voorzieningsniveau. In Beijum zien we op deze terreinen minder gunstige ontwikkelingen, met name in het zuidoostelijke deel van de wijk. Daarentegen zijn wel voorzichtige verbeteringen waar te nemen waar het gaat om overlast door jongeren.

In Lewenborg is bijna als vanzelf een nieuwe beweging (Golvend Lewenborg) ontstaan van betrokken en actieve bewoners. Het gebiedsteam gaat dit proces actief ondersteunen. Wat hebben de bewoners nodig en van wie? En hoe gaat de gemeente om met deze nieuwe vorm van bewonersbetrokkenheid?

De Sociale Long in Beijum is een nieuwe beweging van bewoners op de thema's: Levendig Ondernemend Natuurlijk en Gezond. Bewoners willen samen met gemeente en corporaties initiatieven gestalte geven. Er zijn Beijum-sessies gestart waarin bewoners "pitchen" voor hun onderwerp en daar medestanders bij zoeken. Deze sessies worden door bewoners georganiseerd en uitgewerkt. Zo proberen we overal in de wijken van Oost initiatief uit te lokken, te steunen en te faciliteren.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Transitie maatschappelijk vastgoed Beijum

Voor de verdere vormgeving van WIJ Beijum en de buurthuizen wordt een centrale plek gemaakt. Aansluitend is het WIJ-team geïntegreerd met andere instellingen, lokale netwerken en voorzieningen (waaronder het wijkteam NLA Beijum, De Zijlen, Lentis en wijkbedrijf). We zullen dit in de toekomst gaan concentreren op Beijum-Oost, dat daarmee meer een voorzieningenplein gaat worden. Innersdijk wordt in kleinere vorm teruggebouwd en er komt een Deringebouw dat door Patrimonium wordt verhuurd aan onder andere WIJ Beijum. Bij de realisatie zullen we omgevings- en verkeersmaatregelen moeten treffen.

Armoedebeleid

In Beijum en Lewenborg is een hoog percentage van de bewoners aangewezen op bijstands- of minimumuitkering en een deel daarvan verkeert in armoede. Op basis van de voorzieningen in het armoedebeleid willen we met de opgedane ervaring in Lewenborg ook in Beijum een gerichte aanpak ontwikkelen. Samen met Werkpro willen we een wijkbedrijf opzetten en een energieproject starten. Als onderkomen wordt geopteerd voor een locatie in de Doefmat of in de nabijheid van plein Oost.

Heerdenaanpak na Atensheerd en Godekenheerd

Het WIJ-team en corporaties De Huismeesters en Nijestee geven de aanpak van niet goed functionerende heerden een hoge prioriteit. Daarom kiezen we in 2017-2018 voor een vervolg van de Heerdenaanpak in de Hylkema, Boelema- en Onnemaheerd. Kenmerkend is een koppeling van veiligheids- en sociale inzet aan het uitvoeren van ingrepen in de fysieke woonomgeving vanuit ontwikkelend beheer. Stakeholders als bewoners(groepen), corporaties, winkeliers, WIJ-team en gemeente maken samen plannen en pakken elk een deel van de uitvoering op.

Winkelplein Beijum-West

Het functioneren van Winkelplein Beijum-West in verkeers- en verblijfsopzicht is met name voor fietsers en wandelaars problematisch. Bij een schouw is door bewoners en bezoekers aangegeven dat hier ingrepen nodig zijn. Er wordt een onderzoek gestart naar een nieuwe inrichting in relatie met de omliggende parkeerplekken.

Groenparticipatie en Vernieuwend beheer

In de afgelopen jaren hebben in de beide wijken diverse initiatiefgroepen zich bereidwillig opgesteld om op vrijwillige basis bij te dragen aan het groenonderhoud. Dit blijven we stimuleren en ondersteunen, met daarbij een nadruk op het in zelfbeheer uitvoeren van een deel van het wijkonderhoud op de overgang van particulier naar openbaar gebied.

Actieplan jeugd: Intensivering jongerenwerk Beijum en Lewenborg

Er wonen veel jongeren in Beijum en Lewenborg. Ook is er in Lewenborg een groot scholencomplex aanwezig (Kluiverboom). In beide wijken is er jongerenproblematiek. Thema's waaraan met wijkbewoners en -professionals wordt gewerkt zijn De vreedzame wijk, welzijn en perspectief, opvoedingsondersteuning en preventie (soft)drugsgebruik van jongeren. We proberen initiatieven te stimuleren in preventieve zin en participatie van jongeren hierbij te bevorderen. De zogeheten Huiskamers Beijum en Lewenborg zijn hierin belangrijk. De inzet van jongeren straatcoaches continueren we.

Oude Bieb Lewenborg

In het kader van het Armoedebeleid is voor de komende 3 jaar in de Oude Bieb in Lewenborg een centrale locatie met steun van Lefier ingericht, die ruimte en mogelijkheden biedt aan lokale (bewoners-) initiatieven die van betekenis zijn voor armoedebestrijding voor de wijk. Spil in dit initiatief is Stichting De Oude Bieb, een laagdrempelige toegang, waarmee al snel de aansluiting is gevonden met

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

verschillende andere wijkinitiatieven. Van daaruit wordt met een winkel, werkleertrajecten en initiatieven die bijdragen aan Golvend Lewenborg mensen in sociale en financiële armoedesituatie een perspectief geboden.

Veiligheid in de wijk

Veiligheid en overlastbestrijding is van groot belang voor een goed woonklimaat. Om te voorkomen dat overlastgroepen zich ontwikkelen tot criminele bendes is het van belang dat we de nodige maatregelen uitvoeren. Preventie van afglijden van jongeren, tegen ondermijning door (drugs)criminaliteit en met positieve prikkels en voorzieningen voor specifieke groepen die aandacht nodig hebben om aangehaakt te blijven bij de maatschappij. De lokale driehoek in de wijk (burgemeester, OM, politie) wil in gesprek met belangstellende wijkbewoners in Beijum zorgen en problemen bespreken en zien hoe we daar oplossingen voor treffen.

Wijkontwikkeling Oosterhoogebrug

De wijkontwikkeling in Oosterhoogebrug ondergaat een grote koerswijziging. Er wordt aan een nieuw woonplan gewerkt, de schoolverplaatsing gaat niet door en er komt een gebiedsherinrichting rond de bestaande supermarkt. Bezien wordt of het wijkcentrum de Schakel een andere plek kan krijgen. Bij de realisatie hiervan is het de vraag of de verkeersontsluiting nog een rol gaat spelen zoals eerder voorzien.

Grenscorrectie Meerstad

Per 1 januari 2017 is de grenscorrectie Meerstad een feit. Dat betekent dat de Gemeente Groningen vanaf dat moment verantwoordelijk is voor alle gemeentelijke zaken in Meerstad. Deze uitbreiding valt onder Stadsdeel Oost.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Realiseren van een derdengebouw in Beijum-Oost; gevolgd door start bouw Innersdijk
- Heerdenaanpak continueren met Hylkema, Boelema- en Onnemaheerd
- Uitvoeringsprogramma Jeugd in Oost
- Armoedebestrijding Beijum en Lewenborg
- Wijkvernieuwing Oosterhoogebrug
- Onderzoek en mogelijke maatregelen Winkelcentrum Beijum-West
- Ontwikkeling en ondersteuning/faciliteren van buurtinitiatieven, waaronder Golvend Lewenborg en Sociale Long Beijum

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Jeugd in Oost	75
Armoede Beijum en Lewenborg	100
Groenbeheer (herprioritering)	150
Heerdenaanpak	250
Golvend Lewenborg	50
Sociale Long	50
Sportpark Karding	25
Wijkwethoudersbudget	200
Totaalbudget Oost	900

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

West

Het Stadsdeel West bestaat uit het dorp Hoogkerk, de oudere stadswijk Tuinwijk, de 3 naoorlogse uitbreidingswijken Selwerd, Paddepoel en Vinkhuizen, en de 4 VINEX-uitbreidingswijken Buitenhof, Gravenburg, de Held en Reitdiep aan de westrand van de stad. De sociale infrastructuur van WIJ-Groningen is georganiseerd vanuit drie werkgebieden; WIJ Selwerd, WIJ Vinkhuizen en WIJ Hoogkerk.

Hoe staan we ervoor?

De stevige investeringen omtrent de fysieke wijkvernieuwing van Vinkhuizen hebben duidelijke verbeteringen opgeleverd. Zo heeft het voorzieningenniveau een impuls gekregen, is de kwaliteit van de openbare ruimte toegenomen en is de ervaren overlast beduidend afgenomen. In Paddepoel-Zuid is de afgelopen jaren stevig geïnvesteerd en zijn in het kader van het NLA talrijke initiatieven ontplooid, hetgeen heeft geresulteerd in een beter woon- en leefklimaat. Daartegenover staat dat bepaalde delen van de wijk nog steeds kwetsbaarheden vertonen en er hier soms sprake is van samengestelde problematiek.

We moeten ook constateren dat de wijken relatief slecht blijft scoren in vergelijking met andere delen van de stad en dat we er dus nog niet zijn. Met name op sociaaleconomisch vlak zoals armoede-, opvoeding- en gezondheidsproblematiek en ten aanzien van veiligheid blijft in delen van de wijk de nodige problematiek zichtbaar. Bovendien wonen in Vinkhuizen, Paddepoel en Selwerd relatief veel ouderen, hetgeen zijn eigen specifieke opgaven met zich meebrengt.

- [wijkkompassen Vinkhuizen:](#)
- [wijkkompassen Paddepoel:](#)
- [wijkkompassen Selwerd:](#)

In 2017 staat een aantal stedelijke ontwikkelingen in het gebied West op stapel: de huisvesting van de WIJ-teams; de verdere ontwikkeling van het Suikerunieterrein; de realisering van een crematorium in Westpark; uitvoering (projecten rondom) zuidelijke Ringweg; voorbereiding van de Westelijke Ringweg in relatie met de ontsluiting van de aanliggende wijken; verbeteren slimme fietsroutes; bouwactiviteiten in- en rondom het Winkelcentrum Paddepoel en de opstart van de uitgestelde fysieke wijkvernieuwing Selwerd zijn voorbeelden van projecten met stedelijke betekenis én impact voor de wijken, buurten en haar bewoners in de nabijheid van deze projecten. Dergelijke projecten vragen in toenemende mate afstemming tussen stedelijke ambities en lokaal maatwerk.

Diverse bewonersinitiatieven ondersteunen

In Hoogkerk en de omliggende VINEX-wijken faciliteren we de bewonersinitiatieven die (zijn) ontstaan uit de nieuwe samenwerkingsvorm. Voorbeelden van ontwikkelingen zijn de aanleg van de historische haven Hoogkerk, de realisatie (voor en door bewoners) van wijklokaal Reitdiep en het ontwikkelen van een gezamenlijke sportvisie voor het gebied.

Hoogkerk: Groot onderhoud Suikerbuurt

In 2016 is uitvoering gegeven aan een grootonderhoudsbeurt van zowel woningen als openbare ruimte in de Suikerbuurt. Samen met de betrokken corporatie en instellingen is een buurtteam gevormd die bewoners in dit traject gaat ondersteunen. Het eigenaarschap dat in de buurt is ontstaan krijgt in 2017 een vervolg in de vorm van gezamenlijke onderhoud van de hagen in het gebied.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wijktafels Vinkhuizen

Met wijktafels onderzoeken we hoe de wijk Vinkhuizen zelf meer in de regie kan komen van de voor de wijk belangrijkste thema's. Tijdens deze bijeenkomsten halen we op wat er speelt in de wijk, wat we in verbinding met elkaar zelf kunnen realiseren (eigen kracht), waarop geïnvesteerd moet worden en waar niet (faciliteren en ondersteunen). Met de wijktafels gaan we in 2017 de voortgang en regie rondom de thema's Armoede, Eenzaamheid en Veiligheid verder vormgeven.

Vinkhuizen laat niet los

We willen samenwerking tussen (actieve) bewoners, (wijk)accommodaties en vrijwilligers, en andere partners in de wijk verder verstevigen en de kracht uit de wijk beter benutten. Zo nemen bewoners het initiatief voor het zelfbeheer van de speelcontainer in Vinkhuizen-Zuid en beginnen we een pilot om de mantelzorg te ondersteunen voor dementerenden. Voorbeelden van groepen die op dit moment voor de wijk activiteiten ontplooiën zijn het Wijk Overleg Vinkhuizen, Vinkhuizen Samen, De Roege Boys en de Buurtcoöperatie.

Driehoek in de wijk

In de 'Driehoek in de wijk' worden bewoners gevraagd om hun zorgen en ideeën te delen over de (on)veiligheid in hun buurt. De Driehoek maakt ter plekke afspraken met de bewoners over de aanpak.

Extra aandacht voor jeugd en armoede in Selwerd

Selwerd kent een boven gemiddelde hoeveelheid gezinnen onder de armoedegrens, vaak in combinatie met zorgen over opgroeiende kinderen. Hier wordt op geïnvesteerd in de vorm van programma's op gebied van werk en inkomen maar ook door inzet van kinderwerk, huiskamers 12+ en individuele hulp en coaching van deze gezinnen.

Verbeteren van de coöperatieve voorraad én de openbare ruimte

De woningvoorraad in Selwerd staat vanwege haar kwaliteit onder druk. Ingrepen zijn nodig op gebied van comfort, binnenklimaat en duurzaamheid. Corporaties zijn inmiddels op bescheiden schaal begonnen met deze opgave. De nieuwbouw van zorgcentrum De Es en appartementencomplex De Beuk biedt kans om in aansluiting hierop de woonomgeving rondom deze complexen en de aansluiting met het winkelcentrum voor langere periode op orde te brengen.

Wijkbedrijf Selwerd verder ontwikkelen

We continueren de uitvoering van activiteiten zoals voorgestaan in het wijkontwikkelingsplan Selwerd, daarbij gaat speciale aandacht uit naar het doorontwikkelen van het Wijkbedrijf. Uiteraard gaan we daarbij uit van de wensen en behoeften van bewoners en stimuleren we hen om zelf een bijdrage te leveren.

Co-creatie Paddepoel

In 2015 zijn bewoners in Paddepoel gestart met co-creatie. De wijk wil zelf meer aan het stuur en daarbij haar prioriteiten kunnen stellen aangaande de ontwikkeling van de wijk. Vanuit verschillende thema's (zoals Duurzaamheid, Verkeer & Veiligheid, Sociale samenhang, Voorzieningen, Kunst, Wijk Inzet Jongeren en Studenten) worden gezamenlijke plannen ontwikkeld en uitgevoerd. Wij zullen dit proces verder ondersteunen en als deelnemer naast andere partners participeren.

Ook in Paddepoel zijn enkele thema's aan de orde die extra zorg en programmering vragen vanuit de gemeente. Het WIJ-team heeft op gebied van armoede en zorg voor kinderen en jongeren een meerjarenvisie opgesteld waar, vanuit de achterliggende programma's en zo nodig met (tijdelijk) extra gebiedsmiddelen, duurzame verbeteringen worden nagestreefd.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Tuinpad, bewonerszelfbeheer in Tuinwijk

Het beheer van de wijkaccommodatie heeft een nieuw evenwicht gevonden met een beperkte maar stevige professionele basis. We willen vanuit deze basis in 2017 samen met de wijk de vrijwilligerskring rondom het wijkcentrum verder uitbouwen. De betrokkenheid bij de leefomgeving in Tuinwijk is groot en deze willen we graag borgen door hiervoor langlopende afspraken te maken met de wijk.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoering sociale programmering Vinkhuizen laat niet los;
- Sociale programmering in de Suikerbuurt, als continuering van de fysieke aanpak;
- Bewonersbeheer Tuinpad vraagt om nieuwe grondslag;
- Ontwikkeling en ondersteuning/faciliteren van buurtinitiatieven en co-creatieprocessen, waaronder Paddepoel, Gebiedsvisie West;
- Wijkontwikkelingsopgave Selwerd uitvoeren in en met het wijkbedrijf. Expliciet maken van de mogelijkheden die het wijkbedrijf biedt;
- Fysieke aanpak van woningen en leefomgeving, in samenwerking met de corporaties in Selwerd.

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Vinkhuizen/Laat niet los (sociaal progr.)	150
Hoogkerk	100
Bewonersbeheer Tuinwijk	30
Deelmaatregelen Gebiedsvisie West	130
Paddepoel/Co-creatie Paddepoel	150
Wijkbedrijf Selwerd	70
Wijkwethoudersbudget	200
Participatie integrale projecten Stadsontwikkeling	70
Totaalbudget West	900

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Paragraaf 2: Duurzaamheid

“Duurzaamheid is een uitgangspunt in alles wat we doen”, schreven we in ons coalitieakkoord. Daarom geven we duurzaamheid een prominente rol in ons beleid.

In 2035 zijn we een energieneutrale stad. Dat is de opgave waaraan we ons committeren. Door middel van een routekaart hebben we zicht op de grootscheepse maatschappelijke veranderingen die daarvoor nodig zijn in de komende decennia en werken we samen met een groot aantal maatschappelijke partners. We hebben het afgelopen jaar geïnvesteerd in onderzoek met het energietransitiemodel en hebben daarmee nu een basis om tot versnelling en opschaling te komen. Het meest zichtbare grote project – geothermie en het bijbehorende warmtenet – is van start gegaan. We schalen tegelijk diverse zaken op, zoals het energieloket, zonneparken en windenergie.

In het eerste deel van deze paragraaf lichten we toe hoe we daar in 2017, via meerdere sporen, aan verder werken. Het tweede deel van deze paragraaf benoemt hoe duurzaamheid op verschillende vlakken in ons regulier beleid een rol speelt. De borging van duurzaamheid geschiedt nu door zelfsturing. De prestatie-indicatoren uit de programma’s verkeer, wonen, beheer en onderhoud openbare ruimte en bedrijfsvoering geven hier inzicht in.

Groningen geeft energie

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Totale energiegebruik in Groningen	15.355 TJ	-	< 2015	< 2016
Totale hoeveelheid geproduceerde duurzame energie	637 TJ	-	> 2015	> 2016
Aandeel duurzame of hernieuwbare energie	4,3%	-	> 2015	> 2016
Totale CO2-uitstoot	859 kton	-	< dan 2015	< 2016

Met de Energiemonitor brengen we doorlopend in beeld hoe we vorderen en welke overall-effecten voor de stad we mogen verwachten van voorgenomen maatregelen. We voeren het in 2015 geactualiseerde programma "Groningen geeft energie" uit en willen meters maken met zon, wind, warmte en besparen. Ook willen we versnelling aanbrengen in duurzame mobiliteit. Daarvoor breiden we in 2017 het aantal samenwerkingspartners van de routekaart sterk uit, gaan we flinke arealen zonnepanelen realiseren, bereiden we de plaatsing van windturbines voor, wordt gestart met de aanleg van het warmtenet, schalen we de besparingsaanpak op en stellen we een visie op voor duurzame mobiliteit.

We hebben de Routekaart Groningen Energieneutraal opgesteld. Wij hebben dit in een regionale context gedaan, te weten voor een twaalftal gemeenten, waaronder de aardbevingsgemeenten. Dit is gebeurd in het kader van de Internationale Architectuurbiënnale Rotterdam 2016 (IABR). Deze routekaart vormt een goede basis om nu belangrijke stappen voorwaarts te zetten. Een gesprek daarover met de gemeenteraad vindt plaats in het najaar van 2016. We zetten de samenwerking in IABR-verband voort op regionale schaal. Dit biedt perspectief om aan de uitvoering van de routekaart op meerdere schaalniveaus te werken. Ook wordt de energietransitie meegenomen als thema voor de nieuwe omgevingsvisie "Next City".

In juni 2016 is de Energiemonitor online gegaan (www.energiemonitor.groningen.nl). Deze brengt in beeld welke bijdrage aan energiegebruik, maar ook aan energiebesparing en productie van hernieuwbare energie wordt geleverd door 21 belangrijke bedrijven en instellingen in de stad. Met deze instellingen is een intentieovereenkomst gesloten om de energietransitie te versnellen. De monitor maakt het voortaan mogelijk dat ook kwantitatief inzicht ontstaat in de voortgang van het

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

energiebeleid. Indicatoren zijn onder meer: het totale energiegebruik in Groningen, de totale hoeveelheid geproduceerde duurzame energie, het aandeel duurzame of hernieuwbare energie. Daarbij zijn we deels afhankelijk van het CBS, waardoor de overall gegevens van de stad pas twee jaar later beschikbaar zijn.

Belangrijkste conclusies bij de start van de monitor zijn: de 21 actoren die nu participeren verbruiken 33% van alle energie in Groningen. 4,2% van de energie is duurzaam opgewekt en dit neemt toe tot 7,2% in 2020 door de plannen van deze partijen. Hieruit is af te leiden dat deze actoren nog een lange weg te gaan hebben om het maximum van 33% te bereiken, maar vooral ook dat twee derde deel van het Groningse energiegebruik nog niet in kaart gebracht is. De lijst met actoren moet dus nog veel langer worden, zodat de monitor ook dat deel in kaart brengt. Hiertoe behoren onder meer het verkeer, alle particuliere woningen, overige gebouwen, het midden- en kleinbedrijf. "In 2017 verwachten we dat het aandeel duurzame energie stijgt naar 5,5%".

Onderstaande tabellen zijn ontleend aan de energiemonitor. Hierin is het absolute energiegebruik en de verdeling hiervan over sectoren weergegeven.

Verdeling energiegebruik in 2014	Terrajoule	%
Huishoudens	4.470	29,1%
Bedrijven en instellingen	7.842	51,1%
Verkeer en vervoer	3.043	19,8%
Totaal	15.355	100,0%

Hernieuwbare energie per bron in 2014	Terrajoule	%
Biomassavergistning	453,4	71,1%
Biomassaverbranding	39,0	6,1%
Bodemenergie	85,5	13,4%
Zonne-energie	31,2	4,9%
Overige bronnen	28,2	4,4%
Totaal	637,3	100,0%

Spoor warmte

De vraag naar warmte vertegenwoordigt meer dan de helft van het energiegebruik van de stad. Er zijn goede technische alternatieven om op termijn in de hele warmtevraag op een duurzame manier te voorzien. Ook kan de vraag sterk worden gereduceerd door isolatie en efficiencymaatregelen.

Hoe staan we ervoor?

In 2016 hebben we belangrijke vorderingen gemaakt met de ontwikkeling van het warmtenet Noordwest. In juni 2016 hebben de raad van commissarissen Waterbedrijf Groningen en de gemeenteraad van de Gemeente Groningen aan WarmteStad kredieten beschikbaar gesteld om te starten met de aanleg van een geothermiesysteem op Zernike en het aanleggen van een warmtenet in Noordwest (Zernike, Paddepoel, Selwerd, Vinkhuizen, Kostverloren). Het systeem zal in beginsel 10.000 woningequivalenten van warmte voorzien. In 2017 wordt er geboord, de start van de warmtelevering is gepland in 2018.

In 2012 is een visie en strategie voor ontwikkeling en gebruik van duurzame warmte en koude vastgesteld: 'Groningen duurzaam warm'. Deze visie hebben wij in 2016 geactualiseerd en aangevuld met nieuwe mogelijkheden. De warmtevisie 2.0 laat zien langs welke lijnen op termijn in de hele

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

warmtevraag op een duurzame manier kan worden voorzien. Met de nieuwe warmtevisie is een nog solidere basis voor een succesvolle ontwikkeling van het warmtespoor gelegd.

Het collectieve warmte-koude-opslagsysteem van WarmteStad op het Europapark (aandeelhouders Waterbedrijf Groningen en gemeente) verkoopt goed. In 2016 en 2017 worden nieuwe klanten (gebouwen) aangesloten. In 2017 moet het systeem met een nieuw bronnenpaar uitgebreid worden. Hiermee komt weer nieuwe capaciteit vrij voor nog meer klanten. Begin 2017 wordt begonnen met de aanleg van een riothermiesysteem voor zwembad de Papiermolen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Aanleg geothermiebronnen en warmtenet Noordwest;
- Invoeren riothermie bij zwembad De Papiermolen;
- Uitbreiding collectieve warmte-koude opslagsysteem Europapark;
- Onderzoek samen met onderzoeksinstellingen rondom warmtebuffering in combinatie met tijdelijke overschotten aan elektriciteit uit zon of wind;
- Onderzoek nieuwe (energie)toepassingen rondom geothermie (bijvoorbeeld elektriciteit uit laagwaardige warmte, 'Blue energy');
- Meewerken aan een veldtest met 1000 hybride warmtepompen bij huishoudens door Gasunie in samenwerking met Groningen Woont Slim;
- Onderzoek gebruik Eco-vat voor 'nieuwbouw' in Noordwest;
- Verder uitbouwen WarmteStad;
- Een grootschalige proef om warmtepompen te introduceren als vervanger van traditionele Cv-ketels.

Spoor besparen

Alle energie die we kunnen besparen hoeven we niet op te wekken. Grote besparingen zijn mogelijk in woningen en bij bedrijven en kantoren. De gemeente geeft zelf het goede voorbeeld met een integraal plan voor energiebesparing van het eigen vastgoed (GRESKO).

Besparingen zijn goed voor een derde deel van ons einddoel. Dit spoor valt uiteen in wonen (nieuwbouw, huursector, particuliere woningen), bedrijven en de eigen gemeentelijke organisatie. Voor woningen streven we naar energieneutrale nieuwbouw vanaf 2017. In de bestaande woningen willen we eigenaren stimuleren en faciliteren om zoveel mogelijk energie te besparen. Met bedrijven werken we samen volgens de integrale energiebesparingsaanpak in overeenstemming met het landelijke Energieakkoord. De gemeentelijke gebouwen willen we voor 2035 energieneutraal maken.

Hoe staan we ervoor?

We bereiden ons voor op energieneutrale nieuwbouw van woningen vanaf 2017. We streven ernaar dat de woningbouw energieneutraal is of geschikt is om op termijn energieneutraal te maken. Afgelopen jaar hebben we met de woningcorporaties prestatieafspraken gemaakt over verduurzaming van de sociale woningvoorraad. In 2016 hebben we er voor gekozen om het loket Groningen Woont Slim te 'upgraden', met onder andere een fysieke winkel voor inwoners die energiebesparende maatregelen willen treffen.

Energiebesparing bij het bedrijfsleven organiseren wij sinds enkele jaren gebieds- en branchegericht. Dat doen we uiteraard in nauwe samenwerking met georganiseerde ondernemers. Daarnaast hebben wij een nieuw actieplan opgesteld om meer bedrijven te stimuleren tot energiebesparing.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

We zijn goed op gang gekomen met de GRESKO, de gemeentelijke organisatie om ongeveer 250 gemeentelijke gebouwen te verduurzamen. In 2016 stelde de gemeenteraad het investeringskrediet van de GRESKO vast, waarmee zij verder aan de slag kan.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Zie voor het onderdeel wonen [deelprogramma 8.4: Kwaliteit woningvoorraad](#).
- Bedrijven stimuleren om energiebesparende maatregelen te treffen (zachte aanpak);
- Indien nodig bedrijven verplichten om maatregelen te treffen, respectievelijk hierop te handhaven (harde aanpak);
- Bedrijven helpen met het verkrijgen van een SDE+ subsidie voor de realisatie van zonnedaken;
- Verwarmen openluchtwembad de Papiermolen door een combinatie van Riothermie en zonneboilers.
- Aansluiten zwembad de Parrel op biomassaketel, in de toekomst aansluiten op het warmtenet;
- Onderzoeken scenario's voor het verduurzamen van 24 energie slurpende gebouwen naar label A;
- Onderzoek naar verbreding van de taken van de GRESKO naar Oosterpoort en O2G2;
- Onderzoeken naar meenemen besparing op onderhoud en beheer in de totale kosten bij het energiezuiniger maken van gebouwen;
- Het opzetten van een zonnepark van 3 hectare nabij Vierverlaten, samen met Grunneger Power.

Spoor zon

In het Masterplan Energieneutraal van 2011 is ervan uitgegaan dat zonne-energie een aandeel van ongeveer 11% kan leveren aan de productie van lokaal duurzaam opgewekte energie als bijdrage om in 2035 een energieneutrale stad te zijn. Dit betekent dat in Groningen in 2035 voor 150 megawatt aan vermogen moet zijn geïnstalleerd, dat zijn ongeveer 600.000 zonnepanelen. We willen in 2017 dubbel zoveel zonnepanelen hebben als in 2015, dat wil zeggen 70.000 stuks. In 2018 verwachten wij de mijlpaal van 100.000 zonnepanelen in onze gemeente te hebben bereikt.

Hoe staan we ervoor?

Het aantal zonnepanelen op daken in Groningen groeide exponentieel: van 3.350 panelen in 2011 naar ruim bijna 40.000 stuks najaar 2016. De autonome groei lijkt zich nu te stabiliseren rond circa 10.000 zonnepanelen per jaar erbij. Echter, in 2017 worden door de SDE+ regeling enkele grootschalige zonneparken en -daken opgeleverd waardoor de groei weer wordt versneld. 100.000 panelen in 2018 lijkt haalbaar en realistisch.

We hanteren het principe van dubbel ruimtegebruik. We zien het liefst zonnepanelen op alle daken en op de P+R-terreinen. Met alleen zonnepanelen op daken en parkeerplaatsen halen we het gewenste vermogen in 2035 niet. Er zijn hiervoor simpelweg te weinig geschikte daken in Groningen. Daarom is het ook noodzakelijk dat er grote zonneparken ontwikkeld worden. De eerste grootschalige zonneparken worden in 2017 opgeleverd.

Wat gaan we hiervoor doen?

- De potentie voor zonne-energie opnieuw inventariseren, mede om in te spelen op SDE-subsidies;
- Bouwen en exploiteren van een zonnepark van 2,5 ha op Vierverlaten, waarin Stadgers kunnen investeren en participeren;
- We onderzoeken mogelijkheden voor het realiseren van een mega zonnepark van 250 hectare in Meerstad-Noord;
- We stimuleren en faciliteren lokale initiatieven zoals Grunneger Power en Buurkracht;

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Opstarten nieuwe postcoderoosprojecten in onder andere de Zeeheldenbuurt en op P+R Reitdiep;
- Ontwikkelen zonnepark op het slibdepot Driebond en plaatsen zonnepanelen op de overkapping van het nieuwe P+R-terrein Meerstad;
- Installeren zonnepanelen op honderden woningen van Nijestee door Grunneger Power;
- Lobbyen bij de rijksoverheid voor voortzetting van de salderingsregeling en verruiming van de mogelijkheden voor collectieve systemen.

Spoor wind

In het Masterplan van 2011 gingen we ervan uit dat windenergie voor 16% kan bijdragen aan een energieneutrale stad. Dit baseerden we op de bouw van tientallen grote windturbines. We willen uiteindelijk in 2035 ons doel om 16% van alle energie uit wind op te wekken verwezenlijken. Dat gaan we niet in één keer doen. We streven naar 70 megawatt aan geïnstalleerd vermogen in of om de stad in 2023. In mei 2016 heeft de gemeenteraad ingestemd met de uitgangspunten en het proces waarlangs wij windenergie in en nabij de stad verder willen ontwikkelen. Zorgvuldigheid, openheid, inspraak en financiële participatiemogelijkheden zijn hierin kernbegrippen.

We willen laten zien welke kansen windenergie biedt, voor particulieren, maar ook voor onze buurten, wijken of bedrijventerreinen. We willen windenergie door en voor Stadgers. In 2016 hebben hiertoe verschillende bijeenkomsten georganiseerd (een symposium en gebiedsbijeenkomsten) en een stadsbrede enquête uitgezet. Doel is het inventariseren van meningen, voorkeuren en ideeën die rondom dit thema leven in de stad. Deze inventarisatie vormt de basis voor een Windplan of beleidskader wind dat aan de gemeenteraad ter besluitvorming wordt aangeboden.

Hoe staan we ervoor?

Het provinciale beleid blokkeert tot nu toe het plaatsen van grote windturbines. Bij windenergie in en om de stad boeken we daarom de afgelopen jaren weinig vooruitgang. De provincie staat tot dusver turbines van meer dan 15 meter ashoogte alleen toe in de aangewezen gebieden Delfzijl, Eemshaven en bij de N33-A7. Het nieuwe college van Gedeputeerde Staten heeft in de provinciale omgevingsvisie 2016-2020 nieuw beleid aangekondigd om windinitiatieven mogelijk te maken. De provincie wil dit graag samen met medeoverheden en stakeholders doen. Wij willen deze nieuwe beleidsruimte benutten.

In 2013 deden we een verkennend onderzoek naar de mogelijkheden van grootschalige windenergie in de gemeenten Groningen en Ten Boer. Daarbij brachten we belemmeringen en kansen in kaart gebracht. Westpoort, het Suikerunieterrein, Stainkoel'n, Roodehaan, A7 en Ten Boer kwamen als kansrijkste locaties uit het onderzoek naar voren.

Ten aanzien van kleine windturbines (tot 15 meter) hebben wij er bij de provincie op aangedrongen om de omgevingsverordening te verruimen zodat bijvoorbeeld de maximale ashoogte van 15 meter naar 25 meter kan. Hierdoor stijgt het rendement. Kleine windturbines kunnen dan kansrijk zijn in de buitengebieden, op bedrijventerreinen en op dijken. We willen kleine windturbines toestaan en de voorwaarden voor initiatiefnemers zo gunstig mogelijk maken om op eigen terrein energie voor eigen gebruik op te wekken.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Ontwikkelen van Windplan of beleidskader wind door en voor Stadgers;
- We willen de voorwaarden om op eigen terrein kleine windturbines te plaatsen zo gunstig mogelijk maken;

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- We ontwikkelen in samenwerking met de RuG een tool om te bepalen waar kleine windturbines kansrijk zijn;
- We onderzoeken bij welke gemeentelijke gebouwen kleine windturbines het kansrijkst zijn.

Spoor biobased economie

In 2013 stelden we de visie 'Op weg naar een groene kringlooeconomie' vast. Daarin hebben we het inzetten van biomassa als duurzame energiebron verbreed naar een "biobased economy". Dit betekent het vervangen van fossiele grondstoffen door biomassa als grondstof of brandstof. Het inzetten van biomassa als grondstof levert het meeste op. We willen dat biomassa voor 20% gaat bijdragen aan een energieneutrale stad.

Hoe staan we ervoor?

De biobased economy heeft in kennisstad Groningen goede kansen. Stad en regio kennen een sterke agro-foodsector die de mogelijkheden van de biobased economy leert ontdekken. In wetenschappelijke kringen vindt een doorgaande discussie plaats over de uiteindelijke rol van biomassa in de energietransitie. Deze volgen wij. Nu is de overtuiging en de praktijk dat biomassa nog lange tijd een belangrijke pijler is in de energietransitie, ook als brandstof.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Duurzaam benutten van eigen biomassa waarbij de energie-waardepiramide leidend is;
- Voorwaarden creëren voor de biobased society en aantrekken van nieuwe biobased bedrijvigheid;
- Onderzoeken en experimenteren met benutten van biomassa en het inzetten van biomassa voor energieproductie;
- Stimuleren kennisontwikkeling door symposia en bijdragen aan haalbaarheidsonderzoeken en start-ups;
- Meewerken aan het initiatief 'de groene loper' om het vestigingsklimaat voor biobased bedrijven te verbeteren;
- Onderzoeken kansen van verbouw van biomassa op niet gebruikte bedrijventerreinen;
- We gaan door met het onderzoek naar het benutten van reststoffen en het opwekken van energie uit afvalwater.

Spoor Groningen smart city

Voor het verder ontwikkelen van activiteiten en projecten in de verschillende sporen van het energieprogramma zijn kennis en innovatie onmisbaar. Er is in voorgaande jaren gewerkt aan een opbouw van Groningen als internationale kennisstad, ook op het gebied van energie. Het MKB is de drijfveer achter kennisopbouw en innovatie en de gemeente faciliteert de markt. Daarnaast fungeert de gemeente als netwerker om samenwerking tussen publieke organisaties, private partijen en burgers te versterken. Samen werken we aan een sterk kenniscluster, wat een goeie voedingsbodem biedt voor innovatie. We kiezen vier invalshoeken: kennis en innovatie als dragers van de economie, ontwikkeling en toepassing van energiekennis, PowerMachtingCity, duurzame innovatie van het Groningse bedrijfsleven.

Hoe staan we ervoor?

De combinatie van de energiesector en een sterk IT-cluster, hebben gefungeerd als waardevolle bouwstenen voor het opbouwen van Smart Energy City Groningen. Reeds behaald successen zijn het PowerMatchingCity project, het ontwikkelen van faciliteiten om bedrijvigheid en innovaties te stimuleren en het uitbouwen van energiekennis via de verschillende kennisinstellingen.

Wat gaan we hiervoor doen?

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Uitbouwen van PowerMatchingCity in stad en regio;
- Ondersteunen van het Community Flex BZO-project (Smart Grids op bedrijventerreinen);
- Ontwikkelen en gebruiken van energiebesparingstoepassingen zoals Apps en software;
- Ontwikkelen van (virtuele) handel in energie tussen gebruikers (particulieren) die lokaal eigen energie opwekken;
- Ontwikkeling van demand-response-toepassingen (stimulering van flexibiliteit in het netwerk);
- Nieuwe grootschalige Europese samenwerkingsprojecten op het gebied van Smart Energy, waarbij de gebruikers centraal staan;
- Groningen nadrukkelijk internationaal profileren als Smart Energy City;
- Faciliteren van onze inwoners en instellingen om hun eigen energievoorziening te kunnen inrichten en vormgeven.

Duurzaamheid in het reguliere beleid

Een duurzame stad betekent een stad met een gezonde en duurzame leefomgeving, waar we gezond ouder worden met voldoende toegang tot groen. Een stad die zich voorbereidt op en aanpast aan klimaatverandering. Een stad met een innovatieve economie waarin overheid, burgers, bedrijven en kennisinstellingen samen verantwoordelijkheid nemen voor duurzame ontwikkeling. Een stad waar we mogelijkheden verkennen om mobiliteit te verduurzamen. En waar we als gemeente het goede voorbeeld geven door duurzame inkoop en aanbesteden.

Prestaties in verschillende programma's

In ons reguliere beleid werken we aan duurzaamheid in de volgende programma's:

- [Programma 7: Verkeer](#): we zetten de fiets op 1, we maken de binnenstad aantrekkelijk voor fiets en voetgangers en zetten in op elektrisch vervoer;
- [Programma 8: Wonen](#): we zetten in op een toename van energieneutraal bouwen;
- [Programma 9: Beheer & onderhoud openbare ruimte](#): we verbeteren de kwaliteit van de stadsnatuur door een duurzame inrichting en beheer. Ook zetten we ons voedselbeleid door met als belangrijke thema's voedselverspilling, gezondheid, keten-verantwoordelijk;
- En in onze [paragraaf 9: Bedrijfsvoering](#). Bij het inkopen en aanbesteden passen we duurzaamheidseisen toe en we onderzoeken hoe we het gemeentelijk wagenpark kunnen verduurzamen door te rijden op waterstof en meer elektrisch te rijden.

De resultaten hiervan zijn elders in deze begroting te vinden, gemarkeerd met het volgende teken . Hieronder geven wij kort aan om welke prestaties het gaat. Het [deelprogramma 7.1: Fiets](#) heeft de volgende indicatoren opgenomen die te maken hebben met duurzaamheid:

Indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% fietsers in modal split van stedelijke mobiliteit	64,9%	64,9%	64,9%	64,9%
% fietsgebruik in de modal split met de regio	3,7%	-	-	-
CO2-uitstootper reizigerskilometer bus	-	-	-	- 2% t.o.v. 2016
Aandeel van de auto in de modal split binnen de gemeente Groningen (1)	31,9%	31,9%	-	30-35%
Aantal laadpunten voor elektrische voertuigen (aantal laadpunten in gemeentelijke parkeergarages)	43 (14)	18 (14)	35 (20)	45 (24)

In deelprogramma [8.4 Kwaliteit woningvoorraad](#) en [8.4.1 Energieneutraal wonen](#) zijn de volgende indicatoren opgenomen die te maken hebben met duurzaamheid:

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
m3 Gasverbruik particulieren (woningen)	86,4 miljoen	85,8 miljoen	< 85 miljoen	< 85 miljoen
kWh Elektriciteitsverbruik particulieren (woningen)	170 miljoen	170 miljoen	170 miljoen	165 miljoen
kWh Totaal opgewerkte elektriciteit zonne-energie	4,8 miljoen	6,6 miljoen	7 miljoen	8 miljoen
% woningen energielabel C of beter. (voorlopige energielabels)	59%	-	65%	70%
% woningen energielabel C of beter. (definitieve energielabels)	-	-	-	-
Aantal woningen dat jaarlijks energiebesparende of duurzame energie maatregelen neemt via loket Groningen Woont Slim			PM	PM
% corporatiewoningen met energielabel B of beter	27,6%	-	30%	35%

In [9.1.1 kwaliteit leefomgeving](#) en [9.2.1 afval inzamelen en verwerken](#) zijn de volgende indicatoren opgenomen die te maken hebben met duurzaamheid:

Indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Oppervlakte (ha) ecologisch areaal	858	858	868	873
% afval dat wordt hergebruikt	57%	57%	58%	60%
kg niet herbruikbaar restafval per inwoner				
Tevredenheid bewoners over mogelijkheid om gescheiden aan te leveren	-	-	> 7,3	-
kg papier per inwoner (bronscheiding)	42	40	42	44
kg glas per inwoner (bronscheiding)	18	19	19	20
kg kunststof & drankkartons per inwoner (nascheiding)	25,8	27,4	29	30
kg organisch materiaal per inwoner (nascheiding)	36,7	36	37	39

[Paragraaf 9: Bedrijfsvoering](#) geeft de volgende indicatoren voor duurzaamheid:

Indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% duurzame inkoop (bij aanbestedingen boven €50.000)	100%	100%	100%	100%

Als gemeente Groningen geven we het goede voorbeeld, bijvoorbeeld door bij inkoop en aanbesteden duurzaamheidseisen toe te passen. We hebben extra indicatoren toegevoegd om te monitoren hoe we als eigen organisatie omgaan met duurzaamheid.

Indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Energieverbruik in de eigen organisatie	31.670.946 kwh	31.969.088 kwh	Minder dan 2015	Minder dan 2016
Duurzaam opgewekte zonne-energie uit eigen vastgoed (niet Harm Buitenkade)	140.000 kwh	128.000 kwh	Meer dan 2015	Meer dan 2016
Kg verbruikt papier in de organisatie			Gelijk aan 2015	Minder dan 2016
Km zakelijk autoverkeer werknemers gemeente Groningen	2.034.000 km	2.151.000 km	Gelijk aan 2015	Gelijk aan 2016

Gezond, groen en klimaatbestendig

We komen in 2017 met een aanpak om de stad groener te maken en beter voor te bereiden op de veranderingen in het klimaat. Groningen is een groene stad, maar het groenareaal neemt af. Een groen Groningen zorgt voor een aantrekkelijke stad, waar het gezond wonen, werken en recreëren is.

Leefomgeving

Op het gebied van leefomgeving werken we aan:

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Mogelijkheden om afval verder her te gebruiken;
- Verbeteren van de kwaliteit van de stadsnatuur, zowel bij het inrichten als het beheer en betere ecologische verbindingen tussen stad en buitengebied;
- Stoppen afname van het groenareaal;
- Verdere deelname van bewoners, bedrijven en andere organisaties draagt bij aan versterken van de stadsnatuur;
- Voortzetten voedselbeleid met als belangrijke thema's gezondheid, keten-verantwoordelijk, voedselverspilling en lokale productie.

Wonen

In 2020 moet de woningbouw energieneutraal zijn. Nu al wordt de omslag naar energieneutraal zoveel mogelijk meegenomen in het nieuwe woonbeleid. In 2017 streven we ernaar dat de woningbouw energieneutraal is of geschikt is om op termijn energieneutraal te maken (zie [spoor Besparen](#)). We zoeken naar mogelijkheden om nieuwe woonvormen toe te passen met een lage ecologische voetafdruk zoals tiny houses.

Duurzame mobiliteit

Er zijn volop ontwikkelingen gaande die leiden tot een duurzamer gebruik van de auto. Wat de uitkomst is, is nog niet bekend. Maar met elektrisch vervoer, waterstof en op termijn zelfrijdende auto's zal automobilititeit een stuk schoner worden. Naar verwachting zal met leen-auto's en auto's delen ook het aantal auto's afnemen. Groningen verkent de mogelijkheden voor duurzame mobiliteit (wat komt er op ons af?) en integreert dit waar mogelijk in de plannen door:

- Stimuleren van duurzame vormen van vervoer en de fysieke ruimte hierop stelselmatig aanpassen;
- Stimuleren elektrisch vervoer;
- Aanpassen eigen gemeentelijk wagenpark: een verschuiving naar elektrisch rijden of waterstofgas;
- Stimuleren elektrische stadsdistributie, e-scooters en elektrische taxi's;
- Inzetten op elektrisch busvervoer in Groningen Stad en overige busvervoer (streekvervoer) naar rijden op waterstof.

Inkoop en aanbesteden

De gemeente koopt per jaar voor € 300 miljoen in aan goederen, diensten en projecten. Met het inkoop- en aanbestedingsbeleid is een eerste goede stap gezet naar een duurzame inkoop. De implementatie van het beleid vraagt nog wel om een verbeterslag. Beleidsmedewerkers en categoriemanagers werken samen om doelen en voornemens op het gebied van duurzame inkoop concreet te maken en te verwerken in de categorieplannen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

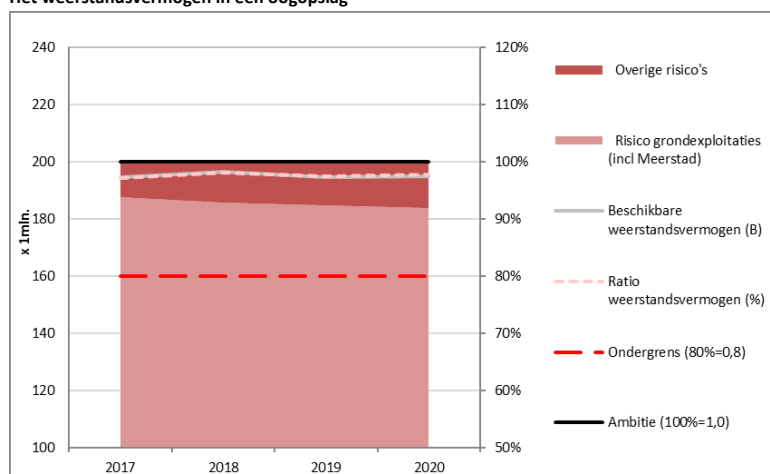
Paragraaf 3: Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Bij de uitvoering van onze taken worden we geconfronteerd met risico's en ontwikkelingen die mogelijke financiële gevolgen kunnen hebben voor de gemeente. Het is daarom belangrijk dat we beschikken over een buffer van voldoende omvang om onverwachte tegenvallers op te kunnen vangen. Deze buffer wordt gevormd door het beschikbare weerstandsvermogen.

Minstens zo belangrijk is dat een goede sturing en beheersing van de risico's plaatsvindt (risicomangement). Risicomangement geeft een organisatie inzicht in wat kan gebeuren en stelt organisaties in staat prioriteiten toe te kennen aan de onderkende risico's. Daardoor kunnen gestructureerd acties worden ondernomen en maakt het voor organisaties mogelijk om genomen beslissingen aangaande risico's te verantwoorden.

Risicomangement en het weerstandsvermogen zijn daarmee onderling verbonden en vormen een belangrijk onderdeel van het (financiële) beleid van onze gemeente.

Het weerstandsvermogen in één oogopslag

Weerstandsvermogen	2017	2018	2019	2020
Benodigde weerstandsvermogen (A)	200.251	200.065	199.458	199.442
Risico grondexploitaties (incl. Meerstad)	187.530	185.900	184.830	183.700
Overige risico's	12.721	14.165	14.628	15.742
Beschikbare weerstandsvermogen (B)	194.503	196.415	194.552	195.057
Ratio weerstandsvermogen (%)	97%	98%	98%	98%
Weerstandsvermogen A - B	5.749	3.650	4.905	4.384
Ambitie (100%=1,0)	100%	100%	100%	100%
Ondergrens (80%=0,8)	80%	80%	80%	80%

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Uitleg van onze berekeningswijze en gedetailleerde informatie over de risico's en de beschikbare weerstandsvermogen zijn in de volgende onderdelen van de paragraaf opgenomen.

Weerstandsvermogen en Risicomanagement

Het kader voor het weerstandsvermogen en risicomanagement is vastgelegd in de op 6 juli 2016 door de raad vastgestelde [katernota Weerstandsvermogen en Risicomanagement 2016](#).

Hierin is aangegeven op welke wijze wij de risico's in beeld brengen en beheersen en op welke momenten wij uw raad hierover informeren. Bij de begroting en de rekening rapporteren we integraal over de risico's in het weerstandsvermogen en belangrijke ontwikkelingen die effect hebben op het weerstandsvermogen. Nieuw ten opzichte van de vorige katernota is dat we een deel van de onbenutte belastingcapaciteit en de niet structureel ingezette middelen uit de vrije beleidsruimte rekenen tot het beschikbare weerstandsvermogen.

Onze grootste risico's doen zich voor bij de woningbouwlocaties en bedrijventerreinen. We herzien elk jaar de exploitatieopzetten van de belangrijkste projecten en rapporteren tweemaal per jaar over de voortgang, risico's en financiën van de sleutelprojecten. De overige grondexploitaties worden om het jaar herzien. Om eventuele risico's op te kunnen vangen, kan een beroep worden gedaan op het gemeentelijk weerstandsvermogen. Onderdeel van het gemeentelijk weerstandsvermogen is de reserve Grondzaken. De verwachte omvang van de reserve grondzaken eind 2017 bedraagt € 46,8 miljoen. De verwachte stand van de Algemene Egalisatie Reserve eind 2017 is € 21,0 miljoen.

Naast deze reserves bestaat het beschikbare weerstandsvermogen voor een belangrijk deel uit de stille reserve in de waarderingen van onze Enexis aandelen. We houden hier rekening met 50 miljoen euro. Zoals hiervoor gemeld houden we vanaf 2017 in het beschikbare weerstandsvermogen rekening met de niet structureel ingezette intensiveringsmiddelen ad € 13,950 miljoen en een onbenutte belastingcapaciteit van € 6,2 miljoen. Verderop in deze paragraaf geven we een uitgebreide specificatie van het beschikbare weerstandsvermogen.

Risicomanagement

Risicomanagement en weerstandsvermogen zijn onderling nauw verbonden. Een goede sturing en beheersing van risico's is belangrijk. Risicomanagement geeft een organisatie inzicht in wat kan gebeuren en stelt organisaties in staat prioriteiten toe te kennen aan de onderkende risico's. Daardoor kunnen gestructureerd acties worden ondernomen en kunnen genomen beslissingen aangaande risico's worden verantwoord. Bij projecten, waarbij het risico voor de gemeente Groningen groot is, laten we een second opinion uitvoeren door een onafhankelijke partij. Dit geldt bijvoorbeeld voor situaties waarbij we als gemeente een lening verstrekken aan een derde of bij grotere projecten waar we als gemeente weinig ervaring mee hebben.

In 2017 gaan wij verder op de ingeslagen weg om risicomanagement in onze organisatie te versterken met als doel:

- Het verbeteren van de wijze waarop risicomanagement in onze organisatie wordt uitgevoerd. Gericht op een eenduidige en consistente aanpak en het identificeren en beheersen van risico's, aansluitend op de organisatieveranderingen ("één Groningen, één organisatie"). We gebruiken hiervoor onder andere de tool RiskID.
- Het verder ontwikkelen van strategisch risicomanagement waarbij risico's integraal onderdeel zijn van de strategie en de besluiten van ons college en uw raad.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Ondanks de inspanningen op het gebied van risicomanagement kunnen zich risico's blijven voordoen. Met het beschikbare weerstandsvermogen zijn we in staat de financiële effecten van risico's op te vangen.

Dynamisch weerstandsvermogen

We laten de dynamische ontwikkeling van het weerstandsvermogen zien als gevolg van wijzigingen in de risico's en de reserves in de periode 2017-2020. Hiermee ontstaat een beter beeld van de meerjarige ontwikkeling van het weerstandsvermogen.

Wanneer voor risico's een meerjarige inschatting van kan worden gemaakt (in effect en /of kans van optreden) nemen we deze meerjarig inschatting op in de dynamische ontwikkeling.

Het gaat bijvoorbeeld om de risico's bij grondexploitaties en het parkeerbedrijf. In de gevallen waar we geen meerjarige ontwikkeling kunnen inschatten, houden we rekening met een constante waarde van het risico voor de periode 2017-2020.

In het geval reservemutaties voor de komende jaren bekend zijn, houden we hier rekening mee in de dynamische ontwikkeling van het weerstandsvermogen. Het gaat onder andere om mutaties in de Algemene Egalisatiereserve, de toevoegingen aan de reserve sociaal domein de komende jaren. Ook de structurele toevoeging aan de reserve Forum garage van € 700.000, en een structurele onttrekking van € 3,2 miljoen uit de reserve grondzaken zijn meegenomen bij het bepalen van het dynamisch weerstandsvermogen. Voor een juist beeld van het beschikbare weerstandsvermogen hebben we de onttrekking van in totaal € 19,7 miljoen in de periode 2017-2020 -voor de incidentele opgave bij het realiseren van bezuinigingen - in totaal in 2017 onttrokken.

Deze gegevens zijn verwerkt en leiden tot het volgende beeld voor het weerstandsvermogen voor de jaren 2017 tot en met 2020.

Weerstandsvermogen	2017	2018	2019	2020
Benodigde weerstandsvermogen (A)	200.251	200.065	199.458	199.442
Beschikbare weerstandsvermogen (B)	194.503	196.415	194.552	195.057
Ratio weerstandsvermogen	97%	98%	98%	98%
Weerstandsvermogen B - A	5.749	3.650	4.905	4.384
Ratio weerstandsvermogen rekening 2015	95%	95%	95%	95%

Ten opzichte van de rekening 2015 is het weerstandsvermogen in de begroting 2017 verbeterd. In de rekening 2015 was het weerstandsvermogen nog 95 %. In deze begroting is het weerstandsvermogen verbeterd naar 97%.

In de jaren na 2017 blijft het weerstandsvermogen redelijk constant, doordat de meerjarige aanvulling van het beschikbare weerstandsvermogen redelijk in evenwicht is met de toename van het risico.

Op langere termijn blijven we streven naar een ratio voor het weerstandsvermogen van 1,0. Daarom hebben we in de begroting 2016 de aanvulling van het weerstandsvermogen van € 1,848 miljoen in 2019 structureel door laten lopen. Gelet op het bovenstaande overzicht is in 2020 een extra aanvulling van circa € 4,4 miljoen nodig voor een ratio van 1,0.

Berekening weerstands vermogen

Definitie weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen is een maatstaf voor de mate waarin een gemeente in staat is om de nadelige gevolgen van risico's op te vangen. Het gaat hierbij om tegenvallers van enige omvang, tegenvallers die

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

– als er geen weerstandsvermogen zou zijn – de continuïteit in de uitvoering van taken in gevaar kunnen brengen.

In hoeverre een gemeente in staat is om financiële tegenvallers op te vangen hangt af van:

- De risico's die de gemeente loopt, deze bepalen het benodigde weerstandsvermogen
- De middelen die de gemeente vrij kan maken om risico's op te vangen, deze bepalen het beschikbare weerstandsvermogen.

De term weerstandsvermogen verwijst naar geld: enerzijds hoeveel geld nodig is (het benodigde weerstandsvermogen) en anderzijds hoeveel geld beschikbaar is (het beschikbare weerstandsvermogen).

Er zijn geen wettelijke normen voor de hoogte van het benodigde weerstandsvermogen.

Berekening weerstandsvermogen

Het benodigde weerstandsvermogen kan worden afgezet tegen het beschikbare weerstandsvermogen. Dit drukken we uit in een ratio.

$$\text{Ratio weerstandsvermogen} = \frac{\text{Beschikbare weerstandsvermogen}}{\text{Benodigde weerstandsvermogen}}$$

Om het weerstandsvermogen te kunnen beoordelen dient te worden vastgesteld welke ratio de gemeente Groningen nastreeft. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van onderstaande waarderingstabel.

Waarderingcijfer	Ratio weerstandsvermogen	Betekenis
A	> 2,0	Uitstekend
B	1,4 < x < 2,0	Ruim voldoende
C	1,0 < x < 1,4	Voldoende
D	0,8 < x < 1,0	Matig
E	0,6 < x < 0,8	Onvoldoende
F	< 0,6	Ruim onvoldoende

Uitgangspunten ratio weerstandsvermogen

Twee keer per jaar, bij rekening en begroting, beoordelen we het niveau van het weerstandsvermogen. Wanneer voor het realiseren van een ratio van 0,8 een aanvulling nodig is, geven we in de eerstvolgende begroting aan hoe en op welke termijn we het weerstandsvermogen weer aanvullen.

Voor de lange termijn streven wij ernaar dat het beschikbare weerstandsvermogen ten minste gelijk is aan het benodigde weerstandsvermogen (1,0). Voor de korte termijn willen we een score van 80% realiseren. Dit staat gelijk aan een ratio van 0,8.

In deze begroting 2017 vergelijken we het weerstandsvermogen met het weerstandsvermogen uit de rekening 2015.

Weerstandsvermogen	begroting 2017	rekening 2015
Benodigde weerstandsvermogen (A)	200.251	201.847
Beschikbare weerstandsvermogen (B)	194.503	192.597
Ratio weerstandsvermogen	97%	95%
Weerstandsvermogen A - B	5.749	9.250

Op basis van de actuele inschatting van de risico's en reserves in het weerstandsvermogen in deze begroting komt het weerstandsvermogen uit op een ratio van 97%. Dit is 2% hoger dan de ratio in de rekening 2015. De risico's zijn ten opzichte van de rekening 2015 verlaagd met € 1,6 miljoen. De belangrijkste veranderingen worden toegelicht bij het onderdeel benodigd weerstandsvermogen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Omdat ook het beschikbare weerstandsvermogen in de begroting 2017 ten opzichte van de rekening 2015 is verhoogd met € 1,9 miljoen stijgt de ratio met 2%. De verhoging wordt toegelicht in onderdeel beschikbare weerstandsvermogen.

Bij het bepalen van het weerstandsvermogen houden we rekening met lopende projecten, waar uw raad een besluit over heeft genomen en waar een uitvoeringskrediet voor is vastgesteld. Achterliggende gedachte is dat we bij nieuwe projecten risico's kunnen vermijden door het project niet uit te voeren. In de paragraaf weerstandsvermogen anticiperen we op het effect van nieuwe (grote) projecten op het weerstandsvermogen.

Voor het project Zuidelijke Ringweg is geen risico in het weerstandsvermogen opgenomen. Het uitgangspunt bij de uitvoering van het project is dat het budget taakstellend is. Eventuele meerkosten moeten dus in eerste instantie worden opgevangen binnen het beschikbare budget.

Voor de aardbevingen hebben we geen risico opgenomen. In een bestuursakkoord is afgesproken dat de gevolgen van de aansprakelijkheid van de provincie, gemeenten of derde partijen zoals woningcorporaties en schoolbesturen niet voor hun rekening en risico kunnen komen indien aardbeving-gerelateerd en onverlet latend de normale zorgplicht van deze partijen.

Benodigd weerstandsvermogen

Het benodigde weerstandsvermogen wordt bepaald door:

- De verwachte impact van de aanwezige risico's;
- De gewenste mate van zekerheid dat de risico's kunnen worden opgevangen;
- De mate waarin de risico's al op andere wijze zijn afgedekt of beheerst.

De risico's zijn geïnventariseerd en de omvang van het risico (bedrag in euro's) is geschat. De weging van het risico met de kans van optreden leidt tot het geschatte risicobedrag. In de vorige kadernota was opgenomen dat gewerkt moest worden met bandbreedtes en kanspercentages. Deze intervalmethode heeft tot onduidelijkheid geleid. In de geactualiseerde kadernota weerstandsvermogen en risicomanagement is daarom het gebruik van bandbreedtes bij het bepalen van het risico niet langer verplicht voorgeschreven. In die gevallen waar de werkwijze met bandbreedtes goed werkt, blijven we hier gebruik van maken.

De risico's van de grondexploitatie worden volgens de risicoboxmethode berekend en integraal in het benodigde weerstandsvermogen opgenomen. Omdat de kans klein is dat als de risico's zich daadwerkelijk voordoen, dit allemaal tegelijkertijd gebeurt, corrigeren we de totaaltelling met een waarschijnlijkheidsfactor van 90%.

	Risiko's incidenteel			Risiko's structureel		
	risico	kans	schatting	risico	kans	schatting
1. Grondexploitatie inclusief Meerstad	187.530	100%	187.530			
2. Lening Euroborg	7.480	25%	1.870			
3. Verkeer en vervoerprojecten	2.800	50%	1.400			
4. Bodemsanering	2.200	75%	1.650			
5. Parkeerbedrijf	4.700	100%	4.700			
6. Bezuinigingen	5.000	100%	5.000			
7. Gemeentelijk aandeel risico project Warmtenet BV	1.300	100%	1.300			

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

8. Vernieuwing sociaal domein				4.180	100%	4.180
9. Financiering uitvoering wet Buig				3.000	75%	2.250
10. Bedrijfsrisico werkmaatschappijen				1.360	25%	340
11. Fusie stedelijk museum/Kunstencentrum				1.500	25%	375
12. Stijging pensioenpremie				2.600	50%	1.300
13. VpB voor overheidsbedrijven				225	75%	169
14 Overige risico's	3.458	divers	1.501	365	divers	161
Totale risico's			204.951			8.775
Structureel maal factor 2						17.550
Waarschijnlijkheidsfactor 90%			184.456			15.795
Benodigde weerstandsvermogen (afgerond)						200.251
Benodigde weerstandsvermogen						200.251
Beschikbare weerstandsvermogen						194.503
Ratio weerstandsvermogen						97%

Het benodigde weerstandsvermogen is € 200,3 miljoen en neemt ten opzichte van de risico's in de rekening 2015 af met € 1,6 miljoen.

De belangrijkste veranderingen zijn:

- Stijging risico grondexploitatie inclusief Meerstad met € 2 miljoen;
- Stijging risico parkeerbedrijf met € 0,7 miljoen;
- Daling risico vernieuwing sociaal domein met € 7,1 miljoen;
- Daling risico bezuinigingen met € 3,6 miljoen;
- Vervallen risico groot onderhoud en vervangingen met € 1,4 miljoen;
- Stijging risico financiering uitvoering wet Buig met € 4,1 miljoen;
- Opname risicostijging pensioenpremie met € 2,3 miljoen;
- Opname risico gemeentelijk aandeel risicoproject Warmtenet BV/Geothermie met € 1,3 miljoen;
- Overige veranderingen verklaren de rest € 0,1 miljoen.

(Bij deze omvang van de veranderingen is rekening gehouden met het effect van de waarschijnlijkheidsfactor van 90%).

Grondexploitatie inclusief Meerstad

Het risico is na actualisatie van de grondexploitatie toegenomen met € 2 miljoen.

Parkeerbedrijf

Het risico van het parkeerbedrijf wordt lager. Dit komt vooral door het effect van de lagere rente en een lager risico bij de bezettingsgraad van parkeergarages door verlaging van de opbrengstverwachting van de Forumgarage en het feit dat de Oosterpoortgarage uit de parkeerexploitatie gaat.

Risico vernieuwing sociaal domein

De daling is veroorzaakt door het verlagen van het risico op inkoop 2017 als gevolg van de geactualiseerde indicatiewaarde in combinatie met de geëxtrapoleerde verzilveringspercentages op basis van werkelijk ontvangen en betaalde facturen. Daarnaast zorgt de inzet van extra beleidsmiddelen voor beperking van het risico. Het risico loopt na 2017 op doordat de transformatie-opgave toeneemt.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

We zullen na 2017 in staat zijn een betere risico-inschatting te maken omdat we meer inzicht hebben in het zorggebruik en de substitutie die plaatsvindt.

Risico bezuinigingen

Het risico bezuinigingen wordt onder andere lager doordat voor bepaalde bezuinigingsmaatregelen zoals de bezuinigingen op de organisatie de uitvoering verder is dan bij de rekening 2015 en de bezuiniging MKBA is verlaagd van 2 miljoen euro naar 1 miljoen euro. In 2017 is de taakstelling MKBA volledig opgelost door een onttrekking aan het weerstandsvermogen.

Risico groot onderhoud en vervangingen openbare ruimte

Omdat vanaf de begroting 2017 de noodzakelijke middelen voor groot onderhoud en vervangingen in de openbare ruimte voor een periode van vier jaar vooruit in de begroting beschikbaar worden gesteld, kan het risico vervallen.

Risico financiering wet buig

In de rekening 2015 was het risico financiering wet buig voor jaarschijf 2016 0 omdat we het verwachte tekort /overschot in het financieel meerjarenbeeld hadden verwerkt. In de begroting 2017 is het risico financiering wet buig voor alle jaarschijven opgenomen vandaar een stijging van € 4,1 miljoen.

Risico stijging pensioenpremie

Het bestuur van het pensioenfonds ABP waarschuwt voor het risico dat de pensioenpremie volgend jaar moet stijgen. De VNG adviseert gemeenten hier rekening mee te houden in de begroting voor 2017. Omdat de precieze consequenties nog niet duidelijk zijn nemen we hiervoor een risico op.

Risico gemeentelijk aandeel risico project Warmtenet BV/Geothermie

In juni 2016 heeft de raad besloten een risico van € 1,3 miljoen in het weerstandsvermogen op te nemen voor het gemeentelijk aandeel in het risico Warmtenet BV/Geothermie. Ter dekking van het risico is € 1,3 miljoen toegevoegd aan de Algemene Egalisatiereserve.

Diversen

Diverse wijzigingen in de incidentele- en structurele risico's leiden per saldo tot een verhoging van de risico's van € 0,1 miljoen.

De volgende risico's zijn ten opzichte van de rekening 2015 opgenomen of vervallen:

Opgenomen:

- Stijging pensioenpremie.
- Gemeentelijk aandeel risico project Warmtenet BV/Geothermie.

Vervallen:

- Risico groot onderhoud en vervangingen openbare ruimte.

Beschikbaar weerstandsvermogen

Het beschikbaar weerstandsvermogen wordt gevormd door de middelen die beschikbaar zijn om het nadelige effect van risico's te kunnen opvangen. Dit is de optelsom van alle elementen die daadwerkelijk kunnen worden ingezet om niet-begrote kosten te dekken.

De middelen die we tot de tot het beschikbare weerstandsvermogen rekenen, zijn:

- Algemene Egalisatiereserve;
- (Bestemmings-)reserves, voor zover de raad nog geen besluit heeft genomen over de inzet.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Post onvoorzien in de begroting;
- Buffers in grondexploitatie;
- Niet structureel ingezette intensiveringsmiddelen;
- Stille reserves;
- Onbenutte belastingcapaciteit.

Vrij aanwendbare reserves, risicobuffers en overige	Begroting 2017	Rekening 2015	Vershil	Vershil
1. Algemene Egalisatie Reserve (AER)	21.003	36.374		-15.371
2. Grondzaken en grondbank	51.111	53.927		-2.816
3. Bodemsanering	5.432	5.037		395
4. Stimuleringsfonds VHV	14.935	14.816		119
5. Martiniplaza	4.106	4.014		92
6 Kunst CBK	1.647	1.647		0
7. Exploitatierisico forum	2.321	2.321		0
8. WGA	1.000	1.000		0
9. Rente egalisatiereserve	1.750	1.750		0
10. Bouwleges	663	663		0
11. Parkeren	2.409	805		1.604
12. Vernieuwing sociaal domein	2.000	4.662		-2.662
13. Overige reserves	10.504	10.110		394
14. Risicobuffer in grondexploitatie Meerstad	1.500	1.500		0
15. Risicobuffer in exploitatie Sontwegtracé	400	400		0
16. Risicobuffer in grondexploitatie Grote Markt Oost	3.571	3.571		0
17. Structurele ruimte intensiveringsmiddelen	13.950	0		13.950
18. Stille reserve (aandelen Enexis)	50.000	50.000		0
19. Onbenutte belastingcapaciteit	6.200	0		6.200
Beschikbare weerstandsvermogen	194.503	192.597		1.905

Het beschikbare weerstandsvermogen is € 194,5 miljoen. Dit is € 1,9 miljoen hoger dan in de rekening 2015. Hierbij is rekening gehouden met de voorgestelde toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves in deze begroting. Deze verhoging wordt voornamelijk veroorzaakt door:

- Afname Algemene Egalisatiereserve met € 15,4 miljoen;
- Afname reserve grondzaken/grondbank met € 2,8 miljoen;
- Toename reserve parkeren met € 1,6 miljoen;
- Afname reserve vernieuwing sociaal domein met € 2,7 miljoen;
- Opname structurele ruimte intensiveringsmiddelen met € 14 miljoen;
- Opname onbenutte belastingcapaciteit met € 6,2 miljoen;
- Toename per saldo diverse reserves met € 1,0 miljoen.

Algemene Egalisatiereserve (AER)

De verwachte stand van de AER is bij de begroting 2017 € 15,4 miljoen lager dan bij de rekening 2015. Het verschil wordt veroorzaakt doordat bij de begroting 2017 € 19,7 miljoen beschikbaar wordt gesteld voor de periode 2017 tot 2020 ter dekking van knelpunten die betrekking hebben op de bezuinigingen. In september 2016 vindt een onttrekking plaats van € 450.000 voor kosten Noordelijk belastingkantoor. Daarnaast wordt in totaal € 4,8 miljoen toegevoegd aan de AER. Vanuit de begroting 2016 een toevoeging van € 2,2 miljoen voor versterking van het weerstandsvermogen, in 2016 een dotatie van € 1,3 miljoen ter dekking van het risico gemeentelijk aandeel risico warmtenet BV/Geothermie en vanuit besluitvorming voorgaande jaren de vrijval van het huurbudget Europaweg van € 1,1 miljoen. Tot slot wordt het saldo van het meerjarenbeeld, jaarschijf 2017 van € 0,1 miljoen toegevoegd aan de AER.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Grondzaken/grondbank

Gronden die niet zijn opgenomen in een grondexploitatie moeten worden gewaardeerd tegen aankoop prijs of lagere marktwaarde. Rentekosten kunnen dus niet meer bij de boekwaarde worden opgeteld, maar moeten jaarlijks worden gedekt. Hiervoor is geen structureel budget beschikbaar. De rentekosten worden daarom jaarlijks ten laste van de reserve grondzaken gebracht. In 2017 gaat het per saldo om € 2,8 miljoen (onderdeel van het resultaat op grondzaken).

Reserve Parkeren

De reserve stijgt met € 1,6 miljoen. Dat wordt veroorzaakt door de begrote resultaten 2016 en 2017 van respectievelijk € 400.000 en € 1 miljoen. Vanwege het gesloten systeem worden de begrote resultaten toegevoegd aan de reserve parkeren.

Reserve vernieuwing sociaal domein

De reserve neem per saldo af met € 2,7 miljoen. In 2016 en 2017 wordt in totaal € 6 miljoen onttrokken ter dekking van de tekorten in 2016 en 2017. Daarnaast wordt vanuit de algemene middelen in 2017 € 3,3 miljoen gedoteerd aan de reserve. Vanuit de begroting 2016 € 1,350 miljoen en in de begroting 2017 € 2 miljoen.

Structurele ruimte intensiveringsmiddelen

Vanaf de begroting 2017 worden de structurele vrije beleidsmiddelen waarbij jaarlijks over de inzet van wordt besloten meegenomen in het beschikbare weerstandsvermogen. Anders dan structurele beleidsmiddelen die in het verleden beschikbaar zijn gesteld, wordt de inzet van deze middelen per jaar bepaald. Deze middelen zijn dus niet structureel vastgelegd en kunnen in principe elk jaar worden heroverwogen. In het verleden was dit niet mogelijk omdat de structurele middelen ook structureel werden ingezet. We houden rekening met de helft van de intensiveringsmiddelen (totaal € 13,950 miljoen) die in het coalitieakkoord zijn afgesproken en in de begroting 2015 beschikbaar zijn gesteld. Omdat het structurele ruimte betreft tellen we de middelen tweemaal mee. De toename van de structurele ruimte intensiveringsmiddelen is dus € 13,950 miljoen.

Onbenutte belastingcapaciteit

Vanaf de begroting 2017 nemen we de onbenutte belastingcapaciteit mee bij het bepalen van de flexibele ruimte waarmee de financiële effecten van risico's kunnen worden opgevangen.

De onbenutte belastingcapaciteit is gebaseerd op het verschil tussen onze tarieven en de duurste grote gemeente. Dit leidt bij de huidige tarieven tot een ruimte voor tariefstijging van de OZB van 31%. Dit vinden we voor het voor het weerstandsvermogen minder realistisch. Daarom kiezen we voor een meer realistisch scenario van 5%. Een stijging van de OZB met 5% zou leiden tot een extra OZB-opbrengst van € 3,1 miljoen per jaar. Omdat we in het beschikbare weerstandsvermogen twee jaarschijven meenemen, leidt dit tot een toename van beschikbare weerstandsvermogen van € 6,2 miljoen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiële kengetallen

Een deugdelijke en transparante begroting is in het belang van een goede controle door uw raad op de financiële positie van onze gemeente. Kengetallen zijn getallen die de verhouding uitdrukken tussen bepaalde onderdelen van de begroting of de balans en kunnen helpen bij de beoordeling van de (ontwikkeling van de) financiële positie. We hebben het kengetal grondexploitaties exclusief en inclusief Meerstad opgenomen.

Begroting 2017		Verloop van de kengetallen					
Kengetallen:	jaarakslag 2014	jaarakslag 2015	begroting 2016	begroting 2017	begroting 2018	begroting 2019	begroting 2020
netto schuldquote	129%	117%	142%	144%	149%	148%	144%
netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	78%	74%	96%	99%	104%	105%	102%
solvabiliteitsratio	18%	15%	13%	11%	10%	10%	10%
structurele exploitatieruimte	6,2%	2,5%	2,5%	-0,4%	-0,6%	-0,3%	0,8%
grondexploitatie excl. Meerstad	16,3%	15,1%	17,2%	8,2%	8,0%	7,6%	8,3%
grondexploitatie incl. Meerstad	45,8%	42,3%	50,5%	47,9%	46,9%	45,2%	45,0%
belastingcapaciteit	104,9%	104,7%	104,5%	103,5%	103,5%	103,5%	103,5%

Onderstaand geven we een toelichting op de kengetallen. Onder de toelichting is het oordeel opgenomen.

Netto schuldquote

De netto schuldquote wordt bepaald door de verhouding van de gemeentelijke schuld ten opzichte van de gemeentelijke baten. Hoe hoger de schuld, hoe hoger de netto schuldquote. De netto schuldquote geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie. Een hoge netto schuldquote hoeft niet direct probleem te zijn. Zo kan een hoge schuld worden veroorzaakt doordat er leningen zijn afgesloten, die worden doorgeleend aan derden zoals woningbouwcorporaties.

Om inzicht te krijgen in hoeverre er sprake is van doorlenen wordt de netto schuldquote zowel in- als exclusief doorgeleende gelden weergegeven (netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen).

De netto schuldquote van een gemeente ligt meestal tussen de 0% en 90%. Bij een hogere netto schuldquote is de gemeenteschuld relatief hoog (oranje). Als de netto schuldquote boven de 130% uitkomt, dan bevindt de gemeente zich in de gevarenzone (rood). De genoemde percentages zijn grove vuistregels. Voor een genuanceerder beeld van de schuldpositie moet ook worden gekeken naar de voorraad bouwgronden en de uitgeleende gelden. Gemeenten met veel grond hebben meer schulden en dus een hogere schuldquote. Dit geldt ook voor de gemeente Groningen. Wij hebben grondposities voor woningbouw en bedrijventerreinen. Voor die gronden hebben we schulden gemaakt. Rente en aflossing van deze schuld drukt niet direct op de begroting, maar dient te worden opgevangen binnen de grondexploitaties met de opbrengsten uit de verkoop van de grond.

De gemeente Groningen heeft ook leningen voor derden aangetrokken, deze leningen worden één op één doorgegeven. Bij de schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen worden deze leningen geëlimineerd. Dit geldt dus ook voor de verstrekte leningen aan de CV Meerstad. De leningen voor de overige gemeentelijke grondexploitaties zitten wel in deze schuldquote. Onze schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen is 99%. Wij zitten daarmee in de oranje zone. De netto schuldquote (gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen) laat vanaf de rekening 2015 een stijgende lijn zien. De

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

stijging wordt doordat de gereserveerde middelen voor het Regio Specifiek Pakket (RSP) van 76 miljoen vanaf medio 2015 niet meer kunnen worden gebruikt als financieringsmiddel omdat we deze middelen in juli 2015 aan de provincie hebben betaald. Daarnaast stijgt de schuldquote doordat de begrote investeringen de komende jaren hoger zijn dan de afschrijvingen op onze vaste activa. We gaan ervan uit dat we voor de financiering daarvan per saldo meer vaste geldleningen moeten aantrekken.

Solvabiliteitsratio

Dit kengetal wordt bepaald door de verhouding tussen het eigen vermogen en het vreemd vermogen. Het geeft inzicht in de mate waarin de gemeente in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Hoe hoger de solvabiliteitsratio, hoe groter de weerbaarheid van de gemeente. De mate van weerbaarheid geeft in combinatie met de andere kengetallen een indicatie over de financiële positie van een gemeente. De solvabiliteitsratio van 11% in 2017 is laag maar logisch gezien onze hoge schulden door de gemeentelijke grondposities. De solvabiliteitsratio is ten opzichte van de rekening 2015 gedaald met 4% omdat het eigen vermogen is afgenomen met € 68 miljoen en het vreemd vermogen is toegenomen met € 87 miljoen. We verwachten vanaf 2018 een solvabiliteitsratio van 10%. De afname met 1% vanaf 2017 wordt veroorzaakt door de verwachte toename van onze vaste schulden.

Structurele exploitatieruimte

Voor de beoordeling van de financiële positie is het ook van belang te kijken naar de structurele baten en structurele lasten. De belangrijkste structurele baten zijn de algemene uitkering uit het gemeentefonds en de opbrengsten uit de onroerende zaakbelasting (OZB). Dit kengetal geeft het verschil tussen de structurele baten en lasten ten opzichte van de totale baten. Een negatief percentage betekent dat de structurele baten niet toereikend zijn om de structurele lasten te dekken. De structurele exploitatie ruimte van -0,4% geeft aan dat onze structurele lasten niet geheel worden gedekt door de structurele baten. Het tekort in 2017 is € 3.949.000. In 2018 en 2019 is de structurele ruimte nog negatief. In beide jaren onttrekken we nog diverse bedragen aan onze reserves ter dekking van de lasten. We verwachten in 2020 een structurele exploitatie ruimte van 0,8%. Dan zijn de structurele baten toereikend om de structurele lasten te dekken.

Grondexploitatie

Het kengetal grondexploitatie geeft aan hoe groot de grondpositie (de waarde van de grond) is ten opzichte van de totale gemeentelijke baten. Door wijziging van de BBV richtlijnen wordt vanaf de begroting 2017 de Niet in exploitatie genomen gronden (NIEGG) niet meer meegeteld bij de grondexploitaties. Door onder andere de wijziging van de BBV richtlijnen daalt het kengetal grondexploitatie exclusief Meerstad ten opzichte van de rekening 2015 met 6,9%. Het kengetal grondexploitatie inclusief Meerstad stijgt ten opzichte van de rekening 2015 met ongeveer 5% omdat de boekwaarde Meerstad en andere grondenexploitaties stijgen met circa € 57 miljoen.

Belastingcapaciteit

De belastingcapaciteit geeft inzicht in de mate waarin bij het voordoen van een financiële tegenvaller in het volgende begrotingsjaar deze kan worden opgevangen door het verhogen van tarieven. Hiervoor wordt de belastingcapaciteit gerelateerd aan de landelijk gemiddelde tarieven/woonlasten (OZB, rioolheffing en afvalstoffenheffing). De belastingcapaciteit ligt net iets boven het landelijk gemiddelde.

Oordeel

Overall kunnen we concluderen dat de ratio's voor de begroting 2017 en verder ten opzichte van de begroting 2016 licht achteruit gaan. Hierbij merken we op dat de werkelijkheid, dus de kengetallen rekening 2015 en rekening 2014, een veel positiever beeld laten zien. Dat kunnen we verklaren doordat in de regel in de begroting rekening wordt gehouden met investeringen en daarvoor benodigde

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

financiering wordt opgenomen die in de praktijk achterblijven. Onze weerstandsratio laat een lichte stijging zien.

Gezien het feit dat de kengetallen in de begroting ten opzichte van de rekeningen in het algemeen een negatiever beeld laten zien en ons weerstandsratio zich bevindt rond de 97%, beoordelen we onze financiële positie als voldoende. Wel is de boekwaarde van onze grondexploitaties ten opzichte van de totale baten hoog. Het risico dat we hiervoor hebben opgenomen in het weerstandsvermogen is 80% van ons totaal benodigd weerstandsvermogen.

Risico's

Programma 1

Naam risico	Financiering uitvoering wet BUIG
Programma	Werk en inkomen
Omschrijving	<p>De prognose van het tekort BUIG 2016 op grond van het nader voorlopige budget 2016 komt uit op € 6,1 miljoen negatief. Voor 2017 zal het verdeelmodel worden aangepast. Het effect hiervan op het budgetaandeel van de gemeente Groningen wordt pas duidelijk bij de bekendmaking van voorlopig budget 2017. Zoals elk jaar valt dit moment samen met de vaststelling van de concept-gemeentebegroting door het college.</p> <p>Vanaf 2017 komt er een aangepaste vangnetregeling. In 2017 en 2018 wordt een eigen risicodrempel van 5% gehanteerd en geldt een getrapte vergoeding tot 12,5%. Van het tekort tussen 5 en 12,5% wordt de helft vergoed. Een tekort boven 12,5% wordt volledig vergoed. Om in 2017 voor compensatie in aanmerking te komen moet het tekort over de periode 2016-2017 minimaal 5% van het budget 2017 bedragen. Vanaf 2018 wordt twee jaar teruggekeken. Het maximale eigen risico in 2017 en 2018 bedraagt € 13,5 miljoen (8,75% van het budget). Met ingang van 2019 geldt een eigen risicodrempel van 7,5% waardoor het maximale eigen risico toeneemt. Wij verwachten overigens niet dat ons tekort tot het maximale eigen risico zal stijgen. Gezien onze ervaringen met de budgetverdeling vanaf 2004 gaan we uit van een tekort en niet van een overschot. Op basis van de voorgestelde aanpassingen aan het model verwachten we een verbetering van onze positie in de budgetverdeling waardoor de grootste kans bestaat op een tekort tussen € 0 en € 3,4 miljoen.</p> <p>We houden voor 2017 en 2018 rekening met een risico van 3 miljoen en een kans van voordoen van 75%. Vanaf 2019 neemt het maximale tekort toe tot € 15,3 miljoen (10% van het budget) omdat de eigen risicodrempel dan 7,5% bedraagt. Wij verwachten niet dat het tekort zich in deze mate zal voordoen. Wij gaan in 2019 en volgende jaren uit van een risico van € 3,4 miljoen waarbij de kans van voordoen 75% bedraagt</p>
Risicobedrag 2017	€ 3 miljoen
Kans 2017	75%
Risicobedrag 2018	€ 3 miljoen
Kans 2018	75%
Risicobedrag 2019	€ 3,4 miljoen
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	€ 3,4 miljoen
Kans 2020	75%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	2014 VGR 2 en Begroting 2015
Actie	Alert zijn op de uitkomst van het verdeelmodel

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Naam risico	Risico loonstijgingen SW
Programma	Werk en Inkomen
Omschrijving	Op 22 december 2015 hebben de VNG en de bonden een onderhandelaarsakkoord bereikt over een nieuwe cao SW. In de begroting 2016 is met een cao-effect voor SW-personeel geen rekening gehouden. Het onderhandelaarsakkoord bestaat uit drie delen. Een eenmalige uitkering van € 325,- een verhoging van de eindejaarsuitkering van 3% naar 3,75% en een afspraak over de indexatie van de lonen over de periode 2016-2018. De extra kosten voor de eenmalige uitkering en de verhoging van de eindejaarsuitkering worden gedekt uit de vrijval als gevolg van de lagere pensioenpremie. De indexatie van de lonen wordt gekoppeld aan de indexatie van het wettelijk minimumloon. De afspraak is gemaakt dat, als het kabinet de loon- en prijsontwikkeling doorgeeft aan de vakdepartementen, deze compensatie wordt doorgegeven aan gemeenten ter dekking van de hogere loonkosten. Een loonsverhoging van 1% heeft een financieel effect van ongeveer € 300.000. Voor de periode 2016-2018 is daarom het risico geschrapt. Na 2018 is de situatie onzeker.
Risicobedrag 2017	€ 0
Kans 2017	0%
Risicobedrag 2018	€ 0
Kans 2018	0%
Risicobedrag 2019	€ 300.000
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	€ 300.000
Kans 2020	50%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	2012
Actie	Berichtgeving Rijk afwachten

Naam risico	Terugvordering BTW op reïntegratietrajecten
Programma	Werk en Inkomen
Omschrijving	De btw op kosten voor re-integratietrajecten is vanaf de instelling van het btw-compensatiefonds verrekend met de Belastingdienst. Naar aanleiding van een uitspraak van de rechtbank van 13 juli 2011 over het verrekenen van btw op individuele re-integratieactiviteiten is sprake van een risico. In juni 2012 hebben wij informatie ontvangen dat de verrekening van btw wellicht voor een deel niet mogelijk is. Het niet verrekenbare deel zou mogelijk 2/3 deel uitmaken van het totaal. Als uiteindelijk blijkt dat de btw ten onrechte is verrekend met het btw-compensatiefonds, kan dit betekenen dat een deel van de btw over de jaren 2011-2016 moeten worden terugbetaald. Het totaal verrekende bedrag over de genoemde periode bedraagt circa € 3 miljoen. In het land tekent zich het beeld af dat terugvordering waarschijnlijk niet aan de orde zal zijn omdat de belastingdienst daarvoor onvoldoende grond heeft. Dit wordt door de fiscalisten bevestigd. Wij streven ernaar om de afrekening met de belastingdienst in 2016 af te ronden, maar zijn daarbij afhankelijk van de snelheid waarmee de belastingdienst dit punt gaat oplossen. Daarom hebben we het risico ook naar 2017 doorgetrokken.
Risicobedrag 2017	€ 2,0 miljoen
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	0
Kans 2018	0%
Risicobedrag 2019	0
Kans 2019	0%
Risicobedrag 2020	0

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Kans 2020	0%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	2012
Actie	Wij zijn in gesprek met de belastingdienst

Programma 2

Naam risico	Lening Euroborg
Programma	Economie en Werkgelegenheid
Omschrijving	De Euroborg NV heeft één huurder, waardoor het risico bestaat dat de Euroborg NV niet aan haar financiële verplichtingen kan voldoen richting de gemeente Groningen.
Risicobedrag 2017	€ 7,48 miljoen
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 6,98 miljoen
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	6,46 miljoen
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	€ 5,93 miljoen
Kans 2020	25 %
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Jaarrekening 2006
Actie	Met het aflossen van de lening, loopt het risico jaarlijks terug. Als enig aandeelhouder van de Euroborg NV monitoren wij de NV.

Naam risico	Uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties
Programma	Economie en werkgelegenheid en Wonen
Omschrijving	<p>Om de risico's die voortvloeien uit de grondexploitaties in uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties te kwantificeren wordt de risicoboxmethode gehanteerd. Het risico op een plantekort kan voortvloeien uit vertraging in het uitgifte tempo van gronden, uitgifte van gronden tegen lagere grondprijzen dan in de exploitatiebegroting is voorzien, aanbesteding van civieltechnische werken, vertraging in het tempo van realisering, etc.</p> <p>De risico's zijn met behulp van de risicoboxmethode gekwantificeerd. De minimale omvang van de risico's die verband houden met grondexploitaties en nog in exploitatie te nemen gronden in 2017 bedraagt € 187,5 miljoen. Dit risico heeft betrekking op alle lopende grondexploitaties inclusief Meerstad. De uitkomst van de risicoboxsystematiek nemen we, conform de kadernota, geheel mee in onze bepaling van het benodigde weerstandsvermogen, vandaar dat de kans op 100% wordt gesteld.</p> <p>In deze begroting kondigen we aan dat we u eind 2016 een voorstel zullen voorleggen om de bovenwijkse voorzieningen die zijn opgenomen in de grondexploitatie Meerstad uit de grondexploitatie te halen. Dit heeft invloed op de boekwaarde en verlaagt het risico van de grondexploitatie. In de paragraaf grondbeleid is hierover een nadere toelichting opgenomen. Nadat door de raad een besluit is genomen, zullen de effecten hiervan worden meegenomen bij het bepalen van het risico en het benodigd weerstandsvermogen.</p>
Risicobedrag 2017	€ 187,5 miljoen
Kans 2017	100%
Risicobedrag 2018	€ 185,9 miljoen
Kans 2018	100%
Risicobedrag 2019	€ 184,8 miljoen

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 183.7 miljoen
Kans 2020	100 %
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	2004
Actie	De risicoboxenmethode is gebaseerd op het boxenmodel van de lopende grondexploitaties. Voor het bepalen van de noodzakelijke omvang van de egaliseringsreserve zijn de in box III aangegeven risico's van de lopende grondexploitatie relevant. Box III geeft inzicht in de risico's van het project welke niet opgenomen zijn in de projectbegroting/grondexploitatie. De risico's en het effect op het weerstandsvermogen van nieuwe (grote) projecten maken we afzonderlijk inzichtelijk.

Programma 3

Naam risico	Verkoop panden voor dekking kapitaallasten VMBO Noordoost/West
Programma	Jeugd en onderwijs
Omschrijving	<p>Uw raad besloot op 29 september 2010 vijf percelen te verkopen en de opbrengst (geraamd op 6,1 miljoen) in te zetten voor de dekking van kapitaallasten van de nieuw gerealiseerde vmbo-scholen. Wij hebben in 2011 één van de percelen verkocht en één pand kreeg een voortgezet onderwijsgebruik. Het alsnog benutten van dit pand voor onderwijshuisvesting is gedaan om vanuit een breed perspectief de mogelijkheden optimaal te benutten en kosten te besparen. In 2015 is de Heinsiusstraat verkocht. Daarmee blijft alleen Travertijnstraat 12 nog over om te verkopen voor de dekking van dit risico.</p> <p>De opbrengst van het pand aan de Travertijnstraat van € 2,3 miljoen kan de komende jaren niet worden gerealiseerd, omdat dit pand voor een periode van 5 jaar wordt verhuurd aan stichting Backbone voor onder meer de huisvesting en begeleiding van jongeren. De huuropbrengst wordt gebruikt voor de instandhouding van het gebouw en de zakelijke lasten. De kapitaallasten zijn niet gedekt en de huuropbrengst levert de komende 5 jaar geen bijdrage aan de dekking van de kapitaallasten van de investering in de nieuwe vmbo-scholen. Deze optie is ontwikkeld voor het onderbrengen van het Backbone-initiatief en omdat de marktomstandigheden voor verkoop van het pand Travertijnstraat op dit moment minder gunstig zijn.</p>
Risicobedrag 2017	€ 140.000
Kans 2017	75%
Risicobedrag 2018	€ 140.000
Kans 2018	75%
Risicobedrag 2019	€ 140.000
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	€ 140.000
Kans 2020	75%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Augustus 2014

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Actie	<p>In 2015 hebben wij het gebouw aan de Canadalaan verkocht. Dit gebouw stond niet op de oorspronkelijke lijst van panden voor de dekking van vmbo-scholen. Dit hebben wij gedaan vanwege het risico van het niet tijdig verkopen van Travertijnstraat. De verkoopopbrengst van de Canadalaan en die van de Heinsiusstraat hebben wij gedoteerd aan de reserve VMBO. De nog te realiseren verkoopopbrengst bedraagt na de verkoop van de Heinsiusstraat en Canadalaan € 2,3 miljoen. Dit betekent een resterend risico van € 140.000 structureel vanwege de jaarlijkse kapitaallasten. Zoals het geval bij de verkoop van de Canadalaan willen wij de komende tijd de eventuele verkoopopbrengst van onderwijspanden die niet op de lijst staan voorleggen aan uw raad als dekking van dit risico. Daarmee willen wij dit risico verkleinen dan wel weg werken.</p> <p>Het gebouw aan de Travertijnstraat 12 is in gebruik gegeven aan Backbone tot 2020. Dat betekent dat een deel van het risico blijft bestaan tot Travertijnstraat 12 is verkocht. Dekking van de kapitaallasten wordt momenteel gevonden binnen het budget onderwijshuisvesting. Dat kan alleen zolang er nog reserve is. De reserve staat wel onder druk</p>
-------	--

Programma 4

Naam risico	Risico's sociaal domein
Programma 4	Welzijn, gezondheidszorg en Vernieuwing sociaal domein
Omschrijving	<p>Wij hebben omvangrijke bezuinigingen op de zorgkosten ingeboekt als gevolg van de decentralisaties die in 2015 naar de gemeente zijn overgekomen. In het Beleidsplan en het Uitvoeringsplan Vernieuwing Sociaal Domein hebben we de richting aangegeven hoe we deze rijksbezuinigingen structureel willen opvangen. Wij kampen daarbij nog steeds met onzekerheden, omdat zorgaanbieders nog steeds in een ontwikkel/groefase van dit veranderende sociaal domein zitten en ook wijzelf nog deels in opbouw zijn om optimaal uitvoering te geven aan deze extra taken. Naarmate wij meer gegevens ontvangen over werkelijk verleende zorg door zorgaanbieders en de daarbij behorende kosten, kunnen wij steeds secuurder een beeld schetsen van de werkelijke financiële impact van deze decentralisaties en de risico's die onze gemeente daarbij loopt.</p> <p>Het risico sociaal domein onderscheiden wij in een risico op zorggebruik, een risico op de transformatie van dure naar goedkopere zorg en een risico huisvesting van de WIJ-teams.</p> <p>Het risico op zorggebruik houdt in dat onzeker is in hoeverre afgegeven indicaties daadwerkelijk worden besteed. Het benodigde zorgbudget voor Wmo begeleiding in de begroting is berekend op basis van de actuele indicatiewaarde en de verzilveringspercentages tot en met augustus 2016. De omvang van het risico ramen we op € 3,1 miljoen (kans * effect).</p> <p>Het risico op transformatie houdt in dat het onzeker is dat de geraamde besparing van dure naar goedkopere zorg daadwerkelijk gerealiseerd wordt. De getroffen maatregelen om deze transformatie te realiseren betreffen o.m. de organisatie van de toegang via de WIJ-teams, herindicaties en investeringen in innovatie. Of en in welke mate deze maatregelen het beoogde transformatie-effect opleveren, moet in de praktijk blijken. Het risico dat hieraan verbonden is bedraagt € 0,9 miljoen (kans * effect). Voor de jaren 2018 en 2019 € 2,8 miljoen en voor 2020 € 3,2 miljoen.</p> <p>Voor de huisvesting WIJ-teams zijn en worden door SSC-Vastgoed huurcontracten afgesloten voor 5 jaar. Daarnaast doen wij investeringen in eigen panden met een afschrijvingstermijn van gemiddeld 12,5 jaar. Met het oog op de huidige discussie over de toekomst van de WIJ-teams en de locaties na 2017, betekent dit een risico van maximaal € 0,25 miljoen (kans * effect).</p>

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

	<p>De risicobedragen van de genoemde onderdelen (zorggebruik, transformatie en huisvesting WIJ) zijn tot stand gekomen door voor verschillende bandbreedtes te bepalen wat de kans is dat het risico binnen de betreffende bandbreedte valt. Omdat daarbij al rekening wordt gehouden met de kans dat het risico binnen bepaalde bandbreedtes valt, wordt de uitkomst volledig meegenomen bij het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen.</p> <p>Het totale structurele risico VSD komt daarmee voor 2017 op € 4,2 miljoen (kans * effect). In de jaren daarna neemt het risico toe door toename van het risico bij de transformatie.</p> <p>Bij de jaarrekening 2015 was het risico VSD nog € 16,3 miljoen. De daling is veroorzaakt door het verlagen van het risico op inkoop 2017 als gevolg van de geactualiseerde indicatiewaarde in combinatie met de geëxtrapoleerde verzilveringspercentages op basis van werkelijk ontvangen en betaalde facturen. Daarnaast zorgt de inzet van extra beleidsmiddelen voor beperking van het risico. Het risico loopt na 2017 op doordat de transformatie-opgave toeneemt. We zullen na 2017 in staat zijn een betere risico-inschatting te maken omdat we meer inzicht hebben in het zorggebruik en de substitutie die plaatsvindt.</p>
Risicobedrag 2017	€ 4,2 miljoen
Kans 2017	100%.
Risicobedrag 2018	€ 6,1 miljoen
Kans 2018	100%.
Risicobedrag 2019	€ 6,1 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 6,5 miljoen
Kans 2020	100%.
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Maart 2014
Actie	Eind 2016 is er een stadsbrede dekking van WIJ-teams. Binnen deze teams moet de omslag plaatsvinden van 'hulpverleners' naar 'ondersteunen en faciliteren'. Voor zowel het zorggebruik- als transformatie risico geldt dat naarmate meer informatie beschikbaar is en we het beter kunnen monitoren het zorggebruik en transformatie effect nauwkeuriger in de begroting kunnen ramen. Hiermee zal het begrotingsrisico verminderd kunnen worden. Wat betreft het risico huisvesting WIJ-teams geldt dat zolang het huidige beleid ten aanzien van huisvesting WIJ-teams wordt voortgezet zal het risico zich niet voordoen.

Programma 5

Naam risico	Wijziging in btw-regelgeving en sport
Programma	Sport en bewegen
Omschrijving	Het Rijk is van plan het Sportbesluit aan te passen. Een van de aanpassingen is waarschijnlijk de btw-vrijstelling op (oude) investeringen en onderhoud van (sport)accommodaties. We lopen een structureel risico van € 1,4 miljoen en een incidenteel risico van € 1,5 miljoen in verband met de btw op (oude) investeringen. Omdat het Rijk nog een wetsvoorstel moet indienen gaan we ervan uit dat het risico zich voordoet vanaf 2018.
Risicobedrag 2017	0
Kans 2017	0%
Risicobedrag 2018	€ 1,4 miljoen en € 1,5 miljoen
Kans 2018	50%
Risicobedrag 2019	€ 1,4 miljoen
Kans 2019	50%

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Risicobedrag 2020	€ 1,4 miljoen
Kans 2020	50%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	2014 VGR 2 en Begroting 2015
Actie	We hebben de financiële gevolgen aangeleverd bij het VNG. VNG en VSG pleiten er nog steeds voor om af te zien van de voorgenomen wetswijziging. We volgen de ontwikkelingen op rijksniveau.

Naam risico	Bedrijfsrisico werkmaatschappij Sport & Recreatie (WSR)
Programma	Sport en bewegen
Omschrijving	De werkmaatschappij Sport & Recreatie (WSR) van de gemeente kent een afhankelijkheid van de economische conjunctuur en het weer. Wij houden rekening met een specifiek bedrijfsrisico ter hoogte van ca. 10% van de tarief-gerelateerde omzet. Die omzet is circa € 5,6 miljoen.
Risicobedrag 2017	€ 560.000
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 560.000
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	€ 560.000
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	€ 560.000
Kans 2020	25%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	
Actie	Het blijvend stimuleren van het gebruik van de voorzieningen.

Programma 6

Naam risico	Fusie Kunstencentrum/ Muziekschool
Programma	Cultuur
Omschrijving	Het gemeentelijke personeel van de Muziekschool, dat per 1 juli 2013 over is gegaan in de nieuw gevormde fusie-instelling met het Kunstencentrum, heeft een bovenwettelijke inkomenswaarborg voor een periode van maximaal 5 jaar. In geval van faillissement en/of liquidatie wordt een eventueel verschil in uitkeringsrechten tussen het sociale plan van de fusie-instelling en garanties volgens de uitkeringsrechten ingevolge de arbeidsvoorwaardenregeling gemeente Groningen (ARG) aangevuld.
Risicobedrag 2017	€ 1,5 miljoen
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 750.000
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	0
Kans 2019	0%
Risicobedrag 2020	0
Kans 2020	0%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Begroting 2013
Actie	Het risico wordt afgedekt door de algemene egaliseringsreserve. Indien de situatie van faillissement/ liquidatie zich voordoet kan worden overwogen om niet de algemene

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

	egalisereserve aan te spreken, maar de vrijval van subsidie aan de fusiecombinatie in te zetten (2016 jaarlijks € 2,940 miljoen).
--	---

Naam risico	Exploitatie Groninger Forum
Programma	Cultuur
Omschrijving	Door de verwachte latere opening van het gebouw ontstaat een risico voor tekorten in de exploitatie van het Groninger Forum. Het risico treedt pas op na opening.
Risicobedrag 2017	0
Kans 2017	0%
Risicobedrag 2018	0
Kans 2018	0%
Risicobedrag 2019	0
Kans 2019	0%
Risicobedrag 2020	0
Kans 2020	0%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Rekening 2014
Actie	Samen met het Groninger Forum worden de ontwikkelingen in de exploitatie gevolgd.

Naam risico	Bedrijfsrisico werkmaatschappijen OPSB en CBK
Programma	Cultuur
Omschrijving	Een deel van de inkomsten van de directies Oosterpoort Stadsschouwburg (OPSB) en het Centrum Beeldende Kunst (CBK) is afhankelijkheid van de economische conjunctuur. Wij houden rekening met een bedrijfsrisico van 10% van de omzet van circa € 8 miljoen. Het aandeel van de OPSB bedraagt circa € 7,6 miljoen en het aandeel van het CBK circa € 350.000.
Risicobedrag 2017	€ 800.000
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 800.000
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	€ 800.000
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	€ 800.000
Kans 2020	25%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	
Actie	Het blijvend stimuleren van het gebruik van de voorzieningen.

Programma 7

Naam risico	Parkeerbedrijf
Programma	Verkeer

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Omschrijving	<p>In de meerjarenprognose 2012 is een eerste aanzet gegeven voor een gevoeligheidsanalyse om inzicht te krijgen in de omvang van de risico's en het benodigde weerstandsvermogen. Door de toename van de omvang van de vastgoedportefeuille (vooral parkeergarages) nemen de risico's ook navenant toe.</p> <p>Voor het bepalen van het risico van het parkeerbedrijf wordt een risicoanalyse uitgevoerd voor de onderdelen: rente, opbrengsten en kosten, ov-bijdrage, bezettingsgraad parkeergarages en straatparkeren.</p> <p>Op basis van de meerjarenprognose 2015 is het incidentele risico gekwantificeerd op € 4,27 miljoen voor de periode 2016-2019. Rekening houdend met de kans van optreden vraagt dit een weerstandsvermogen van € 3,8 miljoen voor de periode tot en met 2019.</p> <p>Voor de gehele looptijd (doorgerekend tot en met 2024) bedraagt het risicobedrag circa € 14,8 miljoen (2014 € 18,2 miljoen over de periode tot en met 2024). Rekening houdend met de kans van optreden komt dit neer op een benodigd weerstandsvermogen van € 13,4 miljoen.</p> <p>De afname van het benodigde weerstandsvermogen wordt grotendeels verklaard door de lagere rente (effect € 2 miljoen) en door een lagere risico bij het bezettingsgraad risico van de gemeentelijke parkeergarages (vooral door aanpassing van de exploitatieopzet Forumgarage). Het lagere risico bij de parkeergarages wordt verklaard door het feit dat de Oosterpoortgarage eind 2016 uit de exploitatie gaat (effect € 300.000) en doordat de Forumgarage (effect €400.000) later open gaat.</p>
Risicobedrag 2017	€ 4,7 miljoen
Kans 2017	100%
Risicobedrag 2018	€ 5,5 miljoen
Kans 2018	100%
Risicobedrag 2019	€ 6,1 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 6,4 miljoen
Kans 2020	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Al jaren in P&C-documenten
Actie	Wij zullen jaarlijks het benodigde weerstandsvermogen opnieuw berekenen.

Naam risico	Verkeer en vervoersprojecten
Programma	Verkeer
Omschrijving	<p>De risico's bij verkeersprojecten hebben voornamelijk betrekking op de omvang van de investeringskosten. Vooraf worden de risico's zover mogelijk teruggebracht en beheerst door voor de start van uitvoering zoveel mogelijk uitgewerkte ontwerpen en kostenramingen beschikbaar te hebben.</p> <p>Bij kleinere verkeersprojecten (onder de € 5 miljoen) houden we geen rekening met een risico. Deze projecten worden uitgewerkt tot en met het definitief ontwerp voordat een kredietaanvraag wordt gedaan. In de praktijk blijken zich op deze projecten nauwelijks afwijkingen voor te doen. Bij de grote verkeersprojecten houden we rekening met een risico van 10% van de investeringskosten.</p> <p>Voor de projecten verkeer en vervoer wordt de omvang van de risico's ingeschat op € 2,8 miljoen. Hierin is ook rekening gehouden met een onvoorzien deel, waarmee het risico van nieuwe verkeersprojecten kan worden opgevangen.</p> <p>De investeringen die voortvloeien uit de Netwerkanalyse zijn buiten beschouwing gelaten. We beschouwen deze kredieten als taakstellend. Als een afzonderlijke maatregel goedkoper of duurder uitvalt kan tussentijds worden bijgestuurd. We achten het risico minimaal en hebben deze projecten daarom buiten de risicoberekening gelaten.</p>

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Risicobedrag 2017	€ 2,8 miljoen
Kans 2017	50%
Risicobedrag 2018	€ 2,8 miljoen
Kans 2018	50%
Risicobedrag 2019	€ 2,8 miljoen
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	€ 2,8 miljoen
Kans 2020	50 %
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Al jaren in P&C-documenten
Actie	Voorafgaand aan investeringen worden risico's van verkeersprojecten zover mogelijk teruggebracht en beheerst door voor de start van uitvoering zoveel mogelijk uitgewerkte ontwerpen en kostenramingen beschikbaar te hebben. Daarnaast wordt per project de mogelijkheid bekeken om bij te sturen.

Programma 8

Naam risico	Bezwaarprocedures bouwleges
Programma	Wonen
Omschrijving	Er loopt op dit moment nog 1 procedure over de hoogte van de bouwleges. Het totale risico is gekwantificeerd op € 414.000. De kans is geschat 50%. Rekening houdend met de kans op voordoen komen wij op een benodigd weerstandsvermogen van € 207.000.
Risicobedrag 2017	€ 414.000
Kans 2017	50%
Risicobedrag 2018	
Kans 2018	
Risicobedrag 2019	
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	
Kans 2020	
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Jaarrekening 2008
Actie	Inzet stadsadvocaat t.b.v. verweer in procedures

Naam risico	Uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties
Programma	Economie en werkgelegenheid en Wonen
	Dit risico is beschreven en uitgewerkt in programma 2 Economie en Werkgelegenheid.

Naam risico	Gemeentelijk aandeel risico project Warmtenet BV/Geothermie
Programma	Wonen
Omschrijving	WarmteStad is gelijktijdig met het opstellen van de business case gestart met risicomangement. In verschillende fasen zijn er risicosessies geweest en tussentijds is er steeds aandacht geweest voor het identificeren, beheersen en financieel vertalen van risico's. Hiervoor is gebruik gemaakt van de online tool RiskID om dit proces consistent en effectief te laten verlopen. Voor het onderdeel geothermie zijn bovenop het reguliere proces van risicomangement nog open sessies georganiseerd met landelijk erkende specialisten en ervaringsdeskundigen op gebied van geologie, mijnbouw en geothermie. Zo is gedurende het proces structureel aandacht voor risico's geweest en zijn veel risico's geminimaliseerd,

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

	<p>gepasseerd en beheerst. De resterende risico's zijn financieel vertaald in de business case. Bepalend voor de hoogte van het weerstandvermogen zijn drie risico's:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Geothermische bron functioneert niet; 2. Onderneming presteert financieel minder dan de prognose; 3. Faillissement. <p>In de begroting 2016 is € 1 miljoen gereserveerd als weerstandvermogen voor het verstrekken van € 7 miljoen aandelenkapitaal voor Geothermie Noordwest. Dit is 14% van € 7 miljoen. Beoordeeld is of dit bedrag voldoende is.</p> <p>1) Geothermische bron functioneert niet</p> <p>Wanneer de geothermische bron onverhoopt geen of onvoldoende vermogen levert is 85% van de ondergrondse investeringen vanuit de Regeling Nationale EZ Subsidies (RNES) afgedekt. 15% van dit risico is voor de initiatiefnemer. Naast het restrisico op de boorkosten (€ 1,5 miljoen) is er dan sprake van extrastookkosten (€ 1,5 miljoen) voor de overgangperiode van twee jaar tot ingebruikname biomassacentrale.</p> <p>Samen vormt dit € 3 miljoen. De warmteonderneming die verder gaat op biomassa willen wij niet belasten met een restschuld uit de mislukte geothermische bron. Uitgaande van een risicoverdeling die we nu voorzien tussen gemeente/Waterbedrijf Groningen/Provincie Groningen is het gemeentelijk aandeel in dit risico circa € 1,3 miljoen.</p> <p>Voor beide andere risico's zijn de beheersmaatregelen voldoende.</p>
Risicobedrag 2017	€ 1,3 miljoen
Kans 2017	100%
Risicobedrag 2018	€ 1,3 miljoen
Kans 2018	100%
Risicobedrag 2019	€ 1,3 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 1,3 miljoen
Kans 2020	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Begroting 2017
Actie	We monitoren voortdurend de stand van zaken.

Programma 9

Naam risico	Aanpak spoedlocaties en overige risico's bodemsanering
Programma	Onderhoud en beheer openbare ruimte
Omschrijving	<p>In het convenant 'bodemonwikkelingsbeleid en spoedlocaties' is afgesproken dat in 2015 alle bodemverontreinigingen gesaneerd of beheerst zijn die een risico voor de mens vormen (humane spoedlocaties). Daarnaast is afgesproken dat de bodemverontreinigingen die onaanvaardbare risico's bevatten voor het ecosysteem en/of bijdragen aan de verspreiding van de verontreiniging (de overige spoedlocaties), ook zoveel mogelijk gesaneerd of beheerst zijn. Nagenoeg alle locaties zijn in 2015 beheerst of gesaneerd.</p> <p>Daarnaast kunnen zich, los van de spoedlocaties, nieuwe situaties aandienen waarbij sprake is van risico's (schadeclaims, saneringen en randvoorwaarden bodem). Er wordt een risicobedrag van € 2,2 miljoen gehanteerd. Voor de kosten van bodemsaneringen, het afdekken van mogelijke schadeclaims en onvoorziene zaken is de bestemmingsreserve bodemsanering beschikbaar.</p>
Risicobedrag 2017	€ 2,2 miljoen
Kans 2017	75%
Risicobedrag 2018	€ 2,2 miljoen
Kans 2018	75%

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Risicobedrag 2019	€ 2,2 miljoen
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	2,2 miljoen
Kans 2020	75%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	2001
Actie	Monitoren en aanpak spoedlocaties (saneren of beheersen).

Naam risico	Commerciële dienstverlening Stadsbeheer
Programma	Onderhoud en beheer van de openbare ruimte
Omschrijving	Vanaf november 2009 hebben wij aangegeven dat de omzet en de marge van de bedrijfsafvalinzameling onder druk staan. Dit kwam door de blijvende scherpe concurrentie, mede als gevolg van de recessie. Door aanpassingen in de begroting, beginnend herstel van de economie en efficiencyverbeteringen bij de afvalinzameling is dit risico met ingang van de rekening 2014 verkleind, maar nog aanwezig.
Risicobedrag 2017	€ 225.000
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 225.000
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	€ 225.000
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	€ 225.000
Kans 2020	25%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	November 2009
Actie	Tussentijds de ontwikkelingen volgen.

Programma 10 heeft geen risico's

Programma 11 heeft geen risico's
NBK is onderdeel van risico bezuinigingen

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Programma 12

Naam risico	Vennootschapsbelasting (Vpb) voor overheidsbedrijven
Programma	Alle programma's
Omschrijving	<p>Vennootschapsbelasting is een belasting die wordt geheven over de fiscale winst welke door een onderneming is behaald. Met ingang van 1 januari 2016 is de gemeente Vennootschapsbelastingplichtig indien en voor zover zij een onderneming drijft. Daar waar binnen de gemeente sprake is van het drijven van een onderneming, zal de Vpb-plicht gaan gelden. Het gaat dan om economische activiteiten waarbij de gemeente in concurrentie treedt (of kan treden) met de markt en daarmee winst behaald. Van die gemeentelijke onderdelen zal dan de fiscale winst moeten worden bepaald.</p> <p>De gemeente doet voor alle activiteiten die fiscaal als onderneming worden aangemerkt gezamenlijk één aangifte. Daardoor kunnen verliezen bij één onderneming worden gesaldeerd met winsten van andere ondernemingen. Indien geconsolideerd een winst wordt behaald dient maximaal 25% Vpb worden betaald.</p> <p>De gemeente Groningen heeft vorig jaar haar Vpb activiteiten in beeld gebracht en heeft ondersteund door externe fiscale deskundigheid een inschatting gemaakt van de Vpb effecten. Op grond van deze inventarisaties hebben we onze aanvankelijke inschattingen van te betalen Vpb voor de grondexploitaties, het parkeerbedrijf, Stadsbeheer en overige gemeentelijke activiteiten nader aangescherpt. Daardoor hebben we ons risico neerwaarts bijgesteld. De grootste verwachte gevolgen komen uit het parkeerbedrijf, waar een fiscaal verlies wordt verwacht en van Meerstad waar een fiscale winst wordt verwacht.</p> <p>Om te komen tot het risicobedrag is uitgegaan van een kans van 50% dat uiteindelijk geen Vpb last ontstaat en een kans van 50% dat een last ontstaat tussen 0 en € 900.000, dus gemiddeld € 450.000. Door de vermenigvuldiging met de kans van 50% ontstaat het risicobedrag van € 225.000.</p>
Risicobedrag 2017	€ 225.000
Kans 2017	75%
Risicobedrag 2018	€ 225.000
Kans 2018	75%
Risicobedrag 2019	€ 225.000
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	€ 225.000
Kans 2020	75%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Doorlopend
Actie	<p>Vanaf medio 2014 is een traject ingezet in de vorm van een programma om te komen tot tijdige implementatie van de Vpb-plicht in de volle breedte van gemeentelijke processen. Het programma team heeft medio 2016 haar resultaten middels een collegevoorstel aan het college aangeboden. Het programmateam is vervolgens opgeheven en de taken zijn overgenomen door de lijnorganisatie.</p> <p>Vanuit de lijnorganisatie wordt nu gewerkt aan het verder implementeren van de Vpb in de bestaande organisatie. Hiertoe zijn opleidingen gegeven, worden systemen ingericht en zijn processen beschreven. Hiermee borgen we tevens dat nieuwe activiteiten worden getoetst op mogelijke Vpb effecten.</p> <p>Daarnaast hebben we samen met een externe fiscalist de consequenties voor de grondexploitaties en het parkeerbedrijf in beeld gebracht.</p> <p>Er hebben in 2016 gesprekken plaatsgevonden met de belastingdienst over de aanpak en gemaakte keuzes. We trachten hiermee een bepaalde mate van zekerheid te krijgen over het uiteindelijke effect van de invoering van de Vpb voor overheidsondernemingen.</p> <p>Het plan van aanpak is erop gericht om eind 2016 klaar te zijn om een aangifte Vpb te kunnen doen. Overigens dient wel opgemerkt te worden dat het gaat om nieuwe wetgeving voor de gemeente en dat landelijk nog overleg wordt gepleegd over de interpretatie van de</p>

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

	wet. Hierdoor bestaat het risico dat gemaakte keuzes wellicht moeten worden herzien en de gevolgen voor de gemeente moeten worden bijgesteld.
--	---

Naam risico	Niet halen bezuinigingen
Programma	Alle programma's
Omschrijving	Om het tekort in het meerjarenbeeld 2017-2020 op te lossen is bij de begrotingen tot en met 2017 een pakket aan bezuinigingsmaatregelen opgesteld van gemiddeld € 20 miljoen. We moeten er rekening mee houden dat we niet alle voorgenomen bezuinigingen volledig en/of in het gewenste tempo realiseren. We hebben bij de begroting 2017 het risico van elke bezuinigingsmaatregel afzonderlijk beoordeeld. Het risico komt daarmee op € 5 miljoen incidenteel. De kans in totaal is 100% omdat de kans van optreden per maatregel is bepaald. Dit is conform de werkwijze van de risicoboxmethode.
Risicobedrag 2017	€ 5 miljoen
Kans 2017	100%
Risicobedrag 2018	€ 5 miljoen
Kans 2018	100%
Risicobedrag 2019	€ 5 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 5 miljoen
Kans 2020	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Begroting 2014

Naam risico	Stijging pensioenpremie
Programma	College, raad en gebiedszaken
Omschrijving	Het bestuur van het pensioenfonds ABP waarschuwt voor het risico dat de pensioenpremie volgend jaar moet stijgen. De VNG adviseert gemeenten hier rekening mee te houden in de begroting voor 2017. Een stijging van het de kosten voor gemeenten kan worden voorkomen door de pensioenregeling aan te passen. Werkgevers moeten hierover met bonden in gesprek, zodat de premie niet of beperkt hoeft te stijgen. Als werkgevers en bonden niet tot overeenstemming komen dan leidt een premiestijging tot een stijging van de personeelskosten van mogelijk ruim 2% in 2017. Gelet op de onzekerheid of en in welke mate een stijging van de pensioenpremie zich gaat voordoen nemen we in de begroting 2017 een risico op. Het gaat om een structureel risico van € 2,6 miljoen en een kans van optreden van 50%.
Risicobedrag 2017	€ 2,6 miljoen
Kans 2017	50%
Risicobedrag 2018	
Kans 2018	
Risicobedrag 2019	
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	
Kans 2020	
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Begroting 2017

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Programma 13

Naam risico	Gemeentefonds
Programma	Algemene inkomsten en post onvoorzien
Omschrijving	<p>De hoogte van de algemene uitkering wordt bepaald door de omvang en verdeling van het gemeentefonds. De omvang is gekoppeld aan de groei van de rijksbegroting. De huidige raming van de hoogte van de algemene uitkering is gebaseerd op de septembercirculaire 2016.</p> <p>Vanaf 2015 is landelijk circa € 10 miljard toegevoegd aan het gemeentefonds voor uitvoering van de decentralisaties in het sociaal domein. De omvang van het gemeentefonds stijgt hierdoor landelijk tot circa € 25 miljard in 2017. Het gemeentefonds is hierdoor de vierde grootste uitgavenpost op de rijksbegroting. Groningen ontvangt voor de uitvoering van de decentralisaties € 169,7 miljoen in 2017 (stand septembercirculaire 2016).</p> <p>De middelen komen in de periode 2015-2017 beschikbaar via een integratie-uitkering in het gemeentefonds. Vanaf 2018 worden de middelen verdeeld via de algemene uitkering.</p> <p>Op 8 juli 2016 heeft het rijk de nieuwe verdeling per 2017 van het onderdeel VHROSV in het gemeentefonds bekend gemaakt. De nieuwe verdeling houdt in dat de eerder voorgestelde herverdeling per 2017 opnieuw voor 33% wordt doorgevoerd (per 2016 is reeds 33% van de voorgestelde herverdeling doorgevoerd). Hiermee komt het aandeel van de nieuwe verdeelformule uit op 66%. Met deze aanvullende stap van 33% rond het rijk de herverdeling van het subcluster VHROSV (en daarmee het gehele groot onderhoud aan het gemeentefonds) af. Er blijven volgens het rijk teveel onzekerheden bestaan om over te gaan tot het volledig en onverkort invoeren van de voorgestelde nieuwe verdeelformule voor het subcluster VHROSV. De openstaande vraagpunten kunnen het best worden meegenomen in het kader van de fundamentele herziening van de gemeentelijke financiële verhoudingen die voor de komende tijd op stapel staat. Dit betreft een meerjarig herzieningstraject dat binnenkort aanvang zal nemen.</p> <p>Het BTW-compensatiefonds (BCF) is in stand gebleven. Aan de omvang van dit fonds is een plafond gekoppeld. Overschotten of tekorten op het fonds worden verrekend met het gemeentefonds. In de septembercirculaire 2016 is de verwachte benutting van het BCF geactualiseerd. Het Rijk verwacht een lagere onderschrijding op het fonds. De negatieve bijstelling wordt verrekend met de algemene uitkering. Aangezien we geen betrouwbaardere inschatting kunnen maken van een tekort of overschot op dit fonds nemen we de raming van het rijk op in de algemene middelen. Wanneer hier een actualisatie op plaats vindt, verrekenen we deze ook met de algemene middelen.</p>
Risicobedrag 2017	We hanteren het uitgangspunt dat specifieke kortingen (en uitzettingen) vanuit het rijk één op één met de sector worden verrekend. Voor het overige hanteren we een maximale omvang van het risico van 5% van de ingeschatte algemene uitkering. Het risico bedraagt maximaal € 21,9 miljoen (naar boven of naar beneden). We gaan er vanuit dat de kans op een voordeel even groot is als de kans op een nadeel, hierdoor reserveren we hiervoor geen specifiek weerstandsvermogen.
Kans 2017	We gaan er vanuit dat de kans op een voordeel even groot is als de kans op een nadeel, hierdoor reserveren we hiervoor geen specifiek weerstandsvermogen.
Risicobedrag 2018	
Kans 2018	
Risicobedrag 2019	
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	
Kans 2020	
Structureel/Incidenteel	
1e signaleringsmoment	1995

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Actie	Forse afwijkingen worden zoveel mogelijk voorkomen en verkleind door het realistisch en stabiel ramen van de uitkeringen.
-------	---

Naam risico	Renterisico
Programma	Algemene inkomsten en post onvoorzien
Omschrijving	De renteveronderstellingen voor de begroting zijn gebaseerd op de in het voorjaar bij het meerjarenbeeld verwachte ontwikkeling van de rente. De werkelijke renteontwikkeling kan hoger of lager uitvallen. Een beperkte afwijking zal zich zeker voordoen. Mutaties in de rente hebben gevolgen voor het resultaat. Het risico op een netto voordelig resultaat is even groot als het risico op een netto nadelig resultaat.
Risicobedrag 2017	0
Kans 2017	50%
Risicobedrag 2018	0
Kans 2018	50%
Risicobedrag 2019	0
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	0
Kans 2020	50%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Doorlopend
Actie	We hebben een rente egalisatie reserve waarmee schommelingen in het resultaat als gevolg van de renteontwikkeling opgevangen kunnen worden. De omvang van deze reserve is € 1,75 miljoen.

Programma 14 heeft geen risico's

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Paragraaf 4: Onderhoud kapitaalgoederen

In deze paragraaf geven wij inzicht in het onderhoud van de gemeentelijke kapitaalgoederen. Er wordt ingegaan op het gewenste onderhoudsniveau, de hieruit voortvloeiende financiële consequenties en de vertaling daarvan in de begroting. Eerst komt het Beheerplan Openbare Ruimte Groningen (BORG) aan de orde. Vervolgens besteden we aandacht aan het onderhoud van de gemeentelijke gebouwen.

Beheerplan openbare ruimte Groningen

Het onderhoud en beheer van verhardingen, verkeersvoorzieningen, groen, speelvoorzieningen, bruggen, beschoeiingen, tunnels en viaducten voeren we uit volgens de in de BORG-systematiek (Beheer Openbare Ruimte Groningen) vastgestelde kwaliteitsdoelen. Voor 2017 is dat niveau 'hoog' in de binnenstad en het Noorderplantsoen en 'matig' in de woonwijken.

In de jaarlijkse borgschouw beoordelen we samen met burgers of we onze doelen halen. In 2017 streven we er opnieuw naar de vastgestelde BORG-kwaliteitsdoelen te realiseren en een goed en veilig gebruik van voorzieningen in de openbare ruimte blijvend mogelijk te maken, onder andere door de uitvoering van alle noodzakelijke groot onderhoud en vervangingen. Daarnaast zorgen we voor een goed functionerend water- en rioleringsstelsel dat respect heeft voor mens, dier en milieu, zoals vastgesteld in het Groninger Water- en Rioleringsplan (GWRP) 2014-2018.

Beheer gemeentelijke gebouwen

Gebouw	Boekwaarde 1-1-2017	Meerjarenplan aanwezig	Voorziening 1-1-2017	Onderhoudsbudget begroting 2017
KERNVASTGOED				
Oude Stadhuis	0	ja	185	31
Goudkantoor	0	ja	0	71
Prefectenhof	11.574	ja	1.104	122
Trompsingel	2.624	ja	0	45
Peizerweg	1.383	ja	150	60
Gebouw Hanzeplein 120	5.683	ja	697	62
Duinkerkenstraat	3.112	ja	1.688	103
Huisvesting Zuiderdiep (nr. 96 + 98) + Coehoornsingel 51 + 71	10.253	ja	1.099	301
Harm Buitenplein	48.055	ja	490	215
Totaal	82.684		5.413	1.010
BRANDWEERGEBOUWEN				
Gebouw Sontweg 10*	3.737	nee	1.039	0
Gebouw Diamantlaan*	1.038	nee	0	0
Totaal	4.775		1.039	0
MAATSCHAPPELIJK VASTGOED				
Groninger Museum				
Oosterpoort	5.490	ja	103	300
Vensterscholen	13.577	ja	448	135
Gebouw Muziekschool	19	ja	152	56
Voormalige schoolgebouwen	560	ja	220	80
Sportaccommodaties/zwembaden	39.752	ja	0	3.162
Welzijnsaccommodaties	5.789	nee	0	317
Gebouwen natuur- en duurzaamheid (NDE)	584	nee	0	26
Schoolgebouwen (economisch eigendom)	124.682	nee	0	215

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Totaal	190.452		923	4.291
OVERIG				
Huisvesting personeel begraafplaatsen	18	ja	0	9
Wijkposten	1.570	ja	0	31
Wijkpost Vinkhuizen	912	ja	0	24
Afvalbrengrstation	526	nee	0	9
Parkeergarages				
Totaal	3.026		0	73
Activa in aanbouw	7.769	nee	0	884
TOTAAL	288.705		7.375	6.258

* Wordt overgedragen aan de Veiligheidsregio

Uitgangspunt bij het onderhoud van de gemeentelijke gebouwen is het onderhoudsniveau 3 conform NEN 2767. Dit niveau is landelijk gangbaar en houdt het onderhoud op een redelijk niveau.

Kernvastgoed

De gebouwen aan het Hanzeplein, Duinkerkenstraat en Kreupelstraat zijn relatief nieuw en hebben op korte termijn geen grote onderhoudsingenrepen nodig. Enkele oudere gebouwen, zoals die aan het Zuiderdiep en het Stadhuis, hebben qua onderhoud de komende jaren wat meer aandacht nodig. Voor één gebouw in deze categorie (aan het Harm Buitenplein) is met de bouwer ervan ook een onderhoudscontract voor meerdere jaren afgesloten. Die verricht het onderhoud.

In 2016 zijn twee panden aangekocht. Dit betreft het gebouw aan de Duinkerkenstraat 47 (bedrijfsvoering stadsbeheer) en aan de Van der Hoopstraat 3 (iederz). Voor beide gebouwen is een onderhoudsvoorziening meegenomen. Deze zijn gebaseerd op ervaringscijfers. De komende jaren moet blijken of die voldoende zijn. In 2016 is het pand aan de Gotenburgweg 46 verkocht. Hiervoor zijn vanaf 2017 geen onderhoudslasten meer. De onderhoudslasten die hiervoor gereserveerd waren, zijn (deels) meegenomen naar het recent aangekocht gebouw aan de Duinkerkenstraat 47.

Schoolgebouwen

De verantwoordelijkheid voor het beheer en onderhoud van de schoolgebouwen voor het primair en voortgezet onderwijs ligt bij de schoolbesturen. De schoolbesturen krijgen daarvoor de middelen van de rijksoverheid. De gemeente heeft geen verantwoordelijkheid (financieel en inhoudelijk) meer voor de technische en onderwijskundige staat van die gebouwen. De Vensterscholen worden wel door ons onderhouden. Ook schoolgebouwen, die niet meer voor onderwijs in gebruik zijn en een andere functie hebben gekregen, zijn een gemeentelijke verantwoordelijkheid. Voor deze gebouwen zijn meerjarige onderhoudsplannen opgesteld. Onze onderhoudsplanning wordt zoveel mogelijk afgestemd op eventuele aanpassingen aan schoolgebouwen aardbevingsbestendig te maken.

Sociaal culturele (welzijns)accommodaties

Voor het groot onderhoud aan alle sociaal culturele accommodaties, die onder de werking van de accommodatienota 'Met de blik op de wijk' vallen, is jaarlijks een bedrag voor onderhoud beschikbaar. Dat bedrag is voor het onderhoud aan gemeentelijke en niet-gemeentelijke gebouwen. Besturen met een eigen accommodatie kunnen voor onderhoudswerk subsidie bij de gemeente aanvragen. Het onderhoudsniveau van deze accommodaties is redelijk tot goed te noemen. Een uitzondering daarop is het gebouw van speeltuinvereniging Oosterpark aan de Resedastraat 2a. Dit 'boomstammengebouw' wordt met tijdelijke maatregelen in stand gehouden. Wij zijn voornemens om de huisvesting voor deze

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

speeltuinenvereniging met 230 m2 te verkleinen tot 100 m2. Als het gebouw in de huidige vorm in stand blijft, zijn binnen enkele jaren forse ingrepen nodig.

Culturele gebouwen

In deze categorie gebouwen vallen het gebouw van VRIJDAG aan de Sint Jansstraat 7 en het cultuurcentrum De Oosterpoort aan de Trompsingel 27. De onderhoudsstaat van het gebouw van VRIJDAG is redelijk tot goed te noemen. Het cultuurcentrum De Oosterpoort is 40 jaar oud. De kwaliteit van het pand (alle zalen en foyers gelijkvloers) worden in toenemende mate overschaduwd door de gedateerdheid van het pand en de installaties. Dit zet de onderhoudsbudgetten onder druk. Het op lange termijn in stand houden van het pand (meer dan 10-15 jaar) vergt aanzienlijke ingrepen.

De Stadsschouwburg is begin 2016 in eigendom overgedragen aan het Groninger Monumentenfonds, waarbij de renovatie van het casco onder verantwoordelijkheid van de gemeente is afgerond. Daarnaast is met inzet van meerdere externe financieringsbronnen (zoals door de provincie Groningen) de binnenkant van de Stadsschouwburg fors gerenoveerd.

Sportaccommodaties

Voor onderhoud van de sportaccommodaties is voor 2017 een bedrag van € 3,1 miljoen geraamd. Dit budget zetten wij in 2017 in voor onder meer de volgende onderhoudsactiviteiten:

- Atletiekbaan Stadspark. Het vervangen van de dakbedekking tribunegebouw en renoveren was- en kleedaccommodatie;
- Sporthal Beijum. De huidige verlichting vervangen door Led verlichting;
- Zwembad de Parrel. Het vervangen van de beweegbare bodem;
- Sporthal Vinkhuizen. Het vervangen van de dakbedekking;
- Sporthal de Brug. Schilderwerk buitenkozijnen, skeletconstructie, binnen schilderwerk en vervanging vloerbedekking;
- In diverse gymlokalen worden de boilers vervangen en op meerdere sportparken wordt schilderwerk verricht.

Op de sportparken vinden diverse renovatiewerkzaamheden plaats. De staat van de velden is bepalend voor het moment van renovatie. Afhankelijk van de intensiteit van het gebruik vindt de vervanging van de top- en sporttechnische lagen van kunstgrasvelden plaats tussen 9-12 jaar, waarbij het uitgangspunt is dat een kunstgrasveld gemiddeld minstens 11 jaar mee kan. Jaarlijks stellen we de globale 10 jaren 'Vervanging Investerings Planning' (VIP) bij. Op basis daarvan vindt elk jaar in september een check plaats over nut en noodzaak van de globaal geplande vervangingen. Bij het bepalen van de definitieve vervangingen betrekken wij de betrokken verenigingen.

Voor 2017 staat een aantal investeringen op de rol, waarbij de betreffende clubs andere wensen hebben ten aanzien van de bestaande vervangingsinvesteringen. De gesprekken over mogelijke co-creatie zijn gestart. Afhankelijk van de uitkomsten van de overleggen worden naar verwachting de volgende projecten in 2017 uitgevoerd:

- Renovatie veld 6 (Rugby Club) op sportpark Esserberg. De club heeft de wens om er een combiveld van te maken rugby/voetbal;
- Renovatie veld 4 op sportpark Karding. De club heeft de wens om de vervanging uit te stellen en het trainingsveld 3 te vervangen voor kunstgras;
- Vervanging van de glijbaan zwembad Karding. De vervanging is al een aantal jaren opgeschoven. Verschillende scenario's zijn uitgedacht en er is een klantentevredenheidsonderzoek gehouden;
- Sportpark Hoogkerk. De clubs willen geen renovatie, maar vervanging van twee velden door kunstgras;

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Start vervanging koelinstallatie Kardingse;
- Sportpark Lewenborg vervanging kunstgrasvelden 1 en 2;

In de begroting 2016 is een investeringskrediet van € 131.000 beschikbaar gesteld om de bodem, chloortanks en installaties te renoveren dan wel te vernieuwen van de Papiermolen. Afhankelijk van de planning van de Zuidelijke Ringweg zal ook de renovatie Papiermolen plaatsvinden. Het is nog onduidelijk of dat 2017 of later wordt.

Camping

Per 1 januari 2016 is een nieuw huurcontract voor de camping afgesloten. Het onderhoud is vanaf die datum voor rekening van de huurder. Alleen voor het onderhoud van de bomen en de asbesthoudende delen van de opstallen is een uitzondering gemaakt. In 2016 vindt een asbest onderzoek plaats. De wettelijk verplichte sanering van asbest zal in 2017 plaatsvinden.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

De lange rente is in 2016 fors gedaald tot 0,445% (10 jaar renteswap per medio juni 2016). Door het aanhoudend verruimende (rente)beleid van de Europese Centrale Bank is hiermee sprake van een uitzonderlijke situatie. Wij beschouwen de huidige rente als een incident. Aangevuld met opslagen in de markt en de inflatieverwachting gaan wij uit van een 10-jaars rente van 1,50% in 2017. Deze verwachting is gebaseerd op de voorspellingen van meerdere banken. Voor de jaren vanaf 2018 hanteren wij een opslag van 0,2% jaarlijks.

Het rente-omslagpercentage voor 2017 is 2,3%. Dit is 0,2% lager ten opzichte van 2016. In de voorgaande jaren zijn er veel leningen afgesloten tegen een prijs die ligt onder het huidige rente-omslagpercentage. Voor de jaren 2018 en verder verwachten wij een beperkt oplopende marktrente, richting het huidige vastgestelde rente-omslagpercentage. Evenals in 2016 stellen wij het rente-omslagpercentage vast met een verwacht resultaat van circa nul over vier jaar. Voor 2017 en volgende jaren verwachten we nog een voordeel van € 739.000.

Renteveronderstellingen 2017: korte rente	Rente begroting 2017
Rente rekening courant faciliteit	0,0%
Rente tegoedpositie derden (credit%)	0,0%
Rente schuldpositie derden (debet%)	0,9%

De korte rente is in het eerste halfjaar 2016 steeds zeer laag geweest. De rente voor leningen met een looptijd tot 1 jaar is zelfs negatief. Voor 2017 verwachten we geen rentestijging. De vergoeding op kortlopende tegoeden is daarom teruggebracht tot 0%. De rente op tegoed- en schuldposities brengen wij alleen nog aan derden in rekening.

Met ingang van 2017 gelden voor het vaststellen van de rekenrente grondbedrijf aanvullende regels. Rekening houdend met deze regels hanteren wij een rentetarief voor het grondbedrijf van 2,15%. Dit tarief is lager dan het rente-omslagpercentage van 2,30%, omdat aan grondexploitaties slechts de rentekosten van vreemd vermogen mogen worden toegerekend. Buiten beschouwing blijven de kosten toegerekend aan eigen vermogen (reserves en voorzieningen).

Rentelasten externe financiering en renteresultaat

In onderstaand overzicht geven we inzicht in de rentelasten externe financiering, het renteresultaat en de wijze van rentetoerekening.

Overzicht rentelasten externe financiering (x € 1.000)	Bedrag
Externe rentelasten over de korte en lange financiering	38.029
Externe rentebaten	16.452
Totaal door te rekenen externe rente	21.577
Rente door te berekenen aan grondexploitaties	2.634
Minus toe te rekenen rente aan projecten (inclusief grondexploitaties)	2.634
Saldo door te rekenen externe rente (A)	18.943
Rente over eigen vermogen (B)	2.448
Rente over voorzieningen (gewaardeerd op contante waarde) (C)	67
Aan taakvelden (programma's inclusief overhead) toe te rekenen rente (A+B+C)	21.458
Werkelijk aan taakvelden toegerekende rente (renteomslag)	22.652
Renteresultaat op het taakveld Treasury	-1.194

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Risicobeheer financieringsportefeuille

Met dit onderdeel geven we een samenvatting van het risicoprofiel van de organisatie. Ook gaan we in op de gegevens die uit hoofde van de Wet financiering decentrale overheden (FIDO) voor de toezichthouder nodig zijn.

Limieten financiering

Ter beperking van renterisico's hanteren we limieten voor de korte- en lange geldpositie. Het betreft hier wettelijke limieten en eigen limieten. De limieten zijn omschreven in het Treasury Statuut.

Limietenoverzicht (bedragen x € 1.000)	2016	2017
Limieten kort geld		
Kasgeldlimiet	82.000	79.900
Korte mismatch	114.000	113.000
Drempelbedrag schatkistbankieren	4.400	4.630
Limieten lang geld		
Lange mismatch	39.000	38.000
Renterisiconorm	192.000	188.000
Vervroegde aflossing langlopende leningen	-	-

Kasgeldlimiet

Het kasgeldlimiet is een wettelijke limiet en bepaalt de maximale omvang van de externe kortgeldpositie per jaar. De zogenaamde netto vlottende schuld van de gemeente (de som van alle kas- en banktegoeden) mag maximaal 8,5% van het begrotingstotaal van de gemeentebegroting bedragen. Daarboven moet lang geld worden aangetrokken. De kasgeldlimiet komt voor 2017 op € 79,9 miljoen uit.

Drempelbedrag schatkistbankieren

Wij zijn verplicht om onze overtollige middelen in de Rijksschatkist aan te houden. Om het dagelijkse kasbeheer te vereenvoudigen is er een drempelbedrag, afhankelijk van het begrotingstotaal, dat buiten de schatkist mag worden gehouden. Het drempelbedrag is gelijk aan € 3,75 miljoen plus 0,2% van het begrotingstotaal dat de € 500 miljoen te boven gaat.

Korte mismatch-limiet

Gedurende het jaar gebruiken wij een deel van de kortlopende middelen voor dekking van het lange financieringstekort. Dit is voordelig omdat het korte rentepercentage over het algemeen lager is dan het lange rentepercentage. Deze korte mismatch financiering leidt tot een vergroting van het renterisico. Het risico is dat de lange rente gaat stijgen en dat nieuwe consolidatieleningen moeten worden aangetrokken tegen hogere rentetarieven. Om dit risico te beperken hebben wij vastgesteld dat maximaal 12,5% van de netto vaste schuld met kort geld worden gefinancierd. Dit bedrag wordt nog verhoogd met het structureel deel aan kort beschikbaar vermogen. Voor de begroting 2017 is de korte mismatch limiet becijferd op € 113 miljoen.

Renterisiconorm

De renterisiconorm is ook een wettelijke limiet en beperkt de vaste schuld die in enig jaar voor aflossing of renteherziening in aanmerking komt tot 20% van het begrotingstotaal. In het [onderdeel Leningenportefeuille, berekening kasgeldlimiet en risiconorm](#) van deze paragraaf wordt het renterisico

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

op de vaste schuld berekend voor een periode van vier jaar. Uit de berekening blijkt dat de renterisico's op de vaste schuld de komende vier jaren ruim onder de wettelijke norm blijven.

Lange mismatch-limiet

Van de korte vermogensbehoefte mag een bedrag tot maximaal 5% van de netto opgenomen vaste schuld met langlopende leningen worden gefinancierd.

Vervroegde aflossing langlopende leningen

In de begroting wordt jaarlijks een overzicht opgenomen van leningen met een mogelijkheid tot vervroegde aflossing. Dit overzicht is de limiet voor de omvang van te vervroegen aflossingen voor dat jaar. Voor 2016 kunnen geen consolidatieleningen vervroegd worden afgelost.

Kredietrisico's op verstrekte gelden

Onderstaand overzicht geeft de kredietrisico's op verstrekte gelden weer. Het betreft zowel verstrekte geldleningen als creditposities (tegoeden) bij financiële instellingen. Hierbij zijn de uitgezette bedragen per risicogroep aangegeven. In het overzicht zijn de risicogroepen (globaal) gerangschikt naar oplopend risico.

Risicogroep (bedragen x € 1.000)	Restantschuld per 01-01-2017	Risico %
Gemeenten en Provincies	275.000	61,92%
Overheidsbanken en schatkistbankieren	0	0
Woningcorporaties met garantie WSW	124.590	28,05%
Semi overheidsinstellingen	700	0,16%
Financiële instellingen (AA en hoger)	0	0
Overige toegestane instellingen volgens Treasury statuut	43.804	9,86%
Niet toegestane instellingen volgens Treasury statuut	0	0
Totaal	444.094	100,00%

Projectfinanciering Meerstad

In de bovengenoemde tabel is een bedrag opgenomen van € 275 miljoen ten behoeve van de projectfinanciering Meerstad. Deze leningen zijn in april 2012 verstrekt aan de Grondexploitatie Maatschappij Meerstad C.V. Eerder waren deze leningen opgenomen in het overzicht gewaarborgde geldleningen

Leningenportefeuille, berekening kasgeldlimiet en risiconorm

De samenstelling en de grootte van de opgenomen gelden (OG) geven we weer in onderstaand overzicht.

Leningenportefeuille og totaal (bedragen x € 1.000)	Bedrag	Gemiddelde rente
Stand per 1 januari 2017	1.143.500	3,23%
Nieuwe leningen	0	-
Reguliere aflossingen	80.748	4,24%
Vervroegde aflossingen	0	-
Renteaanpassing (oud percentage)	0	-
Renteaanpassing (nieuw percentage)	0	-
Totaal	1.062.752	-

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

De samenstelling en de grootte van de uitgezette gelden (UG) geven we weer in onderstaand overzicht.

Leningenportefeuille ug totaal (bedragen x € 1.000)	Bedrag	Gemiddelde rente
Stand per 1 januari 2017	433.473	3,85%
Nieuwe leningen	0	-
Reguliere aflossingen	17.697	4,11%
Vervroegde aflossingen	0	-
Renteanpassing (oud percentage)	0	-
Renteanpassing (nieuw percentage)	0	-
Totaal	415.776	-

De kasgeldlimiet berekenen we als volgt.

Kasgeldlimiet (bedragen x € 1.000)	Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
Omvang vlottende korte schuld (A)	4.537	4.537	4.537	4.537
Opgenomen gelden < 1jaar	0	0	0	0
Schuld in rekening courant	0	0	0	0
Gestorte gelden door derden < 1 jaar	-908	-908	-908	-908
Overige geldleningen niet zijnde vaste schuld	5.445	5.445	5.445	5.445
Vlottende middelen (B)	81.095	81.095	81.095	81.095
Contante gelden in kas	0	0	0	0
Tegoeden in rekening courant	81.095	81.095	81.095	81.095
Overige uitstaande gelden < 1 jaar	0	0	0	0
Totaal netto vlottende schuld (A-B)	-76.558	-76.558	-76.558	-76.558
Toegestane kasgeldlimiet	79.900	79.900	79.900	79.900
Ruimte onder de kasgeldlimiet	156.458	156.458	156.458	156.458
Begrotingstotaal 2017 (C)	940.167	940.167	940.167	940.167
Percentageregeling (D)	8,5%	8,5%	8,5%	8,5%
Kasgeldlimiet (C x D)	79.900	79.900	79.900	79.900

Onder Totaal netto vlottende schuld (A-B) worden de beschikbare middelen gepresenteerd voor toepassing van de mismatch financiering. In de praktijk worden alle middelen gebruikt voor lange financiering.

De renterisiconorm berekenen we als volgt.

Renterisiconorm en renterisico's vaste schuld in 2017-2020 (bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
Renteherziening (A)	-1.877	-1.788	-1.696	-1.599
Aflossingen (B)	55.000	35.000	50.000	65.000
Renterisico (A+B)	53.123	33.212	48.304	63.401
Rente risiconorm	188.000	188.000	188.000	188.000
Ruimte onder renterisiconorm	134.877	154.788	139.696	124.599
Het bij ministeriële regeling vastgestelde percentage	20,00%	20,00%	20,00%	20,00%
Begrotingstotaal 2017	940.167	940.167	940.167	940.167
Rente risiconorm	188.000	188.000	188.000	188.000

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Overzicht opgenomen (en op te nemen) langlopende leningen

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Boekwaarde 1-1-2017	Op te nemen	Aflossing	Boekwaarde 31-12-2017	Rente	Rente en aflossing
A. Geldleningen totaal	1.143.500	164.694	80.748	1.227.446	39.927	118.675
Binnenlandse pensioenfondsen en verzekeraars (totaal opgenomen)	0	0	0	0	0	0
Binnenlandse banken en overige financiële instellingen	1.203.743	75.707	34.717	1.244.733	34.326	69.043
ABN AMRO Bank NV	95.386	-	3.790	91.596	4.098	7.888
Algemene Spaarbank Nederland NV (ASN)	-	-	-	-	-	-
Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)	794.398	75.707	-	870.105	20.480	20.480
Triodos Bank	45.000	-	-	45.000	1.062	1.062
Nederlandse Waterschaps Bank	268.931	-	30.899	238.032	8.686	39.585
St. Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Ned. Gem.	28	-	28	-	-	28
Nog op te nemen leningen in 2017	-	-	-	-	-	-
Nog op te nemen leningen in 2016	-	-	-	-	-	-
Overige binnenlandse sectoren	62.501	-	-	62.501	958	958
RO/EZ	-	-	-	-	-	-
Overig (Wichers Hoeth)	1	-	-	1	0	0
Overheid (provincie Noord Brabant)	60.000	-	-	60.000	895	895
Overheid (gemeente Meerssen)	2.500	-	-	2.500	63	63
Buitenlandse instellingen (totaal opgenomen)	0	0	0	0	0	0
B. Waarborgsommen totaal	0	0	0	0	0	0
Totaal	1.266.244	75.707	34.717	1.307.234	35.284	70.001

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Overzicht uitgezette langlopende leningen

Omschrijving (x € 1.000)	Boekwaarde 1-1-2017	Op te nemen	Aflossing	Boekwaarde 31-12-2017	Rente	Rente en aflossing
Gemeentelijke woningbouw (tot 1985)	2.206	0	131	2.075	158	289
Gemeentelijke woningbouw (na 1985)	124.590	0	16.278	108.312	4.609	20.887
Martiniplaza BV	11.961	0	498	11.463	273	771
Euroborg NV	15.406	0	498	14.908	782	1.280
Bejaardenhuizen (Patrimonium & Huismeesters)	1.130	0	51	1.079	54	105
Grunneger Power	200	0	7	193	8	15
Zwembad Hoogkerk	51	0	25	26	2	27
Multifunctioneel Centrum Engelbert	284	0	36	248	11	47
Monumentenfonds	1.000	0	0	1.000	47	47
Groninger Museum	441	0	45	396	24	69
Meerstad	275.000	0	0	275.000	10.289	10.289
Veiligheids- en Gezondheidsregio Groningen	700	0	100	600	15	115
Onderwijshuisvesting, Sport/Welzijn, Kunst en Cultuur	348	0	54	294	10	64
Stichting Stimuleringsfonds Volkshuisvesting	10.777	800	1.000	10.577	0	1.000
Totaal	444.094	800	18.723	426.171	16.282	35.005

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Paragraaf 6: Verbonden partijen

In deze paragraaf treft u enkel de financiële informatie van de verbonden partijen van de gemeente Groningen aan. Vanaf 2017 wordt de beleidsinformatie en beleidsrisico van de verbonden partijen op programmaniveau verantwoord.

Beleidsvoornemens verbonden partijen

Onderstaande tabellen geven een overzicht van waar de beleidsmatige informatie per verbonden partij beschikbaar is.

Gemeenschappelijke regelingen	Hoofdprogramma
Eems Dollar Regio (EDR)	2. Economie & Werkgelegenheid
Bedrijvenpark Rengers	2. Economie & Werkgelegenheid
Omgevingsdienst	2. Economie & Werkgelegenheid
Centrumregeling beschermd wonen Groningen	4. Welzijn, Gezondheid, Zorg
PG & Z (RIGG/ GGD)	4. Welzijn, Gezondheid, Zorg
Meerschapp	9. Onderhoud en Beheer Openbare Ruimte
Groninger Archieven	6. Cultuur
OV bureau	7. Verkeer
Meerstad	2. Economie & Werkgelegenheid
ARCG	9. Onderhoud en Beheer Openbare Ruimte
Veiligheidsregio	10. Veiligheid

Vennootschappen en coöperaties	Hoofdprogramma
Thermiek BV	1. Werk en Inkomen
Groningen Airport Eelde NV	2. Economie & Werkgelegenheid
Euroborg NV.	2. Economie & Werkgelegenheid
Waterbedrijf NV	2. Economie & Werkgelegenheid
Enexis Holding/Belang elektriciteitsproductie EPZ	2. Economie & Werkgelegenheid
Community Network Noord Nederland BV	2. Economie & Werkgelegenheid
WarmteStad Holding BV	2. Economie & Werkgelegenheid
MartiniPlaza BV	6. Cultuur
Wonen Boven Winkels NV	8. Wonen
GEMM CV en BV (Meerstad)	8. Wonen
BNG NV	13. Algemene Inkomsten en Post Onvoorzien

Stichtingen	Hoofdprogramma
WeerWerk Groningen	1. Werk en Inkomen
SIG	2. Economie & Werkgelegenheid
Ondernemerstrefpunt	2. Economie & Werkgelegenheid
Sociaal Fonds Groningen	14. Algemene Ondersteuning

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiële gegevens verbonden partijen

Gemeenschappelijke regelingen

Gemeenschappelijke regeling Openbaar Lichaam 'Eems Dollard Regio' te Leer (Bondsrepubliek Duitsland)

- Het openbaar belang is gediend bij de doelstelling gericht op het realiseren en bevorderen van grensoverschrijdende samenwerking, op zowel regionaal als plaatselijk niveau, in de noordelijke grensstreek van Nederland en Duitsland;
- Financieel belang: de gemeente Groningen betaalt jaarlijks een bijdrage op basis van haar inwonertal. In 2014 was dat € 12.500;
- Eigen vermogen per 1 januari 2016 € 385.000;
- Vreemd vermogen per 1 januari 2016 € 2.760.000;
- Er is geen informatie beschikbaar op basis waarvan substantiële wijzigingen in resultaat en/of vermogen te verwachten zijn.

Gemeenschappelijke regeling Bedrijvenpark Rengers te Groningen

- De gemeenschappelijke regeling Rengers is in 1994 samen met de gemeenten Slochteren en Hoogezand-Sappemeer opgericht met als doel het bevorderen van de economische ontwikkeling en werkgelegenheid rond het stedelijk knooppunt Groningen door middel van het gezamenlijk ontwikkelen en exploiteren van een kwalitatief hoogwaardige en uit financieel-economisch oogpunt aanvaardbaar intergemeentelijk bedrijvenpark Rengers (gelegen bij Hoogezand);
- De gemeente Groningen is voor 1/3 deel risicodragend. De gemeenten Slochteren en Hoogezand-Sappemeer zijn ieder voor 1/3 deel risicodragend;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 0 per 31 december 2017 € 0;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 3,3 miljoen en per 31 december 2017 € 3 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 bedraagt € 0;
- Rengers bestaat uit een viertal fasen. Fase 1 en 2 zijn afgewikkeld. Het verwachte resultaat van het totale project, op eindwaarde per 31 december 2036, bedraagt € 6,8 miljoen positief.

Gemeenschappelijke regeling Omgevingsdienst Groningen te Veendam

- De Omgevingsdienst Groningen is ingesteld om vergunningverlenende, toezichhoudende en handhavingstaken op het gebied van het omgevingsdomein voor de deelnemers te gaan uitvoeren, waarmee de deelnemers de kwaliteit van de uitvoering van deze taken willen verbeteren;
- Financieel belang: de deelnemersbijdrage in 2017 gezamenlijk met de gemeente Ten Boer bedraagt € 772.000;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 2,1 miljoen en per 31 december 2017 € 1,8 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 2,8 miljoen en per 31 december 2017 € 2,6 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 bedraagt € 0.

Gemeenschappelijke regeling Centrumregeling Beschermd Wonen te Groningen.

- Het doel van de Centrumregeling Beschermd Wonen is de taken en bevoegdheden van de regiogemeenten in het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO) 2015 op het gebied van beschermd wonen, de inloop gemeentelijke gezondheidszorg (GGZ) en de begeleiding maatschappelijke opvang en vrouwenopvang door mandaat en volmacht op te dragen aan de centrumgemeente Groningen. Hierdoor wordt beoogd:

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- o Het behalen van schaalvoordelen;
- o Het stimuleren van de samenwerking tussen de deelnemers;
- o De beheersing van middelen en eventuele besparingen of aanvullende kosten;
- o De verevening van de risico's.
- Financieel belang: De gemeente Groningen ontvangt als centrumgemeente gelden (geoordeelde middelen voor Beschermd wonen en Opvang) als onderdeel van de Integratie Uitkering Sociaal Domein. Het budget is niet onderverdeeld naar de deelnemende gemeenten;

Het meerjarenbeeld is als volgt:

(bedragen x 1.000)	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Beschermd wonen	55.380	58.264	58.436	60.149	61.518	61.516
Maatschappelijke opvang	18.703	18.422				
Vrouwenopvang	4.423	4.305	4.202	3.651	3.651	
Totaal	78.506	80.991	80.697	63.800	65.169	61.516

- Financieel resultaat en vermogen: met betrekking tot de bestemming van het financieel resultaat zijn er verschillende opties mogelijk. Deze opties worden in 2016 nader onderzocht. Vervolgens zal het Bestuurlijk OOGO (Op Overeenstemming Gericht Overleg) op basis van een advies naar aanleiding van dit onderzoek een besluit nemen over de verwerking van het financieel resultaat. Dit financiële resultaat kan vanwege de planning van de Sociale Verzekeringsbank met betrekking tot de Persoonsgebonden Budgetten (PGB's) naar verwachting pas definitief worden vastgesteld in juli 2016. Derhalve is het voorlopige resultaat op de centrumregeling Beschermd Wonen in de balans over 2015 opgenomen en nog niet verwerkt in de exploitatie. Er is geen vreemd en eigen vermogen.

Gemeenschappelijke regeling Publieke Gezondheid & Zorg Groningen te Groningen

- Het openbaar belang betreft de bescherming en bevordering van de gezondheid van de bevolking, de rampenbestrijding en crisisbeheersing en het (doen) organiseren van zorg aan de bevolking;
- Het financieel belang bestaat uit een aantal onderdelen. Ten eerste worden de taken voor de uitvoering van de publieke gezondheidszorg en jeugdgezondheidszorg uitgevoerd door GGD Groningen, onderdeel van de gemeente Groningen zelf. Ook de taken voor de RIGG en een deel van het jeugdzorg-domein (de 'Toegang') worden door personeel van de gemeente Groningen uitgevoerd. Daarnaast worden er middelen verstrekt in de vorm van een gemeentelijke bijdrage van bijna € 5,4 miljoen en een lening voor de financiering van een Mobiele Röntgen Unit ad € 1 miljoen. Jaarlijks wordt hierop € 100.000 afgelost. Per 31 december 2015 staat van deze lening nog € 0,8 miljoen open;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 1,9 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 12,2 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2016 is € 300.000 negatief (bron Zomerbrief 2016).

Gemeenschappelijke regeling Meerstad te Slochteren

- Het openbaar belang van de gemeenschappelijke regeling Meerstad (GRM) is het nemen van besluiten over de beleidskaders voor het ontwikkelen van publieke voorzieningen in Meerstad. De GRM werd ingesteld per 1 juli 2009, maar heeft geen publiekrechtelijke bevoegdheden meer. Het functioneert nu als politiek en bestuurlijk platform voor Meerstad. De bestuursstructuur is van GRM is gewijzigd naar een lichtere vorm. Een vereenvoudiging was gewenst aangezien de taken en bevoegdheden zijn afgenomen door de aanpassing van de regeling in 2011;
- Financieel belang: de totale bijdrage van de gemeenten Slochteren en Groningen was voor 2016 begroot op € 195.000. Het aandeel hierin van Groningen is ruim 35% (€ 68.000);

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Het gerealiseerd resultaat over 2015 bedraagt € 102.000. Dit resultaat zal naar rato van de betaalde bijdrage aan beide gemeenten worden terugbetaald. Dit betekent dat de beschikbare weerstandscapaciteit nihil is;
- De gemeenschappelijke regeling wordt in 2017 opgeheven en vervangen door een bestuursovereenkomst met de gemeente Slochteren.

Gemeenschappelijke regeling Groninger Archieven te Groningen

- Het openbaar belang is dat de wettelijke taken met betrekking tot de Archiefwet, alsmede de dienstverlening op het gebied van historische informatie over Stad en Lande op orde zijn;
- Financieel belang: de bijdrage in 2014 bedroeg € 2,1 miljoen. De begrote bijdrage over 2015 was eveneens € 2,1 miljoen;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 433.000 en per 31 december 2017 € 416.000;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 691.000 en per 31 december 2017 € 606.000;
- Het begroot resultaat over 2017 is € 18.000 negatief.

Gemeenschappelijke regeling OV-bureau Groningen Drenthe te Assen

- Het openbaar belang van het OV-bureau is het vormgeven van het openbaar vervoer en het aansturen van de vervoerders in het openbaar vervoer;
- De jaarlijkse bijdrage van de gemeente aan het OV-bureau is € 165.000. De gemeente is wel voor 21% risicodragend in het OV-bureau. De provincies Groningen en Drenthe zijn dit voor respectievelijk 44% en 35%;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 bedraagt € 0 en per 31 december 2017 € 0.
- In 2017 is sprake van een positief exploitatiesaldo van € 2,2 miljoen;
- Het vreemd vermogen bedroeg per 31 december 2015 € 15,7 miljoen. Het vreemd vermogen bestaat naast een langlopende lening van € 1 miljoen, vooral uit kortlopende schulden, zoals een kasgeldlening en vooruit ontvangen Brede Doeluitkering (BDU). De post vooruit ontvangen BDU is onderdeel van de weerstandscapaciteit van het OV-bureau. Eind 2015 is deze post € 7,9 miljoen;
- De weerstandscapaciteit van het OV-bureau bedraagt eind 2017 € 14,7 miljoen.

Gemeenschappelijke regeling Meerschop Paterswolde te Haren

- Het openbaar belang betreft de behartiging van de belangen van recreatie, natuurbescherming en landschapsverzorging van het Paterswoldsemeer, het Hoornsemeer, de Hoornseplas en de omliggende recreatie- en natuurgebieden;
- De gemeente Groningen participeert samen met de gemeenten Haren en Tynaarlo in deze gemeenschappelijke regeling;
- De gemeente Groningen draagt 69,8 % (€428.920) bij in het nadelig saldo. De gemeenten Haren en Tynaarlo dragen respectievelijk 14,5% en 15,7% bij in het nadelig saldo;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 673.000 en per 31 december 2017 € 673.000;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 1,408 miljoen en per 31 december 2017 € 1,330 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 is nihil.

Gemeenschappelijke regeling Veiligheidsregio Groningen (GHOR) te Groningen

- De Veiligheidsregio Groningen stelt zich ten doel om uitvoering te geven aan de behartiging van de volgende belangen: brandweezorg, geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen, rampenbestrijding en crisisbeheersing, bevolkingszorg en melding, alarmering en coördinatie ambulancezorg en brandweer;
- Financieel belang: aansprakelijkheid indien de Veiligheidsregio Groningen niet aan haar verplichtingen kan voldoen. De geraamde gemeentelijke bijdrage aan de Veiligheidsregio bedroeg

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

in 2015 ruim € 14,46 miljoen. Over de jaren 2014 en 2015 is in totaal een bedrag van € 636.000 van de bijdrage als gevolg van (verwachte) positieve resultaten teruggegeven aan de gemeente Groningen. De bijdragen voor rampenbestrijding en crisisbeheersing, de GHOR en de Gemeentelijke Kolom Groningen zijn bepaald aan de hand van het aantal inwoners van de gemeente. Voor de bijdrage voor brandweezorg wordt een verdeelsleutel gebruikt die deels is gebaseerd op de (oude) bijdrage in 2014 en deels gebaseerd is op het fictief aandeel brandweezorg in het gemeentefonds. Met ingang van 2018 wordt alleen de verdeelsleutel gebruikt die is gebaseerd op het fictieve aandeel brandweezorg in het gemeentefonds;

- Het eigen vermogen bedroeg per 31 december 2015 € 5,091 miljoen. Het begroot eigen vermogen per 1 januari en per 31 december 2017 is onbekend;
- Het vreemd vermogen bedroeg per 31 december 2015 ruim € 10,6 miljoen. De begrote bedragen per 1 januari en per 31 december 2017 zijn onbekend;
- Het werkelijk resultaat over 2015 bedroeg € 807.000. Het begroot resultaat over 2017 is nog onbekend.

Gemeenschappelijke regeling Afvalverwijdering Regio Centraal Groningen (ARCG) te Groningen

- Het betreft een rechtspersoonlijkheid bezittend lichaam;
- Het openbaar belang betreft het op milieu-hygiënisch verantwoorde wijze verwerken van (afval)stoffen afkomstig uit de gemeenten in de regio, het bevorderen van overheidsinvloed op de sturing van afvalstoffen en het ketenbeheer en mogelijke andere milieu- en reinigingstaken;
- De kosten van de ARCG worden gedragen door de 8 deelnemende gemeenten;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 1,419 miljoen en per 31 december 2017 € 1,419 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 1,7 miljoen en per 31 december 2017 € 1,7 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 is nihil.

Vennootschappen en Coöperaties

Thermiek B.V. te Groningen

- Het openbaar belang betreft het verrichten van re-integratie-activiteiten ten behoeve van personen met een achterstand op de arbeidsmarkt;
- Het financieel belang van de gemeente bedraagt 1.800 aandelen à € 10,-. De boekwaarde bedraagt € 18.000;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 is € 64.000 en per 31 december 2017 € 64.000;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 is nihil en per 31 december 2017 nihil;
- Het begroot resultaat over 2017 is nihil.

N.V. Groningen Airport Eelde te Eelde

- Het openbaar belang betreft de mobiliteit en bereikbaarheid van Groningen door de lucht.
- Het opgevraagd en gestort aandelenkapitaal bedraagt € 4,17 miljoen (9.200 aandelen). De gemeente Groningen heeft hiervan 2.392 aandelen à € 453 nominaal. Het gestort kapitaal bedraagt € 1,08 miljoen. De boekwaarde van de aandelen is € 1;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 11,0 miljoen en per 31 december 2017 € 10,1 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 3,6 miljoen en per 31 december 2017 € 2,6 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 is € 0,9 miljoen negatief;

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Euroborg N.V. te Groningen

- Het openbaar belang van de Euroborg is de landmark in de ontwikkeling van het Europapark, de sportvoorziening voor betaald voetbal in Groningen;
- Het geplaatst en gestort aandelenkapitaal bedraagt 48.000 aandelen van nominaal € 1 zijnde € 48.000. De gemeente heeft een totaalbedrag aan annuïtaire leningen verstrekt van € 19,3 miljoen. De restschuld hiervan bedraagt per 31 december 2016 € 15,4 miljoen. Voor het Topsportzorgcentrum wordt een maximale lening verstrekt van € 4,96 miljoen;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 5,5 miljoen en per 31 december 2017 € 7,6 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 20,3 miljoen en per 31 december 2017 € 19,9 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 is € 182.000 negatief.

N.V. Waterbedrijf Groningen te Groningen

- Het openbaar belang betreft de levering van drinkwater aan ruim 280.000 woningen en bedrijven in de provincie Groningen en in Tynaarlo;
- In de statuten is bepaald dat het recht om aandelen te verwerven is gebaseerd op het aantal inwoners: 1 aandeel per 2.500 inwoners;
- Het financieel belang: de gemeente Groningen heeft 80 aandelen van nominaal € 500. Dit is totaal € 40.000. Het totaal gestort kapitaal bedraagt € 138.000;
- De aandelen van de gemeente Groningen zijn op de balans onder financiële vaste activa voor € 2,5 miljoen gewaardeerd;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 64,3 miljoen en per 31 december 2017 € 67,5 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 102,1 miljoen en per 31 december 2017 € 99,4 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 € 3,3 miljoen.

Enexis Holding N.V. (netwerkbedrijf), Attero Holding N.V. (voorheen Essent Milieu) en Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V. (EPZ Borssele)

De gemeente Groningen heeft 1,1868% van de aandelen in Enexis. De boekwaarde van de aandelen is € 700.000. In 2014 is er, op initiatief van de aandeelhouderscommissie, een externe waardering van Enexis uitgevoerd. De waardering voor het gehele bedrijf ligt tussen de € 4,4 en € 4,8 miljard. De waarde van de aandelen voor de gemeente liggen daarmee tussen de € 52 en € 57 miljoen. Met de verkoop van de aandelen van Essent B.V. in 2009 is de Gemeente Groningen voor 1,1868% direct aandeelhouder geworden van Enexis Holding N.V., Attero Holding N.V. (verkochte in 2014 aan Waterland), Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V. (verkochte in 2011), CBL Vennootschap B.V., Claim Staat Vennootschap B.V., Vordering op Enexis B.V. en Verkoop Vennootschap B.V.

Enexis Holding N.V.

- Begroot eigen vermogen per 31 december 2015 bedroeg € 3,6 miljoen. Voor 2017 zijn geen gegevens bekend;
- Begroot vreemd vermogen per 31 december 2015 bedroeg € 3,5 miljoen. Voor 2017 zijn geen gegevens bekend;
- Het begroot resultaat over 2017 is niet bekend;
- Er is geen informatie beschikbaar op basis waarvan substantiële wijzigingen in resultaat en/of vermogen te verwachten zijn;
- Uit de verkoop van RWE en Waterland vloeien de volgende deelnemingen voort.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

CBL Vennootschap B.V.

Doelstelling:

De functie van deze vennootschap is de verkopende aandeelhouders van energiebedrijf Essent ("Verkopende Aandeelhouders") te vertegenwoordigen als medebeheerder (naast RWE, Essent en Enexis) van het CBL Escrow Fonds en te fungeren als "doorgeefluik" voor betalingen in en uit het CBL Escrow Fonds (CBL: Cross Border Lease). Eind juni 2016 is het CBL Escrow Fonds geliquideerd. Het restantbedrag van € 19,1 miljoen is door JP Morgan in de verhouding 50%-50% verdeeld tussen RWE en vennootschap. Op dit moment vindt, onder inhouding van 1 miljoen en 15% dividendbelasting, doorbetaling plaats aan de aandeelhouders naar rato van hun belang in CBL Vennootschap B.V.

- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 1,0 miljoen en per 31 december 2017 is nihil;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 150.000 en per 31 december 2017 € 165.000;
- Het begroot resultaat na belasting over 2017 € 15.000.

Vordering Enexis B.V.

Doelstelling:

Als gevolg van de invoering van de Wet Onafhankelijk Netbeheer (WON) in Nederland werd Essent per 30 juni 2009 gesplitst in een netwerkbedrijf (later Enexis) enerzijds en een productie- en leveringsbedrijf (het deel dat verkocht is aan RWE) anderzijds. Essent heeft eind 2007 een herstructurering doorgevoerd waarbij de economische eigendom van de gas- en elektriciteitsnetten binnen de Essent-groep zijn verkocht en overgedragen aan Enexis tegen de geschatte fair market value. Omdat Enexis destijds over onvoldoende contante middelen beschikte om de koopprijs hiervoor te betalen is deze omgezet in een lening van Essent.

In de Wet Onafhankelijk Netbeheer was opgenomen dat er na splitsing geen financiële kruisverbanden mochten bestaan. Omdat het op dat moment niet mogelijk was om de lening extern te financieren is besloten de lening over te dragen aan de verkopende aandeelhouders van Essent. Op het moment van overdracht in 2009 bedroeg de vordering € 1,8 miljard. De vordering is vastgelegd in een leningovereenkomst bestaande uit vier tranches, waarvan de eerste drie tranches (€ 1,450 miljard) reeds zijn afgelost. Het aandeel van de Gemeente Groningen is € 5,9 miljoen. Het resterende bedrag van € 350 miljoen wordt in 2019 afgelost.

- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 is nihil en per 31 december 2017 € 15.000;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 362,3 miljoen en per 31 december 2017 € 362,3 miljoen;
- Het begroot resultaat na belasting over 2017 € 15.000.

Verkoop vennootschap B.V.

Doelstelling:

In het kader van de verkoop in 2009 van Essent aan RWE hebben de verkopende aandeelhouders een aantal garanties en vrijwaringen gegeven aan RWE. Het merendeel van deze garanties en vrijwaringen is door de verkopende aandeelhouders overgedragen aan Verkoop Vennootschap. Ter verzekering van de betaling van eventuele schadeclaims had RWE bedongen dat een deel van de verkoopopbrengst door de verkopende aandeelhouders gedurende een bepaalde tijd in het General Escrow Fonds wordt aangehouden. Buiten het bedrag dat in het General Escrow Fonds zal worden gehouden, waren de verkopende aandeelhouders niet aansprakelijk voor inbreuken op garanties en vrijwaringen. Het vermogen in het General Escrow Fonds was bij de oprichting van het fonds in 2009 € 800. In april 2011 is het eerste deel en in september 2015 is het tweede deel van de General Escrow minus gemelde claims door RWE vrijgevalen en aan de aanhouders uitgekeerd. Eind juni 2016 zijn RWE en Verkoop Vennootschap B.V. tot een compromis gekomen voor de afwikkeling van alle (fiscale) claims, te weten

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

€298 miljoen. Het restantbedrag in het General Escrow Fonds van € 83,1 miljoen is door JP Morgan uitbetaald aan Verkoop Vennootschap B.V.. Op dit moment vindt doorbetaling plaats aan de aandeelhouders naar rato van hun belang in Verkoop Vennootschap B.V.

- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 1,2 miljoen en per 31 december 2017 € 1,1 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 20.000 en per 31 december 2017 € 20.000;
- Het begroot resultaat na belasting over 2017 € 50.000.

CSV Amsterdam B.V.

Doelstelling:

Op 9 mei 2014 is de naam van Claim Staat Vennootschap B.V. gewijzigd in CSV Amsterdam B.V.. De statuten zijn gewijzigd, zodat de nieuwe organisatie nu drie doelstellingen vervult:

- Namens de verkopende aandeelhouders van Essent een eventuele schadeclaimprocedure voeren tegen de Staat als gevolg van de WON;
- Namens de verkopende aandeelhouders eventuele garantieclaim procedures voeren tegen RECYCLECO B.V. ("Waterland");
- Het geven van instructies aan de escrow-agent voor wat betreft het beheer van het bedrag dat op de escrow-rekening naar aanleiding van de verkoop Attero is gestort.

In februari 2008 is Essent, met toestemming van de publieke aandeelhouders, een procedure begonnen tegen de Staat der Nederlanden waarin zij een verklaring voor recht vragen dat bepaalde bepalingen van de Wet Onafhankelijk Netbeheer (WON) onverbindend zijn. Als gevolg van de WON (en de als gevolg daarvan doorgevoerde splitsing tussen het productie- en leveringsbedrijf enerzijds en netwerkbedrijf anderzijds) hebben haar aandeelhouders schade geleden. Vanwege praktische moeilijkheden om de juridische procedure aan de verkopende aandeelhouders van Essent N.V. over te dragen, hebben de verkopende aandeelhouders en RWE afgesproken dat de onderliggende (declaratoire) procedure over de vraag of (delen van) de WON onverbindend zijn, ook na afronding van de transactie met RWE, door Essent zal worden gevoerd. De verkopende aandeelhouders en RWE zijn verder overeengekomen dat de eventuele schadevergoedingsvordering van Essent op de Staat der Nederlanden die zou kunnen ontstaan als de rechter inderdaad van oordeel is dat (delen van) de WON onverbindend is, wordt gecedeerd aan de verkopende aandeelhouders (en dus niet achterblijft bij Essent, die deze vordering gebundeld zullen gaan houden via de deelneming (de "Claim Staat Vennootschap B.V.")). De WON leidde er toe dat het productie- en leveringsbedrijf enerzijds en het netwerkbedrijf anderzijds gesplitst moesten worden. De Rechtbank te Den Haag heeft de vordering van Essent in eerste instantie afgewezen. Essent is tegen deze uitspraak in hoger beroep gegaan. In juni 2010 heeft het Gerechtshof in Den Haag de WON N.V. verbindend verklaard. De Staat is tegen de uitspraak in cassatie gegaan bij de Hoge Raad. De Hoge Raad heeft pre-judiciële vragen gesteld aan het Europese Hof van Justitie. Het Europese Hof van Justitie heeft een reactie gegeven aan de Hoge Raad een uitspraak doen. De Hoge Raad heeft op 26 juni 2015 uitspraak gedaan. De Hoge Raad heeft besloten dat de Splitsingswet niet in strijd is met het recht van de Europese Unie. Met de uitspraak zijn de vorderingen van Essent op de Staat definitief afgewezen. Voor de vennootschap is de procedure daarmee geëindigd.

In het kader van de verkoop van Attero aan Waterland hebben de verkopende aandeelhouders een aantal garanties en vrijwaringen gegeven aan Waterland. Het merendeel van deze garanties en vrijwaringen is door de verkopende aandeelhouders overgedragen aan CSV Amsterdam B.V. Ter verzekering van de betaling van eventuele schadeclaims heeft Waterland bedongen dat een deel van de verkoopopbrengst, zijnde € 13,5 miljoen, door de verkopende aandeelhouders gedurende een bepaalde tijd op een escrow-rekening wordt aangehouden. Buiten het bedrag dat op deze rekening zal worden gehouden, zijn de verkopende aandeelhouders niet aansprakelijk voor inbreuken op garanties en vrijwaringen. Waterland heeft op 22 mei 2015, 3 potentiële claims van tenminste € 9,5 miljoen

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

ingediend bij CSV Amsterdam B.V.. Vanwege deze claims, diende -conform de afspraken vastgelegd in de koopovereenkomst- het gehele in escrow geplaatste bedrag ter beschikking te blijven ter afwikkeling van deze claim. De contractuele beoogde verlaging per 27 mei 2015 van het escrow bedrag heeft daarom niet plaatsgevonden. Eind juni 2016 zijn Attero/Waterland en CSV Amsterdam B.V. tot een compromis gekomen voor de afwikkeling van fiscale claims tot afsplitsing van Essent in 2009, voor te weten € 5,5 miljoen. Op dit moment worden er nog procedures en gesprekken gevoerd over andere potentiële claims en belastingvoordelen.

Het vermogen op de escrow-rekening is initieel € 13,5 miljoen. De escrow-rekening wordt aangehouden bij de notaris.

- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 92.000 en per 31 december 2017 € 167.000;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 150.000 en per 31 december 2017 € 225.000;
- Het begroot resultaat na belasting over 2017 € 75.000.

Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V.

Doelstelling:

Onderdeel van Essent was het 50% aandeel in N.V. ElektriciteitsProductiemaatschappij Zuid-Nederland (EPZ), onder andere eigenaar van de kerncentrale in Borssele. Het bedrijf Delta N.V. uit Zeeland heeft de verkoop van dit bedrijfsonderdeel van Essent aan RWE bij de rechter aangevochten. Als consequentie op deze gerechtelijke procedure is in 2009 het 50% belang van Essent in EPZ tijdelijk ondergebracht bij Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V. ("PBE").

In 2010 is op gezamenlijk initiatief van de aandeelhouders van PBE en de provincie Zeeland als belangrijkste aandeelhouder van Delta N.V. een bemiddelingstraject gestart om het geschil tussen partijen op te lossen. In 2011 is dit bemiddelingstraject succesvol afgerond. Op 30 september 2011 is, 2 jaar na de verkoop van de aandelen Essent, het 50% belang in EPZ alsnog geleverd aan RWE. PBE blijft bestaan met een beperkt takenpakket. PBE zal de zaken afwikkelen die uit de verkoop voortkomen. Daarnaast is PBE verplichtingen aangegaan in het kader van het Convenant Borging Publiek Belang Kerncentrale Borssele uit 2009. Hiermee is een termijn van 8 jaar na verkoop gemoeid. Na een statutenwijziging in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders op 14 december 2011 is de inrichting van PBE aangepast naar de status van een SPV, vergelijkbaar met o.a. Verkoop Vennootschap B.V.

Beleidsvoornemens:

Binnen PBE is nog een bedrag van € 1,6 miljoen (merendeel aandelenkapitaal) achtergebleven om mogelijke zaken die uit de verkoop voortkomen af te wikkelen. De vennootschap zal pas in 2019 kunnen worden geliquideerd, omdat zij de partij is een aantal andere juridische overeenkomsten die bij de verkoop van Essent/EPZ aan RWE zijn afgesloten.

- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 1,6 miljoen en per 31 december 2017 € 1,6 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 118.000 en per 31 december 2017 € 118.000;
- Het begroot resultaat na belasting over 2017 € 15.000.

WarmteStad B.V. te Groningen

- Het openbaar belang betreft een zelfstandig warmtebedrijf dat zorgt voor duurzame warmte en/of koude voor de stad op een verantwoorde wijze en daarmee wezenlijk bijdraagt aan een energieneutraal Groningen in 2035;
- Het financieel belang bedraagt 100 aandelen à € 10, totaal € 1.000. Daarnaast is er een gemeentelijk rekening-courant aan de B.V. (kredietfaciliteit) van € 750.000. Tevens is besloten € 7

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

miljoen kapitaal te verstrekken en € 2 miljoen van de Provincie, via de gemeente, ten behoeve van de realisatie van Geothermie Noordwest aan WarmteStad;

- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 6,3 miljoen en per 31 december 2017 € 15,7 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 4,3 miljoen en per 31 december 2017 € 26,4 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 is € 3,1 miljoen negatief;
- Risico's van de verbonden partij voor de financiële positie van de gemeente: als de geothermische bron niet functioneert, wordt een risico gelopen van € 3 miljoen. Het aandeel van de gemeente is € 1,3 miljoen, waarvoor een reservering wordt aangehouden.

Community Network Noord-Nederland (CNNN) B.V. te Groningen

- Doelstelling is het aanleggen, onderhouden en exploiteren van een kabelnetwerk in Noord-Nederland;
- De gemeente is sinds 2016 de enige A-aandeelhouder van de B.V.. Daarnaast is er een aantal certificaathouders, waaronder de Hanze Hogeschool, Biblionet en de Rijksuniversiteit Groningen (RUG);
- CNNN B.V. is 100% eigenaar van dochtermaatschappij CNG B.V., die de exploitatie van het glasvezelnetwerk in Groningen uitvoert;
- Het maatschappelijk kapitaal bedraagt € 2,5 miljoen en het geplaatst kapitaal €1,2 miljoen, bestaande uit 125 aandelen A van € 8.900 nominaal en 125 aandelen B van € 1.000 nominaal, die in het bezit zijn van Administratiekantoor CNNN. De aandeelhouders A hebben een goedkeuringsrecht ter zake specifiek genoemde besluiten van de directie en ter zake van de winstbestemming;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 1 miljoen en per 31 december 2017 € 1,25 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 is nihil en per 31 december 2017 eveneens nihil;
- Het begroot resultaat over 2017 € 250.000;
- Als besloten wordt tot overname van de glasvezelnetwerken van de gemeente Groningen en de RUG, zoals aangegeven bij de ontwikkelingen, zal dit een substantiële wijziging van het vermogen betekenen.

Martiniplaza B.V. te Groningen

- Het openbaar belang betreft het bevorderen van cultuur in brede zin en het aanbieden van een theater en een zalencentrum voor (top)sportactiviteiten, theatervoorstellingen, muziek, congressen en evenementen;
- Het geplaatst en gestort aandelenkapitaal bedraagt 1.800 aandelen à € 1.000 (1.799 gewone aandelen en 1 prioriteitsaandeel van € 1.000 nominaal), zijnde € 1,8 miljoen. De gemeente Groningen bezit 100% van de aandelen. De boekwaarde van de aandelen op 31 december 2013 bedroeg € 5,2 miljoen. Deze is in 2014 met € 1,3 miljoen afgewaardeerd naar € 3,9 miljoen. De gemeente heeft leningen verstrekt met een restschuld per 31 december 2015 van € 12,3 miljoen. Daarnaast ontvangt Martiniplaza een jaarlijkse bijdrage in de kapitaallasten van € 1,8 miljoen;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 onbekend en per 31 december 2017 ook onbekend, daar de begroting 2017 pas in oktober 2016 wordt vastgesteld;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 onbekend en per 31 december 2017 ook onbekend, daar de begroting 2017 pas in oktober 2016 wordt vastgesteld;
- Het begroot resultaat over 2017 onbekend.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

N.V. Wonen boven Winkels te Groningen

- Het openbaar belang van de N.V. is het vormgeven van een deel van de gemeentelijke volkshuisvestingstaak door het realiseren van 200 wooneenheden in de binnenstad boven winkels in de komende tien jaar, al dan niet in combinatie met andere functies;
- Het geplaatst en gestort aandelenkapitaal bedraagt 2.000 aandelen van € 1.000, waarvan 50% in het bezit van de gemeente Groningen: totaal € 1 miljoen. De gemeente heeft in een bestemmingsreserve € 1 miljoen gereserveerd;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 270.000 en per 31 december 2017 nihil;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 10.000 en per 31 december 2017 nihil;
- Het begroot resultaat over 2017 is nihil;
- De verwachting is dat het laatste appartement in 2017 wordt verkocht, waarna de N.V. kan worden opgeheven.

Groninger Monumentenfonds N.V.

- De doelstelling van het Groninger Monumentenfonds (GMF) is het beheer, aankopen, restaureren en herbestemmen van monumentaal vastgoed in de provincie Groningen;
- Door het wegvallen van de middelen uit het investeringsbudget stedelijke vernieuwing, waarmee de gemeente uitvoering gaf aan het monumentenbeleid, dient het GMF die taak op zich te nemen, waarop gemeente mede regievoering heeft op herbestemming van het monument;
- Gemeente kan gemeentelijk monumentaal bezit conform doelstellingen van het GMF afstoten en herbestemmen;
- GMF wil in het aardbevingsdossier de bepalende monumenten beschermen en verstevigen;
- De gemeente bezit 570 (33%) van de 1.760 aandelen: boekwaarde € 457.000. Daarnaast heeft de gemeente Groningen een converteerbare achtergestelde lening verstrekt van € 1 miljoen. Hier tegenover staat een bestemmingsreserve van € 932.000;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 1,7 miljoen en per 31 december 2017 € 1,7 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 1,85 miljoen en per 31 december 2017 € 1,85 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 is nihil.

Grond Exploitatie Maatschappij Meerstad (GEMM CV en GEMM B.V.) te Groningen

- Het openbaar belang is de realisatie van een woonwijk en bedrijventerrein aan de oostkant van Groningen;
- De gemeente is 100% aandeelhouder van de GEMM CV en zorgt voor de financiering. Het aandelenkapitaal van de gemeente Groningen € 500.000;
- Het saldo aan langlopende leningen die de gemeente aan GEMM CV heeft verstrekt, bedraagt per 31 december 2014 € 275 miljoen;
- Begroot eigen vermogen van de B.V. en C.V. per 1 januari 2017 € 506.000 en per 31 december 2017 € 506.000;
- Begroot vreemd vermogen van de B.V. en C.V. per 1 januari 2017 € 295 miljoen en per 31 december 2017 € 295 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 is nihil.

N.V. Bank Nederlandse Gemeenten te Den Haag

- Het openbaar belang is een bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. De missie van de bank is duurzaam bij te dragen aan het laag houden van de kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger;
- Het belang bedraagt 329.199 aandelen à € 2,50. De boekwaarde bedraagt € 823.000;

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Werkelijk eigen vermogen per 31 december 2015 € 4,2 miljoen. De prognose voor 2017 is onbekend;
- Werkelijk vreemd vermogen per 31 december 2015 € 145,3 miljoen. De prognose voor 2017 is onbekend;
- Het netto-resultaat na belastingen over 2015 was € 226 miljoen. De omvang van nieuw verstrekte langlopende leningen ligt in 2016 naar verwachting in lijn met die van het voorgaande jaar. Mede onder invloed van aanhoudende lage lange rentetarieven en de terughoudende rentepositie van de bank zal het renteresultaat in 2016 naar verwachting lager uitkomen. Het resultaat financiële transacties zal ook in de nabije toekomst gevoelig blijven voor politieke, economische en monetaire ontwikkelingen.

Stichtingen en verenigingen

Stichting WeerWerk Groningen te Groningen

- Het openbaar belang betreft het aanbieden van re-integratievoorzieningen aan personen omschreven in de Wet Werk en Bijstand, de re-integratieverordening van de gemeente Groningen, evenals in de bij deze verordening behorende uitvoeringsbesluiten, en voorts het verrichten van al wat tot het vorenstaande bevorderlijk kan zijn of daarmee verband houdt. De stichting tracht de doelstellingen te bereiken onder meer door het aanbieden van een dienstverband aan hiervoor bedoelde personen op basis van door de gemeente Groningen vast te stellen arbeidsvoorwaarden, zoals het detacheren van werknemers bij werkgevers, zowel in de markt- als in de collectieve sector;
- Het financieel belang valt samen met de vergoeding die de gemeente Groningen aan de stichting verstrekt voor de loon-en overige personeelskosten van de personen die een dienstverband zijn aangegaan met de stichting. In 2015 was hiermee een bedrag van € 1,4 miljoen gemoeid;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 80.000 en per 31 december 2017 nihil;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 nihil en per 31 december 2017 nihil;
- Het begroot resultaat over 2017 is € 80.000 negatief.

Stichting SIG te Groningen

- De gemeente Groningen heeft de Stichting SIG opgericht met als doel het beheren en ontwikkelen van bedrijfsgebouwen. De stichting beheert de aandelen van de SIG Real Estate B.V.;
- De vorderingen op de TCN-groep zijn ingediend bij de curator. Het boedeltekort is echter zo groot dat gezien de achtergestelde aard van de gemeentelijke vorderingen, de gemeente hier waarschijnlijk niets meer van terug krijgt. Daarom zijn de vorderingen in 2013 afgeboekt;
- De jaarrekening 2011 is in 2013 opgesteld. De stichting heeft geen vermogen. In 2013 heeft de financiële afwikkeling plaatsgevonden. Het resultaat is overgeboekt naar de gemeente Groningen.

Stichting Ondernemerstrefpunt te Groningen

- Het openbaar belang hangt samen met de doelstelling om het overleg tussen organisaties en instellingen in het onderwijs, het bedrijfsleven en de lokale overheid te bevorderen, waardoor het onderwijs en de behoeftes van het bedrijfsleven beter op elkaar worden afgestemd;
- Financieel belang: jaarlijks € 80.000 als gemeentelijke bijdrage uit G-Kwadraat;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 150.000 en per 31 december 2017 € 150.000;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 90.000 en per 31 december 2017 € 90.000;
- Het begroot resultaat over 2017 nihil

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Stichting Sociaal Fonds Groningen te Groningen

- Het openbaar belang betreft de maatschappelijke belangenbehartiging van medewerkers van de gemeente Groningen, Politie Regio Noord, Veiligheidszorg, hun gezinnen en gepensioneerden.
- Financieel belang: de bijdrage was in zowel 2014 als 2015 € 23.000;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 onbekend (eind 2015 was dat € 217.000) en per 31 december 2017 ook onbekend;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 onbekend (eind 2015 was dat € 30.000) en per 31 december 2017 ook onbekend;
- Het begroot resultaat over 2017 is onbekend.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Paragraaf 7: Grondbeleid

In de paragraaf Grondbeleid geven wij onze visie op het grondbeleid en maken we inzichtelijk hoe we het grondbeleid uitvoeren. Daarnaast geven we inzicht in de resultaten en de reserve grondzaken. We bespreken de risico's van het grondbedrijf, de risicobeheersing en de wijze van sturing en verantwoording.

Visie Grondbeleid

Het grondbeleid speelt een belangrijke rol bij het realiseren van de ambities van de stad. Wij willen zodanig sturing geven aan de inzet en het gebruik van grond dat ruimtelijke en sectorale doelstellingen (bijvoorbeeld ten aanzien van wonen, werken, natuur en recreatie, zorg en onderwijs) kunnen worden gerealiseerd.

De kaders voor het grondbeleid worden gevormd door:

- De gemeentelijke doelstellingen op het gebied van ruimtelijke ordening en andere beleidsvelden met ruimtelijke implicaties die zijn vastgesteld in visies en plannen;
- De nota's grondbeleid 2010-2014;
- Het grondprijzenbeleid 2014-2018;
- De verordening Grondbank 2012;
- De richtlijnen herziening grondexploitaties en resultaatbepaling;
- De Notitie Grondexploitaties 2016 (Commissie BBV).

In het komende jaar willen we de nota grondbeleid in samenhang met de nog op te stellen structuurvisie herzien. Naar verwachting zal de nota in de eerste helft van 2017 ter besluitvorming worden aangeboden.

Uitvoering van het grondbeleid

Met het grondbeleid richten we ons op het gebruik van de grond als bepalende factor voor de kwaliteit van de leefomgeving. Daarbij hanteren we de volgende doelstellingen die ons legitimeren om in te grijpen in de grondmarkt:

- Het bevorderen van een maatschappelijk gewenst ruimtegebruik;
- Het verhogen van de kwaliteit van het ruimtegebruik;
- Het bevorderen van een rechtvaardige verdeling van kosten en opbrengsten over gebruikers, grondeigenaren, ontwikkelaars, corporaties en de overheid.

Een belangrijke voorwaarde hierbij is transparantie. Wij moeten aan de markt duidelijk kunnen maken waarom publiekrechtelijke middelen worden ingezet of waarom in andere gevallen als marktpartij wordt geopereerd.

Het grondbeleid kan actief, passief of door middel van een tussenvorm (samenwerking) worden gevoerd. Bij actief grondbeleid wordt de grond voor eigen rekening en risico aangekocht, bouw- en woonrijp gemaakt en in eigen beheer uitgegeven. In de passieve rol draagt de marktpartij het volledige risico. Bij samenwerking is er sprake van locatieontwikkeling in samenwerking met de markt, waarbij het risico, de winst en de zeggenschap gedeeld worden op grond van datgene wat is overeengekomen.

De huidige situatie in Groningen laat een mix zien van actief grondbeleid, faciliterend grondbeleid en samenwerking. Projecten waarvoor de gemeente een actief grondbeleid voert en actief gronden heeft verworven voor de realisatie van woningbouw zijn bijvoorbeeld Reitdiep fase III en IV en Piccardthof. Eemskanaalzone, CiBoGa en Europapark zijn transformatielocaties die ook actief zijn verworven. Westpoort, Eemspoort en Eemspoort-Zuid zijn voorbeelden van actief grondbeleid ten behoeve van de

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

realisatie van bedrijventerreinen. Tenslotte hebben we het voormalige Suikerunie-terrein verworven; het gaat hierbij om een gebied ter grootte van circa 120 hectare. Deze locatie zal echter pas op termijn worden herontwikkeld. Projecten waarbij de gemeente heeft gefaciliteerd, door middel van aanpassing van het bestemmingsplan, zijn bijvoorbeeld Hoendiep.

Het ruimtelijk-economisch beleidskader zoals geformuleerd in het structuurplan "Stad op scherp" en haar voorgangers ligt ten grondslag aan het te voeren grondbeleid. Om de hierin geformuleerde doelstellingen te realiseren wordt per situatie beoordeeld welke vorm van grondbeleid de beste optie is. Uitgangspunt is een sterke regie op de ruimtelijke ontwikkeling waardoor de ruimtelijke doelstellingen van de gemeente zo veel als mogelijk gerealiseerd kunnen worden. In de nota grondbeleid 2010-2014 hebben de volgende gedragslijn geformuleerd:

- In specifieke gebieden en ontwikkelingszones wordt primair gekozen voor actief grondbeleid;
- Voorafgaand aan de feitelijke toepassing van actief grondbeleid wordt door het College een risico inschatting gemaakt; een tentatieve grondexploitatieopzet, alsmede een verwervingsplan maken daar deel van uit;
- Waar gewenst of noodzakelijk wordt een faciliterende grondpolitiek gevoerd, op basis van vooraf (anterieur) te sluiten overeenkomsten, waarbij het gemeentelijk kostenverhaal wordt geregeld en voor zover nodig locatie-eisen worden gesteld.

Strategisch vastgoed

Het strategische vastgoed bestaat voornamelijk uit onroerende zaken die aangekocht zijn ten behoeve van (her)ontwikkeling. In de periode tussen aankoop en de start van de (her)ontwikkeling beheren en exploiteren wij de gekochte gronden en bebouwde onroerende zaken. De gronden die ingezet worden voor de uitvoering van het grondbeleid zijn geclassificeerd in diverse categorieën. Wij hanteren de volgende indeling (verordening grondbedrijf van 6 februari 1986):

- Materiële vaste activa –nog te ontwikkelen bouwgronden;
- Niet in exploitatie te nemen eigendommen;
- In erfpacht of anderszins uitgegeven eigendommen;
- In (bouwgrond)exploitatie genomen eigendommen (grondexploitaties en bouwrijpe kavels);

Naast deze categorieën bestaat de categorie "verhuurde kavels". Deze categorie is later om administratief beheer technische redenen en bestaat uit eigendommen uit de vier categorieën zoals benoemd in de verordening. Dit is een verzamelcategorie waarin alle verhuurde eigendommen worden opgenomen voor de periode waarin ze worden verhuurd. Onderstaand zal per onderdeel de ontwikkelingen worden weergegeven.

Materiële vaste activa – nog te ontwikkelen gronden

De omvang van de voorraad nog te ontwikkelen gronden bedraagt € 68,7 miljoen per 31 december 2015. Van deze boekwaarde heeft € 39,9 miljoen betrekking op de Suikerfabriek.

De Suikerfabrieklocatie is in 2010 verworven waarbij tot circa 2025 de locatie tijdelijk beheerd wordt en daarna een permanente invulling gaat krijgen. Voor de tijdelijke invulling en exploitatie van de gronden van de Suikerfabriek hebben wij 20 april 2015 een samenwerkingsovereenkomst en het huurcontract met Exploitatie Suikerunie Terrein BV (Ploeg id3) gesloten. Met deze overeenkomsten is Exploitatie SuikerunieTerrein BV huurder geworden van het ruim 14 hectare grote voorterrein, met uitzondering van schoorsteen en daarmee opdrachtnemer voor de invulling en het beheer. Verder is in 2014 ongeveer 20 hectare grond in bruikleen gegeven bij de agrarische onderwijsinstelling Terra om praktijkonderwijs te geven. Momenteel werkt Terra aan een haalbaarheidsstudie voor een

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

praktijkleercentrum. Voor de Noordkant van het gebied (Energieweg 10) hebben wij het voornemen om een tijdelijk opvanglocatie voor vluchtelingen te realiseren.

Door een wetswijziging wordt vanaf 1 januari 2016 de strategische grondvoorraad ondergebracht onder de Materiële vaste activa – gronden en terreinen. Deze wijziging heeft met name impact op de waardering van de gronden. Gronden en onroerende zaken moeten gewaardeerd worden tegen verkrijgingsprijs dan wel lagere marktwaarde. Eind 2015 zijn nagenoeg alle bezittingen gewaardeerd tegen een waarde gebaseerd op huidige bestemming met uitzondering van de Suikerfabriek locatie. Door diverse factoren bestaat het risico dat de marktwaarde lager is dan de huidige boekwaarde. De marktwaarde is grotendeels afhankelijk van locatie specifieke eigenschappen. Voor de locaties Van Swietenlaan 1-3, Hereplein, Spaarnestraat en Grote Markt 30-33 lopen we een risico dat de marktwaarde lager is dan de huidige boekwaarde. Deze nieuwe regeling heeft een overgangstermijn van 4 jaar. Wij willen, in de komende periode de waardering van de strategische voorraad tegen het licht te houden en de overgangstermijn gaan gebruiken om de nieuwe waarderingsregels toe te passen.

Een andere consequentie van deze wetswijziging is dat de regels om exploitatielasten toe te rekenen aan gronden verder zijn aangescherpt. De mogelijkheid om exploitatielasten van gronden die niet zijn opgenomen in een grondexploitatie te activeren, is vervallen. Deze lasten moeten ten laste van het jaarresultaat gebracht worden. Voor gronden waarvoor geen voornemen bestond de gronden in de nabije toekomst te bebouwen hanteren wij deze werkwijze al. In de begroting 2017 hebben wij een exploitatienadeel exclusief de locatie Suikerfabriek opgenomen van ongeveer € 2,9 miljoen. Voor de jaarlijkse exploitatielasten van het Suikerfabrieklocatie is een structureel budget van € 1,6 miljoen beschikbaar.

De boekwaarde van de strategische voorraad is voor het merendeel gewaardeerd op de lagere marktwaarde. De marktwaarde kan jaarlijks fluctueren. De omvang van de afwijking is op dit moment niet in te schatten. In het exploitatienadeel van de strategische grondvoorraad hebben wij een stelpost opgenomen (ongeveer 2,5% van de boekwaarde exclusief Suikerfabrieklocatie) om een mogelijke daling op te vangen.

De verordening op de groundbank geeft ons de mogelijkheid om vooraf op basis van de vastgestelde structuurplannen, visies en bestemmingsplannen en het verwervingsplan strategische aankopen te verrichten en hierover achteraf verantwoording af te leggen. Bij de nieuwe nota grondbeleid gaan we nader in op het verwervingsplan.

Bouwrijpe kavels

De categorie bouwrijpe kavels betreft gronden die na het afsluiten van een grondexploitatie nog niet verkocht zijn en beschikbaar zijn om te verkopen. De boekwaarde per 31 december 2015 bedraagt ruim € 5,5 miljoen.

Erfpacht

De boekwaarde per 31 december 2015 bedraagt € 3,4 miljoen.

In september 2013 heeft de gemeenteraad besloten dat particuliere woning-bezittende erfpachters de keuzemogelijkheid krijgen om de blote eigendom te verwerven. Tot en met 31 december 2015 hebben 42 erfpachters de blote eigendom gekocht, waarvan de totale koopsom circa € 702 duizend bedroeg. Inmiddels is de rente op staatsleningen gedaald. Hierdoor is de jaarlijkse erfpachtcanon verlaagd en is het financieel niet aantrekkelijk om het blooteigendom te kopen. In de begroting 2017 is voorzichtigheidshalve geen rekening gehouden met verkoopopbrengsten uit blooteigendom.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Verder is onder de categorie erfpacht de "commerciële erfpacht Waagstraat" ondergebracht. De canon bij commerciële erfpacht is afhankelijk van de gerealiseerde huuropbrengsten en kosten van de erfpachter. Het jaarlijkse resultaat bestaat uit de canonopbrengsten minus de rentekosten en een vergoeding van de huurlasten aan de gemeente Groningen (2017: € 338.000). In de begroting 2017 hebben we rekening gehouden met een budgettair neutraal resultaat.

Op 1 januari 2015 heeft de vijfjaarlijkse canonherziening plaatsgevonden. Afhankelijk van de van toepassing zijnde erfpachtsvoorwaarden is de canon verlaagd doordat te hanteren rentepercentages in de afgelopen jaren zijn gedaald. Hierdoor nemen de opbrengsten met € 130.000 af. Wij verwachten daardoor een verwacht negatief resultaat van € 96.000 in 2017.

Verhuurde kavels/Binnenbezittingen

De categorie verhuurde kavels betreft gemeentelijke panden en percelen grond die binnen het grondbeleid nog geen directe bestemming hebben en die voor langere tijd worden verhuurd of verpacht. Het beleidsmatige uitgangspunt voor deze panden is: 'het op commerciële basis beheren van al dan niet tijdelijke, bij de gemeente in eigendom zijnde, onroerende zaken, met in achtneming van de gewenste bestemmingsflexibiliteit.' De boekwaarde van deze kavels per 31 december 2015 bedraagt € 4,0 miljoen. Jaarlijks wordt het exploitatieresultaat bepaald en verrekend met de reserve grondzaken. Het verwachte exploitatieresultaat bedraagt in 2017 € 9.000.

Grondexploitaties

De totale omvang van de boekwaarde van de grondexploitaties bedraagt per 31 december 2017 naar verwachting circa € 473 miljoen. De boekwaarde is als volgt samengesteld:

- € 120 miljoen grondexploitaties;
- € 353 miljoen Meerstad.

Grote, complexe of risicovolle grondexploitaties zijn Meerstad, Europapark (inclusief station en Kempkensberg), CiBoGa, Westpoort, Grote Markt, Eemskanaalzone en de Oosterhamrikzone. Daarnaast zijn een aantal kleinere grondexploitaties zoals Reitdiep fase 3 en 4, Oosterparkstadion, Eemspoort, Eemspoort Zuid. In de rapportage grondbedrijf is een uitgebreide toelichting opgenomen over de actuele stand van zaken van de grondexploitaties.

De grondexploitaties worden jaarlijks herzien. Bij de herzieningen van de grondexploitaties staat de aanpak centraal zoals is opgenomen in het Meerjaren Uitvoeringsprogramma Structuurvisie 2011 (RO10.2469411). Deze aanpak is erop gericht om de financiële gevolgen van programmawijzigingen zoveel mogelijk te beperken, beheersbaar en inzichtelijk te houden. Deze aanpak bestaat uit de volgende stappen:

- Een analyse in regioverband van de marktvraag naar woningen, kantoren en bedrijventerreinen, om op basis daarvan te komen tot een her-prioritering en sanering van het aanbod;
- Een kritische herwaardering van onze grond en grondexploitaties;
- Bijstelling van de programma's op de kansrijke ontwikkellocaties (meer marktgericht), in combinatie met een andere manier van gebiedsontwikkeling die meer ruimte biedt voor flexibiliteit en waarbij we zoveel mogelijk samenwerken met potentiële gebruikers en marktpartijen.

Op basis van deze drie stappen worden per exploitatie of locatie beargumenteerde keuzes gemaakt en blijft het geheel voor de gemeenteraad transparant. Op grond van de uitkomsten van de herziening van een exploitatie of herwaardering van grond blijkt of het noodzakelijk is om gemeentelijke middelen te gebruiken ter dekking van een tekort. Daarnaast willen we de prikkel om verliezen te beperken zo groot mogelijk houden.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

In de komende herzieningen van grondexploitaties komen we terug op de gevolgen hiervan voor de betreffende grondexploitaties en op de mogelijkheden die ontstaan door het benutten van kansen. Naar verwachting zal in februari 2017 een groot aantal herzieningen ter vaststelling voorgelegd worden. Ook in 2017 willen wij deze aanpak hanteren bij de jaarlijkse herzieningen van de grondexploitaties. Ook gaan we bij de herziening nader in op de ontwikkeling van de risico's van de grondexploitaties. Bijzonder aandachtspunten hierbij zullen met name de voortgang in de uitgifte van kavels voor bedrijventerreinen en woningbouw zijn een aantal bijzondere risico's zoals de samenwerkingsovereenkomst Oosterhamriktracé tussen de gemeente Groningen en Nijestee en het effect hiervan op de grondexploitatie Oosterhamrikzone.

Voor de ontwikkeling van de stad zijn inmiddels forse investeringen gedaan in het verwerven en bouwrijp maken van gronden zowel binnenstedelijk als ook in de uitleggebieden. Voor de toekomst zijn een viertal grondexploitaties te typeren:

1. Gebiedsontwikkeling binnenstad (Oosterhamrikzone, CiBoGa, Europapark, Eemskanaalzone);
2. Gebiedsontwikkeling wonen uitleglocaties (Meerstad, Reitdiep fase III en IV de toekomstige Suikerfabrieklocatie);
3. Bedrijventerreinen (Westpoort, Zernike, Eemspoort en Eemspoort-Zuid);
4. Speciale ontwikkelingen zoals de Grote Markt en mogelijk ook het Stationsgebied in de nabije toekomst.

De focus in de komende jaren ligt met name op de afzet van gronden in de gebiedsontwikkeling binnenstad en de bedrijventerreinen. Om de risico's te managen van deze investeringen is het noodzakelijk om de investeringen te koppelen aan de afzetverwachting van gronden in de komende periode. Verder zal in de komende jaren de investeringsomvang in het bouw- en woonrijp maken van gronden binnen de grondexploitaties substantieel dalen ten opzichte van voorgaande periode. De investeringen zijn met name gericht op het verder bouwrijp- en woonrijp maken van de gronden, zodat de gronden verkocht kunnen worden.

De groeiprognoses van de stad zijn positief. De realisatie van de prognoses is mede afhankelijk van de mate waarin we in staat zijn om voldoende werkgelegenheid te bieden. Wij staan voor de opgave om met beperkte middelen de hieruit voortvloeiende stedelijke ontwikkelingsopgave te realiseren. Door de positieve economische ontwikkeling zien we een toenemende interesse voor woningbouwlocaties in de stad. Marktpartijen zijn positief maar voorzichtig.

De markt is in vergelijking met 10 jaar geleden gewijzigd. Ten opzichte van 10 jaar geleden zijn de corporaties als ook grote partijen die op eigen risico (grote) locaties (op voorraad) ontwikkelen weggefallen. In plaats daarvan zijn meerdere kleinere partijen actief die gezamenlijk vraag-gestuurd (maatwerk) leveren. Deze manier van ontwikkelen leidt ertoe, in combinatie met strengere financieringseisen, dat er meer tijd kosten om tot een daadwerkelijke gronduitgifte te komen. Ook vraagt de huidige marktsituatie een meer actieve rol van ons bij de totstandkoming van de gronduitgifte. Wij willen deze marktinitiatieven stimuleren en faciliteren. Om Instrumenten die hierbij onder meer ingezet kunnen worden zijn garantiestellingen, deelname in financiering en exploitatie van onroerend goed inclusief parkeergarages en projectontwikkeling met oog op realisatie van onze publieke doelstellingen. In aanloop naar de nieuwe nota grondbeleid willen we verkennen welke instrumenten bruikbaar zijn en onder welke voorwaarden we deze kunnen toepassen.

De commissie BBV heeft op 5 maart 2016 de nieuwe Notitie Grondexploitaties 2016 gepubliceerd. Deze notitie bevat wijzigingen die vanaf 1 januari 2016 van kracht zijn voor de verslaggeving van grondexploitaties. De belangrijkste wijzigingen zijn:

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- De voortschrijdende richttermijn voor grondexploitaties is maximaal 10 jaar. Hier kan goed gemotiveerd bij raadsbesluit en toegelicht in de jaarstukken van afgeweken worden. Voor langer durende grondexploitaties moeten aanvullende beheersmaatregelen worden genomen. Een verplichte maatregel is dat geen indexering meer mag worden toegepast voor opbrengsten later dan 10 jaar;
- Bij de kostentoerekening aan de grondexploitaties binnen het BBV wordt het verplicht aan te sluiten op de kostenverhaalsmogelijkheden zoals benoemd in de Wet op de ruimtelijke ordening (Wro) en het Besluit ruimtelijke ordening (Bro);
- De rente die wordt toegerekend aan grondexploitaties moet worden gebaseerd op de werkelijke rente over het vreemd vermogen en de disconteringsvoet moet gelijk gesteld worden aan de toegerekende rente;
- Jaarlijkse herziening van de grondexploitaties.

Deze wijzigingen beogen een scheiding aan te brengen tussen publieke investeringen in de openbare ruimte en de investeringen die verband houden met de aankopen van gronden, het bouwrijp maken van grond en de uitgifte van bouwgronden. Een deel van de publieke investeringen kan worden toegerekend, voor zover ze voldoen aan de criteria van proportionaliteit, profijt en causaliteit. De voorinvesteringen in de publieke ruimte worden niet langer volledig gefinancierd uit de grondexploitaties. Hierdoor worden de risico's die samenhangen met grondexploitaties kleiner en is er daardoor minder benodigd weerstandsvermogen en minder reserves benodigd. Daarnaast komt de (meerjaren) begroting structureel beter op orde doordat er rekening wordt gehouden met de rentelasten en afschrijvingen en waardoor er ruimte ontstaat voor vervanging Deze wijzigingen worden meegenomen bij de herziening grondexploitaties 2016.

Resultaten grondexploitaties en reserve grondzaken

Het doel van de bestemmingsreserve Grondzaken is het vormen van een toereikende buffer voor het opvangen van schommelingen in de resultaten op de grondexploitaties en op het strategisch grondbezit. Winsten en verliezen worden ten gunste of ten laste van de reserve Grondzaken gebracht. Het verwachte resultaat 2017 bedraagt € 2,9 miljoen negatief. Het verwachte nadeel is de som van rente- en exploitatielasten van onder ander de Alo locatie, Hereplein en de overige nog in exploitatie te nemen gronden en bezittingen onder aftrek van resultaten op binnenbezittingen, erfpacht. In dit resultaat is geen rekening gehouden met de mogelijke financiële gevolgen door verschuiving een aantal onroerende zaken, waaronder het NNT Pand, Wallhouse, die vanaf 1 januari 2017 onderdeel zijn van het Vastgoedbedrijf.

De geprognosticeerde omvang van de reserve grondzaken en grondbank per 31 december 2016 bedraagt € 53,9 miljoen (2015: € 49,7 miljoen) (inclusief de resultaatbestemming bij de jaarrekening 2016). Naar verwachting zal in 2017 de reserve wijzigen door toevoeging van € 1,0 miljoen en afnemen door de resultaatbestemming 2016 en het verwachte resultaat van 2017 van totaal € 2,9 miljoen. De verwachte eindstand per 31 december 2017 is € 52 miljoen

Bij bepaling van het verwachte resultaat zijn de uitgangspunten gebruikt zoals deze zijn neergelegd in de nota resultaatbepaling. De uitgangspunten zijn als volgt:

- Goed koopmansgebruik;
- Gerealiseerde winsten worden verantwoord in de exploitatie onder aftrek van de nog te verwachten kosten. De nog te verwachten opbrengsten worden buiten beschouwing gelaten;
- Winsten worden bepaald op jaarbasis;
- Verliezen die op enig moment benoembaar, kwantificeerbaar, onontkoombaar en voorzienbaar zijn, worden als verlies genomen in het betreffende boekjaar;

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- De waardering van het actief geschiedt tegen historische kostprijs of lager verwachte opbrengstwaarden. De afwaardering wordt ten laste van de exploitatie gebracht.

Per 1 januari 2016 is de vennootschapsbelasting voor overheidsbedrijven ingevoerd. Met het uitvoeren van grondexploitaties opereert de gemeente als een ondernemer voor de vennootschapsbelasting. Op basis van de huidige inzichten wordt Meerstad (BV/CV) en de overige grondexploitaties van de gemeente als twee verschillende fiscale grondbedrijven beschouwd. Beide organisaties hebben immers een eigen projectteam én aansturing en zijn in die zin verschillende entiteiten. De eerste (pro-forma) uitkomsten voor beide entiteiten zijn eveneens verschillend. Uit berekeningen blijkt voor de grondexploitaties binnen de gemeentelijke organisatie dat het saldo van de ondernemingstoets negatief is en er geen belastingplicht ontstaat. Voor Meerstad is de uitkomst van de ondernemingstoets positief, waardoor de grondexploitatie Meerstad door de ondernemingspoort gaat en daarmee belastingplichtig is.

Meerstad

In december 2015 hebben wij besloten om de impact van de verwachte wijzigingen van het BBV en de Vpb hiervan te laten onderzoeken voor Meerstad. Zoals hiervoor al aangegeven is de regelgeving rondom grondexploitaties is gewijzigd. De nieuwe regels beperken de toerekenbaarheid van investeringen aan grondexploitaties en doen een uitspraak over de maximale looptijd daarvan. Met betrekking tot de maximale looptijd zegt de nieuwe regelgeving dat als richttermijn 10 jaar moet worden genomen. Een afwijking daarvan moet worden geautoriseerd door de raad en moet zijn voorzien van maatregelen ter beheersing van het risico. Dit geldt voor alle bestaande en nieuwe grondexploitaties. Ook beperken de nieuwe regels de toerekenbaarheid van investeringen in bovenwijkse voorzieningen aan een grondexploitatie. Hierbij gaat het vooral om investeringen in infrastructuur en openbare ruimte. Op basis van causaliteit, proportionaliteit en profijt dient te worden bepaald in hoeverre de investeringen zijn toe te rekenen aan de grondexploitatie. Het aandeel dat niet ten laste van de grondexploitatie kan worden gebracht, dient te worden gedekt uit de algemene middelen.

De grootste en meest risicovolle grondexploitatie van de gemeente Groningen is Meerstad. De nieuwe verslaggevingsregels zijn niet direct van toepassing voor Meerstad omdat de grondexploitatie wordt uitgevoerd in een afzonderlijke CV en de nieuwe regels hier niet voor gelden.

De nieuwe regels zijn vooral gericht op het beperken van de risico's in grondexploitaties. Wij begrijpen de achterliggende gedachte van de gewijzigde regels. We hebben daarom gekeken in hoeverre het wenselijk is de nieuwe regels ook voor Meerstad te hanteren. We vinden het echter niet realistisch de looptijd van de grondexploitatie Meerstad terug te brengen naar 10 jaar. Daarvoor is de grondexploitatie gewoonweg te groot. Een grondexploitatie van deze omvang kan niet in 10 jaar worden afgerond.

Wel hebben we gekeken naar het beperken van de toerekening van bovenwijkse voorzieningen. In het geval van Meerstad gaat dat om investeringen in groen, water en infrastructuur. Gezien de omvang van Meerstad gaat het om grote bedragen. De totale investeringen in bovenwijkse voorzieningen zijn € 150 miljoen, waarvan inmiddels € 90 miljoen is gerealiseerd en € 60 miljoen in de komende jaren nog geïnvesteerd moet worden. De gerealiseerde investeringen hebben vooral betrekking op de aankoop van grond voor groen en water.

We hebben beoordeeld in welke mate de bovenwijkse voorzieningen aan de grondexploitatie kunnen worden toegerekend. Voor de gerealiseerde investeringen hebben we dit voorlopig bepaald op 20% en voor de nog te realiseren investeringen gaan we vooralsnog uit van 50%. Dit betekent dat 80% van de gerealiseerde investeringen en 50% van de nog te realiseren investeringen uit de grondexploitatie

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

moeten worden gehaald. De kapitaallasten hiervan moeten worden gedekt uit de algemene middelen. Bij bovenstaande percentages gaat het om een bedrag dat oploopt tot maximaal € 4,8 miljoen structureel en vervolgens weer afneemt als gevolg van afschrijvingen.

Wanneer de kosten van bovenwijkse voorzieningen uit de grondexploitatie worden gehaald wordt het risico van de grondexploitatie kleiner omdat de boekwaarde naar beneden wordt gebracht. Er hoeft minder te worden verdiend om de gemaakte kosten terug te verdienen. Een verlaging van het risico betekent dat minder weerstandsvermogen hoeft te worden aangehouden. Het weerstandsvermogen dat niet meer nodig is, kan worden vrijgespeeld. Hiermee kunnen we de eerste jaren van kapitaallasten opvangen van de bovenwijkse voorzieningen die naar het concern worden overgeheveld.

Wij vinden het wenselijk de bovenwijkse voorzieningen uit de grondexploitatie Meerstad te halen en over te hevelen naar de gemeente. Dit verlaagt dit het risico van de grondexploitatie. Daarmee zijn we beter in staat om tegenvallers op te vangen. De kapitaallasten willen we de eerste jaren dekken uit de verlaging van het benodigde weerstandsvermogen. Vanaf 2021 kunnen de kapitaallasten ten laste van de algemene middelen worden gebracht.

Een overheveling van bovenwijkse voorzieningen leidt tot een voordeel in de grondexploitatie omdat er minder kosten aan de grondexploitatie worden toegerekend. Het voordeel in de grondexploitatie kan echter niet direct worden vrijgespeeld. Dit kan pas op het moment dat het voordeel is gerealiseerd (voorzichtigheidsbeginsel). We onderzoeken de mogelijkheid de grondexploitatie te knippen in delen. Mogelijk kunnen we hiermee eerder voordelige resultaten van delen die kunnen worden afgesloten laten terugvloeien naar de algemene middelen.

Voor de overheveling van de bovenwijkse voorzieningen stellen we een raadsvoorstel op. We verwachten u deze eind 2016 te kunnen aanbieden, zodat u hier voor het eind van het jaar een besluit over kunt nemen. De effecten voor de overige gemeentelijke grondexploitatie zijn minder groot. We nemen deze effecten mee bij de herziening van de grondexploitaties die we u begin 2017 aanbieden.

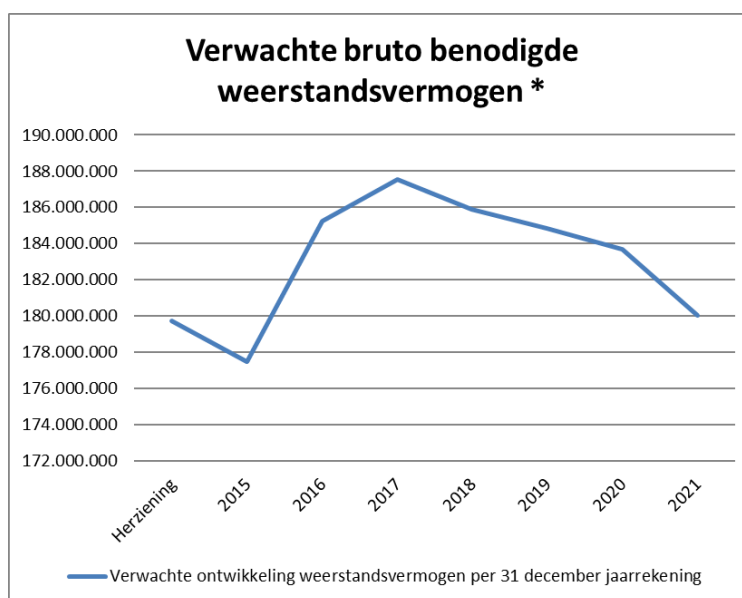
Risico's van het grondbedrijf in relatie tot de reserve grondzaken en risicobeheersing

Om de toereikendheid van de reserves van het grondbedrijf te meten wordt de geprognosticeerde omvang van de reserve van het grondbedrijf vergeleken met de benodigde omvang. De geprognosticeerde omvang van de reserve bestaat uit het actuele saldo van de reserve grondzaken inclusief rentebijdragen bestemmingsreserve Euroborg en grondbank en de verwachte toekomstige resultaten en onttrekking die ten gunste of ten laste komen van de reserve grondzaken en grondbank. Zowel de benodigde als geprognosticeerde omvang van de reserves van het grondbedrijf worden meegenomen bij het bepalen van het gemeentebrede weerstandsvermogen

Het risico op een plantekort kan onder meer voortvloeien uit vertraging in het uitgiftetempo van gronden, uitgifte van gronden tegen lagere grondprijzen dan in de exploitatiebegroting is voorzien, aanbesteding van civieltechnische werken en vertraging in het tempo van realisering. Vanwege de complexiteit en omvang van het grondexploitatieproces en de beheersing hiervan wordt vanaf 2003 de risicoboxmethode gebruikt voor de beheersing van de risico's binnen de grondexploitatie. Voor het bepalen van de noodzakelijke omvang van de equalisatiereserve zijn de in box 3 aangegeven risico's van de lopende grondexploitatie relevant. In de kadernota herijking weerstandsvermogen en risicomangement is aangegeven dat de risicoboxmethode gehanteerd zal gaan worden als de methode voor het bepalen van het weerstandsvermogen en is de methode nader toegelicht. De [geactualiseerde kadernota](#) is op 6 juli 2016 vastgesteld.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Vanaf 2014 wordt voor de grondexploitaties inclusief Meerstad en het strategisch grondbezit gewerkt met een meerjarenprognose van het weerstandsvermogen. Per 31 december 2015 heeft de meest recente actualisatie van het saldo plaatsgevonden. In onderstaande grafiek wordt de verwachte ontwikkeling vanaf per 31 december 2015 weergegeven. De berekening is gebaseerd op verwachtingen en aannames met betrekking tot toekomstige ontwikkelingen. Op voorhand is niet aan te geven welk risico zich uiteindelijk zal voordoen en zal leiden tot een tekort in de grondexploitatie.

* Inclusief grondexploitatie Meerstad

De omvang van de risico's op 31 december 2015 volgens bedraagt € 177,4 miljoen. De benodigde risicobuffer zal naar verwachting toenemen met € 7,8 miljoen in 2016 en vervolgens toenemen met € 2,3 miljoen in 2017. De verwachte omvang per 31 december 2017 bedraagt € 187,5 miljoen. De toename komt deels door toegenomen onzekerheden ten aanzien van grondopbrengsten en toename van de boekwaarde.

De omvang van het weerstandsvermogen wordt voor meer dan de helft bepaald door de grondexploitatie Meerstad (circa 64%). Het aandeel van de bedrijventerreinen bedraagt circa 15% en projecten CiBoGa, Europapark inclusief station en Kempkensberg, Grote Markt, Oosterhamriktracé en nog in exploitatie te nemen gronden in de berekening bedraagt circa 15%. De omvang van het benodigde weerstandsvermogen voor de grondexploitaties en gronden wordt meegenomen bij de bepaling van het totaal gemeentebreed benodigde weerstandsvermogen.

De risicoboxenmethode is gebaseerd op het boxenmodel van de lopende grondexploitaties. Voor de (grond) exploitaties waarvoor nog geen uitvoeringskrediet beschikbaar is gesteld wordt aangenomen dat er voldoende bijsturingmogelijkheden aanwezig zijn dan wel subsidiebronnen of nieuwe beleidsmiddelen om een eventueel tekort af te dekken.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Sturing en verantwoording

Gedurende het jaar wordt in de diverse planning en control documenten zoals de begroting, de tussenrapportages en de jaarrekening gerapporteerd over de afzonderlijke onderdelen van het grondbeleid. Daarnaast wordt jaarlijks over het gevoerde grondbeleid gerapporteerd middels de rapportage Grondbank en één keer per jaar middels de rapportage Grondbedrijf met de bijlage Staat P. In de rapportage Grondbedrijf wordt een samenvatting gegeven van de stand van zaken en ontwikkelingen van het grondbedrijf inclusief het grondbezit. De Staat P geeft de stand van zaken per grondexploitatie weer. De bestaande regels over de winst-afroaming worden gevolgd en in de Staten P/rapportage Grondbedrijf wordt hierover verantwoording afgelegd.

Verder worden de herzieningen van de grondexploitaties volgens het ritme zoals dat is vastgelegd in de nota "De gemeenteraad aan het stuur" en de nota Grondbeleid 2016-2022 ter besluitvorming voorgelegd. Voor de slotcalculaties wordt jaarlijks op basis van de geldende regelgeving een planning opgesteld. De slotcalculaties van de af te sluiten complexen worden aan het einde van het desbetreffende kalenderjaar ter besluitvorming aangeboden.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Paragraaf 8: Lokale heffingen

Deze paragraaf gaat over de lokale belastingen en heffingen. Aan de orde komen het beleid ten aanzien van de lokale heffingen, de geraamde inkomsten, de kostendekkendheid van de tarieven, het kwijtscheldingsbeleid dat we hanteren en de lastendruk voor de burger in vergelijking met die in andere grotere gemeenten.

Beleid lokale heffingen

Lokale heffingen betreffen zowel publiek- als de privaatrechtelijke heffingen. De publiekrechtelijke heffingen worden onderscheiden naar belastingen en rechten:

- Belastingen: de opbrengsten van belastingen komen toe aan de algemene middelen en kunnen vrij worden besteed. Dit zijn onder meer de onroerendezaakbelasting, de logiesbelasting en de hondenbelasting. Het criterium kostendekkendheid is hier niet aan de orde;
- Rechten: een recht is een vergoeding voor een concrete prestatie door de gemeente geleverd. De opbrengst van de rechten is niet vrij besteedbaar: de opbrengsten moeten aangewend worden voor de gerelateerde prestaties. Voorbeelden zijn de afvalstoffenheffing, rioolheffing en de leges burgerzaken. Hier geldt een wettelijke norm van maximaal 100% kostendekkendheid.

De privaatrechtelijke heffingen hebben betrekking op tarieven voor economische activiteiten die verricht worden in het algemeen belang.

In de jaarlijkse Tarievennota wordt een toelichting gegeven op de ontwikkeling van de gemiddelde jaarlijkse woonlasten. De woonlasten is een optelling van de OZB, rioolheffing en afvalstoffenheffing voor een gemiddeld (tweepersoons)huishouden.

Op grond van de Financiële verordening gemeente Groningen 2013 moet om de vier jaar een tarievenonderzoek plaatsvinden en wordt de kostendekkendheid van de publiek- en privaatrechtelijke tarieven doorgelicht en aan de gemeenteraad gerapporteerd. Daarbij wordt de gewenste mate van kostendekkendheid opnieuw bepaald.

Beleid publiekrechtelijke heffingen

Hieronder geven we een beknopte uiteenzetting van het gemeentelijke beleid met betrekking tot de publiekrechtelijke tarieven.

Kwijtscheldingsbeleid

Met het hanteren van een kwijtscheldingsregeling geeft de gemeente een deel van zijn burgers de mogelijkheid om voor een lager tarief in aanmerking te komen. De ruimte om een eigen gemeentelijk kwijtscheldingsbeleid te voeren is beperkt. De criteria waaraan kwijtscheldingsverzoeken getoetst worden, zijn op rijksniveau vastgesteld. We mogen wel zelf bepalen voor welke belastingen en heffingen we kwijtschelding verlenen en welk deel van de belastingaanslag of heffing we kwijtschelden. We verlenen kwijtschelding voor:

- Hondenbelasting, alleen voor de eerste hond en tot 60%;
- Afvalstoffenheffing. Mensen die vijf jaar of langer op het sociale minimum zitten, krijgen volledige kwijtschelding van de afvalstoffenheffing. De andere kwijtscheldingsgerechtigden krijgen 57% van het aanslagbedrag kwijtgescholden;
- Leges gehandicaptenparkeerplaats en -kaart en huwelijksleges (volledig).

Onroerendezaakbelasting

De onroerendezaakbelasting is de belangrijkste gemeentelijke belasting, niet alleen qua omvang, maar ook omdat de opbrengst tot de algemene middelen behoort en dus naar eigen inzicht besteed kan

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

worden. De belangrijkste functie is het genereren van inkomsten. De hoogte van een aanslag is afhankelijk van de waarde van een pand en van de door uw raad vastgestelde tarieven. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de heffing voor eigenaren van woningen, eigenaren van niet-woningen en gebruikers van niet-woningen. De waarde van de woningen en bedrijven in de stad wordt ieder jaar opnieuw bepaald.

Afvalstoffenheffing

De afvalstoffenheffing wordt als bestemmingsheffing aangemerkt, omdat de opbrengst niet naar de algemene middelen vloeit, maar dient ter dekking van de kosten van afvalinzameling en -verwerking. Het uitgangspunt is dat deze kosten inclusief de kosten van kwijscheldingen volledig gedekt worden uit de opbrengst van de afvalstoffenheffing. Het aantal bewoners van een woning bepaalt de hoogte van het tarief. Er wordt gedifferentieerd naar vier categorieën, namelijk eenpersoonshuishoudens, tweepersoonshuishoudens, huishoudens van drie tot en met zeven personen en huishoudens van acht personen of meer. Hiermee wordt invulling gegeven aan het principe 'de vervuiler betaalt'. De tariefdifferentiatie heeft dus niet gedragsbeïnvloeding ten doel, de belangrijkste functie is het genereren van inkomsten om de voorziening mogelijk te maken.

Rioolheffing

De kosten voor het beheren en in stand houden van het rioolstelsel worden door een heffing verhaald. Gemeenten hebben naast de zorgplicht voor stedelijk afvalwater en hemelwater ook de zorgplicht voor grondwater. De opbrengst van de rioolheffing, met als uitgangspunt 100% kostendekkendheid, is geoormerkt. De belangrijkste functie is dus het genereren van inkomsten om de voorziening mogelijk te maken. De rioolheffing kan zowel van de eigenaar (aansluitrecht) als van de gebruiker (afvoerrecht) worden geheven. Wij kennen alleen het aansluitrecht, waarbij een vast bedrag per aansluiting in rekening wordt gebracht.

Bouwleges

Bouwleges worden geheven om de kosten van het proces van bouwvergunningverlening te dekken. De belangrijkste functie is dus het genereren van inkomsten om de voorziening mogelijk te maken. Het tarief wordt bepaald door de hoogte van de bouwkosten (aanneemsof exclusief BTW). Ook voor de bouwleges is ons beleid een kostendekkendheid van 100%. Een complicatie daarbij is dat door een wisselende omvang van de bouwprojecten de opbrengst van jaar tot jaar sterk kan fluctueren. Verder is vooraf moeilijk te schatten hoeveel de opbrengst in enig jaar zal bedragen. Om risico's van tegenvallende inkomsten zoveel mogelijk uit te sluiten is in 2001 een bestemmingsreserve bouwleges ingesteld.

Parkeergelden publiekrechtelijk deel

Het publiekrechtelijk deel wordt ook wel parkeerbelasting genoemd en daaronder vallen de tarieven voor het parkeren bij parkeermeters en parkeerautomaten, de boetes voor het rood staan bij parkeermeters en parkeerautomaten, de kosten van het (gratis) fiets parkeren en de tarieven voor parkeervergunningen. Voor de publiekrechtelijke parkeergelden (parkeerbelasting) is de doelstelling van regulering expliciet in de wet vastgelegd. In de tariefstelling mag onderscheid gemaakt worden naar parkeerduur (kort/lang), het moment waarop wordt geparkeerd (dag/avond/weekend), het gebied waar wordt geparkeerd en het type vergunning. In Groningen maken we gebruik van de toegestane differentiatiemogelijkheden. We sturen zowel met tarieven, de duur van parkeren als met de beschikbaarheid van parkeerplaatsen.

Baten en kruissubsidiëring publiekrechtelijke leges

Voor elk van de verordeningen waarbij sprake is van kostenverhaal moet inzichtelijk gemaakt worden dat de totale geraamde baten van de verordening niet uitgaan boven de totale lasten van de

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

verordening. Deze opbrengstnorm ziet op de verordening in haar totaliteit maar anders dan in bijvoorbeeld de Verordening rioolheffing of de Verordening afvalstoffenheffing worden in de Legesverordening heel veel verschillende diensten van een tarief voorzien. Voorbeelden zijn paspoorten, rijbewijzen, huwelijksvoltrekkingen, omgevingsvergunningen, evenementenvergunningen en drank- en horecavergunningen. De diensten waarvoor leges worden geheven zijn in de Legesverordening op samenhang geclusterd. Dit heeft geleid tot een onderverdeling in drie clusters van samenhangende diensten:

- Titel 1 Algemene dienstverlening;
- Titel 2 Dienstverlening vallend onder fysieke leefomgeving/omgevingsvergunning/Wabo;
- Titel 3 Dienstverlening vallend onder de Europese Dienstenrichtlijn.

Onder titel 1 vallen met name de legestarieven voor diensten van Burgerzaken (paspoorten, rijbewijzen en huwelijksvoltrekkingen). Onder titel 2 vallen de legestarieven voor diensten die verleend worden onder de noemer 'omgevingsvergunning' (voorheen bouwvergunning) en onder titel 3 vallen de legestarieven voor diensten die uitsluitend verleend worden aan ondernemers zoals de drank- en horecavergunning, de evenementenvergunning en de vergunning voor seksbedrijven.

Binnen titel 1 is kruissubsidiëring toegestaan. Zo mag bijvoorbeeld het tarief voor huwelijksvoltrekkingen meer dan kostendekkend worden vastgesteld ter compensatie van een niet kostendekkend tarief voor paspoorten. Ook binnen titel 2 is kruissubsidiëring toegestaan. Bij de invoering van de omgevingsvergunning in 2010 was het weliswaar de wens van de wetgever dat alleen binnen de omgevingsvergunning kruissubsidiëring zou worden toegepast en niet met dienstverlening daarbuiten. Maar inmiddels heeft de rechter geoordeeld dat kruissubsidiëring tussen titel 1 en titel 2 niet verboden is. Niet kostendekkende tarieven voor de diensten die vallen onder titel 1 mogen dus gecompenseerd worden door meer dan kostendekkende tarieven voor de omgevingsvergunning. Op grond van de Europese Dienstenrichtlijn is binnen titel 3 kruissubsidiëring niet toegestaan. Voor elk van de tarieven van titel 3 geldt de norm van maximaal 100% kostendekking. Indien er een wettelijk maximumtarief geldt of indien een product (deels) kosteloos verstrekt moet worden, is dit in de paragraaf lokale heffingen aangegeven. Ook indien de raad niet uitgaat van het uitgangspunt "volledige kostendekking" is dit aangegeven (criterium kostendekkendheid: beperkt).

Beleid privaatrechtelijke heffingen

Hieronder geven we een beknopte uiteenzetting van het gemeentelijke beleid met betrekking tot de privaatrechtelijke tarieven.

Privaatrechtelijke tarieven

In Groningen maken we onderscheid tussen algemene tarieven die vooraf zijn bepaald en voor iedere afnemer gelden en commerciële tarieven. Bij de laatste opereert de gemeente als marktpartij in een concurrerende omgeving. Medio 2014 is de Wet Markt en Overheid in werking getreden. Op grond van deze wet moeten we voor onze producten en diensten de integrale kostprijs in rekening brengen. Daarnaast heeft de gemeente voor een aantal producten zelf een beleid voor kostendekkendheid. Het uitgangspunt van de Gemeente Groningen is dat de privaatrechtelijke tarieven minimaal kostendekkend zijn. Voor een aantal tarieven geldt echter dat stimulering van het gebruik van de voorzieningen en marktwerking ertoe kunnen leiden dat een lager dan kostendekkend tarief wordt gehanteerd. Doel van de Wet Markt en Overheid is zo gelijk mogelijke concurrentieverhouding te creëren tussen overheden en bedrijven. Overheden mogen nog steeds economische activiteiten verrichten maar moeten daarbij voldoen aan gedragsnormen die de wet stelt. De belangrijkste daarvan is dat aan afnemers ten minste de integrale kosten worden doorberekend. Op 25 juni 2014 heeft de raad

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

een aantal economische activiteiten benoemd tot activiteiten die verricht worden in het algemeen belang. Op deze activiteiten is de Wet Markt en Overheid niet van toepassing.

Parkeergelden privaatrechtelijk

Onder het privaatrechtelijk deel vallen de tarieven voor parkeergarages en buurtstallingen. Het uitgangspunt is dat het in totaal (samen met het publiekrechtelijk deel) kostendekkend is.

Berekening lokale heffingen

Voor het berekenen van de kostendekkendheid en hoogte van de lokale heffingen maken wij gebruik van een kostenverdeelstaat. In deze kostenverdeelstaat rekenen wij directe lasten en baten, indirecte lasten en baten en de algemene interne dienstverleningskosten door naar de verschillende lokale heffingen toe.

Toerekening directe lasten

De centrale activiteiten van een heffing staan op een taakveld. Riolering en Afval zijn voorbeelden van taakvelden waarvan de kosten toe te rekenen zijn aan respectievelijk de rioolheffing en de afvalstoffenheffing. De taakvelden vormen de kern van de directe lasten van de kostenonderbouwing. Daarnaast moet de vraag beantwoord worden of er op andere taakvelden lasten staan die te maken hebben met de uitvoering van de taak waarvoor de heffing in rekening gebracht wordt. Is dat het geval dan moet worden bepaald in welke mate die lasten toerekenbaar zijn.

Toerekening indirecte lasten

Alle kosten voor overhead staan apart begroot op taakveld 0.4. Een deel van de overhead mag als opslag op de directe lasten meegenomen worden in de tarieven. De overhead wordt niet door belast aan de taakvelden waar de directe lasten op staan. Dit betekent dat het niet mogelijk is om uit de taakvelden alle aan de tarieven toe te rekenen kosten af te leiden. De overhead moet buiten de begroting om aan de tarieven worden toegerekend. In de Financiële verordening gemeente Groningen 2013 is de methodiek voor de toerekening van overhead opgenomen.

Enkel voor de publiekrechtelijke leges geldt dat indirecte lasten die geen enkel verband hebben met een dienst waarvoor een tarief in rekening wordt gebracht, niet verhaalbaar zijn. Het gaat bijvoorbeeld om de kosten van:

- Beleidsvoorbereiding;
- Inspraak-, bezwaar- en beroepsprocedures;
- Handhaving, toezicht en controle (behoudens de eerste controle).

Toerekening algemene interne dienstverleningskosten

Binnen de kaders van wet- en regelgeving rekenen we de toerekenbare overhead (zoals huisvesting en kosten van het shared service center) aan de lokale heffingen toe. Dit noemen we algemene interne dienstverleningskosten. De verdeling vindt plaats op basis van de formatie per heffing.

In 2017 zijn de functies binnen de concernstaf en GMT in zijn geheel binnen de AID meegenomen en de daaraan gerelateerde kosten zijn naar alle producten toegerekend met uitzondering van de leges. Dit omdat deze kosten daar niet aan toegerekend mogen worden. Bovengenoemde resulteert in een kostenverhogend effect op de AID. Dit geldt tevens voor de loon- en prijsindex die we op de AID-producten hebben toegepast. Bezuinigingen en efficiëntie zorgen voor een daling van de algemene interne dienstverlening. Tezamen zorgen bovengenoemde bewegingen met name voor een toename van de algemene interne dienstverlening van per saldo € 2,9 miljoen waardoor het totale bedrag aan algemene toerekenbare overhead uitkomt op € 70 miljoen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Opbrengstontwikkeling lokale heffingen

In de begroting geven we jaarlijks een overzicht van de opbrengsten van de lokale heffingen, te weten de belangrijkste belastingen, rechten en heffingen (leges). Het tarief van iedere lokale heffing wordt in het najaar door middel van een apart raadsvoorstel vastgesteld.

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de gerealiseerde opbrengsten voor de belastingen.

Opbrengsten belastingen (bedragen x € 1.000)	Rekening 2015	Begroting 2016	Begroting 2017	Toename van 2016 naar 2017
Onroerendezaakbelasting (OZB)	60.087	62.658	63.872	1.214
Roerende zaakbelasting (RZB)	96	73	74	1
Hondenbelasting	853	852	863	11
Logiesbelasting	1.153	1.057	1.167	110
Precariobelasting	580	662	676	14
Parkeerbelasting	8.198	8.068	8.681	613

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de gerealiseerde opbrengsten voor de rechten en heffingen.

Opbrengsten rechten en heffingen (bedragen x € 1.000)	Rekening 2015	Begroting 2016	Begroting 2017	Toename van 2016 naar 2017
Afvalstoffenheffing	24.772	26.445	26.498	53
Marktgelden	723	741	782	41
Rioolheffing	14.694	15.426	16.241	815
Begrafenisrechten	1.315	1.338	1.337	1
Leges Burgerzaken	3.568	3.451	3.568	117
Leges Bouwactiviteiten	7.012	6.232	6.271	39
Leges Huisvestingswet	52	74	64	10
Instemmingsbesluit Telecommunicatie- verordening	174	186	220	34
Leges Drank & Horeca	172	173	123	50
Leges Prostitutie	28	16	7	9
Havengelden	138	146	139	7
Parkeergelden (privaatrechtelijk)	7.153	7.688	7.875	187

Belastingen

Hieronder geven wij een toelichting op de ontwikkeling van de diverse belastingen van de gemeente Groningen.

Onroerendezaakbelasting (OZB)

De raming van de OZB-opbrengst stijgt met € 1,214 miljoen als gevolg van de nominale tariefstijging van € 665.000 en een toename van het aantal panden door nieuwbouw die OZB betalen van € 300.000. De grenscorrectie met Meerstad leidt tot een extra belastingopbrengst van € 249.000.

Roerende Zaakbelasting

De opbrengst roerende zaakbelasting stijgt met € 1.000 als gevolg van het jaarlijks indexeren van het tarief.

Hondenbelasting

De opbrengst hondenbelasting stijgt met € 11.000 als gevolg van het jaarlijks indexeren van het tarief.

Logiesbelasting

De opbrengst van de logiesbelasting stijgt met € 110.000 als gevolg van het jaarlijks indexeren van het tarief (€ 50.000) en een toename van het aantal overnachtingen (€ 60.000).

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Precariobelasting

De precariobelasting is een belasting voor het gebruik van gemeentegrond en is een algemeen dekkingsmiddel. In Groningen hebben we echter een relatie gelegd tussen de opbrengst van de precariobelasting en de kosten. Inzet is dat de kosten van handhaving in de openbare ruimte volledig gedekt worden uit de opbrengst precariobelasting. Op begrotingsbasis nemen de baten precariobelasting ten opzichte van de actuele begroting 2016 toe met € 14.000 naar € 676.000. Dit kan worden verklaard door het jaarlijks indexeren van het tarief en hoger gebruik van gemeentegrond. De kostendekkendheid op begrotingsbasis bedraagt 100%.

Parkeergelden

De parkeergelden bestaan uit een publiekrechtelijk en een privaatrechtelijk deel. Het publiekrechtelijk deel wordt ook wel parkeerbelasting genoemd en daaronder vallen de tarieven voor het parkeren bij parkeermeters en parkeerautomaten, de boetes voor het rood staan bij parkeermeters en parkeerautomaten, de kosten van het (gratis) fiets parkeren en de tarieven voor parkeervergunningen. Onder het privaatrechtelijk deel vallen de tarieven voor parkeergarages en buurtstallingen. Het uitgangspunt is dat het in totaal kostendekkend is.

Voor de publiekrechtelijke parkeergelden (parkeerbelasting) is de doelstelling van regulering expliciet in de wet vastgelegd. In de tariefstelling mag onderscheid gemaakt worden naar parkeerduur (kort/lang), het moment waarop wordt geparkeerd (dag/avond/weekend), het gebied waar wordt geparkeerd en het type vergunning. In Groningen maken we gebruik van de toegestane differentiatiemogelijkheden. We sturen zowel met tarieven, de duur van parkeren als met de beschikbaarheid van parkeerplaatsen.

De opbrengst van de publiekrechtelijke parkeergelden (parkeerbelasting) stijgt met € 613.000 ten opzichte van de actuele begroting 2016. Enerzijds wordt een verhoging van de tarieven voor parkeervergunningen en bezoekerspassen doorgevoerd. Anderzijds zijn er volume effecten bij het straatparkeren. De kostendekkendheid van het publiekrechtelijk deel (de parkeerbelasting) bedraagt 166%.

De opbrengst van de parkeergelden privaatrechtelijk voor 2017 wordt geraamd op € 7,875 miljoen. Ten opzichte van de begroting 2016 is dat een stijging van € 187.000 (ingroei parkeergarages). De kostendekkendheid van het privaatrechtelijk deel bedraagt 94% in 2017.

Leges en heffingen

Hieronder geven wij een toelichting op de ontwikkeling van de diverse belastingen van de gemeente Groningen.

Leges Burgerzaken

Onder leges burgerzaken verstaan wij de tarieven voor reisdocumenten, verklaring omtrent gedrag, inlichtingen en afschriften burgerlijke stand, rijbewijzen, huwelijken en afschriften basisregistratie personen (BRP). Voor de tarieven voor afschriften BRP en huwelijken is het uitgangspunt dat de producten in totaliteit kostendekkend zijn (raadsbesluit november 2006). Voor de andere producten geldt dat de rijksoverheid de hoogte van de tarieven vaststelt. De totale kostendekkendheid van de producten Burgerzaken komt uit op 87% (2016: 75%). Er worden € 625.000 minder kosten toegerekend dan in 2016 door bezuinigingen op inzet van personeel en efficiency voordelen.

Begrafenisrechten

De kostendekkendheid van de begrafenisrechten na indexering is 100% (2016: 97%).

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Rioolheffing

Voor de tariefberekening zijn de uitgangspunten uit het Groninger Water- en Rioleringsplan (GWRP) en de effecten van de vervangingsinvesteringen voor 2017 doorgerekend. De inkomsten uit heffingen stijgen met € 0,8 miljoen van € 15,4 miljoen naar € 16,2 miljoen. De toename wordt veroorzaakt door stijging van het aantal nieuwe aansluitingen. Het aantal aansluitingen wijzigt met 1.170 van 104.445 naar 105.615. De lasten worden lager wegens de lage rente op kapitaallasten. Het tarief wordt verhoogd naar € 151. Bij dit tarief kan de voorziening riolering worden gevoed met € 2,2 miljoen. Hiermee ontstaat er een 100% kostendekkende exploitatie. De extra middelen van € 2,2 miljoen worden ingezet om toekomstige kapitaallasten van vervangingsinvesteringen te verlagen.

Afvalstoffenheffing

De opbrengsten afvalstoffenheffing stijgen met afgerond € 100.000 door mutaties in de overige opbrengsten zoals de scheiding van kunststoffen. De tarieven voor de afvalstoffenheffing 2017 zijn gemiddeld € 7 lager ten opzichte van 2016, door lagere lasten. De tarieven worden bepaald door de verwachte kosten voor de afvalinzameling per aansluiting te berekenen. Voor de lasten worden lagere verwerkingskosten grijs afval verwacht en lagere kosten materieel. Ook zijn bezuinigingen voorzien, waar bij de vaststelling van de tarieven rekening mee is gehouden.

Tarieven 2017:

1-persoons huishouden	€ 232,36
2-persoons huishouden	€ 271,67
3-7-persoons huishouden	€ 327,60
>8-persoons huishouden	€ 435,12

Een onttrekking aan de voorziening afvalstoffen wordt voorzien van € 700.000 om de voorziening opgebouwd uit voordelige resultaten op het product huishoudelijk afval terug te geven aan de burger. Vanwege de inzet van de voorziening afvalstoffen komt de kostendekkendheid 2017 uit op 100%.

Leges Instemmingsbesluit Telecommunicatieverordening en Graafverordening

De verwachte opbrengsten van de leges instemmingsbesluiten zijn voldoende van omvang om de verwachte kosten te dekken, zodat een 100% kostendekkende exploitatie ontstaat. Enerzijds is er een toename van het tarief van € 438,07 naar € 442,63. Daarnaast is het variabele tarief per strekkende meter sleuf verhoogd van € 2,12 naar € 2,14. Het aantal verwachte aanvragen instemmingsbesluiten is 280 en het aantal strekkende meter bedraagt 27.000. De opbrengsten zijn voor 2017 begroot op € 220.000 inclusief de indexering. Ten opzichte van de begroting 2016 is dit een toename van € 34.000. Dit kan worden verklaard door volume effecten. De kostendekkendheid op begrotingsbasis bedraagt 100%.

Havengeld

De begrote opbrengsten havengelden komen uit op € 139.000 (inclusief indexering). De begrote kosten zijn eveneens € 139.000. De kostendekkendheid bedraagt daarmee 100%.

Leges Kansspelen

Het gaat om leges voor het in behandeling nemen van een aanvraag tot het verkrijgen van een aanwezigheidsvergunning voor speelautomaten in gevolge van de Wet op de Kansspelen. Ten opzichte van de begroting 2016 zijn de begrote legesopbrengsten gelijk gebleven (€ 24.000). De kosten zijn ten opzichte van de begroting 2016 met € 1.000 afgenomen. Gezien de relatief geringe omvang van de opbrengsten en kosten leiden deze aanpassingen tot een relatief grote daling van de kostendekkendheid.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Leges Gehandicapten parkeerkaart

De opbrengsten zijn begroot op € 92.000. De lasten zijn begroot op € 225.000. Daarmee is de kostendekkendheid 41% (2016: 43%). De gemeenteraad heeft besloten dat deze leges niet kostendekkend hoeven te zijn maar enkel een tegemoetkoming in die kosten.

Makelaarstaxaties

In 2014 is besloten om leges te heffen voor het opvragen van gegevens door makelaars voor het opstellen van taxatierapporten. Ten opzichte van 2016 zijn de inkomsten met € 11.000 afgenomen naar € 9.000. Dit kan worden verklaard door volume effecten. Makelaars vragen gegevens steeds vaker zelf op via internet. De lasten zijn begroot op € 17.000. Daarmee is de kostendekkendheid 54%.

Leegstandswet

Het gaat om leges voor vergunningen voor tijdelijk verhuur van woningen op grond van de Leegstandswet. Ten opzichte van de begroting 2016 zijn de begrote legesopbrengsten gelijk gebleven (€ 13.000). Door wet- en regelgeving en nieuwe termijnen in relatie tot het proces van vergunningverlening, die regelmatig moeten worden bevestigd is meer ureninzet nodig. Mede hierdoor zijn deze leges niet kostendekkend. De lasten zijn begroot op € 16.000 en de kostendekkendheid bedraagt 79%.

Leges Drank, Horeca en Prostitutie

Ten opzichte van 2016 zijn de begrote inkomsten leges drank, horeca en prostitutie met € 59.000 afgenomen. Dit betreft een afname van de leges drank, horeca van € 50.000 en een afname leges prostitutie van € 9.000. Deze afname is het gevolg van een veranderende wetgeving, vervallen van de exploitatievergunning en de terugloop van het aantal prostitutie-inrichtingen. De kosten zijn ten opzichte van de begroting 2016 door minder ureninzet met € 56.000 gedaald: een daling van de kosten leges drank, horeca (€ 39.000) en leges prostitutie van € 17.000.

Leges Bouwactiviteiten

Bouwleges worden geheven om de kosten van het proces van bouwvergunningverlening te dekken. In de begroting is rekening gehouden met de grote bouwprojecten op basis van kengetallen (5-jaarsgemiddelde) voor de leges tot € 200.000 en de legesopbrengsten boven de € 200.000. De werkelijke opbrengsten kunnen met een optimale prognosemethode altijd nog afwijken. Er kunnen mutaties in onderhavige projecten plaatsvinden en vertragingen optreden. Ook marktontwikkelingen kunnen het beeld sterk beïnvloeden. Voor 2017 zijn de inkomsten bouwleges ten opzichte van de begroting 2016 met € 39.000 toegenomen. De begrote leges bouwactiviteiten 2017 komen in totaal uit op € 6,271 miljoen (inclusief indexering). Verder zien we een kostendaling hetgeen hoofdzakelijk verklaard wordt door lagere overheadkosten, minder kosten welstand en lagere onderhoudskosten ICT. Ten opzichte van de begroting 2016 zijn de kosten met € 262.000 afgenomen. In afwijking van het beleid van 100% kostendekking gaan we de overdekking op de leges omgevingsvergunning wegstrepen tegen onderdekking op andere leges zoals leges Burgerzaken. Dit is conform uitspraak Hoge Raad in februari 2015 inzake kruissubsidiering.

Leges ligplaatsvergunning voor woonschepen

Het gaat om leges voor het in behandeling nemen van een aanvraag tot het verkrijgen van een ligplaatsvergunning als bedoeld in artikel 8 van de verordening openbaar vaarwater. Op begrotingsbasis nemen de inkomsten uit leges ligplaatsvergunning voor woonschepen ten opzichte van 2016 toe met € 6.000 (totaal: € 15.000). Dit kan worden verklaard door volume effecten. De lasten zijn begroot op € 57.000. De kostendekkendheid op begrotingsbasis bedraagt 26%. Dit komt doordat er meer leges uit de vergunningverlening overdracht van de eigendom van een woonschip worden gerealiseerd waarvoor

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

een lager legestartief geldt dan leges uit verbouw /vernieuwing waarvoor een hoger leges tarief geldt. In de opbouw van het tarief is met genoemde geen rekening gehouden.

Marktgeden

De opbrengsten marktgeden zijn in 2017 begroot op € 782.000 (inclusief indexering). De kosten zijn geraamd op € 784.000. Het tarief is daarmee kostendekkend (100%). Voor de marktgeden geldt de wettelijke norm van maximaal 100% kostendekking.

Evenementen

Opbrengsten leges evenementen zijn in 2017 begroot op € 121.000 (inclusief indexering). De kosten zijn begroot op € 710.000. De kostendekking komt hiermee uit op 17%. Het dekkingspercentage is door een kostenreductie en hogere opbrengsten ten opzichte van de begroting 2016 met 2% verbeterd.

Kostendekking lokale heffingen

In 2014 heeft de gemeenteraad het uitgangspunt vastgesteld dat de gebruikers de volledige kostprijs voor onze producten en diensten betalen. Op dit uitgangspunt gelden de volgende uitzonderingen:

- Indien de toegankelijkheid tot een voorziening of marktwerking daartoe aanleiding geeft, kan een nader te bepalen lager tarief worden vastgesteld;
- Indien het handhaven van de openbare orde en veiligheid dat wenselijk maakt, kan een nader te bepalen lager tarief worden vastgesteld.

Kostendekking publiekrechtelijke heffingen

Onderstaande tabel geeft inzicht in de kostendekking van de publiekrechtelijke heffingen. De tabel is gesplitst naar rechten en heffingen die onder de legesverordening vallen en rechten en heffingen die onder overige verordeningen vallen. Indien er een wettelijk maximumtarief geldt of indien een product (deels) kosteloos verstrekt moet worden, is dit aangegeven. Ook indien de gemeenteraad niet uitgaat van het uitgangspunt "volledige kostendekking" is dit aangegeven (criterium kostendekking: beperkt).

Soort Heffing (Publiekrechtelijk) (bedragen x € 1.000)	Criterium kosten dekkendheid	Artikel Leges verordening	Begrote Opbrengsten 2017	Toegerekende kosten	Dekkings- percentage
Legesverordening					
Titel 1. Algemene Dienstverlening					
I. Afgifte gerelateerd met wettelijk maximum:					
a. Reisdocumenten	Deels Kosteloos en	4.3	2.260	2.494	91%
b. Verklaring Omtrent Gedrag	wet. max	4.4/4.5	261	408	64%
c. Inlichtingen \ Afschriften BS		4.2	96	149	65%
d. Rijbewijzen	Max. Tarief	4.6	593	501	118%
Totaal afgifte gerelateerde leges en wettelijk			3.210	3.552	90%
II. Afgifte gerelateerd zonder wettelijk maximum:					
a. Huwelijksvoltrekkingen	Deels Kosteloos	4.1	209	145	144%
b. Inlichtingen \ Afschriften GBA		4.2	148	411	36%
Totaal Afgifte gerelateerde leges zonder wettelijk maximum:			358	556	64%
Totaal Afgifte gerelateerde leges			3.568	4.107	87%

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Naturalisaties		4.7	178	288	62%
Leges Leegstandswet		1.11	13	16	79%
Toegangspasje ondergrondse container	100%	7.7	0	0	0%
Instemmingsbesluit Telecommunicatieverordening en Graafverordening	100%	5.14/5.15	220	220	100%
Leges APV - Winkeltijdenwet		1.13	2	2	100%
Leges Ligplaatsvergunning voor woonschepen		1.18	15	57	26%
Leges Kansspelen		1.14	24	13	186%
Leges APV - Verkeer	Beperkt	1.17	44	66	67%
Leges Makelaarstaxaties			9	17	54%
Gehandicapten parkeerkaart			92	225	41%
Totaal Algemene Dienstverlening			4.165	5.011	83%
Titel 2. Dienstverlening vallend onder fysieke leefomgeving/ omgevingsvergunning					
Omgevingsvergunning					
Leges Bouwactiviteiten		2.2.1	6.271	5.965	105%
Leges Aanlegactiviteiten		2.2.2	1	2	60%
Leges ingebruikname brandveiligheid			15	19	80%
Leges Handelsreclame		2.2.5	4	5	79%
Vellen Houtopstand			92	112	82%
Totaal leges omgevingsvergunning	100%		6.383	6.103	105%
Totaal Titel 1 en Titel 2			10.547	11.114	95%
Titel 3. Dienstverlening vallend onder Europese dienstenrichtlijn					
Hoofdstuk 1 Horeca en Hoofdstuk 3 Prostitutie					
Leges APV - Drink en Horeca		3.1	123	141	87%
Leges APV - Prostitutie		3.3	7	14	49%
Hoofdstuk 2 Organiseren Evenementen of Markten					
Leges Diversen (muziekvergunningen)	Beperkt	3.1.2/3.1.7	0	0	0%
Leges Evenementen	Beperkt	-	121	710	17%
Hoofdstuk 4 Splitsingsvergunning Woonruimte					
Leges splitsingsvergunning	0	3.4	22	22	100%
Hoofdstuk 5 Leefmilieuverordening					
Leges Inzage milieudossier		7.5	0	0	0%
Hoofdstuk 6 Leges Huisvestingswet					
Leges Huisvestingswet		1.10	64	83	77%
Totaal Dienstverlening vallend onder Europese dienstenrichtlijn			337	970	35%
Totaal Legesverordening			10.885	12.084	90%
Overige:					
Afvalstoffenheffing	100%		26.498	26.449	100%
Marktgeden	100%		782	784	100%
Rioolheffing	100%		16.241	16.241	100%
Havengelden	100%		139	139	100%
Begrafenisrechten	100%		1.337	1.337	100%
Precariobelasting			676	676	100%
Totaal Overige Verordeningen			45.673	45.673	100%
Totaal Publiekrechtelijk			56.558	57.709	98%

De legesverordening kent in totaal een kostendekking van 90%. Te zien valt dat ook op clusterniveau de kostendekking niet boven de 100% uitkomt. De overige verordeningen komen op een gezamenlijke

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

kostendekking van afgerond 100% uit. De kostendekkendheid van alle publiekrechtelijke heffingen inclusief precariobelasting komt dan uit op 98%.

Kostendekkendheid privaatrechtelijke heffingen

Het uitgangspunt van de gemeente is dat de privaatrechtelijke tarieven minimaal kostendekkend zijn. Voor een aantal tarieven geldt echter dat toegankelijkheid van voorzieningen en marktwerking er toe kunnen leiden dat een lager dan kostendekkend tarief wordt gehanteerd. Het gaat hierbij om tarieven voor economische activiteiten die verricht worden in het algemeen belang. De wet Markt en Overheid staat in deze gevallen een lager dan kostendekkend tarief toe. De kostendekkendheid van de verschillende privaatrechtelijke heffingen wordt in het volgende overzicht weergegeven:

Soort Heffing (Privaatrechtelijk) (bedragen x € 1.000)	Begrote opbrengsten 2017	Toegerekende kosten	Dekkings- percentage
Inzameling bedrijfsafval	8.848	8.848	100%
Commerciële straatreiniging	1.490	1.483	100%
Onderhoud en reparaties derden	552	459	120%
Verkoop brandstof	907	897	101%
Leasen	55	50	109%
Kermissen	224	144	156%
Stadsschouburg/ Oosterpoort			
Zakelijke tarieven	599	607	99%
Culturele tarieven	7.020	15.129	46%
CBK-kunsttuin	368	427	86%
Sportaccommodaties, zwembaden en Kardinges			
Lasten incl. kapitaallasten	5.951	19.852	30%
Lasten excl. Kapitaallasten	5.951	15.111	39%
Samenstelling sportaccommodaties, zwembaden en Kardinges excl. Kapitaallasten			
Sporthallen	846	2.137	40%
Sportparken	1.230	2.735	45%
Gymlokalen	490	1.790	27%
Zwembaden	2.273	6.146	37%
IJsbanen	1.112	2.303	48%
Parkeergelden privaatrechtelijk	7.875	8.355	94%

De leges opbrengsten kermissen 2017 zijn begroot op € 224.000 (inclusief indexering). De begrote kosten zijn € 144.000. De kostendekkendheid komt hiermee uit op 156%. Nagenoeg gelijk aan 2016.

Bij de prijsstelling van de tarieven voor de Stadsschouburg en Oosterpoort wordt onderscheid gemaakt in zakelijke tarieven (die marktconform zijn) en culturele tarieven (gedeeltelijk kostendekkend). De zakelijke tarieven gelden voor de 'bedrijfsmatige' activiteiten, zoals de horeca en vergaderarrangementen. Hieraan ligt ten grondslag dat de Oosterpoort en de Stadsschouburg marktconform moet werken, dit onder meer ter voorkoming van concurrentievervalsing met andere aanbieders in Groningen. In de begroting gaan wij voor de zakelijke tarieven uit van volledige

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

kostendekkendheid. Voor de culturele tarieven wordt een prijstabel gehanteerd. Deze prijstabel geeft per cultuursoort een bandbreedte voor de prijsstelling en daarmee de onderhandelingsruimte voor de programmeurs. De uiteindelijke entreprijs van een kaartje is maatwerk per voorstelling.

Voor de tarieven van parkeergarages en buurtstallingen wordt de opbrengst voor 2017 geraamd op € 7,875 miljoen. Ten opzichte van de actuele begroting 2016 is dat een stijging van € 187.000 (ingroei parkeergarages). De kostendekkendheid van het privaatrechtelijk deel bedraagt in 2017, 94%.

Lokale lastendruk

Om een beeld te geven van de lokale lastendruk in vergelijking met andere 100.000+ gemeenten in Nederland maken we gebruik van gegevens uit de publicatie 'Kerngegevens belastingen grote gemeenten 2016' van de stichting COELO. In het overzicht zijn de woonlasten (de som van OZB-eigenaar, rioolheffing en afvalstoffenheffing) 2016 voor een meerpersoonshuishouden in een woning met gemiddelde waarde van de gemeente Groningen afgezet tegen die van de andere gemeenten. Groningen stond in 2015 qua hoogte van woonlasten op de twaalfde plaats. In 2016 staat Groningen op de elfde plaats, zie de laatste kolom.

Gemeente (jaar = 2016)	OZB-Eigenaar	Afvalstoffenheffing	Rioolheffing	Woonlasten
Delft	278,47	338,95	214,37	831,79
Zaanstad	263,06	279,69	280,48	823,23
Deventer	279,57	335,98	171,36	786,91
Enschede	262,81	303,36	209,16	775,33
Sittard-Geleen	286,61	302,70	183,10	772,40
Haarlem	268,89	337,20	156,30	762,39
Westland	316,21	213,84	230,49	760,53
Emmen	309,04	276,15	172,00	757,19
Arnhem	341,14	245,16	167,59	753,89
Leiden	352,11	276,00	122,94	751,05
Groningen	266,68	336,00	145,34	748,02
Breda	235,23	316,56	192,84	744,63
Alphen a/d Rijn	266,11	253,08	220,08	739,27
Nijmegen	485,02	94,80	152,72	732,54
Lelystad	320,87	280,42	130,96	732,25
Almere	274,68	318,65	136,61	729,94
Maastricht	244,06	307,69	177,87	729,62
Venlo	357,31	197,39	172,98	727,68
Zoetermeer	349,86	265,08	108,07	723,01
Rotterdam	191,51	346,90	183,60	722,01
Haarlemmermeer	268,87	325,20	122,16	716,23
Assen	289,03	230,42	189,48	708,93
Utrecht	232,12	242,84	233,51	708,47
Apeldoorn	296,88	265,46	133,68	696,02
Ede	280,77	248,52	166,49	695,78
Amersfoort	317,79	252,00	123,10	692,90
Middelburg	202,97	286,90	181,96	671,83
Leeuwarden	225,03	252,53	171,80	649,36
Dordrecht	202,84	269,52	171,81	644,17
Zwolle	264,71	265,60	107,89	638,20
Amsterdam	144,49	313,00	150,90	608,39
Eindhoven	203,71	247,10	144,00	594,81
's-Hertogenbosch	227,88	242,64	110,41	580,93
Alkmaar	179,33	255,00	128,70	563,03
Tilburg	189,95	247,06	116,97	553,98

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

's-Gravenhage	126,44	287,64	135,37	549,45
Gemiddelde	233,42	283,04	162,83	679,29

Paragraaf 9: Bedrijfsvoering

De wereld om ons heen verandert in snel tempo. We moeten ons als overheid aanpassen aan de veranderende vraag van burgers, decentralisatie van taken en technologische ontwikkelingen met minder geld en middelen. Dat vraagt om aanpassing van onze organisatie voor de Stad en een bedrijfsvoering die daarbij past. Met onze bedrijfsvoering zorgen we er voor dat de dienstverlening die we leveren aan onze burgers, bedrijven en andere belanghebbenden zo optimaal mogelijk kan plaatsvinden. We zorgen dat we de opgaven voor onze Stad zo goed mogelijk realiseren.

We werken aan een strategische bedrijfsvoeringsagenda voor 2020 om voorbereid te zijn op de toekomst. Dit doen we in samenhang met de visie op de toekomst van Groningen en omgeving (Next City). In deze paragraaf schetsen we de stand van zaken en gewenste ontwikkelingen van onze gemeentelijke bedrijfsvoering voor 2017.

De thema's uit het coalitieakkoord op het gebied van bedrijfsvoering zijn:

- Eén integraal werkende organisatie;
- Dienstbaar aan en samenwerkend met stadgers, ondernemers en instellingen;
- Gebruikmaken van technologische innovatie;
- Mobiliteit, ontwikkeling van medewerkers en diversiteit van onze organisatie;
- Deregulering.

Eén integraal werkende organisatie

Burgers maken niet langer de gang van het ene loket naar het andere. Onze dienstverlening wordt steeds laagdrempeliger. Zowel in wijken als door middel van digitale dienstverlening. In 2016 hebben wij de registratie van klantcontacten, bestuurlijke besluitvorming, meldingen overlast, klachten en meldingen openbare ruimte op de manier van zaakgericht werken ingericht. In 2017 voeren we zaakgericht werken in bij burgerzaken, sociale voorzieningen en vergunningen, postbehandeling en archivering. Ook onderzoeken we de digitalisering van processen zoals subsidieverlening, afval, belastingen en schuldhulpverlening. We streven naar het zaakgericht afhandelen van 90% van de publieke dienstverlening.

In 2019 treedt de omgevingswet in werking. Deze vervangt tientallen wetten en ministeriële regelingen die belangrijk zijn voor de leefomgeving. Ook hierin streven we naar laagdrempelige, integrale dienstverlening en één loket. In 2017 willen we een eerste impactanalyse gereed hebben.

We willen integraal en wendbaar zijn. Hiervoor moeten we onze processen vereenvoudigen en de basis op orde hebben. In 2017 focussen we ons op de financiële processen en de HR-processen. In het kader van zaakgericht werken passen we waar nodig ook onze processen aan.

In onze huisvestingsvisie kijken we vooruit naar de komende 10 tot 15 jaar. Uitgangspunten zijn wendbaarheid en integraliteit. Verder gaan we in 2017 aan de slag met de inrichting van de werkplekken op basis van activiteit gerelateerd werken.

We bundelen ons gemeentelijk vastgoed in één vastgoedorganisatie zodat we breed kunnen sturen op al ons vastgoed. We hebben in 2016 de voorwaarden geschapen om in 2017 onze vastgoedorganisatie in te richten.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Prestatie indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting2016	Beoogd 2017
% betalingen binnen wettelijke termijn	-	94%	90%	90%
% bezwaarprocedures afgehandeld binnen de wettelijke termijn	-	80%	85%	80%
% bezwaarschriften via informele weg	-	50%	50%	40%
% dienstverlening dat zaakgericht wordt uitgevoerd	-	-	90%	90%
% oninbare facturen sociale zekerheid (ten opzichte van totale vorderingen)	-	-	-	19%
% oninbare facturen belastingen	-	-	-	1,1%
% oninbare facturen overig privaatrechtelijk	-	-	-	0,1%

Dienstbaar aan en samenwerkend met Stadgers, ondernemers en instellingen

We willen een overheid zijn die dienstbaar is aan stadgers, ondernemers en instellingen. Steekwoorden hierbij zijn: vergroting invloed, betrokkenheid, ruimte geven en laten, co-productie, met één been in samenleving, open en transparant, meedenkend, flexibel, actiegericht, professioneel, zichtbaar. We geven samen met anderen invulling aan de doelstellingen.

We zijn in 2015 gestart met acht veranderlabs op verschillende thema's: leer- en experimenteeromgevingen waarin we nieuwe manieren van samenwerken ontwikkelen met alle betrokkenen zoals bewoners, ambtenaren, wetenschappers, ondernemers en instellingen. We evalueren de veranderlabs en komen in 2017 met een vervolgaanpak.

We dragen vanuit ons inkoopbeleid bij aan het versterken van de lokale economie, aan duurzaamheid en aan social return. We professionaliseren onze inkoop door onze processen te verbeteren en intensief samen te werken binnen de organisatie, zoals met het bureau Social Return. We sturen op versterking van de lokale economie door gericht in te zetten op die productgroepen die nu nog (grotendeels) landelijk worden ingekocht. We gebruiken onze kennis van de regionale economie om vroegtijdig de kansen voor het lokale Midden- en Kleinbedrijf (MKB) te vergroten.

Eind 2016 stelt de gemeenteraad de kaders vast over de inrichting van WIJ-Groningen. Dit heeft onder andere gevolgen voor de bedrijfsvoering van onze organisatie en die van de convenantpartners op gebied van financiën, personeel en ICT.

In 2016 vindt de besluitvorming over de vorming van het Noordelijk Belastingkantoor plaats. In geval van positieve besluitvorming zal het Noordelijk Belastingkantoor halverwege 2017 van start gaan en zal huisvesting en ICT gerealiseerd moeten zijn.

Prestatie indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% duurzame inkoop (bij aanbestedingen boven €50.000)	100%	100%	100%	100%
% lokale inkoop (binnen gemeente Groningen) - inkoopwaarde besteed bij leveranciers binnen de gemeente ten opzichte van de totale inkoopwaarde	23,8%	26,5%	-	30%
% regionale inkoop	42,9%	46,5%	-	50%
Aantal mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt geplaatst via inkooptrajecten (social return)	-	-	-	37%

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

ICT en technologische innovatie

We maken gebruik van veel grote computersystemen met veel data. Een betere inzet van informatietechnologie is noodzakelijk om onze werkwijze te vernieuwen. Dat vraagt om (big) data technologie en de ontwikkeling van deskundigheid in het nieuwe vakgebied van data science. In Groningen hebben de Rijksuniversiteit Groningen en de Hanzehogeschool de opleiding Data Science ontwikkeld, waarvoor enkele onderzoekers van onze gemeente zijn aangemeld.

We hebben in 2016 een eerste verkenning gedaan binnen het sociaal domein. Eén van de conclusies is dat er behoefte is aan inzicht in de dynamiek en verschillen per gebied binnen de stad. Dit ter ondersteuning van een omgevingsgerichte aanpak. In 2017 willen we het onderwerp verder verkennen, uitmondend in een visie op smart government. De visie moet aangeven welke bijdrage smart government aan verbeteringen in de bedrijfsvoering en in beleid kan leveren.

Daarnaast willen we technologische hulpmiddelen gebruiken om ons menselijk talent optimaal te benutten. We willen de kwaliteit van de ondersteuning en sturing omhoog brengen. Dit doen we via digitalisering van de Human Resources Management (HRM) processen (E-HRM), hiertoe treffen we in 2017 de voorbereidingen. Onderdeel hiervan is de implementatie van een nieuw personeels- en salarissysteem. Ook digitaliseren we een aantal administratieve processen waaronder het declaratieproces.

We hebben in 2016 een definitief besluit genomen over de uitbesteding van ICT. Hiermee willen we een verbetering van de flexibiliteit en innovatief vermogen realiseren. In 2017 besteden we onze generieke ICT dienstverlening (werkplek, telefonie en de (interne) servicedesk) Europees aan. Ook starten we de transitie naar de externe leveranciers.

We maken per informatiedomein plannen om onze software te kunnen standaardiseren en reduceren. Daarbij zetten we zoveel mogelijk in op software die als een online dienst wordt aangeboden (SaaS). In 2017 starten we met de uitvoering van deze plannen.

We werken aan de realisatie van een basisbeveiligingsniveau. De landelijk afgesproken beveiligingseisen zijn zwaarder dan het huidige niveau. Daardoor is komende jaren aanvullende inspanning nodig. We nemen in 2017 diverse maatregelen op het gebied van risico analyses en audits. We focussen ons op bewustwording van informatieveiligheid en de gevolgen van datalekken. Dit naar aanleiding van de uitkomsten van audits die we in 2015 hebben gehouden. Tenslotte voeren we de acties van ons jaarplan informatiebeveiliging uit.

Prestatie indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal jaarlijks geregistreerde meldingen over (mogelijke) datalekken	-	-	6	6

Personeel

In dit onderdeel geven wij inzicht in onze visie op het personeelsbeleid, onze formatie en onze arbeidskosten gerelateerde verplichtingen.

Mobiliteit, ontwikkeling en diversiteit

Onder het motto "Vernieuwen en versnellen" anticiperen wij de komende jaren op thema's als mobiliteit, ontwikkeling van medewerkers en management en diversiteit. Dit doen we om slagvaardig en wendbaar te zijn en om de kracht van een divers personeelsbestand te optimaliseren. Een belangrijke

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

uitdaging is om in een moeilijker wordende arbeidsmarktsituatie de nieuwe en huidige medewerkers optimaal inzetbaar te houden. De thema's sluiten aan bij de afspraken in het Sociaal Convenant.

We verantwoorden in dit onderdeel voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
Apparaatskosten (kosten per inwoner)	-	898	909	-
Formatie (fte per 1.000 inwoners)	-	11,6	11	-
Bezetting (fte per 1.000 inwoners)	-	-	10,7	-
Externe inhuur (kosten als % van totale loonsom + totale kosten externen)	11,8%	10,8%	13,2%	13,7%
Overhead (% van de totale formatie)	-	30,6	29,8	-

Mobiliteit

We streven naar een optimale mobiliteit in onze organisatie. Bewegen moet gewoon zijn en hiervoor nemen we belemmerende factoren weg. Mobiliteit biedt kansen voor iedereen. Kansen in termen van persoonlijke ontwikkeling, verbreding van inzetbaarheid en daarmee ook in termen van flexibiliteit en (de eigen) toekomstbestendigheid. Onder mobiliteit verstaan we niet alleen interne mobiliteit maar ook doorstroom naar buiten. In een organisatie waarin we taken outsourcen of processen op een andere wijze organiseren, zullen functies wijzigen of verdwijnen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de functies in onze ICT organisatie. Een ander voorbeeld is de functies van medewerkers Documentaire Informatievoorziening als gevolg van de invoering van het zaakgericht werken.

In 2017 voeren we ter aanvulling op onze strategische personeelsplanning een personeelsschouw uit specifiek voor de doelgroep tot schaal 7. We gebruiken de uitkomsten voor ontwikkelgesprekken deze medewerkers, het opleidingsaanbod en andere stimuleringsmaatregelen. Dit om de mobiliteit in de organisatie te vergroten.

Ons uitgangspunt blijft het aanstellen van medewerkers bij structureel werk. Een flexibele schil blijft nodig om als organisatie wendbaar te kunnen zijn, bij fluctuaties in de hoeveelheid werk, voorzienbare krimp, seizoenswerk of ziektevervangings. Werving vindt in eerste instantie plaats binnen de groep herplaatsers, gevolgd door deelnemers aan de mobiliteitspool. We geven in 2017 nader vorm aan deze pool. Als we extern inhuren, richten we ons zo veel mogelijk op jongeren. Ook brengen we de externe inhuur per directie in beeld, zodat we daarover gericht de discussie kunnen voeren.

In 2017 gaan we via een zoek en matchingssysteem snel en tegen minder kosten zowel in- als extern potentieel scannen en mobiliseren voor (tijdelijke) vacatures. We passen ons flankerend beleid aan op basis van de evaluatie 2016. Hierbij letten we specifiek op effectiviteit en transparantie.

Ontwikkelen medewerkers en leidinggevenden

In plaats van elke drie jaar een volledig medewerkertevredenheidsonderzoek (MTO) te houden, onderzoeken we vanaf 2017 de medewerkertevredenheid op een andere manier. We gaan de tevredenheid gedurende het jaar meerdere keren op een aantal onderwerpen peilen. Afhankelijk van de uitkomsten bepalen we welke onderwerpen we jaarlijks laten terugkeren (voorbeelden van onderwerpen zijn werkdruk, werkplezier, informatievoorziening, samenwerking).

Eén van de speerpunten van ons opleidingsbeleid is het bereiken van een professionele manier van (samen)werken. We streven naar een evenwichtige verbinding tussen persoonlijke ontwikkelingsdoelen en organisatiedoelen. Bovendien moet het opleidingsaanbod aansluiten bij de mobiliteit van medewerkers van krimpfuncties naar groeifuncties. We investeren in vakmanschap en professioneel

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

gedrag, brede (duurzame) inzetbaarheid en flexibiliteit. We leggen de verantwoordelijkheid voor professionele ontwikkeling meer dan in het verleden bij de medewerker neer door het verstrekken van een professioneel opleidingsbudget. We nodigen medewerkers uit om met collega's en leidinggevenden in gesprek te gaan hoe zij het opleidingsbudget willen besteden. Op die manier kunnen gezamenlijke opleidingswensen omgezet worden in teamtrajecten, die gefinancierd worden vanuit het professioneel opleidingsbudget. De opleidingen worden, waar dat kan en wenselijk is, 'in company' georganiseerd en we benutten de kennis en ervaring binnen de organisatie (meer met minder).

In 2017 stellen we een centraal opleidingsbudget vast waarop (gemotiveerd) een beroep gedaan worden voor overstijgende opleidingsactiviteiten.

We werken toe naar een integrale aanpak van verzuim zodat we sneller kunnen handelen. We evalueren de pilot 'Oplossingsgericht verzuimmanagement' die we in 2016 hebben uitgevoerd. Dit betekent dat alle activiteiten op dit terrein, zoals verzuimpreventie en de nieuwe Wet Gedeeltelijke Arbeidsongeschiktheid, in samenhang worden ingezet en elkaar versterken.

Het belang van duurzame inzetbaarheid van medewerkers groeit. Dit is een thema van alle leeftijden, onder meer door de groeiende aandacht voor gezondheid en de balans tussen werk en privé. In 2016 hebben we onderzoek gedaan naar de inzetbaarheid van medewerkers. Met de resultaten van dit onderzoek nemen we in 2017 maatregelen om de vitaliteit te bevorderen en ziekteverzuim te verlagen. Dit doen we bijvoorbeeld door per leeftijdsgroep en specifiek voor mantelzorgers, initiatieven te ontwikkelen die vitaliteit bevorderen en het ziekteverzuim terugdringen. We vieren de dag van de mantelzorg met medewerkers die mantelzorg en werk combineren. Tijdens die dag wordt informatie over mantelzorg verstrekt en worden ervaringen uitgewisseld.

Diversiteit

Om een betere afspiegeling van de maatschappij in de organisatie te realiseren én vanwege de bijdrage die jongeren leveren aan vernieuwing staat verjonging van onze organisatie voorop. In 2016 doen we onderzoek naar manieren waarop we dit kunnen doen. Als hieruit concrete maatregelen komen, leggen we aan de gemeenteraad voor. Het doel is een hogere deelname van oudere medewerkers zodat we meer jonge stadstalenten kunnen aantrekken. We trekken trainees aan, creëren banen voor de beroepsbegeleidende leerweg en bieden stageplekken aan voor verschillende opleidingsniveaus.

We ontwikkelen in 2017 een aanpak om, daar waar krimp of groei in de organisatie aan de orde is, tijdig medewerkers naar andere functies te begeleiden. Daarnaast willen we mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt plaatsen in afspraakbanen.

We vinden het belangrijk dat het personeelsbestand van de gemeente een afspiegeling van de maatschappij is. We hebben een allochtonenpool waar werkzoekenden met een niet-westerse achtergrond zich voor kunnen aanmelden. Zij krijgen voorrang bij het solliciteren boven externe kandidaten.

De gemeente stimuleert in 2017 actief de in- en doorstroom van vrouwen op strategische posities en gaat de volgende initiatieven voortzetten die moeten leiden tot een hoger percentage vrouwen op sleutelposities: een denktank met als doel meer vrouwen op strategische posities, een training gericht op vrouwen met ambitie voor strategische posities en 'vrouwvriendelijker' maken van wervings- en selectie procedures.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Prestatie indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Instroom – aantal medewerkers in dienst	-	-	-	Rapportage achteraf
Uitstroom – aantal medewerkers uit dienst	-	-	-	Rapportage achteraf
Uitgaven persoonlijke ontwikkeling per medewerker	€ 919	€ 816	€ 1.574	Rapportage achteraf
Medewerkerstevredenheidscijfer gemeentebreed (MTO)	-	6,7	-	7
Ziekteverzuim	5,5%	6,6%	5,6%	5,6%
Meldingsfrequentie	1,3	1,2	1,1	1,1
Aantal stagiairs en trainees	242	252	-	250
Interne mobiliteit - % medewerkers dat veranderd is van functie of afdeling ten opzichte van het totaal aantal medewerkers aan het begin van het jaar	-	-	-	Rapportage achteraf
Aantal mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt geplaatst in een afspraakbaan	-	14	10	10
% vrouwen in leidinggevende posities	-	-	-	Rapportage achteraf
% medewerkers onder 35 jaar (vergroening)	-	-	-	Rapportage achteraf

Opbouw personeelskosten en formatie

De personeelskosten van de gemeente Groningen bedragen € 254.855.000 in 2017. Hiervan zijn € 245.353.000 kosten (salaris en vergoedingen) voor het personeel (totaal 4.015 fte) en € 9.502.000 overige personeelskosten.

Opbouw salarissen en vergoedingen (bedragen x € 1.000)	Bedrag	fte
Salarissen ambtelijk personeel	201.453	2.948
Vergoedingen burgemeester en wethouders	741	6
Vergoedingen gemeenteraadsleden	989	39
Salarissen medewerkers Wet sociale werkvoorziening (WSW)	34.493	1.022
Salarissen medewerkers Wet werk en bijstand (WWB)	732	
Vergoedingen stagiaires	360	-
Kosten externe inhuur	8.579	-
Vergoedingen voormalig personeel	909	-
Subtotaal salarissen en vergoedingen	248.256	4.015
Minus vergoedingen gedetacheerd ambtelijk personeel	-2.805	-
Minus verhaalde salarissen	-98	-
Totale kosten salarissen en vergoedingen	245.353	4.015

De overige personeel gerelateerde kosten zijn als volgt opgebouwd:

Overige personeelskosten (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Vorming en opleiding	3.858
Werving en selectie	79
Bedrijfsgezondheidszorg	553
Personele vergoedingen en verstrekkingen	1.473
Overig	3.539
Totaal overige personeelskosten	9.502

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

Wij hebben jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen zoals wachtgeld, pensioenen van huidig en voormalig personeel (zoals oud-wethouders en burgemeesters). Deze kosten moeten wij jaarlijks meenemen bij het opstellen van de begroting. Als we onverwachte uitgaven verwachten, dan maken we hier een voorziening voor.

Wachtgeld (oude verplichtingen) en pensioenen ambtenaren

De verplichtingen aan ambtenaren worden jaarlijks op basis van de in- en uitstroom becijferd. Omdat de jaarlijkse lasten nagenoeg gelijk blijven, nemen we de lasten mee in de begroting en hoeven we geen voorziening te treffen.

WW-conforme uitkeringen en bovenwettelijke WW-uitkeringen (vervangen wachtgeld)

Sinds 1 januari 2011 kunnen ambtenaren aanspraak maken op een bovenwettelijke WW-conforme uitkering voor de duur van de werkloosheid. Sinds 1 juli 2008 zijn de uitkeringen zijn qua duur en hoogte versoepeld, dit geldt dus bij ontslagen van na die periode. Wij verwachten in 2017 geen tot een geringe stijging van deze kosten. Deze kosten nemen we mee in de post voormalig personeel gemeente Groningen.

Wachtgeld en pensioenen wethouders

De jaarlijks soms aanzienlijke fluctuatie in verplichtingen door mogelijke (tussentijdse) wethouderswisselingen is een belangrijke wegingsfactor voor pensioenen en wachtgeld wethouders. Het betreft verder wisselingen binnen een relatief kleine groep; de jaarlijkse schommelingen in de verplichtingen in verband met pensioenen en wachtgeld van wethouders kunnen aanzienlijk zijn. Daar de pensioenen van de wethouders na 2007 zijn verzekerd bij Loyalis hebben wij hiervoor geen voorziening gevormd; de jaarlijkse pensioenpremies worden als last in de exploitatie verantwoord. Voor pensioenen van voor 2007 is wel een voorziening ingesteld. De verwachte wachtgeld worden als kosten meegenomen in de begroting 2017.

Opgebouwde vakantierechten

Als gevolg van de invoering van het Individueel Keuzebudget per 1 januari 2017 verandert de wijze waarop het vakantiegeld ten laste van de exploitatie wordt gebracht. Vanaf 1 januari 2017 wordt al het in een jaar opgebouwde vakantiegeld in hetzelfde jaar uitbetaald. Dit betekent dat wij het volledige bedrag in de begroting 2017 hebben opgenomen. De invoering van het individueel keuzebudget leidt in 2016 tot een éénmalige extra last van 7 maanden vakantiegeld (juni 2016 – december 2016). Deze last wordt in 2016 als kortlopende schuld verantwoord op de balans. Daarmee leidt dat dus in 2016 tot een nadeel van € 6 miljoen dat onderdeel zal zijn van het rekeningresultaat 2016. Omdat er geen grote mutaties in de totale omvang van het personeelsbestand zijn, heeft dit weinig tot geen effect op de uitkomst van de exploitatie over de jaren heen. Om die reden is er sprake van een gelijk volume en hoeft er geen balanspost te worden gecreëerd.

Levensloopregeling

De levensloopregeling biedt mogelijkheden om voor (onbetaald) verlof te sparen. Uitgangspunt is dat de deelnemer zelf spaart voor het verlof. De werkgever dient aan elke medewerker (ook niet-deelnemers aan de levensloopregeling) jaarlijks een "levensloopbijdrage" uit te betalen, ten bedrage van 1,5% van het geldende jaarsalaris, met een minimum van € 400. De kosten van deze bijdrage zijn constant en worden als kosten in de begroting geraamd. In 2017 is dit een van de bronnen van het Individueel Keuzebudget. De levensloopregeling is beëindigd per 01-01-2012. Werknemers die op 31-12-2011 € 3.000 of meer hadden opgebouwd kunnen tot aan het einde van het dienstverband gebruik blijven maken van de levensloopregeling.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten (WGA)

De gemeente Groningen is per 1 januari 2008 eigenrisicodrager geworden in het kader van de regeling Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten (WGA). Hiertoe is besloten omdat de instroom van medewerkers in de Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA) in de gemeente Groningen laag is. De uitvoering van de WGA is vervolgens in 2008 door de gemeente zelf ter hand genomen. Door het eigenrisico-dragerschap mag de gemeente, indien er hoge instroom in de WGA plaats vindt, de helft van de WGA-lasten verhalen op de werknemers. In 2015 is besloten dat er tot 2020 geen verhaal in het kader van de WGA op de werknemers plaatsvindt omdat de lasten van de bijdrage zeer gering zijn. De lasten van bijdrage zijn laag, komen zelden voor en worden om die reden in de exploitatie opgenomen.

Verlofstuwmeer

Verlofstuwmeren ontstaan door niet opgenomen verlofuren van ambtenaren jaar in jaar uit mee te nemen naar het volgende jaar. De financiële gevolgen van het toekennen en opnemen van verlof moeten gerekend worden tot de jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen. Vanwege de omvang van de gemeente Groningen mogen zulke verplichtingen beschouwd worden als van een jaarlijks vergelijkbaar volume. Hierdoor hoeven wij hier geen voorziening in te stellen.

Deregulering

Daar waar regels en procedures belemmerend werken, nemen we deze weg als dat mogelijk is. Zodat we als overheid, ondernemer of burger tijd en geld kunnen besparen. Dit doen we door slimmer gebruik te maken van regels, door regels te schrappen of te vereenvoudigen en door het vereenvoudigen of 'slanker' maken van processen. Om te bepalen welke regels of processen voor burgers onnodig of belemmerend werken, zijn we in 2014 gestart met een 'denktank' van medewerkers uit de hele organisatie.

Inmiddels hebben we diverse acties in gang gezet. Hiermee gaan we in 2017 verder. We voeren het ondernemersdossier stapsgewijs verder in. We starten een OmgevingOverleg zodat we burgerinitiatieven snel kunnen beoordelen. Het streven is om over 80% van de initiatieven binnen een week een beslissing te nemen. We vervolgen de ontregelrechtbank waarin medewerkers regels en procedures kunnen 'aanklagen' bij een jury. We herzien de APVG (Algemene Plaatselijke Verordening Groningen). We onderzoeken diverse processen op de mogelijkheden tot vereenvoudiging. Dit op het gebied van omgevingsvergunningen, subsidieverlening, evenementen, reclamebeleid, terrassenbeleid, inkoop en overige bedrijfsvoering. Tenslotte brengen we ook de kansen en mogelijkheden op het gebied van Ruimtelijke Ordening en het Sociaal Domein in kaart.

Prestatie indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal in gang gezette dereguleringsinitiatieven	-	-	-	-

Landelijke vergelijking

We willen onze indicatoren vergelijken met het landelijk gemiddelde van andere 100.000+ gemeenten. Hiervoor gebruiken we de resultaten van de benchmark Vensters voor Bedrijfsvoering 2016 (met de resultaten over 2015).

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Prestatie indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017	Landelijk gemiddelde
% betalingen binnen wettelijke termijn	-	94%	90%	90%	85,2%
% duurzame inkoop (aanbestedingen > €50.000)	100%	100%	100%	100%	64,3%
% lokale inkoop (binnen gemeente Groningen) - inkoopwaarde besteed bij leveranciers binnen de gemeente ten opzichte van de totale inkoopwaarde	23,8%	26,5%	-	30%	22,7%
Overhead (% van de totale formatie)	-	30,6%	29,8%	Rapportage achteraf	31,1%
Ziekteverzuim	5,5%	6,6%	5,6%	5,6%	5,0%
Meldingsfrequentie	1,3	1,2	1,1	1,1	1,2
Interne mobiliteit - percentage medewerkers dat veranderd is van functie of afdeling ten opzichte van het totaal aantal medewerkers een het begin van het jaar	-	-	-	Rapportage achteraf	3,8%
% vrouwen in leidinggevende posities	-	-	-	Rapportage achteraf	30,7%
% medewerkers onder de 35 jaar (vergroening)	-	-	-	Rapportage achteraf	10,6%

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Paragraaf 10: Interbestuurlijk toezicht

Huisvesting statushouders

Waarom moet de gemeente voldoen?

Wij hebben een wettelijke taak, op basis van de Huisvestingswet, om vergunninghouders te huisvesten. De rijksoverheid legt ons elk half jaar een taakstelling op voor het aantal te huisvesten vergunninghouders. Het Centraal orgaan Opvang Asielzoekers (COA) heeft de verantwoordelijkheid om deze taakstelling uit te voeren in samenwerking met de gemeenten. Een vergunninghouder moet binnen 14 weken na aanmelding een passende woning aangeboden krijgen, met daaraan gekoppeld een traject om uitkering, onderwijs en inburgering te organiseren. Wij voeren als gemeente de regie op dit traject. Huisvesting gebeurt voornamelijk door de woningcorporaties, begeleiding van de individuele vergunninghouders gebeurt in onze gemeente door vrijwilligers van Humanitas. De halfjaarlijkse taakstelling is de afgelopen paar jaar steeds verder toegenomen. De taakstelling voor het 1^e half jaar 2016 is 236, voor het tweede half jaar 2016 272. Op dit moment is de taakstelling voor het eerste half jaar van 2017 nog niet bekend, maar we verwachten voor 2017 ook circa 500 te huisvesten statushouders.

Bredere integratie en participatie

Voor de vergunninghouders richten we ons niet uitsluitend op de huisvesting. We richten ons ook op taalverwerving, opleiding, participatie, werk en gezondheid. We intensiveren de maatschappelijke begeleiding van deze groep vergunninghouders, met specifieke aandacht waarbij we actief zoeken naar het 'verborgen talent' van individuen. Hiermee willen we voorkomen dat deze nieuwkomers langdurig aan de maatschappelijke zijlijn komen te staan.

Wat zijn onze verbeterpunten?

De samenwerking met de betrokken partijen in onze gemeente is goed, maar we merken dat we door de olopende taakstelling steeds meer moeite krijgen om de taakstelling daadwerkelijk te behalen. Formeel gezien mogen we maximaal een half jaar achterlopen op onze taakstelling. We verwachten binnen deze achterstand te blijven. Om dit te realiseren houden we strak de vinger aan de pols voor wat betreft de voortgang. Naast het vergroten van het reguliere aanbod van sociale huurwoningen, dat we via de prestatieafspraken regelen met de woningcorporaties, kijken we ook naar specifieke maatregelen voor deze doelgroep. Zo gaan we particuliere verhuurders verzoeken om hun steentje hieraan bij te dragen.

Daarnaast gaan we samen met corporaties en hulpverlenende instanties een extra rol spelen in de huisvesting van minderjarige vergunninghouders (AMV's). Verder gaan we onze reguliere procedures nog verder verfijnen om deze doelgroep zo snel mogelijk aan een geschikte woning te helpen. Tot slot gaan we op zoek naar mogelijkheden voor tijdelijke huisvesting, met als doel om vergunninghouders met een verblijfsvergunning, alvast uit het asielzoekerscentrum kunnen laten doorstromen, in afwachting op een reguliere woning.

Financiën

Het financiële toezicht valt niet onder de Wet revitalisering generiek toezicht. Wel is het de bedoeling van zowel de provincie als de gemeente om de invulling van het toezicht zoveel mogelijk aan te laten sluiten bij de geest van de wet (vertrouwen en vereenvoudiging).

Voor het begrotingsjaar 2016, stonden wij onder repressief toezicht. Dit repressieve toezicht zal ook gelden voor het begrotingsjaar 2017.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Waarom moet de gemeente voldoen?

1. De begroting is structureel en reëel in evenwicht en
2. Uit meerjarenraming is aannemelijk dat dit evenwicht wordt gecontinueerd en
3. Er is voor zover bekend geen sprake van bestuurlijke relevante onderwerpen die de financiële positie substantieel nadelig kunnen beïnvloeden.

Wat zijn onze verbeterpunten?

We presenteren een meerjarig sluitende begroting. In de paragraaf weerstandsvermogen is de verplichte basis van vijf financiële kengetallen opgenomen. Overall kunnen we concluderen dat de ratio's in de begroting 2017 ten opzichte van de begroting 2016 licht achteruitgaan. Hierbij merken we op dat de werkelijkheid, dus de kengetallen rekening 2015 en rekening 2014 een veel positiever beeld laten zien. Dat kunnen we verklaren doordat in de regel in de begroting rekening wordt gehouden met investeringen en daarvoor benodigde financiering wordt opgenomen die in de praktijk achterblijven. Onze weerstandsratio laat een lichte stijging zien.

Gezien het feit dat de kengetallen in de begroting ten opzichte van de rekeningen in het algemeen een negatiever beeld laten zien en ons weerstandsratio zich bevindt rond de 97%, beoordelen we onze financiële positie als voldoende. Wel is de boekwaarde van onze grondexploitaties ten opzichte van de totale baten hoog. Het risico dat we hiervoor hebben opgenomen in het weerstandsvermogen is 80% van ons totaal benodigd weerstandsvermogen.

We verwijzen naar de [paragraaf weerstandsvermogen](#) voor de verplichte basis van vijf financiële kengetallen en de beoordeling van de financiële positie door ons college.

Archief

Waar moet de gemeente aan voldoen?

1. Er is een werkend kwaliteitssysteem voor het beheer van archiefbescheiden;
2. De archiefbescheiden worden in goede, geordende en toegankelijke staat gebracht;
3. De archiefbescheiden worden tijdig vernietigd of overgebracht/openbaar gemaakt;
4. Er is een duurzame en adequate beheer- en bewaaromgeving.

Wat zijn de verbeterpunten?

In het kader van de verantwoording van de zorg op en het beheer van het archief van de gemeente Groningen 2015 heeft de gemeentelijk archiefinspecteur het verslag archief Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's) opgesteld. In vergelijking met de KPI-meting over 2014 is er vooruitgang geboekt in het samenstellen van een overzicht van archieven (voorwaardelijk voor beheer) én de aanpak van de implementatie van een kwaliteitssysteem voor het informatiebeheer. Er zijn echter blijvende aandachtspunten. Hierbij is ook aandacht vereist voor de impact van de personele capaciteit in de overgangsfase naar zaakgericht en digitaal werken.

De volgende verbeterpunten blijven staan:

- Actualiseren Verordening- en Besluit Informatiebeheer;
- Ontwikkelen en implementeren archiefwettelijk voorgeschreven kwaliteitssysteem (meerjarenprogramma);
- Opstellen digitale bewaarstrategie waarmee de duurzame toegankelijkheid van digitale archiefbescheiden gewaarborgd wordt.

In 2016 is het opstellen van een calamiteiten- en ontruimingsplan voor archiefruimten gerealiseerd. Ook is een strategie over hoe om te gaan met achterstanden en vernietiging opgenomen in een plan van

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

aanpak voor het uitfaseren van het papieren archief (in het kader van het transitieplan document informatie management). Om te voldoen aan de belangrijkste wettelijke kaders staat uitvoering van de volgende doelen voor 2017 centraal:

Doelen 2017	Toelichting
Opstellen digitale bewaarstrategie	Om de duurzame toegankelijkheid van digitale archiefdocumenten te borgen dient een digitale bewaarstrategie opgesteld te worden. Het vastleggen van functionele eisen van digitale archiefbescheiden die specifiek gedrag vertonen maakt hier onderdeel van uit.
E-depot	De gemeente Groningen gaat in samenwerking met de Groninger Archieven aansluiting op het e-depot realiseren.
Metadata model en ordeningsplan	Ten behoeve van zaakgericht werken en aansluiting op het e-depot is een vastgesteld metadata model en ordeningsplan vereist.

Wat gaan we daarvoor doen en wat is daarvoor nodig?

De doelen voor 2017 worden gepland en geprioriteerd in het jaarplan van de betreffende directie 2017.

Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo)

Waarom moet de gemeente voldoen?

Gemeente voldoet voor wat betreft risicovolle vergunningverlening, handhaving en toezicht (VTH) in voldoende mate aan de beoordelingscriteria:

Beleid, probleem- en risicoanalyse

1. Actueel beleid (minimaal vergunning- en handhavingbeleid inclusief brandveiligheid, protocol bouwplantoetsing, bodembeleid) en probleem- en risicoanalyse (<4 jaar) is beschikbaar voor Gedeputeerde Staten;
2. Beleid bevat doelen en prioriteiten, ambitieniveau is in lijn met capaciteit;
3. Beleid en probleem- en risicoanalyse besteedt aandacht aan de onderkende Wabo-risico's (asbest, verontreinigde grond, brandveiligheid bij de opslag van gevaarlijke stoffen, constructieve veiligheid en brandveiligheid) en is duidelijk over wat de specifieke gemeentelijke risico's zijn. Tevens wordt in kader toezicht en handhaving aandacht besteed aan: veiligheid/ gezondheid, landschap, natuur en cultuurhistorie.

Jaarprogramma

4. Jaarlijks stellen wij een uitvoeringsprogramma vergunningverlening, handhaving en toezicht (VTH) taken vast en stellen dit beschikbaar aan Gedeputeerde Staten;
5. Het uitvoeringsprogramma heeft duidelijke relatie met risico's, doelen, prioriteiten en evaluatie vorig programma. Beschikbare middelen toereikend voor uitvoering;
6. In het uitvoeringsprogramma zijn voor vergunningverlening in ieder geval de systematiek en werkzaamheden voor het actueel houden van vergunningen voor risicovolle activiteiten beschreven.

Jaarverslag

7. In het jaarverslag behorend bij de jaarrekening geven wij inzicht in de voortgang van het uitvoeringsprogramma en is het beschikbaar voor Gedeputeerde Staten;
8. Het jaarverslag bevat duidelijke conclusies over mate van uitvoering uitvoeringsprogramma, de bijdrage aan beleidsdoelen, de beheersing van risico's en of beleid, prioriteiten en programma bijgesteld dienen te worden.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wat zijn onze verbeterpunten?

De beoordeling vindt plaats vanuit het beschikbaar hebben van een actueel beleid, een jaarprogramma en vervolgens een evaluatie over het uitgevoerde programma. Daarnaast beoordelen wij of de gemeenteraad en Gedeputeerde Staten (tijdig) zijn geïnformeerd over bovenstaande onderdelen. Op basis van deze criteria komen wij tot de conclusie dat wij goed scoren, met uitzondering van het tijdig opleveren van het jaarverslag aan de gemeenteraad en Gedeputeerde Staten. We hebben ons beleid en de uitvoering van onze risicothema's op orde. Dit zal ook voor 2017 gelden.

Wat gaan we daarvoor doen en wat is daarvoor nodig?

We zullen de termijnen voor het leveren van het jaarverslag goed bewaken en een ruimere tijd reserveren voor de bestuurlijke beoordeling en vaststelling van de verslaglegging.

Wet ruimtelijke ordening (Wro)

Waarom moet de gemeente voldoen?

Het interbestuurlijk toezicht (IBT) op het gebied van de Wet ruimtelijke ordening (Wro) richt zich in eerste instantie op de actualiteit van beheersverordeningen en bestemmingsplannen. Het toezicht op het tijdig vaststellen van het uitvoeringsprogramma en jaarverslag vindt plaats in het kader van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (WABO). Het interbestuurlijk toezicht op het terrein van de ruimtelijke ordening gaat nadrukkelijk niet over het toezicht op de naleving van de provinciale belangen zoals deze zijn verwoord in de Omgevingsvisie provincie Groningen en de Omgevingsverordening provincie Groningen. Voor zover sprake is van provinciale belangen worden de mogelijkheden van de Wet ruimtelijke ordening en Besluit ruimtelijke ordening ingezet en niet het middel van interbestuurlijk toezicht.

Bestemmingsplan en beheersverordening:

1. Voor het gehele gemeentelijke grondgebied gelden actuele, aan de regels van de rijksoverheid en provincie Groningen aangepaste, bestemmingsplannen en beheersverordeningen;
2. Over de uitvoering van de Wro-taken rapporteren wij in het jaarverslag aan de gemeenteraad. Dit is tevens beschikbaar voor Gedeputeerde Staten.

Bestuursrechtelijke handhaving:

1. Het beleid voor de bestuursrechtelijke handhaving in het kader van de Wro is uitgewerkt in een uitvoeringsprogramma voor het komende jaar. Dit uitvoeringsprogramma is beschikbaar voor Gedeputeerde Staten;
2. Over de bestuursrechtelijke handhaving in het kader van de Wro in het voorafgaande jaar wordt verslag gedaan aan de gemeenteraad in het jaarverslag. Dit jaarverslag is tevens beschikbaar gesteld aan Gedeputeerde Staten.

Wat zijn onze verbeterpunten?

Wij beschikken voor ons grondgebied over bestemmingsplannen. Het overgrote deel daarvan is actueel (minder dan 10 jaar oud). Van de andere bestemmingsplannen zijn de meeste op basis van artikel 3.1, derde lid, Wro verlengd. De geactualiseerde en verlengde bestemmingsplannen dekken de risico's af. Bij de gebieden die nog niet belegd zijn met een (actueel) bestemmingsplan doen zich geen risico's voor. Voor deze gebieden bestaat een operationeel herzieningsprogramma. Er gelden geen beheersverordeningen.

Volgens de normen van de provincie Groningen voldoet de gemeente matig aan de wettelijke verplichtingen uit de Wro. Dit komt omdat de provincie de lat hoog legt voor het oordeel 'goed'. Daarvoor moet namelijk volledig aan alle eisen voldaan zijn: het gehele gemeentelijke grondgebied

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

moet belegd zijn met actuele bestemmingplannen en beheersverordeningen waarin alle risico's voor gezondheid (geurhinder, geluidhinder, luchtkwaliteit), (externe) veiligheid en cultuurhistorie/archeologie afgedekt zijn.

Wat gaan we daarvoor doen en wat is daarvoor nodig?

De verbeteractie om uiteindelijk de status 'goed' te verwerven bestaat uit het afronden van het actualiseringsprogramma zoals afgesproken met de gemeenteraad. Daarnaast voorziet het actualiseringsprogramma in het tijdig vernieuwen van bestemmingsplannen: dus voordat de leeftijd van 10 jaar bereikt is. Daarmee wordt voorkomen dat opnieuw een achterstand wordt opgelopen.

Monumenten en archeologie

Waarom moet de gemeente voldoen?

Indicatoren beleid:

1. De vastgestelde of in procedure zijnde bestemmingsplannen (binnen de wettelijke termijnen) zijn voor het hele gemeentelijke grondgebied Maltaproof en alle (rijks) beschermde stads- en dorpsgezichten zijn erin opgenomen;
2. De gemeente heeft voor de gebouwde rijksmonumenten een monumentencommissie die voldoet aan artikel 15 van de Monumentenwet.

Indicatoren Vergunningen en adviezen

3. Er is voor de gebouwde rijksmonumenten een openbaar en compleet register van verleende omgevingsvergunningen (als bedoeld in art. 20 Monumentenwet) en er wordt voldaan aan de termijnen waarbinnen verleende vergunningen in het register moeten zijn opgenomen;
4. In alle wettelijk verplichte gevallen voor gebouwde rijksmonumenten wordt advies gevraagd aan de monumentencommissie.

Indicatoren Toezicht en handhaving

5. Op alle incidenten is passende actie ondernomen.

Wat zijn onze verbeterpunten?

Op het gebied van incidenten is niet in alle gevallen passende actie ondernomen. De handhaving behoeft daarmee verbetering. Sinds 1 februari 2016 hebben wij voor 0,6 fte een 'monumenten' inspecteur aangesteld, die zich voornamelijk met de (rijks)monumenten en archeologie bezighoudt. We verwachten dat daarmee passende actie op mogelijke incidenten ondernomen kan worden.

Wat gaan we daarvoor doen en wat is daarvoor nodig?

We hebben onze werkprocessen voor toezicht verbeterd. We hebben een handhavingsbeleidsplan voor de gehele gemeente en we gaan werken met verbeterde uitvoeringsprogramma's specifiek voor toezicht en handhaving inzake erfgoed. Daarmee willen we de kwaliteit en intensiteit van de handhaving beter borgen.

We hebben een registratiesysteem, inclusief een uitgebreide workflow voor de vergunningverlening en handhaving. Mede hierdoor zijn we in staat om een kwalitatief goede vergunningverlening te borgen en onder andere een jaarlijks overzicht van de verleende vergunningen te geven. In het voorjaar van 2016 is daarbij de ROEG (Richtlijn Onroerend Erfgoed Groningen) vastgesteld, waarin richtlijnen met betrekking tot restauratie/verbouw van monumenten helder – voor derden begrijpelijk- uiteen zijn gezet. We verwachten dat hiermee de aanvragen soepeler door de procedures gaan, omdat vooraf meer duidelijkheid aan de initiatiefnemer kan worden geboden.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financieel meerjarenbeeld

Bij de Voorjaarsbrief 2016 hebben we het Meerjarenbeeld voor de jaren 2017-2020 gepresenteerd. We hebben het meerjarenbeeld geactualiseerd naar aanleiding van aanvullende informatie over de ontwikkeling van de algemene uitkering, enkele correcties en ontwikkelingen bij directies. De ontwikkeling van het meerjarenbeeld is als volgt:

Meerjarenbeeld begroting 2017 (bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
Meerjarenbeeld voorjaarsbrief 2016	5.170	3.302	1.995	1.502
Ontwikkelingen:				
- Meicirculaire	-2.925	-181	-367	132
- Dividend BNG	148	148	148	148
- Belastingopbrengsten	-257	-252	-246	-241
- Nominale ontwikkelingen		-8	-25	-162
- Te kort stadstoezicht (vanuit begroting 2014)		-620	-620	-620
- Septembercirculaire 2016	1.012	4.061	5.982	7.073
Saldo meerjarenbeeld begroting 2017	3.148	6.450	6.867	7.832

In het actuele meerjarenbeeld is sprake van een plus van € 3,1 miljoen in 2017. Ten opzichte van de stand bij de voorjaarsbrief 2016 betekent dit een nadeel van € 2,0 miljoen. In 2018, 2019 en 2020 verbetert het meerjarenbeeld met respectievelijk € 3,1 miljoen, € 4,9 miljoen en € 6,3 miljoen. De belangrijkste verschillen worden onderstaand toegelicht.

Meicirculaire 2016

Het effect van de meicirculaire 2016 op het meerjarenbeeld is een nadeel van € 2,9 miljoen in 2017, een nadeel van € 0,2 miljoen in 2018, een nadeel van € 0,4 miljoen in 2019 en een voordeel van € 0,1 miljoen in 2020. In 2017 stijgt het accres als gevolg van een stijging van de relevante overheidsuitgaven (bijvoorbeeld door de verhoogde asielinstream). In het uitwerkingsakkoord Verhoogde Asielinstroom is afgesproken dat een deel van het accres wordt afgezonderd voor een decentralisatie-uitkering aan gemeenten. Per saldo is er sprake van een daling van het accres. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door bezuinigingen bij de rijksoverheid. Daarnaast is de uitkeringsbasis voor 2017 geactualiseerd. Per saldo leiden deze ontwikkelingen in 2017 tot een nadeel van € 2,9 miljoen euro. De ontwikkelingen van de accessen en de actualisatie van de uitkeringsbasis voor de jaren 2018 en verder leiden niet tot grote mutaties.

Dividend Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)

De verwachte dividend inkomst van de bank Nederlandse gemeenten (BNG) voor de begroting 2017 wordt bepaald op basis van de werkelijk ontvangen dividend inkomst in 2016. In 2016 is € 337.000 ontvangen. Dit is € 148.000 hoger dan verwacht. Dit voordeel wordt veroorzaakt door een beter resultaat van de BNG. We ramen de dividend opbrengst vanuit de BNG structureel. Het voordeel werkt hierdoor structureel door in het meerjarenbeeld.

Belasting opbrengsten

Bij de voorjaarsbrief 2016 is bij de berekening van de belastingopbrengsten voor de begroting 2017 ten onrechte geen rekening gehouden met de structurele financiële effecten van de nacalculaties van de tarieven 2015 en 2016. De tarieven zijn in totaal 0,56% neerwaarts bijgesteld. Dit levert een financieel nadeel op van € 316.000 in 2017. Daarnaast is de hogere opbrengst van de logiesbelasting verwerkt die ontstaat vanaf 2017 doordat het tarief voor de logiesbelasting iedere drie jaar wordt aangepast aan de

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

gemeentelijke loon- en prijsontwikkelingen. Dit levert een structureel jaarlijks voordeel op van € 50.000. Tenslotte is de hogere opbrengst (en afdracht) bestemd voor het Fonds Ondernemend Groningen verwerkt. Per saldo leveren bovenstaande ontwikkelingen een structureel nadeel op van € 257.000 vanaf 2017, aflopend tot € 241.000 vanaf 2020.

Nominale ontwikkelingen

Een correctie in de berekening van de nominale ontwikkelingen leidt tot een nadeel van € 8.000 in 2018 dat oploopt tot € 162.000 in 2020.

Onjuiste verwerking tekort Stadtoezicht vanuit begroting 2014

Het bij de begroting 2014 toegekende structureel extra beleid voor het tekort bij de directie Stadtoezicht is in het meerjarenbeeld 2014-2017 onjuist verwerkt. Dit leidt vanaf 2018 tot een structureel nadeel van € 620.000.

Septembercirculaire 2016

Dinsdag 20 september 2016 (Prinsjesdag) is de septembercirculaire 2016 gemeentefonds verschenen. De effecten van deze circulaire zitten verwerkt in het meerjarenbeeld 2017-2020. De inkomsten vanuit het gemeentefonds vallen de komende jaren structureel hoger uit dan eerder verwacht op basis van de meicirculaire 2016. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door een hogere accres ontwikkeling die volgt uit de miljoenennota 2017 van het Rijk. In de miljoenennota 2017 heeft het kabinet extra uitgaven opgenomen aan veiligheid, defensie, zorg, onderwijs en armoedebestrijding. Een belangrijk deel van dit pakket werkt ook door in het accres. Daarnaast zijn de laatste inzichten uit de middellange termijn raming van het CPB verwerkt in de Miljoenennota. Deze inzichten leiden tot een hoger meerjarig accres.

Ons beleid is dat we de uitkomsten van de gemeentefondscirculaires volgen en volledig verwerken in de begroting. Het kabinet heeft wel een winstwaarschuwing gegeven bij de presentatie van de miljoenennota 2017. In de komende jaren zal worden nagedacht over wijzigingen in bijvoorbeeld het pensioenstelsel of het zorgstelsel. Dit zal effect kunnen hebben op de algemene uitkering. De uitkomsten hiervan worden verwerkt in komende circulaires.

In de septembercirculaire 2016 zijn de uitkomsten van het verdiepend onderzoek naar het subcluster Volkshuisvesting, Ruimtelijke ordening en Stedelijke vernieuwing (VHROSV) verwerkt. Dit verdiepend onderzoek vond plaats in het kader van het groot onderhoud aan het gemeentefonds. Het rijk heeft besloten nogmaals 33% van de oorspronkelijk door de onderzoekers voorgestelde verdeling per 2017 door te voeren. Hiermee komt het aandeel van de nieuwe verdeelformule samen met de wijzigingen per 2016 uit op 66%. Voor Groningen leidt het nogmaals doorvoeren van 33% van de oorspronkelijk voorgestelde aanpassing tot een structureel nadeel van € 2,1 miljoen vanaf 2017. Met deze aanvullende stap van 33% rond het rijk de herverdeling van het subcluster VHROSV (en daarmee het gehele groot onderhoud aan het gemeentefonds) af.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiële knelpunten en ambities 2017

Financiële knelpunten (reeds middelen voor gereserveerd in voorgaande jaren)

In onderstaand overzicht staan de knelpunten waarvoor aanvullende middelen beschikbaar gesteld moeten worden. Het betreffen knelpunten die niet binnen bestaande budgetten opgelost kunnen worden of waar dit onwenselijke consequenties heeft. We stellen voor deze knelpunten op te lossen door het beschikbaar stellen van extra beleidsmiddelen hiervoor. In het eerste overzicht zijn alle knelpunten opgenomen waarvan het bedrag in de jaarschijf 2017 afwijkt ten opzichte van de vorige jaarschijf 2016. In het hierop volgende overzicht staan alle knelpunten opgenomen die geïnventariseerd zijn bij de begroting 2017. We lichten onder de overzichten alle punten afzonderlijk toe.

Knelpunten (reeds middelen voor gereserveerd in voorgaande begrotingen) (x 1.000)	2017	2018	2019	2020
1.Intensivering coalitieakkoord 2014-2018				
Thema Werken/ Sociaal				
<i>Activering</i>	-4.600	-5.100	-5.100	-5.100
Thema Bezoeken				
<i>Aanpak Diepenring</i>	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000
Thema Verrijken	-750	-750	-750	-750
2. Interne plankosten ZRW, spoorse projecten, bereikbaarheidsgebieden	-200	-200		
3.Groot onderhoud en vervangingen		-337	-337	-337
4.Gladheid gele stenen binnenstad (opruwen)	-170	-170		
5.Tekort Stadstoezicht	-620	-620	-620	-620
6.Regionalisering brandweer	-219	-449	-449	-449
7.Basisadministraties	-600			
8.Frictiekosten bezuinigingen	-3.416	-1.100		
9.VSD				
Programmakosten niet meerjarig meegenomen	-600	600	600	
Daling macrobudget door rijkskorting regionaal transitiearrangement	-250			
Toegang jeugd		700		
10.Invoering vennootschapsbelasting overheden m.i.v. 2016	-275	-275	-275	-275
11.Veiligheidsregio	-482	-582	-642	-642
12.Digitaal controleren eigen WOZ waarde	-80	-80	-80	-80
13.Continuerend spaarregeling ringwegen na 2016		-454	-454	-454
14.Transitievergoeding bij ontslag voor SW-medewerkers	-400			
15.Verhogen egaliseriereserve VSD (voorheen reserve Wet maatschappelijke ondersteuning)	-1.350			
16.Geothermie	-150	-150	-150	-150
17.Financiering gebiedsgericht werken	-1.000	-1.000	-1.000	
18.Aanvulling weerstandsvermogen	-2.202	-3.058	-1.848	-1.848
Knelpunten	-18.364	-14.025	-12.105	-11.705

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

1. Intensiveringen coalitieakkoord 2014-2018

Bij de coalitieonderhandelingen 2014-2018 hebben we een aantal thema's benoemd waarop we willen intensiveren. Hiervoor stellen we extra middelen beschikbaar. In bovenstaand overzicht zijn die intensiveringsmiddelen opgenomen waarbij voor de jaarschijf 2017 een ander bedrag beschikbaar wordt gesteld ten opzichte van de jaarschijf 2016.

2. Interne plankosten ZRW, spoorse projecten, bereikbaarheid en stationsgebied

In veel grote projecten, zoals de Aanpak Ring Zuid, de spoorse projecten waaronder de sneltrein Groningen-Leeuwarden (ESGL) en diverse andere infrastructurele projecten, werken wij samen met andere partijen. Vaak is gemeente niet zelf meer trekker. Om de inbreng van de gemeente Groningen te kunnen coördineren en het bestuur te kunnen adviseren, moeten er plankosten worden gemaakt. Voor 2017 stellen we voor hiervoor € 200.000 beschikbaar te stellen. Bij de begroting 2017 stellen we voor aanvullend € 1,35 miljoen beschikbaar te stellen voor plankosten spoorse projecten en de Oosterhamrikzone/ Gerrit Krolbrug (zie knelpunt 27).

3. Groot onderhoud en vervangingen

De komende jaren zijn diverse voorzieningen in de openbare ruimte aan vervanging toe. Of omdat de kosten voor onderhoud in de eindfase te hoog worden, of omdat de voorziening echt 'op' is. De onderhoudsbudgetten zijn ontoereikend om deze vervangingsinvesteringen te kunnen plegen. Voor de periode tot en met 2017 zijn middelen gereserveerd in de meerjarenbegroting. Via de begroting 2015 zijn de structureel benodigde middelen, ter hoogte van € 337.000, voor de benodigde vervangingsinvesteringen vanaf 2018 gereserveerd. Bij de voorbereiding op de begroting 2017 zijn de extra benodigde middelen vanaf 2019 en 2020 geïnventariseerd (zie knelpunt 25).

4. Gladheid gele stenen binnenstad

De gele stenen die in de jaren negentig in de binnenstad zijn gelegd worden gladder. Hierdoor wordt het risico van uitglijden en valpartijen groter. Om dit te verhelpen hebben we bij de begroting 2015 voorgesteld jaarlijks € 170.000 beschikbaar te stellen in de periode 2016-2018. We onderzoeken de mogelijkheid om in plaats van het opruwen van de bestaande steen deze te vervangen door een nieuw type gele steen.

5. Tekort Stadstoezicht

Bij de begroting 2014 is gebleken dat de aannames ten tijde van de oprichting van Stadstoezicht niet reëel zijn geweest. Het tekort loopt op tot structureel € 620.000 vanaf 2016. Daarnaast is voor de periode 2014-2016 incidenteel € 250.000 per jaar extra beschikbaar gesteld voor versterking in de lijn. Voor de verwachte tekorten zijn destijds middelen opgenomen in de begroting tot en met 2017. De meerjarige verwerking vanaf de jaarschijf 2018 was niet juist in de gemeentebegroting opgenomen. Dit hebben we in deze begroting gecorrigeerd, door de bijdrage ook na 2017 structureel mee te nemen. (zie ook [financieel meerjarenbeeld](#)).

6. Regionalisering brandweer

De regionalisering van de brandweer heeft (structurele) financiële consequenties voor de gemeente Groningen. Deze consequenties volgen uit de begroting 2014 van de Veiligheidsregio. In 2015 had onze gemeente nog een voordeel door met name een lagere overhead. Maar door de geleidelijke invoering van de nieuwe verdeelsleutel is er vanaf 2017 sprake van een nadeel.

7. Basisadministraties

Het gebruik van de BAG (Basis Administratie Gebouwen) is een wettelijke verplichting. De BAG wordt gebruikt voor interne gemeentelijke afnemers als Belastingen en Onderzoek & Statistiek Groningen en externe gemeentelijke afnemers als het Kadaster, de Belastingdienst en de Kamer van Koophandel. De

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

gemeente heeft te maken met veranderende en strengere landelijke wetgeving op het gebied van de uitvoer van de taken in het kader de BAG. In combinatie met het verder geautomatiseerd laten verlopen van koppelingen tussen systemen leidt dat tot een situatie waarin de gemeente Groningen een aanzienlijke inspanning moet leveren om de gegevens in de BAG op het juiste niveau te krijgen en te houden en op de juiste interactieve manier ter beschikking te stellen. Voor het kunnen voldoen aan de wettelijke taken is in de periode 2015-2017 jaarlijks € 600.000 extra benodigd.

8. Frictiekosten bezuinigingen

Ieder bezuinigingstraject op formatie gaat gepaard met frictiekosten, aangezien het tijd kost medewerkers te herplaatsen binnen of buiten de organisatie. Onder frictiekosten verstaan we doorlopende loonkosten inclusief overheadkosten. De frictiekosten voor de periode 2014-2018 hebben we bepaald op € 32,7 miljoen. Bij de begroting 2014 is € 13,7 miljoen beschikbaar gesteld in 2014, € 7,2 miljoen in 2015, € 7,3 miljoen in 2016, € 3,4 miljoen in 2017 en € 1,1 miljoen in 2018. Bij de begroting 2016 is aangegeven dat de eerstkomende jaren minder budget benodigd is voor frictiekosten dan waar in de meerjarenbegroting rekening mee was gehouden. In 2016 is daarom € 2 miljoen vrijgevallen. In 2017 laten we € 1,5 miljoen vrijvallen en in 2018 nogmaals € 3 miljoen. Indien noodzakelijk vullen we dit in latere jaren weer aan.

9. Vernieuwing Sociaal Domein (VSD)

Programmamakosten

In de begroting van het VSD zijn programmamakosten opgenomen voor 2016 en 2017. Dit betreft onder andere de inzet van managers, beleid en financiële-functies en een budget onvoorzien. In 2016 en 2017 stellen we hiervoor jaarlijks € 600.000 beschikbaar. In 2018 en 2019 moeten deze extra uitgaven 'terugverdiend' worden door een verlaging van de zorgkosten. Deze verlaging van zorgkosten is financieel verwerkt in de begroting (zie ook knelpunt 33).

Daling macrobudget door rijkskorting regionaal transitiearrangement

Het budget voor uitvoeringskosten in de jeugdzorg is gebaseerd op een percentage van het beschikbare budget voor zorg. Conform de afspraken in het Regionaal Transitie Arrangement (RTA)-Jeugd is er een daling van het beschikbare budget voor uitvoeringskosten ten gevolge van aanpassing van het percentage van 3% naar 2,5%. Ook het percentage voor versterking voorliggend veld (innovatiegeld) is conform afspraak in het RTA gedaald. Ook daalt het macrobudget voor jeugdzorg door de Rijkskorting 2016 waardoor het basisbedrag dat gebruikt wordt voor de berekening van de budgetten ook daalt. Het effect van beide ontwikkelingen is ongeveer € 500.000. Wij stellen voor de verlaging van het budget voor uitvoeringskosten in 2017 nogmaals deels te compenseren door incidenteel € 250.000 beschikbaar te stellen. De daling van het budget voor versterking voorliggend veld wordt doorgegeven aan de sector, waardoor het beschikbaar budget met € 250.000 daalt.

Toegang Jeugd

In 2014 hebben we aan de hand van een groot aantal aannames de toegang jeugd op papier vormgegeven. De praktijk in 2015 is anders: de processen zijn nog onvoldoende uitgelijnd en afgestemd; de caseload die mee overkwam van de toegangsmedewerkers is hoog; de capaciteit vanuit de tweede lijn is nog onvoldoende beschikbaar in de Centra voor Jeugd en Gezin. Daarnaast is er de PGB-problematiek en ziekteverzuim. Al met al betekent dit dat er behoorlijk extra capaciteit en middelen moeten worden ingezet in de Toegang. Dit is noodzakelijk omdat er anders te veel casuïstiek blijft liggen. Tegelijkertijd moeten we bouwen aan de noodzaak van het anders werken in de toegang en basisondersteuning. Dit om de beweging van de achterkant naar de voorkant te realiseren en vorm te geven aan de regiefunctie. Om dit alles te realiseren hebben we in 2016 € 700.000 beschikbaar gesteld dat in 2018 'terugverdiend' moet worden door een verlaging van de zorgkosten. Ook deze verlaging van zorgkosten is financieel verwerkt in de begroting (zie ook knelpunt 33).

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

10. Invoering Vennootschapsbelasting Overheden (Vpb) met ingang van 2016

De wet op de Modernisering Vpb-plicht overheidsondernemingen is per 1 januari 2016 van kracht. Dit betekent dat de gemeente Groningen vanaf het boekjaar 2016 Vpb-plichtig is voor resultaten uit overheidsondernemingsactiviteiten. De eerste aangifte zal in 2017 moeten worden gedaan over het kalenderjaar 2016. Bij de begroting 2016 zijn middelen beschikbaar gesteld voor werkzaamheden in het kader van de invoering van de Vennootschapsbelasting. Voor 2016 is een budget beschikbaar gesteld van € 375.000, voor de jaren 2017 – 2019 is een jaarlijks budget beschikbaar gesteld van € 450.000. Uit actualisatie van het benodigde budget blijkt dat structureel € 275.000 benodigd is voor de noodzakelijke capaciteitsuitbreiding en budget voor inhuur van externe fiscale deskundigheid. De hieruit voortkomende incidentele vrijval van jaarlijks € 175.000 in de jaren 2017-2019 hebben we verwerkt in het meerjarenbeeld 2017-2020 evenals het structureel benodigde budget van € 275.000 vanaf 2020.

11. Bijdrage Veiligheidsregio

Op basis van de begroting 2016 van de veiligheidsregio is de gemeentelijke bijdrage aan de veiligheidsregio bepaald bij de gemeentelijke begroting 2016. Bij de vorming van de veiligheidsregio op 1 januari 2014 zijn de huisvestingskosten buiten de begroting van de veiligheidsregio gehouden omdat veel onduidelijkheid was over de kosten, de onderhoudstoestand en de gewenste situatie. Per 1 januari 2016 maken de huisvestingskosten deel uit van de begroting van de veiligheidsregio. In de hele provincie worden de kazernes in 2016 verkocht of verhuurd aan de veiligheidsregio. De bijdrage van de gemeente Groningen stijgt per saldo in 2017 met € 482.000, stijgt in 2018 met € 582.000 en stijgt vanaf 2019 met € 642.000.

De hoogte van de bijdrage wordt bepaald door de hoogte van de bijdrage voor Openbare Orde en Veiligheid (OOV) in het Gemeentefonds. Deze bijdrage in het gemeentefonds is herzien via het groot onderhoud wat is gepleegd aan het gemeentefonds in 2015 en 2016. De effecten van dit groot onderhoud op de gemeentelijke bijdragen aan de veiligheidsregio zijn opgenomen in de begroting 2017 van de veiligheidsregio. In het meerjarenbeeld 2017-2020 dat is gepresenteerd bij de Voorjaarsbrief 2016 is het effect hiervan voor de gemeentelijke begroting opgenomen. Omdat we in de gemeentebegroting 2016 al rekening hebben gehouden met een lagere bijdrage in het gemeentefonds, leidt de verlaging van de bijdrage aan de veiligheidsregio nu tot een voordeel. In het meerjarenbeeld is een voordeel opgenomen van € 948.000 in 2017 dat oploopt tot structureel € 1,5 miljoen vanaf 2018.

12. Digitaal controleren eigen WOZ-waarde

Eind 2014 is in de wijken Helpman, Oranjebuurt en Herewegbuurt onder de naam 'Controleer uw WOZ-waarde' een proef gehouden waarbij particuliere woningeigenaren betrokken werden bij de vaststelling van de WOZ-waarde van hun woning. De proef is geëvalueerd en de conclusie is dat de proef succesvol is geweest. Daarom is bij de begroting 2016 voorgesteld om 'Controleer uw WOZ-waarde' in 2016 in de hele stad in te voeren. Door eigenaren vooraf te betrekken bij het bepalen van de WOZ-waarde, wordt de WOZ-waarde transparanter en wordt het draagvlak daarvoor vergroot. Op termijn moet dit leiden tot minder bezwaarschriften. In 2016 was er sprake van incidentele extra kosten doordat een grote groep woningeigenaren voor het eerst gebruik kan maken van deze werkwijze. Daardoor is in 2016 € 165.000 beschikbaar gesteld. Vanaf 2017 verwachten we een daling van het aantal meldingen, waardoor vanaf 2017 structureel € 80.000 extra benodigd is.

13. Continuering spaarregeling ringwegen na 2016

Tot nu toe sparen stad en provincie samen voor de verbetering van de Noordelijke, Oostelijke en Westelijke Ringweg, in de verhouding 2/7 stad en 5/7 provincie. De gemeentelijke bijdrage dekken we met een structurele bijdrage van 454 duizend euro in de begroting. Deze bijdrage wordt verdubbeld met een subsidiebijdrage uit de brede doeluitkering. Samen is dat 2/7 deel. Onze dekking stopt na 2016. De

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

provincie heeft aangegeven bereid te zijn deze regeling uit te breiden met de rechtstreekse ontsluiting vanaf de Oostelijke ringweg via de Oosterhamrikzone én de nieuwe zuidelijke ontsluiting van het stationsgebied.

Bij de jaarrekening 2014 is besloten om 454 duizend euro te reserveren voor onze bijdrage in 2017. We reserveren nu onze bijdrage vanaf 2018, in lijn met de afspraken met de provincie.

14. Transitievergoeding bij ontslag voor SW-medewerkers

Per 1 juli 2015 is de transitievergoeding in werking getreden. Deze vergoeding komt in de plaats van de ontslagvergoeding en is bestemd voor (om)scholing en begeleiding van de werknemer die ontslagen is. Werknemers ontvangen een transitievergoeding als de dienstbetrekking eindigt door ontslag na toestemming van UWV, door de kantonrechter of middels wederzijds goedvinden. Ook is de transitievergoeding beschikbaar als een tijdelijk contract eindigt en de werkgever niet verlengt. Voor werknemers in de SW-branche wordt geen uitzondering gemaakt. Op basis van een indicatieve berekening over geheel 2014 hebben we bij de begroting 2016 voor 2016 en 2017 jaarlijks 400 duizend euro beschikbaar gesteld. Vanaf 2018 dekken we deze lasten uit het participatiebudget.

15. Verhogen egalisereserve VSD

Bij de begroting 2016 is onderzocht of de middelen die beschikbaar zijn binnen de VSD toereikend zijn. Op basis van deze actualisatie is berekend dat er aanvullende middelen noodzakelijk zijn. Daarom heeft er in 2016 een aanvullende storting in de reserve WMO (bij de jaarrekening 2015 is besloten de naam te wijzigen in 'egalisereserve VSD) plaatsgevonden van € 1,8 miljoen. Voor een verdere versterking van deze reserve wordt voorgesteld in 2017 een aanvullende storting te doen in deze reserve van 1,35 miljoen euro (zie ook knelpunt 47).

16. Geothermie

Bij de begroting 2016 is besloten het project Geothermie en Warmtenet Noordwest door te zetten. Voor de incidentele inbreng in het project is bij de begroting 2016 voor de jaarschijf 2016 incidenteel € 5 miljoen beschikbaar gesteld, omgerekend is dit € 150.000 structureel vanaf 2016. Daarnaast is in 2016 incidenteel € 1 miljoen vanuit extra beleidsmiddelen beschikbaar gesteld voor versterking van het weerstandsvermogen als gevolg van de financiële risico's die gepaard gaan met deelname aan deze projectonderneming. Vanuit het programma Groningen geeft Energie is ook € 300.000 beschikbaar gesteld, waarmee de totale versterking van het weerstandsvermogen uit komt op € 1,3 miljoen. In de raadsvergadering van 8 juni 2016 heeft de gemeenteraad besloten tot inzet van deze middelen.

17. Financiering gebiedsgericht werken

Bij de begroting 2016 is voor de periode 2016 – 2019 jaarlijks incidenteel € 1 miljoen beschikbaar gesteld om het gebiedsgericht werken een impuls te geven. Een nadere toelichting op het gebiedsgericht werken wordt gegeven in de paragraaf 'Integraal gebiedsgericht werken' (zie ook knelpunt 48).

18. Aanvulling weerstandsvermogen

Voor de langere termijn streven we naar een ratio van het weerstandsvermogen van 1.0. Om het weerstandsvermogen te versterken is bij de begroting 2016 besloten het weerstandsvermogen aan te vullen met € 2,02 miljoen in 2017, € 3,058 miljoen in 2018 en € 1,848 miljoen vanaf 2019 (zie ook knelpunt 49).

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Financiële knelpunten en ambities 2017

In het volgende overzicht staan alle knelpunten opgenomen die geïnventariseerd zijn bij de begroting 2017.

Knelpunten	2017	2018	2019	2020
19.Financiering teamleider OOV	-115	-115	-115	-115
20.Verhoging Energiebelasting	-70	-70	-70	-70
21.Netwerkregie-organisatie Gemeenschappelijke Backoffice Inkomen	-70			
22.Bijzondere Bijstand	-1.400			
23.Schuldhelpverlening	-318	-318	-318	-318
24.Verbeterplan Veilig thuis Groningen	-178	-178	-178	-178
25.Groot onderhoud en vervangingen (incidenteel)			-358	-776
Groot onderhoud en vervangingen (structureel)			-274	-543
26.Campusdiep	-120	-120	-60	
27.Plankosten Spoorse projecten en Oosterhamrikzone/ Gerrit Krolbrug	-1.350			
28.Terugloop omzet detachering SW	0	0	-100	-200
29.Bijdrage in uitvoeringstekort oud iederz	-400	-400	-400	-400
30.Onderhoud Martiniplaza	-915	-1.495	-1.495	-1.495
31.Aanpak kindermishandeling	-300			
32.Grondeexploitaties	-1.350			
33.Tekort Sociaal domein	-2.359	-3.117	-2.161	-1.082
34.Doorwerking bezuiniging Outsourcing ICT naar tarieven		-95	-731	-1.116
Doorwerking bezuinigingen op de organisatie naar tarieven	-480	-830	-1.090	-1.090
35.Implementatiekosten grenscorrectie Meerstad	-180			
36.Ruil incidenteel/ structureel	-180	-180	-180	-180
37.Halveren taakstelling MKBA		-1.000	-1.000	-1.000
Knelpunten	-9.785	-7.918	-7.035	-8.563

Knelpunten tlv weerstandsvermogen	2017	2018	2019	2020
38.Outsourcing ICT	-3.978	-5.969	-2.661	-1.348
39.Noordelijk Belastingkantoor	-750			
Gemeentelijke aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	-2.655	-160	-160	
40.Niet realiseren verlaging uitgaven door uitvoering MKBA	-2.000			
Knelpunten tlv weerstandsvermogen	-9.383	-6.129	-2.821	-1.348

Ambities	2017	2018	2019	2020
41.Financiering extra capaciteit zware criminaliteit	-180	-180	-180	-180
42.Professionalisering evenementen	-50	-50		
43.Uitbreiding formatie ombudsman	-58	-58		
44.Bevrijdingsfestival	-50	-50	-50	-50
45.Nieuwjaarsfeest	-50	-50	-50	-50
46.Toevoeging Stedelijk investeringsfonds	-1.526			
47.Aanvullen egaliseringsreserve VSD	-2.000	-500	-500	-2.000
48.Gebiedsgericht werken	-1.000	-500	-500	-500

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

49. Verrekening weerstandsvermogen	-93	13	59	-311
Ambities	-5.007	-1.375	-1.221	-3.091
Totaal knelpunten en ambities	-24.175	-15.422	-11.077	-13.002

19. Financiering teamleider OOV

Op het gebied van openbare orde en veiligheid zien we de taken en complexiteit voor de gemeente toenemen. De burgemeester heeft hier op stedelijk, regionaal en nationaal niveau een belangrijke rol. Daarom is gekozen voor een stevige inhoudelijke aansturing van het team OOV en een inhoudelijk aanspreekpunt voor de burgemeester. De kosten zijn € 115.000 structureel.

20. Verhoging energiebelasting

Voor de uitvoering van het programma Sport en bewegen is het noodzakelijk sportaccommodaties beschikbaar te stellen. Dit brengt ook kosten voor het gebruik van energie met zich mee. Op het energieverbruik wordt een verhoging van de energiebelasting doorgevoerd. Dit doet zich vooral voor bij de zwembaden. De kosten zijn € 70.000 structureel.

21. Bijdrage netwerkregie-organisatie Gemeenschappelijke Backoffice inkomen

Bij de uitvoering van de bijstand wordt landelijk gewerkt aan de ontwikkeling van een gemeenschappelijke backoffice inkomen (GBI). De gemeente Groningen is één van de deelnemende gemeenten. De kosten van de netwerkregie-organisatie GBI wordt op basis van het aantal inwoners over de deelnemende gemeenten verdeeld. Voor de gemeente Groningen is de bijdrage voorlopig vastgesteld op € 70.000 per jaar. De kosten vanaf 2018 betrekken we bij de besparing die we verwachten te realiseren door de vorming van de GBI. De kosten voor 2017 vormen nog een knelpunt.

22. Bijzondere bijstand

In 2015 hadden wij een tekort op de bijzondere bijstand van € 1 miljoen. De stijging deed zich vooral voor op het gebied van bewindvoering en aanvullende bijstand. In de eerste maanden van 2016 zien we een verdere stijging van € 60.000 ten opzichte van dezelfde periode in 2015. Als deze lijn zich doorzet verwachten we in 2017 een tekort van € 1,4 miljoen. Op dit moment is niet duidelijk of er voor deze problematiek aanvullende middelen vanuit het rijk komen. Vooral nog gaan we ervan uit dat dit probleem zich niet meerjarig voordoet.

23. Schuldhulpverlening

We zien binnen de activiteiten van schuldhulpverlening op meerdere onderdelen knelpunten ontstaan als gevolg van extra instroom van klanten. Ook de dienstverlening in de wijken draagt hieraan bij. Onderstaand geven we een korte toelichting voor de verschillende onderdelen.

Het aantal aanmeldingen voor de *eurocoach* (consulent speciaal gericht op jongeren met schulden) ligt hoger dan we op dit moment aan kunnen. Om de toenemende vraag te kunnen bedienen is extra formatie nodig. Hiermee kan de wachtlijst worden weggewerkt. Voor de *Schuldregeling* is het aantal klanten de afgelopen maanden gestegen. Daarnaast verwachten we ook in de komende maanden nog een stijging. Ook hiervoor hebben we extra formatie nodig. Het aantal klanten *budgetbeheer* is de afgelopen maanden met meer dan 40% gestegen. Hierdoor is vertraging opgelopen in het opstarten van de instroom in budgetbeheer. We verwachten dat de toename zich dit jaar voortzet. Vertraging brengt onnodige maatschappelijke kosten met zich mee. Voor de opvang van de stijging van het aantal budgetklanten is een uitbreiding van formatie nodig.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Om de ambities uit het Plan schuldhulpverlening 2016-2020 en het Preventiejaarplan 2016 te kunnen verwezenlijken is extra formatie voor *preventie* nodig. In totaal denken we 4,5 FTE extra formatie nodig te hebben. De kosten hiervan zijn € 318.000. Om inzicht te krijgen in de kosten en baten gaan we een business case opstellen voor (preventie) schuldhulpverlening.

24. Verbeterplan Veilig thuis Groningen

In oktober 2015 heeft de landelijke inspectie onderzoek gedaan naar het functioneren van Veilig Thuis Groningen. Uit het rapport blijkt dat Veilig Thuis Groningen op 11 van de 24 punten onvoldoende scoort, zoals op de 24/7 bereikbaarheid en beschikbaarheid, op de registratie van meldingen en op de capaciteit om alle meldingen aan te kunnen. Er ligt nu een verbeterplan met diverse maatregelen. Een belangrijke constatering is dat er zowel op meldingen huiselijk geweld als op meldingen kindermishandeling meer uitvoeringscapaciteit nodig is.

Veilig Thuis wordt gefinancierd vanuit jeugdbudgetten (via de RIGG) en vanuit de WMO (Decentralisatie uitkering huiselijk geweld). Voor het Wmo deel bedraagt het tekort voor de gemeente Groningen € 178.000 structureel.

25. Groot onderhoud en vervangingen voorzieningen openbare ruimte

De komende jaren zijn diverse voorzieningen in de openbare ruimte aan vervanging toe. De kosten voor onderhoud in de eindfase worden te hoog of de voorziening is technisch afgeschreven. De onderhoudsbudgetten zijn niet voldoende om deze vervangingsinvesteringen te kunnen dekken. Daarnaast constateren we knelpunten en risico's op het gebied van groot onderhoud. In 2011 is een inventarisatie gemaakt van het aanvullend groot-onderhoud en de vervangingen die in de periode 2012 – 2021 nodig zijn. Deze periode is verlengd tot 2022. Vanaf 2012 zijn middelen beschikbaar gesteld waarmee de maatregelen tot en met 2018 kunnen worden uitgevoerd. Na 2018 zijn geen middelen meer beschikbaar voor investeringen in groot onderhoud en vervanging. Het betreft een structurele component voor vervangingsinvesteringen en een incidentele component voor groot onderhoud. Het gaat om vervanging en groot onderhoud van het openbaar verlichtingsnet, beweegbare bruggen en viaducten, verharding, speeltoestellen en openbare recreatievoorzieningen.

Er is voor de jaren 2019 en 2020 samen een bedrag van € 10,399 miljoen nodig voor vervangingsinvesteringen. De kapitaallasten daarvan zijn € 0,543 miljoen. Daarnaast is in 2019 en 2020 nog € 1,677 miljoen incidenteel nodig voor groot onderhoud. De incidentele middelen in 2019 en 2020 en de vrijval van de eerste jaarschijf van de structurele bedragen tellen samen op tot € 1,677 miljoen ($0,358 + 0,274 + 0,776 + 0,269 = 1,677$, zie ook knelpunt 3).

26. Campusdiep

In de begroting 2016 is een bedrag van ruim € 700.000 opgenomen voor diverse vormen van kwetsbare jongerenhuisvesting. Dit is exclusief het onderdeel Campusdiep dat de afgelopen jaren uit incidentele budgetten Participatie, Armoede en Opvang is gedekt. Hier zitten jongeren die zijn of dreigen af te glijden (geen werk, schulden, stop school). Door de nieuwe beleidskaders kan het niet meer worden gedekt uit de budgetten Armoede en Participatie. Nieuwe wegen onder de WMO worden onderzocht. Er wordt tegelijk onderzocht en overlegd hoe het Campusdiep effectiever kan worden ingezet. Dit kost tijd en in de tussentijdse periode willen we de voorziening continueren. De benodigde middelen die vooralsnog zijn geraamd zijn € 120.000 in 2017 en 2018 en € 60.000 in 2019. Als tijdens de onderzoeksfase blijkt dat deze middelen ontoereikend zijn zal er een oplossing worden gezocht.

27. Plankosten Spoorse projecten en Oosterhamrikzone/ Gerrit Krolbrug

Spoorse projecten

Voor het Hoofdstation is samen met partners in de regio een plan gemaakt om de zuidzijde te transformeren tot een aantrekkelijke omgeving. Komende anderhalf jaar moeten hiervoor belangrijke

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

stappen worden gezet. Hiervoor is een plankostenbudget van € 1,2 miljoen tot eind 2017 nodig. Verder is er voor de spoorlijn een Groningen Leeuwarden (ESGL) een budget voor plankosten van € 50.000 nodig. Dit is een project dat door externe partijen wordt getrokken en waarbij de gemeente moet zorgen dat de gemeentelijke belangen worden meegewogen.

Oosterhamrikzone/ Gerrit Krolbrug

Voor de vervolgfase Oosterhamrikzone (de variantenanalyse) en de vervanging van de Gerrit Krolbrug worden plankosten gemaakt. De totale plankosten bedragen € 500.000. Deze plankosten kunnen we dekken uit beschikbare stedelijke vernieuwingsmiddelen voor de Oosterhamrikzone (€ 6,8 miljoen). Daarnaast maken we kosten voor de bestemmingsplan procedure. Met de provincie hebben we afgesproken dat wij de kosten voor de bestemmingsplanprocedure voor onze rekening nemen. Deze kosten bedragen € 100.000. Deze kosten zijn meegenomen in dit knelpunt.

28. Terugloop omzet detachering SW

In de begroting 2016 zijn structureel middelen beschikbaar gesteld voor een knelpunt als gevolg van een daling van de omzet uit detacheringen. Hierbij is rekening gehouden met daling van de bedrijfsvoeringskosten van € 500.000 waardoor het knelpunt enigszins werd gedempt. Voor de begroting 2017 is het knelpunt geactualiseerd en hieruit blijkt dat het knelpunt beduidend kleiner is geworden. Tegelijkertijd is vastgesteld dat de bedrijfsvoeringskosten met slechts € 100.000 afnemen. Per saldo resteert een knelpunt van € 100.000 in 2019 en structureel € 200.000 vanaf 2020.

29. Bijdrage in uitvoeringstekort oud iederz

Afgesproken is om vanuit werk en maatschappelijke participatie een bijdrage van € 0,5 miljoen te leveren voor het oplossen van het uitvoeringstekort bij de sociale werkvoorziening (een kwart van het uitvoeringstekort van € 2 miljoen). Door de terugloop van de SW-detacheringen verwachten we hiervan € 100.000 te kunnen realiseren. Dit leidt tot een structureel knelpunt van € 0,4 miljoen vanaf 2017.

30. Onderhoud Martiniplaza

In juni 2016 hebben we met uw raad de toekomstvisie van Martiniplaza besproken. In samenspraak met Martiniplaza is het scenario 'Meer business uit business' als het meest kansrijk beoordeeld. Voorwaarde bij dit scenario is het beschikbaar stellen van € 5,4 miljoen voor de tweede fase van het meerjaren onderhoudsplan. In 2017 stellen we € 915.000 beschikbaar. In de jaren 2018, 2019 en 2020 stellen we jaarlijks € 1,495 miljoen beschikbaar.

31. Aanpak kindermishandeling

Voor het realiseren van acties gericht op het signaleren en voorkomen van kindermishandeling stellen we in 2017 incidenteel € 300.000 beschikbaar.

32. Grondexploitaties

Uit een doorlichting van de grondexploitaties komen twee knelpunten naar voren, die bij de herziening eind 2016 naar verwachting tot een nadeel zullen leiden. We willen hiervoor incidenteel € 1,35 miljoen beschikbaar stellen in 2017.

Budget plankosten Ciboga

Bij de grondexploitatie Ciboga is een knelpunt bij het beschikbare budget voor plankosten. Dit knelpunt is bij de herziening van 2015 ook al benoemd. Daarbij is aangegeven dat de komende periode zou moeten blijken of aanvulling nodig is. De actuele inschatting is dat er voor de hele planperiode € 1 miljoen extra nodig is.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Afzet Driehoek Peizerweg

Een deel van het bedrijventerrein is bestemd als kantoorlocatie. De vraag naar deze specifieke kantoorlocatie is minimaal en we verwachten dat de interesse ook in de toekomst minimaal zal zijn. Om de boekwaarde niet verder op te laten lopen, wordt voorgesteld deze locatie niet bouwrijp te maken en eenmalig een voorziening te treffen. Het negatieve effect schatten we in op € 350.000.

33. Tekort Sociaal domein

Het knelpunt binnen het Sociaal domein wordt veroorzaakt door diverse voor- en nadelen. De decentralisaties gaan gepaard met een omvangrijke en fundamentele stelselwijziging binnen het sociaal domein. De transformatie, oftewel de kostenbesparing door de verschuiving van maatwerkvoorzieningen naar algemene voorzieningen is een middellange termijn verhaal. Daarbij gaat de transformatie niet snel genoeg om de vermindering van beleidsmiddelen zoals opgenomen in de begroting 2016, op te kunnen vangen en heeft het Rijk een structurele korting op het Wmo-budget doorgevoerd van afgerond € 2 miljoen. Binnen de WIJ-teams is extra capaciteit nodig in verband met casusregie jeugd en de verdere ontwikkeling van de WIJ-teams. Ook de transitie van de WIJ-teams per 1 januari 2018 en de voorbereidingen daarop, vergen extra middelen. Hier staat een structureel voordeel op beschermd wonen tegenover, dat deels ten goede komt aan de gemeente Groningen, en afname van de uitgaven voor PGB's.

Om het knelpunt structureel terug te brengen tot nul in 2021 nemen we aanvullende maatregelen om de verzilvering te realiseren en de kosten van de WIJ-teams terug te brengen. Daarnaast verlagen we de innovatiemiddelen en zien we besparingsmogelijkheden binnen de meerkostenregeling.

Voor 2017 tot en met 2020 stellen we extra beleidsmiddelen beschikbaar om het teruglopende knelpunt binnen het sociaal domein op te lossen (2017: € 2,359 miljoen, 2018: € 3,117 miljoen, 2019: € 2,161 miljoen en 2020: € 1,082 miljoen, zie ook knelpunt 9).

34. Doorwerking bezuinigingen Outsourcing ICT en op de organisatie naar tarieven

Outsourcing

Outsourcing levert volgens de businesscase van Quint een netto besparing op van € 4,5 miljoen structureel (zie ook knelpunt 38). De totale doorlooptijd van de businesscase is 7 jaar. Voor een deel leiden deze besparingen tot lagere tarieven. De besparingen die weglekken naar lagere tarieven kunnen niet worden ingezet voor de bezuinigingen.

Het weglekpercentage van de betreffende directie bedraagt 30%. Het weglekeffect voor de komende jaren is als volgt:

Jaar	Besparing	Weglekpercentage	Weglek
2017	-2.313	30%	
2018	316	30%	-95
2019	2.436	30%	-731
2020	3.721	30%	-1.116

Bezuinigingen op de organisatie

In februari 2016 hebben we een besluit genomen over de hoofdlijnen van het invullen van de bezuinigingsopgave op de organisatie. Daarbij zijn de bezuinigingen nadrukkelijk gekoppeld aan de doorontwikkeling naar een kleinere en wendbare organisatie. De bezuinigingen leiden tot weglekeffecten. De hoogte is afhankelijk van de specifieke maatregelen. Er is een inschatting gemaakt op basis van het standaard weglekpercentage voor de gehele gemeente. Dit leidt voor 2017 tot een knelpunt van € 0,9 miljoen euro, oplopend tot structureel € 1,5 miljoen euro vanaf 2019.

Vanuit voorgaande begrotingen is nog een structureel budget beschikbaar voor het opvangen van weglekeffecten van circa 400 duizend euro. Deze post is in mindering gebracht op het knelpunt.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Daarmee komt het knelpunt voor 2017 op 0,5 miljoen euro, oplopend tot structureel 1,1 miljoen euro vanaf 2019.

35. Implementatiekosten grenscorrectie Meerstad

Voor de implementatie van de grenscorrectie heeft u bij de begroting 2016 € 150.000 beschikbaar gesteld. Bij de behandeling van het voorstel over de grenscorrectie Meerstad (30 maart 2016) hebben we al aangegeven dat dit bedrag niet voldoende is, gelet op het effect op het ambtelijk apparaat, de kosten van conversie van de bestanden en aanpassing van de postcodes. Op basis van het plan van aanpak schatten we de implementatiekosten voor de gemeente Groningen in op € 580.000, waarvan € 180.000 betrekking heeft op 2017.

Het grootste deel van de kosten wordt veroorzaakt door proces- en projectmanagement (interne uren en inhuur externe deskundigheid). De kosten in 2016 worden deels gedekt door de beschikbare € 150.000. De resterende kosten leiden tot een nadeel in de rekening 2016.

36. Ruil incidenteel structureel

Bij de dekkingsmogelijkheden in deze begroting houden we rekening met een ruil van incidentele met structurele middelen. We spelen incidentele middelen die zijn bestemd voor investeringen vrij door de kapitaallasten structureel te dekken in de begroting. In totaal gaat het om een incidenteel bedrag van € 3,7 miljoen. Dit bedrag zetten we in als incidentele dekking in 2017. De structurele kapitaallasten hiervan bedragen € 180.000.

37. Halveren taakstelling MKBA

In de begroting 2016 is een taakstelling opgenomen om op basis van het inzicht in de maatschappelijke kosten en baten de gemeentelijke uitgaven met structureel € 2 miljoen te verlagen vanaf 2017. Uit onderzoek dat na de zomer in 2016 is afgerond, blijkt dat een besparing van € 1 tot € 2 miljoen mogelijk moet zijn. Met een taakstelling van € 2 miljoen zitten we aan de bovenkant van deze bandbreedte. We stellen daarom voor de taakstelling te halveren tot € 1 miljoen structureel vanaf 2018. In 2017 wordt nog geen besparing gerealiseerd waardoor in 2017 aanvullende middelen beschikbaar worden gesteld als alternatief voor deze dekkingsbron (zie ook knelpunt nr. 40).

38. Outsourcing ICT

In de begroting houden we rekening met een bezuinigingstaakstelling van € 5 miljoen door outsourcing van de ICT-dienstverlening. Adviesbureau Quint heeft in 2015 onderzocht op welke wijze deze taakstelling gerealiseerd kan worden. In 2016 is de businesscase geactualiseerd. De actualisatie leidt tot een extra knelpunt van € 2,7 miljoen bovenop het eerdere knelpunt van in totaal € 15 miljoen (zoals opgenomen in de voorjaarsbrief 2016). Het totale knelpunt komt daarmee op € 17,7 miljoen voor de jaren 2017-2020.

Met twee oplossingsmogelijkheden kunnen deze extra kosten worden gedekt. De eerste oplossingsmogelijkheid komt uit het meerjaren investeringsprogramma. In dit investeringsprogramma zitten middelen opgenomen voor de vervanging van werkplekken (project- en migratiekosten). De nieuwe marktpartij zal als onderdeel van de transitie en transformatie echter de migratie naar een nieuwe werkplek oppakken. Dit levert incidenteel € 1,9 miljoen op.

De tweede oplossingsmogelijkheid betreft de vrijval van kapitaallasten in 2016 en 2017 door het uitstellen van vervangingsinvesteringen (voor zover technisch verantwoord). Dit leidt tot een incidentele vrijval van € 0,8 miljoen.

In totaal levert dit € 2,7 miljoen op.

Het resultaat van de actualisatie is daarmee (bijna) neutraal. Door de vertraging is er wel een verschuiving van de kosten over de jaarschijven. De totale doorlooptijd van de businesscase is 7 jaar.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

In onderstaande tabel is het verloop van de geactualiseerde besparing opgenomen.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Totaal
Besparing	-1.639	-1.540	-2.969	2.339	3.652	4.373	4.591	8.806
Bezuiniging	-478	607	2.229	3.980	4.908	5.051	5.151	21.448
Harmonisatie	-	-	-150	-150	-150	-150	-150	-750
Risicobudget (hidden services)	-	-	-350	-350	-350	-350	-350	-1.750
Fricctie kosten	-	-185	-1.928	-842	-756	-178	-60	-3.949
Projectkosten	-1.161	-1.962	-2.770	-300				-6.193

In onderstaande tabel is de besparing tegenover de taakstelling gezet. Dit geeft inzicht in de aanvullende dekkingsopgaven voor de komende jaren.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Totaal
Besparing	-1.639	-1.540	-2.969	2.339	3.652	4.373	4.591	8.807
Te realiseren bezuinigingen ICT	0	-5.000	-5.000	-5.000	-5.000	-5.000	-5.000	-30.000
Dekking taakstellingen	1.438	1.062	1.000					3.500
Oplossingsmogelijkheden	200	1.500	1.000					2.700
Totale taakstelling	1.638	-2.438	-3.000	-5.000	-5.000	-5.000	-5.000	-23.800
								0
Dekkingsopgave	-1	-3.978	-5.969	-2.661	-1.348	-627	-409	-14.993

In de volgende tabel wordt het verschil weergegeven tussen de businesscase 2015 en de geactualiseerde businesscase 2016.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Totaal
BC 2015	0	-6.251	-3.684	-2.564	-1.279	-733	-483	-14.994
BC 2016 (gewijzigd)	-200	-5.478	-6.969	-2.661	-1.348	-627	-409	-17.692
Oplossingsrichting 1		900	1.000					1.900
Oplossingsrichting 2	200	600						800
BC 2016 (gewijzigd)	0	-3.978	-5.969	-2.661	-1.348	-627	-409	-14.992
Vershil 2015-2016		2.273	-2.285	-97	-69	106	74	2
		Saldo 0						

De aanvullende dekkingsopgave wordt enerzijds veroorzaakt door project- en frictiekosten en anderzijds door het niet volgens planning realiseren van de structurele bezuinigingstaakstelling.

De aanvullende dekkingsopgave is een momentopname. Deze wordt periodiek geactualiseerd. De exacte omvang van de besparing is onder andere afhankelijk van de concrete aanbestedingen (vooral frictiekosten personeel), fasering van de outsourcing na besluitvorming en nader onderzoek naar de projectkosten.

39. Noordelijk Belastingkantoor

In de begroting is voor de vorming van een Noordelijk Belastingkantoor (NBK) vanaf 2017 een structurele bezuiniging van € 750.000 opgenomen. Op basis van het bedrijfsplan zal de oprichting van het NBK een besparing van € 1,7 miljoen opleveren. Het aandeel voor de gemeente Groningen hierin is € 935.000. Een deel van de besparing leidt tot lagere tarieven voor burgers en bedrijven (afvalstoffenheffing en rioolheffing).

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Door vertragingen in de onderzoeksfase en het besluitvormingstraject is de beoogde startdatum van het NBK niet 1 januari maar in de periode 1 juli 2017 – 1 januari 2018. Omdat gemeente en waterschap hun aanslagen dan al verzonden hebben, betekent dit dat de bezuiniging van € 750.000 in 2017 niet gerealiseerd kan worden. Daarnaast brengt de oprichting van het NBK incidentele project- en frictiekosten met zich mee, waarmee nog geen rekening is rekening gehouden. In totaal komen deze kosten op € 6,4 miljoen, het aandeel van de gemeente Groningen hierin is € 3,4 miljoen. In 2016 bedragen de kosten € 450.000, in de periode 2017 – 2019 resteert hierdoor € 3,0 miljoen.

40. Niet realiseren verlaging uitgaven door uitvoering MKBA

In de begroting 2016 is een taakstelling opgenomen om op basis van het inzicht in de maatschappelijke kosten en baten de gemeentelijke uitgaven met structureel € 2 miljoen te verlagen vanaf 2017. Uit onderzoek dat na de zomer in 2016 is afgerond, blijkt dat een besparing van € 1 tot € 2 miljoen mogelijk moet zijn. Met een taakstelling van € 2 miljoen zitten we aan de bovenkant van deze bandbreedte. We stellen daarom voor de taakstelling te halveren tot € 1 miljoen structureel vanaf 2018. In 2017 wordt nog geen besparing gerealiseerd waardoor in 2017 aanvullende middelen beschikbaar worden gesteld als alternatief voor deze dekkingsbron (zie ook knelpunt nr. 37).

41. Financiering extra capaciteit zware criminaliteit

De laatste jaren blijkt dat we onvoldoende in staat zijn om ons met zware criminaliteit (zoals mensenhandel, ondermijning en 'Outlaw Motorcycle Gangs (OMG's)) bezig te houden. Doordat we onvoldoende capaciteit hebben kunnen we niet goed inzichtelijk maken hoe groot deze problemen in Groningen zijn en onvoldoende meedraaien in grote (strafrechtelijke) onderzoeken. Om onze positie te verbeteren stellen we een structurele capaciteitsuitbreiding per 2017 voor van 2 fte, gericht op de projectmatige aanpak van zware criminaliteit. De kosten hiervan bedragen structureel € 180.000 vanaf 2017.

42. Professionalisering evenementen

Het strategisch evenementen beleid werpt zijn vruchten af. Voor de verdere professionalisering van evenementen stellen we in 2017 en 2018 jaarlijks € 50.000 beschikbaar. Hiermee stellen we een afwegingskader op voor de beoordeling van de door ons gewenste of (financieel) ondersteunde evenementen. Ook willen we meer samenhang aanbrengen in de financiering en subsidiëring van evenementen. Om vorm en inhoud te geven aan het toekomstig evenementenprogramma is de 'adviesgroep programmering evenementen' gevormd. Samen met instellingen, bedrijven en mensen uit de cultuursector willen we heldere keuzes kunnen maken in het evenementenaanbod.

43. Uitbreiding formatie ombudsman

We stellen voor de formatie bij de ombudsman in 2017 en 2018 incidenteel uit te breiden. Dit als gevolg van de toename van instroom en complexiteit van zaken bij de ombudsman. Deze toename wordt onder andere veroorzaakt door nieuwe taken/ projecten bij de gemeente. In 2017 en 2018 stellen we hiervoor jaarlijks € 58.000 beschikbaar. In hoeverre het om een structurele toename gaat is op dit moment niet te voorspellen. We blijven de instroom monitoren.

44. Bevrijdingsfestival

Op de organisatie van het bevrijdingsfestival zit een structureel tekort van € 50.000. De afgelopen jaren is dit incidenteel opgelost. We willen dit structureel oplossen en stellen hiervoor structureel € 50.000 beschikbaar vanaf 2017.

45. Nieuwjaarsfeest

Het gemeentelijke Nieuwjaarsfeest is in 2012 afgeschaft als onderdeel van de gemeentelijke bezuinigingen. Na afschaffing van het gemeentelijke Nieuwjaarsfeest is jaarlijks een alternatief

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Nieuwjaarsfeest door een aantal partijen in de stad georganiseerd. We stellen voor een nieuwjaarsfeest structureel terug te laten keren vanaf 1 januari 2017. Hierbij zal nadrukkelijk de samenwerking worden gezocht met geïnteresseerde partijen in de stad (dat geldt ook voor de initiatiefnemers van de alternatieve nieuwjaarsfeesten). We stellen voor vanaf 2017 een structureel budget beschikbaar te stellen van € 50.000 voor de organisatie van het gemeentelijke nieuwjaarsfeest.

46. Toevoeging Stedelijk investeringsfonds

Vanaf 2015 stelt het rijk geen ISV meer beschikbaar. Per 31 december 2015 is er nog € 28 miljoen aan ISV-middelen beschikbaar. Deze middelen van het Groningse ISV-budget zijn op basis van eerdere meerjarenprogramma's grotendeels geoormerkt voor toekomstige projecten. Voor sommige projecten was echter onzeker of ze daadwerkelijk gaan worden uitgevoerd en of het gereserveerde bedrag volledig nodig is. Tegelijkertijd zien we verschillende andere projecten in de stad die ook een bijdrage uit het ISV-budget kunnen gebruiken.

Wij hebben daarom in 2015 opdracht gegeven de inzet van de nog beschikbare ISV-middelen te herijken. Vooruitlopend daarop hebben we in de begroting 2016 voor de jaren 2017-2019 jaarlijks € 1 miljoen beschikbaar gesteld vanuit ISV-middelen voor het integraal gebiedsgericht werken.

Op basis van de resultaten uit de herijking zijn we tot de conclusie gekomen dat er € 9,9 miljoen aan ISV-middelen anders kan worden ingezet. Daarnaast hebben we nog € 1,6 miljoen euro aan BLS (Besluit Locatiegebonden Subsidies) beschikbaar. Dit betreft een subsidie voor stimulering van woningbouw. Deze subsidie was onderdeel van het basispakket wijkvernieuwing. Deze middelen zijn in 2005 ingezet ter dekking van een dreigend tekort op het basisprogramma wijkvernieuwing. Uit de herijking is gebleken dat het niet langer noodzakelijk is om de middelen te reserveren. In totaal kan er dus € 11,5 miljoen euro anders worden ingezet.

We hebben er bewust voor gekozen om de binnen het oude ISV vrijgevallen middelen opnieuw in te zetten voor stedelijke vernieuwing, waarbij accent is gelegd op de thema's wijkvernieuwing, binnenstad en cultuur in samenhang met gebiedsontwikkeling. Deze keuze voort voort uit maatschappelijke urgentie en de beleidsmatige prioriteiten zoals door u vastgesteld (woonvisie, binnenstadvisie). Vandaar dat we vanaf nu ook willen spreken over een Stedelijk investeringsfonds.

Omzetten reserve ISV naar reserve Stedelijk investeringsfonds

Naast de noodzaak van structurele middelen voor niet-toerekenbare bovenwijkse voorzieningen van bestaande en nieuwe grexten, zijn er meer ontwikkelingen die investeringen vergen om de verwachte groei en het sociaal en economisch functioneren van de stad (werkgelegenheid, bereikbaarheid en leefbaarheid) mogelijk te maken.

Alle prognoses geven aan dat de stad fors zal groeien. Dan moeten we die groei ook mogelijk maken: niet alleen met stadsuitleg maar ook met inbreiding, stedelijke vernieuwing (transformatie) en wijkvernieuwing. In dat verband is onder andere relevant dat de corporaties minder geld beschikbaar hebben voor deelname in de wijkvernieuwing. Voor de financiering van de stadsontwikkeling is ook belangrijk ook dat nationale en Europese subsidies voor fysieke investeringen in bijvoorbeeld infrastructuur, wijkvernieuwing en groen & blauw zijn weggevallen. Het ISV (jaarlijks circa € 7-10 miljoen) is al gestopt, het RSP eindigt in 2020.

De impact hiervan zal fors zijn. Temeer daar veel investeringsopgaven liggen binnen het bestaande stedelijk gebied. Denk bijvoorbeeld aan het Suikerunieterrein, Stationsgebied-Zuid, maar ook aan de locaties Alfa-Laval of Simmeren aan het Van Starckenborghkanaal. En transformatie is nu eenmaal duurder dan 'bouwen in het weiland'. Hoe gaan we de daarvoor benodigde (voor)investeringen

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

financieren? Ook de wijkvernieuwing zal door moeten gaan, al is het op een lager pitje. Er zijn verschillende mogelijkheden om vorm te geven aan de noodzaak van voldoende middelen voor stedelijke ontwikkeling. Er kunnen bijvoorbeeld verschillende budgetten worden gecreëerd voor grondexploitaties, wijkvernieuwing, enzovoort.

Een andere, elegantere optie is het instellen van een integrale reserve Stedelijk investeringsfonds, bestemd voor fysieke investeringen in gebiedsontwikkeling. Met de middelen uit zo'n reserve kunnen we de bijvoorbeeld de noodzakelijke voorinvesteringen doen in grondexploitaties. Hoe groot de reserve Stedelijk investeringsfonds (of meerdere afzonderlijke budgetten) moet zijn, hangt af van een inschatting van de benodigde investeringen in de komende jaren. Daarbij gaat het niet alleen om nieuwe grondexploitaties zoals het Suikeruniegebied, maar bijvoorbeeld ook om de binnenstad (aanvullende middelen), de Oosterhamrikzone en de wijkvernieuwing in afgeslankte vorm ('acupunctuur'). De resultaten van het *Next City*-proces zullen meer inzicht geven in de benodigde investeringen op middellange en langere termijn. Vooruitlopend op deze inzichten willen we alvast een start maken door de Reserve ISV om te zetten in de Reserve Stedelijk investeringsfonds. Daarnaast gaan we als onderdeel van het *Next City* proces onderzoeken op welke wijze we de Reserve Stedelijk investeringsfonds verder vorm gaan geven.

Herbestemming middelen

Bij de herbestemming van middelen hebben we de volgende belangrijkste criteria gebruikt:

- a) De oorspronkelijke ISV-doelstellingen
- b) Het ontbreken van zicht op andere dekking;
- c) Zicht op snelle besteding.

Hiermee blijven we de oud ISV-middelen inzetten voor het streven naar leefbare en ongedeelde woonwijken en voor een vitale binnenstad. We hebben er dus voor gekozen de vrijval niet ten gunste te laten komen van de algemene middelen gezien de oorspronkelijke doelstelling van de ISV gelden en het feit dat er vanuit het rijk sinds 2014 geen ISV meer aan gemeenten wordt toegekend. Wel zijn we inmiddels actief in een lobby vanuit de VNG om de noodzaak van nieuwe stedelijke vernieuwingsmiddelen op de agenda van politieke partijen en de kabinetsformatie van volgend jaar te krijgen.

Over twee bestemmingen hebben we hebben we u al op een eerder moment geïnformeerd:

Uitvoering toekomstvisie A-kwartier (€ 1,8 miljoen)

De toekomstvisie A-kwartier is op 24 februari 2016 door u vastgesteld. Hierin wordt ingegaan op de voorgestelde maatregelen in de openbare ruimte en voorgestelde subsidieregelingen. Een tentatieve kostenraming van de maatregelen telt op tot € 3,9 miljoen. Een deel van deze kosten (€ 1,8 miljoen) willen we dekken uit de resterende ISV-middelen.

Gebiedsprogramma 2016 (€ 1 miljoen)

Op 30 maart 2016 is het Integraal gebiedsgericht werken/gebiedsprogramma 2016 vastgesteld. De totaal verwachte kosten van dit programma bedragen € 5,97 miljoen. Onderdeel van de dekking van de kosten is € 1 miljoen ISV.

Na aftrek van deze projecten resteert er nog € 8,724 miljoen aan ISV-vrijval voor herbestemming binnen het stedelijk investeringsfonds. We stellen voor dit bedrag aan te vullen met € 1,526 miljoen, waardoor in totaal € 10,25 miljoen beschikbaar komt voor herbestemming. De voorgestelde inzet van deze middelen hebben we gethematiseerd op wijkvernieuwing, binnenstad en gebiedsontwikkeling.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Wijkvernieuwing

Naast het afmaken van de reeds bestaande inzet op wijkvernieuwing willen we een extra impuls geven aan onderstaande projecten. Deze investeringen worden aangevuld met investeringen van corporaties en/ of particulieren en middelen uit gebiedsgericht werken.

Wijkvernieuwing prioritaire wijken

We reserveren een bedrag van € 2,5 miljoen voor de aanpak van 4 prioritaire aandachts-wijken in de periode 2017-2020. Het betreft de wijken Indische buurt/De Hoogte, Selwerd, Beijum en De Wijert-Noord. Dit bedrag is inclusief een eerder afgesproken cofinanciering vanuit oud ISV ter grootte van € 250.000 voor de jaarschijven 2017, 2018 en 2019 voor de Heerdenaanpak.

Eerder hebben we met de corporaties nadere afspraken gemaakt over programmamatching als input voor de prestatie-afspraken voor de jaarschijf 2017. Ook hebben we afgesproken om daarbij naar de specifieke wijkopgaven te kijken. Daartoe maken we een gezamenlijke analyse van onder andere de Wijkkompassen. We leggen daarbij een gezamenlijke focus op genoemde 4 prioritaire wijken. Voor de zomer hebben daarover de eerste gesprekken op hoofdlijnen plaatsgevonden. In het najaar werken we met urgentie een gezamenlijk programma en dekkingsvoorstel voor deze wijken uit, aanvullend op de te maken prestatieafspraken.

Aanpak openbare ruimte Paddepoel

In 2015 zijn bewoners in Paddepoel gestart met co-creatie. De wijk wil zelf meer aan het stuur en daarbij haar prioriteiten kunnen stellen aangaande de ontwikkeling van de wijk. Vanuit verschillende thema's (o.a. Duurzaamheid, Verkeer & Veiligheid, Sociale samenhang, Voorzieningen, Kunst, Wijk Inzet Jongeren en Studenten) worden gezamenlijke plannen ontwikkeld en uitgevoerd. Wij zullen dit proces verder ondersteunen en als deelnemer naast andere partners participeren. Voor de investeringen in de openbare ruimte van onder meer het winkelcentrum willen we € 0,6 miljoen beschikbaar stellen.

Gebiedsontwikkeling Oosterhoogebrug

De eerder bedachte gebiedsontwikkeling in Oosterhoogebrug moet worden bijgesteld. Naar het nu lijkt wordt de Albert Heijnwinkel op eigen gebied aangepast. Hierdoor kan de school op de huidige locatie blijven. Vanuit verkeersveiligheid moet de verkeerssituatie rondom de school en de ontsluiting bij de Rijksweg worden verbeterd. Het woongebouw aan de Pop Dijkemaweg wordt ontwikkeld. Wijkcentrum de Schakel wordt meegenomen in de ontwikkelingen. Voor aanvullende investeringen in de openbare ruimte willen we € 0,6 miljoen beschikbaar stellen.

Binnenstad

Onze ambitie is een sterke en aantrekkelijke binnenstad te realiseren. Om deze ambitie verder te kunnen realiseren kiezen we ervoor om de volgende middelen beschikbaar te stellen:

- Uitvoeringsprogramma binnenstad

Bij vaststelling van de Bestemming Binnenstad in februari 2016 hebben wij geconstateerd dat het huidige budget van circa € 20 miljoen niet voldoende is om het kernpakket te realiseren. Voor het verplaatsen van de busroutes en de herinrichting van de daardoor komende ruimte in de binnenstad ontbreekt nog € 2,5 miljoen. Met het beschikbaar stellen van € 2,5 miljoen ISV-middelen is het kernpakket gedekt.

- Noordelijk Scheepvaartmuseum/ Historisch kwartier

De totale kosten van het uitbreiden van het Noordelijk Scheepvaartmuseum worden geraamd op € 6 miljoen. Een deel van deze kosten wordt gedekt door bijdrage van derden. De onrendabele top voor uitbreiding en upgradering van de huisvesting van het Noordelijk Scheepvaartmuseum wordt geschat op

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

incidenteel € 2 miljoen. Voor fase 1, de uitbreiding, is dit € 1 miljoen en voor fase 2, de verbouw van het huidige pand, ook € 1 miljoen euro. Ook is er een extra huurbijdrage nodig die we reserveren uit de intensiveringsmiddelen. Met het beschikbaar stellen van € 2 miljoen kan een start gemaakt worden met de uitbreiding en het upgraden van de huisvesting. Deze bedrage is wel onder voorbehoud van het beschikbaar komen van bijdragen van derden.

Gebiedsontwikkeling

De gebiedsontwikkeling van het Ebbingekwartier alsmede onze culturele infrastructuur willen we een impuls geven:

- Cultuurcluster Ebbingekwartier

Wij hebben een onderzoek uit laten voeren naar een mogelijke clustering van huisvesting van de culturele organisaties (het Noord Nederlands Toneel, Club Guy & Roni, het Houten Huis en de Noordelingen) in het Ebbingekwartier. Een deel van de benodigde ruimte voor NNT en G&R hebben we door aanpassing c.q. verbouw van de Machinefabriek al kunnen realiseren. In september is in overleg met de beoogde culturele instellingen nog een laatste check uitgevoerd in de vorm van een herijking van de Programma's van Eisen en de bij de instellingen beschikbare huisvestingsbudgetten. Dit heeft geleid tot een definitief voorstel voor nieuwbouw in het Ebbingekwartier. Het totale nieuwbouwplan omvat nu, naast ruimtes voor de bovengenoemde instellingen, tevens ruimte voor een extra instelling, de Steeg (productiehuis voor professioneel jongerentheater).

De planning richt zich op start bouw eind 2017 en een oplevering van de nieuwbouw eind 2018/ begin 2019. De totale kosten voor de nieuwbouw van het Cultuurcluster zijn geraamd op € 4,450 miljoen. De onrendabele top voor de nieuwbouw is berekend op incidenteel € 2,3 miljoen. Daarnaast is er structureel een extra huurbijdrage nodig. Bij de bestemmingsvoorstellen bij de jaarrekening 2015 is al € 250.000 beschikbaar gesteld voor planvoorbereiding. Resteert voor de onrendabele top nog een bedrag van € 2,05 miljoen. De benodigde extra huurbijdrage is becijferd op structureel € 125.000. Dit laatste bedrag willen we dekken uit de intensiveringsmiddelen cultuur.

In onderstaand overzicht worden de resultaten van de herijking van de oud ISV-middelen weergegeven. Vanuit de oud ISV-middelen is € 28 miljoen euro beschikbaar. Inclusief de vrijval van € 1,6 miljoen vanuit BLS en de extra beleidsmiddelen ter hoogte van € 1,526 (zijn eerder toegelicht bij deze ambitie) is er in totaal € 31,129 miljoen beschikbaar in het Stedelijk investeringsfonds voor bestemming in projecten. Na de tabel lichten we de grote afwijkingen toe op de programma's c.q. projecten.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

In onderstaand overzicht worden de resultaten van de herijking weergegeven. Vervolgens lichten we de grote afwijkingen toe op de programma's c.q. projecten.

Reserve Stedelijke vernieuwing Omschrijving (bedragen (x €1.000))	Saldo 31-12-2015	Herijking	Inzet	Saldo na Herijking	
Wijkvernieuwing					
Wijkvernieuwing-Basisprogramma 1998-2015	11.371	-7.694	-	3.677	Bestaand
Prioritaire wijken	-	-	2.500	2.500	Nieuw
Wijkvernieuwing Selwerd	1.726	-107	-	1.619	Bestaand
Paddepoel	-	-	600	600	Nieuw
Oosterhogebrug	-	-	600	600	Nieuw
A-kwartier	-	-	1.800	1.800	Nieuw
Gebiedsgericht werken					
Stadsdelen	708	-307	-	401	Bestaand
Bijdrage wijkgericht werken 16-19	2.300	700	1.000	4.000	Nieuw
Gebiedsontwikkeling					
Oosterhamrikzone?UMZG Noord	6.807	-	-	6.807	Bestaand
Cultuurcluster Ebbingekwartier	-	-	2.050	2.050	Nieuw
Binnenstad					
Bijdrage uitvoeringsprogramma	-	-	2.500	2.500	Nieuw
Scheepvaartmuseum/Historisch kwartier	-	-	2.000	2.000	Nieuw
Overig					
Bodem	1.483	-878	-	605	Bestaand
Woonschepenhaven	2.200	-1.300	-	900	Bestaand
Groen en blauw	620	-30	-	590	Bestaand
Bezuinigingstaakstelling 2016	500	0	-	500	Bestaand
Verwachte rente 2016	-282	0	-	-282	Bestaand
Diversen	570	-274	-	296	Bestaand
Aanvulling BLS	-	-	-1.600	-1.600	Nieuw
Aanvulling saldo begroting 2017	-	-	-1.560	-1.560	Nieuw
Herijking 2016	-	9.890	-9.890	0	
Totaal	28.003	0	0	28.003	

Wijkvernieuwing Basisprogramma 1998-2010 (€ 7,694 miljoen)

In juni 1999 heeft u de aanpak wijkvernieuwing Gemeente Groningen vastgesteld. Deze brede integrale aanpak bestaat onder meer uit aanpassen, verkopen, slopen, nieuwbouw, de aanpak van sociale problemen en het op peil houden en vernieuwen van voorzieningen en van de openbare ruimte. Tussen gemeente en corporaties is een globale kostenverdeling afgesproken.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

De investeringen in de woningen zijn voor rekening van corporaties en de investeringen in de woonomgeving zijn voor de gemeente. Voor de wijken is, afhankelijk van het niveau van de ingrepen, de volgende classificatie gemaakt:

- Hoog niveau (Vinkhuizen, Paddepoel en Lewenborg);
- Midden niveau (De Wijert, Corpus den Hoorn, Oosterpark, Grunobuurt);
- Laag niveau (overige wijken).

Het basisprogramma omvat de Hoog en Middenniveau wijken waarvoor destijds extra middelen zijn uitgetrokken voor de realisatie van het plan. In de afgelopen jaren hebben wij u voor de hoog- en middenniveau-wijken via afzonderlijke voorstellen de inhoudelijke plannen en voortgang van de realisatie voorgelegd. Het basisprogramma wijkvernieuwing is inmiddels met uitzondering van het wijkvernieuwingplan Paddepoel Zuidoost uitgevoerd. Naar verwachting kost het basisprogramma wijkvernieuwing in totaal € 73,3 miljoen. Hiervan is circa € 58,7 miljoen gefinancierd met stedelijke vernieuwingsmiddelen (waaronder het Stadsvernieuwingfonds en het ISV). Het resterende bedrag van € 14,6 miljoen betreft projectgebonden subsidies en bijdragen.

De ontstane vrijval is als volgt te classificeren:

- Vrijval bij de projecten die inmiddels zijn slot gecalculeerd € 3,8 miljoen (Lewenborg, Paddepoel Zuid West, Algemeen, Hoogkerk, Corpus den Hoorn, De Wijert);
- Niet benodigde voorziening nieuw lokaal akkoord (NLA) € 1 miljoen;
- Vrijval doordat projecten anders of goedkoper worden uitgevoerd in De Wijert (Winkelplein van Lenneplan, woonomgeving bezit Huismeesters en MFC De Wijert) € 2,9 miljoen.

De resterende middelen zijn benodigd om de wijkvernieuwing in Paddepoel Oost te realiseren.

Bodem (€ 0,878 miljoen)

Op 21 september 2010 is het Uitvoeringsprogramma Bodemsanering vastgesteld. In het Uitvoeringsprogramma bodemsanering is aangegeven op welke manier de beschikbare ISV middelen voor bodemsanering worden ingezet om de afspraken in het bodemconvenant "bodemontwikkelingsbeleid en aanpak spoedlocaties" na te komen. Het uitvoeringsprogramma heeft een looptijd van 5 jaar. De middelen, die beschikbaar waren, betroffen lopende verplichtingen, wettelijke taken Wet bodembescherming en aanpakken spoedlocaties.

Bij de herijking is gebleken dat de nog beschikbare middelen voor de aanpak van spoedlocaties niet langer benodigd zijn. De eigenaar van een vervuilde locatie is aansprakelijk voor de kosten van een spoedsanering. Het eventuele restrisico van de gemeente wordt afgedekt via de reserve bodemsanering. De resterende middelen worden conform raadsbesluit, ter dekking van de saneringskosten, ingezet in CiBoGa.

Woonschepenhaven (€ 1,3 miljoen)

Bij de vaststelling van het krediet voor de revitalisering van de woonschepenhaven in december 2013 is tevens besloten om een reservering aan te houden van € 1,3 miljoen voor de financiering van de kosten. Inmiddels is er een positief financieel resultaat op de Sontwegtracé en kunnen de kosten voor de woonschepenhaven binnen de grondexploitatie Eemskanaalzone worden opgevangen. Het aanhouden van de reservering is daarom niet langer noodzakelijk.

Bijdrage Wijkgericht werken 2017-2020 (€ 0,7 miljoen toegevoegd)

In de begroting 2016 is een taakstelling opgenomen voor de financiering van gebiedsgericht werken van € 1 miljoen per jaar voor de periode 2017 tot en met 2019. Door de toevoeging van € 0,7 miljoen is deze taakstelling ingevuld.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

47. Aanvullen egalisereserve VSD

We verwachten dat de beschikbare middelen in de egalisereserve VSD volledig moeten worden ingezet om de resultaten in 2016 en 2017 op te vangen. Daarmee is de reserve in 2017 uitgeput. In deze begroting stellen we voor extra middelen voor het sociaal domein beschikbaar te stellen. Desondanks hebben we nog een aanzienlijke opgave om een beweging naar andere en goedkopere zorgverlening te maken. We vinden het daarom noodzakelijk om een reserve achter de hand te hebben om eventuele nadelen op te kunnen vangen. We stellen daarom voor de reserve in de komende jaren aan te vullen met € 5 miljoen (zie ook knelpunt 15).

48. Gebiedsgericht werken

We houden vast aan het uitgangspunt om jaarlijks minimaal € 5 miljoen beschikbaar te hebben voor gebiedsgericht werken. We willen in 2017 het budget voor gebiedsgericht werken met € 1 miljoen aanvullen. Daarmee hebben we de beschikking over een budget van € 5 miljoen waarvan de bestemming in overleg met de wijken kan worden ingevuld.

Daarnaast hebben we gekeken naar gerichte inzet van stedelijke budgetten in de wijken, waarmee we het budget voor de wijken verder kunnen aanvullen. We gaan hier in programma 12 nader op in.

Vanaf 2018 stellen we voor jaarlijks € 500.000 structureel beschikbaar te stellen voor gebiedsgericht werken (zie ook knelpunten 17 en 46).

49. Verrekening weerstandsvermogen

De beperkte saldi die overblijven verrekenen we jaarlijks met het weerstandsvermogen. Het betreft een voordelig saldo van € 93.000 in 2017, een nadelig saldo van € 13.000 in 2018, een nadelig saldo van € 59.000 in 2019 en een voordelig saldo van € 311.000 in 2020.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Dekkingsbronnen 2014-2020

In dit onderdeel van de financiële positie lichten wij de dekkingsbronnen toe. (Waar in ook de bezuinigingen zitten verwerkt). Daarbij beginnen we met de meest recente dekkingsbronnen voor de jaren 2017 - 2020. Vervolgens lichten wij de nog openstaande dekkingsbronnen voor de perioden 2014 - 2017, 2015 - 2018 en 2016 - 2019 toe.

Dekkingsbronnen 2017-2020

Voor de begroting 2017-2020 hebben wij aanvullende bezuinigingsmaatregelen en dekkingsbronnen in beeld gebracht voor een totaal van € 27,190 miljoen. Hiervan is € 26,246 miljoen incidenteel en € 944.000 structureel. De verdeling van de maatregelen 2017 over de (deel)programma's staat weergegeven in de volgende tabel met daaronder de toelichting per dekkingsbron.

Dekkingsbronnen 2017-2020 per (deel)programma (x 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)	2020 (i)	2020 (s)
02.3 Ruimte voor bedrijvigheid								
1 Aanvullende subsidie Europapark	6.200							
9.1 Onderhoud en beheer openbare ruimte								
2 Vrijval structurele voeding fonds bodemsanering		258						
12.1 College en Raad								
3 Knelpunten ten laste van weerstandsvermogen	9.383		6.129		2.821		1.348	
4 Vrijval areaaluitbreiding (fysiek)		287		253		158		138
5 Vrijval areaaluitbreiding (sociaal)	699		845			328		
6 Investeringsruimte verkeer		400						
7 Rente niet meer toerekenen aan reserves				500				
8 Ophogen opbrengst korte mismatchlimiet							500	
9 Opbrengst ruil incidenteel/ structureel	3.700							
10 Herfinanciering gemeentefinanciering		100		200		400		300
Totaal	19.982	1.045	6.974	953	2.821	886	1.848	438

1. Aanvullende subsidie Europapark

Bij de start van het project Europapark zijn extra beleidsmiddelen beschikbaar gesteld. Binnen het project Europapark is nu een aanvullende subsidie verkregen van € 7,2 miljoen. De beschikbaar gestelde extra beleidsmiddelen kunnen daarom weer terugvloeien naar de algemene middelen. In de begroting 2016 is al rekening gehouden met € 1 miljoen. De resterende middelen nemen we mee in de begroting 2017.

2. Vrijval structurele voeding fonds bodemsanering

In de begroting is een structurele voeding van de reserve bodemsanering opgenomen van € 258.000. De structurele voeding kan vervallen omdat de spoedlocaties op dit moment beheerd zijn. Het risico bodemsanering blijft wel bestaan in het weerstandsvermogen.

3. Knelpunten ten laste van het weerstandsvermogen

In de voorjaarsbrief hebben we aangegeven dat we de knelpunten die ontstaan door het niet realiseren van bezuinigingen onttrekken aan het weerstandsvermogen (in totaal € 26,6 miljoen). Het ging hierbij om de volgende knelpunten:

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

- Businesscase outsourcing ICT;
- Taakstelling en frictiekosten noordelijk belastingkantoor;
- Doorwerking bezuinigingen outsourcing ICT en organisatie;
- Niet realiseren verlaging uitgaven door uitvoering MKBA.

De uiteindelijke onttrekking aan het weerstandsvermogen wordt € 19,7 miljoen. Dit betekent een lagere onttrekking van € 6,9 miljoen. Deze verlaging wordt veroorzaakt door een actualisatie van de businesscase outsourcing waardoor het knelpunt € 0,2 miljoen hoger uitkomt. Daarnaast stellen we structureel extra middelen beschikbaar voor het geactualiseerde knelpunt 'Doorwerking van de bezuinigingen 'outsourcing ICT' en de bezuinigingen op de organisatie' richting de tarieven (zie knelpunt nr. 34). Het betreft een structureel knelpunt dat we structureel afdekken. Hiermee brengen we dit knelpunt (oorspronkelijk € 6,6 miljoen) niet meer ten laste van het weerstandsvermogen. Tenslotte is een deel van de voorbereidingskosten van het Noordelijk belastingkantoor (€ 0,45 miljoen) al in 2016 betaald.

4. Vrijval areaaluitbreiding (fysiek)

In het meerjarenbeeld houden we rekening met een toename van de kosten voor onderhoud en beheer door areaaluitbreiding. Op basis van een inventarisatie blijkt het benodigde budget voor de komende jaren lager uit te vallen dan het beschikbare budget. We laten het structurele jaarlijkse overschot vrijvallen.

5. Vrijval areaaluitbreiding (sociaal)

Voor de areaaluitbreiding (sociaal) is een structureel bedrag van € 878.000 beschikbaar. Dit budget is beschikbaar voor onderhoud aan voorzieningen die worden aangelegd doordat de stad groeit. Bij de begroting 2016 is een deel van het beschikbare budget voor de jaren 2017 en 2018 al ingezet ter dekking van de begroting. Momenteel wordt onderzoek gedaan naar de behoefte aan sportaccommodaties, wordt gewerkt aan een voorzieningen visie Meerstad en een stedelijke visie op huisvesting van maatschappelijke voorzieningen. De uitkomst hiervan zal van invloed zijn op de benodigde middelen voor onderhoud en beheer van deze voorzieningen. Aangezien de behoefte momenteel nog in beeld wordt gebracht betekent dit dat de voorzieningen er voorsnog niet zijn en het budget voor beheer en onderhoud niet op korte termijn nodig is. De beschikbare middelen voor 2017 (€ 699.000) en 2018 (€ 845.000) kunnen daarom vrijvallen. Daarnaast stellen we voor vanaf 2019 een budget van € 550.000 te reserveren voor toekomstig beheer en onderhoud. Dit betekent dat het meerdere (€ 328.000) structureel kan vrijvallen.

6. Investeringsruimte verkeer (extra beleidsmiddelen bereikbaarheid)

Met de regio is afgesproken dat de gemeente Groningen € 20 miljoen aan investeringsruimte bijdraagt aan maatregelen die voortkomen uit de netwerkanalyse. In totaal hebben we hiervoor € 1,4 miljoen structureel vanaf 2016 beschikbaar. Op basis van het rente-omslag percentage voor 2017 (2,3%) en een afschrijvingsperiode van 40 jaar is een structureel bedrag van € 1 miljoen nodig. Dit betekent dat € 400.000 structureel kan vrijvallen.

7. Rente niet meer toerekenen aan reserves

In de kadernota weerstandsvermogen is besloten vanaf 2018 geen rente meer toe te rekenen aan reserves. Dit leidt tot een structurele verlaging van de financieringskosten van € 500.000.

8. Ophogen opbrengst korte mismatchlimiet

In de meerjarenbegroting wordt voor de jaren 2017-2019 uitgegaan van lagere lasten door kortlopende financiering aan te trekken voor de lange financieringsbehoefte (binnen de ruimte die de korte

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

mismatchlimiet biedt). Het gaat om € 500.000 per jaar. Voor de jaarschijf 2020 kan op basis van de huidige inzichten hier ook van worden uitgegaan.

9. Opbrengst ruil incidenteel/ structureel

In deze begroting houden we rekening met een ruil van incidentele met structurele middelen. We spelen incidentele middelen die zijn bestemd voor investeringen vrij door de kapitaallasten structureel te dekken in de begroting. In totaal gaat het om een incidenteel bedrag van € 3,7 miljoen. Dit bedrag zetten we in als incidentele dekking in 2017. De structurele kapitaallasten van € 180.000 zijn meegenomen in het financiële beeld (zie knelpunt nr. 36).

10. Herfinanciering gemeentefinanciering

In de komende vijf jaar moet ongeveer € 250 miljoen aan leningen geherfinancierd worden. Door hier nu al vast afspraken met banken over te maken kunnen we de rentekosten in de komende jaren verlagen. In 2017 levert dit € 100.000 op, dit loopt op tot structureel € 1 miljoen vanaf 2020.

In onderstaand overzicht staan de financiële consequenties samengevat van het financieel meerjarenbeeld, de financiële knelpunten en de dekkingsbronnen.

Financieel perspectief	2017	2018	2019	2020
Financieel meerjarenbeeld	3.148	6.450	6.867	7.832
Financiële knelpunten en ambities	-24.175	-15.422	-12.572	-13.002
Dekkingsbronnen	21.027	8.972	5.705	5.170
Totaal	0	0	0	0

Dekkingsbronnen 2016-2019

Bij de begroting 2016 hebben wij voor de periode 2016-2019 dekkingsbronnen bepaald. Hiervan is € 7,1 miljoen incidenteel en € 5,223 miljoen structureel. De verdeling van de maatregelen 2017 over de (deel)programma's staat weergegeven in de volgende tabel met daaronder een toelichting.

Dekkingsbronnen 2016-2019 per deelprogramma (Bedragen x €1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
01.2 Inkomens en armoedebestrijding						
2. Rechtigheid	1.000					
3 GBI				250		
03.1 Onderwijskansen						
7 Onderwijsachterstandenbeleid	100					
07.2 Openbaar vervoer						
10 Plankosten	500					
07.3 Auto						
11 Autobereikbaarheid	1.000					
07.4 Parkeren						
12 Parkeervergunning		150		50		
08.7 Overig wonen						
13 ISV	1.000		1.000		1.000	
11.1 Publieke dienstverlening						
15 Belastingkantoor (efficiency organisatie)		750				
12.1 College en Raad						
16 Ophogen opbrengst korte mismatchlimiet			500		500	
17 MKBA subsidies		2.000				

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

18 Vrijval RSP-middelen	2.000					
19 Vrijval areaaluitbreiding (sociaal)		323				117
14.1 Algemene ondersteuning						
20 Vrijval frictiebudget	1.500		3.000			
21 Vastgoed		2.000				
Totaal	7.100	5.223	4.500	300	1.500	117

2. Rechtmatigheid

In 2015 hebben we een screening op rechtmatigheid en voorliggende voorzieningen uitgevoerd. Deze heeft geleid tot een besparing van € 3 miljoen in 2015. De besparing loopt door naar 2016 en 2017 maar wordt wel minder. Voor 2017 houden we rekening met een besparing van € 1 miljoen.

3. Gemeenschappelijke backoffice inkomen (GBI)

Binnen de uitvoering van de bijstand wordt landelijk gewerkt aan de ontwikkeling van een gemeenschappelijk backoffice inkomen. Deze maakt uitvoering van backoffice taken op landelijk of regionaal niveau mogelijk. Over het schaalniveau van uitvoering moet nog worden besloten maar een besparing van de uitvoeringskosten van structureel € 250.000 vanaf 2018 is in elk geval mogelijk.

7. Onderwijsachterstandenbeleid

Vanuit de rijksoverheid krijgen we middelen voor het onderwijsachterstandenbeleid. Met de inzet van het rijksgeld kan een deel van de gemeentelijke middelen vrijvallen die daarvoor waren gereserveerd. Dit leidt tot een besparing van € 100.000 incidenteel in 2017.

10. Plankosten

Bij de begroting 2016 is uitgegaan van een incidentele vrijval van € 500.000 op plankosten die samenhangen met de ontwikkeling en uitvoering van het Stationsgebied Groningen. Bij de begroting 2017 is gebleken dat deze vrijval niet wordt gerealiseerd (zie [knelpunt 28](#)).

11. Autobereikbaarheid

Bij de begroting 2016 is uitgegaan van een incidentele vrijval van € 1 miljoen binnen het programma Autobereikbaarheid.

12. Parkeervergunning

In 2014 is besloten de tarieven van de parkeervergunningen en de bezoekerspassen met ingang van 1 januari 2015 in 4-jaarlijkse stappen van € 5,- te verhogen met € 20,- om zodoende de kwetsbaarheid van de exploitatie van het Parkeerbedrijf te verminderen en de risico's op het Parkeerbedrijf in de komende jaren te beperken. Bij de begroting 2016 is besloten tot een extra tariefsverhoging in 2017 met een structureel effect van € 150.000 in 2017 dat oploopt tot structureel € 200.000 vanaf 2018. De financiële effecten van deze tariefsverhoging wordt toegevoegd aan de algemene middelen.

13. Investeringsbudget stedelijke vernieuwing (ISV)

Door het investeringsprogramma op basis van de ontwikkelagenda voor stad en regio te herijken is het mogelijk om in 2017, 2018 en 2019 jaarlijks € 1 miljoen incidenteel te laten vrijvallen. Deze vrijval wordt ingezet voor de financiering van het gebiedsgericht werken.

15. Noordelijk Belastingkantoor (efficiency organisatie)

Bij de begroting 2016 is uitgegaan van een besparing van structureel € 750.000 vanaf 2017 door de oprichting van het Noordelijk Belastingkantoor. Bij de begroting 2017 is gebleken dat deze besparing in 2017 incidenteel nog niet realiseerbaar is (zie [knelpunt 39](#)).

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

16. Ophogen opbrengst korte mismatchlimiet

Op basis van positieve resultaten van voorgaande jaren is bij de begroting 2014 besloten een hoger deel van het mismatchvoordeel vooraf te ramen in de begroting. Voor de jaren 2016 en 2017 is een jaarlijks hogere opbrengst geraamd van € 500.000. Bij de begroting 2016 is het verwachte voordeel voor de jaarschijf 2016 verder opgehoogd met € 200.000 en wordt voor de jaren 2018 en 2019 ook een hogere opbrengst van jaarlijks € 500.000 verwacht (zie [overzicht dekkingsbronnen 2016-2019](#)). Bij de begroting 2017 wordt voor de jaarschijf 2020 ook een hogere opbrengst van € 500.000 (zie [overzicht dekkingsbronnen 2017-2020](#)).

17. Maatschappelijke kosten-baten analyse (MKBA) subsidies

Bij de begroting 2016 is uitgegaan van een besparing van structureel € 2 miljoen vanaf 2017 door de uitvoering van een maatschappelijk kosten en baten analyse op alle subsidies en overige uitgaven niet zijnde organisatiekosten. Bij de begroting 2017 is gebleken dat deze besparing in 2017 incidenteel nog niet realiseerbaar is (zie [knelpunt 37](#)).

18. Vrijval RSP-middelen

Door het niet doorgaan van de Zuiderzee-lijn heeft de rijksoverheid gekozen voor een regio specifiek pakket (RSP) waar infrastructurele maatregelen onderdeel van uitmaken. Hier valt in 2017 nog incidenteel € 2 miljoen uit vrij.

19. Vrijval areaaluitbreiding (sociaal)

In het meerjarenbeeld wordt vanaf 2006 jaarlijks een bedrag toegevoegd voor onderhoud van voorzieningen die worden aangelegd doordat de stad groeit. Bij de begroting 2016 is het in 2016 gereserveerde bedrag van € 878.000 incidenteel vrijgevallen. In 2017 valt € 323.000 vrij en vanaf 2018 structureel € 440.000. Bij de begroting 2017 laten we aanvullend bedragen gereserveerd voor extra uitgaven gerelateerd aan areaaluitbreiding vrijvallen (zie het [overzicht dekkingsbronnen 2017-2020](#)).

20. Vrijval frictiebudget

Bij de begroting 2016 is aangegeven dat middelen kunnen vrijvallen van het beschikbare frictiebudget. In totaal kan € 6,5 miljoen vrijvallen. In 2016 € 2 miljoen, in 2017 € 1,5 miljoen en in 2018 € 3 miljoen.

21. Vastgoed

Vanaf 2017 moet het integraal vastgoedmanagement zoals we dat aan het vormgeven zijn, leiden tot een structurele besparing van € 2 miljoen.

Dekkingsbronnen 2015-2018

Bij de begroting 2015 hebben wij voor de periode 2015-2018 dekkingsbronnen bepaald. Hiervan is € 5,0 miljoen incidenteel en € 6,29 miljoen structureel. De verdeling van de maatregelen over de (deel)programma's staat weergegeven in de volgende tabel met daaronder een toelichting.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Dekkingsbronnen 2015-2018 per deelprogramma (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)
01.1 Werk en activering				
1 Vrijval p-budget/omzetting iederz tekort	5.000		445	
12.1 College en raad				
12 Uitstel vervanging Herewegviaduct		1.200		
13 Verhoging dekkingsgraad tarieven		90		
14.1 Algemene ondersteuning				
16 Outsourcing ICT		5.000		
Totaal	5.000	6.290	445	0

1. Vrijval p-budget/ omzetting iederz tekort

Rekening houdend met de actualisatie van het ingeschatte tekort bij iederz in 2015 bij het coalitieakkoord, resteert in 2017 een bedrag van € 5,0 miljoen dat ten laste van het participatiebudget gebracht kan worden. Door dit deel van het tekort van iederz te dekken uit het participatiebudget valt € 5,0 miljoen aan gemeentelijke middelen vrij.

12. Uitstel vervanging Herewegviaduct

Uit onderzoek blijkt dat de vervanging van het Herewegviaduct uitgesteld kan worden. Voor uitstel van vervanging is wel groot onderhoud nodig aan het viaduct. Hiervoor is een bedrag van € 1,5 miljoen nodig. Het gereserveerde bedrag - voor vervanging - van structureel € 1,2 miljoen in 2015 zetten we in voor het groot onderhoud. In 2016 is nog € 300.000 ingezet vanuit dit budget voor het groot onderhoud. Vanaf 2017 valt het gehele budget van € 1,2 miljoen structureel vrij.

13. Verhoging dekkingsgraad tarieven

Door de privaatrechtelijke tarieven te verhogen verwachtten we vanaf 2016 € 1 miljoen structureel aan extra inkomsten binnen te krijgen. Hiervan is € 160.000 structureel bij de begroting 2015 vastgesteld. De totale verwachte opbrengst van deze maatregel vanaf 2017 is bijgesteld naar € 250.000 structureel. Dit houdt in dat deze maatregel in 2017 ten opzichte van de opbrengst in 2016 tot een extra opbrengst leidt van € 90.000. Het restant van de taakstelling vanaf 2017 van € 750.000 is als knelpunt opgelost door vanaf 2017 structureel aanvullende middelen beschikbaar te stellen.

16. Outsourcing ICT

Bij de begroting 2015 hebben we een structurele besparing van € 5 miljoen ingeboekt vanaf 2017 door het outsourcen van onze ICT. Bij de begroting 2017 hebben we op basis van een businesscase de verwachte opbrengst geactualiseerd. Zie voor een nadere toelichting knelpunt 38 in het [onderdeel financiële knelpunten en extra beleid 2017](#).

Dekkingsbronnen 2014-2017

Bij de begroting 2014 hebben wij voor de periode 2014-2017 dekkingsbronnen bepaald. Hiervan is € 500.000 incidenteel en € 6,2 miljoen structureel. De verdeling van de maatregelen over de (deel)programma's staat weergegeven in de volgende tabel met daaronder een toelichting.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Dekkingsbronnen 2014-2017 per deelprogramma (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)
12.1 College en raad		
89 Vrijval bijdrage aan reserve BCF		1.200
91 Mismatchvoordeel	500	
14.1 Algemene ondersteuning		
79.a Bezuiniging eigen organisatie		5.000
79.b Overige bezuinigingsmaatregelen op organisatie		5.961
Totaal	500	12.161

89. Vrijval bijdrage aan reserve BTW compensatiefonds

Uit de evaluatie van het BTW compensatiefonds (BCF) is gebleken dat de structurele voeding van de bestemmingsreserve BCF kan vrijvallen. Bij de begroting 2014 is voorgesteld de in de meerjarenbegroting gereserveerde bijdrage tot en met 2017 jaarlijkse € 400.000 vrij te laten vallen. Vanaf 2017 valt structureel € 1,2 miljoen vrij.

91. Mismatchvoordeel

Op basis van positieve resultaten van voorgaande jaren is bij de begroting 2014 besloten een hoger deel van het mismatchvoordeel vooraf te ramen in de begroting. Voor de jaren 2016 en 2017 is een jaarlijks hogere opbrengst geraamd van € 500.000. Bij de begroting 2016 is het verwachte voordeel voor de jaarschijf 2016 verder opgehoogd met € 200.000 en wordt voor de jaren 2018 en 2019 ook een hogere opbrengst van jaarlijks € 500.000 verwacht (zie ook het overzicht dekkingsbronnen 2016-2019). Bij de begroting 2017 wordt voor de jaarschijf 2020 ook een hogere opbrengst van € 500.000 geraamd (zie het overzicht dekkingsbronnen 2017-2020).

79. Bezuiniging eigen organisatie

Bij de begroting 2014 is voorgesteld een bezuiniging op de organisatie in te boeken van € 2 miljoen in 2015, € 7 miljoen in 2016 en € 10 miljoen vanaf 2017. In de begroting 2016 wordt voor de helft van deze taakstelling een alternatieve invulling gegeven. De andere helft van de taakstelling van € 5 miljoen zit opgenomen bij alle overige bezuinigingstaakstellingen op de organisatie. In 2017 telt dit op tot een bedrag van € 10,961 miljoen. Voor € 2,018 miljoen zijn vervangende maatregelen gevonden. Inclusief de kosten die benodigd zijn voor de uitvoering van de bezuinigingen komt de taakstelling voor 2017 uit op € 9,543 miljoen. Hiervan wordt € 4,4 miljoen incidenteel gedekt uit het budget voor frictiekosten. Het resterende bedrag van € 5,143 miljoen wordt gerealiseerd door maatregelen op de organisatie.

	2017	2018	2019
Oude bezuinigingsmaatregelen op de organisatie	10.961	10.961	10.961
Vervangende maatregelen	-2.018	-2.594	-3.244
Resterende bezuiniging organisatie	8.943	8.367	7.717
Uitvoerende kosten bezuinigingen	600	100	100
Te realiseren bezuiniging op de organisatie	9.543	8.467	7.817
Dekking uit frictiekosten	-4.400	-1.800	
Resterend te bezuinigen op organisatie	5.143	6.667	7.817

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Investerings- en financieringsstaat

In dit onderdeel geven wij een beeld van de voorgenomen investeringen in 2017 en de financiering daarvan. Daarbij is met de gemeenteraad afgesproken dat de kredieten voor de routine-investeringen op basis van dit overzicht bij de begroting worden toegekend. De overige investeringen worden met afzonderlijke voorstellen in de loop van het jaar aan de gemeenteraad voorgelegd.

Investeringen (bedragen x € 1.000)	Boekwaarde 01-01-2017	Bruto investeringen	Verminderings	Afschrijvingen	Boekwaarde 31-12-2017
Immateriële vaste activa (totaal)	4.069	0	0	144	3.925
Bijdragen aan activa van derden	4.069	0	0	144	3.925
Materiële vaste activa (totaal)	965.742	79.986	31.500	34.105	980.123
I. Investerings met economisch nut		46.694	14.500		
Waarvan routine investeringen		12.101	0		
Waarvan beleidsmatige investeringen		34.593	14.500		
II. Investerings in de openbare ruimte met maatschappelijk nut		33.292	17.000		
Vlottende activa (totaal)	89.938	56.824	46.495	0	100.266
Onderhanden werk inzake grondexploitaties	89.938	56.824	46.495	0	100.266
Financiële activa (totaal)	460.315	9.000	17.538	0	451.777
Kapitaalverstrekkingen	22.673	9.000	0	0	31.673
Uitgezette leningen	437.642	0	17.538	0	420.104
Totaal activa	1.520.064	145.810	95.533	34.249	1.536.091

Financiering (bedragen x € 1.000)	Boekwaarde 01-01-2017	Bruto investeringen	Verminderings	Afschrijvingen	Boekwaarde 31-12-2017
Reserves	192.153	18.320	33.760		176.713
Voorzieningen	22.899	4.791	4.220		23.470
Opgenomen geldleningen Treasury	1.266.244	75.707	34.717		1.307.234
Alsnog te financieren		28.674			28.674
Totaal financiering	1.481.296	127.492	72.697	0	1.536.091

Materiële vaste activa

Bij de vaste activa ramen wij voor € 80 miljoen aan investeringen met daartegenover € 31,5 miljoen aan subsidies. In combinatie met de geraamde afschrijvingen van € 34,1 miljoen stijgt daardoor de boekwaarde van de vaste activa van € 966 miljoen naar € 980 miljoen.

De € 80 miljoen aan investeringen in vaste activa onderscheiden we naar drie soorten, namelijk:

- Routine-investeringen € 12,1 miljoen
- Beleidsmatige investeringen € 34,6 miljoen
- Investerings in de openbare ruimte € 33,3 miljoen met maatschappelijk nut

Routine investeringen

De routine investeringen zijn investeringen ter vervanging van bestaande activa met als doel de bedrijfsvoering op het huidige peil te houden. Het betreft voornamelijk investeringen in automatisering, meubilair, huisvesting, voertuigen en materieel. Voor 2017 verwachten wij de volgende investeringen:

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Routine investeringen 2017 (bedragen x € 1.000)	
Vervangingsinvesteringen I&A	2.315
Vervangingsinvesteringen Huisvesting	700
Vervangingsinvesteringen Oosterpoort/ Stadsschouwburg	3.111
Vervanging materieel Stadsbeheer	5.452
Materieel Maatschappelijke Participatie	523
Totaal	12.101

Een deel van bovenstaande investeringen komt nog ten laste van de kredieten van voorgaande jaren (€ 1,053 miljoen). Dit houdt in dat wij in 2017 voor totaal € 11,048 miljoen aan nieuwe kredieten voor routine-investeringen nodig hebben. De kapitaallasten van de nieuwe kredieten voor routine investeringen 2017 hebben wij opgenomen in deze begroting.

Routine-investeringen 2017 (bedragen x € 1.000)	Beschikbaar te stellen krediet
Vervangingsinvesteringen I&A	2.315
Vervangingsinvesteringen Huisvesting	411
Vervangingsinvesteringen Oosterpoort/ Stadsschouwburg	2.347
Vervanging materieel Stadsbeheer	5.452
Materieel Maatschappelijke Participatie	553
Totaal	11.078

Beleidsmatige investeringen

Beleidsmatige investeringen zijn investeringen waarover al principebesluiten zijn genomen en waarvoor de dekking is geregeld. Voor 2017 ramen wij voor € 34,6 miljoen aan beleidsmatige investeringen.

Beleidsmatige investeringen met economisch nut (bedragen x € 1.000)	Bruto	Verminderingen
Investeringen Sport en Recreatie	5.593	
Vervanging riolering	26.500	14.500
Voorraad NIEGG gronden	2.500	
Totaal	34.593	14.500

Investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut

Investeringen met maatschappelijk nut zijn investeringen die in principe niet verhandelbaar zijn, maar wel een meerjarig nut (kunnen) hebben. Voor zover ze plaatsvinden in de openbare ruimte mogen ze worden geactiveerd. Voorbeelden hiervan zijn wegen, straten, pleinen, bruggen, openbaar groen. Voor 2017 ramen wij € 33,3 miljoen aan investeringen. Voor de financiering van deze investeringen leggen wij afzonderlijke raadsvoorstellen aan de gemeenteraad voor.

Investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut (bedragen x € 1.000)	Bruto	Verminderingen
Verkeer- en vervoerprojecten	19.190	15.000
Investeringen Binnenstadsvisie	5.669	2.000
Investeringen in scholen	5.433	
Vervangingsinvesteringen in de openbare ruimte	3.000	0
Totaal	33.292	17.000

Flottende activa

Investeringen in grondexploitaties gelden in de gemeentelijke verslaglegging als flottende activa. Het betreft zaken als grondaankopen en infrastructurele werken. In 2016 gaat het naar verwachting om € 56,8 miljoen aan investeringen, met daartegenover € 46,5 miljoen aan inkomsten.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Investerings in grondexploitaties (bedragen x € 1.000)	Bruto	Verminderings
Eemspoort	170	2.942
Rode Haan	924	3.316
Westpoort	1.235	5.287
Driehoek Peizerweg	35	4
Zernike	928	529
Europapark	1.317	4.048
Station Europapark	89	1.802
Kempkensberg	1.163	1.260
Grote Markt	30.702	4.400
CiBoGa	3.420	4.260
Helpermaar	71	0
Eemskanaalzone	11.140	10.470
Oosterhamriktracee	2.048	4.163
Reitdiep	1.502	2.055
Paddepoel ZO	1.439	1.439
Complex hergebruik gronden	641	520
Verwachte grondaankopen	0	0
Totaal	56.824	46.495

Financiële activa

Begin 2017 verwachten wij voor totaal € 460,3 miljoen aan financiële activa te hebben. Deze bestaan voor € 437,6 miljoen uit verstrekte geldleningen en voor € 22,7 miljoen aan kapitaalverstrekkingen (deelnemingen). Bij de verstrekte geldleningen gaat het voornamelijk om de leningen voor Meerstad (€ 275 miljoen) en de leningen aan woningcorporaties (€ 120 miljoen). Het bedrag aan uitgezette leningen loopt per saldo met € 17,5 miljoen terug. Sinds 2001 verstrekken wij geen nieuwe leningen meer aan woningcorporaties waardoor er alleen nog aflossing plaatsvindt van bestaande leningen. Wij verwachten daardoor eind 2017 op een saldo van € 420 miljoen aan uitgezette leningen te komen. Het totaal van de financiële activa komt dan uit op € 452 miljoen.

Financiering

Door de voorgenomen investeringen en mutaties op de financiële activa stijgt de boekwaarde van de gemeentelijke activa van € 1,520 miljard naar € 1,536 miljard. De financiering van deze boekwaarde geschiedt door middel van de reserves en voorzieningen van de gemeente, door geldleningen die de gemeente in het verleden heeft aangetrokken, door het inzetten van kort geld of door het aantrekken van nieuwe geldleningen.

De omvang van de reserves neemt naar verwachting af van € 192 miljoen naar € 177 miljoen en de omvang van de voorzieningen blijft nagenoeg gelijk (€ 23 miljoen). Per saldo komen de eigen financieringsmiddelen daarmee eind 2017 naar verwachting uit op € 200 miljoen. Het overgrote deel van de € 1,536 miljard aan boekwaarde financieren wij met langlopende leningen. Het totaal aan aangetrokken lange geldleningen begin 2017 bedraagt naar verwachting € 1,266 miljard. Hierop wordt 35 miljoen afgelost en 76 miljoen aan nieuwe leningen worden aangetrokken. Het bedrag van de opgenomen lange geldleningen eind 2017 komt daarmee uit op € 1,307 miljard. Het verschil tussen de geraamde boekwaarde van € 1,536 miljard en de opgenomen lange geldleningen en reserves en voorzieningen bedraagt € 29 miljoen. Dit bedrag financieren wij door het inzetten van kort geld of door alsnog nieuwe geldleningen aan te trekken.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Reserves

In dit onderdeel verantwoorden wij het verloop van onze reserves voor de jaren 2017 tot en met 2020. Daarnaast geven wij inzicht in de structurele toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves.

Verloopoverzicht reserves 2017

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Begroot Saldo 31-12-2016	Prognose	Prognose Saldo 31-12-2016	Rente 2017	Prognose toevoeging in 2017	Prognose onttrekking in 2017	Saldo 31-12-2017
Algemene Egalisatiereserve							
Algemene Egalisatiereserve (AER)	37.611	0	37.611		3.426	9.737	31.300
Bestemmingsreserve Egalisatie Tarieven							
Overige egalisatiereserves							
Rente egalisatiereserve	1.750	0	1.750				1.750
Egalisatiereserve VSD	4.693	-1.900	2.793		3.350	4.150	1.993
Bestemmingsreserves Overig							
Onderwijshuisvesting	2.125	0	2.125	17	0	0	2.142
Nieuwbouw VMBO	1.717	0	1.717		0	0	1.717
WGA	1.000	-30	970		0	0	970
Aandelen Essent NV	1.294	0	1.294				1.294
Extra beleid	1.749	0	1.749	1	0	1	1.749
Martiniplaza BV	4.014	0	4.014				4.014
Ten Boer	325	0	325				325
Frictiekosten bezuinigingen	156	450	606				606
Flankerend beleid	3.873	-359	3.514			500	3.014
Personeel in balans	147	0	147				147
Frictiekosten Reorganisatie	8.407	-3.177	5.230			3.684	1.546
Verkiezingen	658	0	658		488	518	628
Afkoopsummen onderhoud graven	1.475	0	1.475	12	24	36	1.475
Geluid reducerend asfalt	400	0	400				400
Kunstvoorraad CBK	1.647	0	1.647				1.647
Kunst op straat	713	-63	650				650
Bodemsanering	5.346	43	5.389	43	125	125	5.432
Bouwleges	663	0	663		0	0	663
Gemeentegaranties	150	0	150				150
Groninger Monumentenfonds	932	0	932				932
Stimuleringsfonds Vhv	14.816	0	14.816	119	0	0	14.935
BWS	157	0	157	0	0	0	157
WarmteStad	58	0	58		1	0	59
Bovenwijkse infrastructuur grondexploitaties	24.655	-14.400	10.255	236	0	2.000	8.491
Forum garage	4.200	0	4.200		700	0	4.900
Grondbank	4.239	0	4.239	34			4.273
Grondzaken	49.688	-37	49.651	728	61	3.271	47.169
Reserve Stedelijk Investeringsfonds	26.761	0	26.761	214	1.526	1.130	27.371
Parkeren	1.251	0	1.251		1.158	0	2.409
Wonen Boven Winkels	1.000	0	1.000		0	450	550
Fonds Economische Ontwikkelingen	155	0	155				155
Wachtgeld en Mobiliteit	42	0	42				42
Esserberg	42	0	42		0	3	39
Recreatiegebied Kardingse	569	0	569			22	547
Bijdrage MFA de Wijert	800	0	800				800
Exploitatierisico Forum	2.321	0	2.321				2.321
BSV Paddepoel	27	0	27			8	19
	211.626	-19.473	192.153	1.404	10.859	25.635	178.781

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

De volgende reserves hebben begin 2017 en eind 2017 saldo € 0. Dit kan omdat de reserve eind 2016 wordt opgeheven of omdat er nog geen toevoegingen aan de reserve zijn gedaan.

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Begroot Saldo 31-12-2016	Prognose	Prognose 31-12-2016	Saldo 31-12-2016	Rente 2017	Prognose toevoeging in 2017	Prognose onttrekking in 2017	Saldo 31-12-2017
Afvalstoffenheffing	0	0	0	0				0
Vastgoed verkoopopbrengst t.b.v. bezuinigingen	697	-697		0		0	0	0
Regio Specifiek Pakket ZZL	-400	400		0			0	0
Kosten dualisme	27	-27		0	0			0
Riolering	0	0		0				0
Gresco	0	0		0				0
Egalisatiereserve Instellingen i.v.m. concernaccres	-300	300		0		5.557	5.557	0

Toelichtingen op reserves

Reserve	Doel	Maximale omvang	Saldo 31-12-2017	Toelichting mutaties	Beoordeling niveau
Algemene Egalisatiereserve (AER)	Deze reserve dient voor het opvangen van onvoorziene verliezen op de korte en lange termijn.		31.300	In 2017 voegen we aan de AER toe een bedrag van 1,2 miljoen euro. Dit heeft vooral betrekking op de vrijval huur kantoor Europaweg. Op grond van afspraken bij de begroting 2016 voegen we aanvullend ter verhoging van het weerstandsvermogen 2,2 miljoen euro toe. We onttrekken 9,3 miljoen euro ter dekking van de in deze begroting opgenomen knelpunten. Verder zetten we volgens eerdere afspraken 0,4 miljoen in voor de ringwegen.	Voldoende
Rente egalisatiereserve	Deze reserve dient voor het opvangen van renteschommelingen	1.750	1.750	Er zijn geen mutaties begroot	Voldoende
Egalisatiereserve VSD	Deze reserve dient als buffer voor het opvangen van schommelingen bij de uitvoering van de WMO en Jeugdzorg		1.993	De dotatie van € 3.350 (extra beleid) houdt verband met de uitgaven in het kader van het sociaal domein	Voldoende
Onderwijshuisvesting	Deze reserve dient voor het opvangen van risico's en het mogelijk maken van toekomstige investeringen.	5.000	2.142	Rentetoevoeging € 17.000.	Voldoende
Nieuwbouw VMBO	Deze reserve dient ter dekking van kapitaallasten		1.717	Er zijn geen mutaties begroot. Het niveau is op dit moment onvoldoende omdat de verkoop van een gebouw nog moet plaatsvinden. De opbrengst hiervan wordt gestort in deze reserve om de toekomstige kapitaallasten te dekken. Er zijn geen mutaties begroot. Het niveau is op dit moment onvoldoende omdat de verkoop van een gebouw nog moet plaatsvinden. De opbrengst	Onvoldoende

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

				hiervan wordt gestort in deze reserve om de toekomstige kapitaallasten te dekken.	
WGA	Deze reserve dient voor het afdekken van het eigen risico op de WGA (Regeling werkhervatting gedeeltelijk arbeidsgeschikten)	1.000	970	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Aandelen Essent NV	Deze reserve dient voor de tegenwaarde van ontvangen aandelen EGD bij overgang EGG naar EGD (nu: Essent).		1.294	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Extra beleid	Deze reserve dient voor het opnemen van nog te besteden extra beleidsmiddelen.		1.749	Rente toevoeging van € 1.000. Onttrekking van € 1.000 ter dekking van de kosten van internetaansluitingen.	Voldoende
Martiniplaza BV	Deze reserve dient voor de herwaardering van de aandelen van Martiniplaza BV.		4.014	Er zijn geen mutaties begroot	Voldoende
Ten Boer	Deze reserve dient voor de verrekening van voordelen en nadelen in de samenwerking met de gemeente Ten Boer.		325	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Fricatiekosten bezuinigingen	Deze reserve dient om incidentele kosten te dekken die voortvloeien uit vastgestelde maatregelen van de bezuinigingstaakstelling.		606	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Flankerend beleid	Deze reserve dient om de kosten te dekken die voortvloeien uit de herplaatsing van medewerkers in het kader van de bezuinigingsoperatie.		3.014	In 2017 zal € 500.000 worden ingezet voor de plaatsing van boventallige medewerkers.	Voldoende
Personeel in balans	Deze reserve dient voor het dekken van kosten van het programma 'Personeel in Balans', het nieuw op te richten Loopbaancentrum en de resterende frictiekosten uit de bezuinigingen 2004-2006.		147	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Fricatiekosten Reorganisatie	Deze reserve dient voor het dekken van frictiekosten als gevolg van een aantal organisatiewijzigingen.		1.546	De onttrekking van € 3,7 miljoen heeft betrekking op de verwachte kosten van de reorganisaties van de gemeente Groningen.	Voldoende
Verkiezingen	Deze reserve dient voor de egalisatie van de kosten van verkiezingen		628	Reguliere storting van € 488.000 vanuit het meerjarenbeeld. Onttrekking van € 518.000 ter dekking van de kosten voor het organiseren van de Tweede Kamerverkiezingen in 2017.	Voldoende
Afkoopsommen onderhoud graven	Deze reserve dient voor het reserveren van ontvangen afkoopsommen van nabestaanden. Aanwending vindt plaats ten behoeve van het onderhoud van graven.		1.475	Rentetoevoeging € 12.000. Dotatie uit de exploitatie € 24.000 Onttrekking van € 36.000 ten gunste van de exploitatie.	Voldoende
Geluid-reducerend asfalt	Deze reserve dient voor de dekking van de meerkosten van asfaltering door middel van geluidswerend asfalt ten opzichte van de gebruikelijke asfaltering.		400	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Kunstvoorraad CBK	Deze reserve dient voor het dekken van kosten welke voortvloeien uit schade of verlies van kunstwerken, waarvoor geen verzekering is afgesloten, ven het Centrum Beeldende Kunst (CBK).	2.516	1.647	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Kunst op straat	Deze reserve dient voor het financieren van kunst bij nader te bepalen kunstprojecten in de openbare ruimte. Het fonds wordt beheerd door het Centrum Beeldende Kunst.		650		Voldoende
Bodemsanering	Deze reserve dient voor de dekking van kosten van bodemsaneringen die niet uit andere bronnen gefinancierd kunnen worden. Daarnaast is deze reserve specifiek bestemd voor het afdekken van eventuele schadeclaims betreffende in het verleden door de gemeente uitgegeven grond, alsmede claims van de rijksoverheid in verband met ongerechtvaardigde verrijking en de slibsanering.		5.432	Er wordt een rentetoevoeging van € 43.000 begroot. De toevoeging ten laste van de exploitatie van € 125.000 bestaat uit de jaarlijkse storting. De onttrekking van € 125.000 heeft onder andere betrekking op personele kosten.	Voldoende
Bouwleges	Deze bestemmingsreserve dient om risico's voor tegenvallende inkomsten leges bouwactiviteiten (omgevingsvergunning), op te kunnen vangen. Voeding vindt plaats uit eventuele meeropbrengsten leges bouwactiviteiten.	907	663	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Gemeentegaranties	Deze reserve dient er voor om eventuele claims gemeente garantie te kunnen opvangen.		150	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Groninger Monumentenfonds	Deze reserve dient als buffer voor de lening die verstrekt is aan het Groninger Monumentenfonds.	1.000	932	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Stimuleringsfonds Vhv	Deze reserve dient er voor om personen of instellingen de kans te geven onder aantrekkelijke voorwaarden geld te lenen voor initiatieven betreffende aanschaf van een pand, renovaties, woningaanpassingen, groot onderhoud, activiteiten in de gebouwde omgeving.		14.935	Rentetoevoeging € 119.000.	Voldoende
BWS	Rente voorziening BWS		157	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
WarmteStad	Deze reserve dient voor het afdekken van het risico van een rekening courantverhouding met WarmteStad BV.		59	Toevoeging van € 1.000	Voldoende
Bovenwijkse infrastructuur grondexploitaties	Deze reserve dient voor het reserveren van middelen die vrijkomen door activering van bovenwijkse voorzieningen in de grondexploitaties		8.491	Rentetoevoeging € 236.000. Onttrekking van € 2 miljoen ruil incidentele-structurele middelen.	Voldoende
Forum garage	Deze reserve dient voor het afdekken van het risico parkeergarage Forum		4.900	Jaarlijks wordt uit de exploitatie van het parkeerbedrijf € 700.000 toegevoegd aan de reserve Forum garage	Voldoende
Grondbank	Deze reserve dient ter dekking van risico's en financiering van door de grondbank uitgevoerde aankopen.		4.273	Rentetoevoeging van € 34.000.	Voldoende

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Grondzaken	Deze reserve dient voor de vorming van een toereikende buffer voor het opvangen van schommelingen op de grondexploitaties.		47.169	Rentetoevoeging € 728.000. De toevoeging van € 61.000 betreft: exploitatieresultaat op de producten Binnenbezittingen, Niet in exploitatie genomen gronden en Bouwrijpe kavels. De onttrekking van € 3,3 miljoen betreft: Afboeken kosten plankosten complexen (€ 125.000), Uitvoeren motie erfpacht (€ 55.000), Resultaat exploitatie erfpacht (€ 96.000) en het Afboeken van boekwaarde en resultaat op exploitatie strategische gronden (€ 3 miljoen).	Voldoende
Reserve Stedelijk Investeringsfonds	Deze reserve dient voor nog niet uitgegeven (rijks)middelen voor toekomstige projecten.		27.371	Rentetoevoeging van € 214.000. Storting van € 1,5 miljoen voor uitvoeringsprogramma binnenstad. Een onttrekking van € 1,13 miljoen voor gebiedsgericht werken.	Voldoende
Parkeren	Deze reserve dient als egaliseringsreserve voor de resultaten van het parkeerbedrijf		2.409	Het resultaat op de exploitatie van het parkeerbedrijf wordt begroot op € 1,2 miljoen en wordt toegevoegd aan deze reserve.	Voldoende
Wonen Boven Winkels	Deze reserve dient als weerstandsvermogen voor de oprichting van de NV Wonen boven Winkels Groningen waar de gemeente in participeert.		550	De verwachting is dat de N.V. Wonen boven winkels in 2017 wordt geliquideerd. De onttrekking wordt gebruikt voor gedeeltelijke dekking van de geactiveerde deelneming.	Voldoende
Fonds Economische Ontwikkelingen	Deze reserve dient voor het stimuleren van de economische ontwikkelingen in de stad.		155	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Wachtgeld en Mobiliteit	Deze reserve dient voor de dekking van wachtgelduitkeringen en kosten van mobiliteit.		42	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Esserberg	Deze reserve dient voor de dekking kapitaallasten deel investering 'renovatieplan sportpark Esserberg'.		39	De onttrekking van € 3.000 betreft de dekking van een deel van de kapitaallasten "renovatieplan sportpark Esserberg".	Voldoende
Recreatiegebied Kardingne	Deze reserve dient voor de dekking van toekomstige uitgaven van de herinrichting van het kerngebied van het recreatiegebied Kardingne.		547	De begrote onttrekking van € 22.000 heeft betrekking op de jaarlijkse kapitaallast.	Voldoende
Bijdrage MFA de Wijert	Deze reserve dient ter dekking van de kapitaallasten van het project Multifunctionele Accommodatie De Wijert.		800	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Exploitatierisico Forum	Deze reserve dient er voor om de financiële risico's van de exploitatie van het Groninger Forum te dekken, die ontstaan zijn door de verwachte latere opening van het gebouw.	3.500	2.321	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

BSV Paddepoel	Deze reserve dient voor de dekking van de kosten aanbouw BSV (Buurt- en Speeltuinvereniging) Paddepoel.	83	19	Voor een periode van 10 jaar wordt jaarlijks 8 duizend euro aan deze reserve onttrokken ten behoeve van de exploitatie van de buurt- en speelvoorziening Paddepoel.	Voldoende
Totaal reserves			176.713		

Naam reserve	Doel	Maximale omvang	Saldo 31-12-2017	Toelichting mutaties
Afvalstoffenheffing	Het opvangen van prijsschommelingen in het tarief van de afvalstoffenheffing. Voeding: overdekking van meer dan 100% in enig jaar van de afvalstoffenheffing	8% v/d omzet inzameling huishoudelijk afval		0Er zijn geen mutaties begroot.
Vastgoed verkoopopbrengst t.b.v. bezuinigingen	Opbrengsten van het afstoten van vastgoed in enig jaar aan een bezuinigingstaakstelling van een volgende jaar toe te rekenen en tijdelijk te reserveren.			0Er zijn geen mutaties begroot.
Regio Specifiek Pakket ZZL	Bij het vaststellen van de jaarrekening 2008 is de reserve RSP ingesteld. De diverse projecten uit het Regio Specifiek Pakket Zuiderzeelijn (RSP-ZZL) dienen hier uit te worden gefinancierd.			0Er zijn geen mutaties begroot.
Kosten dualisme	Het afdekken van incidentele lasten vanaf 2003 over de gewenste ondersteuning voor de raad (raadsgriffie) als gevolg van de invoering van het dualisme.		0	
Riolering	Als er resultaten worden gerealiseerd op de exploitatie riolering zullen deze worden verrekend met de bestemmingsreserve Riolering. Deze reserve geeft mede inzicht in de mate waarin de planning van het GWRP gehaald wordt.			0Er zijn geen mutaties begroot.
Gresco	Deze reserve dient als egaliseringsreserve voor de resultaten van Gresco			0Er zijn geen mutaties begroot.
Egaliseringsreserve Instellingen i.v.m. concernaccres	Aan deze reserve wordt jaarlijks de gemeentelijke nominale compensatie voor de subsidiebudgetten toegevoegd. Datzelfde geldt ook voor de van het rijk ontvangen compensatie voor integratie-uitkeringen. Aan instellingen vergoeden wij deze compensatie met een vertraging van twee jaar. Dus jaarlijks wordt een bedrag aan deze reserve onttrokken dat gelijk staat aan de dotatie van twee jaar eerder.			0De raad heeft voor gesubsidieerde instellingen een accresystematiek vastgesteld waarbij het concernaccres met een vertraging van twee jaar wordt verwerkt in de subsidiebudgetten. Het verschil tussen het in enig jaar ontvangen en het in de subsidiebudgetten "doorgegeven" concernaccres wordt verrekend met deze bestemmingsreserve. Bij raadsbesluit van 19 is een veiligheidsklep ingebouwd waardoor het financiële risico voor de gemeente - een negatieve reserve - verdwijnt. Het accres wordt niet meer op percentages aan instellingen doorgegeven maar op basis van beschikbaar budget.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Verloopoverzicht reserves 2018-2020

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Saldo 31-12-2017	prognose mutatie 2018	Saldo 31-12-2018	Prognose mutatie 2019	Saldo 31-12-2019	Prognose mutatie 2020	Saldo 31-12-2020
Algemene Egalisatiereserve							
Algemene Egalisatiereserve (AER)	31.300	-2426	28.874	-1.034	27.840	808	28.648
Bestemmingsreserve Egalisatie Tarieven	0	0		0		0	
Afvalstoffenheffing	0	0	0	0	0	0	0
Overige egalisatiereserves	0	0		0		0	
Rente egalisatiereserve	1.750	0	1.750	0	1.750	0	1.750
Egalisatiereserve VSD	1.993	5002	2.493	500	2.993	2.000	4.993
Bestemmingsreserves Overig	0	0		0		0	
Onderwijshuisvesting	2.142	0	2.142	0	2.142	0	2.142
Nieuwbouw VMBO	1.717	0	1.717	0	1.717	0	1.717
Vastgoed verkoopopbrengst t.b.v. bezuinigingen	0	0	0	0	0	0	0
WGA	970	0	970	0	970	0	970
Aandelen Essent NV	1.294	0	1.294	0	1.294	0	1.294
Extra beleid	1.749	-1	1.748	-1	1.747	-1	1.746
Regio Specifiek Pakket ZZL	0	0	0	0	0	0	0
Martiniplaza BV	4.014	0	4.014	0	4.014	0	4.014
Ten Boer	325	0	325	0	325	0	325
Friciekosten bezuinigingen	606	0	606	0	606	0	606
Flankerend beleid	3.014	-612	2.402	-2.402	0	0	0
Personeel in balans	147	0	147	0	147	0	147
Friciekosten Reorganisatie	1.546	-1.546	0	0	0	0	0
Kosten dualisme	0	0	0	0	0	0	0
Verkiezingen	628	-30	598	-547	51	488	539
Riolering	0	0	0	0	0	0	0
Afkoopsummen onderhoud graven	1.475	0	1.475	0	1.475	0	1.475
Geluid-reducerend asfalt	400	0	400	0	400	0	400
Kunstvoorraad CBK	1.647	0	1.647	0	1.647	0	1.647
Kunst op straat	650	0	650	0	650	0	650
Bodemsanering	5.432	0	5.432	0	5.432	0	5.432
Bouwleges	663	0	663	0	663	0	663
BWS	0	0	0	0	0	0	0
Gemeentegaranties	150	0	150	0	150	0	150
Gresco	0	0	0	0	0	0	0
Groninger Monumentenfonds	932	0	932	0	932	0	932
Stimuleringsfonds Vhv	14.935	0	14.935	0	14.935	0	14.935
WarmteStad	59	1	60	1	61	1	62
Bovenwijkse infrastructuur grondexploitaties	8.491	0	8.491	0	8.491	0	8.491
Forum garage	4.900	700	5.600	-934	4.666	-441	4.225
Grondbank	4.273	0	4.273	0	4.273	0	4.273
Grondzaken	47.169	-3.176	43.993	-3.176	40.817	-3.176	37.641
Reserve Stedelijk Investeringsfonds	27.371	-1.000	26.371	-1.000	25.371	-1.000	24.371
Parkeren	2.409	0	2.409	0	2.409	0	2.409
Wonen Boven Winkels	5500	0	550	0	550	0	550
Fonds Economische Ontwikkelingen	155	-55	100	-50	50	-50	0
Wachtgeld en Mobiliteit	42	0	42	0	42	0	42
Esserberg	39	-3	36	-3	33	-3	30
Recreatiegebied Kardingse	547	-22	525	-22	503	-22	481
Egalisatiereserve Instellingen i.v.m. concernaccres	0	140	140	780	920	1.420	2.340
Bijdrage MFA de Wijert	800	0	800	0	800	0	800
Exploitatierisico Forum	2.321	0	2.321	0	2.321	0	2.321
BSV Paddepoel	19	-8	11	-8	3	-3	0
Totaal	178.781	-7.538	171.243	-7.896	163.347	21	163.368

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Structurele toevoegingen en onttrekkingen aan reserves (bedragen x € 1.000)	2017		2018		2019		2020	
	storting	onttrekking	storting	onttrekking	storting	onttrekking	storting	onttrekking
Verkiezingen	488		488		488		488	-
Afkoopsommen onderhoud graven	36	36	24	36	24	36	24	36
Esserberg		3		3		3		3
Recreatiegebied Kardingse		22		22		22		22
Grondzaken	458	3.271	95	3.271	95	3.271	95	3.271
Warmtestad	1		1		1		1	
Forum garage	700		700		700		700	
Fonds Economische Ontwikkelingen				55		50		50
BSV Paddepoel		8		8		8		3
Totaal	1.683	3.340	1.308	3.395	1.308	3.390	1.308	3.385

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Voorzieningen

In dit onderdeel verantwoorden wij het verloop van onze voorzieningen in 2017.

Verloopoverzicht voorzieningen

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Beginsaldo 1-1-2017	Rente 2017	Toevoeging 2017	Onttrekking 2017	Vrijval 2017	Eindsaldo 31-12-2017
Onderhoud gemeentelijke gebouwen	6.452	52	2.066	1.380	0	7.190
Onderhoud muziekschool	152		0	0	0	152
Onderhoud vensterscholen	448		195	190	0	453
Onderhoud voormalig onderwijs gebouwen	220		0	80	0	140
Ambulancedienst	64		0	0	0	64
Verzekeringen	323		0	0	0	323
Vordering op CBL Vennootschap BV	222		0	0	0	222
Vordering op Verkoop Vennootschap BV	1.367		0	0	0	1.367
RCG	170		0	0	0	170
Reorganisatie	945		0	622	0	323
Pensioenen wethouders	3.247		0	0	0	3.247
Wachtgeld wethouders	167		0	0	0	167
Afvalstoffenheffing	3.567		0	700	0	2867
Riolering groot onderhoud	552		0	0	0	552
Riolering vervangingsinvesteringen	1.278		2.220	1.200	0	2.298
Groot onderhoud Oosterpoort	103		17	0	0	120
Fonds sanering Beckerweg	451	4	9	46	0	418
Openbaar vervoer	675		0	0	0	675
Onderhoud museum	1.284		226	0	0	1.510
Onderhoud parkeergarages	630		0	0	0	630
Grote Steden Beleid III	188		0	0	0	188
Thermiek BV	19		0	0	0	19
Legaat Andrea Elkenbracht	214	2	0	2	0	214
Pensioen voormalige medewerkers O2G2	161		0	0	0	161
Totaal	22.899	57	5.533	3.910	0	23.469

Toelichtingen op voorzieningen

Naam voorziening	Doel	Saldo 31-12-2017	Toelichting mutaties	Beoordeling niveau
Onderhoud gemeentelijke gebouwen	Deze voorziening dient om het onderhoud van kapitaalgoederen te waarborgen. Voor het opvangen van overschrijdingen door onregelmatig gespreide kosten voor groot onderhoud wordt jaarlijks een dotatie aan deze voorziening gedoteerd.	7.190	Er is een rentetoevoeging van € 52.000 begroot. Er is een dotatie aan de voorziening van € 2,1 miljoen begroot en een onttrekking van € 1,4 miljoen. De begrote kosten voor planmatig onderhoud worden gedoteerd aan de voorziening. De werkelijke kosten van het planmatig onderhoud worden ten laste van de voorziening gebracht.	Voldoende

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Onderhoud muziekschool	Deze voorziening dient voor het opvangen van toekomstig onderhoud aan de Muziekschool.	152	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Onderhoud vensterscholen	Deze voorziening dient voor het opvangen van schommelingen in de onderhoudsplanning voor planmatig/groot onderhoud.	453	Er is een dotatie van € 195.000 begroot en een onttrekking van € 190.000. De begrote kosten voor planmatig onderhoud worden gedoteerd aan de voorziening. De werkelijke kosten van het planmatig onderhoud worden ten laste van de voorziening gebracht.	Voldoende
Onderhoud voormalig onderwijs gebouwen	Deze voorziening dient voor de dekking van onderhoudskosten dat ten doel heeft de voormalig onderwijsgebouwen in goede staat te houden voor andere bestemmingen	140	De onttrekking van € 80.000 heeft betrekking op de uitvoering van groot onderhoud.	Voldoende
Ambulancedienst	Deze voorziening dient voor het opvangen van kosten die voortvloeien uit de saneringsprocedure, die met het indienen van een saneringsaanvraag in december 2002 is ingezet.	64	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Verzekeringen	Deze voorziening dient voor de dekking van kosten eigen risico bij schade-uitkeringen.	323	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Vordering op CBL Vennootschap BV	Deze voorziening dient ter zekerheid van mogelijke claims, voortvloeiende uit de verkooptransactie of rechtshandelingen van voor de verkoop van Essent.	222	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Vordering op Verkoop Vennootschap BV	Deze voorziening dient ter zekerheid van mogelijke claims, voortvloeiende uit de verkooptransactie of rechtshandelingen van voor de verkoop van Essent.	1.367	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Regio Centraal Groningen	Deze voorziening dient voor de dekking garantstelling loonkosten voormalig RCG-medewerkers.	170	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Reorganisatie	Deze voorziening dient voor de dekking van kosten van boventaligheid als gevolg van de vorming van het SSC.	323	De onttrekking van € 622.000 heeft betrekking op de kosten van niet herplaatsbare medewerkers.	Voldoende
Pensioenen wethouders	Deze voorziening dient voor de dekking van pensioenlasten van voormalig wethouders (voor 2006) Waarschijnlijk zal er in de komende jaren een landelijk fonds voor pensioenen wethouders in het leven worden geroepen. Ten behoeve van de pensioenvoorziening van wethouders die ingaande 2006 politieke ambtsdragers zijn/waren, is een verzekeringspolis afgesloten.	3.247	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Wachtgeld wethouders	Deze voorziening dient voor de dekking van wachtgeld- verplichtingen van oud-wethouders.	167	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Afvalstoffenheffing	Deze voorziening dient voor het opvangen van prijschommelingen in het tarief van de afvalstoffenheffing. De voeding van deze voorziening komt uit	2.867	Conform raadsbesluit wordt jaarlijks een deel van de kosten van afvalverwerking verrekend met de voorziening om op deze manier het niveau van de voorziening terug te	Voldoende

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

	de overdekking van meer dan 100% in enig jaar van de afvalstoffenheffing.		brenge naar een acceptabel niveau. Voor 2017 gaat het om een bedrag van € 700. 000.	
Riolering groot onderhoud	Deze voorziening dient als dekking van het onderhoud op de langere termijn zoals herijking overstortmuren, inmeting rioolstelsel, uitbaggeren, et cetera.	552	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Riolering vervangingsinvesteringen	Deze voorziening dient om spaarbedragen riolering aan deze voorziening toe te voegen. De kosten van toekomstige investeringen mogen in het riooltarief worden opgenomen als de eerste aanleg van uitbreidingsinvesteringen uit de grondexploitatie is gefinancierd	2.298	Er is een dotatie € 1,6 miljoen begroot. Er is een onttrekking van € 1,2 miljoen begroot. Dit is conform het GWRP 2014-2018.	Voldoende
Groot onderhoud Oosterpoort	Deze voorziening dient voor het opvangen kosten groot onderhoud aan de Oosterpoort.	120	De dotatie van € 17.000 houdt verband met de uitvoering van het meerjaren onderhoudsplan.	Voldoende
Fonds sanering Beckerweg	Deze voorziening dient voor de dekking van kosten nazorg van diverse locaties bodemsanering (onder meer de Beckerweg).	418	Er is een rentetoevoeging van € 4.000 begroot. De begrote onttrekking van € 46.000 houdt verband met de kosten van bodemsaneringslocaties.	Voldoende
Openbaar vervoer	Deze voorziening dient voor de dekking van een eventuele deconfiture van het OV bureau Groningen Drenthe. De gemeente Groningen is voor 21% risicodragend. Daarnaast kan de voorziening worden ingezet voor OV-infrastructuur.	675	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Onderhoud museum	Deze voorziening dient voor het opvangen van schommelingen in de kosten van groot onderhoud van het Groninger Museum.	1.510	De dotatie van € 226.000 houdt verband met de uitvoering van het meerjaren onderhoudsplan	Voldoende
Onderhoud parkeergarages	Deze voorziening dient voor het opvangen van schommelingen in de kosten van het planmatig onderhoud van het parkeerbedrijf.	630	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Grote Steden Beleid III	Deze voorziening dient er voor om niet bestede middelen van het Rijk, voor de uitvoering van GSB III (pijler Economie), hieraan te doteren. Hiervoor is een meerjarig EBP-programma opgesteld.	188	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Thermiek BV	Deze voorziening dient voor opvang negatieve resultaten van Thermiek BV	19	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Voorziening risico BTW	Deze voorziening dient voor de mogelijke suppletie 2012	0	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Legaat Andrea Elkenbracht	Deze voorziening dient er voor dat begaafde (oud) leerlingen van het stedelijk conservatorium in de gelegenheid worden gesteld een voortgezette muziekstudie in het buitenland te volgen.	214	Er wordt een toevoeging van rente van € 2.000 euro begroot. Ook wordt er een onttrekking van € 2.000 euro begroot.	Voldoende
Pensioen voormalige medewerkers O2G2	Deze voorziening dient voor het financieel afdekken van een risico in verband met de éénmalige kosten van een pensioenvoorziening van een voormalig medewerker WMOO nu O2G2.	161	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Totaal voorzieningen		23.469		

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Meerjarenbalans

In dit onderdeel verantwoorden wij de meerjarenbalans 2017- 2020 en de bijhorende toelichting daarop.

Balans 2017-2020

ACTIVA (bedragen x € 1.000)	31-12-2015	31-12-2016	31-12-2017	31-12-2018	31-12-2019	31-12-2020
Vaste activa						
1. Immateriële activa	4.213	4.069	3.925	3.781	3.637	3.493
Kosten sluiten geldleningen	0	0	0	0	0	0
Kosten onderzoek en ontwikkeling	0	0	0	0	0	0
Bijdrage aan activa van derden	4.213	4.069	3.925	3.781	3.637	3.493
2. Materiële vaste activa	961.427	965.742	980.123	999.654	993.398	984.895
Waarvan economisch nut	525.855	520.315	522.788	532.614	519.033	505.937
Waarvan economisch nut heffing gerelateerd	152.373	160.250	171.613	178.437	184.108	189.564
Waarvan maatschappelijk nut	283.199	285.177	285.722	288.603	290.257	289.394
3. Financiële vaste activa	482.792	460.315	451.777	442.876	433.966	424.755
Kapitaalverstrekkingen:						
1. Deelnemingen	22.673	22.673	31.673	31.673	31.673	31.673
2. Gemeenschappelijke regelingen	0	0	0	0	0	0
3. Overige verbonden partijen	0	0	0	0	0	0
Uitgezette leningen:						
1. Openbare lichamen	0	0	0	0	0	0
2. Woningbouwcorporaties	137.981	119.692	103.472	95.893	88.329	80.488
3. Deelnemingen	303.340	302.368	301.372	300.350	299.302	298.225
4. Overige verbonden partijen	2.442	2.141	1.997	1.849	1.699	1.546
Overige langlopende leningen	16.356	13.441	13.263	13.111	12.963	12.823
Uitzettingen in Rijk's schatkist > 1 jaar	0	0	0	0	0	0
Uitzettingen Nederlands schuldpapier > 1 jaar	0	0	0	0	0	0
Overige uitzettingen > 1 jaar	0	0	0	0	0	0
Totaal vaste activa	1.448.432	1.430.126	1.435.825	1.446.311	1.431.001	1.413.143
Vlottende Activa						
4. Voorraden	77.174	92.392	102.567	127.538	137.546	127.575
Grond- en hulpstoffen	0	0	0	0	0	0
Waarvan niet in exploitatie genomen bouwgrond	0		0	0	0	0
Waarvan grond- en hulpstoffen	0	0	0	0	0	0
Onderhanden werk	74.938	89.938	100.266	125.266	135.266	125.266
Gereed product en handelsgoederen	2.236	2.454	2.301	2.272	2.280	2.309
Vooruitbetalingen	0	0	0	0	0	0
5. Uitzettingen < één jaar	85.683	92.340	91.932	87.687	88.040	89.137
Vorderingen op openbare lichamen	39.612	24.519	25.306	26.270	28.674	28.876
Verstreckte kasgeldleningen aan openbare lichamen	0	700	840	308	370	444

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Overige kasgeldleningen	11.000	11.000	11.000	11.000	11.000	11.000
Uitzettingen in Rijk's schatkist < 1 jaar	0	0	0	0	0	0
Rekening courant verhoudingen met het Rijk	0	0	0	0	0	0
Rekening courant verhoudingen met niet-financiële instellingen	0	0	0	0	0	0
Uitzettingen Nederlands schuld papier < 1 jaar	0	0	0	0	0	0
Overige vorderingen	35.071	56.121	54.786	50.109	47.996	48.817
Overige uitzettingen	0	0	0	0	0	0
Takken van dienst	0	0	0	0	0	0
6. Liquide middelen	5.464	4.457	4.219	5.063	5.561	4.953
7. Overlopende activa	30.460	25.567	26.745	22.237	21.988	25.399
Nog te ontvangen van de Europese Unie	0	0	0	0	0	0
Nog te ontvangen bijdrage van het Rijk	13.663	9.413	11.103	7.264	8.325	9.954
Overige Nederlandse overheidslichamen	5.512	3.205	3.205	3.205	3.205	3.666
Overige nog te ontvangen bedragen	11.285	12.949	12.437	11.768	10.458	11.779
Totaal vlottende activa	198.781	214.756	225.463	242.525	253.134	247.063
TOTAAL ACTIVA	1.647.213	1.644.882	1.661.288	1.688.836	1.684.135	1.660.206

PASSIVA (bedragen x €1.000)	31-12-2015	31-12-2016	31-12-2017	31-12-2018	31-12-2019	31-12-2020
Vaste Passiva						
8. Eigen vermogen	243.376	192.153	178.781	171.243	163.347	163.368
Algemene Egalisatiereserve (AER)	36.617	37.611	31.300	28.874	27.840	28.648
Bestemmingsreserve voor egalisatie tarieven	0	0	0	0	0	0
Overige egalisatiereserves	2.312	4.543	3.743	4.243	4.743	6.743
Bestemmingsreserves overig	168.395	149.999	143.738	138.126	130.764	127.977
Rekeningresultaat voor bestemming	36.052	-	-	-	-	-
9. Voorzieningen	25.623	22.899	23.469	24.265	24.043	24.830
10. Vaste schulden > 1 jaar						
Obligatieleningen	0	0	0	0	0	0
Onderhandse leningen	0	0	0	0	0	0
1. binnenlandse pensioenfondsen en verzekeringsinstellingen	0	0	0	0	0	0
2. binnenlandse banken en overige financiële instellingen	1.127.669	1.205.821	1.236.867	1.279.266	1.282.206	1.253.666
3. binnenlandse bedrijven	0	0	0	0	0	0
4. Openbare lichamen	62.500	62.500	62.500	62.500	62.500	62.500
5. overige binnenlandse sectoren	1.201	1	1	1	1	1
6. buitenlandse instellingen	0	0	0	0	0	0
Door derden belegde gelden	0	0	0	0	0	0
Waarborgsommen	1.057	1.021	1.016	998	1.001	1.019
Totaal vaste passiva	1.461.426	1.484.395	1.502.634	1.538.264	1.533.098	1.505.384

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Vlottende passiva						
11. Netto-vlottende schulden < 1 jaar	151.418	103.952	114.795	107.288	108.046	110.615
Kasgeldleningen van openbare lichamen	0	0	0	0	0	0
Overige kasgeldleningen o/g	71.000	42.900	42.900	42.900	42.900	42.900
Banksaldi	12.348	17.783	14.121	13.365	13.165	13.351
Overige schulden	68.070	43.271	57.774	51.204	52.138	54.491
12. Overlopende passiva	34.369	56.535	43.859	43.284	42.991	44.207
Verplichtingen	25.978	37.033	31.729	30.986	30.218	31.189
Vooruit-ontvangen bedragen van EU	1.862	11.293	4.702	4.733	5.056	5.529
Vooruit-ontvangen bedragen van het Rijk	2.258	2.839	2.569	2.616	2.669	2.590
Vooruit-ontvangen bedragen overige Nederlandse overheidslichamen	306	385	348	355	362	351
Overige vooruit ontvangen bedragen	3.965	4.985	4.511	4.594	4.686	4.548
Totaal vlottende passiva	185.787	160.487	158.654	150.572	151.037	154.822
Totaal Passiva	1.647.213	1.644.882	1.661.288	1.688.836	1.684.135	1.660.206

Hieronder geven wij een toelichting op de verschillende onderdelen aan de activa kant van de balans.

1. Immateriële vaste activa

De immateriële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de oorspronkelijke verkrijgingsprijs (de inkoopprijs en de bijkomende kosten) of vervaardigingsprijs (de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige directe kosten) verminderd met de ontvangen subsidies en bijdragen van derden, de jaarlijkse afschrijvingslasten en afwaarderingen wegens duurzame waardeverminderingen. Duurzame waardeverminderingen van vaste activa worden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar in aanmerking genomen.

Hier verantwoorden wij ook de bijdragen van activa van derden. Bijdragen aan activa van derden worden gewaardeerd op het bedrag van de verstrekte bijdragen, verminderd met aflossingen. De verleende bijdragen worden afgeschreven in de periode waarin het betrokken actief van de derde op basis van de door de gemeente gestelde voorwaarden moet bijdragen aan de publieke taak.

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Boekwaarde 31-12-2016	Vermeerdering 2017	Afschrijving 2017	Boekwaarde 31-12-2017	Rente 2017	Totaal kapitaal lasten
Parkeergarage Westershaven	3.762	-	131	3.631	-	131
Stripmuseum	307	-	13	294	-	13
Totaal bijdrage aan activa van derden	4.069	-	144	3.925	-	144

2. Materiële vaste activa

Alle materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de oorspronkelijke verkrijgingsprijs (de inkoopprijs en de bijkomende kosten) of vervaardigingsprijs (de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige directe kosten), verminderd met de ontvangen subsidies en bijdragen die direct gerelateerd zijn aan het actief, de jaarlijkse afschrijvingslasten en

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

afwaarderingen wegens duurzame waardeverminderingen. Duurzame waardeverminderingen van vaste activa worden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar in aanmerking genomen.

Materiële vaste activa zijn fysiek aanwezige activa. Er zijn drie soorten materiële vaste activa:

- *Activa met een economisch nut.* Deze materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de verkrijging- of vervaardigingsprijs. Specifieke investeringsbijdragen van derden worden op de desbetreffende investering in mindering gebracht; in die gevallen wordt op het saldo afgeschreven. In overeenstemming met de financiële verordening worden publieke parkeervoorzieningen en investeringen met een specifieke regelgeving annuïtair afgeschreven. De overige materiële vaste activa met een beperkte levensduur worden vanaf het moment van ingebruikname lineair afgeschreven;
- *Activa met economisch nut heffing gerelateerd.* Deze materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de verkrijging- of vervaardigingsprijs. Hier worden met name investeringen voor riolering en inzameling van huishoudelijk afval op verantwoord. Dit geldt tevens voor investeringen waarvoor begraafrechten (kunnen) worden geheven. In overeenstemming met de financiële verordening wordt riolering annuïtair afgeschreven;
- *Activa met een maatschappelijk nut.* Aankoop en vervaardiging van activa met een meerjarig maatschappelijk nut worden onder aftrek van bijdragen van derden en bestemmingsreserves ten laste van de exploitatie gebracht. Hiervan kan bij raadsbesluit worden afgeweken. In geval van activering bij raadsbesluit wordt het actief lineair afgeschreven conform de termijnen uit de financiële verordening.

Investeringen worden lineair afgeschreven in de verwachte gebruiksduur. Als uitzondering is een annuïteiten afschrijving toegestaan voor aanleg rioleringen en publieke parkeergarages (gesloten financieringsstructuur) en investeringen met specifieke (rijks)regelgeving. Bij publieke parkeergarages en gebouwen die behoren tot het kernvastgoed wordt rekening gehouden met een restwaarde. Op gronden en terreinen wordt niet afgeschreven. De gehanteerde afschrijvingstermijnen zijn conform de lijst met afschrijvingstermijnen uit de Financiële verordening gemeente Groningen.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

3. Financiële vaste activa

Kapitaal verstrekkingen (bedragen x € 1.000)	Boekwaarde 31-12-2016	Vermeerdering 2017	Vermindering 2017	Boekwaarde 31-12-2017	Rente 2017	Totaal lasten
Aandelen Waterbedrijf Groningen	2.458			2.458	57	57
Aandelen Martiniplaza	3.916			3.916	90	90
Enexis	783			783	18	18
EPZ	328			328	8	8
Vordering op Vordering Enexis BV	10.088			10.088	164	164
Vordering op Verkoop Vennootschap BV	1.367			1.367	31	31
Vordering op CBL Vennootschap BV	222			222	5	5
BNG	824			824	19	19
Aandelen kapitaal CNG BV	1.190			1.190	27	27
NV Wonen boven winkels	1.000			1.000	23	23
Euroborg	48			48	1	1
Airport Eelde	1			1		0
Warmstad BV	1	9.000		9.001		0
Aandelen Gron.Monumentenfonds	448			448	10	10
Totaal deelnemingen	22.673	9.000	0	31.673	453	453
Overige verbonden partijen						
St. t.b.v. kapitaaldeelname in GEMM CV	-	-	-	-	-	-
St. t.b.v. zeggenschap in GEMM Beheer BV	-	-	-	-	-	-
Totaal overige verbonden partijen	0	0	0	0	0	0

Kapitaalverstrekkingen en leningen u/g zijn opgenomen tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs, waarbij deelnemingen tegen marktwaarde zijn gewaardeerd indien deze lager is dan de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Waar nodig is bij leningen u/g een voorziening voor verwachte oninbaarheid in mindering gebracht. Het overzicht van deze leningen staat in de paragraaf financiering onderdeel [Overzicht uitgezette langlopende leningen](#).

Voorraden

De niet in exploitatie genomen bouwgronden zijn vanaf 2016 verantwoord onder de materiële vaste activa (gronden en terreinen). De Overige grond- en hulpstoffen zijn vanaf 2016 verantwoord onder de materiële vaste activa (gronden en terreinen).

Het onderhanden werk bestaat uit opdrachten derden en gronden in exploitatie. De onderhanden werken gronden in exploitatie zijn opgenomen tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs, verminderd met de opbrengst wegens verkopen en subsidies. Indien de boekwaarde de marktwaarde van de grond overschrijdt, wordt een afwaardering naar de lagere marktwaarde verantwoord.

Deze categorie wordt gewaardeerd tegen de kostprijs of tegen de marktwaarde als de marktwaarde lager is dan de kostprijs. Dat laatste doet zich vooral voor als voorraden incourant worden. De kostprijs bestaat uit de verrekenprijzen van grond- en hulpstoffen en de loon- en machinekosten die aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend.

5. Uitzettingen < 1 jaar

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

De vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor verwachte oninbaarheid is een voorziening in mindering gebracht. De voorziening wordt als volgt bepaald: indien de werkelijke deurwaardersposten hoger zijn dan de voorziening wordt de voorziening opgehoogd tot het werkelijke bedrag.

6. Liquide middelen

Deze activa worden tegen nominale waarde opgenomen.

7. Overlopende activa

De overlopende activa zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

Toelichting passiva

Hieronder geven wij een toelichting op de verschillende onderdelen aan de passiva kant van de balans.

8. Eigen vermogen

Reserves worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor een uitgebreide detaillering en beschrijving van de reserves wordt verwezen naar de financiële positie onderdeel [Reserves](#).

9. Voorzieningen

Voorzieningen worden gevormd voor verplichtingen en verliezen die zich hebben voorgedaan per balansdatum en waarvan de omvang onzeker is doch redelijkerwijs kan worden geschat. De voorzieningen zijn opgenomen tegen nominale of contante waarde. Voor een uitgebreide detaillering en beschrijving van de voorzieningen wordt verwezen naar de financiële positie onderdeel [Voorzieningen](#).

10. Vaste schulden

Onder vaste schulden worden verstaan de schulden met een oorspronkelijke looptijd van één jaar of langer. De vaste schulden worden gewaardeerd tegen de oorspronkelijke waarde vermindert met de aflossingen. Daarnaast vraagt de gemeente voor diverse werkzaamheden waarborgsommen, die na afloop met de werkelijk gemaakt kosten worden verrekend. Ook wordt bij tijdelijk gebruik van gemeentegrond een waarborg verlangd. Voor een overzicht verwijzen wij naar de paragraaf financiering onderdeel [Overzicht opgenomen \(en op te nemen\) langlopende leningen](#).

11. Netto-vlottende schulden < 1 jaar

De netto-vlottende schulden zijn opgenomen tegen nominale waarde. Overige kasgeldleningen zijn kortlopende leningen (< 1 jaar) waarbij de rente gedurende de looptijd vast staat. De banksaldi bestaan hoofdzakelijk uit het saldo van de bankrekening die wordt aangehouden bij de Bank Nederlandse Gemeenten. Onder Overige schulden worden de kortlopende schulden aan publiekrechtelijke lichamen, aangegane verplichtingen en crediteuren derden opgenomen.

12. Overlopende passiva

Onder de overlopende passiva worden vooruit ontvangen bedragen, nog te betalen bedragen, kruisposten en overige overlopende passiva verantwoord. De overlopende passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

EMU-saldo

Berekening EMU-saldo (bedragen x € 1.000)	Mutatie 2016	Mutatie 2017	Mutatie 2018	Mutatie 2019	Mutatie 2020
Activa					
3. Financiële vaste activa	-22.477	-8.538	-8.901	-8.910	-9.211
5. Uitzettingen < één jaar	6.657	-408	-4.245	353	1.097
6. Liquide middelen	-1.007	-238	844	498	608
7. Overlopende activa	-4.893	1.178	-4.508	-249	3.411
Totaal mutatie activa	-21.720	-8.006	-16.810	-8.308	-5.311
Passiva					
10. Vaste schulden > 1 jaar	76.916	31.041	42.381	2.943	-28.522
11. Netto-vlottende schulden < 1 jaar	-47.466	10.843	-7.327	734	2.540
12. Overlopende passiva	22.166	-12.676	-575	-293	1.216
Totaal mutatie passiva	51.616	29.208	34.479	3.384	-24.766
EMU-saldo (mutatie activa - mutatie passiva)	-73.336	-37.214	-51.289	-11.692	19.455

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Incidentele baten en lasten

In dit onderdeel geven wij aan welke baten en lasten binnen onze begroting 2017 - 2020 aangemerkt worden als incidentele baten of lasten.

Overzicht incidentele baten en lasten 2017

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele baten 2017	Bedrag
01.1 Werk en activering	Vrijval P budget	5.000
02.4 Overig economie en werkgelegenheid	EFRO	6.200
03.1 Onderwijskansen	Incidentele dekking onderwijsachterstanden	100
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Onttrekking reserve sociaal domein	4.150
07.2 Openbaar vervoer	Incidentele dekking plankosten	500
07.3 Auto	Incidentele dekking autobereikbaarheid	1.000
08.7 Overig wonen	Bijdrage gebiedsgericht werken	1.000
08.7 Overig wonen	RSV Wonen boven Winkels	450
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	518
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding-sociaal	699
12.1 College en Raad	Dekking knelpunten uit AER	9.383
12.1 College en Raad	Mismatch voordeel	500
12.1 College en Raad	Dekking claim ringwegen uit AER	354
12.1 College en Raad	Vrijval reserve RSP t.b.v. WSV	2.000
12.1 College en Raad	Ruil incidenteel / structureel	3.700

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele lasten 2017	Bedrag
01.1 Werk en activering	Extra beleid transitievergoeding bij ontslag SW-medewerkers	400
01.2 Inkom en armoedebestrijding	Bijzondere bijstand	1.400
01.2 Inkom en armoedebestrijding	Netwerkgeregule-organisatie Gemeenschappelijke Backoffice Inkom	70
02.4 Overig econ en werkgelegenheid	Grondexploitatie: driehoek Peizerweg	350
02.4 Overig econ en werkgelegenheid	EFRO	600
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	Onderzoek organisatiestructuur WIJ-teams	700
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, programmakosten	600
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, daling macrobudget	250
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	Tekort Sociaal Domein	2.359
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Verhogen reserve sociaal domein	3.350
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Campusdiep	120
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Aanpak kindermishandeling	300
04.5 Vernieuwing Sociaal domein	Projectteam opzet WIJ-teams	800
04.5 Vernieuwing Sociaal domein	Onafhankelijke cliëntondersteuning	250
06.1 Culturele infrastructuur	Onderhoud Martiniplaza	915
06.1 Culturele infrastructuur	Professionalisering evenementen	50
07.2/07.3	Plankosten Spoorse projecten en Oosterhamrikzone/ Gerrit Krolbrug	1.350
07.3 Auto	Interne plankosten ZRW, spoorse projecten, bereikbaarheid en stationsgebied	200
07.4 Parkeren	RM Parkeerbedrijf	1.158

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

07.6 Overig verkeer	ISV Uitvoeringsprogramma binnenstad	1.526
08.7 Overig wonen	Grondexploitatie: plankosten Ciboga	1.000
08.7 Overig wonen	Bijdrage gebiedsgericht werken	1.000
08.7 Overig wonen	RSV Wonen boven Winkels	450
08.7 Overig wonen	INB - Overig Wonen	1.000
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Gladheidsbestrijding gele stenen binnenstad	170
11.1 Publieke dienstverlening	Gemeentelijke aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	2.655
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	518
12.1 College en Raad	Aanvulling weerstandsvermogen	2.202
12.1 College en Raad	Budget PMO i.v.m. bezuinigingen	500
12.1 College en Raad	Gebiedsgericht werken	1.000
12.1 College en Raad	Uitbreiding formatie ombudsman	58
12.1 College en Raad	Meerstad overgangsregeling	70
12.1 College en Raad	Extra beleid rijkskorting regionaal transitiearrangement	250
12.1 College en Raad	Dekking claim ringwegen uit AER	354
12.1 College en Raad	Knelpunten t.l.v.. weerstandsvermogen	9.383
12.1 College en Raad	Implementatiekosten grenscorrectie Meerstad	180
14.1 Algemene ondersteuning	Invoeren VPB Overheden	450
14.1 Algemene ondersteuning	Extra beleid basisadministraties	600
14.1 Algemene ondersteuning	Extra beleid frictiekosten bezuinigingen	1.916
14.1 Algemene ondersteuning	Frictie	3.200
14.1 Algemene ondersteuning	Frictiekosten bezuinigingen 2011-2014 nieuw	216

Overzicht incidentele baten en lasten 2018

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele baten 2018	Bedrag
01.1 Werk en activering	Vrijval P budget	445
08.7 Overig Wonen	Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing	1.000
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	518
12.1 College en Raad	Dekking knelpunten uit AER	6.129
12.1 College en Raad	Mismatch voordeel	500
12.1 College en Raad	Arealuitbreiding-sociaal	845
14.1 Algemene ondersteuning	Frictie	3.000

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele lasten 2018	Bedrag
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, programmakosten	-600
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, toegang jeugd	-700
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	Tekort Sociaal Domein	3.117
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Campusdiep	120
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Verhogen reserve sociaal domein	500
04.5 Vernieuwing Sociaal domein	Onafhankelijke cliënt ondersteuning	250
06.1 Culturele infrastructuur	Onderhoud Martiniplaza	1.495
06.1 Culturele infrastructuur	Professionalisering evenementen	50
07.3 Auto	Extra beleid interne plankosten	200

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

09.1 Kwaliteit leefomgeving	Gladheidsbestrijding gele stenen binnenstad	170
11.1 Publieke dienstverlening	Gemeentelijk aandeel frictiekosten NBK	160
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	518
11.1 Publieke dienstverlening	Gemeentelijke aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	160
12.1 College en Raad	Aanvulling weerstandsvermogen	3.058
12.1 College en Raad	Uitbreiding formatie ombudsman	58
12.1 College en Raad	Knelpunten t.l.v. weerstandsvermogen	6.129
14.1 Algemene ondersteuning	Extra beleid frictiekosten bezuinigingen	1.100

Overzicht incidentele baten en lasten 2019

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele baten 2019	Bedrag
08.7 Overig Wonen	ISV	1.000
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen, onttrekking reserve	1.035
12.1 College en Raad	Mismatch voordeel	500
12.1 College en Raad	Dekking knelpunten uit AER	2.821

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele lasten 2019	Bedrag
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, programmakosten	-600
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	Tekort Sociaal Domein	2.161
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Campusdiep	60
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Verhogen reserve sociaal domein	500
06.1 Culturele infrastructuur	Projecten Kunst op Straat	100
06.1 Culturele infrastructuur	Onderhoud Martiniplaza	1.495
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Groot onderhoud en vervanging (incidenteel)	358
11.1 Publieke dienstverlening	Gemeentelijk aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	160
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	1.035
12.1 College en Raad	Knelpunten t.l.v. weerstandsvermogen	2.821

Overzicht incidentele baten en lasten 2020

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele baten 2020	Bedrag
12.1 College en Raad	Dekking knelpunten uit AER	1.348

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele lasten 2020	Bedrag
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	Tekort Sociaal Domein	1.082
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Verhogen reserve sociaal domein	2.000
06.1 Culturele infrastructuur	Onderhoud Martiniplaza	1.495
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Groot onderhoud en vervanging (incidenteel)	776
12.1 College en Raad	Knelpunten t.l.v. weerstandsvermogen	1.348

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Begroting op taakveld

Taakvelden (bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
0.1 Bestuur	4.264	4.627	6.592	4.253
Lasten	4.280	4.643	6.608	4.269
Baten	-16	-16	-16	-16
0.10 Mutaties reserves	-13.372	-11.372	-7.896	20
Lasten	17.820	11.360	10.130	12.581
Baten	-31.192	-22.732	-18.026	-12.561
0.2 Burgerzaken	4.021	4.217	5.136	4.262
Lasten	8.784	8.843	9.409	8.391
Baten	-4.763	-4.626	-4.273	-4.129
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	0	0	0	0
Lasten	39	39	39	39
Baten	-39	-39	-39	-39
0.4 Overhead	95.186	97.714	95.026	96.107
Lasten	117.165	119.194	116.506	117.587
Baten	-21.979	-21.479	-21.479	-21.479
0.5 Treasury	-3.262	-847	-1.882	-1.433
Lasten	40.476	41.693	40.658	40.808
Baten	-43.738	-42.540	-42.540	-42.241
0.62 OZB- niet woningen	1.948	1.971	1.994	2.017
Lasten	2.008	2.031	2.054	2.077
Baten	-60	-60	-60	-60
0.63 Parkeerbelasting	-193	-194	-194	-195
Lasten	-90	-91	-91	-92
Baten	-103	-103	-103	-103
0.64 Belastingen Overig	-1.429	-4.678	-4.697	-4.872
Lasten	3.168	-83	-87	-255
Baten	-4.597	-4.595	-4.610	-4.617
0.7 Algemene uitkering en overige uitkeringen Gemeentefonds	-437.476	-446.597	-453.042	-458.747
Baten	-437.476	-446.597	-453.042	-458.747
0.8 Overige baten en lasten	-2.887	1.149	3.105	2.961
Lasten	-2.034	2.556	4.512	4.368
Baten	-2.034	-1.407	-1.407	-1.407
1.1 Crisisbeheersing en Brandweer	15.523	15.500	15.742	15.979
Lasten	17.376	17.353	17.595	17.832
Baten	-1.853	-1.853	-1.853	-1.853
1.2 Openbare orde en Veiligheid	3.842	3.817	3.815	3.828
Lasten	5.464	5.455	5.453	5.466
Baten	-1.622	-1.638	-1.638	-1.638
2.1 Verkeer en vervoer	14.062	13.708	13.708	13.708
Lasten	16.025	15.671	15.671	15.671
Baten	-1.963	-1.963	-1.963	-1.963
2.2 Parkeren	-3.387	-2.229	-595	-1.088
Lasten	13.502	13.502	15.136	14.643
Baten	-16.889	-15.731	-15.731	-15.731
2.3 Recreatieve Havens	43	43	43	43
Lasten	100	100	100	100
Baten	-57	-57	-57	-57
2.4 Economische Havens en waterwegen	685	685	685	685
Lasten	844	844	844	844
Baten	-159	-159	-159	-159
2.5 Openbaar vervoer	1.909	2.209	2.209	2.209

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Lasten	1.909	2.209	2.209	2.209
3.1 Economische ontwikkeling	646	646	646	646
Lasten	1.146	1.146	1.146	1.146
Baten	-500	-500	-500	-500
3.2 Fysieke bedrijfsinfrastructuur	10.079	17.034	17.093	17.168
Lasten	20.835	20.626	20.685	20.760
Baten	-10.756	-3.592	-3.592	-3.592
3.3 Bedrijfsloket en regelingen	-182	-182	-182	-182
Lasten	599	599	599	599
Baten	-781	-781	-781	-781
3.4 Economische promotie	4.242	3.612	3.612	3.612
Lasten	4.413	3.783	3.783	3.783
Baten	-171	-171	-171	-171
4.2 Onderwijshuisvesting	13.851	13.826	13.782	13.752
Lasten	15.429	15.387	15.343	15.313
Baten	-1.578	-1.561	-1.561	-1.561
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingenzaken	30.136	30.359	30.712	31.125
Lasten	32.818	33.042	33.395	33.808
Baten	-2.682	-2.682	-2.682	-2.682
5.2 Sportaccommodaties	11.682	11.796	11.913	12.048
Lasten	18.292	18.406	18.522	18.657
Baten	-6.610	-6.610	-6.610	-6.610
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	4.884	5.585	5.589	5.677
Lasten	13.767	14.468	14.472	14.560
Baten	-8.884	-8.884	-8.884	-8.884
5.4 Musea	259	259	259	259
Lasten	1.262	1.262	1.262	1.262
Baten	-1.003	-1.003	-1.003	-1.003
5.5 Cultureel erfgoed	802	802	802	802
Lasten	822	822	822	822
Baten	-20	-20	-20	-20
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	15.324	15.324	15.324	15.324
Lasten	17.068	17.068	17.068	17.068
Baten	-1.744	-1.744	-1.744	-1.744
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	15.292	14.827	14.864	14.892
Lasten	18.937	19.472	19.507	19.534
Baten	-3.645	-4.645	-4.643	-4.642
6.3 Inkomensregelingen	25.088	24.649	25.055	25.654
Lasten	187.018	186.578	186.984	187.583
Baten	-161.929	-161.928	-161.928	-161.928
6.4 Begeleide participatie	45.499	44.010	43.057	41.923
Lasten	60.918	59.248	58.196	56.962
Baten	-15.419	-15.239	-15.139	-15.039
6.5 Arbeidsparticipatie	254	254	254	254
Lasten	260	260	260	260
Baten	-6	-6	-6	-6
6.6 Maatwerkvoorziening (WMO)	0	0	0	0
Lasten	0	0	0	0
6.7 Maatwerkdienstverlening 18+	162.437	159.503	159.554	159.036
Lasten	168.863	167.079	166.230	165.112
Baten	-6.426	-7.576	-6.676	-6.076
6.72 Maatwerkdienstverlening 18-	4.186	4.303	4.419	4.532
Lasten	21.648	21.765	21.881	21.994
Baten	-17.462	-17.462	-17.462	-17.462

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

6.82 Geëscaleerde zorg 18-	3.761	3.761	3.761	3.761
Lasten	3.782	3.782	3.782	3.782
Baten	-21	-21	-21	-21
7.1 Volksgezondheid	20.015	18.992	18.878	19.020
Lasten	38.905	37.881	37.767	37.909
Baten	-18.889	-18.889	-18.889	-18.889
7.2 Riolering	1.640	1.770	1.770	1.770
Lasten	17.847	17.377	17.377	17.377
Baten	-16.208	-15.608	-15.608	-15.608
7.3 Afval	-6.339	-6.339	-6.339	-6.339
Lasten	29.054	29.054	29.054	29.054
Baten	-35.393	-35.393	-35.393	-35.393
7.4 Milieubeheer	8.910	9.888	11.153	12.595
Lasten	14.336	15.271	16.536	17.978
Baten	-5.426	-5.383	-5.383	-5.383
7.5 Begraafplaatsen	543	543	543	543
Lasten	1.928	1.928	1.928	1.928
Baten	-1.385	-1.385	-1.385	-1.385
8.1 Ruimtelijke Ordening	1.464	1.464	1.464	1.464
Lasten	1.505	1.505	1.505	1.505
Baten	-41	-41	-41	-41
8.2 Grondexploitatie (niet bedrijventerreinen)	2.493	1.493	1.493	1.493
Lasten	2.813	1.813	1.813	1.813
Baten	-320	-320	-320	-320
8.3 Wonen en bouwen	4.923	4.806	4.806	4.806
Lasten	13.002	12.552	12.552	12.552
Baten	-8.078	-7.745	-7.745	-7.745
0.61 OZB woningen	-61.365	-62.708	-64.030	-65.371
Lasten	2.703	2.736	2.769	2.804
Baten	-64.068	-65.444	-66.799	-68.175
Eindtotaal	0	0	0	0

Begroting 2017- 2020 op deelprogramma's

Begroting op deelprogramma (bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
01 Werk en inkomen	72.153	70.224	69.677	69.142
01.1 Werk en activering	47.361	45.872	44.919	43.785
Lasten	62.859	61.189	60.137	58.903
Baten	-15.498	-15.317	-15.217	-15.118
01.2 Inkomen en armoedebestrijding	24.792	24.352	24.758	25.357
Lasten	186.901	186.460	186.866	187.465
Baten	-162.109	-162.108	-162.108	-162.108
02 Economie en werkgelegenheid	12.331	18.266	18.330	18.405
02.1 Groningen Kennisstad	1.482	1.482	1.482	1.482
Lasten	1.988	1.988	1.988	1.988
Baten	-506	-506	-506	-506
02.2 Aantrekkelijke stad	2.021	2.021	2.021	2.021
Lasten	3.018	3.018	3.018	3.018
Baten	-997	-997	-997	-997
02.3 Bedrijvige stad	855	855	855	855
Lasten	889	889	889	889
Baten	-34	-34	-34	-34

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

02.4 Overig economie en werkgelegenheid	7.973	13.908	13.972	14.047
Lasten	21.690	20.516	20.575	20.650
Baten	-13.717	-6.608	-6.603	-6.603
03 Onderwijs	18.885	19.262	19.724	20.260
03.1 Onderwijskansen	17.098	17.475	17.937	18.473
Lasten	22.696	23.056	23.518	24.054
Baten	-5.599	-5.582	-5.582	-5.582
03.2 Voorkomen schooluitval	1.787	1.787	1.787	1.787
Lasten	2.422	2.422	2.422	2.422
Baten	-635	-635	-635	-635
04 Welzijn, gezondheid en zorg	204.190	200.806	201.040	202.458
04.1 Sociaal klimaat	26.183	23.609	24.806	25.700
Lasten	58.997	58.974	59.471	59.760
Baten	-32.814	-35.364	-34.664	-34.059
04.2 Passende ondersteuning en zorg	178.007	177.197	176.234	176.758
Lasten	196.071	190.710	189.547	190.071
Baten	-18.064	-13.514	-13.314	-13.314
05 Sport en bewegen	14.429	14.569	14.712	14.873
05.1 Sportieve infrastructuur	13.174	13.288	13.405	13.540
Lasten	19.884	19.998	20.113	20.246
Baten	-6.710	-6.710	-6.708	-6.707
05.2 Deelname aan sport	1.255	1.281	1.307	1.333
Lasten	1.453	1.479	1.505	1.531
Baten	-198	-198	-198	-198
06 Cultuur	28.515	29.514	29.835	30.236
06.1 Culturele infrastructuur	13.377	14.358	14.642	15.010
Lasten	25.749	26.730	27.014	27.382
Baten	-12.373	-12.373	-12.373	-12.373
06.2 Deelname aan cultuur	15.139	15.156	15.193	15.226
Lasten	15.139	15.156	15.193	15.226
07 Verkeer	8.616	7.036	7.036	7.036
07.1 Fiets	1.462	1.462	1.462	1.462
Lasten	1.462	1.462	1.462	1.462
07.2 Openbaar vervoer	1.909	2.209	2.209	2.209
Lasten	1.909	2.209	2.209	2.209
07.3 Auto	-795	-795	-795	-795
Lasten	400	400	400	400
Baten	-1.195	-1.195	-1.195	-1.195
07.4 Parkeren	-2.546	-2.546	-2.546	-2.546
Lasten	14.343	13.185	14.819	14.326
Baten	-16.889	-15.731	-17.365	-16.872
07.5 Verkeersveiligheid	210	210	210	210
Lasten	210	210	210	210
07.6 Overig verkeer	8.378	6.498	6.498	6.498
Lasten	10.277	8.397	8.397	8.397
Baten	-1.901	-1.902	-1.902	-1.902
08 Wonen	8.813	8.313	8.313	8.313
08.1 Gezinnen	2.419	2.633	2.633	2.633
Lasten	2.783	2.783	2.783	2.783
Baten	-364	-150	-150	-150
08.2 Jongerenhuisvesting	539	539	539	539
Lasten	623	623	623	623
Baten	-84	-84	-84	-84
08.3 Wonen en zorg	0	0	0	0
Lasten	31	31	31	31

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Baten	-31	-31	-31	-31
08.4 Kwaliteit woningvoorraad	2.692	2.692	2.692	2.692
Lasten	2.980	2.980	2.980	2.980
Baten	-288	-288	-288	-288
08.5 Betaalbaarheid en beschikbaarheid	198	198	198	198
Lasten	200	200	200	200
Baten	-2	-2	-2	-2
08.6 Cultuurhistorie en archeologie	802	802	802	802
Lasten	802	802	802	802
08.7 Overig wonen	1.663	449	449	449
Lasten	10.698	8.915	8.915	8.915
Baten	-9.035	-8.466	-8.466	-8.466
09 Onderhoud & Beheer Openbare Ruimte	24.878	25.893	27.158	28.600
09.1 Kwaliteit leefomgeving	31.226	32.241	33.506	34.948
Lasten	54.136	54.508	55.773	57.215
Baten	-22.910	-22.267	-22.267	-22.267
09.2 Afvalinzameling en -verwerking	-6.348	-6.348	-6.348	-6.348
Lasten	28.750	28.750	28.750	28.750
Baten	-35.098	-35.098	-35.098	-35.098
10 Veiligheid	19.467	19.470	19.710	19.960
10.1 Veilige woon- en leefomgeving	3.266	3.291	3.289	3.302
Lasten	5.100	5.141	5.139	5.152
Baten	-1.835	-1.850	-1.850	-1.850
10.2 Jeugd en veiligheid	240	240	240	240
Lasten	240	240	240	240
10.3 Integriteit en veiligheid	439	439	439	439
Lasten	907	907	907	907
Baten	-468	-468	-468	-468
10.4 Fysieke veiligheid	15.523	15.500	15.742	15.979
Lasten	17.376	17.353	17.595	17.832
Baten	-1.853	-1.853	-1.853	-1.853
11 Stadhuis en Stadje	7.541	4.506	4.924	4.937
11.1 Publieke dienstverlening	7.486	4.451	4.869	4.882
Lasten	14.498	11.326	11.908	10.742
Baten	-7.012	-6.875	-7.039	-5.860
11.2 Communicatie met de burger	55	55	55	55
Lasten	55	55	55	55
12 College en raad	-8.943	-2.094	6.809	8.569
12.1 College en Raad	-10.243	-2.894	6.009	7.769
Lasten	6.981	10.545	12.596	10.424
Baten	-17.224	-13.439	-6.587	-2.655
12.2 Gebiedsgericht werken	1.300	800	800	800
Lasten	1.595	965	965	965
Baten	-295	-165	-165	-165
13 Alg. inkomsten en post onvoorzien	-505.251	-513.169	-521.983	-528.585
13.1 Algemene inkomsten en post onvoorzien	-505.251	-513.169	-521.983	-528.585
Lasten	42.688	43.440	42.441	42.628
Baten	-547.939	-556.609	-564.424	-571.213
14 Algemene ondersteuning	94.874	97.403	94.715	95.796
14.1 Algemene ondersteuning	94.874	97.403	94.715	95.796
Lasten	119.186	122.215	119.527	120.608
Baten	-24.312	-23.812	-23.812	-23.812
Eindtotaal	0	0	0	0

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Baten en lasten totaal	2017	2018	2019	2020
Lasten totaal	957.986.829	950.228.382	951.982.739	952.462.095
Lasten totaal (exclusief reserve mutaties)	940.166.829	938.868.382	941.852.739	939.881.095
Baten totaal	957.986.829	950.228.382	951.982.739	952.462.095
Baten totaal (exclusief reserve mutaties)	926.794.829	927.496.832	933.956.739	939.901.095

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Continuerend extra beleid voorgaande jaren

01 Werk en inkomen (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
01.1 Werk en activering						
Transitievergoeding bij ontslag SW-medewerkers	400					
Activering	4.600			5.100		
Totaal	5.000	-	-	5.100	-	-

04 Welzijn, gezondheid en zorg (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
04.1 Sociale klimaat						
VSD, programmakosten	600		-600		-600	
VSD, daling macrobudget	250					
VSD, toegang jeugd			-700			
Verhogen reserve VSD	1.350					
Totaal	2.200	-	-1.300	-	-600	-

07 Verkeer (bedragen x €1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
07.3 Auto						
Interne plankosten ZRW, spoorse projecten, bereikbaarheid en stationsgebied	200		200			
07.6 Overig verkeer						
Continuering spaarregeling ringwegen				454		
Totaal	200	-	200	454	-	-

08 Wonen (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
08.4 Kwaliteit woningvoorraad						
Geothermie		150				
Totaal	-	150	-	-	-	-

09 Onderhoud en beheer openbare ruimte (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
09.1 Kwaliteit van de leefomgeving						
Groot onderhoud en vervangingen				337		
Gladheid gele stenen binnenstad (opruwen)	170		170			
Totaal	170	-	170	337	-	-

10 Veiligheid (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
10.1 Veilige woon- en leefomgeving						
Tekort Stadtoezicht		620				
10.4 Fysieke veiligheid						
Regionalisering brandweer	219			449		
Veiligheidsregio	-53		-60			

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Huisvesting veiligheidsregio	535			642		
Totaal	701	620	-60	1.091		

11 Stadhuis en Stadjer (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
11.1 Publieke dienstverlening						
Digitaal controleren eigen WOZ-waarde		80				
Totaal		80				

12 College, raad en gebiedsgericht werken (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
12.1 College en gemeenteraad						
Aanpak Diepenring		1.000				
Thema Verrijken		750				
Aanvulling weerstandsvermogen	2.202		3.058			1.848
12.2 Gebiedsgericht werken						
Gebiedsgericht werken	1.000		1.000		1.000	
Totaal	3.202	1.750	4.058		1.000	1.848

14 Overhead, ondersteuning organisatie (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
14.1 Overhead en ondersteuning organisatie						
Invoering VPB Overheden	450		450		450	
Basisadministraties	600					
Friciekosten	3.200		1.100			
Friciekosten bezuinigingen 2011-2014 nieuw	216					
Totaal	4.466		1.550		50	
Totaal continuering beleidsmiddelen	15.939	2.600	4.618	6.982	850	1.848

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

(Historisch) Extra beleid (peildatum 30 juni 2016)

Deelpr.	Extra beleid voor 2005 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
08.2	Overig	0	6.751	6.664	0	87
	Totaal beleid voor 2005 en overig	0	6.751	6.664	0	87

Deelpr.	Extra beleid 2005 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
02.4	Grote Markt		388	258	0	
	Totaal 2005	0	388	258	0	0

Deelpr.	Extra beleid 2006 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
02.4	Grote Markt	0	300	202	72	0
	Totaal 2006	0	300	202	72	0

Deelpr.	Extra beleid 2007 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
02.4	Grote Markt	0	400	218	182	0
	Totaal 2007	0	400	218	182	0

Deelpr.	Extra beleid 2008 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
02.4	Grote Markt	0	400	218	182	0
01.2	Computers voor de minima	1.000	0	894	0	106
	Totaal 2008	1.000	400	1.102	182	106

Deelpr.	Extra beleid 2009 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
02.4	Grote Markt	0	400	218	182	0
	Totaal 2009	0	400	218	182	0

Deelpr.	Extra beleid 2010 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
02.4	Grote Markt	0	400	218	182	0
07.4	Eemskanaal/Europapark/Westpoort	0	291	291	0	0
07.3	Budget verkeersmaatregelen - reconstructies	0	93	93	0	0
08.1	Woningbouwproductie	0	395	395	0	0
	Totaal 2010	0	1.179	997	182	0

Deelpr.	Extra beleid 2011 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
11.1	Wijkservicecentrum Lewenborg	0	136	136	0	0
	Totaal 2011	0	136	136	0	0

Deelpr.	Extra beleid 2012 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
08.2	Duurzame ontwikkeling/ambitie energieneutraal 2025	1.000		1.000	0	0
02.3	Cofinancieringsfonds kennisprojecten	500		348	0	152
	Totaal 2012	1.500		1.348	0	152

Deelpr.	Extra beleid 2013 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
---------	--	---------------------------	---------------------------	---------	-------------	------------

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

08.2	Duurzame ontwikkeling/ambitie energieneutraal 2025	1.750	0	905	0	0
08.2	Duurzaamheid / diversen	6.751	0	6.664	0	87
12.1	Bereikbaarheid	1.400	0	0	1.400	0
	Totaal 2013	9.901	0	7.569	1.400	87

Deelpr.	Extra beleid 2014	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
07.4	Extra kosten parkeerautomaten Card-only	0	72	72	0	0
09.1	Groot onderhoud kinderboerderijen	250	0	250	0	0
	Totaal 2014	250	72	322	0	0

Deelpr.	Extra beleid 2015 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
01.2	Schuldhelpverlening		70	70	0	0
06.1	Groninger museum/voorz onderhoud		100	100	0	0
08.1	Duurzame ontwikkeling/ambitie energieneutraal 2025		1.000	975	25	0
08.7	Stoppen ISV gelden		170	170	0	0
09.1	Groot onderhoud kinderboerderijen	250		50	200	0
10.1	Veiligheid		1.717	1.657	60	0
14.1	Basis- en Kernregistraties	500		125	0	375
02.	Nieuw economisch programma	1.955		1.955	0	0
02.2	Verblijfsklimaat binnenstad		300	300	0	0
03.1	Thema Leren		1.000	1.000	0	0
05.1	Thema bewegen		300	300	0	0
06.1	Thema Verrijken, evaluatie cultuurnota	250		250	0	0
07	Thema Verplaatsen		2.000	2.000	0	0
08.	Thema Wonen		2.000	1.500	500	0
08.	Budget gebiedsgericht werken	1.000		1.000	0	0
08.1	Budget gebiedsgericht werken	654		654	0	0
08.6	Wettelijke taken Cultuurhistorie		300	300	0	0
12.1	Versterking voorkant zorg		500	5000	0	0
12.1	Preventieve jeugdproblematiek		500	500	0	0
12.1	Thema Samenwerken/Bedrijfsvoering		300	300	0	0
12.1	Ruil incidenteel/structureel		1.100	813	287	0
14.1	Knelpuntenbudget SSC	500		500	0	0
14.1	Frictiekosten Outsourcing	500		340	0	160
	Totaal 2015	5.609	11.357	19.859	1.072	535

Deelpr.	Extra beleid 2016 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
01.1	Activering	3.600		3.600	0	0
01.1	Knelpunt samenvoeging Iederz/SoZaWe		900	900	0	0
02.	Nieuw economisch programma		2.000	2.000	0	0
02.4	Aanvulling reserve grondzaken	14.400		14.400	0	0
04.1	Vernieuwing sociaal domein	1.550		1.550	0	0
06.1	Thema Verrijken, evaluatie cultuurnota	500		500	0	0
07.3	Interne plankosten ZRW	550		550	0	0
09.1	Gladheid gele stenen	170		30	140	0
10.1	Tekort stadtoezicht		870	870	0	0
10.4	Regionalisering brandweer	254		254	0	0
10.4	Veiligheidsregio		357	357	0	0
11.1	Stijging proceskosten WOZ	325		125	200	0
12.1	KCC bezuiniging	330		330	0	0
12.1	Ruil incidenteel/structureel		800	720	80	0
14.1	Basisadministraties	600		600	0	0

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

14.1	Frictiekosten	4.700		4.700	0	0
14.1	Frictiekosten bezuinigingen 2011-2014 nw	2.324		2.324	0	0
14.1	Frictiekosten bezuinigingen 2014-2017	320		320	0	0
01.1	Voormalige ID-banen		200	200	0	0
01.1	Actualisatie tekort WIMP		1.325	1.325	0	0
01.1	Screening klantenbestand WWB	400		400	0	0
01.1	Transitie bij ontslag SW-medewerkers	400		400	0	0
01.2	Financiering BBZ	280		280	0	0
02.4	Grexen		400	400	0	0
02.4	Aanvulling reserve grondzaken	1.000		1.000	0	0
03.1	Onderwijshuisvesting agv decentralisatie		400	400	0	0
04.1	Aanvulling egal reserve Nominale comp.	105		105	0	0
04.1	VSD, programmakosten	600		600	0	0
04.1	VSD, daling macrobudget	250		250	0	0
04.1	VSD, toegang jeugd	700		700	0	0
04.1	Verhogen reserve VSD	1.800		1.800	0	0
04.1	Beheer sociaal culturele accommodaties		70	70	0	0
05.1	Onderhoud Papiermolen		131	1	130	0
05.1	Tekort tariefsinkomsten WSR	270		270	0	0
05.1	15 extra kleedkamers		34	34	0	0
05.1	Extra kleedkamers sportpark Corpus den Hoorn		44	9	35	0
05.1	Bouw sportcentrum Europapark		300	0	300	0
05.1	5 extra gymzalen		95	95	0	0
08.4	Geothermie		150	150	0	0
08.7	Transitie Maatsch Vastgoed Beijum	600		600	0	0
09.1	Uitvoeren wettelijke taken dieren noodhulp		60	60	0	0
09.1	Flexteam ophogen/BORG	150		150	0	0
10.1	Veiligheids gelden	200		200	0	0
10.4	Veiligheids regio	219		219	0	0
10.4	Huisvesting veiligheids regio	326		326	0	0
11.1	Digitaal controleren eigen WOZ-waarde	165		165	0	0
11.1	Inkomstenderving leges Publieks-/Burgerzaken	550		550	0	0
12.1	Rekenkamer commissie		30	0	30	0
12.1	Geothermie, aanv weerstandsvermogen	1.000		1.000	0	0
12.1	Grenscorrectie Meerstad	150		150	0	0
12.1	Aanvulling weerstandsvermogen	829		829	0	0
12.2	Gebiedsgericht werken	1.000		1.000	0	0
14.1	Uitbreiding capaciteit OOV		200	200	0	0
14.1	Invoering VPB-overheden	375		375	0	0
	Totaal 2016	41.862	7.496	48.323	915	0

Totaal generaal	60.122	28.879	87.336	4.187	967
------------------------	---------------	---------------	---------------	--------------	------------

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Kapitaallasten

	Boekwaarde	Vermeer-	Vermin-	Afschrijvingen	Boekwaarde	Toegere-	Kapitaal-
(bedragen x € 1.000)	1-1-2017	deringen	deringen	2017	31-12-2017	kende	lasten
		2017	2017			rente	
Immateriële vaste Activa							
Bijdragen aan activa van derden	4.069	0	0	144	3.925	96	144
Materiële vaste Activa	965.742	79.986	31.500	34.105	980.123	23.905	58.010
Financiële vaste activa							
Kapitaalverstrekkingen	22.673	9.000	0		31.673	453	453
Uitgezette leningen	437.642	0	17.538		420.104	16.282	16.282
Totaal	1.430.126	88.986	49.038	34.249	1.435.825	40.640	74.889

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Subsidies en inkomensoverdrachten

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Rekening 2015	Begroting 2016	Begroting 2017
01.1 Werk en activering	3.950	3.710	4.920
01.2 Inkomen en armoedebestrijding	167.573	164.033	166.705
02.1 Groningen Kennisstad	1.897	1.077	861
02.2 Aantrekkelijke stad	1.399	1.681	1.381
02.3 Bedrijvige stad	157	650	650
02.4 Overig economie en werkgelegenheid	3.452	4.125	4.138
03.1 Onderwijskansen	7.237	4.427	5.602
03.2 Voorkomen schooluitval	1.124	2.606	1.488
04.1 Sociaal klimaat	19.950	20.547	19.825
04.2 Passende ondersteuning en zorg	120.452	164.420	165.024
05.1 Sportieve infrastructuur	1.265	1.029	979
05.2 Deelname aan sport	6.927	1.295	1.272
06.1 Culturele infrastructuur	9.412	20.379	9.562
06.2 Deelname aan cultuur	15.561	3.487	15.134
07.1 Fiets	1	0	0
07.2 Openbaar vervoer	165	159	159
07.3 Auto	38	0	0
07.4 Parkeren	31	0	0
07.5 Verkeersveiligheid	55	0	0
07.6 Overig verkeer	1	1	2
08.1 Gezinnen	345	291	291
08.2 Jongerenhuisvesting	8		0
08.3 Wonen en zorg	44	31	31
08.4 Kwaliteit woningvoorraad	261		0
08.5 Betaalbaarheid en beschikbaarheid	330		0
08.6 Cultuurhistorie en archeologie	189	115	115
08.7 Overig wonen	269	207	207
09.1 Kwaliteit leefomgeving	99	152	107
09.2 Afvalinzameling en -verwerking	890	1.009	1.126
10.1 Veilige woon- en leefomgeving	12		0
10.4 Fysieke veiligheid	13.824	15.952	15.304
11.1 Publieke dienstverlening	1.771	1.549	1.616
11.2 Communicatie met de burger	68		0
12.1 College en Raad	82.225	625	636
12.2 Gebiedsgericht werken			300
14.1 Algemene ondersteuning	-260	3	3
Bedrijfsvoering	3.073	1.688	1.259
Totaal	463.795	415.248	418.697

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

College van Burgemeester en Wethouders

Burgemeester Peter den Oudsten (PvdA)

Algemeen bestuurlijke zaken, openbare orde en veiligheid, externe betrekkingen en stedenbanden, regionale samenwerking, gemeentearchief, aardbevingen, coördinatie akkoord van Groningen en stadstoezicht.

Wethouder Ton Schroor (D66)

Onderwijs (inclusief passend onderwijs), zorg, welzijn, financiën, publieke dienstverlening en ICT.

Wethouder Roeland van der Schaaf (PvdA)

Arbeidsmarkt en aanpak jeugdwerkloosheid, gebiedsgericht werken (sociaal en fysiek), maatschappelijk vastgoed, stadsontwikkeling, wonen, monumenten, grondzaken en ouderen.

Wethouder Mattias Gijsbertsen (GroenLinks)

Sociale zaken en jeugdzorg, volksgezondheid, duurzaamheid, groen participatie en ecologie, integratie en emancipatie en dierenwelzijn.

Wethouder Joost van Keulen (VVD)

Economie en innovatie, internationale handel en samenwerking, personeel en organisatie, stadsbeheer en reiniging, toerisme en recreatie, evenementen, marktwezen en coördinatie binnenstad.

Wethouder Paul de Rook (D66)

Verkeer en vervoer, cultuur, Grote Markt oostzijde en Groninger Forum en sport.

Gemeentesecretaris Peter Teesink

Gemeentesecretaris

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

Gemeenteraad

**Emile
Zirkzee**

D66

**Koosje van
Doesen-
Dijkstra**

D66

**Tom
Rustebiel**

D66

**Berndt
Benjamins**

D66

**Wieke
Paulusma**

D66

**Jetze
Luhoff**

D66
Fractie-
voorzitter

Carlo Schimmel

D66

**Fleur
Woudstra**

D66

**Arend Jan
Wonink**

D66

**Diederik
van der
Meide**

PvdA

**Maarten van
der Laan**

PvdA

**Carine
Bloemhoff**

PvdA

**Carine
Bloemhoff**

PvdA
Fractie-
voorzitter

**Sebastiaan
Ruddijs**

PvdA

**Jan Pieter
Loopstra**

PvdA

**Daan
Brandenburg**

SP

**Mechteld
van Duin**

SP

**Jimmy
Dijk**

SP

Fractie-
voorzitter

**Rosita van
Gijlswijk**

SP

**Bob de
Greef**

SP

**Wim
Koks**

SP

Bijlage - Begroting 2017-13-10 tbv Raad (nwe versie)

**Glimina
Chakor**

GroenLinks

**Benni
Leemhuis**

GroenLinks
Fractie-
voorzitter

**Martijn van
der Glas**

GroenLinks

**Petra
Brouwer**

Groen Links

**Jasper
Honkoop**

VVD

**Sabine
Koebrugge**

VVD
Fractie-
voorzitter

**Max
Blom**

VVD

**Herman
Pieter
Ubbens**

CDA

René Bolle

CDA
Fractie-
voorzitter

Anne Kuik

CDA

Anna Riemersma

Stadspartij

Amrut Sijbolts

Stadspartij
Fractie-
voorzitter

**Edward
Koopmans**

Christen Unie

**Inge
Jongman-
Mollema**

Christen Unie
Fractie-
voorzitter

**Robbert
Lammers**

Student &
Stad

**Arjen
Banach**

Student &
Stad
Fractie-
voorzitter

**Gerjan
Kelder**

Partij voor de
dieren
Fractie-
voorzitter

**Marjet
Woldhuis**

100%
Groningen
Fractie-
voorzitter

ONTWERPBEGROTING 2017

stad.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Inhoudsopgave

Welkom	4
Aanbiedingsbrief	5
Kerngegevens	11
Begroting in één oogopslag	13
Programma's	14
Programma 1: Werk en inkomen	- 14 -
Programma 2: Economie en werkgelegenheid	- 31 -
Programma 3: Onderwijs	56
Programma 4: Welzijn, gezondheid en zorg	69
Programma 5: Sport en bewegen	98
Programma 6: Cultuur	108
Programma 7: Verkeer	123
Programma 8: Wonen	148
Programma 9: Onderhoud & beheer openbare ruimte	172
Programma 10: Veiligheid	185
Programma 11: Stadhuis en Stadje	206
Programma 12: College, raad en gebiedsgericht Werken	215
Programma 13: Algemene inkomsten en post onvoorzien	224
Programma 14: Overhead en ondersteuning organisatie	230
Paragrafen	233
Paragraaf 1: Integraal gebiedsgericht werken	233
Paragraaf 2: Duurzaamheid	248
Paragraaf 3: Weerstandsvermogen en risicobeheersing	257
Paragraaf 4: Onderhoud kapitaalgoederen	284
Paragraaf 5: Financiering	288
Paragraaf 6: Verbonden partijen	295
Paragraaf 7: Grondbeleid	308
Paragraaf 8: Lokale heffingen	318
Paragraaf 9: Bedrijfsvoering	330
Paragraaf 10: Interbestuurlijk toezicht	339
Financiële positie	344
Financieel meerjarenbeeld	344
Financiële knelpunten (reeds middelen voor gereserveerd in) voorgaande jaren	346
Financiële knelpunten en ambities 2017	351
Dekkingsbronnen 2014-2020	366
Investerings- en financieringsstaat	373
Reserves	376
Voorzieningen	384
Meerjarenbalans	387
EMU-saldo	393
Incidentele baten en lasten	394

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Overzichten	398
Begroting op taakveld	398
Begroting 2017- 2020 op deelprogramma's	400
Continuerend extra beleid voorgaande jaren	404
(Historisch) Extra beleid (peildatum 30 juni 2016)	406
Kapitaallasten.....	409
Subsidies en inkomensoverdrachten	410
Bestuur.....	411

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Welkom

Gemeentebegroting 2017

Welkom op de pagina van de begroting 2017 van de gemeente Groningen. De begroting 2017 is anders gestructureerd om relevante informatie voor de lezer bij elkaar te plaatsen. Met links naar bijhorende informatie navigeert u gemakkelijk door de begroting. Wilt u de begroting toch graag in boekvorm? Dan kunt u dit [pdf-bestand](#) downloaden. Hiernaast kunt u navigeren naar de belangrijkste onderdelen van de begroting.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Aanbiedingsbrief

Graag presenteren wij u de begroting 2017 met onze beleidsvoornemens voor komend jaar en de financiële onderbouwing daarvan.

Leidraad voor deze begroting is de Voorjaarsnota 2016 met de daarin beschreven speerpunten, die met elkaar samenhangen:

- Uitvoeren van lopende projecten;
- Vormgeven van The Next City;
- Samenwerken en verbinding zoeken; partijen faciliteren en versterken;
- Verder ontwikkelen van de gebiedsgerichte aanpak, gericht op een ongedeelde stad;
- Versterken van de verbinding tussen onderwijs-arbeidsmarkt-economische ontwikkeling;
- Zorg dragen voor een leefomgeving van hoge kwaliteit, die uitnodigt tot een langer en gezonder leven: Healthy Ageing.

Centraal staat ons streven naar een inclusieve samenleving die de twee gezichten van de stad met elkaar verbindt. Uw raad heeft het zwaarwegend belang daarvan in het Voorjaarsdebat onderstreept.

In deze brief willen wij een aantal punten nader belichten. Deze punten zijn:

1. Investeren en Hervormen;
2. Organisatieontwikkeling: wat betekent dit voor onze organisatie?
3. Financieel Perspectief: hoe staan we er financieel voor?
4. Opzet begroting: hoe is de begroting 2.0 ingericht?

1. Investeren en Hervormen

De Voorjaarsnota 2016, de onderlegger van deze begroting, verscheen praktisch halverwege onze collegeperiode. Dat moment grepen we aan om samen met u terug te kijken op de afgelopen twee jaren én vooruit te kijken naar de komende jaren.

We stelden vast dat we een goed eind op streek zijn met de uitvoering van de ambities, die we vastlegden in ons coalitieakkoord *Voor de verandering*. Niettemin blijven we ook de komende twee jaren investeren en hervormen. En dat is logisch en noodzakelijk in een dynamische stad, die het goed doet en zich onderscheidt. Maar ook haar zorgen en opgaven kent.

We werken hard aan het uitvoeringsprogramma van onze visie Bestemming Binnenstad. We discussiëren met Stadjs, ondernemers en iedereen met interesse in en genegenheid voor ons stadshart over alle vraagstukken waar een steeds groeiende en steeds drukkere binnenstad zich voor gesteld ziet. Hoe maken we de binnenstad toekomstbestendig en aantrekkelijker vooral voor voetgangers. En wat betekent dat voor bussen, fietsen, horeca en terrassen. De oostwand van de Grote Markt is nu volop in beeld door de toekomstige vestiging van een hotel en de ontwikkelcompetitie voor het hoekpand Grote Markt-Poelestraat. Als het om de Grote Markt gaat, hebben onze burgers traditiegetrouw een belangrijke stem. Zo ook nu. Ook buiten het stadshart zijn grote projecten volop in beweging: de ontwikkeling van het terrein van de Suikerfabriek bijvoorbeeld en de ambities voor de zuidzijde van het Stationsgebied.

Op wijk- en buurtniveau blijven we investeren in samenwerking met bewoners. De gebiedsteams zijn actief en ons wijk-wethouderschap werpt z'n vruchten af. Onlangs gingen drie wijkprojectleiders aan de slag die zorg dragen voor de uitvoering van kleinere projecten. De hervormingen in de zorg zijn ingezet. Ook deze zijn op wijkniveau georganiseerd in de WIJ-teams. Dichtbij de mensen die het nodig hebben.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Investeren in de economische ontwikkeling van de stad blijft van het grootste belang. Het bevorderen van de werkgelegenheid, zeker aan de onderkant van de arbeidsmarkt, heeft prioriteit. In dit licht continueren we de versterking van de driehoek economie-onderwijs-arbeidsmarkt. Dat is volgens ons dé stap naar een van de belangrijkste hervormingen: het verbinden van de twee gezichten van de stad, op weg naar een inclusieve samenleving. Ook ons armoedebeleid ondersteunt dit. Want het jonge, bruisende Groningen kent ook ouderen die eenzaam zijn, te veel gezinnen die in armoede leven en kinderen die vanuit een achterstandssituatie opgroeien. We moeten voorkomen dat deze kinderen uiteindelijk afglijden en hen kansen bieden. Wij zien onderwijs én werk als belangrijke instrumenten om deze kansen te verwerkelijken.

Een andere groep die onze aandacht verdient en nodig heeft is die van de vluchtelingen in het bezit van een verblijfsvergunning. We willen dat zij een start kunnen maken met een nieuw leven in de Groningse samenleving en brengen een versnelling aan in de huisvesting en de toeleiding naar scholing en werk.

We blijven werken aan de toekomst van de stad en haar omgeving. Want stad en regio vormen een bijzondere combinatie: een dynamisch groeiende stad in een aantrekkelijke omgeving. Een getalenteerde metropoolregio met onderscheidend vermogen en ontwikkelpotentie: zo is Groningen bijvoorbeeld de tweede start-up stad van Nederland en lukt het ons om jong academisch talent aan de stad te binden. We willen het ondernemerschap verder stimuleren.

Bij een stad als Groningen hoort een rijk en gevarieerd cultuuraanbod. Dat ondersteunen wij en investeren gericht in bijvoorbeeld de grondige vernieuwing van het Scheepvaartmuseum en in het cultuurcluster Ebbingekwartier.

We gaan de toekomst verwoorden in The Next City. En formuleerden vijf opgaves, waarover we dit najaar het gesprek aangaan met de stad. De opgaves gaan over het faciliteren van de groei van de stad, een groeiende werkgelegenheid voor stad en regio, een groeiende stad die leefbaar en aantrekkelijk blijft voor al haar inwoners, een versnelling van de energietransitie én een groeiende stad waarin iedereen meehelpt. The Next City impliceert een stad die zich duurzaam en evenwichtig ontwikkelt met een leefomgeving die gezond ouder worden bevordert, waar plek is voor iedereen die mee wil doen, mee kán doen.

The Next City moet ook antwoord geven op de vraag wat we de komende jaren moeten doen om klaar te zijn voor de toekomst. Het gaat daarbij niet alleen om een investeringsagenda maar ook om bij de plannen bewoners op een nieuwe manier te betrekken. Wij maken een beweging van inspraak naar participatie en passen daar onze besluitvorming op aan.

2. Organisatieontwikkeling

Om invulling te geven aan de eisen die de stad stelt én onze eigen ambities is een ambtelijke organisatie nodig die kan schakelen tussen de verschillende rollen: wij initiëren, faciliteren, controleren, adviseren en regisseren. Tegelijkertijd willen we de kosten van de organisatie omlaag brengen. Daarom zijn de afgelopen jaren forse veranderingen en bezuinigingen doorgevoerd. Dat zetten we de komende jaar door en dat moet ertoe leiden dat de organisatie kleiner, flexibeler en wendbaarder wordt. Voorbeelden zijn de vorming van het Noordelijke belastingkantoor, de outsourcing van I&A, de voltooiing en doorontwikkeling van de WIJ teams en de gebiedsteams, het toekomstbestendig maken van de publieke dienstverlening en de implementatie van de nieuwe Omgevingswet. Daarnaast blijven we inzetten op mobiliteit, opleiding en ontwikkeling om de medewerkers optimaal inzetbaar te maken en te houden.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

3. Financieel Perspectief

In de voorjaarsbrief hebben we een financieel perspectief geschetst, waarin we geen ruimte zagen voor nieuwe ambities. In de begroting kunnen we dit beeld positief bijstellen. De septembercirculaire van het gemeentefonds leidt tot een fors structureel voordeel. Hierbij is door het kabinet een winstwaarschuwing afgegeven. In de volgende kabinetsperiode zal worden nagedacht over wijzigingen in het zorgstelsel en pensioenstelsel. Dit kan effect hebben op de algemene uitkering. Naast de structurele plus hebben we ook incidentele ruimte gevonden. In de begroting doen we voorstellen voor de inzet daarvan.

Gezien het financieel perspectief hebben we ruimte voor knelpunten en nieuwe ambities. We stellen extra middelen beschikbaar voor onder andere de bijzondere bijstand, onderhoud Martiniplaza, uitvoering sociale werkvoorziening, grondexploitaties, gebiedsgericht werken en de aanvulling van zorgbudgetten in het sociaal domein. We versterken ook het weerstandsvermogen door middelen toe te voegen aan de reserve sociaal domein.

We stellen een stedelijk investeringsfonds in. Dit is een reserve voor fysieke investeringen in gebiedsontwikkeling waaruit bijvoorbeeld noodzakelijke voorinvesteringen in grondexploitaties of investeringen in infrastructuur kunnen worden gedaan. We voegen de overgebleven middelen uit het investeringsbudget stedelijke vernieuwing (ISV) toe aan het stedelijk investeringsfonds. Daarbij hebben we een herijking op de inzet van de resterende ISV-middelen uitgevoerd. Op basis van de herijking kan een bedrag van € 8,7 miljoen worden ingezet voor nieuwe ambities. Daarnaast voegen we hier € 1,5 miljoen aan toe uit de algemene middelen. Met deze middelen vergroten we onze ambities op het gebied van stedelijke vernieuwing. We stellen middelen beschikbaar voor onder andere het cultuurcluster in het Ebbingekwartier, de plannen voor het Noordelijk Scheepvaartmuseum, het uitvoeringsprogramma bestemming binnenstad en wijkvernieuwing.

We geven nu een toelichting op het financieel perspectief. We gaan in op het meerjarenbeeld en de dekkingsmogelijkheden. Deze bepalen samen de ruimte voor knelpunten en ambities. Tot slot laten we de ontwikkeling van het weerstandsvermogen zien. Onderstaand overzicht geeft de ontwikkeling van het financiële perspectief. De effecten van de septembercirculaire zijn hierin opgenomen.

(bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
Actueel meerjarenbeeld	3.148	6.450	6.867	7.832
Dekkingsbronnen	21.027	8.972	5.705	5.170
Knelpunten	-19.168	-14.047	-11.351	-9.911
Ambities	-5.007	-1.375	-1.221	-3.091
Saldo financieel perspectief	0	0	0	0

We geven op hoofdlijnen een toelichting op de onderdelen van het perspectief en de afwijking ten opzichte van de voorjaarsnota.

Meerjarenbeeld

(bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
Actueel meerjarenbeeld	3.148	6.450	6.867	7.832
Meerjarenbeeld voorjaarsnota	5.170	3.302	1.995	1.502
Vershil	-2.022	3.148	4.872	6.330

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Het meerjarenbeeld laat vanaf 2018 een structurele verbetering zien ten opzichte van de voorjaarsnota. Deze verbetering ontstaat door de groei van de uitkering uit het gemeentefonds, zoals blijkt uit de septembercirculaire. In 2017 is nog wel sprake van een nadeel. Dit is een effect van de meircirculaire. Hierover bent u eerder geïnformeerd.

Dekkingsbronnen

(bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
Actueel meerjarenbeeld	21.027	8.972	5.705	5.170
Meerjarenbeeld voorjaarsnota	12.895	5.075	4.851	3.796
Vershil	8.132	3.897	854	1.374

De dekkingsbronnen tellen op tot € 21,0 miljoen in 2017, € 9,0 miljoen in 2018 en ruim € 5 miljoen in 2019 en 2020. In de voorjaarsnota hebben we alleen de onttrekking aan het weerstandsvermogen van € 12,9 miljoen als dekkingsbron genoemd. Deze was gekoppeld aan de incidentele opgave bij het realiseren van bezuinigingen. De onttrekking aan het weerstandsvermogen in 2017 wordt € 3,5 miljoen lager. Ruim € 2 miljoen hiervan verschuift naar 2018. De onttrekking wordt ook lager omdat we het knelpunt dat ontstaat door de doorwerking van bezuinigingen naar tarieven (de wegdek) niet meer ten laste van het weerstandsvermogen brengen.

In de begroting voegen we ook een voordeel in de grondexploitatie Europapark van € 6,2 miljoen en middelen uit een ruil van structurele met incidentele middelen van € 3,7 miljoen toe aan de incidentele ruimte. Dit verklaart voor een groot deel de toename van dekkingsbronnen in de voorjaarsnota. Een toelichting op alle dekkingsbronnen is opgenomen in de begroting.

We houden in de begroting ook rekening met een voordeel door de herfinanciering van de gemeentelijke leningenportefeuille. Dit voordeel loopt in de komende jaren op tot € 1 miljoen in 2020.

Knelpunten

(bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
Knelpunten	-19.168	-14.047	-11.351	-9.911
Knelpunten voorjaarsnota	-17.638	-6.798	-8.102	-6.643
Vershil	-1.530	-7.249	-3.249	-3.268

De knelpunten waarvoor we in 2017 middelen beschikbaar willen stellen tellen op tot € 19,1 miljoen. Het grootste deel hiervan was al opgenomen in de voorjaarsbrief. Er is een paar nieuwe knelpunten bijgekomen. Voor het sociaal domein zijn aanvullende middelen nodig door een structurele korting van het Rijk en extra kosten voor capaciteit en de verdere ontwikkeling van de WIJ-teams. Daarnaast gaat de transformatie niet snel genoeg om de vermindering van beleidsmiddelen, zoals opgenomen in de begroting 2016, op te kunnen vangen. We doen daarom een voorstel voor de inzet van extra middelen. Ook willen we de benodigde middelen voor het onderhoud van Martiniplaza beschikbaar stellen. In totaal gaat het om € 5,4 miljoen in de periode 2017-2020.

Naast nieuwe knelpunten is ook een aantal knelpunten aangepast ten opzichte van de voorjaarsnota. Per saldo nemen de knelpunten met € 1,5 miljoen toe ten opzichte van de voorjaarsnota.

Ook na 2017 zijn er meer knelpunten dan we hadden opgenomen in de voorjaarsnota. De aanvullende middelen voor het sociaal domein en onderhoud Martiniplaza lopen door in de periode 2018-2020. Daarnaast houden we vanaf 2018 rekening met een halvering van de taakstelling op subsidies tot € 1

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

miljoen (in 2017 wordt de taakstelling op subsidies opgelost door een onttrekking aan het weerstandsvermogen). Hiermee hebben we de grootste verschillen met de voorjaarsbrief benoemd.

Ambities

(bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
Ambities	-5.007	-1.375	-1.221	-3.091

Bij het opstellen van de voorjaarsbrief hadden we nog geen ruimte voor nieuwe ambities. Wel hebben we gemeld dat we zouden kijken naar de mogelijkheid middelen vrij te spelen voor nieuwe ambities. De uitkomst van de septembercirculaire maakt het mogelijk middelen beschikbaar te stellen voor nieuwe ambities. Zo willen we het budget voor gebiedsgericht werken verhogen en het weerstandsvermogen aanvullen. In de begroting stellen we voor de reserve sociaal domein te voeden met in totaal € 5 miljoen in de jaren 2017-2020. Deze reserve is onderdeel is van het beschikbare weerstandsvermogen. Aanvulling van de reserve leidt dus ook tot verbetering van het weerstandsvermogen.

Zoals al eerder aangegeven willen we een stedelijk investeringsfonds instellen. We voegen hier in 2017 € 1,5 miljoen aan toe vanuit de algemene middelen. Samen met de ISV-middelen die anders kunnen worden ingezet kunnen we een aantal nieuwe projecten realiseren.

De (beperkte) saldi die overblijven, verrekenen we jaarlijks met het weerstandsvermogen. Onder aan de streep sluit het financiële perspectief daarmee op nul.

In de begroting is het weerstandsvermogen geactualiseerd. Deze komt in 2017 uit op 0,97. De verbetering ten opzichte van voorjaarsnota komt door de voorgestelde aanvulling van de reserve sociaal domein. Daarnaast verlaagt de actualisatie van de risico's het benodigd weerstandsvermogen. De verwachting voor de komende jaren is als volgt:

	2017	2018	2019	2020
Ontwikkeling weerstandsvermogen	0,97	0,98	0,98	0,98

Voor de grondexploitatie Meerstad werken we aan een voorstel voor overheveling van investeringen in bovenwijkse voorzieningen naar de gemeente. Dit voorstel heeft financiële consequenties voor de begroting, de grondexploitatie Meerstad en het weerstandsvermogen. Door bovenwijkse voorzieningen uit de grondexploitatie te halen ontstaat in de grondexploitatie ruimte om tegenvallers op te vangen en verlagen we het risico van de grondexploitatie. Dit is positief voor zowel de grondexploitatie als de gemeente als geheel. De kapitaallasten van de bovenwijkse voorzieningen kunnen in de eerste jaren worden gedekt uit de verlaging van het benodigde weerstandsvermogen. Daarna zal dekking moeten worden gevonden in de algemene middelen, waarbij ook eventuele incidentele opbrengsten uit de grondexploitatie kunnen worden betrokken.

In de paragraaf grondbeleid gaan we in op de achtergrond van het voorstel voor overheveling van de bovenwijkse voorzieningen en geven we een indicatie van de financiële consequenties. We verwachten u het voorstel voor het eind van het jaar aan te kunnen bieden. Indien u besluit tot overheveling, kan dit worden verwerkt in de gemeenterekening 2016 en volgende begrotingen.

4. Opzet begroting

Afgelopen jaar verscheen de begroting voor het eerst als webversie. Binnen een groeimodel, want we willen kijken hoe we deze webversie beter en uitgebreider kunnen inzetten. De webversie 2.0 bevat meer structuur en meer indicatoren voor de output van onze organisatie en de effecten van ons beleid.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Daarmee beogen we in te spelen op de door u aangegeven behoefte aan adequate, goed ontsloten sturingsinformatie en informeren we transparant inwoners, instellingen en bedrijven in de stad met wie we de samenwerking zoeken.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Kerngegevens

De peildatum van alle kerngegevens is 31 december van het betreffende jaar. Een streepje betekent dat het betreffende cijfer nog niet bekend is.

Inwoners	2013	2014	2015	2016 (prognose)	2017 (prognose)
Aantal inwoners	196.395	200.459	201.270	204.085	206.086
% jongeren (0 t/m 19 jaar)	18,5%	19,2%	18,8%	19,1%	19,0%
% middengroep (20 t/m 64 jaar)	69,7%	68,8%	69,1%	68,7%	68,6%
% ouderen (65 jaar en ouder)	11,8%	11,8%	12,1%	12,2%	12,4%

Bevolkingsprognose	2020	2025	2030
Aantal inwoners	211.969	221.247	228.251
% jongeren (0 t/m 19 jaar)	18,8%	18,5%	13,8%
% middengroep (20 t/m 64 jaar)	68,2%	67,6%	71,7%
% ouderen (65 jaar en ouder)	13,0%	13,9%	14,5%

Sociaal-economische gegevens	2013	2014	2015	2016 (prognose)
Bruto gemeentelijke product*	99,0	-	-	-
Banen (aantal per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15-64 jaar)	886	867	869	-
Beroepsbevolking (15 - 64 jaar)	150.386	151.860	151.891	154.423
% Arbeidsongeschiktheid	5,9%	5,9%	5,9%	-
% Werkloosheid	9,3%	9,9%	10,5%	-
% WW-uitkeringen	3,2%	3,2%	3,2%	-
% huishoudens met een bijstandsuitkering	8,2%	8,3%	8,5%	-

* Bruto gemeentelijk product: is het product van de toegevoegde waarde per baan en het aantal banen in een gemeente. De verhoudingswaarde tussen verwacht BGP en gemeten BGP geeft aan of er boven verwachting (<100) of beneden verwachting (>100) wordt gescoord (beschikbaar tot en met 2013).

Ruimtelijke kerngegevens	2013	2014	2015	2016 (prognose)	2017 (prognose)
Oppervlakte gemeente (in ha)	8.369	8.369	8.375	8.375	10.146
% binnenwater	5,5%	5,5%	5,5%	5,5%	7,3%
% Functiemenging*	58,0%	57,3%	57,4%	57,4%	-
Lengte van de wegen (km)	597	603	607	607	607

* Functiemenging: weerspiegelt de verhouding tussen banen en woningen tussen 0 (alleen wonen) en 100 (alleen werken). Bij een waarde van 50 zijn er evenveel woningen als banen (beschikbaar tot en met 2016).

Woningvoorraad	2013	2014	2015	2016 (prognose)	2017 (prognose)
Aantal woningen	93.652	98.628	99.940	101.411	103.300
% huurwoningen	45%	47%	49%	49%	52%
% koopwoningen	55%	53%	51%	51%	48%
Gemiddelde WOZ-waarde (€)	198.128	186.122	179.085	181.325	182.500

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financieel (in €)	2014 (rekening)	2015 (rekening)	2016 (actueel)	2017 (begroting)
Totaal lasten	854.483.00	1.112.819.000	986.976.000	940.166.829
Rekeningresultaat	3.410.000	36.049.000	-	-
Omvang algemene egaliseringsreserve (AER)	36.242.000	34.307.000	39.126.000	33.092.000
Ratio weerstandsvermogen	0,87	0,95	0,87	0,97
Inkomsten gemeentefonds	283.900.000	439.296.000	443.556.000	437.476.000
Opbrengst belastingen (totaal)	69.742.000	70.967.000	73.371.000	75.333.000
Opbrengst onroerendezaakbelasting (OZB)	59.459.000	60.087.000	62.658.000	63.872.000
Opbrengst roerende zaakbelasting (RZB)	86.000	96.000	73.000	74.000
Opbrengst hondenbelasting	873.000	853.000	852.000	863.000
Opbrengst logiesbelasting	1.286.000	1.153.000	1.057.000	1.167.000
Opbrengst precariobelasting	652.000	580.000	662.000	676.000
Opbrengst parkeerbelasting	7.386.000	8.198.000	8.068.000	8.681.000

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Begroting in één oogopslag

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Programma 1: Werk en inkomen

In het programma Werk en inkomen richten we ons vooral op mensen in de beroepsbevolking en hun gezinnen. En op jongeren die binnenkort op de arbeidsmarkt komen. Wij vinden dat iedereen die dat kan, ook zou moeten werken. Bij voorkeur in een betaalde baan of anders als vrijwilliger, in een participatiebaan of activeringstraject. Aan Stadjers die er niet in slagen op eigen kracht een minimuminkomen te verwerven bieden we inkomensondersteuning.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat Groningen een stad is:

- Waar iedereen actief aan de samenleving kan deelnemen;
- Waar niemand onder het bestaansminimum hoeft te komen.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's.

- [Een vertrouwd gezicht \(2016\)](#)
- [Plan Schuldhulpverlening 2016-2020 \(2016\)](#)
- [Mee\(r\)doen in Stad \(2015\)](#)
- [Invoering Participatiewet in de gemeente Groningen \(2014\)](#)
- [Nota Maatschappelijke Participatie 'Meedoen maakt het verschil' \(2013\)](#)
- [Beleidsplan vernieuwing sociaal domein \(2014\)](#)
- [Met elkaar, voor elkaar \(2014\)](#)
- [Dienstverlening Werk & Participatie \(2013\)](#)
- [\(Re\)-visie zicht op werk & participatie in Stad \(2012\)](#)
- [Grensverleggend aan het werk! Met een blik op de regio, kadernota arbeidsmarktbeleid \(2011\)](#)
- [Perspectief, actieplan tegen de armoede \(2014\)](#)
- [Handhavingsbeleidsplan sociale zekerheid 2014 \(2014\)](#)

Relevante ontwikkelingen

In 2017 blijven we inzetten op mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Via Kansen in kaart willen we onze bijstandsgerechtigden in beeld krijgen en stimuleren om actief te worden. We vinden het belangrijk dat zoveel mogelijk van onze Stadjers participeren. Actief zijn levert veel op en draagt bij aan het welzijn van mensen. Het zijn ook de eerste stappen richting de arbeidsmarkt. Op het moment dat de economie aantrekt moeten zoveel mogelijk mensen daarvan kunnen profiteren.

In 2017 streven we naar meer verbinding tussen sociale zaken, economische zaken en arbeidsmarktbeleid. We willen onze dienstverlening aan werkgevers verbeteren en ervoor zorgen dat mensen zo snel mogelijk aan het werk komen. Bij het aanvragen van een uitkering staat werk voorop. Groepen met een zwakke positie op de arbeidsmarkt, zoals arbeidsgehandicapten en jongeren, houden in 2017 onverminderd onze aandacht. Daarnaast gaan we extra inzetten op vergunninghouders. Daarnaast gaan we in regionaal verband bekijken wat de mogelijkheden zijn om de positie van 50-plussers meer onder de aandacht te brengen

Om in staat te zijn om te werken of anderszins actief te zijn is financiële stabiliteit noodzakelijk. Mensen hebben ruimte in hun hoofd nodig om kansen te zien en te pakken. We investeren in preventie, ook op

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

het gebied van schuldhulpverlening. We willen er zo snel mogelijk bij zijn om grotere problemen te voorkomen.

Als we een goede en integrale ondersteuning van onze burgers in de wijk willen organiseren, met daarbij zo weinig mogelijk schakels, dan hoort de dienstverlening op het gebied van werk, inkomen, schulden en maatschappelijke participatie daarbij. We kiezen er daarom voor om deze dienstverlening inhoudelijk te verbinden aan de dienstverlening in de wijken.

In de wijk worden mensen ondersteund bij inkomen en schulden. Ook krijgen ze daar kansen aangereikt om maatschappelijk te participeren en indien nodig scholing te volgen. Als intensieve ondersteuning om aan het werk te komen nodig is, doen we dit centraal in het Centrum naar Werk.

In 2017 gaan we verder met de uitvoering van 'Een vertrouwd gezicht', We versterken we de relatie met onze klanten, zodat we hen effectiever en efficiënter kunnen ondersteunen. We willen daarbij meer uitgaan van vertrouwen en meer rekening houden met individuele omstandigheden. Innovatie blijft een belangrijk speerpunt. Zowel in onze manier van werken, maar ook in hoe we omgaan met het vernieuwen van de sociale zekerheid. We willen de individuele burger de regie over zijn of haar eigen leven geven. We willen de individuele burger de regie over zijn of haar eigen leven geven. Hierbij zou wet- en regelgeving niet in de weg mogen staan. Vanuit deze benadering zoeken we de grenzen op. In de loop van 2017 gaan we experimenteren binnen de Participatiewet. Op basis van een AMvB die naar verwachting begin 2017 wordt vastgesteld, gaan we kijken wat de effecten van meer vrijheid, meer intensieve begeleiding en een grotere financiële prikkel zijn op de re-integratie, de participatie en het welzijn van bijstandsgerechtigden. In het experiment willen we ook onderzoeken wat de effecten zijn als we bijstandsgerechtigden meer regie geven en welke aanpak het beste werkt voor welke mensen.

Bijdrage(n) verbonden partijen

Thermiek BV	
Relevante beleidsinformatie	Het doel is re-integratie van personen met een achterstand op de arbeidsmarkt of arbeidsbeperking door een arbeidscontract. De werknemers worden gedetacheerd in de markt- en overheidssector. De doelgroep betreft mensen die voorheen vielen onder de wet sociale werkvoorziening, de wet werk en bijstand en de Participatiewet.
Beleidsrisico	Geen.

Stichting WeerWerk Groningen	
Relevante beleidsinformatie	Het doel is het aanbieden van re-integratievoorzieningen aan personen die onder de doelgroep van de WWB vielen. Deze zogeheten 'gesubsidieerde arbeid' is inmiddels afgebouwd (raadsbesluit 30 november 2011). Op dit moment zijn er een nog seniorenbanen die de komende jaren zullen aflopen. Van nieuwe instroom is geen sprake meer. Verder zijn er nog een tweetal medewerkers in dienst vanuit het 200banenplan. In een later stadium (na 2019) is besluitvorming nodig hoe verder te gaan met het stichtingsmodel.
Beleidsrisico	Geen.

Deelprogramma 1.1: Werk en activering

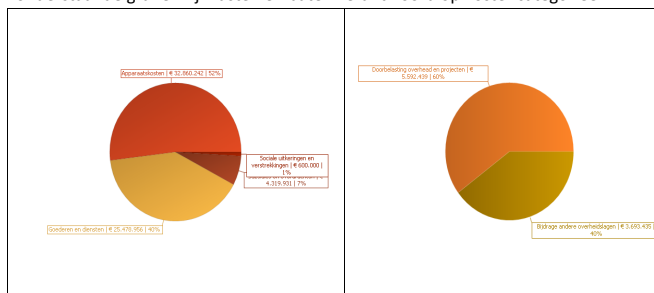
Bestaanszekerheid en maatschappelijke participatie bereiken we via (betaald) werk. (Betaald) werk draagt in belangrijke mate bij aan persoonlijk geluk. Als gemeente hebben we beperkt invloed op het aanbod van geschikte banen en de werking van de arbeidsmarkt. In [programma2: Economie en Werkgelegenheid](#) stimuleren we ondernemers en werkgevers om zich te ontwikkelen en te groeien. Op

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

deze wijze stimuleren we de werkgelegenheid. We willen dat iedere Stadjer actief is. In loondienst, als (parttime) ondernemer, als vrijwilliger of op een andere manier.

In dit deelprogramma Werk en activering richten we ons op mensen die er niet in slagen op eigen kracht een plek op de arbeidsmarkt te vinden. Dat kan komen door het functioneren van de arbeidsmarkt zelf (beleidsveld Arbeidsmarktbeleid), maar er kunnen ook persoonlijke oorzaken zijn (beleidsvelden Werk en activering, Maatschappelijke participatie).

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of eenmaal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effect-indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Aantal bijstandsuitkeringen	10.007	10.096	10.100	10.200

Daarnaast verantwoordt we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
Netto participatiegraad (% werkzame beroepsbevolking ten opzichte van de beroepsbevolking)	50,7	61,1	61,6	-
Werkloze jongeren (% 16 t/m 22-jarigen)	-	-	-	-
Lopende re-Integratievoorzieningen) aantal per 10.000 inwoners van 16-64jaar)	-	-	139,6	-
Kinderen in uitkeringsgezinnen (%)	-	-	-	-

1.1.1 Regionaal arbeidsmarktbeleid

Op een goed werkende arbeidsmarkt zijn vraag en aanbod in balans; nu en in de toekomst. De verantwoordelijkheid daarvoor ligt bij werkgevers, werknemersorganisaties en onderwijsinstellingen. Als gemeente hebben wij de rol van actieve initiatiefnemer en ondersteuner van de samenwerking tussen deze (sociale) partners. Wij richten ons arbeidsmarktbeleid zowel op de stad als op de regio.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

* Dit betreft het oplopend totaal aantal afsprakenbanen: 410 in 2015 plus 525 in 2016 (=935) plus 569 in 2017 (=1.504)

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Aantal plaatsingen door brancheteams	550	597	550	700
Aantal plaatsingen of plekken gerealiseerd door SROI in de arbeidsmarktregio	450	825	550	1.000
Aantal gerealiseerde afspraakbanen in de arbeidsmarktregio	-	410	935	1.504

Hoe staan we ervoor?

Het herstel van de arbeidsmarkt zet naar verwachting in 2017 verder door. Voor 2017 verwachten we een groei van het aantal banen. In lijn met de landelijke trend vindt deze groei in Groningen met name plaats in het bedrijfsleven terwijl de collectieve sector achterblijft. Het aantal WW-uitkeringen zal naar verwachting dalen. In de gemeente Groningen lijkt het bijstandsvolume zeer licht te stijgen.

Wat willen we bereiken in 2017?

Wij streven naar een goed functionerende regionale arbeidsmarkt: meer werkgelegenheid, meer mensen die vanuit een uitkerings situatie aan de slag gaan en meer jongeren die beter opgeleid zijn voor de arbeidsmarkt. We vinden het onze rol om een zo goed mogelijke dienstverlening te organiseren voor werkgevers, uitkeringsgerechtigden en onderwijspartners. Dat doen we door onze ondersteuning af te stemmen op de behoeften van deze partijen. Beter luisteren, beter samenwerken, de ondersteuningsvraag centraal stellen en vanuit die vraag meewerken aan concrete oplossingen. Daarbij zetten wij ons in het bijzonder in voor verbetering van de kansen van mensen aan de onderkant van de arbeidsmarkt en voor jongeren. Vereenvoudiging van de regelgeving rond de afspraakbanen moet ertoe leiden dat jongeren met een arbeidsbeperking eenvoudiger in aanmerking komen voor een afspraakbaan. Interne jobcoaching maakt het werkgevers mogelijk mensen met een arbeidsbeperking op de werkvloer te begeleiden. Het komende jaar leggen we meer nadruk op het plaatsen van de gemeentelijke doelgroep op afspraakbanen. Op het gebied van SROI pakken we steeds meer zaken regionaal op, bijvoorbeeld in relatie tot aardbevingsbestendig bouwen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Ondersteunen en ontzorgen van werkgevers;
- Stimuleren maatschappelijk betrokken ondernemen;
- Ondersteunen en toepassen Social Return on Investment (SROI);
- Het nog meer regionaal oppakken van SROI;
- Plaatsen van mensen op vacatures, projecten en trajecten;
- Mensen met een arbeidsbeperking aan een reguliere baan helpen via het regionale Werkbedrijf;
- Samenwerken met uitzendbureaus;
- In regionaal verband bekijken wat de mogelijkheden zijn om de positie van 50-plussers meer onder de aandacht te brengen.

1.1.2 Werk

Wij willen iedere werkzoekende actief passende ondersteuning bieden op weg naar (betaald) werk. Mensen die niet op eigen kracht betaald werk vinden, ondersteunen we met de mogelijkheden die de Participatie-wet en de Wet sociale werkvoorziening ons bieden. We onderscheiden de volgende groepen:

Mensen waarvan we verwachten dat ze relatief gemakkelijk aan het werk komen. Die ondersteunen we op hoofdzakelijk collectief en op afstand (digitaal);

- Mensen die niet op eigen kracht een reguliere baan kunnen vinden of uitoefenen, bieden we individuele begeleiding en helpen we aan (aangepast of begeleid) werk;
- Mensen die niet in een normaal arbeidsritme kunnen functioneren, begeleiden we naar maatschappelijke deelname of beschut werk;

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- Jongeren zonder startkwalificatie leiden we zo veel mogelijk terug naar school (zie ook ['programma 3: Voorkomen schooluitval'](#)).
- Jongeren zonder startkwalificatie leiden we zo veel mogelijk terug naar school

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal personen dat uitstroom naar regulier werk	959	1.117	1.000	1.100
Aantal personen met een uitkering dat parttime inkomsten uit arbeid heeft	-	2.800	-	stijging
Aantal personen dat gedetacheerd is (intern, extern en ondersteunend werkzaam)	830	806	770	730
Aantal personen dat werkzaam is op een begeleid werken plek	211	164	160	140

Hoe staan we ervoor?

Van januari tot eind mei 2016 zijn er 375 bijstandsgerechtigden uitgestroomd naar regulier werk. Er zitten eind mei 150 mensen op een begeleid werken plek. En er zijn 791 mensen uit de sociale werkvoorziening (SW) gedetacheerd bij een reguliere werkgever of ondersteunend werkzaam binnen gemeente Groningen.

Wat willen we bereiken in 2017?

In 2017 stromen minimaal 1.100 bijstandsgerechtigden uit naar regulier werk. We streven in 2017 naar een stijging van het aantal plaatsingen door de brancheteams. Ook denken we dat door de aantrekkelijke economie meer mensen zelf een baan kunnen vinden. Naast uitstroom naar werk vinden we het ook belangrijk dat mensen parttime inkomsten uit arbeid (loondienst of ondernemerschap) verwerven. Het kan een eerste stap zijn richting volledige uitstroom. Maar ook als dit niet tot uitstroom leidt, vinden we het belangrijk dat mensen werken als dat kan. Bovendien leidt dit tot een besparing op de uitkeringslasten.

Daarnaast verwachten we dat het aantal medewerkers in de sociale werkvoorziening (SW) dat gedetacheerd is of ondersteunend werkt daalt naar ongeveer 730 eind 2017. We verwachten dat het aantal SW-medewerkers dat eind 2017 op een begeleid werken plek zit daalt naar 138. Deze daling komt door de invoering van de Participatiewet. Hierdoor stromen sinds 2015 geen nieuwe mensen meer in de SW.

Wat gaan we hiervoor doen?

- E-dienstverlening aan mensen die relatief makkelijk aan werk kunnen komen;
- Werkzoekenden zo nodig ondersteunen door Centrum naar Werk;
- Inzetten van werkervaringsplaatsen of uitstroombanen;
- Via iederz detacheren van SW-medewerkers bij reguliere bedrijven;
- Begeleiden medewerkers op een 'begeleid werken plek' bij reguliere werkgevers;
- Extra inzetten op de ondersteuning van vergunninghouders richting werk.

1.1.3 Maatschappelijke participatie

Het is belangrijk actief te zijn in de samenleving en iets voor een ander te betekenen. Door deel te nemen aan maatschappelijke activiteiten in de wijk, actief te zijn op een Participatiebaan of actief te zijn

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

als vrijwilliger. Dat kunnen eerste stappen zijn naar de arbeidsmarkt. Maatschappelijke participatie vindt in de praktijk plaats bij maatschappelijke organisaties en verenigingen. We proberen maatschappelijke organisaties hierin te stimuleren. We bemiddelen en subsidiëren. We zoeken de verbinding met andere doelgroepen en beleidsterreinen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje

Prestatie indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal mensen dat actief is op een P-baan	400	289	500	500
Aantal beschutte werkplekken (SW)	458	437	400	395
Aantal beschutte werkplekken nieuw (P-wet)	-	0	50	75

Hoe staan we ervoor?

Halverwege juni 2016 hadden 262 mensen een Participatiebaan, waarvan 26 zelf een organisatie hebben uitgezocht. Daarnaast zaten er op dat moment nog 31 mensen in het proces. Met een voorlichtingscampagne richten we ons op maatschappelijke organisaties en uitkeringsgerechtigden met een grote afstand tot de arbeidsmarkt die we informeren en enthousiasmeren over de mogelijkheden. Daarnaast werkten er eind mei 428 medewerkers uit de sociale werkvoorziening op een beschutte werkplek. De instroom in de Sociale Werkvoorziening is met ingang van 2015 gestopt, vandaar een geleidelijke afname. Het aantal mensen met een arbeidsovereenkomst voor een nieuwe beschutte werkplek bedroeg eind mei 3. Daarnaast zaten er op dat moment nog 23 personen in het proces.

Wat willen we bereiken in 2017?

Met de nota 'Mee(r)doen in Stad' hebben we de beweging richting de wijken al ingezet. In 2017 streven we ernaar om in alle wijken activiteiten aan te bieden. De in 2016 ingezette intensivering, onder meer door Kansen in Kaart en de komst van de re-integratiecoaches maatschappelijke participatie zal in 2017 tot gevolg hebben dat meer mensen op een P-baan terechtkomen of actief gaan zijn op een vrijwilligersplek of wijkactiviteit. We bezien op welke manier een terugval in ondersteuning na 2 jaar op een P-baan kan worden voorkomen en monitoren de persoonlijke ontwikkeling om meer doorstroom te realiseren. We bieden de mogelijkheid van scholing naast een P-baan aan. Daarnaast bieden we in 2017 beschutte werkplekken aan voor mensen met een lichamelijke, verstandelijke of psychische beperking. We gaan maatschappelijke participatie en dagbesteding goed op elkaar aan laten sluiten. Zowel in de ondersteuning als in het aanbod van activiteiten.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Actief opzoeken van bijstandsgerechtigden en met hen in gesprek gaan;
- Activeren van mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt via verschillende projecten en activiteiten in de wijken;
- Aanbieden en promoten van Participatiebanen bij mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt, eventueel in combinatie met scholing;
- Aansluiten bij de dienstverlening van de WIJ-teams;
- Aanbieden van beschutte werkplekken voor mensen met een lichamelijke, verstandelijke of psychische beperking.

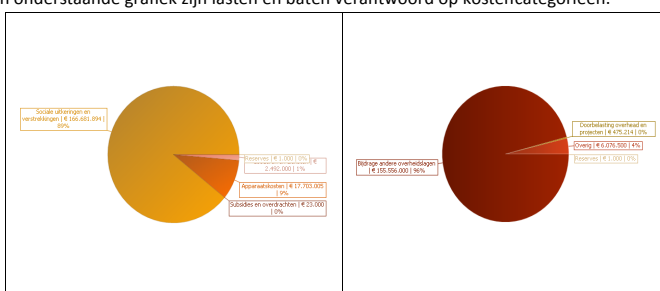

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Deelprogramma 1.2: Inkomen en armoedeverlichting

Voortdurende financiële zorgen vormen een belemmering bij het deelnemen aan de samenleving. Met het deelprogramma Inkomen en armoedeverlichting nemen we deze belemmeringen voor de doelgroepen weg. Dat doen we via het verstrekken van uitkeringen (Participatie-wet, IOAW, IOAZ, Bbz, BUIG) en met (financiële) ondersteuning via ons armoede- en minimabeleid. Aan Stadlers met problematische schulden bieden we schuldhulpverlening. In het contact met de cliënten is vertrouwen het uitgangspunt. Hoewel we vinden dat wet- en regelgeving niet belemmerend mag werken, zien we wel toe op naleving van regels en voorwaarden.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald	Behaald	Beoogd	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal bijstandsuitkeringen	10.007	10.096	10.100	10.200
% Inwoners dat zegt moeite te hebben met rondkomen	11%	-	-	< 11%

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
Personen met een bijstandsuitkering (aantal per 10.000 inwoners 18 jr. en ouder)	-	-	738	-

1.2.1 Uitkeringen

We verstrekken uitkeringen op grond van de Participatie-wet, de IOAW, de IOAZ en de Bbz aan burgers die er recht op hebben. Dat doen we tijdig en correct. We willen dat iedereen die er recht op heeft op tijd een uitkering ontvangt. Hiervoor geldt een wettelijke termijn van 8 weken. Als norm voor rechtmatigheid geldt landelijk een foutpercentage van maximaal 1%.

Om daar waar nodig burgers een laagdrempelige ingang te bieden, kunnen zij bij het WIJ-team met de voorbereiding van de uitkeringsaanvraag worden geholpen. We informeren betrokkenen actief en duidelijk over de regels en voorwaarden. Tevens verstrekken we vergoedingen of tegemoetkomingen in de kosten van kinderopvang aan deelnemers aan re-integratietrajecten of op grond van sociaal-medische indicatie.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% uitkeringsaanvragen (BUIG) dat binnen 8 weken is afgehandeld	94%	89%	100%	100%
Foutpercentage verstrekte uitkeringen (BUIG)	0,62%	0,53%	<1%	<1%

Hoe staan we ervoor?

Landelijk nam het aantal bijstandsuitkeringen in het eerste kwartaal van 2016 toe met 11.000 tot 459.000 (= 2,5%). De stijging wordt mede veroorzaakt door de instroom van asielzoekers, maar ook door de verhoging van de AOW-leeftijd, waardoor er minder bijstandsontvangers uitstroonden. In Groningen nam het aantal bijstandsuitkeringen in het eerste kwartaal van 2016 toe met 111 tot 10.207 (= 2%).

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen 100% van de uitkeringsaanvragen afhandelen binnen 8 weken. Als norm voor de rechtmatigheid volgen we de landelijke norm van een maximaal foutpercentage van 1%. Overschrijding van deze norm leidt tot financiële risico's voor de gemeente. Weliswaar trekt de economie enigszins aan, maar daar staat de instroom van vergunninghouders en de nieuwe doelgroep van de Participatiewet tegenover. We verwachten per saldo dat het aantal bijstandsuitkeringen zeer licht zal stijgen in 2017.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitkeringen rechtmatig en tijdig (binnen 8 weken) verstrekken;
- Vergoeden eigen bijdragen of verstrekken tegemoetkomingen kosten van kinderopvang;
- Afhandelingstermijn aanvragen levensonderhoud verkorten door in de wijk daar waar nodig aanvragers te helpen met de voorbereiding.

1.2.2 Armoede- en minimabeleid

Rondkomen met een inkomen op of net boven het minimum is lastig. We willen mensen die in armoede leven perspectief bieden. We ondersteunen mensen met aanvullende financiële ondersteuning (vangnet). Dit combineren we met begeleiding waarbij mensen weer regie krijgen over hun eigen situatie (vliegwielen). We werken intensief samen met maatschappelijke partners en bedrijven (verbinding) en haken in op initiatieven uit de samenleving.

Onder inkomensregelingen verstaan we: bijzondere bijstand (inclusief duurzame gebruiksgoederen), vergoeding ouderbijdrage schoolfonds en individuele inkomensvoetstuk.

Het aantal ondersteuningscontacten heeft specifiek betrekking op het Kindpakket, serviceteam, minimaloket, inspiratiegroepen, ondersteuning aan zelfstandigen, Toentje en de Stadjerspas

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal huishoudens dat gebruik maakt van één of meer inkomensregelingen	-	8.586	stabiel	stabiel
Aantal deelnemers collectieve zorgverzekering	stabiel	lichte daling	stabiel	-
Aantal ondersteuningscontacten dat tot stand komt binnen de projecten/overige activiteiten van het armoedebeleid	-	-	25.000	stijging

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Hoe staan we ervoor?

In 2015 zijn we gestart met de uitvoering van de beleidsnota "Perspectief, actieplan tegen de armoede 2015-2018" en het behalen van de beleidsdoelen. We bieden een vangnet voor kinderen en volwassenen zodat zij ondanks hun armoedesituatie toch kunnen participeren. Dit doen we onder andere via onze minimaregelingen en ons Kindpakket. We stimuleren minima om hun eigen kracht te ontdekken en te ontplooien (vliegwielen) door bijvoorbeeld taalondersteuning voor laaggeletterden, schuld preventie, inspiratiegroepen en de ondersteuning van ondernemers die het moeilijk hebben. Daarnaast verbinden we Stadgers en ondernemers aan ons armoedebeleid door hen bewust te maken van het bestaan van armoede in onze stad en hen uit te dagen hun bijdrage te leveren aan het voorkomen en bestrijden van armoede. Dit is onder andere te zien in het ruime aanbod van de Stadgerspas en de meer dan 500 fietsen die het afgelopen jaar gedoneerd zijn voor minimakinderen. Met het brede aanbod van activiteiten zijn we goed op weg. We hebben het afgelopen jaar stevig ingezet op communicatie. We bereiken steeds meer mensen in armoede, ook door het inzetten van mensen uit de doelgroep zelf. De training 'Armoede dichtbij' waarmee we mensen leren om armoede signalen te herkennen is een groot succes.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen blijven inzetten op het verbeteren van de toegang, zodat zoveel mogelijk minima gebruikmaken van de regelingen. Dit doen we onder andere via het Serviceteam. Verder bepalen we in 2017 aanvullende accenten voor dat jaar, mede aan de hand van het nog op te stellen afwegingskader.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Bekendheid met ondersteuningsmogelijkheden en -regelingen vergroten en de toegang verbeteren;
- Mensen ondersteunen en stimuleren zichzelf en anderen te helpen;
- Faciliteren van initiatieven uit de samenleving, wel met toetsing aan het nog op te stellen afwegingskader.
- Trainen van WIJ teams en andere professionals in de wijken om armoede signalen te herkennen.
- Voortzetten van succesvolle projecten en activiteiten.

1.2.3 Handhaving

We willen dat uitkeringen terecht komen bij mensen die er recht op hebben. Hiervoor volgen wij zorgvuldige intake-procedures. Verder informeren we onze klanten actief en begrijpelijk over de regels, voorwaarden en sancties. Vanuit het oogpunt van vertrouwen in burgers controleren we gericht.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald		Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal beëindigde uitkeringen (Controle aan de achterkant)	216	399	<. 2015	200
Percentage toegekende aanvragen (controle aan de poort)	63%	62%	<63%	<63%
Aantal opgelegde boetes	605	450	daling	daling

Hoe staan we ervoor?

Handhaving is een samenspel van voorkomen(preventie) en optreden (repressie). Wij brengen een balans aan tussen deze activiteiten door heldere communicatie en zorgvuldige controle aan de poort. Hierdoor voorkomen wij dat klanten ten onrechte een uitkering krijgen of hoge

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

terugvorderingsbedragen en boetes moeten betalen. Door onze communicatie zijn klanten vaker en beter op de hoogte van de regels.

Wij doen kortdurende bestuursrechtelijke onderzoeken wanneer het kan en langdurende strafrechtelijke onderzoeken wanneer het moet. Hierdoor kunnen we meer fraudeonderzoeken doen en fraude vaker en vroeger stoppen. Met deze aanpak verhogen we de feitelijke pakkans en ook de door burgers veronderstelde pakkans. Doordat we fraude vaker en eerder constateren, dalen ook de terugvorderingsbedragen en de boetes. Dit is in het belang van zowel de burger als de gemeente.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen met ons handhavingsbeleid bereiken dat zoveel mogelijk burgers de wetten en regels naleven die bij een uitkering horen. We weten dat de meerderheid van de burgers dit uit zichzelf al doet. Daar waar fraude zich wel voordoet willen wij deze zo snel mogelijk stopzetten en het liefst voorkomen. Dat doen we door helder te communiceren en door een zorgvuldige beoordeling van uitkeringsaanvragen. Als we in het kader van een handhavingsonderzoek constateren dat er (mogelijk) sprake is van een zorgbehoefte dan delen we dat signaal met het WIJ-team. Als een klant herhaaldelijk niet reageert op een oproep in het kader van een handhavingsonderzoek dan beëindigen we de uitkering niet direct maar informeren we eerst of de klant bekend is bij het WIJ-team. Als de klant bekend is bij het WIJ-team stemmen we de vervolgstap af.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Zorgvuldig controleren aan de poort;
- Voorlichten over regels en sancties;
- Bevorderen van fraude alertheid binnen de organisatie;
- Integrale aanpak van fraude, zowel met ketenpartners als binnen de gemeentelijke organisatie;
- Gerichte en kortdurende controles die zo vaak mogelijk moeten leiden tot stopzetten van fraude.

1.2.4 Schuldhulpverlening

Problematische schulden ontnemen mensen elk perspectief. Via de Groningse Kredietbank (GKB) bieden we alomvattende schuldhulpverlening: we zoeken naar een oplossing voor de financiële problemen en tegelijk pakken we de oorzaken aan. Ook proberen we te voorkomen dat er (opnieuw) schulden ontstaan door preventie en nazorg. We werken intensief samen met maatschappelijke partners en relevante schuldeisers.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal aanmeldingen schuldhulpverlening	2.291	2.026	2.100	2.100
Aantal inschrijvingen schuldregeling	469	464	400	450
Aantal klanten in budgetbeheer	2.420	2.379	2.400	2.650
Aantal klanten in beschermingsbewind	682	749	800	850
Aantal aanvragen sociale kredieten	1.064	1.034	1.050	800
% geslaagde minnelijke regelingen	-	-	-	55%

Hoe staan we ervoor?

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

De vraag naar schuldhulpverlening lijkt zich in 2016 te stabiliseren op een hoog niveau. Echter we constateren dat meer mensen worden doorgeleid naar langdurige trajecten als budgetbeheer en schuldregeling. De euro-coaches krijgen steeds meer aanvragen van jongeren in financiële problemen. Verder krijgen de preventiemedewerkers meer verzoeken om voorlichting, cursus en andere schuldpreventie-activiteiten. Het aantal klanten in beschermingsbewind blijft stijgen. De druk op de schuldhulpverlening is groot vanwege de complexiteit van dossiers (meer instabiele financiële huishoudens, belemmerende regelgeving, multi-problematiek, grotere schuldenpakketten, meer zelfstandigen zonder personeel (zzp-ers) en klanten met een eigen woning).

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen schuldhulpverlening bieden aan degenen die dat nodig hebben. We willen (problematische) schuldsituaties van burgers stabiliseren en waar mogelijk oplossen. Daarnaast richten we ons op preventie: voorkomen van (problematische) schulden bij burgers en het bevorderen van hun financiële zelfredzaamheid. We willen als gemeente voorop blijven lopen met onze integrale aanpak van schuldhulpverlening en -preventie. We zoeken de grenzen van wet- en regelgeving op zodat we mensen meer perspectief kunnen bieden. Onze kwaliteit van dienstverlening willen we borgen door te voldoen aan de door de koepelorganisatie Nederlandse vereniging voor volkskrediet (NVVK) en de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening gestelde eisen. We streven er naar het beschermingsbewind bij burgers die dat nodig hebben zoveel mogelijk als gemeente zelf uit te voeren.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Organiseren preventie-activiteiten samen met scholen, vrijwilligers, relevante schuldeisers en maatschappelijke instellingen;
- Met schuldhulpverlening (waaronder preventie-activiteiten en vroeg-signalering) aansluiten bij de wijkgerichte aanpak;
- Samenwerken met woningcorporaties en WIJ-teams bij vroeg-signalering van schuldproblematiek
- Kijken naar creatieve en alternatieve mogelijkheden voor afbetaling van schulden
- Individuele maatwerk trajecten zo mogelijk verkorten en de grenzen opzoeken van wet- en regelgeving;
- Intensiveren van onze aanpak van jongeren met schulden, waar onder een bredere inzet van het jongerenkrediet;
- Zo veel mogelijk combineren van re-integratie en schuldhulpverlening.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Werk en inkomen							
Nr	Omschrijving	Rekening	Actuele begroting	Primitieve begroting			
		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lasten							
01.1	Werk en activering	78.244	78.207	62.859	61.189	60.137	58.903
01.2	Inkomen en armoede bestrijding	188.369	194.279	186.900	186.460	186.866	187.465
	Totaal	266.612	272.486	249.759	247.649	247.003	246.368
Baten							
01.1	Werk en activering	-25.894	-27.890	-15.498	-15.317	-15.217	-15.118
01.2	Inkomen en armoede bestrijding	-172.904	-177.332	-162.108	-162.107	-162.107	-162.107
	Totaal	-198.798	-205.222	-177.606	-177.424	-177.324	-177.224
	Geraamd resultaat voor bestemming	67.814	67.264	72.153	70.225	69.678	69.143
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	0	0	1	0	0	0
	Totaal onttrekkingen	20	10	1	1	1	1
	Geraamd resultaat na bestemming	67.794	67.254	72.153	70.224	69.677	69.142

Overzicht continuerend extra beleid voorgaande jaren

Continuerend extra beleid voorgaande jaren					
Deelpro-gramma	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
01.1	Transitievergoeding bij ontslag SW-medewerkers	400			
01.1	Activering	4.600	5.100		

Zie het [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting continuerend extra beleid.

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen					
Deelpro-gramma	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
01.1	Terugloop omzet detachering SW	0	0	-100	-200
01.1	Bijdrage in uitvoeringstekort oud iederz	-400	-400	-400	-400
01.2	Netwerkregie-organisatie Gemeenschappelijke Backoffice Inkomen	-70			
01.2	Bijzondere Bijstand	-1.400			
01.2	Schuldhelpverlening	-318	-318	-318	-318

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Integrale financiële toelichtingen

1.1 Werk en activering	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 15,3 miljoen	€ -12,4 miljoen	€ 2,9 miljoen
Verlaging subsidie in het kader van de afbouw van de Sociale werkvoorziening (€ 1,2 miljoen)			
De Sociale Werkvoorziening (SW) wordt op langere termijn afgebouwd. De afbouw wordt gerealiseerd door een uitstroom van SW-medewerkers van gemiddeld 5% per jaar. Bovendien wordt de subsidie jaarlijks gekort met € 500 per fte. Het aantal plekken waarvoor we subsidie ontvangen daalt met 70 naar 1.021 standaard eenheden in 2017. De subsidie daalt hierdoor met € 2,2 miljoen. Dit zien we terug in lagere loonkosten SW. Een deel van de lagere subsidie wordt gecompenseerd doordat de sociale lastendruk op de lagere inkomens is verlaagd, een verlaging van de lasten van € 900.000. Overige afwijkingen tellen op tot een verlaging van de lasten met € 150.000.			
Incidentele rijkssubsidie arbeidsmarktregio Groningen (€ -500.000)			
In 2016 is € 500.000 aan incidentele rijksmiddelen beschikbaar gesteld voor de aanpak van de jeugdwerkloosheid en de opzet van het regionale Werkbedrijf. Deze rijksbijdrage maakt geen deel meer uit van de begroting 2017.			
Extra beleid (€- 600.000)			
Wij hebben in 2016 € 3,6 miljoen structureel extra beschikbaar gesteld voor intensivering van de werkloosheidsaanpak. Voor 2017 stellen wij voor € 1 miljoen extra beschikbaar te stellen voor intensiveringsmaatregelen van onze werkloosheidsaanpak. Daarnaast maakt € 400.000, die wij in 2016 incidenteel beschikbaar hebben gesteld voor de screening van het cliëntenbestand geen deel meer uit van de begroting 2017.			
Bijstelling Participatiebudget (€ 430.000)			
De middelen die wij van de rijksoverheid ontvangen in het kader van het Participatiebudget is in de septembercirculaire 2015 en in de meicirculaire 2016 verlaagd. Hierdoor nemen wij lagere lasten op in onze begroting.			
Terugloop omzet SW detachering (€ 400.000)			
De omzet uit detachering SW loopt terug door de vermindering van het aantal medewerkers dat werkzaam is in de SW detachering. De vermindering van het aantal SW medewerkers in detachering ramen we op ongeveer 5%. Daartegenover ontvangen we extra inkomsten voor begeleiding van mensen die worden geplaatst in een afspraakbaan. Deze vergoeding komt uit het Participatiebudget.			
Overhead (€ 2 miljoen)			
Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een verlaging van de lasten van € 2 miljoen.			
Gerealiseerde bezuinigingsopdrachten Maatschappelijke Participatie (saldo neutraal)			
In deze begroting hebben wij de gerealiseerde bezuinigingsopdrachten binnen het beleidsterrein Maatschappelijke Participatie administratief verwerkt in de begroting. Als gevolg daarvan zijn de lasten met € 2,1 miljoen gedaald evenals de baten.			
Diverse correcties (saldo neutraal)			
Als gevolg van wettelijke regels (besluit begroten en verantwoorden) behoren baten en lasten zuiver te worden geregistreerd. Om dat te bereiken hebben we een aantal correcties uitgevoerd waardoor zowel de baten als lasten € 6,4 miljoen lager uitkomen. Per saldo heeft dit geen effect op dit deelprogramma.			
Overige afwijkingen (€ -30.000)			
Overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van € 30.000.			

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

1.2 Inkomensvoorziening en armoedeverlichting	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 7,4 miljoen	€ -15,2 miljoen	€ -7,8 miljoen
BUIG (€ -9 miljoen)			
<p>Bij het opstellen van de begroting 2016 zijn wij uitgegaan van een voordelig resultaat op de Wet bundeling van uitkeringen inkomensvoorziening aan gemeenten (BUIG) van € 10 miljoen. Dit is onderbouwd vanuit het verdeelmodel zoals dat bij het opstellen van de begroting 2016 bekend was. Na de bekendmaking van de voorlopige bijstandsbudgetten 2016 bleek het aanvankelijk verwachte voordeel met € 14,5 miljoen te zijn omgeslagen in een nadeel van € 4,5 miljoen. Inmiddels is dit nadeel 2016 door diverse aanvullende budgetbijstellingen en ontwikkelingen in de uitgaven opgelopen tot € 6,1 miljoen. Wij hebben in de begroting 2017 een risico voor de BUIG opgenomen en houden hier rekening mee in ons weerstandsvermogen. Daarnaast houden we in de begroting 2017 geen rekening met een voordelige resultaat op de BUIG. Ten opzichte van de begroting 2016 levert dit een nadeel op van € 10 miljoen. Daarnaast rekenen we op € 1 miljoen minder lasten als gevolg van een doorlopend effect van de screening op het uitkeringenbestand.</p>			
Individuele studietoelage (€ -270.000)			
<p>Wij stellen voor extra middelen beschikbaar te stellen voor financiële ondersteuning wanneer mensen bij het volgen van een opleiding, vanwege een handicap onvoldoende in staat zijn een inkomen te verwerven.</p>			
Besluit bijstand zelfstandigen (€ 280.000)			
<p>Per 1 januari 2013 is de financieringsystematiek van het Besluit bijstand zelfstandigen (Bbz) gewijzigd. Het betreft een wijziging om gemeenten te stimuleren het beheer op de terug-ontvangst van verstrekt bedrijfskapitaal te verbeteren. De baten van gemeenten zijn genormeerd op basis van een landelijk gemiddeld percentage. Het extra beleidsgeld uit 2016 maakt geen deel meer uit van de begroting 2017.</p>			
Schuldhelpverlening (€ -250.000)			
<p>Wij zien binnen de activiteiten van schuldhelpverlening op meerdere onderdelen knelpunten ontstaan als gevolg van extra instroom van klanten. Ook de dienstverlening in de wijken draagt hieraan bij. De beweging "WIMP in de wijk" is in volle gang. De nieuwe dienstverleningslijn "een vertrouwd gezicht" wordt uitgerold en leidt tot een verbetering tussen de GKB en andere partijen. Deze bewegingen hebben tot gevolg dat meer mensen zich sneller en beter voorbereid melden voor schuldhelpverlening. Wij stellen voor om € 250.000 beschikbaar te stellen om de dienstverlening op peil te houden. Hiermee kunnen wij de formatie met 4 fte verhogen.</p>			
Armoede- en minimabeleid (€ -1,4 miljoen)			
<p>In 2015 bedroeg het tekort op de bijzondere bijstand € 1 miljoen en in 2016 verwachten wij een tekort van € 1,4 miljoen. De stijging van de kosten doet zich vooral voor op het gebied van de bewindvoering en de aanvullende bijstand voor levensonderhoud. Wij gaan ervan uit dat het knelpunt zich niet meerjarig voordoet en verwachten de landelijke discussie over extra middelen van de rijksoverheid af. In 2017 stellen wij voor om eenmalig € 1,4 miljoen voor de bijzondere bijstand beschikbaar te stellen.</p>			
Overheveling van taken naar andere programma's (€ 900.000)			
<p>Wij hebben de baliefuncties ondergebracht bij het Klant Contact Centrum (KCC). In het programma Stadhuis en Stadler. Daarnaast hebben we een deel van het projectbudget Kansen in Kaart, screening van het cliëntenbestand, overgeheveld naar het deelprogramma 1.1 Werk en activering.</p>			
Overhead (€ 1,8 miljoen)			
<p>Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een verlaging van de lasten van € 1,8 miljoen.</p>			
Diverse correcties (saldo neutraal)			
<p>Volgens het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) behoren baten en lasten zuiver te worden geregistreerd. Om dat te bereiken hebben we een aantal correctieboekingen uitgevoerd waardoor de lasten en baten € 14 miljoen lager zijn.</p>			

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Overige afwijkingen (€ 140.000)

Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van € 140.000.

Financiële risico's

Naam risico	Financiering uitvoering wet BUIG
Programma	Werk en inkomen
Omschrijving	<p>De prognose van het tekort BUIG 2016 op grond van het nader voorlopige budget 2016 komt uit op € 6,1 miljoen negatief. Voor 2017 zal het verdeelmodel worden aangepast. Het effect hiervan op het budgetaandeel van de gemeente Groningen wordt pas duidelijk bij de bekendmaking van voorlopig budget 2017. Zoals elk jaar valt dit moment samen met de vaststelling van de concept-gemeentebegroting door het college.</p> <p>Vanaf 2017 komt er een aangepaste vangnetregeling. In 2017 en 2018 wordt een eigen risicodrempel van 5% gehanteerd en geldt een getrapte vergoeding tot 12,5%. Van het tekort tussen 5 en 12,5% wordt de helft vergoed. Een tekort boven 12,5% wordt volledig vergoed. Om in 2017 voor compensatie in aanmerking te komen moet het tekort over de periode 2016-2017 minimaal 5% van het budget 2017 bedragen. Vanaf 2018 wordt twee jaar teruggekeken. Het maximale eigen risico in 2017 en 2018 bedraagt € 13,5 miljoen (8,75% van het budget). Met ingang van 2019 geldt een eigen risicodrempel van 7,5% waardoor het maximale eigen risico toeneemt. Wij verwachten overigens niet dat ons tekort tot het maximale eigen risico zal stijgen. Gezien onze ervaringen met de budgetverdeling vanaf 2004 gaan we uit van een tekort en niet van een overschot. Op basis van de voorgestelde aanpassingen aan het model verwachten we een verbetering van onze positie in de budgetverdeling waardoor de grootste kans bestaat op een tekort tussen € 0 en € 3,4 miljoen.</p> <p>We houden voor 2017 en 2018 rekening met een risico van 3 miljoen en een kans van voordoen van 75%.</p> <p>Vanaf 2019 neemt het maximale tekort toe tot € 15,3 miljoen (10% van het budget) omdat de eigen risicodrempel dan 7,5% bedraagt. Wij verwachten niet dat het tekort zich in deze mate zal voordoen. Wij gaan in 2019 en volgende jaren uit van een risico van € 3,4 miljoen waarbij de kans van voordoen 75% bedraagt.</p>
Risicobedrag 2017	€ 3 miljoen
Kans 2017	75%
Risicobedrag 2018	€ 3 miljoen
Kans 2018	75%
Risicobedrag 2019	€ 3,4 miljoen
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	€ 3,4 miljoen
Kans 2020	75%
Structureel/Incidenteel	structureel
1e signaleringsmoment	2014 VGR 2 en Begroting 2015
Actie	Alert zijn op de uitkomst van het verdeelmodel

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Naam risico	Risico loonstijgingen SW
Programma	Werk en Inkomen
Omschrijving	Op 22 december 2015 hebben de VNG en de bonden een onderhandelaarsakkoord bereikt over een nieuwe cao SW. In de begroting 2016 is met een cao-effect voor SW-personeel geen rekening gehouden. Het onderhandelaarsakkoord bestaat uit drie delen. Een eenmalige uitkering van € 325,- een verhoging van de eindejaarsuitkering van 3% naar 3,75% en een afspraak over de indexatie van de lonen over de periode 2016-2018. De extra kosten voor de eenmalige uitkering en de verhoging van de eindejaarsuitkering worden gedekt uit de vrijval als gevolg van de lagere pensioenpremie. De indexatie van de lonen wordt gekoppeld aan de indexatie van het wettelijk minimumloon. De afspraak is gemaakt dat, als het kabinet de loon- en prijsontwikkeling doorgeeft aan de vakdepartementen, deze compensatie wordt doorgegeven aan gemeenten ter dekking van de hogere loonkosten. Een loonsverhoging van 1% heeft een financieel effect van ongeveer € 300.000. Voor de periode 2016-2018 is daarom het risico geschrapt. Na 2018 is de situatie onzeker.
Risicobedrag 2017	€ 0
Kans 2017	0%
Risicobedrag 2018	€ 0
Kans 2018	0%
Risicobedrag 2019	€ 300.000
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	€ 300.000
Kans 2020	50%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	2012
Actie	Berichtgeving Rijk afwachten

Naam risico	Terugvordering BTW op reïntegratietrajecten
Programma	Werk en Inkomen
Omschrijving	De btw op kosten voor re-integratietrajecten is vanaf de instelling van het btw-compensatiefonds verrekend met de Belastingdienst. Naar aanleiding van een uitspraak van de rechtbank van 13 juli 2011 over het verrekenen van btw op individuele re-integratieactiviteiten is sprake van een risico. In juni 2012 hebben wij informatie ontvangen dat de verrekening van btw wellicht voor een deel niet mogelijk is. Het niet verrekenbare deel zou mogelijk 2/3 deel uitmaken van het totaal. Als uiteindelijk blijkt dat de btw ten onrechte is verrekend met het btw-compensatiefonds, kan dit betekenen dat een deel van de btw over de jaren 2011-2016 moeten worden terugbetaald. Het totaal verrekende bedrag over de genoemde periode bedraagt circa € 3 miljoen. In het land tekent zich het beeld af dat terugvordering waarschijnlijk niet aan de orde zal zijn omdat de belastingdienst daarvoor onvoldoende grond heeft. Dit wordt door de fiscalisten bevestigd. Wij streven ernaar om de afrekening met de belastingdienst in 2016 af te ronden, maar zijn daarbij afhankelijk van de snelheid waarmee de belastingdienst dit punt gaat oplossen. Daarom hebben we het risico ook naar 2017 doorgetrokken.
Risicobedrag 2017	€ 2,0 miljoen
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	0
Kans 2018	0%
Risicobedrag 2019	0
Kans 2019	0%

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Risicobedrag 2020	0
Kans 2020	0%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	2012
Actie	Wij zijn in gesprek met de belastingdienst

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Programma 2: Economie en werkgelegenheid

Met bijna 132.000 werkende mensen is Groningen het centrum van werkgelegenheid in de regio. Werkgelegenheid ontstaat vooral bij bedrijven. Onze taak is werkgevers te faciliteren, uit te nodigen en aan te moedigen. Dat doen we door onze positie als kennisstad te versterken. We werken samen aan een aantrekkelijke stad met een krachtig toeristisch profiel. Ook bieden we ondernemers letterlijk en figuurlijk ruimte. Langs al deze sporen kiezen we voor open samenwerking met ondernemers en andere partners, met veel ruimte voor hun ideeën en initiatieven. We willen zo snel mogelijk weer naar 135.000 werkzame personen, het aantal van voor de crisis. Daarbovenop willen we dat eind 2019 137.500 mensen in onze gemeente werk hebben.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

Wij willen dat Groningen een stad is:

- Waar bedrijven, onderwijs- en kennisinstellingen en overheden samen optrekken en bijdragen leveren aan duurzame en innovatieve werkgelegenheid;
- Met een levendige binnenstad en een grote aantrekkingskracht op ondernemers, bezoekers en toeristen;
- Waar ondernemers de ruimte krijgen en waar bedrijven zich graag vestigen.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's

- [Economische Agenda 2015-2019 \(september 2014\), bestaand uit Convenant Ondernemend Groningen, Akkoord van Groningen 3.0 en G-kwadraat 2015-2019](#)
- [Vaststelling visie werklocaties "Rode Loper" en de "Beleidsnotitie Westpoort" \(september 2014\)](#)
- [Strategisch evenementenbeleid \(oktober 2014\)](#)
- [Concept-binnenstadsvisie Bestemming Binnenstad \(juni 2015\)](#)
- [Groningen geeft energie \(juli 2015\)](#)
- [Structuurvisie Detailhandel 2011-2020 \(januari 2011\)](#)
- [Structuurvisie Kantoren 2010-2020 \(november 2010\)](#)

Relevante ontwikkelingen

Samen met onze partners blijven we in 2017 werken aan de Economische Agenda. Via het Economisch Programma G-Kwadraat zetten we in 2017 verder in op de strategische thema's Internationale Kennisstad, Aantrekkelijke Stad en Bedrijvige stad waardoor we de werkgelegenheid stimuleren en het economisch klimaat van de stad en de regio versterken. We leggen verbindingen zodat bedrijven en kennisinstellingen elkaar weten te vinden.

Economische vooruitzichten zijn goed

De Nederlandse economie is stabiel en groeit gestaag verder (UWV-arbeidsmarktprognose 2016-2017), hoewel internationale onzekerheden zoals de Brexit, de verkiezingen in de VS maar ook de situatie in Syrië van invloed kunnen zijn. Het Bruto Binnenlands Product groeit in Nederland naar verwachting met 1,8% in 2016 en 2,1% in 2017. Deze groei van de binnenlandse bestedingen is bepalend voor het aantrekken van de economie. Het consumenten- en ondernemers vertrouwen neemt toe. Mensen geven ook meer geld uit omdat lonen sneller zijn gestegen dan de inflatie waardoor er sprake is van een

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

reële verbetering. Dit komt ook door lastenverlichting en het aantrekken van de arbeidsmarkt waardoor werkzoekenden vaker en sneller weer aan het werk kunnen.

Werkgelegenheid neemt toe

Gemeente Groningen	2011	2012	2013	2014	2015
Aantal banen	135.893	135.831	132.991	131.985	133.710
Ontwikkeling in %	3,5%	- 0%	-2,1%	-0,8%	1,3%

Met het economisch programma G-Kwadraat 2015-2019 willen we het werkgelegenheidsniveau zo snel mogelijk terugbrengen naar 135.000 banen, het niveau voor de crisis. Eind 2019 willen we, als extra ambitie, 137.500 hebben bereikt. In de stad Groningen is de werkgelegenheid in 2015 toegenomen met 1,3% terwijl er landelijk sprake was van een gemiddelde van de werkgelegenheids groei van 0,1% (bron LISA 2015). Het aantal vestigingen is vorig jaar gegroeid met 3,1%. Belangrijke groeisectoren zijn Leisure en de ICT-sector. Het aantal vestigingen in de Leisure en ICT is toegenomen met 0,3 % en 6,9%. Het aantal arbeidsplaatsen met 2,3% en respectievelijk 7,7%.

In Nederland neemt de vraag naar arbeid de komende jaren toe. Het aantal banen groeit voor zowel werknemers als voor zelfstandigen. De Rabobank verwacht dat de langjarige trend naar een steeds flexibeler arbeidsmarkt waarschijnlijk zal zorgen voor minder vaste dienstbetrekkingen dan voor de crisis het geval was (Economisch Kwartaalbericht juni 2016). Verder is de verwachting dat de werkloosheid wel verder zal afnemen maar minder snel dan in het verleden is gegaan. Dit heeft te maken met een stijging van het arbeidsaanbod: de totale bevolking groeit, ouderen werken langer door en mensen melden zich weer op de arbeidsmarkt omdat zij denken een grotere kans te maken op werk door de aantrekkende economie.

Aantal Faillissementen neemt af

De verwachting van het ING Economisch Bureau (20 juli 2016) is dat het aantal faillissementen in 2016 en 2017 verder afneemt. Dankzij een aantrekkende economie en een verbetering van de financiële positie van ondernemers nam het aantal faillissementen in de eerste helft van 2016 met 18% af.

Groningen zet verder in op Kennis en innovatie

Groningen doet goed mee in het stimuleren van de kenniseconomie en is een internationale kennisstad en knooppunt van innovatie. Het innovatiepotentieel is sterk aanwezig ook voor groei op de langere termijn. De ontwikkeling en vestiging van nieuwe (kennis) faciliteiten zoals bijvoorbeeld The Energy Barn en Entrance dragen hieraan bij. Bovendien doen Groningse bedrijven het uitstekend in de (internationale) rankings en zijn velen genomineerd voor prijzen. De stad vormt een belangrijke motor maar om op nieuwe ontwikkelingen te kunnen inspelen zal aandacht moeten uit gaan naar focus, verbinden en samenwerken.

Groningse start-up scene

Het Groningse start-up ecosysteem ontwikkeld zich goed en dat is opgevallend in Nederland. Met Neelie Kroes als ambassadeur heeft Groningen laten zien wat we in huis hebben. De komende periode zal prins Constatijn haar opvolgen en Nederland promoten als start-up land. In Groningen laten we met Founded in Groningen zien wat Groningse bedrijven doen maar vooral ook waarom Groningen een goede voedingsbodem is voor innovatieve bedrijvigheid en ondernemend talent. The Big Building, Cube 050 en het LaunchCafé laten zien hoe innovatieve bedrijven samen werken en wat voor mooie resultaten je kunt bereiken door ruimte beschikbaar te stellen en door samen te werken.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Groningse binnenstad

De consument heeft het afgelopen jaar meer uitgegeven. Hoewel bepaalde grote ketens het moeilijk hebben laten de detailhandel en de horeca in Groningen beide een gunstige ontwikkeling zien zowel in aantal vestigingen als in ontwikkeling werkgelegenheid. We zijn goed in gesprek met de sector hoe om te gaan met nieuwe trends en ontwikkelingen en weten daarop steeds beter in te spelen. We hebben meerdere e-commerce en retail inspiratiesessies gehouden onder andere met het Sector Servicepunt Detailhandel. Maar ook door de zondag openstelling en diverse interessante evenementen, is het aantal toeristische overnachtingen met 10% toegenomen in 2015.

Bijdrage(n) verbonden partijen

Euroborg NV	
Relevante beleidsinformatie	Het doel is om een Topsport-zorgcomplex aan de Laan Corpus den Hoorn te ontwikkelen, waarin het trainingscomplex van FC Groningen gehuisvest wordt. Inmiddels is via een raadsbesluit de financiering geregeld en kan de planvorming verder worden opgepakt. Het trainingscomplex moet onderdak bieden aan de jeugdteams van FC Groningen en medische voorzieningen aan alle topsportclubs in Groningen. Euroborg NV wordt de opdrachtgever en zal het gebouw gaan huren.
Beleidsrisico	Geen.

Groningen Airport Eelde NV	
Relevante beleidsinformatie	Het openbaar belang betreft de bereikbaarheid van Groningen door de lucht. Op dit moment loopt er een strategische verkenning naar de toekomst van Groningen Airport Eelde (GAE).
Beleidsrisico	Afhankelijk van de uitkomst en besluitvorming door Raden en Staten over de uitkomsten van de strategische verkenning, zal de uitkomst van de verkenning van invloed zijn op de (financiële) positie van de gemeente Groningen in Groningen Airport Eelde.

Stichting TCN/SIG	
Relevante beleidsinformatie	Het doel van de stichting is het bevorderen van industrie, handel, nijverheid, ambacht en andere dienstverlening in of in de omgeving van Groningen. De stichting kan ter realisering van de doelstelling deelnemen in ondernemingen. Door het faillissement van TCN/SIG is de stichting niet meer actief. Opheffing is in afwachting van de afwikkeling van het faillissement door de curator. Na afwikkeling wordt de stichting opgeheven.
Beleidsrisico	Geen.

Waterbedrijf NV	
Relevante beleidsinformatie	De missie van Waterbedrijf Groningen is om als maatschappelijke onderneming de waterbelangen in de regio duurzaam veilig te stellen. Waterbedrijf Groningen is niet alleen een leverancier van verschillende soorten water, maar levert ook een bijdrage aan zaken als volksgezondheid, natuurbehoud, het creëren van duurzame bronnen, bestuurlijke vraagstukken, ruimtelijke ordening, werkgelegenheid en innovatie. Het openbaar belang wordt vertegenwoordigd door de levering van drinkwater aan ruim 280.000 woningen en bedrijven in de provincie Groningen en in Tynaarlo (Drenthe). Waterbedrijf Groningen is samen met de gemeente Groningen voor 50% aandeelhouders in Warmtestad BV.
Beleidsrisico	Geen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Enexis holding/belang elektriciteitsproductie EPZ	
Relevante beleidsinformatie	<ul style="list-style-type: none"> Het publieke belang van deze drie deelnemingen betreft het (doen) distribueren en het (doen) transporteren van energie, zoals elektriciteit, gas, warmte en (warm) water. Met de verkoop van de aandelen van Essent BV in 2009 is de Gemeente Groningen voor 1,18% direct aandeelhouder geworden van Enexis Holding N.V., Attero Holding N.V. (verkocht in 2014 aan Waterland), Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV (verkocht in 2011), CBL Vennootschap BV, Claim Staat Vennootschap BV, Vordering op Enexis BV en Verkoop Vennootschap BV.
Beleidsrisico	Geen.
Community Network Noord-Nederland (CNNN) BV	
Relevante beleidsinformatie	In 2016 heeft Community Network Noord-Nederland (CNNN) de aandelen van het failliete TCN/SIG overgenomen. Hiermee is gemeente Groningen op dit moment de enige A-aandeelhouder. We kijken in overleg met de certificaathouders CNNN of er interesse is voor andere (overheids) partijen om ook A-aandelen in bezit te krijgen. Het onderzoek naar de mogelijkheden om het glasvezelnetwerk van de gemeente Groningen, maar mogelijk ook dat van de RUG, onder te brengen bij CNNN wordt in 2017 afgerond en indien hier vervolgens positief over wordt besloten geëffectueerd. Als besloten wordt tot overname van de glasvezelnetwerken van de gemeente Groningen en RUG, zoals aangegeven bij ontwikkelingen, zal dit een substantiële wijziging van het vermogen betekenen.
Beleidsrisico	Geen
WarmteStad holding BV	
Relevante beleidsinformatie	Het openbaar belang betreft een zelfstandig warmtebedrijf dat zorgt voor duurzame warmte en/of koude voor de stad op een verantwoorde wijze en daarmee wezenlijk bijdraagt aan een energieneutraal Groningen in 2035. Het financieel belang bedraagt 100 aandelen à 10 euro, totaal 1 duizend euro. Daarnaast is er een gemeentelijk rekening-courant aan de BV (kredietfaciliteit) van 750 duizend euro. Tevens is besloten voor 7 miljoen euro kapitaal te verstrekken en 2 miljoen euro van de Provincie, via de gemeente ten behoeve van de realisatie van Geothermie Noord West aan WarmteStad.
Beleidsrisico	Als de geothermische bron niet functioneert, wordt een risico gelopen van 3 miljoen euro. Het aandeel van de gemeente is 1,3 miljoen euro, waarvoor een reservering wordt aangehouden.
Stichting Ondernemerstrefpunt	
Relevante beleidsinformatie	De stichting heeft tot doel om het contact tussen organisaties en instellingen in het onderwijs, het bedrijfsleven en de lokale overheid te bevorderen, waardoor het onderwijs en de behoeftes van het bedrijfsleven beter op elkaar worden afgestemd.
Beleidsrisico	Geen.
GR Eems-Dollar Regio (EDR)	
Relevante beleidsinformatie	De Eems Dollard Regio (EDR) is een openbaar lichaam voor Grensoverschrijdende Samenwerking. Wij zijn lid van de EDR net als één van de ongeveer 100 andere voornamelijk gemeentelijke leden uit Noord-Nederland en Nedersachsen die lid zijn. De EDR heeft als voornaamste taak om grensoverschrijdende projecten te stimuleren en Europese subsidies in dat verband te verstrekken.
Beleidsrisico	Geen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

GR Meerstad	
Relevante beleidsinformatie	<p>Het openbaar belang van de gemeenschappelijke regeling Meerstad (GRM) is het nemen van besluiten over de beleidskaders voor het ontwikkelen van publieke voorzieningen in Meerstad. De GR werd ingesteld per 1 juli 2009, maar heeft geen publiekrechtelijke bevoegdheden meer. Het functioneert nu als politiek en bestuurlijk platform voor Meerstad. De bestuursstructuur is van GR is gewijzigd naar een lichtere vorm. Een vereenvoudiging was gewenst aangezien de taken en bevoegdheden zijn afgenomen door de aanpassing van de regeling in 2011.</p> <p>Financieel belang: de totale bijdrage van de gemeenten Slochteren en Groningen was voor 2016 begroot op 195 duizend euro. Het aandeel hierin van Groningen is ruim 35% (68 duizend euro).</p> <p>Het gerealiseerd resultaat over 2015 bedraagt 102 duizend euro. Dit resultaat zal naar rato van de betaalde bijdrage aan beide gemeenten worden terugbetaald. Dit betekent dat de beschikbare weerstandscapaciteit nihil bedraagt.</p> <p>De gemeenschappelijke regeling wordt in 2017 opgeheven en vervangen door een bestuursovereenkomst met de gemeente Slochteren.</p> <p>Het voorstel voor de grenscorrectie Meerstad is vastgesteld in beide gemeenteraden. In het besluit is opgenomen dat er voor de afstemming een bestuursovereenkomst wordt gesloten. Het is de bedoeling dat de grenscorrectie per 1 januari 2017 van kracht wordt.</p>
Beleidsrisico	Geen.

GR-bedrijvenpark Rengers	
Relevante beleidsinformatie	<p>De GR Rengers is in 1994 samen met de gemeenten Slochteren en Hoozezand-Sappemeer opgericht met als doel het bevorderen van de economische ontwikkeling en werkgelegenheid rond het stedelijk knooppunt Groningen door middel van het gezamenlijk ontwikkelen en exploiteren van een kwalitatief hoogwaardige en uit financieel-economisch oogpunt aanvaardbaar intergemeentelijk bedrijvenpark Rengers (gelegen bij Hoozezand).</p> <p>Het eigen vermogen op 1 januari is geraamd op nul euro. Het eigen vermogen op 31 december is geraamd op nul euro.</p>
Beleidsrisico	De gemeente Groningen is voor 1/3 deel risicodragend. De gemeenten Slochteren en Hoozezand-Sappemeer zijn ieder voor 1/3 risicodragend.

GR Omgevingsdienst	
Relevante beleidsinformatie	<p>De Omgevingsdienst Groningen is een uitvoeringsorganisatie op het gebied van de vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) van én voor de provincie en alle gemeenten in de provincie Groningen sinds november 2013. De eerste drie jaren heeft de aangeleverde formatie door de deelnemers de basis gevormd voor de begroting (zogeheten inputfinanciering). In het bedrijfsplan van de Omgevingsdienst is vastgelegd dat na uiterlijk 3 jaar met prijzen per afgenomen product of dienst wordt gewerkt. Met ingang van het begrotingsjaar 2017 wordt deze zogeheten kostprijsystematiek gehanteerd.</p>
Beleidsrisico	Geen.

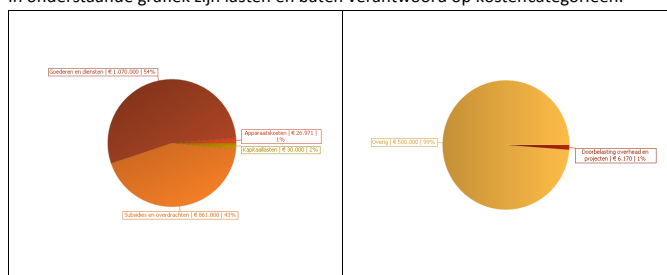

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Deelprogramma 2.1: Groningen Kennisstad

Door de aanwezigheid van de Rijksuniversiteit Groningen, de Hanzehogeschool, het UMCG en kennisintensieve bedrijven zijn er in Groningen veel kansen voor nieuwe kennisintensieve bedrijvigheid. Die kansen willen we benutten. Als gemeente bevorderen we de samenwerking tussen de verschillende partijen en ondersteunen we nieuwe initiatieven. Ook communiceren we actief en internationaal over de kwaliteiten van Groningen als kennisstad.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kosten categorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Het aantal werkzame personen in onze speerpuntsectoren	45.042	45.633	> 45.633	> dan in 2016
Aantal bedrijven dat nieuwe producten ontwikkelt	20%	-	-	> dan in 2016
Aandeel bedrijven dat samenwerkt met kennisinstellingen	7,4%	-	-	> dan in 2016
Aantal studenten op HBO- en WO-opleiding (waarvan aandeel buitenlands)	56.672 (11%)	56.951 (11,8%)	> 57.150 (11%)	> dan in 2016

2.1.1 Samenwerken met kennisinstellingen

We willen dat bedrijven, kennisinstellingen en overheden samen optrekken en belangrijke bijdragen leveren aan (nieuwe) innovatieve werkgelegenheid. Daartoe werken we in het 'Het Akkoord van Groningen' samen met de Rijksuniversiteit Groningen, het UMCG en de Hanzehogeschool. Daarbij zetten we Groningen steviger neer als internationale kennisstad en centrum van innovatie. De speerpunten en doelstellingen voor 2015-2019 hebben we vastgelegd in 'Akkoord 3.0: Groningen, City of Talent 2020'. De partners vertalen de speerpunten van [Akkoord 3.0](#) jaarlijks in concrete projecten in de vorm van een uitvoeringsagenda en begroting.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% HBO+ respondenten dat merk City of Talent aan Groningen verbindt	7%	8%	10%	15%
Aantal bezoekers aan website City of Talent	66.731	102.239	110.000	120.000
Aantal volgers op Twitter en LinkedIn	4.026	5.580	6.500	10.000

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Hoe staan we ervoor?

Groningen heeft alles in huis om verder te groeien als kennis- en innovatiestad. Groningen is in aantal de vierde studentenstad van Nederland. De groei van de stad vond voor een belangrijk deel plaats dankzij de toename van buitenlandse studenten. Hun aandeel bij de Rijksuniversiteit Groningen is gegroeid tot 13%; bij de Hanzehogeschool is dat 9%. De groei van het aandeel Nederlandse studenten liep in 2016 wat terug door het ingevoerde leenstelsel. Verwachting is dat dit in 2017 weer bijtrekt.

De beginnende technologiebedrijven van de Rijksuniversiteit Groningen en het UMCG hebben meer economische impact en tellen dubbel zoveel banen als Amsterdamse kennisinstellingen. Door de samenwerking tussen overheid, kennisinstellingen én bedrijfsleven te intensiveren kunnen wij gezamenlijk beter zichtbaar maken wat Groningen Kennisstad en de regio Groningen op het gebied van innovatie te bieden hebben.

Wat willen we bereiken in 2017?

De belangrijkste doelen van het Akkoord van Groningen 3.0 blijven in 2017:

- De naamsbekendheid van Groningen als City of Talent vergroten;
- Meer studenten, toponderzoekers en bedrijvigheid aantrekken en behouden;
- Gezamenlijk grensoverschrijdende kennisprojecten opzetten en faciliteren;
- Toename van de samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijven;
- Vergroten van de werkgelegenheid en stimuleren van ondernemerschap.

Daarnaast stellen we in 2017 samen met de partners uit het Akkoord van Groningen 3.0 voor het speerpunt Healthy Ageing een strategische uitvoeringsagenda op. Daarnaast willen we het welkomstklimaat voor internationals in de stad verbeteren en willen we de campus Groningen als landelijke campus laten erkennen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren van de campagne 'Groningen, City of Talent';
- Strategische speerpunten (Energie, Healthy Ageing) verder versterken;
- Internationale contacten versterken via missies, beurzen en congressen;
- Uitbouwen welkomstklimaat voor internationals;
- Campusontwikkelingen stimuleren en landelijk positioneren.

2.1.2 Faciliteren van gezamenlijke (internationale) kennis- en innovatieprojecten

Samen met andere overheden, kennisinstellingen en het bedrijfsleven nemen we deel aan grote Europese samenwerkingsprojecten op het gebied van kennisontwikkeling en innovatie. Daarmee versterken we onze kennisinfrastructuur en proberen we andere partijen te laten investeren in de Noordelijke economie.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal ondersteunde grote (Europese) kennisprojecten	-	7	10	> 10
Aantal geacquireerde kennisintensieve bedrijven	-	3	4	> 4

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Hoe staan we ervoor?

We stimuleren innovatie en kennisdeling door verbindingen te leggen met kennisinstellingen en het bedrijfsleven. We zoeken koppelingen met Europese projecten en geldstromen. Met onze projectenverwerfers in Brussel hebben we goede ingangen gecreëerd. We stimuleren cross-overs tussen verschillende disciplines en sectoren. Door cofinanciering trekken we als gemeente andere geldstromen los en stimuleren we kennis- en innovatieprojecten. Enkele voorbeelden zijn projecten op het gebied van Smart City en toepassing van nieuwe technologie zoals in het project Stoop/lijk een testomgeving voor ondergronds gas-en watertransportleidingen meetnet. Voor kennisprojecten zoals op het gebied van energie, Healthy ageing en ICT hebben we in 2015 een gemiddelde multiplier gehaald van 1:14. Met één euro uit het G-Kwadraat hebben andere partijen € 14,- bijgelegd. Deze aanpak leidt tot nieuwe (kennis gerelateerde) bedrijvigheid.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen in totaal meer dan 10 kennisprojecten ondersteunen in 2017 en meer dan 4 kennisintensieve bedrijven acquireren.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Ondersteunen ontwikkeling van grote (Europese) innovatieve kennisprojecten;
- Faciliteren gezamenlijke (internationale)kennisprojecten;
- We faciliteren en ondersteunen acquisitie en vestiging van nieuwe bedrijven (zie ook: [Bedrijvige Stad](#));
- Ondersteunen projecten die innovatie in het MKB stimuleren;
- Creatieve ondernemers in contact brengen met het MKB;
- Versterken ICT-sector (bevorderen zijnstroom en kennis).

2.1.3 Samenwerken versterken gericht op kennis en innovatie

Samenwerken in de regio en over de grenzen vormt de basis voor het economische beleid. We willen een sterkere positie van de Groningse regio bereiken in landelijke en Europese netwerken, onder meer om het Groningse innovatiepotentieel voor het voetlicht te brengen en de kansen op externe subsidies en investeringen te vergroten. We verbinden mensen, bedrijven, kennisinstellingen en samenwerkingspartners uit de stad met de regio en slaan ook bestuurlijk de handen ineen richting Den Haag en Brussel.

Hoe staan we ervoor?

Groningen doet goed mee in het stimuleren van de kenniseconomie door de samenwerking tussen kennisinstellingen en het bedrijfsleven te bevorderen. Met de IT-sector als 'enabler' worden nieuwe verbindingen gelegd met andere sectoren, maar ook tussen de sectoren stimuleren we verbindingen. Hierdoor stimuleren we innovatie en kan nieuwe bedrijvigheid ontstaan en kan ook het bestaande Midden- en Klein bedrijf (MKB) groeien. We gaan door met het stimuleren van deze ontwikkelingen. In NG4 (Assen, Emmen, Groningen en Leeuwarden) en Samenwerkingsverband Noord-Nederland verband werken we samen om deling van kennis en innovatie te bevorderen.

Wat willen we bereiken in 2017?

In 2017 zetten we vervolgstappen in het proces waarmee we de Noordelijke regio zich eenduidiger en steviger manifesteert als kansrijke economische regio.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Regionale samenwerking bevorderen en gezamenlijk optrekken richting Den Haag en Brussel;

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- Verbinden stimuleren van de verbinding tussen ICT, Health, Energie en Creatief en het zoeken van landelijke aansluiting;
- Samenwerking zoeken met onze overheidspartners in Noord-Nederland door kennis te delen en samen kennis en innovatieprojecten te stimuleren.

2.1.4 (Inter)nationaal Promoten van onze kennissectoren

Met onze kennisinstellingen en de aanwezige kennisintensieve en innovatieve bedrijven bouwen we aan Groningen als economische regio van betekenis in het Europa van nu en straks. Dat vraagt om meer internationaal georiënteerde activiteit en scherpe profilering.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald		Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal samenwerkingsprojecten op gebied van kennis/innovatie	-	-	2	> 2
Aantal profileringsprojecten Groningen kennisstad	-	-	2	> 2

Hoe staan we ervoor?

Groningen is een internationale kennisstad en Smart City van betekenis. Onze kennissectoren hebben we nationaal en in Duitsland en Europa zichtbaar gemaakt via beurzen, congressen en diverse lobbytrajecten. Noord-Nederland profiteert van Groningen als magneet voor het aantrekken van kennis en innovatieve ontwikkelingen. Dit nemen we mee in onze profilering nationaal en internationaal in Brussel, Duitsland en China.

Groningen beschikt over de randvoorwaarden en heeft een geschikt klimaat om als innovatieve starter een business op te zetten met Neelie Kroes recentelijk als ambassadeur en met Prins Constatijn der Nederlanden als nieuwe opvolger. Met Founded in Groningen laten we zien wat we in huis hebben. We leggen verbindingen met andere start-up hubs (fysieke of digitale ontmoetingsplaatsen van innovatieve starters) en het overheidsinitiatief 'start-up delta' dat gericht is op het profileren van Nederland als het land om een eigen bedrijf op te zetten. Zo profileren we ons internationaal en zijn we aantrekkelijk voor buitenlandse investeerders.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen Groningen meer strategisch en samen met onze partners profileren. Een soort propositie hiërarchie ontwikkelen waarin het profiel van Groningen bij elkaar komt en samen met onze partners wordt afgestemd. Ten aanzien van internationalisering vanuit economisch perspectief gaan we onze inzet intern kwantitatief en kwalitatief versterken door onze krachten bundelen en samen met onze samenwerkingspartners vraaggerichter te werken. We willen meer dan 2 samenwerkingsprojecten op het gebied van kennis en innovatie met onze partners uit het bedrijfsleven en kennisinstellingen opzetten. Daarnaast willen we meer dan 2 profileringsprojecten opzetten.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Samenwerkingsprojecten op het gebied van kennis en innovatie;
- Profileringsstrategie opstellen samen met onze partners;
- Bekendheid vergroten start-up scene (gemeenschap rondom Groningse start-ups) en meer aansluiten bij het overheidsinitiatief start-up delta;
- Door ontwikkelen aanpak internationalisering;
- Aanpak opstellen slimme binnenstad en Smart City Strategie.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

2.1.5 Talent en bedrijfsleven koppelen

We bevorderen meer en betere samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven. Ook willen we dat aankomende professionals meer in contact komen met bedrijven in de regio. We ondersteunen initiatieven die deze samenwerking bevorderen. Daarnaast willen we voldoende en goed gekwalificeerde arbeidskrachten in de Groningse regio.

Hoe staan we ervoor?

Het aansluiten van onderwijs en bedrijfsleven is een van de ontwikkelopgaven die we samen met het georganiseerde bedrijfsleven in het Convenant Ondernemend Groningen hebben opgenomen. Met meer dan 55.000 studenten is Groningen een stad boordevol talent. Dit talent beschikt over veelheid van kennis waar Groningse bedrijven gebruik van kunnen maken. Door het leggen van de juiste verbindingen tussen onderwijs, talenten en het bedrijfsleven kunnen studenten werkervaring op doen en komen bedrijven in contact met nieuwe ontwikkelingen. We ondersteunen de stichting Ondernemerstrefpunt (OTP) en projecten om talent en bedrijfsleven met elkaar in contact te brengen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen de ingezette lijn voortzetten en aanvullen met concrete initiatieven waarbij we uiteindelijk voldoende en goed gekwalificeerde arbeidskrachten voor de Groningse regio realiseren.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Initiatieven onderwijs-bedrijfsleven voor (aankomend) talent ondersteunen;
- Talenten en creatievelingen koppelen aan Groningse bedrijven en het MKB;
- Stimuleren kennisdeling op het gebied van personeel;
- Ondersteunen stichting Ondernemerstrefpunt.

2.1.6 Huisvesten van kennis economie

We willen we een bijdrage leveren aan de verdere ontwikkeling van de kennisdynamo's. Dat zijn fysieke plekken waar kennis is geconcentreerd. Daarom zorgen we samen met de kennisinstellingen en het bedrijfsleven dat de kennis economie goed uit de voeten kan in Groningen. We werken mee aan de verdere ontwikkeling van Zernike Campus Groningen en de Healthy Ageing Campus bij het UMCG. We faciliteren initiatieven voor broedplaatsen en versnellingsplekken. Ook investeren we in het vestigingsklimaat voor internationals via het welkomstbeleid 2.0 en het International Welcome Center North (IWCN).

Hoe staan we ervoor?

In 2016 hebben we samen met de Rijksuniversiteit Groningen, UMCG en Hanzehogeschool de belangrijkste kansen geïdentificeerd voor het verbeteren van het vestigingsklimaat voor internationals onder de noemer van het welkomstbeleid 2.0. Hierin is gekeken naar huisvesting, arbeidsmarkt, tweetaligheid (fysiek en digitaal), marketing en integratie in het sociaal-culturele leven. Daarnaast wordt de financiering voor het International Welcome Center North na 2016 geregeld.

Op de Zernike Campus Groningen heeft naast de ontwikkeling van EnTranCe en de Energy Academy ook Avebe gemeld dat zij zich wil vestigen met een Research & Development centrum op Zernike. We hebben de afgelopen tijd geïnvesteerd in verdere samenwerking, acquisitie en duidelijke profilering van het terrein met kansen voor de biobased, life science, energie en IT-sector. Rondom het UMCG zien we een groei aan kennis-gedreven en zorg gerelateerd activiteiten. De Healthy Ageing Campus nabij het UMCG is gegroeid en gaat internationale contacten aan die leiden tot nieuwe werkgelegenheid. We

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

willen de samenwerking van zorg gerelateerde bedrijvigheid rondom het Martini Ziekenhuis nader stimuleren.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen een bijdrage leveren aan de verdere ontwikkeling van fysieke plekken waar kennis samenkomt, zoals campussen en versnellingsplekken (zogenoemde incubators). In 2017 willen we de voorgestelde projecten uit het welkomstbeleid 2.0 tot uitvoering brengen en het International Welcome Center North ondersteunen.

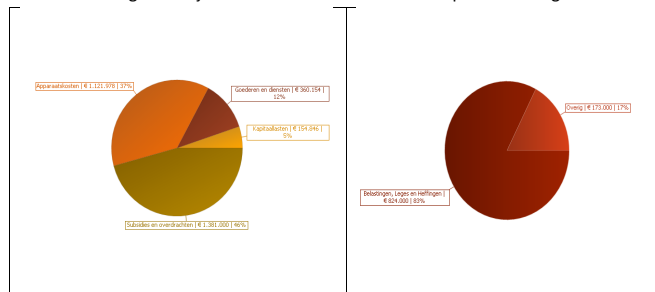
Wat gaan we hiervoor doen?

- Zernike Campus Groningen gezamenlijk verder ontwikkelen;
- Realiseren projecten uit het Welkomstbeleid 2.0;
- Bedrijvencoöperatie van de Healthy Ageing Campus faciliteren;
- Stimuleren ontwikkelingen Martini-ziekenhuis;
- Stimuleren ontwikkeling IT-Hub;
- Ondersteunen International Welcome Center North (IWCN).

Deelprogramma 2.2: Aantrekkelijke stad

In dit deelprogramma bundelen we ons beleid voor het versterken van de economische en toeristische betekenis van de stad. We willen een aantrekkelijke en gastvrije stad zijn die bezoekers, toeristen, talenten, kenniswerkers en nieuwe bedrijvigheid trekt en bestaande aan zich bindt. We richten ons daarbij op de ontwikkeling en organisatie van winkels, horeca en vermaak in de binnenstad en daarbuiten en het versterken van de toerisme-sector.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Aantal binnenstadbezoekers (in miljoenen)	23-25	-	-	> 2016
Bezoekerswaardering binnenstad	6,8	6,9	> 6,8	> 6,9
Aantal toeristische overnachtingen	436.550	479.350	> 2015	> 2016
Hoeveelheid leegstaand winkelvloeroppervlak	-	11,3%	8,5%	< 2016

2.2.1 Samenwerken met binnenstadondernemers

We willen de levendigheid van de stad bevorderen en daarmee meer bezoekers trekken. Samen met de binnenstadondernemers streven we naar een aantrekkelijk aanbod aan winkels, horeca, markten,

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

evenementen, festivals, congressen, gastvrijheidsacties en verrassende (winkel- en horeca) concepten. Voor bezoekers is levendigheid en beleving steeds belangrijker. Ondernemers spelen hier goed op in door steeds gericht publiek aan te trekken, waardoor de programmering steeds meer verder naar ondernemers verschuift. Wij moedigen hen daarin aan, betalen voor een deel mee en blijven verantwoordelijk voor de grote lijnen en de beleidskaders. Ondernemers en gemeente werken samen en stemmen af in het overlegplatform 'Binnenstadmanagement'.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal samenwerkingen en projecten met binnenstadondernemers	-	4	> 4	> 4
Aantal nieuwe winkels of winkelketens naar de stad gehaald	-	5	5	> 5

Hoe staan we ervoor?

Groningen is een belangrijke slag gemaakt in de aanloopstraten. In de transitie van ruimte en panden die beschikbaar komen is er een natuurlijke ontwikkeling zichtbaar waarin nieuwe concepten zich in de binnenstad vestigen. Ook zien we steeds meer functiemenging in de binnenstad (detailhandel gecombineerd met daghoreca). Ondernemers richten zich meer op het actief aantrekken van publiek door concreet meer activiteiten te organiseren. We stimuleren de aantrekkelijkheid van de binnenstad door ons evenementenbeleid. De evenementen zijn gericht op levendigheid en beleving. Dit heeft een positieve uitwerking op de dag-horeca en terrassen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen in 2017 meer dan 4 projecten organiseren samen met binnenstadondernemers. We willen meer dan 5 nieuwe (winkel)concepten naar de stad halen in 2017.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Gezamenlijke projecten met het bedrijfsleven uitvoeren en ondersteunen;
- Aanvalsplan detailhandel uitvoeren (in relatie tot de Retailagenda): nieuwe winkels faciliteren en nieuwe (winkel)concepten aantrekken;
- Inspelen op veranderend winkellandschap.

2.2.2 Bevorderen toerisme

We willen meer bezoekers naar de stad trekken die langer verblijven en meer geld uitgeven. Stadsbezoekers en toeristen komen vooral af op evenementen en activiteiten. Samen met onze partners en ondernemers werken we aan een gastvrije binnenstad, aan een gevarieerd evenementenaanbod (programma 'Bruisende Binnenstad') en aan de promotie ervan. In dit beleidsveld is ook opgenomen de bediening van de bruggen, de verdeling van aanlegplaatsen voor hotelschepen, plezier- en beroepsvaart en kleine bootjes, inclusief toezicht en handhaving.

Indicatoren zoals het aantal toeristische overnachtingen, aantal binnenstadbezoekers en bezoekerswaardering zijn opgenomen als effectindicator bij [deelprogramma 2.2 Aantrekkelijke stad](#).

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal overnachtingen op hotelschepen	-	-	-	5.000
Aantal overnachtingen van pleziervaart in gemeentelijke jachthaven	-	-	-	2.100

Hoe staan we ervoor?

2015 is een goed toeristisch jaar geweest. Het aantal toeristische overnachtingen is met 44.000 toegenomen een toename van meer dan 10%. Groningen is in 2015 uitgeroepen tot Evenementenstad van het jaar voor steden met meer dan 100 duizend inwoners wat mede te danken is aan het herkenbare profiel van onze stad en de evenementen en culturele activiteiten die in Groningen worden georganiseerd.

Naar aanleiding van een ongeval met dodelijke afloop tijdens de bediening van een brug in Zaandam in 2015 heeft de Onderzoeksraad voor de Veiligheid een onderzoek ingesteld. Omdat wij in Groningen met een vergelijkbaar systeem en vergelijkbare bruggen werken, nemen wij op basis van de conclusies van het onderzoek maatregelen om de veiligheid te vergroten.

Wat willen we bereiken in 2017?

Het gevarieerde aanbod van evenementen en willen we in 2017 verder doorzetten zodat nog meer bezoekers naar de stad komen, langer verblijven zodat ze een belangrijke economische impuls geven aan onze stad. Bij de bediening van onze bruggen op afstand is het risico op ongevallen zo veel mogelijk gereduceerd, zowel voor gebruikers van onze bruggen (weg, water) als voor onze brugoperators.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Zorgen voor een gastvrije binnenstad met een gevarieerd evenementenaanbod;
- Marketing Groningen ondersteunen;
- Toeristische strategie opstellen (inclusief aandacht voor groei van de overnachtingsmarkt);
- Bruggen bedienen, aanlegplaatsen verdelen;
- Vergroten van de (Arbo-technische) veiligheid van op afstand bedienbare bruggen.

2.2.3 Binnenstadontwikkeling

We willen de binnenstad van Groningen voorbereiden op de toekomst. Het doel is om haar aantrekkingskracht en economisch functioneren te verbeteren. De binnenstad van Groningen is aantrekkelijk door een goede mix van winkels, horeca, cultuur, evenementen en wonen. Daarom willen wij middels het Uitvoeringsprogramma van de visie "Bestemming Binnenstad" de binnenstad de komende decennia aantrekkelijk houden. Dit doen we samen met betrokkenen in de binnenstad, die bekend staat als de "Huiskamer van de regio"; zie ook Paragraaf 1 Integraal gebiedsgericht werken, onderdeel Binnenstad.

Hoe staan we ervoor?

De stad is groeiende en heeft een belangrijke centrumfunctie voor de regio. Het winkel- en horecalandschap is volop in beweging (grote concepten gaan failliet, maar nieuwe concepten komen ervoor terug). Ook ontstaan er steeds meer mengvormen tussen dag-horeca en retail waarbij beleving en amusement centraal staan. Samen met bewonersorganisaties hebben we Visie A-Kwartier uitgewerkt en hebben we in het eerste kwartaal 2016 de toekomstvisie Binnenstad en het Uitvoeringsprogramma Bestemming Binnenstad vastgesteld, een belangrijke stap in het toekomstbestendig maken van de binnenstad voor de langere termijn.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Volgens de Atlas van Gemeenten 2016 is Groningen gestegen van een 28ste plek in 2006 naar plek 22 op de ranglijst van meest aantrekkelijke steden op het gebied van werkgelegenheid, veiligheid, wonen en cultureel aanbod. Daarmee staat Groningen in de top 10 grootste stijgers.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen onze stad goed voorbereiden op de toekomst. Daarom spelen we in op nieuwe ontwikkelingen waarmee we de aantrekkelijkheid en de economische potentie van de stad vergroten.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeringsprogramma Bestemming Binnenstad met als doel het verbeteren verblijfsklimaat (openbare ruimte, toegankelijkheid en veiligheid) uitvoeren;
- Ontwikkelen Grote Markt, Nieuwe Markt en Groninger Forum;
- Faciliteren van nieuwe werkvormen;
- Stimuleren samenwerking tussen Retail en Horeca;
- Bezoekers binnenstad monitoren.

2.2.4 Winkels buiten de binnenstad

Ook buiten de binnenstad heeft onze stad een gevarieerd aanbod aan winkels waarvan de meeste in wijkwinkelcentra. Daarnaast hebben we diverse locaties voor grootschalige detailhandel. In onze Structuurvisie Detailhandel 2011 staat dat we de verschillende soorten en locaties van en voor detailhandel faciliteren en zetten daarbij in op versterking van de huidige structuur. We kijken hierbij naar de specifieke functie en betekenis zodat de winkels elkaar versterken en niet in de weg zitten.

We willen investeringsplannen van ondernemers maximaal faciliteren. Dit doen we binnen een logische detailhandelsstructuur die ertoe leidt dat Groningen als koophoofdstad van het Noorden een groot en compleet aanbod heeft, zonder dat er afbreuk wordt gedaan aan de bestaande structuur. Binnen die structuur moeten onze bewoners en bezoekers van de stad voldoende winkels in hun omgeving kunnen vinden.

Hoe staan we ervoor?

Onze wijkwinkelcentra bewegen mee met nieuwe ontwikkelingen door meer verbinding met de wijk te zoeken. Door nieuwe vormen van communicatie wordt innovatie gestimuleerd waardoor wijkwinkelcentra meer een plek worden om te verblijven dan alleen een plek om te kopen. Supermarkketens vernieuwen om in te kunnen blijven springen op de behoefte van de consument. Voor het Sontplein-gebied is een Masterplan opgesteld voor de doorontwikkeling van het gebied. In samenwerking met de bedrijvigheid rondom het Hoendiep is een toekomstvisie opgesteld, waarbij rekening is gehouden met de ontwikkeling van het SuikerunieTerrein. Deze ontwikkelingen bekijken we ook in het licht van de nationale Retailagenda.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen het Sontplein en het Hoendiep-Peizerweg doorontwikkelen op basis van het Masterplan Sontweg en de Toekomstvisie op het Hoendiep.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Wijkwinkelcentra ondersteunen;
- Faciliteren investeringsinitiatieven van supermarkten en andere detailhandel;
- Faciliteren van de doorontwikkeling van het Sontweggebied en Hoendiepgebied;
- Aantrekkelijke (fiets)route naar de binnenstad (vanaf Sontplein) uitvoeren.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

2.2.5 Warenmarkten en standplaatsen

De warenmarkt in de binnenstad en de wijkmarkten vormen een wezenlijk onderdeel van de stad Groningen en zorgen voor een aanvulling op het bestaande winkelaanbod. De markten worden vanuit de gemeente gefaciliteerd door het beschikbaar stellen van de marktterreinen en voorzieningen, vergunningverlening en de handhaving hierop. We willen de markten behouden en waar mogelijk hun functie versterken. Diversiteit, kwaliteit en continuïteit zijn de sleutelbegrippen. We willen een toekomstbestendige warenmarkt voor Stadjers, regionale bezoekers en toeristen die kostendekkend is. Aan de hand van 'Bestemming Binnenstad' ontwikkelen wij de warenmarkt verder op kwaliteit.

Hoe staan we ervoor?

Eind december 2015 hebben wij de marktregelgeving geactualiseerd. Daarmee hebben wij voor de korte termijn een kwaliteitsimpuls gerealiseerd en zijn wij tegemoetgekomen aan de wensen van de marktondernemers en de Centrale Vereniging voor Ambulante Handel (CVAH). De gewijzigde regelgeving geeft ons enerzijds meer speelruimte en flexibiliteit en anderzijds biedt deze eenduidige regels. De implementatie van deze regelgeving vergt een zorgvuldige afstemming met de individuele marktondernemers. Wij zijn hier in 2016 mee gestart.

Daarnaast hebben wij voor de duur van één jaar een pilot voor de wijkmarkt Paddepoel ingesteld. Deze was sterk teruggelopen door de verplaatsing van de wijkmarkt, de leegstand in het winkelcentrum en het verdwijnen van een tweede supermarkt. Hierdoor was de wijkmarkt voor de ondernemers niet meer rendabel. Gedurende de pilot zoeken wij uit of het haalbaar is om de wijkmarkt opnieuw op te bouwen en ondersteunen wij het initiatief van marktondernemers op de wijkmarkt in Paddepoel financieel.

Voor de langere termijn werken wij aan een Masterplan voor de warenmarkt. In overleg met marktondernemers en andere betrokken partijen werken wij aan het vernieuwingsproces met als doel de positie van de markt te versterken en de aantrekkelijkheid van de binnenstad te vergroten. Het Masterplan Warenmarkt moet inzicht geven in de positionering van de markten (ruimtelijke inpassing), de opzet ervan, de inrichting van de openbare ruimte, de kwaliteit, het aanbod en de promotie van de markt.

Wat willen we bereiken in 2017?

In 2017 willen wij de implementatie van de nieuwe regelgeving voor de warenmarkt afgerond hebben en alle vergunningen hierop hebben aangepast. Daarnaast werken wij werken met de marktondernemers en de Centrale Vereniging voor Ambulante Handel aan het Masterplan voor de warenmarkt, waarin aan de hand van 'Bestemming Binnenstad' de warenmarkt zich verder ontwikkelt op kwaliteit.

Wat gaan we hiervoor doen?

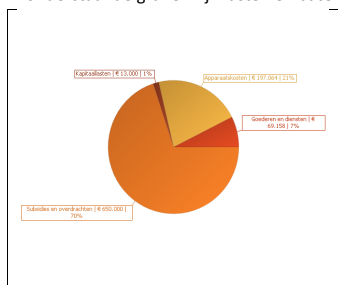
- Organiseren, faciliteren en vergunningen verstrekken voor markt- en standplaatsen;
- Implementatie van het Masterplan voor de warenmarkt.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Deelprogramma 2.3: Bedrijvige stad

Met dit deelprogramma zorgen we voor een goed ondernemersklimaat in onze gemeente. We bieden ondernemers maximaal de ruimte om te ondernemen. Met aantrekkelijke en bereikbare werklocaties, klantgerichte dienstverlening en ondersteuning. Voor het ondernemingsklimaat is ook de arbeidsmarkt van betekenis. Ons arbeidsmarktbeleid is te vinden in [Programma 1: Werk en inkomen](#).

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald	Behaald	Beoogd	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal nieuwe bedrijfsvestigingen door starters	1.893	1.744	> 1.744	> 1.744
Aantal hectare uitgegeven bedrijventerrein	4,1	0,15	3	> 5
% leegstaand kantoorvloeroppervlakte	10,6%	13,4%	<13,4%	< 2016
Rapportcijfer tevredenheid ondernemers.	-	6,7	> 6,5	> 6.5

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
	Aantal vestigingen van bedrijven per 1.000 inwoners in de leeftijd 15-64 jaar	107	105	108

2.3.1 Samenwerken met bedrijvenverenigingen

Het georganiseerde bedrijfsleven en de gemeente zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het stimuleren van de economie en de werkgelegenheid in Groningen. Dat zijn we eind 2014 overeengekomen in het Convenant Ondernemend Groningen. De convenantpartners stellen middelen en capaciteit beschikbaar voor vooral strategische projecten maar ook gebiedsgerichte projecten. Er wordt gewerkt met een open agenda waarbij iedereen nieuwe initiatieven kan aandragen. De intensieve samenwerking met het bedrijfsleven mondt uit in gezamenlijke projecten en activiteiten.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal gezamenlijke projecten met bedrijvenverenigingen	-	22	> 22	> 22

Hoe staan we ervoor?

Bedrijfsleven, kennisinstellingen en de gemeente weten elkaar steeds beter te vinden. Interessante projecten komen van de grond zoals Open Stad waarin het bedrijfsleven haar deuren opent voor publiek, stimuleren ondernemerschap in de detailhandel (Retail Academy hoe speel je als retailer in op de toekomst) in de binnenstad en de wijk winkelcentra, maar ook inspiratiesessies hoe 'oude' en 'nieuwe' economie kennis kunnen delen. De samenwerking met de bedrijvenverenigingen, het Fonds Ondernemend Groningen, VNO-NCW, MKB Noord, het Akkoord van Groningen, het Alfa-College en het Noorderpoortcollege krijgt vorm via de Koepel Economische Agenda die uitvoering geeft aan de 7 ontwikkelopgaven uit het Convenant Ondernemend Groningen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen samen met het bedrijfsleven en de kennisinstellingen gezamenlijke projecten en initiatieven oppakken.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Ondersteunen van en samenwerken met de Koepel Economische Agenda;
- Uitvoeren gemeenschappelijke projecten van bedrijfsleven, kennisinstellingen en gemeente;
- Uitvoeren evaluatie van het Fonds Ondernemend Groningen.

2.3.2 Bedrijvigheid breed stimuleren

We stimuleren bedrijvigheid in brede zin en we ondersteunen ondernemers. Extra aandacht besteden we aan starters en aan duurzaam ondernemen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal bedrijfsbezoeken	580	530	> 500	> 580
Aantal adviesgesprekken met startende ondernemers	170	120	100	100
Aantal adviesgesprekken horeca	700	700	700	700
Aantal begeleide bedrijfsverhuizingen	20	20	20	20

Hoe staan we ervoor?

Groningen heeft een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Dit blijkt uit de groei van het totaal aantal vestigingen in 2015 en de prestaties van Groningse bedrijven in (internationale) ranglijsten. Om het klimaat verder te verbeteren gaan we in gesprek met werkgevers en ondernemers en stimuleren ze in hun ontwikkeling en groei zodat werkgelegenheid toe neemt. Daarnaast doen we mee aan verschillende onderzoeken zoals 'MKB vriendelijkste gemeente 2015-2016', vestigingenonderzoek van Onderzoek & Statistiek Groningen en gemiddeld twee onderzoeken onder het bedrijvenpanel van de gemeente Groningen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We ondersteunen en stimuleren werkgevers en ondernemers om te ontwikkelen en te groeien.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat gaan we hiervoor doen?

- Bedrijven diensten op maat verlenen;
- (Startende) ondernemers stimuleren;
- Ondersteunen ZZP-ers en kleine zelfstandigen;
- Duurzaam ondernemen stimuleren.

2.3.3 Aansluiting vraag en aanbod van werk bevorderen

We streven naar een arbeidsmarkt waar werkgevers kunnen beschikken over de juiste arbeidskrachten en waar zoveel mogelijk mensen meedoen in een betaalde baan. We ondernemen of steunen activiteiten die werkgevers ondersteunen in hun personeelsbeleid. Het beleid om mensen op weg te helpen naar de arbeidsmarkt is te vinden in [Programma 1: Werk en inkomen](#).

De steeds intensievere samenwerking met het regionale bedrijfsleven mondt uit in gezamenlijke projecten en activiteiten in 2016 om samen te zorgen voor meer werkgelegenheid: meer reguliere banen, maar bijvoorbeeld ook meer leerwerkplekken, stageplaatsen en garantiebannen.

Hoe staan we ervoor?

Met de Economische Agenda werken we samen met onze partners aan het versterken van het bedrijfsleven. Door bedrijven te laten ontwikkelen en groeien dragen we bij aan het stimuleren van werkgelegenheid. Daarmee willen de vraagzijde van de arbeidsmarkt ontwikkelen waarin we de vraag van de ondernemer centraal stellen. Vanuit het sociale beleid zetten we in op de aanbodzijde. Daarbij zetten we ons in om mensen uit te laten stromen naar betaald werk maar ook om ze arbeidsfit te houden.

Wat willen we bereiken in 2017?

Samen met het (regionale) bedrijfsleven willen we projecten en activiteiten organiseren en bevorderen die de werkgelegenheid stimuleren.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Projecten voortkomend uit de Economische Agenda samen met het bedrijfsleven uitvoeren;
- Stimuleren kennisdeling in het bedrijfsleven op het gebied van HRM;
- Personeelscarroussels opzetten;
- Aankomende professionals in contact brengen met Groningse bedrijven.

2.3.4 Handelsrelaties met het buitenland bevorderen

We willen Groningen uitbouwen tot een sterke economische regio in Europa. We bevorderen de samenwerking met het Groningse bedrijfsleven en helpen mee om buitenlandse investeringen in Noord-Nederland uit te lokken. Door betere verbindingen ondersteunt Groningen Airport Eelde de internationalisering van onze economische clusters. Het beleid om onze kennissectoren in internationaal perspectief te stimuleren en te profileren, vindt u in [deelprogramma 2.1: Groningen kennisstad](#).

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal (handels) projecten met het buitenland	-	10	15	> 15

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Hoe staan we ervoor?

Met de viering van het 30-jarigstedenband lustrum met Tianjin (China) hebben we onze samenwerking bekrachtigd. Dit is positief voor onze inkomende en uitgaande Chinese (handels)missies waarmee we Chinese bedrijven stimuleren zich in Groningen te vestigen. Ook blijven we inzetten op het verstevigen van ons relatie netwerk met Duitsland met de steden Oldenburg, Hamburg en Bremen en de regio's eromheen. Projecten richten we op het versterken van de top-sectoren door kennisuitwisseling en samenwerking. De contacten met Rusland zullen voorlopig niet actief worden opgepakt.

Via het Interreg Shaping the Future of Smart Region North stimuleren we de samenwerking tussen de regio Groningen-Assen en de Metropolregion Bremen-Oldenburg. Daarmee hebben we een goed fundament gelegd om projecten en initiatieven internationaal met elkaar te verbinden.

Wat willen we bereiken in 2017?

We continueren onze (handels)contacten met Noord-Duitsland en China. We zorgen dat deze contacten zoveel mogelijk ten goede komen aan het Groningse bedrijfsleven.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Onze (handels)contacten en projecten voortzetten met Noord-Duitsland en China;
- Internationale projecten samen met het bedrijfsleven en onderwijsinstellingen uitvoeren;
- Als aandeelhouder Groningen Airport Eelde faciliteren.

2.3.5 Werken aan een goed aanbod werklocaties

Op bedrijventerreinen, kantorenparken en locaties voor (grootschalige) detailhandel is meer dan de helft van de werkgelegenheid in de stad geconcentreerd. We noemen dit onze werklocaties. In het beheer van de bestaande locaties werken we samen met de gebruikers. Verouderde werklocaties knappen we op, voor braakliggende terreinen en leegstaande kantoorpanden zoeken we (tijdelijke) bestemmingen.

We streven naar een goed vestigingsklimaat. Daarin bieden we een divers aanbod van nieuwe en bestaande hoogwaardige locaties voor zoekende bedrijven. Daarvoor moeten we ook de kwaliteit verbeteren en leegstand minimaliseren. De locaties willen we zo goed promoten. Voor nieuwe bedrijven willen we het zo makkelijk mogelijk maken van bijvoorbeeld het proces van verkoop en vergunningverlening. Ook plegen we, in samenwerking met onze regiopartners, acquisitie voor vestiging op onze werklocaties. Daarnaast werken we rekening houdend met de marktvraag, bestaande leegstand en gebiedsontwikkeling actief mee met transformatieverzoeken.

Hoe staan we ervoor?

Na enkele jaren van weinig dynamiek zien we in de markt dat er sprake is van een verhoogde verplaatsingsdynamiek en dat er ook meer vraag is naar uitbreidingsruimte. We hebben in 2016 daarom ook kavels verkocht op Zernike, Westpoort en Eemspoort. Ook hebben we verschillende uitbreidingsvragen van bedrijven op hun huidige locatie gefaciliteerd. We moeten continue kijken of ons huidig aanbod in voldoende afstemming is met de locatie specifieke vraag. De opname in de kantorenmarkt is in 2015 licht toegenomen. We zien een toename van de verplaatsingsdynamiek, maar ook een verschuivende vraag (een trek naar de binnenstad). Ook in de bedrijfsruimtemarkt is de opname in 2015 licht toegenomen. De trend is dat bedrijven uit dezelfde branches elkaar steeds meer opzoeken en minder ruimte nodig hebben dan vroeger.

Wat willen we bereiken in 2017?

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

We willen de positieve ontwikkeling van kaveluitgiftes vasthouden. Komend jaar willen we ongeveer 5 hectare afzetten op Westpoort, Zernike of Eemspoort. We willen uitvoering geven aan het economische marketingplan van de stad en doorgaan met actieve acquisitie voor onze werklocaties. In relatie tot gebiedsontwikkelingen willen we ook een beeld schetsen van onze revitaliseringsopgave.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Samenwerken (co-creatie en cofinanciering) aan verbeteren werklocaties;
- Uitvoeren van het marketingplan en acquisitieactiviteiten intensiveren;
- In beeld brengen van de revitaliseringsopgave van onze werklocaties.

2.3.6 Ontwikkeling ZZP en Start-ups

We stimuleren de economie en bedrijvigheid in de wijken met kansen voor ondernemers om te groeien. Daarmee leveren we een bijdrage aan de leefbaarheid en de werkgelegenheid in de wijken. We stimuleren start-ups en werken mee aan initiatieven voor het huisvesten van zelfstandigen zonder personeel (zzp-ers) en startende bedrijfjes in de wijken.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal startende ondernemers	1.893	1.744	> 1.744	> 1.744

Hoe staan we ervoor?

We merken dat er steeds meer zzp-ers zijn in het totaal aandeel van de bedrijvigheid. Hoewel dit ook leidt tot een andere bedrijfsruimtevrage, heeft deze groep ondernemers steeds meer behoefte aan gemeenschappelijke faciliteiten en huisvesting. Zo is het huisvestingsinitiatief "The Rock" gestart in 2016. De stad Groningen kent een levendige start-up community (gemeenschap van innovatieve starters), mede dankzij kennisinstellingen die ondernemerschap in het onderwijssysteem proberen te vervlechten. In Groningen is een heel aantal versnellingsplekken c.q. broedplaatsen, waaronder het LauchCafe, Cube050 en TheBigBuilding. We zijn samen met het bedrijfsleven ook actief om het platform 'Founded in Groningen' verder te ontwikkelen. Dit platform heeft als doel bedrijven die gestart en gevestigd in Groningen zijn hun Groningse roots en trots te verenigen en verder uit te dragen (zie ook [deelprogramma 2.1.4. Internationaal Promoten van onze kennissectoren](#)).

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen dat Groningen een "start-up city" is en blijft. We willen ook in 2017 de ontwikkeling van de community stimuleren. Daar past bij dat het in Groningen gemakkelijk moet zijn om passende huisvesting te vinden als starter en als ZZP-er.

Wat gaan we hiervoor doen?

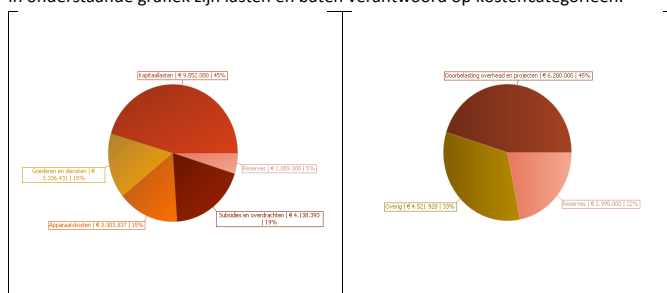
- Faciliteren van (collectieve) huisvestingswensen;
- Faciliteren van (door)ontwikkeling van broedplaatsen en versnellingsplekken;
- Uitbouwen van platform 'Founded in Groningen'.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Deelprogramma 2.4: Overig economie en werkgelegenheid

In dit deelprogramma worden voor een belangrijk deel de rente en afschrijving verantwoord die zijn gekoppeld aan ruimtelijk-economische projecten. Ook de resultaten grondzaken worden voor een groot deel verantwoord in dit deelprogramma. Concreet gaat het om de nog in exploitatie te nemen eigendommen en verhuurde kavels. Voor grondzaken is geen afzonderlijk deelprogramma opgenomen in de begroting. In [Paragraaf 7: Grondbeleid](#) zijn alle resultaten grondzaken nader toegelicht. Daarnaast zijn er lasten opgenomen die te maken hebben met de uitvoering van het economische programma. Ook de jaarlijkse bijdragen aan de Regio Groningen Assen, het Fonds Ondernemend Groningen en Marketing Groningen maken hier onderdeel van uit.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Economie en werkgelegenheid							
Nr	Omschrijving	Rekening	Actuele begroting 2016	Primitieve begroting			
		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lasten							
02.1	Groningen Kennisstad	1.215	1.707	1.988	1.988	1.988	1.988
02.2	Aantrekkelijke stad	3.042	3.235	3.018	3.018	3.018	3.018
02.3	Bedrijvige stad	1.041	871	889	889	889	889
02.4	Overig economie en werkgelegenheid	25.854	23.068	20.631	20.421	20.480	20.555
	Totaal	31.151	28.882	26.526	26.316	26.375	26.450
Baten							
02.1	Groningen Kennisstad	446	-6	-506	-506	-506	-506
02.2	Aantrekkelijke stad	-995	-988	-997	-997	-997	-997
02.3	Bedrijvige stad	-225	-34	-34	-34	-34	-34
02.4	Overig economie en werkgelegenheid	-11.044	-8.045	-10.722	-3.558	-3.558	-3.558
	Totaal	-11.819	-9.074	-12.259	-5.095	-5.095	-5.095
	Geraamd resultaat voor bestemming	19.333	19.808	14.267	21.221	21.280	21.355
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	-46.737	17.106	1.059	95	95	95
	Totaal onttrekkingen	-573	2.542	2.995	3.050	3.045	3.045
	Geraamd resultaat na bestemming	-26.831	34.372	12.331	18.266	18.330	18.405

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen						
Deelprogramma	Omschrijving	2017	2018	2019	2020	
02.4	Driehoek Peizerweg	-600				

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Overzicht bezuinigingen

Dekkingsbronnen 2017-2020 per (deel)programma									
		2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)	2020 (i)	2020 (s)
02.3	Ruimte voor bedrijvigheid								
	1 Vrijval extra beleid Europapark	6.200							

Ga naar [dekkingsbronnen 2014-2020](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle bezuinigingen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Integrale financiële toelichtingen

2.1 Groningen Kennisstad	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -280.000	€ 500.000	€ 220.000
Akkoord van Groningen (neutraal)			
We hebben de begroting van het Akkoord van Groningen geactualiseerd. In vorige begrotingen hadden we alleen de gemeentelijke bijdrage opgenomen. In deze begroting zijn ook de bijdrage van de partners uit het samenwerkingsverband opgenomen en stijgen zowel de lasten als de baten met € 0,5 miljoen.			
Internationale Kennisstad (€ 220.000)			
We hebben de budgetten voor intensivering van de internationale contacten verschoven naar het deelprogramma 2.4 Overige economie en werkgelegenheid. Binnen deelprogramma 2.1 leidt dit tot een lastendaling van € 220.000.			

2.4 Overige economie en werkgelegenheid	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 18,5 miljoen	€ 3,1 miljoen	€ 21,6 miljoen
Reserve grondzaken (€ 15,4 miljoen)			
In de begroting 2016 is ter versterking van het weerstandsvermogen € 15,4 miljoen toegevoegd aan de reserve grondzaken. Dit was las last opgenomen in de begroting 2016. Omdat het om een éénmalig toevoeging gaat, vallen de kosten in 2017 € 15,4 miljoen lager uit.			
Vrijval extra beleid Europapark (€ 6,2 miljoen)			
Binnen het project Europapark is een aanvullende subsidie verkregen van € 7,2 miljoen. Hierdoor wordt het projecttekort kleiner en kan er € 7,2 miljoen incidenteel beleidsgeld vrijvallen. In de begroting 2016 is hier € 1 miljoen euro in te zetten ten behoeve van de bezuiniging. Na aftrek van deze € 1 miljoen ontstaat er een voordeel van € 6,2 miljoen.			
Driehoek Peizerweg (€ -350.000)			
Momenteel is een deel van het bedrijventerrein aan de Peizerweg bestemd als kantoorlocatie. Echter de vraag naar deze specifieke kantoorlocatie is minimaal en we verwachten dat dit ook zo zal blijven in de toekomst. Om de boekwaarde niet verder op te laten lopen stellen we voor deze locatie niet bouwrijp te maken en het project stop te zetten. Hierdoor ontstaat een nadeel van € 350.000.			
Exploitatie Niet In Exploitatie Genomen Gronden (NIEGG)/ Reserve Grondzaken (NIEGG) (budget neutraal)			
In 2017 verwachten we ten opzichte van de actuele begroting 2016, € 232.000 minder lasten op de exploitatie NIEGG met name door lagere onderhoudskosten. Daarnaast verwachten we minder baten met name door lagere huuropbrengsten (€ -685.000). Het nadelige resultaat op NIEGG € 453.000 verrekenen we op begrotingsbasis met de reserve grondzaken.			
Kapitaallasten (€ 520.000)			
Door de verlaging van het rente omslagpercentage (ROP) met ingang van 2017 van 2,5% naar 2,3% ontstaat een voordeel op de rentelasten. Daarnaast is er sprake van vrijval (latere uitvoering van projecten) en terugloop van kapitaallasten. Het totale voordeel ten opzichte van 2016 bedraagt € 520.000.			
Rente reserve Bovenwijkse voorzieningen (budget neutraal)			
Eind 2014 heeft de gemeenteraad besloten een reserve Bovenwijkse voorzieningen in te stellen. Aan de reserve Bovenwijkse voorzieningen rekenen we minder rente toe. Deze rente is € 547.000 lager ten opzichte van de actuele begroting 2016. In 2017 storten we hierdoor € 547.000 minder in de reserve Bovenwijkse voorzieningen. Deze baten- en lastenverlaging is budgetneutraal.			
Internationale Kennisstad (€ -220.000)			
We hebben de budgetten voor intensivering van de internationale contacten verschoven naar het deelprogramma 2.4 Overige economie en werkgelegenheid. Binnen dit deelprogramma leidt dat tot een lastenverhoging van € 220.000.			

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiële risico's

Naam risico	Lening Euroborg
Programma	Economie en Werkgelegenheid
Omschrijving	De Euroborg NV heeft één huurder, waardoor het risico bestaat dat de Euroborg NV niet aan haar financiële verplichtingen kan voldoen richting de gemeente Groningen.
Risicobedrag 2017	€ 7,48 miljoen
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 6,98 miljoen
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	6,46 miljoen
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	€ 5,93 miljoen
Kans 2020	25 %
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Jaarrekening 2006
Actie	Met het aflossen van de lening, loopt het risico jaarlijks terug. Als enig aandeelhouder van de Euroborg NV monitoren wij de NV.

Naam risico	Uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties
Programma	Economie en werkgelegenheid en Wonen
Omschrijving	<p>Om de risico's die voortvloeien uit de grondexploitaties in uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties te kwantificeren wordt de risicoboxmethode gehanteerd. Het risico op een plantekort kan voortvloeien uit vertraging in het uitgiftetempo van gronden, uitgifte van gronden tegen lagere grondprijzen dan in de exploitatiebegroting is voorzien, aanbesteding van civieltechnische werken, vertraging in het tempo van realisering, etc.</p> <p>De risico's zijn met behulp van de risicoboxmethode gekwantificeerd. De minimale omvang van de risico's die verband houden met grondexploitaties en nog in exploitatie te nemen gronden in 2017 bedraagt € 187,5 miljoen. Dit risico heeft betrekking op alle lopende grondexploitaties inclusief Meerstad. De uitkomst van de risicoboxsystematiek nemen we, conform de kadernota, geheel mee in onze bepaling van het benodigde weerstandsvermogen, vandaar dat de kans op 100% wordt gesteld.</p> <p>In deze begroting kondigen we aan dat we u eind 2016 een voorstel zullen voorleggen om de bovenwijkse voorzieningen die zijn opgenomen in de grondexploitatie Meerstad uit de grondexploitatie te halen. Dit heeft invloed op de boekwaarde en verlaagt het risico van de grondexploitatie. In de paragraaf grondbeleid is hierover een nadere toelichting opgenomen. Nadat door de raad een besluit is genomen, zullen de effecten hiervan worden meegenomen bij het bepalen van het risico en het benodigd weerstandsvermogen.</p>
Risicobedrag 2017	€ 187,5 miljoen
Kans 2017	100%
Risicobedrag 2018	€ 185,9 miljoen
Kans 2018	100%
Risicobedrag 2019	€ 184,8 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 183,7 miljoen
Kans 2020	100 %
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	2004

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Actie	De risicoboxenmethode is gebaseerd op het boxenmodel van de lopende grondexploitaties. Voor het bepalen van de noodzakelijke omvang van de egalisereserve zijn de in box III aangegeven risico's van de lopende grondexploitatie relevant. Box III geeft inzicht in de risico's van het project welke niet opgenomen zijn in de projectbegroting/grondexploitatie. De risico's en het effect op het weerstandsvermogen van nieuwe (grote) projecten maken we afzonderlijk inzichtelijk.
-------	---

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Programma 3: Onderwijs

Het verzorgen van onderwijs is in Nederland primair de verantwoordelijkheid van schoolbesturen. Als gemeente faciliteren we het onderwijs en hebben we een aantal wettelijke taken rondom het onderwijs: zorgen voor huisvesting, leerlingenvervoer en toezien op naleving van de leerplicht.

De gemeente Groningen stelt zich ten doel in het onderwijs iedereen zoveel mogelijk gelijke kansen te bieden; achterstanden proberen we te voorkomen. Samen met de schoolbesturen werken we aan onderwijs dat goed op elkaar aansluit, dat aansluit bij de leerlingen en tegemoetkomt aan de vraag op de arbeidsmarkt. Om kinderen en jongeren optimaal uit te dagen zich te ontwikkelen en hen zo goed mogelijk voor te bereiden op de toekomst. Beter kansen creëren we ook door onderwijs te verbinden met andere maatschappelijke activiteiten en voorzieningen. In Groningen doen we dat vooral op de Vensterscholen.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat Groningen een stad is waar:

- Kinderen, jongeren en volwassenen optimale kansen krijgen hun talenten te ontdekken en te ontwikkelen;
- Alle kinderen en jongeren naar school gaan en hun schooltijd afronden met een diploma.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

- [Kansen voor jonge kinderen \(2009\)](#)
- [Bestuursafspraken VVE \(2012\)](#)
- [Ambitiedocument Vensterscholen \(2013\)](#)
- [Groninger Onderwijspact \(2013\)](#)
- [Notitie afstemmingsoverleg Gemeenten-Onderwijs \(2013\)](#)
- [Integraal Huisvestingsplan 2016-2019 'Een stevige basis' \(2015\)](#)
- [Verordening voorzieningen huisvesting onderwijs gemeente Groningen \(2014\) Lokaal educatieve agenda \(2014\)](#)
- [Samenwerkingsovereenkomst Volwasseneneducatie \(2014\)](#)
- [Verordening leerlingenvervoer gemeente Groningen 2014 \(2013\)](#)

Relevante ontwikkelingen

Het landelijke beleid voor onderwijsachterstanden wordt geactualiseerd en vanaf januari 2018 ingevoerd. De huidige rijksregeling wordt in 2017 nogmaals met een jaar verlengd. Gemeenten krijgen de opdracht om alle peuters een aanbod te doen voor een voorschoolse voorziening. Hiervoor worden vanaf 2016 gefaseerd extra middelen beschikbaar gesteld in het gemeentefonds. Op basis van deze landelijke ontwikkelingen herijken wij ons beleid.

Het huidige convenant voortijdig schoolverlaten 'Aanval op de schooluitval' loopt in 2016 af; de landelijke doelstelling om het aantal schoolverlaters terug te dringen naar 25.000 is gerealiseerd. De rijksoverheid heeft een nieuwe doelstelling geformuleerd om het aantal vroegtijdige schoolverlaters (vsv-ers) verder terug te dringen tot maximaal 20.000 in het schooljaar 2019-2020. Regio's kunnen tot 1

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

oktober 2016 hiervoor plannen indienen. Op dit moment formuleren wij met onze partners de inzet voor 2017 en de komende jaren.

Door de komst van asielzoekerscentra (AZC's) in de provincie Groningen neemt het aantal leerlingen toe dat onderwijs in schakelklassen krijgt. Ook neemt het aantal kinderen in de voor- en vroegschoolse educatie (vve) toe. We zijn met onze partners in gesprek hoe we uitbreiding van de onderwijscapaciteit voor deze leerlingen en een vve-aanbod voor de peuters kunnen realiseren.

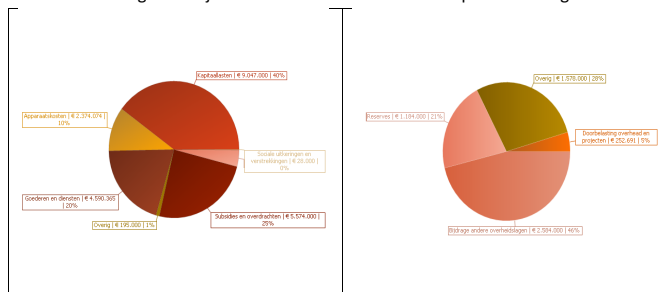
Deelprogramma 3.1: Onderwijskansen

In het deelprogramma Onderwijskansen bundelen we ons beleid gericht op het creëren van optimale onderwijsvoorwaarden en –voorzieningen. We willen dat alle kinderen en jongeren in Groningen zich naar eigen aard en talent ontplooiën en zich probleemloos ontwikkelen. Ook zien we ze graag opgroeien tot verantwoordelijke burgers en goed voorbereid op de arbeidsmarkt komen.

We willen bijdragen aan kwalitatief onderwijs dat goed op elkaar aansluit. Dit onderwijs biedt de ondersteuning die aansluit bij de leerlingen en tegemoetkomt aan de vraag op de arbeidsmarkt. Het daagt kinderen en jongeren optimaal uit om zich te ontwikkelen en bereidt hen zo goed mogelijk voor op de toekomst. Dit hebben we met de onderwijsinstellingen – van voorschoolse instellingen tot en met de Rijksuniversiteit Groningen vastgelegd in het Groninger Onderwijspact 2013.

Door het vervallen van de rol van de CITO-eindtoets wordt vanaf 2015 gebruik gemaakt van de middendoets vanuit het LOVS in plaats van de CITO-eindtoets. Daarmee is een vergelijking met voorgaande jaren niet meer mogelijk

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Gemiddelde score toets groep 8 Groningen (landelijk)	534,7 (534,8)	-	-	-
Gemiddelde score begrijpend lezen Groningen (landelijk)	-	60,7 (55,0)	minimaal landelijk gemiddelde	minimaal landelijk gemiddelde
Gemiddelde score rekenen in Groningen (landelijk)	-	113,7 (112,0)	minimaal landelijk gemiddelde	minimaal landelijk gemiddelde

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Niet-werkende werkzoekenden jonger dan 27 jaar zonder startkwalificatie	760 (32%)	1.020 (33%)	lager	lager
---	-----------	-------------	-------	-------

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
% achterstandsleerlingen 4 t/m 12 jaar		10,4%	7,6%	

3.1.1 Kansen en kwaliteitsbewaking

Met het Kansenbeleid richten we ons in de eerste plaats op de jongste burgers van de stad. We bieden voorzieningen om (taal-)ontwikkelingsachterstanden te voorkomen en zo vroeg mogelijk aan te pakken. Om een goed leerklimaat in Groningen te stimuleren maakten we in 2013 met de onderwijsinstellingen afspraken in het Onderwijspact. De oprichting van het Groninger College van Onderwijs komt hieruit voort. Binnen dit beleidsterrein is ook ons kwaliteitstoezicht op de voorschoolse voorzieningen en gastouderopvang ondergebracht.

We willen:

- Dat alle kinderen en jongeren in Groningen zich naar eigen aard en talent ontplooiën, opgroeien tot verantwoordelijke burgers en goed voorbereid op de arbeidsmarkt komen;
- Dat kinderen een doorgaande ontwikkelingslijn volgen;
- Voorschoolse voorzieningen en gastouderopvang van goede kwaliteit.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% gebruik VVE-programma's door VVE-doelgroep	84%	91%	verhoging	95%
% leerwinst groep 2 ten opzichte van landelijk gemiddelde	45%	60%	verhoging	80%
% geïnspecteerde locaties kinderopvang	100%	100%	100%	100%

Hoe staan we ervoor?

De registratie van het aantal doelgroepkinderen in de voor- en voorschoolse educatie (vve) is op orde. We bereikten in 2015 ruim 90% van de vve-doelgroepkinderen met een vve-programma. Het vve-aanbod is verder ontwikkeld en de kwaliteit verbeterd. Met de rijksoverheid zijn afspraken gemaakt om voor- en voorschoolse educatie nog beter te benutten en een kwaliteitsimpuls te geven. Hetzelfde geldt voor de activiteiten rondom de verlengde leertijd. Hierbij valt te denken aan schakelgroepen en zomerscholen. Als gevolg van de verhoogde asielinstroom neemt het aantal kinderen toe dat in aanmerking komt voor vve. In overleg met betrokken partijen bereiden we ons voor om deze kinderen een aanbod te doen.

Naast het vve programma, bieden we kinderen die niet tot de vve-doelgroep behoren en geen gebruik (kunnen) maken van de kinderdagopvang een basis ontwikkelingsprogramma (BOP) aan. In de afgelopen jaren maakten hier op jaarbasis ongeveer 700 peuters gebruik van.

Via de inzet van intensiveringsmiddelen 'leren' versterken we de onderlinge samenwerking in het onderwijs en stimuleren we de ontwikkeling van gezamenlijke initiatieven. Hieruit zijn onder meer de initiatieven Succes for All, Programmeren in de klas en Stimuleren partnerschap met ouders voortgekomen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

In de Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen staan kwaliteitsregels waar de kinderopvang en het peuterspeelzaalwerk aan moeten voldoen. Die dragen bij aan een goede en gezonde ontwikkeling in een veilige en gezonde omgeving. De gemeente ziet toe op het naleven van de kwaliteit. In het handhavingsbeleid is vastgelegd hoe we toezicht houden op de kwaliteit van de kinderopvang en op welke manier we de handhavingmiddelen inzetten.

Wat willen we bereiken in 2017?

Het komende jaar zetten we onze activiteiten en maatregelen voort. Dat wat is ingezet gaan we borgen. Daarnaast ontwikkelen we verder. We herzien het gemeentelijk kansenbeleid vanaf 2017-2018 op basis van de landelijke richtlijnen en het financiële kader dat we halverwege 2016 verwachten. We willen het onderwijs in de stad en de onderlinge samenwerking in het onderwijsveld verder versterken door de ontwikkeling van gezamenlijke initiatieven in het onderwijs te blijven ondersteunen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Deelname aan het Groninger College van Onderwijs om de opgaven uit het Onderwijspact uit te werken. Hieraan gekoppeld het subsidiëren van nieuwe initiatieven met de intensiveringsmiddelen leren;
- Subsidiëren aanpak taal- en ontwikkelingsachterstanden voorschoolse voorzieningen en het basisonderwijs. Borgen en verder ontwikkelen van kwaliteit-versterkende maatregelen;
- Kwaliteitsbewaking voorschoolse voorzieningen.

3.1.2 Nieuwe impuls vensterschool

In de Vensterscholen verbinden en bundelen we onderwijs met andere maatschappelijke activiteiten en voorzieningen. Bijvoorbeeld kinderopvang, WIJ-team, sport en welzijn. Hierdoor creëren we een breed aanbod, dagen we kinderen uit en krijgen ze volop kansen om hun talenten te ontwikkelen.

In 2013 verscheen het samen met de schoolbesturen opgestelde Ambitiedocument nieuwe impuls vensterscholen. Hiermee voert het onderwijs nu de regie op de samenwerking. In een gezamenlijke stuurgroep zitten onderwijs, opvang, gemeente en het lectoraat Integraal jeugdbeleid. Daarin stimuleren we vensterscholen om te werken aan versterking van de volgende vier thema's:

- Een gezamenlijk pedagogisch fundament;
- Doorgaande ontwikkelingslijn van 0 tot 13 jaar;
- Ouderbetrokkenheid;
- Ondersteuning en zorg.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie indicatoren	Behaald	Behaald	Begroot	Begroot
	2014	2015	2016	2017
% vensterscholen	60%	65%	70%	>70%

Hoe staan we ervoor?

In 2014 en 2015 zijn voor de nieuwe impuls 16 Vensterschoolplannen ingediend. Begin 2016 hebben 3 nieuwe scholen zich aangemeld. In juni 2015 vond een eerste meting plaats naar de resultaten van de nieuwe impuls vensterscholen. Uit deze meting blijkt dat de vensterscholen voldoende tot ruim voldoende werken aan de thema's pedagogisch fundament, doorgaande ontwikkelingslijn, ondersteuning & zorg en ouderbetrokkenheid. In juni 2016 heeft de eindmeting plaatsgevonden. In de eindmeting is men nog positiever over pedagogisch fundament, doorgaande lijn en ouderbetrokkenheid (vooral het onderwijs) maar minder tevreden over de pijler ondersteuning en zorg. De samenwerking

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

tussen de WIJ teams en de vensterscholen is nog een ontwikkelpunt. Daarnaast pleit men voor een duurzame inzet van middelen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We blijven samen met het onderwijs de pijlers van de Vensterschool versterken. We leggen een soepele verbinding tussen de Wij-teams en de vensterscholen en komen tot een werkwijze op basis waarvan we middelen voor de vensterscholen duurzamer in kunnen zetten.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Herijken van de huidige aanpak op basis van de evaluatie;
- Ontwikkelen van een nieuwe wijze van subsidiëren voor vensterscholen;
- Basisscholen stimuleren tot borging van de plannen;
- Deelname aan de stuurgroep Vensterschool als begeleiding bij uitvoeringsplannen van Vensterscholen.

3.1.3 Volwasseneneducatie

Met ons beleid voor volwasseneneducatie richten we ons op laaggeletterde volwassenen, analfabeten en mensen die vrijwillig inburgeren. We bieden leertrajecten Nederlandse taal en rekenen. Deze zijn gericht op deelname aan de maatschappij, sociale zelfredzaamheid en toegang tot (vervolg)onderwijs of werk (doorstroming naar arbeidsmarktorientatie of werk). We doen dit binnen de kaders van de Wet educatie en beroepsopleidingen.

De gemeente koopt een breed aanbod aan cursussen taal en rekenen in. Voor het formuleren van het educatiebeleid en de inkoop van cursussen werken we samen met andere gemeenten in de arbeidsmarktregio. De gemeente Groningen verzorgt als contactgemeente de inkoop van educatie en coördineert het regionale educatiebeleid.

We willen:

- Dat iedereen in Groningen kan lezen, schrijven en rekenen;
- Dat iedere cursist zijn of haar hoogst haalbare niveau bereikt.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal nieuwe deelnemers basiseducatie	523	503	500	500
Totaalaantal deelnemers basiseducatie	n.b.	1.130	1.100	1.100

Hoe staan we ervoor?

Per 1 januari 2015 is de Wet educatie en beroepsopleidingen gewijzigd. De verplichte inkoop van het aanbod aan educatie bij de Regionale Opleidingscentra (ROC's) is vanaf dat moment stapsgewijs afgebouwd. In de gemeente Groningen hebben we ervoor gekozen het bestaande beleid voort te zetten en het aanbod aan educatie te blijven inkopen bij de ROC's. Reden hiervoor is dat we tevreden zijn over het aanbod van de ROC's. Bovendien komen met het aanbod van deze onderwijsorganisaties ook de aanvullende activiteiten en diensten van de ketenpartners van de ROC's mee.

Ook in ons armoedebeleid bieden we een laagdrempelige vormen van taalondersteuning. Hiervoor verwijzen we naar [beleidsveld 1.2.2: Armoede- en minimabeleid](#).

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat willen we bereiken in 2017?

Voor 2017 stellen we in overleg met de andere gemeenten in de arbeidsmarktregio een regionaal educatieplan op. Op basis hiervan kopen we cursussen taal en rekenen in. In 2017 treffen we voorbereidingen voor de inbedding van educatie in het sociaal domein dat vanaf 2018 zijn beslag moet krijgen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Inkoop cursussen taal en rekenen op basis van het regionaal educatieplan;
- Laagdrempelige vormen van taalondersteuning subsidiëren.

3.1.4 Onderwijshuisvesting

We willen goede en goed bereikbare schoolgebouwen met voldoende capaciteit en een fris binnenklimaat.

De gemeente is verantwoordelijk voor de huisvesting van basisonderwijs, speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs. We zien goede schoolgebouwen met voldoende capaciteit en een fris binnenklimaat als een belangrijke voorwaarde voor kwalitatief hoogwaardig onderwijs. In de verordening Voorzieningen Huisvesting Onderwijs staat de procedure beschreven voor het opstellen en betalen van het programma onderwijshuisvesting.

Hoe staan we ervoor?

Eind 2015 hebben we het Integraal Huisvestingsplan (IHP) Onderwijs 2016-2019 'Een stevige basis' vastgesteld. Daarmee hebben we onze opgave voor de komende jaren geformuleerd. In 2017 maken we een inhoudelijke en financiële update voor dit plan. In 2016 is het laatste deel van het programma 2012-2015 Fris en Duurzaam uitgevoerd. Daarmee voldoen alle schoolgebouwen in het primair onderwijs in de stad aan de norm die we op dit moment hanteren voor een gezond binnenklimaat.

Sinds 1 januari 2015 zijn ook de schoolbesturen in het basisonderwijs verantwoordelijk voor alle onderhoud en aanpassing van de gebouwen. Deze verandering is gepaard gegaan met een forse uitname uit het gemeentefonds, waardoor minder middelen beschikbaar zijn voor onderwijshuisvesting. Met inzet van aanvullende gemeentelijke middelen is deze uitname deels gecompenseerd. Daarmee kunnen de voornemens van het huidige IHP – 2016- 2019 worden uitgevoerd. Renovatie is niet in de onderwijs wet- en regelgeving en ook niet in de Rijksbekostiging meegenomen. Met schoolbesturen wordt gewerkt aan een regeling om te komen tot een gezamenlijke renovatieprogramma schoolgebouwen. Uitgangspunt daarbij is dat ook op Rijksniveau een landelijke regeling tot stand komt, op basis waarvan gemeentelijke uitvoering mogelijk wordt.

Voor de bestaande accommodaties is onderzoek uitgevoerd naar de aardbevingsbestendigheid en eventueel noodzakelijke versterkende maatregelen. De uitvoering van maatregelen wordt in samenhang met de NPC en op basis van externe bekostiging voorbereid.

De verhoogde instroom van vluchtelingen leidt ook tot een extra beroep op onderwijshuisvesting. We zijn in overleg met de onderwijspartners hoe we dit kunnen opvangen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen dat alle leerlingen in de stad Groningen onderwijs krijgen in moderne schoolgebouwen met voldoende capaciteit en een fris binnenklimaat.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren integraal huisvestingsplan 2016 -2019: onder meer ontwikkeling nieuwbouw scholen Oosterpark en Ebbingekwartier en de realisatie MFA in De Wijert.

3.1.5 Talentontwikkeling

Iedereen heeft talenten. Wij vinden het belangrijk dat kinderen hun talenten ontdekken. We stimuleren en faciliteren hen om die te ontwikkelen. Ieder naar eigen aard en niveau. Op school, bij de sportclub, op de muziekschool of elders.

We bevorderen de kennis van de jeugd van de natuur, zodat ze later kunnen bijdragen aan een duurzame wereld. We hebben samen met scholen een gemeentelijk centrum voor natuur- en duurzaamheidseducatie. Dit is voor basisschoolkinderen en aanvullend op het reguliere onderwijsaanbod.

Wat willen we in Groningen:

- Dat alle kinderen hun talenten ontdekken en ontwikkelen;
- Activiteiten organiseren die talentontwikkeling stimuleren.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
% scholen dat gebruik maakt van natuur- en duurzaamheidseducatie	96%	92%	96%	96%
Tevredenheid scholen NDE (schaal 1-10)	8,5	8,7	8,5	8,5
Aantal deelnemers jonge onderzoekers	12.000	14.000	14.000	14.000

Hoe staan we ervoor?

Binnen verschillende (deel)programma's in de begroting organiseren we activiteiten waarmee we de talenten van jeugdigen stimuleren en ontwikkelen. Dit gebeurt via de Vensterschool, Bslim, sportverenigingen, het Jeugdwerk, cultuureducatie, techniekeducatie en natuur- en duurzaamheidseducatie. Daarmee gaan we in 2017 door. Door het armoedebeleid (Kindpakket) kunnen ook kinderen uit arme gezinnen eraan mee doen.

De deelname aan en tevredenheid over natuur- en duurzaamheidseducatie is al een paar jaar stabiel hoog, maar aandacht voor duurzaamheid op scholen is niet vanzelfsprekend.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen een optimaal klimaat creëren met een ruim en gevarieerd aanbod aan activiteiten, waar alle kinderen en jongeren de kans krijgen talenten te ontdekken en in te zetten. Kinderen en jongeren krijgen daarmee de kans krijgen zich ontwikkelen tot betrokken en verantwoordelijke burgers die een bijdrage leveren aan een duurzame samenleving. We willen blijvend hoge deelname en waardering van scholen aan natuur- en duurzaamheidseducatie.

Wat gaan we hiervoor doen?

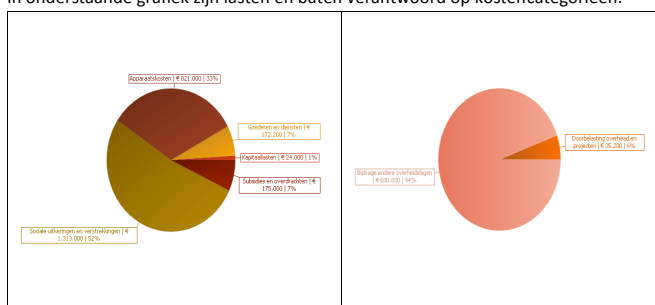
- Subsidiëren culturele, sportieve en andere binnen- en buitenschoolse activiteiten;
- Subsidiëren De Jonge Onderzoekers;
- Bekostigen en uitvoeren Centrum voor Natuur- en Duurzaamheidseducatie.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Deelprogramma 3.2: Voorkomen schooluitval

Zonder diploma's is het lastig om je talenten in het leven te kunnen inzetten. Daarom willen we dat kinderen hun school afmaken. Indien nodig bieden we kinderen ondersteuning om onderwijs te kunnen (blijven) volgen, bijvoorbeeld via jeugdhulp of door ondersteuning bij het vervoer naar school.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

We verantwoorden onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
Absoluut verzuim (aantal per 1.000 leerlingen)	-	3	-	-
Relatief verzuim (aantal per 1.000 leerlingen)	-	70	-	-
Vroegtijdige schoolverlaters zonder startkwalificatie (VSV'ers)	3,0%	2,8%	-	-

3.2.1 VSV en Leerplicht

Met het onderwijs werken we intensief samen om verzuim en voortijdig schoolverlaten (VSV) te voorkomen. We zien toe op de handhaving van de leerplicht en voeren de Regionale Meld- en Coördinatiefunctie voortijdig schoolverlaten uit.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal voortijdige schoolverlaters	294 (2,8%)	250 (2,3%)	<260 (<2,5%)	<250 (<2,3%)
% thuiszitters in schooljaar teruggeleid naar onderwijs	71%	75%	75%	75%
Aantal thuiszitters in beeld bij leerplicht	-	74	55	-

Hoe staan we ervoor?

Het landelijk convenant 'aanval op de schooluitval' is in 2016 afgelopen. De landelijke doelstelling om onder 25.000 vroegtijdig schoolverlaters uit te komen is gehaald. Net als landelijk is het aantal vroegtijdig schoolverlaters (vsv-ers) in Groningen de afgelopen jaren gedaald: in 2015 kwam het aantal vroegtijdig schoolverlaters in Groningen voor het eerst uit onder het landelijk gemiddelde.

De rijksoverheid heeft inmiddels een nieuwe doelstelling geformuleerd om het aantal vroegtijdig schoolverlaters verder terug te dringen tot maximaal 20.000 in schooljaar 2019-2020. Regio's kunnen tot 1 oktober 2016 hiervoor plannen indienen. We formuleren een nieuw plan van aanpak voortijdig

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

schoolverlaten voor de komende 4 jaren (2016-2021). We richten ons daarbij op de volgende doelgroepen:

- Jongeren die ingeschreven staan in het onderwijs en dreigen uit te vallen;
- Jongeren die uitgeschreven zijn: nieuwe en oude VSV-ers;
- Jongeren uit praktijkonderwijs en jongeren uit praktijkonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs.

Wat willen we bereiken in 2017?

In 2017 willen we een verdere daling realiseren van het aantal vroegtijdige schoolverlaters. We willen de 364 onzichtbare jongeren in de regio centraal westelijk Groningen in beeld brengen en begeleiden naar een goed vervolgtraject. Thuiszitters willen we zo snel en zo veel mogelijk terugleiden naar het onderwijs. Ook willen we een sluitende aanpak ontwikkelen voor de PrO/VSO-leerlingen op het gebied van onderwijs en arbeid en dagbesteding.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Ontwikkelen en uitvoering nieuw regionaal plan van aanpak voortijdig schoolverlaters;
- Handhaven leerplicht met extra aandacht voor thuiszitters;
- Route arbeid borgen;
- Monitorinstrument Intergrip Pro/VSO implementeren;
- Op huisbezoek bij de onzichtbare jongeren en de situatie regionaal in kaart brengen.

3.2.2 Leerlingenvervoer

We willen in Groningen dat alle kinderen naar school kunnen komen. Het aanbieden van leerlingenvervoer voor kinderen die vanwege bijzondere omstandigheden niet zelfstandig naar school kunnen reizen, is een van de wettelijke onderwijstaken van de gemeente. We zorgen voor vervoer naar de voor hen toegankelijke school die het meest dichtbij is.

Hoe staan we ervoor?

In het schooljaar 2015-2016 maakten 508 leerlingen gebruik van het leerlingenvervoer. Dit is een lichte daling ten opzichte van schooljaar 2014-2015; toen maakten 539 kinderen gebruik van de regeling. De regeling voor leerlingenvervoer is per 2014 versoerd waardoor we de regeling kunnen uitvoeren zonder budgetoverschrijding. Een van de nieuwe regelingen is de verplichting voor alle ouders om hun kind minimaal één keer in de week zelf te halen of te brengen naar of van school. De versoering leidde niet tot meer bezwaarschriften of klachten.

Wat willen we bereiken in 2017?

Ouders van leerlingen die vanwege bijzondere omstandigheden niet zelfstandig naar school kunnen reizen worden ondersteund in het vervoer zodat de leerlingen onderwijs kunnen volgen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren verordening leerlingenvervoer;
- Ontwikkelen van nieuw beleid als onderdeel van de ontwikkeling van Publiek vervoer. Onderzoek naar mogelijkheden om het vervoer integraal en regionaal te organiseren.

3.2.3 Passend onderwijs

De school is een plek om problemen vroeg te signaleren. Gemeenten en schoolbesturen hebben daarbij een eigen verantwoordelijkheid. Gezamenlijk gaan we uit van: één kind, één gezin, één plan, één regisseur en één integrale benadering op het gebied van gezondheidszorg, onderwijs, maatschappelijke ondersteuning en werk & inkomen. Daarom werken we samen op lokale, regionale en provinciale

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

schaal. Passend onderwijs past daarom binnen alle beleidsvelden van de gemeente die met het onderwijs te maken hebben. In deze paragraaf zoomen we in op specifieke ontwikkelingen die uit de samenwerking gemeenten en onderwijs naar voren komen. Deze ontwikkelingen zijn vooral gericht op verbinden, verdiepen en vernieuwen.

Hoe staan we ervoor?

De Jongerenaanpak is ingezet om de integrale werkwijze jeugdhulp, onderwijs en arbeidsmarkt te realiseren. De pilot School als Wijk is in 2016 geborgd door middel van de inzet van het voortgezet onderwijs (VO) WIJ-team. We organiseren frequente overleggen tussen de contactpersonen onderwijs en de WIJ-teams om de samenwerking te bevorderen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen een integrale benadering ontwikkelen vanuit de gemeente en de WIJ-teams op de thema's jeugdhulp, onderwijs en arbeidsmarkt. Daarbij willen we een efficiënte inzet van de middelen voor jeugd, onderwijs en maatschappelijke ondersteuning. We willen ook kinderen met een beperking optimaal mee laten doen in de samenleving.

We willen:

- Vroegsignalering vanuit onderwijs en WIJ-teams bevorderen;
- Betere ondersteuning voor PRO/VSO;
- Verder ontwikkelen van de integrale benadering op de thema's jeugdhulp, onderwijs en arbeidsmarkt, met de jongerenaanpak;
- We zoeken naar nieuwe vormen van hulp in het onderwijs, waaronder groepsgerichte hulp en ondersteuning voor kinderen, jeugdigen en leerkrachten;
- Verbetering aansluiting MBO op de gemeentelijke ondersteuning vanuit Jeugd/WMO;
- Gehandicapte kinderen dicht bij het reguliere onderwijs een (dagbesteding)plek bieden.

Wat gaan we hiervoor doen?

- We gaan vroegsignalering bevorderen door samen te werken in de pilot 'reflectieve praktijk';
- We gaan PRO/VSO aanhaken bij het VO-WIJ team;
- We gaan de inkoop VSV/RMC, Jeugd en WMO door betere afstemming efficiënter inzetten;
- Door ontwikkelen van nieuwe methodieken zoals bv de Gezinsklas;
- Ontwikkelen Pilot voor een MBO Wij-team en voorstel voor borging;
- Pilot draaien om gehandicapte kinderen een dagbestedingsplek in het reguliere onderwijs te bieden.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogramma-niveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Jeugd en onderwijs		Rekening	Actuele begroting 2016	Primitieve begroting			
Nr	Omschrijving			2015	2017	2018	2019
Lasten							
03.1	Onderwijskansen	27.165	24.144	21.808	22.032	22.341	22.724
03.2	Voorkomen schooluitval	2.629	2.868	2.422	2.422	2.422	2.422
	Totaal	29.794	27.012	24.231	24.454	24.763	25.146
Baten							
03.1	Onderwijskansen	-11.005	-5.092	-4.415	-4.398	-4.398	-4.398
03.2	Voorkomen schooluitval	-1.098	-991	-635	-635	-635	-635
	Totaal	-12.103	-6.083	-5.050	-5.033	-5.033	-5.033
	Geraamd resultaat voor bestemming	17.691	20.929	19.181	19.422	19.731	20.114
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	1.968	741	888	1.024	1.177	1.330
	Totaal onttrekkingen	-240	2.459	1.184	1.184	1.184	1.184
	Geraamd resultaat na bestemming	19.899	19.211	18.885	19.262	19.724	20.260

Integrale financiële toelichtingen

3.1 Onderwijskansen	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 2,2 miljoen	€ -2,0 miljoen	€ 237.000
Kapitaallasten (€ 255.000)			
Als gevolg van een lager rente omslag percentage zijn de kapitaallasten in 2017 € 255.000 lager dan in 2016.			
Project herhuisvesting in verband met verkoop Gotenburgweg (budgetneutraal)			
In 2016 hebben wij aan de reserve VMBO voor een totaalbedrag van € 677.000 onttrokken via een ruil van structurele voor incidentele middelen. Daarmee was het mogelijk incidentele middelen te verkrijgen voor de financiering van de herhuisvesting die nodig was door de verkoop van het pand Gotenburgweg. Aangezien deze onttrekking in 2017 niet meer voorkomt, leidt dit tot een verlaging van de lasten en baten van € 677.000.			
Asbestsanering Wessel Gansfortcollege (€ 230.000)			
In 2016 hebben wij voor een asbestsanering bij het Wessel Gansfortcollege incidenteel kosten gemaakt van € 230.000. Deze kosten doen zich in 2017 niet meer voor.			
Procesverbetering afwikkeling schades (budgetneutraal)			
We hebben in 2016 de procesafwikkeling van schades verbeterd. Dat houdt in dat de schadevergoeding voortaan rechtstreeks aan schoolbesturen wordt uitgekeerd. Hiervoor werden de schade-uitkeringen aan de gemeente gedaan. Voor deze begroting betekent dit dat zowel lasten als baten dalen met een bedrag van € 100.000.			
Voorschoolse voorziening peuters (€ -266.000)			
De rijksoverheid en de gemeenten hebben bestuurlijke afspraken gemaakt over een aanbod voorschoolse voorziening voor alle peuters. Dit betekent een extra uitkering van € 266.000 die oploopt tot € 664.000 vanaf 2020. Hierdoor nemen in 2017 binnen dit deelprogramma de lasten toe met € 266.000. De verhoging van de			

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

uitkering van het gemeentefonds stellen we voor om op te nemen in de baten van Programma 13 Algemene inkomsten en post onvoorzien.

Onttrekking aan reserves (€ -620.000)

In 2016 hebben we in € 620.000 onttrokken aan de reserve Onderwijshuisvesting. De onttrekking was nodig voor het opvangen van schommelingen in de exploitatie. In deze begroting stellen we voor nog geen onttrekking op te nemen omdat de gemeentebegroting 2017 en het programma Onderwijshuisvesting niet synchroon lopen. Het programma leggen we in het najaar 2016 aan de gemeenteraad voor.

Overhead (€ 279.000)

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een daling van de lasten van € 279.000.

Onderwijsachterstandenbeleid (€ 100.000)

In deze begroting stellen we voor de incidentele bezuiniging op het onderwijsachterstandenbeleid te verwerken.

Overige afwijkingen (€ 259.000)

Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van € 259.000.

3.2 Voorkomen schooluitval	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 446.000	€ -356.000	€ 90.000

Overhead (€ 417.000)

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een verlaging van de lasten van € 417.000.

Bedrijfsvoering Leerlingenzaken (€ -37.000)

We hebben voor Leerlingenzaken een aantal taakstellende inkomsten kunnen realiseren door de lasten en de baten binnen de bedrijfsvoering te verlagen. Dit leidt tot een verhoging van de lasten van € 37.000.

Overige afwijkingen (€ -290.000)

Overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van € 290.000.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiële risico's

Naam risico	Verkoop panden voor dekking kapitaallasten VMBO Noordoost/West
Programma	Jeugd en onderwijs
Omschrijving	<p>Uw raad besloot op 29 september 2010 vijf percelen te verkopen en de opbrengst (geraamd op 6,1 miljoen) in te zetten voor de dekking van kapitaallasten van de nieuw gerealiseerde VMBO-scholen. Wij hebben in 2011 één van de percelen verkocht en één pand kreeg een voortgezet onderwijsgebruik. Het alsnog benutten van dit pand voor onderwijshuisvesting is gedaan om vanuit een breed perspectief de mogelijkheden optimaal te benutten en kosten te besparen. In 2015 is de Heinsiusstraat verkocht. Daarmee blijft alleen Travertijnstraat 12 nog over om te verkopen voor de dekking van dit risico.</p> <p>De opbrengst van het pand aan de Travertijnstraat van € 2,3 miljoen kan de komende jaren niet worden gerealiseerd, omdat dit pand voor een periode van 5 jaar wordt verhuurd aan stichting Backbone voor onder meer de huisvesting en begeleiding van jongeren. De huuropbrengst wordt gebruikt voor de instandhouding van het gebouw en de zakelijke lasten. De kapitaallasten zijn niet gedekt en de huuropbrengst levert de komende 5 jaar geen bijdrage aan de dekking van de kapitaallasten van de investering in de nieuwe VMBO-scholen. Deze optie is ontwikkeld voor het onderbrengen van het Backbone-initiatief en omdat de marktomstandigheden voor verkoop van het pand Travertijnstraat op dit moment minder gunstig zijn.</p>
Risicobedrag 2017	€ 140.000
Kans 2017	75%
Risicobedrag 2018	€ 140.000
Kans 2018	75%
Risicobedrag 2019	€ 140.000
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	€ 140.000
Kans 2020	75%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Augustus 2014
Actie	<p>In 2015 hebben wij het gebouw aan de Canadalaan verkocht. Dit gebouw stond niet op de oorspronkelijke lijst van panden voor de dekking van VMBO scholen. Dit hebben wij gedaan vanwege het risico van het niet tijdig verkopen van Travertijnstraat. De verkoopopbrengst van de Canadalaan en die van de Heinsiusstraat hebben wij gedoteerd aan de reserve VMBO. De nog te realiseren verkoopopbrengst bedraagt na de verkoop van de Heinsiusstraat en Canadalaan € 2,3 miljoen. Dit betekent een resterend risico van € 140.000 structureel vanwege de jaarlijkse kapitaallasten. Zoals het geval bij de verkoop van de Canadalaan willen wij de komende tijd de eventuele verkoopopbrengst van onderwijspanden die niet op de lijst staan voorleggen aan uw raad als dekking van dit risico. Daarmee willen wij dit risico verkleinen dan wel weg werken.</p> <p>Het gebouw aan de Travertijnstraat 12 is in gebruik gegeven aan Backbone tot 2020. Dat betekent dat een deel van het risico blijft bestaan tot Travertijnstraat 12 is verkocht. Dekking van de kapitaallasten wordt momenteel gevonden binnen het budget onderwijshuisvesting. Dat kan alleen zolang er nog reserve is. De reserve staat wel onder druk</p>

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Programma 4: Welzijn, gezondheid en zorg

Een prettige leefomgeving voor jong en oud, voor zowel een 8 of 88-jarige, werkt positief op ons welzijn en onze gezondheid. Vanuit dit gegeven is ons algemene gezondheidsbeleid en onze inzet op positief en gezond opgroeien, 'healthy aging' cruciaal voor onze preventieve aanpak. We leggen hierin ook de verbinding met ruimte. Zie hier ook de [Programma 5: Sport en bewegen](#) en [Programma 9: Onderhoud & beheer openbare ruimte](#).

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat Groningen een stad is:

- Waar iedereen zich prettig en geborgen voelt en zo lang mogelijk actief aan de samenleving kan blijven meedoen. Ook als ouderdom, beperkingen of ziekte dat lastiger maken;
- Waar mensen zo lang mogelijk gezond blijven en waar dat nodig is kunnen rekenen op adequate (aanvullende) zorg en ondersteuning;
- Waar niemand vanwege herkomst, geartheid of welke reden dan ook wordt buitengesloten;
- Waar jongeren veilig en gezond opgroeien;
- Waar we de vernieuwingen in het sociaal domein in samenwerking met maatschappelijke partners vlot tot stand brengen zonder dat er mensen buiten de boot vallen.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's

- [Samen Sterk in Stad \(2012-2015\)](#)
- [Meedoen maakt het verschil \(maatschappelijke participatie\) 2014](#)
- [Samen Gezond in Stad 2012-2015](#)
- [Uitvoeringsnota zelforganisaties 2011-2014](#)
- [Nota regionaal kompas 'Actief onder Dak' \(2014-2017\)](#)
- [Regiovisie huiselijk geweld en kindermishandeling \(2014\)](#)
- [Regionaal Transitiearrangement Groningen \(2013\)](#)
- [\(Re\)-visie zicht op werk & participatie in Stad \(2012\)](#)
- [Nota Maatschappelijke stages 2012-2015](#)
- [Stad om te groeien, kadernota integraal jeugdbeleid Groningen 2011-2014](#)
- [Beleidsplan / Uitvoeringsplan Vernieuwing Sociaal Domein gemeente Groningen 2014/2015](#)
- [Groningen voor elkaar, visie en uitgangspunten voor de uitvoering van de decentralisaties en "Jeugd ieders zorg!" \(2012\)](#)
- [Contouren jeugdinstel Groningen 2015-2018 \(2014\)](#)
- [Meerjarenprogramma 'Van Beschermd wonen naar wonen met begeleiding op maat' \(2015\)](#)
- [Notitie afstemmingsoverleg Gemeenten-Onderwijs \(2013\)](#)
- [Meerjarenprogramma 'Van Beschermd wonen naar wonen met begeleiding op maat' \(2015\)](#)

Relevante ontwikkelingen

Daar waar zorg en ondersteuning nodig is, pakken we de kansen die de decentralisaties in 2015 ons bieden. We hebben als gemeente per 2015 nieuwe zorgtaken gekregen. We dragen de verantwoordelijkheid voor preventie, ondersteuning, hulp en zorg aan jeugdigen en ouders bij opgroei- en opvoedingsproblemen, psychische problemen en stoornissen. Ook hebben we een groter aandeel in de effectieve aanpak van kindermishandeling (KMH) en huiselijk geweld (HG). We zijn medeverantwoordelijk voor een samenhangend onderwijs, ondersteuning- en hulpstructuur voor

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

jongeren. Waar de jeugdhulp veelal versnipperd was, bouwen we aan een omgeving waarin het kind centraal staat, gehoord wordt en veiligheid van kinderen hoger op de agenda komt te staan.

Daarnaast hebben we nieuwe taken op het gebied van maatschappelijke ondersteuning (WMO) zoals individuele begeleiding, dagbesteding, kortdurend verblijf en beschermd wonen voor gemeentelijke gezondheidszorg (GGZ-) cliënten. Voor deze taken hebben wij minder geld beschikbaar dan in het verleden. Tegelijkertijd willen we dat iedereen naar vermogen kan meedoen. Om dit te bereiken zetten we minder in op zwaardere zorg, maar investeren we juist gericht in preventie aan de voorkant door de ontwikkeling van (basis)voorzieningen dichtbij, burgerkracht en het stimuleren van zelf- en samenredzaamheid. Dit vraagt om een andere manier van denken en doen bij onze gemeente, maatschappelijke partners, beroepskrachten en inwoners.

WIJ-Groningen is een belangrijk instrument om deze beweging in gang te zetten. Met de WIJ-teams geven we de gebiedsgerichte aanpak vorm en zetten we in op de substitutie van zware zorg door het toegankelijk maken van algemene voorzieningen en lichte ondersteuning. Het doel is om dichtbij, integraal, samen met burgers, laagdrempelig oplossen van hulp- en ondersteuningsvragen voor mensen van 0-100 jaar. Verbinding met burgers én de samenleving en het stimuleren van een sociaal klimaat, is hierbij een belangrijke voorwaarde.

We faciliteren genoemde beweging op twee met elkaar samenhangende niveaus:

1. Het **Sociaal klimaat** als het gaat om het vormgeven van de 'Civil Society' ter bevordering van zelf- en samenredzaamheid en wat we in de preventieve sfeer doen. We zetten hiervoor in op:

- Actief burgerschap en bewonersinitiatieven;
- Samenredzaamheid en sociale cohesie;
- Opvoedkracht;
- Diversiteit, integratie en emancipatie;
- Lokaal gezondheidsbeleid;
- Doorontwikkeling WIJ-Groningen.

2. De **Ondersteuning en zorg** als het gaat om de wijze waarop we al dan niet tijdelijke passende ondersteuning en zorg verlenen, zodat ieder naar vermogen kan participeren. We zetten hiervoor in op:

- Ondersteuningsstructuur WIJ-Groningen;
- Individuele maatwerkvoorzieningen, jeugdhulp en jeugdbescherming;
- Interventies voor Veilig opgroeien;
- Beschermd wonen, opvang en huiselijk geweld;
- Vluchtelingen en asielzoekers.

We verwachten dat onze inzet op het sociale klimaat door zal werken in de inzet die nodig is op het niveau van ondersteuning en zorg. De decentralisaties van de zorg stellen ons voor een uitdaging en biedt ook kansen. We zullen werkenderwijs en proefondervindelijk leren wat werkt en wat niet. We zullen de resultaten monitoren, kijken naar de effectiviteit van onze interventies en waar nodig bijsturen.

Wij hebben voor Programma 4 veel nieuwe indicatoren opgenomen. Een deel van deze indicatoren moet nog worden doorontwikkeld. Dit betekent onder andere dat er in die gevallen geen (nul)meting over 2016 beschikbaar is en er nog geen scherpe doelstelling kan worden geformuleerd. Om die reden zijn een aantal tabellen nu nog leeg.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Bijdrage(n) verbonden partijen

GR PG & Z (RIGG/GGD)	
Relevante beleidsinformatie	Het openbaar belang betreft de bescherming en bevordering van de gezondheid van de bevolking, de rampenbestrijding en crisisbeheersing en het (doen) organiseren van zorg aan de bevolking. Op dit moment vindt een discussie plaats over de publieke gezondheid in de regio Groningen. Daarin wordt een aantal scenario's geschetst die meer of minder gevolgen hebben voor de gemeenschappelijke regeling PG&Z. Aangezien er nog geen besluitvorming heeft plaatsgevonden, zijn er nu nog geen verdere uitspraken te doen over de te verwachten risico's.
Beleidsrisico	Mogelijke beleidsrisico's volgen uit de nog te ontwikkelde scenario's.

GR Centrumregeling beschermd wonen Groningen	
Relevante beleidsinformatie	Middels deze samenwerkingsovereenkomst is de gemeente Groningen gemandateerd taken uit te voeren op het terrein van Beschermd wonen en Opvang namens de overige 22 gemeenten in de provincie Groningen.
Beleidsrisico	Er is een gemaximeerd uitvoeringsbudget beschikbaar om deze taken uit te voeren.

Deelprogramma 4.1: Sociaal klimaat

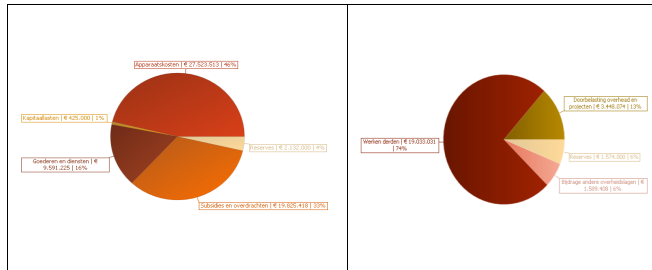
Binnen het deelprogramma Sociaal klimaat kijken we hoe we de 'Civil Society' kunnen vormgeven. We willen zelf- en samenredzaamheid bevorderen en ons richten op preventie. De maatschappelijke effecten die we willen bereiken met onze interventies zijn erop gericht dat onze bewoners tevreden zijn, het gevoel hebben regie te hebben over hun leven, te participeren, zich gezond te voelen en gelukkig te zijn.

Wij bevorderen de sociale basis in onze stad zowel met behulp van de WIJ-teams als door inzet op de basisvoorzieningen in de omgeving rondom de WIJ-teams. Investeren in de kracht van mensen begint met het in standhouden en versterken van de 'sociale basis', oftewel de basisvoorzieningen op het gebied van welzijn, sport, onderwijs, cultuur, werk, inkomen en gezondheid. Deze voorzieningen dragen eraan bij dat mensen zich kunnen ontwikkelen, zelf problemen kunnen voorkomen en zo veel mogelijk zelf aanpakken.

Het is ook investeren in verschillende vormen van vrijwillige inzet: in mantelzorg voor familieleden, in vrijwillige zorg voor vrienden en bekenden, in initiatieven voor buurt- en zorgcoöperaties, en in buurthuizen-in-zelfbeheer die ruimte bieden aan ondersteunende activiteiten. Vrijwillige inzet verbindt mensen met elkaar en voegt iets toe aan het leven van alle betrokkenen. Maatschappelijke initiatieven spelen een bijzondere rol in het versterken van de sociale basis. Ze zijn gericht op het versterken van sociale verbanden en het vergroten van maatschappelijke participatie en burgerkracht. We verwelkomen en ondersteunen deze initiatieven

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Tevredenheid bewoners over de sociale leefomgeving en sociale infrastructuur	-	-	-	-
% bewoners dat vrijwilligerswerk doet	-	30%	-	-
% bewoners dat mantelzorg biedt	-	21%	-	-
Aantal burgerinitiatieven	-	-	-	-
% inwoners dat het gevoel heeft mee te doen aan de samenleving (zelfredzaamheid)	-	-	-	-
Aantal aanvragen voor (specialistische) ondersteuning en zorg	-	-	-	-
% inwoners dat zich gediscrimineerd voelt	-	-	-	-
% inwoners dat een beroep doet op specialistische ondersteuning en zorg	-	-	-	-
% inwoners dat positief scoort op schaalscore zelfregie	-	-	-	-
% inwoners dat zegt zich belemmerd te voelen in het dagelijks functioneren	-	-	-	-
% inwoners dat positief scoort op schaalscore eenzaamheid	-	-	-	-
% inwoners (≥ 18) dat zegt een goede gezondheid te ervaren	-	88%	-	-
% inwoners (jeugd < 18) dat zegt een goede gezondheid te ervaren	-	-	79%	-
% inwoners (≥ 18) dat zegt gelukkig te zijn	-	-	-	-
% inwoners (jeugd < 18) dat zegt gelukkig te zijn	-	-	7,4	-

4.1.1 Actief burgerschap en bewonersinitiatieven

We stimuleren actief burgerschap en bieden faciliteiten aan burgers die verantwoordelijkheid willen nemen voor elkaar en hun omgeving. Mensen zijn in hun wijk of buurt beter in staat kansen te benutten of oplossingen aan te dragen voor problemen die zij ervaren. Niet meer de vraag "wie lost dit voor mij op" maar "wat kan ik daaraan bijdragen?". Dat kan door verbindingen te leggen met wijkbewoners onderling, met scholen, verenigingen, welzijnswerk, zorg, met ondernemers en de overheid. We willen ons als gemeente verbinden met burgerkracht.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Hoe staan we ervoor?

In het gebiedsgerichte werken stimuleren we dat bewoners zelf aan de slag gaan met het benutten van kansen en het oplossen van problemen die zij in hun leefomgeving signaleren of ervaren. We willen een betrouwbare samenwerkingspartner zijn die meedenkt en faciliteert. De wijkbewoners nemen meer verantwoording voor hun leefomgeving. Initiatieven kunnen ook een economische invalshoek hebben. Dat kan worden ontwikkeld in de vorm van een wijkonderneming, bewonersbedrijf of buurtcoöperatie. We zien mooie ontwikkelingen op dit vlak.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen de "beweging" van actief burgerschap voeden en faciliteren zodat zij zich verder uit kan breiden en het aantal actieve burgers en burgerinitiatieven toeneemt en het een bruisende energieke beweging wordt.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Het faciliteren van vormen van ontmoeting en dialoog over actief burgerschap en concrete initiatieven;
- Stimuleren en faciliteren wijkondernemingen en leggen slimme verbindingen met relevante samenwerkingspartners;
- Samen met bewoners vormgeven aan het Right to Challenge. Dit doen we door in gesprek te gaan met bewoners over Right to Challenge en gezamenlijk te experimenteren met Right to Challenge met (kleinschalige) pilots.

4.1.2 Bevorderen van samenredzaamheid, sociale samenhang en leefbaarheid in de wijken

Voor het welbevinden zijn sociale contacten in de eigen buurt van grote betekenis. Mensen kunnen hierdoor gemakkelijker samen activiteiten ondernemen, elkaar helpen en iets aan elkaar vragen. Wij hebben de overtuiging dat veel mensen iets voor een ander willen doen. Wij vinden het belangrijk dat mensen daarvoor gewaardeerd en gezien worden. Daarnaast moeten mantelzorgers en vrijwilligers kunnen rekenen op adequate faciliteiten en (professionele) ondersteuning. Die worden geboden door verschillende (gesubsidieerde) instellingen en in de (wijk)accommodaties.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% inwoners dat zegt dat er sociale samenhang is in de buurt	20%	-	Toename	-
% inwoners dat zegt zich (mede) verantwoordelijk te voelen voor de leefbaarheid in de buurt	79%	-	Toename	-
% buurtbewoners dat zegt bereid te zijn een buurtgenoot te helpen in geval van ziekte of beperking	91%	-	Stabiliseren	-
% inwoners dat zegt het afgelopen jaar actief te zijn geweest om de buurt te verbeteren	62%	-	Toename	-

Hoe staan we ervoor?

Het bevorderen van sociale samenhang, samenredzaamheid en leefbaarheid in de wijken is een belangrijk doel van de gebiedsgerichte aanpak. Daarin zetten we in op de ontwikkeling en uitrol van de WIJ-teams en de inzet van vijf gebiedsteams die het gemeentelijk wijk- en gebiedsgericht werken

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

uitvoeren. De nadruk ligt op de ontwikkeling van preventieve collectieve activiteiten die het gevoel van welzijn stimuleren en bijdragen aan een positieve gezondheidsontwikkeling. Daardoor voorkomen we dat bewoners gebruik maken van individuele vaak duurdere medische zwaardere zorg. Daarnaast hebben we aandacht voor de verbinding met en de aansluiting van de formele beroepsmatige zorg op de informele zorg (mantelzorgers en vrijwillige inzet). Ook ondersteunen we bewonersinitiatieven gericht op het verbeteren van de leefbaarheid en samenredzaamheid van de eigen woonomgeving.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen dat de inwoners van de Groninger wijken en dorpen met plezier wonen en leven. Dit geldt ook voor mensen met een hoge leeftijd, een beperking of een niet- Nederlandse achtergrond. In wijken bruist het van activiteiten die door en voor en met bewoners worden georganiseerd. Ieder draagt naar vermogen een steentje bij en dat geeft een gevoel van saamhorigheid, erbij te horen en thuis te zijn. De nadruk ligt op de ontwikkeling van preventieve individuele en collectieve activiteiten. Daarnaast willen we de hierboven genoemde verbinding met en de aansluiting van de formele beroepsmatige zorg op de informele zorg verder versterken. Vrijwilligers en mantelzorgers voelen zich (h)erkend en gewaardeerd. De informele zorg is de basis waar de formele zorg zich bij aansluit en aanpast.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Verder ontwikkelen gebiedsgerichte aanpak WIJ-teams;
- Subsidiëren Humanitas (met haar vrijwilligersprojecten op gebied van eenzaamheid, verlies, opvoeden, opgroeien, thuisadministratie, detentie en mantelzorgondersteuning);
- Subsidiëren MJD voor haar vrijwilligersprojecten en de makelaarsfunctie vrijwilligerswerk;
- Subsidiëren MJD en Humanitas voor hun verbinding met en inbreng van vrijwillige inzet en mantelzorgondersteuning in de Wij teams;
- We zoeken verbinding tussen maatschappelijke vragen, maatschappelijk verantwoorde ondernemers en vrijwillige inzet via de Groninger Uitdaging;
- Stimuleren en vrijwillige inzet voor en door vluchtelingen en statushouders;
- Stimuleren en subsidiëren vrijwilligerswerk binnen de kerken.

4.1.3 Opvoedkracht

We hebben de ambitie dat jongeren in staat zijn hun talenten te ontwikkelen en gezond opgroeien in een veilige en stimulerende omgeving. Samen met jeugdigen zelf, ouders, scholen, kinderopvang, maatschappelijk betrokken partners en WIJ-teams willen we hiervoor de voorwaarden creëren. Preventie is daarbij een belangrijk aspect. We noemen deze ambitie: *positief opgroeien*.

Onze leidraad is de Internationale rechten van het Kind. De kinderrechten vormen een breed kader dat bijvoorbeeld raakt aan passend onderwijs, veiligheid, civil society en gezond opgroeien. Een stem geven aan de jongeren vinden wij daarbij een belangrijk aandachtspunt. Daarom zijn we bijvoorbeeld voornemens om een Groninger jongerenombudsman aan te stellen voor jongeren van 0-18 jaar, en hun ouders. De jongerenombudsman krijgt tot doel te bevorderen dat wij een scherp en onafhankelijk beeld hebben van de stand van zaken in onze stad met betrekking tot de rechten van het kind, zodat zij talentvol en veilig kunnen opgroeien. We creëren daarmee voor jongeren in Groningen een herkenbaar aanspreekpunt waar ze hun ideeën, wensen en kansen bespreekbaar kunnen maken.

Ouders hebben in de opvoeding de eerste verantwoordelijkheid. Maar ook familieleden, leerkrachten, vrienden, burens en sportbegeleiders spelen een rol. Samen zorgen ze voor 'opvoedkracht'. Waar nodig en mogelijk bieden we ondersteuning. Dat doen we zo vroeg mogelijk waarbij het gezin en de jeugdige in het dagelijks leven centraal staan. Hierbij werken wij aan preventie door zowel vroeg signalering te bevorderen als voorwaarden te creëren die bijdragen aan een positieve leefomgeving. Daar waar

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

ongezonde of onveilige situaties toch ontstaan plegen wij effectieve interventies, bijvoorbeeld in het kader van onze aanpak Kindermishandeling.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal samenwerkingsprojecten van de WIJ-teams ter versterking van de opvoedkracht (o.a. met scholen)	-	-	-	
Aantal meldingen bij Veilig Thuis kindermishandeling	-	376	-	> 400

Hoe staan we ervoor?

We organiseren samen met de kinderopvang, scholen en andere maatschappelijke partners in de stad activiteiten gericht op het versterken van de positieve opvoedkracht van ouders zoals consultatiebureaus, cursussen opvoedingsondersteuning en ontmoetingsplekken voor (jonge) ouders. Samen met andere partijen in de wijk ontwikkelen we de Vreedzame wijk, gericht op het versterken van een positief opvoedklimaat in de wijk, in de scholen, de opvangvoorzieningen en andere welzijns- en sportvoorzieningen. Door de inzet van pedagogische coaches investeren we in het versterken van de opvoedkracht en opvoedvaardigheden van pedagogische medewerkers in de kinderopvang en leerkrachten in het onderwijs.

Wat willen we bereiken in 2017?

Een positief opvoed- en opgroei-klimaat in gezinnen, kinderopvang, scholen, wijken, buurtcentra, sportverenigingen en andere basisvoorzieningen. Samen vormen zij een stevig netwerk en vangnet als het nodig is rond de jeugdige en het gezin. Dit ondersteuningsnetwerk is gericht op het versterken van de positieve opvoedkracht van ouders en van het opvoedklimaat in de directe omgeving van de jeugdige. Positieve ondersteuning vanuit de eigen omgeving (familie, vrienden, school, kinderopvang) maakt dat mogelijk. We besteden extra aandacht aan jonge kinderen. We signaleren tijdig ontwikkelingsachterstanden bij kinderen en de behoefte aan opvoedingsondersteuning bij ouders.

Wat gaan we hiervoor doen?

- In samenwerking met scholen, kinderopvangaanbieders, WIJ-teams, gebiedsteams en andere partners in de wijk ontwikkelen van een structureel preventief ondersteuningsnetwerk voor ouders en jeugdigen;
- Ontwikkelen en invoeren in wijken van methodieken als de Vreedzame wijk en Groningen-fit;
- Versterken van het positief pedagogisch handelen van medewerkers in de basisvoorzieningen;
- Borgen van buitenschoolse preventieve voorzieningen zoals opvoedondersteuning, huiskamers en BSO+;
- Aansluiten preventieve ondersteuning WIJ-teams op de ondersteuning vanuit (passend) onderwijs en de voorschoolse voorzieningen;
- Ontwikkelen van nieuwe methodieken die de eigen kracht en het perspectief van jeugdigen (en ouders) centraal stelt, waarbij samenwerking met de jeugdige (en de ouder) als partner vanzelfsprekend is;
- We stellen in het kader van een pilot een jongerenombudsman aan voor de duur van twee jaren en voegen hem toe aan het bureau van de gemeentelijke ombudsman.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

4.1.4 Diversiteit, integratie en emancipatie

We zijn ervan overtuigd dat diversiteit onze stad sterker, creatiever en innovatiever maakt. We willen dat iedereen in Groningen, ongeacht herkomst, geslacht, gaardheid of andere oorzaken, dezelfde kansen krijgt om actief aan onze samenleving mee te doen. Kwetsbare etnische en culturele groepen ondersteunen we met specifiek beleid. We willen dat iedereen in Groningen zich thuis voelt: een stad waar al die verschillende mensen de stad sterker en aantrekkelijker maken. Daarvoor subsidiëren wij cursussen, activiteiten en projecten van maatschappelijke organisaties.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie indicator(en)	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal samenwerkingspartners die aan de diversiteitsagenda werken	-	-	-	10
% inwoners dat zich gediscrimineerd voelt op basis van culturele herkomst, geslacht, geloof of seksuele gaardheid.		-	-	-

Hoe staan we ervoor?

Emancipatie, integratie en diversiteit hebben blijvende aandacht nodig. De diversiteitsagenda is een goede kapstok om aan de hand van de diversiteitsthema's activiteiten, interventies en werkwijzen te blijven ontwikkelen en antwoorden te vinden op vraagstukken die passen bij deze tijd. Zelforganisaties spelen hierbij een belangrijke rol. Er is daarnaast aandacht voor integratie in het reguliere beleid en bij de ontwikkeling van het gebiedsgericht werken en de WIJ-teams.

Voor specifieke doelgroepen in de stad blijven extra inzet en beleid noodzakelijk en wenselijk. In 2016 maakten we met hulp van Design Thinking een campagne om aandacht te vestigen op de kracht van de verschillen. De 31 deals van Kracht On Tour, gericht op het verhogen van de economische zelfstandigheid van vrouwen zijn voor het grootste deel uitgevoerd of hebben voortdurend aandacht. Dat geldt ook voor de vier deals voor de eigen organisatie. In de [paragraaf 9: bedrijfsvoering](#) staat op welke wijze wij daar zelf invulling aan geven, want wij vinden het belangrijk dat de gemeente een afspiegeling is van de samenleving waar ze werkzaam in is en daarbij zelf het goede voorbeeld geeft.

We hebben in 2016 deelgenomen aan Shelter City. Wij ontvingen een mensenrechtenactivist in het kader van het nationale Shelter City Programma. Shelter City is bedoeld om buitenlandse mensenrechtenverdedigers voor een periode van drie maanden onderdak te verlenen om in Groningen even op adem te komen en om buiten het zicht van het regime van het land van herkomst in alle rust te kunnen werken.

We nemen onze verantwoordelijkheid bij het huisvesten, integreren en participeren van asielzoekers en statushouders. Gezamenlijk concentreren we ons op een versnelling waarbij we de inspanningen voor asielzoekers en vluchtelingen eerst en voornamelijk richten op huisvesting. Voor de vergunninghouders richten we ons vervolgens op taalverwerving, opleiding, participatie, werk en gezondheid. Dit alles is erop gericht om een snelle verbinding tot stand te brengen tussen asielzoeker, vergunninghouder en de Groningse samenleving.

De verhoogde instroom van vluchtelingen heeft tot gevolg dat het aantal statushouders in de gemeente Groningen sterk is toegenomen. Om de integratie van deze groep bespoedigen intensiveren we de maatschappelijke begeleiding van deze vergunninghouders. Zie hiervoor [beleidsveld 4.2.5: Vluchtelingen en asielzoekers](#).

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat willen we bereiken in 2017?

De diversiteitscampagne is gestart in de nazomer van 2016 en zal ook in 2017 met verschillende activiteiten vervolgd worden. Met de Diversiteitsagenda en de diversiteitscampagne verbinden we verschillende bevolkingsgroepen in Groningen met elkaar. De deelnemers stemmen activiteiten op elkaar af en ontwikkelen samen nieuwe activiteiten.

We faciliteren projecten en activiteiten die de thema's van de diversiteitsagenda aan de orde stellen, uitwerken en verder tot ontwikkeling brengen. We organiseren minimaal 2 keer per jaar een diversiteitscafé die stedelijke netwerken versterkt en de thema's onder de aandacht brengt. We ontwikkelen een werkwijze met zelforganisaties en maatschappelijke organisaties die de doelen van de agenda dient met behulp van het activiteitenbudget.

We organiseren Diversity Day en ondersteunen de regenboogweek en de activiteiten van het platform voor religie en samenleving.

2017 is het laatste jaar waarin wij gebruik kunnen maken van de zogenaamde rijksregenbooggelden 2015-2017, bedoeld om de emancipatie van de lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender (LHBT)-gemeenschap in de stad te bevorderen. In 2017 zetten we de beschikbare € 20.000 opnieuw in voor het uitvoeren van de meerjarenprogramma's van het COC Groningen-Drenthe en het Platform LHBT Groningen. Doel van deze programma's is om de sociale acceptatie van lhbt'ers in de stad te bevorderen en de zichtbaarheid van de LHBT-gemeenschap te vergroten. Momenteel is nog geen zicht op een vervolg van de regenbooggelden. In 2017 gaan we bekijken hoe wij zonder rijksmiddelen de lijn die is ingezet vanaf 2008 ook in 2018 kunnen waarborgen.

We zetten ons in om actieve verbindingen tussen vergunninghouders en de Groningse samenleving tot stand te brengen. Ook plegen we inzet op het verhogen van het taalniveau van vergunninghouders.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren van activiteiten aan de hand van de Diversiteitsagenda en verbinden van verschillende bevolkingsgroepen in Groningen door middel van een Diversiteitscampagne voor de stad;
- Activiteitsbudget voor zelforganisaties gericht inzetten op de relevante thema's;
- Subsidiëren provinciale Discriminatie Meldpunt Groningen;
- Subsidiëren activiteiten voor Caribische Groningers (Antillianenbeleid);
- Subsidiëren activeringsproject Somalische Groningers (MJD);
- Subsidiëren van stedelijk Vrouwen centrum Jasmijn en haar projecten zoals Jasmijn zorgt, Jasmijn werkt en het bewegingsprogramma (zoals loopgroepen en zwem- en fietslessen).

4.1.5 Lokaal gezondheidsbeleid, infectieziektebestrijding en openbare gezondheidszorg

Een prettige leefomgeving voor jong en oud, voor zowel een 8 of 88-jarige, werkt positief op ons welzijn en onze gezondheid. In die zin staat gezondheidsbeleid niet op zichzelf. Ons gezondheidsbeleid versterkt en draagt bij aan de verschuiving naar preventie in onze andere beleidsvelden. Tegelijkertijd hebben de interventies die we plegen in het kader van onze andere beleidsvelden op hun beurt weer een positief effect op de gezondheid van de inwoners van onze stad. Positieve gezondheid wil zeggen dat wij streven naar een omgeving die in algemene zin positief is voor de gezondheid van de burgers in onze stad. Een dergelijke omgeving nodigt uit tot gezonde keuzes. Aanvullend op de algemene verbinding tussen gezondheid en een positieve leefomgeving, benoemen we in dit hoofdstuk de acties die we specifiek doen in het kader van het gezondheidsbeleid, infectieziekten en openbare gezondheid.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

We willen een stad zijn waar iedere baby een gezonde start heeft, onze kinderen opgroeien tot gezonde volwassenen en waarin volwassenen gelijke kansen hebben op gezondheid en een gezonde levensloop. Hoe we dit willen doen staat beschreven in het uitvoeringsprogramma Samen Gezond in Stad. Dit is opgebouwd uit drie programmasporen Gezonde Stad, Gezonde Wijk en Gezonde Jeugd. Tussen de Groninger wijken bestaan substantiële verschillen qua leefwijze en leefstijl, die mede samenhangen met de sociaaleconomische situatie van de bewoners. Om deze reden investeren wij ook het komende jaar extra in de Groninger wijken met de grootste gezondheidsachterstanden. In het kader van gezonde jeugd investeren we in het gezond opgroeien van kinderen en stimuleren wij een actieve en gezonde leefstijl.

Daarnaast hebben we op basis van de Wet publieke gezondheid een belangrijke rol in de bestrijding van infectieziekten. We zijn zowel verantwoordelijk voor preventieve maatregelen als voor bestrijding van (een epidemie van) infectieziekten, zoals tuberculose en seksueel overdraagbare aandoeningen (soa).

In het de openbare gezondheidszorg richten we ons op:

- Jeugdgezondheidszorg;
- Forensische geneeskunde;
- Epidemiologie;
- Technische hygiënezorg (waaronder inspecties kinderopvang);
- Milieugezondheidszorg;
- Infectieziektebestrijding, tuberculosebestrijding, seksuele gezondheidszorg;
- Geneeskundige hulpverleningsorganisatie in de regio;
- Crisisdienst.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% 5-jarigen op gezond gewicht	-	-	82%	80%
% 10-jarigen op gezond gewicht	-	-	72%	75%
% jongeren in het voortgezet onderwijs (18-) dat binge drinkt	-	-	47%	41%
% volwassenen met gezonde psychische gezondheid	-	-	-	93%
% jongeren op het voortgezet onderwijs dat voldoende weerbaar is	-	-	58%	-

Hoe staan we ervoor?

We zetten in op dat gezondheid steeds meer 'op de agenda komt' en dat gezondheid 'leeft' ook bij bewoners. Op diverse terreinen stimuleren we de gezondheid van de inwoners (armoede, participatie, sport, ruimtelijk). De WIJ-teams helpen ons daarbij waar het gaat om preventie en gezondheidsbevordering. Door vroegtijdig problemen als eenzaamheid, ontbreken van een sociaal netwerk, armoede, pesten, depressie te signaleren en op te pakken kan erger worden voorkomen.

Het onderwerp 'Gezonde Stad' krijgt binnen het brede thema Healthy Ageing steeds meer aandacht. Groningen profileert zich in samenwerking met de kennisinstellingen en het Healthy Ageing Network Noord-Nederland (HANNN) binnen Europa als Healthy Ageing Stad. De ambitie is om in het Noorden de eerste 'Man Made blue zone' te maken. Groningen wil daaraan graag bijdragen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Doelgroepen weten de GGD te vinden voor soa-onderzoek en vragen over seksualiteitsproblemen en risicogedrag en andere gezondheidsproblemen (zoals abortus). Door nieuwe vormen van seksuele hulpverlening verwachten we op termijn een afname van de consulten op de spreekuren met een groter bereik van de doelgroep. Daarnaast sluiten we zoveel mogelijk aan bij nieuwe ontwikkelingen op e-health gebied.

We stimuleren het gebruik van de consulten en het inloopspreekuur van het Straat Prostitutie Project door prostituees. Het doel daarbij is onder andere het snel constateren van soa's. We stimuleren in dat kader tevens het gebruik van de soa-sense spreekuren van de GGD Groningen en UMCG. Verder zetten we met alle betrokken instellingen in op een persoonsgerichte aanpak om de prostituees uit de Toppelzone te halen. Tenslotte faciliteren we in 2017 een toename van e-hulpverlening.

We willen de publieke gezondheid effectief en efficiënt organiseren. Het scenario dat vanuit het ontwikkelperspectief daarvoor is gekozen, werken we in 2017 uit. De GGD zal dan een meer op de behoeften van gemeenten toegesneden taakinvinging leveren. We zullen nadrukkelijker met gezamenlijk overeengekomen opdrachten werken zodat de aansluiting op ons sociale domein wordt versterkt. Aansluiting op de WIJ-ontwikkeling is daarbij voor ons voorwaarde.

Wat willen we bereiken in 2017?

We bevorderen dat gezondheid steeds meer 'op de agenda komt' en dat gezondheid 'leeft', vooral ook bij bewoners van onze stad. Op diverse terreinen stimuleren we de gezondheid van de inwoners (armoede, participatie, sport, ruimtelijk). De WIJ-teams helpen ons daarbij waar het gaat om preventie en gezondheidsbevordering. Door vroegtijdig problemen als eenzaamheid, ontbreken van een sociaal netwerk, armoede, pesten, depressie te signaleren en op te pakken kan erger worden voorkomen.

Het onderwerp 'Gezonde Stad' krijgt binnen het brede thema Healthy Ageing steeds meer aandacht. Groningen profileert zich in samenwerking met de kennisinstellingen en het Healthy Ageing Network Noord-Nederland (HANNN) binnen Europa als Healthy Ageing Stad. De ambitie is om in het Noorden de eerste 'Man Made blue zone' te maken. Groningen wil daaraan graag bijdragen.

Doelgroepen weten de GGD te vinden voor soa-onderzoek en vragen over seksualiteitsproblemen en risicogedrag en andere gezondheidsproblemen (bijvoorbeeld abortus). Door nieuwe vormen van seksuele hulpverlening verwachten we op termijn een afname van de consulten op de spreekuren met een groter bereik van de doelgroep. Daarnaast sluiten we zoveel mogelijk aan bij nieuwe ontwikkelingen op e-health gebied.

Bij de prostituees die we zien op de consulten van het Straat Prostitutie Project en het inloopspreekuur verwachten we op basis van de trends van de afgelopen jaren zo'n 300 consulten in 2017 waarin ongeveer 10% aan positieve soa's worden geconstateerd. Er wordt met alle betrokken instellingen ingezet op persoonsgerichte aanpak om de prostituees uit de Toppelzone te halen. Uitgaande van de resultaten in de afgelopen jaren worden er in 2017 rond de 4300 bezoekers verwacht aan de soa-sense spreekuren van de GGD Groningen en UMCG, waarvan ongeveer 70% jonger zal zijn dan 25 jaar. Op basis van onze ervaringen zal tussen de 20% en 25% van de bezoekers daadwerkelijk een soa hebben. Er zal in 2017 nog meer gebruik gemaakt worden van e-hulpverlening.

We willen de publieke gezondheid effectief en efficiënt organiseren. Het scenario dat vanuit het ontwikkelperspectief daarvoor is gekozen, werken we in 2017 uit. De GGD zal dan een meer op de behoeften van gemeenten toegesneden taakinvinging leveren. We zullen nadrukkelijker met gezamenlijk overeengekomen opdrachten werken zodat de aansluiting op ons sociale domein wordt versterkt. Aansluiting op de WIJ-ontwikkeling is daarbij voor ons voorwaarde.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat gaan we hiervoor doen?

- Vergroten expertise op het gebied van gezond opgroeien, gezond oud worden en een gezonde levensloop door samenwerking met de kennisinstellingen en expertise-centra ('Healthy Ageing');
- Aandacht voor preventie en gezondheid vanuit de Wij-teams;
- Aanpakken overgewicht op een integrale manier met behulp van de JOGG-methodiek;
- Inzet van het consultatieteam Pesten en uitvoering training Plezier op school;
- Evaluatie en formuleren vervolgaanpak van het alcoholplan 'de maat is vol';
- Uitvoeren Stimuleringsprogramma Lokale Aanpak Gezondheidsachterstanden;
- Inzet van ervaringsdeskundigen of lotgenoten van suicide om kennis en kunde van de medewerkers in het Wij-team te vergroten;
- Het houden van geïntegreerde spreekuren voor soa/seksualiteitshulpverlening ;
- Openstellen van de huiskamer op de tippelzone Bornholmstraat van het Straat Prostitutie Project Voeren intakegesprek met de prostituees die nieuw in de stad komen te werken;
- Continuëren landelijk hepatitis B vaccinatieprogramma voor homomannen en voor prostituees;
- Digitalisering partnerwaarschuwing;
- Project Liefde en Genot (voornamelijk VMBO- en leerwegondersteunende scholen);
- Het geven van voorlichting aan de doelgroep(en), waarbij de nadruk ligt bij de jongeren met een laag verstandelijke beperking;

4.1.6 Doorontwikkeling WIJ-Groningen

WIJ Groningen vormt het hart van het nieuwe gemeentelijke stelsel in het sociaal domein. Hiermee geven wij uitvoering aan een groot aantal gemeentelijke taken en verantwoordelijkheden op grond van de Jeugdwet en de nieuwe Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Aanvullend bekijken we welke taken vanuit de Participatiewet kunnen worden uitgevoerd vanuit de WIJ-teams.

Wij vinden de basisvoorzieningen in onze wijken rondom Wij Groningen daarnaast van even groot belang. Wij richten onze inzet daarom eveneens op het ondersteunen en versterken van deze basisvoorzieningen. Investeren in de kracht van mensen begint met het in standhouden en versterken van de 'sociale basis', oftewel de basisvoorzieningen op het gebied van welzijn, sport, onderwijs, cultuur, werk & inkomen en gezondheid. Deze voorzieningen dragen eraan bij dat mensen zich kunnen ontwikkelen, zelf problemen kunnen voorkomen en zo veel mogelijk zelf aanpakken. Het is ook investeren in verschillende vormen van vrijwillige inzet: in mantelzorg voor familieleden, in vrijwillige zorg voor vrienden en bekenden, in initiatieven voor buurt- en zorgcoöperaties, en in buurthuizen-in-zelfbeheer die ruimte bieden aan ondersteunende activiteiten. Vrijwillige inzet en maatschappelijke initiatieven verbinden mensen met elkaar en voegen iets toe aan het leven van alle betrokkenen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% inwoners dat zegt bekend is met de (toegang via) de WIJ-teams	-	-	-	-
% inwoners dat zegt gebruik te maken van de (toegang via) de WIJ-teams	-	-	-	-
% inwoners dat zegt tevreden te zijn over het functioneren van de WIJ-teams	-	-	-	-
% inwoners dat zegt tevreden te zijn over de toegankelijkheid van de WIJ-teams	-	-	-	-
Aantal signalen dat bij de WIJ-teams is ingediend	-	-	-	-

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Hoe staan we ervoor?

Als gemeente organiseren wij de WIJ-teams met bijbehorende infrastructuur. Hiertoe zijn stads breed elf WIJ-teams voorzien, die al grotendeels zijn ingevoerd. In de tweede helft van 2016 gaan de laatste vier WIJ-teams van start.

Het opzetten van de WIJ-teams vindt plaats in samenspraak met de stakeholders. De bemensing van de WIJ-teams vindt plaats op basis van afspraken met leverende partijen, verwoord in een door alle deelnemende partijen te tekenen convenant. Leden van de WIJ-teams blijven in dat kader in dienst van de 'moederorganisatie' en worden van daaruit beschikbaar gesteld aan WIJ Groningen. Momenteel is sprake van 29 verschillende convenantpartners. Medewerkers van de WIJ-teams worden hiërarchisch aangestuurd vanuit de moederorganisatie, maar functioneel door de betreffende WIJ-manager. De WIJ-managers zijn in dienst van de gemeente om de sturing op de inrichting van de teams te borgen.

In 2016 zijn de eerste voorbereidende werkzaamheden gestart die erin moeten voorzien dat WIJ Groningen met ingang van 2018 door een nieuwe juridische entiteit wordt georganiseerd. Daarmee werkt de gemeente toe naar een scherper onderscheid in rollen, met de gemeente Groningen als opdrachtgever en een nieuwe juridische entiteit als opdrachtnemer. Over de vraag welke vorm deze nieuwe juridische entiteit krijgt vindt in november 2016 besluitvorming plaats door de raad.

Wat willen we bereiken in 2017?

De WIJ-teams werken aan:

- Een laagdrempelige integrale ingang in de wijk voor wijkbewoners met vragen en aanbod op het gemeentelijk sociaal domein;
- Een zo doeltreffend mogelijke ondersteuning te organiseren voor wijkbewoners die ondersteuningsbehoefte hebben gericht op het behouden dan wel versterken van hun zelfredzaamheid, het kunnen meedoen in de samenleving en het kunnen bieden van voldoende ontwikkelingskansen voor hun kinderen;
- De ondersteuning doelmatig te organiseren, waarbij per saldo de zorgconsumptie en bijbehorende zorg-/ondersteuningskosten in het gebied afnemen;
- Het bewerkstelligen van een toename van de tevredenheid van wijkbewoners over de kwaliteit en wijze van ondersteuning;
- Het faciliteren van vernieuwende initiatieven gericht op het versterken van de sociale netwerken van inwoners en de maatschappelijke participatie van inwoners te vergroten.

Wat gaan we hiervoor doen?

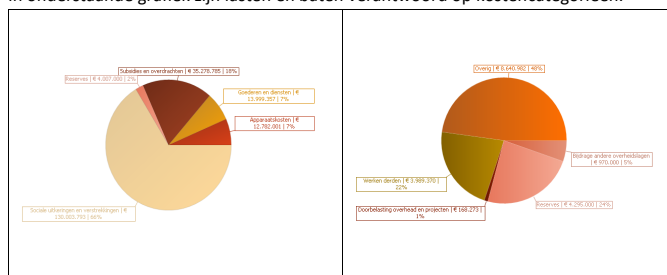
- Het opbouwen van een laagdrempelige, wijkgerichte sociale infrastructuur voor alle bewoners, in sterke mate gericht op preventie;
- Het sturen op een effectieve samenwerking tussen WIJ-teams, gebiedsteams, gemeente, instellingen en partners;
- Het zoeken naar mogelijkheden om meer gebruik te maken van innovatie.

Deelprogramma 4.2: Passende ondersteuning en zorg

In het deelprogramma passende ondersteuning en zorg verlenen we (al dan niet tijdelijk) passende ondersteuning en zorg, zodat ieder naar vermogen kan participeren. De maatschappelijke effecten die we willen bereiken met onze interventies zijn erop gericht dat onze bewoners tevreden zijn, het gevoel hebben dat ze kunnen participeren ofwel weer in staat zijn hun regie te hebben over hun leven ofwel dat hun persoonlijke situatie stabiliseert.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald	Behaald	Beoogd	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal cliënten met 'basisondersteuning' met een hogere of gestabiliseerde zelfredzaamheid	-	-	-	-
Aantal kinderen dat uit huis geplaatst wordt	-	-	-	-

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
	Aantal cliënten met een maatwerkarrangement WMO per 10.000 bewoners	-	-	-
% jongeren met jeugdhulp (t/m 18 jaar, met en zonder verblijf)	-	-	-	-
% jongeren (t/m 18 jaar) met jeugdbescherming	-	-	-	-
% jongeren (van 12 tot 23 jaar) met jeugdreclassering	-	-	-	-
% jongeren (12 t/m 21-jarigen) met een delict voor de rechter	-	-	-	-

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

4.2.1 Ondersteuningsstructuur WIJ-Groningen

In het voorlopige model voor de WIJ-teams is een aantal kernfuncties onderscheiden. Deze hebben betrekking op de twee hoofdtaken van de WIJ-teams: individuele ondersteuning en een collectieve, preventieve aanpak. Binnen beide hoofdtaken wordt vraaggericht gewerkt.

De WIJ-teams werken aan de volgende doelen:

- Iedereen doet mee naar vermogen, ongeacht eventuele beperkingen. Talenten worden benut;
- De zelfredzaamheid en samenredzaamheid nemen toe;
- Kinderen en jongeren groeien veilig en gezond op en ontwikkelen zich;
- De zorg normaliseert en ont medicaliseert;
- Minder kinderen met een stempel/indicatie. Meer opvoedkracht bij ouders zelf en beroepsopvoeders (zoals kinderopvang, scholen, sportverenigingen);
- De gezondheid en het welbevinden van inwoners nemen toe;
- Stadjes kunnen langer zelfstandig blijven wonen;
- De kosten voor zorg en ondersteuning blijven binnen het beschikbare budget;
- De geboden ondersteuning is vraaggericht en ontkokerd.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% cliënten 'basisondersteuning' dat werkt met één gezin, één plan, één regisseur	-	-	-	-
% cliënten 'basisondersteuning' dat een deel van het ondersteuningsplan zelf en/of met behulp van het eigen netwerk uitvoert	-	-	-	-
% cliënten met 'basisondersteuning' waarvan de beoogde doelstellingen in het plan van aanpak zijn bereikt	-	-	-	-
% hulpvragen dat door de WIJ-teams is opgelost door verwijzing naar algemene basisvoorzieningen	-	-	-	-
% hulpvragen dat door de WIJ-teams is toegeleid naar professionals of specialistische zorg	-	-	-	-
% klachten die betrekking heeft op de ondersteuningsstructuur	-	-	-	-

Hoe staan we ervoor?

Op de hoofdtaak 'individuele ondersteuning' hebben wij de volgende functies verenigd in de WIJ-teams:

- Inloop, ontmoeting en ingang;
- Signalering;
- Triage en 'het gesprek';
- Beslissen en toeleiden;
- Casemanagement;
- Kortdurende ondersteuning en lichte behandeling;
- Checken en present.

Vanuit de tweede hoofdtaak, 'collectieve, preventieve aanpak', werken de WIJ-teams aan:

- Collectieve preventie;
- Het versterken van ontwikkelingskansen van kinderen;
- Het versterken van sociale netwerken en het vergroten van maatschappelijke participatie.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat willen we bereiken in 2017?

Voor 2017 hebben we aandacht voor:

- Meer eigen regie door te werken op basis van het uitgangspunt 'één gezin, één plan, één regisseur';
- Het stabiliseren dan wel versterken van de zelfredzaamheid van bewoners door inzet vanuit de WIJ-teams;
- Effectiviteit van interventies (meer evidence-based programma's);
- Adequate wijze van afhandeling van vragen van bewoners (tijdig, aard van beantwoorden ondersteuningsvraag).
- Vergroten contacten en bekendheid WIJ in de wijk. Hierbij ontvangen de WIJ-teams niet alleen burgers op locatie maar gaan de WIJ-medewerkers ook actief de wijken in om burgers te ontmoeten.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Werken met één vaste regisseur per gezin/huishouden op basis van een integraal ondersteuningsplan dan wel familiegroepsplan, met meer ruimte voor eigen ideeën van wijkbewoners en netwerken uit de wijk;
- Met behulp van een aantal pilots onderzoeken welke vormen van ondersteuning, die nu vanuit maatwerkvoorzieningen en via zorgtoewijzingen worden georganiseerd, via een algemene voorziening kunnen worden verzorgd (in de lijn van de transformatiegedachte);
- Het steeds meer finetunen van de door de WIJ-teams geboden dienstverlening, op de specifieke vraagstukken die in een specifiek gebied leven.

4.2.2 Individuele maatwerkvoorzieningen, jeugdhulp en jeugdbescherming

Op grond van de wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) hebben wij de wettelijke opdracht om onze inwoners met een beperking te ondersteunen in hun zelfredzaamheid en participatie. Wij hebben de ambitie iedereen zo goed mogelijk mee te laten doen in de samenleving. Zoveel mogelijk op eigen kracht, waar nodig met ondersteuning van het sociaal netwerk, algemene voorzieningen of maatwerkvoorzieningen. Een maatwerkvoorziening is afgestemd op iemands individuele situatie. Daarvoor wordt een uitgebreid onderzoek uitgevoerd naar iemands persoonlijke situatie. Bijvoorbeeld vervoer of een traplift. Bij een algemene voorziening is dit niet het geval.

We bieden jeugdhulp waar een jeugdige of zijn ouders dit nodig hebben bij problemen met het opgroeien, de zelfredzaamheid of maatschappelijk participatie. In Groningen willen we:

- De opvoedkracht van ouders en de zelfredzaamheid van jeugdigen versterken zodat ze eventuele problemen zoveel mogelijk binnen het eigen netwerk zelf kunnen oplossen;
- Dat jeugdigen zoveel mogelijk in hun eigen omgeving opgroeien en deelnemen aan het gewone leven. Ondersteuning bieden we in de natuurlijke omgeving. Hiertoe transformeren we het jeugdstelsel;
- Als er (tijdelijk) hulp van buiten nodig is, dat de betrokken jeugdigen en betrokken ouders/opvoeders de begeleiding en ondersteuning krijgen die nodig is. En dat ze daar tevreden over zijn;
- Streven naar het inzetten van minder intensieve specialistische jeugdhulp en het voorkomen van terugval.

De school is een plek om problemen vroeg te signaleren. Gemeenten en schoolbesturen hebben daarbij een eigen verantwoordelijkheid. Gezamenlijk gaan we uit van: één kind, één gezin, één plan, één regisseur en één integrale benadering op het gebied van gezondheidszorg, onderwijs, maatschappelijke ondersteuning en werk & inkomen. Daarom werken we samen op lokale, regionale en provinciale

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

schaal. Wij hebben de jongerenaanpak ingezet om de integrale werkwijze jeugdhulp, onderwijs en arbeidsmarkt te realiseren. De pilot School als Wijk is in 2016 geborgd door middel van de inzet van het voortgezet onderwijs (VO) WIJ-team. We organiseren frequente overleggen tussen de contactpersonen onderwijs en de WIJ-teams om de samenwerking te bevorderen.

Binnen de Jongeren aanpak speelt de Taskforce Jongeren een centrale rol. De Taskforce biedt onder andere een escalatiemodel voor professionals die met kwetsbare jongeren werken en is bevoegd om oplossingen voor een jongere te forceren als professionals er niet uitkomen. Onderdeel hiervan is ook het (snel) aanpassen van uitvoeringsbeleid als jongeren als neveneffect van dit beleid in de knel raken. Wij beschrijven deze aanpak en wat we hiervoor in 2017 gaan doen in [beleidsveld 3.2.3 Passend onderwijs](#)

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal inwoners dat gebruik maakt van de volgende maatwerkvoorzieningen Wmo:				
• Individuele ondersteuning (inclusief algemene voorzieningen huishoudelijke hulp)	-	5.704	-	-
• Groepsgerichte ondersteuning	-	1.490	-	-
• Kortdurend verblijf	-	111	-	-
• Beschermde wonen	-	1.339	-	-
• Vervoer- en woonvoorzieningen	-	8.797	-	-
Tevredenheid inwoners over maatwerkvoorzieningen Wmo	-	-	-	>2016
% ingediende klachten over maatwerkvoorzieningen Wmo	-	-	-	<2016
Tevredenheid van jeugdige en ouder/voogd over de ondersteuning	-	-	-	-
Aantal jeugdigen, ouders en voogden dat opnieuw gebruik maakt van maatwerkvoorzieningen jeugdhulp	-	-	-	-
Aantal ingediende klachten over maatwerkvoorzieningen jeugdhulp	-	-	-	-

Hoe staan we ervoor?

Met ingang van 2016 zijn de raamovereenkomsten voor de individuele (met daaraan gekoppeld de algemene voorziening huishoudelijke hulp) en groepsgerichte ondersteuning, kortdurend verblijf en beschermd wonen van kracht. Deze overeenkomsten lopen tot en met 31 december 2017.

Per 2016 is de eerdere zware huishoudelijke hulp (HH2) geïntegreerd met de voormalige lichte individuele (AWBZ) begeleiding tot de voorziening lichte individuele ondersteuning. De lichte huishoudelijke hulp (HH1) is per 2016 een algemene voorziening. In principe dragen inwoners de kosten van een algemene voorziening zelf. Inwoners met een inkomen tot 130% sociaal minimum kunnen een financiële tegemoetkoming krijgen van de gemeente. De tegemoetkoming dekt niet alle kosten van de algemene voorziening. Voor inwoners resteert een tariefbijdrage in de kosten. Als de tariefbijdrage niet op te brengen is voor mensen kunnen ze een beroep doen op de individuele bijzondere bijstand. Voor inwoners die meer ondersteuning nodig hebben blijft een maatwerkvoorziening mogelijk.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Tot slot hebben wij in 2016 de aanbesteding van het doelgroepenvervoer (leerlingenvervoer, Wmo-vervoer en WSW-vervoer) met de overige Groningse en Drentse gemeenten en de provincies Groningen en Drenthe voorbereid.

In 2016 hebben we de jeugdhulp gezamenlijk met 22 andere gemeenten aanbesteed. Hiermee zijn alle vormen van jeugdhulp op basis van financiële solidariteit ingekocht. Hiermee hebben we de continuïteit en de beschikbaarheid van de gewenste voorzieningen gewaarborgd. Een deel van de ingekochte ambulante jeugdhulp zetten we in vanuit de WIJ-teams. Hiermee kunnen de WIJ-teams jeugdigen dichtbij huis ondersteunen en eventueel kort behandelen. De gespecialiseerde jeugdhulp wordt ingezet via verwijzingen van WIJ-teams en huisartsen.

Wat willen we bereiken in 2017?

Rekening houdend met de looptijd van de raamovereenkomsten voor de individuele (met daaraan gekoppeld de algemene voorziening huishoudelijke hulp) en groepsgerichte ondersteuning, kortdurend verblijf en beschermd wonen gaan wij deze voorzieningen in 2017 opnieuw aanbesteden voor de periode vanaf 2018. Daarnaast besteden wij in 2017 het doelgroepenvervoer aan voor de periode vanaf 2018. Het doelgroepenvervoer omvat het leerlingenvervoer, Wmo-vervoer en het WSW-vervoer.

We zetten in 2017 verder in op een aantal belangrijke transformatieopgaven die gericht zijn op de kwalitatieve vernieuwing van het jeugdstelsel gericht op het (waar mogelijk) verminderen van de intramurale zorg en substitutie van zwaardere intensieve zorgvormen door meer ondersteuning en zorg dichtbij, opdat kinderen zoveel mogelijk in hun eigen omgeving opgroeien en deelname aan het gewone leven. Dit zijn meerjarige opgaven die gemonitord worden.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Bieden van algemene - en maatwerkvoorzieningen (huishoudelijke hulp, individuele ondersteuning (licht, middel en zwaar), groepsgerichte ondersteuning (dagbesteding), kortdurend verblijf, beschermd wonen, woonvoorzieningen en vervoer);
- Bieden van jeugdhulpvormen (ambulante jeugdhulp, ambulante specialistische jeugdhulp, vormen van specialistische Jeugdhulp verblijf (in- en exclusief behandeling), pleegzorg, uitvoering van rechtelijke maatregelen, integrale trajecten en specialistische jeugdhulp voor weinig voorkomende problemen);
- Continueren van de transformatieopgaven voor de jeugdhulp in samenwerking met de jeugdhulpaanbieders en jeugdigen en ouders. We zetten bij de inkoop jeugdhulp extra in op de samenhang.

4.2.3 Interventies Veilig opgroeien

Ouders hebben in de opvoeding de eerste verantwoordelijkheid. Maar ook familieleden, leerkrachten, vrienden, burens en sportbegeleiders spelen een rol. Samen zorgen ze voor 'opvoedkracht'. Waar nodig en mogelijk bieden we ondersteuning. Dat doen we zo vroeg mogelijk waarbij het gezin en de jeugdige in het dagelijks leven centraal staan.

Hierbij werken wij aan preventie door zowel vroeg signalering te bevorderen als voorwaarden te creëren die bijdragen aan een positieve leefomgeving.

Daar waar onveilige situaties toch ontstaan plegen wij effectieve interventies in het kader van onze aanpak Kindermishandeling. Met ingang van 1 januari 2015 is met de transformatie van de jeugdhulp de verantwoordelijkheid voor de aanpak van kindermishandeling volledig op gemeentelijk niveau neergelegd. In onze stad heeft deze aanpak hoge prioriteit, want alle kinderen hebben recht op een

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

veilige leefomgeving. Tevens merken we hierbij op dat kindermishandeling hoge maatschappelijke kosten met zich meebrengt, want slachtoffers doen een groter beroep op gezondheidszorg en hulpverlening en lopen een sterk verhoogd risico om later opnieuw slachtoffer of plegger te worden van huiselijk geweld. We willen met onze interventies de veiligheid voor kinderen borgen en kindermishandeling aanpakken. Wij stellen in 2017 een bedrag ter hoogte van € 300.000 beschikbaar voor deze aanpak.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal meldingen bij Veilig Thuis kindermishandeling	-	376	-	> 400
Aantal hermeldingen bij Veilig Thuis kindermishandeling	-	-	-	-
Aantal op de wachtlijst Veilig Thuis	-	-	-	10
Aantal beschermingsonderzoeken door de Raad voor de Kinderbescherming in het kader van kindermishandeling	141	151	-	< 150

Hoe staan we ervoor?

De signalering en aanpak van kindermishandeling vindt grotendeels plaats op wijkniveau, in de WIJ-teams. Daarnaast faciliteren we met ingang van 1 januari 2015 samen met de andere Groninger gemeenten Veilig Thuis Groningen, het regionale advies- en meldpunt voor kindermishandeling en huiselijk geweld. Veilig Thuis Groningen had in eerste instantie een negatieve, maar in tweede instantie een positieve beoordeling van de inspectie. In 2016 heeft Veilig Thuis verbeterplan uitgevoerd en hiervoor hebben de Groninger gemeenten extra middelen ter beschikking gesteld. Daarnaast hebben we, mede op basis van het Actieplan Gezinnen met Geringe Sociale Redzaamheid, het afgelopen jaar geïnvesteerd in de deskundigheidsbevordering van de WIJ-teams rond signalering en aanpak van kindermishandeling.

Tenslotte hebben we ons aangesloten bij de landelijke Monitor Kindermishandeling van het Nederlands Jeugdinstituut. Hiermee krijgen we meer inzicht in de resultaten van ons beleid en kunnen we ons beleid ook vergelijken met dat van andere gemeenten.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen ervoor zorgen dat alle kinderen groeien op in een veilige leefomgeving. Daarvoor gaan we in 2017 de signalering en melding van kindermishandeling bevorderen en zorg dragen voor een effectieve aanpak wanneer kindermishandeling is geconstateerd.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Borging van de Meldcode kindermishandeling/huiselijk geweld en de Kindcheck binnen de gemeente, het primair onderwijs en maatschappelijke organisaties (sport, sociaal-cultureel, vrijwilligersorganisaties);
- Uitvoeren actieplan Gezinnen met geringe sociale redzaamheid;
- Aanstellen aandachtsfunctionaris huiselijk geweld en kindermishandeling binnen de gemeente;
- Implementeren van de "10 van Noord" (de basis voor een goed preventief beleid tegen kindermishandeling in het Noorden) in de regio Groningen als onderdeel van de afspraken met de Landelijke Taskforce Kindermishandeling;
- Faciliteren Veilig Thuis, inclusief Verbeterplan. Een belangrijk onderdeel van het verbeterplan is de samenwerking lokale teams (in Groningen de WIJ-teams);

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- Versterken van de samenwerking tussen de zorg en het gedwongen kader op basis van het landelijk samenwerkingsprotocol Veilig Thuis, politie en openbaar ministerie.

4.2.4 Beschermd wonen, opvang en huiselijk geweld

We willen in Groningen voorkomen dat asielzoekers en vluchtelingen zonder voorzieningen op straat belanden. Op grond van gerechtelijke uitspraken bieden we sobere opvang aan uitgeprocedeerde vreemdelingen de zogenoemde bed-bad-broodvoorziening. Daarnaast hebben we de verantwoordelijkheid om kwetsbare inwoners, zoals dak- en thuislozen, verslaafden en ex-gedetineerden, zo kort als mogelijk en zolang als nodig, onderdak en begeleiding te bieden. De voorzieningen Beschermd wonen en Opvang zijn noodzakelijk voor de opvang van inwoners in crisissituaties en inwoners die vanwege psychiatrische aandoening of psychosociale problematiek aangewezen zijn op een niet (geheel) zelfstandige woonvoorziening.

Ook richten we ons op het voorkomen en bestrijden van huiselijk geweld. Hieronder verstaan we (ex-)partner-, ouderen- en kindermishandeling. We willen geweld in afhankelijkheidsrelaties zoveel mogelijk voorkomen en duurzaam beëindigen en als het zich voordoet adequaat optreden en opvang bieden.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal mensen in bed-bad-broodvoorziening	-	115	191	230
Aantal mensen dat gebruik maakt van de opvang	-	791	< 800	< 800
Aantal mensen dat duurzaam rehabiliteert met een eigen woonplek c.q. woonadres	-	-	-	50
Aantal mensen en het percentage dat korter dan 3 maanden verblijft in de opvang	-	-	-	50
Aantal mensen dat gebruik maakt de voorziening Beschermd wonen	-	1.438	-	-
Aantal meldingen van huiselijk geweld bij Veilig Thuis	888	817	> 900	> 900
Aantal huisverboden	45	61	>40	>40
Aantal betrokken kinderen bij huisverboden	43	87	>40	>40
Aantal casussen intensief casemanagement bij Veilig Thuis	-	-	> 10	> 50
Aantal vrouwen in de opvang	257	188	< 200	< 200
Aantal kinderen in de vrouwenopvang	217	209	<250	<250
% bezetting vrouwenopvang	99%	95%	> 90%	> 90%

Hoe staan we ervoor?

Sinds maart 2015 bieden we op grond van gerechtelijke uitspraken sobere opvang voor uitgeprocedeerde vreemdeling, de zogenoemde bed-bad-broodvoorziening. Volgens de bestaande afspraken vergoedt de rijksoverheid de kosten van opvang van deze groep uitgeprocedeerde vreemdelingen. Deze afspraak geldt tot er een bestuursakkoord tussen rijksoverheid en gemeenten is gesloten over de opvang van uitgeprocedeerde vreemdelingen.

Sinds 1 januari 2015 zijn gemeenten, naast opvang, ook verantwoordelijk voor beschermd wonen. De activiteiten hangen sterk met elkaar samen. De aanpak in relatie tot transformatie en vernieuwing van Beschermd wonen en Opvang voert de centrumgemeente Groningen samen met de regio vanaf 2016 integraal uit met een op programmatisch werken gerichte methodiek.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

De gezamenlijke Groninger gemeenten hebben in 2014 een nieuwe regiovisie Huiselijk Geweld en Kindermishandeling vastgesteld, waarin we met alle ketenpartners afspraken hebben gemaakt over de bestrijding van huiselijk geweld en kindermishandeling. Daarbij ligt het accent op het verbeteren van de systeemgerichte aanpak (met name bij complexe en chronische geweldsituaties), de samenwerking tussen zorgpartners en het justitiële kader en de samenwerking tussen Veilig Thuis en het lokale veld (basisteams). Partners zijn onder meer Kopland, Veilig Thuis Groningen, de politie, het maatschappelijk werk, de reclassering, het Veiligheidshuis en de Ambulante Forensische Psychiatrie Noord-Nederland.

De capaciteit van de vrouwenopvang benutten we maximaal. In 2014 maakte de rijksoverheid een nieuw model voor verdeling van de rijkssubsidies dat vanaf 2015 in fasen wordt ingevoerd. Voor Groningen betekent dit een forse verlaging van het budget en daardoor minder opvangplekken. We proberen dit (deels) op te vangen door de hulpverlening meer zonder vaste plek vorm te geven, waarbij we gebruik maken van het eigen sociale netwerk. De Vrouwenopvang heeft plannen om te verhuizen naar een nieuwe locatie, waar wonen en zorg meer gescheiden wordt en vrouwen (en hun kinderen) meer privacy hebben.

Wat willen we bereiken in 2017?

Onverkort streven wij ernaar te voorkomen dat mensen zonder voorzieningen op straat belanden. Dit doen we door:

- Meer oplossen in de eigen regio of omgeving: Het is belangrijk dat de problematiek van mensen zoveel mogelijk in de eigen omgeving wordt aangepakt door gebruik te maken van het eigen netwerk en de aanwezige voorzieningen;
- Meer aandacht voor preventie: Lokale sociale teams in gemeenten hebben zicht op inwoners met (complexe) problemen en bieden in een vroeg stadium ondersteuning op dreigende uitval te voorkomen;
- Betere scheiding van taken centrumgemeente en de stadse taken: De centrumgemeente verdwijnt over enkele jaren. Steeds meer taken worden belegd bij individuele gemeenten zelf, dit geldt ook voor de gemeente Groningen;
- Vergroting samenhang en samenwerking in cluster van gemeenten met partners uit het veld met als doel ontschotting en vergroting effectiviteit in de ondersteuning van de cliënt: In de regio Groningen geven wij reeds intensief vorm aan deze samenwerking, waarbij er sprake is van een gebundelde aanpak van Beschermd wonen en Opvang.;
- Vergroting deelname aan de maatschappij van cliënten Beschermd wonen en Opvang: Het is belangrijk dat mensen zoveel mogelijk zelfredzaam zijn en regie hebben over het eigen leven. Zodra mensen in staat zijn om (weer) zelfstandig inhoud en vorm te geven aan het (eigen) leven dan zijn vervolgstappen, zoals vormen van zelfstandige huisvesting, hierin ontzettend belangrijk;
- Verbetering aanpak voor complexe en chronische huiselijk geweldsituaties: in 2016 zijn we hiervoor gestart met het project 'intensief casemanagement'. Dit project is ondergebracht bij Veilig Thuis; hierbij zal gedurende 1 jaar een casemanager intensief, samen met alle betrokkenen, een systeemgerichte aanpak organiseren en volgen. Deze aanpak willen we in 2017-2018 doorontwikkelen naar een multidisciplinaire aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Bieden sobere opvang aan mensen zonder rechtmatig verblijf en het ondersteunen van hen in het verhelderen van een realistisch toekomstperspectief;
- Hanteren van de zelfredzaamheidsmatrix: Iedere organisatie die door de gemeente wordt gesubsidieerd hanteert de zelfredzaamheidsmatrix;
- Klant meer regie geven en netwerk versterken;
- Uit- en doorstroom naar zelfstandige woonruimte bevorderen;

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- Actieve preventie en signalering van dreigende problematiek;
- Actualiseren van een integrale (centrale) toegang;
- Uitvoering geven aan het project intensief casemanagement en de doorontwikkeling van de multidisciplinaire aanpak huiselijk geweld en kindermishandeling voor vrouwenopvang;
- Doorontwikkeling van Veilig Thuis en de samenwerking met het lokale veld.

4.2.5 Vluchtelingen en asielzoekers

Wij nemen onze verantwoordelijkheid bij het huisvesten, integreren en participeren van asielzoekers en statushouders. Gezamenlijk concentreren we ons op een versnelling waarbij we de inspanningen voor asielzoekers en vluchtelingen eerst en voornamelijk richten op huisvesting. Voor de vergunninghouders richten we ons vervolgens op taalverwerving, opleiding, participatie, werk en gezondheid. We intensiveren de maatschappelijke begeleiding van deze groep vergunninghouders, met specifieke aandacht waarbij we actief zoeken naar het 'verborgen talent' van individuen. Hiermee willen we voorkomen dat deze nieuwkomers langdurig aan de maatschappelijke zijlijn komen te staan. Alles is erop gericht om een snelle verbinding tot stand te brengen tussen asielzoeker, vergunninghouder en de Groningse samenleving.

Door de toename van het aantal statushouders neemt de druk op een aantal gebieden toe. Binnen Groningen is gekozen om de komende twee jaar te werken middels een actieplan, waarbij naast de eigen gemeentelijke taken, ook een betere samenwerking en gecoördineerde aanpak met al onze partners in de stad en regio aan de orde zijn.

We willen in Groningen voorkomen dat asielzoekers en vluchtelingen zonder voorzieningen op straat belanden, met criminaliteit in aanraking komen of een gevaar voor de volksgezondheid vormen en we willen dat deze kwetsbare nieuwkomers in onze stad toekomstperspectief hebben, dan wel op respectvolle wijze toewerken naar een toekomstperspectief in het land van herkomst.

Sinds 2015 is er een toenemende groei van het aantal vluchtelingen in Europa en tevens Groningen merkbaar. In november 2015 heeft dit geleid tot een Bestuursakkoord Verhoogde Instroom Vluchtelingen. Aansluitend zijn in april 2016 de (financiële) uitwerkingsafspraken vast gelegd in het Uitvoeringsakkoord Verhoogde Instroom. Vanuit de rijksoverheid zijn er structurele en incidentele gelden beschikbaar gesteld. In Groningen is in 2015 ingestemd met de komst van een noodopvang. Hiervoor realiseren wij een asielzoekerscentrum aan de Energieweg voor de duur van 10 jaar. Gelijktijdig onderzoeken we de mogelijkheden voor een tweede asielzoekerscentrum aan de Ulgersmaweg.

Om het gehele proces goed te kunnen monitoren en daar waar nodig input voor versnelling te geven, hebben wij in oktober 2015 het programma Vluchtelingen, Asielzoekers en Statushouders (VAS) ingericht. De activiteiten van dit programma vallen binnen [Programma 1: Werk en inkomen](#), [Programma 3: Onderwijs](#) en [Programma 8: Wonen](#).

Over de opvang van vluchtelingen zonder verblijfsvergunning is nog altijd veel discussie. Waar het rijksbeleid -in onze ogen- te kort schiet, ondersteunen we particuliere initiatieven die hulp bieden aan (uitgeprocedeerde) vreemdelingen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal gehuiste vergunninghouders	152	304	500	-
Aantal personen in noodopvang (exclusief personen in bed-bad-brood voorziening)	30	29	25	20
Aantal gezinnen waaraan kindersteun is verstrekt	10	4	0	0
Aantal ex-alleenstaande minderjarige vreemdelingen (AMV) met leefgeld	30	25	22	20

Hoe staan we ervoor?

De taakstelling huisvesting vergunninghouders is de afgelopen periode, als gevolg van de verhoogde toestroom van vluchtelingen, sterk toegenomen. In samenspraak met corporaties zoeken we naar manieren om aan de verhoogde taakstelling te blijven voldoen. Vergunninghouders die aan de gemeente Groningen zijn toegewezen, krijgen maatschappelijke begeleiding van Humanitas. Een nieuw onderdeel van de maatschappelijke begeleiding is een kennismaking met kernwaarden van de Nederlandse samenleving en het ondertekenen van de participatieverklaring.

Asielzoekers die rechtmatig in Nederland verblijven maar niet in aanmerking komen voor opvang door de rijksoverheid, bieden wij materiële ondersteuning via het fonds Knelpunten noodopvang. Er zijn ook mensen die niet rechtmatig in Nederland verblijven maar wel actief meewerken aan het verkrijgen van (reis)documenten. Ook zij komen voor ondersteuning in aanmerking. Het fonds Knelpunten noodopvang gebruiken we eveneens om de eigen bijdrage te vergoeden van medicatie voor onverzekerbare vreemdelingen. Via het fonds Kindersteun bieden wij ondersteuning aan kinderen van mensen die niet rechtmatig in Nederland verblijven. We verwachten dat we in 2017 geen ondersteuning meer hoeven te bieden vanuit het fonds Kindersteun doordat alle betrokkenen hetzij rechtmatig verblijf hebben gekregen, dan wel opvang van het Rijk hebben.

Wij subsidiëren Vluchtelingenwerk Noord-Nederland voor het bieden van maatschappelijke- en juridische ondersteuning aan ex-Alleenstaande Minderjarige Vreemdelingen (ex-AMV's). Die ondersteuning is bedoeld voor het verkrijgen van een verblijfsstatus in Nederland of, als dat geen mogelijkheid is het realiseren van terugkeer naar het land van herkomst. Ex-AMV's die actief meewerken aan het krijgen van een helder toekomstperspectief komen tevens in aanmerking voor materiële ondersteuning in de vorm van leefgeld.

Sinds 2009 voert de GGD de publieke gezondheid asielzoekers uit. Het Centraal Orgaan Asielzoekers (COA) betaalt de GGD voor de uitvoering van taken in de opvanglocaties op het gebied van jeugdgezondheidszorg, infectiebestrijding, technische hygiëne zorg, collectieve gezondheidsbevordering, individuele preventie SOA en HIV, seksuele en reproductieve gezondheid en de coördinatie lokale afstemming in de zorgketen. Net als voor alle inwoners van de stad voert de GGD ook voor vergunninghouders haar publieke gezondheidszaken uit, maar nu voor rekening van de gemeente. Omdat vergunninghouders vanwege grotere gezondheidsrisico's een grotere zorgvraag hebben, is een grotere inzet nodig, waarmee extra kosten gemoeid zijn.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat willen we bereiken in 2017?

Ook in 2017 willen we voldoen aan de taakstelling voor de huisvesting van vergunninghouders en zetten we in op integratie en participatie. De GGD wil alle kinderen tot 18 jaar van asielzoekers en vergunninghouders goed in beeld te hebben, jeugdgezondheidszorg aanbieden en bij bedreigingen van de gezondheid of ontwikkeling de juiste ondersteuning en zorg inschakelen. Voor alle asielzoekers en vergunninghouders geldt dat de GGD vanuit haar taken publieke gezondheid deze doelgroep zo goed mogelijk wil bereiken om de gezondheidsrisico's zo veel mogelijk te beperken. Samenwerking met alle partners op het gebied van zorg, welzijn zijn essentieel om tijdig passende zorg te bieden.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Huisvesten van vergunninghouders in samenwerking met het Centraal Orgaan Asielzoekers en de woningcorporaties;
- We bieden praktische hulp en maatschappelijke begeleiding aan vergunninghouders die in de gemeente Groningen komen te wonen;
- We bieden sobere opvang aan mensen zonder rechtmatig verblijf ondersteunen hen in het verhelderen van een realistisch toekomstperspectief;
- We bieden juridische- en materiële ondersteuning aan uitgeprocedeerde vreemdelingen;
- De GGD zet extra capaciteit in voor de publieke gezondheid van asielzoekers en vergunninghouders gericht op jeugdgezondheidszorg, vroegsignalering, gezondheidsbevordering, leefstijl (overgewicht, bewegen, middelengebruik, seksuele gezondheid en versterken van gezondheidsvaardigheden).

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Welzijn, gezondheid en zorg							
Nr	Omschrijving	Rekening	Actuele begroting	Primitieve begroting			
		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lasten							
04.1	Sociaal klimaat	56.663	59.096	56.865	57.161	57.477	57.585
04.2	Passende ondersteuning en zorg	187.781	183.813	192.064	189.553	188.390	187.414
	Totaal	244.443	242.909	248.929	246.714	245.867	244.999
Baten							
04.1	Sociaal klimaat	-28.895	-29.354	-31.240	-33.790	-33.090	-32.490
04.2	Passende ondersteuning en zorg	-18.038	-13.138	-13.769	-13.369	-13.169	-13.169
	Totaal	-46.933	-42.492	-45.009	-47.159	-46.259	-45.659
	Geraamd resultaat voor bestemming	197.510	200.417	203.920	199.555	199.608	199.340
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	1630.000	4.813	6.139	2.970	3.151	4.832
	Totaal onttrekkingen	1.893	1.692	5.869	1.719	1.719	1.714
	Geraamd resultaat na bestemming	197.247	203.538	204.190	200.806	201.040	202.458

Overzicht continuerend extra beleid voorgaande jaren

Continuerend extra beleid voorgaande jaren					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
04.1	VSD, programmakosten	600	600	600	
04.1	VSD, daling macrobudget	250			
04.1	VSD, toegang jeugd		700		
04.1	Verhogen reserve VSD	1.350			

Zie [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting continuerend extra beleid.

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
04.1	Halveren taakstelling MKBA		1.000	1.000	1.000
04.1	Niet realiseren verlaging uitgaven door uitvoer MKBA	2.000			
04.2	Verbeterplan Veilig thuis Groningen	178	178	178	178
04.2	Campusdiep	120	120	60	
04.2	Aanpak kindermishandeling	300			
04	Tekort sociaal domein	2.359	3.117	2.161	1.082
04	Aanvullen reserve VSD	2.000	500	500	2.000

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Integrale financiële toelichtingen

4.1 Sociaal klimaat	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 1,7 miljoen	€ 1,9 miljoen	€ 3,6 miljoen

Overheveling budgetten naar deelprogramma Passende ondersteuning en zorg (€ 2,5 miljoen)

Door een nieuwe indeling van programma 4 verplaatsen wij baten naar deelprogramma 4.2: Passende ondersteuning en zorg. Het gaat om de innovatiemiddelen voor de uitvoering van de Wet maatschappelijke opvang (Wmo) en Jeugdzorg van € 2,2 miljoen en de middelen voor Wmo-begeleiding € 308.000.

Toename van middelen Sociaal klimaat (€ -1,3 miljoen)

Als gevolg van verschuivingen over deelprogramma's staat hier € 1,1 miljoen die wij net als in 2016 voor Wijken voor Jeugd inzetten. Daarnaast zetten wij € 100.000 extra in voor mantelzorg binnen de Wmo en is er € 100.000 extra beschikbaar vanuit het gemeentefonds voor Gezond in de Stad (GIDS).

Overhead (€ 2,7 miljoen)

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een voordeel van € 2,7 miljoen.

Intensiveringsmiddelen coalitieakkoord (€ -1 miljoen)

We hebben in de periode 2015-2018 in totaal € 1 miljoen beschikbaar gesteld aan intensiveringsmiddelen. Deze middelen brengen we in 2017 rechtstreeks in mindering op de uitgaven voor Wmo begeleiding waardoor binnen dit deelprogramma lagere inkomsten onder de baten zijn verantwoord. Binnen het deelprogramma 4.2 Passende ondersteuning en zorg dalen door deze overheveling de lasten.

Vergoeding werkzaamheden gemeenschappelijke regeling PG&Z (€ 200.000)

In 2017 stijgt de vergoeding voor de werkzaamheden die wij verrichten voor de gemeenschappelijke regeling Publieke Gezondheid & Zorg met € 200.000 als gevolg van loon- en prijsontwikkelingen.

Overige afwijkingen (€ 500.000)

Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van € 500.000.

4.2 Passende ondersteuning en zorg	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -9 miljoen	€ 4,8 miljoen	€ -4,2 miljoen

Huishoudelijke Hulp Toeslag (HHT) (€ -2,1 miljoen)

In 2015 en 2016 heeft de rijksoverheid incidenteel extra middelen in de vorm van een toeslag beschikbaar gesteld voor huishoudelijke hulp. Deze middelen vervallen in 2017.

Wmo begeleiding (€ -800.000)

Voor 2017 heeft de rijksoverheid de uitkering voor de Wmo begeleiding verlaagd waardoor voor zorg € 3,3 miljoen minder beschikbaar is dan in 2016. Wij stellen voor om in 2017 € 250.000 uit de Wmo begeleidingsmiddelen in te zetten voor MEE-cliëntbegeleiding. Daarnaast maken de extra beleidsmiddelen vernieuwing sociaal domein uit 2016 geen deel meer uit van de begroting 2017. Van de rijksoverheid ontvangen wij, per 2017 structureel € 484.000 ter compensatie van het vervallen van de HHT-regeling. Wij stellen voor deze middelen structureel in te zetten voor de zwaardere vormen van huishoudelijke hulp binnen Wmo begeleiding. Vanuit deelprogramma 4.1 Sociaal Klimaat willen wij enkele budgetten ten opzichte van 2016 verplaatsen. Een bedrag van € 308.000 omdat deze specifieke Wmo taken niet langer uit het gemeentelijk budget hoeven te worden bekostigd. De intensiveringsmiddelen van € 1 miljoen worden in 2017 in tegenstelling tot 2016 ingezet voor Wmo begeleiding. Daarnaast leidt de inzet van innovatie middelen in 2017 slechts Wmo begeleiding. Wij stellen voor deze middelen in 2017 in te zetten voor Wmo begeleiding.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Beschermd wonen (€ 2,6 miljoen)

Als gevolg van de stijging van het rijksbudget Beschermd Wonen stijgen de uitgaven Beschermd wonen met € 5,2 miljoen. We verwachten op basis van de actuele ontwikkelingen dat deze geraamde uitgaven niet volledig gerealiseerd worden. Het aandeel van het verwachte voordelig resultaat op Beschermd wonen van de gemeente Groningen bedraagt € 2,6 miljoen.

Jeugdzorg in natura en PGB (€ -2,5 miljoen)

In 2016 waren de middelen (€ 3,2 miljoen) voor de algemene voorziening voor Jeugd in de WIJ-teams ondergebracht. In 2017 geldt er volledige solidariteit met de regio voor de inkoop van Jeugdzorg. Vandaar dat deze middelen weer toegevoegd zijn aan het zorgbudget. De WIJ-teams kunnen dan de inzet voor algemene voorziening Jeugd declareren bij de RIGG die verantwoordelijk is voor de inkoop van Jeugdzorg in de regio. Daarnaast stellen wij voor het budget voor innovatie Jeugd van € 1,1 miljoen toe te voegen aan het zorgbudget Jeugd. In 2016 was dit innovatiebudget in programma 4.1 verantwoord. Tenslotte heeft de rijksoverheid het budget Jeugdzorg verlaagd met € 1,8 miljoen.

WIJ-teams (€ 1,8 miljoen)

Zoals bij Jeugdzorg in natura en PGB is aangeven, zijn de middelen voor de algemene voorziening van € 3,3 miljoen niet meer gebudgetteerd bij de WIJ-teams, maar bij de regio. Daarnaast hebben wij voor de verdere ontwikkeling en implementatie van de WIJ-teams tijdelijk personeel aangesteld. Het gaat hieronder mee om projectleiders, projectondersteuners, WMO-consulenten en medewerkers casusregie Jeugd en Toegang. Daarnaast stellen wij ook voor om huisvesting en ICT-faciliteiten voor een deel door te berekenen aan tenderpartijen. Hierdoor stijgen de lasten met € 1,8 miljoen.

Reserve VSD (€ 200.000)

In 2016 hebben wij € 800.000 toegevoegd aan de reserve VSD. In 2017 stellen wij voor om € 3,4 miljoen aan de reserve VSD toe te voegen. Daarnaast stellen wij voor om in 2017 € 4,2 miljoen aan de reserve VSD te onttrekken om de uitgaven stijging Wmo begeleiding te kunnen opvangen in 2017. In 2016 onttrokken we € 1,35 miljoen aan de reserve VSD om de uitgavenstijging voor Wmo begeleiding op te vangen.

Decentralisatie-uitkering Maatschappelijke Opvang en Vrouwenopvang (€ 211.000)

Omdat wij van de rijksoverheid een lagere uitkering voor Maatschappelijke- en Vrouwenopvang (MOVO) ontvangen stellen wij voor om onze lasten evenredig te verlagen.

Extra beleid (€ -2,7 miljoen)

In de begroting 2017 stellen wij voor om € 2,1 miljoen extra beleidsmiddelen in te zetten voor de nog niet te realiseren transformatie waardoor de uitgaven Wmo begeleiding hoger uitvallen. Daarnaast zetten we voor de aanpak van kindermishandeling (€ 300.000), Campusdiep (€ 120.000) en Veilig Thuis (€ 200.000) extra beleidsmiddelen in.

Overhead (€ 250.000)

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een voordeel van € 250.000

Overige afwijkingen (€ -100.000)

Overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van € 100.000.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiële risico's

Naam risico	Risico's sociaal domein
Programma 4	Welzijn, gezondheidszorg en Vernieuwing sociaal domein
Omschrijving	<p>Wij hebben omvangrijke bezuinigingen op de zorgkosten ingeboekt als gevolg van de decentralisaties die in 2015 naar de gemeente zijn overgekomen. In het Beleidsplan en het Uitvoeringsplan Vernieuwing Sociaal Domein hebben we de richting aangegeven hoe we deze rijksbezuinigingen structureel willen opvangen. Wij kampen daarbij nog steeds met onzekerheden, omdat zorgaanbieders nog steeds in een ontwikkel/groefase van dit veranderende sociaal domein zitten en ook wijzelf nog deels in opbouw zijn om optimaal uitvoering te geven aan deze extra taken. Naarmate wij meer gegevens ontvangen over werkelijk verleende zorg door zorgaanbieders en de daarbij behorende kosten, kunnen wij steeds secuurder een beeld schetsen van de werkelijke financiële impact van deze decentralisaties en de risico's die onze gemeente daarbij loopt.</p> <p>Het risico sociaal domein onderscheiden wij in een risico op zorggebruik, een risico op de transformatie van dure naar goedkopere zorg en een risico huisvesting van de WIJ-teams.</p> <p>Het risico op zorggebruik houdt in dat onzeker is in hoeverre afgegeven indicaties daadwerkelijk worden besteed. Het benodigde zorgbudget voor Wmo begeleiding in de begroting is berekend op basis van de actuele indicatiewaarde en de verzilveringspercentages tot en met augustus 2016. De omvang van het risico ramen we op € 3,1 miljoen (kans * effect).</p> <p>Het risico op transformatie houdt in dat het onzeker is dat de geraamde besparing van dure naar goedkopere zorg daadwerkelijk gerealiseerd wordt. De getroffen maatregelen om deze transformatie te realiseren betreffen o.m. de organisatie van de toegang via de WIJ-teams, herindicaties en investeringen in innovatie. Of en in welke mate deze maatregelen het beoogde transformatie-effect opleveren, moet in de praktijk blijken. Het risico dat hieraan verbonden is bedraagt € 0,9 miljoen (kans * effect). Voor de jaren 2018 en 2019 € 2,8 miljoen en voor 2020 € 3,2 miljoen.</p> <p>Voor de huisvesting WIJ-teams zijn en worden door SSC-Vastgoed huurcontracten afgesloten voor 5 jaar. Daarnaast doen wij investeringen in eigen panden met een afschrijvingstermijn van gemiddeld 12,5 jaar. Met het oog op de huidige discussie over de toekomst van de WIJ-teams en de locaties na 2017, betekent dit een risico van maximaal € 0,25 miljoen (kans * effect).</p> <p>De risicobedragen van de genoemde onderdelen (zorggebruik, transformatie en huisvesting WIJ) zijn tot stand gekomen door voor verschillende bandbreedtes te bepalen wat de kans is dat het risico binnen de betreffende bandbreedte valt. Omdat daarbij al rekening wordt gehouden met de kans dat het risico binnen bepaalde bandbreedtes valt, wordt de uitkomst volledig meegenomen bij het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen. Het totale structurele risico VSD komt daarmee voor 2017 op € 4,2 miljoen (kans * effect). In de jaren daarna neemt het risico toe door toename van het risico bij de transformatie.</p> <p>Bij de jaarrekening 2015 was het risico VSD nog € 16,3 miljoen. De daling is veroorzaakt door het verlagen van het risico op inkoop 2017 als gevolg van de geactualiseerde indicatiewaarde in combinatie met de geëxtrapoleerde verzilveringspercentages op basis van werkelijk ontvangen en betaalde facturen. Daarnaast zorgt de inzet van extra beleidsmiddelen voor beperking van het risico. Het risico loopt na 2017 op doordat de transformatie-opgave toeneemt. We zullen na 2017 in staat zijn een betere risico-inschatting te maken omdat we meer inzicht hebben in het zorggebruik en de substitutie die plaatsvindt.</p>
Risicobedrag 2017	€ 4,2 miljoen

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Kans 2017	100%.
Risicobedrag 2018	€ 6,1 miljoen
Kans 2018	100%.
Risicobedrag 2019	€ 6,1 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 6,5 miljoen
Kans 2020	100%.
Structureel/Incident eel	Structureel
1e signaleringsmoment	Maart 2014
Actie	Eind 2016 is er een stadsbrede dekking van WIJ-teams. Binnen deze teams moet de omslag plaatsvinden van 'hulpverleners' naar 'ondersteunen en faciliteren'. Voor zowel het zorggebruik- als transformatie risico geldt dat naarmate meer informatie beschikbaar is en we het beter kunnen monitoren het zorggebruik en transformatie effect nauwkeuriger in de begroting kunnen ramen. Hiermee zal het begrotingsrisico verminderd kunnen worden. Wat betreft het risico huisvesting WIJ-teams geldt dat zolang het huidige beleid ten aanzien van huisvesting WIJ-teams wordt voortgezet zal het risico zich niet voordoen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Programma 5: Sport en bewegen

'Iedereen in beweging', dat is het motto van onze sportvisie. Sport en bewegen is goed voor iedereen. Het is een middel om gezond te blijven en deel te nemen aan de maatschappij. Sport en spel is van groot belang voor de ontwikkeling van kinderen. We bieden kinderen de kans hun sportieve talenten te ontdekken en (verder) te ontwikkelen.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

Groningen wil een stad zijn waar:

- Jong en oud kunnen sporten;
- Iedereen wordt gestimuleerd om sportief te bewegen en zijn of haar sportieve talent te ontwikkelen.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

- [Meerjarenprogramma Sport en Bewegen 2016-2020, april 2016](#)
- [Regeling garantstellingen leningen breedtesport, april 2016](#)
- [De bewegende stad, inspiratienota, januari 2014](#)
- [Sportaccommodatiebeleid, najaar 2013](#)
- [Drie punten plan sport, informatie en discussie, juli 2013](#)
- [Bewegen voor kinderen: slim, fit en gezond, juni 2013](#)
- [Talent voor Topsport, april 2013](#)
- [Sportmonitor 2010, februari 2012](#)
- [Meer ruimte voor sport en bewegen, sportvisie 2010-220, september 2009](#)

Relevante ontwikkelingen

We gaan in 2017 een deel van het Meerjarenprogramma Sport en Bewegen 2016-2020 uitvoeren, volgens de vijf uitvoeringsstrategieën:

- Faciliteren van verenigingen;
- Jeugd in Beweging;
- Ruim baan voor talent;
- Sportieve ruimte openbaar en openbare ruimte sportief;
- Sport verbindt.

We gaan samen met het Waarborgfonds voor de sport garant staan voor leningen die sportverenigingen aangaan voor verbouw en nieuwbouw van hun clubaccommodaties.

In oktober 2016 is het Mulierrapport verschenen. Dit vierjaarlijkse onderzoek geeft inzicht in de huidige en toekomstige knelpunten op accommodatiegebied. Een deel van de knelpunten kunnen we oplossen met bestaand geld. Het investeringsfonds sport biedt mogelijkheden in 2017 extra te investeren in onze eigen sportaccommodaties en mee te investeren in initiatieven van derden.

We ontwikkelen Bslim door naar Bslim 3.0: We breiden het aantal scholen uit waar twee uur bewegingsonderwijs door vakleerkrachten wordt gegeven. We versterken de verbinding topsport-

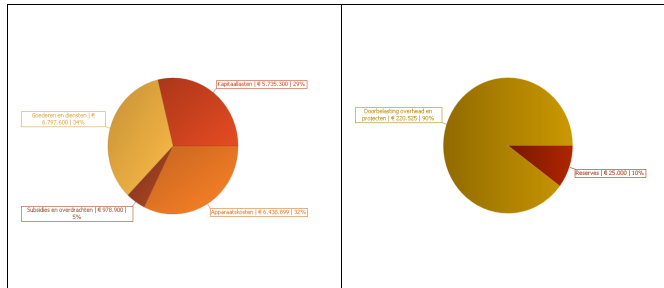
Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

breedtesport, leggen uitdagende sportieve speelplekken aan en verbinden sport en bewegen met de sociale wijkstructuur.

Deelprogramma 5.1: Sportieve infrastructuur en faciliteren verenigingen

We willen optimale voorwaarden creëren voor sporten en bewegen. Daarvoor zijn goede en voldoende sportaccommodaties nodig. Met uitnodigende en actieve sportverenigingen. Daarnaast besteden we aandacht aan sporten en bewegen ook buiten verenigingsverband, in de openbare ruimte en in de directe leefomgeving. Met dit deelprogramma voeren we de volgende strategieën van het Meerjarenprogramma uit: faciliteren van verenigingen, sport verbindt en sportieve ruimte openbaar/openbare ruimte sportief.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kosten categorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Klanttevredenheid besturen van verenigingen en scholen over de sportaccommodaties	7	7	-	7

5.1.1 Faciliteren verenigingen: accommodaties

We zetten in op voldoende, kwalitatieve, over de stad verspreide, betaalbare sportaccommodaties. We zorgen dat sporten betaalbaar blijft via ons tarievenstelsel. We hebben gymlokalen, sporthallen, sportvelden, zwembaden, een atletiekbaan en een ijsbaan.

We meten elk jaar de klanttevredenheid van de individuele gebruikers van de zwembaden en het sportcentrum Kardinge. De gebruikers van de sportparken bevragen we elke drie jaar, net als de gebruikers van de sporthallen (2015, 2018,...) en gymlokalen (2016, 2019, ...).

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal bezoekers Kardinge (ijs)	130.000	120.000	120.000	120.000
Aantal bezoekers zwembaden (inclusief Kardinge)	490.000	480.000	480.000	480.000
Klanttevredenheid individuele gebruikers zwembaden en Kardinge	7	7	7	7

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Klanttevredenheid gebruikers sportparken	7	-	-	7
Klanttevredenheid gebruikers sporthallen	-	7	-	-
Klanttevredenheid gebruikers gymlokalen	-	-	7	-
Bezettingsgraad gymlokalen	-	-	-	51%
Bezettingsgraad sporthallen	-	-	-	55%

Hoe staan we ervoor?

De kwaliteit van de accommodaties is voldoende tot goed. De gebruikers zijn tevreden over de dienstverlening, maar minder over onderhoud en hygiëne. Er zijn enkele knelpunten in de beschikbare capaciteit van sporthallen en sommige sportparken. Het Mulierrapport 2016 heeft dit in beeld gebracht.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen minimaal een 7 scoren bij de klanttevredenheidsonderzoeken. In 2017 worden alle sportaccommodaties online verhuurd. In goed overleg met de Sportkoepel willen we komen tot een gelijk speelveld voor de buitensporten. Dat houdt in dat we voor elke vereniging duidelijkheid hebben over eigendom en lasten en baten. Waar mogelijk gaan we de kosten van bijvoorbeeld gas, elektriciteit en onroerendzaakbelasting in rekening brengen en specifieke onkosten vergoeden.

We gaan in 2017 de mogelijkheid uitbreiden om online accommodaties te huren. In 2017 zal het cofinancieringsfonds volop in werking zijn. Daarmee kunnen we extra investeren in sportaccommodaties, bovenop het geld dat er is voor regulier onderhoud en vervanging. Het fonds biedt ook de mogelijkheid een aanvullende bijdrage te geven voor particuliere initiatieven. Dit bevordert het initiatief van sportverenigingen.

Op grond van de nieuwe regeling Garantstelling leningen breedtesport (2016) gaan we samen met de stichting Waarborgfonds voor de sport garant staan als een vereniging bij een bank een lening wil afsluiten voor verbouw of nieuwbouw van club- of kleedaccommodatie. De bouw van sportcentrum Europapark zal in 2017 beginnen. Samen met het Noorderpoortcollege bouwen we een sporthal met een topsportaccommodatie voor turnen en buitensportvoorzieningen. Bij sportpark Corpus Den Hoorn start de bouw van het Topsportzorgcentrum. FC Groningen is opdrachtgever.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Het cofinancieringsfonds gebruiken om extra te investeren in onze accommodaties en bij te dragen aan investeringen door sportverenigingen;
- Afspraken maken met verenigingen over co-creatie en zelfwerkzaamheid;
- Garant staan voor leningen die verenigingen aangaan voor de (ver)bouw van club- of kleedaccommodatie;
- Eigendomsituaties op de sportparken in beeld brengen; voor verenigingen die dat willen, creëren we de mogelijkheid van Recht van Opstal op het clubgebouw;
- Creëren van een Gelijk speelveld op de sportparken;
- Uitvoeren van het investering- en onderhoudsprogramma 2017;
- Pilot online verhuren uitbreiden tot alle sportaccommodaties;
- Mogelijkheid onderzoeken van verlaging van de lasten door het nemen van duurzaamheidsmaatregelen, onder andere door de verlichting op de sportparken te vervangen door ledverlichting.

5.1.2 Faciliteren verenigingen: samenwerking en vitaliteit

Groningen telt 315 sportverenigingen die ongeveer 70 verschillende sporten aanbieden. Behalve voor het sporten zelf zijn de sportverenigingen ook van grote sociale betekenis. We scheppen de

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

voorwaarden voor goed functionerende verenigingen. Dat doen we in overleg met de sportkoepel, waarin een groot deel van de verenigingen zich heeft verenigd.

We bieden accommodaties tegen een betaalbaar tarief. Dit is geregeld in de exploitatie van Sport050 (toegestaan exploitatietekort). We stimuleren sportverenigingen om zich open te stellen voor een breed publiek. Verder helpen we de verenigingen om samenwerking te zoeken met elkaar en met de buurt, school of zorginstelling. Twee strategieën uit het Meerjarenprogramma komen hier samen: faciliteren verenigingen en sport verbindt.

De voortgang van dit beleidsveld wordt gemeten aan de hand van de onderstaande indicatoren. In het kader van het meerjarenprogramma Sport gaan we in 2017 deze indicator voor het eerst meten. In de begroting 2018 nemen we hiervan de resultaten op.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
% Stadjes dat zegt lid te zijn van een sportvereniging of sportschool	-	-	-	25 tot 30 %

Hoe staan we ervoor?

De kracht van verenigingen zit in het zelf organiserend vermogen. Daarvoor is het belangrijk dat een vereniging vitaal is: mensen sporten er graag, organisatorisch en financieel is de vereniging gezond en er zijn voldoende vrijwilligers.

Een deel van de verenigingen heeft moeite met het vinden en behouden van voldoende vrijwilligers. Daardoor concentreren ze zich op hun kerntaak: het aanbieden van sport voor hun eigen leden. Er zijn echter ook verenigingen die wel vitaal zijn en de samenwerking zoeken met buurt, school of andere partijen. Deze verenigingen willen we daarin faciliteren. In 2016 hebben we op sportpark Kardinge een begin gemaakt met de verbinding tussen de sportverenigingen en de wijk (WIJ-team Beijum).

Wat willen we bereiken in 2017?

Op en rond een aantal sportparken zal in 2017 de samenwerking tussen verenigingen verbeterd zijn, zullen verenigingen hun vleugels uitslaan naar de wijk en zal er verbinding zijn met de Wij-team. De dienstverlening door de gemeente is verbeterd: verenigingen krijgen een vaste contactpersoon bij Sport050. Door inzet van participatiebanen zal de druk op de vrijwilligers bij een aantal verenigingen verminderen. Het aanbod van verenigingsondersteuning door het Huis voor de Sport zal beter afgestemd zijn op de vraag van de verenigingen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Aanstellen vaste contactpersonen aanstellen voor de verenigingen;
- Opnieuw formuleren van het aanbod van verenigingsondersteuning door het Huis voor de Sport;
- Promoten vrijwilligerswerk in de sport en bevorderen de inzet van participatiebanen;
- Bevorderen op en rond de sportparken Kardinge en West End/Vinkhuizen de samenwerking met de wijk: sport en beweegactiviteiten die niet alleen open staan voor verenigingsleden, maar voor alle wijkbewoners.

5.1.3 Sportieve ruimte openbaar en openbare ruimte sportief

Sporten en bewegen gebeurt ook buiten verenigingsverband en in de openbare ruimte, in de directe leefomgeving en in recreatiegebieden. We willen de openbare ruimte aantrekkelijker maken om in te sporten en te bewegen. Vooral voor kinderen en voor volwassenen. Met uitnodigende plekken en uitdagende routes in parken, straten, op pleinen en op en langs het water. We vergroten de mogelijkheden voor openbaar gebruik van sportparken. Het Paterswoldsemeer is voor de stad een belangrijk recreatiegebied. Daarom nemen we met de gemeenten Haren en Tynaarlo deel in de gemeenschappelijke regeling Meerschapp Paterswolde.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal vernieuwde speelplekken	-	-	3	3
Aantal openbaar gemaakte sportparken	-	-	-	2
% inwoners van 18 jaar en ouder dat tevreden is over de speelmogelijkheden in de buurt	-	70%	70%	70%

Hoe staan we ervoor?

De openbare ruimte wordt steeds meer gebruikt als plek voor sporten en bewegen. In de nota De Bewegende Stad hebben we aangegeven dat we de openbare ruimte zo willen inrichten dat deze meer uitdaagt tot bewegen en dat we de afgesloten sportparken een meer open karakter willen geven. Dit doen we in overleg met de wijken. In 2016 hebben we hiermee een begin gemaakt. Er zijn nieuwe speelplekken aangelegd in De Hunze, aan de Oosterkade en op het Ciboga-terrein.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen in overleg met de verenigingen en de omliggende wijken de sportparken Corpus Den Hoorn en West End/Vinkhuizen meer open maken door plannen te ontwikkelen voor doorgaande fietsroutes over de parken. De ombouw van de Zuidelijke ringweg biedt mogelijkheden om het geplande 'Zuiderplantsoen' aan te leggen. Bij de uitwerking van het ontwerp zijn een sportieve inrichting en fiets- en looproutes belangrijke elementen. De plannen voor sportpark Europapark en de Oosterhamrikzone zijn tot stand gekomen samen met de gebruikers en de wijken. In het ontwerp van sportpark Europapark willen we samen met de gebruikers sportvoorzieningen opnemen die zowel voor verenigingen als voor de recreatiesport geschikt zijn.

Wat gaan we hiervoor doen?

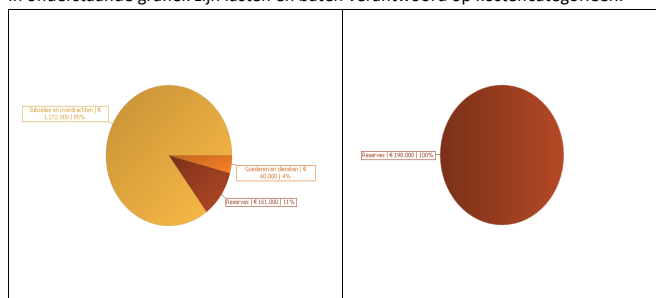
- Planontwikkeling deksels Zuidelijke ringweg/Zuiderplantsoen: sportieve inrichting, speelplekken en fiets/wandelroutes;
- Planontwikkeling Oosterhamrikzone: sportieve inrichting, speelplekken en fiets/wandelroutes;
- Planontwikkeling Europapark;
- Planontwikkeling open sportpark Corpus Den Hoorn en WestEnd/vinkhuizen, met doorgaande fietsroutes.

Deelprogramma 5.2: Jeugd in Beweging en Ruim Baan voor Talent

We willen dat kinderen voldoende mogelijkheden hebben om te sporten en brengen bij jonge Stadjes een breed scala van sporten onder de aandacht. Daarnaast zetten we sporten en bewegen in als middel voor de gezonde ontwikkeling van Stadjes en een actieve deelname aan de maatschappij. Dat doen we samen met de sportverenigingen, scholen en welzijnsorganisaties. We willen dat talentvolle sporters zich in Groningen kunnen ontwikkelen. Hiervoor bieden we hen, samen met scholen en sportbonden, extra faciliteiten.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

De voortgang van dit beleidsveld wordt gemeten aan de hand van de onderstaande indicatoren. In het kader van het meerjarenprogramma Sport gaan we in 2017 deze indicator voor het eerst meten. In de begroting 2018 nemen we hiervan de resultaten op.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
% jongeren < 18 jaar dat aan sport/ lichaamsbeweging doet	-	-	-	65 tot 70 %
% Stadgers ≥ 18 jaar dat aan sport/ lichaamsbeweging doet	-	-	-	60 tot 65 %

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke effectindicator(en)	2013	2014	2015	2016
% niet-sporters	-	48,4%	-	-

5.2.1 Jeugd in beweging

Met Jeugd in beweging bundelen we onze activiteiten die de deelname aan sport stimuleren. We hebben hierbij de meeste aandacht voor de jeugd tot 15 jaar, omdat een sportieve basis de kans vergroot op een leven lang plezier in sport en bewegen. Het is ook de basis voor een gezonde leefstijl, een gezonde sociale ontwikkeling en betere schoolprestaties.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% bewoners 18 jaar en ouder dat zegt één keer per week of vaker te sporten	58%	59%	60%	60-65%
% jongeren (groepen 2 en 4 voortgezet onderwijs) dat voldoet aan de Nederlandse norm gezond bewegen	63%	64%	65%	65-70%
Aantal vakdocenten voor sport en beweging in het onderwijs	-	13,3 fte	15 fte	16 fte
Aantal kinderen dat gebruik maakt van het jeugdsportfonds	748	1.039	1.050	1.200 tot 1.400
% kinderen groep 6 met zwemdiploma	-	-	-	90% - 100%

Hoe staan we ervoor?

Bslim is sinds 2006 het succesvolle programma voor een actieve en gezonde leefstijl. Via de scholen en samen met sportverenigingen bieden we sport en bewegen aan in acht wijken. We maken hiervoor gebruik van combinatiefunctionarissen die naast sport en bewegen ook aandacht hebben voor cultuur

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

('Urban House') en talentontwikkeling. Onderdeel van Bslim zijn de schoolsportverenigingen: samenwerkingsverbanden tussen meerdere scholen en sportverenigingen in een Bslim-wijk. Kinderen kunnen na schooltijd kennismaken met sport en eventueel lid worden van een sportvereniging. Sinds 2013 werken we binnen Bslim op steeds meer scholen alleen met vakleerkrachten. Kinderen krijgen twee keer per week les van een vakdocent en er is minimaal één uur per week buitenschools sportaanbod. Dit doen we inmiddels op 18 van de 37 basisscholen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen Bslim doorontwikkelen naar Bslim3.0. In alle Bslim wijken komt een schoolsportclub, zodat de overgang naar een sportvereniging makkelijker wordt. Programma's van scholen in een wijk worden beter op elkaar afgestemd, waardoor vakleerkrachten doelgerichter les kunnen geven. Sporten zal niet meer per definitie in een gymlokaal plaatsvinden, het kan ook buiten in het park of op één van de uitdagende speelplekken. Vakleerkrachten houden de beweegontwikkeling van kinderen bij. Met het programma Groningen Fit bevorderen we een gezonde leefstijl onder jongeren en hun ouders.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Ontwikkelen samenhangend sport- en beweegaanbod per wijk;
- Vastleggen motorische ontwikkeling van kinderen;
- Uitbreiden aantal en bereik van de schoolsportclubs uit;
- Doorzetten Sporthopper, waardoor kinderen kennis kunnen maken met verschillende sporten.

5.2.2 Ruim baan voor talent

Topsport en breedtesport horen bij elkaar en versterken elkaar. Topsport is ook citymarketing en heeft betekenis voor de economie. Hierbij valt te denken aan de verkoop van sportkleding en –materialen. Ook komen veel deelnemers en toeschouwers bij evenementen terug. In Groningen hebben we kennis en opleidingen op het gebied van topsport en talentontwikkeling (Rijksuniversiteit, Hanzehogeschool, Middelbaar Beroeps Onderwijs). Door de jeugdige bevolkingssamenstelling zijn er veel talentvolle sporters.

We willen Groningen een City of Talent laten zijn, ook voor de sport. We willen dat zeer talentvolle sporters zich in Groningen verder kunnen ontwikkelen. Hiervoor bieden we ze, samen met scholen en sportbonden, extra faciliteiten.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal ondersteunde RTC's	5	6	7	7
Aantal ondersteunde topsport-talentevenementen	5	6	6	5
% talenten dat doorstroomt naar een hogere status		-	4%	4%
Aantal topsporttalenten dat vanuit een RTC doorstroomt naar een hoger niveau	-	-	-	-

Hoe staan we ervoor?

Sinds 2014 ligt het accent van ons topsportbeleid op het stimuleren van talenten. We ondersteunen Regionale Trainingscentra (RTC's) van zeven sporten: basketbal, roeien, volleybal, atletiek, schaatsen, waterpolo en korfbal. Dit doen we door ze voorrang te geven in onze accommodaties, door ze te subsidiëren in de huur van accommodaties en door de inzet combinatiefunctionarissen als trainer. Veel kinderen die trainen bij een RTC zitten op een topsporttalentschool: een school voor voortgezet

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

onderwijs, waar ze extra faciliteiten krijgen (flexibel rooster, spreiding eindexamen). We willen dat talentvolle sporters kunnen excelleren in hun eigen stad. Dat kan elk jaar bij het Holland Nordic Basketball Tournament, de Vier mijl en op het Schaakfestival Groningen. Topsportevenementen subsidiëren we alleen uit het sportbudget als het gaat om een evenement waar ook voor talenten uit de regio met een (inter)nationale status.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen dat talentvolle sporters zich in Groningen verder kunnen ontwikkelen. De samenwerking en kennisuitwisseling tussen topsportclubs, kennisinstellingen en gemeente is verbeterd. We willen een beter beeld krijgen van de breedtesportverenigingen met ambities op het gebied van talentontwikkeling en de kennis van de Regionale Trainingscentra (RTC's) aan deze verenigingen ten goede laten komen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Subsidiëren RTC's in de huur van accommodaties en geven ze voorrang bij het in gebruik geven;
- Subsidiëren topsporttalentevenementen;
- Uitreiken sportstimuleringsprijs en sportpenningen;
- Versterken verbinding top- en breedtesport door kennisuitwisseling en clinics van RTC's bij breedtesportverenigingen die ambities hebben op gebied van talentontwikkeling;
- Versterken van de samenwerking tussen topsportclubs, kennisinstellingen, gemeente en andere partijen in de gesprekstafel Centrum van sporttalent.

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogramma-niveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Sport en bewegen Nr	Omschrijving	Rekening	Actuele begroting 2016	Primitieve begroting			
				2015	2017	2018	2019
Lasten							
05.1	Sportieve infrastructuur	20.635	21.077	19.884	19.998	20.113	20.246
05.2	Deelname aan sport	7.081	1.332	1.292	1.292	1.292	1.292
	Totaal	27.716	22.409	21.176	21.290	21.405	21.538
Baten							
05.1	Sportieve infrastructuur	-7.124	-6.945	-6.685	-6.685	-6.683	-6.682
05.2	Deelname aan sport	-40	-40	0	0	0	0
	Totaal	-7.164	-6.985	-6.685	-6.685	-6.683	-6.682
	Geraamd resultaat voor bestemming	20.552	15.424	14.491	14.605	14.722	14.857
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	120.000	135	161	187	213	239
	Totaal onttrekkingen	5.866	223	223	223	223	223
	Geraamd resultaat na bestemming	14.806	15.336	14.429	14.569	14.712	14.873

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
05.1	Verhoging Energiebelasting	70	70	70	70

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Integrale financiële toelichtingen

5.1 Sportieve infrastructuur en faciliteren verenigingen	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 1,2 miljoen	€- 260.000	€ 935.000

Overhead (€ 870.000)

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een voordeel van € 870.000.

Besparingen Sport (€ 395.000)

We stellen voor om de inzet van personeel bij Sport050 (€ 40.000) te verlagen, de investeringssubsidie voor clubgebouwen af te schaffen (€ 50.000), de externe inhuur (€ 60.000) te beperken, de kunstgrasvelden 1 jaar later te vervangen (€ 80.000), het meerjarig onderhoudsbudget te korten (€ 65.000) en het tarief voor recreatief schaatsen met 10% te verhogen (€ 40.000). Tevens gaan we ervan uit dat de invoering van het "level playingfield" € 60.000 oplevert. Deze laatste maatregel gaat over gelijke lasten en vergoedingen voor verenigingen die gebruik maken van de sportparken. Hiermee lossen we de nog door te voeren besparingen op privaatrechtelijke tarieven van € 125.000 en het ontstane tekort op de tariefinkomsten van € 270.000 op.

Intensiveringsmiddelen Sport en bewegen (€ -300.000)

Voor het thema Bewegen hebben we jaarlijks € 300.000 gereserveerd om de sportieve inrichting van de openbare ruimte te stimuleren. Dit budget van € 300.000 is in de begroting 2016 verantwoord op het deelprogramma College en Raad (beleidsveld Concernstelposten). In deze begroting nemen we dit budget structureel op binnen dit deelprogramma.

Energiebelasting (€ -70.000)

Vanwege een stijging van de energiebelasting stellen we voor om € 70.000 toe te voegen aan het energiebudget.

Overige afwijkingen (€ 40.000)

Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van € 40.000.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiële risico's

Naam risico	Wijziging in btw-regelgeving en sport
Programma	Sport en bewegen
Omschrijving	Het Rijk is van plan het Sportbesluit aan te passen. Een van de aanpassingen is waarschijnlijk de btw-vrijstelling op (oude) investeringen en onderhoud van (sport)accommodaties. We lopen een structureel risico van € 1,4 miljoen en een incidenteel risico van € 1,5 miljoen in verband met de btw op (oude) investeringen. Omdat het Rijk nog een wetsvoorstel moet indienen gaan we ervan uit dat het risico zich voordoet vanaf 2018.
Risicobedrag 2017	0
Kans 2017	0%
Risicobedrag 2018	€ 1,4 miljoen en € 1,5 miljoen
Kans 2018	50%
Risicobedrag 2019	€ 1,4 miljoen
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	€ 1,4 miljoen
Kans 2020	50%
Structureel/Incidenteel	
I	Structureel
1e signaleringsmoment	2014 VGR 2 en Begroting 2015
Actie	We hebben de financiële gevolgen aangeleverd bij het VNG. VNG en VSG pleiten er nog steeds voor om af te zien van de voorgenomen wetswijziging. We volgen de ontwikkelingen op rijksniveau.

Naam risico	Bedrijfsrisico werkmaatschappij Sport & Recreatie (WSR)
Programma	Sport en bewegen
Omschrijving	De werkmaatschappij Sport & Recreatie (WSR) van de gemeente kent een afhankelijkheid van de economische conjunctuur en het weer. Wij houden rekening met een specifiek bedrijfsrisico ter hoogte van ca. 10% van de tarief-gerelateerde omzet. Die omzet is circa € 5,6 miljoen.
Risicobedrag 2017	€ 560.000
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 560.000
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	€ 560.000
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	€ 560.000
Kans 2020	25%
Structureel/Incidenteel	
I	Structureel
1e signaleringsmoment	
Actie	Het blijvend stimuleren van het gebruik van de voorzieningen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Programma 6: Cultuur

De Groningse culturele infrastructuur is oorspronkelijk, divers en van hoge kwaliteit. We willen bijdragen aan een goed geïnformeerde stedelijke samenleving en een levendig cultureel klimaat, waarin het voor iedereen prettig is om te wonen, werken, studeren, verblijven en ondernemen. Hierbij spelen ook evenementen een belangrijke rol.

We hebben zes richtinggevende strategieën in ons cultuurbeleid:

- Ruim baan voor talent;
- Een sterke basis en ruimte voor vernieuwing;
- Nieuwe verbindingen leggen;
- Een leven lang cultuur;
- Samenleven met cultuur;
- Overal cultuur.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat Groningen een stad is:

- Met een kwalitatief hoogstaand, vernieuwend en gevarieerd cultureel klimaat;
- Met een cultuuraanbod voor jong en oud, voor mensen uit alle lagen van de bevolking;
- Die mensen in staat stelt en actief stimuleert om zelf cultureel actief te zijn.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

- Cultuurnota 2017-2020
- [Kadernota Cultuur 2017-2020 Cultuurstad Groningen. City of talent \(2015\)](#)
- [Nota strategisch evenementenbeleid \(2014\)](#)
- [Cultuurnota 2013-2016: Cultuurstad Groningen. Tegen de stroom in \(2012\)](#)
- [Bibliotheekvisie 2011 - 2016](#)
- [Omroepnota Mediabeleid 2016 - 2019](#)
- [Popvisie No Guts No Glory \(2011\)](#)
- [Forumvisie \(2011\)](#)

Relevante ontwikkelingen

In 2017 beginnen we met de uitvoering van de nieuwe cultuurnota 2017-2020. Deze bespreken we met de gemeenteraad in november 2016. Hierin formuleren we ook de nieuwe indicatoren voor de begroting 2018. In de cultuurnota staat de nadere uitwerking van onze activiteiten. Daarnaast treedt in 2017 het nieuwe museum- en bibliotheekbeleid in werking. We werken verder samen met de Noordelijke overheden in ons cultuur-convenant 'We the North', waarin we gezamenlijke ambities en plannen hebben vastgelegd op het gebied van kunst en cultuur in Groningen, Friesland en Drenthe.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Bijdrage(n) verbonden partijen

MartiniPlaza BV	
Relevante beleidsinformatie	<p>Onderhoud gebouw (1) Het urgent onderhoud waarvan € 6,6 miljoen beschikbaar is gesteld, eindigt rond de zomer 2017. Voor de tweede helft van 2017 is onderhoud vastgesteld voor een bedrag van € 915.000. Dat is reeds voor de zomervakantie aangegeven ten behoeve van de gemeentebegroting 2017.</p> <p>Onderhoud gebouw (2) De plannen voor het verdere onderhoud en aanpassing van het gebouw en de omgeving voor de periode 2018-2020 worden momenteel nader uitgewerkt. Deze zullen naar verwachting in oktober aan het college kunnen worden aangeboden, en in december aan de gemeenteraad.</p> <p>Definitieve rechtsvorm Het vervolgonderzoek naar de definitieve rechtsvorm voor MartiniPlaza (BV, stichting dan wel projectstructuur) is in gang gezet. De uitkomsten daarvan zullen naar verwachting in het voorjaar 2017 worden aangeboden ter besluitvorming.</p> <p>Eigenaarschap vastgoed Het vervolgonderzoek naar wie de eigenaar moet worden van het vastgoed is in gang gezet. De uitkomsten daarvan zullen zoveel mogelijk in samenhang met het onderzoek naar de rechtsvorm in het voorjaar 2017 worden aangeboden.</p> <p>Begroting MartiniPlaza 2017 Deze begroting wordt in oktober vastgesteld in de aandeelhoudersvergadering. Daarover kan op dit moment nog niets worden gezegd.</p>
Beleidsrisico	<p>Het belangrijkste beleidsrisico voor 2017 is de vaststelling van het benodigde onderhoud voor de periode t/m 2020 en van het budget daarvoor. Indien besluitvorming uitblijft, dan vervalt het gebouw in steeds meer achterstallig onderhoud, en kan het niet meer de functie vervullen waarvoor het is bedoeld: de business ondersteunen en faciliteren. De toekomst van MartiniPlaza wordt daarmee onzeker.</p> <p>Het tweede risico is het risico dat kan ontstaan indien het vastgoed wordt overgedragen aan de gemeente Groningen en daarbij geen adequate en sluitende afspraken kunnen worden gemaakt over het onderhoud nu en in de komende tien jaar. Indien de dan nieuwe eigenaar van het gebouw (de gemeente) niet kan of wil voldoen aan de eisen die de markt aan het gebouw stelt, komt ook de toekomst van MartiniPlaza rechtstreeks in gevaar.</p>
Groninger Archieven	
Relevante beleidsinformatie	<p>De functie van de archieven verschuift naar een brede publieksinstelling met als doel om de geschiedenis van stad en provincie onder de aandacht te brengen. Hiermee wordt de verbinding gelegd tussen het onderzoek dat in de archieven wordt gedaan en de groeiende belangstelling in regionale geschiedenis.</p> <p>Digitalisering blijft de komende jaren de rode draad voor de Groninger Archieven. Het accent wordt gelegd op de groei van digitale toegankelijkheid en digitale dienstverlening. Tot 1 januari 2021 wordt toegewerkt naar een te raadplegen collectie onderverdeeld in een fysiek en digitaal deel, met voor beide een eigen depot en eigen publieks-toegankelijkheid.</p>
Beleidsrisico	<p>De Groninger Archieven zijn voor de opbrengsten voor het grootste deel afhankelijk van de bijdragen van de gemeente en het Rijk. Bezuinigingen van deze partijen kan invloed hebben op de opbrengsten en het realiseren van de beleidsdoelen.</p>

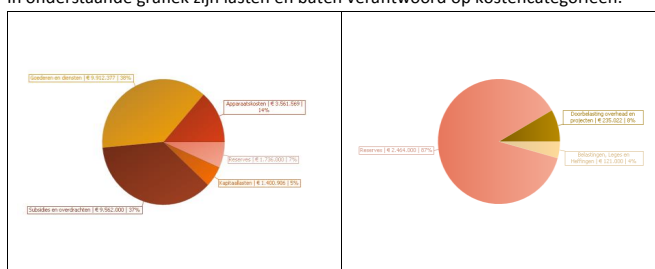
Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Deelprogramma 6.1: Culturele infrastructuur

Met dit deelprogramma willen we optimale voorwaarden creëren voor cultuur. We werken samen met de culturele instellingen om samen de culturele diversiteit en kwaliteit in Groningen te versterken. De volgende vier strategieën dragen bij aan het versterken van onze culturele infrastructuur.

- Ruim baan voor talent;
- Een sterke basis en ruimte voor vernieuwing;
- Nieuwe verbindingen leggen;
- Overal cultuur.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Positie gemeente Groningen in Atlas voor Gemeenten	4	-	Top 5	Top 5
Aantal instellingen dat onder verscherpt toezicht is gesteld	-	-	-	-

6.1.1 Ruim baan voor talent

Met haar kennis- en cultuurinstellingen, hoogopgeleide bevolking en instroom van jong (internationaal) creatief talent is Groningen een 'City of Talent'. Wij willen ons de komende cultuurnotaperiode profileren als dé culturele 'City of Talent' van Nederland. We blijven werken om het inspirerende klimaat van de stad te behouden en jong talent de kans te bieden zich hier te ontwikkelen. We bouwen verder aan waar we goed in zijn.

Hoe staan we ervoor?

Met Ruim baan voor talent richten we ons op scouting en begeleiding van talent voorafgaand aan het kunstvakonderwijs. VRIJDAG biedt een scala aan opleidingsmogelijkheden. Het Haydn Jeugd Strijkorkest De Noorderlingen, Urban House en het Poëziepaleis focussen op talentontwikkeling als voorloper aan de kunstvakopleidingen. Eurosonic biedt Europees talent een podium en presenteert de oogst van het jaar met European Border Breakers Awards (EBBA's). Noorderslag presenteert Nederlands talent en reikt de Popprijs uit voor bewezen talent.

Voor de BIS-gezelschappen, Noord Nederlands Orkest (NNO), Noord Nederlands Toneel (NNT) en Het Houten Huis, is talentontwikkeling een primaire opdracht: zij bereiden toptalent voor op een positie als (inter)nationaal toonaangevende maker. Club Guy&Roni rekruteert jaarlijks nieuw talent van landelijke dansacademies en aanverwante disciplines zoals theater en muziek, voor hun Poetic Disasters Club, het talentprogramma van Club Guy&Roni.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat willen we bereiken in 2017?

- We willen broedplaatsen creëren en ondersteunen waar nieuw talent en nieuwe kunstvormen kunnen worden ontwikkeld, en talent en innovatie kunnen worden getoond;
- We zetten talent in als ambassadeur voor de stad;
- We willen het unieke karakter van ons cultuuraanbod benutten door in te zetten op een nieuw stadsbreed talentenprogramma.

Wat gaan we hiervoor doen?

- We stimuleren broedplaatsen door het beschikbaar stellen van panden aan de creatieve industrie. In 2017 komen we met een aanvullende notitie waarin we dit verder uitwerken;
- We ondersteunen Station Noord 2.0 in Noordelijk verband;
- We gaan met de cultuurpijlers in gesprek over een gezamenlijke opdracht voor (interdisciplinaire) talentontwikkeling;
- We bieden stipendia aan voor jong talent: het Hendrik de Vriesstipendium voor literatuur en beeldende kunst, het Andrea Elkenbracht Fonds voor klassieke en moderne muziek, het George Verbergstipendium voor beeldende kunst en benoemen een stadsdichter en een kinderdichter;
- We starten met een nieuw stipendium dat aansluit bij onze strategie 'samenleven met cultuur';
- De organisatie van de verkiezingen en de begeleiding van de stadsdichter brengen wij in de komende cultuurperiode onder bij de Stichting Literaire Activiteiten Groningen (SLAG). Het Poëziepaleis blijft voor ons de verkiezing van de kinderdichter van Groningen organiseren;
- We stellen € 100.000 extra beschikbaar voor ons stadsbrede talentontwikkelingsprogramma.

6.1.2 Een sterke basis en ruimte vernieuwing

Het grote en diverse culturele aanbod is een van de grote pijlers onder de aantrekkingskracht en economische vitaliteit van de stad Groningen. Deze diversiteit heeft een keerzijde. Het is kostbaar om overeind te houden. Hierdoor is er de afgelopen jaren maar beperkt financiële ruimte geweest voor vernieuwing. We willen flexibele ruimte in ons cultuurbudget om onze strategische doelen te behalen. Dit laten we niet ten koste gaan van de instellingen die al jarenlang bij dragen aan het unieke culturele klimaat in onze stad.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
% subsidieaanvragen afgehandeld binnen de daarvoor gestelde termijn (100%)	100%	100%	100%	100%
% benutting van de beschikbare budgetten voor cultuurprojecten	100%	100%	100%	100%

Hoe staan we ervoor?

De afgelopen jaren is er beperkt ruimte geweest voor vernieuwing. Dit is wel noodzakelijk is voor onze positie als 'city of talent'.

Wat willen we bereiken in 2017?

- We willen meer flexibele ruimte in ons cultuurbudget. Zo kunnen we beter aansluiten bij ontwikkelingen die zich voordoen, bijvoorbeeld op het gebied van stadsontwikkeling of de vernieuwing van het sociaal domein;
- We willen 'Groninger cultuurpijlers' aanwijzen en stellen hiervoor extra budget beschikbaar. We bedoelen daarmee de instellingen die de basis zijn van ons cultuuraanbod en ons cultuurprofiel.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

We vragen de Cultuurpijlers kleinere instellingen te ondersteunen en het initiatief te nemen tot (meer)samenwerking;

- We willen ingaan op de vraag om meer inhoudelijke monitoring.

Wat gaan we hiervoor doen?

- We versterken de basis samen met onze 'cultuurpijlers' en stellen hier € 75.000 extra voor beschikbaar. De provincie vult dit aan met € 400.000. Bovendien dragen we met het pijlerbudget bij aan de gewenste extra cofinanciering van de landelijke cultuursubsidies;
- We creëren ruimte voor vernieuwing door het continueren van het co-financieringsfonds voor projecten die bijdragen aan de realisering van onze strategieën;
- We willen ruimte geven aan nieuwe instellingen met inspirerende nieuwe activiteiten of projecten. Voor hen is het nog te vroeg om al een structurele bijdrage uit de cultuurnota te ontvangen. We stellen budget beschikbaar voor plannen van deze instellingen;
- We verbeteren de inhoudelijke monitoring van de door ons gesubsidieerde instellingen.

6.1.3 Nieuwe verbindingen leggen

We vinden dat het aangaan van verbindingen de kracht van cultuurstad Groningen is. De Kunstraad constateert dat hierin stappen worden gezet. Instellingen gaan samenwerken aan met andere (maatschappelijke) partners om een interessanter aanbod te bieden. We willen kunst en cultuur meer verbinden met de maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkelingen in onze stad. Voor deze verbindingen zoeken we de samenwerking op, in stedelijk, regionaal én noordelijk verband en met het bedrijfsleven. We promoten cultuur als onderdeel van een goed vestigingsklimaat en 'Citymarketing'.

Hoe staan we ervoor?

We zien goede samenwerking tussen de instellingen bij bijvoorbeeld letteren, erfgoed en in de podiumkunsten. Onze zorg blijft de afstemming in de programmering tussen de podia, vanwege risico voor overlap of ongewenste concurrentie. Afgezet tegen de plannen 2013-2016 tonen die voor 2017-2020 aan dat instellingen ruim voldoende samenwerken. Er is een artistieke en unieke genre-overstijgende samenwerking tussen Noord Nederlands Toneel (NNT) en Club Guy & Roni in gang gezet, verregaande samenwerking tussen Grand Futura en Noorderzon, tussen Vera en Simplon, tussen Eurosonic Noorderslag en Oosterpoort-Stadsschouwburg (OPSB), tussen SLAG en het Groninger Forum en er is op initiatief van Vera een start gemaakt met een stadsbreed overleg popmuziek. Allemaal samenwerkingen die van binnenuit zijn ontstaan.

Wat willen we bereiken in 2017?

- We willen binnen de gemeente Groningen cultuur aan andere beleidsterreinen verbinden zoals stadsontwikkeling en het sociaal domein;
- We willen intensiever samenwerken met het bedrijfsleven;
- We promoten cultuur als belangrijke bijdrage aan het creëren van een goed vestigingsklimaat en zien cultuur als basis-ingrediënt voor 'city marketing';
- We intensiveren de culturele samenwerking in Noord-Nederland via 'We the North';
- Wij zijn ons bewust van de waarde van Leeuwarden-Fryslân 2018 voor het Noorden en sluiten hier actief bij aan.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat gaan we hiervoor doen?

- We gaan We The North ondersteunen met een jaarlijkse bijdrage van € 100.000;
- We ondersteunen het programma van Leeuwarden Culturele Hoofdstad van Europa 2018, aanjager voor de Stedelijke Regio Noord-Nederland;
- We stimuleren de samenwerking in de beeldende kunstsector en vragen het Groninger Museum om hierin als cultuurpijler een rol te spelen;
- We faciliteren en ondersteunen het innovatieve klimaat gericht op de creatieve industrie;
- We ontwikkelen in overleg met marketing Groningen en andere partners een helder en eenduidig profiel aansluitend op het culturele aanbod van de stad;
- We vragen Marketing Groningen om deze historie te verbinden met hedendaagse evenementen, tentoonstellingen, festivals en voorstellingen;
- We ontwikkelen met onder meer samen met de Rijksuniversiteit en Hanzehogeschool een website voor internationale bewoners van de stad om ons culturele aanbod beter onder de aandacht te brengen.

6.1.4 Overall cultuur

Groningen is een stad die bruist van cultuur. We willen een stad zijn waar inwoners en bezoekers overal cultuur kunnen ervaren. Kunst in de openbare ruimte draagt bij aan die beleving, zowel met tijdelijke projecten als met permanente kunstwerken. Door cultuur toe te voegen aan projecten willen we gebieden een impuls geven of weer laten opbloeien, zoals het SuikerunieTerrein en het Ebbingekwartier, Groninger Forum en Historisch kwartier.

Cultuur willen we inzetten als 'placemaking': door een evenement neer te zetten om een plek vindbaar te maken of als profilering van een gebied. Kunst kan fungeren als stadsmarkering door de publieke ruimte creatief in te richten.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal bezoekers OPSB	217.229	256.000 (inclusief 6.000 bezoekers Grand)	tussen 240.000 en 260.000	tussen 240.000 en 260.000
Aantal bezoekers Groninger Museum	173.355	209.195	250.000	185.000
Aantal projecten Kunst op Straat	7	7	4	5

Hoe staan we ervoor?

Het Groningse aanbod van podia onderscheidt zich en kan volgens LAGroup worden omschreven als fijnmazig, gevarieerd en kleinschalig. Het onderzoek Podiumkunsten bevestigt de kwaliteit van de Groninger podiuminfrastructuur. De stad beschikt over voldoende gesubsidieerde podia met een onderscheidend profiel, aantrekkelijke en hoogwaardige programmering en een professionele aansturing. Podia en festivals dragen bij aan de kwaliteit en diversiteit van Groningen. Internationaal spelen instellingen als het Groninger Museum, Oosterpoort-Stadsschouwburg (OPSB), Eurosonic-Noorderslag en Noorderlicht een rol van betekenis. Nieuwe podia ontstaan die specifiek publiek aantrekken en landelijk hoog scoren wat betreft programmering en sfeer (met name dance).

Groningen heeft een convenant ondertekend waarbij de stad zich verbindt om de openbare ruimte zo in te richten dat mensen gezond oud kunnen worden in de stad. Op het gebied van energietransitie en voedsel werken we aan living labs, projecten waar burgers, bedrijfsleven en overheid samen werken aan duurzame energie en voedselregio's. Cultuur gaat daarin een belangrijke rol spelen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Het Centrum Beeldende Kunst (CBK) voert ons programma Kunst op straat' uit en vervult hierin de rol van opdrachtgever en kwaliteitsbewaker. Instellingen zijn in wisselende mate zichtbaar in de stad maar gaan dit de komende periode intensiveren. Het kan gaan om producties, repetities of kleine experimenten. VRIJDAG heeft aangegeven amateurkunstenaars te willen programmeren in de openbare ruimte om hiermee nieuwe doelgroepen aan te boren en bij te dragen aan een bruisende stad.

We zijn gestart met de planvorming voor de bouw van een nieuw cultuurcentrum in het Ebbingekwartier. Hiermee zetten we in op clustering van huisvesting van het NNT, Club Guy&Roni, de Noorderlingen en het Houten Huis in 2018. Hierdoor worden de huisvestingsproblemen van de instellingen opgelost en ontstaat synergie.

Wat willen we bereiken in 2017?

- We willen inzetten op 'de stad als podium', bijvoorbeeld door openbare repetities of andersoortige activiteiten van;
- We willen de binnenstad inzetten als onze 'huiskamer' waar iedereen op een laagdrempelige wijze met cultuur in aanraking kan komen;
- We willen ruimte voor de productiefunctie talentontwikkeling in het Ebbingekwartier en met dit makerscluster de stedelijke infrastructuur versterken en kansen voor samenwerking en synergie benutten;
- We willen cultuur integraal onderdeel maken van onze stadsontwikkeling, door deze vanaf het begin te betrekken bij grote stadsprojecten of in te zetten om gebieden te laten opleven;
- We willen city-marketing meer verbinden met cultuur en ons nog meer profileren met onze culturele kwaliteit, authenticiteit en sterke basis;
- We willen inzetten op het bereiken van meer en nieuw publiek voor kunst en cultuur, bijvoorbeeld door de inzet van social media en crowdfunding.

Wat gaan we hiervoor doen?

- We verbinden cultuur aan stadsontwikkeling en stellen hier via het co-financieringsfonds budget voor beschikbaar;
- We stellen een cultuur - stadsontwikkeling agenda op voor de komende vijf jaar. We zetten in op ieder jaar tenminste 2 gebiedsontwikkelingsprojecten;
- We onderschrijven het belang van (grensoverschrijdende) samenwerking tussen instellingen en willen dit stimuleren door middel van Groninger cultuurpijlers per discipline, die initiatief nemen tot meer samenwerking;
- We onderzoeken de haalbaarheid van nieuwe huisvesting voor culturele instellingen in het Ebbingekwartier, voor het Noordelijk Scheepvaartmuseum in het historisch kwartier en voor vrijdag;
- We gebruiken de openbare ruimte als podium en tonen Groningen hiermee als bruisende cultuurstad en we vragen onze culturele partners om structureel activiteiten te programmeren in de openbare ruimte. Ook continueren we 'Kunst op straat';
- We geven de steunfunctie instelling voor amateurkunst en cultuuronderwijs nadrukkelijk de opdracht om in te zetten op de ontwikkeling en versterking van culturele activiteiten in de hele stad;
- We maken afspraken in het programma van eisen van instellingen voor het organiseren van activiteiten in de openbare ruimte.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

6.1.5 Evenementen

Groningen wil een aantrekkelijke en economisch vitale stad zijn voor bewoners, ondernemers en bezoekers. Een gevarieerd evenementenaanbod draagt hieraan bij. In het evenementenbeleid maken we een belangenafweging tussen een bruisende en een leefbare stad. Samen met partners organiseren we meer regie op het aanbod van grote evenementen. Daarnaast hebben we gericht locatiebeleid voor de belangrijkste locaties in de stad.

Wij willen dat Groningen haar sterke positie als evenementenstad in stand houdt. Groningen heeft een eigen gezicht en is ook voor buitenstaanders een jonge, eigenzinnige stad met veel aandacht voor cultuur. Met onze historische binnenstad en de aanwezigheid van grote kennisinstellingen hebben we veel te bieden voor organisatoren van evenementen. Wij willen dat evenementen meer bijdragen aan een herkenbaar profiel van Groningen. Evenementenbeleid en citymarketing zijn sterk aan elkaar verbonden.

Onderstaande indicatoren zijn een inschatting, omdat de jaarplanning grote evenementen nog niet is vastgesteld. Daarnaast zijn per 2016 ook de categorieën voor het aantal evenementen gewijzigd.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal evenementen 200 - 1.000 bezoekers	254 (200 - 2.000 bezoekers)	-	270 (200 - 2.000 bezoekers)	180
Aantal evenementen 1.000 - 2.000 bezoekers	zie hierboven	-	zie hierboven	80
Aantal evenementen 2.000 - 25.000 bezoekers	31 (2.000 - 52.000 bezoekers)	-	32 (2.000 - 25.000 bezoekers)	28
Aantal evenementen meer dan 25.000 bezoekers	zie hierboven	-	zie hierboven	3
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen (totaal)	-	-	180	190
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - overige evenementenlocaties	-	-	-	40
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - Binnenstad	-	-	-	10
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - Ebbingekwartier	-	-	-	0
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - Stadspark	-	-	--	50
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - Kardingse	-	-	-	30
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - Rode Haan	-	-	-	15
Aantal meldingen geluidsoverlast evenementen - SuikerunieTerrein	-	-	-	45

Hoe staan we ervoor?

Ons strategisch evenementenbeleid heeft resultaat. Wij hebben meer regie in het proces, gaan vroegtijdig in gesprek met organisatoren, hebben aandacht voor kwaliteit en programmering en een goed gebruik van onze toplocaties. Niet voor niets zijn wij in 2015 uitgeroepen tot Evenementenstad van het jaar (100.000+ gemeenten). Een prestatie die volgens het juryrapport direct voortvloeit uit ons nieuwe beleid: een verfrissende aanpak gestoeld op een stevig beleidsmatig fundament.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Door de nieuwe aanpak zien we het aantal, de omvang en de kwaliteit van evenementaanvragen toenemen. We krijgen enthousiaste reacties uit het veld. Het is nu van belang om de ingezette koers vast te houden. Het evenementenproces, zowel binnen de gemeente als met onze partners heeft blijvend aandacht nodig. Zo kunnen we inspelen op nieuwe vraagstukken.

Wat willen we bereiken in 2017?

Wij werken aan de doorontwikkeling van ons strategisch evenementenbeleid. Wij blijven sturen op een kwalitatief en gevarieerd evenementenprogramma. Om alle initiatieven een goede plek te kunnen geven in onze stad, werken we aan een afwegingskader, om op basis hiervan keuzes te maken. Ook gebruiken we de Adviesgroep Programmering Evenementen als platform om samen met onze partners meer op kwaliteit en diversiteit van evenementen te kunnen sturen. Tevens werken wij aan de kwaliteit van onze volksfeesten. In samenwerking met onze partners bij de volksfeesten werken wij aan een hierbij passende invulling van deze dagen.

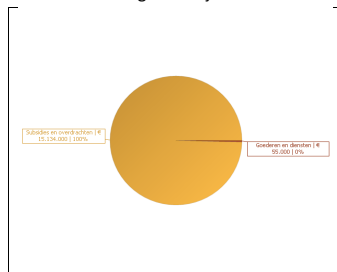
Wat gaan we hiervoor doen?

- Faciliteren van evenementen in de stad.

Deelprogramma 6.2: Deelname aan cultuur

Cultuur is genieten van wat anderen brengen en ook zelf cultureel actief zijn. Dat ondersteunen en bevorderen we via onze voorzieningen en regelingen voor amateurkunst en kunst op school. Cultuur kan een positieve bijdrage leveren aan maatschappelijke vraagstukken als 'healthy aging', sociale cohesie en het ontwikkelen van basisvaardigheden. Cultuur stimuleert ontmoeting en debat en roept op tot reflectie.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

6.2.1 Samenleven met cultuur

Maatschappelijke vraagstukken op bijvoorbeeld het gebied van zorg, duurzaamheid, krimp of vergrijzing worden steeds complexer. Mogelijk oplossingen vragen om innovatie en creativiteit, bij uitstek een kracht van de culturele sector. We willen daarom deze kracht verbinden aan maatschappelijke thema's. We willen dat kunst en cultuur in het centrum van de stad en in de wijken toegankelijk en te beleven is.

Hoe staan we ervoor?

Het afgelopen jaar zijn we gestart met het zoeken naar verbinding tussen cultuur en maatschappelijke vraagstukken. Bij maatschappelijke organisaties bleek nog geen breed besef dat cultuur kan bijdragen aan maatschappelijke problemen. Een beperkt aantal instellingen heeft in hun beleidsplan activiteiten opgenomen voor dit thema.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat willen we bereiken in 2017?

- We willen cultuur verbinden aan maatschappelijke thema's als healthy ageing;
- We willen cultuur inzetten als middel voor ontmoeting en debat;
- We willen culturele instellingen uitdagen om hun waarde voor het bredere maatschappelijke domein te bewijzen en verder hierop in te zetten.

Wat gaan we hiervoor doen?

- We gaan bestaande netwerken met elkaar verbinden zodat culturele en maatschappelijke instellingen elkaar makkelijk kunnen vinden. Dit doen we door het organiseren van netwerkbijeenkomsten;
- We creëren een breed gemeentelijke programma vanuit onder meer onderwijs, sport en cultuur in overleg met het voorliggend (maatschappelijk)veld. We nemen geen generieke maatregelen meer, maar leveren maatwerk en werken hierin nauw samen met de Wij-teams;
- We stimuleren nieuwe projecten met dit thema vanuit ons co-financieringsfonds;
- In 2017 en 2018 willen we Age Friendly Cultural City worden en daarvoor dienen we samen met de provincie een subsidieaanvraag in bij het Fonds Cultuur Participatie (FCP);
- We starten een apart onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma binnen het Healthy Ageing Netwerk Noord-Nederland (HANNN). Daarbij leggen we ook een verbinding met de creatieve industrie, die zich richt op meer technische toepassingen.

6.2.2 Een leven lang cultuur

Cultuuronderwijs is essentieel voor de ontwikkeling van kinderen. In Groningen krijgt iedereen de kans om zich te ontwikkelen met behulp van kunst en cultuur. We willen dat de inwoners van de stad kennis hebben van de geschiedenis van Groningen om bewustzijn te creëren over onze identiteit in zowel het verleden als het heden. We bevorderen actieve cultuurparticipatie omdat dit bijdraagt aan het welzijn van onze inwoners en sociale cohesie bevordert. Voor de musea en bibliotheek hebben we een nieuw uitvoeringsbeleid ontwikkeld.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Verwacht	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal bezoekers Groninger Forum	915.749	1.069.234	107.000	107.000
Aantal uitleningen Bibliotheek	1.438.662	1.370.961	1.370.000	1.370.000
Aantal leden bibliotheek	43.833	45.144	45.100	45.000
% Groningers dat wekelijks naar OOG kijkt	24%	24%	24%	24%
Aantal bezoekers Noordelijk Scheepvaartmuseum	29.052	29.000	29.000	30.000
Aantal gehonoreerde projecten Plusregeling amateurkunst (en uitputting budget)	35	55	25	25
Aantal bereikte leerlingen in het basisonderwijs met CMK	1.457	9.371	9.371	10.000
% deelnemende scholen aan CMK	21%	35%	35%	35%
Aantal scholen in het VO met de Cultuurkaart	11	10	10	10

Hoe staan we ervoor?

Via het basisonderwijs brengen wij zoveel mogelijk kinderen in aanraking met cultuur. Cultuureducatie ontwikkelt het kritisch denkvermogen en helpt kinderen om hun identiteit en talenten te ontdekken. In 2015 en 2016 voerde het expertisecentrum en projectorganisatie kunst en cultuur, het programma Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) uit. Deelnemende scholen zijn tevreden over de manier waarop het programma onder regie van K&C verloopt.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Uit cijfers van het Landelijk Kenniscentrum Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) blijkt dat ongeveer 41% van onze inwoners boven de zes jaar aan amateurkunstbeoefening doet. Bij VRIJDAG, op de particuliere markt, zelfstandig of bij amateurkunstverenigingen. Ongeveer 25% van al deze beoefenaars is lid van een vereniging. Veel instellingen in de stad onderscheiden zich met een cultuur educatief aanbod van hoge kwaliteit. Denk hierbij aan het Groninger Forum, de stichting Oorlogs- en Verzetscentrum Groningen en podiumkunstinstanties zoals De Steeg, Poëziepaleis en Het Houten Huis onderscheiden zich landelijk met hun hoogwaardige aanbod. Vanwege het belang dat wij hechten aan cultuureducatie blijven we deze instellingen subsidiëren op het huidige niveau.

Met het oog op de intensieve samenwerking als gevolg van het faillissement van Simplon van eind 2013, voert Vera vanaf 2017 een centrale besturingseenheid in waarin directievoering, financiën, planning & control en marketing zijn ondergebracht met daaronder twee uitvoerende eenheden voor beide podia. Dit levert een gunstigere balans tussen overhead en uitvoering op, die vooral een stabiele exploitatiebasis onder Simplon legt.

Het muziekfestival Swingin' Groningen maakt vanaf 2017 onderdeel uit de cultuurnota en kan de komende vier jaar rekenen op een bijdrage van € 20.000 per jaar. In voorgaande jaren werd de bijdrage vanuit cultuur voor dit evenement telkens incidenteel gefinancierd.

Wat willen we bereiken in 2017?

- Cultuuronderwijs is essentieel voor de ontwikkeling van kinderen. We sluiten aan bij de Europese doelstelling van een leven lang leren en staan voor dat Stadgers 21st century skills ontwikkelen. In Groningen krijgt iedereen de kans om zich te ontwikkelen met behulp van kunst en cultuur;
- We willen dat de inwoners van de stad kennis hebben van de geschiedenis van Groningen. Dit is belangrijk voor het bewustzijn over onze samenleving in zowel het verleden als het heden;
- We vergroten het bereik en de kwaliteit van cultuuronderwijs op scholen. Ons instrument hiervoor is Cultuureducatie met kwaliteit;
- We streven naar een optimale inzet van het gemeentelijke amateurkunstbudget;
- We willen meer samenwerking bewerkstelligen tussen de erfgoedinstellingen, zodat de collectie Groningen vaker en laagdrempelig wordt getoond;
- De inwoners van de stad hebben plezier in lezen en worden gestimuleerd in hun literaire ontwikkeling;
- Kinderen, jongeren en volwassenen in de stad beschikken over een basisniveau taalvaardigheid waarmee ze minimaal zelfredzaam zijn in de hedendaagse informatiemaatschappij. Ze maken kennis met, en beleven plezier aan lezen;
- De inwoners van de stad zijn actieve burgers die deel uitmaken van en participeren in de samenleving. Alle Groningers hebben de mogelijkheid om vrij elkaar te ontmoeten en in debat te gaan over actuele maatschappelijke thema's.

Wat gaan we hiervoor doen?

- We vergroten het bereik en de kwaliteit van cultuuronderwijs en de kennis en vaardigheden van leerkrachten op basisscholen door gezamenlijk met de provincie Groningen aan te sluiten op het landelijke programma *Cultuureducatie met Kwaliteit*;
- In het kader van 'We the North' maken we een plan voor deskundigheidsbevordering van leerkrachten in het primair onderwijs en een nieuw instrument voor monitoring van cultuureducatie in het hele Noorden, dat landelijk gebruikt kan worden;
- We continueren de Cultuurkaart voor het voortgezet onderwijs;
- In 2015 en 2016 voerde Expertisecentrum en Projectorganisatie kunst en cultuur, het programma Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) uit. We willen ze in de komende periode opnieuw de opdracht geven om CmK te coördineren;

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- Een klankbordgroep met vertegenwoordigers uit de amateurkunst gaat onze subsidieregelingen voor amateurkunst evalueren en waar mogelijk aanpassen, zodat ons amateurkunstbeleid aansluit op de behoeften van verenigingen en individuele beoefenaars. We informeren de gemeenteraad medio 2017 over de opbrengst van deze discussie;
- We stellen de komende periode additioneel € 20.000 per jaar beschikbaar voor de vernieuwde amateurkunstregeling;
- We willen Stadgers die hier zelf geen mogelijkheden voor hebben ook de kans bieden om deel te nemen aan cultuur. Dit doen wij voor kinderen tot en met 18 jaar via het Jeugdcultuurfonds en door middel van de Stadgerspas voor inwoners van alle leeftijden;
- We versterken de erfgoedsector door in te zetten op het ontwikkelen van een erfgoedmenu voor het onderwijs en het stimuleren van samenwerking op het gebied van de programmering en de backoffice;
- We blijven inzetten op het in stand houden en versterken van het bibliotheekwerk in de wijken. We gaan de komende periode onderzoeken op welke wijze we het bibliotheekwerk in deze wijken beter kunnen invullen. Hierin nemen we ook de spreiding van het bibliotheekwerk over de hele stad mee;
- We streven naar een hoger bereik onder jongeren door meer te sturen op informatievoorziening via sociale media en in te spelen op veranderend media consumentengedrag. We zetten in op OOG als wijkgericht medium. Het kijk- en luisteronderzoek vindt voortaan jaarlijks plaats door het Stadspanel.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Cultuur Nr	Omschrijving	Rekening	Actuele begroting	Primitieve begroting			
		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lasten							
06.1	Culturele infrastructuur	31.224	27.012	23.963	24.664	24.668	24.756
06.2	Deelname aan cultuur	16.081	14.896	15.189	15.206	15.243	15.276
	Totaal	47.305	41.907	39.152	39.870	39.911	40.032
Baten							
06.1	Culturele infrastructuur	-10.833	-9.771	-9.909	-9.909	-9.909	-9.909
	Totaal	-10.833	-9.771	-9.909	-9.909	-9.909	-9.909
	Geraamd resultaat voor bestemming	36.471	32.136	29.244	29.962	30.003	30.124
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	1.684	1.456	1.736	2.016	2.296	2.576
	Totaal onttrekkingen	3.395	2.464	2.464	2.464	2.464	2.464
	Geraamd resultaat na bestemming	34.760	31.128	28.516	29.514	29.835	30.236

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen						
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020	
06.1	Onderhoud Martiniplaza	915	1.495	1.495	1.495	
06.1	Professionalisering evenementen	50	50			
06.2	Bevrijdingsfestival	50	50	50	50	

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Integrale financiële toelichtingen

6.1 Culturele infrastructuur	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 2,8 miljoen	€ 137.700	€ 2,9 miljoen
Intensiveringsmiddelen Verrijken Cultuurimpuls (€ -250.000)			
Voor het thema Verrijken (Cultuurimpuls) hebben we jaarlijks middelen gereserveerd. In de begroting 2016 was dit bedrag € 500.000 in 2017 stijgt het bedrag naar € 750.000.			
Onderhoud MartiniPlaza (€ -915.000)			
Voor het onderhoud van MartiniPlaza stellen we voor om in 2017 € 915.000 extra beleidsmiddelen beschikbaar te stellen.			
Extra beleid bevrijdingsfestival (€ -50.000)			
Wij stellen voor het Bevrijdingsfestival € 50.000 aan extra beleidsmiddelen beschikbaar.			
Overhead (€ 4,1 miljoen)			

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een voordeel van € 4,1 miljoen.

Dotatie reserve accres instellingen (€ -280.000)

We stellen voor om het accres 2017 toe te voegen aan de reserve accres instellingen. Loon- en prijscompensatie mutaties worden overeenkomstig het gemeentelijk accres doorgegeven aan gesubsidieerde instellingen. De gedachte hierachter is dat ook de lasten van instellingen meebewegen met onze eigen loon- en inkoopkosten. Deze systematiek voor het doorgeven van het accres aan gesubsidieerde instellingen is in 2012 door de gemeenteraad vastgesteld.

Oosterpoort Stadsschouwburg (budget neutraal)

Zowel de begrote baten als lasten van de Oosterpoort en de Schouwburg zijn in 2017 met € 1 miljoen gestegen. Met name de inkomsten uit de programmering en inkomsten van derden zijn aangepast. Het zelfde geldt voor de kosten van programmering en doorberekende kosten aan derden. Een van de oorzaken is dat in de begroting 2017 de volledige inkomsten en uitgaven van voorstellingen worden geraamd; voor een deel van de voorstellingen werd in voorgaande jaren alleen het saldo begroot. Baten en lasten nemen hierdoor evenredig toe.

Overige afwijkingen (€ 300.000)

Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van € 300.000.

Financiële risico's

Naam risico	Fusie Kunstencentrum/ Muziekschool
Programma	Cultuur
Omschrijving	Het gemeentelijke personeel van de Muziekschool, dat per 1 juli 2013 over is gegaan in de nieuw gevormde fusie-instelling met het Kunstencentrum, heeft een bovenwettelijke inkomenswaarborg voor een periode van maximaal 5 jaar. In geval van faillissement en/of liquidatie wordt een eventueel verschil in uitkeringsrechten tussen het sociale plan van de fusie-instelling en garanties volgens de uitkeringsrechten ingevolge de arbeidsvoorwaardenregeling gemeente Groningen (ARG) aangevuld.
Risicobedrag 2017	€ 1,5 miljoen
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 750.000
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	0
Kans 2019	0%
Risicobedrag 2020	0
Kans 2020	0%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Begroting 2013
Actie	Het risico wordt afgedekt door de algemene egaliseringsreserve. Indien de situatie van faillissement/ liquidatie zich voordoet kan worden overwogen om niet de algemene egaliseringsreserve aan te spreken, maar de vrijval van subsidie aan de fusiecombinatie in te zetten (2016 jaarlijks € 2,940 miljoen).

Naam risico	Exploitatie Groninger Forum
Programma	Cultuur
Omschrijving	Door de verwachte latere opening van het gebouw ontstaat een risico voor tekorten in de exploitatie van het Groninger Forum. Het risico treedt pas op na opening.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Risicobedrag 2017	0
Kans 2017	0%
Risicobedrag 2018	0
Kans 2018	0%
Risicobedrag 2019	0
Kans 2019	0%
Risicobedrag 2020	0
Kans 2020	0%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Rekening 2014
Actie	Samen met het Groninger Forum worden de ontwikkelingen in de exploitatie gevolgd.

Naam risico	Bedrijfsrisico werkmaatschappijen OPSB en CBK
Programma	Cultuur
Omschrijving	Een deel van de inkomsten van de directies Oosterpoort Stadsschouwburg (OPSB) en het Centrum Beeldende Kunst (CBK) is afhankelijkheid van de economische conjunctuur. Wij houden rekening met een bedrijfsrisico van 10% van de omzet van circa € 8 miljoen. Het aandeel van de OPSB bedraagt circa € 7,6 miljoen en het aandeel van het CBK circa € 350.000.
Risicobedrag 2017	€ 800.000
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 800.000
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	€ 800.000
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	€ 800.000
Kans 2020	25%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	
Actie	Het blijvend stimuleren van het gebruik van de voorzieningen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Programma 7: Verkeer

We willen een goed bereikbare stad zijn, met een aangename, veilige en gezonde leefomgeving. Uitgangspunt daarbij is 'met de fiets of het openbaar vervoer als het kan, met de auto als het moet'. In fietsstad Groningen gaan veel inwoners dan ook met de fiets, mede dankzij de korte afstanden in onze compacte stad en het goede fietsklimaat. Voor het gebruik van openbaar vervoer, al dan niet in combinatie met het gebruik van Park+Ride (P+R), is veel draagvlak.

Onze stad heeft regionaal gezien een centrumfunctie voor werkgelegenheid, onderwijs, cultuur en zorg. Ook de bereikbaarheid met de auto is daarom van groot belang. Als inwoners en bezoekers toch de auto pakken, willen we dat ze vlot door kunnen rijden, zowel in de stad als op onze ringwegen.

De komende jaren zetten we zwaar in op de fiets, gezamenlijk met de partners in de regio investeren wij daarin € 85 miljoen. Ook in openbaar vervoer wordt flink geïnvesteerd met de gezamenlijke aanpak van de spoorknop bij het hoofdstation en de uitrol van het hoogwaardig openbaar vervoer (HOV)-bussysteem in de combinatie met een forse uitbreiding van de P+R-capaciteit. Daarnaast investeren wij, met onze partners, de komende tijd flink in de aanpassing van de zuidelijke ringweg en studeren op de westelijke, om daarmee het autoverkeer in de stad te ontlasten

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat:

- Groningen een goed bereikbare stad is;
- Met een aangename, veilige en gezonde leefomgeving;
- Ook tijdens de uitvoering van de grote infrastructurele projecten;
- Waarin met de fiets of het openbaar vervoer gereisd wordt als het kan;
- En met de auto als het moet.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

- [Uitvoeringsprogramma Bestemming Binnenstad \(2016\)](#)
- [Meerjarenprogramma Verkeer 2016-2019 \(2016\)](#)
- [Fietsstrategie 'Wij zijn Groningen Fietsstad' \(2015\)](#)
- [Uitvoeringsprogramma Fietsstrategie 2015-2025 \(2015\)](#)
- [Vervoeren, Verbinden, Verslimmen! - Nota van Uitgangspunten voor aanbestedingen van het openbaar vervoer per bus, in Groningen en Drenthe in de periode 2017 – 2027 \(2014\)](#)
- [Netwerkanalyse regio Groningen-Assen \(2013\)](#)
- [HOV Visie - Bouwsteen van de Netwerkanalyse Regio Groningen-Assen \(2013\)](#)
- [Parkeren met perspectief \(2012\)](#)
- [Beleidsregels gehandicapten parkeren 2012-2022 \(2012\)](#)
- [P+R nota 2011-2020 \(2011\)](#)
- [Nota Duurzame Mobiliteit, geactualiseerde beleidsnota Verkeer en Vervoer 2011-2020 \(2011\)](#)
- [Programma Noord-Nederland - Spoorplan Noord-Nederland \(2011\)](#)
- [Parkeernota 2011-2020 \(2011\)](#)

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Relevante ontwikkelingen

In 2017 is de fiets net als in voorgaande jaren een belangrijk vervoermiddel in de stad Groningen. Met het hoogste fietspercentage (modal split) in de wereld is de fiets ook het belangrijkste vervoermiddel binnen de stadsgrenzen. Het belang van de fiets zal in 2017 alleen nog maar toenemen.

Met de start van de uitvoering van de Zuidelijke ringweg in 2017 zal de capaciteit van het wegennet tijdens de uitvoering voor de auto namelijk afnemen en de fiets heeft dan een belangrijke plek als alternatief voor de auto. Groningen Bereikbaar zal daar in de tijd van de aanleg van de ring en overigens ook bij de aanpak van het hoofdstation flink op inzetten.

Verder is 2017 voor vele fietsprojecten het jaar van de uitvoering. Na de voorbereidingsfase komen projecten in de fase van uitvoering terecht, zoals Fietspad Helperzoom, Slimme routes Zernike en Fietsroute plus Ten Boer.

Voor projecten op het gebied van OV en auto geldt juist dat de afgelopen jaren veel projecten zijn uitgevoerd die in 2017 gereed moeten zijn, voor de aanvang van de uitvoering van de Zuidelijke ringweg. We zijn in 2017 nog bezig met het op orde brengen van de laatste dingen voordat we kunnen beginnen, zoals het gereedkomen van P+R Meerstad en P+R Reitdiep. Dan kunnen we ook ons Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV) netwerk qua dienstregeling zo inrichten dat alle P+R-voorzieningen vanuit de regio met een HOV-buslijn worden bediend en doorrijden de stad in.

Tot slot zetten we in 2017 verder in op verkeersveiligheid met de uitvoering van het verkeersveiligheidsplan en verkeerseducatie, met specifiek aandacht voor de veilige schoolomgeving.

Bijdrage(n) verbonden partijen

GR OV bureau	
Relevante beleidsinformatie	Het openbaar belang van het OV-bureau is het vormgeven van het openbaar vervoer en het aansturen van de vervoerders in het openbaar vervoer. Wij nemen samen met de provincies Groningen en Drenthe deel aan het OV-bureau.
Beleidsrisico	Geen.

Deelprogramma 7.1: Fiets

Het succes van de fiets in onze stad danken we aan onze ideale fietsomstandigheden: een compacte stad met korte fietsafstanden waarbij de fiets vrijwel altijd het snelste vervoermiddel is. Bovendien draagt de fiets bij aan een duurzaam gebruik van onze stad, is belangrijk voor ons vestigingsklimaat en voor onze bereikbaarheid. Tot slot willen we de gezondheid van de Stadgers verbeteren en de veiligheid vergroten. De fiets kan hieraan een bijdrage leveren.

We willen ons goede fietsbeleid voortzetten. Tegelijkertijd wordt Groningen drukker. De ruimte wordt beperkter, net als het beschikbare geld. Natuurlijk gaan we door met het verbeteren van het bestaande fietsnetwerk met bredere fietspaden, nieuwe fietsverbindingen en grotere stallingen. Maar om antwoord te kunnen geven op de stedelijke uitdagingen moeten we een schaa sprong maken. Dat houdt in dat we meer gebruik gaan maken van het zelf-organiserend en lerend vermogen van onze fietsers. In onze fietsstrategie 'wij zijn Groningen Fietsstad' (2015) kiezen we daarbij voor ondersteunen en stimuleren en duidelijk niet voor strengere regels.

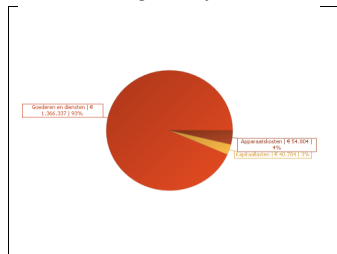
Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wij willen dat:

- De fiets voorop staat;
- Fietsers overal snel, comfortabel en veilig kunnen komen;
- De fiets meer fysieke ruimte krijgt, zo nodig via alternatieve routes
- Met goede stallingen de kwaliteit van de openbare ruimte en de bereikbaarheid van voorzieningen worden verbeterd;
- Onze inwoners zich bewust zijn van Groningen Fietsstad.

In de tabel hieronder wordt als indicator modal split gehanteerd. Met behulp van het gemeentelijke verkeersmodel kunnen we onder andere de modal split (de verdeling van de verplaatsingen over de modaliteiten fiets, auto, bus en trein) met een herkomst én bestemming binnen gemeente Groningen bepalen. In 2014 is van het GroningenPlus model, dat we hiervoor gebruiken, een update gemaakt.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% fietsers in modal split van stedelijke mobiliteit	64,9%	64,9%	64,9%	>65%
% fietsgebruik in de modal split met de regio	3,7%	-	-	-
Gemiddelde snelheid van fietsers in de stad (km/h)	-	17,8	-	-
Rapportcijfer voor fietsen in Groningen	-	6,9	7,0	7,1
Waarderingscijfer kwaliteit bewaakte fietsstallingen	-	6,7	6,8	6,9
Beoordeling ervaren overlast van gestalde fietsen in de buurt	-	-	-	-

7.1.1 De fiets eerst

Ons doel is: de fiets staat voorop. De fiets is in de stad het belangrijkste vervoermiddel. Bij het inpassen van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen denken we daarom vanaf het begin vanuit de fiets. Bij iedere stedelijke ontwikkeling nemen we de fiets mee door het maken van een Fiets Effect Analyse (FEA).

Maar de fiets is niet alleen bij nieuwe ontwikkelingen van belang, het gaat ook er ook om dat het bestaande fietsnetwerk veilig is en goed wordt onderhouden. En net zo belangrijk: verkeerseducatie voor kinderen, ouderen en andere kwetsbare verkeersdeelnemers.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal fiets effect analyses (FEA)	-	-	10	15

Hoe staan we ervoor?

In onze fietsstrategie is bepaald dat we bij iedere nieuwe ruimtelijke ontwikkeling een Fiets Effect Analyse (FEA) maken en dat het beheer en onderhoud van bestaande fietsvoorzieningen op orde is.

Wat willen we bereiken in 2017?

Bij iedere nieuwe ontwikkeling zorgen we er vroegtijdig voor dat de fiets wordt meegenomen. Daarnaast willen we het serviceniveau en de aantrekkelijkheid van onze stallingsvoorzieningen verbeteren en maken we het kruispunt Wilhelminakade-Prinsesseweg veiliger en overzichtelijker.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Beoordelen effect op fiets in verschillende projecten (FEA's);
- Monitoren beheerafspraken (onderhoud, gladheid, vergevingsgezind fietspad, etc.);
- Aanbesteden van het fietsparkeerbeheer in de stad.

7.1.2 Een samenhangend fietsnetwerk

Ons doel is: Fietsers kunnen overall snel, comfortabel en veilig komen. Goede fietsverbindingen naar openbaar vervoer knooppunten, belangrijke economische trekkers (dynamo's) en de regio zijn belangrijk. In ons fietsnetwerk onderscheiden we het hoofdnetwerk, gericht op de snelle en doorgaande fietser, en het basisnetwerk, ontsluitend en fijnmazig. We zorgen voor de samenhang van ons fietsnetwerk op twee manieren. In de eerste plaats kijken we in samenhangen naar fietsverbindingen. We benaderen niet elk fietspad apart, maar richten ons op het fietsnetwerk van deur tot deur. Ten tweede benaderen we de fiets als onderdeel van de totale vervoersketen, omdat niet iedere reis zich helemaal voor het gebruik van de fiets leent. Daarom proberen wij de fiets in te zetten om het laatste gedeelte van de reis mee af te leggen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal OV-fietsverhuurlocaties bij stations en P+R-terreinen	3	3	6	7
Aantal aangelegde ontbrekende schakels	-	2	0	3
Aantal Fietsroutes Plus (verbinding met de regio)	3	3	3	4
Aantal verkeerslichten met slimme techniek	-	-	22	25
Kwaliteit van de fietspaden (cijfer tussen 0 en 10)	-	-	-	-
Aantal ontbrekende schakels in het fietsnetwerk	13	12	12	11

Hoe staan we ervoor?

In onze fietsstrategie hebben we het hoofdfietsnetwerk gedefinieerd, waarbij alle omliggende dorpen aangesloten zijn op het fietsnetwerk van en naar de stad Groningen. De Fietsroutes Plus naar Zuidhorn en Bedum zijn inmiddels gereed. In totaal telt ons hoofdfietsnetwerk 15 ontbrekende schakels.

Wat willen we bereiken in 2017?

Om het stedelijke en regionale hoofdfietsnetwerk verder te completeren willen we een aantal ontbrekende schakels realiseren. Het gaat om een drietal nieuwe Fietsroutes Plus, namelijk die naar Ten Boer, Winsum en Haren, maar ook om nieuwe stedelijke fietsverbindingen langs de Noordelijke Ringweg

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

en de spoorlijn Groningen-Sauwerd. Verder verbeteren we twee bestaande fietspaden we leggen we een fietsbrug aan over het Eemskanaal.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Aanleggen fietspad tussen het Jaagpad en de Iepenlaan, parallel aan de Noordelijke Ringweg;
- Aanleggen fietspad tussen de Pegasusstraat en de Klaas de Vriezestraat, parallel aan de spoorlijn Groningen-Sauwerd;
- Verbreden van de Slimme Route naar Zernike in Park Selwerd en verbeteren van de fietsoversteek Eikenlaan;
- Verbeteren fietspad Midscheeps als onderdeel van de Fietsroute Plus Groningen-Ten Boer;
- Aanleggen Fietsroute Plus Groningen-Ten Boer langs de Stadsweg;
- Aanleggen Fietsroute Plus Groningen-Winsum langs de spoorlijn;
- Aanleggen Fietsroute Plus Groningen-Haren langs de Helperzoom;
- Aanleggen fietsbrug Eemskanaal.

7.1.3 Ruimte voor de fiets

Ons doel is: De fiets krijgt meer fysieke ruimte, zo nodig via alternatieve routes. Op veel plekken in de stad zien we het steeds drukker worden met fietsers. Om deze groei op te kunnen vangen, verbeteren we ons fietsnetwerk en maken we nieuwe Slimme Routes. Op verscheidene locaties geven we de fiets letterlijk meer ruimte, op andere punten kiezen we voor slimme alternatieven.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal Slimme Routes in de gemeente Groningen	2	2	2	3
Toegevoegde stallingscapaciteit op straat in de binnenstad	0	40	700	500

Hoe staan we ervoor?

Sinds de zomer van 2013 organiseren we jaarlijks de Slimme Route-campagne om eerstejaars studenten te wijzen op twee alternatieve fietsroutes naar Zernike Campus. Inmiddels is ook een aantal knelpunten opgelost. Zo is de fietsoversteek Pleiadenlaan veiliger gemaakt en is de Bessemoerstraat ingericht als fietsstraat. Momenteel is de helft van alle gemeentelijke verkeerslichten (21 van de 43) voorzien van slimme technieken zoals wachttijdvoorspellers, regensensoren en voorsignalering.

Wat willen we bereiken in 2017?

Ter vergroting van de verkeersveiligheid en het fietscomfort leggen we aparte fietsvoorzieningen aan langs de Diepenring met als achterliggende gedachte dat we de Diepenring ook als verdeelring voor de fiets willen gebruiken om de Binnenstad te ontzien en fietsers een snellere route te bieden. Om het fietsgebruik verder te stimuleren willen we een aantal verkeerslichten fietsvriendelijker maken. We willen de Slimme Route Jaagpad doortrekken naar het Hoofdstation en twee nieuwe Slimme Routes, die naar Ten Boer en Haren, promoten.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Aanleg aparte fietsvoorzieningen op de Diepenring;
- Verkeerslichten fietsvriendelijker afstellen (wachttijdvoorspellers, regensensoren, voorsignalering);
- Ontwikkelen van een rechtstreekse 'fastlane' fietsroute naar Meerstad;

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- Doortrekken van de bestaande Slimme Route Jaagpad naar het Hoofdstation;
- Creëren van een Slimme Route naar Ten Boer;
- Creëren van een Slimme Route naar Haren.

7.1.4 Fietsparkeren op maat

Ons doel is: Met goede stallingen worden de kwaliteit van de openbare ruimte en de bereikbaarheid van voorzieningen verbeterd. Bij het fietsparkeren in de binnenstad maken we duidelijke keuzes die aansluiten bij de stallingsbehoefte van bezoekers en werknemers. Voor kort stallen bieden we flexibele oplossingen en voor middellang stallen vaste voorzieningen in de openbare ruimte. Voor fietsers die hun fiets langer willen stallen, bieden we inpassende of ondergrondse fietsenstallingen aan. Ook bij openbaar vervoer (OV) knooppunten (stations en P+R terreinen) bieden we voldoende en kwalitatief hoogwaardige stallingsmogelijkheden aan. Ook kunnen reizigers op alle OV-knooppunten OV-fietsen huren.

Om het fietsparkeren in de oude stadswijken rond de binnenstad te verbeteren, maken we afspraken met ontwikkelaars. We willen het fietsparkeren hier zoveel mogelijk inpassend of op eigen terrein oplossen. En alleen als dit niet mogelijk blijkt, zoeken we wijkgerichte maatwerkoplossingen in de openbare ruimte.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Stallingscapaciteit fietsenstallingen Binnenstad	1.230	1.230	1.230	1.230
Stallingscapaciteit fietsenstallingen Hoofdstation	9.130	9.500	9.900	9.900
Stallingscapaciteit fietsenstallingen Groningen Europapark	700	700	700	700
Stallingscapaciteit fietsenstallingen Groningen Noord	280	280	280	456
Tevredenheidscijfer fietsenstallingen	-	6,7	6,8	7,0

Hoe staan we ervoor?

Stadgers willen overal met de fiets kunnen komen en goede stallingsmogelijkheden zijn daarbij onmisbaar. Op dit moment beschikken we in totaal over 13 fietsenstallingen: vier in de binnenstad en negen bij openbaar vervoerknooppunten.

Wat willen we bereiken in 2017?

Het aantal stallingen bij openbaar vervoerknooppunten en in de binnenstad willen we verder uitbreiden. Dit doen we bij station Groningen Noord, op een aantal bestaande Park+Ride (P+R) terreinen en op de nieuwe P+R-terreinen Reitdiep en Meerstad. Verder verkennen we de mogelijkheid om de bestaande parkeergarage Haddingestraat zodanig om te bouwen tot een aantrekkelijke fietsenstalling.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitbreiden stallingscapaciteit Groningen Noord;
- Uitbreiden en verbeteren van de stallingsvoorzieningen op P+R-terreinen;
- Verkenning fietsenstalling Vismarkt/Haddingestraat.

7.1.5 Het verhaal Groningen Fietsstad

Ons doel is: onze inwoners zijn zich bewust van Groningen Fietsstad. In Groningen fietsen we veel, heel veel. We willen dat alle Stadgers zich bewuster worden van dit hoge aandeel fietsgebruik. Door

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Groningen Fietsstad duidelijk en permanent te promoten willen we bereiken dat de fiets nog meer gebruikt wordt voor het woon-werkverkeer. Maar ook dat fietsers zich actiever en bewuster gaan gedragen, zodat zelflerend gedrag vanzelfsprekend wordt.

Daarnaast willen we ook een inspirerend voorbeeld zijn voor andere steden. Zodat zij van ons leren en om Groningen te promoten. Een leefbare stad met goede fietsvoorzieningen trekt namelijk innovatieve kennisbedrijven. Daarmee is fietsen dus ook economie.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal campagnes fietsgedrag	2	3	5	6

Hoe staan we ervoor?

De afgelopen tijd is ons eigen 050 Fietsstad-logo steeds vaker zichtbaar geworden. Op straat (fietsvakken en verkeerslicht), maar ook in campagnes zoals die rond het thema 'voorrangsregels bij alle richtingen tegelijk groen'. Uit de enquête onder de leden van het stadspanel blijkt ook dat meer mensen het 'merk' Groningen fietsstad kennen.

Ook hebben we inmiddels diverse gedragscampagnes lopen die jaarlijks terugkomen: Slimme Route naar Zernike, Nationale Fietstelweek, fietsverlichting, fietsstewards Westervaren en voorrangsregels bij alle richtingen tegelijk groen.

Wat willen we bereiken in 2017?

We bouwen verder aan het 'merk' Groningen Fietsstad. Daarnaast willen we ook de herkenbaarheid van ons hoofdfietsnetwerk verbeteren. Nationaal en internationaal bouwen we de naam van Groningen als Fietsstad verder uit door actief deel te nemen aan fietscongressen, waar we ons verhaal aan veel professionals kunnen uitdragen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Verbeteren van de herkenbaarheid van het hoofdfietsnetwerk;
- Deelname aan (inter-)nationaal fietscongres;
- Deelname met Fietsstad Groningen aan sociale media;
- Campagnes fietsgedrag (slimme routes, fietsstewards, voorlichtingscampagne alle fietsers tegelijk groen etc.).

Deelprogramma 7.2: Openbaar vervoer

Goed openbaar vervoer draagt bij aan het succes van tal van andere beleidsterreinen. Onze ambitie is dat het openbaar vervoer aan aantrekkelijkheid wint door verbetering van het aanbod, de betrouwbaarheid, dienstverlening en aansluiting. We willen de vraag naar vervoer goed faciliteren en meebewegen met veranderingen. Goed openbaar vervoer is betaalbaar en duurzaam. Dat leidt tot een hoge klanttevredenheid, ondanks de druk op de overheidsbijdragen.

Als gemeente hebben wij een belangrijke rol bij het inpassen van ambities op het spoor, zijn we de beheerder van een groot deel van de wegen waar de bus gebruik van maakt, hebben we een belangrijke rol bij de inrichting van en verbindingen van en naar openbaar vervoerknooppunten, stationslocaties en bushaltes inclusief bijbehorende (keten-) voorzieningen. Daarnaast zijn wij samen met de provincies

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

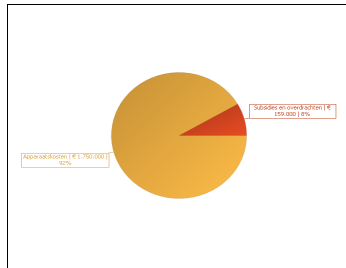
Groningen en Drenthe de deelnemende bestuursorganen van de gemeenschappelijke regeling OV-bureau Groningen - Drenthe en daarmee ook opdrachtgever van het openbaar busvervoer.

De opdrachtgevers voor het landelijke en regionale spoorwegennet zijn respectievelijk de rijksoverheid en de provincies. Bij veel bestuurlijke keuzes worden wij betrokken.

We willen dat:

- De dynamo's van Groningen (inter-)nationaal en regionaal bereikbaar zijn met kwalitatief hoogwaardig openbaar vervoer;
- Alle wijken en belangrijke stedelijke functies bereikbaar zijn met het openbaar vervoer.
-

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Het verschil van 22% in de doorstroming van het openbaar vervoer tussen 2014 en 2015 in de tabel is te verklaren door werkzaamheden op busroutes om juist deze busroutes hoogwaardiger te maken en de toename van het autoverkeer. Deze toename blijkt onder meer uit de toename van het aantal auto's op het binnencordon. Reden om voor 2017 niet voor een hogere ambitie te kiezen is dat door de werkzaamheden aan de Zuidelijke Ringweg de druk op wegen (waar bussen gemengd met ander verkeer rijden) groot blijft. Extra verkeer en wijzigende verkeersstromen maken dan ook de kans op vertragingen in het busvervoer groter.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal reizigerskilometers regionale treinen Groningen (in miljoenen)	265	273	≥260	≥270
Klanttevredenscijfer openbaar busvervoer (basisnet en HOV)	7,7	7,65	7,5	7,6
CO ₂ -uitstootper reizigerskilometer bus	-	-	-	Daling van 2%
% Doorstroming openbaar vervoer	77%	55%	-	60%
% buurtbewoners dat (zeer) tevreden is over fysieke toegankelijkheid openbaar vervoerhalte	-	-	-	>75%
% buurtbewoners dat (zeer) tevreden is over het openbaar vervoer in het algemeen	83%	-	-	>75%

7.2.1 Bereikbaarheid dynamo's HOV

Ons doel is: De dynamo's van Groningen zijn (inter-)nationaal en regionaal bereikbaar met kwalitatief hoogwaardig OV. Voor het functioneren van de stedelijke dynamo's is een goede bereikbaarheid met het openbaar vervoer cruciaal. Dit wordt bereikt door het verbeteren van het aanbod, de

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

betrouwbaarheid en dienstverlening van het openbaar vervoer. Ook wordt met het verbeteren van de aansluitingen binnen het openbaar vervoer en tussen openbaar vervoer en andere modaliteiten gewerkt aan een ander cruciaal element voor de bereikbaarheid van dynamo's. Hoogwaardige openbaar vervoerknooppunten zijn daarbij een belangrijk onderdeel van het netwerk en zijn belangrijk voor de koppeling met het Publieke Vervoer. Het verbeteren van de efficiëntie van het openbaar vervoer is daarnaast cruciaal om de groeiende vervoersbehoefte te faciliteren en het openbaar vervoer betaalbaar te houden.

Voor de middellange termijn willen we:

- Verbeteren toegankelijkheid Hoofdstation;
- Verbeteren ketenvoorzieningen;
- Verkennen mogelijkheden faciliteren stijgende vervoersvraag;
- Opwaarderen bushaltes;
- Afronding ambitieniveau bus 1 en 2 uit de HOV-visie;
- Verder verduurzamen van het openbaar vervoer.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald		Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal DRIS-panelen (overzichtspanelen) binnen de gemeente Groningen	91	203	226	226

Hoe staan we ervoor?

Voor zowel busreizigersaantallen als voor busreizigerskilometers was 2015 een jaar van forse groei. Op zowel het HOV-net (Qliners en Q-links) als op de stadsdiensten in Groningen was de groei 10% ten opzichte van 2014. Het aantal reizigerskilometers (trein) nam ook toe van ruim 264 miljoen kilometer naar ruim 272 miljoen kilometer. Het aantal in- en stappers bij NS op representatieve werkdag nam met circa 750 toe. Het klanttevredenscijfer van het busvervoer was een 7,65 tegen 7,7 in 2014. Het wagenpark van de vervoerders Q-buzz en Arriva is de laatste jaren door de afspraken die bij de verlenging hierover gemaakt zijn verder verduurzaamd.

Wat willen we bereiken in 2017?

In 2017 willen wij dat onze stedelijke dynamo's uitstekend met het openbaar vervoer bereikbaar zijn. Dit willen we bereiken door het verbeteren van het aanbod, de betrouwbaarheid en dienstverlening van en de aansluitingen binnen het openbaar vervoer en tussen openbaar vervoer en andere modaliteiten. Het introduceren van twee nieuwe Q-linkverbindingen per medio zomer 2017 geeft deels invulling aan deze ambitie. Ook betekent de verlenging van de HOV-busconcessie met Arriva dat deze bussen van Wi-Fi worden voorzien, nieuwe schermen met reisinformatie worden ingebouwd en er een proef komt met koffieautomaten in deze bussen.

Hoogwaardige openbaar vervoerknooppunten zijn daarbij een belangrijk onderdeel van het netwerk en zijn belangrijk voor de koppeling met het Publieke Vervoer. In 2017 worden met P+R Meerstad en UMCG Noord twee (keten-) knooppunten geopend. Het verbeteren van de efficiëntie van het openbaar vervoer is daarnaast cruciaal om de groeiende vervoersbehoefte te faciliteren en het openbaar vervoer betaalbaar te houden. Met name de groei op de HOV-lijnen was groot. Deze toegenomen reizigersstroom faciliteren kan bijvoorbeeld door in te zetten op tangentverbindingen en langere en meer bussen. Dit kan alleen als rekening met de omgeving wordt gehouden en dit fysiek mogelijk is.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Daarnaast willen wij het openbaar vervoer de komende jaren verder verduurzamen. In 2017 rijden er twee elektrische bussen in Groningen en naar Groningen Airport Eelde en mogelijk twee waterstofbussen. Daarnaast wordt onderzocht of (gedeeltelijke) elektrificatie van lijn 4 (Roden – Beijum) en lijn 1/11 (Zuidhorn – HS/Europapark) reeds in 2018 kan worden gerealiseerd.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Verbeteren Spoorzone (Hoofdstation en omgeving);
- Extra Sneltrain Groningen Leeuwarden mogelijk maken (inclusief onderdoorgang Paterswoldseweg);
- Verbeteren spoorverbinding Groningen - Assen - Zwolle en verder;
- DRIS (Dynamische Reizigersinformatie) op bushaltes plaatsen;
- Uitvoeren diverse busmaatregelen uit HOV-Visie;
- Verder verduurzamen openbaar vervoer;
- Uitbreiden Q-Linknetwerk met twee nieuwe Q-linklijnen.

7.2.2 Stedelijke bereikbaarheid openbaar vervoer

Ons doel is: Alle wijken en belangrijke stedelijke functies zijn bereikbaar met OV. Bij stedelijke bereikbaarheid openbaar vervoer gaat het over reizen die (deels of volledig) met het openbaar vervoer worden gedaan met herkomst en/of bestemming buiten de zes dynamo's in de gemeente Groningen. Bestemmingen zijn bijvoorbeeld scholen en winkelcentra. Bij een deel van deze reizen is de eigen woning de herkomst of bestemming.

Een deel van deze reizen wordt soms deels en soms volledig met het hoogwaardige openbaar vervoer gemaakt. Voor- of natransport is vaak lopen, fietsen, met de auto of ander openbaar vervoer.

Het OV-bureau Groningen-Drenthe stelt elk jaar de dienstregeling voor het volgende jaar vast. De gekozen dienstregeling en (de kwaliteit van) de infrastructuur bepalen voor een belangrijk deel de waardering voor de stedelijke bereikbaarheid met het openbaar vervoer.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Reden dat de beoogde aantallen toegankelijk gemaakte bushaltes voor 2016 en 2017 in de tabel hieronder gelijk zijn, is dat bij het vaststellen van de begroting 2016 de verwachting was dat dit aantal gehaald zou worden, conform afspraken met de provincie Groningen. Later hebben we op ons verzoek uitstel van de provincie Groningen gekregen, zodat we meer afstemming met de omgeving konden hebben en werk met werk konden maken.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal toegankelijke bushaltes binnen de gemeente Groningen	355	393	420	420 (100%)

Hoe staan we ervoor?

Op de stadsdiensten in Groningen was de groei in gebruik 10% in 2015 ten opzichte van 2014. In het kader van het HOV-maatregelenpakket zijn er maatregelen aangelegd die ook ten goede aan de stedelijke bereikbaarheid zijn gekomen. Zo is bijvoorbeeld de keerlus Ruischerbrug aangelegd (en geopend in mei 2016) waardoor een betere verbinding van en naar Lewenborg is ontstaan en wordt met Q-link 3 Ruischerbrug ook bediend.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

In 2016 is ook de dienstregeling bus 2017 vastgesteld. Onderdeel daarvan is het opwaarderen van lijn 140 naar Q-link 6 en het 2 maal per uur doortrekken van Q-link 5 vanaf P+R Meerstad naar Ter Sluis en 2 maal per uur naar Engelbert, Middelbert en Harkstede. Naast deze wijken en dorpen profiteren ook Lewenborg-Zuid, Ruischerbrug, Ruischerwaard, Oosteparkwijk-Zuid van deze nieuwe lijnvoering per dienstregeling 2017.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen dat niet alleen de dynamo's uitstekend met het openbaar vervoer bereikbaar zijn, maar ook dat andere gebieden uitstekend met het openbaar vervoer bereikbaar zijn. Een belangrijke graadmeter die aangeeft hoe we ervoor staan, is de jaarlijks te houden enquête op wijk- en buurniveau die de waardering van het openbaar vervoer per wijk en buurt aangeeft. Uit eerdere enquêtes is bekend dat Oosterhoogbrug/Ulgersmaborg, Nieuw Oost en Dorpen Oost het minst tevreden over het aanbod van het openbaar vervoer zijn. Met de in 2016 vastgestelde dienstregeling bus 2017 is de verwachting dat de waardering in deze gebieden verbeterd. In 2017 willen we ook meer duidelijkheid over de aanleg van station Hoogkerk en een visie op Stedelijk Openbaar Vervoer afgerond hebben.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Introduceren busverbinding van/naar Ter Sluis via Meeroevers;
- Verbeteren aanbod openbaar vervoer in enkele stadswijken en Engelbert en Middelbert door uitbreiding Q-Linknetwerk;
- Verkennen mogelijkheden en draagvlak station Hoogkerk.

Deelprogramma 7.3: Auto

In ons Ommeland is weinig verstedelijking. De auto is dan ook een belangrijk vervoermiddel voor het sociaal en economisch functioneren van Stad en regio. Van groot belang is dat de dynamo's in Stad (inter)nationaal en regionaal goed bereikbaar zijn met de (vracht)auto. Voor toekomstige bereikbaarheid zijn aanpassingen aan de auto-infrastructuur nodig. Niet alleen voor de economie van de stad, maar ook om te voorkomen dat er alternatieve autoroutes ontstaan op ongewenste plekken. De kwaliteit van de leefomgeving verbetert door het verkeer te concentreren op de stedelijke hoofdwegen en sluijperverkeer door de wijken te voorkomen.

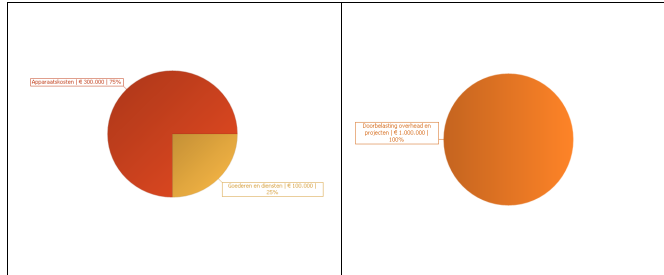
De komende jaren staan in het teken van een aantal grote projecten. Groningen Bereikbaar wil de stad in deze periode bereikbaar houden en maximaal 10 minuten extra reistijd op de invalsroutes. Andere maatregelen voorkomen verkeer of verspreiden dit beter. Een efficiënt en duurzaam goederenvervoer maakt hier onderdeel van uit.

Wij willen dat:

- De dynamo's van Groningen bereikbaar zijn met de (vracht-)auto;
- Het autoverkeer zich concentreert op het hoofdwegennet, de wijken worden zo min mogelijk belast.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Jaarlijks monitoren we de bereikbaarheid per auto en de impact op de stad. De hoeveelheid autogebruik in de totale mobiliteit van de stad voor nu en in de toekomst (modal split) bepalen we met het gemeentelijk verkeersmodel. Daarnaast meten we op diverse locaties jaarlijks op straat het auto- en fietsverkeer. Zo volgen we onder andere de ontwikkeling van het aantal auto's op het binnencordon (een denkbeeldige lijn binnen de stad Groningen, het gebied tussen spoorlijn Groningen-Sauwerd, Westelijke Ringweg, Zuidelijke Ringweg, Winschoterdiep, Eemskanaal, Van Starckenborghkanaal en Noordelijke Ringweg). De bereikbaarheid van buiten naar de stad, wordt mede bepaald door de werkelijke reistijd (maximaal 10 minuten vertraging). De optelsom van de gemeten reistijden op 9 routes geeft een gemiddeld jaarbeeld in de spitsperiodes.

De indicator 'Totale reistijd op 9 specifieke trajecten' geeft de som van de reistijden op de volgende 9 trajecten weer:

- A7 aansluiting Westpoort tot Hoendiep-Friesestraatweg;
- A7 aansluiting Westpoort tot Europaweg-Damsterdiep;
- A28 tot Emmaviaduct-Eeldersingel;
- N360-Noorddijkerweg tot Europaweg-Damsterdiep;
- N355 tot Ebbingestraat-Diepenring;
- N355 tot Hoendiep-Friesestraatweg;
- N361 tot Ebbingestraat-Diepenring;
- Knoop Oostelijke ringweg/Noordelijke ringweg tot Europaweg-Damsterdiep;
- A7 vanuit richting Hoogezand tot Europaweg-Damsterdiep.

De reistijden zijn een gemiddelde over een jaar (exclusief schoolvakanties) en een gemiddelde van de ochtend- en avondspits. Tijdens de uitvoering van de grote projecten heeft Groningen Bereikbaar als doel gesteld dat de reistijden per traject niet meer dan 10 minuten mogen toenemen ten opzichte van totale reistijd in 2014 (referentiejaar) van 90,5. Voor het totaal van de 9 trajecten is dat dus 90 minuten vertragingstijd. Bij elkaar dus maximaal 180,5.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Verwacht 2016	Beoogd 2017
Aandeel van de auto in de modal split binnen de gemeente Groningen	31,9%	31,9%	-	<31,9%
Aantal auto's op het binnencordon (werkdag)	223.900	233.200	-	220.000

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Totale reistijd op 9 specifieke trajecten (wegen)	90,5	93,5	-	180,5
Ervaring bewoners van overlast van autoverkeer in de eigen wijk	-	-	-	-

7.3.1 Bereikbaarheid dynamo's auto

Ons doel is: De dynamo's van Groningen zijn bereikbaar met de (vracht-)auto. In de bereikbaarheid van de stad en de dynamo's zijn de wegen die onze stad met de regio en de rest van Nederland verbinden belangrijk. De komende jaren neemt de druk op de weg toe. Het is onze uitdaging om een goede balans te vinden tussen oplossingen voor de doorstromingsproblemen en het behouden van een leefbare stad. Voor de ring willen we uitbreiding van de capaciteit en verbetering van de doorstroming. Daarnaast streven we naar minder autokilometers tijdens de spits via mobiliteitsmanagement. Ook willen we de capaciteit van de wegen beter benutten met behulp van verkeersmanagement. Binnen 10 jaar willen we alle gelijkvloerse kruisingen in de ring ongelijkvloers maken.

Eind 2014 ondertekende de staatssecretaris met meer dan 50 verschillende ondernemers en vervoerders in Groningen de Green Deal ZES: 'Zero Emission Stadslogistiek'. Daarmee moet de bevoorrading van de (dynamo) binnenstad van Groningen in 2025 zonder uitstoot plaatsvinden.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald		Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal gelijkvloerse kruisingen in ringwegen	7	5	5	5
Aantal experimenten met goederenvervoer	-	-	-	3
Aantal gerealiseerde spitsmijdprojecten	-	-	-	-

Hoe staan we ervoor?

In 2015 zijn het ongelijkvloers maken van de Oostelijke ringweg en de aansluiting Noordelijke ringweg-Bedumerweg in combinatie met de vervanging van Noordzeebrug afgerond. In 2016 zijn de werkzaamheden bij het Reitdiepplein afgerond (financiële afronding is waarschijnlijk in 2017). Het werk voor de Zuidelijke ringweg is in 2016 gegund. De aannemerscombinatie is gestart met de verdere uitwerking van de plannen. Ook zijn we in 2016 gestart met de verkenning voor het noordelijke deel van de Westelijke ringweg.

Met betrekking tot goederenvervoer hebben we de venstertijden eind 2016 gewijzigd. Alleen emissievrije voertuigen mogen na 12.00 uur het venstertijdengebied nog inrijden, het avondvenster is helemaal verdwenen.

Wat willen we bereiken in 2017?

In 2017 zal, na de voorbereidingen van de uitvoering, gestart worden met de uitvoering van de Zuidelijke ringweg. Tijdens de grote verbouwingen van de Zuidelijke ringweg en de spoorzone is het doel van Groningen Bereikbaar om regie te voeren op de planning van de werkzaamheden, een goede communicatie te verzorgen en het gecoördineerd inzetten van mobiliteits- en verkeersmanagement. De eerste verkenning van de Westelijke ringweg wordt in 2017 afgerond. Vervolgens start de planstudie naar verwachting eind 2017 - begin 2018.

Door de venstertijden voor goederenvervoer aan te passen, verminderen we het aantal niet-emissievrije autokilometers in de binnenstad. Daar blijven we op inzetten, door slimme handhaving en een strenger ontheffingsbeleid. Ook trekt het aantal ondernemers dat mogelijkheden ziet voor logistiek vervoer per

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

fiets verder aan. Dat faciliteren we in 2017 met pilots. Daarnaast willen we in 2017 de eerste logistieke 'hub' van Groningen op P+R-terrein Hoogkerk realiseren. Zo sluiten we ook aan bij Beter Benutten en helpen we spitsmijdingen realiseren. Daarnaast onderzoeken we in 2017 de uitbreiding van het venstertijdengebied.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Voorbereiden en start werkzaamheden ombouwen [Zuidelijke ringweg](#);
- Deelnemen aan samenwerkingsorganisatie [Groningen Bereikbaar](#);
- [Reconstrueren Reitdiepplein en verdubbelen verbindingbogen](#);
- Verkennen ongelijkvloers maken Westelijke ringweg;
- Aanpassen venstertijdenbeleid binnenstad;
- Pilots logistiek per fiets (met 'hub') en cameratoezicht/kentekenherkenning.

7.3.2 Stedelijke bereikbaarheid auto

Ons doel is: Het autoverkeer concentreert zich op het hoofdwegennet, de wijken worden zo min mogelijk belast. In de stad willen we vanuit economische belang een goede bereikbaarheid van alle belangrijke bestemmingen binnen de stad. Daarnaast willen we een leefbare stad zijn, met name in de verblijfsgebieden en de woonwijken.

De doorstroming op de aansluitingen van en naar de ring, de aanrijdroutes, maar ook de doorstroming op de overige hoofdwegen zijn hierbij belangrijk. Voor nu, voor de toekomst, maar zeker ook om de stad bereikbaar te houden tijdens de uitvoering van de grote (infrastructurele) projecten in de stad. In 2017 moet er daarom aan deze doorstroming worden gewerkt, met name aan de oostkant van de stad: de doorstroming van verkeer naar UMCG, de oostelijke wijken en de binnenstad. Een goede doorstroming op de hoofdwegen zorgt er ook voor dat het verkeer minder vaak kiest voor routes door de wijken. Hierdoor kan de leefbaarheid in de wijken worden gewaarborgd en verbeterd.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal kruisingen dat is aangepakt op het gemeentelijk wegennet	0	0	1	4

Hoe staan we ervoor?

Het verkeerslicht op de kruising Bedumerweg-Sumatralaan wordt in 2016 aangepast. De aansluiting Zonnelaan-Noordelijke ringweg wordt in de planvorming voor het totaalplan van Zernike meegenomen. Voor de bereikbaarheid van de oostkant van de stad wordt ingezet op Intelligente Transport Systemen (ITS) en extra dynamisch verkeersmanagement. Dit wordt in 2016 nader uitgewerkt. De ITS-maatregelen worden toegepast op veel meer kruispunten in de gehele stad. De Gerrit Krolbrug over het Van Starckenborgkanaal is aan het eind van zijn levensduur en de vaarwegbeheerder Rijkswaterstaat moet de brug voor 2020 hebben vervangen.

Wat willen we bereiken in 2017?

De aanpak van rotondes aansluiting Driebond is ondergebracht qua planvorming en uitvoering bij de P+R Meerstad en de westelijke rotonde valt onder het project Sontwegtracé. De werkzaamheden van beide rotondes zullen naar verwachting in 2017 worden afgerond. Na een positief principebesluit over een nieuwe verbinding in de Oosterhamrikzone, werken we in 2017 de autoverbinding in de zone en de overige verkeersmaatregelen in de omliggende wijken verder uit.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat gaan we hiervoor doen?

- Afronden Sontbrug en Sontwegtracé;
- Vervangen van de Gerrit Krolbruggen;
- Nieuwe autoverbinding in de Oosterhamrikzone en herstructurering van de zone;
- Maatregelen nemen ter verbetering van de autodoorstroming tijdens ombouw Zuidelijke ringweg (behorend bij de [Netwerkanalyse](#)).

Deelprogramma 7.4: Parkeren

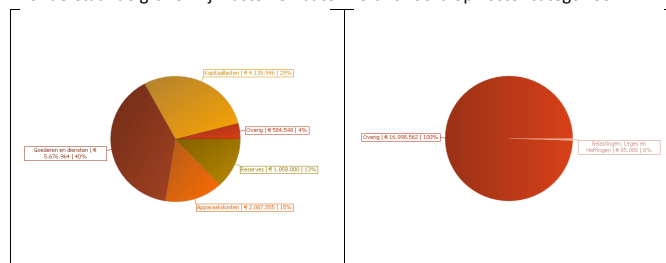
We willen de bezoekers en gebruikers van onze stad goede parkeervoorzieningen bieden, op een voor de gemeente bedrijfseconomisch verantwoorde wijze. In ons parkeerbeleid maken we daarom onderscheid tussen kort en lang parkeren. Kort parkeren is bedoeld voor bezoekers die bijvoorbeeld gaan winkelen, naar het museum gaan of op bezoek komen in het ziekenhuis. Deze doelgroep faciliteren we, liefst in parkeergarages, dicht bij de plaats van bestemming. Met de voorzieningen voor lang parkeren richten we ons vooral op de grote groep forenzen. Hiervoor hebben en realiseren we P+R-terreinen aan de randen van de stad.

We willen dat de stad en de belangrijkste bestemmingen daarbinnen beschikken over voldoende en vindbare parkeervoorzieningen. Tegelijk moet de geparkeerde auto niet ten koste gaan van de leefomgeving. Door gerichte en adequate parkeerhandhaving beperken we de overlast door geparkeerde auto's.

Wij willen dat:

- Parkeren geen afbreuk doet aan de leefomgeving;
- Het parkeerbedrijf zorgt voor een optimale parkeerinfrastructuur afgewogen tegen zowel maatschappelijke als bedrijfseconomische belangen.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% bezetting P+R-terreinen	64%	68%	70%	71%
Gemiddelde cijfer P+R-terreinen	-	7,9	7,9	8
Gemiddelde parkeerdruk in de wijken	-	62%	60%	60%
Gemiddelde rapportcijfer parkeergarages	-	7,6	7,7	7,8
% bewoners dat aangeeft dat parkeerprobleem belangrijkste ervaren probleem is.	13%	-	12%	12%

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

7.4.1 Parkeervoorzieningen

Ons doel is: Parkeren doet geen afbreuk aan de leefomgeving. In de stad bieden we verschillende vormen van parkeren aan. Parkeren op straat en in garages dicht bij het centrum voor kortparkeerders. Hierbij willen we zo veel en zo goed mogelijk gebruik maken van onze parkeergarages. Andere parkeervormen zijn buurtstallingen voor inwoners van onze schilwijken en het parkeren op Park+Ride (P+R) terreinen aan de randen van de stad voor langparkeerders. De P+R-terreinen moeten goed bereikbaar en toegankelijk zijn voor bezoekers van de stad.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal parkeerplaatsen op P+R-terreinen	2.700	3.200	3.200	3.800
Aantal wijken waarmee een parkeerplan is opgesteld		3	1	1
Aantal laadpunten voor elektrische voertuigen	43	18	35	45
Aantal laadpunten in gemeentelijke parkeergarages	14	14	20	24

Hoe staan we ervoor?

De afgelopen jaren bleef het kort parkeren, vooral in onze garages, achter bij onze verwachtingen. 2015 laat echter een trend breuk zien in het aantal kortparkeerders. Dit heeft positieve financiële gevolgen. In 2015 hebben we een positief resultaat van ongeveer € 690.000 gerealiseerd. Het lang parkeren op P+R-terreinen blijft de laatste jaren constant, zo ook in 2015 en heeft een positief effect op de leefbaarheid van de binnenstad. De bezettingsgraad op P+R-terreinen is, net als de waardering van de gebruikers, hoog. De gemiddelde bezetting van de P+R-terreinen is stabiel en ongeveer 68%. We verwachten dat die de komende jaren toeneemt dankzij betere kwaliteit van de voorzieningen en de druk die op de bereikbaarheid van de stad staat.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen het P+R-systeem rond de stad completeren, door de capaciteit uit te breiden met nieuwe locaties Reitdiep en Meerstad en door de kwaliteit van bestaande locaties te verbeteren. Daarmee zijn we voorbereid op de aanpak Ring Zuid en werken we duurzaam aan mobiliteitsmanagement. Verder willen we in overleg met de betreffende bewonersorganisaties en bewoners de parkeersituatie in enkele overbelaste wijken aanpakken.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Bouwen parkeergarage Forum;
- Invoeren nieuw parkeerregime Oosterparkwijk, Korrewegwijk, De Hoogte, Helpman;
- Realiseren en ingebruikname P+R Meerstad en Reitdiep;
- Routing, kwaliteit, duurzaamheid P+R-terreinen verbeteren.

7.4.2 Parkeerbedrijf

Ons doel is: Het Parkeerbedrijf zorgt voor een optimale parkeerinfrastructuur afgewogen tegen zowel maatschappelijke als bedrijfseconomische belangen. Het Parkeerbedrijf is primair belast met de uitvoering van beleidsmaatregelen op het gebied van parkeren. Naast het exploiteren van parkeergarages en buurtstallingen, is het Parkeerbedrijf verantwoordelijk voor het straatparkeren (parkeerautomaten, opdrachtgever handhaving en vergunningverlening). Ook het fietsparkeren is een belangrijk onderdeel van het parkeerbedrijf. Door het aanbieden van voldoende en kwalitatief goede

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

fietsenstallingen wordt de overlast op straat zoveel mogelijk beperkt. De exploitatie van het Parkeerbedrijf wordt gekenmerkt door een spanningsveld tussen haar maatschappelijke (publiek) en bedrijfseconomische doelstellingen (commerciële werken, kostendekkendheid). De bedrijfseconomische doelstelling (minimaal kostendekkend) staat haaks op de bijdragen vanuit de exploitatie aan enkele sociaal-maatschappelijke speerpunten van het gemeentelijke verkeers- en parkeerbeleid. De afgelopen jaren hebben duidelijk gemaakt dat de exploitatie van het Parkeerbedrijf verschillende risico's bevat. De oorzaken van deze risico's liggen op verschillende gebieden, van macro-economische ontwikkelingen en trends tot gemeentelijke beleidskeuzes.

Parkeerhandhaving is belangrijk voor goed werkend parkeerbeleid. Wij willen de stad toegankelijk houden en onveilige situaties voorkomen. Daartoe zijn wij zichtbaar, herkenbaar en aanspreekbaar aanwezig in de wijk en werken wij nauw samen met de politie. Wij zijn gastheer, maar als mensen de regels overtreden treden wij stevig op. Wij maken werk van het niet-betalen. Aan de hand van de geconstateerde betalingsbereidheid, zetten wij onze parkeerhandhavers gericht in op locaties en tijdstippen. We handhaven de parkeerregels langs twee wegen: fiscaal (betaald parkeren) en via de Wet Mulder (foutparkeren).

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Betalingsbereidheid bij betaald parkeren	-	-	-	90-95%
Aantal uren inzet parkeerhandhaving	-	-	34.000	30.000

Hoe staan we ervoor?

Jaarlijks actualiseren we de meerjarenprognose van het parkeerbedrijf. De geactualiseerde meerjarenprognose

Parkeerbedrijf komt tegelijkertijd met de begroting 2017 op de agenda. We verwachten nu een positief exploitatieresultaat in 2017 op het Parkeerbedrijf van €1.180.000. Na de ingebruikname van de Forumgarage wordt het resultaat van het Parkeerbedrijf de eerste jaren negatief beïnvloed, omdat een nieuwe parkeergarage eerst een paar ingroei-jaren kent.

We hebben in 2016 de invoering van het pasloos parkeervergunningensysteem naar tevredenheid kunnen afronden. Verder hebben we de derde uitrit van de Boterdiepgarage in het voorjaar van 2016 in gebruik genomen. Deze inrit en de activiteiten in het CiBoGa-gebied leveren een positieve bijdrage aan de omzet van deze garage. Dit is al meegenomen in de geactualiseerde meerjarenprognose. Als laatste starten we met de aanbesteding van het fietsenbeheer.

Wij handhaven voor parkeren op alle dagen, inclusief koop- en feestdagen. Wij investeren continue in het vergroten van de kennis van onze Buitengewoon Opsporingsambtenaren (Boa's) en toezichhouders en in de verbetering van de houding en het gedrag 'op straat'. Daarnaast zal in het kader van digitalisering in de tweede helft van 2016 een pilot worden gedaan met een scanvoertuig voor parkeerhandhaving. De pilot heeft als doel inzicht te geven in de mogelijkheden van de inzet van scanvoertuigen bij de huidige digitaliseringsgraad van de parkeerrechten. De pilot zal informatie leveren over de consequenties van het inzetten van een geautomatiseerde parkeercontrole, en over welk voertuig (scanauto of scanscooter) onder welke randvoorwaarden (aantallen, opvolging) het meest geschikt is voor onze stad. Op basis van de uitkomsten van deze proef zullen wij een besluit nemen over de mogelijke aanschaf van een scanvoertuig.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Verder signaleren wij dat voor parkeerproblemen in de wijken maatwerkoplossingen worden gezocht, bijvoorbeeld door de invoering van blauwe zones. Deze oplossingen hebben mogelijk consequenties voor de inkomsten uit de handhaving op betaald parkeren.

Wat willen we bereiken in 2017?

Als onderdeel van de verdere digitalisering van het parkeren in de stad, gaan we de mogelijkheden om kenteken parkeren op straat in te voeren verder verkennen. Tevens wordt gekeken worden naar de (on)mogelijkheden van het inzetten van scan-voertuigen voor de parkeerhandhaving. We willen de toegankelijkheid van de parkeervoorzieningen verbeteren, verruimen en duurzamer maken. Tevens zullen we parkeerdata leveren aan de RDW zodat marktpartijen digitale toepassingen kunnen ontwikkelen met het oog op bereikbaarheid en vindbaarheid. Verder willen we:

- Doelmatige inzet van onze parkeerhandhavers (Boa's en toezichhouders)
- Implementatie van scanvoertuig voor parkeerhandhaving (afhankelijk van proef en daarop volgende besluitvorming).

Wat gaan we hiervoor doen?

- Parkeervoorzieningen toegankelijker maken (24 uur per dag in- en uitrijden);
- Start uitrol extra betaalmogelijkheden parkeergarages;
- Aanbrengen ledverlichting in de garage Euroborg;
- Aanbesteden fietsbeheer;
- Verdere uitrol digitalisering;
- Handhaven parkeerregels.

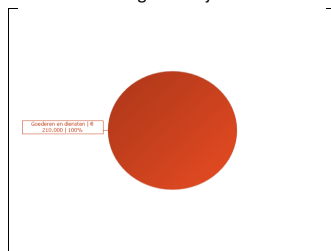
Deelprogramma 7.5: Verkeersveiligheid

In onze stad moeten inwoners zich, ook in het verkeer, veilig voelen. Verkeersveiligheid speelt dan ook een belangrijke rol in de bestaande wijken en bij onze verkeersprojecten. De veiligheid van de kwetsbaren in het verkeer is een belangrijk aspect bij dit onderdeel. Kinderen, ouderen en mensen met een beperking hebben soms moeite met het steeds drukker wordende verkeer. Om verkeersveiligheid succesvol te kunnen bevorderen, is afstemming van maatregelen op het gebied van infrastructuur, educatie en handhaving noodzakelijk. Verkeerseducatie is een belangrijke pijler voor de verkeersveiligheid.

Wij willen dat:

- De verkeersveiligheid in Groningen toeneemt (door een andere wijze van registratie stijgt het letselschadecijfer in 2015).

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
% bewoners dat zegt (zeer) tevreden te zijn over de verkeersveiligheid in de eigen omgeving	60	-	-	65
Aantal letselschadegevallen per jaar	278	335	-	-

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
% ziekenhuisopname na verkeersongeval met een motorvoertuig	5	5	75	-
% overige verkeersongevallen met een gewonde fietser	10	10	100	-

7.5.1 Verkeersveiligheid

Ons doel is: Om verkeersveiligheid succesvol te bevorderen, is afstemming van maatregelen noodzakelijk bij infrastructuur, educatie en handhaving. Qua infrastructuur deden we in de stad en rondom de scholen de afgelopen jaren veel aan de inrichting. We concentreren ons nu op de aanpak van het gedrag van verkeersdeelnemers en het oplossen van verkeersonveilige situaties. Verkeerseducatie is de andere belangrijke pijler onder de verkeersveiligheid. We moeten scholieren die naar school gaan de verkeersregels leren en op gevaarlijke verkeerssituaties attent maken. De Groningse speerpunten brengen we onder in het regionale verkeerseducatieplan. Daarnaast vragen we de politie regelmatig om aandacht voor handhaving, vooral rond de scholen. Dit alles moet leiden tot minder onveilige situaties in het verkeer, scholieren die de verkeersregels kennen en zich bewust zijn van de gevaren in het verkeer.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal verkeerseducatieprojecten op scholen	-	50	55	55
Aantal verkeerseducatieprojecten buiten onderwijs om	-	20	25	25
Aantal aangepakte verkeersonveilige situaties	-	3	6	8

Hoe staan we ervoor?

De afgelopen decennia is het aantal autokilometers en ook het fietsgebruik flink gestegen. Toch vallen er gelukkig minder slachtoffers in het verkeer dan vroeger. Er is wel een toenemend aantal ongevallen met ouderen door de toename van e-bikes. In de afgelopen jaren hebben we ons geconcentreerd op de verkeersveiligheid rond alle basisscholen in de stad en de verkeersveilige school-thuis routes. Het fysieke schoolomgevingenproject is afgerond. We zijn in 2016 begonnen met het educatieprogramma veilige schoolomgeving, dat gericht is op het gedrag van leerlingen, ouders, docenten en omwonenden. We willen bereiken dat er samen afspraken gemaakt worden over het naar school gaan.

De registratie van ongevallen tussen 2010 en 2014 gaf geen goed beeld van de daadwerkelijke situatie, omdat we materiële schadegevallen niet meer noteren. Sinds 2014 nemen we in overleg met de verzekeraars deze schades weer in de ongevallenregistraties op. Over 2 á 3 jaar levert dat meer inzicht in trends en 'black spot'-locaties.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Stadgers die verkeersonveilig gedrag of een verkeersonveilige situatie zien, kunnen dit melden aan de gemeente. In overleg met de melders kijken we naar oplossingen voor het probleem. Naar 'gebiedsgericht' is daarvoor een bedrag doorgeschoven van € 200.000 voor kleine verkeersmaatregelen, zodat dit budget per gebied zo goed mogelijk ingezet kan worden.

Wat willen we bereiken in 2017?

We gaan verder met het uitvoeren van het verkeersveiligheidsprogramma wat vermeld staat in de notitie 'Verkeersveiligheid in Groningen'. In 2017 gaan we de punten uit het verkeersveiligheidsprogramma realiseren. Samen met de provincie stellen we een educatieplan op voor het jaar 2017. De nadruk ligt op schoolgaande kinderen, 'pubers' op scooters en bromfietsen, het gebruik van de smartphone in het verkeer, en e-biketrainingen voor de oudere fietser. In www.verkeerswijzergroningen.nl staan alle aangeboden educatieprogramma's vermeld.

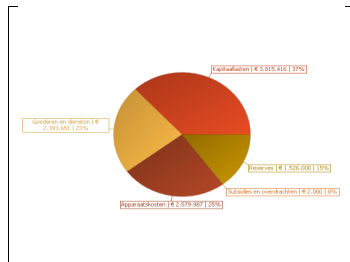
Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren Verkeersveiligheidsprogramma: uitvoering Kruispunt Wilhelminakade-Prinsesseweg;
- Uitvoeren verkeerseducatieplan;
- Uitvoeren verkeerseducatie project Veilige schoolomgeving.

Deelprogramma 7.6: Overig verkeer

In het deelprogramma 'Overig verkeer' worden overige zaken als plankosten opgenomen.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Verkeer							
Nr	Omschrijving	Rekening	Actuele begroting 2016	Primitieve begroting			
		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lasten							
07.1	Fiets	1.347	1.407	1.462	1.462	1.462	1.462
07.2	Openbaar vervoer	673	1.159	1.909	2.209	2.209	2.209
07.3	Auto	-1.203	1.350	400	400	400	400
07.4	Parkeren	13.066	13.334	12.485	12.485	14.119	13.626
07.5	Verkeersveiligheid	152	210	210	210	210	210
07.6	Overig verkeer	7.368	6.687	8.751	8.397	8.397	8.397
	Totaal	21.403	24.147	25.217	25.163	26.797	26.304
Baten							
07.1	Fiets	-82	0	0	0	0	0
07.2	Openbaar vervoer	1.001	0	0	0	0	0
07.3	Auto	1.317	-700	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000
07.4	Parkeren	-17.546	-16.906	-17.084	-15.926	-15.926	-15.926
07.6	Overig verkeer	-2.242	-1.511	-1.902	-1.902	-1.902	-1.902
	Totaal	-17.552	-19.117	-19.985	-18.827	-18.827	-18.827
	Geraamd resultaat voor bestemming	3.851	5.029	5.232	6.336	7.970	7.477
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	810	1.146	3.384	700	700	700
	Totaal onttrekkingen	0	0	0	0	1.634	1.141
	Geraamd resultaat na bestemming	4.661	6.175	8.616	7.036	7.036	7.036

Overzicht continuerend extra beleid voorgaande jaren

Continuerend extra beleid voorgaande jaren					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
07.3	Interne plankosten ZRW, spoorse projecten, bereikbaarheid en stationsgebied	200	200		
07.6	Continuering spaarregeling ringwegen		454	454	454

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting continuerend extra beleid

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
07.2/07.3	Plankosten Spoorse projecten en Oosterhamrikzone/ Gerrit Krolbrug	1.350			

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Integrale financiële toelichtingen

7.1 Fiets	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -55.000	€ 0	€ -55.000

Exploitatie fietsparkeren (€ -55.000)

Actualisatie van de exploitatie fietsparkeren levert een verhoging op van de lasten op van € 55.000. De afwijking maakt onderdeel uit van het resultaat van het Parkeerbedrijf.

7.2 Openbaar vervoer	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -750.000	€ 0	€ -750.000

Ontwikkeling en uitvoering van het Stationsgebied (€ -750.000)

Het beschikbare budget voor de plankosten van het Stationsgebied in 2017 is verlaagd met € 500.000. Deze middelen zijn toegevoegd aan de algemene middelen. Dit was al opgenomen in de begroting 2016. Voor de begroting 2017 is beoordeeld welk budget voor plankosten nodig is voor de transformatie van de zuidzijde van het station tot een aantrekkelijke omgeving. Voor de kosten tot en met 2017 is € 1,25 miljoen nodig. Per saldo levert dit een nadeel op van € 750.000.

7.3 Auto	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 950.000	€ 300.000	€ 1,3 miljoen

Bereikbaarheidsprojecten (€ 250.000)

Voor de begeleiding en ondersteuning van grote bereikbaarheidsprojecten worden interne plankosten gemaakt die niet uit de investeringsprojecten worden gedekt. Dit geldt bijvoorbeeld voor Zuidelijke Ringweg, diverse spoorse en andere infrastructurele projecten. In de begroting 2016 is hiervoor € 550.000 opgenomen en in 2017 € 300.000. Hierdoor ontstaat in 2017 een voordeel van € 250.000 ten opzichte van 2016.

Autobereikbaarheid (€ 1 miljoen)

Binnen het programma Autobereikbaarheid kunnen we incidenteel € 1 miljoen besparen in 2017. Dit betreft aan de ene kant projecten die goedkoper uitvallen of door andere partijen worden getrokken en aan de andere kant het niet uitvoeren van een project met minder prioriteit.

7.4 Parkeren	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 137.000	€ 177.000	€ 314.000

Exploitatie parkeerbedrijf (€ 129.000)

Jaarlijks wordt de meerjarenprognose van het parkeerbedrijf geactualiseerd. De begroting 2017 is gebaseerd op een geactualiseerde meerjarenprognose. Het resultaat parkeerbedrijf (deelprogramma 7.1 en 7.4) bedraagt € 1,158 miljoen positief en kan als volgt worden samengevat (exclusief reservemutaties).

Deelprogramma	Resultaat
7.1 Fiets	€ - 55.000
7.4 Parkeren	€ 1.026.000
Totaal	€ 971.000
Overig	€ 187.000
Resultaat	€ 1.158.000

In 2017 voegen we dit positief verwacht resultaat op het parkeerbedrijf (inclusief fietsparkeren deelprogramma 7.1) van € 1,2 miljoen toe aan de reserve. Dit is € 712.000 hoger dan in 2016. Verder verwachten we meer opbrengsten verwacht (€ 583.000) bij de parkeergarages (ingroei) en bij het straatparkeren. Per saldo een voordeel van € 129.000.

Stadstoezicht (€ 161.000)

De lasten voor parkeerhandhaving stellen we voor om te verrekenen met het parkeerbedrijf. In een dienstverleningsovereenkomst hebben we afspraken gemaakt over de verrekening van kosten. In 2017 brengen we minder kosten in rekening. Verder dalen de kosten in dit deelprogramma door de overheveling van overheadbudgetten naar programma 14 in verband met gewijzigde wetgeving.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Overige mutaties (24.000)

De overige mutaties tellen op tot een voordeel van € 24.000.

7.6 Overig verkeer	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -4,3 miljoen	€ 1,1 miljoen	€ -3,2 miljoen
Kapitaallasten (€ -391.000)			
Het rente omslag percentage (ROP) wordt met ingang van 2017 verlaagd van 2,5% naar 2,3%. Hierdoor ontstaat een voordeel op de kapitaallasten van € 59.000. Ook nemen we de vrijval kapitaallasten 2016 niet meer op in 2017. Hierdoor ontstaat een nadeel op kapitaallasten van € 450.000.			
Continuering spaarregeling ringwegen na 2016 (€ -454.000)			
Samen met de provincie sparen we voor de verbetering van de Noordelijke, Oostelijke en Westelijke Ringweg, in de verhouding 2/7 stad en 5/7 provincie. De provincie heeft aangeboden dat als wij de spaarregeling ook na 2016 voortzetten, de provincie bereid is deze regeling uit te breiden met de rechtstreekse ontsluiting vanaf de Oostelijke ringweg via de Oosterhamrikzone en de nieuwe zuidelijke ontsluiting van het stationsgebied. Bij de jaarrekening 2014 heeft de gemeenteraad besloten om € 454.000 te reserveren voor onze bijdrage in 2017. Daarnaast reserveren we nu voorlopig onze bijdrage vanaf 2018.			
Aanpak Diepenring (€ -1 miljoen)			
In het coalitieakkoord 2014-2018 hebben we een aantal thema's benoemd waarop we willen intensiveren. Bij het thema Verplaatsen stellen we voor om vanaf 2017 structureel € 1 miljoen te reserveren voor het aanpakken van de Diepenring.			
Werken derden Stadsontwikkeling (saldo neutraal)			
We verwachten in 2017 meer werkzaamheden voor derden te verrichten. Ook verwachten we daarvoor meer inkomsten door vergoedingen van derden te ontvangen. De lasten en baten binnen dit deelprogramma stijgen hierdoor met € 391.000.			
Stedelijk investeringsfonds (€ -1,5 miljoen)			
In 2017 herijken we het programma Stedelijk investeringsfonds (voorheen Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing) waardoor we ruimte hebben voor het opnemen van 6 nieuwe projecten. Voor het project Uitvoeringsprogramma Binnenstad stellen we voor om de reserve Stedelijk investeringsfonds aan te vullen met € 1,526 miljoen. Dit leidt tot een last in de begroting van € 1,5 miljoen.			
Overige mutaties (€ 145.000)			
De overige mutaties tellen op tot een voordeel van € 145.000.			

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiële risico's

Naam risico	Parkeerbedrijf
Programma	Verkeer
Omschrijving	<p>In de meerjarenprognose 2012 is een eerste aanzet gegeven voor een gevoeligheidsanalyse om inzicht te krijgen in de omvang van de risico's en het benodigde weerstandsvermogen. Door de toename van de omvang van de vastgoedportefeuille (vooral parkeergarages) nemen de risico's ook navenant toe.</p> <p>Voor het bepalen van het risico van het parkeerbedrijf wordt een risicoanalyse uitgevoerd voor de onderdelen: rente, opbrengsten en kosten, OV-bijdrage, bezettingsgraad parkeergarages en straatparkeren.</p> <p>Op basis van de meerjarenprognose 2015 is het incidentele risico gekwantificeerd op € 4,27 miljoen voor de periode 2016-2019. Rekening houdend met de kans van optreden vraagt dit een weerstandsvermogen van € 3,8 miljoen voor de periode tot en met 2019.</p> <p>Voor de gehele looptijd (doorgerekend tot en met 2024) bedraagt het risicobedrag circa € 14,8 miljoen (2014 € 18,2 miljoen over de periode tot en met 2024). Rekening houdend met de kans van optreden komt dit neer op een benodigd weerstandsvermogen van € 13,4 miljoen.</p> <p>De afname van het benodigde weerstandsvermogen wordt grotendeels verklaard door de lagere rente (effect € 2 miljoen) en door een lagere risico bij het bezettingsgraad risico van de gemeentelijke parkeergarages (vooral door aanpassing van de exploitatie-opzet Forumgarage). Het lagere risico bij de parkeergarages wordt verklaard door het feit dat de Oosterpoortgarage eind 2016 uit de exploitatie gaat (effect € 300.000) en doordat de Forumgarage (effect €400.000) later open gaat.</p>
Risicobedrag 2017	€ 4,7 miljoen
Kans 2017	100%
Risicobedrag 2018	€ 5,5 miljoen
Kans 2018	100%
Risicobedrag 2019	€ 6,1 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 6,4 miljoen
Kans 2020	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Al jaren in P&C documenten
Actie	Wij zullen jaarlijks het benodigde weerstandsvermogen opnieuw berekenen.

Naam risico	Verkeer en vervoersprojecten
Programma	Verkeer
Omschrijving	<p>De risico's bij verkeersprojecten hebben voornamelijk betrekking op de omvang van de investeringskosten. Vooraf worden de risico's zover mogelijk teruggebracht en beheerst door voor de start van uitvoering zoveel mogelijk uitgewerkte ontwerpen en kostenramingen beschikbaar te hebben.</p> <p>Bij kleinere verkeersprojecten (onder de € 5 miljoen) houden we geen rekening met een risico. Deze projecten worden uitgewerkt tot en met het definitief ontwerp voordat een kredietaanvraag wordt gedaan. In de praktijk blijken zich op deze projecten nauwelijks afwijkingen voor te doen. Bij de grote verkeersprojecten houden we rekening met een risico van 10% van de investeringskosten.</p>

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

	<p>Voor de projecten verkeer en vervoer wordt de omvang van de risico's ingeschat op € 2,8 miljoen. Hierin is ook rekening gehouden met een onvoorzien deel, waarmee het risico van nieuwe verkeersprojecten kan worden opgevangen.</p> <p>De investeringen die voortvloeien uit de Netwerkanalyse zijn buiten beschouwing gelaten. We beschouwen deze kredieten als taakstellend. Als een afzonderlijke maatregel goedkoper of duurder uitvalt kan tussentijds worden bijgestuurd. We achten het risico minimaal en hebben deze projecten daarom buiten de risicoberekening gelaten.</p>
Risicobedrag 2017	€ 2,8 miljoen
Kans 2017	50%
Risicobedrag 2018	€ 2,8 miljoen
Kans 2018	50%
Risicobedrag 2019	€ 2,8 miljoen
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	€ 2,8 miljoen
Kans 2020	50 %
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Al jaren in P&C documenten
Actie	Voorafgaand aan investeringen worden risico's van verkeersprojecten zover mogelijk teruggebracht en beheerst door voor de start van uitvoering zoveel mogelijk uitgewerkte ontwerpen en kostenramingen beschikbaar te hebben. Daarnaast wordt per project de mogelijkheid bekeken om bij te sturen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Programma 8: Wonen

We willen een stad zijn met een voortreffelijk woonklimaat waar voor iedereen plek is. We streven daarom naar een gevarieerd woningaanbod in aantrekkelijke wijken die ruimte bieden aan alle bevolkingsgroepen en leefstijlen.

Eenzijds werken we aan deze doelstelling door nieuwe woningen te bouwen. We willen goede en duurzame woningen bouwen voor verschillende doelgroepen, in een mix van koop en (sociale) huur, zowel in de bestaande stad als in uitbreidingswijken. Hierdoor brengen we de doorstroming op de woningmarkt op gang en realiseren we evenwichtige wijken. Om te zorgen voor voldoende betaalbare sociale huurwoningen maken we jaarlijks prestatieafspraken met de woningcorporaties in de stad.

Daarnaast hebben we veel aandacht voor de kwaliteit van de bestaande woningvoorraad en woonomgeving. Samen met de bewoners in de wijken maken we hiervoor plannen. Een belangrijke opgave in dit verband is energie te besparen in bestaande woningen (particuliere woningen en corporatief bezit).

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen in Groningen:

- Een voortreffelijk woonklimaat en aantrekkelijke wijken met een gevarieerd woonaanbod dat ruimte biedt aan alle bevolkingsgroepen en leeftijden;
- Goede en duurzame nieuwe woningen bouwen;
- Doorstroming op de woningmarkt en evenwichtige wijken;
- De kwaliteit en duurzaamheid van bestaande woningvoorraad verbeteren;
- Zorgvuldig beheer van ons cultuurhistorisch erfgoed.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

- [Woonvisie Wonen in Stad \(2015\)](#)
- [Bouwoffensief, bouwen aan Groningen \(2013\)](#)
- [Meerjarenprogramma Wonen 2015 \(december 2014\)](#)
- [Samen Sterk in Stad \(meerjaren beleidsvisie Wmo 2012\)](#)
- [Masterplan Groningen EnergieNeutraal \(2011\)](#)
- [Regionale Woningbouwafspraken \(2012\)](#)
- [Het Nieuw Lokaal Akkoord 2.0 \(2011\)](#)
- [Monitor Jongerenhuisvesting \(2015\)](#)
- [Jaarprogramma Archeologie \(2013\)](#)
- [Erfgoedverordening \(2010\)](#)
- [Beleidsregels Archeologie \(2011\)](#)
- [Bestedingsprogramma's ISV-Monumenten \(2012\)](#)
- [Analyse Zorgen voor Morgen \(2012\)](#)

Relevante ontwikkelingen

In 2016 zien we dat de woningmarkt zich verder heeft hersteld en dat de dynamiek weer is toegenomen. Er worden meer nieuwbouwwoningen verkocht en een groot aantal projecten is in aanbouw. In de Oosterhamrikzone worden stadsvilla's en appartementen gebouwd, in het Berlagehof verschijnen veel

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

gezinswoningen en op het Eemskwartier wordt ook een aantrekkelijk gemengd woonmilieu gerealiseerd.

Daarnaast verwachten we nog in 2016 een aantal nieuwe projecten voor jongeren: jongerenhuisvesting in het Studenthotel en aan de Zonnelaan en starterswoningen aan de Oosterhamrikkade ZZ (Plan M). Ook is gestart met de bouw van ruim 400 eenheden voor international studenten op de Trefkoellocatie bij winkelcentrum Paddepoel. Voor 2016 verwachten we een totale nieuwbouwproductie van ruim 1.400 woningen. We merken dat onze aanpassingen in het kamerverhuurbeleid effect sorteren. Er zijn minder aanvragen voor onttrekkingsvergunningen en het aantal verstrekte vergunningen is sterk gedaald. Daarmee ontstaat er meer ruimte voor andere doelgroepen, zonder dat dit ten koste gaat van de positie van jongeren op de woningmarkt.

We merken dat onze aanpassingen in het kamerverhuurbeleid effect sorteren. Er zijn minder aanvragen voor onttrekkingsvergunningen en daarmee ontstaat er meer ruimte voor andere doelgroepen, zonder dat dit ten koste gaat van de positie van jongeren op de woningmarkt.

We merken wel een toenemende druk op de sociale huurwoningen. Daarom gaan we onze prestatieafspraken met de corporaties aanpassen zodat we de komende jaren de sociale huurwoningvoorraad uit kunnen breiden. Dit is ook nodig omdat we te maken hebben met een toenemende vraag van statushouders. Tegelijkertijd zien we een toename in de investeringscapaciteit van de woningcorporaties en het is daarom ook mogelijk om aanvullende afspraken te maken hierover.

In 2017 zetten we volop in op nieuwbouw in de bestaande stad (Oosterhamrikzone, Eemskanaalzone en afronding wijkvernieuwing in Paddepoel-Zuidoost en Grunobuurt) en aan de randen van de stad (Meerstad en Reitdiep). Hier realiseren we voor verschillende doelgroepen een gevarieerd aanbod van nieuwbouwwoningen. We gaan op zoek naar ontwikkelmogelijkheden voor nieuwe locaties (in de Eemskanaalzone, maar ook elders in de stad) en geven een impuls aan de sociale huurwoningmarkt. We geven dit de hoogste prioriteit; er zullen meer locaties moeten worden ontwikkeld voor koop, sociale huur en (middel)dure huur. Ook om de vertraging in te lopen die we de afgelopen periode hebben opgelopen door onder andere het aardbevingsbestendig bouwen en daarvoor benodigde onderzoeken en planaanpassingen.

Daarnaast blijven we inzetten op kwalitatieve nieuwbouw voor jongeren, waarbij we ook een slag willen maken in het vernieuwen van het aanbod voor de internationale student en kenniswerkers. Hiervoor zijn diverse projecten in voorbereiding.

Ouderen en mensen die zorg nodig hebben, moeten hun zorgvraag steeds meer zelf en binnen hun directe omgeving oplossen. We gaan in 2017 daarom door met onze inspanningen op het gebied van ouderen- en zorghuisvesting. We willen het mogelijk maken dat mensen zo lang mogelijk op een goede manier in hun eigen woning kunnen blijven wonen, onder andere door het moderniseren van bestaande woningen en woonomgevingen en het verbeteren van de communicatie over wonen en zorg. Het platform Lang Zult U Wonen dat we in 2016 hebben gelanceerd zal hierbij als basis dienen. Samen met marktpartijen, zorg- en onderwijsinstellingen proberen we een Huis van Morgen op te zetten dat als 'living lab' kan fungeren voor allerlei toepassingen die het langer zelfstandig wonen mogelijk maken.

Bijdrage(n) verbonden partijen

Groninger Monumentenfonds NV	
Relevante beleidsinformatie	Het Groninger Monumentenfonds waarborgt door middel van een gezonde exploitatie het behoud van monumentaal erfgoed in Groningen stad en

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

	provincie. In een gezamenlijke aanpak met provincie, gemeenten en de private sector worden aanwezige kennis en financiële middelen op het terrein van de monumentenzorg gebundeld. De gemeente Groningen heeft 33% van de aandelen in haar bezit.
Beleidsrisico	Vanwege de relatief lage liquiditeit van het fonds bestaat het risico dat doelstellingen op het gebied van herbestemming van monumenten mogelijk onder druk komen te staan.

GEMM CV en BV (Meerstad)	
Relevante beleidsinformatie	Het doel van de CV en BV is de realisatie van een woonwijk en bedrijventerrein aan de oostkant van Groningen. De gemeente Groningen is 100% aandeelhouder.
Beleidsrisico	Meerstad is nog steeds een risicovol project (onder andere onzekere woningafzet, boekwaarde).

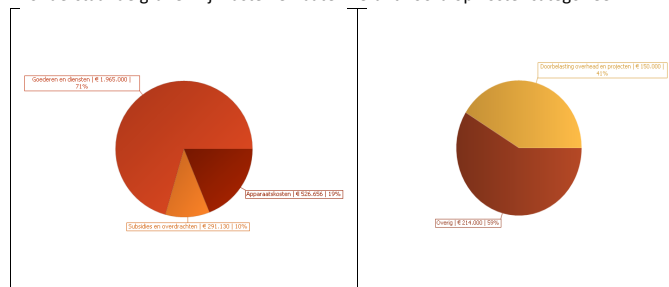
Wonen boven winkels NV	
Relevante beleidsinformatie	Het openbaar belang van de Wonen boven winkels NV was het bijdragen aan het woonbeleid door het realiseren van 200 wooneenheden in de binnenstad boven winkels, al dan niet in combinatie met andere functies. Verwacht wordt dat het laatste appartement in 2017 wordt verkocht, waarna de NV kan worden opgeheven.
Beleidsrisico	Geen.

Deelprogramma 8.1: Gezinnen

Het bieden van voldoende kwalitatief goede huisvestingsmogelijkheden voor gezinnen (huishouden van één of twee personen met kind(eren) die samen een leefeenheid vormen) is één van de belangrijkste doelen in het woonbeleid. We willen dat het aantal gezinshuishoudens dat in de stad blijft of komt wonen toeneemt. De mogelijkheid tot het binden van gezinnen hangt af van vraag en aanbod. We gaan ervan uit dat we vooral gezinnen die naar de regio Groningen-Assen verhuizen kunnen behouden voor de stad.

In dit deelprogramma gaan we in op het bouwen in de bestaande stad en op uitleglocaties. Bij deze locaties gaat het overigens niet alleen over woningbouw voor gezinnen, ook andere doelgroepen kunnen hier worden bediend. We gaan in 2017 inzetten op een versnelling van de woningbouwproductie bij binnenstedelijke locaties, maar ook Meerstad. Mede gelet op de verwachte groei van de woningbehoefte, gaan we ook op zoek naar potentieel nieuwe woningbouwlocaties in binnenstedelijk gebied.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal gezinnen (met 1 of meerdere kinderen) dat is verhuisd naar de regio Groningen-Assen	375	436	450	450
Aantal gezinnen (met 1 of meerdere kinderen) verhuisd binnen de gemeente Groningen	21.132	21.524	21.600	21.800
Aantal gezinnen dat verhuist van de regio Groningen-Assen naar de gemeente Groningen	170	185	180	180
Aantal toegevoegde grondgebonden woningen in de uitleg (exclusief jongerenhuisvesting)	31	86	106	250
Aantal toegevoegde grondgebonden woningen in de bestaande stad (exclusief jongerenhuisvesting)	400	412	275	150
% gezinshuishouden dat (zeer)tevreden is over de woonomgeving	7,5	-	> 75%	> 75%
% gezinshuishouden dat (zeer)tevreden is over de woningkwaliteit	7,6	-	> 80%	> 80%

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	Behaald 2013	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016
% Demografische druk	31,9%	31,9%	31,9%	32,2%
Gemiddelde WOZ-waarde (x € 1.000)	166	157	152	-
Nieuw gebouwde woningen (aantal per 1.000 woningen)	9,6	10,7	11,6	-

8.1.1 Bouwen in de uitleg

Om voldoende woningen voor gezinnen in en rond de stad aan te kunnen bieden, ontwikkelen we samen met marktpartijen diverse woningbouwprojecten in uitleggebieden. De nadruk bij de stadsuitbreiding ligt op de ontwikkeling van Meerstad. Vanaf 2017 ligt het gebied Meerstad formeel binnen gemeente Groningen en is het geen onderdeel meer van de gemeente Slochteren. Aan de westkant van de stad ontwikkelen we Reitdiep fase 3 en 4.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Jaarlijks gemiddelde plancapaciteit voor grondgebonden woningen in uitleggebieden (excl. jongerenhuisvesting)	31	86	200	200
Aantal woningen in de pijplijn voor de uitleg (vergunning verleend, maar nog niet gereed gemeld)	-	-	100	359

Hoe staan we ervoor?

De afgelopen jaren is beperkt in de uitleggebieden gebouwd. Het tempo hangt sterk af van de economische omstandigheden. Door de lage rentestand is de woningmarkt snel hersteld. Dit merken we door de verkooptijd in dagen die sterk is afgenomen in het binnenstedelijk gebied. Hierdoor is ook het aanbod afgenomen en hier profiteren ook de uitleggebieden van. We zien de verkoop van woningen in Meerstad verder toenemen. Dit komt ook deels doordat er nieuwe concepten worden gerealiseerd in Meerstad. Een verder teken van herstel is de snelle verkoop van Reitdiep Fase 3 die in het najaar van

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

2015 is gestart. Daarnaast is er veel vraag naar middeldure huurwoningen en goedkope koopwoningen. Tot en met 2020 zijn er circa 200 middeldure huurwoningen en 450 goedkope koopwoningen gepland.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen jaarlijks gemiddeld genomen een plancapaciteit van 200 grondgebonden woningen in de uitleggebieden. We verwachten in 2017 dat er in de uitleg 359 grondgebonden woningen worden toegevoegd in Meerstad en Reitdiep. Dit is meer dan een verdubbeling ten opzicht van 2016.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Ontwikkelen Meerstad; nieuwe marktgerichte concepten;
- Bijdragen aan Gemeenschappelijke Regeling Meerstad;
- Realisatie woonwijk Reitdiep fase 3 en 4;
- Invetten op voldoende aanbod in de middeldure huur en goedkope koop.

8.1.2 Bouwen in de bestaande stad

Veel mensen willen in de stad, dicht bij het centrum, wonen. Niet alleen in een appartement, maar ook in een grondgebonden eengezinswoning. We zetten in op voldoende binnenstedelijke plancapaciteit om te voorzien in de woningbouwbehoefte. Daarmee kunnen we ook gezinnen aan de stad binden. We zien dat juist projecten in de bestaande stad, ook in de moeilijke jaren op de woningmarkt relatief, goed verkopen. We willen nieuwe woonconcepten ontwikkelen, waarbij we grondgebonden woningen dicht op elkaar bouwen. Het wonen in en rond de binnenstad willen we met een manifestatie proberen te stimuleren. Zo blijft Groningen een compacte stad.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald		Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Jaarlijks gemiddelde plancapaciteit voor grondgebonden woningen en appartementen (exclusief jongerenhuisvesting)	400	400	400	400
Aantal woningen in de pijplijn voor de bestaande stad (vergunning verleend, maar nog niet gereed gemeld)	-	-	512	1.049

Hoe staan we ervoor?

Hoewel de plancapaciteit voor 2016 op peil is, zien we dat er in 2016 minder woningen worden opgeleverd. De nieuwbouwmarkt loopt altijd achter op de bestaande woningmarkt. Nieuwbouwwoningen moeten eerst worden ontwikkeld, verkocht en gebouwd, dit kost tijd. We zien dan ook terug dat een groot deel van de plancapaciteit uit 2015 en 2016 verwacht wordt opgeleverd te gaan worden in 2017. We verwachten voor 2017 dat er 1.049 grondgebonden woningen en appartementen opgeleverd gaan worden in binnenstedelijk gebied. In 2016 worden de meeste woningen opgeleverd in het Eemskwartier (Kop van Oost), de Oosterhamrikkade Noordzijde en Helpermaar.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen jaarlijks gemiddeld genomen een plancapaciteit voor 400 grondgebonden woningen en appartementen in het binnenstedelijk gebied. Voor 2017 verwachten we dat er 291 grondgebonden woningen en 734 appartementen opgeleverd gaan worden.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

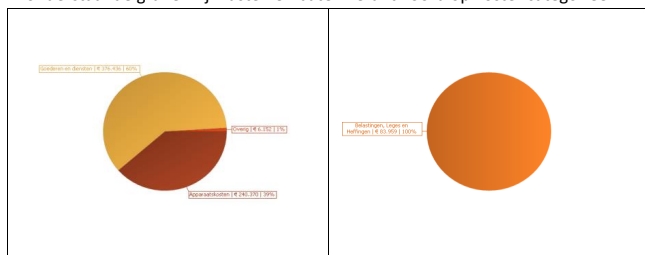
Wat gaan we hiervoor doen?

- Oplevering Lunettenhof (Europapark);
- Oplevering De Velden woningen;
- Start bouw Ebbingekwartier Fase 7 en 10;
- Start bouw Grunobuurt blok 5;
- Start verkoop Kempkensberg/Engelsekamp.

Deelprogramma 8.2: Jongerenhuisvesting

We willen de groeiende groep jongeren goede huisvesting bieden. Deze keus voor kwaliteit past ook bij de ambitie om Groningen de onderwijsstad van Nederland te laten zijn en blijven. In Groningen is geen behoefte aan meer kleine onzelfstandige kamers. Veel jongeren willen graag meer ruimte en kwaliteit. Daar willen we wat aan doen. Tegelijk willen we de balans in de wijken herstellen door het verminderen van de druk op de bestaande voorraad. Ook stimuleren we dat de kwaliteit van de bestaande verhuurpanden omhoog gaat. We bevorderen het prettig samenleven van studenten en andere Stadgers.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Aantal toegevoegde zelfstandige woningen jongerenhuisvesting door nieuwbouw of transformatie	555	768	677	700
% jongeren (zeer) tevreden is over de woonomgeving	-	-	-	-
% jongeren dat (zeer)tevreden is over de woningkwaliteit	78%	-	80%	80%
% internationale jongeren dat (zeer)tevreden is over de woningkwaliteit	-	-	-	70%
% Stadgers dat aangeeft dat de omgang tussen student en Stadger goed is	69%	-	>70%	>70%
Wachttijd voor onzelfstandige kamer	2 weken	-	-	2 weken
Wachttijd voor zelfstandige kamer	3 maanden	-	-	2 maanden
Aantal klanten dat (zeer) tevreden is over Wijk Inzet Jongeren & studenten (WIJS)	-	-	-	-

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

8.2.1 Kwaliteit jongerenhuisvesting

Groningen groeit de komende jaren vooral door aanwas van jongeren en (internationale) studenten. We willen kwalitatief goede huisvesting voor deze doelgroep. Hierdoor blijven we een aantrekkelijk stad voor jongeren en studenten en versterken we de concurrentiepositie van de onderwijsinstellingen.

Uit ons eigen woonwensenonderzoek blijkt dat 58% van de jongeren een verhuiscens heeft. Veelal willen ze verhuizen naar een grotere wooneenheid met eigen voorzieningen. We willen in deze behoefte voorzien door kwalitatief hoogwaardige nieuwbouw toe te voegen op de locaties waar wij dat het meest passend vinden.

Naast kwalitatieve nieuwbouw streven we naar kwaliteitsverbetering in de bestaande voorraad. Met ons beleid voor kamerverhuur willen we de toevoeging van meer kamers afremmen, vooral op de plekken die qua leefbaarheid al onder druk staan. Ook stimuleren we kamerverhuurders om bestaande kamers om te zetten naar grotere appartementen of om grotere appartementen toe te voegen. Daarnaast zetten we voorlopig de subsidieregeling voor geluid-reducerende maatregelen voort.

We realiseren als gemeente zelf geen wooneenheden. We gaan daarom vooral inzetten op het stimuleren en mogelijk maken van projecten. Dit doen we door het verstrekken van projectfinanciering en het verleiden van beleggers om in Groningen te investeren.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald		Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal geplaatste fietsenklemmen	640	168	200	200
Plancapaciteit voor aantal zelfstandige woningen jongerenhuisvesting	564	768	1.100	700
Aantal zelfstandige woningen voor jongeren in de pijplijn (vergunning verleend, maar nog niet gereed gemeld)	-	-	-	650

Hoe staan we ervoor?

Na jaren van crisis trekt de woningmarkt weer aan. We zien een toename van het aantal projecten voor jongerenhuisvesting. Ook de corporaties worden weer actief op projecten die vanwege de rijksmaatregelen tijdelijk 'on hold' waren gezet. We verwachten dan ook dat in 2016 meer eenheden worden opgeleverd dan verwacht. Aan het eind van 2016 verwachten we dat sinds de start van de Campus Groningen in 2011 ongeveer 4.000 eenheden zijn opgeleverd. Voor de komende jaren zitten ook nog voor ruim 2.000 eenheden in de pijplijn. We verwachten hiermee in de kwalitatieve vraag van jongeren te voorzien.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen dat de komende jaren zoveel mogelijk projecten waarop we in de woonvisie de focus hebben gelegd worden gerealiseerd. Dit stimuleren we waar nodig met het verstrekken van projectfinanciering. We willen in 2016 samen met corporaties en marktpartijen de mogelijkheden onderzoeken om projecten te financieren voor jongeren en andere doelgroepen en daarvoor een investeringsfonds oprichten. Voor het verbeteren van de kwaliteit van de bestaande woningvoorraad geven we uitvoering aan het plan van aanpak voor verbetering van de particuliere kamerverhuurmarkt (Kamers in de Lift). We gaan hiervoor een deel van de financiële middelen voor de subsidie geluidsreducerende maatregelen inzetten.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat gaan we hiervoor doen?

- Verstrekken van projectfinancieringen om jongerenhuisvestingsprojecten mogelijk te maken;
- Vergroten van financieringsmogelijkheden van projecten door oprichten van een investeringsfonds;
- Investeerders en beleggers actief benaderen met bidbook;
- Subsidieregeling geluid-reducerende maatregelen beperkt voortzetten en deel van de middelen inzetten voor uitvoering maatregelen plan van aanpak verbetering kwaliteit bestaande kamerverhuurmarkt (Kamers in de lift);
- Uitvoering geven aan het plan van aanpak verbetering kwaliteit bestaande kamerverhuurmarkt (Kamers in de lift).

8.2.2 Kamerverhuurbeleid

Verhuurders voegen vooral in de populaire wijken en in de binnenstad kamerverhuur toe. Op verschillende plekken leidt dit tot een verstoring van het evenwicht en minder woonkwaliteit zowel voor omwonenden als de huurders zelf. Om dit te voorkomen moeten we ingrijpen wanneer het ergens mis dreigt te gaan. Daarom kiezen we per situatie voor maatwerk. Ook beperken we de toevoeging van extra kamers en kleine zelfstandige appartementen aan de particuliere woningvoorraad op plekken waar het woonklimaat en de leefbaarheid onder druk staan. We volgen de effecten van dit nieuwe beleid goed om te voorkomen dat het aanbod aan kamers teveel afneemt.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beeoogd 2017
Aantal verstrekte onttrekkingsvergunningen voor kamerverhuur	92	69	50	<30

Hoe staan we ervoor?

Het aantal onttrekkingsvergunningen neemt de laatste jaren af. In 2012 verleenden we nog ruim 200 onttrekkingsvergunningen. In 2014 waren dat nog 92 onttrekkingsvergunningen. In 2015 verleenden we 69 onttrekkingsvergunningen. We verwachten dat het aantal onttrekkingsvergunningen de komende jaren verder afneemt en voor 2016 niet boven de 50 uit zal komen.

Wat willen we bereiken in 2017?

In 2017 willen we bereiken dat er minder kleine onzelfstandige kamers worden toegevoegd, in ieder geval in de wijken die qua leefbaarheid al onder druk staan. Daarnaast willen we voorkomen dat er nog meer kleine zelfstandige wooneenheden worden toegevoegd in de bestaande woningvoorraad. Als appartementen worden toegevoegd is dat of via nieuwbouw of door toevoeging van appartementen in de bestaande voorraad van minimaal 50 m². We willen met het bestemmingsplan Herziening Regels Wonen verder voorkomen dat woningen worden uitgebreid (optoppingen) of dat in achtertuinen of op binnenterreinen wordt bijgebouwd binnen de mogelijkheden van vigerende bestemmingsplannen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Stimuleren van kwalitatief hoogwaardige nieuwbouw via Campus Groningen;
- Onderzoek verrichten naar vraag en aanbod op de kamerverhuurmarkt;
- Per onttrekkingsaanvraag en aanvraag voor woningvorming een omgevingstoets uitvoeren;
- Uitvoering geven aan het plan van aanpak verbetering kwaliteit bestaande kamerverhuurmarkt;
- Informatievoorziening over wonen in Groningen voor internationale studenten verbeteren.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

8.2.3 Wijs

Wij willen het samenleven tussen studenten en Stadgers bevorderen. Uit onderzoek blijkt dat zij weinig met elkaar in contact komen en het ook moeilijk vinden om contact te leggen. Als dit wel gebeurt, ontstaat meer begrip voor elkaar en durven ze elkaar eerder aan te spreken op bijvoorbeeld overlast. Hierdoor verandert de beeldvorming en heeft dit een positief effect op de manier waarop studenten en Stadgers samenleven.

Om dit contact te bevorderen zetten we in op WIJS (Wijkinzet door Jongeren en Studenten) en stimuleren we via het platform Leven in stad (een samenwerking tussen bewonersorganisaties, studentenbelangenorganisaties, kamerverhuurders en gemeente) op een positieve manier het samenleven tussen studenten en andere Stadgers.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal studenten dat via WIJS actief is in de buurt	-	150	750	1.200
Aantal bewoners dat via WIJS diensten afneemt	-	-	350	1.000
Aantal bezoekers van website stadclickt	-	-	35.000	50.000

Hoe staan we ervoor?

Het platform Leven in Stad heeft in 2016 de bestaande website Leven in Stad vernieuwd en uitgebreid met een stadsblog over het samenleven tussen studenten en andere Stadgers: www.stadclickt.nl. Het doel van deze stadsblog is om de positieve kant van het samenleven tussen studenten en andere Stadgers in onze stad te belichten. Dit doen we door te schrijven over initiatieven die in onze stad plaats vinden. We hopen hiermee studenten en andere Stadgers te stimuleren om zelf ook initiatieven te ontplooiën om het samenleven in hun wijk te stimuleren. Het platform is een samenwerking van de gemeente met bewonersorganisaties, studentenorganisaties, corporatie Nijestee, brandweer en politie en staat open voor iedereen die zijn bijdrage wil leveren.

Steeds meer studenten kunnen als onderdeel van hun onderwijsprogramma studiepunten krijgen als ze met concrete vragen en opdrachten van burgers en professionals aan de slag gaan. Een neveneffect is dat steeds meer studenten zich ook vrijwillig gaan inzetten voor WIJS en voor hun eigen buurt. Namens WIJS hebben in studiejaar 2015-2016 meer dan 450 studenten zich ingezet voor de stad. Ze hebben onder andere meer dan 200 bewoners direct geholpen, onderzoek gedaan in wijken en diverse activiteiten opgezet voor verschillende opdrachtgevers in meer dan 30 projecten.

Wat willen we bereiken in 2017?

- We willen dat het aantal opleidingen en studenten dat via WIJS projecten, initiatieven en onderzoeken voor de buurt doet, verder toeneemt;
- We willen ook dat het aantal bewoners dat via WIJS diensten afneemt volgend jaar stijgt;
- Verder willen we dat WIJS een aantal meerjarige programma's gaan ontwikkelen waardoor de inzet van studenten voor de stad voor de aankomende jaren is gewaarborgd;
- We willen ook kijken of in meer wijken plekken kunnen komen waar bewoners diensten kunnen afnemen;
- We ondersteunen minimaal 5 buurtinitiatieven rondom de leefbaarheid tussen studenten en andere Stadgers met micro-financiering;

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- We willen het platform Leven in stad verder uitbreiden met partijen die zich bezig houden met thema's rondom jongerenhuisvesting waaronder de Rijksuniversiteit Groningen en de Hanze Hogeschool Groningen.

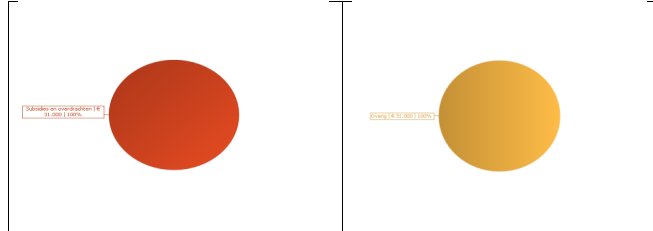
Wat gaan we hiervoor doen?

- De samenwerking met de onderwijsinstellingen intensiveren en structureren om WIJS te verbreden;
- het in stand houden van de eerste zichtbare WIJS-locatie in Paddepoel en meer activiteiten opzetten (spreekuren, workshops, onderzoek) in andere wijken;
- doorontwikkeling Leven in Stad en blog www.stadclickt.nl.

Deelprogramma 8.3: Wonen en zorg

Ouderen en mensen met een beperking willen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen, het liefst in hun eigen woning of een geschikte woning in de buurt. Een groot deel van de verzorgingshuizen is gesloten en daardoor zullen oudere mensen met een beperking ook langer zelfstandig wonen. Dat betekent dat de bestaande woning aangepast moet worden of dat ouderen een andere geschikte woning kiezen. Steeds meer ouderen willen wel verhuizen en willen dan naar andere vormen van wonen. Verder willen mantelzorgers ondersteuning in het wonen. Nu de gemeente zelf verantwoordelijk is voor de juiste vorm van wonen en zorg, willen we ouderen zich daarvan bewust maken. Daarom informeren we ouderen over de mogelijkheden zodat ze daadwerkelijk hun woningen aanpassen en later goede thuiszorg mogelijk is.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Aantal bezoeker "Huis van morgen"	-	-	-	400
Slaagkans senioren 65+ers Woningnet	78%	47,1%	70%	70%
Aantal in voorbereiding zijnde projecten voor bijzondere woonvormen	3	2	3	3
% mensen met een beperking dat (zeer) tevreden is over de voorzieningen in de eigen wijk	-	-	>70%	>70%
% 65+ers dat aangeeft dat de woning (zeer)geschikt is voor het type huishouden	-	-	> 70%	> 70%

8.3.1 Ouderen en zorghuisvesting

Ouderen en mensen die zorg nodig hebben, moeten hun zorgvraag steeds meer zelf en binnen hun directe omgeving oplossen. Door grote veranderingen op het gebied van wonen en zorg, hebben veel verzorgingstehuizen hun deuren gesloten. Ondertussen willen steeds meer mensen het liefst oud

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

worden in hun eigen woning en woonomgeving. Als gemeente gaan we mee in deze ontwikkeling. We willen dat mensen met een (aanstaande) zorgvraag zo lang mogelijk op eigen kracht zelfstandig kunnen blijven wonen: veilig en comfortabel in hun eigen vertrouwde woonomgeving. We blijven met onze partners werken aan goede voorzieningen binnen de muren van zorginstellingen voor mensen die daar recht op hebben.

We willen dat:

- er voldoende geschikte woningen voor ouderen beschikbaar zijn; en op de goede plek;
- ouderen zich bewust zijn van hun woonsituatie als er zorg nodig is en hun mobiliteit afneemt;
- ouderen zich voldoende kunnen informeren op het gebied van wonen, welzijn en zorg;
- ouderen die intensieve zorg nodig hebben vlot een plek kunnen vinden in woonvoorzieningen van zorginstellingen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal (media)campagnes gericht op informeren ouderen over hulpmogelijkheden langer thuis wonen	0	0	2	3

Hoe staan we ervoor?

In 2013 en 2014 maakten we een uitgebreide analyse van de toekomstige vraag naar ouderen- en zorghuisvesting. Hieruit bleek dat er in de stad voldoende woningen voor ouderen zijn. Maar deze woningen sluiten niet altijd aan op de woonwensen van de doelgroep. Ouderen zijn zich er vaak niet van bewust dat er veranderingen in hun woonsituatie nodig zijn als ze minder mobiel worden en zorg nodig hebben.

Wat willen we bereiken in 2017?

We gaan door met de campagne Lang zult u wonen om ouderen bewust te maken van hun woonsituatie.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Moderniseren van bestaande woningen en woonomgevingen;
- Verbeteren/intensiveren communicatie over wonen en zorg (campagne 'Lang zult u wonen');
- Creëren 'living lab' in Huis van Morgen om woonmogelijkheden voor ouderen inzichtelijk te maken;
- Informatievoorziening over wonen en zorg verbeteren;
- Obstakel vrije wandelroutes creëren naar wijkvoorzieningen: proef in de wijk Paddepoel.

8.3.2 Bijzondere woonvormen

We willen bijzondere woonvormen faciliteren. Het faciliteren van bijzondere woonvormen kan op vele manieren: adviseren, grond ter beschikking stellen, laten meeliften op communicatie, enthousiasmeren, draagvlak creëren, risico's van plantontwikkeling verkleinen. Ook kunnen we locaties in de gemeente en initiatieven van investeerders matchen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal in voorbereiding zijnde projecten voor bijzondere woonvormen	3	2	3	3
Aantal woningen behorende bij de projecten bijzondere woonvormen	-	-	-	240

Hoe staan we ervoor?

Uit de analyse Wonen en Zorg blijkt dat er in de stad voldoende woningen voor ouderen zijn. Maar uit onderzoek en vervolgsessies met bewoners komt naar voren dat de locatie en kwaliteit niet altijd aansluiten op de wensen van de huidige 55-plussers.

Woningcorporatie Nijestee bouwde in 2014 het project Schots & Scheef (Ebbingekwartier) als bijzondere woonvorm. Voor de stichting FOKUS verrees de Kraanvogel (Oosterparkwijk). Op het Europapark wordt de Leyhoeve ontwikkeld (hoogwaardige appartementen gericht op wonen en zorg). Op het Ebbingekwartier wordt door een groep ouderen de haalbaarheid van het Ebbingehofje onderzocht. Daarnaast wordt de belangstelling voor de ontwikkeling van De Knarrenhof in Beijum gepeild en zijn er zijn meerdere nieuwe initiatieven bekend die nog in afwachting zijn van een locatie.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen vrije sector huurwoningen die geschikt zijn voor speciale doelgroepen nog beter in kaart brengen.

In 2016 willen we twee initiatieven in een project opnemen. We willen andere initiatieven matchen met een locatie. Ook willen we een appartementen project of patio-achtig woning project in de vrije sectorhuur faciliteren. We hebben de verwachtingen iets naar beneden bijgesteld omdat groepsprojecten een lange opstartfase hebben, er minder initiatieven specifiek van ouderen (bekend) zijn en er weinig geschikte locaties zijn.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren diverse activiteiten ter stimulering en ondersteuning van bijzondere woonvormen.

8.3.3 Mantelzorg en meer-generatiewoningen

Door grote veranderingen op het gebied van wonen en zorg, sluiten veel verzorgingstehuizen hun deuren. Ouderen en mensen die zorg nodig hebben, moeten hun zorgvraag steeds meer zelf en binnen hun directe omgeving oplossen. Zeker waar mensen op hun directe (sociale) omgeving zijn aangewezen, wordt de rol van de mantelzorg belangrijker. We willen eraan bijdragen dat mantelzorgers met speciale woonwensen deze gerealiseerd krijgen.

Hoe staan we ervoor?

In de stad hebben we één mooi complex met mantelzorgwoningen aan de Curaçaostraat. Verder zijn er in de hele stad individuele oplossingen tot stand gebracht waardoor mantelzorg beter mogelijk is. De vraag naar mantelzorgoplossingen in woonsituaties is niet bekend.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen beter zicht krijgen op de actuele en toekomstige behoefte aan mantelzorgwoningen en hoe we daar met onze partners het best in kunnen voorzien. Daarbij bekijken we ook hoe andere partijen, zoals het MKB, een rol kunnen spelen. Actuele en nieuwe initiatieven proberen we te ondersteunen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

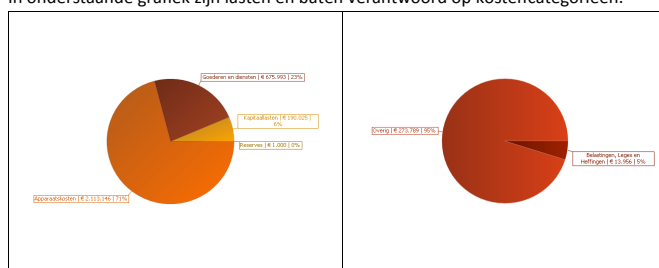
Wat gaan we hiervoor doen?

- Onderzoeken mogelijkheden voorrang mantelzorgers bij toewijzing van sociale huurwoning;
- Onderzoeken toekomstige vraag naar woonoplossingen voor mantelzorgers;
- Ondersteunen initiatieven; communicatie ter bevordering bewustwording.

Deelprogramma 8.4: Kwaliteit woningvoorraad

We willen dat het gemiddelde energielabel van corporatiewoningen over 5 jaar gemiddeld B of beter is. In 2020 heeft de bestaande particuliere woningvoorraad gemiddeld een energielabel C (vastgestelde energielabels).

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Gasverbruik particulieren (woningen) in m3	86,4 miljoen	85,8 miljoen	< 85 miljoen	< 85 miljoen
Elektriciteitsverbruik particulieren (woningen) in kWh	170 miljoen	170 miljoen	170 miljoen	165 miljoen
Totaal opgewerkte elektriciteit zonne-energie in kWh	4,8 miljoen	6,6 miljoen	7 miljoen	8 miljoen
% woningen voorlopig energielabel C of beter	59%	N.N.B.	65%	70%
% woningen definitief energielabel C of beter	-	-	-	-

8.4.1 Energieneutraal wonen

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal woningen dat jaarlijks energiebesparende of duurzame energiemaatregelen neemt via loket Groningen Woont Slim	-	-	1.000	1.000
% corporatiewoningen met energielabel B of beter	27,6%	N.B.	30%	35%

Hoe staan we ervoor?

In de afgelopen jaren hebben we met het Energieloket Groningen woont SLIM een grote groep particuliere woningeigenaren in beweging gebracht. Via het digitale loket prikkelden we ze om hun huis onder de loep te nemen, gaven advies over maatregelen, we hielpen met de financieren en het beoordelen van offertes. We hebben ook de samenwerking gezocht met buurtinitiatieven en de lokale energie coöperatie Grunneger Power.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Met de woningcorporaties zijn prestatieafspraken gemaakt. De afspraak is dat alle corporatiewoningen in 2020 gemiddeld label B hebben. In 2016 zijn we daarmee begonnen. Zo dienen onder andere binnen vijf jaar 1000 huurwoningen naar nul-op-de-meter te zijn gebracht, wordt er gewerkt aan bewustwording en gedragsverandering en moet geothermie zorgen voor gas-onafhankelijkheid bij duizenden huishoudens.

We participeren in het project 'De Stroomversnelling Koopwoningen': marktpartijen ontwikkelen voor huiseigenaren een concept 'Nul-Op-de-Meter'. Hiermee wordt beoogd om op zeer grote schaal en met veel snelheid vraag en aanbod te creëren voor Nul op de Meter-verbouwingen van particuliere rijwoningen uit de periode 1950-1980.

In samenwerking met de provincie Groningen is een kwartiermaker aan de slag om de partijen (corporaties, gemeenten, NCG en de markt) te vinden voor Nul Op de Meter (NOM) of het NOM-ready maken van de gebouwde omgeving. Nagegaan wordt of zij zich willen aansluiten bij de Stroomversnelling en welke ondersteuning zij nodig hebben. De resultaten hiervan zijn eind 2016 bekend. Hiertoe wordt effectieve samenwerking met het lokale MKB voorbereid.

We zijn gestart met het grootschalig en bedrijfsmatig aanwenden van geothermie in het WarmteStad project, voor uiteindelijk 10.000 huishoudens. Dat doen we via een warmtenet in Paddepoel, Selwerd, Vinkhuizen en Zernike.

Voor VvE's bestaat er de mogelijkheid om een energiescan te laten doen en hulp te krijgen bij de besluitvormingsprocedures binnen de VvE. De uitvoering ligt bij het loket Groningen Woont Slim. Bij studentenhuisen werken we aan bewustwording door middel van verschillende competities, zoals de Student Challenges.

Wat willen we bereiken in 2017?

Voortzetten van "Groningen woont SLIM", de publiek-private energiebesparingsaanpak van de gemeente en bedrijvenvereniging "SLIM wonen met energie". De gemeente Groningen voert hierbij ook de regie in 22 andere gemeenten die meedoen. In 2016 zijn we gestart met de opschaling van het loket. In 2017 gaan we de eerste resultaten zien van deze opschaling. Het loket moet bij meer StadJers bekend worden en meer particulieren ondersteunen bij het verduurzamen van hun woning. Er is vanuit het ministerie en de Vereniging Nederlandse Gemeenten een budget beschikbaar voor innovatieve voorbeeldprojecten voor energieloketten (versnellingsaanpak). Vanuit de regio Groningen wordt hiervoor een aanvraag ingediend in samenwerking met andere gemeenten. Intensievere samenwerking met de woningcorporaties met betrekking tot de prestatieafspraken en het realiseren hiervan.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Werken aan bewustwording en gedragsverandering, door onder meer campagnes, wedstrijden en slimme meters.
- Experimenteren met vraag gestuurde modellen voor verduurzaming. Hierbij hebben bewoners zelf de keuze uit beperkte, ingrijpende of geen verduurzaming van de woning. Daarmee bepalen ze ook hun eigen huurverhoging.
- Ontwikkelen van een nieuw meetinstrument waarmee we het verduurzamen van de woningvoorraad kunnen nagaan.
- Ook voor monumenten komt er een ingang voor informatie en ondersteuning bij energiebesparing in het loket.
- Overleg met de rijksoverheid over een woonkostenbenadering. Nu is nog vaak sprake van een investeringsdilemma bij de corporaties door overschrijding van de zogenaamde 'huurgrens'. Wij hebben dit bij de rijksoverheid aangekaart in het kader van de nationale energiedialoog. Onderzoek naar financieringsmogelijkheden voor particulieren.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- Voortzetten proefproject 'Energie-armoede' in andere wijken naast Selwerd en Lewenborg. Hierbij gaat het om het verminderen van relatief hoge energielasten van een specifieke groep bewoners. In dit kader wordt ook onderzocht of het instellen van een Energiebank nuttig kan zijn.

8.4.2 Woonschepen- en havens

We geven ligplaatsen af via een wachtlijst. Bij verkoop van de woonboot mag de verkoper de vergunning overdragen. Voor woonwagenvoorzieningen voeren we geen actief programma. Daarnaast gaan we in 2017 starten met de uitvoering van de nieuwe watervisie (gereed eind 2016).

Hoe staan we ervoor?

De wetgeving rond wonen op het water is aangepast en werken we verder uit. Een woonboot wordt voortaan beschouwd als drijvend bouwwerk tenzij er sprake is van een varende schip. We maken een nieuw ruimtelijk kader voor water waarin deze nieuwe uitgangspunten zijn verwerkt.

Ons woonwagenebeleid verloopt goed. De exploitatie van de gemeentelijke woonwagenvoorzieningen voldoet aan het gemeentelijk tarievenbeleid; in 2016 realiseren we het laatste deel van de bezuinigingen. De jaarlijkse concernbijdrage in de kosten van Bureau Woonwagenzaken is dan nog € 70.000, drie jaar geleden was dat nog € 222.000. Dit resultaat is bereikt door hogere inkomsten en lagere uitgaven. In 2015 nam de gemeenteraad kennis van het beleid rondom stadsnomaden. Dat beleid blijft in 2016 hetzelfde. In 2017 willen we beoordelen of we het beleid willen continueren of anderszins dit vorm willen geven. Dit mede gelet op het feit dat er op dit moment gekeken wordt of de uit Denemarken afkomstige aanpak "Skaeve Huse" in Groningen een goede bijdrage kan leveren.

Wat willen we bereiken in 2017?

We implementeren nieuwe wetgeving voor wonen op het water waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen bouwwerken en varende schepen. Naast de bestaande overdraagbare ligplaats vergunningen willen we voor nieuwe situaties een systeem van niet overdraagbare vergunningen. Tevens wordt het aantal waterkavels in Meerstad uitgebreid en onderzoeken we de mogelijkheid voor nieuwe vormen van wonen op het water. Door andere plekken te ontwikkelen, ontstaat ruimte bijvoorbeeld binnen de Diepenring. Daarbij respecteren we de verworvenheden van de huidige vergunninghouders.

Er is ook voor 2016 geen sprake van een actief programma op het gebied van woonwagenvoorzieningen. Wel werken we aan de normalisering en legalisering van een tweetal kernisexploitantenterreinen. Dit zal in 2017 gecontinueerd worden.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Het aantal waterkavels in Meerstad wordt uitgebreid en we onderzoeken of in Meerstad nieuwe locaties voor ligplaatsen kunnen worden ontwikkeld;
- We onderzoeken de mogelijkheid voor tijdelijke woonplekken op het water, daarbij besteden we aandacht aan 'wissellocaties' en aan het vergroten van de differentiatie in het aanbod van ligplaatsen;
- We maken een systeem van niet overdraagbare vergunningen voor nieuwe situaties. De rechten van huidige bewoners worden daarbij gerespecteerd;
- We ontwikkelen beeldkwaliteitseisen voor wonen op het water;
- We maken het systeem van vergunningen 'omgevingvergunningproof';
- Verhuur en beheer woonwagenvoorzieningen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

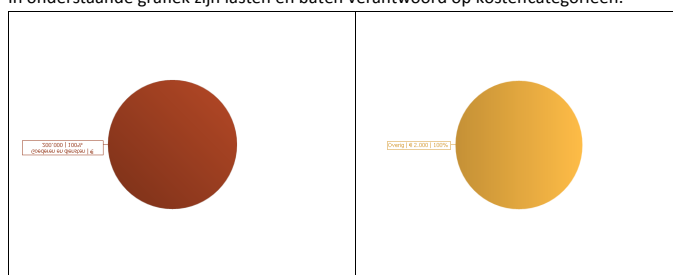
Deelprogramma 8.5: Betaalbaarheid en beschikbaarheid

We willen dat er in Groningen voldoende betaalbare woningen zijn. We streven ernaar om mensen die zijn aangewezen op een sociale huurwoning, zo snel mogelijk aan een sociale huurwoning te helpen. In de stad werken de corporaties gezamenlijk met het woonruimte-verdeelmodel, met als streven om de verdeling van de vrijkomende huurwoningen zo transparant mogelijk en met zo min mogelijk regels te laten verlopen. Door het realiseren van een zo geschikt mogelijk woningaanbod, willen we de verschillende doelgroepen zo goed mogelijk huisvesten in de stad.

We willen:

- Een hogere slaagkans van jongeren (< 27 jaar) voor een sociale huurwoning;
- Een hogere slaagkans voor alle woningzoekenden voor een sociale huurwoning;
- Een toename van het totaal aantal huurwoningen met een huurprijs beneden de liberaliseringsgrens van ongeveer € 710 per maand in 2015 (dit zijn sociale huurwoningen; huurwoningen boven de liberalisatiegrens zijn vrije sector huurwoningen).

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Slaagkans jongeren op Woningnet	32 %	22,4%	35%	35
Slaagkans 65+ ers op Woningnet*	78 %	47,1%	70%	70%
Slaagkans huishoudens > 2 personen op Woningnet	29,3%	37,2%	35%	35%
Slaagkans gemiddelde op Woningnet	34 %	25,9%	35%	35%
Woningvoorraad corporaties	-	-	32.675	
Mutatiegraad woningen (privaat/corporatief)	-			

8.5.1 Betaalbaarheid en beschikbaarheid

Samen met de corporaties zetten we ons in voor voldoende betaalbare woningen voor mensen met lagere inkomens. We maken met de corporaties afspraken over nieuwbouw, verkoop en sloop. Daarbij zetten we in op een zo helder mogelijke verdeling van huurwoningen, met zo min mogelijk regels. En willen we dat het aantal mensen dat een sociale huurwoning krijgt toegewezen gaat stijgen. Ons streven is dat er jaarlijks in ieder geval jaarlijks 10% van de totale voorraad van 36.000 woningen vrijkomt.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal uitgepode (verkochte) sociale huurwoningen naar type	234	230	249	241

Daarnaast verantwoorden we onder dit beleidsveld voor zover bekend zijn de volgende wettelijke indicatoren. Indien er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator	2013	2014	2015	2016
Gemeentelijke woonlasten éénpersoons-huishoudens	-	€ 633	€ 639	€ 650
Gemeentelijke woonlasten meerpersoonshuishoudens	-	€ 731	€ 737	€ 748

Hoe staan we ervoor?

Door het realiseren van een zo geschikt mogelijk woningaanbod, willen we de verschillende doelgroepen zo goed mogelijk huisvesten in de stad. Zo sturen we via de prestatieafspraken samen met de woningcorporaties op dit aanbod. Corporaties gaan gericht bouwen voor jongeren, met name in de zones die we in de Woonvisie hebben aangegeven.

Ook blijven we inzetten op het verleiden van ouderen om door te stromen naar woningen waar ze lang zelfstandig, eventueel met zorg, kunnen wonen. De woningen die zij achterlaten, kunnen weer geschikt zijn voor andere doelgroepen zoals gezinnen. Verder blijven we gezamenlijk werken aan het huisvesten van kwetsbare personen, via specifieke trajecten als tweede kans beleid, proef wonen en huisvesten kwetsbare personen. Uiteraard moeten we ook specifieke doelgroepen huisvesten, waarbij de te huisvesten vergunninghouders (asielzoekers met verblijfsvergunning) wel de grootste groep is. We verwachten dat we in 2017 ruim 500 vergunninghouders moeten huisvesten.

Door een aantal ingevoerde beleidswijzigingen vanuit de rijksoverheid, is de scope waarbinnen de corporaties kunnen werken, veranderend. De ruimte om te investeren is afgenomen, door de verhuurdersheffingen is de nood om sociale huurwoningen te verkopen groter geworden en door het passend toewijzen (kort gezegd de lagere inkomens in de goedkopere sociale huurwoningen, de hogere in de wat duurdere) hebben de corporaties hun (investerings)portefeuille behoorlijk aangepast. We moeten daarom nog preciezere prestatieafspraken maken over de wijze waarop de corporaties investeren in de sociale huurwoningvoorraad.

Wat willen we bereiken in 2017?

We blijven inzetten dat de slaagkans minimaal 30% is. Dit doen we door continue te kijken of de huidige woonruimte-verdeelsystematiek afdoende werkt en daar waar nodig aan te passen en door via de prestatieafspraken af te spreken op welke wijze de corporaties investeren in de sociale huurvoorraad.

Wat gaan we hiervoor doen?

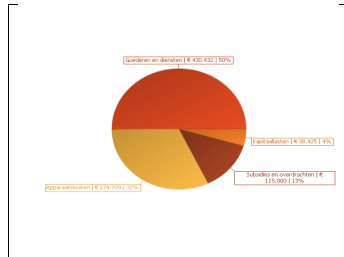
- Verstrekken projectfinancieringen voor jongerenhuisvesting en sociale huurwoningen;
- Toevoegen sociale huurwoningen in Reitdiep, Meerstad, herstructureringsgebieden (Grunobuurt, Oosterpark, etc.)
- Continueren huidige woonruimte-verdeelsystematiek.
- Prestatieafspraken maken met de corporaties over onder andere het verkopen van sociale huurwoningen en het huisvesten van kwetsbare personen, vergunninghouders en andere doelgroepen van beleid.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Deelprogramma 8.6: Cultuurhistorie en archeologie

Ons doel is het beschermen, in standhouden en zorgvuldig beheren van het cultuurhistorisch erfgoed. Zowel boven als onder het maaiveld. We willen cultuurhistorie zo goed mogelijk opnemen in stedenbouwkundige en bestemmingsplannen om de cultuurhistorische waarden te behouden. Zo willen we de identiteit en herkenbaarheid van plekken, locaties en gebieden in de gemeente vergroten.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald	Behaald	Beoogd	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal gebouwen Rijksmonumenten	637	637	637	637
Aantal archeologische Rijksmonumenten	32	32	32	32
Aantal gemeentelijke monumenten	559	774	774	774
Aantal gemeentelijke archeologische monumenten	22	22	22	22
Aantal beschermde stadsgezichten	8	8	8	8

8.6.1 Monumenten

We gaan zorgvuldig om met wat eerdere generaties Groningers ons nalieten. Via ons monumenten- en archeologiebeleid beschermen en behouden we ons cultuurhistorisch erfgoed; vanuit het besef dat de cultuurhistorie bijdraagt aan de kwaliteit van de leefomgeving van vandaag en morgen. We stellen randvoorwaarden bij verlening van omgevingsvergunningen en geven subsidies voor instandhouding. We verzorgen van documentatie (bijvoorbeeld de Cultuurhistorische WaardenKaart op internet), organiseren publieksactiviteiten en communicatie (open monumentendag, Jaarboek Hervonden Stad) en werken samen met cultuurhistorische instellingen, zoals het Noordelijk Scheepvaartmuseum. Daarnaast streven we naar zo min mogelijke schade door de aardbevingen en de nieuwe regelgeving aan onze monumenten.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal adviezen met betrekking tot wijzigingsverzoeken bij rijks- en gemeentelijke monumenten	186	220	230	240
Aantal vergunningaanvragen (verleend/geweigerd) bij wijziging van rijks- en gemeentelijke monumenten	145	112	120	130
Aantal bouwhistorische verkenningen en aantal bouwhistorische begeleidingen ten behoeve van vergunningverlening	50	50	50	50

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Hoe staan we ervoor?

We wegen het in standhouden van erfgoed zichtbaar a ten opzichte van andere belangen. Daarmee hebben wij geëxperimenteerd in de Wijert-Noord. Uit onderzoek blijkt dat erfgoed ook bijdraagt aan de economie en de kwaliteit van de leefomgeving. Mede daarom letten we ook steeds nadrukkelijker op cultuurhistorische waarden in bouwplannen, ook als deze geen monument betreffen. Cultuurhistorische waarden maken in gemeentelijke plannen worden steeds beter meegewogen

In 2016 actualiseren we onze erfgoednota, zowel de uitgangspunten daarvan als de concrete activiteiten. Inmiddels is duidelijk dat de aardbevingen en de daardoor veranderende regelgeving ook grote gevolgen hebben voor het erfgoed. De precieze implicaties kunnen we nog niet overzien. Onderdeel van de nota wordt een concreet uitvoeringsprogramma dat in 2017 uitgevoerd gaat worden.

Wat willen we bereiken in 2017?

We maken een start met het uitvoeringsprogramma van de nieuwe erfgoednota. Daarbij werken we zoveel mogelijk al volgens de toekomstige Omgevingswet. We maken een plan van aanpak om het erfgoed de komende decennia zo goed mogelijk in stand te houden in het licht van aardbevingen en de nieuwe regels als gevolg daarvan.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Start met vernieuwde uitvoeringsprogramma Erfgoednota;
- Uitvoeren monumentenbeleid; verstrekken van subsidies;
- Communicatie en organisatie van publieksactiviteiten;
- Risico's aardbevingen inventariseren en plan van aanpak maken.

8.6.2 Archeologie

Onze ambities, doelen en instrumenten van ons archeologiebeleid zijn in grote lijnen dezelfde als van het monumentenbeleid. In de kern gaat het om het beschermen en in standhouden van het archeologische bodemarchief. Het bijhouden van documentatie van het bodemarchief waar dat door werkzaamheden verloren gaat en het geven van bekendheid geven aan de resultaten van archeologisch onderzoek.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal archeologische adviezen bij verleende omgevingsvergunningen	50	60	75	75
Aantal archeologische activiteiten (vooronderzoeken, begeleidingen, waarnemingen en opgravingen)	20	25	25	25

Hoe staan we ervoor?

Ten opzichte van voorgaande jaren neemt het aantal archeologisch te toetsen bouw aanvragen opnieuw toe. Dat komt door een grotere bouwactiviteit en door het toepassen van archeologieregels in nieuwe bestemmingsplannen. De archeologische begeleiding van gemeentelijke werken maakt altijd deel uit van de aanbesteding en neemt in omvang gestaag toe. Bij gemeentelijk projecten ligt daarbij de nadruk steeds meer op het inpassen van archeologische waarden in de plannen dan het opgraven ervan, conform de principes uit de Erfgoedwet. Archeologie wordt steeds nadrukkelijker een onderdeel van de algehele cultuurhistorische afweging in programma's en projecten.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

De gemeentelijke opgravingsvergunning is verlopen. Om te mogen graven, dient de gemeentelijke archeologie gecertificeerd te zijn. Aan die kwalificaties voldoen we niet en we mogen dus als gemeente zelf niet meer opgraven. In 2016 wordt een raamcontract gesloten met één 'hofaannemer' die voor ons alle bodem- en archeologieonderzoeken uitvoert. Met dit bedrijf zullen wij ook een 'calamiteiten' overeenkomst sluiten voor toevalsvondsten waar wij in het verleden onze eigen opgraafvergunning voor gebruikten. Waar we onvoldoende geld hebben voor (verplichte) vergoeding van grote archeologiekosten (excessieve kosten) zoeken we ad hoc een oplossing.

Wat willen we bereiken in 2017?

- We hebben in 2017 een contract gesloten met 1 'hofaannemer' dat gezamenlijk de onderzoeken uitvoert;
- We hebben een erfgoednota gerealiseerd waarin het archeologisch beleid geactualiseerd is en voorzien van een concrete uitvoeringsagenda;
- We hebben de archeologische kaart uitgebreid met alle archeologische onderzoeken die in de gemeente Groningen zijn uitgevoerd. Deze zijn dan via de CWK digitaal voor iedereen raadpleegbaar.

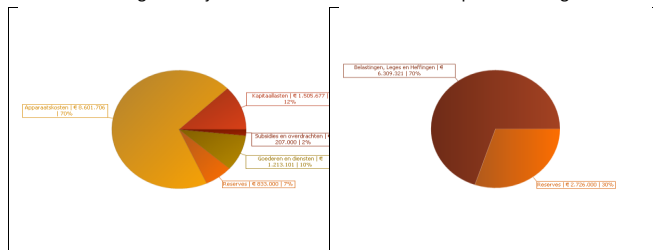
Wat gaan we hiervoor doen?

- Opstellen van de Groninger Onderzoekagenda Archeologie
- Communicatie en organisatie van publieksactiviteiten
- Publiekshandige versie van de archeologische laag van de CWK vervolmaken

Deelprogramma 8.7: Overig wonen

Binnen het programma Wonen worden vele reguliere taken en activiteiten uitgevoerd, die niet rechtstreeks aan een van de nieuwe beleidsvelden of deelprogramma's kunnen worden toebedeeld, maar wel een plek in de begroting moeten krijgen. Daarnaast verantwoorden wij de financiële middelen van het duurzaamheidsprogramma, inhoudelijk toegelicht in [Paragraaf 2: Duurzaamheid](#), financieel in dit deelprogramma.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Wonen							
Nr	Omschrijving	Rekening	Actuele begroting	Primitieve begroting			
		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lasten							
08.1	Gezinnen	7.675	2.766	2.783	2.783	2.783	2.783
08.2	Jongerenhuisvesting	783	734	623	623	623	623
08.3	Wonen en zorg	-328	31	31	31	31	31
08.4	Kwaliteit woningvoorraad	2.607	3.106	2.979	2.979	2.979	2.979
08.5	Betaalbaarheid en beschikbaarheid	330	200	200	200	200	200
08.6	Cultuurhistorie en archeologie	1.214	1.179	802	802	802	802
08.7	Overig wonen	15.028	10.759	11.365	9.915	9.915	9.915
	Totaal	27.309	18.775	18.783	17.333	17.333	17.333
Baten							
08.1	Gezinnen	-33.456	-460	-364	-150	-150	-150
08.2	Jongerenhuisvesting	-222	-96	-84	-84	-84	-84
08.3	Wonen en zorg	-169	-31	-31	-31	-31	-31
08.4	Kwaliteit woningvoorraad	-592	-262	-288	-288	-288	-288
08.5	Betaalbaarheid en beschikbaarheid	-2	-2	-2	-2	-2	-2
08.6	Cultuurhistorie en archeologie	-237	0	0	0	0	0
08.7	Overig wonen	-13.316	-7.746	-7.309	-7.190	-7.190	-7.190
	Totaal	-47.994	-8.597	-8.078	-7.745	-7.745	-7.745
	Geraamd resultaat voor bestemming	-20.685	10.179	10.705	9.588	9.588	9.588
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	29.518	455	834	1	1	1
	Totaal onttrekkingen	2.606	1.652	2.726	1.276	1.276	1.276
	Geraamd resultaat na bestemming	6.227	8.982	8.813	8.313	8.313	8.313

Overzicht continuerend extra beleid voorgaande jaren

Continuerend extra beleid voorgaande jaren					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
08.4	Geothermie	150	150	150	150

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting continuerend extra beleid

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
08.7	Plankosten CIBoGa	1.000			

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Integrale financiële toelichtingen

8.7 Overig wonen	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 203.000	€ -436.000	€ -160.000

Plankosten Ciboga (€ -1 miljoen)

Op basis van een actuele inschatting verwachten we voor de grondexploitatie Ciboga € 1 miljoen extra nodig te hebben voor plankosten. Hiervoor wordt in deze begroting een extra budget beschikbaar gesteld van € 1 miljoen.

Extra beleid transitie vastgoed Beijum (€ 600.000)

In 2016 stelden we incidenteel € 600.000 beschikbaar voor de transitie van het vastgoed in Beijum. In 2017 vervallen deze middelen.

Middelen uit Stedelijke Investeringsfonds voor Gebiedsgericht werken (budgetneutraal)

Door het investeringsprogramma op basis van de ontwikkelagenda voor stad en regio te herijken is het mogelijk om in 2017, 2018 en 2019 jaarlijks € 1 miljoen incidenteel uit de reserve Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing te laten vrijvallen. Zoals door de gemeenteraad is besloten deze vrijval in te zetten voor de financiering van het gebiedsgericht werken. In deze begroting onttrekken we daarom € 1 miljoen uit de reserve.

Middelen uit Stedelijke Investeringsfonds voor Woonschepenhaven (budgetneutraal)

In 2016 is voor het project revitalisering Woonschepenhaven incidenteel € 900.000 door de gemeenteraad beschikbaar gesteld. Deze middelen hebben we gedekt door een onttrekking uit de reserve Stedelijke Investeringsfonds. In de begroting 2017 nemen we deze middelen niet meer op en storten we ze terug in de reserve Stedelijke Investeringsfonds.

Reserve Wonen Boven Winkels (budgetneutraal)

Voor het jaar 2017 stellen we voor om € 450.000 aan de reserve Wonen Boven Winkels te onttrekken. Deze middelen nemen we op in de begroting 2017. Daarna kan deze reserve worden opgeheven.

Werken derden Stadsontwikkeling (budgetneutraal)

Op basis van de capaciteitsplanning 2017 bij Stadsontwikkeling hebben we de budgetten voor ureninzet in deze begroting aangepast. Er zijn minder werkzaamheden voor derden. Daarom hebben we minder baten en lasten (€ 400.000) begroot binnen dit deelprogramma.

Bouwleges (€ 461.000)

Het resultaat bouwleges daalt in 2017 met in totaal € 397.000. De belangrijkste oorzaak hiervan is dat door gewijzigde wetgeving we vanaf 2017 de overhead centraal moeten verantwoorden. Wij doen dit binnen programma 14. Binnen dit deelprogramma ontstaat hierdoor een voordelige afwijking van € 407.000. Verder zien we de lastendaling verklaard door lagere onderhoudskosten ICT (€ 52.000). Tot slot is er ook nog een toename van de lasten door loon- en prijscompensatie € -62.000). De begrote inkomsten uit leges bouwactiviteiten komen in 2017 uit op € 6,2 miljoen inclusief loon- en prijscompensatie. Ten opzichte van de actuele begroting 2016 zijn de inkomsten uit bouwleges met € 64.000 toegenomen.

Overige mutaties (€ -221.000)

Overige mutaties tellen op tot een nadeel van € 221.000.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiële risico's

Naam risico	Bezwaarprocedures bouwleges
Programma	Wonen
Omschrijving	Er loopt op dit moment nog 1 procedure over de hoogte van de bouwleges. Het totale risico is gekwantificeerd op € 414.000. De kans is geschat 50%. Rekening houdend met de kans op voordoen komen wij op een benodigd weerstandsvermogen van € 207.000.
Risicobedrag 2017	€ 414.000
Kans 2017	50%
Risicobedrag 2018	
Kans 2018	
Risicobedrag 2019	
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	
Kans 2020	
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Jaarrekening 2008
Actie	Inzet stadsadvocaat t.b.v. verweer in procedures

Naam risico	Uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties
Programma	Economie en werkgelegenheid en Wonen
	Dit risico is beschreven en uitgewerkt in programma 2 Economie en Werkgelegenheid.

Naam risico	Gemeentelijk aandeel risico project Warmtenet BV/Geothermie
Programma	Wonen
Omschrijving	<p>WarmteStad is gelijktijdig met het opstellen van de business case gestart met risicomangement. In verschillende fasen zijn er risicosessies geweest en tussentijds is er steeds aandacht geweest voor het identificeren, beheersen en financieel vertalen van risico's. Hiervoor is gebruik gemaakt van de online tool RiskID om dit proces consistent en effectief te laten verlopen. Voor het onderdeel geothermie zijn bovenop het reguliere proces van risicomangement nog aparte sessies georganiseerd met landelijk erkende specialisten en ervaringsdeskundigen op gebied van geologie, mijnbouw en geothermie. Zo is gedurende het proces structureel aandacht voor risico's geweest en zijn veel risico's geminimaliseerd, gepasseerd en beheerst. De resterende risico's zijn financieel vertaald in de business case. Bepalend voor de hoogte van het weerstandsvermogen zijn drie risico's:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Geothermische bron functioneert niet 2. Onderneming presteert financieel minder dan de prognose 3. Faillissement <p>In de begroting 2016 is € 1 miljoen gereserveerd als weerstandsvermogen voor het verstrekken van € 7 miljoen aandelenkapitaal voor Geothermie Noordwest. Dit is 14% van € 7 miljoen. Beoordeeld is of dit bedrag voldoende is.</p> <p>1) Geothermische bron functioneert niet</p> <p>Wanneer de geothermische bron onverhoopt geen of onvoldoende vermogen levert is 85% van de ondergrondse investeringen vanuit de Regeling Nationale EZ Subsidies (RNES) afgedekt. 15% van dit risico is voor de initiatiefnemer. Naast het restrisico op de boorkosten (€ 1,5 miljoen) is er dan sprake van extrastookkosten (€ 1,5 miljoen) voor de overgangperiode van twee jaar tot ingebruikname biomassa centrale. Samen vormt dit € 3 miljoen. De warmteonderneming die verder gaat op biomassa willen wij niet belasten met een restschuld uit de mislukte geothermische bron. Uitgaande van een risicoverdeling die we nu voorzien tussen gemeente/Waterbedrijf Groningen/Provincie Groningen is het gemeentelijk aandeel in dit risico circa € 1,3 miljoen. Voor beide andere risico's zijn de beheersmaatregelen voldoende.</p>
Risicobedrag 2017	€ 1,3 miljoen

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Kans 2017	100%
Risicobedrag 2018	€ 1,3 miljoen
Kans 2018	100%
Risicobedrag 2019	€ 1,3 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 1,3 miljoen
Kans 2020	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Begroting 2017
Actie	We monitoren voortdurend de stand van zaken.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Programma 9: Onderhoud & beheer openbare ruimte

In het programma onderhoud & beheer openbare ruimte werken we aan een buurt, wijk en stad waar het prettig is om te zijn. Een stad die schoon, heel, mooi en groen is. Bij onderhoud en beheer is samenwerken met bewoners in Groningen een goede gewoonte. We zoeken naar nieuwe vormen van zelfbeheer en we staan open voor nieuwe initiatieven uit de wijken. Bewonersdeelname draagt ook bij aan de sociale samenhang in de buurt. Duurzaamheid is in alle onderdelen van dit programma bepalend.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen dat Groningen:

- een schone, hele, groene en duurzame stad is;
- een stad is waar we afval efficiënt inzamelen, verantwoord verwerken en maximaal hergebruiken.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

- [Groninger water en rioleringsplan 2014-2018](#)
- [Bomenstructuurvisie 'Sterke Stammen' \(2014\)](#)
- [BORG-rapportage 2015 informatie](#)
- [Structuurvisie Een graf in Stad](#)
- [Stad verdiept \(2012\)](#)
- [Meerjarenplan vervangingsinvesteringen en aanvullend lang cyclisch onderhoud 2012 – 2018 \(geactualiseerd dec. 2015\)](#)
- [Groenparticipatie 2010](#)
- [Uitvoeringsprogramma bodem en ondergrond 2015-2020](#)
- [Nota Bodembeheer 2014](#)
- [Groenstructuurvisie groene pepers 2009](#)
- [Dierenwelzijn in Groningen "Van Kop tot Staart" \(2008\)](#)
- [Afvalbeheerplan 2016-2020](#)

Relevante ontwikkelingen

In 2016 hebben we gewerkt aan de nadere uitwerking van het afvalbeheerplan voor de periode 2016 tot en met 2020. In 2017 implementeren we de maatregelen uit dit plan.

Bijdrage(n) verbonden partijen

GR Meerschap	
Relevante beleidsinformatie	Met de Gemeenschappelijke regeling Meerschap Paterswolde behartigen we de belangen van recreatie, landschapsverzorging en natuurbescherming in het gebied. Dit doen we samen met de gemeenten Haren en Tynaarlo.
Beleidsrisico	Geen.

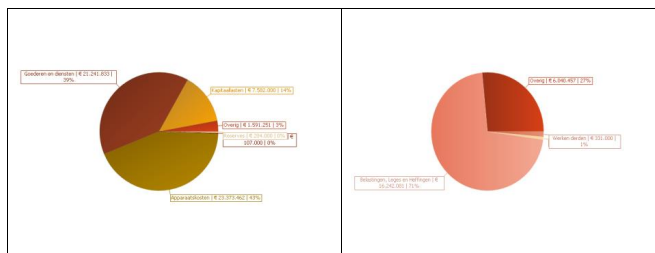
Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

GR Afvalbeheer regio centraal Groningen (ARCG)	
Relevante beleidsinformatie	Door participatie in de gemeenschappelijke regeling ARCG willen we regie hebben op het op milieu-hygiënisch verantwoorde wijze verwerken van (afval)stoffen afkomstig uit de gemeenten in de regio.
Beleidsrisico	SANOG en SOZOG, twee afval-gerelateerde samenwerkingsverbanden in de provincie Groningen hebben hun contracten met ARCG opgezegd per 1 juli 2016. Daarom beraadde Attero zich over de instandhouding van de verwerkingsfabriek in Groningen. Attero heeft gemeld dat de fabriek in ieder geval tot het jaar 2022 open blijft.

Deelprogramma 9.1: Kwaliteit van de leefomgeving

Dit deelprogramma bundelt alle activiteiten waarmee we zorgen voor het onderhoud van de openbare ruimte en de infrastructuur. We werken aan een schone, hele en groene en daardoor aantrekkelijke stad. We willen dat de Stadgers tevreden zijn over hun leefomgeving en een stadsnatuur van hoge kwaliteit. Zorgen voor een aantrekkelijke leefomgeving zien we als een gedeelde verantwoordelijkheid van burgers, bedrijven en gemeente. Die gedeelde verantwoordelijkheid vullen we praktisch in.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kosten categorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Tevredenheid van bewoners over het onderhoud	6,8	6,8	>6,5	> 6,5
Aantal storingen bij bruggen die langer dan 1 dag duren	-	0	0	0
% verhardingen met kwaliteit voldoende	-	93%	93%	93%
Aantal bewoners actief in onderhoud	14.200	14.275	14.320	14.355

9.1.1 Kwaliteit leefomgeving

Dit beleidsveld behelst het beheer en onderhoud van verhardingen, verkeersvoorzieningen, groen, speelvoorzieningen, bruggen, tunnels en viaducten. We werken hierbij met vastgestelde kwaliteitsdoelen volgens onze Beheer Openbare Ruimte Groningen (BORG) systematiek. In de jaarlijkse borgschouw beoordelen we samen met burgers of we onze doelen halen. We streven er naar dat 90% van de stad voldoet aan de kwaliteitsdoelen BORG en dat ieder jaar minimaal 90% van de benodigde vervangingen en groot onderhoud is uitgevoerd.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
% van de stad dat voldoet aan de BORG-kwaliteit	95%	95%	93%	90%
% van het programma groot onderhoud en vervanging dat is uitgevoerd	91%	66%	117%	90%

Hoe staan we ervoor?

Voor de stad als geheel hebben we met een Beheer Openbare Ruimte Groningen (BORG) score van 95 % het niveau van 2014 weten te continueren en hebben we de vastgestelde kwaliteitsdoelen (90 %) ruimschoots gehaald. Met de uitvoering van het lang-cyclisch onderhoud en de vervanging van diverse voorzieningen hebben we de technische kwaliteit van de openbare ruimte op peil gehouden. Wel hebben we met name bij de vervanging van voorzieningen in 2015 projecten uitgesteld om zo een integrale uitvoering met onder andere nutsbedrijven mogelijk te maken. De laatste wijkenquête leefbaarheid en veiligheid is uitgevoerd in het najaar van 2014. Daaruit blijkt dat de tevredenheid over onderhoud na 2012 slechts op enkele onderdelen licht is gedaald en op andere onderdelen zelfs een lichte verbetering laat zien. Daarmee kunnen we constateren dat we onze doelen in de afgelopen periode hebben behaald.

Wat willen we bereiken in 2017?

We blijven in 2017 streven naar het realiseren van de vastgestelde BORG kwaliteitsdoelen. Daarnaast willen we een goed en veilig gebruik van voorzieningen in de openbare ruimte blijven waarborgen. Dat doen we onder andere door de uitvoering van alle noodzakelijke groot onderhoud en vervangingen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Onderhouden en beheren van de openbare ruimte volgens doelen Beheer Openbare Ruimte Groningen (BORG);
- Vervangen versleten voorzieningen in de openbare ruimte;
- Op peil houden van de kwaliteit van het bomenbestand op basis van de bomenstructuurvisie "Sterke Stammen";
- Stroever maken gele stenen in de binnenstad om veilig gebruik te garanderen.

9.1.2 Riolering en water

We zorgen voor een goed functionerend water- en rioleringsstelsel. Met dat stelsel hebben we respect voor mens, dier en milieu zoals vastgesteld in het Groninger water- en rioleringsplan 2014-2018. Met de waterschappen werken we aan verdere samenhang van het waterbeleid in het Waterakkoord.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal meters riool dat is vernieuwd	6.400	9.400	4.000	9.570
Oppervlakte (ha) verharding waar regen- en afvalwater wordt gescheiden	8	0,6	0,9	7,4

Hoe staan we ervoor?

Met de projecten die we de afgelopen jaren hebben uitgevoerd liggen we op schema met de uitvoering van het Groninger water- en rioleringsplan 2014 – 2018. Daarnaast zetten we ons in voor het optimaliseren van de waterketen in samenwerking met de waterschappen. Met de aansluiting van de woonschepen in de Noorderhaven hebben we in 2016 de laatste van de ongezuiverde lozingen in onze

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

gemeente weten op te heffen. Bovendien hebben we in samenwerking met waterschap Noorderzijlvest de maatregelen uit het waterstructuurplan Noorddijk kunnen voltooien.

Wat willen we bereiken in 2017?

We werken in 2017 aan de verdere uitvoering van het Groninger water- en rioleringsplan 2014 – 2018. Hiermee houden we de kwaliteit van het riool op peil en verbeteren we de scheiding tussen schoon en vuil water.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Vervolg van de verbeteringsmaatregelen waterstructuur Stadspark, onder andere middels aanpassing waterbouwkundige kunstwerken;
- Vervangen en herstellen riolen;
- Uitbreiden van de scheiding tussen regenwater- en afvalwaterafvoer (afkoppelen);
- Optimaliseren en verleggen riool voor de aanpak Ringweg-Zuid;
- Uitbreiden natuurlijke inrichting vijveroevers;
- Baggeren vijvers.

9.1.3 Ecologie

We versterken de ecologische kwaliteiten in de stad, volgens onze groenstructuurvisie Groene Pepers. Ons doel is een optimaal functionerende soortenrijke stadsnatuur die de bewoners positief waarderen. Daarnaast willen we behoud van een kwalitatief hoogwaardig groenareaal borgen en een goede ecologische inrichting en beheer.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
% van het ecologisch areaal dat voldoet aan BORG	92%	93%	93%	90%
Oppervlakte (ha) ecologisch areaal	858	858	868	873

Hoe staan we ervoor?

In de stad is de Stedelijke Ecologische Structuur (SES) van waardevolle gebieden en verbindingen bijna compleet en zijn steeds meer knelpunten opgelost. Een belangrijk deel van de SES wordt ecologisch beheerd. Uit de monitoring van de ecologisch beheerde gebieden blijkt dat de biodiversiteit op diverse plaatsen toeneemt en dat het gevoerde doelsoortenbeleid dus het beoogde effect heeft. De aanpak van de oostelijke ringweg en de aanleg van het fietspad tussen Laanhuizen en Hoogkerk leiden daarnaast tot een toename van het ecologisch areaal. In de komende jaren verwachten we een verdere uitbreiding van het ecologisch gebied, onder andere door de grenscorrectie bij Meerstad. We werken aan aanvullende regels voor groencompensatie waarmee we de afname van het groenareaal in onze stad willen tegengaan.

Wat willen we bereiken in 2017?

- Verbeteren van de borging van het behoud van hoogwaardig groen;
- Verbeteren van de ecologische kwaliteit van de stad;
- Consolideren van het bestaande ecologisch beheer.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Continueren van de uitvoering van het ecologisch beheer;
- Evalueren van de functionaliteit van faunapassages;

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- Verbeteren ecologische inrichting in projecten
- Implementatie beleidsregels voor groencompensatie;
- Ontwikkelen van een stedelijke prestatie-indicator voor de biodiversiteit van de stad;
- Voortzetten van de samenwerking en afstemming met natuur- en milieuorganisaties.

9.1.4 Dierenwelzijn

Dierenwelzijn raakt zowel dieren als mensen in onze stad. Wij zetten ons in om dierenleed, dieronvriendelijk beleid en dieronvriendelijke activiteiten in Groningen te voorkomen. We stimuleren diervriendelijk handelen. Gemeenten hebben wettelijke taken voor het verzorgen en opvangen van gevonden dieren en dieren in nood. We hechten er waarde aan dat deze dieren goed opgevangen en verzorgd worden.

Hoe staan we ervoor?

Vanaf 2016 laten we onze wettelijke taken uitvoeren door de Dierenbescherming. Hiervoor hebben we een overeenkomst op maat afgesloten. Al onze wettelijke taken hebben we gebundeld in één contract. Hiermee zorgen we voor een professionele en efficiënte uitvoering van onze wettelijke taken zonder versnippering of onduidelijkheid.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen in 2017 blijven voldoen aan onze wettelijke taken voor het opvangen en verzorgen van gevonden dieren en dieren in nood.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren van onze wettelijke taken op dit gebied uit middels de overeenkomst die we hebben gesloten met de Dierenbescherming. We voeren de regie op de uitvoering van deze overeenkomst;
- Continueren van de kattenactie in 2017 om zo het aantal zwerfdieren beperken;
- Voorlichting geven (samen met de Dierenbescherming) om het aantal zwerfdieren en dieren in nood verminderen.

9.1.5 Bodem

Binnen bodem werken we aan het duurzaam ontwikkelen, benutten en beheren van de bodem. Dat doen we binnen de Wet bodembescherming en het Besluit bodemkwaliteit. De landelijke kaders zoals beschreven in het bodemconvenant 2016-2020 zijn vertaald in het uitvoeringsprogramma bodem en ondergrond 2015-2020. Daarmee willen we een schone en veilige bodem die past bij het soort gebruik, voorkomen dat activiteiten in de ondergrond tot maatschappelijk onacceptabele effecten leiden en ondergrondse kansen optimaal afstemmen met bovengrondse ontwikkelingen zoals bodemenergie, ondergronds bouwen en waterhuishouding.

Hoe staan we ervoor?

Het project 'Spoed' is afgelopen jaar afgerond, wat betekent dat alle bij ons bekende bodemverontreinigingen tenminste beheerst zijn. De bodemsaneringsopgave is hiermee zo goed als afgerond. Echter, de nazorg en afronding van een aantal grote saneringen loopt de komende jaren door. Mogelijk komen er nog onontdekte ernstige bodemverontreinigingen aan het licht.

Naar aanleiding van het uitvoeringsprogramma bodem en ondergrond 2015-2020 zijn meerdere projecten uitgevoerd om nog meer inzicht te verkrijgen in de kwaliteit van de ondergrond om daarmee de leefbaarheid van de stad beter te kunnen beheersen. Indien het grondgebied van de gemeente Groningen de komende jaren toeneemt, dan brengen we de ondergrond in deze gebieden in kaart.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat willen we bereiken in 2017?

- Een schone en veilige bodem die past bij de gebruiksfunctie;
- Activiteiten in de ondergrond mogen niet tot maatschappelijk onacceptabele effecten leiden;
- Voorbereiden op mogelijke areaaluitbreidingen gemeente Groningen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Bodem beschermen en zorg dragen voor nazorglocaties;
- Uitvoeren programma bodem en ondergrond 2015-2020;
- Aanpassen kaartmateriaal naar aanleiding van mogelijke areaaluitbreidingen.

9.1.6 Begraven

We willen kwalitatief goede en betaalbare begraafplaatsen met voldoende capaciteit en keuzevrijheid. We hebben een wettelijke taak in het verwerken van aangiftes van overlijdens en in het faciliteren van begrafenissen. Daarnaast verzorgen we uitvaarten van overledenen wanneer niemand anders daarin kan voorzien. We koesteren onze begraafplaatsen die door hun parkachtige inrichting vaak ook cultuurhistorische rustpunten zijn in de drukte van het stedelijk leven.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
% van de begraafplaatsen dat voldoet aan de beoogde beeldkwaliteit	-	-	90%	90%

Hoe staan we ervoor?

De maatregelen uit 'Een graf in Stad' hebben we grotendeels uitgevoerd. Afronding vindt plaats in 2016. We weten de beoogde onderhoudskwaliteit op begraafplaatsen te realiseren. We baseren ons daarbij op zowel de Beheer Openbare Ruimte Groningen (BORG) doelstellingen als de doelen uit de structuurvisie over kwaliteit. Ook komen we onze wettelijke verplichtingen na in het verwerken van overlijdensaangiftes. In 2015 ging het om ongeveer 2.170 aangiftes. We werken aan een verdere automatisering van deze aangiftes. We zijn onverkort kritisch op aanmeldingen voor uitvaarten op gemeentekosten om te voorkomen dat familie te gemakkelijk afstand neemt van haar verantwoordelijkheid hierin. In de afgelopen jaren is het aantal uitvaarten op gemeentekosten gedaald. Het waarborgen van de begraafcapaciteit voor de toekomst door het ruimen van graven, hebben we administratief voorbereid.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen in 2017 de onderhoudskwaliteit van de begraafplaatsen op peil houden en alle overlijdensaangiftes zo efficiënt mogelijk verwerken. We realiseren voldoende begraafcapaciteit voor de toekomst door het ruimen van graven.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Verwerken aangiftes van overlijden;
- Begraafplaatsen beheren;
- Begravenissen faciliteren;
- Uitvoeren van uitvaarten op gemeentekosten;
- Ruimen van graven.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

9.1.7 Bewonersparticipatie

We ondersteunen bewonersinitiatieven. Voor een schone en hele stad zijn de bewoners zelf medeverantwoordelijk. Een grotere betrokkenheid van buurtbewoners leidt tot minder vervuiling en schade en tot meer tevredenheid. Vanuit ons voedselbeleid faciliteren we initiatieven van bewoners op het gebied van moestuin-tuinieren en stadslandbouw.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal gefaciliteerde participatieprojecten	340	395	400	405

Hoe staan we ervoor?

Bijna 14.300 mensen namen deel aan de verschillende acties en initiatieven voor onderhoud en beheer. We kregen positieve reacties van bewoners en bewonersorganisaties. Hieruit blijkt dat we met deze aanpak een belangrijke bijdrage leveren aan de betrokkenheid bij en tevredenheid over de leefomgeving.

In 2014 ondersteunden we 395 participatieprojecten en –acties in het onderhoud van de leefomgeving. Het betreft:

- Bewonersinitiatieven beheer openbaar ruimte;
- Zelfbeheer openbare ruimte door bewoners;
- Bewonersprojecten Eetbare Stad (burgerinitiatieven gericht op samen moestuin-tuinieren);
- Stadslandbouwinitiatieven;
- Voedselverbouw in en aan de rand van de stad;
- Ondernemersparticipatie bij onderhoud en beheer.

Waar tot voor kort bewonersinitiatieven voor het aanpassen en beheren van de woonomgeving zich vooral richtten op het groen (groenparticipatie), zien we de laatste tijd een verbreding naar betrokkenheid bij de hele woonomgeving.

Met ingang van 2016 bieden we bewoners ook de mogelijkheid om onderhoud van groen, speelvoorzieningen en verharding af te wegen ten opzichte van andere prioriteiten in hun buurt.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen minstens net zoveel door ons gefaciliteerde participatieprojecten als in 2015.

Wat gaan we hiervoor doen?

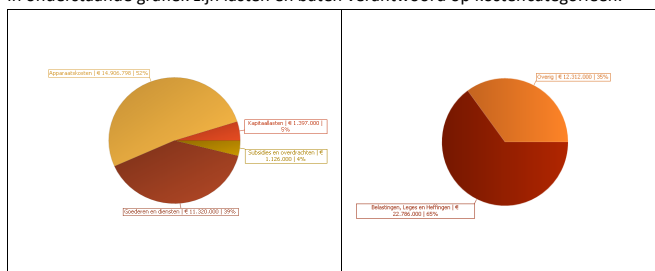
- Ondersteunen projecten bewonersparticipatie voor schoonmaak leefomgeving en beheer openbare ruimte;
- Ondersteunen bewonersinitiatieven gericht op samen moestuin-tuinieren ('Eetbare Stad' en Stadslandbouw);
- Uitvoeren borgschouw door bewoners.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Deelprogramma 9.2: Afvalinzameling en -verwerking

In dit deelprogramma gaat het over alle activiteiten die samenhangen met het inzamelen en verwerken van afval. We streven hierbij naar vermindering van de hoeveelheid afval per inwoner en zoveel mogelijk hergebruik.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
% afval dat wordt hergebruikt	57%	57%	58%	60%

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Omvang huishoudelijk restafval (kg/inwoner)	163	161	159	157

9.2.1 Afval inzamelen en verwerken

De gemeente Groningen zamelt het afval zelf in. De verwerking hebben we uitbesteed aan derden. We hebben een infrastructuur voor efficiënte en gescheiden inzameling. Daarnaast werken we met communicatie en participatie aan het verminderen van de hoeveelheid afval en het verder verbeteren van de gescheiden inzameling.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Tevredenheid bewoners over mogelijkheid om gescheiden aan te leveren	-	-	> 7,3	7,5
Kg papier per inwoner (bronscheiding)	42	40	42	44
Kg glas per inwoner (bronscheiding)	18	19	19	20
Kg kunststof & drankkartons per inwoner (nascheiding)	25,8	27,4	29	30
Kg organisch materiaal per inwoner (nascheiding)	36,7	36	37	39

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Hoe staan we ervoor?

De hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner is in 2015 nagenoeg gelijk gebleven aan het voorafgaande jaar. In 2015 is 40% van al het ingezamelde huishoudelijk afval aan de bron gescheiden. Nog eens 17% is in de afvalscheidingsfabriek (Na-)gescheiden. Het organische deel daarvan is vergist voor de productie van biogas. In totaal is daarmee 57% van al het Groningse afval gescheiden en hergebruikt. Dat percentage willen we in 2016 verder verbeteren.

Eind 2015 hebben we een nieuw afvalbeheerplan vastgesteld voor de jaren 2016 – 2020. Hiermee laten we zien hoe we onze doelen voor afvalpreventie en hergebruik gaan realiseren. We willen het zo makkelijk mogelijk maken voor onze bewoners om hun afval te scheiden en zullen daarom inzetten op gerichte communicatie en het bieden van een afgewogen mix van voorzieningen voor de verschillende stromen afval. We doen dat in overleg met bewoners zodat we een goed beeld hebben in hun inzichten en wensen.

Wat willen we bereiken in 2017?

- Vermindering van de vrijkomende hoeveelheid restafval per inwoner;
- Verbetering van de gescheiden inzameling door uitbreiding voorzieningen;
- Verbetering van de mate van hergebruik of nuttige toepassing van materialen;
- Wij willen dat onze afvalstromen zo hoogwaardig mogelijk worden hergebruikt en ons Groente, Fruit en Tuinafval (GFT) wordt gebruikt om biogas op te wekken en compost te maken (biobased economie);
- Wij oriënteren ons ook op innovaties en kansen op het gebied van afvalverwerking waarmee de circulaire economie lokaal en regionaal kan worden versterkt en personen op afstand van de arbeidsmarkt kunnen worden ingezet.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitbreiden en verbeteren voorzieningen (gescheiden) afvalinzameling (openbare brengpunten, hoogbouw, minicontainers papier);
- Pilot 100/100/100; proef onder groep bewoners met vergaande afvalpreventie en -scheiding;
- Meerjarige publiekscampagne afvalpreventie en -scheiding;
- Stimuleren en ondersteunen kringloopinitiatieven;
- Ondersteuning educatieve acties op scholen;
- Ondersteunen en faciliteren burgerparticipatie (Lentekriebels, wijkmilieustraten, zwerfafvalteams).

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Onderhoud & Beheer Openbare Ruimte							
Nr	Omschrijving	Rekening	Actuele begroting 2016	Primitieve begroting			
		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lasten							
09.1	Kwaliteit leefomgeving	55.375	53.894	53.896	54.421	55.686	57.128
09.2	Afvalinzameling en -verwerking	27.802	29.166	28.750	28.750	28.750	28.750
	Totaal	83.177	83.059	82.645	83.170	84.435	85.877
Baten							
09.1	Kwaliteit leefomgeving	-22.308	-21.800	-22.614	-22.081	-22.081	-22.081
09.2	Afvalinzameling en -verwerking	-33.315	-34.753	-35.098	-35.098	-35.098	-35.098
	Totaal	-55.623	-56.553	-57.712	-57.179	-57.179	-57.179
	Geraamd resultaat voor bestemming	27.555	26.507	24.934	25.992	27.257	28.699
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	568	470	204	161	161	161
	Totaal onttrekkingen	561	311	161	161	161	161
	Geraamd resultaat na bestemming	27.562	26.666	24.977	25.992	27.257	28.699

Overzicht continuërend extra beleid voorgaande jaren

Continuërend extra beleid voorgaande jaren					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
09.1	Groot onderhoud en vervangingen		337	337	337
09.1	Gladheid gele stenen binnenstad (opruwen)	170	170		

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting continuërend extra beleid.

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
09.1	Groot onderhoud en vervangingen (incidenteel)			358	776
09.1	Groot onderhoud en vervangingen (structureel)			274	543

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Overzicht bezuinigingen

Dekkingsbronnen 2017-2020 per (deel)programma		2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)	2020 (i)	2020 (s)
9.1	Onderhoud en beheer openbare ruimte								
	3 Vrijval structurele voeding fonds bodemsanering		258						

Ga naar [dekkingsbronnen 2014-2020](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle bezuinigingen.

Integrale financiële toelichtingen

9.1 Kwaliteit leefomgeving	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 200.000	€ 800.000	€ 1,0 miljoen
Areaaluitbreiding (€ -287.000)			
Voor areaaluitbreiding stellen we voor de budgetten met € 287.000 te verruimen om het nieuwe areaal in de fysieke ruimte te kunnen onderhouden.			
Meerstad (€ -750.000)			
Voor het onderhoud van Meerstad dat met ingang van 2017 onderdeel van de gemeente Groningen wordt ontvangen wij extra inkomsten in het gemeentefonds. Hiervan stellen wij voor om € 750.000 in te zetten voor het onderhoud van de openbare ruimte.			
Herespoorviaduct (€ 300.000)			
In 2016 hebben we incidenteel € 300.000 beschikbaar gesteld voor de aanpak van het Herespoortviaduct. In 2017 vervallen deze extra beleidsmiddelen.			
Overhead (€ 507.000)			
Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een voordeel van € 507.000.			
Reserve bodemsanering (€ 258.000)			
In voorgaande begrotingen was een structurele voeding van de reserve bodemsanering opgenomen van € 258.000. Wij stellen voor de structurele voeding te laten vervallen omdat de spoedlocaties op dit moment zijn beheerst. Omdat er wel een risico bestaat dat nieuwe situaties zich voordoen, stellen we voor in het weerstandsvermogen rekening te houden met een risico bodemsanering. Tot slot wordt de toevoeging aan de reserve lager (€ 8.000) doordat er minder rente vanwege lagere rentebaten aan de reserve wordt toegerekend (€ -8.000).			
Extra beleid 2016 Flexteam ophogen/BORG (€ 150.000)			
In 2016 is € 150.000 incidenteel beschikbaar gesteld bij het opzetten van het aanvalsteam Groen. In 2017 vervallen deze extra beleidsmiddelen.			
Bezuinigingen (€ 322.000)			
De bezuiniging op de organisatie van € 595.000 is in de begroting 2017 verwerkt. € 301.000 heeft geleid tot lagere lasten afvalstoffenheffing, rioleringsrecht en grafrechten. In totaal wordt € 294.000 bezuinigd op de producten die gedekt worden uit de algemene middelen. Dit geldt tevens voor de bezuinigingen op het aanschaffen van de uitlooprang € 21.000 en de taakstelling op personeel van € 7.000.			
Riolering (€ -700.000)			
We verwachten in 2017 meer opbrengsten door een toename van het aantal aansluitingen en een verhoging van het tarief. Dit levert een voordeel van € 800.000 op ten opzichte van 2016. Daarnaast verwachten we in de toekomst meer kosten voor vervangingsinvesteringen van de riolering. We stellen voor om in 2017 € 2,2 miljoen extra te			

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

doteren in de voorziening riolering om zo de toekomstige kapitaallasten riolering betaalbaar te kunnen houden. Dat is € 1,5 miljoen meer dan in 2016. Per saldo een nadeel van € 700.000.

Bijdrage aan het Klant Contact Centrum (€ -34.000)

Het Klant Contact Centrum werkt voor alle onderdelen van de gemeente. Voor de dekking van dit centrum wordt het deelprogramma Kwaliteit Openbare Ruimte met ingang van 2017 belast voor € 34.000.

Capaciteitsplanning (€ -101.000)

De ureninzet hebben we geactualiseerd en geïndexeerd voor de stijging van de loonkosten.

Basisregistratie grootschalige topografie (€ -104.000)

Voor het uitvoeren van de wettelijke taak met betrekking tot GEO-Informatie stijgen de kosten voor de basisregistratie grootschalige topografie met € 104.000.

Onderhoudskosten ICT (€ 74.000)

In 2017 verwachten we lagere onderhoudskosten voor ICT voor de applicaties gericht op de kwaliteit van € 74.000.

Inzet Stedelijk investeringsfonds voor herplant bomen Kraneweg (budgetneutraal)

In 2016 hebben we voor de herplant bomen Kraneweg incidenteel € 150.000 onttrokken aan de reserve Stedelijk investeringsfonds. In 2017 vervallen deze extra beleidsmiddelen en worden ook de kosten verminderd.

Overige mutaties (€ 165.000)

Overige mutaties tellen op tot € 165.000 voordeel.

9.2 Afvalinzameling en -verwerking	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 415.000	€ 345.000	€ 760.000

Bedrijfsafval (€ 154.000)

De hoogte van de vuilverwerkingskosten is gerelateerd aan de hoogte van de ingezamelde hoeveelheden (omzet opbrengsten). In 2017 verwachten we hogere baten door meer aanbod van te verwerken bedrijfsafval en indexering op tarieven (€ 267.000) en hogere lasten van € 113.000 door gestegen verwerkingstarieven.

Overhead (€ 484.000)

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een voordeel van € 484.000.

Huishoudelijk afval (€ 67.000)

In 2017 verwachten we een toename van de inkomsten huishoudelijk afval van € 78.000 met name bij de inzameling van kunststof. De lasten zijn ten opzichte van de begroting 2016 gestegen met € 11.000. Dit komt met name door een hogere bijdrage aan de gemeenschappelijke regeling grofvuil en hogere vuilverwerkingskosten.

Onderhoudskosten ICT (€ 56.000)

In 2017 verwachten we lagere onderhoudskosten voor de ICT-applicaties gericht afvalinzameling en- verwerking van € 56.000.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiële risico's

Naam risico	Aanpak spoedlocaties en overige risico's bodemsanering
Programma	Onderhoud en beheer openbare ruimte
Omschrijving	In het convenant 'bodemonwikkelingsbeleid en spoedlocaties' is afgesproken dat in 2015 alle bodemverontreinigingen gesaneerd of beheerst zijn die een risico voor de mens vormen (humane spoedlocaties). Daarnaast is afgesproken dat de bodemverontreinigingen die onaanvaardbare risico's bevatten voor het ecosysteem en/of bijdragen aan de verspreiding van de verontreiniging (de overige spoedlocaties), ook zoveel mogelijk gesaneerd of beheerst zijn. Nagenoeg alle locaties zijn in 2015 beheerst of gesaneerd. Daarnaast kunnen zich, los van de spoedlocaties, nieuwe situaties aandienen waarbij sprake is van risico's (schadeclaims, saneringen en randvoorwaarden bodem). Er wordt een risicobedrag van € 2,2 miljoen gehanteerd. Voor de kosten van bodemsaneringen, het afdekken van mogelijke schadeclaims en onvoorziene zaken is de bestemmingsreserve bodemsanering beschikbaar.
Risicobedrag 2017	€ 2,2 miljoen
Kans 2017	75%
Risicobedrag 2018	€ 2,2 miljoen
Kans 2018	75%
Risicobedrag 2019	€ 2,2 miljoen
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	2,2 miljoen
Kans 2020	75%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	2001
Actie	Monitoren en aanpak spoedlocaties (saneren of beheersen).

Naam risico	Commerciële dienstverlening Stadsbeheer
Programma	Onderhoud en beheer van de openbare ruimte
Omschrijving	Vanaf november 2009 hebben wij aangegeven dat de omzet en de marge van de bedrijfsafvalinzameling onder druk staan. Dit kwam door de blijvende scherpe concurrentie, mede als gevolg van de recessie. Door aanpassingen in de begroting, beginnend herstel van de economie en efficiencyverbeteringen bij de afvalinzameling is dit risico met ingang van de rekening 2014 verkleind, maar nog aanwezig.
Risicobedrag 2017	€ 225.000
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 225.000
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	€ 225.000
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	€ 225.000
Kans 2020	25%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	November 2009
Actie	Tussentijds de ontwikkelingen volgen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Programma 10: Veiligheid

Groningen is een stad waarin mensen zich veilig voelen. Dat danken we aan inspanningen van verschillende partijen op het terrein van preventie, handhaving en zorg. In ons collegeprogramma leggen we de nadruk op een veilige woon- en leefomgeving, jeugd en veiligheid, integriteit en veiligheid en fysieke veiligheid.

Veiligheid is zeer verweven met de beleidsterreinen in [programma 4: Welzijn, gezondheid en zorg](#), [programma 9: Onderhoud en beheer openbare ruimte](#) en [paragraaf 1: Integraal gebiedsgericht werken](#). Dit betekent dat de aanpak van veiligheidsthema's bij uitstek een zaak is van samenwerken, afstemmen en informatie uitwisselen. Als gemeente verzorgen wij veelal de coördinatie en regie van deze samenwerking en afstemming.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen een stad zijn waarin:

- Alle Stadgers zich veilig voelen in hun woon- en leefomgeving;
- Zo min mogelijk geweld is; thuis en op straat;
- Kinderen en jeugdigen veilig en verantwoord opgroeien;
- We (zware) criminaliteit effectief bestrijden;
- Mensen geen onacceptabele fysieke risico's lopen.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

- [Kadernota Veiligheidsbeleid 2015-2018](#)
- [Horecanota 2011-2015](#)
- [Nota nazorg ex-gedetineerden \(2010\)](#)
- [Regionaal Beleidsplan Veiligheid Noord Nederland 2015-2018](#)
- [Regionaal Beleidsplan Veiligheidsregio Groningen 2016 - 2019 en Regionaal Risicoprofiel Veiligheidsregio Groningen 2016 - 2019](#)
- [Brandbeveiligingsverordening \(2012\)](#)
- [Regionaal Risicoprofiel regio Groningen 2010-2013](#)
- [Nota prostitutie- en overige seksbedrijven \(november 2015\)](#)

Relevante ontwikkelingen

Radicalisering is een actueel thema in de bedreiging van de nationale en lokale veiligheid en rechtsorde. De gemeente kan te maken krijgen met uitreizigers, terugkeerders, geradicaliseerde inwoners en terroristische incidenten. Hierbij is net als bij de andere veiligheidsthema's samenwerking met relevante partners, zoals politie en Openbaar Ministerie essentieel. In het algemeen kunnen we zeggen dat de relevante partners in de keten goed in beeld zijn.

Het verstevigen van de ketensamenwerking heeft doorlopend onze aandacht op alle beleidsterreinen. Daarnaast stimuleren we ook burgers bij de totstandkoming van het veiligheidsbeleid. Dat doen we bijvoorbeeld als het gaat om de opzet en ondersteuning van buurtpreventieteams. Voor het thema overlast en inbraak werken we in pilotvorm aan een doelgroepgerichte aanpak in de pilot Community Policing. De pilot is specifiek gericht op studenten omdat deze doelgroep traditioneel lastig is te

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

betrekken en te bereiken als het om veiligheidsthema's gaat. De pilot wordt ondersteund door kennisinstituut TNO met de beschikbaarstelling van een digitaal platform dat inzicht biedt in en aansluiting op methodieken rondom doelgroepgerichte participatie. Naast de inzet van politie en gemeente is tijdens de pilot met name van belang de participatie van de bewoners bij de leefbaarheid en veiligheid in hun eigen leefomgeving.

In het laatste kwartaal van 2016 starten we met een eerste Driehoeks bijeenkomst op wijkniveau in de wijk Vinkhuizen. De burgemeester gaat met de politie en het Openbaar Ministerie een avond met de bewoners in gesprek over veiligheid in hun buurt. Aan de bewoners wordt de gelegenheid gegeven zelf thema's op de agenda te brengen en zij worden ook bij de follow-up betrokken. Na deze eerste bijeenkomst volgt een evaluatie en zal een format worden ontwikkeld voor toekomstige Driehoeks bijeenkomsten in de andere wijken van de stad. Zodoende kan direct ingespeeld worden op actuele veiligheidsproblematiek in een wijk.

Via de voortgangsrapportages rapporteren we de gemeenteraad in hoofdlijnen over de voortgang van de uitvoering van ons beleid. Daarnaast zetten we de meer gedetailleerde rapportage in de Monitor Veiligheidsbeleid voort waarmee we in 2016 een start hebben gemaakt.

Bijdrage(n) verbonden partijen

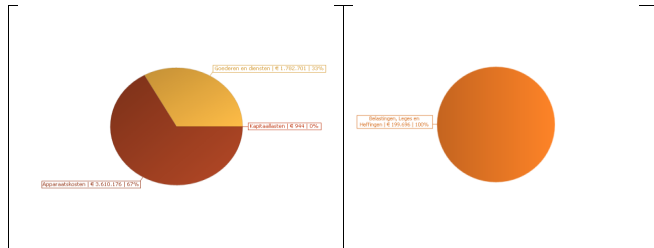
GR Veiligheidsregio Groningen	
Relevante beleidsinformatie	De Veiligheidsregio Groningen behartigt de volgende belangen: Brandweezorg (inclusief melding en alarmering meldkamer Noord-Nederland), geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen, rampenbestrijding en crisisbeheersing en bevolkingszorg. De Veiligheidsregio doet dit voor de 23 gemeenten in de provincie Groningen.
Beleidsrisico	Geen.

Deelprogramma 10.1: Veilige woon- en leefomgeving

We willen veiligheid in wijken en buurten op peil houden en waar nodig vergroten. Het gaat om het voorkomen van overlast, verloedering en criminaliteit. In de openbare ruimte en in de huiselijke kring. Er zijn raakvlakken met [Paragraaf 1: Integraal gebiedsgericht werken](#) en [Programma 9: Onderhoud en beheer openbare ruimte](#). Juist omdat het voor iedere Stadler belangrijk is zich buiten én binnen veilig te voelen, werken we aan een veilige woon- en leefomgeving vanuit verschillende beleidsterreinen.

Tweejaarlijks wordt de Wijkenquête Leefbaarheid en Veiligheid gehouden. De laatste enquête heeft betrekking op 2014 en is in 2015 bekend gemaakt. In het voorjaar van 2017 wordt naar verwachting de volgende Wijkenquête Leefbaarheid en Veiligheid gepubliceerd.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald	Behaald	Beoogd	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
% Onveiligheidsgevoel	20%	-	18%	-
Overlastcijfer	3,3	-	<3,3	-

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
Winkeldiefstallen (aantal per 1.000 inwoners)	5,4	5,4	5,1	-
Geweldsmisdrijven (aantal per 1.000 inwoners)	9,9	9,0	8,4	-
Diefstallen uit woningen (aantal per 1.000 inwoners)	6,7	6,1	4,5	-
Vernielingen en beschadigingen in de openbare ruimte (aantal per 1.000 inwoners)	8,6	7,8	7,2	-

10.1.1 Woninginbraken

Woninginbraken hebben een grote impact op het veiligheidsgevoel van betrokkenen. De bestrijding ervan is een van de prioriteiten in ons integraal veiligheidsbeleid. Zoveel mogelijk betrekken we de burgers zelf erbij. We organiseren regelmatig voorlichtingscampagnes, workshops, acties (gericht op studentenhuizen), buurtschouwen en geven individuele preventieadviezen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal aangiften van woninginbraken	1.186	860	900	850

Hoe staan we ervoor?

Het aantal woninginbraken nam in 2015 met bijna 30% af in vergelijking met 2014. We zetten de geïntensiveerde hotspotgerichte aanpak voort. Daarnaast onderzoeken we welke maatregelen en initiatieven geschikt zijn om blijvend op te nemen in de aanpak. De geïntensiveerde aanpak werpt zijn vruchten af. Gedragsverandering (preventie) is moeilijk te realiseren.

We stimuleren het (door burgers) opzetten van buurtpreventieteams. Daartoe is een handreiking opgesteld en biedt de gemeente verschillende faciliteiten aan, zoals een scholingsavond, een kleine financiële vergoeding en advies. Er is één buurtpreventieteam actief in de stad. Per juni 2016 is een Projectleider Burgerparticipatie Veiligheid aangesteld, die tot taak heeft te onderzoeken of en, zo ja, welke (burger)initiatieven leven in buurten of ontplooid kunnen worden en op welke wijze deze initiatieven ondersteund kunnen worden. Tot deze initiatieven behoort ook het opzetten van een buurtpreventieteam.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen in 2017 het lage aantal woninginbraken continueren, waarbij we streven onder de 900 aangiften uit te komen. We gaan door met de bestaande geïntensiveerde aanpak en we experimenteren in delen van de stad met (nieuwe) maatregelen. Bijzondere aandacht geven we aan de eigen verantwoordelijkheid van de burger bij het voorkomen van woninginbraken (burgerparticipatie). Aan de hand van opgedane ervaringen stellen we eind 2016 een integraal plan van aanpak vast.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat gaan we hiervoor doen?

- In pilotvorm opzetten en ondersteunen van buurtpreventieteams en onderzoeken van andere (mogelijke) burgerinitiatieven;
- Vaststellen integraal plan van aanpak Woninginbraken;
- Diverse preventieactiviteiten;
- Opzetten van een persoonsgerichte aanpak voor 'veel plegende' woninginbrekers.

10.1.2 Geweld

Onder het thema geweld vallen verschillende delicten zoals geweldsincidenten in het uitgaansgebied en huiselijk geweld. Onder huiselijk geweld verstaan we hier (ex)partnergeweld, ouderenmishandeling en oudermishandeling. Voor kindermishandeling verwijzen we naar [deelprogramma 4.2.3. Interventies veilig opgroeien](#). Groningen is als centrumgemeente samen met de andere Groninger gemeenten verantwoordelijk voor het ontwikkelen en invoeren van beleid om huiselijk geweld te bestrijden. Onze ambities staan in [deelprogramma 4.2.4 Beschermd wonen, opvang en huiselijk geweld](#).

Geweldsdelicten hebben een hoge impact op slachtoffers en hun omgeving. Daarom hebben we aandacht voor deze verschillende vormen van geweld. We streven daarbij naar zo min mogelijk geweld, thuis en op straat. Ook medewerkers met een publieke taak, zoals ambulancepersoneel, medewerkers van politie en gemeente kunnen in hun werk met geweld te maken krijgen. Er is een landelijk programma Veilige Publieke Taak (VPT). Dat moet eraan bijdragen dat werknemers met een publieke taak hun werk veilig en respectvol kunnen doen. We willen een structurele aanpak, via onder andere het ondersteunen van werkgevers, registratie, aangifte en nazorg. We hebben speciale aandacht voor een goede afhandeling van aangiften.

Wij willen:

- De objectieve en subjectieve veiligheid in het uitgaansgebied verbeteren;
- Geweld in afhankelijkheidsrelaties duurzaam beëindigen;
- Een veilige thuissituatie bevorderen;
- Slachtoffers van huiselijk geweld, direct veiligheid bieden.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal aangiften geweldsincidenten uitgaansgebied	633	581	< 600	< 550
Aantal meldingen huiselijk geweld	888	817	800	800
Aantal opgelegde huisverboden	45	61	40	40
Aantal aangiften Veilige Publieke Taak (hulpverleners)	113	110	< 75	< 75

Hoe staan we ervoor?

Groningen kent een groot aanbod aan uitgaansgelegenheden. Tijdens de zogenaamde stapavonden (donderdagavond tot en met zaterdagavond) zijn tienduizenden bezoekers, uit de stad en de regio, in de uitgaansgebieden te vinden. Het aantal geweldsincidenten in de binnenstad is de afgelopen jaren gedaald van 824 in 2011 naar 581 in 2014.

Uit het in 2016 uitgevoerde onderzoek naar de subjectieve veiligheid van bezoekers van de uitgaansgebieden Poele- en Peperstraat en de Elleboogbuurt ("Stappen in Veiligheid", Bureau Intraval) blijkt dat het veiligheidsgevoel is verbeterd en het slachtofferschap is afgenomen. In vergelijking met

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

2006 is het aantal bezoekers dat zich wel eens onveilig voelt tijdens het uitgaan in het cameragebied (Poele- en Peperstraat en Grote Markt) gedaald van 28% naar 17%. In het uitgaansgebied Kromme Elleboog voelt 3% van de bezoekers zich wel eens onveilig. Het aantal bezoekers van het cameragebied die in de afgelopen 12 maanden slachtoffer is geweest van agressie, geweld of vandalisme is gedaald van 48% in 2006 naar 13% in 2015. Het aantal slachtoffers van diefstal is gedaald van 36% in 2006 naar 25% in 2015.

Huiselijk geweld komt veel voor in onze stad. In 2015 gaf de politie 817 meldingen door aan Veilig Thuis. Daarvan werd in 61 zaken een huisverbod afgekondigd, waarbij in 40 huisverboden 87 kinderen betrokken waren. We faciliteren de vrouwenopvang en Veilig Thuis. Daarnaast voeren we de Wet tijdelijk huisverbod uit. Voor het duurzaam beëindigen van geweld is een huisverbod alleen niet voldoende. Daarom zijn we in september 2016 gestart met het project intensief casemanagement bij ernstige en complexe zaken huiselijk geweld. Dit project wordt uitgevoerd door Veilig Thuis en loopt tot eind 2018. Intensief casemanagers begeleiden het gezinssysteem (maximaal 1 jaar) en organiseren de benodigde hulpverlening.

In 2015 is het Veiligheidshuis begonnen dagelijks de meldingen huiselijk geweld te screenen. Ook is er dagelijks overleg met Veilig Thuis over deze meldingen. Door de ernst van de gevallen zien we de noodzaak van deze samenwerking en het belang om hierover meer structurele afspraken te maken. We starten daarom met een gezamenlijke aanpak kindermishandeling en huiselijk geweld. Het gaat om het delen van informatie aan de voorkant waardoor we de risico's beter kunnen inschatten.

Agressie en geweld tegen medewerkers met een publiek taak komt nog te vaak voor. De gewenste daling heeft zich nog niet ingezet.

Wat willen we bereiken in 2017?

Op het terrein van veilig uitgaan willen we een daling van het aantal geweldsincidenten binnenstad tot onder de 550. We willen een gezamenlijke aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling. Daarom wordt ingezet op het faciliteren en waarborgen van informatiedeling. Daarnaast willen we een afname van agressie en geweld tegen werknemers met een publieke taak. Omdat ook gewerkt wordt aan uitbreiding van het programma Veilig Publieke Taak lijkt het niet realistisch in 2017 een verdere daling van het aantal aangiften te verwachten.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Het cameratoezicht in het uitgaansgebied wordt voortgezet;
- Evaluatie van het in 2015 geactualiseerde Convenant Veilig Uitgaan;
- Panel Deurbeleid wordt voortgezet;
- Handhaving van de nieuwe Drank- en Horecawet;
- Aan recidiverende overlastveroorzakers en geweldplegers wordt een gebiedsverbod opgelegd;
- Toezicht en handhaving in het uitgaansgebied (conform het handhavingsprotocol horeca);
- Bij incidenten met glas zal het gebruik van polycarbonaat verplicht worden opgelegd;
- Faciliteren vrouwenopvang en Veilig Thuis (centrumgemeente);
- Financieren en faciliteren gezamenlijke aanpak kindermishandeling en huiselijk geweld (Veiligheidshuis);
- Project intensief casemanagement Veilig Thuis;
Het VPT-traject wordt toegepast op alle aangiften van geweld door werknemers met een publieke taak;
- De uitbreiding naar de sectoren onderwijs, zorg en woningcorporaties is in 2016 ingezet en wordt in 2017 voortgezet.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

10.1.3 Toezicht en handhaving in de openbare ruimte

Met toezicht en handhaving bevorderen we dat mensen regels naleven. De politie kijkt vooral naar de openbare orde en veiligheid, wij richten ons op de leefbaarheid. Daartoe zijn wij zichtbaar, herkenbaar en aanspreekbaar aanwezig in de wijk. Wij functioneren als gastheer, maar als mensen de regels overtreden, treden wij stevig op. Wij hebben samenwerkingsafspraken met de politie over een samenhangende en gebiedsgerichte aanpak.

Het aantal evenementen in onze stad groeit. Veel evenementen keren jaarlijks terug. Wedstrijden van FC Groningen trekken tweewekelijks duizenden bezoekers naar de Euroborg. Een bruisende (evenementen)stad kan niet zonder aandacht voor veiligheid, zowel in de voorbereiding als tijdens een evenement. Bij complexe evenementen, zoals Koningsdag en risicowedstrijden, maken we een veiligheidsplan op maat.

Hoe staan we ervoor?

Wij hebben de afgelopen jaren de basiskennis van onze Buitengewoon Opsporingsambtenaren (Boa's) vergroot en geïnvesteerd in de verbetering van de houding en het gedrag 'op straat'. Onze Boa's zijn actief in de drie stadsdelen Noord, Centrum en Zuid ter voorkoming van overlast en kleine ergernissen. Hiertoe werken wij samen met de politie.

We zetten gemeentelijke toezichthouders in bij (grootschalige) evenementen. Dit geldt ook voor de voetbalwedstrijden van FC Groningen. Hierbij maken we gebruik van de kennis van het supportersproject. Wij hebben in 2016 onze inzet voor de handhaving op koopzondagen en het toezicht tijdens warme dagen in het Noorderplantsoen gecontinueerd. Na de beëindiging van de samenwerking met Veiligheidszorg Noord per 1 maart 2016 hebben wij het personeel van VZN dat op vaste basis vanuit Veiligheidszorg Noord voor de gemeente Groningen werkzaam was, overgenomen.

Wij constateren een toenemend beroep op toezicht en handhaving in de openbare ruimte. Dit komt door meer evenementen en nieuwe beleidsontwikkelingen zoals de Bestemming Binnenstad. Onze toezicht en handhaving is nu versnipperd vormgegeven in onze organisatie en de samenwerking in de keten kan worden verbeterd. Daarbij heeft onze gemeentelijke organisatie een bezuinigingstaakstelling. Efficiëntere samenwerking levert niet voldoende op om de toenemende vraag en de bezuinigingstaakstelling te compenseren. In het najaar van 2016 vormen wij ons een beeld van hoe wij onze toezicht en handhaving in het fysieke domein in de toekomst willen vormgeven.

Wat willen we bereiken in 2017?

Wij willen in 2017 onze toezicht en handhaving consolideren. Wij blijven investeren in kennis, houding en gedrag van onze toezichthouders en handhavers en in de goede samenwerking met onze (gemeentelijke) ketenpartners zoals de politie.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren toezicht- en handhavingstaken, onder andere bij evenementen, op basis van het handhavingsprogramma 2017.

10.1.4 Overlast

We willen overlast zoveel mogelijk voorkomen en verminderen. Waar overlast zich toch voordoet treden we adequaat op, waar mogelijk samen met bewoners en ondernemers. Overlast is een containerbegrip voor onder meer woonoverlast, geluidsoverlast, studentenoverlast, drugsoverlast, vervuiling en dierenoverlast. Plegers zijn oud, jong, individuen of groepen. Soms gaat overlast gepaard

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

met criminaliteit, zoals in het A-kwartier. De diversiteit van overlast maakt bestrijding ervan ingewikkeld. Dit vereist nauwe samenwerking tussen zorg, veiligheidspartners en bewoners. Dat doen we onder andere met de Meldpunten Overlast & Zorg, het Veiligheidshuis en de WIJ-teams. Stadstoezicht speelt hierbij ook een belangrijke rol.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal meldingen overlast openbare ruimte afgehandeld door Stadstoezicht	-	-	-	2.000

Hoe staan we ervoor?

Onze strategie is om samen met bewoners en zorg- en veiligheidspartners zo vroeg mogelijk te komen tot een persoonsgebonden aanpak. Ook een aanpak per wijk of straat is mogelijk. Het aanpakken van overlast vraagt om informatiedeling, maar ook om voorlichting geven en toepassen van dwang en drangmaatregelen. Het gezamenlijk optrekken van de zorg en justitiële partijen en bewoners is daarbij zeer wenselijk. In 2012 was het samengestelde overlast cijfer (geluidsoverlast, overlast door jongeren en overlast door omwonenden) 3,5. In 2014 betrof dit cijfer 3,3. In het najaar van 2016 vindt de volgende meting plaats. Indicatoren op het gebied van geluidsoverlast in relatie tot evenementen vindt u in [6.1.5 Evenementen](#).

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen de wisselwerking tussen zorg, veiligheid en bewoners bij het voorkomen en bestrijden van overlast versterken. Daartoe ontwikkelen we aan de hand van gedeelde kennis en informatie een gezamenlijke en persoonlijke aanpak. In 2017 willen we meer aandacht besteden aan verwarde personen. Er is een toename te zien in het aantal verwarde personen en het aantal acute situaties rond verwarde personen. Landelijk en lokaal is geconstateerd dat de huidige aanpak niet voldoende voorziet in het adequaat (verder) begeleiden van verwarde personen. Gemeenten hebben de opdracht gekregen een sluitende aanpak op te leveren, in samenwerking met ketenpartners.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Opzetten integrale aanpak verwarde personen;
- Voortzetten persoons- of pandgebonden aanpak;
- Doorontwikkelen veelplegeraanpak;
- Inzetten Stadstoezicht.

10.1.5 Veilig ondernemen

In een aantrekkelijk ondernemersklimaat is veilig ondernemen vanzelfsprekend. Veilig ondernemen benaderen we breed. We hechten aan een binnenstad en bedrijventerreinen waar het schoon, heel en veilig is. Winkeldiefstal springt het meest in het oog, waarbij getroffen personen vaak geen aangifte doen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal aangiften door ondernemers van inbraken in kantoor-/bedrijfspanden en winkels	551	476	475	475

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Hoe staan we ervoor?

Het servicepunt Detailhandel is aanspreekpunt voor ondernemers in de binnenstad. Stichting Beveiliging Bedrijfsomgeving Groningen (BBOG) richt zich op de bedrijventerreinen.

Wat willen we bereiken in 2017?

In samenwerking met GCC (Groningen City Club) en servicepunt detailhandel aandacht genereren voor veilig ondernemen en winkelgebieden die schoon, heel en veilig zijn.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Groningen City Club, servicepunt detailhandel en stichting Beveiliging Bedrijfsomgeving Groningen zijn initiatiefnemers van activiteiten. De gemeente heeft faciliterende en ondersteunende rol;
- Activiteiten tijdens de Week van de Veiligheid.

10.1.6 Radicalisering en Jihadisme

Radicalisering is een actueel thema in de bedreiging van de nationale en lokale veiligheid en rechtsorde. We kunnen te maken krijgen met uitreizigers, terugkeerders, geradicaliseerde inwoners, terroristische incidenten, opsporingsonderzoek naar terrorisme of arrestaties van terrorismeverdachten. Dit vereist samenwerking tussen bestuurlijke en strafrechtelijke partijen: gemeente, politie en justitie. De aanpak van radicalisering gebeurt in de lokale driehoek.

Hoe staan we ervoor?

Eind 2015 vond in Groningen de bestuurlijke conferentie radicalisering-jihadisme plaats. Daar hebben we een gecoördineerde aanpak van radicalisering in onze regio ontwikkeld. De conferentie was de basis voor adequate samenwerking en informatie-uitwisseling. De plannen zijn opgeschreven in een handelingskader aanpak Radicalisering. Dit handelingskader is in het Regionaal Bestuurlijk Politie Overleg omarmd. Op basis van deze uitgangspunten is in 2016 voor de stad Groningen beleid vastgesteld. Dit beleid richt zich op het versterken van het netwerk, het vergroten van kennis en kunde en het ontwikkelen van een persoonsgebonden aanpak.

Wat willen we bereiken in 2017?

- Bescherming van de democratische rechtsstaat en lokale openbare orde en veiligheid;
- Wegnemen van de voedingsbodem voor radicalisering;
- Bestrijding en verzwakken van extremisme;
- Het vergroten van bewustwording bij professionals, sleutelpersonen en relevante organisaties.

Wat gaan we hiervoor doen?

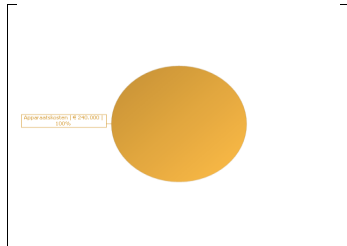
- Het vroegtijdig signaleren van radicalisering;
- Adequate informatiedeling tussen alle betrokken partijen;
- Het aanbieden van een effectieve persoonsgerichte aanpak;
- Organiseren van activiteiten gericht op preventie van radicalisering;
- Trainen van eerstelijnsmedewerkers en het verwerven van (meer) inzicht en kennis van instanties die betrokken zijn bij de bestrijding van radicalisering en terrorisme;
- Preventie door het vergroten van weerbaarheid van kwetsbare groepen tegen de ideologie van gewelddadig extremisme.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Deelprogramma 10.2: Jeugd en veiligheid

We willen dat jongeren opgroeien in een veilige omgeving, thuis en daarbuiten. We willen dat jongeren de kennis en de vaardigheden hebben om goede keuzes te maken. Jongeren die overlast veroorzaken of strafbare feiten plegen, volgen we nauwlettend en geven we waar mogelijk nieuw perspectief. Dit is ook verweven met het beleid in [programma 4: Welzijn, gezondheid en zorg](#).

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicatoren	Behaald	Behaald	Verwacht	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal hinderlijke jeugdgroepen	2	2	2	2
Aantal overlast gevende jeugdgroepen	0	0	1	0
Aantal criminele jeugdgroepen	0	0	0	0

Daarnaast verantwoorden we onder dit deelprogramma voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
Verwijzingen HALT 12 t/m 17 jaar (aantal per 10.000 jongeren)	169,4	235,3	-	-
Harde kern jongeren 12 t/m 24 jaar (aantal per 10.000 inwoners)	0,06	0,07	-	-

10.2.1 Alcohol en drugsgebruik

Het effect van drugs en alcoholgebruik onder jongeren manifesteert zich in schoolverzuim en -uitval, vandalisme, geweld, gezondheidsschade en instroom in de zorg. In de WIJ-teams werken onze leerplichtambtenaren, het schoolmaatschappelijk werk, de jeugdgezondheidszorg en het jongerenwerk nauw samen aan preventie en hulpverlening aan scholieren.

We willen:

- Dat jongeren goed geïnformeerd zijn over de risico's van alcohol- en druggebruik;
- Dat de gemiddelde leeftijd waarop jongeren beginnen met drinken omhoog gaat;
- Dat het overmatig gebruik van alcohol daalt;
- Dat jongeren onder de 18 geen toegang hebben tot drugs.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal geconstateerde overtredingen alcoholverkoop aan jongeren (<18 jaar)	-	-	100	75
Aantal geconstateerde overtredingen verkoop en aanwezigheid jongeren in coffeeshops	-	-	-	5

Hoe staan we ervoor?

Het plan 'de maat is vol' heeft een looptijd van 2012-2016 en loopt eind dit jaar af. Op basis van de evaluatie die eind 2016 in de raad ligt, wordt een voorstel gemaakt welke maatregelen in 2017 doorlopen. Vanuit het budget 'Samen gezond in Stad' (lokaal gezondheidsbeleid) zijn hiervoor middelen beschikbaar. Vanaf 2018 ligt er een nieuw beleidskader voor het gezondheidsbeleid inclusief prioritaire thema's.

Bij het toezicht op de naleving van de Drank- en horecawet, heeft de handhaving van het schenken en verkopen van alcoholhoudende drank aan personen jonger dan 18 jaar prioriteit. 2015 is voor wat betreft de handhaving van alcohol verkoop aan jongeren een opstartjaar geweest. Nog niet alle buitengewoon opsporingsambtenaren (BOA's) waren beëdigd en het accent heeft met name gelegen op voorlichting. Gelet op de inspanningen in 2016 verwachten wij een daling van het aantal geconstateerde overtredingen in 2017.

In 2016 is een specifiek project uitgevoerd bij supermarkten, nachtwinkels en slijterijen. Hierbij is gebruik gemaakt van zogenoemde mysterie-shoppers. Toezichhouders van de gemeente hebben met behulp van twaalf studenten gecontroleerd op het verstrekken van alcoholhoudende drank aan jongeren onder de 18 jaar. De mysterie-shoppers waren in de leeftijdscategorie van 16 en 17 jaar. In maart en mei 2016 zijn in totaal 104 supermarkten, nachtwinkels en slijterijen gecontroleerd. Hierbij werd bij 55 bedrijven (53%) alcoholhoudende drank verkregen door de mysterie-shoppers. Het naleefpercentage is daarmee 47%.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen een verbetering van het naleefgedrag ten aanzien van het verbod op de verkoop van alcohol aan minderjarige en meer toezicht op verkoop van softdrugs aan minderjarigen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Toezicht houden op alcohol en drugsgebruik bij cafés, discotheken, bioscopen, sportkantines, buurthuizen, slijterijen en supermarkten, evenementen en festivals;
- Uitbreiding en verdere professionalisering alcoholcontroles;
- Inzet van mystery-shoppers;
- Stroomlijning van de backoffice en automatisering om de effectiviteit te verhogen.

10.2.2 Problematische jeugdgroepen

Jeugdgroepen kunnen in wijken en buurten voor overlast zorgen. Het gaat in deze groepen vaak om kwetsbare jongeren. Wij willen de overlast verminderen en bestrijden en tegelijkertijd de jongeren ook perspectief bieden, voorkomen dat zij opnieuw in de fout gaan en hun weerbaarheid verhogen. Wij hanteren hierbij de aanpak problematische jeugdgroepen, die wij inzetten bij de eerste signalen van het ontstaan van een problematische jeugdgroep. Wanneer een dergelijke groep is 'afgeschaald' houden wij de risico's in beeld. Daarbij richten wij ons op de jongere zelf, zijn (risico)gedrag, het sociale netwerk en de wijk.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Verwacht 2016	Beoogd 2017
Aantal opgestarte begeleidingstrajecten voor jongeren door het Veiligheidshuis	75	183	100	150

Hoe staan we ervoor?

Groningen kent jaarlijks gemiddeld zo'n twee à drie jeugdgroepen met de kwalificatie 'hinderlijk', de lichtste van de drie categorieën problematische jeugdgroepen. We zetten straathoekwerk, straatcoaches en Halt in om (groepen) jongeren aan te spreken en begeleiden.

In 2015 hadden we 2 problematische jeugdgroepen (PJG): PJG Hoogkerk (64 personen) en PJG Scootergroep (25 personen). De PJG Hoogkerk groep is afgeschaald in januari 2016, de aanpak voor de PJG Scootergroep (25 personen) loopt nog. Sinds juni 2016 is er een nieuwe problematische jeugdgroep, PJG Paddepoel (12 personen). Daarnaast hebben we 56 risicojongeren in beeld binnen de aanpak risicojongeren.

Wat willen we bereiken in 2017?

Een afname van het aantal problematische jeugdgroepen en het snel signaleren, aanpakken en doorverwijzen van jongeren (en hun ouders), die dreigen af te glijden naar overlast-gevend gedrag en criminaliteit. In de tweede helft van 2016 evalueren wij samen met onze lokale samenwerkingspartners de vernieuwde aanpak problematische jeugdgroepen uit 2012. Op basis van deze evaluatie besluiten wij of het bijsturen van de aanpak wenselijk dan wel noodzakelijk is, om zo problematische jeugdgroepen vanaf 2017 en verder nog sneller en adequater aan te kunnen pakken.

Tevens zetten wij de beweging in om de methodiek straathoekwerk in een aantal wijken te verruilen voor de kwalitatief sterkere methodiek van de jongerenstraatcoaches. De jongerenstraatcoaches werken vanuit een totaalconcept op thema's als jongeren en hun ouders, de wijk, de school, vrijetijdsbesteding, veiligheid op straat en talentontwikkeling. Deze methodiek geeft integraal vorm aan de ondersteuning van jongeren.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Voortzetten integrale aanpak problematische jeugdgroepen;
- In beeld houden risicojeugd bij Veiligheidshuis door coördinator Jeugd;
- Inzetten straathoekwerk, jongerenstraatcoaches en Halt voor preventieve activiteiten.

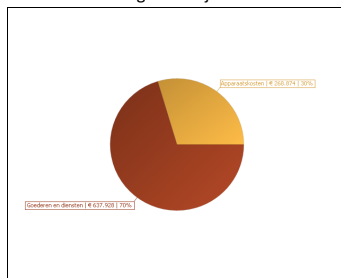
Deelprogramma 10.3: Integriteit en veiligheid

Handel in drugs, witwassen van zwart geld en uitbuiting zijn voorbeelden van criminele (economische) activiteiten die de samenleving en de rechtsorde kunnen ondermijnen. De onderwereld kan verweven raken in de bovenwereld. Wij willen de verbinding tussen onder- en bovenwereld aanpakken en voorkomen dat de overheid criminaliteit faciliteert. We willen de samenleving beschermen tegen deze vorm van criminaliteit door samen met onze partners in te zetten op het aanpakken van criminele infrastructuur in onze gemeente. We doen dat onder andere met het openbaar ministerie, de politie, de belastingdienst, het kadaster, de woningbouwcorporaties, maar ook met banken, energieleveranciers en andere partijen zoals makelaars.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

10.3.1 Ondernijnde of georganiseerde criminaliteit

Georganiseerde of ondernijnde criminaliteit is een maatschappelijk probleem. Het zorgt niet alleen voor veel onveiligheid en overlast bij de bevolking, maar ook voor minder zichtbare, sluipende ontwrichting en ondernijning van de samenleving door de verwevenheid van de onder- met de bovenwereld. Deze criminaliteit is vaak onzichtbaar, maar kan zich ook manifesteren in de publieke ruimte door intimidatie, geweld en de verwerving van machtsposities. Waar daders vaak bovenregionaal of internationaal opereren, heeft ondernijnde criminaliteit tegelijkertijd op lokaal niveau veel uitingsvormen en verbindingen. Er is sprake van beroeps-criminelen en facilitators die een (sleutel)rol spelen in samenwerkingsverbanden en netwerken die in toenemende mate fluide van karakter zijn.

Georganiseerde criminelen weten vaak buiten beeld te blijven en vaak is er ook geen direct slachtofferschap. Er zijn daarom relatief weinig aangiften die de politie attendeert op deze vorm van misdaad. Een indicatie van de omvang is daarom moeilijk te geven. Georganiseerde criminelen zijn niet zelden actief op verschillende criminele markten. Strikt onderscheid tussen criminele thema's is daarom niet te maken. Binnen de geïntegreerde aanpak van ondernijnde criminaliteit ligt het accent op de regionaal bepaalde prioriteiten en op de in het Nationaal Dreigingsbeeld gesignaleerde dreigingen (drugscriminaliteit, witwassen/vastgoed, mensenhandel, fraude, milieucriminaliteit, motorbendes).

De ondernijnde of georganiseerde misdaad kan niet effectief aangepakt worden door middel van uitsluitend een strafrechtelijke aanpak door politie en justitie. In sommige gevallen beschikt een gemeente over meer slagkracht om barrières op te werpen en daardoor "een spaak in het wiel te steken" van de criminele activiteiten. Een effectieve aanpak vereist daarom een georganiseerde overheid (politie, OM, gemeente, Belastingdienst) die alle middelen en instrumenten inzet die tot haar beschikking staan om het criminele ondernemersklimaat te verslechteren. Gezamenlijk wordt bepaald hoe strafrechtelijke, bestuursrechtelijke en fiscale interventies ingezet kunnen worden.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal adviesaanvragen bij bureau Bibob	0	0	-	5
Aantal geweigerde vergunningen op grond van Bibocriteria	-	-	-	8

Hoe staan we ervoor?

In samenwerking met het regionaal informatie en expertisecentrum (RIEC), belastingdienst, politie en openbaar ministerie zijn 4 onderzoeken uitgevoerd naar diverse personen of ondernemers in de gemeente. Dit soort onderzoeken zijn bijzonder complex en vragen veel tijd en expertise. In één

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

onderzoek geven partijen gezamenlijk richting geven aan de deelonderzoeken in de diverse kolommen en de te kiezen interventies. Die werkwijze wordt als zeer positief ervaren.

Met betrekking tot de illegale hennepcultuur zijn in de gemeente op grond van de Wet Damocles in 2015 in totaal 15 panden (tijdelijk) gesloten. De Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur (BIBOB) wordt structureel toegepast op vergunningaanvragen horeca en prostitutie. Recent kon een langlopende juridische procedure betreffende intrekking van de exploitatievergunning van een coffeeshop op grond van de Wet BIBOB succesvol afgesloten worden.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen de georganiseerde misdaad en ondermijning in de Groningse samenleving tegengaan. We werken hierbij nauw samen met onze ketenpartners. Meetbare doelstellingen zijn voor dit beleidsterrein moeilijk aan te geven omdat er geen of slechts beperkt zicht is op de omvang van deze vormen van criminaliteit.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Het vergaren van informatie over ondermijning op stadsdeel- en wijkniveau en de aanpak daarvan;
- Het intensiveren van de samenwerking in het kader van de integrale aanpak met het regionaal informatie en expertisecentrum, de politie, het openbaar ministerie en de belastingdienst;
- Het toepassen van de Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur (BIBOB) op vergunningaanvragen voor prostitutie en horeca en enkele Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (WABO) vergunningen zal worden voortgezet.

10.3.2 Mensenhandel

Mensenhandel betreft een vorm van georganiseerde criminaliteit waarbij mensen, veelal met list en bedrog, worden "verleid" arbeid te verrichten binnen bepaalde economische branches, waardoor zij echter geen sturing meer kunnen uitoefenen op hun eigen werk- en leefsituatie. Deze vorm van georganiseerde criminaliteit komt in Groningen vooral voor binnen de (vergunde en niet-vergunde) prostitutiebranche.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal in behandeling genomen potentiële casussen door de ketenregisseur	-	39	40	40

Hoe staan we ervoor?

In het kader van de in 2011 geïntroduceerde ketenaanpak mensenhandel werken alle gemeenten in de provincie, politie, vreemdelingenpolitie, openbaar ministerie, hulp- en zorginstellingen, belastingdienst en kamer van koophandel samen. Signalen van mensenhandel worden in dit brede verband gedeeld en er worden afspraken gemaakt over de te plegen interventies en een persoonsgericht aanbod van hulpverlening aan het slachtoffer. De ketenregisseur mensenhandel werkt vanuit het Veiligheidshuis.

Om de samenwerking en afstemming tussen de aanpak van mensenhandel in het werkgebied van Noord-Nederland te verbeteren is in 2016 een eenduidige werkwijze voor heel Noord-Nederland ingevoerd. De drie ketenregisseurs werken nauw samen en signalen mensenhandel kunnen nu ook provincie-grensoverschrijdend gedeeld worden.

De beschikbare capaciteit voor de zorg coördinatie aan slachtoffers van mensenhandel is verhoogd.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen mensenhandel tegengaan door het creëren van een onaantrekkelijk afzetgebied voor daders van mensenhandel. Daarbij beogen we een afname van mensenhandel. Wij realiseren ons dat het grotendeels een onzichtbaar delict is met een zeer geringe aangiftebereidheid.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Voortzetting van de ketenaanpak mensenhandel Noord-Nederland door het toepassen van dezelfde werkwijze van alle betrokken instellingen in Groningen, Friesland en Drenthe;
- Vroegtijdige herkenning en oppakken van signalen van mensenhandel;
- Het zo snel mogelijk inzetten van interventies op daadwerkelijke signalen.

10.3.3 (vergunde) prostitutie

Sinds 1 januari 2016 kent de stad Groningen nog één raamprostitutiegebied, de Nieuwstad, met in totaal 40 panden en 95 ramen. Per 1 juni 2016 is ons nieuw lokaal prostitutiebeleid van kracht geworden. We kiezen voor maximale barrières tegen mensenhandel en uitbuiting. De minimumleeftijd voor prostituees is verhoogd van 18 naar 21 jaar, prostituees zijn verplicht een intakegesprek te hebben alvorens zij in Groningen mogen werken, exploitanten van prostitutiebedrijven moeten een bedrijfsplan overleggen en prostituees mogen maximaal 11 uur per etmaal werken. Verder is een strafbaarstelling voor klanten van niet-vergunde prostitutiebedrijven in de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) opgenomen. We hebben ook meer aandacht voor de mogelijkheden voor prostituees om "uit te stappen", dit in samenhang met het streven om uiterlijk eind 2017 de tippelzone te kunnen sluiten. Het toezicht op de naleving van de vergunningsvoorwaarden gebeurt door de bestuurlijk toezichthouders van de gemeente in samenwerking en afstemming met de politie.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal bestuurlijke maatregelen vanaf 1 juni 2016 in de vergunde prostitutie	-	-	10	20
Aantal bestuurlijke maatregelen vanaf 1 juni 2016 in de illegale prostitutie			10	20

Hoe staan we ervoor?

Uit de structurele controles van gemeentelijke toezichthouders en politie komt naar voren dat de exploitanten van vergunde prostitutiebedrijven zich goed aan de regels houden. Specifieke aandacht is er voor de aanpak van de niet-vergunde en illegale prostitutie. De aanpak daarvan is prioriteit voor ons samen met de politie. Het is nog te vroeg om iets te kunnen zeggen over de effecten van de nieuwe regelgeving en de mate waarin dat wordt nageleefd door exploitanten en prostituees. Na het van kracht worden per 1 juni 2016 geldt een overgangstermijn van 28 weken.

In het kader van de aanpak van de niet-vergunde en illegale prostitutie en de invoering van het nieuwe prostitutiebeleid is de daarvoor beschikbare capaciteit voor vergunningverlening, toezicht en handhaving in 2016 verhoogd met 450 uren.

Wat willen we bereiken in 2017?

- Afname van de niet-vergunde en illegale prostitutie;
- Adequaat toezicht en handhaving van de vergunde branche en consequente toepassing van het handhavingprotocol bij constatering van overtredingen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoering handhaving in nauwe samenwerking met de politie.

10.3.4 Hennepteelt en drugshandel

Ons drugsbeleid beslaat meerdere terreinen, coffeeshops, damoclesbeleid en de handhaving daarvan. We willen hennepsteelt en handel in drugs ontmoedigen. Voor elk thema waar het drugsbeleid betrekking op heeft geldt dat de samenwerking in de keten een doorslaggevende factor is voor een succesvolle aanpak. Zo stellen we voor coffeeshops voorwaarden waaronder een coffeeshop kan worden gedoogd. Daarbij geldt een maximumstelsel en is de afstand van de coffeeshop tot scholen van belang.

Landelijk en lokaal speelt de discussie over de regulering van de wietteelt. Wij hebben samen met ruim 50 andere gemeenten het Manifest 'Joint Regulation' ondertekend, waarin de rijksoverheid wordt opgeroepen om een landelijk stelsel van gecertificeerde en gereguleerde wietteelt in te voeren. De rijksoverheid wil deze pilots vooralsnog niet toestaan. We blijven samen met andere gemeenten aandringen op een landelijk programma van experimenten met een geregelde cannabisketen.

De burgemeester is bevoegd om panden, waarbij drugs worden verhandeld en panden waarin hennepkwekerijen worden ontdekt, te sluiten. We werken hierin samen met onze partners zoals woningbouwcorporaties en energiemaatschappijen. Aanvullend op strafrechtelijke trajecten zetten we bestuursrechtelijke maatregelen in om het pand gedurende een bepaalde periode te sluiten.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal gesloten drugspanden	14	15	18	20

Hoe staan we ervoor?

In 2016 is het drugsbeleid geactualiseerd en zijn de verschillende beleidsonderwerpen en richtlijnen voor handhaving samengevoegd. Bij coffeeshops wordt het maximumstelsel van 14 coffeeshops gecontinueerd. De wachtlijst voor personen die een coffeeshop willen opzetten in Groningen is beëindigd en is vervangen door een systeem van openbare inschrijving bij het openvallen van een plek. Bij het sluiten van drugspanden hebben we het uitgangspunt om in alle gevallen de zwaarste sanctie op te leggen, losgelaten. We werken nu met een trapsgewijs sanctiemodel. Informatiedeling binnen de keten is van belang. Het Hennepconvenant Noord-Nederland is hiervoor ontwikkeld. Het bestaande lokale Hennepconvenant gaat onderdeel uitmaken van het Hennepconvenant Noord-Nederland.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen de samenwerking met al onze partners in de keten versterken zodat we beter hennepsteelt en drugshandel kunnen ontmoedigen en waar mogelijk aanpakken.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Casusoverleg met partners;
- Contacten landelijk versterken met betrekking tot regulering achterdeur;
- Integrale controles van coffeeshops door politie en gemeente.

10.3.5 Motorclubs (OMG's)

In Nederland is het aantal Outlaw MotorcycleGangs (OMG's) de laatste jaren toegenomen. OMG's zijn motorclubs die zich met enige regelmaat norm overschrijdend en crimineel gedragen. In Groningen

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

kennen we vier OMG's of supportclubs. We willen bereiken dat de OMG's of de daaraan gelieerde supportclubs geen "vaste voet aan de grond krijgen" in bestaande horecabedrijven of buurtgebouwen of een nieuw clubhuis kunnen starten.

Hoe staan we ervoor?

Voor zover bekend beschikken de in Groningen aanwezige Outlaw MotorcycleGangs (OMG's) of supportclubs niet over een clubhuis of een andere vaste plaats van samenkomst. Initiatieven van een OMG om zich te vestigen in de gemeente worden in de kiem gesmoord door gesprekken en, waar mogelijk, de inzet van bestuursrechtelijke instrumenten op basis van het bestemmingplan, de Drank- en Horecawet en de Algemene Plaatselijke Verordening (APV). Ook werpen we barrières op tegen mogelijk indringen van OMG's in de bovenwereld. Binnen de tien Regionale Informatie- en Expertise Centra (RIEC's) en het Landelijke Informatie en Expertisecentrum (LIEC) werken verschillende overheden samen aan een integrale aanpak met als doel de schijnbare onaantastbaarheid van OMG's te doorbreken. De informatiepositie van de gemeente ten aanzien van de OMG's en de supportclubs is door de samenwerking met het RIEC, de politie en de Belastingdienst, op peil.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen de informatievoorziening van de gemeente ten aanzien van OMG's en supportclubs, in samenwerking met ketenpartners, op peil houden.

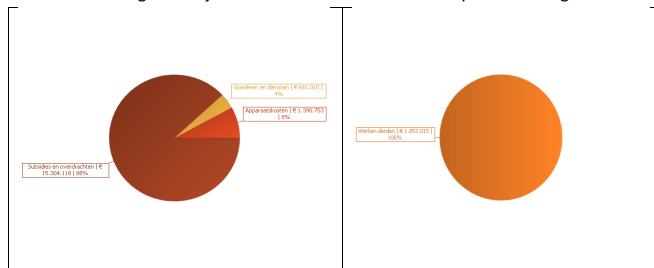
Wat gaan we hiervoor doen?

- Bespreking van de situatie rond Outlaw MotorcycleGangs (OMG) en supportclubs in de OMG-casustafel;
- Inzetten bestuursrechtelijke instrumenten;
- Inzetten Regionale Informatie- en Expertise Centra.

Deelprogramma 10.4: Fysieke veiligheid

Fysieke veiligheid omvat het voorkomen en beperken van risico's van ongevallen, branden en rampen, incidenten waarbij mensen gewond kunnen raken of kunnen overlijden of waarbij (grote) schade ontstaat. We zorgen voor een veilige woon- en leefomgeving, voor Groningers en bezoekers van de stad. Dit betekent in de eerste plaats dat we waar mogelijk risico's wegnemen of beperken, door onveilige situaties te voorkomen. Daarnaast moeten de hulpdiensten klaar staan, goed voorbereid zijn en voorzien zijn van de juiste middelen.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

10.4.1 Veiligheidsregio Groningen

We willen een fysiek veilige regio: adequaat optreden bij calamiteiten en brand. We werken met alle gemeenten in de provincie Groningen, de brandweer Groningen en de Geneeskundige Hulpverleningsorganisatie in de Regio (GHOR) samen in de Veiligheidsregio Groningen. De Veiligheidsregio Groningen heeft als taken:

- Rampenbestrijding & crisisbeheersing;
- De complete keten voor de brandweezorg, samen met de meldkamer Noord-Nederland: van pro-actie, preventie, alarmering, incidentbestrijding tot aan nazorg;
- De regionale ondersteuning van de gemeentelijke Kolom (bevolkingszorg).

In 2017 verwachten we de volgende bijdrage aan de Veiligheidsregio Groningen te leveren (de verantwoording loopt via de begroting en jaarrekening van de Veiligheidsregio Groningen):

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Rampenbestrijding & crisisbeheersing	22
Brandweezorg (inclusief meldkamer)	14.700
GHOR	205
Regionale ondersteuning gemeentelijke Kolom	281
Totale bijdrage aan de Veiligheidsregio	15.300

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald		Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Aantal gecontroleerde kamer-verhuurpanden	-	1.092	1.150	1.150
Aantal bestuurlijke maatregelen na controlekamer-verhuurpanden	1	36	-	<10

Hoe staan we ervoor?

De Veiligheidsregio voert sinds 1 januari 2014 verschillende taken uit voor 23 Groninger gemeenten. Voor de gemeente Groningen opereert de Veiligheidsregio Groningen in het cluster Stad.

Wat willen we bereiken in 2017?

De actuele beleidsdoelen zijn vastgelegd in het Beleidsplan Veiligheidsregio Groningen 2016 – 2019. De focus ligt op de verbinding met de maatschappij en de lokale gemeenschap, de vakbekwaamheid en preventie door burgers zelf.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoering van het jaarplan cluster Stad;
- Uitvoering van het handhavingsuitvoeringsprogramma 2017.

10.4.2 Externe veiligheid

We willen zorgvuldig omgaan met de risico's die samenhangen met de productie, de opslag, het transport en het gebruik van gevaarlijke stoffen. De gemeente is het bevoegde gezag (op grond van de Wet milieubeheer) voor een aantal risicobedrijven, waaronder de lpg-tankstations. De Omgevingsdienst Groningen ziet er namens de gemeente op toe dat deze voldoen aan het Besluit externe veiligheid inrichtingen (BEVI) zowel bij de vergunningverlening als bij de handhaving. De Veiligheidsregio Groningen heeft een wettelijke adviesfunctie aan het bevoegd gezag op de vergunningverlening in dit kader.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Hoe staan we ervoor?

Wij passen het Besluit externe veiligheid inrichtingen toe als dat aan de orde is. Bij alle nieuwe ontwikkelingen in de stad is lokale omgevingsveiligheid een onderdeel van de planvorming. Hiermee zorgen we ervoor dat de veiligheids- randvoorwaarden uit het BEVI worden ingevuld.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen de risico's die productie, opslag, transport en het gebruik van gevaarlijke stoffen met zich meebrengen, beheersen en zoveel mogelijk verkleinen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Vergunningen verlenen en plannen beoordelen op basis van Het Besluit externe veiligheid inrichtingen;
- Uitvoeren van het provinciale 'Uitvoeringsprogramma lokale omgevingsveiligheid 2017'.

10.4.3 Aardbevingen

Onze stad bevindt zich in het gebied met aardbevingen ten gevolge van de gaswinning. We willen dat Groningen een veilige en blijvend aantrekkelijke stad is, dat er eerlijke en snelle schadeafhandeling en vergoeding van de kosten door de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) is. Daarnaast werken we aan een aanpak van aardbevingsbestendig (ver-)bouwen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal gemelde schadegevallen door aardbevingen	-	-	10.000	-

Hoe staan we ervoor?

Het aantal schademeldingen is opgelopen tot bijna 10.000 binnen de gemeente Groningen. Hoe het aantal meldingen zich ontwikkelt is lastig te voorspellen. Het melden van schade is afhankelijk van het aantal bevingen en mogelijk ook van de beschikbaarheid van schadevergoedingsregelingen. Eind 2016 verwachten we ongeveer 12.000 gemelde schadegevallen. We verwachten dat dit aantal in 2017 oploopt tot 13.000. De geaggregeerde cijfers en de periode waarop deze betrekking hebben geven ons nog niet het inzicht dat we willen hebben. Wij zijn hierover in gesprek met de Nationaal Coördinator Groningen (NCG).

De inzet van de gemeente om de waardevermeerderingsregeling uit te breiden heeft tot succes geleid. De regeling is tijdelijk uitgebreid in die zin dat ook inwoners uit Groningen aanspraak kunnen maken op een vergoeding. Huiseigenaren met een schade van minimaal € 1.000 konden tot 1 juli 2016 een aanvraag voor de Tijdelijke Regeling Waardevermeerdering (WVM) indienen bij het SNN, indien zij minder dan een maand daarvoor een definitief expertiserapport hadden ontvangen. Op dit moment wordt een nieuwe regeling voorbereid onder regie van de NCG Ook wordt een nieuwe nieuwbouwingeregeling voorbereid. Wij adviseren eigenaren conform de Nationale Praktijkrichtlijn aardbevingsbestendig te bouwen, en staan op het standpunt dat redelijke meerkosten vergoed dienen te worden.

In 2016 kregen wij als gemeente adviesrecht op het winningsplan van de NAM, in aanloop naar het besluit van de Minister. Het advies is mede opgesteld met provincie, gemeenten, waterschap en de veiligheidsregio.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Waar wij in 2015 als gemeente zelfstandig opdracht hebben gegeven tot onderzoek, is met de komst van de Nationaal Coördinator Groningen (NCG) een duidelijke regisseur gekomen, die verantwoordelijk is voor het beleid rondom schadeherstel, versterking en het flankerend beleid. Dit draagt bij aan een meer uniforme aanpak en betere uitgangspositie voor stad en regio. In de aanpak van de NCG is de keuze gemaakt om met de gebiedsgerichte aanpak te starten in het kerngebied rondom Loppersum. Voor ons ligt de nadruk op onderzoek naar kwetsbare gebouwen (hoogbouw, maatschappelijk gebouwen) en de openbare ruimte. Daarnaast heeft de NCG verbetering aangebracht in de schadeafhandeling en een aantal regelingen ingesteld, bijvoorbeeld een pilot opkoopregeling. In 2017 geven wij onze prioriteiten mee voor het meerjarenprogramma aan de NCG.

Wat willen we bereiken in 2017?

- Een dusdanig niveau van gaswinning waarbij de kans op aardbevingen zo klein mogelijk is;
- Meer duidelijkheid over wat gaswinning en de effecten daarvan betekenen voor de schade aan huizen en panden in de gemeente Groningen;
- Onverkort doorzetten van de tijdelijke nieuwbouwregeling;
- Oprichten van een onafhankelijk kennisinstituut, verbonden aan de Groningse kennisinstellingen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren jaarprogramma aardbevingen 2017 (vast te stellen najaar 2016)

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Veiligheid							
Nr	Omschrijving	Rekening	Actuele begroting	Primitieve begroting			
		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lasten							
10.1	Veilige woon- en leefomgeving	4.769	4.345	5.100	5.141	5.139	5.152
10.2	Jeugd en veiligheid	53	605	240	240	240	240
10.3	Integriteit en veiligheid	922	897	907	907	907	907
10.4	Fysieke veiligheid	22.151	17.203	17.376	17.353	17.595	17.832
	Totaal	27.896	23.050	23.623	23.641	23.881	24.131
Baten							
10.1	Veilige woon- en leefomgeving	-2.448	-1.941	-1.835	-1.850	-1.850	-1.850
10.3	Integriteit en veiligheid	-253	-134	-468	-468	-468	-468
10.4	Fysieke veiligheid	-6.046	-1.805	-1.853	-1.853	-1.853	-1.853
	Totaal	-8.748	-3.880	-4.156	-4.171	-4.171	-4.171
	Geraamd resultaat voor bestemming	19.148	19.170	19.467	19.470	19.710	19.960
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen						
	Totaal onttrekkingen						
	Geraamd resultaat na bestemming	19.148	19.170	19.467	19.470	19.710	19.960

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Overzicht continuerend extra beleid voorgaande jaren

Continuerend extra beleid voorgaande jaren					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
10.1	Tekort Stadstoezicht	620	620	620	620
10.4	Regionalisering brandweer	219	449	449	449
10.4	Veiligheidsregio	53	60	60	60
10.4	Huisvesting veiligheidsregio	535	642	642	642

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting continuerend extra beleid

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
10.1	Financiering teamleider OOV	115	115	115	115
10.1	Financiering zware criminaliteit	180	180	180	180

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Integrale financiële toelichtingen

10.1 Veilige woon-en leefomgeving	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -755.000	€ -106.000	€ -861.000
Overhead (€ 323.000)			
Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een verlaging van de lasten van € 323.000.			
Veiligheidsmiddelen gebiedsgericht werken (budgetneutraal)			
Vanuit de veiligheidsmiddelen stellen we voor om € 240.000 beschikbaar te stellen voor gebiedsgericht werken. Deze middelen boeken we over naar programma 12.2 Gebiedsgericht werken.			
Openbare orde en veiligheid (€ -924.000)			
De lasten van openbare orden en veiligheid zijn in 2017 opgenomen onder dit deelprogramma. In 2016 werden deze op programma 14.1 verantwoord.			
Intensiveringsmiddelen zware criminaliteit (€ -180.000)			
We stellen voor om € 180.000 beschikbaar te stellen voor de bestrijding van zware criminaliteit.			
Leges winkeltijden, prostitutie en drank & horeca (€ -27.000)			
In 2017 verwachten we minder uren in te zetten voor de vergunningverlening voor de leges winkeltijden, prostitutie en horeca.			
Precariobelasting (€ -27.000)			
In Groningen hebben we een relatie gelegd tussen de opbrengst van de precariobelasting en de kosten. Inzet is dat de kosten van handhaving in de openbare ruimte volledig gedekt worden uit de opbrengst precariobelasting. Ten opzichte van de actuele begroting 2016 nemen de lasten met € 27.000 toe.			
Overige afwijkingen (€ -26.000)			
Overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van € 26.000.			

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

10.2 Jeugd en Veiligheid	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ 365.000	€ 0	€ 365.000
Veiligheidsmiddelen 2016 (€ 365.000)			
In 2016 hadden we € 365.000 beschikbaar voor jeugd en veiligheid. In 2017 nemen we deze middelen niet meer op.			

10.3 Integriteit en veiligheid	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -10.000	€ 334.000	€ 324.000
Veiligheidsmiddelen 2016 (€ 297.000)			
In 2016 hadden we € 297.000 beschikbaar voor integriteit en veiligheid. In 2017 nemen we deze middelen niet meer op.			
Veiligheidshuis (budgetneutraal)			
We hebben de begroting van het Veiligheidshuis geactualiseerd door een bijdrage van derden op te nemen voor een bedrag van € 300.000. Hierdoor stijgen de lasten en baten met € 300.000. Per saldo leidt dit tot een neutraal effect binnen dit deelprogramma.			
Overige afwijkingen (€ 27.000)			
Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van € 27.000.			

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Programma 11: Stadhuis en Stadjer

We willen burgers, ondernemers en instellingen zoveel mogelijk betrekken bij het ontwikkelen en uitvoeren van gemeentelijk beleid. Daarom spelen we van tevoren in op hun informatiebehoefte, zijn we transparant en staan we open voor signalen uit de samenleving.

In de informatievoorziening aan burgers en instellingen besteden we veel aandacht aan onze digitale kanalen. De gemeentelijke kerntakenwebsite is hierbij belangrijk; deze is opgezet vanuit de vraag van burgers. We bundelen onze dienstverlening en voeren regie op de kwaliteit ervan.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de relevante ontwikkelingen, de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willen in Groningen:

- Goede dienstverlening aan burgers en bedrijven bieden;
- Eén gemeente, één organisatie zijn en dat laten zien;
- Actief, duidelijk en open communiceren met Stadjers.

Het programma is uitgewerkt in de volgende beleidsnota's:

- [Visie Publieke dienstverlening](#)
- [Voortgang KCC Groningen 2015](#)
- [Sociale media in Groningen](#)

Relevante ontwikkelingen

In 2017 werken we aan de professionalisering van de dienstverlening op het gebied van burgerzaken (bijvoorbeeld paspoorten, rijbewijzen). Ook voeren we I-burgerzaken in met als doel onze dienstverlening aan de burgers verder te digitaliseren. Bij het Klant Contact Centrum (KCC) werken we aan de invoering van een betere centrale klantontvangst aan het Harm Buitenplein en aan de Kreupelstraat. We doen mee aan een aantal landelijke pilots in het kader van de Digitale Agenda 2020 (landelijk programma vanuit de Vereniging Nederlandse Gemeenten rondom standaardisering en collectivisering). Tenslotte is er de ontwikkeling naar één Noordelijk belastingkantoor.

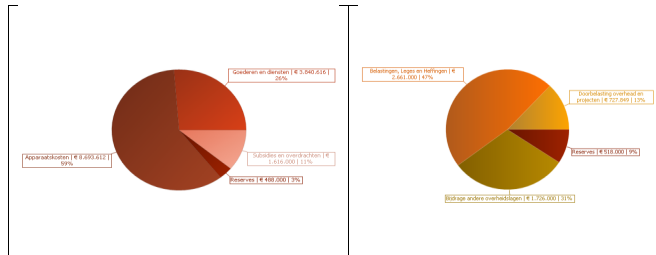
Op het gebied van communicatie gaat onze aandacht uit naar de veranderingen die de netwerksamenleving met zich mee brengt. De gemeente als afzender krijgt een bescheidenere rol. We streven naar een optimale online dialoog met de stad (via de sociale mediakanalen) en werken aan gebiedsgericht communiceren.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Deelprogramma 11.1: Publieke dienstverlening

Dit deelprogramma bundelt de werkzaamheden en dienstverlening van het Klant Contact Centrum (KCC), Burgerzaken en de gemeentelijke belastingen.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kosten categorieën.

Met de volgende indicatoren wordt de werking van ons beleid in dit deelprogramma gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
Waardering inwoners algehele gemeentelijke dienstverlening	-	-	7,5	7,5

11.1.1 Regie dienstverlening

We willen de juiste dienstverlening bieden waarbij de vraag bepalend is voor ons aanbod. We doen dit vanuit het perspectief "we zijn één organisatie, één gemeente". Klantcontact organiseren we via het click, call, face principe (digitaal waar kan, persoonlijk waar het moet). We voeren actief regie op de dienstverlening en monitoren de kwaliteit. Hierbij gaat het om de kwaliteit van het Klant Contact Centrum (KCC) bij dienstverlening. Voor klantcontact hanteren we vijf aspecten:

- Eén ingang voor het publiek (per kanaal);
- Gestandaardiseerde producten en diensten;
- Voldoen aan de gestelde servicenormen;
- Dienstverlening is vraaggestuurd en integraal;
- 80% zelfstandige afhandeling door het KCC.

In 2016 zijn we begonnen met het meten van de waardering van inwoners over de algehele gemeentelijke dienstverlening. Voorheen hadden we alleen de beschikking over de klanttevredenheidscijfers over de verschillende kanalen van dienstverlening (website, balie, telefoon).

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Klanttevredenheid publieksbalie Harm Buitenplein	7,6	-	8	8
Klanttevredenheid publieksbalie Kreupelstraat	8	-	8	8
Klanttevredenheid Digitale dienstverlening Internet	-	-	7,5	8
Klanttevredenheid telefoonnummer 14 050	7,3	6,8	7,1	8

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Hoe staan we ervoor?

We werken aan het versterken van de regie op dienstverlening door het integraal monitoren van dienstverlening (volgens een regiemodel). We richten ons hierbij op de vijf genoemde aspecten van klantcontact.

Wat willen we bereiken in 2017?

De doorontwikkeling van de regiefunctie (monitoren en meten) is gericht op verbetering van de dienstverlening aan burgers en bedrijven. De kiosk-ontwikkeling aan het Harm Buitenplein is ingezet om de samenwerking op het gebied van vergunningverlening te versterken en de dienstverlening hierdoor te verbeteren. De regie-voering op dienstverlening moet ertoe leiden dat we inzicht hebben in de kwaliteit van de gehele gemeentelijke dienstverlening.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Inzicht geven in de stand van zaken van dienstverlening concernbreed door middel van rapportages over de klanttevredenheid;
- Op basis van de klanttevredenheidsmetingen krijgen proceseigenaren actuele verbeteringsuggesties over dienstverlening;
- Regie voeren op de kwaliteit van dienstverlening.

11.1.2 Klantcontact centrum(KCC)

Het Klant Contact Centrum (KCC) handelt het grootste deel van de eerstelijns klantcontacten af. Dit gebeurt via de telefoon, mail en sociale media (webcare voor Twitter, Facebook en WhatsApp). We willen de gemeentelijke bereikbaarheid verbeteren door de bundeling van telefonie (onder het centrale gemeentennummer 14 050), mail en het realiseren van centrale ontvangstbalies aan de Kreupelstraat en het Harm Buitenplein. Ook streven we ernaar om het aantal doorverwijzingen en het aantal telefoontjes terug te brengen. Dit doen we door 80% van de vragen direct af te handelen en het verbeteren van de digitale informatieverstrekking. Als laatste zetten we in op het terugbrengen van het aantal publieksnummers en e-mailadressen

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald		Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
% vragen telefonisch antwoord	-	80%	80 %	80%
% beantwoorde gesprekken	-	95%	95%	95%
% opgenomen gesprekken binnen 30 seconden.	-	80%	80%	80%
% zelfstandig afgehandelde vragen	-	80%	80%	80%
% beantwoorde vragen via Twitter, Facebook en WhatsApp binnen 24 uur op werkdagen	-	100%	100%	100%

Hoe staan we ervoor?

Het Klant Contact Centrum (KCC) vormt de ingang van de gemeente Groningen met één telefoonnummer 14 050. We hebben breed inzetbare medewerkers voor alle binnenkomende vragen.

Wat willen we bereiken in 2017?

2017 staat in het teken van kwaliteitsverbetering en het onderbrengen van meer telefoonnummers onder het centrale gemeentennummer 14 050. Door invoering van zaakgericht werken verbetert de telefonische bereikbaarheid omdat we het nakomen van terugbelafspraken door de organisatie kunnen volgen. Daarnaast zorgt zaakgericht werken voor meer inzicht in lopende klantzaken. Hierdoor kunnen we in de eerstelijns klantcontacten van het Klant Contact Centrum (KCC) meer vragen zelfstandig beantwoorden (zonder daarvoor de backoffice te benaderen).

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat gaan we hiervoor doen?

- Afhandelen van klantcontacten via telefoon, mail en sociale media (Facebook, WhatsApp en Twitter).

11.1.3 Burgerzaken

Als gemeente geven wij onder meer paspoorten, identiteitskaarten en rijbewijzen af. Ook voeren wij de burgerlijke stand en de basisregistratie personen (BRP) uit en organiseren wij verkiezingen. Jaarlijks ontvangen we ongeveer 172.000 klanten aan de Kreupelstraat, in de wijk servicecentra Hoogkerk en Lewenborg, het geboorteloket in het Martini Ziekenhuis en sinds 2013 ook aan de Eemshaven (registratie van niet-ingezetenen).

We doen ons werk volgens de voorschriften en de kwaliteitsnormen zoals verwoord in [11.1.1 Regie dienstverlening](#). De meeste frontofficetaken hebben te maken met de afgifte van documenten, burgerlijke stand en de basisregistratie personen. We voeren onze taken op tijd, juist en rechtmatig uit. We willen dat klanten tevreden zijn over publieke dienstverlening aan de balies. Als resultaat van het jaarlijks te houden klanttevredenheidsonderzoek streven we in 2017 naar een waardering van tenminste 8. We willen de kwaliteit van de basisregistratie personen (BRP) verder verbeteren en daarbij in 2017 minimaal voldoen aan de norm "goed".

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Klanttevredenheid burgerzaken Kreupelstraat	7,6	-	8	8
Kwaliteit Basisregistratie Personen (BRP)	-	goed	goed	goed

Hoe staan we ervoor?

We meten de kwaliteit aan de balie door een jaarlijks klanttevredenheidsonderzoek. De klanttevredenheid over baliedienstverlening aan de publieksbalies aan de Kreupelstraat is doorgaans hoog. De kwaliteit van de basisregistratie personen (BRP) meten we jaarlijks via een zelfonderzoek.

Wat willen we bereiken in 2017?

In het jaarlijkse klanttevredenheidsonderzoek willen we een 8 behalen. Wat betreft het niveau van de kwaliteit van de basisregistratie personen (BRP) streven we in 2017 naar 'goed'.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Paspoorten, Nederlandse identiteitskaarten, rijbewijzen en overige persoonsdocumenten afgeven;
- Uitvoeren werkzaamheden burgerlijke stand;
- Uitvoering van de Wet basisregistratie personen (BRP);
- Organiseren verkiezingen van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal op 15 maart 2017.

11.1.4 Belastingen

Als gemeente leggen we de gemeentelijke belastingaanslagen op, innen we de belastingaanslagen en handelen we eventuele bezwaarschriften tegen de aanslagen af. We doen dit ook voor Ten Boer, Delfzijl, Appingedam en Loppersum. Hierbij werken we volgens de wettelijke betrouwbaarheids- en kwaliteitsnormen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% Realisatie belastingopbrengst	-	99,5%	100%	100%
% bezwaarschriften afgedaan binnen gestelde termijn	-	97%	100%	100%
Oordeel Waarderingskamer op basis van audit	-	goed	goed	goed
Aantal particuliere woningbezitters dat WOZ-wijzigingen voor eigen pand doorgeven	-	-	25%	25%

Hoe staan we ervoor?

Alle particuliere woningeigenaren in de stad krijgen voorafgaand aan de verzending van de Waardering Onroerende zaken (WOZ)-beschikkingen in 2017 de mogelijkheid vooraf zelf de voorlopige WOZ-waarde te controleren (interactieve WOZ). Hiermee willen wij betere dienstverlening en een vorm van selfservice mogelijk maken.

Wat willen we bereiken in 2017?

In de tweede helft van 2017 starten we met de belastingsamenwerking met de noordelijke waterschappen in de vorm van de oprichting van een gezamenlijk Noordelijk Belastingkantoor.

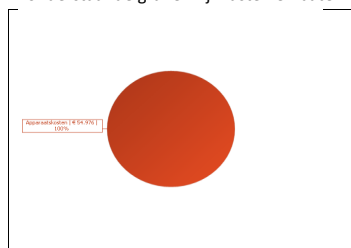
Wat gaan we hiervoor doen?

- Berekenen, opleggen en innen gemeentelijke belastingen;
- Afhandelen bezwaarschriften gemeentelijke belastingen;
- Invoeren interactieve Waardering Onroerende Zaken (WOZ);
- Start Noordelijk Belastingkantoor.

Deelprogramma 11.2: Communicatie met de burger

Burgers en bedrijven komen op vele manieren in contact met de gemeente. Als ze zelf informatie zoeken of een dienst van ons afnemen. Of als de gemeente contact zoekt om burgers te informeren of iets te vragen, bijvoorbeeld over nieuw beleid. We willen in al die contacten herkenbaar en open zijn. In onze boodschappen maken we politieke keuzes zichtbaar.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

11.2.1 Een herkenbare gemeente

We willen als gemeente zoveel mogelijk een herkenbare en toegankelijke organisatie zijn. We laten dit zien in onze uitingen, zowel bij ons eigen optreden als in samenwerkingsverband. Onze huisstijl is hierbij een belangrijk middel.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Hoe staan we ervoor?

Sinds 2015 werken we meer gebiedsgericht per wijk waarbij samenwerking met meerdere partijen aan de orde is. Niet altijd is de gemeente als afzender herkenbaar. Dat geldt voor activiteiten waarbij de gemeente samen met anderen optreedt of bij gemeentelijke taken die anderen uitvoeren. In 2016 hebben we daarom onze huisstijl tegen het licht gehouden en flexibeler gemaakt voor samenwerkingsituaties. Publiekscampagnes bedoeld om onze stad of een kant daarvan te profileren zijn op individueel niveau goed uitgedacht. We zien echter dat een overkoepelend perspectief ontbreekt.

Wat willen we bereiken in 2017?

We besteden extra aandacht aan het communicatief en visueel ondersteunen van gebiedsgericht werken en de vernieuwingen in het sociale domein (WIJ-teams). Tevens oriënteren we ons verder op onze (stads)profilering.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Adviseren over correct gebruik van de (vernieuwde) gemeentelijke huisstijl;
- Verder doorvoeren van een vernieuwde, meer flexibele huisstijl, bedoeld om herkenbaar te blijven als betrouwbare overheid naar onze burgers en om het gebiedsgericht werken, de WIJ-teams en samenwerking met meerdere partijen beter te ondersteunen.

11.2.2 Faciliteren (digitale) informatievoorziening

Digitale informatie verstrekken we vooral via de [gemeentelijke website](#). De website van Groningen is een 'toptakenwebsite', met die producten waar de burger om vraagt en geschreven in gewoon Nederlands. Gemakkelijk te vinden, goed te begrijpen en ook toegankelijk voor mensen met een beperking. Aanvullend communiceren we via sociale media Twitter, Facebook en WhatsApp. In de informatievoorziening aan burgers werken we volgens het 'click, call, face-principe'. Click (op onze [website](#)) voor wie snel en als het uitkomt geholpen wil worden of informatie zoekt. Call (bellen) voor mensen die de benodigde informatie niet kunnen vinden of geen toegang hebben tot digitale kanalen. Face (persoonlijk contact) voor wie daar behoefte aan heeft of als dat beter werkt. Hoe beter de digitale informatievoorziening, hoe meer tevreden de burgers zijn. Dat leidt weer tot minder telefoontjes en baliebezoeken. Met als uiteindelijk gevolg lagere kosten.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald	Behaald	Begroting	Beoogd
	2014	2015	2016	2017
Rapportcijfer digitale dienstverlening	-	7,3	7,5	7,5

Hoe staan we ervoor?

In 2016 hebben we onze toptakenwebsite geoptimaliseerd. Er zijn formulieren en pdf's webrichtlijnproof gemaakt en de interactieve kaarten zijn geschikt gemaakt voor zowel pc, tablet en smartphone. Ook hebben we een contentstrategie opgesteld om bewuster (online) te communiceren.

Onze website is gericht op wat de burger zoekt en wil, is begrijpelijk en toegankelijk voor iedereen. De site voldoet grotendeels aan de webrichtlijnen van de rijksoverheid. Bij de inzet van nieuwe media zien we dat het vaker en gericht inzetten van Twitter, Facebook en WhatsApp loont. We bereiken steeds meer mensen via deze kanalen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat willen we bereiken in 2017?

We optimaliseren onze website. We streven naar het halen van ten minste de waardering 7,5 voor onze digitale dienstverlening. We geven extra aandacht aan wijkgerichte informatie en aan online communicatie via de ontwikkelde contentstrategie.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Onderhouden gemeentelijke website;
- Werken volgens de opgestelde contentstrategie.

11.2.3 Faciliteren open, luisterende houding

In het collegeprogramma 2014-2018 kozen we ervoor zoveel mogelijk ruimte te bieden aan initiatieven vanuit de stad. Dit vereist van alle betrokkenen in de gemeentelijke organisatie een open, luisterende houding. Hierbij maken we onder andere gebruik van online webmonitoring.

Hoe staan we ervoor?

In 2016 zijn we gestart met de Stadsbuzz. Twee keer per week bieden we een overzicht van wat er online in en over (de gemeente) Groningen wordt gezegd. Hierbij richten we ons op de belangrijkste of meest spraakmakende Groningse onderwerpen. Ook monitoren we online de communicatie over een deel van onze projecten. Relevante signalen betrekken we bij beleidsontwikkeling.

Verder hebben we de 'Factor C'-methode (een aanpak voor communicatie bij beleidsprocessen die voor burgers belangrijk zijn) verder geprofessionaliseerd en doorontwikkeld. Naast het begeleiden van enkele tientallen projecten en beleidsonderwerpen, zijn diverse trainingen gegeven aan communicatieprofessionals en beleidsmedewerkers.

Wat willen we bereiken in 2017?

We willen onze luisterstrategie verder doorontwikkelen en inzetten bij beleidsontwikkeling. Daarbij kijken we ook naar de werking van Stadsbuzz als instrument. Met het vaker toepassen van de Factor C-methode verbeteren we onze communicatieaanpak in beleidsprocessen die voor burgers belangrijk zijn.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Adviseren over een open, luisterende houding;
- Ondersteunen van deze houding met de methodiek Factor C;
- Aanbod online webmonitoring voor projecten en issues.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Stadhuis en Stadler							
Nr	Omschrijving	Rekening	Actuele begroting 2016	Primitieve begroting			
		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lasten							
11.1	Publieke dienstverlening	29.035	15.859	14.010	10.838	11.420	10.254
11.2	Communicatie met de burger	548	56	55	55	55	55
	Totaal	29.583	15.915	14.065	10.893	11.475	10.309
Baten							
11.1	Publieke dienstverlening	-21.862	-9.464	-6.494	-6.357	-6.004	-5.860
	Totaal	-21.862	-9.464	-6.494	-6.357	-6.004	-5.860
	Geraamd resultaat voor bestemming	7.721	6.451	7.571	4.536	5.471	4.449
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	780	488	488	488	488	488
	Totaal onttrekkingen	810	100	518	518	1.035	0
	Geraamd resultaat na bestemming	7.691	6.839	7.541	4.506	4.924	4.937

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen						
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020	
11.1	Noordelijk Belastingkantoor	750				
11.1	Gemeentelijke aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	2.655	160	160		

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Integrale financiële toelichtingen

Deelprogramma 11.1	Lasten	Baten	Saldo
Publieke Dienstverlening			
Afwijking	€ 1,9 miljoen	€ -2,6 miljoen	€ -700.000
Bedrijfsvoering (€ -192.000)			
In verband met nieuwe CAO afspraken stijgen de loonkosten met € 192.000.			
Proces en gerechtskosten Waardering onroerend zaken (WOZ) (€ 200.000)			
Tot 2015 is er sprake geweest van een jaarlijkse stijging van de uit te keren proceskostenvergoedingen. De jaarlijkse stijging van de proceskostenvergoeding leidde tot een knelpunt. Hiervoor heeft de gemeenteraad extra middelen beschikbaar gesteld. In de afgelopen twee jaar is het aantal bezwaarschriften zodanig afgenomen dat het beschikbaar gestelde budget kan vrijvallen. In 2017 kunnen we de proceskostenvergoedingen naar verwachting opvangen binnen het reguliere budget. Particuliere woningeigenaren kunnen vooraf zelf de WOZ-waarde van hun woning controleren. Dit zal leiden tot een verdere afname van het aantal bezwaarschriften.			

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

WOZ-voormeldingen (€ 85.000)

Na een succesvolle proef in de wijken Helpman, de Oranjebuurt en de Herewegbuurt is de mogelijkheid 'Controleer uw WOZ-waarde' in 2016 in de hele stad ingevoerd. Particuliere woningeigenaren kunnen vooraf de WOZ-waarde van hun huis controleren. De WOZ-waarde wordt hierdoor transparanter en het draagvlak er voor wordt vergroot.

Gemeentelijk aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor (NBK) (€ -2,7 miljoen)

De oprichting van het NBK brengt incidentele project- en frictiekosten met zich mee.

Verkiezingen (€ 344.000)

In 2016 hebben we het referendum Oekraïne georganiseerd. De kosten van het referendum bedroegen € 444.000 plus een onttrekking van € 100.000 uit de reserve. Deze lasten en de onttrekking nemen we dit jaar niet meer op.

Overhead (€ 1,2 miljoen)

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in dit programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een daling van de lasten van € 1,2 miljoen.

Overig

Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van € 363.000.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Programma 12: College, raad en gebiedsgericht Werken

In het programma College, Raad en Gebiedsgericht werken richten we ons op de partners die College en Raad ondersteunen (zoals de griffie en de ombudsman). Daarnaast verantwoorden we in dit programma de financiën van gebiedsgericht werken. Het beleid van gebiedsgericht werken is opgenomen in [Paragraaf 1: Integraal gebiedsgericht werken](#).

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

Voor dit programma's zijn geen beleidsnota's.

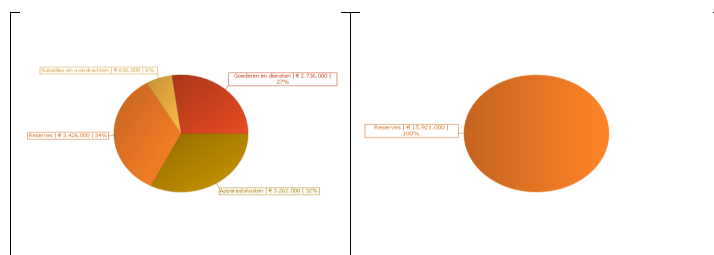
Relevante ontwikkelingen

De laatste jaren zijn er diverse landelijke rapporten verschenen over de lokale democratie en de rol van de gemeenteraad. Samen met de gemeenteraad wil de griffie kijken wat dit betekent voor de gemeenteraad en de ondersteuning van de raad. Verder wordt er in de commissie werkwijze raad door de raadsleden zelf nagedacht, met ondersteuning van de griffie, over de eigen rol en taken, het verbeteren en vernieuwen van de eigen werkwijze en het aansluiten bij maatschappelijke ontwikkelingen.

Deelprogramma 12.1: College van Burgemeester en Wethouders en gemeenteraad

Het college van Burgemeester en Wethouders (B&W) komt met heldere voorstellen aan de gemeenteraad, waarin alternatieve scenario's zijn opgenomen. Er wordt goed geluisterd. De omgang in het college van B&W, in de gemeenteraad en met elkaar is collegiaal. Openheid, transparantie, en eerlijkheid kenmerken de houding en het gedrag van het college van B&W en gemeenteraad.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

12.1.1 Gemeenteraad en griffie

De griffie ondersteunt de gemeenteraad zo goed mogelijk bij diens werk, niet alleen in logistieke zin, maar ook procesinhoudelijk. Dan gaat het niet alleen over de vergaderingen en alles wat daarbij hoort,

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

ook denkt de griffie mee over de wijze waarop de gemeenteraad zou moeten en kunnen meebewegen met diverse maatschappelijke ontwikkelingen.

Hoe staan we ervoor?

De gemeenteraad wordt steeds meer in een tijdig stadium betrokken bij nieuwe beleidsvorming. Dat is een positieve ontwikkeling die de gemeenteraad zelf eerder heeft gewild en waar de griffie een ondersteunende bijdrage aan levert. Ook zien we dat burgers een steeds prominentere rol gaan spelen in de samenleving en dat de gemeenteraad daar ook ruimte voor wil geven. De vraag is wat dat betekent voor de positie en het werk van de gemeenteraad en hoe de gemeenteraad op die ontwikkeling kan insprijnen. Ook in 2017 gaat de gemeenteraad hiermee aan de slag en draagt de griffie in ondersteunende zin hier het nodige aan bij, onder andere door het organiseren van bijeenkomsten voor en door de werkgroep werkwijze gemeenteraad.

De agendavorming van de gemeenteraad vormt een aandachtspunt voor de komende tijd. Dan gaat het niet alleen om spreiding van de agendadruk maar ook om het zelf agenderen van onderwerpen door de gemeenteraad. Het functioneren van de lange termijnagenda zal hiervoor nader onder de aandacht worden gebracht bij de gemeenteraadsleden en ook tijdens de gesprekken met de portefeuillehouders ligt het onderwerp van een realistische planning op tafel.

Om de werkzaamheden van de gemeenteraad goed voor het voetlicht te brengen speelt communicatie een belangrijke rol. In 2016 heeft de griffie op verzoek van de gemeenteraad een enquête uitgezet onder de burgers met vragen over de gemeenteraad en diens functioneren. De uitkomsten van deze enquête bieden mogelijkheden om de communicatie van de gemeenteraad verder te verbeteren en daarbij ook social media meer in te zetten.

De griffie hecht aan het verschaffen van adequate informatie aan de gemeenteraad. Hiervoor is in eerste instantie het college van B&W verantwoordelijk, de griffie bewaakt hierbij dat de gemeenteraad ook op dat vlak goed wordt bediend. In 2017 wordt verder nagedacht over de beste manier waarop de vele informatie voor de gemeenteraad op de beste manier te ontsluiten is.

Wat willen we bereiken in 2017?

- De gemeenteraad heeft een helder beeld bij de eigen rol in de veranderende samenleving;
- De gemeenteraad wordt op relevante besluitmomenten in stelling gebracht met adequate informatie, geschikt voor het voeren van een politiek debat op hoofdlijnen;
- De lange termijnagenda biedt een goed overzicht van de te bespreken agendapunten voor de komende tijd, waarbij rekening is gehouden met zowel een evenredige verdeling van agendapunten als ruimte voor meer actieve input van de gemeenteraad.
- De communicatie met de burgers krijgt nadere aandacht, zodat de rol en betekenis van de gemeenteraad en de raadsleden aan bekendheid winnen in de stad.

Wat gaan we hiervoor doen?

- De commissie werkwijze gemeenteraad ondersteunen en meedenken over de rol van de gemeenteraad in deze veranderende tijd;
- Blijven toezien op inhoudelijk juiste aanlevering van stukken met voor de gemeenteraad relevante informatie;
- Met de gemeenteraad in gesprek gaan over het zelf meer invulling geven aan de lange-termijnagenda;
- Nadere uitwerking van de uitkomsten van de onlangs gehouden enquête over de gemeenteraadsleden en invulling geven aan verbeterpunten.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

12.1.2 College van Burgemeester en Wethouders

Het college van Burgemeester en Wethouders (B&W) werkt op basis van het coalitieakkoord en hanteert een bestuursstijl die ruimte geeft aan inbreng, wijziging, verbetering en coproductie met belangenorganisaties, bewoners, deskundigen, ondernemers. Voorstellen worden in een vroeg stadium aan hen voorgelegd. Het college van B&W is daarnaast lid van een aantal externe partijen en samenwerkingsverbanden.

12.1.3 Gemeentelijke Ombudsman

De gemeentelijke ombudsman behandelt ter uitvoering van de opdracht van de gemeenteraad, als externe instantie klachten van burgers over gedragingen van de gemeente. De gedragingen van de gemeente worden getoetst aan de normen van behoorlijkheid. De gemeentelijke ombudsman is onafhankelijk en onpartijdig en heeft oog en oor voor de burgers die er met de gemeente niet meer uitkomen.

Met de volgende indicatoren wordt de voortgang van dit beleidsveld gemeten. Als er geen gegevens beschikbaar zijn/of één maal per twee jaar gemeten worden staat er een streepje.

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal zaken in behandeling bij de gemeentelijke ombudsman	-	-	-	-
Aantal zaken door de gemeentelijke ombudsman afgehandeld	138	120	-	-

Hoe staan we ervoor?

De gemeenten Ten Boer en De Marne zijn aangesloten bij de gemeentelijke ombudsman van Groningen. Daarnaast zijn de gemeenschappelijke regelingen voor Meerstad, de Afvalbeheer Regio Centraal Groningen (ARCG), Publieke Gezondheid & Zorg (PG&Z) en sinds 2015 de regeling voor opvang en beschermd wonen bij de gemeentelijke ombudsman ondergebracht.

De verhoogde instroom in de eerste maanden van 2016 (30% meer dossiers in onderzoek in het eerste half jaar van 2016 dan in de vergelijkbare periode in 2015) heeft ertoe geleid dat er tijdelijk extra capaciteit is ingeschakeld. Vanuit het bestaande werkbudget is vanaf 1 juni tot 31 december 0,6 fte capaciteit aangetrokken. Afhankelijk van de instroom in het tweede deel van het jaar zal beoordeeld worden of er in 2017 extra capaciteit nodig is. De complexiteit van de zaken wordt eveneens gevolgd aan de hand van het aantal contacten per dossier en de afhandeltermijn. Deze laatste indicator is overigens mede afhankelijk van de reactiesnelheid van de gemeente.

Wat willen we bereiken in 2017?

Herstel van het vertrouwen van de burger in de gemeente is een belangrijk doel. De inzet van de ombudsman (interventie) is er daarom op gericht dat de burger zich gehoord voelt naar aanleiding van zijn klacht of probleem (uiting van onvrede). En dat het probleem wordt opgelost, er contact wordt gelegd of hersteld of een antwoord op de vraag wordt verkregen als dat bij de gemeente niet is gelukt. Het kan ook betekenen dat de zaak door de gemeentelijke ombudsman onderzocht wordt. De uitkomst van het onderzoek kan vergezeld gaan van een oordeel, advies of aanbeveling.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Onderzoek doen naar aanleiding van uitingen van onvrede en het informeren van de gemeente en de burger hierover;
- Verwijzen van burgers naar een juiste instantie als de gemeentelijke ombudsman niet bevoegd is;
- Rapporteren aan gemeenteraad, gemeentelijke organisatie en burgers.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

12.1.4 Concernstelposten

Begrotingsposten die nog niet direct aan een beleidsveld (kunnen) worden overgeheveld, worden eerst op het beleidsveld Concernstelposten begroot.

Deelprogramma 12.2: Gebiedsgericht werken

Het gebiedsgericht werken is één van de pijlers onder het coalitieakkoord 'Voor de Verandering'. Het voorliggende gebiedsprogramma is door de gebiedsteams onder aansturing van de wijkwethouders in overleg met de wijk opgesteld. Het gebiedsprogramma bestaat uit een algemeen en gebieds-specifiek deel, onderverdeeld naar stadsdelen en de daaronder vallende wijken en buurten. We onderscheiden vijf deelgebieden (stadsdelen): Centrum, Oude Wijken, Zuid, Oost en West. Voor een deel bevat het programma de inzet van wijkwethouders-budgetten, voor het leeuwendeel is er sprake van specifiek benoemde wijkprojecten en activiteiten. Voor het beleid verwijzen wij naar [Paragraaf 1: Integraal gebiedsgericht werken](#).

Financiële paragraaf.

Het gebiedsprogramma kent een basisprogramma en een aanvullend programma. Het basisprogramma kent een omvang van € 5,07 miljoen in 2017. Het nieuwe programma Positief Opgroeien ter grootte van € 320.000 vormt hiervan onderdeel. In dit aanvullende programma worden stedelijke budgetten gematcht aan wijk-specifieke opgaven met een inzet op passende projecten en activiteiten in de wijk.

Het basisprogramma ter grootte van € 5 miljoen wordt als volgt gedekt:

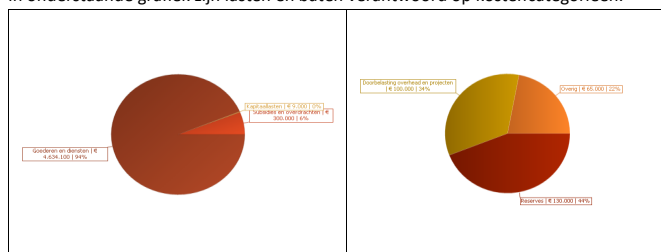
Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Extra nieuw beleid	1.000
Middelen klein verkeer	200
Middelen beheer en onderhoud	620
Veiligheidsmiddelen (straathoekwerk/stratenaanpak/buurtconciërges)	350
Middelen maatschappelijke participatie	300
Middelen wijken voor Jeugd	700
Duurzaamheidsmiddelen	200
Middelen armoedebeleid	200
Incidentele middelen extra beleid 2017	1.000
Vrijval gebiedsbudget 2016	500
Totaal	5.070

We gaan uit van de volgende verdeling over het algemene programma en de gebiedspecifieke delen

Gebieds-specifieke delen (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Algemeen	1.070
Stadsdeel Centrum	600
Stadsdeel oude wijken	800
Stadsdeel Zuid	800
Stadsdeel West	900
Stadsdeel Oost	900

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogramma-niveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

College en raad		Rekening		Actuele begroting		Primitieve begroting	
Nr	Omschrijving	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lasten							
12.1	College en Raad	90.117	-4.690	3.555	6.827	10.748	8.265
12.2	Gebiedsgericht werken	2.196	2.183	1.595	965	965	965
	Totaal	92.313	-2.507	5.150	7.792	11.713	9.230
Baten							
12.1	College en Raad	-2.605	-2.589	-1.303	-1.303	-1.303	-1.303
12.2	Gebiedsgericht werken	-1.728	-251	-165	-165	-165	-165
	Totaal	-4.334	-2.840	-1.468	-1.468	-1.468	-1.468
	Geraamd resultaat voor bestemming	87.980	-5.348	3.682	6.324	10.245	7.762
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	28.797	1.961	3.426	3.718	1.848	2.159
	Totaal onttrekkingen	86.738	7.279	16.051	12.136	5.284	1.352
	Geraamd resultaat na bestemming	30.039	-10.666	-8.943	-2.094	6.809	8.569

Overzicht continuerend extra beleid voorgaande jaren

Continuerend extra beleid voorgaande jaren		2017	2018	2019	2020
DP	Omschrijving				
12.1	Aanpak Diepenring	1.000			
12.1	Thema Verrijken	750	750	750	750
12.1	Aanvulling weerstandsvermogen	2.202	3.058	1.848	1.848

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting continuerend extra beleid

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen		2017	2018	2019	2020
DP	Omschrijving				
12.1	Wegleffect bezuiniging Outsourcing ICT		95	731	1.116
12.1	Wegleffect bezuinigingen op de organisatie	480	830	1.090	1.090

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

12.1	Ruil incidenteel/ structureel	180	180	180	180
12.1	Uitbreiding formatie ombudsman	58	58		
12.2	Gebiedsgericht werken	1.000	500	500	500

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Overzicht bezuinigingen

Dekkingsbronnen 2017-2020 per (deel)programma								
	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)	2020 (i)	2020 (s)
4 Knelpunten ten laste van het weerstandsvermogen	9.383		6.129		2.821		1.348	
5 Vrijval areaaluitbreiding (fysiek)		286		253		157		138
5 Vrijval areaaluitbreiding (sociaal)	699		845			328		
6 Investeringsruimte verkeer		400						
7 Rente niet meer toerekenen aan reserves				500				
8 Ophogen opbrengst korte mismatchlimiet							500	
Totaal	11.322	686	8.209	753	4.952	485	4.364	138

Ga naar [dekkingsbronnen 2014-2020](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle bezuinigingen.

Integrale financiële toelichtingen

Deelprogramma 12.1 College en Raad	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -9,7 miljoen	€ 7,4 miljoen	€ -2,4 miljoen
Opbrengst ruil incidenteel structureel geld (€ -10,9 miljoen)			
De begroting 2016 hebben wij gedekt door incidenteel reserves vrij te spelen in ruil voor structurele kapitaallasten. Het ging om een bedrag van € 14,4 miljoen. Dit bedrag was in 2016 als negatieve last in de begroting opgenomen. Voor 2017 stellen wij voor opnieuw een taakstelling door ruil in deze begroting op te nemen van € 3,7 miljoen. Voor deze ruil hebben wij in deze begroting structureel € 180.000 beschikbaar. Per saldo betekenen de ruilacties ten opzichte van 2016 een hogere last van € 10,9 miljoen.			
Implementatie Omgevingswet (€ -450.000)			
De Omgevingswet wordt gezien als de grootste stelselwijziging sinds de komst van de Grondwet. De Omgevingswet treedt per 31 december 2018 in werking. De invoering heeft gevolgen voor ons beleid maar ook voor onze processen rondom vergunningverlening, toetsing en handhaving. De wet schrijft voor dat we 100% digitaal werken en dat alles digitaal beschikbaar is. In de begroting 2017 stellen wij voor een budget € 450.000 te reserveren.			
Extra beleidsmiddelen implementatie grenscorrectie Meerstad (€ -30.000)			
In deze begroting stellen wij voor een incidenteel budget op te voeren van € 180.000 voor de implementatie van de grenscorrectie Meerstad. In 2016 hadden we al € 150.000 gereserveerd. Dit betekent een nadeel ten opzichte van 2016 van € 30.000.			
Technische verschuiving tussen lasten en baten (budget neutraal)			
In de begroting 2017 zijn zowel de lasten als de baten met € 655.000 verlaagd. In de begroting 2016 waren enkele bezuinigingstaakstellingen nog als baten verantwoord, terwijl het feitelijk een besparing op de lasten betreft. In de begroting 2017 is dit gecorrigeerd.			

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Dekking knelpunten (€ 9,4 miljoen)

In de voorjaarsbrief 2017 hebben we aangegeven voor de knelpunten die voorkomen uit het niet realiseren van bezuinigingen een onttrekking aan het weerstandsvermogen te willen doen. Het gaat hierbij om de volgende knelpunten:

- Businesscase outsourcing ICT;
- Taakstelling en frictiekosten noordelijk belastingkantoor;
- Weglek-effecten bezuinigingen outsourcing en organisatie;
- Niet realiseren verlaging uitgaven door uitvoering MKBA.

Voor 2017 onttrekken wij daarom een bedrag van € 9,4 miljoen uit de Algemene Egalisatiereserve.

Aanvulling weerstandsvermogen/algemene egalisatiereserve (€ -1,5 miljoen)

Voor de langere termijn streven we naar een ratio van het weerstandsvermogen van 1,0. Om het weerstandsvermogen te versterken stellen wij voor om in 2017 € 700.000 toe te voegen aan het weerstandsvermogen (2016: € 2 miljoen). Verder stellen we voor om in 2017 het begrotingssaldo van € 200.000 toe te voegen aan de algemene egalisatiereserve.

Dekking kosten ringwegen (€ 350.000)

Bij de jaarrekening 2014 is een budget van € 450.000 gereserveerd voor de aanpak van de ringwegen. In 2016 wordt hiervan € 100.000 besteed. In 2017 wordt het restant van € 350.000 ingezet. Dit bedrag wordt onttrokken aan de Algemene Egalisatiereserve.

BTW-compensatie (€ -800.000)

Ter dekking van de begroting hebben wij in 2016 een incidentele hogere verwachte bijdrage BTW-compensatiefonds vanwege investeringen in de riolering opgenomen. Deze incidentele dekking vervalt in 2017. Dat betekent een nadeel op de baten.

Frictiekosten (€ -1,6 miljoen)

In 2017 halen we per saldo € 1,6 miljoen minder uit het frictiekostenbudget dan in 2016.

Te verrekenen septembercircularre (€ 2,7 miljoen)

De effecten van de septembercircularre 2016 worden in 2017 afzonderlijk verrekend met de betreffende beleidsprogramma's. Dit betekent voor dit deelprogramma een tijdelijk voordeel van € 2,7 miljoen.

Overig (€ 350.000)

Overige afwijkingen tellen op tot een voordeel van afgerond € 350.000.

Deelprogramma 12.2	Lasten	Baten	Saldo
Gebiedsgericht werken			
Afwijking	€ 588.000	€ 44.000	€ 632.000

Personele inzet Medewerkers GrESCo (€ 300.000)

Dit voordeel is veroorzaakt door een technische wijziging in de begroting. Het betreft de personele inzet van medewerkers GrESCo die in 2017 afzonderlijk worden begroot voor Groningen geeft Energie binnen deelprogramma 8.7 overig wonen.

Personeelslasten Stadsdeelcoördinatie (€ 1,2 miljoen)

In 2016 namen we de personeelslasten voor stadsdeelcoördinatie op in programma 12.2. In 2017 worden deze personeelslasten als overhead onder programma 14.1 opgenomen. Dit levert een voordeel op van € 1,2 miljoen.

Gebiedsgericht werken (€ -1 miljoen)

In 2017 stellen we voor om € 1 miljoen extra beschikbaar te stellen voor gebiedsgericht werken. In de jaren 2018 tot en met 2020 stellen we voor om € 500.000 per jaar extra beschikbaar te stellen.

Overig (€ 132.000)

Overige afwijkingen tellen op tot een nadeel van afgerond € 132.000.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiële risico's

Naam risico	Vennootschapsbelasting (Vpb) voor overheidsbedrijven
Programma	Alle programma's
Omschrijving	<p>Vennootschapsbelasting is een belasting die wordt geheven over de fiscale winst welke door een onderneming is behaald. Met ingang van 1 januari 2016 is de gemeente Vennootschapsbelastingplichtig indien en voor zover zij een onderneming drijft. Daar waar binnen de gemeente sprake is van het drijven van een onderneming, zal de Vpb-plicht gaan gelden. Het gaat dan om economische activiteiten waarbij de gemeente in concurrentie treedt (of kan treden) met de markt en daarmee winst behaald. Van die gemeentelijke onderdelen zal dan de fiscale winst moeten worden bepaald.</p> <p>De gemeente doet voor alle activiteiten die fiscaal als onderneming worden aangemerkt gezamenlijk één aangifte. Daardoor kunnen verliezen bij één onderneming worden gesaldeerd met winsten van andere ondernemingen. Indien geconsolideerd een winst wordt behaald dient maximaal 25% Vpb worden betaald.</p> <p>De gemeente Groningen heeft vorig jaar haar Vpb activiteiten in beeld gebracht en heeft ondersteund door externe fiscale deskundigheid een inschatting gemaakt van de Vpb effecten. Op grond van deze inventarisaties hebben we onze aanvankelijke inschattingen van te betalen Vpb voor de grondexploitatie, het parkeerbedrijf, Stadsbeheer en overige gemeentelijke activiteiten nader aangescherpt. Daardoor hebben we ons risico neerwaarts bijgesteld. De grootste verwachte gevolgen komen uit het parkeerbedrijf, waar een fiscaal verlies wordt verwacht en van Meerstad waar een fiscale winst wordt verwacht.</p> <p>Om te komen tot het risicobedrag is uitgegaan van een kans van 50% dat uiteindelijk geen Vpb last ontstaat en een kans van 50% dat een last ontstaat tussen 0 en € 900.000, dus gemiddeld € 450.000. Door de vermenigvuldiging met de kans van 50% ontstaat het risicobedrag van € 225.000.</p>
Risicobedrag 2017	€ 225.000
Kans 2017	75%
Risicobedrag 2018	€ 225.000
Kans 2018	75%
Risicobedrag 2019	€ 225.000
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	€ 225.000
Kans 2020	75%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Doorlopend
Actie	<p>Vanaf medio 2014 is een traject ingezet in de vorm van een programma om te komen tot tijdige implementatie van de Vpb-plicht in de volle breedte van gemeentelijke processen. Het programma team heeft medio 2016 haar resultaten middels een collegevoorstel aan het college aangeboden. Het programmateam is vervolgens opgeheven en de taken zijn overgenomen door de lijnorganisatie.</p> <p>Vanuit de lijnorganisatie wordt nu gewerkt aan het verder implementeren van de Vpb in de bestaande organisatie. Hiertoe zijn opleidingen gegeven, worden systemen ingericht en zijn processen beschreven. Hiermee borgen we tevens dat nieuwe activiteiten worden getoetst op mogelijke Vpb effecten.</p> <p>Daarnaast hebben we samen met een externe fiscalist de consequenties voor de grondexploitatie en het parkeerbedrijf in beeld gebracht.</p> <p>Er hebben in 2016 gesprekken plaatsgevonden met de belastingdienst over de aanpak en gemaakte keuzes. We trachten hiermee een bepaalde mate van zekerheid te krijgen over het uiteindelijke effect van de invoering van de Vpb voor overheidsondernemingen.</p> <p>Het plan van aanpak is erop gericht om eind 2016 klaar te zijn om een aangifte Vpb te kunnen doen. Overigens dient wel opgemerkt te worden dat het gaat om nieuwe wetgeving voor de gemeente en dat landelijk nog overleg wordt gepleegd over de interpretatie van de wet. Hierdoor</p>

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

	bestaat het risico dat gemaakte keuzes wellicht moeten worden herzien en de gevolgen voor de gemeente moeten worden bijgesteld.
--	---

Naam risico	Niet halen bezuinigingen
Programma	Alle programma's
Omschrijving	Om het tekort in het meerjarenbeeld 2017-2020 op te lossen is bij de begrotingen tot en met 2017 een pakket aan bezuinigingsmaatregelen opgesteld van gemiddeld € 20 miljoen. We moeten er rekening mee houden dat we niet alle voorgenomen bezuinigingen volledig en/of in het gewenste tempo realiseren. We hebben bij de begroting 2017 het risico van elke bezuinigingsmaatregel afzonderlijk beoordeeld. Het risico komt daarmee op € 5 miljoen incidenteel. De kans in totaal is 100% omdat de kans van optreden per maatregel is bepaald. Dit is conform de werkwijze van de risicoboxmethode.
Risicobedrag 2017	€ 5 miljoen
Kans 2017	100%
Risicobedrag 2018	€ 5 miljoen
Kans 2018	100%
Risicobedrag 2019	€ 5 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 5 miljoen
Kans 2020	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Begroting 2014

Naam risico	Stijging pensioenpremie
Programma	College, raad en gebiedszaken
Omschrijving	Het bestuur van het pensioenfonds ABP waarschuwt voor het risico dat de pensioenpremie volgend jaar moet stijgen. De VNG adviseert gemeenten hier rekening mee te houden in de begroting voor 2017. Een stijging van het de kosten voor gemeenten kan worden voorkomen door de pensioenregeling aan te passen. Werkgevers moeten hierover met bonden in gesprek, zodat de premie niet of beperkt hoeft te stijgen. Als werkgevers en bonden niet tot overeenstemming komen dan leidt een premiestijging tot een stijging van de personeelskosten van mogelijk ruim 2% in 2017. Gelet op de onzekerheid of en in welke mate een stijging van de pensioenpremie zich gaat voordoen nemen we in de begroting 2017 een risico op. Het gaat om een structureel risico van € 2,6 miljoen en een kans van optreden van 50%.
Risicobedrag 2017	€ 2,6 miljoen
Kans 2017	50%
Risicobedrag 2018	
Kans 2018	
Risicobedrag 2019	
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	
Kans 2020	
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Begroting 2017

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Programma 13: Algemene inkomsten en post onvoorzien

In dit programma verantwoorden we de inkomsten zoals het gemeentefonds, de belastingen, de rente reserves, dividenden en post onvoorzien.

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

We willende algemene inkomsten en onvoorziene uitgaven zo zorgvuldig mogelijk begroten.

Voor dit programma's zijn geen beleidsnota's.

Bijdrage(n) verbonden partijen

BNG NV	
Relevante beleidsinformatie	De missie van de bank is duurzaam bij te dragen aan het laag houden van de kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger. Het openbaar belang is een bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang.
Beleidsrisico	Het risico met betrekking tot de waardering van de aandelen is zeer klein. Mede onder invloed van de aanhoudende lage lange rentetarieven zal het renteresultaat in 2017 naar verwachting lager uitkomen dan in het recente verleden. Het resultaat zal in de nabije toekomst gevoelig blijven voor politieke, economische en monetaire ontwikkelingen.

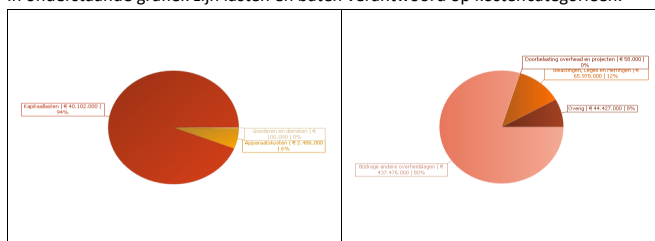
Oiko Credit	
Beleidsrisico	Het jaarlijkse dividend wordt omgezet in aandelen. In 2016 is hierdoor het aantal participaties op 58.23 uitgekomen. De participaties staan op de balans, maar zijn niet van een waarde voorzien.

Deelprogramma 13.1: Algemene inkomsten en post onvoorzien

We begroten onze onroerendzaakbelasting, de roerende zaakbelasting, de hondenbelasting, de logiesbelasting, het saldo van de financieringsfunctie, het gemeentefonds, de rente van reserves van voldoende omvang en de dividenden zo zorgvuldig mogelijk. In dit deelprogramma laten we het historisch overzicht zien van deze onderdelen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Bestaand beleid (baten) (Bedragen x € 1.000)	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Onroerendzaakbelasting	60.087	62.658	63.872	65.253	66.608	67.984
Roerende zaakbelasting	96	73	74	74	75	76
Hondenbelasting	853	852	863	858	872	878
Logiesbelasting	1.153	1.057	1.167	1.167	1.167	1.167
Saldo financieringsfunctie	5.803	1.242	1.617	121	708	211
Gemeentefonds	439.296	443.556	437.476	446.597	453.042	458.747
Post onvoorzien	-46	-100	-100	-100	-100	-100
Rente reserves	2.359	1.936	747	120	120	120
Dividenden	2.428	1.128	1.524	337	337	337
Totaal	512.029	512.402	507.240	514.427	522.829	529.420

Bestaand beleid (Lasten)	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Te betalen VPB	-	0	0	0	0	0
Totaal	-	0	0	0	0	0

Voor een uitgebreide toelichtingen verwijzen we naar de volgende paragrafen:

- Voor belastingen verwijzen wij naar [Paragraaf 8: Lokale heffingen](#);
- Voor de rente-effecten en dividenden verwijzen wij naar [Paragraaf 5: Financiering](#);
- Voor het gemeentefonds verwijzen wij naar de [Financiële positie 1: Financieel Meerjarenbeeld](#).

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Nr	Omschrijving	Alg. inkomsten en post onvoorzien		Primitieve begroting			
		Rekening	Actuele begroting	2017	2018	2019	2020
		2015	2016				
Lasten							
13.1	Algemene inkomsten en post onvoorzien	46.999	46.599	42.688	43.440	42.441	42.628
	Totaal	46.999	46.599	42.688	43.440	42.441	42.628
Baten							
13.1	Algemene inkomsten en post onvoorzien	-560.272	-560.525	-547.939	-556.609	-564.424	-571.213
	Totaal	-560.272	-560.525	-547.939	-556.609	-564.424	-571.213
	Geraamd resultaat voor bestemming	-513.273	-513.926	-505.251	-513.169	-521.983	-528.585
Reserve mutaties							
	Totaal toevoegingen	0	130	0	0	0	0
	Totaal onttrekkingen	0	0	0	0	0	0
	Geraamd resultaat na bestemming	-513.273	-513.796	-505.251	-513.169	-521.983	-528.585

Integrale financiële toelichtingen

Deelprogramma	Lasten	Baten	Saldo
Algemene inkomsten en post onvoorzien			
Afwijking	€ 4 miljoen	€ -12,6 miljoen	€ -8,5 miljoen
Financieringskosten (€ 229.000)			
De totale financieringskosten van de gemeente Groningen ramen wij voor 2017 € 229.000 voordeliger dan 2016. De lange financieringsbehoefte daalt ten opzichte van de begroting 2016 met 4,3 miljoen euro. Dit leidt tot lagere financieringslasten van per saldo € 499.000. Het begrote voordeel van de korte mismatch benutting geeft ten opzichte van de begroting 2016 een nadeel van € 116.000. Het nadeel ontstaat doordat de begrote marge tussen de lange en korte rente kleiner wordt. Het financieren van een deel van de lange vermogensbehoefte levert dan een lager rentevoordeel op. Een kleine afwijking van de rente op kort vermogen resulteert in een nadeel van € 154.000.			
Belastingen (€ 1,3 miljoen)			
De belastingopbrengsten ramen wij voor 2017 € 1,3 miljoen hoger dan in 2016. Dit kan onder meer verklaard worden doordat de grenscorrectie met Meerstad leidt tot een extra belastingopbrengst van € 250.000. Verder ramen we de opbrengst van de onroerendaakbelasting € 965.000 hoger door de tariefstijging van de onroerendaakbelasting en door meer woningen als gevolg van de verwachte nieuwbouw. Daarnaast ramen we de opbrengst van de logiesbelasting € 110.000 hoger.			
Opheffen reserve Regio Specifiek Pakket (RSP) (€ -1,2 miljoen)			
Het resterende deel van de bestemmingsreserve Regio Specifiek Pakket wordt in 2016 volledig ingezet. Doordat de reserve leeg is, vervalt ook de renteopbrengst van deze reserve (€ 1,2 miljoen).			
Algemene uitkering (€ -8,9 miljoen)			
Het actuele begrotingssaldo 2016 voor de uitkering uit het gemeentefonds bedraagt € 446,4 miljoen. Op basis van de septembercirculaire 2016 en op basis van onze eigen inschattingen bedraagt het primitieve begrotingsaldo 2017			

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

voor het gemeentefonds € 437,5 miljoen euro. Een negatief verschil van € 8,9 miljoen. De verklaring hiervoor luidt als volgt:

Landelijke en plaatselijke ontwikkelingen

De uitkeringsfactor daalt in 2017 met 18 punten ten opzichte van 2016, dit betekent voor Groningen een daling van de algemene uitkering van € 3,2 miljoen. De daling van de uitkeringsfactor wordt vooral verklaard door de uitname uit het algemene deel van het gemeentefonds voor de decentralisatie uitkering 'verhoogde asielinstroom' en de nieuw tranche van de opschalingskorting die in 2017 wordt doorgevoerd.

In 2017 wordt € 1,8 miljoen minder ontvangen ten opzichte van 2016 vanuit de overgangsregelingen die verband houden met de aanpassingen aan het verdeelstelsel (het groot onderhoud dat is gepleegd aan het gemeentefonds).

In de septembercirculaire 2016 zijn de uitkomsten van het verdiepend onderzoek naar het subcluster Volkshuisvesting, Ruimtelijke ordening en Stedelijke vernieuwing (VHROS) verwerkt. Besloten is nogmaals 33% van de oorspronkelijk door de onderzoekers voorgestelde verdeling per 2017 door te voeren. Hiermee komt het aandeel van de nieuwe verdeelformule samen met de wijzigingen per 2016 uit op 66%. Voor Groningen leidt het nogmaals doorvoeren van 33% van de oorspronkelijk voorgestelde aanpassing tot een structureel nadeel van 2,1 miljoen euro vanaf 2017.

Per 1 januari 2017 breidt de gemeente Groningen uit door de grenscorrectie Meerstad met de gemeente Slochteren. De grenscorrectie leidt tot een stijging van het landoppervlak, meer inwoners, meer jongeren, enzovoort. Dit leidt tot een structureel hogere uitkering uit het gemeentefonds per 2017 van circa 1,2 miljoen euro (waarvan 0,4 miljoen euro ontstaat door een hogere uitkering voor het Sociaal domein, zie hieronder).

Het resterende verschil wordt verklaard door verschillende kleinere maatregelen en een actualisatie van de uitkeringsbasis. Voor een aantal verdeelmaatstaven wordt een groter aantal eenheden in 2017 verwacht. Dit leidt vooral voor het klantenpotentieel, het aantal woonruimten en de omgevingsadressendichtheid. Per saldo leidt dit tot een voordeel van € 2,4 miljoen ten opzichte van de actuele raming 2016.

Bovenstaande landelijke en plaatselijke ontwikkelingen leiden per saldo tot een lagere uitkering van € 3,9 miljoen euro in 2017 ten opzichte van 2016.

Taakmutaties

Er wordt per saldo 53 duizend euro meer ontvangen door taakmutaties dan in 2016. Deze taakmutaties betreffen:

- 'Basisregistratie Grootschalige Topografie' (+ € 104.000);
- 'Basisregistratie personen' (- € 51.000);

3) Integratie- en decentralisatie-uitkeringen

Per saldo wordt in 2017 € 5,1 miljoen minder aan integratie- en decentralisatie-uitkeringen ontvangen dan in 2016. Dit wordt grotendeels verklaard door een neerwaartse aanpassing van de middelen bestemd voor de decentralisaties in het sociaal domein en het vervallen van de decentralisatie uitkering 'Huishoudelijke hulp toelage'. In onderstaand overzicht zijn alle mutaties bij de integratie- en decentralisatie uitkeringen opgenomen.

Mutaties integratie en decentralisatie uitkeringen (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Wmo	515
Maatschappelijke opvang	-142
Vrouwenopvang	-83
Eigen kracht	-30
E CAN Young	-15
Huishoudelijke hulp	-2.053
Implementatie participatiewet	-400
Jeugdwerkloosheid	-100
Voorschoolse voorziening peuters	266

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

<i>Integratie uitkering sociaal domein</i>	
Decentralisatie AWBZ naar Wmo, alle taken	-2.880
Decentralisatie AWBZ naar Wmo, centrumgemeente	3.576
Decentralisatie jeugd	-1.839
Decentralisatie participatiewet	-2.337
Sociaal domein grenscorrectie Meerstad	408
Totaal	-5.113

Financiële risico's

Naam risico	Gemeentefonds
Programma	Algemene inkomsten en post onvoorzien
Omschrijving	<p>De hoogte van de algemene uitkering wordt bepaald door de omvang en verdeling van het gemeentefonds. De omvang is gekoppeld aan de groei van de rijksbegroting. De huidige raming van de hoogte van de algemene uitkering is gebaseerd op de septembercirculaire 2016.</p> <p>Vanaf 2015 is landelijk circa € 10 miljard toegevoegd aan het gemeentefonds voor uitvoering van de decentralisaties in het sociaal domein. De omvang van het gemeentefonds stijgt hierdoor landelijk tot circa € 25 miljard in 2017. Het gemeentefonds is hierdoor de vierde grootste uitgavenpost op de rijksbegroting. Groningen ontvangt voor de uitvoering van de decentralisaties € 169,7 miljoen in 2017 (stand septembercirculaire 2016).</p> <p>De middelen komen in de periode 2015-2017 beschikbaar via een integratie-uitkering in het gemeentefonds. Vanaf 2018 worden de middelen verdeeld via de algemene uitkering.</p> <p>Op 8 juli 2016 heeft het rijk de nieuwe verdeling per 2017 van het onderdeel VHROSV in het gemeentefonds bekend gemaakt. De nieuwe verdeling houdt in dat de eerder voorgestelde herverdeling per 2017 opnieuw voor 33% wordt doorgevoerd (per 2016 is reeds 33% van de voorgestelde herverdeling doorgevoerd). Hiermee komt het aandeel van de nieuwe verdeelformule uit op 66%. Met deze aanvullende stap van 33% rond het rijk de herverdeling van het subcluster VHROSV (en daarmee het gehele groot onderhoud aan het gemeentefonds) af. Er blijven volgens het rijk te veel onzekerheden bestaan om over te gaan tot het volledig en onverkort invoeren van de voorgestelde nieuwe verdeelformule voor het subcluster VHROSV. De openstaande vraagpunten kunnen het best worden meegenomen in het kader van de fundamentele herziening van de gemeentelijke financiële verhoudingen die voor de komende tijd op stapel staat. Dit betreft een meerjarig herzieningstraject dat binnenkort aanvang zal nemen.</p> <p>Het BTW-compensatiefonds (BCF) is in stand gebleven. Aan de omvang van dit fonds is een plafond gekoppeld. Overschotten of tekorten op het fonds worden verrekend met het gemeentefonds. In de septembercirculaire 2016 is de verwachte benutting van het BCF geactualiseerd. Het Rijk verwacht een lagere onderschrijding op het fonds. De negatieve bijstelling wordt verrekend met de algemene uitkering. Aangezien we geen betrouwbaardere inschatting kunnen maken van een tekort of overschot op dit fonds nemen we de raming van het rijk op in de algemene middelen. Wanneer hier een actualisatie op plaats vindt, verrekenen we deze ook met de algemene middelen.</p>
Risicobedrag 2017	We hanteren het uitgangspunt dat specifieke kortingen (en uitzettingen) vanuit het rijk één op één met de sector worden verrekend. Voor het overige hanteren we een maximale omvang van het risico van 5% van de ingeschatte algemene uitkering. Het risico bedraagt maximaal € 21,9 miljoen (naar boven of naar beneden). We gaan er vanuit dat de kans op een voordeel even groot is als de kans op een nadeel, hierdoor reserveren we hiervoor geen specifieke weerstandscapaciteit.
Kans 2017	We gaan er vanuit dat de kans op een voordeel even groot is als de kans op een nadeel, hierdoor reserveren we hiervoor geen specifieke weerstandscapaciteit.
Risicobedrag 2018	
Kans 2018	
Risicobedrag 2019	
Kans 2019	

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Risicobedrag 2020	
Kans 2020	
Structureel/Incidentee I	
1e signaleringsmoment	1995
Actie	Forse afwijkingen worden zoveel mogelijk voorkomen en verkleind door het realistisch en stabiel ramen van de uitkeringen.

Naam risico	Renterisico
Programma	Algemene inkomsten en post onvoorzien
Omschrijving	De renteveronderstellingen voor de begroting zijn gebaseerd op de in het voorjaar bij het meerjarenbeeld verwachte ontwikkeling van de rente. De werkelijke renteontwikkeling kan hoger of lager uitvallen. Een beperkte afwijking zal zich zeker voordoen. Mutaties in de rente hebben gevolgen voor het resultaat. Het risico op een netto voordelig resultaat is even groot als het risico op een netto nadelig resultaat.
Risicobedrag 2017	0
Kans 2017	50%
Risicobedrag 2018	0
Kans 2018	50%
Risicobedrag 2019	0
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	0
Kans 2020	50%
Structureel/Incidentee I	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Doorlopend
Actie	We hebben een rente egaliseringsreserve waarmee schommelingen in het resultaat als gevolg van de renteontwikkeling opgevangen kunnen worden. De omvang van deze reserve is € 1,75 miljoen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Programma 14: Overhead en ondersteuning organisatie

In het programma Overhead, ondersteuning organisatie zijn de baten en lasten opgenomen van de bedrijfsvoering van de gemeente Groningen. Dit gaat om de concernstaf, het Groninger managementteam (GMT) en het shared service center (SSC). Daarnaast wordt in dit programma de overhead van de gemeente Groningen verantwoord. Het beleid voor de bedrijfsvoering en de (wettelijke) indicatoren worden beschreven in [Paragraaf 9: Bedrijfsvoering](#).

De doelstelling(en) en relevante beleidsnota's van het programma staan hieronder. Via het menu hiernaast kom je bij de bijdrage van verbonden partijen, de deelprogramma's met bijhorende beleidsvelden, de financiën en de financiële risico's.

Doelstellingen en relevante beleidsnota's

De doelstellingen en het beleid zijn opgenomen in [Paragraaf 9: Bedrijfsvoering](#).

Relevante ontwikkelingen

Voor de relevante ontwikkelingen verwijzen wij naar [Paragraaf 9: Bedrijfsvoering](#).

Bijdrage(n) verbonden partijen

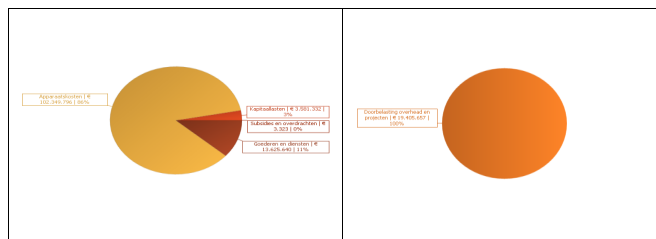
Stichting Sociaal Fonds Groningen	
Relevante beleidsinformatie	Het openbaar belang betreft de maatschappelijke belangenbehartiging van medewerkers van de gemeente Groningen, Politie Regio Noord, Veiligheidszorg, hun gezinnen en gepensioneerden.
Beleidsrisico	Geen.

Deelprogramma 14.1: Overhead en ondersteuning organisatie

Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Onder overhead wordt verstaan "Het geheel van functies gericht op de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces"

Vanaf 2015 verantwoordt de overhead in dit deelprogramma met uitzondering van de personele overhead van directies. Deze overhead werd voorheen per programma toegerekend. Vanaf 2017 verantwoordt de overhead van directies op dit deelprogramma waardoor wij aansluiten bij de landelijke definitie en verplichting.

In onderstaande grafiek zijn lasten en baten verantwoord op kostencategorieën.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

14.1.1 Overhead

Vanaf 2017 verantwoorden wij in dit beleidsveld de totale overheadkosten van de gemeente Groningen. De beleidsmatige context is te vinden in [Paragraaf 9: Bedrijfsvoering](#).

Financiën

In dit onderdeel werken wij de financiën behorende bij dit programma uit door het financiële overzicht op deelprogrammaniveau te geven en daarbij inzichtelijk te maken welke extra beleidsmiddelen en bezuinigingen zijn verwerkt. Per deelprogramma is een toelichting op de afwijking in de baten en de lasten.

Financieel overzicht lasten en baten

Algemene ondersteuning		Actuele begroting		Primitieve begroting			
Nr	Omschrijving	Rekening	2016	2017	2018	2019	2020
	Lasten						
14.1	Algemene ondersteuning	134.051	112.996	118.723	120.655	117.967	119.048
	Totaal	134.051	112.996	118.723	120.655	117.967	119.048
	Baten						
14.1	Algemene ondersteuning	-60.395	-26.635	-24.447	-23.351	-23.351	-23.351
	Totaal	-60.395	-26.635	-24.447	-23.351	-23.351	-23.351
	Geraamd resultaat voor bestemming	73.656	86.361	94.276	97.305	94.616	95.698
	Reserve mutaties						
	Totaal toevoegingen	1.001	436	0	0	0	0
	Totaal onttrekkingen	436	1.026	0	0	0	0
	Geraamd resultaat na bestemming	74.221	85.771	94.276	97.305	94.616	95.698

Overzicht continuerend extra beleid voorgaande jaren

Continuerend extra beleid voorgaande jaren		2017	2018	2019	2020
Deelprogram	Omschrijving				
ma					
14.1	Invoering VPB Overheden	450	450	450	
14.1	Basisadministraties	600			
14.1	Fricatiekosten	3.200	1.100		
14.1	Fricatiekosten bezuinigingen 2011-2014 nieuw	216			

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting continuerend extra beleid

Overzicht aanvullende extra beleidsmiddelen

Aanvullende extra beleidsmiddelen		2017	2018	2019	2020
Deelprogram	Omschrijving				
ma					
14.1	Outsourcing ICT	-3.978	-5.969	-2.661	-1.348
14.1	Nieuwjaarsfeest	-50	-50	-50	-50

Zie de [financiële knelpunten en extra beleid 2017](#) voor een totaaloverzicht en toelichting van alle aanvullende extra beleidsmiddelen 2017.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Integrale financiële toelichtingen

14.1 Overhead	Lasten	Baten	Saldo
Afwijking	€ -5,8 miljoen	€ -3,3 miljoen	€ -9,1 miljoen
Overhead (€ -18,5 miljoen)			
Vanaf 2017 moeten alle gemeenten in Nederland dezelfde definitie hanteren voor overhead en deze overhead op een plek binnen de begroting zichtbaar maken. Dit betekent dat de personele overhead van directies welke voorheen in de andere programma zat, nu verantwoord is in deelprogramma 14.1. Dit leidt tot een stijging van de lasten van € 18 miljoen.			
Friciekosten (€ 3,7 miljoen)			
In 2017 worden de frictiekosten verantwoord onder de concernstelposten in deelprogramma 12.1 College van Burgemeester en Wethouders en Gemeenteraad. Dit leidt tot een voordeel van € 3,7 miljoen in dit deelprogramma.			
Personeel in balans (budgetneutraal)			
In 2016 onttrokken we € 400.000 aan de reserve Personeel in balans. Tevens stortten we hetzelfde bedrag in 2016 in de reserve. In 2017 doen we dit niet meer waardoor zowel de lasten als de baten met € 400.000 afnemen.			
Hogere bezuiniging huisvesting (€ 600.000)			
In 2016 bezuinigden we € 1,4 miljoen op de huisvesting. In 2017 stellen we voor deze bezuiniging naar € 2 miljoen te verhogen.			
Outsourcing ICT (budgetneutraal)			
In de begroting 2017 is rekening gehouden met een bezuinigingstaakstelling van €5 mln. door outsourcing van de ICT-dienstverlening. In de voorjaarsbrief hebben we uw gemeenteraad geïnformeerd over de business case en de aanvullende dekkingsopgave. De business case is inmiddels geactualiseerd op basis van een marktconsultatie. Conclusie blijft dat er vanaf 2017 een besparing kan worden gerealiseerd die oploopt tot € 5,2 miljoen in 2022. De structurele kosten bedragen circa € 700.000, waardoor de netto besparing uitkomt op € 4,5 miljoen. Ook de aanvullende dekkingsopgave over de totale looptijd van de business case verandert niet. In de begroting 2017 wordt voorgesteld voor de aanvullende dekkingsopgave extra beleidsmiddelen beschikbaar te stellen. Het effect is daarom budgetneutraal			
De aanvullende dekkingsopgave kan enerzijds worden verklaard door project- en frictiekosten voor de transitie. De project- en frictiekosten over de periode 2017 tot en met 2020 komen in totaal op € 8,7 miljoen. Voor 2017 gaat het om € 2,1 miljoen. De geschatte projectkosten zijn ten opzichte van de oorspronkelijke business case naar boven bijgesteld. Het financiële effect vangen we op binnen bestaande ICT-middelen. Anderzijds ontstaat een nadeel omdat we de taakstelling niet zo snel kunnen realiseren als waar we in de begroting 2016 mee hebben gerekend. In de geactualiseerde business case is de algehele planning 1 jaar opgeschoven.			
Projectkosten business case ICT (€ 1,4 miljoen)			
In 2016 namen we voor € 1,4 miljoen projectkosten ICT op. In 2017 nemen we deze kosten niet meer op.			
Bezuiniging personeel (€ 3,7 miljoen)			
Het invullen van de bezuiniging op personeel levert een voordeel op van € 3,6 miljoen.			

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Paragraaf 1: Integraal gebiedsgericht werken

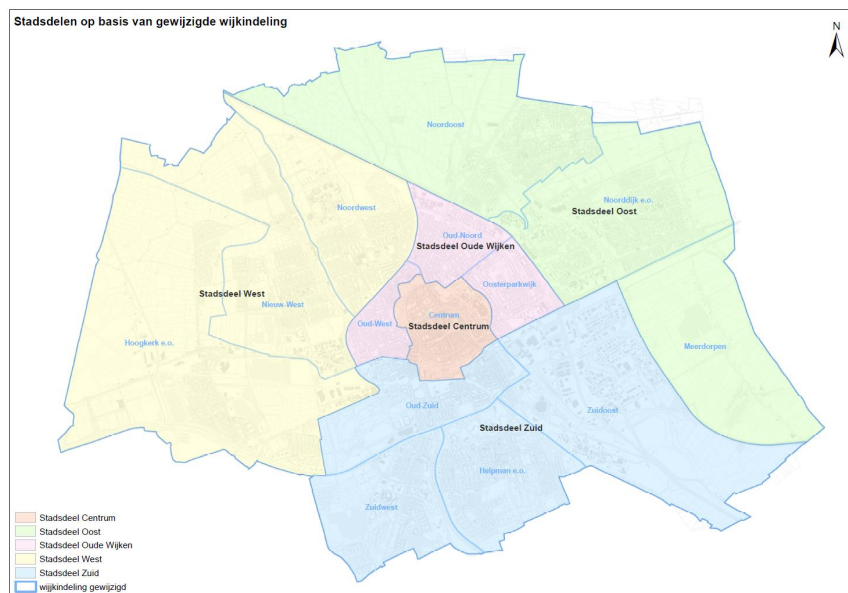
Het gebiedsgericht werken is één van de pijlers onder ons Coalitie Akkoord. We merken dat we steeds beter in staat zijn om op basis van gelijkwaardigheid samen te werken met Stadgers en partijen in Stad: wijk- en buurt specifiek, meer vanuit de burger, flexibel en waar mogelijk integraal. Daar hebben de wijkwethouders en de gebiedsteams (evenals de WIJ-teams) aan bijgedragen. In aansluiting hierop experimenteren we in overleg met uw raad met nieuwe vormen van zeggenschap vanuit de wijk.

Met het gebiedsgerichte werken willen we passende gebiedsprogramma's uitwerken, in goed overleg met alle betrokkenen. We baseren daartoe ons beleid met name op de kracht en potentie van het gebied, op de zich aandienende initiatieven vanuit zowel de wijk als de markt. Daar waar initiatief ontbreekt, zullen we aanvullend beleid (moeten) formuleren.

Een "ongedeelde, inclusieve stad" blijft ons streven. We hechten daartoe een onverminderd groot belang aan een stad waar iedereen, die wil, kan meedoen. Dat houdt een samenleving in evenwicht en bevordert de samenhang en de tolerantie. Daarom zetten we ons in om de twee gezichten van de stad met elkaar te verbinden. We gaan daarbij uit van eigen kracht en ook van samenredzaamheid.

Deze paragraaf kent een algemeen en een gebied-specifiek deel. In het algemene deel gaan we in op het totaalbeeld van de stad en de prioriteiten die we aan specifieke stadsdelen en wijken willen toekennen. Ook beschrijven we een aantal stadsbrede budgetten, voor de specifieke thematische opgaven. Per stadsdeel benoemen we specifieke wijkopgaven en formuleren het daarop geënte gebiedsprogramma zoals we dat in overleg met de wijk en de daar aanwezige partijen hebben opgesteld. We onderscheiden vijf deelgebieden (stadsdelen): Centrum, Oude Wijken, Zuid, Oost en West.

De financiële grondslag voor deze paragraaf is terug te vinden in Programma 12 College en Raad.

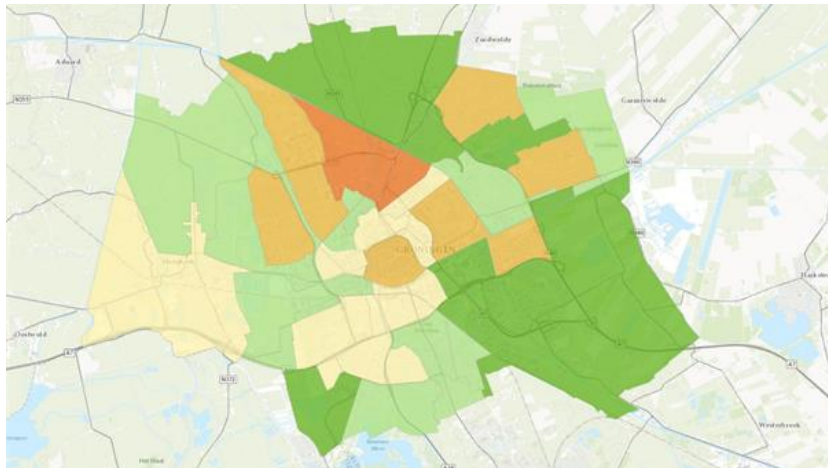
Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Algemeen

Hoe staan we ervoor?

De buurten en wijken in de stad staan er over de breedte genomen ruim voldoende tot goed op, zeker in vergelijking met andere grote steden. Ook landelijke monitoringsinstrumenten als de Nationale Leefbaarometer bevestigen dit beeld (<http://www.leefbaarometer.nl>). Met name op het gebied van de fysieke leefomgeving alsook op thema's als overlast en veiligheid zijn er in de afgelopen decennia flinke stappen gemaakt. De verschillen tussen de buurten en wijken in de stad zijn daarbij veelal kleiner geworden. Naast kwaliteit van de leefomgeving en van de woningvoorraad zien we meer menging en een hogere mate van diversiteit in onze wijken. De stevige inspanningen die zijn verricht op het gebied van herstructurering en wijkvernieuwing lijken hun vruchten te hebben afgeworpen.

Met name de gebieden met een grote corporatieve woningvoorraad. Met corporaties maken we daartoe afspraken over een gelijktijdige inzet op verbetering van de woningvoorraad en de woonomgeving. Gezamenlijk formuleren de WIJ-teams en de Gebiedsteams integrale maatregelen, gericht op de gemeenschap, samenredzaamheid, cohesie en collectieve preventie. Deze focus laat onverlet dat we onze programma's stadsbreed inrichten, primair gericht op de wijkopgaven en de aanwezig initiatieven

Bovenstaand kaartbeeld is gebaseerd op gegevens vanuit de Wijkkompassen en laat de ontwikkeling van de wijken zien ten opzichte van het stedelijke gemiddelde. Een aantal (met name corporatieve) wijken (oranje/rood) scoort op onderdelen daarbinnen minder. Deze onderdelen hebben we benoemd in de specifieke wijkopgaven. Daarbij dient ook opgemerkt te worden dat het hier om wijkgemiddelden gaat en dat er binnen wijken nog verschillen te constateren zijn.

Met de gebiedsprogramma's willen we dichtbij en samen met bewoners en andere partners werken aan deze opgaven en ontwikkeling van de wijken in de stad. Hierbij willen we zoveel mogelijk de initiatieven vanuit de stad de aanjagers laten zijn. In dit algemene deel beschrijven we enkele generieke bouwstenen voor het gebiedsgerichte werken: de stadsmonitor/ wijkkompassen, Staddoetmee en WIJS. Diverse stadsbrede activiteiten worden steeds meer onderdeel van het integraal gebiedsgerichte werken en worden van daaruit gefinancierd: Straathoekwerk, ID-Banen, buurtconciërges en buurtbemiddeling.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Doorontwikkeling wijkcompassen naar Basismonitor

Om onze kennis over buurten en wijken in de stad te kunnen bewaken, werken we de wijkcompassen verder uit. Dit levert ook de benodigde (nieuwe) informatie voor de stedelijke programma's en de verbinding met het gebiedsgerichte werken. Deze informatie is sinds kort gebruiksvriendelijk ontsloten via de [basismonitor](#).

StadDoetMee

Met StadDoetMee bieden we een fundament voor nieuwe vormen van samenwerking met én tussen StadJers. We investeren daarbij in innovatieve vormen van participatie en experimenteren met nieuwe methoden van lokale (directe) democratie. Dit doen we op het niveau van de buurt of wijk, maar ook op stedelijke schaal. Met ontwikkelingen als wijkbedrijven en 'Right to Challenge' dagen initiatiefnemers de overheid uit taken over te nemen. Randvoorwaarde is het goed informeren en creëren van draagvlak onder bewoners en partners over activiteiten en ontwikkelingen. Elk gebiedsteam experimenteert met nieuwe vormen van bewonersbetrokkenheid waarbij uw raad actief wordt betrokken. In de betreffende stadsdelen komen deze vijf experimenten verder aan bod, te weten: herinrichting A-kwartier, Coöperatieve Wijkraad, Buurtsamenwerking De Wijert – Helpman, Golvend Lewenborg en Wijkbedrijf Selwerd

Continuering Straathoekwerk

Het betreft jongerenwerkers die op straat werken. Zij leggen contacten met jongeren en verzorgen activiteiten. De straathoekwerkers leveren ook een belangrijke bijdrage in het project Oud en Nieuw, waar ze preventieve activiteiten uitvoeren. De aansturing en uitvoering van de taken zal sterker worden gericht op de specifieke wijkopgaven (met straatcoaches als referentie), in nauw overleg tussen gebiedsteams en de WIJ-teams.

Studenten en WIJS (Wijk Inzet door Jongeren en Studenten)

De huisvesting van studenten en jongeren in de stad concentreert zich vooral (naast het Centrum) in het stadsdeel Oude Wijken. Voor veel wijkbewoners geeft de toenemende studentenhuishuizing en nieuwe bouwinitiatieven aanleiding tot zorg: zij dringen aan op andere vormen van huisvesting en samenleven. Met WIJS (Wijk Inzet door Jongeren en Studenten) timmeren we stevig aan de weg om studenten van Hanzehogeschool en Rijksuniversiteit Groningen in te zetten voor maatschappelijke wijkondersteuning. We richten ons hiermee op het samenleven van studenten en jongeren en overige wijkbewoners. Straatgericht investeren in onderlinge contacten staat daarbij voorop.

Stad als podium

We vragen onze culturele partners om structureel activiteiten te programmeren in de openbare ruimte. Dit biedt een unieke mogelijkheid om (winkelend) publiek, StadJers of wijkbewoners op een laagdrempelige manier in aanraking te brengen met het brede culturele aanbod dat in de stad aanwezig is. Dit stelt culturele organisaties in staat om nieuwe publieksgroepen aan te boren en hiervoor op een vernieuwende manier publiciteit te genereren

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren doorontwikkeling WIJS;
- Doorontwikkeling Basismonitor Wijkcompassen;
- Doorontwikkeling StadDoetMee;
- Bijdrage voor inzet ID-banen;
- Inzet Straathoekwerk;
- Tegengaan van verloedering en overlast in de wijken door middel van buurtconciërges;

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- Vroegtijdige signalering en aanpakken van conflicten tussen buurtbewoners middels buurtbemiddeling;
- Uitwerking en uitvoering programma Positief Opgroeien, zodat kinderen in de stad gezond en veilig opgroeien en zich daarbij maximaal kunnen ontplooiën. We willen preventie en jongerenparticipatie versterken en (daarmee) zwaardere jeugdhulp voorkomen.

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Doorontwikkeling Basisonitor Wijkkompassen	250
StadDoetMee	200
Bijdrage ID-banen	200
Straathoekwerk	247
Buurtconciërges	60
Buurtbemiddeling	43
Contributie G32, Platform31	70
Totaalbudget Algemeen	1.070

Centrum

Het stadsdeel Centrum omvat de binnenstad en de omliggende woonbuurten Binnenstad-Oost, de Hortusbuurt en het Ebbingekwartier. Ook het Noorderplantsoen, het Stationsgebied en het UMCG-gebied behoren tot dit stadsdeel. Ten aanzien van de sociale voorzieningen van WIJ Groningen is het gebied aangesloten op de sociale infrastructuur van WIJ Schilderswijk.

Hoe staan we ervoor?

De binnenstad is dé huiskamer van de stad en daarmee tevens een belangrijke dynamo voor de economische ontwikkeling ervan. Na een mindere periode van leegstand en teruglopende bezoekersaantallen staat de binnenstad er weer goed op. Met betrekking tot het woon- en leefklimaat zijn huisvesting, overlast en veiligheid terugkerende thema's in de binnenstad en in mindere mate in de andere centrumwijken. Met name op het gebied van veiligheidsverbetering is de afgelopen jaren flinke vooruitgang geboekt.

- [Wijkkompassen Binnenstad:](#)

Ondanks de verschillende culturele en economische functies die het centrum rijk is, is het stadsdeel ook het woongebied voor zo'n 20.000 Stadjers en studenten. Een groot aandeel daarvan bestaat uit eenpersoonshuishoudens of meerpersoonshuishoudens in de vorm van kamerbewoning. Op sociaal gebied vraagt een aantal aspecten aandacht; zo blijkt bijvoorbeeld onder jongeren en net-afgestudeerde studenten werkloosheidsproblematiek een rol te spelen, na afronding of beëindiging van de studie is er sprake van een groep die tussen 'het wal en het schip' dreigt te vallen. Ook huiselijk geweld komt meervoudig terug als een thema dat aandacht behoeft.

Bestemming Binnenstad: verbeteren verblijf- en woonklimaat Binnenstad

In 2016 is Bestemming Binnenstad vastgesteld. Eén van de speerpunten uit deze visie is het verbeteren van het verblijfsklimaat voor de voetganger en fietser. Zo gaat de bus straks niet meer over de Grote Markt en door de A-straat, Brugstraat en Munnekeholm. Dit gaan we gefaseerd uitvoeren. Om dit in

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

goede afstemming te laten plaatsvinden is er een leidraad voor de (her)inrichting van de openbare ruimte vastgesteld. Een integraal afwegingskader dat tegelijk is opgesteld met de herinrichtingsplannen voor de westelijke binnenstad: A-straat en Brugstraat, de Munnekeholm en het 'Minerva-plein' op de kop van het Zuiderdiep. Ook wordt er verder gewerkt aan een keuzemodel voor alternatief vervoer vanaf 2019 vanwege de weggevallen haltes Munnekeholm en Grote Markt. Bij alle belangrijke projecten blijven we binnenstadcafé 's organiseren om zowel van tevoren als ook tijdens uitwerkingen zoveel mogelijk input op te halen.

Economische agenda: samenwerking en invulling G-kwadraat en evenementen

Steeds meer ondernemers zien de waarde ervan in om zich per straat te organiseren. Dit stimuleren we, zodat straten sfeervol & herkenbaar zijn én de samenwerking met de gemeente soepel verloopt. Bovendien stimuleren we samenwerking tussen horecaondernemers en winkeliers onderling om zo uiteindelijk de gastvrijheid van de stad als geheel te vergroten. Net als andere jaren faciliteren we waar mogelijk tijdelijke invullingen en nieuwe concepten.

Het evenementenprogramma 2017 is erop gericht het imago van Groningen uit te bouwen. Evenementen die bijdragen aan de positionering van Groningen als jonge, eigenzinnige cultuurstad zijn: Eurosonic Air, De Nacht van Kunst & Wetenschap en WinterWelVaart.

Toekomstvisie A-kwartier: uitvoeringsprogramma

In 2016 is de toekomstvisie voor het A-kwartier vastgesteld en is gestart met het transformeren van het gebied samen met belanghebbenden. De visie vormt een 'routekaart' voor maatregelen in de openbare ruimte. De verbouwing van de voormalige prostitutiepanden wordt gestimuleerd met een subsidieregeling. In juni 2016 is het bestemmingsplan Vishoek, Hoekstraat en Muurstraat vastgesteld. Aansluitend op de vaststelling van de toekomstvisie is het uitvoeringsprogramma opgesteld.

In het uitvoeringsprogramma is in overleg met bewoners, eigenaren en ondernemers ingezet op groene leefstraten. Voor het wonen willen we meer doelgroepen faciliteren waarbij kleinschalige bedrijvigheid ook een onderdeel kan zijn. Eind 2017 wordt de stand van zaken van de ontwikkeling van het A-kwartier opgemaakt en worden de maatregelen uitgewerkt die in 2018 en 2019 samen met initiatiefnemers en eigenaren worden gerealiseerd.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoeren van het uitvoeringsprogramma van de binnenstadvisie 'Bestemming Binnenstad'. Toelichting daarvan op www.ruimtevoorjou.groningen.nl;
- Uitvoeren stadsdeelbeheerprogramma Centrum.
- Terugdringen van overlast, het vergroten van veiligheid en het handhaven van de openbare orde; waarbij veilig uitgaan een speerpunt blijft;
- Versterken van de sociaaleconomische situatie van doelgroepen en het vergroten van de kwaliteit van de (sociale) leefomgeving, waaronder het terugdringen en - waar mogelijk - voorkomen van studentenoverlast;
- Sociale samenhang vergroten middels initiatieven van bewoners, ondersteunt door WIJ Schilderswijk/Centrum;
- Uitvoeringsprogramma A-kwartier.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Toekomstvisie A-kwartier	400
Wijkwethoudersbudget	200
Totaalbudget Centrum	600

Oude wijken

Het stadsdeel Oude Wijken omvat de noordelijke, westelijke en oostelijke buurten en wijken rondom het centrum. De sociale infrastructuur van WIJ Groningen is georganiseerd vanuit drie werkgebieden; WIJ Schilderswijk, WIJ Korrewegwijk en WIJ Oosterparkwijk.

Hoe staan we ervoor?

In de Oude Wijken is de afgelopen decennia stevig ingezet op het verbeteren van de woon- en leefomgeving van bewoners. Met name in De Hoogte, Indische Buurt en Oosterparkwijk is door middel van integraal gecoördineerde wijkaanpakken stevig geïnvesteerd in het opwaarderen van de woningvoorraad en openbare ruimte. Daarnaast is veel aandacht uitgegaan naar het verminderen van overlast en onveiligheid alsook het verbeteren van de situatie van kwetsbare huishoudens.

De Hoogte laat gunstige ontwikkelingen zien waar het gaat om het woon- en leefklimaat ervan. Ook de Indische Buurt en de Oosterparkwijk laten op meerdere terreinen een positief ontwikkelingsbeeld zien, waarbij echter dient te worden opgemerkt dat op het gebied van overlast en onveiligheid bij de Oosterparkwijk een negatieve ontwikkeling zichtbaar wordt. Desondanks blijkt uit onder meer de wijkkompassen, beleving van bewoners en signalementen van professionals dat er op bepaalde terreinen nog serieuze opgaven in de Oude Wijken liggen. Met name op het gebied van de sociale weerbaarheid van en omgang tussen bewoners, en overlast en veiligheid liggen er verbeterpunten.

- [wijkkompassen De Hoogte](#);
- [wijkkompassen Indische Buurt](#);
- [wijkkompassen Oosterparkwijk](#);

Veiligheid en overlast vormen in Oude Wijken een vast agendapunt. Dit heeft geleid tot een samenwerkingstraditie tussen de buurtagenten en zorg- en welzijnsprofessionals in de wijken. Ook de nieuwe samenwerking tussen de buurtagenten en de WIJ-teams heeft zijn vruchten afgeworpen in de aanpak van “problematische” adressen in met name de corporatieve wijken. Overlast vanuit woningen wordt vooral veroorzaakt door drugshandel vanuit woningen en “onaangepast en onberekenbaar” gedrag van bewoners. Deze pandgerichte benadering hebben we de afgelopen jaren onder de noemer “stratenaanpak” georganiseerd. We willen hiermee doorgaan.

Oosterparkwijk

De bouw van een nieuwe basisschool op de locatie Treslinghuis betekent dat we op zoek moeten naar een optimale herverdeling van de huidige buurtaccommodaties, waarbij de nieuwe huisvesting van WIJ Oosterparkwijk een belangrijk onderdeel vormt. Een belangrijke opgave voor het WIJ-team vormt de aanpak van de armoede- en opvoedings-problematiek in de wijk. De Bloemenbuurt en de Vogelbuurt zijn hiervoor nadrukkelijk in beeld.

De veiligheidsbeleving in de wijk heeft zich ongunstig ontwikkeld. De verklaring ligt in concentraties van (ex-)verslaafden die zich ophouden bij de twee winkelcentra (Linnaeusplein en Wielewaalplein). Samen met de politie, het WIJ-team en de verzorger van dagbesteding voor deze doelgroep (Werkpro, 12e Huis) werken we aan vermindering van deze overlastsituaties.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Oosterhamrikzone

Met de ontwikkeling van de Oosterhamrikzone werken we aan een verbetering van de bereikbaarheid van het UMCG. Maar ook aan de bereikbaarheid van de Korrewegwijk en de Oosterparkwijk. De zone vormt een verbindende schakel tussen beide wijken en biedt daarmee een kans om ook de kwaliteit van de openbare ruimte te verbeteren. Voor de wijkbewoners is daarbij een zorgvuldige oplossing voor het parkeren in de zone van grote betekenis. Wijkbewoners van de Professorenbuurt hebben zelf het initiatief genomen om, in verlengde van de invoering van betaald parkeren en het aanpakken van de riolering, oplossingen te bedenken die van meerwaarde kunnen zijn voor de leefbaarheid.

Indische buurt/de Hoogte

WIJ Korrewegwijk/de Hoogte heeft haar nieuwe onderkomen gekregen in het nieuwe Floreshuis. De tijdelijke huisvesting in het Aletta Jacobshuis in de Hoogte is vrijgekomen. We willen dit gebouw als wijkvoorziening behouden. Als laagdrempelige plek voor wijkbewoners voor ontmoeting, recreatie en dagbesteding. De aanpak van armoedeproblematiek en het verbeteren van het opvoedingsklimaat voor kinderen is een belangrijke opgave in deze wijken.

Kostverloren

De riolering in de gehele wijk Kostverloren wordt vervangen. Daar waar mogelijk gaan we ideeën voor de herinrichting van delen van straten een plek geven in deze onderhoudsoperatie.

Coöperatieve Wijkraad

We gaan experimenteren met een Coöperatieve Wijkraad in Oude Wijken. Het idee is dat zowel raadsleden als wijkbewoners in de Coöperatieve Wijkraad plaatsnemen. Bewoners nemen deel op basis van loting. Vervolgens beslist de Coöperatieve Wijkraad over (onderdelen van) de wijkagenda en de inzet van budgetten voor de wijk. Tegelijkertijd zal er stevig worden geïnvesteerd in nieuwe manieren van dialoog voeren in de wijk.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Realisatieerschikking buurtaccommodaties Oosterparkwijk
- Gebiedsgerichte aanpak armoedebeleid, opvoeden en veiligheid in de Oosterparkwijk, Indische buurt/de Hoogte en Kostverloren
- Ontwikkeling Aletta Jacobshuis als laagdrempelige buurtvoorziening in de Hoogte
- Experimenteren met de Coöperatieve Wijkraad
- Aanpak riolering en openbare ruimte Professorenbuurt
- Ontwikkeling en ondersteuning/faciliteren van buurtinitiatieven.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Armoede-problematiek en opvoedingsklimaat Kinderen en jeugd Oude Wijken	50
Doorontwikkeling Aletta Jacobshuis	25
Wijken voor Jeugd	175
Herinrichting Professorenbuurt	100
Coöperatieve wijkraad	200
WIJS	50
Wijkwethoudersbudget	200
Totaalbudget Oude Wijken	800

Zuid

Stadsdeel Zuid omvat de oude stadswijken ten zuiden van het Centrum en de buurten en wijken die (goeddeels) ten zuiden van de zuidelijke ringweg liggen. Het stadsdeel telt drie werkgebieden van waaruit de sociale infrastructuur van WIJ Groningen is georganiseerd; WIJ Rivierenbuurt, WIJ De Wijert/Helpman en WIJ Corpus den Hoorn.

Hoe staan we ervoor?

Het stadsdeel staat er over de breedte genomen goed voor. De woon- en leefkwaliteit in de buurten en wijken scoren doorgaans (ruim) boven het stedelijke gemiddelde. Ook de algehele bewonerswaardering ten aanzien van de diverse leefbaarheidsthema's is bovengemiddeld positief te noemen. In de afgelopen jaren hebben Grunobuurt, De Wijert en Corpus den Hoorn extra aandacht gekregen middels fysieke herstructurering gecombineerd met interventies op sociaaleconomisch vlak.

- [wijkcompassen Grunobuurt](#);
- [wijkcompassen Corpus den Hoorn](#);
- [wijkcompassen de Wijert](#)

Corpus den Hoorn heeft een metamorfose ondergaan van aandachtswijk naar een gemiddelde wijk. Deze stijgende lijn is terug te lezen in onze wijkcompassen. Toch zijn hier plekken die aandacht behoeven. Het gebied rond de Semmelweisstraat en de Boerhavelaan zijn hier voorbeelden van. We waken ervoor dat de grote inspanningen die zijn gedaan teniet worden gedaan door een langzaam terug glijden van woon- en leefkwaliteit. Ook mist de sociale aansluiting met het zuidelijk deel van de 'Hoornse wijken'.

In De Wijert heeft De Huismeesters vergevorderde plannen om het huizenbezit te updaten. Te kleine ouderenwoningen en onaantrekkelijke portiekflats worden afgebroken of samengevoegd tot een aantrekkelijker woonaanbod. Patrimonium start in haar kwadrant een grootscheepse renovatie waarin woningen een energiesprong zullen maken. Fysiek zijn er gebieden in De Wijert die nog wel de nodige aandacht behoeven. Voorbeelden zijn de openbare ruimtes bij de winkelstrips en de gebieden waar Huismeesters en Patrimonium hun woningbezit verbeteren. Maar ook de verdere invulling van het groen en grijs in de rest van de wijk vormt een aandachtspunt. Ook in sociaaleconomisch opzicht ligt er een opgave in de Wijert.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Oosterpoort

Op sociaal niveau leiden buurtlunches en initiatievencafé 's tot intensievere samenwerking tussen bewoners en overige partijen. De aanstaande aanleg van de "deksels" op de A7 geeft voor de Oosterpoort mogelijkheden om de aansluiting met het Europapark te maken.

Rivieren- en Herewegbuurt

Uit co-creatie voortgekomen bewonersgroepen zijn actief met Duurzaamheid, inrichting van het Dinkelpark, buurtinitiatieven, initiatievencafé's, buurtlunches, moestuinen en ontmoeting. De Stroming en WIJ Rivierenbuurt willen we samen laten doorgroeien in het Talmahuis als basis voor een ontmoeting-/dagbesteding- en ontwikkelingscentrum; een laagdrempelige, collectieve, algemene voorziening voor de hele wijk. Patrimonium investeert mee door de inzet van leefbaarheidsmiddelen.

Buurtsamenwerking De Wijert-Helpman

Het in 2015 getekende convenant Buurtsamenwerking De Wijert Helpman laten wij verder groeien naar een volwaardig wijkbedrijf in coöperatieve vorm. Het is een plek waar zowel dagbesteding, werkplekken en participatiebanen gevonden kunnen worden. Vanuit de Buurtsamenwerking zal een begin worden gemaakt om te komen tot een burgerbegroting. Kaders en proces zullen hierbij gezamenlijk met bewoners en partijen in de wijk worden afgesproken. Partners zijn: Terracollege, Bureau Femin, Hanzehogeschool, Utilis, van Mesdagkliniek, diverse bewonersinitiatiefnemers, Bewonersplatform de Wijert, Woningcorporaties.

Buurtaccommodatie De Wijert

In De Wijert gaan we een pand ontwikkelen als huis voor en door de buurt onder de regie van het WIJ-team en vrijwilligers uit de buurt. De huidige locatie in het MFC Wijert is hiervoor niet toereikend. We creëren op deze wijze een vrije ruimte die flexibel en inzetbaar is voor alle vragen in de wijk.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Sociale programmering voor de Hoornse wijken;
- Faciliteren van bewonersbedrijf de Stroming in de Rivierenbuurt;
- Herinrichten Barestraat samen met bewoners;
- Freecafé de Wandeling in Stadspark realiseren samen met de initiatiefnemers;
- Het ontwikkelen van een burgerbegroting voortvloeiend uit het bewonersinitiatief rondom De Wijert-Helpman, zoals bekrachtigd met het convenant De Wijert-Helpman;
- Het realiseren van een nieuwe buurtaccommodatie gericht op preventie van sociale problematiek voor De Wijert;
- Wijkwethoudersbudget gedeeltelijk inzetten op een burgerbegroting, naast het oppakken van initiatieven, kansen, knelpunten en bedreigingen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Bewonersbedrijf de Strooming/ WIJ	25
Herinrichting Barestraat	50
Freecafe de Wandeling	25
Huis voor de buurt De Wijert	50
Buurtsamenwerking De Wijert	400
Jeugd, Sport, initiatieven en innovatie in Corpus	50
Wijkwethoudersbudget	200
Totaalbudget Zuid	800

Oost

Het stadsdeel Oost bestaat uit buurten en wijken die ten oosten van het Van Starckenborghkanaal en -meer zuidelijk - de N7 zijn gesitueerd. Een groot deel van de inwoners uit dit gebied is woonachtig in één van de grote naoorlogse uitbreidingswijken Beijum en Lewenborg. In het stadsdeel kent de sociale infrastructuur van WIJ Groningen twee werkgebieden, waarbij de gebieden vanuit deze beide wijken worden bediend. Tegen de zuidoostkant van het stadsdeel wordt het nieuwe dorp Meerstad ontwikkeld.

Hoe staan we ervoor?

In Beijum en Lewenborg is de afgelopen jaren stevige inzet gepleegd waar het gaat om (sociale) wijkontwikkeling en fysieke herstructurering. Met name in Lewenborg zijn flinke investeringen gedaan ten aanzien van de woningvoorraad, de woonomgeving en het voorzieningsniveau, met een geheel nieuw hart van de wijk als resultaat.

- [wijkkompassen Beijum](#)
- [wijkkompassen Lewenborg](#)

De woon- en leefkwaliteit in Beijum en Lewenborg is over de breedte genomen matig tot voldoende te noemen, zo laten ook de wijkkompassen zien. Desondanks zijn er in beide wijken nog de nodige aandachtspunten te benoemen, met name ten aanzien van huishoudens met een sociaaleconomische achterstand en problematiek rondom overlast en veiligheid. In Lewenborg hebben de verrichte inspanningen op het gebied van fysieke wijkvernieuwing een gunstig effect gehad op de kwaliteit van de woonomgeving en het voorzieningenniveau. In Beijum zien we op deze terreinen minder gunstige ontwikkelingen, met name in het zuidoostelijke deel van de wijk. Daarentegen zijn wel voorzichtige verbeteringen waar te nemen waar het gaat om overlast door jongeren.

In Lewenborg is bijna als vanzelf een nieuwe beweging (Golvend Lewenborg) ontstaan van betrokken en actieve bewoners. Het gebiedsteam gaat dit proces actief ondersteunen. Wat hebben de bewoners nodig en van wie? En hoe gaat de gemeente om met deze nieuwe vorm van bewonersbetrokkenheid?

De Sociale Long in Beijum is een nieuwe beweging van bewoners op de thema's: Levendig Ondernemend Natuurlijk en Gezond. Bewoners willen samen met gemeente en corporaties initiatieven gestalte geven. Er zijn Beijum-sessies gestart waarin bewoners "pitchen" voor hun onderwerp en daar medestanders bij zoeken. Deze sessies worden door bewoners georganiseerd en uitgewerkt. Zo proberen we overal in de wijken van Oost initiatief uit te lokken, te steunen en te faciliteren.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Transitie maatschappelijk vastgoed Beijum

Voor de verdere vormgeving van WIJ Beijum en de buurthuizen wordt een centrale plek gemaakt. Aansluitend is het WIJ-team geïntegreerd met andere instellingen, lokale netwerken en voorzieningen (waaronder het wijkteam NLA Beijum, De Zijlen, Lentis en wijkbedrijf). We zullen dit in de toekomst gaan concentreren op Beijum-Oost, dat daarmee meer een voorzieningenplein gaat worden. Innersdijk wordt in kleinere vorm teruggebouwd en er komt een Deringebouw dat door Patrimonium wordt verhuurd aan onder andere WIJ Beijum. Bij de realisatie zullen we omgevings- en verkeersmaatregelen moeten treffen.

Armoedebeleid

In Beijum en Lewenborg is een hoog percentage van de bewoners aangewezen op bijstands- of minimumuitkering en een deel daarvan verkeert in armoede. Op basis van de voorzieningen in het armoedebeleid willen we met de opgedane ervaring in Lewenborg ook in Beijum een gerichte aanpak ontwikkelen. Samen met Werkpro willen we een wijkbedrijf opzetten en een energieproject starten. Als onderkomen wordt geopteerd voor een locatie in de Doefmat of in de nabijheid van plein Oost.

Heerdenaanpak na Atensheerd en Godekenheerd

Het WIJ-team en corporaties De Huismeesters en Nijestee geven de aanpak van niet goed functionerende heerden een hoge prioriteit. Daarom kiezen we in 2017-2018 voor een vervolg van de Heerdenaanpak in de Hylkema, Boelema- en Onnemaheerd. Kenmerkend is een koppeling van veiligheids- en sociale inzet aan het uitvoeren van ingrepen in de fysieke woonomgeving vanuit ontwikkelend beheer. Stakeholders als bewoners(groepen), corporaties, winkeliers, WIJ-team en gemeente maken samen plannen en pakken elk een deel van de uitvoering op.

Winkelplein Beijum-West

Het functioneren van Winkelplein Beijum-West in verkeers- en verblijfsopzicht is met name voor fietsers en wandelaars problematisch. Bij een schouw is door bewoners en bezoekers aangegeven dat hier ingrepen nodig zijn. Er wordt een onderzoek gestart naar een nieuwe inrichting in relatie met de omliggende parkeerplekken.

Groenparticipatie en Vernieuwend beheer

In de afgelopen jaren hebben in de beide wijken diverse initiatiefgroepen zich bereidwillig opgesteld om op vrijwillige basis bij te dragen aan het groenonderhoud. Dit blijven we stimuleren en ondersteunen, met daarbij een nadruk op het in zelfbeheer uitvoeren van een deel van het wijkonderhoud op de overgang van particulier naar openbaar gebied.

Actieplan jeugd: Intensivering jongerenwerk Beijum en Lewenborg

Er wonen veel jongeren in Beijum en Lewenborg. Ook is er in Lewenborg een groot scholencomplex aanwezig (Kluiverboom). In beide wijken is er jongerenproblematiek. Thema's waaraan met wijkbewoners en -professionals wordt gewerkt zijn De vreedzame wijk, welzijn en perspectief, opvoedingsondersteuning en preventie (soft)drugsgebruik van jongeren. We proberen initiatieven te stimuleren in preventieve zin en participatie van jongeren hierbij te bevorderen. De zogeheten Huiskamers Beijum en Lewenborg zijn hierin belangrijk. De inzet van jongeren straatcoaches continueren we.

Oude Bieb Lewenborg

In het kader van het Armoedebeleid is voor de komende 3 jaar in de Oude Bieb in Lewenborg een centrale locatie met steun van Lefier ingericht, die ruimte en mogelijkheden biedt aan lokale (bewoners-) initiatieven die van betekenis zijn voor armoedebestrijding voor de wijk. Spil in dit initiatief is Stichting De Oude Bieb, een laagdrempelige toegang, waarmee al snel de aansluiting is gevonden met

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

verschillende andere wijkinitiatieven. Van daaruit wordt met een winkel, werkleertrajecten en initiatieven die bijdragen aan Golvend Lewenborg mensen in sociale en financiële armoedesituatie een perspectief geboden.

Veiligheid in de wijk

Veiligheid en overlastbestrijding is van groot belang voor een goed woonklimaat. Om te voorkomen dat overlastgroepen zich ontwikkelen tot criminele bendes is het van belang dat we de nodige maatregelen uitvoeren. Preventie van afglijden van jongeren, tegen ondermijning door (drugs)criminaliteit en met positieve prikkels en voorzieningen voor specifieke groepen die aandacht nodig hebben om aangehaakt te blijven bij de maatschappij. De lokale driehoek in de wijk (burgemeester, OM, politie) wil in gesprek met belangstellende wijkbewoners in Beijum zorgen en problemen bespreken en zien hoe we daar oplossingen voor treffen.

Wijkontwikkeling Oosterhoogebrug

De wijkontwikkeling in Oosterhoogebrug ondergaat een grote koerswijziging. Er wordt aan een nieuw woonplan gewerkt, de schoolverplaatsing gaat niet door en er komt een gebiedsherinrichting rond de bestaande supermarkt. Bezien wordt of het wijkcentrum de Schakel een andere plek kan krijgen. Bij de realisatie hiervan is het de vraag of de verkeersontsluiting nog een rol gaat spelen zoals eerder voorzien.

Grenscorrectie Meerstad

Per 1 januari 2017 is de grenscorrectie Meerstad een feit. Dat betekent dat de Gemeente Groningen vanaf dat moment verantwoordelijk is voor alle gemeentelijke zaken in Meerstad. Deze uitbreiding valt onder Stadsdeel Oost.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Realiseren van een derdengebouw in Beijum-Oost; gevolgd door start bouw Innersdijk
- Heerdenaanpak continueren met Hylkema, Boelema- en Onnemaheerd
- Uitvoeringsprogramma Jeugd in Oost
- Armoedebestrijding Beijum en Lewenborg
- Wijkvernieuwing Oosterhoogebrug
- Onderzoek en mogelijke maatregelen Winkelcentrum Beijum-West
- Ontwikkeling en ondersteuning/faciliteren van buurtinitiatieven, waaronder Golvend Lewenborg en Sociale Long Beijum

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Jeugd in Oost	75
Armoede Beijum en Lewenborg	100
Groenbeheer (herprioritering)	150
Heerdenaanpak	250
Golvend Lewenborg	50
Sociale Long	50
Sportpark Karding	25
Wijkwethoudersbudget	200
Totaalbudget Oost	900

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

West

Het Stadsdeel West bestaat uit het dorp Hoogkerk, de oudere stadswijk Tuinwijk, de 3 naoorlogse uitbreidingswijken Selwerd, Paddepoel en Vinkhuizen, en de 4 VINEX-uitbreidingswijken Buitenhof, Gravenburg, de Held en Reitdiep aan de westrand van de stad. De sociale infrastructuur van WIJ-Groningen is georganiseerd vanuit drie werkgebieden; WIJ Selwerd, WIJ Vinkhuizen en WIJ Hoogkerk.

Hoe staan we ervoor?

De stevige investeringen omtrent de fysieke wijkvernieuwing van Vinkhuizen hebben duidelijke verbeteringen opgeleverd. Zo heeft het voorzieningenniveau een impuls gekregen, is de kwaliteit van de openbare ruimte toegenomen en is de ervaren overlast beduidend afgenomen. In Paddepoel-Zuid is de afgelopen jaren stevig geïnvesteerd en zijn in het kader van het NLA talrijke initiatieven ontplooid, hetgeen heeft geresulteerd in een beter woon- en leefklimaat. Daartegenover staat dat bepaalde delen van de wijk nog steeds kwetsbaarheden vertonen en er hier soms sprake is van samengestelde problematiek.

We moeten ook constateren dat de wijken relatief slecht blijft scoren in vergelijking met andere delen van de stad en dat we er dus nog niet zijn. Met name op sociaaleconomisch vlak zoals armoede-, opvoeding- en gezondheidsproblematiek en ten aanzien van veiligheid blijft in delen van de wijk de nodige problematiek zichtbaar. Bovendien wonen in Vinkhuizen, Paddepoel en Selwerd relatief veel ouderen, hetgeen zijn eigen specifieke opgaven met zich meebrengt.

- [wijkcompassen Vinkhuizen:](#)
- [wijkcompassen Paddepoel:](#)
- [wijkcompassen Selwerd:](#)

In 2017 staat een aantal stedelijke ontwikkelingen in het gebied West op stapel: de huisvesting van de WIJ-teams; de verdere ontwikkeling van het Suikerunieterrein; de realisering van een crematorium in Westpark; uitvoering (projecten rondom) zuidelijke Ringweg; voorbereiding van de Westelijke Ringweg in relatie met de ontsluiting van de aanliggende wijken; verbeteren slimme fietsroutes; bouwactiviteiten in- en rondom het Winkelcentrum Paddepoel en de opstart van de uitgestelde fysieke wijkvernieuwing Selwerd zijn voorbeelden van projecten met stedelijke betekenis én impact voor de wijken, buurten en haar bewoners in de nabijheid van deze projecten. Dergelijke projecten vragen in toenemende mate afstemming tussen stedelijke ambities en lokaal maatwerk.

Diverse bewonersinitiatieven ondersteunen

In Hoogkerk en de omliggende VINEX-wijken faciliteren we de bewonersinitiatieven die (zijn) ontstaan uit de nieuwe samenwerkingsvorm. Voorbeelden van ontwikkelingen zijn de aanleg van de historische haven Hoogkerk, de realisatie (voor en door bewoners) van wijklokaal Reitdiep en het ontwikkelen van een gezamenlijke sportvisie voor het gebied.

Hoogkerk: Groot onderhoud Suikerbuurt

In 2016 is uitvoering gegeven aan een grootonderhoudsbeurt van zowel woningen als openbare ruimte in de Suikerbuurt. Samen met de betrokken corporatie en instellingen is een buurtteam gevormd die bewoners in dit traject gaat ondersteunen. Het eigenaarschap dat in de buurt is ontstaan krijgt in 2017 een vervolg in de vorm van gezamenlijke onderhoud van de hagen in het gebied.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wijktafels Vinkhuizen

Met wijktafels onderzoeken we hoe de wijk Vinkhuizen zelf meer in de regie kan komen van de voor de wijk belangrijkste thema's. Tijdens deze bijeenkomsten halen we op wat er speelt in de wijk, wat we in verbinding met elkaar zelf kunnen realiseren (eigen kracht), waarop geïnvesteerd moet worden en waar niet (faciliteren en ondersteunen). Met de wijktafels gaan we in 2017 de voortgang en regie rondom de thema's Armoede, Eenzaamheid en Veiligheid verder vormgeven.

Vinkhuizen laat niet los

We willen samenwerking tussen (actieve) bewoners, (wijk)accommodaties en vrijwilligers, en andere partners in de wijk verder verstevigen en de kracht uit de wijk beter benutten. Zo nemen bewoners het initiatief voor het zelfbeheer van de speelcontainer in Vinkhuizen-Zuid en beginnen we een pilot om de mantelzorg te ondersteunen voor dementerenden. Voorbeelden van groepen die op dit moment voor de wijk activiteiten ontplooiën zijn het Wijk Overleg Vinkhuizen, Vinkhuizen Samen, De Roege Boys en de Buurtcoöperatie.

Driehoek in de wijk

In de 'Driehoek in de wijk' worden bewoners gevraagd om hun zorgen en ideeën te delen over de (on)veiligheid in hun buurt. De Driehoek maakt ter plekke afspraken met de bewoners over de aanpak.

Extra aandacht voor jeugd en armoede in Selwerd

Selwerd kent een boven gemiddelde hoeveelheid gezinnen onder de armoedegrens, vaak in combinatie met zorgen over opgroeiende kinderen. Hier wordt op geïnvesteerd in de vorm van programma's op gebied van werk en inkomen maar ook door inzet van kinderwerk, huiskamers 12+ en individuele hulp en coaching van deze gezinnen.

Verbeteren van de coöperatieve voorraad én de openbare ruimte

De woningvoorraad in Selwerd staat vanwege haar kwaliteit onder druk. Ingrepen zijn nodig op gebied van comfort, binnenklimaat en duurzaamheid. Corporaties zijn inmiddels op bescheiden schaal begonnen met deze opgave. De nieuwbouw van zorgcentrum De Es en appartementencomplex De Beuk biedt kans om in aansluiting hierop de woonomgeving rondom deze complexen en de aansluiting met het winkelcentrum voor langere periode op orde te brengen.

Wijkbedrijf Selwerd verder ontwikkelen

We continueren de uitvoering van activiteiten zoals voorgestaan in het wijkontwikkelingsplan Selwerd, daarbij gaat speciale aandacht uit naar het doorontwikkelen van het Wijkbedrijf. Uiteraard gaan we daarbij uit van de wensen en behoeften van bewoners en stimuleren we hen om zelf een bijdrage te leveren.

Co-creatie Paddepoel

In 2015 zijn bewoners in Paddepoel gestart met co-creatie. De wijk wil zelf meer aan het stuur en daarbij haar prioriteiten kunnen stellen aangaande de ontwikkeling van de wijk. Vanuit verschillende thema's (zoals Duurzaamheid, Verkeer & Veiligheid, Sociale samenhang, Voorzieningen, Kunst, Wijk Inzet Jongeren en Studenten) worden gezamenlijke plannen ontwikkeld en uitgevoerd. Wij zullen dit proces verder ondersteunen en als deelnemer naast andere partners participeren.

Ook in Paddepoel zijn enkele thema's aan de orde die extra zorg en programmering vragen vanuit de gemeente. Het WIJ-team heeft op gebied van armoede en zorg voor kinderen en jongeren een meerjarenvisie opgesteld waar, vanuit de achterliggende programma's en zo nodig met (tijdelijk) extra gebiedsmiddelen, duurzame verbeteringen worden nagestreefd.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Tuinpad, bewonerszelfbeheer in Tuinwijk

Het beheer van de wijkaccommodatie heeft een nieuw evenwicht gevonden met een beperkte maar stevige professionele basis. We willen vanuit deze basis in 2017 samen met de wijk de vrijwilligerskring rondom het wijkcentrum verder uitbouwen. De betrokkenheid bij de leefomgeving in Tuinwijk is groot en deze willen we graag borgen door hiervoor langlopende afspraken te maken met de wijk.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitvoering sociale programmering Vinkhuizen laat niet los;
- Sociale programmering in de Suikerbuurt, als continuering van de fysieke aanpak;
- Bewonersbeheer Tuinpad vraagt om nieuwe grondslag;
- Ontwikkeling en ondersteuning/faciliteren van buurtinitiatieven en co-creatieprocessen, waaronder Paddepoel, Gebiedsvisie West;
- Wijkontwikkelingsopgave Selwerd uitvoeren in en met het wijkbedrijf. Expliciet maken van de mogelijkheden die het wijkbedrijf biedt;
- Fysieke aanpak van woningen en leefomgeving, in samenwerking met de corporaties in Selwerd.

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Vinkhuizen/Laat niet los (sociaal progr.)	150
Hoogkerk	100
Bewonersbeheer Tuinwijk	30
Deelmaatregelen Gebiedsvisie West	130
Paddepoel/Co-creatie Paddepoel	150
Wijkbedrijf Selwerd	70
Wijkwethoudersbudget	200
Participatie integrale projecten Stadsontwikkeling	70
Totaalbudget West	900

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Paragraaf 2: Duurzaamheid

“Duurzaamheid is een uitgangspunt in alles wat we doen”, schreven we in ons coalitieakkoord. Daarom geven we duurzaamheid een prominente rol in ons beleid.

In 2035 zijn we een energieneutrale stad. Dat is de opgave waaraan we ons committeren. Door middel van een routekaart hebben we zicht op de grootscheepse maatschappelijke veranderingen die daarvoor nodig zijn in de komende decennia en werken we samen met een groot aantal maatschappelijke partners. We hebben het afgelopen jaar geïnvesteerd in onderzoek met het energietransitiemodel en hebben daarmee nu een basis om tot versnelling en opschaling te komen. Het meest zichtbare grote project – geothermie en het bijbehorende warmtenet – is van start gegaan. We schalen tegelijk diverse zaken op, zoals het energieloket, zonneparken en windenergie.

In het eerste deel van deze paragraaf lichten we toe hoe we daar in 2017, via meerdere sporen, aan verder werken. Het tweede deel van deze paragraaf benoemt hoe duurzaamheid op verschillende vlakken in ons regulier beleid een rol speelt. De borging van duurzaamheid geschiedt nu door zelfsturing. De prestatie-indicatoren uit de programma’s verkeer, wonen, beheer en onderhoud openbare ruimte en bedrijfsvoering geven hier inzicht in.

Groningen geeft energie

Prestatie-indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Totale energiegebruik in Groningen	15.355 TJ	-	< 2015	< 2016
Totale hoeveelheid geproduceerde duurzame energie	637 TJ	-	> 2015	> 2016
Aandeel duurzame of hernieuwbare energie	4,3%	-	> 2015	> 2016
Totale CO2-uitstoot	859 kton	-	< dan 2015	< 2016

Met de Energiemonitor brengen we doorlopend in beeld hoe we vorderen en welke overall-effecten voor de stad we mogen verwachten van voorgenomen maatregelen. We voeren het in 2015 geactualiseerde programma "Groningen geeft energie" uit en willen meters maken met zon, wind, warmte en besparen. Ook willen we versnelling aanbrengen in duurzame mobiliteit. Daarvoor breiden we in 2017 het aantal samenwerkingspartners van de routekaart sterk uit, gaan we flinke arealen zonnepanelen realiseren, bereiden we de plaatsing van windturbines voor, wordt gestart met de aanleg van het warmtenet, schalen we de besparingsaanpak op en stellen we een visie op voor duurzame mobiliteit.

We hebben de Routekaart Groningen Energieneutraal opgesteld. Wij hebben dit in een regionale context gedaan, te weten voor een twaalftal gemeenten, waaronder de aardbevingsgemeenten. Dit is gebeurd in het kader van de Internationale Architectuurbiënnale Rotterdam 2016 (IABR). Deze routekaart vormt een goede basis om nu belangrijke stappen voorwaarts te zetten. Een gesprek daarover met de gemeenteraad vindt plaats in het najaar van 2016. We zetten de samenwerking in IABR-verband voort op regionale schaal. Dit biedt perspectief om aan de uitvoering van de routekaart op meerdere schaalniveaus te werken. Ook wordt de energietransitie meegenomen als thema voor de nieuwe omgevingsvisie "Next City".

In juni 2016 is de Energiemonitor online gegaan (www.energiemonitor.groningen.nl). Deze brengt in beeld welke bijdrage aan energiegebruik, maar ook aan energiebesparing en productie van hernieuwbare energie wordt geleverd door 21 belangrijke bedrijven en instellingen in de stad. Met deze instellingen is een intentieovereenkomst gesloten om de energietransitie te versnellen. De monitor maakt het voortaan mogelijk dat ook kwantitatief inzicht ontstaat in de voortgang van het

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

energiebeleid. Indicatoren zijn onder meer: het totale energiegebruik in Groningen, de totale hoeveelheid geproduceerde duurzame energie, het aandeel duurzame of hernieuwbare energie. Daarbij zijn we deels afhankelijk van het CBS, waardoor de overall gegevens van de stad pas twee jaar later beschikbaar zijn.

Belangrijkste conclusies bij de start van de monitor zijn: de 21 actoren die nu participeren verbruiken 33% van alle energie in Groningen. 4,2% van de energie is duurzaam opgewekt en dit neemt toe tot 7,2% in 2020 door de plannen van deze partijen. Hieruit is af te leiden dat deze actoren nog een lange weg te gaan hebben om het maximum van 33% te bereiken, maar vooral ook dat twee derde deel van het Groningse energiegebruik nog niet in kaart gebracht is. De lijst met actoren moet dus nog veel langer worden, zodat de monitor ook dat deel in kaart brengt. Hiertoe behoren onder meer het verkeer, alle particuliere woningen, overige gebouwen, het midden- en kleinbedrijf. "In 2017 verwachten we dat het aandeel duurzame energie stijgt naar 5,5%".

Onderstaande tabellen zijn ontleend aan de energiemonitor. Hierin is het absolute energiegebruik en de verdeling hiervan over sectoren weergegeven.

Verdeling energiegebruik in 2014	Terrajoule	%
Huishoudens	4.470	29,1%
Bedrijven en instellingen	7.842	51,1%
Verkeer en vervoer	3.043	19,8%
Totaal	15.355	100,0%

Hernieuwbare energie per bron in 2014	Terrajoule	%
Biomassavergistig	453,4	71,1%
Biomassaverbranding	39,0	6,1%
Bodemenergie	85,5	13,4%
Zonne-energie	31,2	4,9%
Overige bronnen	28,2	4,4%
Totaal	637,3	100,0%

Spoor warmte

De vraag naar warmte vertegenwoordigt meer dan de helft van het energiegebruik van de stad. Er zijn goede technische alternatieven om op termijn in de hele warmtevraag op een duurzame manier te voorzien. Ook kan de vraag sterk worden gereduceerd door isolatie en efficiencymaatregelen.

Hoe staan we ervoor?

In 2016 hebben we belangrijke vorderingen gemaakt met de ontwikkeling van het warmtenet Noordwest. In juni 2016 hebben de raad van commissarissen Waterbedrijf Groningen en de gemeenteraad van de Gemeente Groningen aan WarmteStad kredieten beschikbaar gesteld om te starten met de aanleg van een geothermiesysteem op Zernike en het aanleggen van een warmtenet in Noordwest (Zernike, Paddepoel, Selwerd, Vinkhuizen, Kostverloren). Het systeem zal in beginsel 10.000 woningequivalenten van warmte voorzien. In 2017 wordt er geboord, de start van de warmtelevering is gepland in 2018.

In 2012 is een visie en strategie voor ontwikkeling en gebruik van duurzame warmte en koude vastgesteld: 'Groningen duurzaam warm'. Deze visie hebben wij in 2016 geactualiseerd en aangevuld met nieuwe mogelijkheden. De warmtevisie 2.0 laat zien langs welke lijnen op termijn in de hele

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

warmtevraag op een duurzame manier kan worden voorzien. Met de nieuwe warmtevisie is een nog solidere basis voor een succesvolle ontwikkeling van het warmtespoor gelegd.

Het collectieve warmte-koude-opslagsysteem van WarmteStad op het Europapark (aandeelhouders Waterbedrijf Groningen en gemeente) verkoopt goed. In 2016 en 2017 worden nieuwe klanten (gebouwen) aangesloten. In 2017 moet het systeem met een nieuw bronnenpaar uitgebreid worden. Hiermee komt weer nieuwe capaciteit vrij voor nog meer klanten. Begin 2017 wordt begonnen met de aanleg van een riothermiesysteem voor zwembad de Papiermolen.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Aanleg geothermiebronnen en warmtenet Noordwest;
- Invoeren riothermie bij zwembad De Papiermolen;
- Uitbreiding collectieve warmte-koude opslagsysteem Europapark;
- Onderzoek samen met onderzoeksinstellingen rondom warmtebuffering in combinatie met tijdelijke overschotten aan elektriciteit uit zon of wind;
- Onderzoek nieuwe (energie)toepassingen rondom geothermie (bijvoorbeeld elektriciteit uit laagwaardige warmte, 'Blue energy');
- Meewerken aan een veldtest met 1000 hybride warmtepompen bij huishoudens door Gasunie in samenwerking met Groningen Woont Slim;
- Onderzoek gebruik Eco-vat voor 'nieuwbouw' in Noordwest;
- Verder uitbouwen WarmteStad;
- Een grootschalige proef om warmtepompen te introduceren als vervanger van traditionele Cv-ketels.

Spoor besparen

Alle energie die we kunnen besparen hoeven we niet op te wekken. Grote besparingen zijn mogelijk in woningen en bij bedrijven en kantoren. De gemeente geeft zelf het goede voorbeeld met een integraal plan voor energiebesparing van het eigen vastgoed (GRESKO).

Besparingen zijn goed voor een derde deel van ons einddoel. Dit spoor valt uiteen in wonen (nieuwbouw, huursector, particuliere woningen), bedrijven en de eigen gemeentelijke organisatie. Voor woningen streven we naar energieneutrale nieuwbouw vanaf 2017. In de bestaande woningen willen we eigenaren stimuleren en faciliteren om zoveel mogelijk energie te besparen. Met bedrijven werken we samen volgens de integrale energiebesparingsaanpak in overeenstemming met het landelijke Energieakkoord. De gemeentelijke gebouwen willen we voor 2035 energieneutraal maken.

Hoe staan we ervoor?

We bereiden ons voor op energieneutrale nieuwbouw van woningen vanaf 2017. We streven ernaar dat de woningbouw energieneutraal is of geschikt is om op termijn energieneutraal te maken. Afgelopen jaar hebben we met de woningcorporaties prestatieafspraken gemaakt over verduurzaming van de sociale woningvoorraad. In 2016 hebben we er voor gekozen om het loket Groningen Woont Slim te 'upgraden', met onder andere een fysieke winkel voor inwoners die energiebesparende maatregelen willen treffen.

Energiebesparing bij het bedrijfsleven organiseren wij sinds enkele jaren gebieds- en branchegericht. Dat doen we uiteraard in nauwe samenwerking met georganiseerde ondernemers. Daarnaast hebben wij een nieuw actieplan opgesteld om meer bedrijven te stimuleren tot energiebesparing.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

We zijn goed op gang gekomen met de GRESKO, de gemeentelijke organisatie om ongeveer 250 gemeentelijke gebouwen te verduurzamen. In 2016 stelde de gemeenteraad het investeringskrediet van de GRESKO vast, waarmee zij verder aan de slag kan.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Zie voor het onderdeel wonen [deelprogramma 8.4: Kwaliteit woningvoorraad](#).
- Bedrijven stimuleren om energiebesparende maatregelen te treffen (zachte aanpak);
- Indien nodig bedrijven verplichten om maatregelen te treffen, respectievelijk hierop te handhaven (harde aanpak);
- Bedrijven helpen met het verkrijgen van een SDE+ subsidie voor de realisatie van zonnedaken;
- Verwarmen openluchtwembad de Papiermolen door een combinatie van Riothermie en zonneboilers.
- Aansluiten zwembad de Parrel op biomassaketel, in de toekomst aansluiten op het warmtenet;
- Onderzoeken scenario's voor het verduurzamen van 24 energie slurpende gebouwen naar label A;
- Onderzoek naar verbreding van de taken van de GRESKO naar Oosterpoort en O2G2;
- Onderzoeken naar meenemen besparing op onderhoud en beheer in de totale kosten bij het energiezuiniger maken van gebouwen;
- Het opzetten van een zonnepark van 3 hectare nabij Vierverlaten, samen met Grunneger Power.

Spoor zon

In het Masterplan Energieneutraal van 2011 is ervan uitgegaan dat zonne-energie een aandeel van ongeveer 11% kan leveren aan de productie van lokaal duurzaam opgewekte energie als bijdrage om in 2035 een energieneutrale stad te zijn. Dit betekent dat in Groningen in 2035 voor 150 megawatt aan vermogen moet zijn geïnstalleerd, dat zijn ongeveer 600.000 zonnepanelen. We willen in 2017 dubbel zoveel zonnepanelen hebben als in 2015, dat wil zeggen 70.000 stuks. In 2018 verwachten wij de mijlpaal van 100.000 zonnepanelen in onze gemeente te hebben bereikt.

Hoe staan we ervoor?

Het aantal zonnepanelen op daken in Groningen groeide exponentieel: van 3.350 panelen in 2011 naar ruim bijna 40.000 stuks najaar 2016. De autonome groei lijkt zich nu te stabiliseren rond circa 10.000 zonnepanelen per jaar erbij. Echter, in 2017 worden door de SDE+ regeling enkele grootschalige zonneparken en -daken opgeleverd waardoor de groei weer wordt versneld. 100.000 panelen in 2018 lijkt haalbaar en realistisch.

We hanteren het principe van dubbel ruimtegebruik. We zien het liefst zonnepanelen op alle daken en op de P+R-terreinen. Met alleen zonnepanelen op daken en parkeerplaatsen halen we het gewenste vermogen in 2035 niet. Er zijn hiervoor simpelweg te weinig geschikte daken in Groningen. Daarom is het ook noodzakelijk dat er grote zonneparken ontwikkeld worden. De eerste grootschalige zonneparken worden in 2017 opgeleverd.

Wat gaan we hiervoor doen?

- De potentie voor zonne-energie opnieuw inventariseren, mede om in te spelen op SDE-subsidies;
- Bouwen en exploiteren van een zonnepark van 2,5 ha op Vierverlaten, waarin Stadgers kunnen investeren en participeren;
- We onderzoeken mogelijkheden voor het realiseren van een mega zonnepark van 250 hectare in Meerstad-Noord;
- We stimuleren en faciliteren lokale initiatieven zoals Grunneger Power en Buurkracht;

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- Opstarten nieuwe postcoderoosprojecten in onder andere de Zeeheldenbuurt en op P+R Reitdiep;
- Ontwikkelen zonnepark op het slibdepot Driebond en plaatsen zonnepanelen op de overkapping van het nieuwe P+R-terrein Meerstad;
- Installeren zonnepanelen op honderden woningen van Nijestee door Grunneger Power;
- Lobbyen bij de rijksoverheid voor voortzetting van de salderingsregeling en verruiming van de mogelijkheden voor collectieve systemen.

Spoor wind

In het Masterplan van 2011 gingen we ervan uit dat windenergie voor 16% kan bijdragen aan een energieneutrale stad. Dit baseerden we op de bouw van tientallen grote windturbines. We willen uiteindelijk in 2035 ons doel om 16% van alle energie uit wind op te wekken verwezenlijken. Dat gaan we niet in één keer doen. We streven naar 70 megawatt aan geïnstalleerd vermogen in of om de stad in 2023. In mei 2016 heeft de gemeenteraad ingestemd met de uitgangspunten en het proces waarlangs wij windenergie in en nabij de stad verder willen ontwikkelen. Zorgvuldigheid, openheid, inspraak en financiële participatiemogelijkheden zijn hierin kernbegrippen.

We willen laten zien welke kansen windenergie biedt, voor particulieren, maar ook voor onze buurten, wijken of bedrijventerreinen. We willen windenergie door en voor Stadgers. In 2016 hebben hiertoe verschillende bijeenkomsten georganiseerd (een symposium en gebiedsbijeenkomsten) en een stadsbrede enquête uitgezet. Doel is het inventariseren van meningen, voorkeuren en ideeën die rondom dit thema leven in de stad. Deze inventarisatie vormt de basis voor een Windplan of beleidskader wind dat aan de gemeenteraad ter besluitvorming wordt aangeboden.

Hoe staan we ervoor?

Het provinciale beleid blokkeert tot nu toe het plaatsen van grote windturbines. Bij windenergie in en om de stad boeken we daarom de afgelopen jaren weinig vooruitgang. De provincie staat tot dusver turbines van meer dan 15 meter ashoogte alleen toe in de aangewezen gebieden Delfzijl, Eemshaven en bij de N33-A7. Het nieuwe college van Gedeputeerde Staten heeft in de provinciale omgevingsvisie 2016-2020 nieuw beleid aangekondigd om windinitiatieven mogelijk te maken. De provincie wil dit graag samen met medeoverheden en stakeholders doen. Wij willen deze nieuwe beleidsruimte benutten.

In 2013 deden we een verkennend onderzoek naar de mogelijkheden van grootschalige windenergie in de gemeenten Groningen en Ten Boer. Daarbij brachten we belemmeringen en kansen in kaart gebracht. Westpoort, het Suikerunieterrein, Stainkoel'n, Roodehaan, A7 en Ten Boer kwamen als kansrijkste locaties uit het onderzoek naar voren.

Ten aanzien van kleine windturbines (tot 15 meter) hebben wij er bij de provincie op aangedrongen om de omgevingsverordening te verruimen zodat bijvoorbeeld de maximale ashoogte van 15 meter naar 25 meter kan. Hierdoor stijgt het rendement. Kleine windturbines kunnen dan kansrijk zijn in de buitengebieden, op bedrijventerreinen en op dijken. We willen kleine windturbines toestaan en de voorwaarden voor initiatiefnemers zo gunstig mogelijk maken om op eigen terrein energie voor eigen gebruik op te wekken.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Ontwikkelen van Windplan of beleidskader wind door en voor Stadgers;
- We willen de voorwaarden om op eigen terrein kleine windturbines te plaatsen zo gunstig mogelijk maken;

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- We ontwikkelen in samenwerking met de RuG een tool om te bepalen waar kleine windturbines kansrijk zijn;
- We onderzoeken bij welke gemeentelijke gebouwen kleine windturbines het kansrijkst zijn.

Spoor biobased economie

In 2013 stelden we de visie 'Op weg naar een groene kringlooeconomie' vast. Daarin hebben we het inzetten van biomassa als duurzame energiebron verbreed naar een "biobased economy". Dit betekent het vervangen van fossiele grondstoffen door biomassa als grondstof of brandstof. Het inzetten van biomassa als grondstof levert het meeste op. We willen dat biomassa voor 20% gaat bijdragen aan een energieneutrale stad.

Hoe staan we ervoor?

De biobased economy heeft in kennisstad Groningen goede kansen. Stad en regio kennen een sterke agro-foodsector die de mogelijkheden van de biobased economy leert ontdekken. In wetenschappelijke kringen vindt een doorgaande discussie plaats over de uiteindelijke rol van biomassa in de energietransitie. Deze volgen wij. Nu is de overtuiging en de praktijk dat biomassa nog lange tijd een belangrijke pijler is in de energietransitie, ook als brandstof.

Wat gaan we hiervoor doen?

- Duurzaam benutten van eigen biomassa waarbij de energie-waardepiramide leidend is;
- Voorwaarden creëren voor de biobased society en aantrekken van nieuwe biobased bedrijvigheid;
- Onderzoeken en experimenteren met benutten van biomassa en het inzetten van biomassa voor energieproductie;
- Stimuleren kennisontwikkeling door symposia en bijdragen aan haalbaarheidsonderzoeken en start-ups;
- Meewerken aan het initiatief 'de groene loper' om het vestigingsklimaat voor biobased bedrijven te verbeteren;
- Onderzoeken kansen van verbouw van biomassa op niet gebruikte bedrijventerreinen;
- We gaan door met het onderzoek naar het benutten van reststoffen en het opwekken van energie uit afvalwater.

Spoor Groningen smart city

Voor het verder ontwikkelen van activiteiten en projecten in de verschillende sporen van het energieprogramma zijn kennis en innovatie onmisbaar. Er is in voorgaande jaren gewerkt aan een opbouw van Groningen als internationale kennisstad, ook op het gebied van energie. Het MKB is de drijfveer achter kennisopbouw en innovatie en de gemeente faciliteert de markt. Daarnaast fungeert de gemeente als netwerker om samenwerking tussen publieke organisaties, private partijen en burgers te versterken. Samen werken we aan een sterk kenniscluster, wat een goeie voedingsbodem biedt voor innovatie. We kiezen vier invalshoeken: kennis en innovatie als dragers van de economie, ontwikkeling en toepassing van energiekennis, PowerMachtingCity, duurzame innovatie van het Groningse bedrijfsleven.

Hoe staan we ervoor?

De combinatie van de energiesector en een sterk IT-cluster, hebben gefungeerd als waardevolle bouwstenen voor het opbouwen van Smart Energy City Groningen. Reeds behaald successen zijn het PowerMatchingCity project, het ontwikkelen van faciliteiten om bedrijvigheid en innovaties te stimuleren en het uitbouwen van energiekennis via de verschillende kennisinstellingen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat gaan we hiervoor doen?

- Uitbouwen van PowerMatchingCity in stad en regio;
- Ondersteunen van het Community Flex BZO-project (Smart Grids op bedrijventerreinen);
- Ontwikkelen en gebruiken van energiebesparingstoepassingen zoals Apps en software;
- Ontwikkelen van (virtuele) handel in energie tussen gebruikers (particulieren) die lokaal eigen energie opwekken;
- Ontwikkeling van demand-response-toepassingen (stimulering van flexibiliteit in het netwerk);
- Nieuwe grootschalige Europese samenwerkingsprojecten op het gebied van Smart Energy, waarbij de gebruikers centraal staan;
- Groningen nadrukkelijk internationaal profileren als Smart Energy City;
- Faciliteren van onze inwoners en instellingen om hun eigen energievoorziening te kunnen inrichten en vormgeven.

Duurzaamheid in het reguliere beleid

Een duurzame stad betekent een stad met een gezonde en duurzame leefomgeving, waar we gezond ouder worden met voldoende toegang tot groen. Een stad die zich voorbereidt op en aanpast aan klimaatverandering. Een stad met een innovatieve economie waarin overheid, burgers, bedrijven en kennisinstellingen samen verantwoordelijkheid nemen voor duurzame ontwikkeling. Een stad waar we mogelijkheden verkennen om mobiliteit te verduurzamen. En waar we als gemeente het goede voorbeeld geven door duurzame inkoop en aanbesteden.

Prestaties in verschillende programma's

In ons reguliere beleid werken we aan duurzaamheid in de volgende programma's:

- [Programma 7: Verkeer](#): we zetten de fiets op 1, we maken de binnenstad aantrekkelijk voor fiets en voetgangers en zetten in op elektrisch vervoer;
- [Programma 8: Wonen](#): we zetten in op een toename van energieneutraal bouwen;
- [Programma 9: Beheer & onderhoud openbare ruimte](#): we verbeteren de kwaliteit van de stadsnatuur door een duurzame inrichting en beheer. Ook zetten we ons voedselbeleid door met als belangrijke thema's voedselverspilling, gezondheid, keten-verantwoordelijk;
- En in onze [paragraaf 9: Bedrijfsvoering](#). Bij het inkopen en aanbesteden passen we duurzaamheidseisen toe en we onderzoeken hoe we het gemeentelijk wagenpark kunnen verduurzamen door te rijden op waterstof en meer elektrisch te rijden.

De resultaten hiervan zijn elders in deze begroting te vinden. Hieronder geven wij kort aan om welke prestaties het gaat. Het [deelprogramma 7.1: Fiets](#) heeft de volgende indicatoren opgenomen die te maken hebben met duurzaamheid:

Indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% fietsers in modal split van stedelijke mobiliteit	64,9%	64,9%	64,9%	64,9%
% fietsgebruik in de modal split met de regio	3,7%	-	-	-
CO2-uitstootper reizigerskilometer bus	-	-	-	- 2% t.o.v. 2016
Aandeel van de auto in de modal split binnen de gemeente Groningen (1)	31,9%	31,9%	-	30-35%
Aantal laadpunten voor elektrische voertuigen (aantal laadpunten in gemeentelijke parkeergarages)	43 (14)	18 (14)	35 (20)	45 (24)

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

In deelprogramma [8.4 Kwaliteit woningvoorraad](#) en [8.4.1 Energieneutraal wonen](#) zijn de volgende indicatoren opgenomen die te maken hebben met duurzaamheid:

Indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Beoogd 2016	Beoogd 2017
m3 Gasverbruik particulieren (woningen)	86,4 miljoen	85,8 miljoen	< 85 miljoen	< 85 miljoen
kWh Elektriciteitsverbruik particulieren (woningen)	170 miljoen	170 miljoen	170 miljoen	165 miljoen
kWh Totaal opgewerkte elektriciteit zonne-energie	4,8 miljoen	6,6 miljoen	7 miljoen	8 miljoen
% woningen energielabel C of beter. (voorlopige energielabels)	59%	-	65%	70%
% woningen energielabel C of beter. (definitieve energielabels)	-	-	-	-
Aantal woningen dat jaarlijks energiebesparende of duurzame energie maatregelen neemt via loket Groningen Woont Slim			PM	PM
% corporatiewoningen met energielabel B of beter	27,6%	-	30%	35%

In [9.1.1 kwaliteit leefomgeving](#) en [9.2.1 afval inzamelen en verwerken](#) zijn de volgende indicatoren opgenomen die te maken hebben met duurzaamheid:

Indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Oppervlakte (ha) ecologisch areaal	858	858	868	873
% afval dat wordt hergebruikt	57%	57%	58%	60%
kg niet herbruikbaar restafval per inwoner				
Tevredenheid bewoners over mogelijkheid om gescheiden aan te leveren	-	-	> 7,3	-
kg papier per inwoner (bronscheiding)	42	40	42	44
kg glas per inwoner (bronscheiding)	18	19	19	20
kg kunststof & drankkartons per inwoner (nascheiding)	25,8	27,4	29	30
kg organisch materiaal per inwoner (nascheiding)	36,7	36	37	39

[Paragraaf 9: Bedrijfsvoering](#) geeft de volgende indicatoren voor duurzaamheid:

Indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% duurzame inkoop (bij aanbestedingen boven €50.000)	100%	100%	100%	100%

Als gemeente Groningen geven we het goede voorbeeld, bijvoorbeeld door bij inkoop en aanbesteden duurzaamheidseisen toe te passen. We hebben extra indicatoren toegevoegd om te monitoren hoe we als eigen organisatie omgaan met duurzaamheid.

Indicatoren	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Energieverbruik in de eigen organisatie	31.670.946 kwh	31.969.088 kwh	Minder dan 2015	Minder dan 2016
Duurzaam opgewekte zonne-energie uit eigen vastgoed (niet Harm Buitenkade)	140.000 kwh	128.000 kwh	Meer dan 2015	Meer dan 2016
Kg verbruikt papier in de organisatie			Gelijk aan 2015	Minder dan 2016
Km zakelijk autoverkeer werknemers gemeente Groningen	2.034.000 km	2.151.000 km	Gelijk aan 2015	Gelijk aan 2016

Gezond, groen en klimaatbestendig

We komen in 2017 met een aanpak om de stad groener te maken en beter voor te bereiden op de veranderingen in het klimaat. Groningen is een groene stad, maar het groenareaal neemt af. Een groen Groningen zorgt voor een aantrekkelijke stad, waar het gezond wonen, werken en recreëren is.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Leefomgeving

Op het gebied van leefomgeving werken we aan:

- Mogelijkheden om afval verder her te gebruiken;
- Verbeteren van de kwaliteit van de stadsnatuur, zowel bij het inrichten als het beheer en betere ecologische verbindingen tussen stad en buitengebied;
- Stoppen afname van het groenareaal;
- Verdere deelname van bewoners, bedrijven en andere organisaties draagt bij aan versterken van de stadsnatuur;
- Voortzetten voedselbeleid met als belangrijke thema's gezondheid, keten-verantwoordelijk, voedselverspilling en lokale productie.

Wonen

In 2020 moet de woningbouw energieneutraal zijn. Nu al wordt de omslag naar energieneutraal zoveel mogelijk meegenomen in het nieuwe woonbeleid. In 2017 streven we ernaar dat de woningbouw energieneutraal is of geschikt is om op termijn energieneutraal te maken (zie [spoor Besparen](#)). We zoeken naar mogelijkheden om nieuwe woonvormen toe te passen met een lage ecologische voetafdruk zoals tiny houses.

Duurzame mobiliteit

Er zijn volop ontwikkelingen gaande die leiden tot een duurzamer gebruik van de auto. Wat de uitkomst is, is nog niet bekend. Maar met elektrisch vervoer, waterstof en op termijn zelfrijdende auto's zal automobilititeit een stuk schoner worden. Naar verwachting zal met leen-auto's en auto's delen ook het aantal auto's afnemen. Groningen verkent de mogelijkheden voor duurzame mobiliteit (wat komt er op ons af?) en integreert dit waar mogelijk in de plannen door:

- Stimuleren van duurzame vormen van vervoer en de fysieke ruimte hierop stelselmatig aanpassen;
- Stimuleren elektrisch vervoer;
- Aanpassen eigen gemeentelijk wagenpark: een verschuiving naar elektrisch rijden of waterstofgas;
- Stimuleren elektrische stadsdistributie, e-scooters en elektrische taxi's;
- Inzetten op elektrisch busvervoer in Groningen Stad en overige busvervoer (streekvervoer) naar rijden op waterstof.

Inkoop en aanbesteden

De gemeente koopt per jaar voor € 300 miljoen in aan goederen, diensten en projecten. Met het inkoop- en aanbestedingsbeleid is een eerste goede stap gezet naar een duurzame inkoop. De implementatie van het beleid vraagt nog wel om een verbeterslag. Beleidsmedewerkers en categoriemanagers werken samen om doelen en voornemens op het gebied van duurzame inkoop concreet te maken en te verwerken in de categorieplannen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

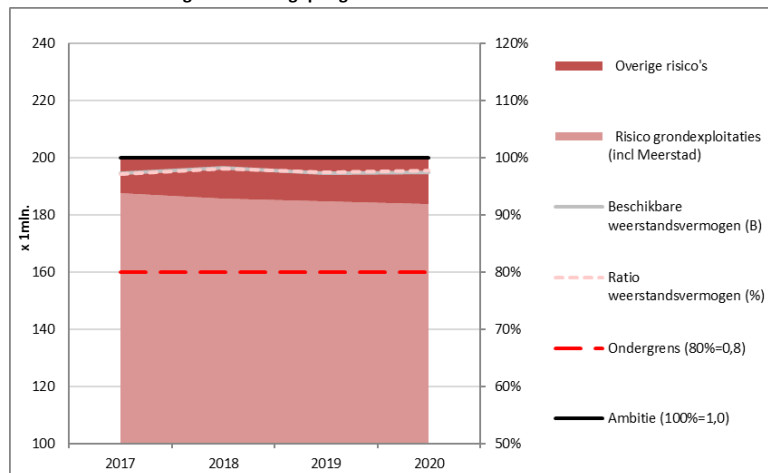
Paragraaf 3: Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Bij de uitvoering van onze taken worden we geconfronteerd met risico's en ontwikkelingen die mogelijke financiële gevolgen kunnen hebben voor de gemeente. Het is daarom belangrijk dat we beschikken over een buffer van voldoende omvang om onverwachte tegenvallers op te kunnen vangen. Deze buffer wordt gevormd door het beschikbare weerstandsvermogen.

Minstens zo belangrijk is dat een goede sturing en beheersing van de risico's plaatsvindt (risicomangement). Risicomangement geeft een organisatie inzicht in wat kan gebeuren en stelt organisaties in staat prioriteiten toe te kennen aan de onderkende risico's. Daardoor kunnen gestructureerd acties worden ondernomen en maakt het voor organisaties mogelijk om genomen beslissingen aangaande risico's te verantwoorden.

Risicomangement en het weerstandsvermogen zijn daarmee onderling verbonden en vormen een belangrijk onderdeel van het (financiële) beleid van onze gemeente.

Het weerstandsvermogen in één oogopslag

Weerstandsvermogen	2017	2018	2019	2020
Benodigde weerstandsvermogen (A)	200.251	200.065	199.458	199.442
Risico grondexploitaties (incl. Meerstad)	187.530	185.900	184.830	183.700
Overige risico's	12.721	14.165	14.628	15.742
Beschikbare weerstandsvermogen (B)	194.503	196.415	194.552	195.057
Ratio weerstandsvermogen (%)	97%	98%	98%	98%
Weerstandsvermogen A - B	5.749	3.650	4.905	4.384
Ambitie (100%=1,0)	100%	100%	100%	100%
Ondergrens (80%=0,8)	80%	80%	80%	80%

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Uitleg van onze berekeningswijze en gedetailleerde informatie over de risico's en de beschikbare weerstandsvermogen zijn in de volgende onderdelen van de paragraaf opgenomen.

Weerstandsvermogen en Risicomanagement

Het kader voor het weerstandsvermogen en risicomanagement is vastgelegd in de op 6 juli 2016 door de raad vastgestelde [kadernota Weerstandsvermogen en Risicomanagement 2016](#).

Hierin is aangegeven op welke wijze wij de risico's in beeld brengen en beheersen en op welke momenten wij uw raad hierover informeren. Bij de begroting en de rekening rapporteren we integraal over de risico's in het weerstandsvermogen en belangrijke ontwikkelingen die effect hebben op het weerstandsvermogen. Nieuw ten opzichte van de vorige kadernota is dat we een deel van de onbenutte belastingcapaciteit en de niet structureel ingezette middelen uit de vrije beleidsruimte rekenen tot het beschikbare weerstandsvermogen.

Onze grootste risico's doen zich voor bij de woningbouwlocaties en bedrijventerreinen. We herzien elk jaar de exploitatieopzetten van de belangrijkste projecten en rapporteren tweemaal per jaar over de voortgang, risico's en financiën van de sleutelprojecten. De overige grondexploitaties worden om het jaar herzien.

Om eventuele risico's op te kunnen vangen, kan een beroep worden gedaan op het gemeentelijk weerstandsvermogen.

Onderdeel van het gemeentelijk weerstandsvermogen is de reserve Grondzaken. De verwachte omvang van de reserve grondzaken eind 2017 bedraagt € 46,8 miljoen. De verwachte stand van de Algemene Egalisatie Reserve eind 2017 is € 21,4 miljoen.

Naast deze reserves bestaat het beschikbare weerstandsvermogen voor een belangrijk deel uit de stille reserve in de waarderingen van onze Enexis aandelen. We houden hier rekening met 50 miljoen euro. Zoals hiervoor gemeld houden we vanaf 2017 in het beschikbare weerstandsvermogen rekening met de niet structureel ingezette intensiveringsmiddelen ad € 13,950 miljoen en een onbenutte belastingcapaciteit van € 6,2 miljoen.

Verderop in deze paragraaf geven we een uitgebreide specificatie van het beschikbare weerstandsvermogen.

Risicomanagement

Risicomanagement en weerstandsvermogen zijn onderling nauw verbonden. Een goede sturing en beheersing van risico's is belangrijk. Risicomanagement geeft een organisatie inzicht in wat kan gebeuren en stelt organisaties in staat prioriteiten toe te kennen aan de onderkende risico's. Daardoor kunnen gestructureerd acties worden ondernomen en kunnen genomen beslissingen aangaande risico's worden verantwoord. Bij projecten, waarbij het risico voor de gemeente Groningen groot is, laten we een second opinion uitvoeren door een onafhankelijke partij. Dit geldt bijvoorbeeld voor situaties waarbij we als gemeente een lening verstrekken aan een derde of bij grotere projecten waar we als gemeente weinig ervaring mee hebben.

In 2017 gaan wij verder op de ingeslagen weg om risicomanagement in onze organisatie te versterken met als doel:

- Het verbeteren van de wijze waarop risicomanagement in onze organisatie wordt uitgevoerd. Gericht op een eenduidige en consistente aanpak en het identificeren en beheersen van risico's, aansluitend op de organisatieveranderingen ("één Groningen, één organisatie"). We gebruiken hiervoor onder andere de tool RiskID.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- Het verder ontwikkelen van strategisch risicomanagement waarbij risico's integraal onderdeel zijn van de strategie en de besluiten van ons college en uw raad.

Ondanks de inspanningen op het gebied van risicomanagement kunnen zich risico's blijven voordoen. Met het beschikbare weerstandsvermogen zijn we in staat de financiële effecten van risico's op te vangen.

Dynamisch weerstandsvermogen

We laten de dynamische ontwikkeling van het weerstandsvermogen zien als gevolg van wijzigingen in de risico's en de reserves in de periode 2017-2020. Hiermee ontstaat een beter beeld van de meerjarige ontwikkeling van het weerstandsvermogen.

Wanneer voor risico's een meerjarige inschatting van kan worden gemaakt (in effect en /of kans van optreden) nemen we deze meerjarig inschatting op in de dynamische ontwikkeling.

Het gaat bijvoorbeeld om de risico's bij grondexploitaties en het parkeerbedrijf. In de gevallen waar we geen meerjarige ontwikkeling kunnen inschatten, houden we rekening met een constante waarde van het risico voor de periode 2017-2020.

In het geval reservemutaties voor de komende jaren bekend zijn, houden we hier rekening mee in de dynamische ontwikkeling van het weerstandsvermogen. Het gaat onder andere om mutaties in de Algemene Egalisatiereserve, de toevoegingen aan de reserve sociaal domein de komende jaren. Ook de structurele toevoeging aan de reserve Forum garage van € 700.000, en een structurele onttrekking van € 3,2 miljoen uit de reserve grondzaken zijn meegenomen bij het bepalen van het dynamisch weerstandsvermogen. Voor een juist beeld van het beschikbare weerstandsvermogen hebben we de onttrekking van in totaal € 19,7 miljoen in de periode 2017-2020 -voor de incidentele opgave bij het realiseren van bezuinigingen - in totaal in 2017 onttrokken.

Deze gegevens zijn verwerkt en leiden tot het volgende beeld voor het weerstandsvermogen voor de jaren 2017 tot en met 2020.

Weerstandsvermogen	2017	2018	2019	2020
Benodigde weerstandsvermogen (A)	200.251	200.065	199.458	199.442
Beschikbare weerstandsvermogen (B)	194.503	196.415	194.552	195.057
Ratio weerstandsvermogen	97%	98%	98%	98%
Weerstandsvermogen B - A	5.749	3.650	4.905	4.384
Ratio weerstandsvermogen rekening 2015	95%	95%	95%	95%

Ten opzichte van de rekening 2015 is het weerstandsvermogen in de begroting 2017 verbeterd. In de rekening 2015 was het weerstandsvermogen nog 95 %. In deze begroting is het weerstandsvermogen verbeterd naar 97%.

In de jaren na 2017 blijft het weerstandsvermogen redelijk constant, doordat de meerjarige aanvulling van het beschikbare weerstandsvermogen redelijk in evenwicht is met de toename van het risico.

Op langere termijn blijven we streven naar een ratio voor het weerstandsvermogen van 1,0. Daarom hebben we in de begroting 2016 de aanvulling van het weerstandsvermogen van € 1,848 miljoen in 2019 structureel door laten lopen. Gelet op het bovenstaande overzicht is in 2020 een extra aanvulling van circa € 4,4 miljoen nodig voor een ratio van 1,0.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Berekening weerstands vermogen

Definitie weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen is een maatstaf voor de mate waarin een gemeente in staat is om de nadelige gevolgen van risico's op te vangen. Het gaat hierbij om tegenvallers van enige omvang, tegenvallers die – als er geen weerstandsvermogen zou zijn – de continuïteit in de uitvoering van taken in gevaar kunnen brengen.

In hoeverre een gemeente in staat is om financiële tegenvallers op te vangen hangt af van:

- De risico's die de gemeente loopt, deze bepalen het benodigde weerstandsvermogen
- De middelen die de gemeente vrij kan maken om risico's op te vangen, deze bepalen het beschikbare weerstandsvermogen.

De term weerstandsvermogen verwijst naar geld: enerzijds hoeveel geld nodig is (het benodigde weerstandsvermogen) en anderzijds hoeveel geld beschikbaar is (het beschikbare weerstandsvermogen).

Er zijn geen wettelijke normen voor de hoogte van het benodigde weerstandsvermogen.

Berekening weerstandsvermogen

Het benodigde weerstandsvermogen kan worden afgezet tegen het beschikbare weerstandsvermogen. Dit drukken we uit in een ratio.

$$\text{Ratio weerstandsvermogen} = \frac{\text{Beschikbare weerstandsvermogen}}{\text{Benodigde weerstandsvermogen}}$$

Om het weerstandsvermogen te kunnen beoordelen dient te worden vastgesteld welke ratio de gemeente Groningen nastreeft. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van onderstaande waarderingstabel.

Waarderingscijfer	Ratio weerstandsvermogen	Betekenis
A	> 2,0	Uitstekend
B	1,4 < x < 2,0	Ruim voldoende
C	1,0 < x < 1,4	Voldoende
D	0,8 < x < 1,0	Matig
E	0,6 < x < 0,8	Onvoldoende
F	< 0,6	Ruim onvoldoende

Uitgangspunten ratio weerstandsvermogen

Twee keer per jaar, bij rekening en begroting, beoordelen we het niveau van het weerstandsvermogen. Wanneer voor het realiseren van een ratio van 0,8 een aanvulling nodig is, geven we in de eerstvolgende begroting aan hoe en op welke termijn we het weerstandsvermogen weer aanvullen.

Voor de lange termijn streven wij ernaar dat het beschikbare weerstandsvermogen ten minste gelijk is aan het benodigde weerstandsvermogen (1,0). Voor de korte termijn willen we een score van 80% realiseren. Dit staat gelijk aan een ratio van 0,8.

In deze begroting 2017 vergelijken we het weerstandsvermogen met het weerstandsvermogen uit de rekening 2015.

Weerstandsvermogen	begroting 2017	rekening 2015
Benodigde weerstandsvermogen (A)	200.251	201.847
Beschikbare weerstandsvermogen (B)	194.503	192.597
Ratio weerstandsvermogen	97%	95%
Weerstandsvermogen A - B	5.749	9.250

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Op basis van de actuele inschatting van de risico's en reserves in het weerstandsvermogen in deze begroting komt het weerstandsvermogen uit op een ratio van 97%. Dit is 2% hoger dan de ratio in de rekening 2015. De risico's zijn ten opzichte van de rekening 2015 verlaagd met € 1,6 miljoen. De belangrijkste veranderingen worden toegelicht bij het onderdeel benodigd weerstandsvermogen. Omdat ook het beschikbare weerstandsvermogen in de begroting 2017 ten opzichte van de rekening 2015 is verhoogd met € 1,9 miljoen stijgt de ratio met 2%. De verhoging wordt toegelicht in onderdeel beschikbare weerstandsvermogen.

Bij het bepalen van het weerstandsvermogen houden we rekening met lopende projecten, waar uw raad een besluit over heeft genomen en waar een uitvoeringskrediet voor is vastgesteld. Achterliggende gedachte is dat we bij nieuwe projecten risico's kunnen vermijden door het project niet uit te voeren. In de paragraaf weerstandsvermogen anticiperen we op het effect van nieuwe (grote) projecten op het weerstandsvermogen.

Voor het project Zuidelijke Ringweg is geen risico in het weerstandsvermogen opgenomen. Het uitgangspunt bij de uitvoering van het project is dat het budget taakstellend is. Eventuele meerkosten moeten dus in eerste instantie worden opgevangen binnen het beschikbare budget.

Voor de aardbevingen hebben we geen risico opgenomen. In een bestuursakkoord is afgesproken dat de gevolgen van de aansprakelijkheid van de provincie, gemeenten of derde partijen zoals woningcorporaties en schoolbesturen niet voor hun rekening en risico kunnen komen indien aardbeving-gerelateerd en onverlet latend de normale zorgplicht van deze partijen.

Benodigd weerstandsvermogen

Het benodigde weerstandsvermogen wordt bepaald door:

- De verwachte impact van de aanwezige risico's;
- De gewenste mate van zekerheid dat de risico's kunnen worden opgevangen;
- De mate waarin de risico's al op andere wijze zijn afgedekt of beheerst.

De risico's zijn geïnventariseerd en de omvang van het risico (bedrag in euro's) is geschat. De weging van het risico met de kans van optreden leidt tot het geschatte risicobedrag. In de vorige kadernota was opgenomen dat gewerkt moest worden met bandbreedtes en kanspercentages. Deze intervalmethode heeft tot onduidelijkheid geleid. In de geactualiseerde kadernota weerstandsvermogen en risicomangement is daarom het gebruik van bandbreedtes bij het bepalen van het risico niet langer verplicht voorgeschreven. In die gevallen waar de werkwijze met bandbreedtes goed werkt, blijven we hier gebruik van maken.

De risico's van de grondexploitatie worden volgens de risicoboxmethode berekend en integraal in het benodigde weerstandsvermogen opgenomen. Omdat de kans klein is dat als de risico's zich daadwerkelijk voordoen, dit allemaal tegelijkertijd gebeurt, corrigeren we de totaaltelling met een waarschijnlijkheidsfactor van 90%.

	Risico's incidenteel			Risico's structureel		
	risico	kans	schatting	risico	kans	schatting
1. Grondexploitatie inclusief Meerstad	187.530	100%	187.530			
2. Lening Euroborg	7.480	25%	1.870			
3. Verkeer en vervoerprojecten	2.800	50%	1.400			

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

4. Bodemsanering	2.200	75%	1.650			
5. Parkeerbedrijf	4.700	100%	4.700			
6. Bezuinigingen	5.000	100%	5.000			
7. Gemeentelijk aandeel risico project Warmtenet BV	1.444	100%	1.444			
8. Vernieuwing sociaal domein	8.360	100%	8.360			
9. Financiering uitvoering wet Buig				3.000	75%	2.250
10. Bedrijfsrisico werkmaatschappijen				1.360	25%	340
11. Fusie stedelijk museum/Kunstencentrum				1.500	25%	375
12. Stijging pensioenpremie				2.600	50%	1.300
13. VpB voor overheidsbedrijven				225	75%	169
14 Overige risico's	3.314	divers	1.357	365	divers	161
Totale risico's			213.311			4.595
Structureel maal factor 2						9.190
Waarschijnlijkheidsfactor 90%			191.980			8.271
Benodigde weerstandsvermogen (afgerond)						200.251
Benodigde weerstandsvermogen						200.251
Beschikbare weerstandsvermogen						194.503
Ratio weerstandsvermogen						97%

Het benodigde weerstandsvermogen is € 200,3 miljoen en neemt ten opzichte van de risico's in de rekening 2015 af met € 1,6 miljoen.

De belangrijkste veranderingen zijn:

- Stijging risico grondexploitaties inclusief Meerstad met € 2 miljoen;
- Stijging risico parkeerbedrijf met € 0,7 miljoen;
- Daling risico vernieuwing sociaal domein met € 7,1 miljoen;
- Daling risico bezuinigingen met € 3,6 miljoen;
- Vervallen risico groot onderhoud en vervangingen met € 1,4 miljoen;
- Stijging risico financiering uitvoering wet Buig met € 4,1 miljoen;
- Opname risicostijging pensioenpremie met € 2,3 miljoen;
- Opname risico gemeentelijk aandeel risicoproject Warmtenet BV/Geothermie met € 1,3 miljoen;
- Overige veranderingen verklaren de rest € 0,1 miljoen.

(Bij deze omvang van de veranderingen is rekening gehouden met het effect van de waarschijnlijkheidsfactor van 90%).

Grondexploitatie inclusief Meerstad

Het risico is na actualisatie van de grondexploitaties toegenomen met € 2 miljoen.

Parkeerbedrijf

Het risico van het parkeerbedrijf wordt lager. Dit komt vooral door het effect van de lagere rente en een lager risico bij de bezettingsgraad van parkeergarages door verlaging van de opbrengstverwachting van de Forumgarage en het feit dat de Oosterpoortgarage uit de parkeereexploitatie gaat.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Risico vernieuwing sociaal domein

De daling is veroorzaakt door het verlagen van het risico op inkoop 2017 als gevolg van de geactualiseerde indicatiewaarde in combinatie met de geëxtrapoleerde verzilveringspercentages op basis van werkelijk ontvangen en betaalde facturen. Daarnaast zorgt de inzet van extra beleidsmiddelen voor beperking van het risico. Het risico loopt na 2017 op doordat de transformatie-opgave toeneemt. We zullen na 2017 in staat zijn een betere risico-inschatting te maken omdat we meer inzicht hebben in het zorggebruik en de substitutie die plaatsvindt.

Risico bezuinigingen

Het risico bezuinigingen wordt onder andere lager doordat voor bepaalde bezuinigingsmaatregelen zoals de bezuinigingen op de organisatie de uitvoering verder is dan bij de rekening 2015 en de bezuiniging MKBA is verlaagd van 2 miljoen euro naar 1 miljoen euro. In 2017 is de taakstelling MKBA volledig opgelost door een onttrekking aan het weerstandsvermogen.

Risico groot onderhoud en vervangingen openbare ruimte

Omdat vanaf de begroting 2017 de noodzakelijke middelen voor groot onderhoud en vervangingen in de openbare ruimte voor een periode van vier jaar vooruit in de begroting beschikbaar worden gesteld, kan het risico vervallen.

Risico financiering wet buig

In de rekening 2015 was het risico financiering wet buig voor jaarschijf 2016 0 omdat we het verwachte tekort /overschot in het financieel meerjarenbeeld hadden verwerkt. In de begroting 2017 is het risico financiering wet buig voor alle jaarschijven opgenomen vandaar een stijging van € 4,1 miljoen.

Risico stijging pensioenpremie

Het bestuur van het pensioenfonds ABP waarschuwt voor het risico dat de pensioenpremie volgend jaar moet stijgen. De VNG adviseert gemeenten hier rekening mee te houden in de begroting voor 2017. Omdat de precieze consequenties nog niet duidelijk zijn nemen we hiervoor een risico op.

Risico gemeentelijk aandeel risico project Warmtenet BV/Geothermie

In juni 2016 heeft de raad besloten een risico van € 1,3 miljoen in het weerstandsvermogen op te nemen voor het gemeentelijk aandeel in het risico Warmtenet BV/Geothermie. Ter dekking van het risico is € 1,3 miljoen toegevoegd aan de Algemene Egalisatiereserve.

Diversen

Diverse wijzigingen in de incidentele- en structurele risico's leiden per saldo tot een verhoging van de risico's van € 0,1 miljoen.

De volgende risico's zijn ten opzichte van de rekening 2015 opgenomen of vervallen:

Opgenomen:

- Stijging pensioenpremie.
- Gemeentelijk aandeel risico project Warmtenet BV/Geothermie.

Vervallen:

- Risico groot onderhoud en vervangingen openbare ruimte.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Beschikbaar weerstandsvermogen

Het beschikbaar weerstandsvermogen wordt gevormd door de middelen die beschikbaar zijn om het nadelige effect van risico's te kunnen opvangen. Dit is de optelsom van alle elementen die daadwerkelijk kunnen worden ingezet om niet-begrote kosten te dekken.

De middelen die we tot de tot het beschikbare weerstandsvermogen rekenen, zijn:

- Algemene Egalisatiereserve;
- (Bestemmings-)reserves, voor zover de raad nog geen besluit heeft genomen over de inzet.
- Post onvoorzien in de begroting;
- Buffers in grondexploitaties;
- Niet structureel ingezette intensiveringsmiddelen;
- Stille reserves;
- Onbenutte belastingcapaciteit.

Vrij aanwendbare reserves, risicobuffers en overige	Begroting 2017	Rekening 2015	Vershil	Vershil
1. Algemene Egalisatie Reserve (AER)	21.003	36.374		-15.371
2. Grondzaken en grondbank	51.111	53.927		-2.816
3. Bodemsanering	5.432	5.037		395
4. Stimuleringsfonds VHV	14.935	14.816		119
5. Martiniplaza	4.106	4.014		92
6 Kunst CBK	1.647	1.647		0
7. Exploitatierisico forum	2.321	2.321		0
8. WGA	1.000	1.000		0
9. Rente egalisatiereserve	1.750	1.750		0
10. Bouwleges	663	663		0
11. Parkeren	2.409	805		1.604
12. Vernieuwing sociaal domein	2.000	4.662		-2.662
13. Overige reserves	10.504	10.110		394
14. Risicobuffer in grondexploitatie Meerstad	1.500	1.500		0
15. Risicobuffer in exploitatie Sontwegtracé	400	400		0
16. Risicobuffer in grondexploitatie Grote Markt Oost	3.571	3.571		0
17. Structurele ruimte intensiveringsmiddelen	13.950	0		13.950
18. Stille reserve (aandelen Enexis)	50.000	50.000		0
19. Onbenutte belastingcapaciteit	6.200	0		6.200
Beschikbare weerstandsvermogen	194.503	192.597		1.905

Het beschikbare weerstandsvermogen is € 194,5 miljoen. Dit is € 1,9 miljoen hoger dan in de rekening 2015. Hierbij is rekening gehouden met de voorgestelde toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves in deze begroting. Deze verhoging wordt voornamelijk veroorzaakt door:

- Afname Algemene Egalisatiereserve met € 15,4 miljoen;
- Afname reserve grondzaken/grondbank met € 2,8 miljoen;
- Toename reserve parkeren met € 1,6 miljoen;
- Afname reserve vernieuwing sociaal domein met € 2,7 miljoen;
- Opname structurele ruimte intensiveringsmiddelen met € 14 miljoen;
- Opname onbenutte belastingcapaciteit met € 6,2 miljoen;
- Toename per saldo diverse reserves met € 1,0 miljoen.

Algemene Egalisatiereserve (AER)

De verwachte stand van de AER is bij de begroting 2017 € 15,4 miljoen lager dan bij de rekening 2015. Het verschil wordt veroorzaakt doordat bij de begroting 2017 € 19,7 miljoen beschikbaar wordt gesteld

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

voor de periode 2017 tot 2020 ter dekking van knelpunten die betrekking hebben op de bezuinigingen. In september 2016 vindt een onttrekking plaats van € 450.000 voor kosten Noordelijk belastingkantoor. Daarnaast wordt in totaal € 4,8 miljoen toegevoegd aan de AER. Vanuit de begroting 2016 een toevoeging van € 2,2 miljoen voor versterking van het weerstandsvermogen, in 2016 een dotatie van € 1,3 miljoen ter dekking van het risico gemeentelijk aandeel risico warmtenet BV/Geothermie en vanuit besluitvorming voorgaande jaren de vrijval van het huurbudget Europaweg van € 1,1 miljoen. Tot slot wordt het saldo van het meerjarenbeeld, jaarschijf 2017 van € 0,1 miljoen toegevoegd aan de AER.

Grondzaken/grondbank

Gronden die niet zijn opgenomen in een grondexploitatie moeten worden gewaardeerd tegen aankoopprijs of lagere marktwaarde. Rentekosten kunnen dus niet meer bij de boekwaarde worden opgeteld, maar moeten jaarlijks worden gedekt. Hiervoor is geen structureel budget beschikbaar. De rentekosten worden daarom jaarlijks ten laste van de reserve grondzaken gebracht. In 2017 gaat het per saldo om € 2,8 miljoen (onderdeel van het resultaat op grondzaken).

Reserve Parkeren

De reserve stijgt met € 1,6 miljoen. Dat wordt veroorzaakt door de begrote resultaten 2016 en 2017 van respectievelijk € 400.000 en € 1 miljoen. Vanwege het gesloten systeem worden de begrote resultaten toegevoegd aan de reserve parkeren.

Reserve vernieuwing sociaal domein

De reserve neem per saldo af met € 2,7 miljoen. In 2016 en 2017 wordt in totaal € 6 miljoen onttrokken ter dekking van de tekorten in 2016 en 2017. Daarnaast wordt vanuit de algemene middelen in 2017 € 3,3 miljoen gedoteerd aan de reserve. Vanuit de begroting 2016 € 1,350 miljoen en in de begroting 2017 € 2 miljoen.

Structurele ruimte intensiveringsmiddelen

Vanaf de begroting 2017 worden de structurele vrije beleidsmiddelen waarbij jaarlijks over de inzet van wordt besloten meegenomen in het beschikbare weerstandsvermogen. Anders dan structurele beleidsmiddelen die in het verleden beschikbaar zijn gesteld, wordt de inzet van deze middelen per jaar bepaald. Deze middelen zijn dus niet structureel vastgelegd en kunnen in principe elk jaar worden heroverwogen. In het verleden was dit niet mogelijk omdat de structurele middelen ook structureel werden ingezet. We houden rekening met de helft van de intensiveringsmiddelen (totaal € 13,950 miljoen) die in het coalitieakkoord zijn afgesproken en in de begroting 2015 beschikbaar zijn gesteld. Omdat het structurele ruimte betreft tellen we de middelen tweemaal mee. De toename van de structurele ruimte intensiveringsmiddelen is dus € 13,950 miljoen.

Onbenutte belastingcapaciteit

Vanaf de begroting 2017 nemen we de onbenutte belastingcapaciteit mee bij het bepalen van de flexibele ruimte waarmee de financiële effecten van risico's kunnen worden opgevangen.

De onbenutte belastingcapaciteit is gebaseerd op het verschil tussen onze tarieven en de duurste grote gemeente. Dit leidt bij de huidige tarieven tot een ruimte voor tariefstijging van de OZB van 31%. Dit vinden we voor het voor het weerstandsvermogen minder realistisch. Daarom kiezen we voor een meer realistisch scenario van 5%. Een stijging van de OZB met 5% zou leiden tot een extra OZB-opbrengst van € 3,1 miljoen per jaar. Omdat we in het beschikbare weerstandsvermogen twee jaarschijven meenemen, leidt dit tot een toename van beschikbare weerstandsvermogen van € 6,2 miljoen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiële kengetallen

Een deugdelijke en transparante begroting is in het belang van een goede controle door uw raad op de financiële positie van onze gemeente. Kengetallen zijn getallen die de verhouding uitdrukken tussen bepaalde onderdelen van de begroting of de balans en kunnen helpen bij de beoordeling van de (ontwikkeling van de) financiële positie. We hebben het kengetal grondexploitaties exclusief en inclusief Meerstad opgenomen.

Verloop van de kengetallen	Jaarverslag 2014	Jaarverslag 2015	Begroting 2016	Begroting 2017
Netto schuldquote	129%	117%	142%	148%
Netto Schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	78%	74%	96%	102%
Solvabiliteitsratio	18%	15%	13%	11%
Structurele exploitatieruimte	6,2%	2,5%	2,5%	0,1%
Grondexploitatie exclusief Meerstad	16,3%	15,0%	16,1%	7,4%
Grondexploitatie inclusief Meerstad	45,8%	42,3%	49,4%	47,2%
Belastingcapaciteit	104,9%	104,7%	104,5%	103,5%

Onderstaand geven we een toelichting op de kengetallen. Onder de toelichting is het oordeel opgenomen.

Netto schuldquote

De netto schuldquote wordt bepaald door de verhouding van de gemeentelijke schuld ten opzichte van de gemeentelijke baten. Hoe hoger de schuld, hoe hoger de netto schuldquote. De netto schuldquote geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie. Een hoge netto schuldquote hoeft niet direct probleem te zijn. Zo kan een hoge schuld worden veroorzaakt doordat er leningen zijn afgesloten, die worden doorgeleend aan derden zoals woningbouwcorporaties. Om inzicht te krijgen in hoeverre er sprake is van doorlenen wordt de netto schuldquote zowel in- als exclusief doorgeleende gelden weergegeven (netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen).

De netto schuldquote van een gemeente ligt meestal tussen de 0% en 90%. Bij een hogere netto schuldquote is de gemeenteschuld relatief hoog (oranje). Als de netto schuldquote boven de 130% uitkomt, dan bevindt de gemeente zich in de gevarezone (rood). De genoemde percentages zijn grove vuistregels.

Voor een genuanceerder beeld van de schuldpositie moet ook worden gekeken naar de voorraad bouwgronden en de uitgeleende gelden. Gemeenten met veel grond hebben meer schulden en dus een hogere schuldquote. Dit geldt ook voor de gemeente Groningen. Wij hebben grondposities voor woningbouw en bedrijventerreinen. Voor die gronden hebben we schulden gemaakt. Rente en aflossing van deze schuld drukt niet direct op de begroting, maar dient te worden opgevangen binnen de grondexploitaties met de opbrengsten uit de verkoop van de grond.

De gemeente Groningen heeft ook leningen voor derden aangetrokken, deze leningen worden één op één doorgegeven. Bij de schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen worden deze leningen geëlimineerd. Dit geldt dus ook voor de verstrekte leningen aan de CV Meerstad. De leningen voor de overige gemeentelijke grondexploitaties zitten wel in deze schuldquote. Onze schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen is 102%. Wij zitten daarmee in de oranje zone. De netto schuldquote (gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen) laat vanaf de rekening 2015 een stijgende lijn zien. De stijging wordt vooral veroorzaakt doordat de gereserveerde middelen voor het Regio Specifiek Pakket (RSP) van 76 miljoen vanaf medio 2015 niet meer kunnen worden gebruikt als financieringsmiddel omdat we deze middelen in juli 2015 aan de provincie hebben betaald.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Solvabiliteitsratio

Dit kengetal wordt bepaald door de verhouding tussen het eigen vermogen en het vreemd vermogen. Het geeft inzicht in de mate waarin de gemeente in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen.

Hoe hoger de solvabiliteitsratio, hoe groter de weerbaarheid van de gemeente. De mate van weerbaarheid geeft in combinatie met de andere kengetallen een indicatie over de financiële positie van een gemeente. De solvabiliteitsratio van 11% is laag maar logisch gezien onze hoge schulden door de gemeentelijke grondposities. De solvabiliteitsratio is ten opzichte van de rekening 2015 gedaald met 4% omdat het eigen vermogen is afgenomen met € 68 miljoen en het vreemd vermogen is toegenomen met € 87 miljoen.

Structurele exploitatieruimte

Voor de beoordeling van de financiële positie is het ook van belang te kijken naar de structurele baten en structurele lasten. De belangrijkste structurele baten zijn de algemene uitkering uit het gemeentefonds en de opbrengsten uit de onroerendezaakbelasting (OZB).

Dit kengetal geeft het verschil tussen de structurele baten en lasten ten opzichte van de totale baten. Een positief percentage betekent dat de structurele baten toereikend zijn om de structurele lasten te dekken.

De structurele exploitatie ruimte van 0,1% geeft aan dat onze structurele lasten geheel worden gedekt door de structurele baten. De ruimte in 2017 is € 804.000.

Grondexploitatie

Het kengetal grondexploitatie geeft aan hoe groot de grondpositie (de waarde van de grond) is ten opzichte van de totale gemeentelijke baten.

Door wijziging van de BBV-richtlijnen wordt vanaf de begroting 2017 de Niet in exploitatie genomen gronden (NIEGG) niet meer meegeteld bij de grondexploitaties.

Door onder andere de wijziging van de BBV-richtlijnen daalt het kengetal grondexploitatie exclusief Meerstad ten opzichte van de rekening 2015 met 7,6%.

Het kengetal grondexploitatie inclusief Meerstad stijgt ten opzichte van de rekening 2015 met ongeveer 5% omdat de boekwaarde Meerstad en de gronden in exploitatie stijgt met circa € 180 miljoen.

Belastingcapaciteit

De belastingcapaciteit geeft inzicht in de mate waarin bij het voordoen van een financiële tegenvaller in het volgende begrotingsjaar deze kan worden opgevangen door het verhogen van tarieven. Hiervoor wordt de belastingcapaciteit gerelateerd aan de landelijk gemiddelde tarieven/woonlasten (OZB, rioolheffing en afvalstoffenheffing).

De belastingcapaciteit ligt net iets boven het landelijk gemiddelde.

Oordeel

Overall kunnen we concluderen dat de ratio's in de begroting 2017 ten opzichte van de begroting 2016 licht achteruit gaan. Hierbij merken we op dat de werkelijkheid, dus de kengetallen rekening 2015 en rekening 2014, een veel positiever beeld laten zien. Dat kunnen we verklaren doordat in de regel in de begroting rekening wordt gehouden met investeringen en daarvoor benodigde financiering wordt opgenomen die in de praktijk achterblijven. Onze weerstandsratio laat een lichte stijging zien.

Gezien het feit dat de kengetallen in de begroting ten opzichte van de rekeningen in het algemeen een negatiever beeld laten zien en ons weerstandsratio zich bevindt rond de 97%, beoordelen we onze financiële positie als voldoende. Wel is de boekwaarde van onze grondexploitaties ten opzichte van de

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

totale baten hoog. Het risico dat we hiervoor hebben opgenomen in het weerstandsvermogen is 80% van ons totaal benodigd weerstandsvermogen.

Risico's

Programma 1

Naam risico	Financiering uitvoering wet BUIG
Programma	Werk en inkomen
Omschrijving	<p>De prognose van het tekort BUIG 2016 op grond van het nader voorlopige budget 2016 komt uit op € 6,1 miljoen negatief. Voor 2017 zal het verdeelmodel worden aangepast. Het effect hiervan op het budgetaandeel van de gemeente Groningen wordt pas duidelijk bij de bekendmaking van voorlopig budget 2017. Zoals elk jaar valt dit moment samen met de vaststelling van de concept-gemeentebegroting door het college.</p> <p>Vanaf 2017 komt er een aangepaste vangnetregeling. In 2017 en 2018 wordt een eigen risicodrempel van 5% gehanteerd en geldt een getrapte vergoeding tot 12,5%. Van het tekort tussen 5 en 12,5% wordt de helft vergoed. Een tekort boven 12,5% wordt volledig vergoed. Om in 2017 voor compensatie in aanmerking te komen moet het tekort over de periode 2016-2017 minimaal 5% van het budget 2017 bedragen. Vanaf 2018 wordt twee jaar teruggekeken. Het maximale eigen risico in 2017 en 2018 bedraagt € 13,5 miljoen (8,75% van het budget). Met ingang van 2019 geldt een eigen risicodrempel van 7,5% waardoor het maximale eigen risico toeneemt. Wij verwachten overigens niet dat ons tekort tot het maximale eigen risico zal stijgen. Gezien onze ervaringen met de budgetverdeling vanaf 2004 gaan we uit van een tekort en niet van een overschot. Op basis van de voorgestelde aanpassingen aan het model verwachten we een verbetering van onze positie in de budgetverdeling waardoor de grootste kans bestaat op een tekort tussen € 0 en € 3,4 miljoen.</p> <p>We houden voor 2017 en 2018 rekening met een risico van 3 miljoen en een kans van voordoen van 75%. Vanaf 2019 neemt het maximale tekort toe tot € 15,3 miljoen (10% van het budget) omdat de eigen risicodrempel dan 7,5% bedraagt. Wij verwachten niet dat het tekort zich in deze mate zal voordoen. Wij gaan in 2019 en volgende jaren uit van een risico van € 3,4 miljoen waarbij de kans van voordoen 75% bedraagt</p>
Risicobedrag 2017	€ 3 miljoen
Kans 2017	75%
Risicobedrag 2018	€ 3 miljoen
Kans 2018	75%
Risicobedrag 2019	€ 3,4 miljoen
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	€ 3,4 miljoen
Kans 2020	75%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	2014 VGR 2 en Begroting 2015
Actie	Alert zijn op de uitkomst van het verdeelmodel

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Naam risico	Risico loonstijgingen SW
Programma	Werk en Inkomen
Omschrijving	Op 22 december 2015 hebben de VNG en de bonden een onderhandelaarsakkoord bereikt over een nieuwe cao SW. In de begroting 2016 is met een cao-effect voor SW-personeel geen rekening gehouden. Het onderhandelaarsakkoord bestaat uit drie delen. Een eenmalige uitkering van € 325,- een verhoging van de eindejaarsuitkering van 3% naar 3,75% en een afspraak over de indexatie van de lonen over de periode 2016-2018. De extra kosten voor de eenmalige uitkering en de verhoging van de eindejaarsuitkering worden gedekt uit de vrijval als gevolg van de lagere pensioenpremie. De indexatie van de lonen wordt gekoppeld aan de indexatie van het wettelijk minimumloon. De afspraak is gemaakt dat, als het kabinet de loon- en prijsontwikkeling doorgeeft aan de vakdepartementen, deze compensatie wordt doorgegeven aan gemeenten ter dekking van de hogere loonkosten. Een loonsverhoging van 1% heeft een financieel effect van ongeveer € 300.000. Voor de periode 2016-2018 is daarom het risico geschrapt. Na 2018 is de situatie onzeker.
Risicobedrag 2017	€ 0
Kans 2017	0%
Risicobedrag 2018	€ 0
Kans 2018	0%
Risicobedrag 2019	€ 300.000
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	€ 300.000
Kans 2020	50%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	2012
Actie	Berichtgeving Rijk afwachten

Naam risico	Terugvordering BTW op reïntegratietrajecten
Programma	Werk en Inkomen
Omschrijving	De btw op kosten voor re-integratietrajecten is vanaf de instelling van het btw-compensatiefonds verrekend met de Belastingdienst. Naar aanleiding van een uitspraak van de rechtbank van 13 juli 2011 over het verrekenen van btw op individuele re-integratieactiviteiten is sprake van een risico. In juni 2012 hebben wij informatie ontvangen dat de verrekening van btw wellicht voor een deel niet mogelijk is. Het niet verrekenbare deel zou mogelijk 2/3 deel uitmaken van het totaal. Als uiteindelijk blijkt dat de btw ten onrechte is verrekend met het btw-compensatiefonds, kan dit betekenen dat een deel van de btw over de jaren 2011-2016 moeten worden terugbetaald. Het totaal verrekende bedrag over de genoemde periode bedraagt circa € 3 miljoen. In het land tekent zich het beeld af dat terugvordering waarschijnlijk niet aan de orde zal zijn omdat de belastingdienst daarvoor onvoldoende grond heeft. Dit wordt door de fiscalisten bevestigd. Wij streven ernaar om de afrekening met de belastingdienst in 2016 af te ronden, maar zijn daarbij afhankelijk van de snelheid waarmee de belastingdienst dit punt gaat oplossen. Daarom hebben we het risico ook naar 2017 doorgetrokken.
Risicobedrag 2017	€ 2,0 miljoen
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	0
Kans 2018	0%
Risicobedrag 2019	0
Kans 2019	0%
Risicobedrag 2020	0

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Kans 2020	0%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	2012
Actie	Wij zijn in gesprek met de belastingdienst

Programma 2

Naam risico	Lening Euroborg
Programma	Economie en Werkgelegenheid
Omschrijving	De Euroborg NV heeft één huurder, waardoor het risico bestaat dat de Euroborg NV niet aan haar financiële verplichtingen kan voldoen richting de gemeente Groningen.
Risicobedrag 2017	€ 7,48 miljoen
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 6,98 miljoen
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	6,46 miljoen
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	€ 5,93 miljoen
Kans 2020	25 %
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Jaarrekening 2006
Actie	Met het aflossen van de lening, loopt het risico jaarlijks terug. Als enig aandeelhouder van de Euroborg NV monitoren wij de NV.

Naam risico	Uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties
Programma	Economie en werkgelegenheid en Wonen
Omschrijving	<p>Om de risico's die voortvloeien uit de grondexploitaties in uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties te kwantificeren wordt de risicoboxenmethode gehanteerd. Het risico op een plantekort kan voortvloeien uit vertraging in het uitgifte tempo van gronden, uitgifte van gronden tegen lagere grondprijzen dan in de exploitatiebegroting is voorzien, aanbesteding van civieltechnische werken, vertraging in het tempo van realisering, etc.</p> <p>De risico's zijn met behulp van de risicoboxenmethode gekwantificeerd. De minimale omvang van de risico's die verband houden met grondexploitaties en nog in exploitatie te nemen gronden in 2017 bedraagt € 187,5 miljoen. Dit risico heeft betrekking op alle lopende grondexploitaties inclusief Meerstad. De uitkomst van de risicoboxensystematiek nemen we, conform de kadernota, geheel mee in onze bepaling van het benodigde weerstandsvermogen, vandaar dat de kans op 100% wordt gesteld.</p> <p>In deze begroting kondigen we aan dat we u eind 2016 een voorstel zullen voorleggen om de bovenwijkse voorzieningen die zijn opgenomen in de grondexploitatie Meerstad uit de grondexploitatie te halen. Dit heeft invloed op de boekwaarde en verlaagt het risico van de grondexploitatie. In de paragraaf grondbeleid is hierover een nadere toelichting opgenomen. Nadat door de raad een besluit is genomen, zullen de effecten hiervan worden meegenomen bij het bepalen van het risico en het benodigd weerstandsvermogen.</p>
Risicobedrag 2017	€ 187,5 miljoen
Kans 2017	100%
Risicobedrag 2018	€ 185,9 miljoen
Kans 2018	100%
Risicobedrag 2019	€ 184,8 miljoen

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 183.7 miljoen
Kans 2020	100 %
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	2004
Actie	De risicoboxenmethode is gebaseerd op het boxenmodel van de lopende grondexploitaties. Voor het bepalen van de noodzakelijke omvang van de egaliseringsreserve zijn de in box III aangegeven risico's van de lopende grondexploitatie relevant. Box III geeft inzicht in de risico's van het project welke niet opgenomen zijn in de projectbegroting/grondexploitatie. De risico's en het effect op het weerstandsvermogen van nieuwe (grote) projecten maken we afzonderlijk inzichtelijk.

Programma 3

Naam risico	Verkoop panden voor dekking kapitaallasten VMBO Noordoost/West
Programma	Jeugd en onderwijs
Omschrijving	<p>Uw raad besloot op 29 september 2010 vijf percelen te verkopen en de opbrengst (geraamd op 6,1 miljoen) in te zetten voor de dekking van kapitaallasten van de nieuw gerealiseerde vmbo-scholen. Wij hebben in 2011 één van de percelen verkocht en één pand kreeg een voortgezet onderwijsgebruik. Het alsnog benutten van dit pand voor onderwijshuisvesting is gedaan om vanuit een breed perspectief de mogelijkheden optimaal te benutten en kosten te besparen. In 2015 is de Heinsiusstraat verkocht. Daarmee blijft alleen Travertijnstraat 12 nog over om te verkopen voor de dekking van dit risico.</p> <p>De opbrengst van het pand aan de Travertijnstraat van € 2,3 miljoen kan de komende jaren niet worden gerealiseerd, omdat dit pand voor een periode van 5 jaar wordt verhuurd aan stichting Backbone voor onder meer de huisvesting en begeleiding van jongeren. De huuropbrengst wordt gebruikt voor de instandhouding van het gebouw en de zakelijke lasten. De kapitaallasten zijn niet gedekt en de huuropbrengst levert de komende 5 jaar geen bijdrage aan de dekking van de kapitaallasten van de investering in de nieuwe vmbo-scholen. Deze optie is ontwikkeld voor het onderbrengen van het Backbone-initiatief en omdat de marktomstandigheden voor verkoop van het pand Travertijnstraat op dit moment minder gunstig zijn.</p>
Risicobedrag 2017	€ 140.000
Kans 2017	75%
Risicobedrag 2018	€ 140.000
Kans 2018	75%
Risicobedrag 2019	€ 140.000
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	€ 140.000
Kans 2020	75%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Augustus 2014

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Actie	<p>In 2015 hebben wij het gebouw aan de Canadalaan verkocht. Dit gebouw stond niet op de oorspronkelijke lijst van panden voor de dekking van vmbo-scholen. Dit hebben wij gedaan vanwege het risico van het niet tijdig verkopen van Travertijnstraat. De verkoopopbrengst van de Canadalaan en die van de Heinsiusstraat hebben wij gedoteerd aan de reserve VMBO. De nog te realiseren verkoopopbrengst bedraagt na de verkoop van de Heinsiusstraat en Canadalaan € 2,3 miljoen. Dit betekent een resterend risico van € 140.000 structureel vanwege de jaarlijkse kapitaallasten. Zoals het geval bij de verkoop van de Canadalaan willen wij de komende tijd de eventuele verkoopopbrengst van onderwijspanden die niet op de lijst staan voorleggen aan uw raad als dekking van dit risico. Daarmee willen wij dit risico verkleinen dan wel weg werken.</p> <p>Het gebouw aan de Travertijnstraat 12 is in gebruik gegeven aan Backbone tot 2020. Dat betekent dat een deel van het risico blijft bestaan tot Travertijnstraat 12 is verkocht. Dekking van de kapitaallasten wordt momenteel gevonden binnen het budget onderwijshuisvesting. Dat kan alleen zolang er nog reserve is. De reserve staat wel onder druk</p>
-------	--

Programma 4

Naam risico	Risico's sociaal domein
Programma 4	Welzijn, gezondheidszorg en Vernieuwing sociaal domein
Omschrijving	<p>Wij hebben omvangrijke bezuinigingen op de zorgkosten ingeboekt als gevolg van de decentralisaties die in 2015 naar de gemeente zijn overgekomen. In het Beleidsplan en het Uitvoeringsplan Vernieuwing Sociaal Domein hebben we de richting aangegeven hoe we deze rijksbezuinigingen structureel willen opvangen. Wij kampen daarbij nog steeds met onzekerheden, omdat zorgaanbieders nog steeds in een ontwikkel/groefase van dit veranderende sociaal domein zitten en ook wijzelf nog deels in opbouw zijn om optimaal uitvoering te geven aan deze extra taken. Naarmate wij meer gegevens ontvangen over werkelijk verleende zorg door zorgaanbieders en de daarbij behorende kosten, kunnen wij steeds secuurder een beeld schetsen van de werkelijke financiële impact van deze decentralisaties en de risico's die onze gemeente daarbij loopt.</p> <p>Het risico sociaal domein onderscheiden wij in een risico op zorggebruik, een risico op de transformatie van dure naar goedkopere zorg en een risico huisvesting van de WIJ-teams.</p> <p>Het risico op zorggebruik houdt in dat onzeker is in hoeverre afgegeven indicaties daadwerkelijk worden besteed. Het benodigde zorgbudget voor Wmo begeleiding in de begroting is berekend op basis van de actuele indicatiewaarde en de verzilveringspercentages tot en met augustus 2016. De omvang van het risico ramen we op € 3,1 miljoen (kans * effect).</p> <p>Het risico op transformatie houdt in dat het onzeker is dat de geraamde besparing van dure naar goedkopere zorg daadwerkelijk gerealiseerd wordt. De getroffen maatregelen om deze transformatie te realiseren betreffen o.m. de organisatie van de toegang via de WIJ-teams, herindicaties en investeringen in innovatie. Of en in welke mate deze maatregelen het beoogde transformatie-effect opleveren, moet in de praktijk blijken. Het risico dat hieraan verbonden is bedraagt € 0,9 miljoen (kans * effect). Voor de jaren 2018 en 2019 € 2,8 miljoen en voor 2020 € 3,2 miljoen.</p> <p>Voor de huisvesting WIJ-teams zijn en worden door SSC-Vastgoed huurcontracten afgesloten voor 5 jaar. Daarnaast doen wij investeringen in eigen panden met een afschrijvingstermijn van gemiddeld 12,5 jaar. Met het oog op de huidige discussie over de toekomst van de WIJ-teams en de locaties na 2017, betekent dit een risico van maximaal € 0,25 miljoen (kans * effect).</p>

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

	<p>De risicobedragen van de genoemde onderdelen (zorggebruik, transformatie en huisvesting WIJ) zijn tot stand gekomen door voor verschillende bandbreedtes te bepalen wat de kans is dat het risico binnen de betreffende bandbreedte valt. Omdat daarbij al rekening wordt gehouden met de kans dat het risico binnen bepaalde bandbreedtes valt, wordt de uitkomst volledig meegenomen bij het bepalen van het benodigd weerstandsvermogen.</p> <p>Het totale structurele risico VSD komt daarmee voor 2017 op € 4,2 miljoen (kans * effect). In de jaren daarna neemt het risico toe door toename van het risico bij de transformatie.</p> <p>Bij de jaarrekening 2015 was het risico VSD nog € 16,3 miljoen. De daling is veroorzaakt door het verlagen van het risico op inkoop 2017 als gevolg van de geactualiseerde indicatiewaarde in combinatie met de geëxtrapoleerde verzilveringspercentages op basis van werkelijk ontvangen en betaalde facturen. Daarnaast zorgt de inzet van extra beleidsmiddelen voor beperking van het risico. Het risico loopt na 2017 op doordat de transformatie-opgave toeneemt. We zullen na 2017 in staat zijn een betere risico-inschatting te maken omdat we meer inzicht hebben in het zorggebruik en de substitutie die plaatsvindt.</p>
Risicobedrag 2017	€ 4,2 miljoen
Kans 2017	100%.
Risicobedrag 2018	€ 6,1 miljoen
Kans 2018	100%.
Risicobedrag 2019	€ 6,1 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 6,5 miljoen
Kans 2020	100%.
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Maart 2014
Actie	Eind 2016 is er een stadsbrede dekking van WIJ-teams. Binnen deze teams moet de omslag plaatsvinden van 'hulpverleners' naar 'ondersteunen en faciliteren'. Voor zowel het zorggebruik- als transformatie risico geldt dat naarmate meer informatie beschikbaar is en we het beter kunnen monitoren het zorggebruik en transformatie effect nauwkeuriger in de begroting kunnen ramen. Hiermee zal het begrotingsrisico verminderd kunnen worden. Wat betreft het risico huisvesting WIJ-teams geldt dat zolang het huidige beleid ten aanzien van huisvesting WIJ-teams wordt voortgezet zal het risico zich niet voordoen.

Programma 5

Naam risico	Wijziging in btw-regelgeving en sport
Programma	Sport en bewegen
Omschrijving	Het Rijk is van plan het Sportbesluit aan te passen. Een van de aanpassingen is waarschijnlijk de btw-vrijstelling op (oude) investeringen en onderhoud van (sport)accommodaties. We lopen een structureel risico van € 1,4 miljoen en een incidenteel risico van € 1,5 miljoen in verband met de btw op (oude) investeringen. Omdat het Rijk nog een wetsvoorstel moet indienen gaan we ervan uit dat het risico zich voordoet vanaf 2018.
Risicobedrag 2017	0
Kans 2017	0%
Risicobedrag 2018	€ 1,4 miljoen en € 1,5 miljoen
Kans 2018	50%
Risicobedrag 2019	€ 1,4 miljoen
Kans 2019	50%

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Risicobedrag 2020	€ 1,4 miljoen
Kans 2020	50%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	2014 VGR 2 en Begroting 2015
Actie	We hebben de financiële gevolgen aangeleverd bij het VNG. VNG en VSG pleiten er nog steeds voor om af te zien van de voorgenomen wetswijziging. We volgen de ontwikkelingen op rijksniveau.

Naam risico	Bedrijfsrisico werkmaatschappij Sport & Recreatie (WSR)
Programma	Sport en bewegen
Omschrijving	De werkmaatschappij Sport & Recreatie (WSR) van de gemeente kent een afhankelijkheid van de economische conjunctuur en het weer. Wij houden rekening met een specifiek bedrijfsrisico ter hoogte van ca. 10% van de tarief-gerelateerde omzet. Die omzet is circa € 5,6 miljoen.
Risicobedrag 2017	€ 560.000
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 560.000
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	€ 560.000
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	€ 560.000
Kans 2020	25%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	
Actie	Het blijvend stimuleren van het gebruik van de voorzieningen.

Programma 6

Naam risico	Fusie Kunstencentrum/ Muziekschool
Programma	Cultuur
Omschrijving	Het gemeentelijke personeel van de Muziekschool, dat per 1 juli 2013 over is gegaan in de nieuw gevormde fusie-instelling met het Kunstencentrum, heeft een bovenwettelijke inkomenswaarborg voor een periode van maximaal 5 jaar. In geval van faillissement en/of liquidatie wordt een eventueel verschil in uitkeringsrechten tussen het sociale plan van de fusie-instelling en garanties volgens de uitkeringsrechten ingevolge de arbeidsvoorwaardenregeling gemeente Groningen (ARG) aangevuld.
Risicobedrag 2017	€ 1,5 miljoen
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 750.000
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	0
Kans 2019	0%
Risicobedrag 2020	0
Kans 2020	0%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Begroting 2013
Actie	Het risico wordt afgedekt door de algemene egalisatiereserve. Indien de situatie van faillissement/ liquidatie zich voordoet kan worden overwogen om niet de algemene

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

	egalisereserve aan te spreken, maar de vrijval van subsidie aan de fusiecombinatie in te zetten (2016 jaarlijks € 2,940 miljoen).
--	---

Naam risico	Exploitatie Groninger Forum
Programma	Cultuur
Omschrijving	Door de verwachte latere opening van het gebouw ontstaat een risico voor tekorten in de exploitatie van het Groninger Forum. Het risico treedt pas op na opening.
Risicobedrag 2017	0
Kans 2017	0%
Risicobedrag 2018	0
Kans 2018	0%
Risicobedrag 2019	0
Kans 2019	0%
Risicobedrag 2020	0
Kans 2020	0%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Rekening 2014
Actie	Samen met het Groninger Forum worden de ontwikkelingen in de exploitatie gevolgd.

Naam risico	Bedrijfsrisico werkmaatschappijen OPSB en CBK
Programma	Cultuur
Omschrijving	Een deel van de inkomsten van de directies Oosterpoort Stadsschouwburg (OPSB) en het Centrum Beeldende Kunst (CBK) is afhankelijkheid van de economische conjunctuur. Wij houden rekening met een bedrijfsrisico van 10% van de omzet van circa € 8 miljoen. Het aandeel van de OPSB bedraagt circa € 7,6 miljoen en het aandeel van het CBK circa € 350.000.
Risicobedrag 2017	€ 800.000
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 800.000
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	€ 800.000
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	€ 800.000
Kans 2020	25%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	
Actie	Het blijvend stimuleren van het gebruik van de voorzieningen.

Programma 7

Naam risico	Parkeerbedrijf
Programma	Verkeer

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Omschrijving	<p>In de meerjarenprognose 2012 is een eerste aanzet gegeven voor een gevoeligheidsanalyse om inzicht te krijgen in de omvang van de risico's en het benodigde weerstandsvermogen. Door de toename van de omvang van de vastgoedportefeuille (vooral parkeergarages) nemen de risico's ook navenant toe.</p> <p>Voor het bepalen van het risico van het parkeerbedrijf wordt een risicoanalyse uitgevoerd voor de onderdelen: rente, opbrengsten en kosten, ov-bijdrage, bezettingsgraad parkeergarages en straatparkeren.</p> <p>Op basis van de meerjarenprognose 2015 is het incidentele risico gekwantificeerd op € 4,27 miljoen voor de periode 2016-2019. Rekening houdend met de kans van optreden vraagt dit een weerstandsvermogen van € 3,8 miljoen voor de periode tot en met 2019.</p> <p>Voor de gehele looptijd (doorgerekend tot en met 2024) bedraagt het risicobedrag circa € 14,8 miljoen (2014 € 18,2 miljoen over de periode tot en met 2024). Rekening houdend met de kans van optreden komt dit neer op een benodigd weerstandsvermogen van € 13,4 miljoen.</p> <p>De afname van het benodigde weerstandsvermogen wordt grotendeels verklaard door de lagere rente (effect € 2 miljoen) en door een lagere risico bij het bezettingsgraad risico van de gemeentelijke parkeergarages (vooral door aanpassing van de exploitatieopzet Forumgarage). Het lagere risico bij de parkeergarages wordt verklaard door het feit dat de Oosterpoortgarage eind 2016 uit de exploitatie gaat (effect € 300.000) en doordat de Forumgarage (effect €400.000) later open gaat.</p>
Risicobedrag 2017	€ 4,7 miljoen
Kans 2017	100%
Risicobedrag 2018	€ 5,5 miljoen
Kans 2018	100%
Risicobedrag 2019	€ 6,1 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 6,4 miljoen
Kans 2020	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Al jaren in P&C-documenten
Actie	Wij zullen jaarlijks het benodigde weerstandsvermogen opnieuw berekenen.

Naam risico	Verkeer en vervoersprojecten
Programma	Verkeer
Omschrijving	<p>De risico's bij verkeersprojecten hebben voornamelijk betrekking op de omvang van de investeringskosten. Vooraf worden de risico's zover mogelijk teruggebracht en beheerst door voor de start van uitvoering zoveel mogelijk uitgewerkte ontwerpen en kostenramingen beschikbaar te hebben.</p> <p>Bij kleinere verkeersprojecten (onder de € 5 miljoen) houden we geen rekening met een risico. Deze projecten worden uitgewerkt tot en met het definitief ontwerp voordat een kredietaanvraag wordt gedaan. In de praktijk blijken zich op deze projecten nauwelijks afwijkingen voor te doen. Bij de grote verkeersprojecten houden we rekening met een risico van 10% van de investeringskosten.</p> <p>Voor de projecten verkeer en vervoer wordt de omvang van de risico's ingeschat op € 2,8 miljoen. Hierin is ook rekening gehouden met een onvoorzien deel, waarmee het risico van nieuwe verkeersprojecten kan worden opgevangen.</p> <p>De investeringen die voortvloeien uit de Netwerkanalyse zijn buiten beschouwing gelaten. We beschouwen deze kredieten als taakstellend. Als een afzonderlijke maatregel goedkoper of duurder uitvalt kan tussentijds worden bijgestuurd. We achten het risico minimaal en hebben deze projecten daarom buiten de risicoberekening gelaten.</p>

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Risicobedrag 2017	€ 2,8 miljoen
Kans 2017	50%
Risicobedrag 2018	€ 2,8 miljoen
Kans 2018	50%
Risicobedrag 2019	€ 2,8 miljoen
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	€ 2,8 miljoen
Kans 2020	50 %
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Al jaren in P&C-documenten
Actie	Voorafgaand aan investeringen worden risico's van verkeersprojecten zover mogelijk teruggebracht en beheerst door voor de start van uitvoering zoveel mogelijk uitgewerkte ontwerpen en kostenramingen beschikbaar te hebben. Daarnaast wordt per project de mogelijkheid bekeken om bij te sturen.

Programma 8

Naam risico	Bezwaarprocedures bouwleges
Programma	Wonen
Omschrijving	Er loopt op dit moment nog 1 procedure over de hoogte van de bouwleges. Het totale risico is gekwantificeerd op € 414.000. De kans is geschat 50%. Rekening houdend met de kans op voordoen komen wij op een benodigd weerstandsvermogen van € 207.000.
Risicobedrag 2017	€ 414.000
Kans 2017	50%
Risicobedrag 2018	
Kans 2018	
Risicobedrag 2019	
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	
Kans 2020	
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Jaarrekening 2008
Actie	Inzet stadsadvocaat t.b.v. verweer in procedures

Naam risico	Uitleg- en binnenstedelijke ontwikkelingslocaties
Programma	Economie en werkgelegenheid en Wonen
	Dit risico is beschreven en uitgewerkt in programma 2 Economie en Werkgelegenheid.

Naam risico	Gemeentelijk aandeel risico project Warmtenet BV/Geothermie
Programma	Wonen
Omschrijving	WarmteStad is gelijktijdig met het opstellen van de business case gestart met risicomangement. In verschillende fasen zijn er risicosessies geweest en tussentijds is er steeds aandacht geweest voor het identificeren, beheersen en financieel vertalen van risico's. Hiervoor is gebruik gemaakt van de online tool RiskID om dit proces consistent en effectief te laten verlopen. Voor het onderdeel geothermie zijn bovenop het reguliere proces van risicomangement nog open sessies georganiseerd met landelijk erkende specialisten en ervaringsdeskundigen op gebied van geologie, mijnbouw en geothermie. Zo is gedurende het proces structureel aandacht voor risico's geweest en zijn veel risico's geminimaliseerd,

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

	<p>gepasseerd en beheerst. De resterende risico's zijn financieel vertaald in de business case. Bepalend voor de hoogte van het weerstandvermogen zijn drie risico's:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Geothermische bron functioneert niet; 2. Onderneming presteert financieel minder dan de prognose; 3. Faillissement. <p>In de begroting 2016 is € 1 miljoen gereserveerd als weerstandvermogen voor het verstrekken van € 7 miljoen aandelenkapitaal voor Geothermie Noordwest. Dit is 14% van € 7 miljoen. Beoordeeld is of dit bedrag voldoende is.</p> <p>1) Geothermische bron functioneert niet</p> <p>Wanneer de geothermische bron onverhoopt geen of onvoldoende vermogen levert is 85% van de ondergrondse investeringen vanuit de Regeling Nationale EZ Subsidies (RNES) afgedekt. 15% van dit risico is voor de initiatiefnemer. Naast het restrisico op de boorkosten (€ 1,5 miljoen) is er dan sprake van extrastookkosten (€ 1,5 miljoen) voor de overgangperiode van twee jaar tot ingebruikname biomassacentrale.</p> <p>Samen vormt dit € 3 miljoen. De warmteonderneming die verder gaat op biomassa willen wij niet belasten met een restschuld uit de mislukte geothermische bron. Uitgaande van een risicoverdeling die we nu voorzien tussen gemeente/Waterbedrijf Groningen/Provincie Groningen is het gemeentelijk aandeel in dit risico circa € 1,3 miljoen.</p> <p>Voor beide andere risico's zijn de beheersmaatregelen voldoende.</p>
Risicobedrag 2017	€ 1,3 miljoen
Kans 2017	100%
Risicobedrag 2018	€ 1,3 miljoen
Kans 2018	100%
Risicobedrag 2019	€ 1,3 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 1,3 miljoen
Kans 2020	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Begroting 2017
Actie	We monitoren voortdurend de stand van zaken.

Programma 9

Naam risico	Aanpak spoedlocaties en overige risico's bodemsanering
Programma	Onderhoud en beheer openbare ruimte
Omschrijving	<p>In het convenant 'bodemonwikkelingsbeleid en spoedlocaties' is afgesproken dat in 2015 alle bodemverontreinigingen gesaneerd of beheerst zijn die een risico voor de mens vormen (humane spoedlocaties). Daarnaast is afgesproken dat de bodemverontreinigingen die onaanvaardbare risico's bevatten voor het ecosysteem en/of bijdragen aan de verspreiding van de verontreiniging (de overige spoedlocaties), ook zoveel mogelijk gesaneerd of beheerst zijn. Nagenoeg alle locaties zijn in 2015 beheerst of gesaneerd.</p> <p>Daarnaast kunnen zich, los van de spoedlocaties, nieuwe situaties aandienen waarbij sprake is van risico's (schadeclaims, saneringen en randvoorwaarden bodem). Er wordt een risicobedrag van € 2,2 miljoen gehanteerd. Voor de kosten van bodemsaneringen, het afdekken van mogelijke schadeclaims en onvoorziene zaken is de bestemmingsreserve bodemsanering beschikbaar.</p>
Risicobedrag 2017	€ 2,2 miljoen
Kans 2017	75%
Risicobedrag 2018	€ 2,2 miljoen
Kans 2018	75%

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Risicobedrag 2019	€ 2,2 miljoen
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	2,2 miljoen
Kans 2020	75%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	2001
Actie	Monitoren en aanpak spoedlocaties (saneren of beheersen).

Naam risico	Commerciële dienstverlening Stadsbeheer
Programma	Onderhoud en beheer van de openbare ruimte
Omschrijving	Vanaf november 2009 hebben wij aangegeven dat de omzet en de marge van de bedrijfsafvalinzameling onder druk staan. Dit kwam door de blijvende scherpe concurrentie, mede als gevolg van de recessie. Door aanpassingen in de begroting, beginnend herstel van de economie en efficiencyverbeteringen bij de afvalinzameling is dit risico met ingang van de rekening 2014 verkleind, maar nog aanwezig.
Risicobedrag 2017	€ 225.000
Kans 2017	25%
Risicobedrag 2018	€ 225.000
Kans 2018	25%
Risicobedrag 2019	€ 225.000
Kans 2019	25%
Risicobedrag 2020	€ 225.000
Kans 2020	25%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	November 2009
Actie	Tussentijds de ontwikkelingen volgen.

Programma 10 heeft geen risico's

Programma 11 heeft geen risico's
NBK is onderdeel van risico bezuinigingen

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Programma 12

Naam risico	Vennootschapsbelasting (Vpb) voor overheidsbedrijven
Programma	Alle programma's
Omschrijving	<p>Vennootschapsbelasting is een belasting die wordt geheven over de fiscale winst welke door een onderneming is behaald. Met ingang van 1 januari 2016 is de gemeente Vennootschapsbelastingplichtig indien en voor zover zij een onderneming drijft. Daar waar binnen de gemeente sprake is van het drijven van een onderneming, zal de Vpb-plicht gaan gelden. Het gaat dan om economische activiteiten waarbij de gemeente in concurrentie treedt (of kan treden) met de markt en daarmee winst behaald. Van die gemeentelijke onderdelen zal dan de fiscale winst moeten worden bepaald.</p> <p>De gemeente doet voor alle activiteiten die fiscaal als onderneming worden aangemerkt gezamenlijk één aangifte. Daardoor kunnen verliezen bij één onderneming worden gesaldeerd met winsten van andere ondernemingen. Indien geconsolideerd een winst wordt behaald dient maximaal 25% Vpb worden betaald.</p> <p>De gemeente Groningen heeft vorig jaar haar Vpb activiteiten in beeld gebracht en heeft ondersteund door externe fiscale deskundigheid een inschatting gemaakt van de Vpb effecten. Op grond van deze inventarisaties hebben we onze aanvankelijke inschattingen van te betalen Vpb voor de grondexploitaties, het parkeerbedrijf, Stadsbeheer en overige gemeentelijke activiteiten nader aangescherpt. Daardoor hebben we ons risico neerwaarts bijgesteld. De grootste verwachte gevolgen komen uit het parkeerbedrijf, waar een fiscaal verlies wordt verwacht en van Meerstad waar een fiscale winst wordt verwacht.</p> <p>Om te komen tot het risicobedrag is uitgegaan van een kans van 50% dat uiteindelijk geen Vpb last ontstaat en een kans van 50% dat een last ontstaat tussen 0 en € 900.000, dus gemiddeld € 450.000. Door de vermenigvuldiging met de kans van 50% ontstaat het risicobedrag van € 225.000.</p>
Risicobedrag 2017	€ 225.000
Kans 2017	75%
Risicobedrag 2018	€ 225.000
Kans 2018	75%
Risicobedrag 2019	€ 225.000
Kans 2019	75%
Risicobedrag 2020	€ 225.000
Kans 2020	75%
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Doorlopend
Actie	<p>Vanaf medio 2014 is een traject ingezet in de vorm van een programma om te komen tot tijdige implementatie van de Vpb-plicht in de volle breedte van gemeentelijke processen. Het programma team heeft medio 2016 haar resultaten middels een collegevoorstel aan het college aangeboden. Het programmateam is vervolgens opgeheven en de taken zijn overgenomen door de lijnorganisatie.</p> <p>Vanuit de lijnorganisatie wordt nu gewerkt aan het verder implementeren van de Vpb in de bestaande organisatie. Hiertoe zijn opleidingen gegeven, worden systemen ingericht en zijn processen beschreven. Hiermee borgen we tevens dat nieuwe activiteiten worden getoetst op mogelijke Vpb effecten.</p> <p>Daarnaast hebben we samen met een externe fiscalist de consequenties voor de grondexploitaties en het parkeerbedrijf in beeld gebracht.</p> <p>Er hebben in 2016 gesprekken plaatsgevonden met de belastingdienst over de aanpak en gemaakte keuzes. We trachten hiermee een bepaalde mate van zekerheid te krijgen over het uiteindelijke effect van de invoering van de Vpb voor overheidsondernemingen.</p> <p>Het plan van aanpak is erop gericht om eind 2016 klaar te zijn om een aangifte Vpb te kunnen doen. Overigens dient wel opgemerkt te worden dat het gaat om nieuwe wetgeving voor de gemeente en dat landelijk nog overleg wordt gepleegd over de interpretatie van de</p>

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

	wet. Hierdoor bestaat het risico dat gemaakte keuzes wellicht moeten worden herzien en de gevolgen voor de gemeente moeten worden bijgesteld.
--	---

Naam risico	Niet halen bezuinigingen
Programma	Alle programma's
Omschrijving	Om het tekort in het meerjarenbeeld 2017-2020 op te lossen is bij de begrotingen tot en met 2017 een pakket aan bezuinigingsmaatregelen opgesteld van gemiddeld € 20 miljoen. We moeten er rekening mee houden dat we niet alle voorgenomen bezuinigingen volledig en/of in het gewenste tempo realiseren. We hebben bij de begroting 2017 het risico van elke bezuinigingsmaatregel afzonderlijk beoordeeld. Het risico komt daarmee op € 5 miljoen incidenteel. De kans in totaal is 100% omdat de kans van optreden per maatregel is bepaald. Dit is conform de werkwijze van de risicoboxmethode.
Risicobedrag 2017	€ 5 miljoen
Kans 2017	100%
Risicobedrag 2018	€ 5 miljoen
Kans 2018	100%
Risicobedrag 2019	€ 5 miljoen
Kans 2019	100%
Risicobedrag 2020	€ 5 miljoen
Kans 2020	100%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Begroting 2014

Naam risico	Stijging pensioenpremie
Programma	College, raad en gebiedszaken
Omschrijving	Het bestuur van het pensioenfonds ABP waarschuwt voor het risico dat de pensioenpremie volgend jaar moet stijgen. De VNG adviseert gemeenten hier rekening mee te houden in de begroting voor 2017. Een stijging van het de kosten voor gemeenten kan worden voorkomen door de pensioenregeling aan te passen. Werkgevers moeten hierover met bonden in gesprek, zodat de premie niet of beperkt hoeft te stijgen. Als werkgevers en bonden niet tot overeenstemming komen dan leidt een premiestijging tot een stijging van de personeelskosten van mogelijk ruim 2% in 2017. Gelet op de onzekerheid of en in welke mate een stijging van de pensioenpremie zich gaat voordoen nemen we in de begroting 2017 een risico op. Het gaat om een structureel risico van € 2,6 miljoen en een kans van optreden van 50%.
Risicobedrag 2017	€ 2,6 miljoen
Kans 2017	50%
Risicobedrag 2018	
Kans 2018	
Risicobedrag 2019	
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	
Kans 2020	
Structureel/Incidenteel	Structureel
1e signaleringsmoment	Begroting 2017

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Programma 13

Naam risico	Gemeentefonds
Programma	Algemene inkomsten en post onvoorzien
Omschrijving	<p>De hoogte van de algemene uitkering wordt bepaald door de omvang en verdeling van het gemeentefonds. De omvang is gekoppeld aan de groei van de rijksbegroting. De huidige raming van de hoogte van de algemene uitkering is gebaseerd op de septembercirculaire 2016.</p> <p>Vanaf 2015 is landelijk circa € 10 miljard toegevoegd aan het gemeentefonds voor uitvoering van de decentralisaties in het sociaal domein. De omvang van het gemeentefonds stijgt hierdoor landelijk tot circa € 25 miljard in 2017. Het gemeentefonds is hierdoor de vierde grootste uitgavenpost op de rijksbegroting. Groningen ontvangt voor de uitvoering van de decentralisaties € 169,7 miljoen in 2017 (stand septembercirculaire 2016).</p> <p>De middelen komen in de periode 2015-2017 beschikbaar via een integratie-uitkering in het gemeentefonds. Vanaf 2018 worden de middelen verdeeld via de algemene uitkering.</p> <p>Op 8 juli 2016 heeft het rijk de nieuwe verdeling per 2017 van het onderdeel VHROSV in het gemeentefonds bekend gemaakt. De nieuwe verdeling houdt in dat de eerder voorgestelde herverdeling per 2017 opnieuw voor 33% wordt doorgevoerd (per 2016 is reeds 33% van de voorgestelde herverdeling doorgevoerd). Hiermee komt het aandeel van de nieuwe verdeelformule uit op 66%. Met deze aanvullende stap van 33% rond het rijk de herverdeling van het subcluster VHROSV (en daarmee het gehele groot onderhoud aan het gemeentefonds) af. Er blijven volgens het rijk teveel onzekerheden bestaan om over te gaan tot het volledig en onverkort invoeren van de voorgestelde nieuwe verdeelformule voor het subcluster VHROSV. De openstaande vraagpunten kunnen het best worden meegenomen in het kader van de fundamentele herziening van de gemeentelijke financiële verhoudingen die voor de komende tijd op stapel staat. Dit betreft een meerjarig herzieningstraject dat binnenkort aanvang zal nemen.</p> <p>Het BTW-compensatiefonds (BCF) is in stand gebleven. Aan de omvang van dit fonds is een plafond gekoppeld. Overschotten of tekorten op het fonds worden verrekend met het gemeentefonds. In de septembercirculaire 2016 is de verwachte benutting van het BCF geactualiseerd. Het Rijk verwacht een lagere onderschrijding op het fonds. De negatieve bijstelling wordt verrekend met de algemene uitkering. Aangezien we geen betrouwbaardere inschatting kunnen maken van een tekort of overschot op dit fonds nemen we de raming van het rijk op in de algemene middelen. Wanneer hier een actualisatie op plaats vindt, verrekenen we deze ook met de algemene middelen.</p>
Risicobedrag 2017	We hanteren het uitgangspunt dat specifieke kortingen (en uitzettingen) vanuit het rijk één op één met de sector worden verrekend. Voor het overige hanteren we een maximale omvang van het risico van 5% van de ingeschatte algemene uitkering. Het risico bedraagt maximaal € 21,9 miljoen (naar boven of naar beneden). We gaan er vanuit dat de kans op een voordeel even groot is als de kans op een nadeel, hierdoor reserveren we hiervoor geen specifiek weerstandsvermogen.
Kans 2017	We gaan er vanuit dat de kans op een voordeel even groot is als de kans op een nadeel, hierdoor reserveren we hiervoor geen specifiek weerstandsvermogen.
Risicobedrag 2018	
Kans 2018	
Risicobedrag 2019	
Kans 2019	
Risicobedrag 2020	
Kans 2020	
Structureel/Incidenteel	
1e signaleringsmoment	1995

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Actie	Forse afwijkingen worden zoveel mogelijk voorkomen en verkleind door het realistisch en stabiel ramen van de uitkeringen.
-------	---

Naam risico	Renterisico
Programma	Algemene inkomsten en post onvoorzien
Omschrijving	De renteveronderstellingen voor de begroting zijn gebaseerd op de in het voorjaar bij het meerjarenbeeld verwachte ontwikkeling van de rente. De werkelijke renteontwikkeling kan hoger of lager uitvallen. Een beperkte afwijking zal zich zeker voordoen. Mutaties in de rente hebben gevolgen voor het resultaat. Het risico op een netto voordelig resultaat is even groot als het risico op een netto nadelig resultaat.
Risicobedrag 2017	0
Kans 2017	50%
Risicobedrag 2018	0
Kans 2018	50%
Risicobedrag 2019	0
Kans 2019	50%
Risicobedrag 2020	0
Kans 2020	50%
Structureel/Incidenteel	Incidenteel
1e signaleringsmoment	Doorlopend
Actie	We hebben een rente egalisatie reserve waarmee schommelingen in het resultaat als gevolg van de renteontwikkeling opgevangen kunnen worden. De omvang van deze reserve is € 1,75 miljoen.

Programma 14 heeft geen risico's

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Paragraaf 4: Onderhoud kapitaalgoederen

In deze paragraaf geven wij inzicht in het onderhoud van de gemeentelijke kapitaalgoederen. Er wordt ingegaan op het gewenste onderhoudsniveau, de hieruit voortvloeiende financiële consequenties en de vertaling daarvan in de begroting. Eerst komt het Beheerplan Openbare Ruimte Groningen (BORG) aan de orde. Vervolgens besteden we aandacht aan het onderhoud van de gemeentelijke gebouwen.

Beheerplan openbare ruimte Groningen

Het onderhoud en beheer van verhardingen, verkeersvoorzieningen, groen, speelvoorzieningen, bruggen, beschoeiingen, tunnels en viaducten voeren we uit volgens de in de BORG-systematiek (Beheer Openbare Ruimte Groningen) vastgestelde kwaliteitsdoelen. Voor 2017 is dat niveau 'hoog' in de binnenstad en het Noorderplantsoen en 'matig' in de woonwijken.

In de jaarlijkse borgschouw beoordelen we samen met burgers of we onze doelen halen. In 2017 streven we er opnieuw naar de vastgestelde BORG-kwaliteitsdoelen te realiseren en een goed en veilig gebruik van voorzieningen in de openbare ruimte blijvend mogelijk te maken, onder andere door de uitvoering van alle noodzakelijke groot onderhoud en vervangingen. Daarnaast zorgen we voor een goed functionerend water- en rioleringsstelsel dat respect heeft voor mens, dier en milieu, zoals vastgesteld in het Groninger Water- en Rioleringsplan (GWRP) 2014-2018.

Beheer gemeentelijke gebouwen

Gebouw	Boekwaarde 1-1-2017	Meerjarenplan aanwezig	Voorziening 1-1-2017	Onderhoudsbudget begroting 2017
KERNVASTGOED				
Oude Stadhuis	0	ja	185	31
Goudkantoor	0	ja	0	71
Prefectenhof	11.574	ja	1.104	122
Trompsingel	2.624	ja	0	45
Peizerweg	1.383	ja	150	60
Gebouw Hanzeplein 120	5.683	ja	697	62
Duinkerkenstraat	3.112	ja	1.688	103
Huisvesting Zuiderdiep (nr. 96 + 98) + Coehoornsingel 51 + 71	10.253	ja	1.099	301
Harm Buitenplein	48.055	ja	490	215
Totaal	82.684		5.413	1.010
BRANDWEERGEBOUWEN				
Gebouw Sontweg 10*	3.737	nee	1.039	0
Gebouw Diamantlaan*	1.038	nee	0	0
Totaal	4.775		1.039	0
MAATSCHAPPELIJK VASTGOED				
Groninger Museum				
Oosterpoort	5.490	ja	103	300
Vensterscholen	13.577	ja	448	135
Gebouw Muziekschool	19	ja	152	56
Voormalige schoolgebouwen	560	ja	220	80
Sportaccommodaties/zwembaden	39.752	ja	0	3.162
Welzijnsaccommodaties	5.789	nee	0	317
Gebouwen natuur- en duurzaamheid (NDE)	584	nee	0	26
Schoolgebouwen (economisch eigendom)	124.682	nee	0	215

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Totaal	190.452		923	4.291
OVERIG				
Huisvesting personeel begraafplaatsen	18	ja	0	9
Wijkposten	1.570	ja	0	31
Wijkpost Vinkhuizen	912	ja	0	24
Afvalbrengrstation	526	nee	0	9
Parkeergarages				
Totaal	3.026		0	73
Activa in aanbouw	7.769	nee	0	884
TOTAAL	288.705		7.375	6.258

* Wordt overgedragen aan de Veiligheidsregio

Uitgangspunt bij het onderhoud van de gemeentelijke gebouwen is het onderhoudsniveau 3 conform NEN 2767. Dit niveau is landelijk gangbaar en houdt het onderhoud op een redelijk niveau.

Kernvastgoed

De gebouwen aan het Hanzeplein, Duinkerkenstraat en Kreupelstraat zijn relatief nieuw en hebben op korte termijn geen grote onderhoudsingenrepen nodig. Enkele oudere gebouwen, zoals die aan het Zuiderdiep en het Stadhuis, hebben qua onderhoud de komende jaren wat meer aandacht nodig. Voor één gebouw in deze categorie (aan het Harm Buitenplein) is met de bouwer ervan ook een onderhoudscontract voor meerdere jaren afgesloten. Die verricht het onderhoud.

In 2016 zijn twee panden aangekocht. Dit betreft het gebouw aan de Duinkerkenstraat 47 (bedrijfsvoering stadsbeheer) en aan de Van der Hoopstraat 3 (iederz). Voor beide gebouwen is een onderhoudsvoorziening meegenomen. Deze zijn gebaseerd op ervaringscijfers. De komende jaren moet blijken of die voldoende zijn. In 2016 is het pand aan de Gotenburgweg 46 verkocht. Hiervoor zijn vanaf 2017 geen onderhoudslasten meer. De onderhoudslasten die hiervoor gereserveerd waren, zijn (deels) meegenomen naar het recent aangekocht gebouw aan de Duinkerkenstraat 47.

Schoolgebouwen

De verantwoordelijkheid voor het beheer en onderhoud van de schoolgebouwen voor het primair en voortgezet onderwijs ligt bij de schoolbesturen. De schoolbesturen krijgen daarvoor de middelen van de rijksoverheid. De gemeente heeft geen verantwoordelijkheid (financieel en inhoudelijk) meer voor de technische en onderwijskundige staat van die gebouwen. De Vensterscholen worden wel door ons onderhouden. Ook schoolgebouwen, die niet meer voor onderwijs in gebruik zijn en een andere functie hebben gekregen, zijn een gemeentelijke verantwoordelijkheid. Voor deze gebouwen zijn meerjarige onderhoudsplannen opgesteld. Onze onderhoudsplanning wordt zoveel mogelijk afgestemd op eventuele aanpassingen aan schoolgebouwen aardbevingsbestendig te maken.

Sociaal culturele (welzijns)accommodaties

Voor het groot onderhoud aan alle sociaal culturele accommodaties, die onder de werking van de accommodatienota 'Met de blik op de wijk' vallen, is jaarlijks een bedrag voor onderhoud beschikbaar. Dat bedrag is voor het onderhoud aan gemeentelijke en niet-gemeentelijke gebouwen. Besturen met een eigen accommodatie kunnen voor onderhoudswerk subsidie bij de gemeente aanvragen. Het onderhoudsniveau van deze accommodaties is redelijk tot goed te noemen. Een uitzondering daarop is het gebouw van speeltuinvereniging Oosterpark aan de Resedastraat 2a. Dit 'boomstammengebouw' wordt met tijdelijke maatregelen in stand gehouden. Wij zijn voornemens om de huisvesting voor deze

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

speeltuinenvereniging met 230 m2 te verkleinen tot 100 m2. Als het gebouw in de huidige vorm in stand blijft, zijn binnen enkele jaren forse ingrepen nodig.

Culturele gebouwen

In deze categorie gebouwen vallen het gebouw van VRIJDAG aan de Sint Jansstraat 7 en het cultuurcentrum De Oosterpoort aan de Trompsingel 27. De onderhoudsstaat van het gebouw van VRIJDAG is redelijk tot goed te noemen. Het cultuurcentrum De Oosterpoort is 40 jaar oud. De kwaliteit van het pand (alle zalen en foyers gelijkvloers) worden in toenemende mate overschaduwd door de gedateerdheid van het pand en de installaties. Dit zet de onderhoudsbudgetten onder druk. Het op lange termijn in stand houden van het pand (meer dan 10-15 jaar) vergt aanzienlijke ingrepen.

De Stadsschouwburg is begin 2016 in eigendom overgedragen aan het Groninger Monumentenfonds, waarbij de renovatie van het casco onder verantwoordelijkheid van de gemeente is afgerond. Daarnaast is met inzet van meerdere externe financieringsbronnen (zoals door de provincie Groningen) de binnenkant van de Stadsschouwburg fors gerenoveerd.

Sportaccommodaties

Voor onderhoud van de sportaccommodaties is voor 2017 een bedrag van € 3,1 miljoen geraamd. Dit budget zetten wij in 2017 in voor onder meer de volgende onderhoudsactiviteiten:

- Atletiekbaan Stadspark. Het vervangen van de dakbedekking tribunegebouw en renoveren was- en kleedaccommodatie;
- Sporthal Beijum. De huidige verlichting vervangen door Led verlichting;
- Zwembad de Parrel. Het vervangen van de beweegbare bodem;
- Sporthal Vinkhuizen. Het vervangen van de dakbedekking;
- Sporthal de Brug. Schilderwerk buitenkozijnen, skeletconstructie, binnen schilderwerk en vervanging vloerbedekking;
- In diverse gymlokalen worden de boilers vervangen en op meerdere sportparken wordt schilderwerk verricht.

Op de sportparken vinden diverse renovatiewerkzaamheden plaats. De staat van de velden is bepalend voor het moment van renovatie. Afhankelijk van de intensiteit van het gebruik vindt de vervanging van de top- en sporttechnische lagen van kunstgrasvelden plaats tussen 9-12 jaar, waarbij het uitgangspunt is dat een kunstgrasveld gemiddeld minstens 11 jaar mee kan. Jaarlijks stellen we de globale 10 jaren 'Vervanging Investerings Planning' (VIP) bij. Op basis daarvan vindt elk jaar in september een check plaats over nut en noodzaak van de globaal geplande vervangingen. Bij het bepalen van de definitieve vervangingen betrekken wij de betrokken verenigingen.

Voor 2017 staat een aantal investeringen op de rol, waarbij de betreffende clubs andere wensen hebben ten aanzien van de bestaande vervangingsinvesteringen. De gesprekken over mogelijke co-creatie zijn gestart. Afhankelijk van de uitkomsten van de overleggen worden naar verwachting de volgende projecten in 2017 uitgevoerd:

- Renovatie veld 6 (Rugby Club) op sportpark Esserberg. De club heeft de wens om er een combiveld van te maken rugby/voetbal;
- Renovatie veld 4 op sportpark Karding. De club heeft de wens om de vervanging uit te stellen en het trainingsveld 3 te vervangen voor kunstgras;
- Vervanging van de glijbaan zwembad Karding. De vervanging is al een aantal jaren opgeschoven. Verschillende scenario's zijn uitgedacht en er is een klantentevredenheidsonderzoek gehouden;
- Sportpark Hoogkerk. De clubs willen geen renovatie, maar vervanging van twee velden door kunstgras;

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- Start vervanging koelinstallatie Kardingse;
- Sportpark Lewenborg vervanging kunstgrasvelden 1 en 2;

In de begroting 2016 is een investeringskrediet van € 131.000 beschikbaar gesteld om de bodem, chloortanks en installaties te renoveren dan wel te vernieuwen van de Papiermolen. Afhankelijk van de planning van de Zuidelijke Ringweg zal ook de renovatie Papiermolen plaatsvinden. Het is nog onduidelijk of dat 2017 of later wordt.

Camping

Per 1 januari 2016 is een nieuw huurcontract voor de camping afgesloten. Het onderhoud is vanaf die datum voor rekening van de huurder. Alleen voor het onderhoud van de bomen en de asbesthoudende delen van de opstallen is een uitzondering gemaakt. In 2016 vindt een asbest onderzoek plaats. De wettelijk verplichte sanering van asbest zal in 2017 plaatsvinden.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Paragraaf 5: Financiering

In het Treasury-statuut hebben we de uitgangspunten en doelstellingen van ons financieringsbeleid benoemd. De uitvoering en ontwikkelingen worden in deze paragraaf toegelicht. In het eerste kwartaal van 2016 is een vernieuwd Treasury-statuut door de gemeenteraad vastgesteld.

Relevante ontwikkeling

In dit onderdeel schetsen wij de interne en externe ontwikkelingen die van invloed kunnen zijn op onze financiering.

Kaderstelling leningen derden

In maart 2016 is een vernieuwd Treasury-statuut 2016 - 2017 door de gemeenteraad vastgesteld. Hierin hebben wij de regels voor het verstrekken van leningen aan derden uitgebreid. Het afwegen van het publieke belang en het als laatste oplossing overwegen een lening te verstrekken, zijn voor ons leidend. Markconformiteit en het afdekken van risico's hebben wij toegevoegd als voorwaarden.

Voorgenomen financieringsbeleid

Voor de begroting 2017 ramen wij de financieringsbehoefte aan langlopende leningen op € 164 miljoen. Deze financieringsbehoefte is gebaseerd op het meerjarenbeeld 2017-2020 en geactualiseerd voor de begroting 2017. Hierbij hebben wij de volgende veronderstellingen gehanteerd:

Financieringsbehoefte (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Saldo geldleningen o/g tot en met 2016	740.000
Beschikbare reserves en voorzieningen	215.000
Totaal lange financieringsmiddelen (A)	955.000
Investeringsprognose 2017	59.000
Investeringen voorgaande jaren	1.060.000
Totaal benodigde financieringsmiddelen (B)	1.119.000
Financieringsbehoefte 2017 (A-B)	164.000

We verwachten, gezien de huidige rentestand en verwachte renteontwikkelingen, hiervan circa € 70 miljoen met kort geld te financieren in de vorm van korte mismatchfinanciering. Het resterende bedrag (164 - 70) van € 94 miljoen willen we aantrekken in de vorm van langlopende leningen.

Ten opzichte van de begroting 2016 is de financieringsbehoefte met € 15 miljoen afgenomen. Bovenstaande sluit aan bij de [Investering- en Financieringsstaat](#). De volumes zijn in overeenstemming met de in de begroting opgenomen [meerjarenbalans 2017-2020](#).

Renteontwikkeling

De vastgestelde rentepercentages voor de begroting 2017 zijn ten opzichte van het Meerjarenbeeld 2016-2019 geactualiseerd. De rente op langlopende leningen (de 'lange rente') is verlaagd met 0,85%. Onderstaande tabel toont de renteveronderstellingen voor de lange rente.

Renteveronderstellingen 2017: lange rente	Rente begroting 2017
Rente langlopende leningen	1,5%
Rente-omslagpercentage	2,3%
Rente reserves en voorzieningen	0,8%

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

De lange rente is in 2016 fors gedaald tot 0,445% (10 jaar renteswap per medio juni 2016). Door het aanhoudend verruimende (rente)beleid van de Europese Centrale Bank is hiermee sprake van een uitzonderlijke situatie. Wij beschouwen de huidige rente als een incident. Aangevuld met opslagen in de markt en de inflatieverwachting gaan wij uit van een 10-jaars rente van 1,50% in 2017. Deze verwachting is gebaseerd op de voorspellingen van meerdere banken. Voor de jaren vanaf 2018 hanteren wij een opslag van 0,2% jaarlijks.

Het rente-omslagpercentage voor 2017 is 2,3%. Dit is 0,2% lager ten opzichte van 2016. In de voorgaande jaren zijn er veel leningen afgesloten tegen een prijs die ligt onder het huidige rente-omslagpercentage. Voor de jaren 2018 en verder verwachten wij een beperkt oplopende marktrente, richting het huidige vastgestelde rente-omslagpercentage. Evenals in 2016 stellen wij het rente-omslagpercentage vast met een verwacht resultaat van circa nul over vier jaar. Voor 2017 en volgende jaren verwachten we nog een voordeel van € 739.000.

Renteveronderstellingen 2017: korte rente	Rente begroting 2017
Rente rekening courant faciliteit	0,0%
Rente tegoedpositie derden (credit%)	0,0%
Rente schuldpositie derden (debet%)	0,9%

De korte rente is in het eerste halfjaar 2016 steeds zeer laag geweest. De rente voor leningen met een looptijd tot 1 jaar is zelfs negatief. Voor 2017 verwachten we geen rentestijging. De vergoeding op kortlopende tegoeden is daarom teruggebracht tot 0%. De rente op tegoed- en schuldposities brengen wij alleen nog aan derden in rekening.

Met ingang van 2017 gelden voor het vaststellen van de rekenrente grondbedrijf aanvullende regels. Rekening houdend met deze regels hanteren wij een rentetarief voor het grondbedrijf van 2,15%. Dit tarief is lager dan het rente-omslagpercentage van 2,30%, omdat aan grondexploitaties slechts de rentekosten van vreemd vermogen mogen worden toegerekend. Buiten beschouwing blijven de kosten toegerekend aan eigen vermogen (reserves en voorzieningen).

Rentelasten externe financiering en renteresultaat

In onderstaand overzicht geven we inzicht in de rentelasten externe financiering, het renteresultaat en de wijze van rentetoerekening.

Overzicht rentelasten externe financiering (x € 1.000)	Bedrag
Externe rentelasten over de korte en lange financiering	38.029
Externe rentebaten	16.452
Totaal door te rekenen externe rente	21.577
Rente door te berekenen aan grondexploitaties	2.634
Minus toe te rekenen rente aan projecten (inclusief grondexploitaties)	2.634
Saldo door te rekenen externe rente (A)	18.943
Rente over eigen vermogen (B)	2.448
Rente over voorzieningen (gewaardeerd op contante waarde) (C)	67
Aan taakvelden (programma's inclusief overhead) toe te rekenen rente (A+B+C)	21.458
Werkelijk aan taakvelden toegerekende rente (renteomslag)	22.652
Renteresultaat op het taakveld Treasury	-1.194

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Risicobeheer financieringsportefeuille

Met dit onderdeel geven we een samenvatting van het risicoprofiel van de organisatie. Ook gaan we in op de gegevens die uit hoofde van de Wet financiering decentrale overheden (FIDO) voor de toezichthouder nodig zijn.

Limieten financiering

Ter beperking van renterisico's hanteren we limieten voor de korte- en lange geldpositie. Het betreft hier wettelijke limieten en eigen limieten. De limieten zijn omschreven in het Treasury Statuut.

Limietenoverzicht (bedragen x € 1.000)	2016	2017
Limieten kort geld		
Kasgeldlimiet	82.000	79.900
Korte mismatch	114.000	113.000
Drempelbedrag schatkistbankieren	4.400	4.630
Limieten lang geld		
Lange mismatch	39.000	38.000
Renterisiconorm	192.000	188.000
Vervroegde aflossing langlopende leningen	-	-

Kasgeldlimiet

Het kasgeldlimiet is een wettelijke limiet en bepaalt de maximale omvang van de externe kortgeldpositie per jaar. De zogenaamde netto vlottende schuld van de gemeente (de som van alle kas- en banktegoeden) mag maximaal 8,5% van het begrotingstotaal van de gemeentebegroting bedragen. Daarboven moet lang geld worden aangetrokken. De kasgeldlimiet komt voor 2017 op € 79,9 miljoen uit.

Drempelbedrag schatkistbankieren

Wij zijn verplicht om onze overtollige middelen in de Rijksschatkist aan te houden. Om het dagelijkse kasbeheer te vereenvoudigen is er een drempelbedrag, afhankelijk van het begrotingstotaal, dat buiten de schatkist mag worden gehouden. Het drempelbedrag is gelijk aan € 3,75 miljoen plus 0,2% van het begrotingstotaal dat de € 500 miljoen te boven gaat.

Korte mismatch-limiet

Gedurende het jaar gebruiken wij een deel van de kortlopende middelen voor dekking van het lange financieringstekort. Dit is voordelig omdat het korte rentepercentage over het algemeen lager is dan het lange rentepercentage. Deze korte mismatch financiering leidt tot een vergroting van het renterisico. Het risico is dat de lange rente gaat stijgen en dat nieuwe consolidatieleningen moeten worden aangetrokken tegen hogere rentetarieven. Om dit risico te beperken hebben wij vastgesteld dat maximaal 12,5% van de netto vaste schuld met kort geld worden gefinancierd. Dit bedrag wordt nog verhoogd met het structureel deel aan kort beschikbaar vermogen. Voor de begroting 2017 is de korte mismatch limiet becijferd op € 113 miljoen.

Renterisiconorm

De renterisiconorm is ook een wettelijke limiet en beperkt de vaste schuld die in enig jaar voor aflossing of renteherziening in aanmerking komt tot 20% van het begrotingstotaal. In het [onderdeel Leningenportefeuille, berekening kasgeldlimiet en risiconorm](#) van deze paragraaf wordt het renterisico

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

op de vaste schuld berekend voor een periode van vier jaar. Uit de berekening blijkt dat de renterisico's op de vaste schuld de komende vier jaren ruim onder de wettelijke norm blijven.

Lange mismatch-limiet

Van de korte vermogensbehoefte mag een bedrag tot maximaal 5% van de netto opgenomen vaste schuld met langlopende leningen worden gefinancierd.

Vervroegde aflossing langlopende leningen

In de begroting wordt jaarlijks een overzicht opgenomen van leningen met een mogelijkheid tot vervroegde aflossing. Dit overzicht is de limiet voor de omvang van te vervroegen aflossingen voor dat jaar. Voor 2016 kunnen geen consolidatieleningen vervroegd worden afgelost.

Kredietrisico's op verstrekte gelden

Onderstaand overzicht geeft de kredietrisico's op verstrekte gelden weer. Het betreft zowel verstrekte geldleningen als creditposities (tegoeden) bij financiële instellingen. Hierbij zijn de uitgezette bedragen per risicogroep aangegeven. In het overzicht zijn de risicogroepen (globaal) gerangschikt naar oplopend risico.

Risicogroep (bedragen x € 1.000)	Restantschuld per 01-01-2017	Risico %
Gemeenten en Provincies	275.000	61,92%
Overheidsbanken en schatkistbankieren	0	0
Woningcorporaties met garantie WSW	124.590	28,05%
Semi overheidsinstellingen	700	0,16%
Financiële instellingen (AA en hoger)	0	0
Overige toegestane instellingen volgens Treasury statuut	43.804	9,86%
Niet toegestane instellingen volgens Treasury statuut	0	0
Totaal	444.094	100,00%

Projectfinanciering Meerstad

In de bovengenoemde tabel is een bedrag opgenomen van € 275 miljoen ten behoeve van de projectfinanciering Meerstad. Deze leningen zijn in april 2012 verstrekt aan de Grondexploitatie maatschappij Meerstad C.V. Eerder waren deze leningen opgenomen in het overzicht gewaarborgde geldleningen

Leningenportefeuille, berekening kasgeldlimiet en risiconorm

De samenstelling en de grootte van de opgenomen gelden (OG) geven we weer in onderstaand overzicht.

Leningenportefeuille og totaal (bedragen x € 1.000)	Bedrag	Gemiddelde rente
Stand per 1 januari 2017	1.143.500	3,23%
Nieuwe leningen	0	-
Reguliere aflossingen	80.748	4,24%
Vervroegde aflossingen	0	-
Renteaanpassing (oud percentage)	0	-
Renteaanpassing (nieuw percentage)	0	-
Totaal	1.062.752	-

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

De samenstelling en de grootte van de uitgezette gelden (UG) geven we weer in onderstaand overzicht.

Leningenportefeuille ug totaal (bedragen x € 1.000)	Bedrag	Gemiddelde rente
Stand per 1 januari 2017	433.473	3,85%
Nieuwe leningen	0	-
Reguliere aflossingen	17.697	4,11%
Vervroegde aflossingen	0	-
Renteanpassing (oud percentage)	0	-
Renteanpassing (nieuw percentage)	0	-
Totaal	415.776	-

De kasgeldlimiet berekenen we als volgt.

Kasgeldlimiet (bedragen x € 1.000)	Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
Omvang vlottende korte schuld (A)	4.537	4.537	4.537	4.537
Opgenomen gelden < 1jaar	0	0	0	0
Schuld in rekening courant	0	0	0	0
Gestorte gelden door derden < 1 jaar	-908	-908	-908	-908
Overige geldleningen niet zijnde vaste schuld	5.445	5.445	5.445	5.445
Vlottende middelen (B)	81.095	81.095	81.095	81.095
Contante gelden in kas	0	0	0	0
Tegoeden in rekening courant	81.095	81.095	81.095	81.095
Overige uitstaande gelden < 1 jaar	0	0	0	0
Totaal netto vlottende schuld (A-B)	-76.558	-76.558	-76.558	-76.558
Toegestane kasgeldlimiet	79.900	79.900	79.900	79.900
Ruimte onder de kasgeldlimiet	156.458	156.458	156.458	156.458
Begrotingstotaal 2017 (C)	940.167	940.167	940.167	940.167
Percentageregeling (D)	8,5%	8,5%	8,5%	8,5%
Kasgeldlimiet (C x D)	79.900	79.900	79.900	79.900

Onder Totaal netto vlottende schuld (A-B) worden de beschikbare middelen gepresenteerd voor toepassing van de mismatch financiering. In de praktijk worden alle middelen gebruikt voor lange financiering.

De renterisiconorm berekenen we als volgt.

Renterisiconorm en renterisico's vaste schuld in 2017-2020 (bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
Renteherziening (A)	-1.877	-1.788	-1.696	-1.599
Aflossingen (B)	55.000	35.000	50.000	65.000
Renterisico (A+B)	53.123	33.212	48.304	63.401
Rente risiconorm	188.000	188.000	188.000	188.000
Ruimte onder renterisiconorm	134.877	154.788	139.696	124.599
Het bij ministeriële regeling vastgestelde percentage	20,00%	20,00%	20,00%	20,00%
Begrotingstotaal 2017	940.167	940.167	940.167	940.167
Rente risiconorm	188.000	188.000	188.000	188.000

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Overzicht opgenomen (en op te nemen) langlopende leningen

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Boekwaarde 1-1-2017	Op te nemen	Aflossing	Boekwaarde 31-12-2017	Rente	Rente en aflossing
A. Geldleningen totaal	1.143.500	164.694	80.748	1.227.446	39.927	118.675
Binnenlandse pensioenfondsen en verzekeraars (totaal opgenomen)	0	0	0	0	0	0
Binnenlandse banken en overige financiële instellingen	1.203.743	75.707	34.717	1.244.733	34.326	69.043
ABN AMRO Bank NV	95.386	-	3.790	91.596	4.098	7.888
Algemene Spaarbank Nederland NV (ASN)	-	-	-	-	-	-
Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)	794.398	75.707	-	870.105	20.480	20.480
Triodos Bank	45.000	-	-	45.000	1.062	1.062
Nederlandse Waterschaps Bank	268.931	-	30.899	238.032	8.686	39.585
St. Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Ned. Gem.	28	-	28	-	-	28
Nog op te nemen leningen in 2017	-	-	-	-	-	-
Nog op te nemen leningen in 2016	-	-	-	-	-	-
Overige binnenlandse sectoren	62.501	-	-	62.501	958	958
RO/EZ	-	-	-	-	-	-
Overig (Wichers Hoeth)	1	-	-	1	0	0
Overheid (provincie Noord Brabant)	60.000	-	-	60.000	895	895
Overheid (gemeente Meerssen)	2.500	-	-	2.500	63	63
Buitenlandse instellingen (totaal opgenomen)	0	0	0	0	0	0
B. Waarborgsommen totaal	0	0	0	0	0	0
Totaal	1.266.244	75.707	34.717	1.307.234	35.284	70.001

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Overzicht uitgezette langlopende leningen

Omschrijving (x € 1.000)	Boekwaarde 1-1-2017	Op te nemen	Aflossing	Boekwaarde 31-12-2017	Rente	Rente en aflossing
Gemeentelijke woningbouw (tot 1985)	2.206	0	131	2.075	158	289
Gemeentelijke woningbouw (na 1985)	124.590	0	16.278	108.312	4.609	20.887
Martiniplaza BV	11.961	0	498	11.463	273	771
Euroborg NV	15.406	0	498	14.908	782	1.280
Bejaardenhuizen (Patrimonium & Huismeesters)	1.130	0	51	1.079	54	105
Grunneger Power	200	0	7	193	8	15
Zwembad Hoogkerk	51	0	25	26	2	27
Multifunctioneel Centrum Engelbert	284	0	36	248	11	47
Monumentenfonds	1.000	0	0	1.000	47	47
Groninger Museum	441	0	45	396	24	69
Meerstad	275.000	0	0	275.000	10.289	10.289
Veiligheids- en Gezondheidsregio Groningen	700	0	100	600	15	115
Onderwijshuisvesting, Sport/Welzijn, Kunst en Cultuur	348	0	54	294	10	64
Stichting Stimuleringsfonds Volkshuisvesting	10.777	800	1.000	10.577	0	1.000
Totaal	444.094	800	18.723	426.171	16.282	35.005

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Paragraaf 6: Verbonden partijen

In deze paragraaf treft u enkel de financiële informatie van de verbonden partijen van de gemeente Groningen aan. Vanaf 2017 wordt de beleidsinformatie en beleidsrisico van de verbonden partijen op programmaniveau verantwoord.

Beleidsvoornemens verbonden partijen

Onderstaande tabellen geven een overzicht van waar de beleidsmatige informatie per verbonden partij beschikbaar is.

Gemeenschappelijke regelingen	Hoofdprogramma
Eems Dollar Regio (EDR)	2. Economie & Werkgelegenheid
Bedrijvenpark Rengers	2. Economie & Werkgelegenheid
Omgevingsdienst	2. Economie & Werkgelegenheid
Centrumregeling beschermd wonen Groningen	4. Welzijn, Gezondheid, Zorg
PG & Z (RIGG/ GGD)	4. Welzijn, Gezondheid, Zorg
Meerschapp	9. Onderhoud en Beheer Openbare Ruimte
Groninger Archieven	6. Cultuur
OV bureau	7. Verkeer
Meerstad	2. Economie & Werkgelegenheid
ARCG	9. Onderhoud en Beheer Openbare Ruimte
Veiligheidsregio	10. Veiligheid

Vennootschappen en coöperaties	Hoofdprogramma
Thermiek BV	1. Werk en Inkomen
Groningen Airport Eelde NV	2. Economie & Werkgelegenheid
Euroborg NV.	2. Economie & Werkgelegenheid
Waterbedrijf NV	2. Economie & Werkgelegenheid
Enexis Holding/Belang elektriciteitsproductie EPZ	2. Economie & Werkgelegenheid
Community Network Noord Nederland BV	2. Economie & Werkgelegenheid
WarmteStad Holding BV	2. Economie & Werkgelegenheid
MartiniPlaza BV	6. Cultuur
Wonen Boven Winkels NV	8. Wonen
GEMM CV en BV (Meerstad)	8. Wonen
BNG NV	13. Algemene Inkomsten en Post Onvoorzien

Stichtingen	Hoofdprogramma
WeerWerk Groningen	1. Werk en Inkomen
SIG	2. Economie & Werkgelegenheid
Ondernemerstrefpunt	2. Economie & Werkgelegenheid
Sociaal Fonds Groningen	14. Algemene Ondersteuning

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiële gegevens verbonden partijen

Gemeenschappelijke regelingen

Gemeenschappelijke regeling Openbaar Lichaam 'Eems Dollard Regio' te Leer (Bondsrepubliek Duitsland)

- Het openbaar belang is gediend bij de doelstelling gericht op het realiseren en bevorderen van grensoverschrijdende samenwerking, op zowel regionaal als plaatselijk niveau, in de noordelijke grensstreek van Nederland en Duitsland;
- Financieel belang: de gemeente Groningen betaalt jaarlijks een bijdrage op basis van haar inwonertal. In 2014 was dat € 12.500;
- Eigen vermogen per 1 januari 2016 € 385.000;
- Vreemd vermogen per 1 januari 2016 € 2.760.000;
- Er is geen informatie beschikbaar op basis waarvan substantiële wijzigingen in resultaat en/of vermogen te verwachten zijn.

Gemeenschappelijke regeling Bedrijvenpark Rengers te Groningen

- De gemeenschappelijke regeling Rengers is in 1994 samen met de gemeenten Slochteren en Hoogezand-Sappemeer opgericht met als doel het bevorderen van de economische ontwikkeling en werkgelegenheid rond het stedelijk knooppunt Groningen door middel van het gezamenlijk ontwikkelen en exploiteren van een kwalitatief hoogwaardige en uit financieel-economisch oogpunt aanvaardbaar intergemeentelijk bedrijvenpark Rengers (gelegen bij Hoogezand);
- De gemeente Groningen is voor 1/3 deel risicodragend. De gemeenten Slochteren en Hoogezand-Sappemeer zijn ieder voor 1/3 deel risicodragend;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 0 per 31 december 2017 € 0;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 3,3 miljoen en per 31 december 2017 € 3 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 bedraagt € 0;
- Rengers bestaat uit een viertal fasen. Fase 1 en 2 zijn afgewikkeld. Het verwachte resultaat van het totale project, op eindwaarde per 31 december 2036, bedraagt € 6,8 miljoen positief.

Gemeenschappelijke regeling Omgevingsdienst Groningen te Veendam

- De Omgevingsdienst Groningen is ingesteld om vergunningverlenende, toezichhoudende en handhavingstaken op het gebied van het omgevingsdomein voor de deelnemers te gaan uitvoeren, waarmee de deelnemers de kwaliteit van de uitvoering van deze taken willen verbeteren;
- Financieel belang: de deelnemersbijdrage in 2017 gezamenlijk met de gemeente Ten Boer bedraagt € 772.000;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 2,1 miljoen en per 31 december 2017 € 1,8 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 2,8 miljoen en per 31 december 2017 € 2,6 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 bedraagt € 0.

Gemeenschappelijke regeling Centrumregeling Beschermd Wonen te Groningen.

- Het doel van de Centrumregeling Beschermd Wonen is de taken en bevoegdheden van de regiogemeenten in het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO) 2015 op het gebied van beschermd wonen, de inloop gemeentelijke gezondheidszorg (GGZ) en de begeleiding maatschappelijke opvang en vrouwenopvang door mandaat en volmacht op te dragen aan de centrumgemeente Groningen. Hierdoor wordt beoogd:

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- o Het behalen van schaalvoordelen;
- o Het stimuleren van de samenwerking tussen de deelnemers;
- o De beheersing van middelen en eventuele besparingen of aanvullende kosten;
- o De verevening van de risico's.
- Financieel belang: De gemeente Groningen ontvangt als centrumgemeente gelden (geoordeelde middelen voor Beschermd wonen en Opvang) als onderdeel van de Integratie Uitkering Sociaal Domein. Het budget is niet onderverdeeld naar de deelnemende gemeenten;

Het meerjarenbeeld is als volgt:

(bedragen x 1.000)	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Beschermd wonen	55.380	58.264	58.436	60.149	61.518	61.516
Maatschappelijke opvang	18.703	18.422				
Vrouwenopvang	4.423	4.305	4.202	3.651	3.651	
Totaal	78.506	80.991	80.697	63.800	65.169	61.516

- Financieel resultaat en vermogen: met betrekking tot de bestemming van het financieel resultaat zijn er verschillende opties mogelijk. Deze opties worden in 2016 nader onderzocht. Vervolgens zal het Bestuurlijk OOGO (Op Overeenstemming Gericht Overleg) op basis van een advies naar aanleiding van dit onderzoek een besluit nemen over de verwerking van het financieel resultaat. Dit financiële resultaat kan vanwege de planning van de Sociale Verzekeringsbank met betrekking tot de Persoonsgebonden Budgetten (PGB's) naar verwachting pas definitief worden vastgesteld in juli 2016. Derhalve is het voorlopige resultaat op de centrumregeling Beschermd Wonen in de balans over 2015 opgenomen en nog niet verwerkt in de exploitatie. Er is geen vreemd en eigen vermogen.

Gemeenschappelijke regeling Publieke Gezondheid & Zorg Groningen te Groningen

- Het openbaar belang betreft de bescherming en bevordering van de gezondheid van de bevolking, de rampenbestrijding en crisisbeheersing en het (doen) organiseren van zorg aan de bevolking;
- Het financieel belang bestaat uit een aantal onderdelen. Ten eerste worden de taken voor de uitvoering van de publieke gezondheidszorg en jeugdgezondheidszorg uitgevoerd door GGD Groningen, onderdeel van de gemeente Groningen zelf. Ook de taken voor de RIGG en een deel van het jeugdzorg-domein (de 'Toegang') worden door personeel van de gemeente Groningen uitgevoerd. Daarnaast worden er middelen verstrekt in de vorm van een gemeentelijke bijdrage van bijna € 5,4 miljoen en een lening voor de financiering van een Mobiele Röntgen Unit ad € 1 miljoen. Jaarlijks wordt hierop € 100.000 afgelost. Per 31 december 2015 staat van deze lening nog € 0,8 miljoen open;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 1,9 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 12,2 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2016 is € 300.000 negatief (bron Zomerbrief 2016).

Gemeenschappelijke regeling Meerstad te Slochteren

- Het openbaar belang van de gemeenschappelijke regeling Meerstad (GRM) is het nemen van besluiten over de beleidskaders voor het ontwikkelen van publieke voorzieningen in Meerstad. De GRM werd ingesteld per 1 juli 2009, maar heeft geen publiekrechtelijke bevoegdheden meer. Het functioneert nu als politiek en bestuurlijk platform voor Meerstad. De bestuursstructuur is van GRM is gewijzigd naar een lichtere vorm. Een vereenvoudiging was gewenst aangezien de taken en bevoegdheden zijn afgenomen door de aanpassing van de regeling in 2011;
- Financieel belang: de totale bijdrage van de gemeenten Slochteren en Groningen was voor 2016 begroot op € 195.000. Het aandeel hierin van Groningen is ruim 35% (€ 68.000);

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- Het gerealiseerd resultaat over 2015 bedraagt € 102.000. Dit resultaat zal naar rato van de betaalde bijdrage aan beide gemeenten worden terugbetaald. Dit betekent dat de beschikbare weerstandscapaciteit nihil is;
- De gemeenschappelijke regeling wordt in 2017 opgeheven en vervangen door een bestuursovereenkomst met de gemeente Slochteren.

Gemeenschappelijke regeling Groninger Archieven te Groningen

- Het openbaar belang is dat de wettelijke taken met betrekking tot de Archiefwet, alsmede de dienstverlening op het gebied van historische informatie over Stad en Lande op orde zijn;
- Financieel belang: de bijdrage in 2014 bedroeg € 2,1 miljoen. De begrote bijdrage over 2015 was eveneens € 2,1 miljoen;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 433.000 en per 31 december 2017 € 416.000;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 691.000 en per 31 december 2017 € 606.000;
- Het begroot resultaat over 2017 is € 18.000 negatief.

Gemeenschappelijke regeling OV-bureau Groningen Drenthe te Assen

- Het openbaar belang van het OV-bureau is het vormgeven van het openbaar vervoer en het aansturen van de vervoerders in het openbaar vervoer;
- De jaarlijkse bijdrage van de gemeente aan het OV-bureau is € 165.000. De gemeente is wel voor 21% risicodragend in het OV-bureau. De provincies Groningen en Drenthe zijn dit voor respectievelijk 44% en 35%;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 bedraagt € 0 en per 31 december 2017 € 0.
- In 2017 is sprake van een positief exploitatiesaldo van € 2,2 miljoen;
- Het vreemd vermogen bedroeg per 31 december 2015 € 15,7 miljoen. Het vreemd vermogen bestaat naast een langlopende lening van € 1 miljoen, vooral uit kortlopende schulden, zoals een kasgeldlening en vooruit ontvangen Brede Doeluitkering (BDU). De post vooruit ontvangen BDU is onderdeel van de weerstandscapaciteit van het OV-bureau. Eind 2015 is deze post € 7,9 miljoen;
- De weerstandscapaciteit van het OV-bureau bedraagt eind 2017 € 14,7 miljoen.

Gemeenschappelijke regeling Meerschop Paterswolde te Haren

- Het openbaar belang betreft de behartiging van de belangen van recreatie, natuurbescherming en landschapsverzorging van het Paterswoldsemeer, het Hoornsemeer, de Hoornseplas en de omliggende recreatie- en natuurgebieden;
- De gemeente Groningen participeert samen met de gemeenten Haren en Tynaarlo in deze gemeenschappelijke regeling;
- De gemeente Groningen draagt 69,8 % (€492.090) bij in het nadelig saldo. De gemeenten Haren en Tynaarlo dragen respectievelijk 14,5% en 15,7% bij in het nadelig saldo;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 673.000 en per 31 december 2017 € 673.000;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 1,408 miljoen en per 31 december 2017 € 1,330 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 is nihil.

Gemeenschappelijke regeling Veiligheidsregio Groningen (GHOR) te Groningen

- De Veiligheidsregio Groningen stelt zich ten doel om uitvoering te geven aan de behartiging van de volgende belangen: brandweezorg, geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen, rampenbestrijding en crisisbeheersing, bevolkingszorg en melding, alarmering en coördinatie ambulancezorg en brandweer;
- Financieel belang: aansprakelijkheid indien de Veiligheidsregio Groningen niet aan haar verplichtingen kan voldoen. De geraamde gemeentelijke bijdrage aan de Veiligheidsregio bedroeg

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

in 2015 ruim € 14,46 miljoen. Over de jaren 2014 en 2015 is in totaal een bedrag van € 636.000 van de bijdrage als gevolg van (verwachte) positieve resultaten teruggegeven aan de gemeente Groningen. De bijdragen voor rampenbestrijding en crisisbeheersing, de GHOR en de Gemeentelijke Kolom Groningen zijn bepaald aan de hand van het aantal inwoners van de gemeente. Voor de bijdrage voor brandweezorg wordt een verdeelsleutel gebruikt die deels is gebaseerd op de (oude) bijdrage in 2014 en deels gebaseerd is op het fictief aandeel brandweezorg in het gemeentefonds. Met ingang van 2018 wordt alleen de verdeelsleutel gebruikt die is gebaseerd op het fictieve aandeel brandweezorg in het gemeentefonds;

- Het eigen vermogen bedroeg per 31 december 2015 € 5,091 miljoen. Het begroot eigen vermogen per 1 januari en per 31 december 2017 is onbekend;
- Het vreemd vermogen bedroeg per 31 december 2015 ruim € 10,6 miljoen. De begrote bedragen per 1 januari en per 31 december 2017 zijn onbekend;
- Het werkelijk resultaat over 2015 bedroeg € 807.000. Het begroot resultaat over 2017 is nog onbekend.

Gemeenschappelijke regeling Afvalverwijdering Regio Centraal Groningen (ARCG) te Groningen

- Het betreft een rechtspersoonlijkheid bezittend lichaam;
- Het openbaar belang betreft het op milieu-hygiënisch verantwoorde wijze verwerken van (afval)stoffen afkomstig uit de gemeenten in de regio, het bevorderen van overheidsinvloed op de sturing van afvalstoffen en het ketenbeheer en mogelijke andere milieu- en reinigingstaken;
- De kosten van de ARCG worden gedragen door de 8 deelnemende gemeenten;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 1,419 miljoen en per 31 december 2017 € 1,419 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 1,7 miljoen en per 31 december 2017 € 1,7 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 is nihil.

Vennootschappen en Coöperaties

Thermiek B.V. te Groningen

- Het openbaar belang betreft het verrichten van re-integratie-activiteiten ten behoeve van personen met een achterstand op de arbeidsmarkt;
- Het financieel belang van de gemeente bedraagt 1.800 aandelen à € 10,-. De boekwaarde bedraagt € 18.000;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 is € 64.000 en per 31 december 2017 € 64.000;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 is nihil en per 31 december 2017 nihil;
- Het begroot resultaat over 2017 is nihil.

N.V. Groningen Airport Eelde te Eelde

- Het openbaar belang betreft de mobiliteit en bereikbaarheid van Groningen door de lucht.
- Het opgevraagd en gestort aandelenkapitaal bedraagt € 4,17 miljoen (9.200 aandelen). De gemeente Groningen heeft hiervan 2.392 aandelen à € 453 nominaal. Het gestort kapitaal bedraagt € 1,08 miljoen. De boekwaarde van de aandelen is € 1;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 11,0 miljoen en per 31 december 2017 € 10,1 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 3,6 miljoen en per 31 december 2017 € 2,6 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 is € 0,9 miljoen negatief;

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Euroborg N.V. te Groningen

- Het openbaar belang van de Euroborg is de landmark in de ontwikkeling van het Europapark, de sportvoorziening voor betaald voetbal in Groningen;
- Het geplaatst en gestort aandelenkapitaal bedraagt 48.000 aandelen van nominaal € 1 zijnde € 48.000. De gemeente heeft een totaalbedrag aan annuïtaire leningen verstrekt van € 19,3 miljoen. De restschuld hiervan bedraagt per 31 december 2016 € 15,4 miljoen. Voor het Topsportzorgcentrum wordt een maximale lening verstrekt van € 4,96 miljoen;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 5,5 miljoen en per 31 december 2017 € 7,6 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 20,3 miljoen en per 31 december 2017 € 19,9 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 is € 182.000 negatief.

N.V. Waterbedrijf Groningen te Groningen

- Het openbaar belang betreft de levering van drinkwater aan ruim 280.000 woningen en bedrijven in de provincie Groningen en in Tynaarlo;
- In de statuten is bepaald dat het recht om aandelen te verwerven is gebaseerd op het aantal inwoners: 1 aandeel per 2.500 inwoners;
- Het financieel belang: de gemeente Groningen heeft 80 aandelen van nominaal € 500. Dit is totaal € 40.000. Het totaal gestort kapitaal bedraagt € 138.000;
- De aandelen van de gemeente Groningen zijn op de balans onder financiële vaste activa voor € 2,5 miljoen gewaardeerd;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 64,3 miljoen en per 31 december 2017 € 67,5 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 102,1 miljoen en per 31 december 2017 € 99,4 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 € 3,3 miljoen.

Enexis Holding N.V. (netwerkbedrijf), Attero Holding N.V. (voorheen Essent Milieu) en Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V. (EPZ Borssele)

De gemeente Groningen heeft 1,1868% van de aandelen in Enexis. De boekwaarde van de aandelen is € 700.000. In 2014 is er, op initiatief van de aandeelhouderscommissie, een externe waardering van Enexis uitgevoerd. De waardering voor het gehele bedrijf ligt tussen de € 4,4 en € 4,8 miljard. De waarde van de aandelen voor de gemeente liggen daarmee tussen de € 52 en € 57 miljoen. Met de verkoop van de aandelen van Essent B.V. in 2009 is de Gemeente Groningen voor 1,1868% direct aandeelhouder geworden van Enexis Holding N.V., Attero Holding N.V. (verkochte in 2014 aan Waterland), Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V. (verkochte in 2011), CBL Vennootschap B.V., Claim Staat Vennootschap B.V., Vordering op Enexis B.V. en Verkoop Vennootschap B.V.

Enexis Holding N.V.

- Begroot eigen vermogen per 31 december 2015 bedroeg € 3,6 miljoen. Voor 2017 zijn geen gegevens bekend;
- Begroot vreemd vermogen per 31 december 2015 bedroeg € 3,5 miljoen. Voor 2017 zijn geen gegevens bekend;
- Het begroot resultaat over 2017 is niet bekend;
- Er is geen informatie beschikbaar op basis waarvan substantiële wijzigingen in resultaat en/of vermogen te verwachten zijn;
- Uit de verkoop van RWE en Waterland vloeien de volgende deelnemingen voort.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

CBL Vennootschap B.V.

Doelstelling:

De functie van deze vennootschap is de verkopende aandeelhouders van energiebedrijf Essent ("Verkopende Aandeelhouders") te vertegenwoordigen als medebeheerder (naast RWE, Essent en Enexis) van het CBL Escrow Fonds en te fungeren als "doorgeefluik" voor betalingen in en uit het CBL Escrow Fonds (CBL: Cross Border Lease). Eind juni 2016 is het CBL Escrow Fonds geliquideerd. Het restantbedrag van € 19,1 miljoen is door JP Morgan in de verhouding 50%-50% verdeeld tussen RWE en vennootschap. Op dit moment vindt, onder inhouding van 1 miljoen en 15% dividendbelasting, doorbetaling plaats aan de aandeelhouders naar rato van hun belang in CBL Vennootschap B.V.

- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 1,0 miljoen en per 31 december 2017 is nihil;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 150.000 en per 31 december 2017 € 165.000;
- Het begroot resultaat na belasting over 2017 € 15.000.

Vordering Enexis B.V.

Doelstelling:

Als gevolg van de invoering van de Wet Onafhankelijk Netbeheer (WON) in Nederland werd Essent per 30 juni 2009 gesplitst in een netwerkbedrijf (later Enexis) enerzijds en een productie- en leveringsbedrijf (het deel dat verkocht is aan RWE) anderzijds. Essent heeft eind 2007 een herstructurering doorgevoerd waarbij de economische eigendom van de gas- en elektriciteitsnetten binnen de Essent-groep zijn verkocht en overgedragen aan Enexis tegen de geschatte fair market value. Omdat Enexis destijds over onvoldoende contante middelen beschikte om de koopprijs hiervoor te betalen is deze omgezet in een lening van Essent.

In de Wet Onafhankelijk Netbeheer was opgenomen dat er na splitsing geen financiële kruisverbanden mochten bestaan. Omdat het op dat moment niet mogelijk was om de lening extern te financieren is besloten de lening over te dragen aan de verkopende aandeelhouders van Essent. Op het moment van overdracht in 2009 bedroeg de vordering € 1,8 miljard. De vordering is vastgelegd in een leningovereenkomst bestaande uit vier tranches, waarvan de eerste drie tranches (€ 1,450 miljard) reeds zijn afgelost. Het aandeel van de Gemeente Groningen is € 5,9 miljoen. Het resterende bedrag van € 350 miljoen wordt in 2019 afgelost.

- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 is nihil en per 31 december 2017 € 15.000;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 362,3 miljoen en per 31 december 2017 € 362,3 miljoen;
- Het begroot resultaat na belasting over 2017 € 15.000.

Verkoop vennootschap B.V.

Doelstelling:

In het kader van de verkoop in 2009 van Essent aan RWE hebben de verkopende aandeelhouders een aantal garanties en vrijwaringen gegeven aan RWE. Het merendeel van deze garanties en vrijwaringen is door de verkopende aandeelhouders overgedragen aan Verkoop Vennootschap. Ter verzekering van de betaling van eventuele schadeclaims had RWE bedongen dat een deel van de verkoopopbrengst door de verkopende aandeelhouders gedurende een bepaalde tijd in het General Escrow Fonds wordt aangehouden. Buiten het bedrag dat in het General Escrow Fonds zal worden gehouden, waren de verkopende aandeelhouders niet aansprakelijk voor inbreuken op garanties en vrijwaringen. Het vermogen in het General Escrow Fonds was bij de oprichting van het fonds in 2009 € 800. In april 2011 is het eerste deel en in september 2015 is het tweede deel van de General Escrow minus gemelde claims door RWE vrijgevalen en aan de aanhouders uitgekeerd. Eind juni 2016 zijn RWE en Verkoop Vennootschap B.V. tot een compromis gekomen voor de afwikkeling van alle (fiscale) claims, te weten

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

€298 miljoen. Het restantbedrag in het General Escrow Fonds van € 83,1 miljoen is door JP Morgan uitbetaald aan Verkoop Vennootschap B.V.. Op dit moment vindt doorbetaling plaats aan de aandeelhouders naar rato van hun belang in Verkoop Vennootschap B.V.

- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 1,2 miljoen en per 31 december 2017 € 1,1 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 20.000 en per 31 december 2017 € 20.000;
- Het begroot resultaat na belasting over 2017 € 50.000.

CSV Amsterdam B.V.

Doelstelling:

Op 9 mei 2014 is de naam van Claim Staat Vennootschap B.V. gewijzigd in CSV Amsterdam B.V.. De statuten zijn gewijzigd, zodat de nieuwe organisatie nu drie doelstellingen vervult:

- Namens de verkopende aandeelhouders van Essent een eventuele schadeclaimprocedure voeren tegen de Staat als gevolg van de WON;
- Namens de verkopende aandeelhouders eventuele garantieclaim procedures voeren tegen RECYCLECO B.V. ("Waterland");
- Het geven van instructies aan de escrow-agent voor wat betreft het beheer van het bedrag dat op de escrow-rekening naar aanleiding van de verkoop Attero is gestort.

In februari 2008 is Essent, met toestemming van de publieke aandeelhouders, een procedure begonnen tegen de Staat der Nederlanden waarin zij een verklaring voor recht vragen dat bepaalde bepalingen van de Wet Onafhankelijk Netbeheer (WON) onverbindend zijn. Als gevolg van de WON (en de als gevolg daarvan doorgevoerde splitsing tussen het productie- en leveringsbedrijf enerzijds en netwerkbedrijf anderzijds) hebben haar aandeelhouders schade geleden. Vanwege praktische moeilijkheden om de juridische procedure aan de verkopende aandeelhouders van Essent N.V. over te dragen, hebben de verkopende aandeelhouders en RWE afgesproken dat de onderliggende (declaratoire) procedure over de vraag of (delen van) de WON onverbindend zijn, ook na afronding van de transactie met RWE, door Essent zal worden gevoerd. De verkopende aandeelhouders en RWE zijn verder overeengekomen dat de eventuele schadevergoedingsvordering van Essent op de Staat der Nederlanden die zou kunnen ontstaan als de rechter inderdaad van oordeel is dat (delen van) de WON onverbindend is, wordt gecedeerd aan de verkopende aandeelhouders (en dus niet achterblijft bij Essent, die deze vordering gebundeld zullen gaan houden via de deelneming (de "Claim Staat Vennootschap B.V.")). De WON leidde er toe dat het productie- en leveringsbedrijf enerzijds en het netwerkbedrijf anderzijds gesplitst moesten worden. De Rechtbank te Den Haag heeft de vordering van Essent in eerste instantie afgewezen. Essent is tegen deze uitspraak in hoger beroep gegaan. In juni 2010 heeft het Gerechtshof in Den Haag de WON N.V. verbindend verklaard. De Staat is tegen de uitspraak in cassatie gegaan bij de Hoge Raad. De Hoge Raad heeft pre-judiciële vragen gesteld aan het Europese Hof van Justitie. Het Europese Hof van Justitie heeft een reactie gegeven aan de Hoge Raad een uitspraak doen. De Hoge Raad heeft op 26 juni 2015 uitspraak gedaan. De Hoge Raad heeft besloten dat de Splitsingswet niet in strijd is met het recht van de Europese Unie. Met de uitspraak zijn de vorderingen van Essent op de Staat definitief afgewezen. Voor de vennootschap is de procedure daarmee geëindigd.

In het kader van de verkoop van Attero aan Waterland hebben de verkopende aandeelhouders een aantal garanties en vrijwaringen gegeven aan Waterland. Het merendeel van deze garanties en vrijwaringen is door de verkopende aandeelhouders overgedragen aan CSV Amsterdam B.V. Ter verzekering van de betaling van eventuele schadeclaims heeft Waterland bedongen dat een deel van de verkoopopbrengst, zijnde € 13,5 miljoen, door de verkopende aandeelhouders gedurende een bepaalde tijd op een escrow-rekening wordt aangehouden. Buiten het bedrag dat op deze rekening zal worden gehouden, zijn de verkopende aandeelhouders niet aansprakelijk voor inbreuken op garanties en vrijwaringen. Waterland heeft op 22 mei 2015, 3 potentiële claims van tenminste € 9,5 miljoen

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

ingediend bij CSV Amsterdam B.V.. Vanwege deze claims, diende -conform de afspraken vastgelegd in de koopovereenkomst- het gehele in escrow geplaatste bedrag ter beschikking te blijven ter afwikkeling van deze claim. De contractuele beoogde verlaging per 27 mei 2015 van het escrow bedrag heeft daarom niet plaatsgevonden. Eind juni 2016 zijn Attero/Waterland en CSV Amsterdam B.V. tot een compromis gekomen voor de afwikkeling van fiscale claims tot afsplitsing van Essent in 2009, voor te weten € 5,5 miljoen. Op dit moment worden er nog procedures en gesprekken gevoerd over andere potentiële claims en belastingvoordelen.

Het vermogen op de escrow-rekening is initieel € 13,5 miljoen. De escrow-rekening wordt aangehouden bij de notaris.

- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 92.000 en per 31 december 2017 € 167.000;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 150.000 en per 31 december 2017 € 225.000;
- Het begroot resultaat na belasting over 2017 € 75.000.

Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V.

Doelstelling:

Onderdeel van Essent was het 50% aandeel in N.V. ElektriciteitsProductiemaatschappij Zuid-Nederland (EPZ), onder andere eigenaar van de kerncentrale in Borssele. Het bedrijf Delta N.V. uit Zeeland heeft de verkoop van dit bedrijfsonderdeel van Essent aan RWE bij de rechter aangevochten. Als consequentie op deze gerechtelijke procedure is in 2009 het 50% belang van Essent in EPZ tijdelijk ondergebracht bij Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V. ("PBE").

In 2010 is op gezamenlijk initiatief van de aandeelhouders van PBE en de provincie Zeeland als belangrijkste aandeelhouder van Delta N.V. een bemiddelingstraject gestart om het geschil tussen partijen op te lossen. In 2011 is dit bemiddelingstraject succesvol afgerond. Op 30 september 2011 is, 2 jaar na de verkoop van de aandelen Essent, het 50% belang in EPZ alsnog geleverd aan RWE. PBE blijft bestaan met een beperkt takenpakket. PBE zal de zaken afwikkelen die uit de verkoop voortkomen. Daarnaast is PBE verplichtingen aangegaan in het kader van het Convenant Borging Publiek Belang Kerncentrale Borssele uit 2009. Hiermee is een termijn van 8 jaar na verkoop gemoeid. Na een statutenwijziging in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders op 14 december 2011 is de inrichting van PBE aangepast naar de status van een SPV, vergelijkbaar met o.a. Verkoop Vennootschap B.V.

Beleidsvoornemens:

Binnen PBE is nog een bedrag van € 1,6 miljoen (merendeel aandelenkapitaal) achtergebleven om mogelijke zaken die uit de verkoop voortkomen af te wikkelen. De vennootschap zal pas in 2019 kunnen worden geliquideerd, omdat zij de partij is een aantal andere juridische overeenkomsten die bij de verkoop van Essent/EPZ aan RWE zijn afgesloten.

- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 1,6 miljoen en per 31 december 2017 € 1,6 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 118.000 en per 31 december 2017 € 118.000;
- Het begroot resultaat na belasting over 2017 € 15.000.

WarmteStad B.V. te Groningen

- Het openbaar belang betreft een zelfstandig warmtebedrijf dat zorgt voor duurzame warmte en/of koude voor de stad op een verantwoorde wijze en daarmee wezenlijk bijdraagt aan een energieneutraal Groningen in 2035;
- Het financieel belang bedraagt 100 aandelen à € 10, totaal € 1.000. Daarnaast is er een gemeentelijk rekening-courant aan de B.V. (kredietfaciliteit) van € 750.000. Tevens is besloten € 7

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

miljoen kapitaal te verstrekken en € 2 miljoen van de Provincie, via de gemeente, ten behoeve van de realisatie van Geothermie Noordwest aan WarmteStad;

- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 6,3 miljoen en per 31 december 2017 € 15,7 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 4,3 miljoen en per 31 december 2017 € 26,4 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 is € 3,1 miljoen negatief;
- Risico's van de verbonden partij voor de financiële positie van de gemeente: als de geothermische bron niet functioneert, wordt een risico gelopen van € 3 miljoen. Het aandeel van de gemeente is € 1,3 miljoen, waarvoor een reservering wordt aangehouden.

Community Network Noord-Nederland (CNNN) B.V. te Groningen

- Doelstelling is het aanleggen, onderhouden en exploiteren van een kabelnetwerk in Noord-Nederland;
- De gemeente is sinds 2016 de enige A-aandeelhouder van de B.V.. Daarnaast is er een aantal certificaathouders, waaronder de Hanze Hogeschool, Biblionet en de Rijksuniversiteit Groningen (RUG);
- CNNN B.V. is 100% eigenaar van dochtermaatschappij CNG B.V., die de exploitatie van het glasvezelnetwerk in Groningen uitvoert;
- Het maatschappelijk kapitaal bedraagt € 2,5 miljoen en het geplaatst kapitaal €1,2 miljoen, bestaande uit 125 aandelen A van € 8.900 nominaal en 125 aandelen B van € 1.000 nominaal, die in het bezit zijn van Administratiekantoor CNNN. De aandeelhouders A hebben een goedkeuringsrecht ter zake specifiek genoemde besluiten van de directie en ter zake van de winstbestemming;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 1 miljoen en per 31 december 2017 € 1,25 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 is nihil en per 31 december 2017 eveneens nihil;
- Het begroot resultaat over 2017 € 250.000;
- Als besloten wordt tot overname van de glasvezelnetwerken van de gemeente Groningen en de RUG, zoals aangegeven bij de ontwikkelingen, zal dit een substantiële wijziging van het vermogen betekenen.

Martiniplaza B.V. te Groningen

- Het openbaar belang betreft het bevorderen van cultuur in brede zin en het aanbieden van een theater en een zalencomplex voor (top)sportactiviteiten, theatervoorstellingen, muziek, congressen en evenementen;
- Het geplaatst en gestort aandelenkapitaal bedraagt 1.800 aandelen à € 1.000 (1.799 gewone aandelen en 1 prioriteitsaandeel van € 1.000 nominaal), zijnde € 1,8 miljoen. De gemeente Groningen bezit 100% van de aandelen. De boekwaarde van de aandelen op 31 december 2013 bedroeg € 5,2 miljoen. Deze is in 2014 met € 1,3 miljoen afgewaardeerd naar € 3,9 miljoen. De gemeente heeft leningen verstrekt met een restschuld per 31 december 2015 van € 12,3 miljoen. Daarnaast ontvangt Martiniplaza een jaarlijkse bijdrage in de kapitaallasten van € 1,8 miljoen;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 onbekend en per 31 december 2017 ook onbekend, daar de begroting 2017 pas in oktober 2016 wordt vastgesteld;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 onbekend en per 31 december 2017 ook onbekend, daar de begroting 2017 pas in oktober 2016 wordt vastgesteld;
- Het begroot resultaat over 2017 onbekend.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

N.V. Wonen boven Winkels te Groningen

- Het openbaar belang van de N.V. is het vormgeven van een deel van de gemeentelijke volkshuisvestingstaak door het realiseren van 200 wooneenheden in de binnenstad boven winkels in de komende tien jaar, al dan niet in combinatie met andere functies;
- Het geplaatst en gestort aandelenkapitaal bedraagt 2.000 aandelen van € 1.000, waarvan 50% in het bezit van de gemeente Groningen: totaal € 1 miljoen. De gemeente heeft in een bestemmingsreserve € 1 miljoen gereserveerd;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 270.000 en per 31 december 2017 nihil;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 10.000 en per 31 december 2017 nihil;
- Het begroot resultaat over 2017 is nihil;
- De verwachting is dat het laatste appartement in 2017 wordt verkocht, waarna de N.V. kan worden opgeheven.

Groninger Monumentenfonds N.V.

- De doelstelling van het Groninger Monumentenfonds (GMF) is het beheer, aankopen, restaureren en herbestemmen van monumentaal vastgoed in de provincie Groningen;
- Door het wegvallen van de middelen uit het investeringsbudget stedelijke vernieuwing, waarmee de gemeente uitvoering gaf aan het monumentenbeleid, dient het GMF die taak op zich te nemen, waarop gemeente mede regievoering heeft op herbestemming van het monument;
- Gemeente kan gemeentelijk monumentaal bezit conform doelstellingen van het GMF afstoten en herbestemmen;
- GMF wil in het aardbevingsdossier de bepalende monumenten beschermen en verstevigen;
- De gemeente bezit 570 (33%) van de 1.760 aandelen: boekwaarde € 457.000. Daarnaast heeft de gemeente Groningen een converteerbare achtergestelde lening verstrekt van € 1 miljoen. Hier tegenover staat een bestemmingsreserve van € 932.000;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 1,7 miljoen en per 31 december 2017 € 1,7 miljoen;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 1,85 miljoen en per 31 december 2017 € 1,85 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 is nihil.

Grond Exploitatie Maatschappij Meerstad (GEMM CV en GEMM B.V.) te Groningen

- Het openbaar belang is de realisatie van een woonwijk en bedrijventerrein aan de oostkant van Groningen;
- De gemeente is 100% aandeelhouder van de GEMM CV en zorgt voor de financiering. Het aandelenkapitaal van de gemeente Groningen € 500.000;
- Het saldo aan langlopende leningen die de gemeente aan GEMM CV heeft verstrekt, bedraagt per 31 december 2014 € 275 miljoen;
- Begroot eigen vermogen van de B.V. en C.V. per 1 januari 2017 € 506.000 en per 31 december 2017 € 506.000;
- Begroot vreemd vermogen van de B.V. en C.V. per 1 januari 2017 € 295 miljoen en per 31 december 2017 € 295 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 is nihil.

N.V. Bank Nederlandse Gemeenten te Den Haag

- Het openbaar belang is een bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. De missie van de bank is duurzaam bij te dragen aan het laag houden van de kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger;
- Het belang bedraagt 329.199 aandelen à € 2,50. De boekwaarde bedraagt € 823.000;

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- Werkelijk eigen vermogen per 31 december 2015 € 4,2 miljoen. De prognose voor 2017 is onbekend;
- Werkelijk vreemd vermogen per 31 december 2015 € 145,3 miljoen. De prognose voor 2017 is onbekend;
- Het netto-resultaat na belastingen over 2015 was € 226 miljoen. De omvang van nieuw verstrekte langlopende leningen ligt in 2016 naar verwachting in lijn met die van het voorgaande jaar. Mede onder invloed van aanhoudende lage lange rentetarieven en de terughoudende rentepositie van de bank zal het renteresultaat in 2016 naar verwachting lager uitkomen. Het resultaat financiële transacties zal ook in de nabije toekomst gevoelig blijven voor politieke, economische en monetaire ontwikkelingen.

Stichtingen en verenigingen

Stichting WeerWerk Groningen te Groningen

- Het openbaar belang betreft het aanbieden van re-integratievoorzieningen aan personen omschreven in de Wet Werk en Bijstand, de re-integratieverordening van de gemeente Groningen, evenals in de bij deze verordening behorende uitvoeringsbesluiten, en voorts het verrichten van al wat tot het vorenstaande bevorderlijk kan zijn of daarmee verband houdt. De stichting tracht de doelstellingen te bereiken onder meer door het aanbieden van een dienstverband aan hiervoor bedoelde personen op basis van door de gemeente Groningen vast te stellen arbeidsvoorwaarden, zoals het detacheren van werknemers bij werkgevers, zowel in de markt- als in de collectieve sector;
- Het financieel belang valt samen met de vergoeding die de gemeente Groningen aan de stichting verstrekt voor de loon-en overige personeelskosten van de personen die een dienstverband zijn aangegaan met de stichting. In 2015 was hiermee een bedrag van € 1,4 miljoen gemoeid;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 80.000 en per 31 december 2017 nihil;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 nihil en per 31 december 2017 nihil;
- Het begroot resultaat over 2017 is € 80.000 negatief.

Stichting SIG te Groningen

- De gemeente Groningen heeft de Stichting SIG opgericht met als doel het beheren en ontwikkelen van bedrijfsgebouwen. De stichting beheert de aandelen van de SIG Real Estate B.V.;
- De vorderingen op de TCN-groep zijn ingediend bij de curator. Het boedeltekort is echter zo groot dat gezien de achtergestelde aard van de gemeentelijke vorderingen, de gemeente hier waarschijnlijk niets meer van terug krijgt. Daarom zijn de vorderingen in 2013 afgeboekt;
- De jaarrekening 2011 is in 2013 opgesteld. De stichting heeft geen vermogen. In 2013 heeft de financiële afwikkeling plaatsgevonden. Het resultaat is overgeboekt naar de gemeente Groningen.

Stichting Ondernemerstrefpunt te Groningen

- Het openbaar belang hangt samen met de doelstelling om het overleg tussen organisaties en instellingen in het onderwijs, het bedrijfsleven en de lokale overheid te bevorderen, waardoor het onderwijs en de behoeftes van het bedrijfsleven beter op elkaar worden afgestemd;
- Financieel belang: jaarlijks € 80.000 als gemeentelijke bijdrage uit G-Kwadraat;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 150.000 en per 31 december 2017 € 150.000;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 90.000 en per 31 december 2017 € 90.000;
- Het begroot resultaat over 2017 nihil

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Stichting Sociaal Fonds Groningen te Groningen

- Het openbaar belang betreft de maatschappelijke belangenbehartiging van medewerkers van de gemeente Groningen, Politie Regio Noord, Veiligheidszorg, hun gezinnen en gepensioneerden.
- Financieel belang: de bijdrage was in zowel 2014 als 2015 € 23.000;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 onbekend (eind 2015 was dat € 217.000) en per 31 december 2017 ook onbekend;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 onbekend (eind 2015 was dat € 30.000) en per 31 december 2017 ook onbekend;
- Het begroot resultaat over 2017 is onbekend.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Paragraaf 7: Grondbeleid

In de paragraaf Grondbeleid geven wij onze visie op het grondbeleid en maken we inzichtelijk hoe we het grondbeleid uitvoeren. Daarnaast geven we inzicht in de resultaten en de reserve grondzaken. We bespreken de risico's van het grondbedrijf, de risicobeheersing en de wijze van sturing en verantwoording.

Visie Grondbeleid

Het grondbeleid speelt een belangrijke rol bij het realiseren van de ambities van de stad. Wij willen zodanig sturing geven aan de inzet en het gebruik van grond dat ruimtelijke en sectorale doelstellingen (bijvoorbeeld ten aanzien van wonen, werken, natuur en recreatie, zorg en onderwijs) kunnen worden gerealiseerd.

De kaders voor het grondbeleid worden gevormd door:

- De gemeentelijke doelstellingen op het gebied van ruimtelijke ordening en andere beleidsvelden met ruimtelijke implicaties die zijn vastgesteld in visies en plannen;
- De nota's grondbeleid 2010-2014;
- Het grondprijzenbeleid 2014-2018;
- De verordening Grondbank 2012;
- De richtlijnen herziening grondexploitaties en resultaatbepaling;
- De Notitie Grondexploitaties 2016 (Commissie BBV).

In het komende jaar willen we de nota grondbeleid in samenhang met de nog op te stellen structuurvisie herzien. Naar verwachting zal de nota in de eerste helft van 2017 ter besluitvorming worden aangeboden.

Uitvoering van het grondbeleid

Met het grondbeleid richten we ons op het gebruik van de grond als bepalende factor voor de kwaliteit van de leefomgeving. Daarbij hanteren we de volgende doelstellingen die ons legitimeren om in te grijpen in de grondmarkt:

- Het bevorderen van een maatschappelijk gewenst ruimtegebruik;
- Het verhogen van de kwaliteit van het ruimtegebruik;
- Het bevorderen van een rechtvaardige verdeling van kosten en opbrengsten over gebruikers, grondeigenaren, ontwikkelaars, corporaties en de overheid.

Een belangrijke voorwaarde hierbij is transparantie. Wij moeten aan de markt duidelijk kunnen maken waarom publiekrechtelijke middelen worden ingezet of waarom in andere gevallen als marktpartij wordt geopereerd.

Het grondbeleid kan actief, passief of door middel van een tussenvorm (samenwerking) worden gevoerd. Bij actief grondbeleid wordt de grond voor eigen rekening en risico aangekocht, bouw- en woonrijp gemaakt en in eigen beheer uitgegeven. In de passieve rol draagt de marktpartij het volledige risico. Bij samenwerking is er sprake van locatieontwikkeling in samenwerking met de markt, waarbij het risico, de winst en de zeggenschap gedeeld worden op grond van datgene wat is overeengekomen.

De huidige situatie in Groningen laat een mix zien van actief grondbeleid, faciliterend grondbeleid en samenwerking. Projecten waarvoor de gemeente een actief grondbeleid voert en actief gronden heeft verworven voor de realisatie van woningbouw zijn bijvoorbeeld Reitdiep fase III en IV en Piccardthof. Eemskanaalzone, CiBoGa en Europapark zijn transformatielocaties die ook actief zijn verworven. Westpoort, Eemspoort en Eemspoort-Zuid zijn voorbeelden van actief grondbeleid ten behoeve van de

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

realisatie van bedrijventerreinen. Tenslotte hebben we het voormalige Suikerunie-terrein verworven; het gaat hierbij om een gebied ter grootte van circa 120 hectare. Deze locatie zal echter pas op termijn worden herontwikkeld. Projecten waarbij de gemeente heeft gefaciliteerd, door middel van aanpassing van het bestemmingsplan, zijn bijvoorbeeld Hoendiep.

Het ruimtelijk-economisch beleidskader zoals geformuleerd in het structuurplan "Stad op scherp" en haar voorgangers ligt ten grondslag aan het te voeren grondbeleid. Om de hierin geformuleerde doelstellingen te realiseren wordt per situatie beoordeeld welke vorm van grondbeleid de beste optie is. Uitgangspunt is een sterke regie op de ruimtelijke ontwikkeling waardoor de ruimtelijke doelstellingen van de gemeente zo veel als mogelijk gerealiseerd kunnen worden. In de nota grondbeleid 2010-2014 hebben de volgende gedragslijn geformuleerd:

- In specifieke gebieden en ontwikkelingszones wordt primair gekozen voor actief grondbeleid;
- Voorafgaand aan de feitelijke toepassing van actief grondbeleid wordt door het College een risico inschatting gemaakt; een tentatieve grondexploitatieopzet, alsmede een verwervingsplan maken daar deel van uit;
- Waar gewenst of noodzakelijk wordt een faciliterende grondpolitiek gevoerd, op basis van vooraf (anterieur) te sluiten overeenkomsten, waarbij het gemeentelijk kostenverhaal wordt geregeld en voor zover nodig locatie-eisen worden gesteld.

Strategisch vastgoed

Het strategische vastgoed bestaat voornamelijk uit onroerende zaken die aangekocht zijn ten behoeve van (her)ontwikkeling. In de periode tussen aankoop en de start van de (her)ontwikkeling beheren en exploiteren wij de gekochte gronden en bebouwde onroerende zaken. De gronden die ingezet worden voor de uitvoering van het grondbeleid zijn geënclassificeerd in diverse categorieën. Wij hanteren de volgende indeling (verordening grondbedrijf van 6 februari 1986):

- Materiële vaste activa –nog te ontwikkelen bouwgronden;
- Niet in exploitatie te nemen eigendommen;
- In erfpacht of anderszins uitgegeven eigendommen;
- In (bouwgrond)exploitatie genomen eigendommen (grondexploitaties en bouwrijpe kavels);

Naast deze categorieën bestaat de categorie "verhuurde kavels". Deze categorie is later om administratief beheer technische redenen en bestaat uit eigendommen uit de vier categorieën zoals benoemd in de verordening. Dit is een verzamelcategorie waarin alle verhuurde eigendommen worden opgenomen voor de periode waarin ze worden verhuurd. Onderstaand zal per onderdeel de ontwikkelingen worden weergegeven.

Materiële vaste activa – nog te ontwikkelen gronden

De omvang van de voorraad nog te ontwikkelen gronden bedraagt € 68,7 miljoen per 31 december 2015. Van deze boekwaarde heeft € 39,9 miljoen betrekking op de Suikerfabriek.

De Suikerfabrieklocatie is in 2010 verworven waarbij tot circa 2025 de locatie tijdelijk beheerd wordt en daarna een permanente invulling gaat krijgen. Voor de tijdelijke invulling en exploitatie van de gronden van de Suikerfabriek hebben wij 20 april 2015 een samenwerkingsovereenkomst en het huurcontract met Exploitatie Suikerunie Terrein BV (Ploeg id3) gesloten. Met deze overeenkomsten is Exploitatie SuikerunieTerrein BV huurder geworden van het ruim 14 hectare grote voorterrein, met uitzondering van schoorsteen en daarmee opdrachtnemer voor de invulling en het beheer. Verder is in 2014 ongeveer 20 hectare grond in bruikleen gegeven bij de agrarische onderwijsinstelling Terra om praktijkonderwijs te geven. Momenteel werkt Terra aan een haalbaarheidsstudie voor een

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

praktijkleercentrum. Voor de Noordkant van het gebied (Energieweg 10) hebben wij het voornemen om een tijdelijk opvanglocatie voor vluchtelingen te realiseren.

Door een wetswijziging wordt vanaf 1 januari 2016 de strategische grondvoorraad ondergebracht onder de Materiële vaste activa – gronden en terreinen. Deze wijziging heeft met name impact op de waardering van de gronden. Gronden en onroerende zaken moeten gewaardeerd worden tegen verkrijgingsprijs dan wel lagere marktwaarde. Eind 2015 zijn nagenoeg alle bezittingen gewaardeerd tegen een waarde gebaseerd op huidige bestemming met uitzondering van de Suikerfabriek locatie. Door diverse factoren bestaat het risico dat de marktwaarde lager is dan de huidige boekwaarde. De marktwaarde is grotendeels afhankelijk van locatie specifieke eigenschappen. Voor de locaties Van Swietenlaan 1-3, Hereplein, Spaarnestraat en Grote Markt 30-33 lopen we een risico dat de marktwaarde lager is dan de huidige boekwaarde. Deze nieuwe regeling heeft een overgangstermijn van 4 jaar. Wij willen, in de komende periode de waardering van de strategische voorraad tegen het licht te houden en de overgangstermijn gaan gebruiken om de nieuwe waarderingsregels toe te passen.

Een andere consequentie van deze wetswijziging is dat de regels om exploitatielasten toe te rekenen aan gronden verder zijn aangescherpt. De mogelijkheid om exploitatielasten van gronden die niet zijn opgenomen in een grondexploitatie te activeren, is vervallen. Deze lasten moeten ten laste van het jaarresultaat gebracht worden. Voor gronden waarvoor geen voornemen bestond de gronden in de nabije toekomst te bebouwen hanteren wij deze werkwijze al. In de begroting 2017 hebben wij een exploitatienadeel exclusief de locatie Suikerfabriek opgenomen van ongeveer € 2,9 miljoen. Voor de jaarlijkse exploitatielasten van het Suikerfabrieklocatie is een structureel budget van € 1,6 miljoen beschikbaar.

De boekwaarde van de strategische voorraad is voor het merendeel gewaardeerd op de lagere marktwaarde. De marktwaarde kan jaarlijks fluctueren. De omvang van de afwijking is op dit moment niet in te schatten. In het exploitatienadeel van de strategische grondvoorraad hebben wij een stelpost opgenomen (ongeveer 2,5% van de boekwaarde exclusief Suikerfabrieklocatie) om een mogelijke daling op te vangen.

De verordening op de groundbank geeft ons de mogelijkheid om vooraf op basis van de vastgestelde structuurplannen, visies en bestemmingsplannen en het verwervingsplan strategische aankopen te verrichten en hierover achteraf verantwoording af te leggen. Bij de nieuwe nota grondbeleid gaan we nader in op het verwervingsplan.

Bouwrijpe kavels

De categorie bouwrijpe kavels betreft gronden die na het afsluiten van een grondexploitatie nog niet verkocht zijn en beschikbaar zijn om te verkopen. De boekwaarde per 31 december 2015 bedraagt ruim € 5,5 miljoen.

Erfpacht

De boekwaarde per 31 december 2015 bedraagt € 3,4 miljoen.

In september 2013 heeft de gemeenteraad besloten dat particuliere woning-bezittende erfpachters de keuzemogelijkheid krijgen om de blote eigendom te verwerven. Tot en met 31 december 2015 hebben 42 erfpachters de blote eigendom gekocht, waarvan de totale koopsom circa € 702 duizend bedroeg. Inmiddels is de rente op staatsleningen gedaald. Hierdoor is de jaarlijkse erfpachtcanon verlaagd en is het financieel niet aantrekkelijk om het blooteigendom te kopen. In de begroting 2017 is voorzichtigheidshalve geen rekening gehouden met verkoopopbrengsten uit blooteigendom.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Verder is onder de categorie erfpacht de "commerciële erfpacht Waagstraat" ondergebracht. De canon bij commerciële erfpacht is afhankelijk van de gerealiseerde huuropbrengsten en kosten van de erfpachter. Het jaarlijkse resultaat bestaat uit de canonopbrengsten minus de rentekosten en een vergoeding van de huurlasten aan de gemeente Groningen (2017: € 338.000). In de begroting 2017 hebben we rekening gehouden met een budgettair neutraal resultaat.

Op 1 januari 2015 heeft de vijfjaarlijkse canonherziening plaatsgevonden. Afhankelijk van de van toepassing zijnde erfpachtsvoorwaarden is de canon verlaagd doordat te hanteren rentepercentages in de afgelopen jaren zijn gedaald. Hierdoor nemen de opbrengsten met € 130.000 af. Wij verwachten daardoor een verwacht negatief resultaat van € 96.000 in 2017.

Verhuurde kavels/Binnenbezittingen

De categorie verhuurde kavels betreft gemeentelijke panden en percelen grond die binnen het grondbeleid nog geen directe bestemming hebben en die voor langere tijd worden verhuurd of verpacht. Het beleidsmatige uitgangspunt voor deze panden is: 'het op commerciële basis beheren van al dan niet tijdelijke, bij de gemeente in eigendom zijnde, onroerende zaken, met in achtneming van de gewenste bestemmingsflexibiliteit.' De boekwaarde van deze kavels per 31 december 2015 bedraagt € 4,0 miljoen. Jaarlijks wordt het exploitatieresultaat bepaald en verrekend met de reserve grondzaken. Het verwachte exploitatieresultaat bedraagt in 2017 € 9.000.

Grondexploitaties

De totale omvang van de boekwaarde van de grondexploitaties bedraagt per 31 december 2017 naar verwachting circa € 473 miljoen. De boekwaarde is als volgt samengesteld:

- € 120 miljoen grondexploitaties;
- € 353 miljoen Meerstad.

Grote, complexe of risicovolle grondexploitaties zijn Meerstad, Europapark (inclusief station en Kempkensberg), CiBoGa, Westpoort, Grote Markt, Eemskanaalzone en de Oosterhamrikzone. Daarnaast zijn een aantal kleinere grondexploitaties zoals Reitdiep fase 3 en 4, Oosterparkstadion, Eemspoor, Eemspoor Zuid. In de rapportage grondbedrijf is een uitgebreide toelichting opgenomen over de actuele stand van zaken van de grondexploitaties.

De grondexploitaties worden jaarlijks herzien. Bij de herzieningen van de grondexploitaties staat de aanpak centraal zoals is opgenomen in het Meerjaren Uitvoeringsprogramma Structuurvisie 2011 (RO10.2469411). Deze aanpak is erop gericht om de financiële gevolgen van programmawijzigingen zoveel mogelijk te beperken, beheersbaar en inzichtelijk te houden. Deze aanpak bestaat uit de volgende stappen:

- Een analyse in regioverband van de marktvraag naar woningen, kantoren en bedrijventerreinen, om op basis daarvan te komen tot een her-prioritering en sanering van het aanbod;
- Een kritische herwaardering van onze grond en grondexploitaties;
- Bijstelling van de programma's op de kansrijke ontwikkellocaties (meer marktgericht), in combinatie met een andere manier van gebiedsontwikkeling die meer ruimte biedt voor flexibiliteit en waarbij we zoveel mogelijk samenwerken met potentiële gebruikers en marktpartijen.

Op basis van deze drie stappen worden per exploitatie of locatie beargumenteerde keuzes gemaakt en blijft het geheel voor de gemeenteraad transparant. Op grond van de uitkomsten van de herziening van een exploitatie of herwaardering van grond blijkt of het noodzakelijk is om gemeentelijke middelen te gebruiken ter dekking van een tekort. Daarnaast willen we de prikkel om verliezen te beperken zo groot mogelijk houden.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

In de komende herzieningen van grondexploitaties komen we terug op de gevolgen hiervan voor de betreffende grondexploitaties en op de mogelijkheden die ontstaan door het benutten van kansen. Naar verwachting zal in februari 2017 een groot aantal herzieningen ter vaststelling voorgelegd worden. Ook in 2017 willen wij deze aanpak hanteren bij de jaarlijkse herzieningen van de grondexploitaties. Ook gaan we bij de herziening nader in op de ontwikkeling van de risico's van de grondexploitaties. Bijzonder aandachtspunten hierbij zullen met name de voortgang in de uitgifte van kavels voor bedrijventerreinen en woningbouw zijn een aantal bijzondere risico's zoals de samenwerkingsovereenkomst Oosterhamriktracé tussen de gemeente Groningen en Nijestee en het effect hiervan op de grondexploitatie Oosterhamrikzone.

Voor de ontwikkeling van de stad zijn inmiddels forse investeringen gedaan in het verwerven en bouwrijp maken van gronden zowel binnenstedelijk als ook in de uitleggebieden. Voor de toekomst zijn een viertal grondexploitaties te typeren:

1. Gebiedsontwikkeling binnenstad (Oosterhamrikzone, CiBoGa, Europapark, Eemskanaalzone);
2. Gebiedsontwikkeling wonen uitleglocaties (Meerstad, Reitdiep fase III en IV de toekomstige Suikerfabrieklocatie);
3. Bedrijventerreinen (Westpoort, Zernike, Eemspoort en Eemspoort-Zuid);
4. Speciale ontwikkelingen zoals de Grote Markt en mogelijk ook het Stationsgebied in de nabije toekomst.

De focus in de komende jaren ligt met name op de afzet van gronden in de gebiedsontwikkeling binnenstad en de bedrijventerreinen. Om de risico's te managen van deze investeringen is het noodzakelijk om de investeringen te koppelen aan de afzetverwachting van gronden in de komende periode. Verder zal in de komende jaren de investeringsomvang in het bouw- en woonrijp maken van gronden binnen de grondexploitaties substantieel dalen ten opzichte van voorgaande periode. De investeringen zijn met name gericht op het verder bouwrijp- en woonrijp maken van de gronden, zodat de gronden verkocht kunnen worden.

De groeiprognoses van de stad zijn positief. De realisatie van de prognoses is mede afhankelijk van de mate waarin we in staat zijn om voldoende werkgelegenheid te bieden. Wij staan voor de opgave om met beperkte middelen de hieruit voortvloeiende stedelijke ontwikkelingsopgave te realiseren. Door de positieve economische ontwikkeling zien we een toenemende interesse voor woningbouwlocaties in de stad. Marktpartijen zijn positief maar voorzichtig.

De markt is in vergelijking met 10 jaar geleden gewijzigd. Ten opzichte van 10 jaar geleden zijn de corporaties als ook grote partijen die op eigen risico (grote) locaties (op voorraad) ontwikkelen weggefallen. In plaats daarvan zijn meerdere kleinere partijen actief die gezamenlijk vraag-gestuurd (maatwerk) leveren. Deze manier van ontwikkelen leidt ertoe, in combinatie met strengere financieringseisen, dat er meer tijd kosten om tot een daadwerkelijke gronduitgifte te komen. Ook vraagt de huidige marktsituatie een meer actieve rol van ons bij de totstandkoming van de gronduitgifte. Wij willen deze marktinitiatieven stimuleren en faciliteren. Om Instrumenten die hierbij onder meer ingezet kunnen worden zijn garantiestellingen, deelname in financiering en exploitatie van onroerend goed inclusief parkeergarages en projectontwikkeling met oog op realisatie van onze publieke doelstellingen. In aanloop naar de nieuwe nota grondbeleid willen we verkennen welke instrumenten bruikbaar zijn en onder welke voorwaarden we deze kunnen toepassen.

De commissie BBV heeft op 5 maart 2016 de nieuwe Notitie Grondexploitaties 2016 gepubliceerd. Deze notitie bevat wijzigingen die vanaf 1 januari 2016 van kracht zijn voor de verslaggeving van grondexploitaties. De belangrijkste wijzigingen zijn:

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- De voortschrijdende richttermijn voor grondexploitaties is maximaal 10 jaar. Hier kan goed gemotiveerd bij raadsbesluit en toegelicht in de jaarstukken van afgeweken worden. Voor langer durende grondexploitaties moeten aanvullende beheersmaatregelen worden genomen. Een verplichte maatregel is dat geen indexering meer mag worden toegepast voor opbrengsten later dan 10 jaar;
- Bij de kostentoerekening aan de grondexploitaties binnen het BBV wordt het verplicht aan te sluiten op de kostenverhaalsmogelijkheden zoals benoemd in de Wet op de ruimtelijke ordening (Wro) en het Besluit ruimtelijke ordening (Bro);
- De rente die wordt toegerekend aan grondexploitaties moet worden gebaseerd op de werkelijke rente over het vreemd vermogen en de disconteringsvoet moet gelijk gesteld worden aan de toegerekende rente;
- Jaarlijkse herziening van de grondexploitaties.

Deze wijzigingen beogen een scheiding aan te brengen tussen publieke investeringen in de openbare ruimte en de investeringen die verband houden met de aankopen van gronden, het bouwrijp maken van grond en de uitgifte van bouwgronden. Een deel van de publieke investeringen kan worden toegerekend, voor zover ze voldoen aan de criteria van proportionaliteit, profijt en causaliteit. De voorinvesteringen in de publieke ruimte worden niet langer volledig gefinancierd uit de grondexploitaties. Hierdoor worden de risico's die samenhangen met grondexploitaties kleiner en is er daardoor minder benodigd weerstandsvermogen en minder reserves benodigd. Daarnaast komt de (meerjaren) begroting structureel beter op orde doordat er rekening wordt gehouden met de rentelasten en afschrijvingen en waardoor er ruimte ontstaat voor vervanging. Deze wijzigingen worden meegenomen bij de herziening grondexploitaties 2016.

Resultaten grondexploitaties en reserve grondzaken

Het doel van de bestemmingsreserve Grondzaken is het vormen van een toereikende buffer voor het opvangen van schommelingen in de resultaten op de grondexploitaties en op het strategisch grondbezit. Winsten en verliezen worden ten gunste of ten laste van de reserve Grondzaken gebracht. Het verwachte resultaat 2017 bedraagt € 2,9 miljoen negatief. Het verwachte nadeel is de som van rente- en exploitatielasten van onder andere de Alo locatie, Hereplein en de overige nog in exploitatie te nemen gronden en bezittingen onder aftrek van resultaten op binnenbezittingen, erfpacht. In dit resultaat is geen rekening gehouden met de mogelijke financiële gevolgen door verschuiving een aantal onroerende zaken, waaronder het NNT Pand, Wallhouse, die vanaf 1 januari 2017 onderdeel zijn van het Vastgoedbedrijf.

De geprognosticeerde omvang van de reserve grondzaken en grondbank per 31 december 2016 bedraagt € 53,9 miljoen (2015: € 49,7 miljoen) (inclusief de resultaatbestemming bij de jaarrekening 2016). Naar verwachting zal in 2017 de reserve wijzigen door toevoeging van € 1,0 miljoen en afnemen door de resultaatbestemming 2016 en het verwachte resultaat van 2017 van totaal € 2,9 miljoen. De verwachte eindstand per 31 december 2017 is € 52 miljoen

Bij bepaling van het verwachte resultaat zijn de uitgangspunten gebruikt zoals deze zijn neergelegd in de nota resultaatbepaling. De uitgangspunten zijn als volgt:

- Goed koopmansgebruik;
- Gerealiseerde winsten worden verantwoord in de exploitatie onder aftrek van de nog te verwachten kosten. De nog te verwachten opbrengsten worden buiten beschouwing gelaten;
- Winsten worden bepaald op jaarbasis;
- Verliezen die op enig moment benoembaar, kwantificeerbaar, onontkoombaar en voorzienbaar zijn, worden als verlies genomen in het betreffende boekjaar;

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- De waardering van het actief geschiedt tegen historische kostprijs of lager verwachte opbrengstwaarden. De afwaardering wordt ten laste van de exploitatie gebracht.

Per 1 januari 2016 is de vennootschapsbelasting voor overheidsbedrijven ingevoerd. Met het uitvoeren van grondexploitaties opereert de gemeente als een ondernemer voor de vennootschapsbelasting. Op basis van de huidige inzichten wordt Meerstad (BV/CV) en de overige grondexploitaties van de gemeente als twee verschillende fiscale grondbedrijven beschouwd. Beide organisaties hebben immers een eigen projectteam én aansturing en zijn in die zin verschillende entiteiten. De eerste (pro-forma) uitkomsten voor beide entiteiten zijn eveneens verschillend. Uit berekeningen blijkt voor de grondexploitaties binnen de gemeentelijke organisatie dat het saldo van de ondernemingstoets negatief is en er geen belastingplicht ontstaat. Voor Meerstad is de uitkomst van de ondernemingstoets positief, waardoor de grondexploitatie Meerstad door de ondernemingspoort gaat en daarmee belastingplichtig is.

Meerstad

In december 2015 hebben wij besloten om de impact van de verwachte wijzigingen van het BBV en de Vpb hiervan te laten onderzoeken voor Meerstad. Zoals hiervoor al aangegeven is de regelgeving rondom grondexploitaties is gewijzigd. De nieuwe regels beperken de toerekenbaarheid van investeringen aan grondexploitaties en doen een uitspraak over de maximale looptijd daarvan. Met betrekking tot de maximale looptijd zegt de nieuwe regelgeving dat als richttermijn 10 jaar moet worden genomen. Een afwijking daarvan moet worden geautoriseerd door de raad en moet zijn voorzien van maatregelen ter beheersing van het risico. Dit geldt voor alle bestaande en nieuwe grondexploitaties. Ook beperken de nieuwe regels de toerekenbaarheid van investeringen in bovenwijkse voorzieningen aan een grondexploitatie. Hierbij gaat het vooral om investeringen in infrastructuur en openbare ruimte. Op basis van causaliteit, proportionaliteit en profijt dient te worden bepaald in hoeverre de investeringen zijn toe te rekenen aan de grondexploitatie. Het aandeel dat niet ten laste van de grondexploitatie kan worden gebracht, dient te worden gedekt uit de algemene middelen.

De grootste en meest risicovolle grondexploitatie van de gemeente Groningen is Meerstad. De nieuwe verslaggevingsregels zijn niet direct van toepassing voor Meerstad omdat de grondexploitatie wordt uitgevoerd in een afzonderlijke CV en de nieuwe regels hier niet voor gelden.

De nieuwe regels zijn vooral gericht op het beperken van de risico's in grondexploitaties. Wij begrijpen de achterliggende gedachte van de gewijzigde regels. We hebben daarom gekeken in hoeverre het wenselijk is de nieuwe regels ook voor Meerstad te hanteren. We vinden het echter niet realistisch de looptijd van de grondexploitatie Meerstad terug te brengen naar 10 jaar. Daarvoor is de grondexploitatie gewoonweg te groot. Een grondexploitatie van deze omvang kan niet in 10 jaar worden afgerond.

Wel hebben we gekeken naar het beperken van de toerekening van bovenwijkse voorzieningen. In het geval van Meerstad gaat dat om investeringen in groen, water en infrastructuur. Gezien de omvang van Meerstad gaat het om grote bedragen. De totale investeringen in bovenwijkse voorzieningen zijn € 150 miljoen, waarvan inmiddels € 90 miljoen is gerealiseerd en € 60 miljoen in de komende jaren nog geïnvesteerd moet worden. De gerealiseerde investeringen hebben vooral betrekking op de aankoop van grond voor groen en water.

We hebben beoordeeld in welke mate de bovenwijkse voorzieningen aan de grondexploitatie kunnen worden toegerekend. Voor de gerealiseerde investeringen hebben we dit voorlopig bepaald op 20% en voor de nog te realiseren investeringen gaan we vooralsnog uit van 50%. Dit betekent dat 80% van de gerealiseerde investeringen en 50% van de nog te realiseren investeringen uit de grondexploitatie

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

moeten worden gehaald. De kapitaallasten hiervan moeten worden gedekt uit de algemene middelen. Bij bovenstaande percentages gaat het om een bedrag dat oploopt tot maximaal € 4,8 miljoen structureel en vervolgens weer afneemt als gevolg van afschrijvingen.

Wanneer de kosten van bovenwijkse voorzieningen uit de grondexploitatie worden gehaald wordt het risico van de grondexploitatie kleiner omdat de boekwaarde naar beneden wordt gebracht. Er hoeft minder te worden verdiend om de gemaakte kosten terug te verdienen. Een verlaging van het risico betekent dat minder weerstandsvermogen hoeft te worden aangehouden. Het weerstandsvermogen dat niet meer nodig is, kan worden vrijgespeeld. Hiermee kunnen we de eerste jaren van kapitaallasten opvangen van de bovenwijkse voorzieningen die naar het concern worden overgeheveld.

Wij vinden het wenselijk de bovenwijkse voorzieningen uit de grondexploitatie Meerstad te halen en over te hevelen naar de gemeente. Dit verlaagt dit het risico van de grondexploitatie. Daarmee zijn we beter in staat om tegenvallers op te vangen. De kapitaallasten willen we de eerste jaren dekken uit de verlaging van het benodigde weerstandsvermogen. Vanaf 2021 kunnen de kapitaallasten ten laste van de algemene middelen worden gebracht.

Een overheveling van bovenwijkse voorzieningen leidt tot een voordeel in de grondexploitatie omdat er minder kosten aan de grondexploitatie worden toegerekend. Het voordeel in de grondexploitatie kan echter niet direct worden vrijgespeeld. Dit kan pas op het moment dat het voordeel is gerealiseerd (voorzichtigheidsbeginnel). We onderzoeken de mogelijkheid de grondexploitatie te knippen in delen. Mogelijk kunnen we hiermee eerder voordelige resultaten van delen die kunnen worden afgesloten laten terugvloeien naar de algemene middelen.

Voor de overheveling van de bovenwijkse voorzieningen stellen we een raadsvoorstel op. We verwachten u deze eind 2016 te kunnen aanbieden, zodat u hier voor het eind van het jaar een besluit over kunt nemen. De effecten voor de overige gemeentelijke grondexploitatie zijn minder groot. We nemen deze effecten mee bij de herziening van de grondexploitaties die we u begin 2017 aanbieden.

Risico's van het grondbedrijf in relatie tot de reserve grondzaken en risicobeheersing

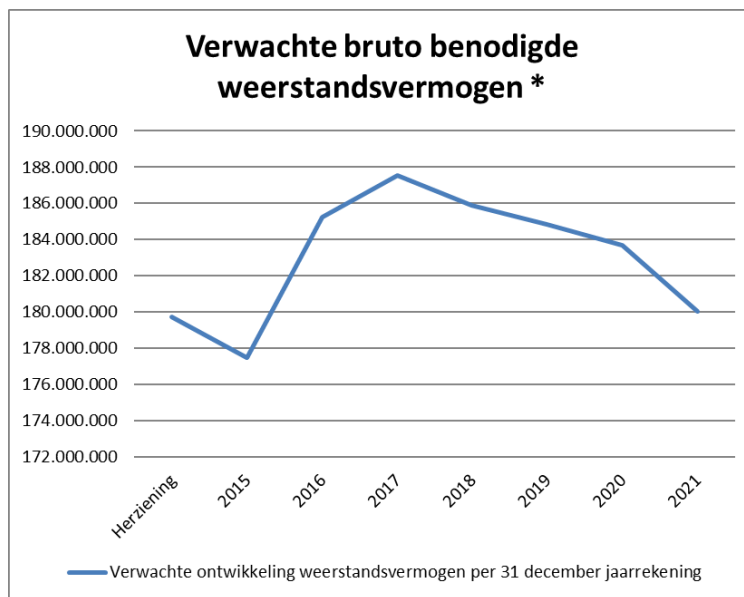
Om de toereikendheid van de reserves van het grondbedrijf te meten wordt de geprognosticeerde omvang van de reserve van het grondbedrijf vergeleken met de benodigde omvang. De geprognosticeerde omvang van de reserve bestaat uit het actuele saldo van de reserve grondzaken inclusief rentebijdragen bestemmingsreserve Euroborg en grondbank en de verwachte toekomstige resultaten en onttrekking die ten gunste of ten laste komen van de reserve grondzaken en grondbank. Zowel de benodigde als geprognosticeerde omvang van de reserves van het grondbedrijf worden meegenomen bij het bepalen van het gemeentebrede weerstandsvermogen

Het risico op een plantekort kan onder meer voortvloeien uit vertraging in het uitgiftetempo van gronden, uitgifte van gronden tegen lagere grondprijzen dan in de exploitatiebegroting is voorzien, aanbesteding van civieltechnische werken en vertraging in het tempo van realisering. Vanwege de complexiteit en omvang van het grondexploitatieproces en de beheersing hiervan wordt vanaf 2003 de risicoboxmethode gebruikt voor de beheersing van de risico's binnen de grondexploitatie. Voor het bepalen van de noodzakelijke omvang van de equalisatiereserve zijn de in box 3 aangegeven risico's van de lopende grondexploitatie relevant. In de kadernota herijking weerstandsvermogen en risicomangement is aangegeven dat de risicoboxmethode gehanteerd zal gaan worden als de methode voor het bepalen van het weerstandsvermogen en is de methode nader toegelicht. De [geactualiseerde kadernota](#) is op 6 juli 2016 vastgesteld.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Vanaf 2014 wordt voor de grondexploitaties inclusief Meerstad en het strategisch grondbezit gewerkt met een meerjarenprognose van het weerstandsvermogen. Per 31 december 2015 heeft de meest recente actualisatie van het saldo plaatsgevonden. In onderstaande grafiek wordt de verwachte ontwikkeling vanaf per 31 december 2015 weergegeven. De berekening is gebaseerd op verwachtingen en aannames met betrekking tot toekomstige ontwikkelingen. Op voorhand is niet aan te geven welk risico zich uiteindelijk zal voordoen en zal leiden tot een tekort in de grondexploitatie.

* Inclusief grondexploitatie Meerstad

De omvang van de risico's op 31 december 2015 volgens bedraagt € 177,4 miljoen. De benodigde risicobuffer zal naar verwachting toenemen met € 7,8 miljoen in 2016 en vervolgens toenemen met € 2,3 miljoen in 2017. De verwachte omvang per 31 december 2017 bedraagt € 187,5 miljoen. De toename komt deels door toegenomen onzekerheden ten aanzien van grondopbrengsten en toename van de boekwaarde.

De omvang van het weerstandsvermogen wordt voor meer dan de helft bepaald door de grondexploitatie Meerstad (circa 64%). Het aandeel van de bedrijventerreinen bedraagt circa 15% en projecten CiBoGa, Europapark inclusief station en Kempkensberg, Grote Markt, Oosterhamriktracé en nog in exploitatie te nemen gronden in de berekening bedraagt circa 15%. De omvang van het benodigde weerstandsvermogen voor de grondexploitaties en gronden wordt meegenomen bij de bepaling van het totaal gemeentebreed benodigde weerstandsvermogen.

De risicoboxenmethode is gebaseerd op het boxenmodel van de lopende grondexploitaties. Voor de (grond) exploitaties waarvoor nog geen uitvoeringskrediet beschikbaar is gesteld wordt aangenomen dat er voldoende bijsturingmogelijkheden aanwezig zijn dan wel subsidiebronnen of nieuwe beleidsmiddelen om een eventueel tekort af te dekken.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Sturing en verantwoording

Gedurende het jaar wordt in de diverse planning en control documenten zoals de begroting, de tussenrapportages en de jaarrekening gerapporteerd over de afzonderlijke onderdelen van het grondbeleid. Daarnaast wordt jaarlijks over het gevoerde grondbeleid gerapporteerd middels de rapportage Grondbank en één keer per jaar middels de rapportage Grondbedrijf met de bijlage Staat P. In de rapportage Grondbedrijf wordt een samenvatting gegeven van de stand van zaken en ontwikkelingen van het grondbedrijf inclusief het grondbezit. De Staat P geeft de stand van zaken per grondexploitatie weer. De bestaande regels over de winst-afroaming worden gevolgd en in de Staten P/rapportage Grondbedrijf wordt hierover verantwoording afgelegd.

Verder worden de herzieningen van de grondexploitaties volgens het ritme zoals dat is vastgelegd in de nota "De gemeenteraad aan het stuur" en de nota Grondbeleid 2016-2022 ter besluitvorming voorgelegd. Voor de slotcalculaties wordt jaarlijks op basis van de geldende regelgeving een planning opgesteld. De slotcalculaties van de af te sluiten complexen worden aan het einde van het desbetreffende kalenderjaar ter besluitvorming aangeboden.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Paragraaf 8: Lokale heffingen

Deze paragraaf gaat over de lokale belastingen en heffingen. Aan de orde komen het beleid ten aanzien van de lokale heffingen, de geraamde inkomsten, de kostendekkendheid van de tarieven, het kwijtscheldingsbeleid dat we hanteren en de lastendruk voor de burger in vergelijking met die in andere grotere gemeenten.

Beleid lokale heffingen

Lokale heffingen betreffen zowel publiek- als de privaatrechtelijke heffingen. De publiekrechtelijke heffingen worden onderscheiden naar belastingen en rechten:

- Belastingen: de opbrengsten van belastingen komen toe aan de algemene middelen en kunnen vrij worden besteed. Dit zijn onder meer de onroerendezaakbelasting, de logiesbelasting en de hondenbelasting. Het criterium kostendekkendheid is hier niet aan de orde;
- Rechten: een recht is een vergoeding voor een concrete prestatie door de gemeente geleverd. De opbrengst van de rechten is niet vrij besteedbaar: de opbrengsten moeten aangewend worden voor de gerelateerde prestaties. Voorbeelden zijn de afvalstoffenheffing, rioolheffing en de leges burgerzaken. Hier geldt een wettelijke norm van maximaal 100% kostendekkendheid.

De privaatrechtelijke heffingen hebben betrekking op tarieven voor economische activiteiten die verricht worden in het algemeen belang.

In de jaarlijkse Tarievennota wordt een toelichting gegeven op de ontwikkeling van de gemiddelde jaarlijkse woonlasten. De woonlasten is een optelling van de OZB, rioolheffing en afvalstoffenheffing voor een gemiddeld (tweepersoons)huishouden.

Op grond van de Financiële verordening gemeente Groningen 2013 moet om de vier jaar een tarievenonderzoek plaatsvinden en wordt de kostendekkendheid van de publiek- en privaatrechtelijke tarieven doorgelicht en aan de gemeenteraad gerapporteerd. Daarbij wordt de gewenste mate van kostendekkendheid opnieuw bepaald.

Beleid publiekrechtelijke heffingen

Hieronder geven we een beknopte uiteenzetting van het gemeentelijke beleid met betrekking tot de publiekrechtelijke tarieven.

Kwijtscheldingsbeleid

Met het hanteren van een kwijtscheldingsregeling geeft de gemeente een deel van zijn burgers de mogelijkheid om voor een lager tarief in aanmerking te komen. De ruimte om een eigen gemeentelijk kwijtscheldingsbeleid te voeren is beperkt. De criteria waaraan kwijtscheldingsverzoeken getoetst worden, zijn op rijksniveau vastgesteld. We mogen wel zelf bepalen voor welke belastingen en heffingen we kwijtschelding verlenen en welk deel van de belastingaanslag of heffing we kwijtschelden. We verlenen kwijtschelding voor:

- Hondenbelasting, alleen voor de eerste hond en tot 60%;
- Afvalstoffenheffing. Mensen die vijf jaar of langer op het sociale minimum zitten, krijgen volledige kwijtschelding van de afvalstoffenheffing. De andere kwijtscheldingsgerechtigden krijgen 57% van het aanslagbedrag kwijtgescholden;
- Leges gehandicaptenparkeerplaats en -kaart en huwelijksleges (volledig).

Onroerendezaakbelasting

De onroerendezaakbelasting is de belangrijkste gemeentelijke belasting, niet alleen qua omvang, maar ook omdat de opbrengst tot de algemene middelen behoort en dus naar eigen inzicht besteed kan

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

worden. De belangrijkste functie is het genereren van inkomsten. De hoogte van een aanslag is afhankelijk van de waarde van een pand en van de door uw raad vastgestelde tarieven. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de heffing voor eigenaren van woningen, eigenaren van niet-woningen en gebruikers van niet-woningen. De waarde van de woningen en bedrijven in de stad wordt ieder jaar opnieuw bepaald.

Afvalstoffenheffing

De afvalstoffenheffing wordt als bestemmingsheffing aangemerkt, omdat de opbrengst niet naar de algemene middelen vloeit, maar dient ter dekking van de kosten van afvalinzameling en -verwerking. Het uitgangspunt is dat deze kosten inclusief de kosten van kwijscheldingen volledig gedekt worden uit de opbrengst van de afvalstoffenheffing. Het aantal bewoners van een woning bepaalt de hoogte van het tarief. Er wordt gedifferentieerd naar vier categorieën, namelijk eenpersoonshuishoudens, tweepersoonshuishoudens, huishoudens van drie tot en met zeven personen en huishoudens van acht personen of meer. Hiermee wordt invulling gegeven aan het principe 'de vervuiler betaalt'. De tariefdifferentiatie heeft dus niet gedragsbeïnvloeding ten doel, de belangrijkste functie is het genereren van inkomsten om de voorziening mogelijk te maken.

Rioolheffing

De kosten voor het beheren en in stand houden van het rioolstelsel worden door een heffing verhaald. Gemeenten hebben naast de zorgplicht voor stedelijk afvalwater en hemelwater ook de zorgplicht voor grondwater. De opbrengst van de rioolheffing, met als uitgangspunt 100% kostendekkendheid, is geoormerkt. De belangrijkste functie is dus het genereren van inkomsten om de voorziening mogelijk te maken. De rioolheffing kan zowel van de eigenaar (aansluitrecht) als van de gebruiker (afvoerrecht) worden geheven. Wij kennen alleen het aansluitrecht, waarbij een vast bedrag per aansluiting in rekening wordt gebracht.

Bouwleges

Bouwleges worden geheven om de kosten van het proces van bouwvergunningverlening te dekken. De belangrijkste functie is dus het genereren van inkomsten om de voorziening mogelijk te maken. Het tarief wordt bepaald door de hoogte van de bouwkosten (aanneemsof exclusief BTW). Ook voor de bouwleges is ons beleid een kostendekkendheid van 100%. Een complicatie daarbij is dat door een wisselende omvang van de bouwprojecten de opbrengst van jaar tot jaar sterk kan fluctueren. Verder is vooraf moeilijk te schatten hoeveel de opbrengst in enig jaar zal bedragen. Om risico's van tegenvallende inkomsten zoveel mogelijk uit te sluiten is in 2001 een bestemmingsreserve bouwleges ingesteld.

Parkeergelden publiekrechtelijk deel

Het publiekrechtelijk deel wordt ook wel parkeerbelasting genoemd en daaronder vallen de tarieven voor het parkeren bij parkeermeters en parkeerautomaten, de boetes voor het rood staan bij parkeermeters en parkeerautomaten, de kosten van het (gratis) fiets parkeren en de tarieven voor parkeervergunningen. Voor de publiekrechtelijke parkeergelden (parkeerbelasting) is de doelstelling van regulering expliciet in de wet vastgelegd. In de tariefstelling mag onderscheid gemaakt worden naar parkeerduur (kort/lang), het moment waarop wordt geparkeerd (dag/avond/weekend), het gebied waar wordt geparkeerd en het type vergunning. In Groningen maken we gebruik van de toegestane differentiatiemogelijkheden. We sturen zowel met tarieven, de duur van parkeren als met de beschikbaarheid van parkeerplaatsen.

Baten en kruissubsidiëring publiekrechtelijke leges

Voor elk van de verordeningen waarbij sprake is van kostenverhaal moet inzichtelijk gemaakt worden dat de totale geraamde baten van de verordening niet uitgaan boven de totale lasten van de

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

verordening. Deze opbrengstnorm ziet op de verordening in haar totaliteit maar anders dan in bijvoorbeeld de Verordening rioolheffing of de Verordening afvalstoffenheffing worden in de Legesverordening heel veel verschillende diensten van een tarief voorzien. Voorbeelden zijn paspoorten, rijbewijzen, huwelijksvoltrekkingen, omgevingsvergunningen, evenementenvergunningen en drank- en horecavergunningen. De diensten waarvoor leges worden geheven zijn in de Legesverordening op samenhang geclusterd. Dit heeft geleid tot een onderverdeling in drie clusters van samenhangende diensten:

- Titel 1 Algemene dienstverlening;
- Titel 2 Dienstverlening vallend onder fysieke leefomgeving/omgevingsvergunning/Wabo;
- Titel 3 Dienstverlening vallend onder de Europese Dienstenrichtlijn.

Onder titel 1 vallen met name de legestarieven voor diensten van Burgerzaken (paspoorten, rijbewijzen en huwelijksvoltrekkingen). Onder titel 2 vallen de legestarieven voor diensten die verleend worden onder de noemer 'omgevingsvergunning' (voorheen bouwvergunning) en onder titel 3 vallen de legestarieven voor diensten die uitsluitend verleend worden aan ondernemers zoals de drank- en horecavergunning, de evenementenvergunning en de vergunning voor seksbedrijven.

Binnen titel 1 is kruissubsidiëring toegestaan. Zo mag bijvoorbeeld het tarief voor huwelijksvoltrekkingen meer dan kostendekkend worden vastgesteld ter compensatie van een niet kostendekkend tarief voor paspoorten. Ook binnen titel 2 is kruissubsidiëring toegestaan. Bij de invoering van de omgevingsvergunning in 2010 was het weliswaar de wens van de wetgever dat alleen binnen de omgevingsvergunning kruissubsidiëring zou worden toegepast en niet met dienstverlening daarbuiten. Maar inmiddels heeft de rechter geoordeeld dat kruissubsidiëring tussen titel 1 en titel 2 niet verboden is. Niet kostendekkende tarieven voor de diensten die vallen onder titel 1 mogen dus gecompenseerd worden door meer dan kostendekkende tarieven voor de omgevingsvergunning. Op grond van de Europese Dienstenrichtlijn is binnen titel 3 kruissubsidiëring niet toegestaan. Voor elk van de tarieven van titel 3 geldt de norm van maximaal 100% kostendekking. Indien er een wettelijk maximumtarief geldt of indien een product (deels) kosteloos verstrekt moet worden, is dit in de paragraaf lokale heffingen aangegeven. Ook indien de raad niet uitgaat van het uitgangspunt "volledige kostendekking" is dit aangegeven (criterium kostendekkendheid: beperkt).

Beleid privaatrechtelijke heffingen

Hieronder geven we een beknopte uiteenzetting van het gemeentelijke beleid met betrekking tot de privaatrechtelijke tarieven.

Privaatrechtelijke tarieven

In Groningen maken we onderscheid tussen algemene tarieven die vooraf zijn bepaald en voor iedere afnemer gelden en commerciële tarieven. Bij de laatste opereert de gemeente als marktpartij in een concurrerende omgeving. Medio 2014 is de Wet Markt en Overheid in werking getreden. Op grond van deze wet moeten we voor onze producten en diensten de integrale kostprijs in rekening brengen. Daarnaast heeft de gemeente voor een aantal producten zelf een beleid voor kostendekkendheid. Het uitgangspunt van de Gemeente Groningen is dat de privaatrechtelijke tarieven minimaal kostendekkend zijn. Voor een aantal tarieven geldt echter dat stimulering van het gebruik van de voorzieningen en marktwerking ertoe kunnen leiden dat een lager dan kostendekkend tarief wordt gehanteerd. Doel van de Wet Markt en Overheid is zo gelijk mogelijke concurrentieverhouding te creëren tussen overheden en bedrijven. Overheden mogen nog steeds economische activiteiten verrichten maar moeten daarbij voldoen aan gedragsnormen die de wet stelt. De belangrijkste daarvan is dat aan afnemers ten minste de integrale kosten worden doorberekend. Op 25 juni 2014 heeft de raad

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

een aantal economische activiteiten benoemd tot activiteiten die verricht worden in het algemeen belang. Op deze activiteiten is de Wet Markt en Overheid niet van toepassing.

Parkeergelden privaatrechtelijk

Onder het privaatrechtelijk deel vallen de tarieven voor parkeergarages en buurtstallingen. Het uitgangspunt is dat het in totaal (samen met het publiekrechtelijk deel) kostendekkend is.

Berekening lokale heffingen

Voor het berekenen van de kostendekkendheid en hoogte van de lokale heffingen maken wij gebruik van een kostenverdeelstaat. In deze kostenverdeelstaat rekenen wij directe lasten en baten, indirecte lasten en baten en de algemene interne dienstverleningskosten door naar de verschillende lokale heffingen toe.

Toerekening directe lasten

De centrale activiteiten van een heffing staan op een taakveld. Riolering en Afval zijn voorbeelden van taakvelden waarvan de kosten toe te rekenen zijn aan respectievelijk de rioolheffing en de afvalstoffenheffing. De taakvelden vormen de kern van de directe lasten van de kostenonderbouwing. Daarnaast moet de vraag beantwoord worden of er op andere taakvelden lasten staan die te maken hebben met de uitvoering van de taak waarvoor de heffing in rekening gebracht wordt. Is dat het geval dan moet worden bepaald in welke mate die lasten toerekenbaar zijn.

Toerekening indirecte lasten

Alle kosten voor overhead staan apart begroot op taakveld 0.4. Een deel van de overhead mag als opslag op de directe lasten meegenomen worden in de tarieven. De overhead wordt niet door belast aan de taakvelden waar de directe lasten op staan. Dit betekent dat het niet mogelijk is om uit de taakvelden alle aan de tarieven toe te rekenen kosten af te leiden. De overhead moet buiten de begroting om aan de tarieven worden toegerekend. In de Financiële verordening gemeente Groningen 2013 is de methodiek voor de toerekening van overhead opgenomen.

Enkel voor de publiekrechtelijke leges geldt dat indirecte lasten die geen enkel verband hebben met een dienst waarvoor een tarief in rekening wordt gebracht, niet verhaalbaar zijn. Het gaat bijvoorbeeld om de kosten van:

- Beleidsvoorbereiding;
- Inspraak-, bezwaar- en beroepsprocedures;
- Handhaving, toezicht en controle (behoudens de eerste controle).

Toerekening algemene interne dienstverleningskosten

Binnen de kaders van wet- en regelgeving rekenen we de toerekenbare overhead (zoals huisvesting en kosten van het shared service center) aan de lokale heffingen toe. Dit noemen we algemene interne dienstverleningskosten. De verdeling vindt plaats op basis van de formatie per heffing.

In 2017 zijn de functies binnen de concernstaf en GMT in zijn geheel binnen de AID meegenomen en de daaraan gerelateerde kosten zijn naar alle producten toegerekend met uitzondering van de leges. Dit omdat deze kosten daar niet aan toegerekend mogen worden. Bovengenoemde resulteert in een kostenverhogend effect op de AID. Dit geldt tevens voor de loon- en prijsindex die we op de AID-producten hebben toegepast. Bezuinigingen en efficiëntie zorgen voor een daling van de algemene interne dienstverlening. Tezamen zorgen bovengenoemde bewegingen met name voor een toename van de algemene interne dienstverlening van per saldo € 2,9 miljoen waardoor het totale bedrag aan algemene toerekenbare overhead uitkomt op € 70 miljoen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Opbrengstontwikkeling lokale heffingen

In de begroting geven we jaarlijks een overzicht van de opbrengsten van de lokale heffingen, te weten de belangrijkste belastingen, rechten en heffingen (leges). Het tarief van iedere lokale heffing wordt in het najaar door middel van een apart raadsvoorstel vastgesteld.

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de gerealiseerde opbrengsten voor de belastingen.

Opbrengsten belastingen (bedragen x € 1.000)	Rekening 2015	Begroting 2016	Begroting 2017	Toename van 2016 naar 2017
Onroerendezaakbelasting (OZB)	60.087	62.658	63.872	1.214
Roerende zaakbelasting (RZB)	96	73	74	1
Hondenbelasting	853	852	863	11
Logiesbelasting	1.153	1.057	1.167	110
Precariobelasting	580	662	676	14
Parkeerbelasting	8.198	8.068	8.681	613

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de gerealiseerde opbrengsten voor de rechten en heffingen.

Opbrengsten rechten en heffingen (bedragen x € 1.000)	Rekening 2015	Begroting 2016	Begroting 2017	Toename van 2016 naar 2017
Afvalstoffenheffing	24.772	26.445	26.498	53
Marktgeden	723	741	782	41
Rioolheffing	14.694	15.426	17.009	1.583
Begrafenisrechten	1.315	1.338	1.337	1
Leges Burgerzaken	3.568	3.451	3.568	117
Leges Bouwactiviteiten	7.012	6.232	6.271	39
Leges Huisvestingswet	52	74	64	10
Instemmingsbesluit Telecommunicatie- verordening	174	186	220	34
Leges Drank & Horeca	172	173	123	50
Leges Prostitutie	28	16	7	9
Havengelden	138	146	139	7
Parkeergelden (privaatrechtelijk)	7.153	7.688	7.875	187

Belastingen

Hieronder geven wij een toelichting op de ontwikkeling van de diverse belastingen van de gemeente Groningen.

Onroerendezaakbelasting (OZB)

De raming van de OZB-opbrengst stijgt met € 1,214 miljoen als gevolg van de nominale tariefstijging van € 665.000 en een toename van het aantal panden door nieuwbouw die OZB betalen van € 300.000. De grenscorrectie met Meerstad leidt tot een extra belastingopbrengst van € 249.000.

Roerende Zaakbelasting

De opbrengst roerende zaakbelasting stijgt met € 1.000 als gevolg van het jaarlijks indexeren van het tarief.

Hondenbelasting

De opbrengst hondenbelasting stijgt met € 11.000 als gevolg van het jaarlijks indexeren van het tarief.

Logiesbelasting

De opbrengst van de logiesbelasting stijgt met € 110.000 als gevolg van het jaarlijks indexeren van het tarief (€ 50.000) en een toename van het aantal overnachtingen (€ 60.000).

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Precariobelasting

De precariobelasting is een belasting voor het gebruik van gemeentegrond en is een algemeen dekkingsmiddel. In Groningen hebben we echter een relatie gelegd tussen de opbrengst van de precariobelasting en de kosten. Inzet is dat de kosten van handhaving in de openbare ruimte volledig gedekt worden uit de opbrengst precariobelasting. Op begrotingsbasis nemen de baten precariobelasting ten opzichte van de actuele begroting 2016 toe met € 14.000 naar € 676.000. Dit kan worden verklaard door het jaarlijks indexeren van het tarief en hoger gebruik van gemeentegrond. De kostendekkendheid op begrotingsbasis bedraagt 100%.

Parkeergelden

De parkeergelden bestaan uit een publiekrechtelijk en een privaatrechtelijk deel. Het publiekrechtelijk deel wordt ook wel parkeerbelasting genoemd en daaronder vallen de tarieven voor het parkeren bij parkeermeters en parkeerautomaten, de boetes voor het rood staan bij parkeermeters en parkeerautomaten, de kosten van het (gratis) fiets parkeren en de tarieven voor parkeervergunningen. Onder het privaatrechtelijk deel vallen de tarieven voor parkeergarages en buurtstallingen. Het uitgangspunt is dat het in totaal kostendekkend is.

Voor de publiekrechtelijke parkeergelden (parkeerbelasting) is de doelstelling van regulering expliciet in de wet vastgelegd. In de tariefstelling mag onderscheid gemaakt worden naar parkeerduur (kort/lang), het moment waarop wordt geparkeerd (dag/avond/weekend), het gebied waar wordt geparkeerd en het type vergunning. In Groningen maken we gebruik van de toegestane differentiatiemogelijkheden. We sturen zowel met tarieven, de duur van parkeren als met de beschikbaarheid van parkeerplaatsen.

De opbrengst van de publiekrechtelijke parkeergelden (parkeerbelasting) stijgt met € 613.000 ten opzichte van de actuele begroting 2016. Enerzijds wordt een verhoging van de tarieven voor parkeervergunningen en bezoekerspassen doorgevoerd. Anderzijds zijn er volume effecten bij het straatparkeren. De kostendekkendheid van het publiekrechtelijk deel (de parkeerbelasting) bedraagt 166%.

De opbrengst van de parkeergelden privaatrechtelijk voor 2017 wordt geraamd op € 7,875 miljoen. Ten opzichte van de begroting 2016 is dat een stijging van € 187.000 (ingroei parkeergarages). De kostendekkendheid van het privaatrechtelijk deel bedraagt 94% in 2017.

Leges en heffingen

Hieronder geven wij een toelichting op de ontwikkeling van de diverse belastingen van de gemeente Groningen.

Leges Burgerzaken

Onder leges burgerzaken verstaan wij de tarieven voor reisdocumenten, verklaring omtrent gedrag, inlichtingen en afschriften burgerlijke stand, rijbewijzen, huwelijken en afschriften basisregistratie personen (BRP). Voor de tarieven voor afschriften BRP en huwelijken is het uitgangspunt dat de producten in totaliteit kostendekkend zijn (raadsbesluit november 2006). Voor de andere producten geldt dat de rijksoverheid de hoogte van de tarieven vaststelt. De totale kostendekkendheid van de producten Burgerzaken komt uit op 87% (2016: 75%). Er worden € 625.000 minder kosten toegerekend dan in 2016 door bezuinigingen op inzet van personeel en efficiency voordelen.

Begrafenisrechten

De kostendekkendheid van de begrafenisrechten na indexering is 100% (2016: 97%).

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Rioolheffing

Voor de tariefberekening zijn de uitgangspunten uit het Groninger Water- en Rioleringsplan (GWRP) en de effecten van de vervangingsinvesteringen voor 2017 doorgerekend. De inkomsten uit heffingen stijgen met € 600.000 van € 15,4 miljoen naar € 17 miljoen. De toename wordt veroorzaakt door stijging van het aantal nieuwe aansluitingen. Het aantal aansluitingen wijzigt met 1.170 van 104.445 naar 105.615. De lasten worden lager wegens de lage rente op kapitaallasten. Het tarief wordt verhoogd naar € 151. Bij dit tarief kan de voorziening riolering worden gevoed met € 2,2 miljoen. Hiermee ontstaat er een 100% kostendekkende exploitatie. De extra middelen van € 600.000 worden ingezet om toekomstige kapitaallasten van vervangingsinvesteringen te verlagen.

Afvalstoffenheffing

De opbrengsten afvalstoffenheffing stijgen met afgerond € 100.000 door mutaties in de overige opbrengsten zoals de scheiding van kunststoffen. De tarieven voor de afvalstoffenheffing 2017 zijn gemiddeld € 7 lager ten opzichte van 2016, door lagere lasten. De tarieven worden bepaald door de verwachte kosten voor de afvalinzameling per aansluiting te berekenen. Voor de lasten worden lagere verwerkingskosten grijs afval verwacht en lagere kosten materieel. Ook zijn bezuinigingen voorzien, waar bij de vaststelling van de tarieven rekening mee is gehouden.

Tarieven 2017:

1-persoons huishouden	€ 232,36
2-persoons huishouden	€ 271,67
3-7-persoons huishouden	€ 327,60
>8-persoons huishouden	€ 435,12

Een onttrekking aan de voorziening afvalstoffen wordt voorzien van € 700.000 om de voorziening opgebouwd uit voordelige resultaten op het product huishoudelijk afval terug te geven aan de burger. Vanwege de inzet van de voorziening afvalstoffen komt de kostendekkendheid 2017 uit op 100%.

Leges Instemmingsbesluit Telecommunicatieverordening en Graafverordening

De verwachte opbrengsten van de leges instemmingsbesluiten zijn voldoende van omvang om de verwachte kosten te dekken, zodat een 100% kostendekkende exploitatie ontstaat. Enerzijds is er een toename van het tarief van € 438,07 naar € 442,63. Daarnaast is het variabele tarief per strekkende meter sleuf verhoogd van € 2,12 naar € 2,14. Het aantal verwachte aanvragen instemmingsbesluiten is 280 en het aantal strekkende meter bedraagt 27.000. De opbrengsten zijn voor 2017 begroot op € 220.000 inclusief de indexering. Ten opzichte van de begroting 2016 is dit een toename van € 34.000. Dit kan worden verklaard door volume effecten. De kostendekkendheid op begrotingsbasis bedraagt 100%.

Havengeld

De begrote opbrengsten havengelden komen uit op € 139.000 (inclusief indexering). De begrote kosten zijn eveneens € 139.000. De kostendekkendheid bedraagt daarmee 100%.

Leges Kansspelen

Het gaat om leges voor het in behandeling nemen van een aanvraag tot het verkrijgen van een aanwezigheidsvergunning voor speelautomaten in gevolge van de Wet op de Kansspelen. Ten opzichte van de begroting 2016 zijn de begrote legesopbrengsten gelijk gebleven (€ 24.000). De kosten zijn ten opzichte van de begroting 2016 met € 1.000 afgenomen. Gezien de relatief geringe omvang van de opbrengsten en kosten leiden deze aanpassingen tot een relatief grote daling van de kostendekkendheid.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Leges Gehandicapten parkeerkaart

De opbrengsten zijn begroot op € 92.000. De lasten zijn begroot op € 225.000. Daarmee is de kostendekkendheid 41% (2016: 43%). De gemeenteraad heeft besloten dat deze leges niet kostendekkend hoeven te zijn maar enkel een tegemoetkoming in die kosten.

Makelaarstaxaties

In 2014 is besloten om leges te heffen voor het opvragen van gegevens door makelaars voor het opstellen van taxatierapporten. Ten opzichte van 2016 zijn de inkomsten met € 11.000 afgenomen naar € 9.000. Dit kan worden verklaard door volume effecten. Makelaars vragen gegevens steeds vaker zelf op via internet. De lasten zijn begroot op € 17.000. Daarmee is de kostendekkendheid 54%.

Leegstandswet

Het gaat om leges voor vergunningen voor tijdelijk verhuur van woningen op grond van de Leegstandswet. Ten opzichte van de begroting 2016 zijn de begrote legesopbrengsten gelijk gebleven (€ 13.000). Door wet- en regelgeving en nieuwe termijnen in relatie tot het proces van vergunningverlening, die regelmatig moeten worden bevestigd is meer ureninzet nodig. Mede hierdoor zijn deze leges niet kostendekkend. De lasten zijn begroot op € 16.000 en de kostendekkendheid bedraagt 79%.

Leges Drank, Horeca en Prostitutie

Ten opzichte van 2016 zijn de begrote inkomsten leges drank, horeca en prostitutie met € 59.000 afgenomen. Dit betreft een afname van de leges drank, horeca van € 50.000 en een afname leges prostitutie van € 9.000. Deze afname is het gevolg van een veranderende wetgeving, vervallen van de exploitatievergunning en de terugloop van het aantal prostitutie-inrichtingen. De kosten zijn ten opzichte van de begroting 2016 door minder ureninzet met € 56.000 gedaald: een daling van de kosten leges drank, horeca (€ 39.000) en leges prostitutie van € 17.000.

Leges Bouwactiviteiten

Bouwleges worden geheven om de kosten van het proces van bouwvergunningverlening te dekken. In de begroting is rekening gehouden met de grote bouwprojecten op basis van kengetallen (5-jaarsgemiddelde) voor de leges tot € 200.000 en de legesopbrengsten boven de € 200.000. De werkelijke opbrengsten kunnen met een optimale prognosemethode altijd nog afwijken. Er kunnen mutaties in onderhavige projecten plaatsvinden en vertragingen optreden. Ook marktontwikkelingen kunnen het beeld sterk beïnvloeden. Voor 2017 zijn de inkomsten bouwleges ten opzichte van de begroting 2016 met € 39.000 toegenomen. De begrote leges bouwactiviteiten 2017 komen in totaal uit op € 6,271 miljoen (inclusief indexering). Verder zien we een kostendaling hetgeen hoofdzakelijk verklaard wordt door lagere overheadkosten, minder kosten welstand en lagere onderhoudskosten ICT. Ten opzichte van de begroting 2016 zijn de kosten met € 262.000 afgenomen. De kostendekkendheid komt in 2017 uit op 105%.

Leges ligplaatsvergunning voor woonschepen

Het gaat om leges voor het in behandeling nemen van een aanvraag tot het verkrijgen van een ligplaatsvergunning als bedoeld in artikel 8 van de verordening openbaar vaarwater. Op begrotingsbasis nemen de inkomsten uit leges ligplaatsvergunning voor woonschepen ten opzichte van 2016 toe met € 6.000 (totaal: € 15.000). Dit kan worden verklaard door volume effecten. De lasten zijn begroot op € 57.000. De kostendekkendheid op begrotingsbasis bedraagt 26%. Dit komt doordat er meer leges uit de vergunningverlening overdracht van de eigendom van een woonschip worden gerealiseerd waarvoor een lager legestartief geldt dan leges uit verbouw /vernieuwing waarvoor een hoger leges tarief geldt. In de opbouw van het tarief is met genoemde geen rekening gehouden.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Marktgeden

De opbrengsten marktgeden zijn in 2017 begroot op € 782.000 (inclusief indexering). De kosten zijn geraamd op € 784.000. Het tarief is daarmee kostendekkend (100%). Voor de marktgeden geldt de wettelijke norm van maximaal 100% kostendekking.

Evenementen

Opbrengsten leges evenementen zijn in 2017 begroot op € 121.000 (inclusief indexering). De kosten zijn begroot op € 710.000. De kostendekking komt hiermee uit op 17%. Het dekkingspercentage is door een kostenreductie en hogere opbrengsten ten opzichte van de begroting 2016 met 2% verbeterd.

Kostendekking lokale heffingen

In 2014 heeft de gemeenteraad het uitgangspunt vastgesteld dat de gebruikers de volledige kostprijs voor onze producten en diensten betalen. Op dit uitgangspunt gelden de volgende uitzonderingen:

- Indien de toegankelijkheid tot een voorziening of marktwerking daartoe aanleiding geeft, kan een nader te bepalen lager tarief worden vastgesteld;
- Indien het handhaven van de openbare orde en veiligheid dat wenselijk maakt, kan een nader te bepalen lager tarief worden vastgesteld.

Kostendekking publiekrechtelijke heffingen

Onderstaande tabel geeft inzicht in de kostendekking van de publiekrechtelijke heffingen. De tabel is gesplitst naar rechten en heffingen die onder de legesverordening vallen en rechten en heffingen die onder overige verordeningen vallen. Indien er een wettelijk maximumtarief geldt of indien een product (deels) kosteloos verstrekt moet worden, is dit aangegeven. Ook indien de gemeenteraad niet uitgaat van het uitgangspunt "volledige kostendekking" is dit aangegeven (criterium kostendekking: beperkt).

Soort Heffing (Publiekrechtelijk) (bedragen x € 1.000)	Criterium kosten dekkendheid	Artikel Leges verordening	Begrote Opbrengsten 2017	Toegerekende kosten	Dekkings- percentage
Legesverordening					
Titel 1. Algemene Dienstverlening					
I. Afgifte gerelateerd met wettelijk maximum:					
a. Reisdocumenten	Deels Kosteloos en	4.3	2.260	2.494	91%
b. Verklaring Omtrent Gedrag	wet. max	4.4/4.5	261	408	64%
c. Inlichtingen \ Afschriften BS		4.2	96	149	65%
d. Rijbewijzen	Max. Tarief	4.6	593	501	118%
Totaal afgifte gerelateerde leges en wettelijk			3.210	3.552	90%
II. Afgifte gerelateerd zonder wettelijk maximum:					
a. Huwelijksvoltrekkingen	Deels Kosteloos	4.1	209	145	144%
b. Inlichtingen \ Afschriften GBA		4.2	148	411	36%
Totaal Afgifte gerelateerde leges zonder wettelijk maximum:			358	556	64%
Totaal Afgifte gerelateerde leges			3.568	4.107	87%
Naturalisaties		4.7	178	288	62%
Leges Leegstandswet		1.11	13	16	79%
Toegangspasje ondergrondse container	100%	7.7	0	0	0%

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Instemmingsbesluit Telecommunicatieverordening en Graafverordening	100%	5.14/5.15	220	220	100%
Leges APV - Winkeltijdenwet		1.13	2	2	100%
Leges Ligplaatsvergunning voor woonschepen		1.18	15	57	26%
Leges Kansspelen		1.14	24	13	186%
Leges APV - Verkeer	Beperkt	1.17	44	66	67%
Leges Makelaarstaxaties			9	17	54%
Gehandicapten parkeerkaart			92	225	41%
Totaal Algemene Dienstverlening			4.165	5.011	83%
Titel 2. Dienstverlening vallend onder fysieke leefomgeving/ omgevingsvergunning					
Omgevingsvergunning					
Leges Bouwactiviteiten		2.2.1	6.271	5.965	105%
Leges Aanlegactiviteiten		2.2.2	1	2	60%
Leges ingebruikname brandveiligheid			15	19	80%
Leges Handelsreclame		2.2.5	4	5	79%
Vellen Houtopstand			92	112	82%
Totaal leges omgevingsvergunning	100%		6.383	6.103	105%
Totaal Titel 1 en Titel 2			10.547	11.114	95%
Titel 3. Dienstverlening vallend onder Europese dienstenrichtlijn					
Hoofdstuk 1 Horeca en Hoofdstuk 3 Prostitutie					
Leges APV - Drink en Horeca		3.1	123	141	87%
Leges APV - Prostitutie		3.3	7	14	49%
Hoofdstuk 2 Organiseren Evenementen of Markten					
Leges Diversen (muziekvergunningen)	Beperkt	3.1.2/3.1.7	0	0	0%
Leges Evenementen	Beperkt	-	121	710	17%
Hoofdstuk 4 Splitsingsvergunning Woonruimte					
Leges splitsingsvergunning	0	3.4	22	22	100%
Hoofdstuk 5 Leefmilieuverordening					
Leges Inzage milieudossier		7.5	0	0	0%
Hoofdstuk 6 Leges Huisvestingswet					
Leges Huisvestingswet		1.10	64	83	77%
Totaal Dienstverlening vallend onder Europese dienstenrichtlijn			337	970	35%
Totaal Legesverordening			10.885	12.084	90%
Overige:					
Afvalstoffenheffing	100%		26.498	26.449	100%
Marktgeden	100%		782	784	100%
Rioolheffing	100%		17.009	17.009	100%
Havengelden	100%		139	139	100%
Begrafnisrechten	100%		1.337	1.337	100%
Precariobelasting			676	676	100%
Totaal Overige Verordeningen			46.441	46.393	100%
Totaal Publiekrechtelijk			57.326	58.477	98%

De legesverordening kent in totaal een kostendekking van 90%. Te zien valt dat ook op clusterniveau de kostendekking niet boven de 100% uitkomt. De overige verordeningen komen op een gezamenlijke kostendekking van afgerond 100% uit. De kostendekkendheid van alle publiekrechtelijke heffingen inclusief precariobelasting komt dan uit op 98%.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Kostendekkendheid privaatrechtelijke heffingen

Het uitgangspunt van de gemeente is dat de privaatrechtelijke tarieven minimaal kostendekkend zijn. Voor een aantal tarieven geldt echter dat toegankelijkheid van voorzieningen en marktwerking er toe kunnen leiden dat een lager dan kostendekkend tarief wordt gehanteerd. Het gaat hierbij om tarieven voor economische activiteiten die verricht worden in het algemeen belang. De wet Markt en Overheid staat in deze gevallen een lager dan kostendekkend tarief toe. De kostendekkendheid van de verschillende privaatrechtelijke heffingen wordt in het volgende overzicht weergegeven:

Soort Heffing (Privaatrechtelijk) (bedragen x € 1.000)	Begrote opbrengsten 2017	Toegerekende kosten	Dekkings- percentage
Inzameling bedrijfsafval	8.848	8.848	100%
Commerciële straatreiniging	1.490	1.483	100%
Onderhoud en reparaties derden	552	459	120%
Verkoop brandstof	907	897	101%
Leasen	55	50	109%
Kermissen	224	144	156%
Stadsschouburg/ Oosterpoort			
Zakelijke tarieven	599	607	99%
Culturele tarieven	7.020	15.129	46%
CBK-kunsttuleen	368	427	86%
Sportaccommodaties, zwembaden en Kardinges			
Lasten incl. kapitaallasten	5.951	19.852	30%
Lasten excl. Kapitaallasten	5.951	15.111	39%
Samenstelling sportaccommodaties, zwembaden en Kardinges excl. Kapitaallasten			
Sporthallen	846	2.137	40%
Sportparken	1.230	2.735	45%
Gymlokalen	490	1.790	27%
Zwembaden	2.273	6.146	37%
IJsbanen	1.112	2.303	48%
Parkeergelden privaatrechtelijk	7.875	8.355	94%

De leges opbrengsten kermissen 2017 zijn begroot op € 224.000 (inclusief indexering). De begrote kosten zijn € 144.000. De kostendekkendheid komt hiermee uit op 156%. Nagenoeg gelijk aan 2016.

Bij de prijsstelling van de tarieven voor de Stadsschouburg en Oosterpoort wordt onderscheid gemaakt in zakelijke tarieven (die marktconform zijn) en culturele tarieven (gedeeltelijk kostendekkend). De zakelijke tarieven gelden voor de 'bedrijfsmatige' activiteiten, zoals de horeca en vergaderarrangementen. Hieraan ligt ten grondslag dat de Oosterpoort en de Stadsschouburg marktconform moet werken, dit onder meer ter voorkoming van concurrentievervalsing met andere aanbieders in Groningen. In de begroting gaan wij voor de zakelijke tarieven uit van volledige kostendekkendheid. Voor de culturele tarieven wordt een prijstabel gehanteerd. Deze prijstabel geeft per cultuursoort een bandbreedte voor de prijsstelling en daarmee de onderhandelingsruimte voor de programmeurs. De uiteindelijke entreprijs van een kaartje is maatwerk per voorstelling.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Voor de tarieven van parkeergarages en buurtstallingen wordt de opbrengst voor 2017 geraamd op € 7,875 miljoen. Ten opzichte van de actuele begroting 2016 is dat een stijging van € 187.000 (ingroei parkeergarages). De kostendekkendheid van het privaatrechtelijk deel bedraagt in 2017, 94%.

Lokale lastendruk

Om een beeld te geven van de lokale lastendruk in vergelijking met andere 100.000+ gemeenten in Nederland maken we gebruik van gegevens uit de publicatie 'Kerngegevens belastingen grote gemeenten 2016' van de stichting COELO. In het overzicht zijn de woonlasten (de som van OZB-eigenaar, rioolheffing en afvalstoffenheffing) 2016 voor een meerpersoonshuishouden in een woning met gemiddelde waarde van de gemeente Groningen afgezet tegen die van de andere gemeenten. Groningen stond in 2015 qua hoogte van woonlasten op de twaalfde plaats. In 2016 staat Groningen op de elfde plaats, zie de laatste kolom.

Gemeente (jaar = 2016)	OZB-Eigenaar	Afvalstoffenheffing	Rioolheffing	Woonlasten
Delft	278,47	338,95	214,37	831,79
Zaanstad	263,06	279,69	280,48	823,23
Deventer	279,57	335,98	171,36	786,91
Enschede	262,81	303,36	209,16	775,33
Sittard-Geleen	286,61	302,70	183,10	772,40
Haarlem	268,89	337,20	156,30	762,39
Westland	316,21	213,84	230,49	760,53
Emmen	309,04	276,15	172,00	757,19
Arnhem	341,14	245,16	167,59	753,89
Leiden	352,11	276,00	122,94	751,05
Groningen	266,68	336,00	145,34	748,02
Breda	235,23	316,56	192,84	744,63
Alphen a/d Rijn	266,11	253,08	220,08	739,27
Nijmegen	485,02	94,80	152,72	732,54
Lelystad	320,87	280,42	130,96	732,25
Almere	274,68	318,65	136,61	729,94
Maastricht	244,06	307,69	177,87	729,62
Venlo	357,31	197,39	172,98	727,68
Zoetermeer	349,86	265,08	108,07	723,01
Rotterdam	191,51	346,90	183,60	722,01
Haarlemmermeer	268,87	325,20	122,16	716,23
Assen	289,03	230,42	189,48	708,93
Utrecht	232,12	242,84	233,51	708,47
Apeldoorn	296,88	265,46	133,68	696,02
Ede	280,77	248,52	166,49	695,78
Amersfoort	317,79	252,00	123,10	692,90
Middelburg	202,97	286,90	181,96	671,83
Leeuwarden	225,03	252,53	171,80	649,36
Dordrecht	202,84	269,52	171,81	644,17
Zwolle	264,71	265,60	107,89	638,20
Amsterdam	144,49	313,00	150,90	608,39
Eindhoven	203,71	247,10	144,00	594,81
's-Hertogenbosch	227,88	242,64	110,41	580,93
Alkmaar	179,33	255,00	128,70	563,03
Tilburg	189,95	247,06	116,97	553,98
's-Gravenhage	126,44	287,64	135,37	549,45
<i>Gemiddelde</i>	<i>233,42</i>	<i>283,04</i>	<i>162,83</i>	<i>679,29</i>

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Paragraaf 9: Bedrijfsvoering

De wereld om ons heen verandert in snel tempo. We moeten ons als overheid aanpassen aan de veranderende vraag van burgers, decentralisatie van taken en technologische ontwikkelingen met minder geld en middelen. Dat vraagt om aanpassing van onze organisatie voor de Stad en een bedrijfsvoering die daarbij past. Met onze bedrijfsvoering zorgen we er voor dat de dienstverlening die we leveren aan onze burgers, bedrijven en andere belanghebbenden zo optimaal mogelijk kan plaatsvinden. We zorgen dat we de opgaven voor onze Stad zo goed mogelijk realiseren.

We werken aan een strategische bedrijfsvoeringsagenda voor 2020 om voorbereid te zijn op de toekomst. Dit doen we in samenhang met de visie op de toekomst van Groningen en omgeving (Next City). In deze paragraaf schetsen we de stand van zaken en gewenste ontwikkelingen van onze gemeentelijke bedrijfsvoering voor 2017.

De thema's uit het coalitieakkoord op het gebied van bedrijfsvoering zijn:

- Eén integraal werkende organisatie;
- Dienstbaar aan en samenwerkend met stadjes, ondernemers en instellingen;
- Gebruikmaken van technologische innovatie;
- Mobiliteit, ontwikkeling van medewerkers en diversiteit van onze organisatie;
- Deregulering.

Eén integraal werkende organisatie

Burgers maken niet langer de gang van het ene loket naar het andere. Onze dienstverlening wordt steeds laagdrempeliger. Zowel in wijken als door middel van digitale dienstverlening. In 2016 hebben wij de registratie van klantcontacten, bestuurlijke besluitvorming, meldingen overlast, klachten en meldingen openbare ruimte op de manier van zaakgericht werken ingericht. In 2017 voeren we zaakgericht werken in bij burgerzaken, sociale voorzieningen en vergunningen, postbehandeling en archivering. Ook onderzoeken we de digitalisering van processen zoals subsidieverlening, afval, belastingen en schuldhelpverlening. We streven naar het zaakgericht afhandelen van 90% van de publieke dienstverlening.

In 2019 treedt de omgevingswet in werking. Deze vervangt tientallen wetten en ministeriële regelingen die belangrijk zijn voor de leefomgeving. Ook hierin streven we naar laagdrempelige, integrale dienstverlening en één loket. In 2017 willen we een eerste impactanalyse gereed hebben.

We willen integraal en wendbaar zijn. Hiervoor moeten we onze processen vereenvoudigen en de basis op orde hebben. In 2017 focussen we ons op de financiële processen en de HR-processen. In het kader van zaakgericht werken passen we waar nodig ook onze processen aan.

In onze huisvestingsvisie kijken we vooruit naar de komende 10 tot 15 jaar. Uitgangspunten zijn wendbaarheid en integraliteit. Verder gaan we in 2017 aan de slag met de inrichting van de werkplekken op basis van activiteit gerelateerd werken.

We bundelen ons gemeentelijk vastgoed in één vastgoedorganisatie zodat we breed kunnen sturen op al ons vastgoed. We hebben in 2016 de voorwaarden geschapen om in 2017 onze vastgoedorganisatie in te richten.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Prestatie indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% betalingen binnen wettelijke termijn	-	94%	90%	90%
% bezwaarprocedures afgehandeld binnen de wettelijke termijn	-	80%	85%	80%
% bezwaarschriften via informele weg	-	50%	50%	40%
% dienstverlening dat zaakgericht wordt uitgevoerd	-	-	90%	90%
% oninbare facturen sociale zekerheid (ten opzichte van totale vorderingen)	-	-	-	19%
% oninbare facturen belastingen	-	-	-	1,1%
% oninbare facturen overig privaatrechtelijk	-	-	-	0,1%

Dienstbaar aan en samenwerkend met Stadgers, ondernemers en instellingen

We willen een overheid zijn die dienstbaar is aan stadgers, ondernemers en instellingen. Steekwoorden hierbij zijn: vergroting invloed, betrokkenheid, ruimte geven en laten, co-productie, met één been in samenleving, open en transparant, meedenkend, flexibel, actiegericht, professioneel, zichtbaar. We geven samen met anderen invulling aan de doelstellingen.

We zijn in 2015 gestart met acht veranderlabs op verschillende thema's: leer- en experimenteromgevingen waarin we nieuwe manieren van samenwerken ontwikkelen met alle betrokkenen zoals bewoners, ambtenaren, wetenschappers, ondernemers en instellingen. We evalueren de veranderlabs en komen in 2017 met een vervolgaanpak.

We dragen vanuit ons inkoopbeleid bij aan het versterken van de lokale economie, aan duurzaamheid en aan social return. We professionaliseren onze inkoop door onze processen te verbeteren en intensief samen te werken binnen de organisatie, zoals met het bureau Social Return. We sturen op versterking van de lokale economie door gericht in te zetten op die productgroepen die nu nog (grotendeels) landelijk worden ingekocht. We gebruiken onze kennis van de regionale economie om vroegtijdig de kansen voor het lokale Midden- en Kleinbedrijf (MKB) te vergroten.

Eind 2016 stelt de gemeenteraad de kaders vast over de inrichting van WIJ-Groningen. Dit heeft onder andere gevolgen voor de bedrijfsvoering van onze organisatie en die van de convenantpartners op gebied van financiën, personeel en ICT.

In 2016 vindt de besluitvorming over de vorming van het Noordelijk Belastingkantoor plaats. In geval van positieve besluitvorming zal het Noordelijk Belastingkantoor halverwege 2017 van start gaan en zal huisvesting en ICT gerealiseerd moeten zijn.

Prestatie indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
% duurzame inkoop (bij aanbestedingen boven €50.000)	100%	100%	100%	100%
% lokale inkoop (binnen gemeente Groningen) - inkoopwaarde besteed bij leveranciers binnen de gemeente ten opzichte van de totale inkoopwaarde	23,8%	26,5%	-	30%
% regionale inkoop	42,9%	46,5%	-	50%
Aantal mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt geplaatst via inkooptrajecten (social return)	-	-	-	37%

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

ICT en technologische innovatie

We maken gebruik van veel grote computersystemen met veel data. Een betere inzet van informatietechnologie is noodzakelijk om onze werkwijze te vernieuwen. Dat vraagt om (big) data technologie en de ontwikkeling van deskundigheid in het nieuwe vakgebied van data science. In Groningen hebben de Rijksuniversiteit Groningen en de Hanzehogeschool de opleiding Data Science ontwikkeld, waarvoor enkele onderzoekers van onze gemeente zijn aangemeld.

We hebben in 2016 een eerste verkenning gedaan binnen het sociaal domein. Eén van de conclusies is dat er behoefte is aan inzicht in de dynamiek en verschillen per gebied binnen de stad. Dit ter ondersteuning van een omgevingsgerichte aanpak. In 2017 willen we het onderwerp verder verkennen, uitmondend in een visie op smart government. De visie moet aangeven welke bijdrage smart government aan verbeteringen in de bedrijfsvoering en in beleid kan leveren.

Daarnaast willen we technologische hulpmiddelen gebruiken om ons menselijk talent optimaal te benutten. We willen de kwaliteit van de ondersteuning en sturing omhoog brengen. Dit doen we via digitalisering van de Human Resources Management (HRM) processen (E-HRM), hiertoe treffen we in 2017 de voorbereidingen. Onderdeel hiervan is de implementatie van een nieuw personeels- en salarissysteem. Ook digitaliseren we een aantal administratieve processen waaronder het declaratieproces.

We hebben in 2016 een definitief besluit genomen over de uitbesteding van ICT. Hiermee willen we een verbetering van de flexibiliteit en innovatief vermogen realiseren. In 2017 besteden we onze generieke ICT dienstverlening (werkplek, telefonie en de (interne) servicedesk) Europees aan. Ook starten we de transitie naar de externe leveranciers.

We maken per informatiedomein plannen om onze software te kunnen standaardiseren en reduceren. Daarbij zetten we zoveel mogelijk in op software die als een online dienst wordt aangeboden (SaaS). In 2017 starten we met de uitvoering van deze plannen.

We werken aan de realisatie van een basisbeveiligingsniveau. De landelijk afgesproken beveiligingseisen zijn zwaarder dan het huidige niveau. Daardoor is komende jaren aanvullende inspanning nodig. We nemen in 2017 diverse maatregelen op het gebied van risico analyses en audits. We focussen ons op bewustwording van informatieveiligheid en de gevolgen van datalekken. Dit naar aanleiding van de uitkomsten van audits die we in 2015 hebben gehouden. Tenslotte voeren we de acties van ons jaarplan informatiebeveiliging uit.

Prestatie indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal jaarlijks geregistreerde meldingen over (mogelijke) datalekken	-	-	6	6

Personeel

In dit onderdeel geven wij inzicht in onze visie op het personeelsbeleid, onze formatie en onze arbeidskosten gerelateerde verplichtingen.

Mobiliteit, ontwikkeling en diversiteit

Onder het motto "Vernieuwen en versnellen" anticiperen wij de komende jaren op thema's als mobiliteit, ontwikkeling van medewerkers en management en diversiteit. Dit doen we om slagvaardig en wendbaar te zijn en om de kracht van een divers personeelsbestand te optimaliseren. Een belangrijke

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

uitdaging is om in een moeilijker wordende arbeidsmarktsituatie de nieuwe en huidige medewerkers optimaal inzetbaar te houden. De thema's sluiten aan bij de afspraken in het Sociaal Convenant.

We verantwoorden in dit onderdeel voor zover bekend de volgende wettelijke indicatoren. Als er geen gegevens beschikbaar zijn staat er een streepje.

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
Apparaatskosten (kosten per inwoner)	-	898	909	-
Formatie (fte per 1.000 inwoners)	-	11,6	11	-
Bezetting (fte per 1.000 inwoners)	-	-	10,7	-
Externe inhuur (kosten als % van totale loonsom + totale kosten externen)	11,8%	10,8%	13,2%	13,7%
Overhead (% van de totale formatie)	-	30,6	29,8	-

Mobiliteit

We streven naar een optimale mobiliteit in onze organisatie. Bewegen moet gewoon zijn en hiervoor nemen we belemmerende factoren weg. Mobiliteit biedt kansen voor iedereen. Kansen in termen van persoonlijke ontwikkeling, verbreding van inzetbaarheid en daarmee ook in termen van flexibiliteit en (de eigen) toekomstbestendigheid. Onder mobiliteit verstaan we niet alleen interne mobiliteit maar ook doorstroom naar buiten. In een organisatie waarin we taken outsourcen of processen op een andere wijze organiseren, zullen functies wijzigen of verdwijnen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de functies in onze ICT organisatie. Een ander voorbeeld is de functies van medewerkers Documentaire Informatievoorziening als gevolg van de invoering van het zaakgericht werken.

In 2017 voeren we ter aanvulling op onze strategische personeelsplanning een personeelsschouw uit specifiek voor de doelgroep tot schaal 7. We gebruiken de uitkomsten voor ontwikkelgesprekken deze medewerkers, het opleidingsaanbod en andere stimuleringsmaatregelen. Dit om de mobiliteit in de organisatie te vergroten.

Ons uitgangspunt blijft het aanstellen van medewerkers bij structureel werk. Een flexibele schil blijft nodig om als organisatie wendbaar te kunnen zijn, bij fluctuaties in de hoeveelheid werk, voorzienbare krimp, seizoenswerk of ziektevervangings. Werving vindt in eerste instantie plaats binnen de groep herplaatsers, gevolgd door deelnemers aan de mobiliteitspool. We geven in 2017 nader vorm aan deze pool. Als we extern inhuren, richten we ons zo veel mogelijk op jongeren. Ook brengen we de externe inhuur per directie in beeld, zodat we daarover gericht de discussie kunnen voeren.

In 2017 gaan we via een zoek en matchingssysteem snel en tegen minder kosten zowel in- als extern potentieel scannen en mobiliseren voor (tijdelijke) vacatures. We passen ons flankerend beleid aan op basis van de evaluatie 2016. Hierbij letten we specifiek op effectiviteit en transparantie.

Ontwikkelen medewerkers en leidinggevenden

In plaats van elke drie jaar een volledig medewerkertevredenheidsonderzoek (MTO) te houden, onderzoeken we vanaf 2017 de medewerkertevredenheid op een andere manier. We gaan de tevredenheid gedurende het jaar meerdere keren op een aantal onderwerpen peilen. Afhankelijk van de uitkomsten bepalen we welke onderwerpen we jaarlijks laten terugkeren (voorbeelden van onderwerpen zijn werkdruk, werkplezier, informatievoorziening, samenwerking).

Eén van de speerpunten van ons opleidingsbeleid is het bereiken van een professionele manier van (samen)werken. We streven naar een evenwichtige verbinding tussen persoonlijke ontwikkelingsdoelen en organisatiedoelen. Bovendien moet het opleidingsaanbod aansluiten bij de mobiliteit van medewerkers van krimpfuncties naar groeifuncties. We investeren in vakmanschap en professioneel

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

gedrag, brede (duurzame) inzetbaarheid en flexibiliteit. We leggen de verantwoordelijkheid voor professionele ontwikkeling meer dan in het verleden bij de medewerker neer door het verstrekken van een professioneel opleidingsbudget. We nodigen medewerkers uit om met collega's en leidinggevenden in gesprek te gaan hoe zij het opleidingsbudget willen besteden. Op die manier kunnen gezamenlijke opleidingswensen omgezet worden in teamtrajecten, die gefinancierd worden vanuit het professioneel opleidingsbudget. De opleidingen worden, waar dat kan en wenselijk is, 'in company' georganiseerd en we benutten de kennis en ervaring binnen de organisatie (meer met minder).

In 2017 stellen we een centraal opleidingsbudget vast waarop (gemotiveerd) een beroep gedaan worden voor overstijgende opleidingsactiviteiten.

We werken toe naar een integrale aanpak van verzuim zodat we sneller kunnen handelen. We evalueren de pilot 'Oplossingsgericht verzuimmanagement' die we in 2016 hebben uitgevoerd. Dit betekent dat alle activiteiten op dit terrein, zoals verzuimpreventie en de nieuwe Wet Gedeeltelijke Arbeidsongeschiktheid, in samenhang worden ingezet en elkaar versterken.

Het belang van duurzame inzetbaarheid van medewerkers groeit. Dit is een thema van alle leeftijden, onder meer door de groeiende aandacht voor gezondheid en de balans tussen werk en privé. In 2016 hebben we onderzoek gedaan naar de inzetbaarheid van medewerkers. Met de resultaten van dit onderzoek nemen we in 2017 maatregelen om de vitaliteit te bevorderen en ziekteverzuim te verlagen. Dit doen we bijvoorbeeld door per leeftijdsgroep en specifiek voor mantelzorgers, initiatieven te ontwikkelen die vitaliteit bevorderen en het ziekteverzuim terugdringen. We vieren de dag van de mantelzorg met medewerkers die mantelzorg en werk combineren. Tijdens die dag wordt informatie over mantelzorg verstrekt en worden ervaringen uitgewisseld.

Diversiteit

Om een betere afspiegeling van de maatschappij in de organisatie te realiseren én vanwege de bijdrage die jongeren leveren aan vernieuwing staat verjonging van onze organisatie voorop. In 2016 doen we onderzoek naar manieren waarop we dit kunnen doen. Als hieruit concrete maatregelen komen, leggen we aan de gemeenteraad voor. Het doel is een hogere deelname van oudere medewerkers zodat we meer jonge stadstalenten kunnen aantrekken. We trekken trainees aan, creëren banen voor de beroepsbegeleidende leerweg en bieden stageplekken aan voor verschillende opleidingsniveaus.

We ontwikkelen in 2017 een aanpak om, daar waar krimp of groei in de organisatie aan de orde is, tijdig medewerkers naar andere functies te begeleiden. Daarnaast willen we mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt plaatsen in afspraakbanen.

We vinden het belangrijk dat het personeelsbestand van de gemeente een afspiegeling van de maatschappij is. We hebben een allochtonenpool waar werkzoekenden met een niet-westerse achtergrond zich voor kunnen aanmelden. Zij krijgen voorrang bij het solliciteren boven externe kandidaten.

De gemeente stimuleert in 2017 actief de in- en doorstroom van vrouwen op strategische posities en gaat de volgende initiatieven voortzetten die moeten leiden tot een hoger percentage vrouwen op sleutelposities: een denktank met als doel meer vrouwen op strategische posities, een training gericht op vrouwen met ambitie voor strategische posities en 'vrouwvriendelijker' maken van wervings- en selectie procedures.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Prestatie indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Instroom – aantal medewerkers in dienst	-	-	-	Rapportage achteraf
Uitstroom – aantal medewerkers uit dienst	-	-	-	Rapportage achteraf
Uitgaven persoonlijke ontwikkeling per medewerker	€ 919	€ 816	€ 1.574	Rapportage achteraf
Medewerkerstevredenheidscijfer gemeentebreed (MTO)	-	6,7	-	7
Ziekteverzuim	5,5%	6,6%	5,6%	5,6%
Meldingsfrequentie	1,3	1,2	1,1	1,1
Aantal stagiairs en trainees	242	252	-	250
Interne mobiliteit - % medewerkers dat veranderd is van functie of afdeling ten opzichte van het totaal aantal medewerkers aan het begin van het jaar	-	-	-	Rapportage achteraf
Aantal mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt geplaatst in een afspraakbaan	-	14	10	10
% vrouwen in leidinggevende posities	-	-	-	Rapportage achteraf
% medewerkers onder 35 jaar (vergroening)	-	-	-	Rapportage achteraf

Opbouw personeelskosten en formatie

De personeelskosten van de gemeente Groningen bedragen € 254.855.000 in 2017. Hiervan zijn € 245.353.000 kosten (salaris en vergoedingen) voor het personeel (totaal 4.015 fte) en € 9.502.000 overige personeelskosten.

Opbouw salarissen en vergoedingen (bedragen x € 1.000)	Bedrag	fte
Salarissen ambtelijk personeel	201.453	2.948
Vergoedingen burgemeester en wethouders	741	6
Vergoedingen gemeenteraadsleden	989	39
Salarissen medewerkers Wet sociale werkvoorziening (WSW)	34.493	1.022
Salarissen medewerkers Wet werk en bijstand (WWB)	732	
Vergoedingen stagiaires	360	-
Kosten externe inhuur	8.579	-
Vergoedingen voormalig personeel	909	-
Subtotaal salarissen en vergoedingen	248.256	4.015
Minus vergoedingen gedetacheerd ambtelijk personeel	-2.805	-
Minus verhaalde salarissen	-98	-
Totale kosten salarissen en vergoedingen	245.353	4.015

De overige personeel gerelateerde kosten zijn als volgt opgebouwd:

Overige personeelskosten (bedragen x € 1.000)	Bedrag
Vorming en opleiding	3.858
Werving en selectie	79
Bedrijfsgezondheidszorg	553
Personele vergoedingen en verstrekkingen	1.473
Overig	3.539
Totaal overige personeelskosten	9.502

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

Wij hebben jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen zoals wachtgeld, pensioenen van huidig en voormalig personeel (zoals oud-wethouders en burgemeesters). Deze kosten moeten wij jaarlijks meenemen bij het opstellen van de begroting. Als we onverwachte uitgaven verwachten, dan maken we hier een voorziening voor.

Wachtgeld (oude verplichtingen) en pensioenen ambtenaren

De verplichtingen aan ambtenaren worden jaarlijks op basis van de in- en uitstroom becijferd. Omdat de jaarlijkse lasten nagenoeg gelijk blijven, nemen we de lasten mee in de begroting en hoeven we geen voorziening te treffen.

WW-conforme uitkeringen en bovenwettelijke WW-uitkeringen (vervangen wachtgeld)

Sinds 1 januari 2011 kunnen ambtenaren aanspraak maken op een bovenwettelijke WW-conforme uitkering voor de duur van de werkloosheid. Sinds 1 juli 2008 zijn de uitkeringen zijn qua duur en hoogte versoepeld, dit geldt dus bij ontslagen van na die periode. Wij verwachten in 2017 geen tot een geringe stijging van deze kosten. Deze kosten nemen we mee in de post voormalig personeel gemeente Groningen.

Wachtgeld en pensioenen wethouders

De jaarlijks soms aanzienlijke fluctuatie in verplichtingen door mogelijke (tussentijdse) wethouderswisselingen is een belangrijke wegingsfactor voor pensioenen en wachtgeld wethouders. Het betreft verder wisselingen binnen een relatief kleine groep; de jaarlijkse schommelingen in de verplichtingen in verband met pensioenen en wachtgeld van wethouders kunnen aanzienlijk zijn. Daar de pensioenen van de wethouders na 2007 zijn verzekerd bij Loyalis hebben wij hiervoor geen voorziening gevormd; de jaarlijkse pensioenpremies worden als last in de exploitatie verantwoord. Voor pensioenen van voor 2007 is wel een voorziening ingesteld. De verwachte wachtgeld worden als kosten meegenomen in de begroting 2017.

Opgebouwde vakantierechten

Als gevolg van de invoering van het Individueel Keuzebudget per 1 januari 2017 verandert de wijze waarop het vakantiegeld ten laste van de exploitatie wordt gebracht. Vanaf 1 januari 2017 wordt al het in een jaar opgebouwde vakantiegeld in hetzelfde jaar uitbetaald. Dit betekent dat wij het volledige bedrag in de begroting 2017 hebben opgenomen. De invoering van het individueel keuzebudget leidt in 2016 tot een éénmalige extra last van 7 maanden vakantiegeld (juni 2016 – december 2016). Deze last wordt in 2016 als kortlopende schuld verantwoord op de balans. Daarmee leidt dat dus in 2016 tot een nadeel van € 6 miljoen dat onderdeel zal zijn van het rekeningresultaat 2016. Omdat er geen grote mutaties in de totale omvang van het personeelsbestand zijn, heeft dit weinig tot geen effect op de uitkomst van de exploitatie over de jaren heen. Om die reden is er sprake van een gelijk volume en hoeft er geen balanspost te worden gecreëerd.

Levensloopregeling

De levensloopregeling biedt mogelijkheden om voor (onbetaald) verlof te sparen. Uitgangspunt is dat de deelnemer zelf spaart voor het verlof. De werkgever dient aan elke medewerker (ook niet-deelnemers aan de levensloopregeling) jaarlijks een "levensloopbijdrage" uit te betalen, ten bedrage van 1,5% van het geldende jaarsalaris, met een minimum van € 400. De kosten van deze bijdrage zijn constant en worden als kosten in de begroting geraamd. In 2017 is dit een van de bronnen van het Individueel Keuzebudget. De levensloopregeling is beëindigd per 01-01-2012. Werknemers die op 31-12-2011 € 3.000 of meer hadden opgebouwd kunnen tot aan het einde van het dienstverband gebruik blijven maken van de levensloopregeling.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten (WGA)

De gemeente Groningen is per 1 januari 2008 eigenrisicodragers geworden in het kader van de regeling Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten (WGA). Hiertoe is besloten omdat de instroom van medewerkers in de Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA) in de gemeente Groningen laag is. De uitvoering van de WGA is vervolgens in 2008 door de gemeente zelf ter hand genomen. Door het eigenrisico-dragerschap mag de gemeente, indien er hoge instroom in de WGA plaats vindt, de helft van de WGA-lasten verhalen op de werknemers. In 2015 is besloten dat er tot 2020 geen verhaal in het kader van de WGA op de werknemers plaatsvindt omdat de lasten van de bijdrage zeer gering zijn. De lasten van bijdrage zijn laag, komen zelden voor en worden om die reden in de exploitatie opgenomen.

Verlofstuwmeer

Verlofstuwmeren ontstaan door niet opgenomen verlofuren van ambtenaren jaar in jaar uit mee te nemen naar het volgende jaar. De financiële gevolgen van het toekennen en opnemen van verlof moeten gerekend worden tot de jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen. Vanwege de omvang van de gemeente Groningen mogen zulke verplichtingen beschouwd worden als van een jaarlijks vergelijkbaar volume. Hierdoor hoeven wij hier geen voorziening in te stellen.

Deregulering

Daar waar regels en procedures belemmerend werken, nemen we deze weg als dat mogelijk is. Zodat we als overheid, ondernemer of burger tijd en geld kunnen besparen. Dit doen we door slimmer gebruik te maken van regels, door regels te schrappen of te vereenvoudigen en door het vereenvoudigen of 'slanker' maken van processen. Om te bepalen welke regels of processen voor burgers onnodig of belemmerend werken, zijn we in 2014 gestart met een 'denktank' van medewerkers uit de hele organisatie.

Inmiddels hebben we diverse acties in gang gezet. Hiermee gaan we in 2017 verder. We voeren het ondernemersdossier stapsgewijs verder in. We starten een OmgevingOverleg zodat we burgerinitiatieven snel kunnen beoordelen. Het streven is om over 80% van de initiatieven binnen een week een beslissing te nemen. We vervolgen de ontregelrechtbank waarin medewerkers regels en procedures kunnen 'aanklagen' bij een jury. We herzien de APVG (Algemene Plaatselijke Verordening Groningen). We onderzoeken diverse processen op de mogelijkheden tot vereenvoudiging. Dit op het gebied van omgevingsvergunningen, subsidieverlening, evenementen, reclamebeleid, terrassenbeleid, inkoop en overige bedrijfsvoering. Tenslotte brengen we ook de kansen en mogelijkheden op het gebied van Ruimtelijke Ordening en het Sociaal Domein in kaart.

Prestatie indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal in gang gezette dereguleringsinitiatieven	-	-	-	-

Landelijke vergelijking

We willen onze indicatoren vergelijken met het landelijk gemiddelde van andere 100.000+ gemeenten. Hiervoor gebruiken we de resultaten van de benchmark Vensters voor Bedrijfsvoering 2016 (met de resultaten over 2015).

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Prestatie indicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017	Landelijk gemiddelde
% betalingen binnen wettelijke termijn	-	94%	90%	90%	85,2%
% duurzame inkoop (aanbestedingen > €50.000)	100%	100%	100%	100%	64,3%
% lokale inkoop (binnen gemeente Groningen) - inkoopwaarde besteed bij leveranciers binnen de gemeente ten opzichte van de totale inkoopwaarde	23,8%	26,5%	-	30%	22,7%
Overhead (% van de totale formatie)	-	30,6%	29,8%	Rapportage achteraf	31,1%
Ziekteverzuim	5,5%	6,6%	5,6%	5,6%	5,0%
Meldingsfrequentie	1,3	1,2	1,1	1,1	1,2
Interne mobiliteit - percentage medewerkers dat veranderd is van functie of afdeling ten opzichte van het totaal aantal medewerkers een het begin van het jaar	-	-	-	Rapportage achteraf	3,8%
% vrouwen in leidinggevende posities	-	-	-	Rapportage achteraf	30,7%
% medewerkers onder de 35 jaar (vergroening)	-	-	-	Rapportage achteraf	10,6%

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Paragraaf 10: Interbestuurlijk toezicht

Huisvesting statushouders

Waarom moet de gemeente voldoen?

Wij hebben een wettelijke taak, op basis van de Huisvestingswet, om vergunninghouders te huisvesten. De rijksoverheid legt ons elk half jaar een taakstelling op voor het aantal te huisvesten vergunninghouders. Het Centraal orgaan Opvang Asielzoekers (COA) heeft de verantwoordelijkheid om deze taakstelling uit te voeren in samenwerking met de gemeenten. Een vergunninghouder moet binnen 14 weken na aanmelding een passende woning aangeboden krijgen, met daaraan gekoppeld een traject om uitkering, onderwijs en inburgering te organiseren. Wij voeren als gemeente de regie op dit traject. Huisvesting gebeurt voornamelijk door de woningcorporaties, begeleiding van de individuele vergunninghouders gebeurt in onze gemeente door vrijwilligers van Humanitas. De halfjaarlijkse taakstelling is de afgelopen paar jaar steeds verder toegenomen. De taakstelling voor het 1^e half jaar 2016 is 236, voor het tweede half jaar 2016 272. Op dit moment is de taakstelling voor het eerste half jaar van 2017 nog niet bekend, maar we verwachten voor 2017 ook circa 500 te huisvesten statushouders.

Bredere integratie en participatie

Voor de vergunninghouders richten we ons niet uitsluitend op de huisvesting. We richten ons ook op taalverwerving, opleiding, participatie, werk en gezondheid. We intensiveren de maatschappelijke begeleiding van deze groep vergunninghouders, met specifieke aandacht waarbij we actief zoeken naar het 'verborgen talent' van individuen. Hiermee willen we voorkomen dat deze nieuwkomers langdurig aan de maatschappelijke zijlijn komen te staan.

Wat zijn onze verbeterpunten?

De samenwerking met de betrokken partijen in onze gemeente is goed, maar we merken dat we door de olopende taakstelling steeds meer moeite krijgen om de taakstelling daadwerkelijk te behalen. Formeel gezien mogen we maximaal een half jaar achterlopen op onze taakstelling. We verwachten binnen deze achterstand te blijven. Om dit te realiseren houden we strak de vinger aan de pols voor wat betreft de voortgang. Naast het vergroten van het reguliere aanbod van sociale huurwoningen, dat we via de prestatieafspraken regelen met de woningcorporaties, kijken we ook naar specifieke maatregelen voor deze doelgroep. Zo gaan we particuliere verhuurders verzoeken om hun steentje hieraan bij te dragen.

Daarnaast gaan we samen met corporaties en hulpverlenende instanties een extra rol spelen in de huisvesting van minderjarige vergunninghouders (AMV's). Verder gaan we onze reguliere procedures nog verder verfijnen om deze doelgroep zo snel mogelijk aan een geschikte woning te helpen. Tot slot gaan we op zoek naar mogelijkheden voor tijdelijke huisvesting, met als doel om vergunninghouders met een verblijfsvergunning, alvast uit het asielzoekerscentrum kunnen laten doorstromen, in afwachting op een reguliere woning.

Financiën

Het financiële toezicht valt niet onder de Wet revitalisering generiek toezicht. Wel is het de bedoeling van zowel de provincie als de gemeente om de invulling van het toezicht zoveel mogelijk aan te laten sluiten bij de geest van de wet (vertrouwen en vereenvoudiging).

Voor het begrotingsjaar 2016, stonden wij onder repressief toezicht. Dit repressieve toezicht zal ook gelden voor het begrotingsjaar 2017.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Waarom moet de gemeente voldoen?

1. De begroting is structureel en reëel in evenwicht en
2. Uit meerjarenraming is aannemelijk dat dit evenwicht wordt gecontinueerd en
3. Er is voor zover bekend geen sprake van bestuurlijke relevante onderwerpen die de financiële positie substantieel nadelig kunnen beïnvloeden.

Wat zijn onze verbeterpunten?

We presenteren een meerjarig sluitende begroting. In de paragraaf weerstandsvermogen is de verplichte basis van vijf financiële kengetallen opgenomen. Overall kunnen we concluderen dat de ratio's in de begroting 2017 ten opzichte van de begroting 2016 licht achteruitgaan. Hierbij merken we op dat de werkelijkheid, dus de kengetallen rekening 2015 en rekening 2014 een veel positiever beeld laten zien. Dat kunnen we verklaren doordat in de regel in de begroting rekening wordt gehouden met investeringen en daarvoor benodigde financiering wordt opgenomen die in de praktijk achterblijven. Onze weerstandsratio laat een lichte stijging zien.

Gezien het feit dat de kengetallen in de begroting ten opzichte van de rekeningen in het algemeen een negatiever beeld laten zien en ons weerstandsratio zich bevindt rond de 97%, beoordelen we onze financiële positie als voldoende. Wel is de boekwaarde van onze grondexploitaties ten opzichte van de totale baten hoog. Het risico dat we hiervoor hebben opgenomen in het weerstandsvermogen is 80% van ons totaal benodigd weerstandsvermogen.

We verwijzen naar de [paragraaf weerstandsvermogen](#) voor de verplichte basis van vijf financiële kengetallen en de beoordeling van de financiële positie door ons college.

Archief

Waar moet de gemeente aan voldoen?

1. Er is een werkend kwaliteitssysteem voor het beheer van archiefbescheiden;
2. De archiefbescheiden worden in goede, geordende en toegankelijke staat gebracht;
3. De archiefbescheiden worden tijdig vernietigd of overgebracht/openbaar gemaakt;
4. Er is een duurzame en adequate beheer- en bewaaromgeving.

Wat zijn de verbeterpunten?

In het kader van de verantwoording van de zorg op en het beheer van het archief van de gemeente Groningen 2015 heeft de gemeentelijk archiefinspecteur het verslag archief Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's) opgesteld. In vergelijking met de KPI-meting over 2014 is er vooruitgang geboekt in het samenstellen van een overzicht van archieven (voorwaardelijk voor beheer) én de aanpak van de implementatie van een kwaliteitssysteem voor het informatiebeheer. Er zijn echter blijvende aandachtspunten. Hierbij is ook aandacht vereist voor de impact van de personele capaciteit in de overgangsfase naar zaakgericht en digitaal werken.

De volgende verbeterpunten blijven staan:

- Actualiseren Verordening- en Besluit Informatiebeheer;
- Ontwikkelen en implementeren archiefwettelijk voorgeschreven kwaliteitssysteem (meerjarenprogramma);
- Opstellen digitale bewaarstrategie waarmee de duurzame toegankelijkheid van digitale archiefbescheiden gewaarborgd wordt.

In 2016 is het opstellen van een calamiteiten- en ontruimingsplan voor archiefruimten gerealiseerd. Ook is een strategie over hoe om te gaan met achterstanden en vernietiging opgenomen in een plan van

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

aanpak voor het uitfaseren van het papieren archief (in het kader van het transitieplan document informatie management). Om te voldoen aan de belangrijkste wettelijke kaders staat uitvoering van de volgende doelen voor 2017 centraal:

Doelen 2017	Toelichting
Opstellen digitale bewaarstrategie	Om de duurzame toegankelijkheid van digitale archiefdocumenten te borgen dient een digitale bewaarstrategie opgesteld te worden. Het vastleggen van functionele eisen van digitale archiefbescheiden die specifiek gedrag vertonen maakt hier onderdeel van uit.
E-depot	De gemeente Groningen gaat in samenwerking met de Groninger Archieven aansluiting op het e-depot realiseren.
Metadata model en ordeningsplan	Ten behoeve van zaakgericht werken en aansluiting op het e-depot is een vastgesteld metadata model en ordeningsplan vereist.

Wat gaan we daarvoor doen en wat is daarvoor nodig?

De doelen voor 2017 worden gepland en geprioriteerd in het jaarplan van de betreffende directie 2017.

Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo)

Waarom moet de gemeente voldoen?

Gemeente voldoet voor wat betreft risicovolle vergunningverlening, handhaving en toezicht (VTH) in voldoende mate aan de beoordelingscriteria:

Beleid, probleem- en risicoanalyse

1. Actueel beleid (minimaal vergunning- en handhavingbeleid inclusief brandveiligheid, protocol bouwplantoetsing, bodembeleid) en probleem- en risicoanalyse (<4 jaar) is beschikbaar voor Gedeputeerde Staten;
2. Beleid bevat doelen en prioriteiten, ambitieniveau is in lijn met capaciteit;
3. Beleid en probleem- en risicoanalyse besteedt aandacht aan de onderkende Wabo-risico's (asbest, verontreinigde grond, brandveiligheid bij de opslag van gevaarlijke stoffen, constructieve veiligheid en brandveiligheid) en is duidelijk over wat de specifieke gemeentelijke risico's zijn. Tevens wordt in kader toezicht en handhaving aandacht besteed aan: veiligheid/ gezondheid, landschap, natuur en cultuurhistorie.

Jaarprogramma

4. Jaarlijks stellen wij een uitvoeringsprogramma vergunningverlening, handhaving en toezicht (VTH) taken vast en stellen dit beschikbaar aan Gedeputeerde Staten;
5. Het uitvoeringsprogramma heeft duidelijke relatie met risico's, doelen, prioriteiten en evaluatie vorig programma. Beschikbare middelen toereikend voor uitvoering;
6. In het uitvoeringsprogramma zijn voor vergunningverlening in ieder geval de systematiek en werkzaamheden voor het actueel houden van vergunningen voor risicovolle activiteiten beschreven.

Jaarverslag

7. In het jaarverslag behorend bij de jaarrekening geven wij inzicht in de voortgang van het uitvoeringsprogramma en is het beschikbaar voor Gedeputeerde Staten;
8. Het jaarverslag bevat duidelijke conclusies over mate van uitvoering uitvoeringsprogramma, de bijdrage aan beleidsdoelen, de beheersing van risico's en of beleid, prioriteiten en programma bijgesteld dienen te worden.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wat zijn onze verbeterpunten?

De beoordeling vindt plaats vanuit het beschikbaar hebben van een actueel beleid, een jaarprogramma en vervolgens een evaluatie over het uitgevoerde programma. Daarnaast beoordelen wij of de gemeenteraad en Gedeputeerde Staten (tijdig) zijn geïnformeerd over bovenstaande onderdelen. Op basis van deze criteria komen wij tot de conclusie dat wij goed scoren, met uitzondering van het tijdig opleveren van het jaarverslag aan de gemeenteraad en Gedeputeerde Staten. We hebben ons beleid en de uitvoering van onze risicothema's op orde. Dit zal ook voor 2017 gelden.

Wat gaan we daarvoor doen en wat is daarvoor nodig?

We zullen de termijnen voor het leveren van het jaarverslag goed bewaken en een ruimere tijd reserveren voor de bestuurlijke beoordeling en vaststelling van de verslaglegging.

Wet ruimtelijke ordening (Wro)

Waarom moet de gemeente voldoen?

Het interbestuurlijk toezicht (IBT) op het gebied van de Wet ruimtelijke ordening (Wro) richt zich in eerste instantie op de actualiteit van beheersverordeningen en bestemmingsplannen. Het toezicht op het tijdig vaststellen van het uitvoeringsprogramma en jaarverslag vindt plaats in het kader van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (WABO). Het interbestuurlijk toezicht op het terrein van de ruimtelijke ordening gaat nadrukkelijk niet over het toezicht op de naleving van de provinciale belangen zoals deze zijn verwoord in de Omgevingsvisie provincie Groningen en de Omgevingsverordening provincie Groningen. Voor zover sprake is van provinciale belangen worden de mogelijkheden van de Wet ruimtelijke ordening en Besluit ruimtelijke ordening ingezet en niet het middel van interbestuurlijk toezicht.

Bestemmingsplan en beheersverordening:

1. Voor het gehele gemeentelijke grondgebied gelden actuele, aan de regels van de rijksoverheid en provincie Groningen aangepaste, bestemmingsplannen en beheersverordeningen;
2. Over de uitvoering van de Wro-taken rapporteren wij in het jaarverslag aan de gemeenteraad. Dit is tevens beschikbaar voor Gedeputeerde Staten.

Bestuursrechtelijke handhaving:

1. Het beleid voor de bestuursrechtelijke handhaving in het kader van de Wro is uitgewerkt in een uitvoeringsprogramma voor het komende jaar. Dit uitvoeringsprogramma is beschikbaar voor Gedeputeerde Staten;
2. Over de bestuursrechtelijke handhaving in het kader van de Wro in het voorafgaande jaar wordt verslag gedaan aan de gemeenteraad in het jaarverslag. Dit jaarverslag is tevens beschikbaar gesteld aan Gedeputeerde Staten.

Wat zijn onze verbeterpunten?

Wij beschikken voor ons grondgebied over bestemmingsplannen. Het overgrote deel daarvan is actueel (minder dan 10 jaar oud). Van de andere bestemmingsplannen zijn de meeste op basis van artikel 3.1, derde lid, Wro verlengd. De geactualiseerde en verlengde bestemmingsplannen dekken de risico's af. Bij de gebieden die nog niet belegd zijn met een (actueel) bestemmingsplan doen zich geen risico's voor. Voor deze gebieden bestaat een operationeel herzieningsprogramma. Er gelden geen beheersverordeningen.

Volgens de normen van de provincie Groningen voldoet de gemeente matig aan de wettelijke verplichtingen uit de Wro. Dit komt omdat de provincie de lat hoog legt voor het oordeel 'goed'. Daarvoor moet namelijk volledig aan alle eisen voldaan zijn: het gehele gemeentelijke grondgebied

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

moet belegd zijn met actuele bestemmingplannen en beheersverordeningen waarin alle risico's voor gezondheid (geurhinder, geluidhinder, luchtkwaliteit), (externe) veiligheid en cultuurhistorie/archeologie afgedekt zijn.

Wat gaan we daarvoor doen en wat is daarvoor nodig?

De verbeteractie om uiteindelijk de status 'goed' te verwerven bestaat uit het afronden van het actualiseringsprogramma zoals afgesproken met de gemeenteraad. Daarnaast voorziet het actualiseringsprogramma in het tijdig vernieuwen van bestemmingsplannen: dus voordat de leeftijd van 10 jaar bereikt is. Daarmee wordt voorkomen dat opnieuw een achterstand wordt opgelopen.

Monumenten en archeologie

Waarom moet de gemeente voldoen?

Indicatoren beleid:

1. De vastgestelde of in procedure zijnde bestemmingsplannen (binnen de wettelijke termijnen) zijn voor het hele gemeentelijke grondgebied Maltaproof en alle (rijks) beschermde stads- en dorpsgezichten zijn erin opgenomen;
2. De gemeente heeft voor de gebouwde rijksmonumenten een monumentencommissie die voldoet aan artikel 15 van de Monumentenwet.

Indicatoren Vergunningen en adviezen

3. Er is voor de gebouwde rijksmonumenten een openbaar en compleet register van verleende omgevingsvergunningen (als bedoeld in art. 20 Monumentenwet) en er wordt voldaan aan de termijnen waarbinnen verleende vergunningen in het register moeten zijn opgenomen;
4. In alle wettelijk verplichte gevallen voor gebouwde rijksmonumenten wordt advies gevraagd aan de monumentencommissie.

Indicatoren Toezicht en handhaving

5. Op alle incidenten is passende actie ondernomen.

Wat zijn onze verbeterpunten?

Op het gebied van incidenten is niet in alle gevallen passende actie ondernomen. De handhaving behoeft daarmee verbetering. Sinds 1 februari 2016 hebben wij voor 0,6 fte een 'monumenten' inspecteur aangesteld, die zich voornamelijk met de (rijks)monumenten en archeologie bezighoudt. We verwachten dat daarmee passende actie op mogelijke incidenten ondernomen kan worden.

Wat gaan we daarvoor doen en wat is daarvoor nodig?

We hebben onze werkprocessen voor toezicht verbeterd. We hebben een handhavingsbeleidsplan voor de gehele gemeente en we gaan werken met verbeterde uitvoeringsprogramma's specifiek voor toezicht en handhaving inzake erfgoed. Daarmee willen we de kwaliteit en intensiteit van de handhaving beter borgen.

We hebben een registratiesysteem, inclusief een uitgebreide workflow voor de vergunningverlening en handhaving. Mede hierdoor zijn we in staat om een kwalitatief goede vergunningverlening te borgen en onder andere een jaarlijks overzicht van de verleende vergunningen te geven. In het voorjaar van 2016 is daarbij de ROEG (Richtlijn Onroerend Erfgoed Groningen) vastgesteld, waarin richtlijnen met betrekking tot restauratie/verbouw van monumenten helder – voor derden begrijpelijk- uiteen zijn gezet. We verwachten dat hiermee de aanvragen soepeler door de procedures gaan, omdat vooraf meer duidelijkheid aan de initiatiefnemer kan worden geboden.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financieel meerjarenbeeld

Bij de Voorjaarsbrief 2016 hebben we het Meerjarenbeeld voor de jaren 2017-2020 gepresenteerd. We hebben het meerjarenbeeld geactualiseerd naar aanleiding van aanvullende informatie over de ontwikkeling van de algemene uitkering, enkele correcties en ontwikkelingen bij directies. De ontwikkeling van het meerjarenbeeld is als volgt:

Meerjarenbeeld begroting 2017 (bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
Meerjarenbeeld voorjaarsbrief 2016	5.170	3.302	1.995	1.502
Ontwikkelingen:				
- Meicirculaire	-2.925	-181	-367	132
- Dividend BNG	148	148	148	148
- Belastingopbrengsten	-257	-252	-246	-241
- Nominale ontwikkelingen		-8	-25	-162
- Te kort stadstoezicht (vanuit begroting 2014)		-620	-620	-620
- Septembercirculaire 2016	1.012	4.061	5.982	7.073
Saldo meerjarenbeeld begroting 2017	3.148	6.450	6.867	7.832

In het actuele meerjarenbeeld is sprake van een plus van € 3,1 miljoen in 2017. Ten opzichte van de stand bij de voorjaarsbrief 2016 betekent dit een nadeel van € 2,0 miljoen. In 2018, 2019 en 2020 verbetert het meerjarenbeeld met respectievelijk € 3,1 miljoen, € 4,9 miljoen en € 6,3 miljoen. De belangrijkste verschillen worden onderstaand toegelicht.

Meicirculaire 2016

Het effect van de meicirculaire 2016 op het meerjarenbeeld is een nadeel van € 2,9 miljoen in 2017, een nadeel van € 0,2 miljoen in 2018, een nadeel van € 0,4 miljoen in 2019 en een voordeel van € 0,1 miljoen in 2020. In 2017 stijgt het accres als gevolg van een stijging van de relevante overheidsuitgaven (bijvoorbeeld door de verhoogde asielinstream). In het uitwerkingsakkoord Verhoogde Asielinstroom is afgesproken dat een deel van het accres wordt afgezonderd voor een decentralisatie-uitkering aan gemeenten. Per saldo is er sprake van een daling van het accres. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door bezuinigingen bij de rijksoverheid. Daarnaast is de uitkeringsbasis voor 2017 geactualiseerd. Per saldo leiden deze ontwikkelingen in 2017 tot een nadeel van € 2,9 miljoen euro. De ontwikkelingen van de accessen en de actualisatie van de uitkeringsbasis voor de jaren 2018 en verder leiden niet tot grote mutaties.

Dividend Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)

De verwachte dividend inkomst van de bank Nederlandse gemeenten (BNG) voor de begroting 2017 wordt bepaald op basis van de werkelijk ontvangen dividend inkomst in 2016. In 2016 is € 337.000 ontvangen. Dit is € 148.000 hoger dan verwacht. Dit voordeel wordt veroorzaakt door een beter resultaat van de BNG. We ramen de dividend opbrengst vanuit de BNG structureel. Het voordeel werkt hierdoor structureel door in het meerjarenbeeld.

Belasting opbrengsten

Bij de voorjaarsbrief 2016 is bij de berekening van de belastingopbrengsten voor de begroting 2017 ten onrechte geen rekening gehouden met de structurele financiële effecten van de nacalculaties van de tarieven 2015 en 2016. De tarieven zijn in totaal 0,56% neerwaarts bijgesteld. Dit levert een financieel nadeel op van € 316.000 in 2017. Daarnaast is de hogere opbrengst van de logiesbelasting verwerkt die ontstaat vanaf 2017 doordat het tarief voor de logiesbelasting iedere drie jaar wordt aangepast aan de

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

gemeentelijke loon- en prijsontwikkelingen. Dit levert een structureel jaarlijks voordeel op van € 50.000. Tenslotte is de hogere opbrengst (en afdracht) bestemd voor het Fonds Ondernemend Groningen verwerkt. Per saldo leveren bovenstaande ontwikkelingen een structureel nadeel op van € 257.000 vanaf 2017, aflopend tot € 241.000 vanaf 2020.

Nominale ontwikkelingen

Een correctie in de berekening van de nominale ontwikkelingen leidt tot een nadeel van € 8.000 in 2018 dat oploopt tot € 162.000 in 2020.

Onjuiste verwerking tekort Stadtoezicht vanuit begroting 2014

Het bij de begroting 2014 toegekende structureel extra beleid voor het tekort bij de directie Stadtoezicht is in het meerjarenbeeld 2014-2017 onjuist verwerkt. Dit leidt vanaf 2018 tot een structureel nadeel van € 620.000.

Septembercirculaire 2016

Dinsdag 20 september 2016 (Prinsjesdag) is de septembercirculaire 2016 gemeentefonds verschenen. De effecten van deze circulaire zitten verwerkt in het meerjarenbeeld 2017-2020. De inkomsten vanuit het gemeentefonds vallen de komende jaren structureel hoger uit dan eerder verwacht op basis van de meicirculaire 2016. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door een hogere accres ontwikkeling die volgt uit de miljoenennota 2017 van het Rijk. In de miljoenennota 2017 heeft het kabinet extra uitgaven opgenomen aan veiligheid, defensie, zorg, onderwijs en armoedebestrijding. Een belangrijk deel van dit pakket werkt ook door in het accres. Daarnaast zijn de laatste inzichten uit de middellange termijn raming van het CPB verwerkt in de Miljoenennota. Deze inzichten leiden tot een hoger meerjarig accres.

Ons beleid is dat we de uitkomsten van de gemeentefondscirculaires volgen en volledig verwerken in de begroting. Het kabinet heeft wel een winstwaarschuwing gegeven bij de presentatie van de miljoenennota 2017. In de komende jaren zal worden nagedacht over wijzigingen in bijvoorbeeld het pensioenstelsel of het zorgstelsel. Dit zal effect kunnen hebben op de algemene uitkering. De uitkomsten hiervan worden verwerkt in komende circulaires.

In de septembercirculaire 2016 zijn de uitkomsten van het verdiepend onderzoek naar het subcluster Volkshuisvesting, Ruimtelijke ordening en Stedelijke vernieuwing (VHROSV) verwerkt. Dit verdiepend onderzoek vond plaats in het kader van het groot onderhoud aan het gemeentefonds. Het rijk heeft besloten nogmaals 33% van de oorspronkelijk door de onderzoekers voorgestelde verdeling per 2017 door te voeren. Hiermee komt het aandeel van de nieuwe verdeelformule samen met de wijzigingen per 2016 uit op 66%. Voor Groningen leidt het nogmaals doorvoeren van 33% van de oorspronkelijk voorgestelde aanpassing tot een structureel nadeel van € 2,1 miljoen vanaf 2017. Met deze aanvullende stap van 33% rond het rijk de herverdeling van het subcluster VHROSV (en daarmee het gehele groot onderhoud aan het gemeentefonds) af.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiële knelpunten en ambities 2017

Financiële knelpunten (reeds middelen voor gereserveerd in) voorgaande jaren

In onderstaand overzicht staan de knelpunten waarvoor aanvullende middelen beschikbaar gesteld moeten worden. Het betreffen knelpunten die niet binnen bestaande budgetten opgelost kunnen worden of waar dit onwenselijke consequenties heeft. We stellen voor deze knelpunten op te lossen door het beschikbaar stellen van extra beleidsmiddelen hiervoor. In het eerste overzicht zijn alle knelpunten opgenomen waarvan het bedrag in de jaarschijf 2017 afwijkt ten opzichte van de vorige jaarschijf 2016. In het hierop volgende overzicht staan alle knelpunten opgenomen die geïnventariseerd en geactualiseerd zijn bij de begroting 2017. We lichten onder de overzichten alle punten afzonderlijk toe.

Knelpunten (reeds middelen voor gereserveerd in voorgaande begrotingen) (x 1.000)	2017	2018	2019	2020
1.Intensivering coalitieakkoord 2014-2018				
Thema Werken/ Sociaal				
<i>Activering</i>	-4.600	-5.100	-5.100	-5.100
Thema Bezoeken				
<i>Aanpak Diepenring</i>	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000
Thema Verrijken	-750	-750	-750	-750
2. Interne plankosten ZRW, spoorse projecten, bereikbaarheidsgebieden	-200	-200		
3.Groot onderhoud en vervangingen		-337	-337	-337
4.Gladheid gele stenen binnenstad (opruwen)	-170	-170		
5.Tekort Stadstoezicht	-620	-620	-620	-620
6.Regionalisering brandweer	-219	-449	-449	-449
7.Basisadministraties	-600			
8.Frictiekosten bezuinigingen	-3.416	-1.100		
9.VSD				
Programmakosten niet meerjarig meegenomen	-600	600	600	
Daling macrobudget door rijkskorting regionaal transitiearrangement	-250			
Toegang jeugd		700		
10.Invoering vennootschapsbelasting overheden m.i.v. 2016	-275	-275	-275	-275
11.Veiligheidsregio	-482	-582	-642	-642
12.Digitaal controleren eigen WOZ waarde	-80	-80	-80	-80
13.Continuerend spaarregeling ringwegen na 2016		-454	-454	-454
14.Transitievergoeding bij ontslag voor SW-medewerkers	-400			
15.Verhogen egaliseringsreserve VSD (voorheen reserve Wet maatschappelijke ondersteuning)	-1.350			
16.Geothermie	-150	-150	-150	-150
17.Financiering gebiedsgericht werken	-1.000	-1.000	-1.000	
18.Aanvulling weerstandsvermogen	-2.202	-3.058	-1.848	-1.848
Knelpunten	-18.364	-14.025	-12.105	-11.705

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

1. Intensiveringen coalitieakkoord 2014-2018

Bij de coalitieonderhandelingen 2014-2018 hebben we een aantal thema's benoemd waarop we willen intensiveren. Hiervoor stellen we extra middelen beschikbaar. In bovenstaand overzicht zijn die intensiveringsmiddelen opgenomen waarbij voor de jaarschijf 2017 een ander bedrag beschikbaar wordt gesteld ten opzichte van de jaarschijf 2016.

2. Interne plankosten ZRW, spoorse projecten, bereikbaarheid en stationsgebied

In veel grote projecten, zoals de Aanpak Ring Zuid, de spoorse projecten waaronder de sneltrein Groningen-Leeuwarden (ESGL) en diverse andere infrastructurele projecten, werken wij samen met andere partijen. Vaak is gemeente niet zelf meer trekker. Om de inbreng van de gemeente Groningen te kunnen coördineren en het bestuur te kunnen adviseren, moeten er plankosten worden gemaakt. Voor 2017 stellen we voor hiervoor € 200.000 beschikbaar te stellen. Bij de begroting 2017 stellen we voor aanvullend € 1,35 miljoen beschikbaar te stellen voor plankosten spoorse projecten en de Oosterhamrikzone/ Gerrit Krolbrug (zie knelpunt 27).

3. Groot onderhoud en vervangingen

De komende jaren zijn diverse voorzieningen in de openbare ruimte aan vervanging toe. Of omdat de kosten voor onderhoud in de eindfase te hoog worden, of omdat de voorziening echt 'op' is. De onderhoudsbudgetten zijn ontoereikend om deze vervangingsinvesteringen te kunnen plegen. Voor de periode tot en met 2017 zijn middelen gereserveerd in de meerjarenbegroting. Via de begroting 2015 zijn de structureel benodigde middelen, ter hoogte van € 337.000, voor de benodigde vervangingsinvesteringen vanaf 2018 gereserveerd. Bij de voorbereiding op de begroting 2017 zijn de extra benodigde middelen vanaf 2019 en 2020 geïnventariseerd (zie knelpunt 25).

4. Gladheid gele stenen binnenstad

De gele stenen die in de jaren negentig in de binnenstad zijn gelegd worden gladder. Hierdoor wordt het risico van uitglijden en valpartijen groter. Om dit te verhelpen hebben we bij de begroting 2015 voorgesteld jaarlijks € 170.000 beschikbaar te stellen in de periode 2016-2018. We onderzoeken de mogelijkheid om in plaats van het opruwen van de bestaande steen deze te vervangen door een nieuw type gele steen.

5. Tekort Stadstoezicht

Bij de begroting 2014 is gebleken dat de aannames ten tijde van de oprichting van Stadstoezicht niet reëel zijn geweest. Het tekort loopt op tot structureel € 620.000 vanaf 2016. Daarnaast is voor de periode 2014-2016 incidenteel € 250.000 per jaar extra beschikbaar gesteld voor versterking in de lijn. Voor de verwachte tekorten zijn destijds middelen opgenomen in de begroting tot en met 2017. De meerjarige verwerking vanaf de jaarschijf 2018 was niet juist in de gemeentebegroting opgenomen. Dit hebben we in deze begroting gecorrigeerd, door de bijdrage ook na 2017 structureel mee te nemen. (zie ook [financieel meerjarenbeeld](#)).

6. Regionalisering brandweer

De regionalisering van de brandweer heeft (structurele) financiële consequenties voor de gemeente Groningen. Deze consequenties volgen uit de begroting 2014 van de Veiligheidsregio. In 2015 had onze gemeente nog een voordeel door met name een lagere overhead. Maar door de geleidelijke invoering van de nieuwe verdeelsleutel is er vanaf 2017 sprake van een nadeel.

7. Basisadministraties

Het gebruik van de BAG (Basis Administratie Gebouwen) is een wettelijke verplichting. De BAG wordt gebruikt voor interne gemeentelijke afnemers als Belastingen en Onderzoek & Statistiek Groningen en externe gemeentelijke afnemers als het Kadaster, de Belastingdienst en de Kamer van Koophandel. De

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

gemeente heeft te maken met veranderende en strengere landelijke wetgeving op het gebied van de uitvoer van de taken in het kader de BAG. In combinatie met het verder geautomatiseerd laten verlopen van koppelingen tussen systemen leidt dat tot een situatie waarin de gemeente Groningen een aanzienlijke inspanning moet leveren om de gegevens in de BAG op het juiste niveau te krijgen en te houden en op de juiste interactieve manier ter beschikking te stellen. Voor het kunnen voldoen aan de wettelijke taken is in de periode 2015-2017 jaarlijks € 600.000 extra benodigd.

8. Fricatiekosten bezuinigingen

Ieder bezuinigingstraject op formatie gaat gepaard met frictiekosten, aangezien het tijd kost medewerkers te herplaatsen binnen of buiten de organisatie. Onder frictiekosten verstaan we doorlopende loonkosten inclusief overheadkosten. De frictiekosten voor de periode 2014-2018 hebben we bepaald op € 32,7 miljoen. Bij de begroting 2014 is € 13,7 miljoen beschikbaar gesteld in 2014, € 7,2 miljoen in 2015, € 7,3 miljoen in 2016, € 3,4 miljoen in 2017 en € 1,1 miljoen in 2018. Bij de begroting 2016 is aangegeven dat de eerstkomende jaren minder budget benodigd is voor frictiekosten dan waar in de meerjarenbegroting rekening mee was gehouden. In 2016 is daarom € 2 miljoen vrijgevallen. In 2017 laten we € 1,5 miljoen vrijvallen en in 2018 nogmaals € 3 miljoen. Indien noodzakelijk vullen we dit in latere jaren weer aan.

9. Vernieuwing Sociaal Domein (VSD)

Programmamakosten

In de begroting van het VSD zijn programmamakosten opgenomen voor 2016 en 2017. Dit betreft onder andere de inzet van managers, beleid en financiële-functies en een budget onvoorzien. In 2016 en 2017 stellen we hiervoor jaarlijks € 600.000 beschikbaar. In 2018 en 2019 moeten deze extra uitgaven 'terugverdiend' worden door een verlaging van de zorgkosten. Deze verlaging van zorgkosten is financieel verwerkt in de begroting (zie ook knelpunt 33).

Daling macrobudget door rijkskorting regionaal transitiearrangement

Het budget voor uitvoeringskosten in de jeugdzorg is gebaseerd op een percentage van het beschikbare budget voor zorg. Conform de afspraken in het Regionaal Transitie Arrangement (RTA)-Jeugd is er een daling van het beschikbare budget voor uitvoeringskosten ten gevolge van aanpassing van het percentage van 3% naar 2,5%. Ook het percentage voor versterking voorliggend veld (innovatiegeld) is conform afspraak in het RTA gedaald. Ook daalt het macrobudget voor jeugdzorg door de Rijkskorting 2016 waardoor het basisbedrag dat gebruikt wordt voor de berekening van de budgetten ook daalt. Het effect van beide ontwikkelingen is ongeveer € 500.000. Wij stellen voor de verlaging van het budget voor uitvoeringskosten in 2017 nogmaals deels te compenseren door incidenteel € 250.000 beschikbaar te stellen. De daling van het budget voor versterking voorliggend veld wordt doorgegeven aan de sector, waardoor het beschikbaar budget met € 250.000 daalt.

Toegang Jeugd

In 2014 hebben we aan de hand van een groot aantal aannames de toegang jeugd op papier vormgegeven. De praktijk in 2015 is anders: de processen zijn nog onvoldoende uitgelijnd en afgestemd; de caseload die mee overkwam van de toegangsmedewerkers is hoog; de capaciteit vanuit de tweede lijn is nog onvoldoende beschikbaar in de Centra voor Jeugd en Gezin. Daarnaast is er de PGB-problematiek en ziekteverzuim. Al met al betekent dit dat er behoorlijk extra capaciteit en middelen moeten worden ingezet in de Toegang. Dit is noodzakelijk omdat er anders te veel casuïstiek blijft liggen. Tegelijkertijd moeten we bouwen aan de noodzaak van het anders werken in de toegang en basisondersteuning. Dit om de beweging van de achterkant naar de voorkant te realiseren en vorm te geven aan de regiefunctie. Om dit alles te realiseren hebben we in 2016 € 700.000 beschikbaar gesteld dat in 2018 'terugverdiend' moet worden door een verlaging van de zorgkosten. Ook deze verlaging van zorgkosten is financieel verwerkt in de begroting (zie ook knelpunt 33).

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

10. Invoering Vennootschapsbelasting Overheden (Vpb) met ingang van 2016

De wet op de Modernisering Vpb-plicht overheidsondernemingen is per 1 januari 2016 van kracht. Dit betekent dat de gemeente Groningen vanaf het boekjaar 2016 Vpb-plichtig is voor resultaten uit overheidsondernemingsactiviteiten. De eerste aangifte zal in 2017 moeten worden gedaan over het kalenderjaar 2016. Bij de begroting 2016 zijn middelen beschikbaar gesteld voor werkzaamheden in het kader van de invoering van de Vennootschapsbelasting. Voor 2016 is een budget beschikbaar gesteld van € 375.000, voor de jaren 2017 – 2019 is een jaarlijks budget beschikbaar gesteld van € 450.000. Uit actualisatie van het benodigde budget blijkt dat structureel € 275.000 benodigd is voor de noodzakelijke capaciteitsuitbreiding en budget voor inhuur van externe fiscale deskundigheid. De hieruit voortkomende incidentele vrijval van jaarlijks € 175.000 in de jaren 2017-2019 hebben we verwerkt in het meerjarenbeeld 2017-2020 evenals het structureel benodigde budget van € 275.000 vanaf 2020.

11. Bijdrage Veiligheidsregio

Op basis van de begroting 2016 van de veiligheidsregio is de gemeentelijke bijdrage aan de veiligheidsregio bepaald bij de gemeentelijke begroting 2016. Bij de vorming van de veiligheidsregio op 1 januari 2014 zijn de huisvestingskosten buiten de begroting van de veiligheidsregio gehouden omdat veel onduidelijkheid was over de kosten, de onderhoudstoestand en de gewenste situatie. Per 1 januari 2016 maken de huisvestingskosten deel uit van de begroting van de veiligheidsregio. In de hele provincie worden de kazernes in 2016 verkocht of verhuurd aan de veiligheidsregio. De bijdrage van de gemeente Groningen stijgt per saldo in 2017 met € 482.000, stijgt in 2018 met € 582.000 en stijgt vanaf 2019 met € 642.000.

De hoogte van de bijdrage wordt bepaald door de hoogte van de bijdrage voor Openbare Orde en Veiligheid (OOV) in het Gemeentefonds. Deze bijdrage in het gemeentefonds is herzien via het groot onderhoud wat is gepleegd aan het gemeentefonds in 2015 en 2016. De effecten van dit groot onderhoud op de gemeentelijke bijdragen aan de veiligheidsregio zijn opgenomen in de begroting 2017 van de veiligheidsregio. In het meerjarenbeeld 2017-2020 dat is gepresenteerd bij de Voorjaarsbrief 2016 is het effect hiervan voor de gemeentelijke begroting opgenomen. Omdat we in de gemeentebegroting 2016 al rekening hebben gehouden met een lagere bijdrage in het gemeentefonds, leidt de verlaging van de bijdrage aan de veiligheidsregio nu tot een voordeel. In het meerjarenbeeld is een voordeel opgenomen van € 948.000 in 2017 dat oploopt tot structureel € 1,5 miljoen vanaf 2018.

12. Digitaal controleren eigen WOZ-waarde

Eind 2014 is in de wijken Helpman, Oranjebuurt en Herewegbuurt onder de naam 'Controleer uw WOZ-waarde' een proef gehouden waarbij particuliere woningeigenaren betrokken werden bij de vaststelling van de WOZ-waarde van hun woning. De proef is geëvalueerd en de conclusie is dat de proef succesvol is geweest. Daarom is bij de begroting 2016 voorgesteld om 'Controleer uw WOZ-waarde' in 2016 in de hele stad in te voeren. Door eigenaren vooraf te betrekken bij het bepalen van de WOZ-waarde, wordt de WOZ-waarde transparanter en wordt het draagvlak daarvoor vergroot. Op termijn moet dit leiden tot minder bezwaarschriften. In 2016 was er sprake van incidentele extra kosten doordat een grote groep woningeigenaren voor het eerst gebruik kan maken van deze werkwijze. Daardoor is in 2016 € 165.000 beschikbaar gesteld. Vanaf 2017 verwachten we een daling van het aantal meldingen, waardoor vanaf 2017 structureel € 80.000 extra benodigd is.

13. Continuering spaarregeling ringwegen na 2016

Tot nu toe sparen stad en provincie samen voor de verbetering van de Noordelijke, Oostelijke en Westelijke Ringweg, in de verhouding 2/7 stad en 5/7 provincie. De gemeentelijke bijdrage dekken we met een structurele bijdrage van 454 duizend euro in de begroting. Deze bijdrage wordt verdubbeld met een subsidiebijdrage uit de brede doeluitkering. Samen is dat 2/7 deel. Onze dekking stopt na 2016. De

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

provincie heeft aangegeven bereid te zijn deze regeling uit te breiden met de rechtstreekse ontsluiting vanaf de Oostelijke ringweg via de Oosterhamrikzone én de nieuwe zuidelijke ontsluiting van het stationsgebied.

Bij de jaarrekening 2014 is besloten om 454 duizend euro te reserveren voor onze bijdrage in 2017. We reserveren nu onze bijdrage vanaf 2018, in lijn met de afspraken met de provincie.

14. Transitievergoeding bij ontslag voor SW-medewerkers

Per 1 juli 2015 is de transitievergoeding in werking getreden. Deze vergoeding komt in de plaats van de ontslagvergoeding en is bestemd voor (om)scholing en begeleiding van de werknemer die ontslagen is. Werknemers ontvangen een transitievergoeding als de dienstbetrekking eindigt door ontslag na toestemming van UWV, door de kantonrechter of middels wederzijds goedvinden. Ook is de transitievergoeding beschikbaar als een tijdelijk contract eindigt en de werkgever niet verlengt. Voor werknemers in de SW-branche wordt geen uitzondering gemaakt. Op basis van een indicatieve berekening over geheel 2014 hebben we bij de begroting 2016 voor 2016 en 2017 jaarlijks 400 duizend euro beschikbaar gesteld. Vanaf 2018 dekken we deze lasten uit het participatiebudget.

15. Verhogen egalisereserve VSD

Bij de begroting 2016 is onderzocht of de middelen die beschikbaar zijn binnen de VSD toereikend zijn. Op basis van deze actualisatie is berekend dat er aanvullende middelen noodzakelijk zijn. Daarom heeft er in 2016 een aanvullende storting in de reserve WMO (bij de jaarrekening 2015 is besloten de naam te wijzigen in 'egalisereserve VSD) plaatsgevonden van € 1,8 miljoen. Voor een verdere versterking van deze reserve wordt voorgesteld in 2017 een aanvullende storting te doen in deze reserve van 1,35 miljoen euro (zie ook knelpunt 47).

16. Geothermie

Bij de begroting 2016 is besloten het project Geothermie en Warmtenet Noordwest door te zetten. Voor de incidentele inbreng in het project is bij de begroting 2016 voor de jaarschijf 2016 incidenteel € 5 miljoen beschikbaar gesteld, omgerekend is dit € 150.000 structureel vanaf 2016. Daarnaast is in 2016 incidenteel € 1 miljoen vanuit extra beleidsmiddelen beschikbaar gesteld voor versterking van het weerstandsvermogen als gevolg van de financiële risico's die gepaard gaan met deelname aan deze projectonderneming. Vanuit het programma Groningen geeft Energie is ook € 300.000 beschikbaar gesteld, waarmee de totale versterking van het weerstandsvermogen uit komt op € 1,3 miljoen. In de raadsvergadering van 8 juni 2016 heeft de gemeenteraad besloten tot inzet van deze middelen.

17. Financiering gebiedsgericht werken

Bij de begroting 2016 is voor de periode 2016 – 2019 jaarlijks incidenteel € 1 miljoen beschikbaar gesteld om het gebiedsgericht werken een impuls te geven. Een nadere toelichting op het gebiedsgericht werken wordt gegeven in de paragraaf 'Integraal gebiedsgericht werken' (zie ook knelpunt 48).

18. Aanvulling weerstandsvermogen

Voor de langere termijn streven we naar een ratio van het weerstandsvermogen van 1.0. Om het weerstandsvermogen te versterken is bij de begroting 2016 besloten het weerstandsvermogen aan te vullen met € 2,02 miljoen in 2017, € 3,058 miljoen in 2018 en € 1,848 miljoen vanaf 2019 (zie ook knelpunt 49).

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Financiële knelpunten en ambities 2017

In het volgende overzicht staan alle knelpunten opgenomen die geïnventariseerd zijn bij de begroting 2017.

Knelpunten	2017	2018	2019	2020
19.Financiering teamleider OOV	-115	-115	-115	-115
20.Verhoging Energiebelasting	-70	-70	-70	-70
21.Netwerkregie-organisatie Gemeenschappelijke Backoffice Inkomen	-70			
22.Bijzondere Bijstand	-1.400			
23.Schuldhelpverlening	-318	-318	-318	-318
24.Verbeterplan Veilig thuis Groningen	-178	-178	-178	-178
25.Groot onderhoud en vervangingen (incidenteel)			-358	-776
Groot onderhoud en vervangingen (structureel)			-274	-543
26.Campusdiep	-120	-120	-60	
27.Plankosten Spoorse projecten en Oosterhamrikzone/ Gerrit Krolbrug	-1.350			
28.Terugloop omzet detachering SW	0	0	-100	-200
29.Bijdrage in uitvoeringstekort oud iederz	-400	-400	-400	-400
30.Onderhoud Martiniplaza	-915	-1.495	-1.495	-1.495
31.Aanpak kindermishandeling	-300			
32.Grondexploitaties	-1.350			
33.Tekort Sociaal domein	-2.359	-3.117	-2.161	-1.082
34.Doorwerking bezuiniging Outsourcing ICT naar tarieven		-95	-731	-1.116
Doorwerking bezuinigingen op de organisatie naar tarieven	-480	-830	-1.090	-1.090
35.Implementatiekosten grenscorrectie Meerstad	-180			
36.Ruil incidenteel/ structureel	-180	-180	-180	-180
37.Halveren taakstelling MKBA		-1.000	-1.000	-1.000
Knelpunten	-9.785	-7.918	-7.035	-8.563

Knelpunten tlv weerstandsvermogen	2017	2018	2019	2020
38.Outsourcing ICT	-3.978	-5.969	-2.661	-1.348
39.Noordelijk Belastingkantoor	-750			
Gemeentelijke aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	-2.655	-160	-160	
40.Niet realiseren verlaging uitgaven door uitvoering MKBA	-2.000			
Knelpunten tlv weerstandsvermogen	-9.383	-6.129	-2.821	-1.348

Ambities	2017	2018	2019	2020
41.Financiering extra capaciteit zware criminaliteit	-180	-180	-180	-180
42.Professionalisering evenementen	-50	-50		
43.Uitbreiding formatie ombudsman	-58	-58		
44.Bevrijdingsfestival	-50	-50	-50	-50
45.Nieuwjaarsfeest	-50	-50	-50	-50
46.Toevoeging Stedelijk investeringsfonds	-1.526			
47.Aanvullen egaliseringsreserve VSD	-2.000	-500	-500	-2.000
48.Gebiedsgericht werken	-1.000	-500	-500	-500

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

49. Verrekening weerstandsvermogen	-93	13	59	-311
Ambities	-5.007	-1.375	-1.221	-3.091

Totaal knelpunten en ambities	-24.175	-15.422	-11.077	-13.002
--------------------------------------	----------------	----------------	----------------	----------------

19. Financiering teamleider OOV

Op het gebied van openbare orde en veiligheid zien we de taken en complexiteit voor de gemeente toenemen. De burgemeester heeft hier op stedelijk, regionaal en nationaal niveau een belangrijke rol. Daarom is gekozen voor een stevige inhoudelijke aansturing van het team OOV en een inhoudelijk aanspreekpunt voor de burgemeester. De kosten zijn € 115.000 structureel.

20. Verhoging energiebelasting

Voor de uitvoering van het programma Sport en bewegen is het noodzakelijk sportaccommodaties beschikbaar te stellen. Dit brengt ook kosten voor het gebruik van energie met zich mee. Op het energieverbruik wordt een verhoging van de energiebelasting doorgevoerd. Dit doet zich vooral voor bij de zwembaden. De kosten zijn € 70.000 structureel.

21. Bijdrage netwerkregie-organisatie Gemeenschappelijke Backoffice inkomen

Bij de uitvoering van de bijstand wordt landelijk gewerkt aan de ontwikkeling van een gemeenschappelijke backoffice inkomen (GBI). De gemeente Groningen is één van de deelnemende gemeenten. De kosten van de netwerkregie-organisatie GBI wordt op basis van het aantal inwoners over de deelnemende gemeenten verdeeld. Voor de gemeente Groningen is de bijdrage voorlopig vastgesteld op € 70.000 per jaar. De kosten vanaf 2018 betrekken we bij de besparing die we verwachten te realiseren door de vorming van de GBI. De kosten voor 2017 vormen nog een knelpunt.

22. Bijzondere bijstand

In 2015 hadden wij een tekort op de bijzondere bijstand van € 1 miljoen. De stijging deed zich vooral voor op het gebied van bewindvoering en aanvullende bijstand. In de eerste maanden van 2016 zien we een verdere stijging van € 60.000 ten opzichte van dezelfde periode in 2015. Als deze lijn zich doorzet verwachten we in 2017 een tekort van € 1,4 miljoen. Op dit moment is niet duidelijk of er voor deze problematiek aanvullende middelen vanuit het rijk komen. Vooral nog gaan we ervan uit dat dit probleem zich niet meerjarig voordoet.

23. Schuldhulpverlening

We zien binnen de activiteiten van schuldhulpverlening op meerdere onderdelen knelpunten ontstaan als gevolg van extra instroom van klanten. Ook de dienstverlening in de wijken draagt hieraan bij. Onderstaand geven we een korte toelichting voor de verschillende onderdelen.

Het aantal aanmeldingen voor de *eurocoach* (consulent speciaal gericht op jongeren met schulden) ligt hoger dan we op dit moment aan kunnen. Om de toenemende vraag te kunnen bedienen is extra formatie nodig. Hiermee kan de wachtlijst worden weggewerkt. Voor de *Schuldregeling* is het aantal klanten de afgelopen maanden gestegen. Daarnaast verwachten we ook in de komende maanden nog een stijging. Ook hiervoor hebben we extra formatie nodig. Het aantal klanten *budgetbeheer* is de afgelopen maanden met meer dan 40% gestegen. Hierdoor is vertraging opgelopen in het opstarten van de instroom in budgetbeheer. We verwachten dat de toename zich dit jaar voortzet. Vertraging brengt onnodige maatschappelijke kosten met zich mee. Voor de opvang van de stijging van het aantal budgetklanten is een uitbreiding van formatie nodig.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Om de ambities uit het Plan schuldhulpverlening 2016-2020 en het Preventiejaarplan 2016 te kunnen verwezenlijken is extra formatie voor *preventie* nodig. In totaal denken we 4,5 FTE extra formatie nodig te hebben. De kosten hiervan zijn € 318.000. Om inzicht te krijgen in de kosten en baten gaan we een business case opstellen voor (preventie) schuldhulpverlening.

24. Verbeterplan Veilig thuis Groningen

In oktober 2015 heeft de landelijke inspectie onderzoek gedaan naar het functioneren van Veilig Thuis Groningen. Uit het rapport blijkt dat Veilig Thuis Groningen op 11 van de 24 punten onvoldoende scoort, zoals op de 24/7 bereikbaarheid en beschikbaarheid, op de registratie van meldingen en op de capaciteit om alle meldingen aan te kunnen. Er ligt nu een verbeterplan met diverse maatregelen. Een belangrijke constatering is dat er zowel op meldingen huiselijk geweld als op meldingen kindermishandeling meer uitvoeringscapaciteit nodig is.

Veilig Thuis wordt gefinancierd vanuit jeugdbudgetten (via de RIGG) en vanuit de WMO (Decentralisatie uitkering huiselijk geweld). Voor het Wmo deel bedraagt het tekort voor de gemeente Groningen € 178.000 structureel.

25. Groot onderhoud en vervangingen voorzieningen openbare ruimte

De komende jaren zijn diverse voorzieningen in de openbare ruimte aan vervanging toe. De kosten voor onderhoud in de eindfase worden te hoog of de voorziening is technisch afgeschreven. De onderhoudsbudgetten zijn niet voldoende om deze vervangingsinvesteringen te kunnen dekken.

Daarnaast constateren we knelpunten en risico's op het gebied van groot onderhoud. In 2011 is een inventarisatie gemaakt van het aanvullend groot-onderhoud en de vervangingen die in de periode 2012 – 2021 nodig zijn. Deze periode is verlengd tot 2022. Vanaf 2012 zijn middelen beschikbaar gesteld waarmee de maatregelen tot en met 2018 kunnen worden uitgevoerd. Na 2018 zijn geen middelen meer beschikbaar voor investeringen in groot onderhoud en vervanging. Het betreft een structurele component voor vervangingsinvesteringen en een incidentele component voor groot onderhoud. Het gaat om vervanging en groot onderhoud van het openbaar verlichtingsnet, beweegbare bruggen en viaducten, verharding, speeltoestellen en openbare recreatievoorzieningen.

Er is voor de jaren 2019 en 2020 samen een bedrag van € 10,399 miljoen nodig voor vervangingsinvesteringen. De kapitaallasten daarvan zijn € 0,543 miljoen. Daarnaast is in 2019 en 2020 nog € 1,677 miljoen incidenteel nodig voor groot onderhoud. De incidentele middelen in 2019 en 2020 en de vrijval van de eerste jaarschijf van de structurele bedragen tellen samen op tot € 1,677 miljoen ($0,358 + 0,274 + 0,776 + 0,269 = 1,677$, zie ook knelpunt 3).

26. Campusdiep

In de begroting 2016 is een bedrag van ruim € 700.000 opgenomen voor diverse vormen van kwetsbare jongerenhuisvesting. Dit is exclusief het onderdeel Campusdiep dat de afgelopen jaren uit incidentele budgetten Participatie, Armoede en Opvang is gedekt. Hier zitten jongeren die zijn of dreigen af te glijden (geen werk, schulden, stop school). Door de nieuwe beleidskaders kan het niet meer worden gedekt uit de budgetten Armoede en Participatie. Nieuwe wegen onder de WMO worden onderzocht. Er wordt tegelijk onderzocht en overlegd hoe het Campusdiep effectiever kan worden ingezet. Dit kost tijd en in de tussentijdse periode willen we de voorziening continueren. De benodigde middelen die vooralsnog zijn geraamd zijn € 120.000 in 2017 en 2018 en € 60.000 in 2019. Als tijdens de onderzoeksfase blijkt dat deze middelen ontoereikend zijn zal er een oplossing worden gezocht.

27. Plankosten Spoorse projecten en Oosterhamrikzone/ Gerrit Krolbrug

Spoorse projecten

Voor het Hoofdstation is samen met partners in de regio een plan gemaakt om de zuidzijde te transformeren tot een aantrekkelijke omgeving. Komende anderhalf jaar moeten hiervoor belangrijke

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

stappen worden gezet. Hiervoor is een plankostenbudget van € 1,2 miljoen tot eind 2017 nodig. Verder is er voor de spoorlijn een Groningen Leeuwarden (ESGL) een budget voor plankosten van € 50.000 nodig. Dit is een project dat door externe partijen wordt getrokken en waarbij de gemeente moet zorgen dat de gemeentelijke belangen worden meegewogen.

Oosterhamrikzone/ Gerrit Krolbrug

Voor de vervolgfase Oosterhamrikzone (de variantenanalyse) en de vervanging van de Gerrit Krolbrug worden plankosten gemaakt. De totale plankosten bedragen € 500.000. Deze plankosten kunnen we dekken uit beschikbare stedelijke vernieuwingsmiddelen voor de Oosterhamrikzone (€ 6,8 miljoen). Daarnaast maken we kosten voor de bestemmingsplan procedure. Met de provincie hebben we afgesproken dat wij de kosten voor de bestemmingsplanprocedure voor onze rekening nemen. Deze kosten bedragen € 100.000. Deze kosten zijn meegenomen in dit knelpunt.

28. Terugloop omzet detachering SW

In de begroting 2016 zijn structureel middelen beschikbaar gesteld voor een knelpunt als gevolg van een daling van de omzet uit detacheringen. Hierbij is rekening gehouden met daling van de bedrijfsvoeringskosten van € 500.000 waardoor het knelpunt enigszins werd gedempt. Voor de begroting 2017 is het knelpunt geactualiseerd en hieruit blijkt dat het knelpunt beduidend kleiner is geworden. Tegelijkertijd is vastgesteld dat de bedrijfsvoeringskosten met slechts € 100.000 afnemen. Per saldo resteert een knelpunt van € 100.000 in 2019 en structureel € 200.000 vanaf 2020.

29. Bijdrage in uitvoeringstekort oud iederz

Afgesproken is om vanuit werk en maatschappelijke participatie een bijdrage van € 0,5 miljoen te leveren voor het oplossen van het uitvoeringstekort bij de sociale werkvoorziening (een kwart van het uitvoeringstekort van € 2 miljoen). Door de terugloop van de SW-detacheringen verwachten we hiervan € 100.000 te kunnen realiseren. Dit leidt tot een structureel knelpunt van € 0,4 miljoen vanaf 2017.

30. Onderhoud Martiniplaza

In juni 2016 hebben we met uw raad de toekomstvisie van Martiniplaza besproken. In samenspraak met Martiniplaza is het scenario 'Meer business uit business' als het meest kansrijk beoordeeld. Voorwaarde bij dit scenario is het beschikbaar stellen van € 5,4 miljoen voor de tweede fase van het meerjaren onderhoudsplan. In 2017 stellen we € 915.000 beschikbaar. In de jaren 2018, 2019 en 2020 stellen we jaarlijks € 1,495 miljoen beschikbaar.

31. Aanpak kindermishandeling

Voor het realiseren van acties gericht op het signaleren en voorkomen van kindermishandeling stellen we in 2017 incidenteel € 300.000 beschikbaar.

32. Grondexploitaties

Uit een doorlichting van de grondexploitaties komen twee knelpunten naar voren, die bij de herziening eind 2016 naar verwachting tot een nadeel zullen leiden. We willen hiervoor incidenteel € 1,35 miljoen beschikbaar stellen in 2017.

Budget plankosten Ciboga

Bij de grondexploitatie Ciboga is een knelpunt bij het beschikbare budget voor plankosten. Dit knelpunt is bij de herziening van 2015 ook al benoemd. Daarbij is aangegeven dat de komende periode zou moeten blijken of aanvulling nodig is. De actuele inschatting is dat er voor de hele planperiode € 1 miljoen extra nodig is.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Afzet Driehoek Peizerweg

Een deel van het bedrijventerrein is bestemd als kantoorlocatie. De vraag naar deze specifieke kantoorlocatie is minimaal en we verwachten dat de interesse ook in de toekomst minimaal zal zijn. Om de boekwaarde niet verder op te laten lopen, wordt voorgesteld deze locatie niet bouwrijp te maken en eenmalig een voorziening te treffen. Het negatieve effect schatten we in op € 350.000.

33. Tekort Sociaal domein

Het knelpunt binnen het Sociaal domein wordt veroorzaakt door diverse voor- en nadelen. De decentralisaties gaan gepaard met een omvangrijke en fundamentele stelselwijziging binnen het sociaal domein. De transformatie, oftewel de kostenbesparing door de verschuiving van maatwerkvoorzieningen naar algemene voorzieningen is een middellange termijn verhaal. Daarbij gaat de transformatie niet snel genoeg om de vermindering van beleidsmiddelen zoals opgenomen in de begroting 2016, op te kunnen vangen en heeft het Rijk een structurele korting op het Wmo-budget doorgevoerd van afgerond € 2 miljoen. Binnen de WIJ-teams is extra capaciteit nodig in verband met casusregie jeugd en de verdere ontwikkeling van de WIJ-teams. Ook de transitie van de WIJ-teams per 1 januari 2018 en de voorbereidingen daarop, vergen extra middelen. Hier staat een structureel voordeel op beschermd wonen tegenover, dat deels ten goede komt aan de gemeente Groningen, en afname van de uitgaven voor PGB's.

Om het knelpunt structureel terug te brengen tot nul in 2021 nemen we aanvullende maatregelen om de verzilvering te realiseren en de kosten van de WIJ-teams terug te brengen. Daarnaast verlagen we de innovatiemiddelen en zien we besparingsmogelijkheden binnen de meerkostenregeling.

Voor 2017 tot en met 2020 stellen we extra beleidsmiddelen beschikbaar om het teruglopende knelpunt binnen het sociaal domein op te lossen (2017: € 2,359 miljoen, 2018: € 3,117 miljoen, 2019: € 2,161 miljoen en 2020: € 1,082 miljoen, zie ook knelpunt 9).

34. Doorwerking bezuinigingen Outsourcing ICT en op de organisatie naar tarieven

Outsourcing

Outsourcing levert volgens de businesscase van Quint een netto besparing op van € 4,5 miljoen structureel (zie ook knelpunt 38). De totale doorlooptijd van de businesscase is 7 jaar. Voor een deel leiden deze besparingen tot lagere tarieven. De besparingen die weglekken naar lagere tarieven kunnen niet worden ingezet voor de bezuinigingen.

Het weglekpercentage van de betreffende directie bedraagt 30%. Het weglekeffect voor de komende jaren is als volgt:

Jaar	Besparing	Weglekpercentage	Weglek
2017	-2.313	30%	
2018	316	30%	-95
2019	2.436	30%	-731
2020	3.721	30%	-1.116

Bezuinigingen op de organisatie

In februari 2016 hebben we een besluit genomen over de hoofdlijnen van het invullen van de bezuinigingsopgave op de organisatie. Daarbij zijn de bezuinigingen nadrukkelijk gekoppeld aan de doorontwikkeling naar een kleinere en wendbare organisatie. De bezuinigingen leiden tot weglekeffecten. De hoogte is afhankelijk van de specifieke maatregelen. Er is een inschatting gemaakt op basis van het standaard weglekpercentage voor de gehele gemeente. Dit leidt voor 2017 tot een knelpunt van € 0,9 miljoen euro, oplopend tot structureel € 1,5 miljoen euro vanaf 2019.

Vanuit voorgaande begrotingen is nog een structureel budget beschikbaar voor het opvangen van weglekeffecten van circa 400 duizend euro. Deze post is in mindering gebracht op het knelpunt.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Daarmee komt het knelpunt voor 2017 op 0,5 miljoen euro, oplopend tot structureel 1,1 miljoen euro vanaf 2019.

35. Implementatiekosten grenscorrectie Meerstad

Voor de implementatie van de grenscorrectie heeft u bij de begroting 2016 € 150.000 beschikbaar gesteld. Bij de behandeling van het voorstel over de grenscorrectie Meerstad (30 maart 2016) hebben we al aangegeven dat dit bedrag niet voldoende is, gelet op het effect op het ambtelijk apparaat, de kosten van conversie van de bestanden en aanpassing van de postcodes. Op basis van het plan van aanpak schatten we de implementatiekosten voor de gemeente Groningen in op € 580.000, waarvan € 180.000 betrekking heeft op 2017.

Het grootste deel van de kosten wordt veroorzaakt door proces- en projectmanagement (interne uren en inhuur externe deskundigheid). De kosten in 2016 worden deels gedekt door de beschikbare € 150.000. De resterende kosten leiden tot een nadeel in de rekening 2016.

36. Ruil incidenteel structureel

Bij de dekkingsmogelijkheden in deze begroting houden we rekening met een ruil van incidentele met structurele middelen. We spelen incidentele middelen die zijn bestemd voor investeringen vrij door de kapitaallasten structureel te dekken in de begroting. In totaal gaat het om een incidenteel bedrag van € 3,7 miljoen. Dit bedrag zetten we in als incidentele dekking in 2017. De structurele kapitaallasten hiervan bedragen € 180.000.

37. Halveren taakstelling MKBA

In de begroting 2016 is een taakstelling opgenomen om op basis van het inzicht in de maatschappelijke kosten en baten de gemeentelijke uitgaven met structureel € 2 miljoen te verlagen vanaf 2017. Uit onderzoek dat na de zomer in 2016 is afgerond, blijkt dat een besparing van € 1 tot € 2 miljoen mogelijk moet zijn. Met een taakstelling van € 2 miljoen zitten we aan de bovenkant van deze bandbreedte. We stellen daarom voor de taakstelling te halveren tot € 1 miljoen structureel vanaf 2018. In 2017 wordt nog geen besparing gerealiseerd waardoor in 2017 aanvullende middelen beschikbaar worden gesteld als alternatief voor deze dekkingsbron (zie ook knelpunt nr. 40).

38. Outsourcing ICT

In de begroting houden we rekening met een bezuinigingstaakstelling van € 5 miljoen door outsourcing van de ICT-dienstverlening. Adviesbureau Quint heeft in 2015 onderzocht op welke wijze deze taakstelling gerealiseerd kan worden. In 2016 is de businesscase geactualiseerd. De actualisatie leidt tot een extra knelpunt van € 2,7 miljoen bovenop het eerdere knelpunt van in totaal € 15 miljoen (zoals opgenomen in de voorjaarsbrief 2016). Het totale knelpunt komt daarmee op € 17,7 miljoen voor de jaren 2017-2020.

Met twee oplossingsmogelijkheden kunnen deze extra kosten worden gedekt. De eerste oplossingsmogelijkheid komt uit het meerjaren investeringsprogramma. In dit investeringsprogramma zitten middelen opgenomen voor de vervanging van werkplekken (project- en migratiekosten). De nieuwe marktpartij zal als onderdeel van de transitie en transformatie echter de migratie naar een nieuwe werkplek oppakken. Dit levert incidenteel € 1,9 miljoen op.

De tweede oplossingsmogelijkheid betreft de vrijval van kapitaallasten in 2016 en 2017 door het uitstellen van vervangingsinvesteringen (voor zover technisch verantwoord). Dit leidt tot een incidentele vrijval van € 0,8 miljoen.

In totaal levert dit € 2,7 miljoen op.

Het resultaat van de actualisatie is daarmee (bijna) neutraal. Door de vertraging is er wel een verschuiving van de kosten over de jaarschijven. De totale doorlooptijd van de businesscase is 7 jaar.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

In onderstaande tabel is het verloop van de geactualiseerde besparing opgenomen.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Totaal
Besparing	-1.639	-1.540	-2.969	2.339	3.652	4.373	4.591	8.806
Bezuiniging	-478	607	2.229	3.980	4.908	5.051	5.151	21.448
Harmonisatie	-	-	-150	-150	-150	-150	-150	-750
Risicobudget (hidden services)	-	-	-350	-350	-350	-350	-350	-1.750
Frictie kosten	-	-185	-1.928	-842	-756	-178	-60	-3.949
Projectkosten	-1.161	-1.962	-2.770	-300				-6.193

In onderstaande tabel is de besparing tegenover de taakstelling gezet. Dit geeft inzicht in de aanvullende dekkingsopgaven voor de komende jaren.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Totaal
Besparing	-1.639	-1.540	-2.969	2.339	3.652	4.373	4.591	8.807
Te realiseren bezuinigingen ICT	0	-5.000	-5.000	-5.000	-5.000	-5.000	-5.000	-30.000
Dekking taakstellingen	1.438	1.062	1.000					3.500
Oplossingsmogelijkheden	200	1.500	1.000					2.700
Totale taakstelling	1.638	-2.438	-3.000	-5.000	-5.000	-5.000	-5.000	-23.800
								0
Dekkingsopgave	-1	-3.978	-5.969	-2.661	-1.348	-627	-409	-14.993

In de volgende tabel wordt het verschil weergegeven tussen de businesscase 2015 en de geactualiseerde businesscase 2016.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Totaal
BC 2015	0	-6.251	-3.684	-2.564	-1.279	-733	-483	-14.994
BC 2016 (gewijzigd)	-200	-5.478	-6.969	-2.661	-1.348	-627	-409	-17.692
Oplossingsrichting 1		900	1.000					1.900
Oplossingsrichting 2	200	600						800
BC 2016 (gewijzigd)	0	-3.978	-5.969	-2.661	-1.348	-627	-409	-14.992
Vershil 2015-2016		2.273	-2.285	-97	-69	106	74	2
		Saldo 0						

De aanvullende dekkingsopgave wordt enerzijds veroorzaakt door project- en frictiekosten en anderzijds door het niet volgens planning realiseren van de structurele bezuinigingstaakstelling.

De aanvullende dekkingsopgave is een momentopname. Deze wordt periodiek geactualiseerd. De exacte omvang van de besparing is onder andere afhankelijk van de concrete aanbestedingen (vooral frictiekosten personeel), fasering van de outsourcing na besluitvorming en nader onderzoek naar de projectkosten.

39. Noordelijk Belastingkantoor

In de begroting is voor de vorming van een Noordelijk Belastingkantoor (NBK) vanaf 2017 een structurele bezuiniging van € 750.000 opgenomen. Op basis van het bedrijfsplan zal de oprichting van het NBK een besparing van € 1,7 miljoen opleveren. Het aandeel voor de gemeente Groningen hierin is € 935.000. Een deel van de besparing leidt tot lagere tarieven voor burgers en bedrijven (afvalstoffenheffing en rioolheffing).

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Door vertragingen in de onderzoeksfase en het besluitvormingstraject is de beoogde startdatum van het NBK niet 1 januari maar in de periode 1 juli 2017 – 1 januari 2018. Omdat gemeente en waterschap hun aanslagen dan al verzonden hebben, betekent dit dat de bezuiniging van € 750.000 in 2017 niet gerealiseerd kan worden. Daarnaast brengt de oprichting van het NBK incidentele project- en frictiekosten met zich mee, waarmee nog geen rekening is rekening gehouden. In totaal komen deze kosten op € 6,4 miljoen, het aandeel van de gemeente Groningen hierin is € 3,4 miljoen. In 2016 bedragen de kosten € 450.000, in de periode 2017 – 2019 resteert hierdoor € 3,0 miljoen.

40. Niet realiseren verlaging uitgaven door uitvoering MKBA

In de begroting 2016 is een taakstelling opgenomen om op basis van het inzicht in de maatschappelijke kosten en baten de gemeentelijke uitgaven met structureel € 2 miljoen te verlagen vanaf 2017. Uit onderzoek dat na de zomer in 2016 is afgerond, blijkt dat een besparing van € 1 tot € 2 miljoen mogelijk moet zijn. Met een taakstelling van € 2 miljoen zitten we aan de bovenkant van deze bandbreedte. We stellen daarom voor de taakstelling te halveren tot € 1 miljoen structureel vanaf 2018. In 2017 wordt nog geen besparing gerealiseerd waardoor in 2017 aanvullende middelen beschikbaar worden gesteld als alternatief voor deze dekkingsbron (zie ook knelpunt nr. 37).

41. Financiering extra capaciteit zware criminaliteit

De laatste jaren blijkt dat we onvoldoende in staat zijn om ons met zware criminaliteit (zoals mensenhandel, ondermijning en 'Outlaw Motorcycle Gangs (OMG's)) bezig te houden. Doordat we onvoldoende capaciteit hebben kunnen we niet goed inzichtelijk maken hoe groot deze problemen in Groningen zijn en onvoldoende meedraaien in grote (strafrechtelijke) onderzoeken. Om onze positie te verbeteren stellen we een structurele capaciteitsuitbreiding per 2017 voor van 2 fte, gericht op de projectmatige aanpak van zware criminaliteit. De kosten hiervan bedragen structureel € 180.000 vanaf 2017.

42. Professionalisering evenementen

Het strategisch evenementen beleid werpt zijn vruchten af. Voor de verdere professionalisering van evenementen stellen we in 2017 en 2018 jaarlijks € 50.000 beschikbaar. Hiermee stellen we een afwegingskader op voor de beoordeling van de door ons gewenste of (financieel) ondersteunde evenementen. Ook willen we meer samenhang aanbrengen in de financiering en subsidiëring van evenementen. Om vorm en inhoud te geven aan het toekomstig evenementenprogramma is de 'adviesgroep programmering evenementen' gevormd. Samen met instellingen, bedrijven en mensen uit de cultuursector willen we heldere keuzes kunnen maken in het evenementenaanbod.

43. Uitbreiding formatie ombudsman

We stellen voor de formatie bij de ombudsman in 2017 en 2018 incidenteel uit te breiden. Dit als gevolg van de toename van instroom en complexiteit van zaken bij de ombudsman. Deze toename wordt onder andere veroorzaakt door nieuwe taken/ projecten bij de gemeente. In 2017 en 2018 stellen we hiervoor jaarlijks € 58.000 beschikbaar. In hoeverre het om een structurele toename gaat is op dit moment niet te voorspellen. We blijven de instroom monitoren.

44. Bevrijdingsfestival

Op de organisatie van het bevrijdingsfestival zit een structureel tekort van € 50.000. De afgelopen jaren is dit incidenteel opgelost. We willen dit structureel oplossen en stellen hiervoor structureel € 50.000 beschikbaar vanaf 2017.

45. Nieuwjaarsfeest

Het gemeentelijke Nieuwjaarsfeest is in 2012 afgeschaft als onderdeel van de gemeentelijke bezuinigingen. Na afschaffing van het gemeentelijke Nieuwjaarsfeest is jaarlijks een alternatief

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Nieuwjaarsfeest door een aantal partijen in de stad georganiseerd. We stellen voor een nieuwjaarsfeest structureel terug te laten keren vanaf 1 januari 2017. Hierbij zal nadrukkelijk de samenwerking worden gezocht met geïnteresseerde partijen in de stad (dat geldt ook voor de initiatiefnemers van de alternatieve nieuwjaarsfeesten). We stellen voor vanaf 2017 een structureel budget beschikbaar te stellen van € 50.000 voor de organisatie van het gemeentelijke nieuwjaarsfeest.

46. Toevoeging Stedelijk investeringsfonds

Vanaf 2015 stelt het rijk geen ISV meer beschikbaar. Per 31 december 2015 is er nog € 28 miljoen aan ISV-middelen beschikbaar. Deze middelen van het Groningse ISV-budget zijn op basis van eerdere meerjarenprogramma's grotendeels geoormerkt voor toekomstige projecten. Voor sommige projecten was echter onzeker of ze daadwerkelijk gaan worden uitgevoerd en of het gereserveerde bedrag volledig nodig is. Tegelijkertijd zien we verschillende andere projecten in de stad die ook een bijdrage uit het ISV-budget kunnen gebruiken.

Wij hebben daarom in 2015 opdracht gegeven de inzet van de nog beschikbare ISV-middelen te herijken. Vooruitlopend daarop hebben we in de begroting 2016 voor de jaren 2017-2019 jaarlijks € 1 miljoen beschikbaar gesteld vanuit ISV-middelen voor het integraal gebiedsgericht werken.

Op basis van de resultaten uit de herijking zijn we tot de conclusie gekomen dat er € 9,9 miljoen aan ISV-middelen anders kan worden ingezet. Daarnaast hebben we nog € 1,6 miljoen euro aan BLS (Besluit Locatiegebonden Subsidies) beschikbaar. Dit betreft een subsidie voor stimulering van woningbouw. Deze subsidie was onderdeel van het basispakket wijkvernieuwing. Deze middelen zijn in 2005 ingezet ter dekking van een dreigend tekort op het basisprogramma wijkvernieuwing. Uit de herijking is gebleken dat het niet langer noodzakelijk is om de middelen te reserveren. In totaal kan er dus € 11,5 miljoen euro anders worden ingezet.

We hebben er bewust voor gekozen om de binnen het oude ISV vrijgevallen middelen opnieuw in te zetten voor stedelijke vernieuwing, waarbij accent is gelegd op de thema's wijkvernieuwing, binnenstad en cultuur in samenhang met gebiedsontwikkeling. Deze keuze voort uit maatschappelijke urgentie en de beleidsmatige prioriteiten zoals door u vastgesteld (woonvisie, binnenstadvisie). Vandaar dat we vanaf nu ook willen spreken over een Stedelijk investeringsfonds.

Omzetten reserve ISV naar reserve Stedelijk investeringsfonds

Naast de noodzaak van structurele middelen voor niet-toerekenbare bovenwijkse voorzieningen van bestaande en nieuwe grexten, zijn er meer ontwikkelingen die investeringen vergen om de verwachte groei en het sociaal en economisch functioneren van de stad (werkgelegenheid, bereikbaarheid en leefbaarheid) mogelijk te maken.

Alle prognoses geven aan dat de stad fors zal groeien. Dan moeten we die groei ook mogelijk maken: niet alleen met stadsuitleg maar ook met inbreiding, stedelijke vernieuwing (transformatie) en wijkvernieuwing. In dat verband is onder andere relevant dat de corporaties minder geld beschikbaar hebben voor deelname in de wijkvernieuwing. Voor de financiering van de stadsontwikkeling is ook belangrijk ook dat nationale en Europese subsidies voor fysieke investeringen in bijvoorbeeld infrastructuur, wijkvernieuwing en groen & blauw zijn weggevallen. Het ISV (jaarlijks circa € 7-10 miljoen) is al gestopt, het RSP eindigt in 2020.

De impact hiervan zal fors zijn. Temeer daar veel investeringsopgaven liggen binnen het bestaande stedelijk gebied. Denk bijvoorbeeld aan het Suikerunieterrein, Stationsgebied-Zuid, maar ook aan de locaties Alfa-Laval of Simmeren aan het Van Starckenborghkanaal. En transformatie is nu eenmaal duurder dan 'bouwen in het weiland'. Hoe gaan we de daarvoor benodigde (voor)investeringen

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

financieren? Ook de wijkvernieuwing zal door moeten gaan, al is het op een lager pitje. Er zijn verschillende mogelijkheden om vorm te geven aan de noodzaak van voldoende middelen voor stedelijke ontwikkeling. Er kunnen bijvoorbeeld verschillende budgetten worden gecreëerd voor grondexploitaties, wijkvernieuwing, enzovoort.

Een andere, elegantere optie is het instellen van een integrale reserve Stedelijk investeringsfonds, bestemd voor fysieke investeringen in gebiedsontwikkeling. Met de middelen uit zo'n reserve kunnen we de bijvoorbeeld de noodzakelijke voorinvesteringen doen in grondexploitaties. Hoe groot de reserve Stedelijk investeringsfonds (of meerdere afzonderlijke budgetten) moet zijn, hangt af van een inschatting van de benodigde investeringen in de komende jaren. Daarbij gaat het niet alleen om nieuwe grondexploitaties zoals het Suikeruniegebied, maar bijvoorbeeld ook om de binnenstad (aanvullende middelen), de Oosterhamrikzone en de wijkvernieuwing in afgeslankte vorm ('acupunctuur'). De resultaten van het *Next City*-proces zullen meer inzicht geven in de benodigde investeringen op middellange en langere termijn. Vooruitlopend op deze inzichten willen we alvast een start maken door de Reserve ISV om te zetten in de Reserve Stedelijk investeringsfonds. Daarnaast gaan we als onderdeel van het *Next City* proces onderzoeken op welke wijze we de Reserve Stedelijk investeringsfonds verder vorm gaan geven.

Herbestemming middelen

Bij de herbestemming van middelen hebben we de volgende belangrijkste criteria gebruikt:

- a) De oorspronkelijke ISV-doelstellingen
- b) Het ontbreken van zicht op andere dekking;
- c) Zicht op snelle besteding.

Hiermee blijven we de oud ISV-middelen inzetten voor het streven naar leefbare en ongedeelde woonwijken en voor een vitale binnenstad. We hebben er dus voor gekozen de vrijval niet ten gunste te laten komen van de algemene middelen gezien de oorspronkelijke doelstelling van de ISV gelden en het feit dat er vanuit het rijk sinds 2014 geen ISV meer aan gemeenten wordt toegekend. Wel zijn we inmiddels actief in een lobby vanuit de VNG om de noodzaak van nieuwe stedelijke vernieuwingsmiddelen op de agenda van politieke partijen en de kabinetsformatie van volgend jaar te krijgen.

Over twee bestemmingen hebben we hebben we u al op een eerder moment geïnformeerd:

Uitvoering toekomstvisie A-kwartier (€ 1,8 miljoen)

De toekomstvisie A-kwartier is op 24 februari 2016 door u vastgesteld. Hierin wordt ingegaan op de voorgestelde maatregelen in de openbare ruimte en voorgestelde subsidieregelingen. Een tentatieve kostenraming van de maatregelen telt op tot € 3,9 miljoen. Een deel van deze kosten (€ 1,8 miljoen) willen we dekken uit de resterende ISV-middelen.

Gebiedsprogramma 2016 (€ 1 miljoen)

Op 30 maart 2016 is het Integraal gebiedsgericht werken/gebiedsprogramma 2016 vastgesteld. De totaal verwachte kosten van dit programma bedragen € 5,97 miljoen. Onderdeel van de dekking van de kosten is € 1 miljoen ISV.

Na aftrek van deze projecten resteert er nog € 8,724 miljoen aan ISV-vrijval voor herbestemming binnen het stedelijk investeringsfonds. We stellen voor dit bedrag aan te vullen met € 1,526 miljoen, waardoor in totaal € 10,25 miljoen beschikbaar komt voor herbestemming. De voorgestelde inzet van deze middelen hebben we gethematiseerd op wijkvernieuwing, binnenstad en gebiedsontwikkeling.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Wijkvernieuwing

Naast het afmaken van de reeds bestaande inzet op wijkvernieuwing willen we een extra impuls geven aan onderstaande projecten. Deze investeringen worden aangevuld met investeringen van corporaties en/ of particulieren en middelen uit gebiedsgericht werken.

Wijkvernieuwing prioritaire wijken

We reserveren een bedrag van € 2,5 miljoen voor de aanpak van 4 prioritaire aandachts-wijken in de periode 2017-2020. Het betreft de wijken Indische buurt/De Hoogte, Selwerd, Beijum en De Wijert-Noord. Dit bedrag is inclusief een eerder afgesproken cofinanciering vanuit oud ISV ter grootte van € 250.000 voor de jaarschijven 2017, 2018 en 2019 voor de Heerdenaanpak.

Eerder hebben we met de corporaties nadere afspraken gemaakt over programmamatching als input voor de prestatie-afspraken voor de jaarschijf 2017. Ook hebben we afgesproken om daarbij naar de specifieke wijkopgaven te kijken. Daartoe maken we een gezamenlijke analyse van onder andere de Wijkkompassen. We leggen daarbij een gezamenlijke focus op genoemde 4 prioritaire wijken. Voor de zomer hebben daarover de eerste gesprekken op hoofdlijnen plaatsgevonden. In het najaar werken we met urgentie een gezamenlijk programma en dekkingsvoorstel voor deze wijken uit, aanvullend op de te maken prestatieafspraken.

Aanpak openbare ruimte Paddepoel

In 2015 zijn bewoners in Paddepoel gestart met co-creatie. De wijk wil zelf meer aan het stuur en daarbij haar prioriteiten kunnen stellen aangaande de ontwikkeling van de wijk. Vanuit verschillende thema's (o.a. Duurzaamheid, Verkeer & Veiligheid, Sociale samenhang, Voorzieningen, Kunst, Wijk Inzet Jongeren en Studenten) worden gezamenlijke plannen ontwikkeld en uitgevoerd. Wij zullen dit proces verder ondersteunen en als deelnemer naast andere partners participeren. Voor de investeringen in de openbare ruimte van onder meer het winkelcentrum willen we € 0,6 miljoen beschikbaar stellen.

Gebiedsontwikkeling Oosterhoogbrug

De eerder bedachte gebiedsontwikkeling in Oosterhoogbrug moet worden bijgesteld. Naar het nu lijkt wordt de Albert Heijnwinkel op eigen gebied aangepast. Hierdoor kan de school op de huidige locatie blijven. Vanuit verkeersveiligheid moet de verkeerssituatie rondom de school en de ontsluiting bij de Rijksweg worden verbeterd. Het woongebouw aan de Pop Dijkemaweg wordt ontwikkeld. Wijkcentrum de Schakel wordt meegenomen in de ontwikkelingen. Voor aanvullende investeringen in de openbare ruimte willen we € 0,6 miljoen beschikbaar stellen.

Binnenstad

Onze ambitie is een sterke en aantrekkelijke binnenstad te realiseren. Om deze ambitie verder te kunnen realiseren kiezen we ervoor om de volgende middelen beschikbaar te stellen:

- Uitvoeringsprogramma binnenstad

Bij vaststelling van de Bestemming Binnenstad in februari 2016 hebben wij geconstateerd dat het huidige budget van circa € 20 miljoen niet voldoende is om het kernpakket te realiseren. Voor het verplaatsen van de busroutes en de herinrichting van de daardoor komende ruimte in de binnenstad ontbreekt nog € 2,5 miljoen. Met het beschikbaar stellen van € 2,5 miljoen ISV-middelen is het kernpakket gedekt.

- Noordelijk Scheepvaartmuseum/ Historisch kwartier

De totale kosten van het uitbreiden van het Noordelijk Scheepvaartmuseum worden geraamd op € 6 miljoen. Een deel van deze kosten wordt gedekt door bijdrage van derden. De onrendabele top voor uitbreiding en upgradering van de huisvesting van het Noordelijk Scheepvaartmuseum wordt geschat op

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

incidenteel € 2 miljoen. Voor fase 1, de uitbreiding, is dit € 1 miljoen en voor fase 2, de verbouw van het huidige pand, ook € 1 miljoen euro. Ook is er een extra huurbijdrage nodig die we reserveren uit de intensiveringsmiddelen. Met het beschikbaar stellen van € 2 miljoen kan een start gemaakt worden met de uitbreiding en het upgraden van de huisvesting. Deze bedrage is wel onder voorbehoud van het beschikbaar komen van bijdragen van derden.

Gebiedsontwikkeling

De gebiedsontwikkeling van het Ebbingekwartier alsmede onze culturele infrastructuur willen we een impuls geven:

- Cultuurcluster Ebbingekwartier

Wij hebben een onderzoek uit laten voeren naar een mogelijke clustering van huisvesting van de culturele organisaties (het Noord Nederlands Toneel, Club Guy & Roni, het Houten Huis en de Noordelingen) in het Ebbingekwartier. Een deel van de benodigde ruimte voor NNT en G&R hebben we door aanpassing c.q. verbouw van de Machinefabriek al kunnen realiseren. In september is in overleg met de beoogde culturele instellingen nog een laatste check uitgevoerd in de vorm van een herijking van de Programma's van Eisen en de bij de instellingen beschikbare huisvestingsbudgetten. Dit heeft geleid tot een definitief voorstel voor nieuwbouw in het Ebbingekwartier. Het totale nieuwbouwplan omvat nu, naast ruimtes voor de bovengenoemde instellingen, tevens ruimte voor een extra instelling, de Steeg (productiehuis voor professioneel jongerentheater).

De planning richt zich op start bouw eind 2017 en een oplevering van de nieuwbouw eind 2018/ begin 2019. De totale kosten voor de nieuwbouw van het Cultuurcluster zijn geraamd op € 4,450 miljoen. De onrendabele top voor de nieuwbouw is berekend op incidenteel € 2,3 miljoen. Daarnaast is er structureel een extra huurbijdrage nodig. Bij de bestemmingsvoorstellen bij de jaarrekening 2015 is al € 250.000 beschikbaar gesteld voor planvoorbereiding. Resteert voor de onrendabele top nog een bedrag van € 2,05 miljoen. De benodigde extra huurbijdrage is becijferd op structureel € 125.000. Dit laatste bedrag willen we dekken uit de intensiveringsmiddelen cultuur.

In onderstaand overzicht worden de resultaten van de herijking van de oud ISV-middelen weergegeven. Vanuit de oud ISV-middelen is € 28 miljoen euro beschikbaar. Inclusief de vrijval van € 1,6 miljoen vanuit BLS en de extra beleidsmiddelen ter hoogte van € 1,526 (zijn eerder toegelicht bij deze ambitie) is er in totaal € 31,129 miljoen beschikbaar in het Stedelijk investeringsfonds voor bestemming in projecten. Na de tabel lichten we de grote afwijkingen toe op de programma's c.q. projecten.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

In onderstaand overzicht worden de resultaten van de herijking weergegeven. Vervolgens lichten we de grote afwijkingen toe op de programma's c.q. projecten.

Reserve Stedelijke vernieuwing Omschrijving (bedragen (x €1.000))	Saldo 31-12-2015	Herijking	Inzet	Saldo na Herijking	
Wijkvernieuwing					
Wijkvernieuwing-Basisprogramma 1998-2015	11.371	-7.694	-	3.677	Bestaand
Prioritaire wijken	-	-	2.500	2.500	Nieuw
Wijkvernieuwing Selwerd	1.726	-107	-	1.619	Bestaand
Paddepoel	-	-	600	600	Nieuw
Oosterhogebrug	-	-	600	600	Nieuw
A-kwartier	-	-	1.800	1.800	Nieuw
Gebiedsgericht werken					
Stadsdelen	708	-307	-	401	Bestaand
Bijdrage wijkgericht werken 16-19	2.300	700	1.000	4.000	Nieuw
Gebiedsontwikkeling					
Oosterhamrikzone?UMZG Noord	6.807	-	-	6.807	Bestaand
Cultuurcluster Ebbingekwartier	-	-	2.050	2.050	Nieuw
Binnenstad					
Bijdrage uitvoeringsprogramma	-	-	2.500	2.500	Nieuw
Scheepvaartmuseum/Historisch kwartier	-	-	2.000	2.000	Nieuw
Overig					
Bodem	1.483	-878	-	605	Bestaand
Woonschepenhaven	2.200	-1.300	-	900	Bestaand
Groen en blauw	620	-30	-	590	Bestaand
Bezuinigingstaakstelling 2016	500	0	-	500	Bestaand
Verwachte rente 2016	-282	0	-	-282	Bestaand
Diversen	570	-274	-	296	Bestaand
Aanvulling BLS	-	-	-1.600	-1.600	Nieuw
Aanvulling saldo begroting 2017	-	-	-1.560	-1.560	Nieuw
Herijking 2016	-	9.890	-9.890	0	
Totaal	28.003	0	0	28.003	

Wijkvernieuwing Basisprogramma 1998-2010 (€ 7,694 miljoen)

In juni 1999 heeft u de aanpak wijkvernieuwing Gemeente Groningen vastgesteld. Deze brede integrale aanpak bestaat onder meer uit aanpassen, verkopen, slopen, nieuwbouw, de aanpak van sociale problemen en het op peil houden en vernieuwen van voorzieningen en van de openbare ruimte. Tussen gemeente en corporaties is een globale kostenverdeling afgesproken.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

De investeringen in de woningen zijn voor rekening van corporaties en de investeringen in de woonomgeving zijn voor de gemeente. Voor de wijken is, afhankelijk van het niveau van de ingrepen, de volgende classificatie gemaakt:

- Hoog niveau (Vinkhuizen, Paddepoel en Lewenborg);
- Midden niveau (De Wijert, Corpus den Hoorn, Oosterpark, Grunobuurt);
- Laag niveau (overige wijken).

Het basisprogramma omvat de Hoog en Middenniveau wijken waarvoor destijds extra middelen zijn uitgetrokken voor de realisatie van het plan. In de afgelopen jaren hebben wij u voor de hoog- en middenniveau-wijken via afzonderlijke voorstellen de inhoudelijke plannen en voortgang van de realisatie voorgelegd. Het basisprogramma wijkvernieuwing is inmiddels met uitzondering van het wijkvernieuwingplan Paddepoel Zuidoost uitgevoerd. Naar verwachting kost het basisprogramma wijkvernieuwing in totaal € 73,3 miljoen. Hiervan is circa € 58,7 miljoen gefinancierd met stedelijke vernieuwingsmiddelen (waaronder het Stadsvernieuwingfonds en het ISV). Het resterende bedrag van € 14,6 miljoen betreft projectgebonden subsidies en bijdragen.

De ontstane vrijval is als volgt te classificeren:

- Vrijval bij de projecten die inmiddels zijn slot gecalculeerd € 3,8 miljoen (Lewenborg, Paddepoel Zuid West, Algemeen, Hoogkerk, Corpus den Hoorn, De Wijert);
- Niet benodigde voorziening nieuw lokaal akkoord (NLA) € 1 miljoen;
- Vrijval doordat projecten anders of goedkoper worden uitgevoerd in De Wijert (Winkelplein van Lenneplan, woonomgeving bezit Huismeesters en MFC De Wijert) € 2,9 miljoen.

De resterende middelen zijn benodigd om de wijkvernieuwing in Paddepoel Oost te realiseren.

Bodem (€ 0,878 miljoen)

Op 21 september 2010 is het Uitvoeringsprogramma Bodemsanering vastgesteld. In het Uitvoeringsprogramma bodemsanering is aangegeven op welke manier de beschikbare ISV middelen voor bodemsanering worden ingezet om de afspraken in het bodemconvenant "bodemontwikkelingsbeleid en aanpak spoedlocaties" na te komen. Het uitvoeringsprogramma heeft een looptijd van 5 jaar. De middelen, die beschikbaar waren, betroffen lopende verplichtingen, wettelijke taken Wet bodembescherming en aanpakken spoedlocaties.

Bij de herijking is gebleken dat de nog beschikbare middelen voor de aanpak van spoedlocaties niet langer benodigd zijn. De eigenaar van een vervuilde locatie is aansprakelijk voor de kosten van een spoedsanering. Het eventuele restrisico van de gemeente wordt afgedekt via de reserve bodemsanering. De resterende middelen worden conform raadsbesluit, ter dekking van de saneringskosten, ingezet in CiBoGa.

Woonschepenhaven (€ 1,3 miljoen)

Bij de vaststelling van het krediet voor de revitalisering van de woonschepenhaven in december 2013 is tevens besloten om een reservering aan te houden van € 1,3 miljoen voor de financiering van de kosten. Inmiddels is er een positief financieel resultaat op de Sontwegtracé en kunnen de kosten voor de woonschepenhaven binnen de grondexploitatie Eemskanaalzone worden opgevangen. Het aanhouden van de reservering is daarom niet langer noodzakelijk.

Bijdrage Wijkgericht werken 2017-2020 (€ 0,7 miljoen toegevoegd)

In de begroting 2016 is een taakstelling opgenomen voor de financiering van gebiedsgericht werken van € 1 miljoen per jaar voor de periode 2017 tot en met 2019. Door de toevoeging van € 0,7 miljoen is deze taakstelling ingevuld.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

47. Aanvullen egalisereserve VSD

We verwachten dat de beschikbare middelen in de egalisereserve VSD volledig moeten worden ingezet om de resultaten in 2016 en 2017 op te vangen. Daarmee is de reserve in 2017 uitgeput. In deze begroting stellen we voor extra middelen voor het sociaal domein beschikbaar te stellen. Desondanks hebben we nog een aanzienlijke opgave om een beweging naar andere en goedkopere zorgverlening te maken. We vinden het daarom noodzakelijk om een reserve achter de hand te hebben om eventuele nadelen op te kunnen vangen. We stellen daarom voor de reserve in de komende jaren aan te vullen met € 5 miljoen (zie ook knelpunt 15).

48. Gebiedsgericht werken

We houden vast aan het uitgangspunt om jaarlijks minimaal € 5 miljoen beschikbaar te hebben voor gebiedsgericht werken. We willen in 2017 het budget voor gebiedsgericht werken met € 1 miljoen aanvullen. Daarmee hebben we de beschikking over een budget van € 5 miljoen waarvan de bestemming in overleg met de wijken kan worden ingevuld.

Daarnaast hebben we gekeken naar gerichte inzet van stedelijke budgetten in de wijken, waarmee we het budget voor de wijken verder kunnen aanvullen. We gaan hier in programma 12 nader op in.

Vanaf 2018 stellen we voor jaarlijks € 500.000 structureel beschikbaar te stellen voor gebiedsgericht werken (zie ook knelpunten 17 en 46).

49. Verrekening weerstandsvermogen

De beperkte saldi die overblijven verrekenen we jaarlijks met het weerstandsvermogen. Het betreft een voordelig saldo van € 93.000 in 2017, een nadelig saldo van € 13.000 in 2018, een nadelig saldo van € 59.000 in 2019 en een voordelig saldo van € 311.000 in 2020.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Dekkingsbronnen 2014-2020

In dit onderdeel van de financiële positie lichten wij de dekkingsbronnen toe. (Waar in ook de bezuinigingen zitten verwerkt). Daarbij beginnen we met de meest recente dekkingsbronnen voor de jaren 2017 - 2020. Vervolgens lichten wij de nog openstaande dekkingsbronnen voor de perioden 2014 - 2017, 2015 - 2018 en 2016 - 2019 toe.

Dekkingsbronnen 2017-2020

Voor de begroting 2017-2020 hebben wij aanvullende bezuinigingsmaatregelen en dekkingsbronnen in beeld gebracht voor een totaal van € 27,190 miljoen. Hiervan is € 26,246 miljoen incidenteel en € 944.000 structureel. De verdeling van de maatregelen 2017 over de (deel)programma's staat weergegeven in de volgende tabel met daaronder de toelichting per dekkingsbron.

Dekkingsbronnen 2017-2020 per (deel)programma (x 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)	2020 (i)	2020 (s)
02.3 Ruimte voor bedrijvigheid								
1 Aanvullende subsidie Europapark	6.200							
9.1 Onderhoud en beheer openbare ruimte								
2 Vrijval structurele voeding fonds bodemsanering		258						
12.1 College en Raad								
3 Knelpunten ten laste van weerstandsvermogen	9.383		6.129		2.821		1.348	
4 Vrijval areaaluitbreiding (fysiek)		287		253		158		138
5 Vrijval areaaluitbreiding (sociaal)	699		845			328		
6 Investeringsruimte verkeer		400						
7 Rente niet meer toerekenen aan reserves				500				
8 Ophogen opbrengst korte mismatchlimiet							500	
9 Opbrengst ruil incidenteel/ structureel	3.700							
10 Herfinanciering gemeentefinanciering		100		200		400		300
Totaal	19.982	1.045	6.974	953	2.821	886	1.848	438

1. Aanvullende subsidie Europapark

Bij de start van het project Europapark zijn extra beleidsmiddelen beschikbaar gesteld. Binnen het project Europapark is nu een aanvullende subsidie verkregen van € 7,2 miljoen. De beschikbaar gestelde extra beleidsmiddelen kunnen daarom weer terugvloeien naar de algemene middelen. In de begroting 2016 is al rekening gehouden met € 1 miljoen. De resterende middelen nemen we mee in de begroting 2017.

2. Vrijval structurele voeding fonds bodemsanering

In de begroting is een structurele voeding van de reserve bodemsanering opgenomen van € 258.000. De structurele voeding kan vervallen omdat de spoedlocaties op dit moment beheerd zijn. Het risico bodemsanering blijft wel bestaan in het weerstandsvermogen.

3. Knelpunten ten laste van het weerstandsvermogen

In de voorjaarsbrief hebben we aangegeven dat we de knelpunten die ontstaan door het niet realiseren van bezuinigingen onttrekken aan het weerstandsvermogen (in totaal € 26,6 miljoen). Het ging hierbij om de volgende knelpunten:

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

- Businesscase outsourcing ICT;
- Taakstelling en frictiekosten noordelijk belastingkantoor;
- Doorwerking bezuinigingen outsourcing ICT en organisatie;
- Niet realiseren verlaging uitgaven door uitvoering MKBA.

De uiteindelijke onttrekking aan het weerstandsvermogen wordt € 19,7 miljoen. Dit betekent een lagere onttrekking van € 6,9 miljoen. Deze verlaging wordt veroorzaakt door een actualisatie van de businesscase outsourcing waardoor het knelpunt € 0,2 miljoen hoger uitkomt. Daarnaast stellen we structureel extra middelen beschikbaar voor het geactualiseerde knelpunt 'Doorwerking van de bezuinigingen 'outsourcing ICT' en de bezuinigingen op de organisatie' richting de tarieven (zie knelpunt nr. 34). Het betreft een structureel knelpunt dat we structureel afdekken. Hiermee brengen we dit knelpunt (oorspronkelijk € 6,6 miljoen) niet meer ten laste van het weerstandsvermogen. Tenslotte is een deel van de voorbereidingskosten van het Noordelijk belastingkantoor (€ 0,45 miljoen) al in 2016 betaald.

4. Vrijval areaaluitbreiding (fysiek)

In het meerjarenbeeld houden we rekening met een toename van de kosten voor onderhoud en beheer door areaaluitbreiding. Op basis van een inventarisatie blijkt het benodigde budget voor de komende jaren lager uit te vallen dan het beschikbare budget. We laten het structurele jaarlijkse overschot vrijvallen.

5. Vrijval areaaluitbreiding (sociaal)

Voor de areaaluitbreiding (sociaal) is een structureel bedrag van € 878.000 beschikbaar. Dit budget is beschikbaar voor onderhoud aan voorzieningen die worden aangelegd doordat de stad groeit. Bij de begroting 2016 is een deel van het beschikbare budget voor de jaren 2017 en 2018 al ingezet ter dekking van de begroting. Momenteel wordt onderzoek gedaan naar de behoefte aan sportaccommodaties, wordt gewerkt aan een voorzieningen visie Meerstad en een stedelijke visie op huisvesting van maatschappelijke voorzieningen. De uitkomst hiervan zal van invloed zijn op de benodigde middelen voor onderhoud en beheer van deze voorzieningen. Aangezien de behoefte momenteel nog in beeld wordt gebracht betekent dit dat de voorzieningen er voorsnog niet zijn en het budget voor beheer en onderhoud niet op korte termijn nodig is. De beschikbare middelen voor 2017 (€ 699.000) en 2018 (€ 845.000) kunnen daarom vrijvallen. Daarnaast stellen we voor vanaf 2019 een budget van € 550.000 te reserveren voor toekomstig beheer en onderhoud. Dit betekent dat het meerdere (€ 328.000) structureel kan vrijvallen.

6. Investeringsruimte verkeer (extra beleidsmiddelen bereikbaarheid)

Met de regio is afgesproken dat de gemeente Groningen € 20 miljoen aan investeringsruimte bijdraagt aan maatregelen die voortkomen uit de netwerkanalyse. In totaal hebben we hiervoor € 1,4 miljoen structureel vanaf 2016 beschikbaar. Op basis van het rente-omslag percentage voor 2017 (2,3%) en een afschrijvingsperiode van 40 jaar is een structureel bedrag van € 1 miljoen nodig. Dit betekent dat € 400.000 structureel kan vrijvallen.

7. Rente niet meer toerekenen aan reserves

In de kadernota weerstandsvermogen is besloten vanaf 2018 geen rente meer toe te rekenen aan reserves. Dit leidt tot een structurele verlaging van de financieringskosten van € 500.000.

8. Ophogen opbrengst korte mismatchmijet

In de meerjarenbegroting wordt voor de jaren 2017-2019 uitgegaan van lagere lasten door kortlopende financiering aan te trekken voor de lange financieringsbehoefte (binnen de ruimte die de korte

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

mismatchlimiet biedt). Het gaat om € 500.000 per jaar. Voor de jaarschijf 2020 kan op basis van de huidige inzichten hier ook van worden uitgegaan.

9. Opbrengst ruil incidenteel/ structureel

In deze begroting houden we rekening met een ruil van incidentele met structurele middelen. We spelen incidentele middelen die zijn bestemd voor investeringen vrij door de kapitaallasten structureel te dekken in de begroting. In totaal gaat het om een incidenteel bedrag van € 3,7 miljoen. Dit bedrag zetten we in als incidentele dekking in 2017. De structurele kapitaallasten van € 180.000 zijn meegenomen in het financiële beeld (zie knelpunt nr. 36).

10. Herfinanciering gemeentefinanciering

In de komende vijf jaar moet ongeveer € 250 miljoen aan leningen geherfinancierd worden. Door hier nu al vast afspraken met banken over te maken kunnen we de rentekosten in de komende jaren verlagen. In 2017 levert dit € 100.000 op, dit loopt op tot structureel € 1 miljoen vanaf 2020.

In onderstaand overzicht staan de financiële consequenties samengevat van het financieel meerjarenbeeld, de financiële knelpunten en de dekkingsbronnen.

Financieel perspectief	2017	2018	2019	2020
Financieel meerjarenbeeld	3.148	6.450	6.867	7.832
Financiële knelpunten en ambities	-24.175	-15.422	-12.572	-13.002
Dekkingsbronnen	21.027	8.972	5.705	5.170
Totaal	0	0	0	0

Dekkingsbronnen 2016-2019

Bij de begroting 2016 hebben wij voor de periode 2016-2019 dekkingsbronnen bepaald. Hiervan is € 7,1 miljoen incidenteel en € 5,223 miljoen structureel. De verdeling van de maatregelen 2017 over de (deel)programma's staat weergegeven in de volgende tabel met daaronder een toelichting.

Dekkingsbronnen 2016-2019 per deelprogramma (Bedragen x €1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
01.2 Inkomens en armoedebestrijding						
2. Rechtigheid	1.000					
3 GBI				250		
03.1 Onderwijskansen						
7 Onderwijsachterstandenbeleid	100					
07.2 Openbaar vervoer						
10 Plankosten	500					
07.3 Auto						
11 Autobereikbaarheid	1.000					
07.4 Parkeren						
12 Parkeervergunning		150		50		
08.7 Overig wonen						
13 ISV	1.000		1.000		1.000	
11.1 Publieke dienstverlening						
15 Belastingkantoor (efficiency organisatie)		750				
12.1 College en Raad						
16 Ophogen opbrengst korte mismatchlimiet			500		500	
17 MKBA subsidies		2.000				

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

18 Vrijval RSP-middelen	2.000					
19 Vrijval areaaluitbreiding (sociaal)		323				117
14.1 Algemene ondersteuning						
20 Vrijval frictiebudget	1.500		3.000			
21 Vastgoed		2.000				
Totaal	7.100	5.223	4.500	300	1.500	117

2. Rechtmatigheid

In 2015 hebben we een screening op rechtmatigheid en voorliggende voorzieningen uitgevoerd. Deze heeft geleid tot een besparing van € 3 miljoen in 2015. De besparing loopt door naar 2016 en 2017 maar wordt wel minder. Voor 2017 houden we rekening met een besparing van € 1 miljoen.

3. Gemeenschappelijke backoffice inkomen (GBI)

Binnen de uitvoering van de bijstand wordt landelijk gewerkt aan de ontwikkeling van een gemeenschappelijk backoffice inkomen. Deze maakt uitvoering van backoffice taken op landelijk of regionaal niveau mogelijk. Over het schaalniveau van uitvoering moet nog worden besloten maar een besparing van de uitvoeringskosten van structureel € 250.000 vanaf 2018 is in elk geval mogelijk.

7. Onderwijsachterstandenbeleid

Vanuit de rijksoverheid krijgen we middelen voor het onderwijsachterstandenbeleid. Met de inzet van het rijksgeld kan een deel van de gemeentelijke middelen vrijvallen die daarvoor waren gereserveerd. Dit leidt tot een besparing van € 100.000 incidenteel in 2017.

10. Plankosten

Bij de begroting 2016 is uitgegaan van een incidentele vrijval van € 500.000 op plankosten die samenhangen met de ontwikkeling en uitvoering van het Stationsgebied Groningen. Bij de begroting 2017 is gebleken dat deze vrijval niet wordt gerealiseerd (zie [knelpunt 28](#)).

11. Autobereikbaarheid

Bij de begroting 2016 is uitgegaan van een incidentele vrijval van € 1 miljoen binnen het programma Autobereikbaarheid.

12. Parkeervergunning

In 2014 is besloten de tarieven van de parkeervergunningen en de bezoekerspassen met ingang van 1 januari 2015 in 4-jaarlijkse stappen van € 5,- te verhogen met € 20,- om zodoende de kwetsbaarheid van de exploitatie van het Parkeerbedrijf te verminderen en de risico's op het Parkeerbedrijf in de komende jaren te beperken. Bij de begroting 2016 is besloten tot een extra tariefsverhoging in 2017 met een structureel effect van € 150.000 in 2017 dat oploopt tot structureel € 200.000 vanaf 2018. De financiële effecten van deze tariefsverhoging wordt toegevoegd aan de algemene middelen.

13. Investeringsbudget stedelijke vernieuwing (ISV)

Door het investeringsprogramma op basis van de ontwikkelagenda voor stad en regio te herijken is het mogelijk om in 2017, 2018 en 2019 jaarlijks € 1 miljoen incidenteel te laten vrijvallen. Deze vrijval wordt ingezet voor de financiering van het gebiedsgericht werken.

15. Noordelijk Belastingkantoor (efficiency organisatie)

Bij de begroting 2016 is uitgegaan van een besparing van structureel € 750.000 vanaf 2017 door de oprichting van het Noordelijk Belastingkantoor. Bij de begroting 2017 is gebleken dat deze besparing in 2017 incidenteel nog niet realiseerbaar is (zie [knelpunt 39](#)).

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

16. Ophogen opbrengst korte mismatchlimiet

Op basis van positieve resultaten van voorgaande jaren is bij de begroting 2014 besloten een hoger deel van het mismatchvoordeel vooraf te ramen in de begroting. Voor de jaren 2016 en 2017 is een jaarlijks hogere opbrengst geraamd van € 500.000. Bij de begroting 2016 is het verwachte voordeel voor de jaarschijf 2016 verder opgehoogd met € 200.000 en wordt voor de jaren 2018 en 2019 ook een hogere opbrengst van jaarlijks € 500.000 verwacht (zie [overzicht dekkingsbronnen 2016-2019](#)). Bij de begroting 2017 wordt voor de jaarschijf 2020 ook een hogere opbrengst van € 500.000 (zie [overzicht dekkingsbronnen 2017-2020](#)).

17. Maatschappelijke kosten-baten analyse (MKBA) subsidies

Bij de begroting 2016 is uitgegaan van een besparing van structureel € 2 miljoen vanaf 2017 door de uitvoering van een maatschappelijk kosten en baten analyse op alle subsidies en overige uitgaven niet zijnde organisatiekosten. Bij de begroting 2017 is gebleken dat deze besparing in 2017 incidenteel nog niet realiseerbaar is (zie [kneipunt 37](#)).

18. Vrijval RSP-middelen

Door het niet doorgaan van de Zuiderzee-lijn heeft de rijksoverheid gekozen voor een regio-specifiek pakket (RSP) waar infrastructurele maatregelen onderdeel van uitmaken. Hier valt in 2017 nog incidenteel € 2 miljoen uit vrij.

19. Vrijval areaaluitbreiding (sociaal)

In het meerjarenbeeld wordt vanaf 2006 jaarlijks een bedrag toegevoegd voor onderhoud van voorzieningen die worden aangelegd doordat de stad groeit. Bij de begroting 2016 is het in 2016 gereserveerde bedrag van € 878.000 incidenteel vrijgevallen. In 2017 valt € 323.000 vrij en vanaf 2018 structureel € 440.000. Bij de begroting 2017 laten we aanvullend bedragen gereserveerd voor extra uitgaven gerelateerd aan areaaluitbreiding vrijvallen (zie het [overzicht dekkingsbronnen 2017-2020](#)).

20. Vrijval frictiebudget

Bij de begroting 2016 is aangegeven dat middelen kunnen vrijvallen van het beschikbare frictiebudget. In totaal kan € 6,5 miljoen vrijvallen. In 2016 € 2 miljoen, in 2017 € 1,5 miljoen en in 2018 € 3 miljoen.

21. Vastgoed

Vanaf 2017 moet het integraal vastgoedmanagement zoals we dat aan het vormgeven zijn, leiden tot een structurele besparing van € 2 miljoen.

Dekkingsbronnen 2015-2018

Bij de begroting 2015 hebben wij voor de periode 2015-2018 dekkingsbronnen bepaald. Hiervan is € 5,0 miljoen incidenteel en € 6,29 miljoen structureel. De verdeling van de maatregelen over de (deel)programma's staat weergegeven in de volgende tabel met daaronder een toelichting.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Dekkingsbronnen 2015-2018 per deelprogramma (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)
01.1 Werk en activering				
1 Vrijval p-budget/omzetting iederz tekort	5.000		445	
12.1 College en raad				
12 Uitstel vervanging Herewegviaduct		1.200		
13 Verhoging dekkingsgraad tarieven		90		
14.1 Algemene ondersteuning				
16 Outsourcing ICT		5.000		
Totaal	5.000	6.290	445	0

1. Vrijval p-budget/ omzetting iederz tekort

Rekening houdend met de actualisatie van het ingeschatte tekort bij iederz in 2015 bij het coalitieakkoord, resteert in 2017 een bedrag van € 5,0 miljoen dat ten laste van het participatiebudget gebracht kan worden. Door dit deel van het tekort van iederz te dekken uit het participatiebudget valt € 5,0 miljoen aan gemeentelijke middelen vrij.

12. Uitstel vervanging Herewegviaduct

Uit onderzoek blijkt dat de vervanging van het Herewegviaduct uitgesteld kan worden. Voor uitstel van vervanging is wel groot onderhoud nodig aan het viaduct. Hiervoor is een bedrag van € 1,5 miljoen nodig. Het gereserveerde bedrag - voor vervanging - van structureel € 1,2 miljoen in 2015 zetten we in voor het groot onderhoud. In 2016 is nog € 300.000 ingezet vanuit dit budget voor het groot onderhoud. Vanaf 2017 valt het gehele budget van € 1,2 miljoen structureel vrij.

13. Verhoging dekkingsgraad tarieven

Door de privaatrechtelijke tarieven te verhogen verwachtten we vanaf 2016 € 1 miljoen structureel aan extra inkomsten binnen te krijgen. Hiervan is € 160.000 structureel bij de begroting 2015 vastgesteld. De totale verwachte opbrengst van deze maatregel vanaf 2017 is bijgesteld naar € 250.000 structureel. Dit houdt in dat deze maatregel in 2017 ten opzichte van de opbrengst in 2016 tot een extra opbrengst leidt van € 90.000. Het restant van de taakstelling vanaf 2017 van € 750.000 is als knelpunt opgelost door vanaf 2017 structureel aanvullende middelen beschikbaar te stellen.

16. Outsourcing ICT

Bij de begroting 2015 hebben we een structurele besparing van € 5 miljoen ingeboekt vanaf 2017 door het outsourcen van onze ICT. Bij de begroting 2017 hebben we op basis van een businesscase de verwachte opbrengst geactualiseerd. Zie voor een nadere toelichting knelpunt 38 in het [onderdeel financiële knelpunten en extra beleid 2017](#).

Dekkingsbronnen 2014-2017

Bij de begroting 2014 hebben wij voor de periode 2014-2017 dekkingsbronnen bepaald. Hiervan is € 500.000 incidenteel en € 6,2 miljoen structureel. De verdeling van de maatregelen over de (deel)programma's staat weergegeven in de volgende tabel met daaronder een toelichting.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Dekkingsbronnen 2014-2017 per deelprogramma (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)
12.1 College en raad		
89 Vrijval bijdrage aan reserve BCF		1.200
91 Mismatchvoordeel	500	
14.1 Algemene ondersteuning		
79.a Bezuiniging eigen organisatie		5.000
79.b Overige bezuinigingsmaatregelen op organisatie		5.961
Totaal	500	12.161

89. Vrijval bijdrage aan reserve BTW compensatiefonds

Uit de evaluatie van het BTW compensatiefonds (BCF) is gebleken dat de structurele voeding van de bestemmingsreserve BCF kan vrijvallen. Bij de begroting 2014 is voorgesteld de in de meerjarenbegroting gereserveerde bijdrage tot en met 2017 jaarlijkse € 400.000 vrij te laten vallen. Vanaf 2017 valt structureel € 1,2 miljoen vrij.

91. Mismatchvoordeel

Op basis van positieve resultaten van voorgaande jaren is bij de begroting 2014 besloten een hoger deel van het mismatchvoordeel vooraf te ramen in de begroting. Voor de jaren 2016 en 2017 is een jaarlijks hogere opbrengst geraamd van € 500.000. Bij de begroting 2016 is het verwachte voordeel voor de jaarschijf 2016 verder opgehoogd met € 200.000 en wordt voor de jaren 2018 en 2019 ook een hogere opbrengst van jaarlijks € 500.000 verwacht (zie ook het overzicht dekkingsbronnen 2016-2019). Bij de begroting 2017 wordt voor de jaarschijf 2020 ook een hogere opbrengst van € 500.000 geraamd (zie het overzicht dekkingsbronnen 2017-2020).

79. Bezuiniging eigen organisatie

Bij de begroting 2014 is voorgesteld een bezuiniging op de organisatie in te boeken van € 2 miljoen in 2015, € 7 miljoen in 2016 en € 10 miljoen vanaf 2017. In de begroting 2016 wordt voor de helft van deze taakstelling een alternatieve invulling gegeven. De andere helft van de taakstelling van € 5 miljoen zit opgenomen bij alle overige bezuinigingstaakstellingen op de organisatie. In 2017 telt dit op tot een bedrag van € 10,961 miljoen. Voor € 2,018 miljoen zijn vervangende maatregelen gevonden. Inclusief de kosten die benodigd zijn voor de uitvoering van de bezuinigingen komt de taakstelling voor 2017 uit op € 9,543 miljoen. Hiervan wordt € 4,4 miljoen incidenteel gedekt uit het budget voor frictiekosten. Het resterende bedrag van € 5,143 miljoen wordt gerealiseerd door maatregelen op de organisatie.

	2017	2018	2019
Oude bezuinigingsmaatregelen op de organisatie	10.961	10.961	10.961
Vervangende maatregelen	-2.018	-2.594	-3.244
Resterende bezuiniging organisatie	8.943	8.367	7.717
Uitvoerende kosten bezuinigingen	600	100	100
Te realiseren bezuiniging op de organisatie	9.543	8.467	7.817
Dekking uit frictiekosten	-4.400	-1.800	
Resterend te bezuinigen op organisatie	5.143	6.667	7.817

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Investerings- en financieringsstaat

In dit onderdeel geven wij een beeld van de voorgenomen investeringen in 2017 en de financiering daarvan. Daarbij is met de gemeenteraad afgesproken dat de kredieten voor de routine-investeringen op basis van dit overzicht bij de begroting worden toegekend. De overige investeringen worden met afzonderlijke voorstellen in de loop van het jaar aan de gemeenteraad voorgelegd.

Investeringen (bedragen x € 1.000)	Boekwaarde 01-01-2017	Bruto investeringen	Verminderings	Afschrijvingen	Boekwaarde 31-12-2017
Immateriële vaste activa (totaal)	4.069	0	0	144	3.925
Bijdragen aan activa van derden	4.069	0	0	144	3.925
Materiële vaste activa (totaal)	965.742	79.986	31.500	34.105	980.123
I. Investerings met economisch nut		46.694	14.500		
Waarvan routine investeringen		12.101	0		
Waarvan beleidsmatige investeringen		34.593	14.500		
II. Investerings in de openbare ruimte met maatschappelijk nut		33.292	17.000		
Vlottende activa (totaal)	89.938	56.824	46.495	0	100.266
Onderhanden werk inzake grondexploitaties	89.938	56.824	46.495	0	100.266
Financiële activa (totaal)	460.315	9.000	17.538	0	451.777
Kapitaalverstrekkingen	22.673	9.000	0	0	31.673
Uitgezette leningen	437.642	0	17.538	0	420.104
Totaal activa	1.520.064	145.810	95.533	34.249	1.536.091

Financiering (bedragen x € 1.000)	Boekwaarde 01-01-2017	Bruto investeringen	Verminderings	Afschrijvingen	Boekwaarde 31-12-2017
Reserves	192.153	18.320	33.760		176.713
Voorzieningen	22.899	4.791	4.220		23.470
Opgenomen geldleningen Treasury	1.266.244	75.707	34.717		1.307.234
Alsnog te financieren		28.674			28.674
Totaal financiering	1.481.296	127.492	72.697	0	1.536.091

Materiële vaste activa

Bij de vaste activa ramen wij voor € 80 miljoen aan investeringen met daartegenover € 31,5 miljoen aan subsidies. In combinatie met de geraamde afschrijvingen van € 34,1 miljoen stijgt daardoor de boekwaarde van de vaste activa van € 966 miljoen naar € 980 miljoen.

De € 80 miljoen aan investeringen in vaste activa onderscheiden we naar drie soorten, namelijk:

- Routine-investeringen € 12,1 miljoen
- Beleidsmatige investeringen € 34,6 miljoen
- Investerings in de openbare ruimte € 33,3 miljoen met maatschappelijk nut

Routine investeringen

De routine investeringen zijn investeringen ter vervanging van bestaande activa met als doel de bedrijfsvoering op het huidige peil te houden. Het betreft voornamelijk investeringen in automatisering, meubilair, huisvesting, voertuigen en materieel. Voor 2017 verwachten wij de volgende investeringen:

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Routine investeringen 2017 (bedragen x € 1.000)	
Vervangingsinvesteringen I&A	2.315
Vervangingsinvesteringen Huisvesting	700
Vervangingsinvesteringen Oosterpoort/ Stadsschouwburg	3.111
Vervanging materieel Stadsbeheer	5.452
Materieel Maatschappelijke Participatie	523
Totaal	12.101

Een deel van bovenstaande investeringen komt nog ten laste van de kredieten van voorgaande jaren (€ 1,053 miljoen). Dit houdt in dat wij in 2017 voor totaal € 11,048 miljoen aan nieuwe kredieten voor routine-investeringen nodig hebben. De kapitaallasten van de nieuwe kredieten voor routine investeringen 2017 hebben wij opgenomen in deze begroting.

Routine-investeringen 2017 (bedragen x € 1.000)	Beschikbaar te stellen krediet
Vervangingsinvesteringen I&A	2.315
Vervangingsinvesteringen Huisvesting	411
Vervangingsinvesteringen Oosterpoort/ Stadsschouwburg	2.347
Vervanging materieel Stadsbeheer	5.452
Materieel Maatschappelijke Participatie	553
Totaal	11.078

Beleidsmatige investeringen

Beleidsmatige investeringen zijn investeringen waarover al principebesluiten zijn genomen en waarvoor de dekking is geregeld. Voor 2017 ramen wij voor € 34,6 miljoen aan beleidsmatige investeringen.

Beleidsmatige investeringen met economisch nut (bedragen x € 1.000)	Bruto	Verminderingen
Investeringen Sport en Recreatie	5.593	
Vervanging riolering	26.500	14.500
Voorraad NIEGG gronden	2.500	
Totaal	34.593	14.500

Investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut

Investeringen met maatschappelijk nut zijn investeringen die in principe niet verhandelbaar zijn, maar wel een meerjarig nut (kunnen) hebben. Voor zover ze plaatsvinden in de openbare ruimte mogen ze worden geactiveerd. Voorbeelden hiervan zijn wegen, straten, pleinen, bruggen, openbaar groen. Voor 2017 ramen wij € 33,3 miljoen aan investeringen. Voor de financiering van deze investeringen leggen wij afzonderlijke raadsvoorstellen aan de gemeenteraad voor.

Investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut (bedragen x € 1.000)	Bruto	Verminderingen
Verkeer- en vervoerprojecten	19.190	15.000
Investeringen Binnenstadsvisie	5.669	2.000
Investeringen in scholen	5.433	
Vervangingsinvesteringen in de openbare ruimte	3.000	0
Totaal	33.292	17.000

Flottende activa

Investeringen in grondexploitaties gelden in de gemeentelijke verslaglegging als flottende activa. Het betreft zaken als grondaankopen en infrastructurele werken. In 2016 gaat het naar verwachting om € 56,8 miljoen aan investeringen, met daartegenover € 46,5 miljoen aan inkomsten.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Investerings in grondexploitaties (bedragen x € 1.000)	Bruto	Verminderings
Eemspoort	170	2.942
Rode Haan	924	3.316
Westpoort	1.235	5.287
Driehoek Peizerweg	35	4
Zernike	928	529
Europapark	1.317	4.048
Station Europapark	89	1.802
Kempkensberg	1.163	1.260
Grote Markt	30.702	4.400
CiBoGa	3.420	4.260
Helpermaar	71	0
Eemskanaalzone	11.140	10.470
Oosterhamriktracee	2.048	4.163
Reitdiep	1.502	2.055
Paddepoel ZO	1.439	1.439
Complex hergebruik gronden	641	520
Verwachte grondaankopen	0	0
Totaal	56.824	46.495

Financiële activa

Begin 2017 verwachten wij voor totaal € 460,3 miljoen aan financiële activa te hebben. Deze bestaan voor € 437,6 miljoen uit verstrekte geldleningen en voor € 22,7 miljoen aan kapitaalverstrekkingen (deelnemingen). Bij de verstrekte geldleningen gaat het voornamelijk om de leningen voor Meerstad (€ 275 miljoen) en de leningen aan woningcorporaties (€ 120 miljoen). Het bedrag aan uitgezette leningen loopt per saldo met € 17,5 miljoen terug. Sinds 2001 verstrekken wij geen nieuwe leningen meer aan woningcorporaties waardoor er alleen nog aflossing plaatsvindt van bestaande leningen. Wij verwachten daardoor eind 2017 op een saldo van € 420 miljoen aan uitgezette leningen te komen. Het totaal van de financiële activa komt dan uit op € 452 miljoen.

Financiering

Door de voorgenomen investeringen en mutaties op de financiële activa stijgt de boekwaarde van de gemeentelijke activa van € 1,520 miljard naar € 1,536 miljard. De financiering van deze boekwaarde geschiedt door middel van de reserves en voorzieningen van de gemeente, door geldleningen die de gemeente in het verleden heeft aangetrokken, door het inzetten van kort geld of door het aantrekken van nieuwe geldleningen.

De omvang van de reserves neemt naar verwachting af van € 192 miljoen naar € 177 miljoen en de omvang van de voorzieningen blijft nagenoeg gelijk (€ 23 miljoen). Per saldo komen de eigen financieringsmiddelen daarmee eind 2017 naar verwachting uit op € 200 miljoen. Het overgrote deel van de € 1,536 miljard aan boekwaarde financieren wij met langlopende leningen. Het totaal aan aangetrokken lange geldleningen begin 2017 bedraagt naar verwachting € 1,266 miljard. Hierop wordt 35 miljoen afgelost en 76 miljoen aan nieuwe leningen worden aangetrokken. Het bedrag van de opgenomen lange geldleningen eind 2017 komt daarmee uit op € 1,307 miljard. Het verschil tussen de geraamde boekwaarde van € 1,536 miljard en de opgenomen lange geldleningen en reserves en voorzieningen bedraagt € 29 miljoen. Dit bedrag financieren wij door het inzetten van kort geld of door alsnog nieuwe geldleningen aan te trekken.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Reserves

In dit onderdeel verantwoorden wij het verloop van onze reserves voor de jaren 2017 tot en met 2020. Daarnaast geven wij inzicht in de structurele toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves.

Verloopoverzicht reserves 2017

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Begroot Saldo 31-12-2016	Prognose	Prognose Saldo 31-12-2016	Rente 2017	Prognose toevoeging in 2017	Prognose onttrekking in 2017	Saldo 31-12-2017
Algemene Egalisatiereserve							
Algemene Egalisatiereserve (AER)	37.611	0	37.611		3.426	9.737	31.300
Bestemmingsreserve Egalisatie Tarieven							
Overige egalisatiereserves							
Rente egalisatiereserve	1.750	0	1.750				1.750
Egalisatiereserve VSD	4.693	-1.900	2.793		3.350	4.150	1.993
Bestemmingsreserves Overig							
Onderwijshuisvesting	2.125	0	2.125	17	0	0	2.142
Nieuwbouw VMBO	1.717	0	1.717		0	0	1.717
WGA	1.000	-30	970		0	0	970
Aandelen Essent NV	1.294	0	1.294				1.294
Extra beleid	1.749	0	1.749	1	0	1	1.749
Martiniplaza BV	4.014	0	4.014				4.014
Ten Boer	325	0	325				325
Frictiekosten bezuinigingen	156	450	606				606
Flankerend beleid	3.873	-359	3.514			500	3.014
Personeel in balans	147	0	147				147
Frictiekosten Reorganisatie	8.407	-3.177	5.230			3.684	1.546
Verkiezingen	658	0	658		488	518	628
Afkoopsummen onderhoud graven	1.475	0	1.475	12	24	36	1.475
Geluid reducerend asfalt	400	0	400				400
Kunstvoorraad CBK	1.647	0	1.647				1.647
Kunst op straat	713	-63	650				650
Bodemsanering	5.346	43	5.389	43	125	125	5.432
Bouwleges	663	0	663		0	0	663
Gemeentegaranties	150	0	150				150
Groninger Monumentenfonds	932	0	932				932
Stimuleringsfonds Vhv	14.816	0	14.816	119	0	0	14.935
BWS	157	0	157	0	0	0	157
WarmteStad	58	0	58		1	0	59
Bovenwijkse infrastructuur grondexploitaties	24.655	-14.400	10.255	236	0	2.000	8.491
Forum garage	4.200	0	4.200		700	0	4.900
Grondbank	4.239	0	4.239	34			4.273
Grondzaken	49.688	-37	49.651	728	61	3.271	47.169
Reserve Stedelijk Investeringsfonds	26.761	0	26.761	214	1.526	1.130	27.371
Parkeren	1.251	0	1.251		1.158	0	2.409
Wonen Boven Winkels	1.000	0	1.000		0	450	550
Fonds Economische Ontwikkelingen	155	0	155				155
Wachtgeld en Mobiliteit	42	0	42				42
Esserberg	42	0	42		0	3	39
Recreatiegebied Kardingse	569	0	569			22	547
Bijdrage MFA de Wijert	800	0	800				800
Exploitatierisico Forum	2.321	0	2.321				2.321
BSV Paddepoel	27	0	27			8	19
	211.626	-19.473	192.153	1.404	10.859	25.635	178.781

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

De volgende reserves hebben begin 2017 en eind 2017 saldo € 0. Dit kan omdat de reserve eind 2016 wordt opgeheven of omdat er nog geen toevoegingen aan de reserve zijn gedaan.

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Begroot	Prognose	Prognose	Saldo	Rente	Prognose	Prognose	Saldo
	Saldo							
	31-12-2016					2017	in 2017	2017
Afvalstoffenheffing	0	0		0				0
Vastgoed verkoopopbrengst t.b.v. bezuinigingen	697	-697		0		0	0	0
Regio Specifiek Pakket ZZL	-400	400		0			0	0
Kosten dualisme	27	-27		0	0			0
Riolering	0	0		0				0
Gresco	0	0		0				0
Egalisatiereserve Instellingen i.v.m. concernaccres	-300	300		0		5.557	5.557	0

Toelichtingen op reserves

Reserve	Doel	Maximale omvang	Saldo 31-12-2017	Toelichting mutaties	Beoordeling niveau
Algemene Egalisatiereserve (AER)	Deze reserve dient voor het opvangen van onvoorziene verliezen op de korte en lange termijn.		31.300	In 2017 voegen we aan de AER toe een bedrag van 1,2 miljoen euro. Dit heeft vooral betrekking op de vrijval huur kantoor Europaweg. Op grond van afspraken bij de begroting 2016 voegen we aanvullend ter verhoging van het weerstandsvermogen 2,2 miljoen euro toe. We onttrekken 9,3 miljoen euro ter dekking van de in deze begroting opgenomen knelpunten. Verder zetten we volgens eerdere afspraken 0,4 miljoen in voor de ringwegen.	Voldoende
Rente egalisatiereserve	Deze reserve dient voor het opvangen van renteschommelingen	1.750	1.750	Er zijn geen mutaties begroot	Voldoende
Egalisatiereserve VSD	Deze reserve dient als buffer voor het opvangen van schommelingen bij de uitvoering van de WMO en Jeugdzorg		1.993	De dotatie van € 3.350 (extra beleid) houdt verband met de uitgaven in het kader van het sociaal domein	Voldoende
Onderwijshuis- vesting	Deze reserve dient voor het opvangen van risico's en het mogelijk maken van toekomstige investeringen.	5.000	2.142	Rentetoevoeging € 17.000.	Voldoende
Nieuwbouw VMBO	Deze reserve dient ter dekking van kapitaallasten		1.717	Er zijn geen mutaties begroot. Het niveau is op dit moment onvoldoende omdat de verkoop van een gebouw nog moet plaatsvinden. De opbrengst hiervan wordt gestort in deze reserve om de toekomstige kapitaallasten te dekken. Er zijn geen mutaties begroot. Het niveau is op dit moment onvoldoende omdat de verkoop van een gebouw nog moet plaatsvinden. De opbrengst	Onvoldoende

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

				hiervan wordt gestort in deze reserve om de toekomstige kapitaallasten te dekken.	
WGA	Deze reserve dient voor het afdekken van het eigen risico op de WGA (Regeling werkhervatting gedeeltelijk arbeidsgeschikten)	1.000	970	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Aandelen Essent NV	Deze reserve dient voor de tegenwaarde van ontvangen aandelen EGD bij overgang EGG naar EGD (nu: Essent).		1.294	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Extra beleid	Deze reserve dient voor het opnemen van nog te besteden extra beleidsmiddelen.		1.749	Rente toevoeging van € 1.000. Onttrekking van € 1.000 ter dekking van de kosten van internetaansluitingen.	Voldoende
Martiniplaza BV	Deze reserve dient voor de herwaardering van de aandelen van Martiniplaza BV.		4.014	Er zijn geen mutaties begroot	Voldoende
Ten Boer	Deze reserve dient voor de verrekening van voordelen en nadelen in de samenwerking met de gemeente Ten Boer.		325	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Fricatiekosten bezuinigingen	Deze reserve dient om incidentele kosten te dekken die voortvloeien uit vastgestelde maatregelen van de bezuinigingstaakstelling.		606	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Flankerend beleid	Deze reserve dient om de kosten te dekken die voortvloeien uit de herplaatsing van medewerkers in het kader van de bezuinigingsoperatie.		3.014	In 2017 zal € 500.000 worden ingezet voor de plaatsing van boventallige medewerkers.	Voldoende
Personeel in balans	Deze reserve dient voor het dekken van kosten van het programma 'Personeel in Balans', het nieuw op te richten Loopbaancentrum en de resterende frictiekosten uit de bezuinigingen 2004-2006.		147	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Fricatiekosten Reorganisatie	Deze reserve dient voor het dekken van frictiekosten als gevolg van een aantal organisatiewijzigingen.		1.546	De onttrekking van € 3,7 miljoen heeft betrekking op de verwachte kosten van de reorganisaties van de gemeente Groningen.	Voldoende
Verkiezingen	Deze reserve dient voor de egalisatie van de kosten van verkiezingen		628	Reguliere storting van € 488.000 vanuit het meerjarenbeeld. Onttrekking van € 518.000 ter dekking van de kosten voor het organiseren van de Tweede Kamerverkiezingen in 2017.	Voldoende
Afkoopsommen onderhoud graven	Deze reserve dient voor het reserveren van ontvangen afkoopsommen van nabestaanden. Aanwending vindt plaats ten behoeve van het onderhoud van graven.		1.475	Rentetoevoeging € 12.000. Dotatie uit de exploitatie € 24.000 Onttrekking van € 36.000 ten gunste van de exploitatie.	Voldoende
Geluid-reducerend asfalt	Deze reserve dient voor de dekking van de meerkosten van asfaltering door middel van geluidswerend asfalt ten opzichte van de gebruikelijke asfaltering.		400	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Kunstvoorraad CBK	Deze reserve dient voor het dekken van kosten welke voortvloeien uit schade of verlies van kunstwerken, waarvoor geen verzekering is afgesloten, ven het Centrum Beeldende Kunst (CBK).	2.516	1.647	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Kunst op straat	Deze reserve dient voor het financieren van kunst bij nader te bepalen kunstprojecten in de openbare ruimte. Het fonds wordt beheerd door het Centrum Beeldende Kunst.		650		Voldoende
Bodemsanering	Deze reserve dient voor de dekking van kosten van bodemsaneringen die niet uit andere bronnen gefinancierd kunnen worden. Daarnaast is deze reserve specifiek bestemd voor het afdekken van eventuele schadeclaims betreffende in het verleden door de gemeente uitgegeven grond, alsmede claims van de rijksoverheid in verband met ongerechtvaardigde verrijking en de slibsanering.		5.432	Er wordt een rentetoevoeging van € 43.000 begroot. De toevoeging ten laste van de exploitatie van € 125.000 bestaat uit de jaarlijkse storting. De onttrekking van € 125.000 heeft onder andere betrekking op personele kosten.	Voldoende
Bouwleges	Deze bestemmingsreserve dient om risico's voor tegenvallende inkomsten leges bouwactiviteiten (omgevingsvergunning), op te kunnen vangen. Voeding vindt plaats uit eventuele meeropbrengsten leges bouwactiviteiten.	907	663	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Gemeentegaranties	Deze reserve dient er voor om eventuele claims gemeente garantie te kunnen opvangen.		150	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Groninger Monumentenfonds	Deze reserve dient als buffer voor de lening die verstrekt is aan het Groninger Monumentenfonds.	1.000	932	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Stimuleringsfonds Vhv	Deze reserve dient er voor om personen of instellingen de kans te geven onder aantrekkelijke voorwaarden geld te lenen voor initiatieven betreffende aanschaf van een pand, renovaties, woningaanpassingen, groot onderhoud, activiteiten in de gebouw de omgeving.		14.935	Rentetoevoeging € 119.000.	Voldoende
BWS	Rente voorziening BWS		157	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
WarmteStad	Deze reserve dient voor het afdekken van het risico van een rekening courant-verhouding met WarmteStad BV.		59	Toevoeging van € 1.000	Voldoende
Bovenwijkse infrastructuur grondexploitaties	Deze reserve dient voor het reserveren van middelen die vrijkomen door activering van bovenwijkse voorzieningen in de grondexploitaties		8.491	Rentetoevoeging € 236.000. Onttrekking van € 2 miljoen ruil incidentele-structurele middelen.	Voldoende
Forum garage	Deze reserve dient voor het afdekken van het risico parkeergarage Forum		4.900	Jaarlijks wordt uit de exploitatie van het parkeerbedrijf € 700.000 toegevoegd aan de reserve Forum garage	Voldoende
Grondbank	Deze reserve dient ter dekking van risico's en financiering van door de grondbank uitgevoerde aankopen.		4.273	Rentetoevoeging van € 34.000.	Voldoende

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Grondzaken	Deze reserve dient voor de vorming van een toereikende buffer voor het opvangen van schommelingen op de grondexploitaties.		47.169	Rentetoevoeging € 728.000. De toevoeging van € 61.000 betreft: exploitatieresultaat op de producten Binnenbezittingen, Niet in exploitatie genomen gronden en Bouwrijpe kavels. De onttrekking van € 3,3 miljoen betreft: Afboeken kosten plankosten complexen (€ 125.000), Uitvoeren motie erfpacht (€ 55.000), Resultaat exploitatie erfpacht (€ 96.000) en het Afboeken van boekwaarde en resultaat op exploitatie strategische gronden (€ 3 miljoen).	Voldoende
Reserve Stedelijk Investeringsfonds	Deze reserve dient voor nog niet uitgegeven (rijks)middelen voor toekomstige projecten.		27.371	Rentetoevoeging van € 214.000. Storting van € 1,5 miljoen voor uitvoeringsprogramma binnenstad. Een onttrekking van € 1,13 miljoen voor gebiedsgericht werken.	Voldoende
Parkeren	Deze reserve dient als egaliseringsreserve voor de resultaten van het parkeerbedrijf		2.409	Het resultaat op de exploitatie van het parkeerbedrijf wordt begroot op € 1,2 miljoen en wordt toegevoegd aan deze reserve.	Voldoende
Wonen Boven Winkels	Deze reserve dient als weerstandsvermogen voor de oprichting van de NV Wonen boven Winkels Groningen waar de gemeente in participeert.		550	De verwachting is dat de N.V. Wonen boven winkels in 2017 wordt geliquideerd. De onttrekking wordt gebruikt voor gedeeltelijke dekking van de geactiveerde deelneming.	Voldoende
Fonds Economische Ontwikkelingen	Deze reserve dient voor het stimuleren van de economische ontwikkelingen in de stad.		155	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Wachtgeld en Mobiliteit	Deze reserve dient voor de dekking van wachtgelduitkeringen en kosten van mobiliteit.		42	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Esserberg	Deze reserve dient voor de dekking kapitaallasten deel investering 'renovatieplan sportpark Esserberg'.		39	De onttrekking van € 3.000 betreft de dekking van een deel van de kapitaallasten "renovatieplan sportpark Esserberg".	Voldoende
Recreatiegebied Kardingne	Deze reserve dient voor de dekking van toekomstige uitgaven van de herinrichting van het kerngebied van het recreatiegebied Kardingne.		547	De begrote onttrekking van € 22.000 heeft betrekking op de jaarlijkse kapitaallast.	Voldoende
Bijdrage MFA de Wijert	Deze reserve dient ter dekking van de kapitaallasten van het project Multifunctionele Accommodatie De Wijert.		800	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Exploitatierisico Forum	Deze reserve dient er voor om de financiële risico's van de exploitatie van het Groninger Forum te dekken, die ontstaan zijn door de verwachte latere opening van het gebouw.	3.500	2.321	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

BSV Paddepoel	Deze reserve dient voor de dekking van de kosten aanbouw BSV (Buurt- en Speeltuinvereniging) Paddepoel.	83	19	Voor een periode van 10 jaar wordt jaarlijks 8 duizend euro aan deze reserve onttrokken ten behoeve van de exploitatie van de buurt- en speelvoorziening Paddepoel.	Voldoende
Totaal reserves			176.713		

Naam reserve	Doel	Maximale omvang	Saldo 31-12-2017	Toelichting mutaties
Afvalstoffenheffing	Het opvangen van prijsschommelingen in het tarief van de afvalstoffenheffing. Voeding: overdekking van meer dan 100% in enig jaar van de afvalstoffenheffing	8% v/d omzet inzameling huishoudelijk afval		0Er zijn geen mutaties begroot.
Vastgoed verkoopopbrengst t.b.v. bezuinigingen	Opbrengsten van het afstoten van vastgoed in enig jaar aan een bezuinigingstaakstelling van een volgende jaar toe te rekenen en tijdelijk te reserveren.			0Er zijn geen mutaties begroot.
Regio Specifiek Pakket ZZL	Bij het vaststellen van de jaarrekening 2008 is de reserve RSP ingesteld. De diverse projecten uit het Regio Specifiek Pakket Zuiderzeelijn (RSP-ZZL) dienen hier uit te worden gefinancierd.			0Er zijn geen mutaties begroot.
Kosten dualisme	Het afdekken van incidentele lasten vanaf 2003 over de gewenste ondersteuning voor de raad (raadsgriffie) als gevolg van de invoering van het dualisme.		0	
Riolering	Als er resultaten worden gerealiseerd op de exploitatie riolering zullen deze worden verrekend met de bestemmingsreserve Riolering. Deze reserve geeft mede inzicht in de mate waarin de planning van het GWRP gehaald wordt.			0Er zijn geen mutaties begroot.
Gresco	Deze reserve dient als egaliseringsreserve voor de resultaten van Gresco			0Er zijn geen mutaties begroot.
Egaliseringsreserve Instellingen i.v.m. concernaccres	Aan deze reserve wordt jaarlijks de gemeentelijke nominale compensatie voor de subsidiebudgetten toegevoegd. Datzelfde geldt ook voor de van het rijk ontvangen compensatie voor integratie-uitkeringen. Aan instellingen vergoeden wij deze compensatie met een vertraging van twee jaar. Dus jaarlijks wordt een bedrag aan deze reserve onttrokken dat gelijk staat aan de dotatie van twee jaar eerder.			0De raad heeft voor gesubsidieerde instellingen een accessystematiek vastgesteld waarbij het concernaccres met een vertraging van twee jaar wordt verwerkt in de subsidiebudgetten. Het verschil tussen het in enig jaar ontvangen en het in de subsidiebudgetten "doorgegeven" concernaccres wordt verrekend met deze bestemmingsreserve. Bij raadsbesluit van 19 is een veiligheidsklep ingebouwd waardoor het financiële risico voor de gemeente - een negatieve reserve - verdwijnt. Het accres wordt niet meer op percentages aan instellingen doorgegeven maar op basis van beschikbaar budget.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Verloopoverzicht reserves 2018-2020

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Saldo 31-12-2017	prognose mutatie 2018	Saldo 31-12-2018	Prognose mutatie 2019	Saldo 31-12-2019	Prognose mutatie 2020	Saldo 31-12-2020
Algemene Egalisatiereserve							
Algemene Egalisatiereserve (AER)	31.300	-2426	28.874	-1.034	27.840	808	28.648
Bestemmingsreserve Egalisatie Tarieven	0	0		0		0	
Afvalstoffenheffing	0	0	0	0	0	0	0
Overige egalisatiereserves	0	0		0		0	
Rente egalisatiereserve	1.750	0	1.750	0	1.750	0	1.750
Egalisatiereserve VSD	1.993	5002	2.493	500	2.993	2.000	4.993
Bestemmingsreserves Overig	0	0		0		0	
Onderwijshuisvesting	2.142	0	2.142	0	2.142	0	2.142
Nieuwbouw VMBO	1.717	0	1.717	0	1.717	0	1.717
Vastgoed verkoopopbrengst t.b.v. bezuinigingen	0	0	0	0	0	0	0
WGA	970	0	970	0	970	0	970
Aandelen Essent NV	1.294	0	1.294	0	1.294	0	1.294
Extra beleid	1.749	-1	1.748	-1	1.747	-1	1.746
Regio Specifiek Pakket ZZL	0	0	0	0	0	0	0
Martiniplaza BV	4.014	0	4.014	0	4.014	0	4.014
Ten Boer	325	0	325	0	325	0	325
Friciekosten bezuinigingen	606	0	606	0	606	0	606
Flankerend beleid	3.014	-612	2.402	-2.402	0	0	0
Personeel in balans	147	0	147	0	147	0	147
Friciekosten Reorganisatie	1.546	-1.546	0	0	0	0	0
Kosten dualisme	0	0	0	0	0	0	0
Verkiezingen	628	-30	598	-547	51	488	539
Riolering	0	0	0	0	0	0	0
Afkoopsummen onderhoud graven	1.475	0	1.475	0	1.475	0	1.475
Geluid-reducerend asfalt	400	0	400	0	400	0	400
Kunstvoorraad CBK	1.647	0	1.647	0	1.647	0	1.647
Kunst op straat	650	0	650	0	650	0	650
Bodemsanering	5.432	0	5.432	0	5.432	0	5.432
Bouwleges	663	0	663	0	663	0	663
BWS	0	0	0	0	0	0	0
Gemeentegaranties	150	0	150	0	150	0	150
Gresco	0	0	0	0	0	0	0
Groninger Monumentenfonds	932	0	932	0	932	0	932
Stimuleringsfonds Vhv	14.935	0	14.935	0	14.935	0	14.935
WarmteStad	59	1	60	1	61	1	62
Bovenwijkse infrastructuur grondexploitaties	8.491	0	8.491	0	8.491	0	8.491
Forum garage	4.900	700	5.600	-934	4.666	-441	4.225
Grondbank	4.273	0	4.273	0	4.273	0	4.273
Grondzaken	47.169	-3.176	43.993	-3.176	40.817	-3.176	37.641
Reserve Stedelijk Investeringsfonds	27.371	-1.000	26.371	-1.000	25.371	-1.000	24.371
Parkeren	2.409	0	2.409	0	2.409	0	2.409
Wonen Boven Winkels	5500	0	550	0	550	0	550
Fonds Economische Ontwikkelingen	155	-55	100	-50	50	-50	0
Wachtgeld en Mobiliteit	42	0	42	0	42	0	42
Esserberg	39	-3	36	-3	33	-3	30
Recreatiegebied Kardingse	547	-22	525	-22	503	-22	481
Egalisatiereserve Instellingen i.v.m. concernaccres	0	140	140	780	920	1.420	2.340
Bijdrage MFA de Wijert	800	0	800	0	800	0	800
Exploitatierisico Forum	2.321	0	2.321	0	2.321	0	2.321
BSV Paddepoel	19	-8	11	-8	3	-3	0
Totaal	178.781	-7.538	171.243	-7.896	163.347	21	163.368

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Structurele toevoegingen en onttrekkingen aan reserves

Structurele reservemutaties 2017-2020 (bedragen x € 1.000)	2017		2018		2019		2020	
	storting	onttrekking	storting	onttrekking	storting	onttrekking	storting	onttrekking
Verkiezingen	488		488	518	488	1.035	488	-
Afkoopsommen onderhoud graven	36	36	24	36	24	36	24	36
Egalisatiereserve Instellingen i.v.m. concernaccres	5.557	5.557	5.697	5.557	6.337	5.557	6.977	5.557
Esserberg		3		3		3		3
Recreatiegebied Kardingse		22		22		22		22
Flankerend beleid		500		612		2.402		
Grondzaken	458	3.271	95	3.271	95	3.271	95	3.271
Warmtestad	1		1		1		1	
Forum garage	700		700		700	1.634	700	1.141
Fonds Economische Ontwikkelingen				55		50		50
BSV Paddepoel		8		8		8		3
Totaal	6.740	9.397	6.971	10.082	7.611	14.018	8.251	10.083

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Voorzeningen

In dit onderdeel verantwoorden wij het verloop van onze voorzieningen in 2017.

Verloopoverzicht voorzieningen

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Beginsaldo 1-1-2017	Rente 2017	Toevoeging 2017	Onttrekking 2017	Vrijval 2017	Eindsaldo 31-12-2017
Onderhoud gemeentelijke gebouwen	6.452	52	2.066	1.380	0	7.190
Onderhoud muziekschool	152		0	0	0	152
Onderhoud vensterscholen	448		195	190	0	453
Onderhoud voormalig onderwijs gebouwen	220		0	80	0	140
Ambulancedienst	64		0	0	0	64
Verzekeringen	323		0	0	0	323
Vordering op CBL Vennootschap BV	222		0	0	0	222
Vordering op Verkoop Vennootschap BV	1.367		0	0	0	1.367
RCG	170		0	0	0	170
Reorganisatie	945		0	622	0	323
Pensioenen wethouders	3.247		0	0	0	3.247
Wachtgeld wethouders	167		0	0	0	167
Afvalstoffenheffing	3.567		0	700	0	2867
Riolering groot onderhoud	552		0	0	0	552
Riolering vervangingsinvesteringen	1.278		2.220	1.200	0	2.298
Groot onderhoud Oosterpoort	103		17	0	0	120
Fonds sanering Beckerweg	451	4	9	46	0	418
Openbaar vervoer	675		0	0	0	675
Onderhoud museum	1.284		226	0	0	1.510
Onderhoud parkeergarages	630		0	0	0	630
Grote Steden Beleid III	188		0	0	0	188
Thermiek BV	19		0	0	0	19
Legaat Andrea Elkenbracht	214	2	0	2	0	214
Pensioen voormalige medewerkers O2G2	161		0	0	0	161
Totaal	22.899	57	5.533	3.910	0	23.469

Toelichtingen op voorzieningen

Naam voorziening	Doel	Saldo 31-12-2017	Toelichting mutaties	Beoordeling niveau
Onderhoud gemeentelijke gebouwen	Deze voorziening dient om het onderhoud van kapitaalgoederen te waarborgen. Voor het opvangen van overschrijdingen door onregelmatig gespreide kosten voor groot onderhoud wordt jaarlijks een dotatie aan deze voorziening gedoteerd.	7.190	Er is een rentetoevoeging van € 52.000 begroot. Er is een dotatie aan de voorziening van € 2,1 miljoen begroot en een onttrekking van € 1,4 miljoen. De begrote kosten voor planmatig onderhoud worden gedoteerd aan de voorziening. De werkelijke kosten van het planmatig onderhoud worden ten laste van de voorziening gebracht.	Voldoende

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Onderhoud muziekschool	Deze voorziening dient voor het opvangen van toekomstig onderhoud aan de Muziekschool.	152	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Onderhoud vensterscholen	Deze voorziening dient voor het opvangen van schommelingen in de onderhoudsplanning voor planmatig/groot onderhoud.	453	Er is een dotatie van € 195.000 begroot en een onttrekking van € 190.000. De begrote kosten voor planmatig onderhoud worden gedoteerd aan de voorziening. De werkelijke kosten van het planmatig onderhoud worden ten laste van de voorziening gebracht.	Voldoende
Onderhoud voormalig onderwijs gebouwen	Deze voorziening dient voor de dekking van onderhoudskosten dat ten doel heeft de voormalig onderwijsgebouwen in goede staat te houden voor andere bestemmingen	140	De onttrekking van € 80.000 heeft betrekking op de uitvoering van groot onderhoud.	Voldoende
Ambulancedienst	Deze voorziening dient voor het opvangen van kosten die voortvloeien uit de saneringsprocedure, die met het indienen van een saneringsaanvraag in december 2002 is ingezet.	64	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Verzekeringen	Deze voorziening dient voor de dekking van kosten eigen risico bij schade-uitkeringen.	323	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Vordering op CBL Vennootschap BV	Deze voorziening dient ter zekerheid van mogelijke claims, voortvloeiende uit de verkooptransactie of rechtshandelingen van voor de verkoop van Essent.	222	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Vordering op Verkoop Vennootschap BV	Deze voorziening dient ter zekerheid van mogelijke claims, voortvloeiende uit de verkooptransactie of rechtshandelingen van voor de verkoop van Essent.	1.367	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Regio Centraal Groningen	Deze voorziening dient voor de dekking garantstelling loonkosten voormalig RCG-medewerkers.	170	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Reorganisatie	Deze voorziening dient voor de dekking van kosten van boventaligheid als gevolg van de vorming van het SSC.	323	De onttrekking van € 622.000 heeft betrekking op de kosten van niet herplaatsbare medewerkers.	Voldoende
Pensioenen wethouders	Deze voorziening dient voor de dekking van pensioenlasten van voormalig wethouders (voor 2006) Waarschijnlijk zal er in de komende jaren een landelijk fonds voor pensioenen wethouders in het leven worden geroepen. Ten behoeve van de pensioenvoorziening van wethouders die ingaande 2006 politieke ambtsdragers zijn/waren, is een verzekeringspolis afgesloten.	3.247	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Wachtgeld wethouders	Deze voorziening dient voor de dekking van wachtgeld- verplichtingen van oud-wethouders.	167	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Afvalstoffenheffing	Deze voorziening dient voor het opvangen van prijschommelingen in het tarief van de afvalstoffenheffing. De voeding van deze voorziening komt uit	2.867	Conform raadsbesluit wordt jaarlijks een deel van de kosten van afvalverwerking verrekend met de voorziening om op deze manier het niveau van de voorziening terug te	Voldoende

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

	de overdekking van meer dan 100% in enig jaar van de afvalstoffenheffing.		brenge naar een acceptabel niveau. Voor 2017 gaat het om een bedrag van € 700. 000.	
Riolering groot onderhoud	Deze voorziening dient als dekking van het onderhoud op de langere termijn zoals herijking overstortmuren, inmeting rioolstelsel, uitbaggeren, et cetera.	552	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Riolering vervangingsinvesteringen	Deze voorziening dient om spaarbedragen riolering aan deze voorziening toe te voegen. De kosten van toekomstige investeringen mogen in het riooltarief worden opgenomen als de eerste aanleg van uitbreidingsinvesteringen uit de grondexploitatie is gefinancierd	2.298	Er is een dotatie € 1,6 miljoen begroot. Er is een onttrekking van € 1,2 miljoen begroot. Dit is conform het GWRP 2014-2018.	Voldoende
Groot onderhoud Oosterpoort	Deze voorziening dient voor het opvangen kosten groot onderhoud aan de Oosterpoort.	120	De dotatie van € 17.000 houdt verband met de uitvoering van het meerjaren onderhoudsplan.	Voldoende
Fonds sanering Beckerweg	Deze voorziening dient voor de dekking van kosten nazorg van diverse locaties bodemsanering (onder meer de Beckerweg).	418	Er is een rentetoevoeging van € 4.000 begroot. De begrote onttrekking van € 46.000 houdt verband met de kosten van bodemsaneringslocaties.	Voldoende
Openbaar vervoer	Deze voorziening dient voor de dekking van een eventuele deconfiture van het OV bureau Groningen Drenthe. De gemeente Groningen is voor 21% risicodragend. Daarnaast kan de voorziening worden ingezet voor OV-infrastructuur.	675	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Onderhoud museum	Deze voorziening dient voor het opvangen van schommelingen in de kosten van groot onderhoud van het Groninger Museum.	1.510	De dotatie van € 226.000 houdt verband met de uitvoering van het meerjaren onderhoudsplan	Voldoende
Onderhoud parkeergarages	Deze voorziening dient voor het opvangen van schommelingen in de kosten van het planmatig onderhoud van het parkeerbedrijf.	630	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Grote Steden Beleid III	Deze voorziening dient er voor om niet bestede middelen van het Rijk, voor de uitvoering van GSB III (pijler Economie), hieraan te doteren. Hiervoor is een meerjarig EBP-programma opgesteld.	188	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Thermiek BV	Deze voorziening dient voor opvang negatieve resultaten van Thermiek BV	19	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Voorziening risico BTW	Deze voorziening dient voor de mogelijke suppletie 2012	0	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Legaat Andrea Elkenbracht	Deze voorziening dient er voor dat begaafde (oud) leerlingen van het stedelijk conservatorium in de gelegenheid worden gesteld een voortgezette muziekstudie in het buitenland te volgen.	214	Er wordt een toevoeging van rente van € 2.000 euro begroot. Ook wordt er een onttrekking van € 2.000 euro begroot.	Voldoende
Pensioen voormalige medewerkers O2G2	Deze voorziening dient voor het financieel afdekken van een risico in verband met de éénmalige kosten van een pensioenvoorziening van een voormalig medewerker WMOO nu O2G2.	161	Er zijn geen mutaties begroot.	Voldoende
Totaal voorzieningen		23.469		

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Meerjarenbalans

In dit onderdeel verantwoorden wij de meerjarenbalans 2017- 2020 en de bijhorende toelichting daarop.

Balans 2017-2020

ACTIVA (bedragen x € 1.000)	31-12-2015	31-12-2016	31-12-2017	31-12-2018	31-12-2019	31-12-2020
Vaste activa						
1. Immateriële activa	4.213	4.069	3.925	3.781	3.637	3.493
Kosten sluiten geldleningen	4.213	4.069	3.925	3.781	3.637	3.493
Kosten onderzoek en ontwikkeling	0	0	0	0	0	0
2. Materiële vaste activa	961.427	965.742	980.123	999.654	993.398	984.895
Waarvan economisch nut	525.855	520.315	522.788	532.614	519.033	505.937
Waarvan economisch nut heffing gerelateerd	152.373	160.250	171.613	178.437	184.108	189.564
Waarvan maatschappelijk nut	283.199	285.177	285.722	288.603	290.257	289.394
3. Financiële vaste activa	482.792	460.315	451.777	442.876	433.966	424.755
Kapitaalverstrekkingen:						
1. Deelnemingen	22.673	22.673	31.673	31.673	31.673	31.673
2. Gemeenschappelijke regelingen	0	0	0	0	0	0
3. Overige verbonden partijen	0	0	0	0	0	0
Uitgezette leningen:						
1. Openbare lichamen	0	0	0	0	0	0
2. Woningbouwcorporaties	137.981	119.692	103.472	95.893	88.329	80.488
3. Deelnemingen	303.340	302.368	301.372	300.350	299.302	298.225
4. Overige verbonden partijen	2.442	2.141	1.997	1.849	1.699	1.546
Overige langlopende leningen	16.356	13.441	13.263	13.111	12.963	12.823
Uitzettingen in Rijk's schatkist > 1 jaar	0	0	0	0	0	0
Uitzettingen Nederlands schuld papier > 1 jaar	0	0	0	0	0	0
Overige uitzettingen > 1 jaar	0	0	0	0	0	0
Totaal vaste activa	1.448.432	1.430.126	1.435.825	1.446.311	1.431.001	1.413.143
Vlottende Activa						
4. Voorraden	77.174	92.392	102.567	127.538	137.546	127.575
Grond- en hulpstoffen	0	0	0	0	0	0
Waarvan niet in exploitatie genomen bouwgrond	0		0	0	0	0
Waarvan grond- en hulpstoffen	0	0	0	0	0	0
Onderhanden werk	74.938	89.938	100.266	125.266	135.266	125.266
Gereed product en handelsgoederen	2.236	2.454	2.301	2.272	2.280	2.309
Vooruitbetalingen	0	0	0	0	0	0
5. Uitzettingen < één jaar	85.683	92.340	91.932	87.687	88.040	89.137
Vorderingen op openbare lichamen	39.612	24.519	25.306	26.270	28.674	28.876
Verstrekke kasgeldleningen aan openbare lichamen	0	700	840	308	370	444
Overige kasgeldleningen	11.000	11.000	11.000	11.000	11.000	11.000

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Uitzettingen in Rijk's schatkist < 1 jaar	0	0	0	0	0	0
Rekening courant verhoudingen met het Rijk	0	0	0	0	0	0
Rekening courant verhoudingen met niet-financiële instellingen	0	0	0	0	0	0
Uitzettingen Nederlands schuld papier < 1 jaar	0	0	0	0	0	0
Overige vorderingen	35.071	56.121	54.786	50.109	47.996	48.817
Overige uitzettingen	0	0	0	0	0	0
Takken van dienst	0	0	0	0	0	0
6. Liquide middelen	5.464	4.457	4.219	5.063	5.561	4.953
7. Overlopende activa	30.460	25.567	26.745	22.237	21.988	25.399
Nog te ontvangen van de Europese Unie	0	0	0	0	0	0
Nog te ontvangen bijdrage van het Rijk	13.663	9.413	11.103	7.264	8.325	9.954
Overige Nederlandse overheidslichamen	5.512	3.205	3.205	3.205	3.205	3.666
Overige nog te ontvangen bedragen	11.285	12.949	12.437	11.768	10.458	11.779
Totaal vlottende activa	198.781	214.756	225.463	242.525	253.134	247.063
TOTAAL ACTIVA	1.647.213	1.644.882	1.661.288	1.688.836	1.684.135	1.660.206

Vlottende passiva						
11. Netto-vlottende schulden < 1 jaar	151.418	103.954	116.863	109.357	110.114	112.683
Kasgeldleningen van openbare lichamen	0	0	0	0	0	0
Overige kasgeldleningen o/g	71.000	42.900	42.900	42.900	42.900	42.900
Banksaldi	12.348	17.783	16.189	15.433	15.232	15.419
Overige schulden	68.070	43.271	57.774	51.204	52.138	54.491
12. Overlopende passiva	34.369	56.535	43.859	43.284	42.991	44.207
Verplichtingen	25.978	37.033	31.729	30.986	30.218	31.189
Vooruit-ontvangen bedragen van EU	1.862	11.293	4.702	4.733	5.056	5.529
Vooruit-ontvangen bedragen van het Rijk	2.258	2.839	2.569	2.616	2.669	2.590
Vooruit-ontvangen bedragen overige Nederlandse overheidslichamen	306	385	348	355	362	351
Overige vooruit ontvangen bedragen	3.965	4.985	4.511	4.594	4.686	4.548
Totaal vlottende passiva	185.787	160.787	161.022	152.940	153.405	157.190
Totaal Passiva	1.647.213	1.644.882	1.661.288	1.688.836	1.684.135	1.660.206

PASSIVA (bedragen x €1.000)	31-12-2015	31-12-2016	31-12-2017	31-12-2018	31-12-2019	31-12-2020
Vaste Passiva						
8. Eigen vermogen	243.376	192.153	178.781	171.243	163.347	163.368
Algemene Egalisatiereserve (AER)	36.617	37.611	31.300	28.874	27.840	28.648
Bestemmingsreserve voor egalisatie tarieven	0	0	0	0	0	0
Overige egalisatiereserves	2.312	4.543	3.743	4.243	4.743	6.743
Bestemmingsreserves overig	168.395	149.999	143.738	138.126	130.764	127.977

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Rekeningresultaat voor bestemming	36.052	-	-	-	-	-
9. Voorzieningen	25.623	22.899	23.469	24.265	24.043	24.830
10. Vaste schulden > 1 jaar						
Obligatieleningen	0	0	0	0	0	0
Onderhandse leningen	0	0	0	0	0	0
1. binnenlandse pensioenfondsen en verzekeringsinstellingen	0	0	0	0	0	0
2. binnenlandse banken en overige, financiële instellingen	1.127.669	1.205.821	1.236.867	1.279.266	1.282.206	1.253.666
3. binnenlandse bedrijven	0	0	0	0	0	0
4. Openbare lichamen	62.500	62.500	62.500	62.500	62.500	62.500
5. overige binnenlandse sectoren	1.201	1	1	1	1	1
6. buitenlandse instellingen	0	0	0	0	0	0
Door derden belegde gelden	0	0	0	0	0	0
Waarborgsommen	1.057	1.021	1.016	998	1.001	1.019
Totaal vaste passiva	1.461.426	1.484.395	1.502.634	1.538.264	1.533.098	1.505.384
Vlottende passiva						
11. Netto-vlottende schulden < 1 jaar	151.418	103.952	114.795	107.288	108.046	110.615
Kasgeldleningen van openbare lichamen	0	0	0	0	0	0
Overige kasgeldleningen o/g	71.000	42.900	42.900	42.900	42.900	42.900
Banksaldi	12.348	17.783	14.121	13.365	13.165	13.351
Overige schulden	68.070	43.271	57.774	51.204	52.138	54.491
12. Overlopende passiva	34.369	56.535	43.859	43.284	42.991	44.207
Verplichtingen	25.978	37.033	31.729	30.986	30.218	31.189
Vooruit-ontvangen bedragen van EU	1.862	11.293	4.702	4.733	5.056	5.529
Vooruit-ontvangen bedragen van het Rijk	2.258	2.839	2.569	2.616	2.669	2.590
Vooruit-ontvangen bedragen overige Nederlandse overheidslichamen	306	385	348	355	362	351
Overige vooruit ontvangen bedragen	3.965	4.985	4.511	4.594	4.686	4.548
Totaal vlottende passiva	185.787	160.487	158.654	150.572	151.037	154.822
Totaal Passiva	1.647.213	1.644.882	1.661.288	1.688.836	1.684.135	1.660.206

Hieronder geven wij een toelichting op de verschillende onderdelen aan de activa kant van de balans.

1. Immateriële vaste activa

De immateriële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de oorspronkelijke verkrijgingsprijs (de inkoopprijs en de bijkomende kosten) of vervaardigingsprijs (de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige directe kosten) verminderd met de ontvangen subsidies en bijdragen van derden, de jaarlijkse afschrijvingslasten en afwaarderingen wegens duurzame waardeverminderingen. Duurzame waardeverminderingen van vaste activa worden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar in aanmerking genomen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Hier verantwoorden wij ook de bijdragen van activa van derden. Bijdragen aan activa van derden worden gewaardeerd op het bedrag van de verstrekte bijdragen, verminderd met aflossingen. De verleende bijdragen worden afgeschreven in de periode waarin het betrokken actief van de derde op basis van de door de gemeente gestelde voorwaarden moet bijdragen aan de publieke taak.

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Boekwaarde 31-12-2016	Vermeerdering 2017	Afschrijving 2017	Boekwaarde 31-12-207	Rente 2017	Totaal kapitaal lasten
Parkeergarage Westerhaven	3.762	-	131	3.631	-	131
Stripmuseum	307	-	13	294	-	13
Totaal bijdrage aan activa van derden	4.069	-	144	3.925	-	144

2. Materiële vaste activa

Alle materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de oorspronkelijke verkrijgingsprijs (de inkoopprijs en de bijkomende kosten) of vervaardigingsprijs (de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige directe kosten), verminderd met de ontvangen subsidies en bijdragen die direct gerelateerd zijn aan het actief, de jaarlijkse afschrijvingslasten en afwaarderingen wegens duurzame waardeverminderingen. Duurzame waardeverminderingen van vaste activa worden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar in aanmerking genomen.

Materiële vaste activa zijn fysiek aanwezige activa. Er zijn drie soorten materiële vaste activa:

- *Activa met een economisch nut.* Deze materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de verkrijging- of vervaardigingsprijs. Specifieke investeringsbijdragen van derden worden op de desbetreffende investering in mindering gebracht; in die gevallen wordt op het saldo afgeschreven. In overeenstemming met de financiële verordening worden publieke parkeervoorzieningen en investeringen met een specifieke regelgeving annuïtair afgeschreven. De overige materiële vaste activa met een beperkte levensduur worden vanaf het moment van ingebruikname lineair afgeschreven;
- *Activa met economisch nut heffing gerelateerd.* Deze materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de verkrijging- of vervaardigingsprijs. Hier worden met name investeringen voor riolering en inzameling van huishoudelijk afval op verantwoord. Dit geldt tevens voor investeringen waarvoor begraafrechten (kunnen) worden geheven. In overeenstemming met de financiële verordening wordt riolering annuïtair afgeschreven;
- *Activa met een maatschappelijk nut.* Aankoop en vervaardiging van activa met een meerjarig maatschappelijk nut worden onder aftrek van bijdragen van derden en bestemmingsreserves ten laste van de exploitatie gebracht. Hiervan kan bij raadsbesluit worden afgeweken. In geval van activering bij raadsbesluit wordt het actief lineair afgeschreven conform de termijnen uit de financiële verordening.

Investeringen worden lineair afgeschreven in de verwachte gebruiksduur. Als uitzondering is een annuïteiten afschrijving toegestaan voor aanleg rioleringen en publieke parkeergarages (gesloten financieringsstructuur) en investeringen met specifieke (rijks)regelgeving. Bij publieke parkeergarages en gebouwen die behoren tot het kernvastgoed wordt rekening gehouden met een restwaarde. Op gronden en terreinen wordt niet afgeschreven. De gehanteerde afschrijvingstermijnen zijn conform de lijst met afschrijvingstermijnen uit de Financiële verordening gemeente Groningen.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

3. Financiële vaste activa

Kapitaal verstrekkingen (bedragen x € 1.000)	Boekwaarde 31-12-2016	Vermeerdering 2017	Vermindering 2017	Boekwaarde 31-12-2017	Rente 2017	Totaal lasten
Aandelen Waterbedrijf Groningen	2.458			2.458	57	57
Aandelen Martiniplaza	3.916			3.916	90	90
Enexis	783			783	18	18
EPZ	328			328	8	8
Vordering op Vordering Enexis BV	10.088			10.088	164	164
Vordering op Verkoop Vennootschap BV	1.367			1.367	31	31
Vordering op CBL Vennootschap BV	222			222	5	5
BNG	824			824	19	19
Aandelen kapitaal CNG BV	1.190			1.190	27	27
NV Wonen boven winkels	1.000			1.000	23	23
Euroborg	48			48	1	1
Airport Eelde	1			1		0
Warmstad BV	1	9.000		9.001		0
Aandelen Gron.Monumentenfonds	448			448	10	10
Totaal deelnemingen	22.673	9.000	0	31.673	453	453
Overige verbonden partijen						
St. t.b.v. kapitaaldeelname in GEMM CV	-	-	-	-	-	-
St. t.b.v. zeggenschap in GEMM Beheer BV	-	-	-	-	-	-
Totaal overige verbonden partijen	0	0	0	0	0	0

Kapitaalverstrekkingen en leningen u/g zijn opgenomen tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs, waarbij deelnemingen tegen marktwaarde zijn gewaardeerd indien deze lager is dan de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Waar nodig is bij leningen u/g een voorziening voor verwachte oninbaarheid in mindering gebracht. Het overzicht van deze leningen staat in de paragraaf financiering onderdeel [Overzicht uitgezette langlopende leningen](#).

Voorraden

De niet in exploitatie genomen bouwgronden zijn vanaf 2016 verantwoord onder de materiële vaste activa (gronden en terreinen). De Overige grond- en hulpstoffen zijn vanaf 2016 verantwoord onder de materiële vaste activa (gronden en terreinen).

Het onderhanden werk bestaat uit opdrachten derden en gronden in exploitatie. De onderhanden werken gronden in exploitatie zijn opgenomen tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs, verminderd met de opbrengst wegens verkopen en subsidies. Indien de boekwaarde de marktwaarde van de grond overschrijdt, wordt een afwaardering naar de lagere marktwaarde verantwoord.

Deze categorie wordt gewaardeerd tegen de kostprijs of tegen de marktwaarde als de marktwaarde lager is dan de kostprijs. Dat laatste doet zich vooral voor als voorraden incourant worden. De kostprijs bestaat uit de verrekenprijzen van grond- en hulpstoffen en de loon- en machinekosten die aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend.

5. Uitzettingen < 1 jaar

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

De vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor verwachte oninbaarheid is een voorziening in mindering gebracht. De voorziening wordt als volgt bepaald: indien de werkelijke deurwaardersposten hoger zijn dan de voorziening wordt de voorziening opgehoogd tot het werkelijke bedrag.

6. Liquide middelen

Deze activa worden tegen nominale waarde opgenomen.

7. Overlopende activa

De overlopende activa zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

Toelichting passiva

Hieronder geven wij een toelichting op de verschillende onderdelen aan de passiva kant van de balans.

8. Eigen vermogen

Reserves worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor een uitgebreide detaillering en beschrijving van de reserves wordt verwezen naar de financiële positie onderdeel [Reserves](#).

9. Voorzieningen

Voorzieningen worden gevormd voor verplichtingen en verliezen die zich hebben voorgedaan per balansdatum en waarvan de omvang onzeker is doch redelijkerwijs kan worden geschat. De voorzieningen zijn opgenomen tegen nominale of contante waarde. Voor een uitgebreide detaillering en beschrijving van de voorzieningen wordt verwezen naar de financiële positie onderdeel [Voorzieningen](#).

10. Vaste schulden

Onder vaste schulden worden verstaan de schulden met een oorspronkelijke looptijd van één jaar of langer. De vaste schulden worden gewaardeerd tegen de oorspronkelijke waarde verminderd met de aflossingen. Daarnaast vraagt de gemeente voor diverse werkzaamheden waarborgsommen, die na afloop met de werkelijk gemaakt kosten worden verrekend. Ook wordt bij tijdelijk gebruik van gemeentegrond een waarborg verlangd. Voor een overzicht verwijzen wij naar de paragraaf financiering onderdeel [Overzicht opgenomen \(en op te nemen\) langlopende leningen](#).

11. Netto-vlottende schulden < 1 jaar

De netto-vlottende schulden zijn opgenomen tegen nominale waarde. Overige kasgeldleningen zijn kortlopende leningen (< 1 jaar) waarbij de rente gedurende de looptijd vast staat. De banksaldi bestaan hoofdzakelijk uit het saldo van de bankrekening die wordt aangehouden bij de Bank Nederlandse Gemeenten. Onder Overige schulden worden de kortlopende schulden aan publiekrechtelijke lichamen, aangegane verplichtingen en crediteuren derden opgenomen.

12. Overlopende passiva

Onder de overlopende passiva worden vooruit ontvangen bedragen, nog te betalen bedragen, kruisposten en overige overlopende passiva verantwoord. De overlopende passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

EMU-saldo

Berekening EMU-saldo (bedragen x € 1.000)	Mutatie 2016	Mutatie 2017	Mutatie 2018	Mutatie 2019	Mutatie 2020
Activa					
3. Financiële vaste activa	-22.477	-8.538	-8.901	-8.910	-9.211
5. Uitzettingen < één jaar	6.657	-408	-4.245	353	1.097
6. Liquide middelen	-1.007	-238	844	498	608
7. Overlopende activa	-4.893	1.178	-4.508	-249	3.411
Totaal mutatie activa	-21.720	-8.006	-16.810	-8.308	-5.311
Passiva					
10. Vaste schulden > 1 jaar	76.916	31.041	42.381	2.943	-28.522
11. Netto-vlottende schulden < 1 jaar	-47.466	10.843	-7.327	734	2.540
12. Overlopende passiva	22.166	-12.676	-575	-293	1.216
Totaal mutatie passiva	51.616	29.208	34.479	3.384	-24.766
EMU-saldo (mutatie activa - mutatie passiva)	-73.336	-37.214	-51.289	-11.692	19.455

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Incidentele baten en lasten

In dit onderdeel geven wij aan welke baten en lasten binnen onze begroting 2017 - 2020 aangemerkt worden als incidentele baten of lasten.

Overzicht incidentele baten en lasten 2017

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele baten 2017	Bedrag
01.1 Werk en activering	Vrijval P-budget	5.000
02.4 Overig economie en werkgelegenheid	EFRO	6.200
03.1 Onderwijskansen	Incidentele dekking onderwijsachterstanden	100
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Onttrekking reserve sociaal domein	4.150
07.2 Openbaar vervoer	Incidentele dekking plankosten	500
07.3 Auto	Incidentele dekking autobereikbaarheid	1.000
08.7 Overig wonen	Bijdrage gebiedsgericht werken	2.000
08.7 Overig wonen	RSV Wonen boven Winkels	450
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	518
12.1 College en Raad	Vrijval reserves	2.000
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding - sociaal	699
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding - fysiek	287
12.1 College en Raad	Dekking knelpunten uit AER	9.383
12.1 College en Raad	Dekking claim ringwegen uit AER	354
12.1 College en Raad	Vrijval reserve RSP t.b.v. WSV	2.000
12.1 College en Raad	Ruil incidenteel/ structureel	3.700

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele lasten 2017	Bedrag
01.1 Werk en activering	Extra beleid transitievergoeding bij ontslag SW-medewerkers	400
01.1 Werk en activering	Activering	4.600
01.2 Inkomen en armoedebestrijding	Bijzondere bijstand	1.400
01.2 Inkomen en armoedebestrijding	Netwerkregie-organisatie Gemeenschappelijke Backoffice Inkomen	70
01.2 Inkomen en armoedebestrijding	Rechtmatigheid	1.000
02.4 Overig economie en werkgelegenheid	Grondexploitatie: driehoek Peizerweg	350
02.4 Overig economie en werkgelegenheid	EFRO	600
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	Onderzoek organisatiestructuur WUJ-teams	700
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, programmakosten	600
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, daling macrobudget	250
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	Niet realiseren verlaging uitgaven door uitvoering MKBA	2.000
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Verhogen reserve sociaal domein	3.350

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

04.2 Passende ondersteuning en zorg	Campusdiep	120
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Aanpak kindermishandeling	300
04.5 Vernieuwing Sociaal domein	Projectteam opzet WIJ-teams	800
04.5 Vernieuwing Sociaal domein	Onafhankelijke cliënt-ondersteuning	250
06.1 Culturele infrastructuur	Onderhoud Martiniplaza	915
06.1 Culturele infrastructuur	Professionalisering evenementen	50
07.2/07.3	Plankosten Spoorse projecten en Oosterhamrikzone/ Gerrit Krolbrug	1.350
07.3 Auto	Interne plankosten ZRW, spoorse projecten, bereikbaarheid en stationsgebied	200
07.4 Parkeren	RM Parkeerbedrijf	1.158
07.6 Overig verkeer	ISV Uitvoeringsprogramma binnenstad	1.526
08.4 Kwaliteit woningvoorraad	Bijdrage gebiedsgericht werken	200
08.7 Overig Wonen	ISV	1.000
08.7 Overig wonen	Grondexploitatie: plankosten Ciboga	1.000
08.7 Overig wonen	Bijdrage gebiedsgericht werken	1.000
08.7 Overig wonen	RSV Wonen boven Winkels	450
08.7 Overig wonen	INB - Overig Wonen	1.000
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Gladheidsbestrijding gele stenen binnenstad	170
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Bijdrage gebiedsgericht werken	315
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Bijdrage gebiedsgericht werken	305
10.4 Fysieke veiligheid	Regionalisering brandweer	219
10.4 Fysieke veiligheid	Veiligheidsregio	-53
10.4 Fysieke veiligheid	Huisvesting veiligheidsregio	535
11.1 Publieke dienstverlening	Taakstelling Noordelijk Belastingkantoor	750
11.1 Publieke dienstverlening	Gemeentelijke aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	2.655
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	518
12.1 College en Raad	Aanvulling weerstandsvermogen	2.202
12.1 College en Raad	Budget PMO i.v.m. bezuinigingen	500
12.1 College en Raad	Gebiedsgericht werken	1.000
12.1 College en Raad	Uitbreiding formatie ombudsman	58
12.1 College en Raad	Meerstad overgangsregeling	70
12.1 College en Raad	Extra beleid rijkskorting regionaal transitiearrangement	250
12.1 College en Raad	Dekking claim ringwegen uit AER	354
12.1 College en Raad	Implementatiekosten grenscorrectie Meerstad	180
12.2 Gebiedsgericht werken	Gebiedsgericht werken	1.000
14.1 Algemene ondersteuning	Invoeren VPB Overheden	450
14.1 Algemene ondersteuning	Extra beleid basisadministraties	600
14.1 Algemene ondersteuning	Extra beleid frictiekosten bezuinigingen	1.916
14.1 Algemene ondersteuning	Frictie	3.200
14.1 Algemene ondersteuning	Frictiekosten bezuinigingen 2011-2014 nieuw	216

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Overzicht incidentele baten en lasten 2018

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele baten 2018	Bedrag
01.1 Werk en activering	Vrijval P-budget	445
08.7 Overig Wonen	Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing	1.000
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	518
12.1 College en Raad	Dekking knelpunten uit AER	6.129
12.1 College en Raad	Mismatch voordeel	500
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding-sociaal	845
12.1 College en Raad	BUIG diversen	-
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding-fysiek	540
14.1 Algemene ondersteuning	Frictie	3.000

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele lasten 2018	Bedrag
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, programmakosten	-600
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, toegang jeugd	-700
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Campusdiep	120
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Verhogen reserve sociaal domein	500
04.5 Vernieuwing Sociaal domein	Onafhankelijke cliënt ondersteuning	250
06.1 Culturele infrastructuur	Onderhoud Martiniplaza	1.495
06.1 Culturele infrastructuur	Professionalisering evenementen	50
07.3 Auto	Extra beleid interne plankosten	200
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Gladheidsbestrijding gele stenen binnenstad	170
10.4 Fysieke veiligheid	Veiligheidsregio	-60
11.1 Publieke dienstverlening	Gemeentelijk aandeel frictiekosten NBK	160
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	518
11.1 Publieke dienstverlening	Gemeentelijke aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	160
12.1 College en Raad	Aanvulling weerstandsvermogen	3.058
12.1 College en Raad	Uitbreiding formatie ombudsman	58
12.2 Gebiedsgericht werken	Gebiedsgericht werken	4.057
14.1 Algemene ondersteuning	Extra beleid frictiekosten bezuinigingen	1.100

Overzicht incidentele baten en lasten 2019

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele baten 2019	Bedrag
08.7 Overig Wonen	ISV	1.000
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen, onttrekking reserve	1.035
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding-fysiek	698
12.1 College en Raad	Mismatch voordeel	500
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding-sociaal	328
12.1 College en Raad	Dekking knelpunten uit AER	2.821

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele lasten 2019	Bedrag
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, programmakosten	-600
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Campusdiep	60
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Verhogen reserve sociaal domein	500
06.1 Culturele infrastructuur	Projecten Kunst op Straat	100
06.1 Culturele infrastructuur	Onderhoud Martiniplaza	1.495
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Groot onderhoud en vervanging (incidenteel)	358
11.1 Publieke dienstverlening	Gemeentelijk aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	160
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	1.035
12.2 Gebiedsgericht werken	Gebiedsgericht werken	4.057

Overzicht incidentele baten en lasten 2020

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele baten 2020	Bedrag
12.1 College en Raad	Dekking knelpunten uit AER	1.348
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding-sociaal	328
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding-fysiek	836

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele lasten 2020	Bedrag
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Verhogen reserve sociaal domein	2.000
06.1 Culturele infrastructuur	Onderhoud Martiniplaza	
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Groot onderhoud en vervanging (incidenteel)	776
12.2 Gebiedsgericht werken	Gebiedsgericht werken	4.057

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Begroting op taakveld

Taakvelden (bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
0.1 Bestuur	4.264	4.627	6.592	4.253
Lasten	4.280	4.643	6.608	4.269
Baten	-16	-16	-16	-16
0.10 Mutaties reserves	-13.372	-11.372	-7.896	20
Lasten	17.820	11.360	10.130	12.581
Baten	-31.192	-22.732	-18.026	-12.561
0.2 Burgerzaken	4.021	4.217	5.136	4.262
Lasten	8.784	8.843	9.409	8.391
Baten	-4.763	-4.626	-4.273	-4.129
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	0	0	0	0
Lasten	39	39	39	39
Baten	-39	-39	-39	-39
0.4 Overhead	95.186	97.714	95.026	96.107
Lasten	117.165	119.194	116.506	117.587
Baten	-21.979	-21.479	-21.479	-21.479
0.5 Treasury	-3.262	-847	-1.882	-1.433
Lasten	40.476	41.693	40.658	40.808
Baten	-43.738	-42.540	-42.540	-42.241
0.62 OZB- niet woningen	1.948	1.971	1.994	2.017
Lasten	2.008	2.031	2.054	2.077
Baten	-60	-60	-60	-60
0.63 Parkeerbelasting	-193	-194	-194	-195
Lasten	-90	-91	-91	-92
Baten	-103	-103	-103	-103
0.64 Belastingen Overig	-1.429	-4.678	-4.697	-4.872
Lasten	3.168	-83	-87	-255
Baten	-4.597	-4.595	-4.610	-4.617
0.7 Algemene uitkering en overige uitkeringen Gemeentefonds	-437.476	-446.597	-453.042	-458.747
Baten	-437.476	-446.597	-453.042	-458.747
0.8 Overige baten en lasten	-2.887	1.149	3.105	2.961
Lasten	-2.034	2.556	4.512	4.368
Baten	-2.034	-1.407	-1.407	-1.407
1.1 Crisisbeheersing en Brandweer	15.523	15.500	15.742	15.979
Lasten	17.376	17.353	17.595	17.832
Baten	-1.853	-1.853	-1.853	-1.853
1.2 Openbare orde en Veiligheid	3.842	3.817	3.815	3.828
Lasten	5.464	5.455	5.453	5.466
Baten	-1.622	-1.638	-1.638	-1.638
2.1 Verkeer en vervoer	14.062	13.708	13.708	13.708
Lasten	16.025	15.671	15.671	15.671
Baten	-1.963	-1.963	-1.963	-1.963
2.2 Parkeren	-3.387	-2.229	-595	-1.088
Lasten	13.502	13.502	15.136	14.643
Baten	-16.889	-15.731	-15.731	-15.731
2.3 Recreatieve Havens	43	43	43	43
Lasten	100	100	100	100
Baten	-57	-57	-57	-57
2.4 Economische Havens en waterwegen	685	685	685	685
Lasten	844	844	844	844
Baten	-159	-159	-159	-159
2.5 Openbaar vervoer	1.909	2.209	2.209	2.209

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Lasten	1.909	2.209	2.209	2.209
3.1 Economische ontwikkeling	646	646	646	646
Lasten	1.146	1.146	1.146	1.146
Baten	-500	-500	-500	-500
3.2 Fysieke bedrijfsinfrastructuur	10.079	17.034	17.093	17.168
Lasten	20.835	20.626	20.685	20.760
Baten	-10.756	-3.592	-3.592	-3.592
3.3 Bedrijfsloket en regelingen	-182	-182	-182	-182
Lasten	599	599	599	599
Baten	-781	-781	-781	-781
3.4 Economische promotie	4.242	3.612	3.612	3.612
Lasten	4.413	3.783	3.783	3.783
Baten	-171	-171	-171	-171
4.2 Onderwijsinvesting	13.851	13.826	13.782	13.752
Lasten	15.429	15.387	15.343	15.313
Baten	-1.578	-1.561	-1.561	-1.561
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingenzaken	30.136	30.359	30.712	31.125
Lasten	32.818	33.042	33.395	33.808
Baten	-2.682	-2.682	-2.682	-2.682
5.2 Sportaccommodaties	11.682	11.796	11.913	12.048
Lasten	18.292	18.406	18.522	18.657
Baten	-6.610	-6.610	-6.610	-6.610
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	4.884	5.585	5.589	5.677
Lasten	13.767	14.468	14.472	14.560
Baten	-8.884	-8.884	-8.884	-8.884
5.4 Musea	259	259	259	259
Lasten	1.262	1.262	1.262	1.262
Baten	-1.003	-1.003	-1.003	-1.003
5.5 Cultureel erfgoed	802	802	802	802
Lasten	822	822	822	822
Baten	-20	-20	-20	-20
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	15.324	15.324	15.324	15.324
Lasten	17.068	17.068	17.068	17.068
Baten	-1.744	-1.744	-1.744	-1.744
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	15.292	14.827	14.864	14.892
Lasten	18.937	19.472	19.507	19.534
Baten	-3.645	-4.645	-4.643	-4.642
6.3 Inkomensregelingen	25.088	24.649	25.055	25.654
Lasten	187.018	186.578	186.984	187.583
Baten	-161.929	-161.928	-161.928	-161.928
6.4 Begeleide participatie	45.499	44.010	43.057	41.923
Lasten	60.918	59.248	58.196	56.962
Baten	-15.419	-15.239	-15.139	-15.039
6.5 Arbeidsparticipatie	254	254	254	254
Lasten	260	260	260	260
Baten	-6	-6	-6	-6
6.6 Maatwerkvoorziening (WMO)	0	0	0	0
Lasten	0	0	0	0
6.7 Maatwerkdienstverlening 18+	162.437	159.503	159.554	159.036
Lasten	168.863	167.079	166.230	165.112
Baten	-6.426	-7.576	-6.676	-6.076
6.72 Maatwerkdienstverlening 18-	4.186	4.303	4.419	4.532
Lasten	21.648	21.765	21.881	21.994
Baten	-17.462	-17.462	-17.462	-17.462

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

6.82 Geëscaleerde zorg 18-	3.761	3.761	3.761	3.761
Lasten	3.782	3.782	3.782	3.782
Baten	-21	-21	-21	-21
7.1 Volksgezondheid	20.015	18.992	18.878	19.020
Lasten	38.905	37.881	37.767	37.909
Baten	-18.889	-18.889	-18.889	-18.889
7.2 Riolering	1.640	1.770	1.770	1.770
Lasten	17.847	17.377	17.377	17.377
Baten	-16.208	-15.608	-15.608	-15.608
7.3 Afval	-6.339	-6.339	-6.339	-6.339
Lasten	29.054	29.054	29.054	29.054
Baten	-35.393	-35.393	-35.393	-35.393
7.4 Milieubeheer	8.910	9.888	11.153	12.595
Lasten	14.336	15.271	16.536	17.978
Baten	-5.426	-5.383	-5.383	-5.383
7.5 Begraafplaatsen	543	543	543	543
Lasten	1.928	1.928	1.928	1.928
Baten	-1.385	-1.385	-1.385	-1.385
8.1 Ruimtelijke Ordening	1.464	1.464	1.464	1.464
Lasten	1.505	1.505	1.505	1.505
Baten	-41	-41	-41	-41
8.2 Grondexploitaties (niet bedrijventerreinen)	2.493	1.493	1.493	1.493
Lasten	2.813	1.813	1.813	1.813
Baten	-320	-320	-320	-320
8.3 Wonen en bouwen	4.923	4.806	4.806	4.806
Lasten	13.002	12.552	12.552	12.552
Baten	-8.078	-7.745	-7.745	-7.745
0.61 OZB woningen	-61.365	-62.708	-64.030	-65.371
Lasten	2.703	2.736	2.769	2.804
Baten	-64.068	-65.444	-66.799	-68.175
Eindtotaal	0	0	0	0

Begroting 2017- 2020 op deelprogramma's

Begroting op deelprogramma (bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020
01 Werk en inkomen	72.153	70.224	69.677	69.142
01.1 Werk en activering	47.361	45.872	44.919	43.785
Lasten	62.859	61.189	60.137	58.903
Baten	-15.498	-15.317	-15.217	-15.118
01.2 Inkomen en armoedebestrijding	24.792	24.352	24.758	25.357
Lasten	186.901	186.460	186.866	187.465
Baten	-162.109	-162.108	-162.108	-162.108
02 Economie en werkgelegenheid	12.331	18.266	18.330	18.405
02.1 Groningen Kennisstad	1.482	1.482	1.482	1.482
Lasten	1.988	1.988	1.988	1.988
Baten	-506	-506	-506	-506
02.2 Aantrekkelijke stad	2.021	2.021	2.021	2.021
Lasten	3.018	3.018	3.018	3.018
Baten	-997	-997	-997	-997
02.3 Bedrijvige stad	855	855	855	855
Lasten	889	889	889	889
Baten	-34	-34	-34	-34

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

02.4 Overig economie en werkgelegenheid	7.973	13.908	13.972	14.047
Lasten	21.690	20.516	20.575	20.650
Baten	-13.717	-6.608	-6.603	-6.603
03 Onderwijs	18.885	19.262	19.724	20.260
03.1 Onderwijskansen	17.098	17.475	17.937	18.473
Lasten	22.696	23.056	23.518	24.054
Baten	-5.599	-5.582	-5.582	-5.582
03.2 Voorkomen schooluitval	1.787	1.787	1.787	1.787
Lasten	2.422	2.422	2.422	2.422
Baten	-635	-635	-635	-635
04 Welzijn, gezondheid en zorg	204.190	200.806	201.040	202.458
04.1 Sociaal klimaat	26.183	23.609	24.806	25.700
Lasten	58.997	58.974	59.471	59.760
Baten	-32.814	-35.364	-34.664	-34.059
04.2 Passende ondersteuning en zorg	178.007	177.197	176.234	176.758
Lasten	196.071	190.710	189.547	190.071
Baten	-18.064	-13.514	-13.314	-13.314
05 Sport en bewegen	14.429	14.569	14.712	14.873
05.1 Sportieve infrastructuur	13.174	13.288	13.405	13.540
Lasten	19.884	19.998	20.113	20.246
Baten	-6.710	-6.710	-6.708	-6.707
05.2 Deelname aan sport	1.255	1.281	1.307	1.333
Lasten	1.453	1.479	1.505	1.531
Baten	-198	-198	-198	-198
06 Cultuur	28.515	29.514	29.835	30.236
06.1 Culturele infrastructuur	13.377	14.358	14.642	15.010
Lasten	25.749	26.730	27.014	27.382
Baten	-12.373	-12.373	-12.373	-12.373
06.2 Deelname aan cultuur	15.139	15.156	15.193	15.226
Lasten	15.139	15.156	15.193	15.226
07 Verkeer	8.616	7.036	7.036	7.036
07.1 Fiets	1.462	1.462	1.462	1.462
Lasten	1.462	1.462	1.462	1.462
07.2 Openbaar vervoer	1.909	2.209	2.209	2.209
Lasten	1.909	2.209	2.209	2.209
07.3 Auto	-795	-795	-795	-795
Lasten	400	400	400	400
Baten	-1.195	-1.195	-1.195	-1.195
07.4 Parkeren	-2.546	-2.546	-2.546	-2.546
Lasten	14.343	13.185	14.819	14.326
Baten	-16.889	-15.731	-17.365	-16.872
07.5 Verkeersveiligheid	210	210	210	210
Lasten	210	210	210	210
07.6 Overig verkeer	8.378	6.498	6.498	6.498
Lasten	10.277	8.397	8.397	8.397
Baten	-1.901	-1.902	-1.902	-1.902
08 Wonen	8.813	8.313	8.313	8.313
08.1 Gezinnen	2.419	2.633	2.633	2.633
Lasten	2.783	2.783	2.783	2.783
Baten	-364	-150	-150	-150
08.2 Jongerenhuisvesting	539	539	539	539
Lasten	623	623	623	623
Baten	-84	-84	-84	-84
08.3 Wonen en zorg	0	0	0	0
Lasten	31	31	31	31

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Baten	-31	-31	-31	-31
08.4 Kwaliteit woningvoorraad	2.692	2.692	2.692	2.692
Lasten	2.980	2.980	2.980	2.980
Baten	-288	-288	-288	-288
08.5 Betaalbaarheid en beschikbaarheid	198	198	198	198
Lasten	200	200	200	200
Baten	-2	-2	-2	-2
08.6 Cultuurhistorie en archeologie	802	802	802	802
Lasten	802	802	802	802
08.7 Overig wonen	1.663	449	449	449
Lasten	10.698	8.915	8.915	8.915
Baten	-9.035	-8.466	-8.466	-8.466
09 Onderhoud & Beheer Openbare Ruimte	24.878	25.893	27.158	28.600
09.1 Kwaliteit leefomgeving	31.226	32.241	33.506	34.948
Lasten	54.136	54.508	55.773	57.215
Baten	-22.910	-22.267	-22.267	-22.267
09.2 Afvalinzameling en -verwerking	-6.348	-6.348	-6.348	-6.348
Lasten	28.750	28.750	28.750	28.750
Baten	-35.098	-35.098	-35.098	-35.098
10 Veiligheid	19.467	19.470	19.710	19.960
10.1 Veilige woon- en leefomgeving	3.266	3.291	3.289	3.302
Lasten	5.100	5.141	5.139	5.152
Baten	-1.835	-1.850	-1.850	-1.850
10.2 Jeugd en veiligheid	240	240	240	240
Lasten	240	240	240	240
10.3 Integriteit en veiligheid	439	439	439	439
Lasten	907	907	907	907
Baten	-468	-468	-468	-468
10.4 Fysieke veiligheid	15.523	15.500	15.742	15.979
Lasten	17.376	17.353	17.595	17.832
Baten	-1.853	-1.853	-1.853	-1.853
11 Stadhuis en Stadje	7.541	4.506	4.924	4.937
11.1 Publieke dienstverlening	7.486	4.451	4.869	4.882
Lasten	14.498	11.326	11.908	10.742
Baten	-7.012	-6.875	-7.039	-5.860
11.2 Communicatie met de burger	55	55	55	55
Lasten	55	55	55	55
12 College en raad	-8.943	-2.094	6.809	8.569
12.1 College en Raad	-10.243	-2.894	6.009	7.769
Lasten	6.981	10.545	12.596	10.424
Baten	-17.224	-13.439	-6.587	-2.655
12.2 Gebiedsgericht werken	1.300	800	800	800
Lasten	1.595	965	965	965
Baten	-295	-165	-165	-165
13 Alg. inkomsten en post onvoorzien	-505.251	-513.169	-521.983	-528.585
13.1 Algemene inkomsten en post onvoorzien	-505.251	-513.169	-521.983	-528.585
Lasten	42.688	43.440	42.441	42.628
Baten	-547.939	-556.609	-564.424	-571.213
14 Algemene ondersteuning	94.874	97.403	94.715	95.796
14.1 Algemene ondersteuning	94.874	97.403	94.715	95.796
Lasten	119.186	122.215	119.527	120.608
Baten	-24.312	-23.812	-23.812	-23.812
Eindtotaal	0	0	0	0

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Baten en lasten totaal	2017	2018	2019	2020
Lasten totaal	957.986.829	950.228.382	951.982.739	952.462.095
Lasten totaal (exclusief reserve mutaties)	940.166.829	938.868.382	941.852.739	939.881.095
Baten totaal	957.986.829	950.228.382	951.982.739	952.462.095
Baten totaal (exclusief reserve mutaties)	926.794.829	927.496.832	933.956.739	939.901.095

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Continuerend extra beleid voorgaande jaren

01 Werk en inkomen (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
01.1 Werk en activering						
Transitievergoeding bij ontslag SW-medewerkers	400					
Activering	4.600			5.100		
Totaal	5.000	-	-	5.100	-	-

04 Welzijn, gezondheid en zorg (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
04.1 Sociale klimaat						
VSD, programmakosten	600		-600		-600	
VSD, daling macrobudget	250					
VSD, toegang jeugd			-700			
Verhogen reserve VSD	1.350					
Totaal	2.200	-	-1.300	-	-600	-

07 Verkeer (bedragen x €1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
07.3 Auto						
Interne plankosten ZRW, spoorse projecten, bereikbaarheid en stationsgebied	200		200			
07.6 Overig verkeer						
Continuering spaarregeling ringwegen				454		
Totaal	200	-	200	454	-	-

08 Wonen (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
08.4 Kwaliteit woningvoorraad						
Geothermie		150				
Totaal	-	150	-	-	-	-

09 Onderhoud en beheer openbare ruimte (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
09.1 Kwaliteit van de leefomgeving						
Groot onderhoud en vervangingen				337		
Gladheid gele stenen binnenstad (opruwen)	170		170			
Totaal	170	-	170	337	-	-

10 Veiligheid (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
10.1 Veilige woon- en leefomgeving						
Tekort Stadtoezicht		620				
10.4 Fysieke veiligheid						
Regionalisering brandweer	219			449		
Veiligheidsregio	-53		-60			

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Huisvesting veiligheidsregio	535			642		
Totaal	701	620	-60	1.091		

11 Stadhuis en Stadjer (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
11.1 Publieke dienstverlening						
Digitaal controleren eigen WOZ-waarde		80				
Totaal		80				

12 College, raad en gebiedsgericht werken (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
12.1 College en gemeenteraad						
Aanpak Diepenring		1.000				
Thema Verrijken		750				
Aanvulling weerstandsvermogen	2.202		3.058			1.848
12.2 Gebiedsgericht werken						
Gebiedsgericht werken	1.000		1.000		1.000	
Totaal	3.202	1.750	4.058		1.000	1.848

14 Overhead, ondersteuning organisatie (bedragen x € 1.000)	2017 (i)	2017 (s)	2018 (i)	2018 (s)	2019 (i)	2019 (s)
14.1 Overhead en ondersteuning organisatie						
Invoering VPB Overheden	450		450		450	
Basisadministraties	600					
Friciekosten	3.200		1.100			
Friciekosten bezuinigingen 2011-2014 nieuw	216					
Totaal	4.466		1.550		50	
Totaal continuering beleidsmiddelen	15.939	2.600	4.618	6.982	850	1.848

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

(Historisch) Extra beleid (peildatum 30 juni 2016)

Deelpr. Extra beleid voor 2005 (bedragen x € 1.000)		Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
08.2	Overig	0	6.751	6.664	0	87
Totaal beleid voor 2005 en overig		0	6.751	6.664	0	87

Deelpr. Extra beleid 2005 (bedragen x € 1.000)		Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
02.4	Grote Markt	0	388	258	0	0
Totaal 2005		0	388	258	0	0

Deelpr. Extra beleid 2006 (bedragen x € 1.000)		Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
02.4	Grote Markt	0	300	202	72	0
Totaal 2006		0	300	202	72	0

Deelpr. Extra beleid 2007 (bedragen x € 1.000)		Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
02.4	Grote Markt	0	400	218	182	0
Totaal 2007		0	400	218	182	0

Deelpr. Extra beleid 2008 (bedragen x € 1.000)		Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
02.4	Grote Markt	0	400	218	182	0
01.2	Computers voor de minima	1.000	0	894	0	106
Totaal 2008		1.000	400	1.102	182	106

Deelpr. Extra beleid 2009 (bedragen x € 1.000)		Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
02.4	Grote Markt	0	400	218	182	0
Totaal 2009		0	400	218	182	0

Deelpr. Extra beleid 2010 (bedragen x € 1.000)		Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
02.4	Grote Markt	0	400	218	182	0
07.4	Eemskanaal/Europapark/Westpoort	0	291	291	0	0
07.3	Budget verkeersmaatregelen - reconstructies	0	93	93	0	0
08.1	Woningbouwproductie	0	395	395	0	0
Totaal 2010		0	1.179	997	182	0

Deelpr. Extra beleid 2011 (bedragen x € 1.000)		Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
11.1	Wijkservicecentrum Lewenborg	0	136	136	0	0
Totaal 2011		0	136	136	0	0

Deelpr. Extra beleid 2012 (bedragen x € 1.000)		Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
08.2	Duurzame ontwikkeling/ambitie energieneutraal 2025	1.000	0	1.000	0	0
02.3	Cofinancieringsfonds kennisprojecten	500	0	348	0	152
Totaal 2012		1.500	0	1.348	0	152

Deelpr. Extra beleid 2013 (bedragen x € 1.000)		Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

08.2	Duurzame ontwikkeling/ambitie energieneutraal 2025	1.750	0	905	0	0
08.2	Duurzaamheid / diversen	6.751	0	6.664	0	87
12.1	Bereikbaarheid	1.400	0	0	1.400	0
	Totaal 2013	9.901	0	7.569	1.400	87

Deelpr.	Extra beleid 2014	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
07.4	Extra kosten parkeerautomaten Card-only	0	72	72	0	0
09.1	Groot onderhoud kinderboerderijen	250	0	250	0	0
	Totaal 2014	250	72	322	0	0

Deelpr.	Extra beleid 2015 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
01.2	Schuldhelpverlening		70	70	0	0
06.1	Groninger museum/voorz onderhoud		100	100	0	0
08.1	Duurzame ontwikkeling/ambitie energieneutraal 2025		1.000	975	25	0
08.7	Stoppen ISV gelden		170	170	0	0
09.1	Groot onderhoud kinderboerderijen	250		50	200	0
10.1	Veiligheid		1.717	1.657	60	0
14.1	Basis- en Kernregistraties	500		125	0	375
02.	Nieuw economisch programma	1.955		1.955	0	0
02.2	Verblijfsklimaat binnenstad		300	300	0	0
03.1	Thema Leren		1.000	1.000	0	0
05.1	Thema bewegen		300	300	0	0
06.1	Thema Verrijken, evaluatie cultuurnota	250		250	0	0
07	Thema Verplaatsen		2.000	2.000	0	0
08.	Thema Wonen		2.000	1.500	500	0
08.	Budget gebiedsgericht werken	1.000		1.000	0	0
08.1	Budget gebiedsgericht werken	654		654	0	0
08.6	Wettelijke taken Cultuurhistorie		300	300	0	0
12.1	Versterking voorkant zorg		500	5000	0	0
12.1	Preventieve jeugdproblematiek		500	500	0	0
12.1	Thema Samenwerken/Bedrijfsvoering		300	300	0	0
12.1	Ruil incidenteel/structureel		1.100	813	287	0
14.1	Knelpuntenbudget SSC	500		500	0	0
14.1	Frictiekosten Outsourcing	500		340	0	160
	Totaal 2015	5.609	11.357	19.859	1.072	535

Deelpr.	Extra beleid 2016 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk bedrag (i)	Oorspronkelijk bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
01.1	Activering	3.600		3.600	0	0
01.1	Knelpunt samenvoeging Iederz/SoZaWe		900	900	0	0
02.	Nieuw economisch programma		2.000	2.000	0	0
02.4	Aanvulling reserve grondzaken	14.400		14.400	0	0
04.1	Vernieuwing sociaal domein	1.550		1.550	0	0
06.1	Thema Verrijken, evaluatie cultuurnota	500		500	0	0
07.3	Interne plankosten ZRW	550		550	0	0
09.1	Gladheid gele stenen	170		30	140	0
10.1	Tekort stadstoezicht			870	0	0
10.4	Regionalisering brandweer	254		254	0	0
10.4	Veiligheidsregio		357	357	0	0
11.1	Stijging proceskosten WOZ	325		125	200	0
12.1	KCC bezuiniging	330		330	0	0
12.1	Ruil incidenteel/structureel		800	720	80	0
14.1	Basisadministraties	600		600	0	0

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

14.1	Frictiekosten	4.700		4.700	0	0
14.1	Frictiekosten bezuinigingen 2011-2014 nw	2.324		2.324	0	0
14.1	Frictiekosten bezuinigingen 2014-2017	320		320	0	0
01.1	Voormalige ID-banen		200	200	0	0
01.1	Actualisatie tekort WIMP		1.325	1.325	0	0
01.1	Screening klantenbestand WWB	400		400	0	0
01.1	Transitie bij ontslag SW-medewerkers	400		400	0	0
01.2	Financiering BBZ	280		280	0	0
02.4	Grexen		400	400	0	0
02.4	Aanvulling reserve grondzaken	1.000		1.000	0	0
03.1	Onderwijshuisvesting agv decentralisatie		400	400	0	0
04.1	Aanvulling egal reserve Nominale comp.	105		105	0	0
04.1	VSD, programmakosten	600		600	0	0
04.1	VSD, daling macrobudget	250		250	0	0
04.1	VSD, toegang jeugd	700		700	0	0
04.1	Verhogen reserve VSD	1.800		1.800	0	0
04.1	Beheer sociaal culturele accommodaties		70	70	0	0
05.1	Onderhoud Papiermolen		131	1	130	0
05.1	Tekort tariefsinkomsten WSR	270		270	0	0
05.1	15 extra kleedkamers		34	34	0	0
05.1	Extra kleedkamers sportpark Corpus den Hoorn		44	9	35	0
05.1	Bouw sportcentrum Europapark		300	0	300	0
05.1	5 extra gymzalen		95	95	0	0
08.4	Geothermie		150	150	0	0
08.7	Transitie Maatsch Vastgoed Beijum	600		600	0	0
09.1	Uitvoeren wettelijke taken dieren noodhulp		60	60	0	0
09.1	Flexteam ophogen/BORG	150		150	0	0
10.1	Veiligheids gelden	200		200	0	0
10.4	Veiligheids regio	219		219	0	0
10.4	Huisvesting veiligheids regio	326		326	0	0
11.1	Digitaal controleren eigen WOZ-waarde	165		165	0	0
11.1	Inkomstenderving leges Publieks-/Burgerzaken	550		550	0	0
12.1	Rekenkamer commissie		30	0	30	0
12.1	Geothermie, aanw weerstandsvermogen	1.000		1.000	0	0
12.1	Grenscorrectie Meerstad	150		150	0	0
12.1	Aanvulling weerstandsvermogen	829		829	0	0
12.2	Gebiedsgericht werken	1.000		1.000	0	0
14.1	Uitbreiding capaciteit OOV		200	200	0	0
14.1	Invoering VPB-overheden	375		375	0	0
	Totaal 2016	41.862	7.496	48.323	915	0

Totaal generaal	60.122	28.879	87.336	4.187	967
-----------------	--------	--------	--------	-------	-----

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Kapitaallasten

	Boekwaarde	Vermeer- deringen	Vermin- deringen	Afschrijvingen	Boekwaarde	Toegere- kende	Kapitaal- lasten
(bedragen x € 1.000)	1-1-2017	2017	2017	2017	31-12-2017	rente	
Immateriële vaste Activa							
Bijdragen aan activa van derden	4.069	0	0	144	3.925	96	144
Materiële vaste Activa	965.742	79.986	31.500	34.105	980.123	23.905	58.010
Financiële vaste activa							
Kapitaalverstrekingen	22.673	9.000	0		31.673	453	453
Uitgezette leningen	437.642	0	17.538		420.104	16.282	16.282
Totaal	1.430.126	88.986	49.038	34.249	1.435.825	40.640	74.889

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Subsidies en inkomensoverdrachten

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Rekening 2015	Begroting 2016	Begroting 2017
01.1 Werk en activering	3.950	3.710	4.920
01.2 Inkomen en armoedebestrijding	167.573	164.033	166.705
02.1 Groningen Kennisstad	1.897	1.077	861
02.2 Aantrekkelijke stad	1.399	1.681	1.381
02.3 Bedrijvige stad	157	650	650
02.4 Overig economie en werkgelegenheid	3.452	4.125	4.138
03.1 Onderwijskansen	7.237	4.427	5.602
03.2 Voorkomen schooluitval	1.124	2.606	1.488
04.1 Sociaal klimaat	19.950	20.547	19.825
04.2 Passende ondersteuning en zorg	120.452	164.420	165.024
05.1 Sportieve infrastructuur	1.265	1.029	979
05.2 Deelname aan sport	6.927	1.295	1.272
06.1 Culturele infrastructuur	9.412	20.379	9.562
06.2 Deelname aan cultuur	15.561	3.487	15.134
07.1 Fiets	1	0	0
07.2 Openbaar vervoer	165	159	159
07.3 Auto	38	0	0
07.4 Parkeren	31	0	0
07.5 Verkeersveiligheid	55	0	0
07.6 Overig verkeer	1	1	2
08.1 Gezinnen	345	291	291
08.2 Jongerenhuisvesting	8		0
08.3 Wonen en zorg	44	31	31
08.4 Kwaliteit woningvoorraad	261		0
08.5 Betaalbaarheid en beschikbaarheid	330		0
08.6 Cultuurhistorie en archeologie	189	115	115
08.7 Overig wonen	269	207	207
09.1 Kwaliteit leefomgeving	99	152	107
09.2 Afvalinzameling en -verwerking	890	1.009	1.126
10.1 Veilige woon- en leefomgeving	12		0
10.4 Fysieke veiligheid	13.824	15.952	15.304
11.1 Publieke dienstverlening	1.771	1.549	1.616
11.2 Communicatie met de burger	68		0
12.1 College en Raad	82.225	625	636
12.2 Gebiedsgericht werken			300
14.1 Algemene ondersteuning	-260	3	3
Bedrijfsvoering	3.073	1.688	1.259
Totaal	463.795	415.248	418.697

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

College van Burgemeester en Wethouders

Burgemeester Peter den Oudsten (PvdA)

Algemeen bestuurlijke zaken, openbare orde en veiligheid, externe betrekkingen en stedenbanden, regionale samenwerking, gemeentearchief, aardbevingen, coördinatie akkoord van Groningen en stadstoezicht.

Wethouder Ton Schroor (D66)

Onderwijs (inclusief passend onderwijs), zorg, welzijn, financiën, publieke dienstverlening en ICT.

Wethouder Roeland van der Schaaf (PvdA)

Arbeidsmarkt en aanpak jeugdwerkloosheid, gebiedsgericht werken (sociaal en fysiek), maatschappelijk vastgoed, stadsontwikkeling, wonen, monumenten, grondzaken en ouderen.

Wethouder Mattias Gijsbertsen (GroenLinks)

Sociale zaken en jeugdzorg, volksgezondheid, duurzaamheid, groen participatie en ecologie, integratie en emancipatie en dierenwelzijn.

Wethouder Joost van Keulen (VVD)

Economie en innovatie, internationale handel en samenwerking, personeel en organisatie, stadsbeheer en reiniging, toerisme en recreatie, evenementen, marktwezen en coördinatie binnenstad.

Wethouder Paul de Rook (D66)

Verkeer en vervoer, cultuur, Grote Markt oostzijde en Groninger Forum en sport.

Gemeentesecretaris Peter Teesink

Gemeentesecretaris

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

Gemeenteraad

**Emile
Zirkzee**

D66

**Koosje van
Doesen-
Dijkstra**

D66

**Tom
Rustebiel**

D66

**Berndt
Benjamins**

D66

**Wieke
Paulusma**

D66

**Jetze
Luhoff**

D66
Fractie-
voorzitter

Carlo Schimmel

D66

**Fleur
Woudstra**

D66

**Arend Jan
Wonink**

D66

**Diederik
van der
Meide**

PvdA

**Diederik
van der
Meide**

PvdA

**Maarten van
der Laan**

PvdA

**Carine
Bloemhoff**

PvdA
Fractie-
voorzitter

**Sebastiaan
Ruddijs**

PvdA

**Jan Pieter
Loopstra**

PvdA

**Daan
Brandenburg**

SP

**Mechteld
van Duin**

SP

**Jimmy
Dijk**

SP
Fractie-
voorzitter

**Rosita van
Gijlswijk**

SP

**Bob de
Greef**

SP

**Wim
Koks**

SP

Bijlage - Begroting 2017-05-10 tbv Raad

**Glimina
Chakor**

GroenLinks

**Benni
Leemhuis**

GroenLinks
Fractie-
voorzitter

**Martijn van
der Glas**

GroenLinks

**Petra
Brouwer**

Groen Links

**Jasper
Honkoop**

VVD

**Sabine
Koebrugge**

VVD
Fractie-
voorzitter

**Max
Blom**

VVD

**Herman
Pieter
Ubbens**

CDA

René Bolle

CDA
Fractie-
voorzitter

Anne Kuik

CDA

Anna Riemersma

Stadspartij

Amrut Sijbolts

Stadspartij
Fractie-
voorzitter

**Edward
Koopmans**

Christen Unie

**Inge
Jongman-
Mollema**

Christen Unie
Fractie-
voorzitter

**Robbert
Lammers**

Student &
Stad

**Arjen
Banach**

Student &
Stad
Fractie-
voorzitter

**Gerjan
Kelder**

Partij voor de
dieren
Fractie-
voorzitter

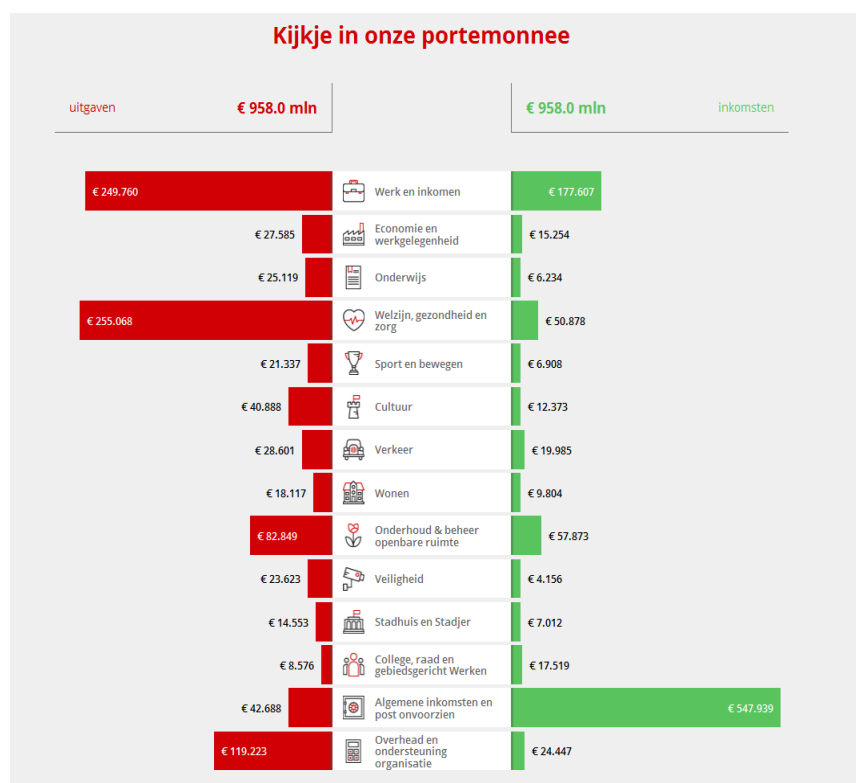

**Marjet
Woldhuis**

100%
Groningen
Fractie-
voorzitter

Bijlage - Begroting in één oogopslag

Begroting in één oogopslag

Collegedebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

Onderwerp: Erratum ontwerpbegroting 2017

Steller: A.A. Hurdeman

De leden van de raad van de gemeente Groningen
te
GRONINGEN

Telefoon: (050) 367 76 98 Bijlage(n): 1

Ons kenmerk: 5973499

Datum: 18-10-2016 Uw brief van:

Uw kenmerk:

Geachte heer, mevrouw,

Uw raad bespreekt op 2 en 9 november 2016 de ontwerpbegroting 2017. Ondanks de zorgvuldigheid waarmee de ontwerpbegroting 2017 is opgesteld, zijn er toch enkele fouten in de begroting geslopen. De fouten en de voorgestelde verbeteringen staan in bijgaand erratum. De fouten zijn niet van invloed op het geschetste beeld.

Wij verzoeken u dit erratum te betrekken bij de discussie en besluitvorming van de begroting 2017 in de raadscommissies van 2 november en raadsvergadering van 9 november 2016.

De verbeteringen zullen vanaf donderdag 20 oktober 2016 zichtbaar zijn op de website begroting.groningen.nl.

Met vriendelijke groet,
burgemeester en wethouders van Groningen,

de burgemeester,
Peter den Oudsten

L5

de secretaris,
Peter Teesink

Collegiebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

Bijlage 1: Erratum ontwerpbegroting 2017

Kerngegevens

Onderdeel Financieel (boekwerk pag. 12; website pag. 3).

“Omvang algemene egalisereserve (AER)” geeft voor de jaren 2016 en 2017 onjuiste getallen weer.

Oude tabel:

Financieel (in €)	2014	2015	2016	2017
	(rekening)	(rekening)	(actueel)	(begroting)
Totaal lasten	854.483.00	1.112.819.000	986.976.000	940.166.829
Rekeningresultaat	3.410.000	36.049.000	-	-
Omvang algemene egalisereserve (AER)	36.242.000	34.307.000	39.126.000	33.092.000

Nieuwe tabel:

Financieel (in €)	2014	2015	2016	2017
	(rekening)	(rekening)	(actueel)	(begroting)
Totaal lasten	854.483.00	1.112.819.000	986.976.000	940.166.829
Rekeningresultaat	3.410.000	36.049.000	-	-
Omvang algemene egalisereserve (AER)	36.242.000	34.307.000	37.611.000	31.300.000

Paragraaf 3: Weerstandsvermogen

Onderdeel Weerstandsvermogen en risicomanagement (boekwerk pag. 258; website pag. 242).

Onder het kopje Weerstandsvermogen en Risicomanagement (derde alinea) staat dat de verwachte stand van de Algemene Egalisatie Reserve eind 2017 € 21,4 miljoen is, dit moet zijn € 21,0 miljoen.

Er staat:

Onderdeel van het gemeentelijk weerstandsvermogen is de reserve Grondzaken. De verwachte omvang van de reserve grondzaken eind 2017 bedraagt € 46,8 miljoen. De verwachte stand van de Algemene Egalisatie Reserve eind 2017 is € 21,4 miljoen.

Dit moet zijn:

Onderdeel van het gemeentelijk weerstandsvermogen is de reserve Grondzaken. De verwachte omvang van de reserve grondzaken eind 2017 bedraagt € 46,8 miljoen. De verwachte stand van de Algemene Egalisatie Reserve eind 2017 is € 21,0 miljoen.

Paragraaf 3: Weerstandsvermogen

Onderdeel benodigd weerstandsvermogen (boekwerk pag. 262/262; website pag. 246).

In dit onderdeel moet de tabel worden vervangen door een nieuwe (vanwege wijziging risico sociaal domein van incidenteel naar structureel). Het eindbedrag wijzigt hierbij niet.

Oude tabel:

	Risico's incidenteel			Risico's structureel		
	risico	kans	schatting	risico	kans	schatting
1. Grondexploitatie inclusief Meerstad	187.530	100%	187.530			
2. Lening Euroborg	7.480	25%	1.870			
3. Verkeer en vervoerprojecten	2.800	50%	1.400			
4. Bodemsanering	2.200	75%	1.650			
5. Parkeerbedrijf	4.700	100%	4.700			

Collegebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

6. Bezuinigingen	5.000	100%	5.000			
7. Gemeentelijk aandeel risico project Warmtenet BV	1.444	100%	1.444			
8. Vernieuwing sociaal domein	8.360	100%	8.360			
9. Financiering uitvoering wet Buig				3.000	75%	2.250
10. Bedrijfsrisico werkmaatschappijen				1.360	25%	340
11. Fusie stedelijk museum/Kunstencentrum				1.500	25%	375
12. Stijging pensioenpremie				2.600	50%	1.300
13. VpB voor overheidsbedrijven				225	75%	169
14 Overige risico's	3.314	divers	1.357	365	divers	161
Totale risico's			213.311			4.595
Structureel maal factor 2						9.190
Waarschijnlijkheidsfactor 90%			191.980			8.271
Benodigde weerstandsvermogen (afgerond)						200.251
Benodigde weerstandsvermogen						200.251
Beschikbare weerstandsvermogen						194.503
Ratio weerstandsvermogen						97%

Nieuwe tabel:

	Risico's incidenteel			Risico's structureel		
	risico	kans	schatting	risico	kans	schatting
1. Grondexploitatie inclusief Meerstad	187.530	100%	187.530			
2. Lening Euroborg	7.480	25%	1.870			
3. Verkeer en vervoerprojecten	2.800	50%	1.400			
4. Bodemsanering	2.200	75%	1.650			
5. Parkeerbedrijf	4.700	100%	4.700			
6. Bezuinigingen	5.000	100%	5.000			
7. Gemeentelijk aandeel risico project Warmtenet BV	1.300	100%	1.300			
8. Vernieuwing sociaal domein				4.180	100%	4.180
9. Financiering uitvoering wet Buig				3.000	75%	2.250
10. Bedrijfsrisico werkmaatschappijen				1.360	25%	340
11. Fusie stedelijk museum/Kunstencentrum				1.500	25%	375
12. Stijging pensioenpremie				2.600	50%	1.300
13. VpB voor overheidsbedrijven				225	75%	169
14 Overige risico's	3.458	divers	1.501	365	divers	161
Totale risico's			204.951			8.775
Structureel maal factor 2						17.550
Waarschijnlijkheidsfactor 90%			184.456			15.795
Benodigde weerstandsvermogen (afgerond)						200.251
Benodigde weerstandsvermogen						200.251
Beschikbare weerstandsvermogen						194.503
Ratio weerstandsvermogen						97%

Paragraaf 3: Weerstandsvermogen

Onderdeel Financiële kengetallen Risicomanagement (boekwerk pag. 266; website pag. 248).

Het besluit Begroting en verantwoording (BBV) is met ingang van het begrotingsjaar 2017 gewijzigd.

Dit betekent voor de financiële kengetallen dat deze ook voor de 3 jaren volgend op het begrotingsjaar

Collegedebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

moeten worden opgenomen. Wij nemen nu 2018, 2019 en 2020 op in de kengetallen. Daarnaast hebben diverse aanpassingen in de basis gegevens zoals incidentele lasten en baten, structurele onttrekkingen en dotaties in reserves en balansposten geleid tot aanpassingen in de kengetallen 2017. Door het aantal aanpassingen kiezen we ervoor om het gehele onderdeel 'Financiële kengetallen' te vervangen.

Oud onderdeel 'Financiële kengetallen':

Financiële kengetallen

Een deugdelijke en transparante begroting is in het belang van een goede controle door uw raad op de financiële positie van onze gemeente. Kengetallen zijn getallen die de verhouding uitdrukken tussen bepaalde onderdelen van de begroting of de balans en kunnen helpen bij de beoordeling van de (ontwikkeling van de) financiële positie. We hebben het kengetal grondexploitatie exclusief en inclusief Meerstad opgenomen.

Verloop van de kengetallen	Jaarverslag 2014	Jaarverslag 2015	Begroting 2016	Begroting 2017
Netto schuldquote	129%	117%	142%	148%
Netto Schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	78%	74%	96%	102%
Solvabiliteitsratio	18%	15%	13%	11%
Structurele exploitatieruimte	6,2%	2,5%	2,5%	0,1%
Grondexploitatie exclusief Meerstad	16,3%	15,0%	16,1%	7,4%
Grondexploitatie inclusief Meerstad	45,8%	42,3%	49,4%	47,2%
Belastingcapaciteit	104,9%	104,7%	104,5%	103,5%

Onderstaand geven we een toelichting op de kengetallen. Onder de toelichting is het oordeel opgenomen.

Netto schuldquote

De netto schuldquote wordt bepaald door de verhouding van de gemeentelijke schuld ten opzichte van de gemeentelijke baten. Hoe hoger de schuld, hoe hoger de netto schuldquote. De netto schuldquote geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie. Een hoge netto schuldquote hoeft niet direct probleem te zijn. Zo kan een hoge schuld worden veroorzaakt doordat er leningen zijn afgesloten, die worden doorgeleend aan derden zoals woningbouwcorporaties. Om inzicht te krijgen in hoeverre er sprake is van doorlenen wordt de netto schuldquote zowel in- als exclusief doorgeleende gelden weergegeven (netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen).

De netto schuldquote van een gemeente ligt meestal tussen de 0% en 90%. Bij een hogere netto schuldquote is de gemeenteschuld relatief hoog (oranje). Als de netto schuldquote boven de 130% uitkomt, dan bevindt de gemeente zich in de gevarezone (rood). De genoemde percentages zijn grove vuistregels.

Voor een genuanceerder beeld van de schuldpositie moet ook worden gekeken naar de voorraad bouwgronden en de uitgeleende gelden. Gemeenten met veel grond hebben meer schulden en dus een hogere schuldquote. Dit geldt ook voor de gemeente Groningen. Wij hebben grondposities voor woningbouw en bedrijventerreinen. Voor die gronden hebben we schulden gemaakt. Rente en aflossing van deze schuld drukt niet direct op de begroting, maar dient te worden opgevangen binnen de grondexploitatie met de opbrengsten uit de verkoop van de grond.

De gemeente Groningen heeft ook leningen voor derden aangetrokken, deze leningen worden één op één doorgegeven. Bij de schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen worden deze leningen geëlimineerd. Dit geldt dus ook voor de verstrekte leningen aan de CV Meerstad. De leningen voor de overige gemeentelijke grondexploitatie zitten wel in deze schuldquote. Onze schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen is 102%. Wij zitten daarmee in de oranje zone. De netto schuldquote (gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen) laat vanaf de rekening 2015 een stijgende lijn zien. De stijging wordt vooral veroorzaakt doordat de gereserveerde middelen voor het Regio

Collegebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

Specifiek Pakket (RSP) van 76 miljoen vanaf medio 2015 niet meer kunnen worden gebruikt als financieringsmiddel omdat we deze middelen in juli 2015 aan de provincie hebben betaald.

Solvabiliteitsratio

Dit kengetal wordt bepaald door de verhouding tussen het eigen vermogen en het vreemd vermogen. Het geeft inzicht in de mate waarin de gemeente in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen.

Hoe hoger de solvabiliteitsratio, hoe groter de weerbaarheid van de gemeente. De mate van weerbaarheid geeft in combinatie met de andere kengetallen een indicatie over de financiële positie van een gemeente. De solvabiliteitsratio van 11% is laag maar logisch gezien onze hoge schulden door de gemeentelijke grondposities. De solvabiliteitsratio is ten opzichte van de rekening 2015 gedaald met 4% omdat het eigen vermogen is afgenomen met € 68 miljoen en het vreemd vermogen is toegenomen met € 87 miljoen.

Structurele exploitatieruimte

Voor de beoordeling van de financiële positie is het ook van belang te kijken naar de structurele baten en structurele lasten. De belangrijkste structurele baten zijn de algemene uitkering uit het gemeentefonds en de opbrengsten uit de onroerendezaakbelasting (OZB).

Dit kengetal geeft het verschil tussen de structurele baten en lasten ten opzichte van de totale baten. Een positief percentage betekent dat de structurele baten toereikend zijn om de structurele lasten te dekken.

De structurele exploitatie ruimte van 0,1% geeft aan dat onze structurele lasten geheel worden gedekt door de structurele baten. De ruimte in 2017 is € 804.000.

Grondexploitatie

Het kengetal grondexploitatie geeft aan hoe groot de grondpositie (de waarde van de grond) is ten opzichte van de totale gemeentelijke baten.

Door wijziging van de BBV-richtlijnen wordt vanaf de begroting 2017 de Niet in exploitatie genomen gronden (NIEGG) niet meer meegeteld bij de grondexploitaties.

Door onder andere de wijziging van de BBV-richtlijnen daalt het kengetal grondexploitatie exclusief Meerstad ten opzichte van de rekening 2015 met 7,6%.

Het kengetal grondexploitatie inclusief Meerstad stijgt ten opzichte van de rekening 2015 met ongeveer 5% omdat de boekwaarde Meerstad en de gronden in exploitatie stijgt met circa € 180 miljoen.

Belastingcapaciteit

De belastingcapaciteit geeft inzicht in de mate waarin bij het voordoen van een financiële tegenvaller in het volgende begrotingsjaar deze kan worden opgevangen door het verhogen van tarieven. Hiervoor wordt de belastingcapaciteit gerelateerd aan de landelijk gemiddelde tarieven/woonlasten (OZB, rioolheffing en afvalstoffenheffing).

De belastingcapaciteit ligt net iets boven het landelijk gemiddelde.

Oordeel

Overall kunnen we concluderen dat de ratio's in de begroting 2017 ten opzichte van de begroting 2016 licht achteruit gaan. Hierbij merken we op dat de werkelijkheid, dus de kengetallen rekening 2015 en rekening 2014, een veel positiever beeld laten zien. Dat kunnen we verklaren doordat in de regel in de begroting rekening wordt gehouden met investeringen en daarvoor benodigde financiering wordt opgenomen die in de praktijk achterblijven. Onze weerstandsratio laat een lichte stijging zien.

Gezien het feit dat de kengetallen in de begroting ten opzichte van de rekeningen in het algemeen een negatiever beeld laten zien en ons weerstandsratio zich bevindt rond de 97%, beoordelen we onze financiële positie als voldoende. Wel is de boekwaarde van onze grondexploitaties ten opzichte van de totale baten hoog. Het risico dat we hiervoor hebben opgenomen in het weerstandsvermogen is 80% van ons totaal benodigd weerstandsvermogen.

Collegebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

Nieuw onderdeel 'Financiële kengetallen':

Financiële kengetallen

Een deugdelijke en transparante begroting is in het belang van een goede controle door uw raad op de financiële positie van onze gemeente. Kengetallen zijn getallen die de verhouding uitdrukken tussen bepaalde onderdelen van de begroting of de balans en kunnen helpen bij de beoordeling van de (ontwikkeling van de) financiële positie. We hebben het kengetal grondexploitaties exclusief en inclusief Meerstad opgenomen.

Verloop van de kengetallen	Jaarverslag 2014	Jaarverslag 2015	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020
Netto schuldquote	129%	117%	142%	144%	149%	148%	144%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	78%	74%	96%	99%	104%	105%	102%
Solvabiliteitsratio	18%	15%	13%	11%	10%	10%	10%
Structurele exploitatieruimte	6,2%	2,5%	2,5%	-0,4%	-0,6%	-0,3%	0,8%
Grondexploitatie exclusief Meerstad	16,3%	15,1%	17,2%	8,2%	8,0%	7,6%	8,3%
Grondexploitatie inclusief Meerstad	45,8%	42,3%	50,5%	47,9%	46,9%	45,2%	45,0%
Belastingcapaciteit	104,9%	104,7%	104,5%	103,5%	103,5%	103,5%	103,5%

Onderstaand geven we een toelichting op de kengetallen. Onder de toelichting is het oordeel opgenomen.

Netto schuldquote

De netto schuldquote wordt bepaald door de verhouding van de gemeentelijke schuld ten opzichte van de gemeentelijke baten. Hoe hoger de schuld, hoe hoger de netto schuldquote. De netto schuldquote geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie. Een hoge netto schuldquote hoeft niet direct probleem te zijn. Zo kan een hoge schuld worden veroorzaakt doordat er leningen zijn afgesloten, die worden doorgeleend aan derden zoals woningbouwcorporaties. Om inzicht te krijgen in hoeverre er sprake is van doorlenen wordt de netto schuldquote zowel in- als exclusief doorgeleende gelden weergegeven (netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen).

De netto schuldquote van een gemeente ligt meestal tussen de 0% en 90%. Bij een hogere netto schuldquote is de gemeenteschuld relatief hoog (oranje). Als de netto schuldquote boven de 130% uitkomt, dan bevindt de gemeente zich in de gevarezone (rood). De genoemde percentages zijn grove vuistregels.

Voor een genuanceerder beeld van de schuldpositie moet ook worden gekeken naar de voorraad bouwgronden en de uitgeleende gelden. Gemeenten met veel grond hebben meer schulden en dus een hogere schuldquote. Dit geldt ook voor de gemeente Groningen. Wij hebben grondposities voor woningbouw en bedrijventerreinen. Voor die gronden hebben we schulden gemaakt. Rente en aflossing van deze schuld drukt niet direct op de begroting, maar dient te worden opgevangen binnen de grondexploitaties met de opbrengsten uit de verkoop van de grond.

De gemeente Groningen heeft ook leningen voor derden aangetrokken, deze leningen worden één op één doorgegeven. Bij de schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen worden deze leningen geëlimineerd. Dit geldt dus ook voor de verstrekte leningen aan de CV Meerstad. De leningen voor de overige gemeentelijke grondexploitaties zitten wel in deze schuldquote. Onze schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen is 99%. Wij zitten daarmee in de oranje zone. De netto schuldquote (gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen) laat vanaf de rekening 2015 een stijgende lijn zien. De stijging wordt doordat de gereserveerde middelen voor het Regio Specifiek Pakket (RSP) van 76 miljoen vanaf medio 2015 niet meer kunnen worden gebruikt als financieringsmiddel omdat we deze middelen in juli 2015 aan de provincie hebben betaald. Daarnaast stijgt de schuldquote doordat de grote investeringen de komende jaren hoger zijn dan de afschrijvingen op onze vaste

Collegedebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

activa. We gaan ervan uit dat we voor de financiering daarvan per saldo meer vaste geldleningen moeten aantrekken.

Solvabiliteitsratio

Dit kengetal wordt bepaald door de verhouding tussen het eigen vermogen en het vreemd vermogen. Het geeft inzicht in de mate waarin de gemeente in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen.

Hoe hoger de solvabiliteitsratio, hoe groter de weerbaarheid van de gemeente. De mate van weerbaarheid geeft in combinatie met de andere kengetallen een indicatie over de financiële positie van een gemeente. De solvabiliteitsratio van 11% in 2017 is laag maar logisch gezien onze hoge schulden door de gemeentelijke grondposities. De solvabiliteitsratio is ten opzichte van de rekening 2015 gedaald met 4% omdat het eigen vermogen is afgenomen met € 68 miljoen en het vreemd vermogen is toegenomen met € 87 miljoen. We verwachten vanaf 2018 een solvabiliteitsratio van 10%. De afname met 1% vanaf 2017 wordt veroorzaakt door de verwachte toename van onze vaste schulden.

Structurele exploitatieruimte

Voor de beoordeling van de financiële positie is het ook van belang te kijken naar de structurele baten en structurele lasten. De belangrijkste structurele baten zijn de algemene uitkering uit het gemeentefonds en de opbrengsten uit de onroerende zaakbelasting (OZB).

Dit kengetal geeft het verschil tussen de structurele baten en lasten ten opzichte van de totale baten. Een negatief percentage betekent dat de structurele baten niet toereikend zijn om de structurele lasten te dekken.

De structurele exploitatie ruimte van -0,4% geeft aan dat onze structurele lasten niet geheel worden gedekt door de structurele baten. Het tekort in 2017 is € 3.949.000. In 2018 en 2019 is de structurele ruimte nog negatief. In beide jaren onttrekken we nog diverse bedragen aan onze reserves ter dekking van de lasten. We verwachten in 2020 een structurele exploitatie ruimte van 0,8%. Dan zijn de structurele baten toereikend om de structurele lasten te dekken.

Grondexploitatie

Het kengetal grondexploitatie geeft aan hoe groot de grondpositie (de waarde van de grond) is ten opzichte van de totale gemeentelijke baten.

Door wijziging van de BBV richtlijnen wordt vanaf de begroting 2017 de Niet in exploitatie genomen gronden (NIEGG) niet meer meegeteld bij de grondexploitaties.

Door onder andere de wijziging van de BBV richtlijnen daalt het kengetal grondexploitatie exclusief Meerstad ten opzichte van de rekening 2015 met 6,9%.

Het kengetal grondexploitatie inclusief Meerstad stijgt ten opzichte van de rekening 2015 met ongeveer 5% omdat de boekwaarde Meerstad en andere grondenexploitaties stijgen met circa € 57 miljoen.

Belastingcapaciteit

De belastingcapaciteit geeft inzicht in de mate waarin bij het voordoen van een financiële tegenvaller in het volgende begrotingsjaar deze kan worden opgevangen door het verhogen van tarieven. Hiervoor wordt de belastingcapaciteit gerelateerd aan de landelijk gemiddelde tarieven/woonlasten (OZB, rioolheffing en afvalstoffenheffing).

De belastingcapaciteit ligt net iets boven het landelijk gemiddelde.

Oordeel

Overall kunnen we concluderen dat de ratio's voor de begroting 2017 en verder ten opzichte van de begroting 2016 licht achteruit gaan. Hierbij merken we op dat de werkelijkheid, dus de kengetallen rekening 2015 en rekening 2014, een veel positiever beeld laten zien. Dat kunnen we verklaren doordat in de regel in de begroting rekening wordt gehouden met investeringen en daarvoor benodigde financiering wordt opgenomen die in de praktijk achterblijven. Onze weerstandsratio laat een lichte stijging zien.

Collegiebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

Gezien het feit dat de kengetallen in de begroting ten opzichte van de rekeningen in het algemeen een negatiever beeld laten zien en ons weerstandsratio zich bevindt rond de 97%, beoordelen we onze financiële positie als voldoende. Wel is de boekwaarde van onze grondexploitaties ten opzichte van de totale baten hoog. Het risico dat we hiervoor hebben opgenomen in het weerstandsvermogen is 80% van ons totaal benodigd weerstandsvermogen.

Meerjarenbalans

Onderdeel Balans 2017-2020. (boekwerk pag. 387; website pag. 311)

Onder activa – Vaste activa – 1. Immateriële vaste activa moet de tabel worden vervangen door onderstaande (Bijdrage aan activa van derden is toegevoegd. Het bedrag dat hierbij moet staan stond per abuis bij Kosten sluiten geldleningen).

Er staat:

ACTIVA (bedragen x € 1.000)	31-12-2015	31-12-2016	31-12-2017	31-12-2018	31-12-2019	31-12-2020
Vaste activa						
1. Immateriële activa	4.213	4.069	3.925	3.781	3.637	3.493
Kosten sluiten geldleningen	4.213	4.069	3.925	3.781	3.637	3.493
Kosten onderzoek en ontwikkeling	0	0	0	0	0	0

Dit moet zijn:

ACTIVA (bedragen x € 1.000)	31-12-2015	31-12-2016	31-12-2017	31-12-2018	31-12-2019	31-12-2020
Vaste activa						
1. Immateriële activa	4.213	4.069	3.925	3.781	3.637	3.493
Kosten sluiten geldleningen	0	0	0	0	0	0
Kosten onderzoek en ontwikkeling	0	0	0	0	0	0
Bijdrage aan activa van derden	4.213	4.069	3.925	3.781	3.637	3.493

Paragraaf 6: Verbonden partijen

Onderdeel Financiële gegevens verbonden partijen, Gemeenschappelijke regelingen. (boekwerk pag. 151; website pag. 298)

Meerschop Paterswolde: Daar staat dat de gemeente Groningen € 492.090 bijdraagt. Dit moet zijn € 428.920. Het percentage is wel juist.

Er staat:

Gemeenschappelijke regeling Meerschop Paterswolde te Haren

- Het openbaar belang betreft de behartiging van de belangen van recreatie, natuurbescherming en landschapsverzorging van het Paterswoldsemeer, het Hoornsemeer, de Hoornseplas en de omliggende recreatie- en natuurgebieden;
- De gemeente Groningen participeert samen met de gemeenten Haren en Tynaarlo in deze gemeenschappelijke regeling;
- De gemeente Groningen draagt 69,8 % (€492.090) bij in het nadelig saldo. De gemeenten Haren en Tynaarlo dragen respectievelijk 14,5% en 15,7% bij in het nadelig saldo;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 673.000 en per 31 december 2017 € 673.000;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 1,408 miljoen en per 31 december 2017 € 1,330 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 is nihil.

Dit moet zijn:

Gemeenschappelijke regeling Meerschop Paterswolde te Haren

Collegiebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

- Het openbaar belang betreft de behartiging van de belangen van recreatie, natuurbescherming en landschapsverzorging van het Paterswoldsemeer, het Hoornsemeer, de Hoornseplas en de omliggende recreatie- en natuurgebieden;
- De gemeente Groningen participeert samen met de gemeenten Haren en Tynaarlo in deze gemeenschappelijke regeling;
- De gemeente Groningen draagt 69,8 % (€ 428.920) bij in het nadelig saldo. De gemeenten Haren en Tynaarlo dragen respectievelijk 14,5% en 15,7% bij in het nadelig saldo;
- Begroot eigen vermogen per 1 januari 2017 € 673.000 en per 31 december 2017 € 673.000;
- Begroot vreemd vermogen per 1 januari 2017 € 1,408 miljoen en per 31 december 2017 € 1,330 miljoen;
- Het begroot resultaat over 2017 is nihil.

Deelprogramma 8.1 Gezinnen

Onderdeel Effectindicatoren (boekwerk pag. 151; website pag. 129).

Effectindicator "Aantal gezinnen (met 1 of meerdere kinderen) verhuisd binnen de gemeente Groningen" moet gewijzigd worden in "Aantal gezinnen (met 1 of meerdere kinderen) binnen de gemeente Groningen". De gepresenteerde cijfers bij deze indicator blijven ongewijzigd.

Er staat:

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal gezinnen (met 1 of meerdere kinderen) dat is verhuisd naar de regio Groningen-Assen	375	436	450	450
Aantal gezinnen (met 1 of meerdere kinderen) verhuisd binnen de gemeente Groningen	21.132	21.524	21.600	21.800

Dit moet zijn:

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Begroting 2016	Beoogd 2017
Aantal gezinnen (met 1 of meerdere kinderen) dat is verhuisd naar de regio Groningen-Assen	375	436	450	450
Aantal gezinnen (met 1 of meerdere kinderen) binnen de gemeente Groningen	21.132	21.524	21.600	21.800

Programma 2 Economie en werkgelegenheid

Onderdeel Financiën. (boekwerk pag. 52; website pag. 44)

Bij de aanvullende extra beleidsmiddelen staat dat voor Driehoek Peizerweg in 2017 € 600.000 beschikbaar is, dit moet zijn € 350.000. Het betreft een onjuiste notatie in onderstaande tabel, in deze begroting is rekening gehouden met het juiste bedrag.

Oude tabel:

Aanvullende extra beleidsmiddelen					
Deelprogramma	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
02.4	Driehoek Peizerweg	-600			

Nieuwe tabel:

Aanvullende extra beleidsmiddelen					
Deelprogramma	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
02.4	Driehoek Peizerweg	-350			

Collegiebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

Paragraaf 8: Lokale heffingen

Onderdeel Leges en heffingen, onderwerp: Leges Bouwactiviteiten (boekwerk pag. 325; website pag. 274)

Er staat:

Leges Bouwactiviteiten

Bouwleges worden geheven om de kosten van het proces van bouwvergunningverlening te dekken. In de begroting is rekening gehouden met de grote bouwprojecten op basis van kengetallen (5-jaarsgemiddelde) voor de leges tot € 200.000 en de legesopbrengsten boven de € 200.000. De werkelijke opbrengsten kunnen met een optimale prognosemethode altijd nog afwijken. Er kunnen mutaties in onderhavige projecten plaatsvinden en vertragingen optreden. Ook marktontwikkelingen kunnen het beeld sterk beïnvloeden. Voor 2017 zijn de inkomsten bouwleges ten opzichte van de begroting 2016 met € 39.000 toegenomen. De begrote leges bouwactiviteiten 2017 komen in totaal uit op € 6,271 miljoen (inclusief indexerings). Verder zien we een kostendaling hetgeen hoofdzakelijk verklaard wordt door lagere overheadkosten, minder kosten welstand en lagere onderhoudskosten ICT. Ten opzichte van de begroting 2016 zijn de kosten met € 262.000 afgenomen. De kostendekkendheid komt in 2017 uit op 105%.

Dit moet zijn:

Leges Bouwactiviteiten

Bouwleges worden geheven om de kosten van het proces van bouwvergunningverlening te dekken. In de begroting is rekening gehouden met de grote bouwprojecten op basis van kengetallen (5-jaarsgemiddelde) voor de leges tot € 200.000 en de legesopbrengsten boven de € 200.000. De werkelijke opbrengsten kunnen met een optimale prognosemethode altijd nog afwijken. Er kunnen mutaties in onderhavige projecten plaatsvinden en vertragingen optreden. Ook marktontwikkelingen kunnen het beeld sterk beïnvloeden. Voor 2017 zijn de inkomsten bouwleges ten opzichte van de begroting 2016 met € 39.000 toegenomen. De begrote leges bouwactiviteiten 2017 komen in totaal uit op € 6,271 miljoen (inclusief indexerings). Verder zien we een kostendaling hetgeen hoofdzakelijk verklaard wordt door lagere overheadkosten, minder kosten welstand en lagere onderhoudskosten ICT. Ten opzichte van de begroting 2016 zijn de kosten met € 262.000 afgenomen. De kostendekkendheid komt in 2017 uit op 105%. **In afwijking van het beleid van 100% kostendekking gaan we de overdekking op de leges omgevingsvergunning wegstrepen tegen onderdekking op andere leges zoals leges Burgerzaken. Dit is conform uitspraak Hoge Raad in februari 2015 inzake kruissubsidiering.**

Paragraaf 8: Lokale heffingen

Onderdeel Leges en heffingen, onderwerp: Rioolheffing (boekwerk pag. 324; website pag. 274)

Er staat in de toelichting twee keer het bedrag van € 600.000. Beide bedragen zijn onjuist.

De eerste € 600.000 moet 1,6 miljoen euro zijn, de tweede € 600.000 moet € 2,2 miljoen zijn.

Er staat:

Rioolheffing

Voor de tariefberekening zijn de uitgangspunten uit het Groninger Water- en Rioleringsplan (GWRP) en de effecten van de vervangingsinvesteringen voor 2017 doorgerekend. De inkomsten uit heffingen stijgen met € 600.000 van € 15,4 miljoen naar € 17 miljoen. De toename wordt veroorzaakt door stijging van het aantal nieuwe aansluitingen. Het aantal aansluitingen wijzigt met 1.170 van 104.445 naar 105.615. De lasten worden lager wegens de lage rente op kapitaallasten. Het tarief wordt verhoogd naar € 151. Bij dit tarief kan de voorziening riolering worden gevoed met € 2,2 miljoen. Hiermee ontstaat er een 100% kostendekkende exploitatie. De extra middelen van € 600.000 worden ingezet om toekomstige kapitaallasten van vervangingsinvesteringen te verlagen.

Dit moet zijn:

Rioolheffing

Voor de tariefberekening zijn de uitgangspunten uit het Groninger Water- en Rioleringsplan (GWRP) en de effecten van de vervangingsinvesteringen voor 2017 doorgerekend. De inkomsten uit heffingen stijgen met € 800.000 van € 15,4 miljoen naar € 16,2 miljoen. De toename wordt veroorzaakt door

Collegiebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

stijging van het aantal nieuwe aansluitingen. Het aantal aansluitingen wijzigt met 1.170 van 104.445 naar 105.615. De lasten worden lager wegens de lage rente op kapitaallasten. Het tarief wordt verhoogd naar € 151. Bij dit tarief kan de voorziening riolering worden gevoed met € 2,2 miljoen. Hiermee ontstaat er een 100% kostendeekkende exploitatie. De extra middelen van **€ 2,2 miljoen** worden ingezet om toekomstige kapitaallasten van vervangingsinvesteringen te verlagen.

Financiële positie – Reserves

Onderdeel Structurele toevoegingen en onttrekkingen aan reserves (boekwerk pag. 383; website pag. 306).

De opgenomen tabel met structurele toevoegingen en onttrekkingen aan reserves bevat onjuistheden.

Oude tabel:

Structurele reservemutaties 2017-2020 (bedragen x € 1.000)	2017		2018		2019		2020	
	storting	onttrekking	storting	onttrekking	storting	onttrekking	storting	onttrekking
Verkiezingen	488		488	518	488	1.035	488	-
Afkoopsommen onderhoud graven	36	36	24	36	24	36	24	36
Egalisatiereserve Instellingen i.v.m. concernaccres	5.557	5.557	5.697	5.557	6.337	5.557	6.977	5.557
Esserberg		3		3		3		3
Recreatiegebied Kardinge		22		22		22		22
Flankerend beleid		500		612		2.402		
Grondzaken	458	3.271	95	3.271	95	3.271	95	3.271
Warmtestad	1		1		1		1	
Forum garage	700		700		700	1.634	700	1.141
Fonds Economische Ontwikkelingen				55		50		50
BSV Paddepoel		8		8		8		3
Totaal	6.740	9.397	6.971	10.082	7.611	14.018	8.251	10.083

Nieuwe tabel:

Naam reserve (bedragen x € 1.000)	2017		2018		2019		2020	
	storting	onttrekking	storting	onttrekking	storting	onttrekking	storting	onttrekking
Verkiezingen	488		488		488		488	
Afkoopsommen onderhoud graven	36	36	24	36	24	36	24	36
Esserberg		3		3		3		3
Recreatiegebied Kardinge		22		22		22		22
Grondzaken	458	3.271	95	3.271	95	3.271	95	3.271
Warmtestad	1		1		1		1	
Forum garage	700		700		700		700	
Fonds Economische Ontwikkelingen				55		50		50
BSV Paddepoel		8		8		8		3
Totaal	1.683	3.340	1.308	3.395	1.308	3.390	1.308	3.385

Financiële positie – Incidentele baten en lasten

Onderdeel Incidentele baten en lasten (boekwerk pag. 394 t/m 197; website pag. 361 t/m 319)

De opgenomen tabellen bevatten onjuistheden. Onderstaand zijn de juiste tabellen opgenomen.

Collegiebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

Oude tabellen:

Overzicht incidentele baten en lasten 2017

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele baten 2017	Bedrag
01.1 Werk en activering	Vrijval P-budget	5.000
02.4 Overig economie en werkgelegenheid	EFRO	6.200
03.1 Onderwijskansen	Incidentele dekking onderwijsachterstanden	100
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Onttrekking reserve sociaal domein	4.150
07.2 Openbaar vervoer	Incidentele dekking plankosten	500
07.3 Auto	Incidentele dekking autobereikbaarheid	1.000
08.7 Overig wonen	Bijdrage gebiedsgericht werken	2.000
08.7 Overig wonen	RSV Wonen boven Winkels	450
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	518
12.1 College en Raad	Vrijval reserves	2.000
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding-sociaal	699
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding - fysiek	287
12.1 College en Raad	Dekking knelpunten uit AER	9.383
12.1 College en Raad	Dekking claim ringwegen uit AER	354
12.1 College en Raad	Vrijval reserve RSP t.b.v. WSV	2.000
12.1 College en Raad	Ruil incidenteel/ structureel	3.700

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele lasten 2017	Bedrag
01.1 Werk en activering	Extra beleid transitievergoeding bij ontslag SW-medewerkers	400
01.1 Werk en activering	Activering	4.600
01.2 Inkomen en armoedebestrijding	Bijzondere bijstand	1.400
01.2 Inkomen en armoedebestrijding	Netwerkgereguleerorganisatie Gemeenschappelijke Backoffice Inkomen	70
01.2 Inkomen en armoedebestrijding	Rechtmatigheid	1.000
02.4 Overig economie en werkgelegenheid	Grondexploitatie: driehoek Peizerweg	350
02.4 Overig economie en werkgelegenheid	EFRO	600
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	Onderzoek organisatiestructuur WIJ-teams	700
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, programmakosten	600
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, daling macrobudget	250
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	Niet realiseren verlaging uitgaven door uitvoering MKBA	2.000
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Verhogen reserve sociaal domein	3.350
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Campusdiep	120
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Aanpak kindermishandeling	300
04.5 Vernieuwing Sociaal domein	Projectteam opzet WIJ-teams	800
04.5 Vernieuwing Sociaal domein	Onafhankelijke cliënt-ondersteuning	250
06.1 Culturele infrastructuur	Onderhoud Martiniplaza	915

Collegedebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

06.1 Culturele infrastructuur	Professionalisering evenementen	50
07.2/07.3	Plankosten Spoorse projecten en Oosterhamrikzone/ Gerrit Krolbrug	1.350
07.3 Auto	Interne plankosten ZRW, spoorse projecten, bereikbaarheid en stationsgebied	200
07.4 Parkeren	RM Parkeerbedrijf	1.158
07.6 Overig verkeer	ISV Uitvoeringsprogramma binnenstad	1.526
08.4 Kwaliteit woningvoorraad	Bijdrage gebiedsgericht werken	200
08.7 Overig Wonen	ISV	1.000
08.7 Overig wonen	Grondexploitatie: plankosten Ciboga	1.000
08.7 Overig wonen	Bijdrage gebiedsgericht werken	1.000
08.7 Overig wonen	RSV Wonen boven Winkels	450
08.7 Overig wonen	INB - Overig Wonen	1.000
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Gladheidsbestrijding gele stenen binnenstad	170
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Bijdrage gebiedsgericht werken	315
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Bijdrage gebiedsgericht werken	305
10.4 Fysieke veiligheid	Regionalisering brandweer	219
10.4 Fysieke veiligheid	Veiligheidsregio	-53
10.4 Fysieke veiligheid	Huisvesting veiligheidsregio	535
11.1 Publieke dienstverlening	Taakstelling Noordelijk Belastingkantoor	750
11.1 Publieke dienstverlening	Gemeentelijke aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	2.655
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	518
12.1 College en Raad	Aanvulling weerstandsvermogen	2.202
12.1 College en Raad	Budget PMO i.v.m. bezuinigingen	500
12.1 College en Raad	Gebiedsgericht werken	1.000
12.1 College en Raad	Uitbreiding formatie ombudsman	58
12.1 College en Raad	Meerstad overgangsregeling	70
12.1 College en Raad	Extra beleid rijkskorting regionaal transitiearrangement	250
12.1 College en Raad	Dekking claim ringwegen uit AER	354
12.1 College en Raad	Implementatiekosten grenscorrectie Meerstad	180
12.2 Gebiedsgericht werken	Gebiedsgericht werken	1.000
14.1 Algemene ondersteuning	Invoeren VPB Overheden	450
14.1 Algemene ondersteuning	Extra beleid basisadministraties	600
14.1 Algemene ondersteuning	Extra beleid frictiekosten bezuinigingen	1.916
14.1 Algemene ondersteuning	Frictie	3.200
14.1 Algemene ondersteuning	Frictiekosten bezuinigingen 2011-2014 nieuw	216

Collegebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

Overzicht incidentele baten en lasten 2018

Deelprogramma (bedragen x € 1.000) Incidentele baten 2018		Bedrag
01.1 Werk en activering	Vrijval P-budget	445
08.7 Overig Wonen	Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing	1.000
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	518
12.1 College en Raad	Dekking knelpunten uit AER	6.129
12.1 College en Raad	Mismatch voordeel	500
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding-sociaal	845
12.1 College en Raad	BUIG diversen	-
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding-fysiek	540
14.1 Algemene ondersteuning	Frictie	3.000

Deelprogramma (bedragen x € 1.000) Incidentele lasten 2018		Bedrag
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, programmakosten	-600
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, toegang jeugd	-700
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Campusdiep	120
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Verhogen reserve sociaal domein	500
04.5 Vernieuwing Sociaal domein	Onafhankelijke cliënt ondersteuning	250
06.1 Culturele infrastructuur	Onderhoud Martiniplaza	1.495
06.1 Culturele infrastructuur	Professionalisering evenementen	50
07.3 Auto	Extra beleid interne plankosten	200
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Gladheidsbestrijding gele stenen binnenstad	170
10.4 Fysieke veiligheid	Veiligheidsregio	-60
11.1 Publieke dienstverlening	Gemeentelijk aandeel frictiekosten NBK	160
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	518
11.1 Publieke dienstverlening	Gemeentelijke aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	160
12.1 College en Raad	Aanvulling weerstandsvermogen	3.058
12.1 College en Raad	Uitbreiding formatie ombudsman	58
12.2 Gebiedsgericht werken	Gebiedsgericht werken	4.057
14.1 Algemene ondersteuning	Extra beleid frictiekosten bezuinigingen	1.100

Overzicht incidentele baten en lasten 2019

Deelprogramma (bedragen x € 1.000) Incidentele baten 2019		Bedrag
08.7 Overig Wonen	ISV	1.000
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen, onttrekking reserve	1.035
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding-fysiek	698
12.1 College en Raad	Mismatch voordeel	500
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding-sociaal	328
12.1 College en Raad	Dekking knelpunten uit AER	2.821

Deelprogramma (bedragen x € 1.000) Incidentele lasten 2019		Bedrag
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, programmakosten	-600
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Campusdiep	60

Collegiebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

04.2 Passende ondersteuning en zorg	Verhogen reserve sociaal domein	500
06.1 Culturele infrastructuur	Projecten Kunst op Straat	100
06.1 Culturele infrastructuur	Onderhoud Martiniplaza	1.495
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Groot onderhoud en vervanging (incidenteel)	358
11.1 Publieke dienstverlening	Gemeentelijk aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	160
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	1.035
12.2 Gebiedsgericht werken	Gebiedsgericht werken	4.057

Overzicht incidentele baten en lasten 2020

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele baten 2020	Bedrag
12.1 College en Raad	Dekking knelpunten uit AER	1.348
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding-sociaal	328
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding-fysiek	836

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele lasten 2020	Bedrag
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Verhogen reserve sociaal domein	2.000
06.1 Culturele infrastructuur	Onderhoud Martiniplaza	
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Groot onderhoud en vervanging (incidenteel)	776
12.2 Gebiedsgericht werken	Gebiedsgericht werken	4.057

Nieuwe tabellen:

Overzicht incidentele baten en lasten 2017

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele baten 2017	Bedrag
01.1 Werk en activering	Vrijval P budget	5.000
02.4 Overig economie en werkgelegenheid	EFRO	6.200
03.1 Onderwijskansen	Incidentele dekking onderwijsachterstanden	100
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Onttrekking reserve sociaal domein	4.150
07.2 Openbaar vervoer	Incidentele dekking plankosten	500
07.3 Auto	Incidentele dekking autobereikbaarheid	1.000
08.7 Overig wonen	Bijdrage gebiedsgericht werken	1.000
08.7 Overig wonen	RSV Wonen boven Winkels	450
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	518
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding-sociaal	699
12.1 College en Raad	Dekking knelpunten uit AER	9.383
12.1 College en Raad	Mismatch voordeel	500
12.1 College en Raad	Dekking claim ringwegen uit AER	354
12.1 College en Raad	Vrijval reserve RSP tbv WSV	2.000
12.1 College en Raad	Ruil incidenteel / structureel	3.700

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele lasten 2017	Bedrag
01.1 Werk en activering	Extra beleid transitievergoeding bij ontslag SW-medewerkers	400
01.2 Inkomen en armoedebestrijding	Bijzondere bijstand	1.400
01.2 Inkomen en armoedebestrijding	Netwerkregie-organisatie Gemeenschappelijke Backoffice Inkomen	70

Collegiebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

02.4 Overig econ en werkgelegenheid	Grondexploitatie: driehoek Peizerweg	350
02.4 Overig econ en werkgelegenheid	EFRO	600
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	Onderzoek organisatiestructuur WIJ-teams	700
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, programmakosten	600
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, daling macrobudget	250
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	Tekort Sociaal Domein	2.359
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Verhogen reserve sociaal domein	3.350
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Campusdiep	120
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Aanpak kindermishandeling	300
04.5 Vernieuwing Sociaal domein	Projectteam opzet WIJ-teams	800
04.5 Vernieuwing Sociaal domein	Onafhankelijke cliëntondersteuning	250
06.1 Culturele infrastructuur	Onderhoud Martiniplaza	915
06.1 Culturele infrastructuur	Professionalisering evenementen	50
07.2/07.3	Plankosten Spoorse projecten en Oosterhamrikzone/ Gerrit Krolbrug	1.350
07.3 Auto	Interne plankosten ZRW, spoorse projecten, bereikbaarheid en stationsgebied	200
07.4 Parkeren	RM Parkeerbedrijf	1.158
07.6 Overig verkeer	ISV Uitvoeringsprogramma binnenstad	1.526
08.7 Overig wonen	Grondexploitatie: plankosten Ciboga	1.000
08.7 Overig wonen	Bijdrage gebiedsgericht werken	1.000
08.7 Overig wonen	RSV Wonen boven Winkels	450
08.7 Overig wonen	INB - Overig Wonen	1.000
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Gladheidsbestrijding gele stenen binnenstad	170
11.1 Publieke dienstverlening	Gemeentelijke aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	2.655
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	518
12.1 College en Raad	Aanvulling weerstandsvermogen	2.202
12.1 College en Raad	Budget PMO i.v.m. bezuinigingen	500
12.1 College en Raad	Gebiedsgericht werken	1.000
12.1 College en Raad	Uitbreiding formatie ombudsman	58
12.1 College en Raad	Meerstad overgangsregeling	70
12.1 College en Raad	Extra beleid rijkskorting regionaal transitiearrangement	250
12.1 College en Raad	Dekking claim ringwegen uit AER	354
12.1 College en Raad	Knelpunten t.l.v. weerstandsvermogen	9.383
12.1 College en Raad	Implementatiekosten grenscorrectie Meerstad	180
14.1 Algemene ondersteuning	Invoeren VPB Overheden	450
14.1 Algemene ondersteuning	Extra beleid basisadministraties	600
14.1 Algemene ondersteuning	Extra beleid frictiekosten bezuinigingen	1.916
14.1 Algemene ondersteuning	Frictie	3.200
14.1 Algemene ondersteuning	Frictiekosten bezuinigingen 2011-2014 nieuw	216

Overzicht incidentele baten en lasten 2018

Deelprogramma (bedragen x € 1.000) Incidentele baten 2018		Bedrag
01.1 Werk en activering	Vrijval P budget	445
08.7 Overig Wonen	Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing	1.000

Collegiebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	518
12.1 College en Raad	Dekking knelpunten uit AER	6.129
12.1 College en Raad	Mismatch voordeel	500
12.1 College en Raad	Areaaluitbreiding-sociaal	845
14.1 Algemene ondersteuning	Frictie	3.000

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele lasten 2018	Bedrag
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, programmakosten	-600
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, toegang jeugd	-700
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	Tekort Sociaal Domein	3.117
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Campusdiep	120
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Verhogen reserve sociaal domein	500
04.5 Vernieuwing Sociaal domein	Onafhankelijke cliënt ondersteuning	250
06.1 Culturele infrastructuur	Onderhoud Martiniplaza	1.495
06.1 Culturele infrastructuur	Professionalisering evenementen	50
07.3 Auto	Extra beleid interne plankosten	200
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Gladheidsbestrijding gele stenen binnenstad	170
11.1 Publieke dienstverlening	Gemeentelijk aandeel frictiekosten NBK	160
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	518
11.1 Publieke dienstverlening	Gemeentelijke aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	160
12.1 College en Raad	Aanvulling weerstandsvermogen	3.058
12.1 College en Raad	Uitbreiding formatie ombudsman	58
12.1 College en Raad	Knelpunten t.i.v. weerstandsvermogen	6.129
14.1 Algemene ondersteuning	Extra beleid frictiekosten bezuinigingen	1.100

Overzicht incidentele baten en lasten 2019

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele baten 2019	Bedrag
08.7 Overig Wonen	ISV	1.000
11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen, onttrekking reserve	1.035
12.1 College en Raad	Mismatch voordeel	500
12.1 College en Raad	Dekking knelpunten uit AER	2.821

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele lasten 2019	Bedrag
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	VSD, programmakosten	-600
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	Tekort Sociaal Domein	2.161
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Campusdiep	60
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Verhogen reserve sociaal domein	500
06.1 Culturele infrastructuur	Projecten Kunst op Straat	100
06.1 Culturele infrastructuur	Onderhoud Martiniplaza	1.495
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Groot onderhoud en vervanging (incidenteel)	358
11.1 Publieke dienstverlening	Gemeentelijk aandeel frictiekosten Noordelijk belastingkantoor	160

Collegebrief - Erratum ontwerpbegroting 2017

11.1 Publieke dienstverlening	Verkiezingen	1.035
12.1 College en Raad	Knelpunten t.l.v. weerstandsvermogen	2.821

Overzicht incidentele baten en lasten 2020

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele baten 2020	Bedrag
12.1 College en Raad	Dekking knelpunten uit AER	1.348

Deelprogramma (bedragen x € 1.000)	Incidentele lasten 2020	Bedrag
04.1 Sociale samenhang en leefbaarheid	Tekort Sociaal Domein	1.082
04.2 Passende ondersteuning en zorg	Verhogen reserve sociaal domein	2.000
06.1 Culturele infrastructuur	Onderhoud Martiniplaza	1.495
09.1 Kwaliteit leefomgeving	Groot onderhoud en vervanging (incidenteel)	776
12.1 College en Raad	Knelpunten t.l.v. weerstandsvermogen	1.348

Collegebrief - Aanvullend erratum ontwerpbegroting 2017

Onderwerp Aanvullend erratum ontwerpbegroting 2017

Steller F.P. Hiemstra

De leden van de raad van de gemeente Groningen
te
GRONINGEN

Telefoon (050) 367 76 98 Bijlage(n) 1

Ons kenmerk 5998043

Datum 01-11-2016 Uw brief van

Uw kenmerk

Geachte heer, mevrouw,

Uw raad bespreekt op 2 en 9 november 2016 de ontwerpbegroting 2017. Ter voorbereiding hierop heeft op dinsdag 25 oktober 2016 de vragencarrousel plaatsgevonden. Bij deze vragencarrousel zijn nog enkele onjuistheden in de ontwerpbegroting 2017 geconstateerd. De voorgestelde verbeteringen staat in bijgaand erratum. De onjuistheden zijn niet van invloed op het geschetste beeld.

Daarnaast is geconstateerd dat naar aanleiding van het kwijtschelden van de nog openstaande lening aan Vrijdag voor frictiekosten van de fusie (zie raadsvoorstel nr. 5714653) het in de ontwerpbegroting 2017 opgenomen risico voor de fusie van het kunstencentrum en de muziekschool ten onrechte niet is aangepast. De hiermee verband houdende onttrekking aan de algemene egaliseringsreserve is ook niet meegenomen. Per saldo heeft het geen effect op het gepresenteerde weerstandsvermogen in de ontwerpbegroting 2017. In de rekening 2016 zal deze aanpassing worden meegenomen.

Wij verzoeken u dit erratum te betrekken bij de discussie en besluitvorming van de begroting 2017.

De verbeteringen zullen vanaf woensdag 2 november 2016 zichtbaar zijn op de website begroting.groningen.nl.

Met vriendelijke groet,
burgemeester en wethouders van Groningen,

de burgemeester,
Peter den Oudsten

de secretaris,
Peter Teesink

Collegebrief - Aanvullend erratum ontwerpbegroting 2017

Bijlage Aanvullend erratum ontwerpbegroting 2017

Programma 4 Welzijn, gezondheid en zorg, onderdeel financiën, tabel 'Continuerend extra beleid voorgaande jaren'

Bij de begroting 2016 is besloten voor programmakosten VSD in 2016 en 2017 jaarlijks 600 duizend euro beschikbaar te stellen. In 2018 en 2019 moeten deze extra uitgaven worden 'terugverdiend' door een verlaging van de zorgkosten. Hetzelfde geldt voor de 'toegang jeugd'. Hiervoor is in 2016 incidenteel 700 duizend euro beschikbaar gesteld, dat 'terugverdiend' moet worden door lagere zorgkosten in 2018. In het overzicht 'Continuering extra beleid voorgaande jaren' is het terugverdienen van de eerder beschikbaar gestelde middelen niet juist weergegeven.

Er staat:

Continuerend extra beleid voorgaande jaren					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
04.1	VSD, programmakosten	600	600	600	
04.1	VSD, daling macrobudget	250			
04.1	VSD, toegang jeugd		700		
04.1	Verhogen reserve VSD	1.350			

Dit moet zijn:

Continuerend extra beleid voorgaande jaren					
DP	Omschrijving	2017	2018	2019	2020
04.1	VSD, programmakosten	600	-600	-600	
04.1	VSD, daling macrobudget	250			
04.1	VSD, toegang jeugd		-700		
04.1	Verhogen reserve VSD	1.350			

Programma 4 Welzijn, gezondheid en zorg, onderdeel indicatoren

Bij deelprogramma 4.1 is een effectindicator opgenomen waarin het percentage inwoners (jeugd < 18) wordt aangegeven dat zegt gelukkig te zijn. Bij deze indicator wordt echter het gemiddeld gevoel van geluk gemeten (door middel van een cijfer) van jongeren in de 2^e en 4^e klas op het voortgezet onderwijs. Dit leidt tot de volgende correctie:

Er staat:

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Behaald 2016	Behaald 2017
% inwoners (jeugd < 18) dat zegt gelukkig te zijn			7,4	

Dit moet zijn:

Effectindicator(en)	Behaald 2014	Behaald 2015	Behaald 2016	Behaald 2017
Gemiddeld gevoel van geluk van jongeren in 2 ^e en 4 ^e klas op het voortgezet onderwijs			7,4	

Bij deelprogramma 4.2 staan vijf wettelijke indicatoren gegeven waarvoor in de tabel geen scores zijn opgenomen. Voor drie van de vijf indicatoren zijn ondertussen wel cijfers beschikbaar.

Er staat:

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
Aantal cliënten met een maatwerk arrangement WMO per 10.000 bewoners	-	-	-	-
% jongeren met jeugdhulp (t/m 18 jaar, met en zonder verblijf)	-	-	-	-
% jongeren (t/m 18 jaar) met jeugdbescherming	-	-	-	-
% jongeren (van 12 tot 23 jaar) met jeugdclassering	-	-	-	-

Collegebrief - Aanvullend erratum ontwerpbegroting 2017

% jongeren (12 t/m 21 jarigen) met een delict voor de rechter	-	-	-	-
---	---	---	---	---

Dit moet zijn:

Wettelijke indicator(en)	2013	2014	2015	2016
Aantal cliënten met een maatwerk arrangement WMO per 10.000 bewoners	-	-	-	-
% jongeren met jeugdhulp (tot 18 jaar, met en zonder verblijf)	-	-	12,3%	-
% jongeren (tot 18 jaar) met jeugdbescherming	-	-	1,5%	-
% jongeren (van 12 tot 23 jaar) met jeugdreclassering	-	-	0,6%	-
% jongeren (12 t/m 21 jarigen) met een delict voor de rechter	-	-	-	-

Overzicht (Historisch) Extra beleid (peildatum 30 juni 2016)

Een aantal tabellen bevatten onjuistheden. Onderstaand worden de aanpassingen weergegeven.

Er staat:

DP	Extra beleid voor 2005 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk Bedrag (i)	Oorspronkelijk Bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
02.4	Grote markt		388	258	0	
	Totaal 2005	0	388	258	0	0

Dit moet zijn:

DP	Extra beleid voor 2005 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk Bedrag (i)	Oorspronkelijk Bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
02.4	Grote markt		388	388	0	
	Totaal 2005	0	388	388	0	0

Er staat:

DP	Extra beleid voor 2006 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk Bedrag (i)	Oorspronkelijk Bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
02.4	Grote markt		300	202	72	
	Totaal 2005	0	300	202	72	0

Dit moet zijn:

DP	Extra beleid voor 2006 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk Bedrag (i)	Oorspronkelijk Bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
02.4	Grote markt		300	228	72	
	Totaal 2006	0	300	228	72	0

Er staat:

DP	Extra beleid voor 2013 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk Bedrag (i)	Oorspronkelijk Bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
08.2	Duurzame ontwikkeling/ ambitie energieneutraal 2025	1.750	0	905	0	0
08.2	Duurzaamheid/ diversen	6.751	0	6.664	0	87
12.1	Bereikbaarheid	1.400	0	0	1.400	0
	Totaal 2013	9.901	0	7.569	1.400	87

Dit moet zijn:

DP	Extra beleid voor 2013 (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk Bedrag (i)	Oorspronkelijk Bedrag (s)	Besteed	Beschikbaar	Reserve EB
08.2	Duurzame ontwikkeling/ ambitie energieneutraal 2025	1.750	0	1.750	0	0
08.2	Duurzaamheid/ diversen	6.751	0	6.664	0	87
12.1	Bereikbaarheid	1.400	0	0	1.400	0
	Totaal 2013	9.901	0	8.414	1.400	87

Collegebrief - Aanvullend erratum ontwerpbegroting 2017

Er staat:

Totaal generaal	60.122	28.879	87.336	4.187	967
-----------------	--------	--------	--------	-------	-----

Dit moet zijn:

Totaal generaal	60.122	28.879	88.337	4.187	967*
-----------------	--------	--------	--------	-------	------

* Deze stand wijkt af van de stand van de reserve Extra beleid gegeven in het overzicht reserves doordat hier gewerkt wordt met een andere peildatum.

Programma 6 Cultuur, Toelichting op Swingin' Groningen

De volgende toelichting op Swingin' Groningen staat opgenomen onder beleidsveld 6.2.2 'Een leven lang cultuur':

'Het muziekfestival Swingin' Groningen maakt vanaf 2017 onderdeel uit de cultuurnota en kan de komende vier jaar rekenen op een bijdrage van € 20.000 per jaar. In voorgaande jaren werd de bijdrage vanuit cultuur voor dit evenement telkens incidenteel gefinancierd.'

Deze toelichting dient opgenomen te worden onder beleidsveld 6.1.4 'Overal cultuur'.